

الجامع الصحيح

SAHÎH-İ MUSLİM VE TERCEMESİ

Terceme:
Mehmed Sofuoğlu

İRFAN

SAHÎH-İ MUSLİM
VE
TERCEMESİ

CİLD
8

للإمام ابي الحسين مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري

Ebu'l-Hüseyin Muslimu'bnu'l-Haccâc
el-Kuşeyrî en-Niysâbûrî
(206-261)

SAHÎH-İ MUSLİM VE TERCEMESİ

CİLD
8

Mütercim :
MEHMED SOFUOĞLU
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyesi

İRFAN
YAYIMCILIK VE TİCARET
Çatalçeşme Sk. Defne Han No: 27/14
Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: 511 09 60

Yayınevi No. 7/8

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

عَنْ اَبِى سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ - نَعُوذُ بِاللّٰهِ اَنْ نَقُولَ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَالَمْ يَقُلْ - اَنَّهُ قَامَ فِيهِمْ، فَحَمِدَ اللّٰهَ وَاَثْنٰى عَلَيْهِ بِمَا هُوَ اَهْلُهُ، ثُمَّ قَالَ: «اَمَّا بَعْدُ، اَيُّهَا النَّاسُ، فَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ تَعْلَمُنَّ وَاللّٰهِ لَيُصْعَقَنَّ اَحَدُكُمْ ثُمَّ لَيَدَعَنَّ غَنَمَهُ لَيْسَ لَهَا رَاعٍ، ثُمَّ لَيَقُولَنَّ لَهُ رَبُّهُ وَلَيْسَ لَهُ تَرْجُمَانٌ وَلَا حَاجِبٌ يَحْجُبُهُ دُونَهُ: اَلَمْ يَاْتِكَ رَسُولِى فَبَلَّغَكَ وَاٰتَيْتُكَ مَالًا وَاَفْضَلْتُ عَلَيْكَ فَمَا قَدَّمْتَ لِنَفْسِكَ؟ فَلَيَنْظُرَنَّ يَمِينًا وَشِمَالًا فَلَا يَرٰى شَيْئًا. ثُمَّ لَيَنْظُرَنَّ قُدَّامَهُ فَلَا يَرٰى غَيْرَ جَهَنَّمَ فَمَنِ اسْتَطَاعَ اَنْ يَقِىَ وَجْهَهُ مِنَ النَّارِ وَلَوْ بِشِقٍّ مِنْ تَمْرَةٍ فَلْيَفْعَلْ. وَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ فَاِنَّ بِهَا تُجْزَى الْحَسَنَةُ عَشْرَ اَمْثَالِهَا اِلٰى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ. وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ»

EBÛ SELEME İBN ABDİRRAHMÂN'DAN; — BİZ SÖYLEMEDİĞİ BİR ŞEYİ ALLÂH'IN RASÛLÜ ÜZERİNE KONUŞMAKDAN ALLÂH'A SIĞINIRIZ — RASÛLULLAH (S), SAHÂBÎLERİN İÇİNDE AYAĞA KALKIB ALLÂH'A HAMD VE LÂYIK OLDUĞU SIFATLARLA SENÂ EYLEDİ, SONRA ŞÖYLE DEDİ :

«AMMA BA'DU: EY İNSANLAR! NEFİSLERİNİZ İÇİN ÂHİRET HAZIRLIĞI YAPIB KENDİNİZDEN EVVEL GÖNDERİNİZ. VALLÂHİ ELBETTE BİLİRSİNİZ Kİ SİZDEN HERBİRİNİZ MUHAKKAK ÖLECEK VE SÜRÜSÜNÜ ÇOBANSIZ BIRAKACAKDIR. SONRA RABBI ONA, ARADA TERCUMAN VE ÖNÜNDE KENDİSİNİ PERDELEYEN BİR PERDEDÂR OLMAYARAK: BENİM RASÛLUM SANA GELİB TEBLİĞ ETMEDİ Mİ? BEN SANA MAL VERDİM, LUTUF VE İHSANDA BULUNUB SENİ MEMNÛN EYLEDİM. SEN BU Nİ'METLERDEN KENDİ NEFSİN İÇİN (ÂHİRET PAYI OLARAK) ÖNDEN NE GÖNDERDİN? DİYECEK; O KİMSE SAĞA SOLA BAKACAK HİÇ BİR ŞEY GÖRMİYECEK. SONRA ÖNÜNE BAKACAK ORADA CEHENNEMDEN BAŞKA BİR ŞEY GÖRMİYECEK! ÖYLE İSE HER KİM VELEV BİR HURMANIN YARISI İLE OLSUN CEHENNEMDEN YÜZÜNÜ KORUMAYA MUKTEDİR OLURSA HEMEN O KURUMAYI YAPSIN. O YARIM HURMAYI DA BULAMIYAN İSE GÜZEL BİR SÖZ SÖYLİYEREK İYİLİĞE ÇALIŞSIN. ÇÜNKÜ BİR İYİLİĞE MUKABİL ONDAN **YEDİ YÜZE** KADAR SEVÂB VERİLİR.

SELÂM, ALLÂH'IN RAHMETİ VE BEREKETLERİ SİZLERE OLSUN» [1]

1. İbn Hişâm, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, I, 500-501.

mukde bulunan bir çocuk vardı ki kadın çocuğunu emzirdiği bir sırada

بسم الله الرحمن الرحيم

٤٥ - كتاب البر والصلة والآداب

(١) باب بر الوالدين، وأنهما أحق به

١ - (٢٥٤٨) حدثنا قتيبة بن سعيد بن جميل بن طريف الثقفي وزهير بن حرب. قالا: حدثنا جرير عن عمارة بن القعقاع، عن أبي زرعة، عن أبي هريرة. قال: جاء رجل إلى رسول الله ﷺ فقال: من أحق الناس بحسن صحابتي؟ قال «أمك» قال: ثم من؟ قال «ثم أمك» قال: ثم من؟ قال «ثم أمك» قال: ثم من؟ قال «ثم أبوك».

وفي حديث قتيبة: من أحق بحسن صحابتي؟ ولم يذكر الناس.

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

45 — KİTÂBU'L-BİRR VE'S-SILA VE'L-ÂDÂB [1]

(İyilik, ihsân ve edebler kitâbı)

1. *Birr*, iyilik, bol ve kemâlli hayır demekdir. Birr ile hayır arasında şöyle bir fark gözetmişlerdir: *Birr*, hayra vâsıl olan ve kasdedilmiş bulunan fayda, *hayır* ise velev sehven vâki' olsun mutlaka faydadır. Birrin zıddı ukûk (isyân ve itâatsızlık), hayrın zıddı şerrdir.

Sıla, aslında bir nesneyi bir nesneye ulaşdırıb birleşdirmek ve eklemek. Bir nesneye erişib ulaşmak ve bir nesneyi bir nesneye ekleyib birleşdiren şey ma'nâlarınadır. Bundan *sılatu'r-rahm* ta'biri yapılmışdır ki bu akribâlığı ekleyib durmak ve te'yid etmek veya akribâlığı bağlıyan, devâm ettiren şey ve hısımlık münâsebetlerini kesiksiz sürdürmek demekdir. Bu daha ziyâde akribâlığı te'yid eden ziyâret, ihsân, iyilik ma'nâlarına da kullanılır.

Edeb, zarâfet ve uslûluk ki insanlarla kavlen ve fi'len lutuflu muâmele ve güzellik eylemekden ibâretdir. Edeb, *edb* kelimesinden isimdir. *Edb*, bir kimseyi ziyâfete da'vet etmek ma'nâsınadır. Da'vet olunan ziyâfet yemeğine *me'debe* ve *me'dube* denir. Bu i'tibârla edeb, insanlar, kendisine da'vet olunan bilumûm hayır, fazîlet ve iyi huylar (mekârim-i ahlâk) demek olur.

(1) ANA - BABAYA İYİLİK VE ONLARIN BUNA EN HAKLI VE EN LÂYIK OLUŞLARI BÂBI[2]

1 (2548) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah'a bir kimse geldi ve :

— Benim güzel hizmet ve ülfet etmeme insanlar içinde en lâyık ve en haklı olan kimdir? diye sordu. Rasûlullah :

— Anandır buyurdu. O zât :

— Sonra kimdir? dedi. Rasûlullah :

— Sonra anandır buyurdu. O zât :

— Sonra kimdir? dedi. Rasûlullah :

— Sonra anandır buyurdu. O zât tekrar :

— Sonra kimdir? deyince Rasûlullah :

— Sonra babandır buyurdu.

Kuteybe'nin hadîsinde : Benim güzel suhbet (sâhiblik) ve ülfetime en mustahik olan kimdir? demişdir de insanları zikretmemişdir[3].

---

2. Ana-baba hakkı ve bunlara karşı saygı Kur'ân-ı Kerim'de Allah hakkından sonra en başda gelen bir vazîfe olarak tekrar tekrar zikredilir :

«Hani İsrâîl oğullarından : Allah'dan başkasına ibâdet etmeyin, ana-babaya, hısımlara, yetimlere, yoksullara iyilik yapın, insanlara güzellikle söyleyin, dosdoğru namaz kılın, zekât verin diye (emretmiş) *te'mînâtlı söz almışdık...»* (el-Bakara: 83).

«Allâh'a ibâdet edin, ona hiç bir şeyi eş tutmayın. Anaya, babaya, akribâya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa, sağ ellerinizin mâlik olduğu kimselere iyilik edin...» (el-Nisâ: 36).

«De ki : Gelin, üzerinize Rabbınızın neleri harâm ettiğini ben okuyayım : Ona hiç bir şeyi ortak yapmayın. Ana babaya iyilik edin...» (el-En'âm: 151).

«Rabbın, kendinden başkasına kulluk etmeyin. Ana ve babaya iyi muâmele edin diye hükmetdi. Eğer onlardan biri veya her ikisi senin nezdinde ihtiyârlığa ererlerse onlara öf bile deme. Onları azarlama. Onlara güzel söz söyle. Onlara acıyarak tevâzu kanadını (yerlere kadar) *indir ve : Yâ Rabb! Onlar beni çocukken nasıl terbiye ettilerse, sen de kendilerine merhamet eyle de»* (el-İsrâ: 23-24).

«Biz insâna, ana ve babasına güzelliği tavsiye etdik. Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için uğraşırlarsa kendilerine itâat etme...» (Ankebût: 8).

3. Hadîsde anaya ihsânın üç kerre tekrâr olunması, ananın evlâd üzerinde, babanın üç misli iyilik ve ihsân hakkı olduğunu ifâde eder. Bunlar hâmilelik yorgunluğu, doğurma meşakkati ve emzirme mihnetine karşılık sayılabilir.

Ananın çocuk üzerindeki hizmetlerini dile getiren âyetler vardır :

«Biz insâna ana ve babasını tavsiye etdik. Onun anası kendisini za'f üstüne za'f ile taşımışdır. Sütten ayrılması da iki yıl (sürmüşdür). *Bana, ana ve babana şükret. Dönüşün ancak banadır* (dedik). *Eğer onlar sence ilimde* (yeri) *olmadık herhangi bir şeyi bana eş tutman üzerinde seni zorlarlarsa kendilerine itâat etme. Onlarla dünyâda iyi geçin, bana dönenlerin yoluna uy...»* (Lukmân: 14-15).

«Biz insana ana ve babasına iyilik etmesini tavsiye etdik. Anası onu zahmetle (karnında) *taşıdı. Onu zahmetli de doğurdu. Onun bu taşınması ile sütden kesilmesi* (müddeti) *otuz aydır...»* (el-Ahkaf: 15).

٢ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ الْهَمْدَانِيُّ. حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُمَارَةَ ابْنِ الْقَعْقَاعِ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ! مَنْ أَحَقُّ بِحُسْنِ الصُّحْبَةِ؟ قَالَ «أُمُّكَ. ثُمَّ أُمُّكَ. ثُمَّ أُمُّكَ. ثُمَّ أَبُوكَ. ثُمَّ أَدْنَاكَ أَدْنَاكَ».

2 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Bir kimse :

— Yâ Rasûlallah! Benim güzel suhbet ve ülfetime en haklı olan kimdir? diye sordu. Rasûlullah (S) :

— Annendir, sonra annendir, sonra annendir, sonra babandır. Sonra da derece derece yakın olan kimselerdir buyurdu.

٣ – (..) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا شَرِيكٌ عَنْ عُمَارَةَ وَابْنِ شُبْرُمَةَ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ. فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ جَرِيرٍ. وَزَادَ: فَقَالَ «نَعَمْ. وَأَبِيكَ! لَتُنَبَّأَنَّ».

3 — ( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre (R) nin : Peygamber (S) e bir kimse geldi dediğini rivâyet edib (1 rakamlı) Cerîr hadîsi gibi zikretmiş ve şunu ziyâde etmişdir : Rasûlullah : «Evet, babana aşk olsun ki, sen muhakkak (bu muhim şeyden) haberdar ediliyorsun» buyurmuşdur.

٤ – (...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. حَدَّثَنَا شَبَابَةُ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ. ح وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ خِرَاشٍ. حَدَّثَنَا حَبَّانُ. حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ. كِلَاهُمَا عَنِ ابْنِ شُبْرُمَةَ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ.

فِي حَدِيثِ وُهَيْبٍ: مَنْ أَبَرُّ؟ وَفِي حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ طَلْحَةَ: أَيُّ النَّاسِ أَحَقُّ مِنِّي بِحُسْنِ الصُّحْبَةِ؟ ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ جَرِيرٍ.

4 — ( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de İbn Şubrume'den bu isnâd ile rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Vuheyb'in hadîsinde : Eberr (yani itâat ve iyiliğe en haklı) olan kimdir?; Muhammed ibn Talha hadîsinde ise : İnsanların hangisi benim tarafımdan güzel suhbet ve ülfete daha çok mustahikdir ifâdeleri vardır. Sonra yine (1 rakamlı) Cerîr hadîsi gibi zikretmişdir [4].

---

4. Bir hadîs de şöyledir : Abdullah ibn Mes'ûd dedi ki : Ben Peygamber'e, amellerin hangisi Allâh'a daha sevgilidir diye sordum. «Vaktında (kılınan) namaz» buyurdu. Sonra hangisi dedim. «Ana babaya birr (yani itâat ve iyilik)» buyurdu. Sonra hangisi? dedim. «Allah yolunda cihâd» buyurdu. İbn Mes'ûd der ki: Bunları Rasûlullah bana söy-

٥ — (٢٥٤٩) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا : حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ ،
عَنْ حَبِيبٍ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا يَحْيَىٰ (يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ الْقَطَّانَ) عَنْ سُفْيَانَ وَشُعْبَةَ .
قَالَا : حَدَّثَنَا حَبِيبٌ عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو . قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يَسْتَأْذِنُهُ
فِي الْجِهَادِ . فَقَالَ « أَحَيٌّ وَالِدَاكَ ؟ » قَالَ : نَعَمْ . قَالَ « فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ » .

(...) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حَبِيبٍ . سَمِعْتُ أَبَا الْعَبَّاسِ . سَمِعْتُ
عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ يَقُولُ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ . فَذَكَرَ بِمِثْلِهِ .
قَالَ مُسْلِمٌ : أَبُو الْعَبَّاسِ اسْمُهُ السَّائِبُ بْنُ فَرُّوخَ الْمَكِّيُّ .

5 — (2549) .... : Abdullah ibn Amr (ibn Âs R) şöyle dedi: Peygamber (S) e bir kişi geldi de Peygamber'den cihâda gitmek husûsunda izin istiyordu. Peygamber:

— Anan baban sağ mıdırlar? diye sordu. O:

— Evet sağdırlar diye tasdîk etdi. Peygamber:

— Şu halde sen (evvelâ) onların rızâsı husûsunda çalış buyurdu [5].

( ) .... : Burada da Ebu'l-Abbâs: Ben Abdullah ibn Amr ibn

---

ledi. Daha ziyâdesini soraydım bana haber verecekdi (*Buhârî, Mevâkîtu's-salât, bâb fadli's-sâlât li vaktihâ* I, 223 «6»).

Namaz iymândan sonra şüphesiz amelin en fazîletlisidir. Çünkü dînin direğidir. Ana babaya birr yani itâat ve iyilik etmek de İslâm dîninin insana yüklediği en büyuk vecibelerdendir. Ana baba kâfir olsalar bile onlara ihsân ile muâmele ederek kendilerine itâatsizlikden çekinmek farzdır. Onlara can sıkıntısı ile «üff» demek bile Kur'ân'ın nassı ile nehy edilmiş harâmlardandır. Ma'siyet olmadıkca onların emirlerine itâat vâcibdir...

5. Cihâd için izin isteyen bu zâtın Muâviye ibn Cahîme veya Cahîme ibn Abbâs olduğu rivâyet edilmişdir. Cihâda iştirâk etmek isteyen bu zâta, ana babasının rızasının şart koşulması, bu cihâdın umûmî ve herkese farz olan cihâd olmayıb gönüllülerden teşkil olunan bir seriyye cihâdı olması ihtimâlini kuvvetlendiriyor.

Ana baba rızâsı ile cihâd arasındaki fazîlet tertîbi, vak'alara, vaziyetlere, cihâdın mecbûrî veya ihtiyârî olmasına göre değişir. Onun için selef âlimlerinden bir çoğu: «Devlet tarafından bir zarûret görülmedikce cihâd için ana babadan izin istenir. Devletce zarûret görüldüğünde ise muhayyerlik ortadan kalkar ve cihâda iştirâk etmek vâcib olur» demişlerdir. Ebû Dâvûd'un bir rivâyeti de cihâdı böyle zarûrî ve ihtiyârî diye ayırmaya delîl sayılabilir: Ebû Saîd Hudrî (R) dedi ki: Birisi Yemen'den hicret edib Medine'ye Peygamber'in yanına geldi ve cihâd için izin istedi. Peygamber:

— Yemen'de kimsen var mıdır? diye sordu. O da:

— Anam babam var dedi. Peygamber:

— Onlar sana izin verdiler mi? dedi. O da:

— Hayır vermediler deyince Peygamber:

— (Haydi Yemen'e) onların yanına dön ve onlardan izin iste. Sana izin verirlerse gel cihâd et. Vermezlerse ananı babanı memnûn etmeğe çalış buyurdu. Bu hadîse İbn Hibbân da sahîhdir demişdir.

Âs'dan işitdim : Peygamber'e bir kimse geldi... diyordu diyerek yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

Muslim : Bu Ebu'l-Abbâs'ın ismi, es-Sâib ibn Ferrûh el-Mekkî'dir dedi.

٦ – (...) حدثنا أبو كريب. أخبرنا ابن بشر عن مسعر. ح وحدثني محمد بن حاتم. حدثنا معاوية بن عمرو عن أبي إسحق. ح وحدثني القاسم بن زكريا. حدثنا حسين بن علي الجعفي عن زائدة. كلاهما عن الأعمش. جميعا عن حبيب، بهذا الإسناد، مثله.

(...) حدثنا سعيد بن منصور. حدثنا عبد الله بن وهب. أخبرني عمرو بن الحارث عن يزيد بن أبي حبيب؛ أن ناعما، مولى أم سلمة حدثه؛ أن عبد الله بن عمرو بن العاص قال: أقبل رجل إلى نبي الله ﷺ فقال: أبايعك على الهجرة والجهاد، أبتغي الأجر من الله. قال «فهل من والديك أحد حي؟» قال: نعم. بل كلاهما. قال «فتبتغي الأجر من الله؟» قال: نعم. قال «فارجع إلى والديك فأحسن صحبتهما».

6 — ( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin ikisi A'meş'den sonra hepsi de Habîb'den bu isnâd ile geçen hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Ummu Seleme'nin hizmetçisi Nâım (haber verdi ki), Abdullah ibn Amr ibn Âs şöyle demişdir : Bir kimse Allâh'ın Peygamber'ine geldi ve :

— Ben Allah'dan ecr istemek için hicret ve cihâd üzerine seninle bey'atlaşacağım dedi. Peygamber :

— Anan ve babandan sağ olanı var mı? diye sordu. O zât :

— Evet ikisi de sağdırlar dedi. Peygamber :

— Böyle iken sen Allah'dan ecr mi istiyorsun? dedi. O zât :

— Evet dedi. Peygamber :

— Öyle ise sen anan ve babanın yanına dön ve onlara güzel suhbet ve ülfet eyle buyurdu.

(٢) باب تقديم بر الوالدين على التطوع بالصلاة، وغيرها

٧ – (٢٥٥٠) حدثنا شيبان بن فروخ . حدثنا سليمان بن المغيرة . حدثنا حميد بن هلال عن أبي رافع ، عن أبي هريرة : أنه قال : كان جريج يتعبد في صومعة . فجاءت أمه .

قال حميد : فوصف لنا أبو رافع صفة أبي هريرة لصفة رسول الله ﷺ أمه حين دعته . كيف جعلت كفها فوق حاجبها . ثم رفعت رأسها إليه تدعوه . فقالت : يا جريج ! أنا أمك . كلمني . فصادفته يصلي . فقال : اللهم ! أمي وصلاتي . فاختار صلاته . فرجعت ثم عادت في الثانية . فقالت : يا جريج ! أنا أمك . فكلمني . قال : اللهم ! أمي وصلاتي . فاختار صلاته . فقالت : اللهم ! إن هذا جريج . وهو ابني . وإني كلمته فأبى أن يكلمني . اللهم ! فلا تمته حتى تريه المومسات قال : ولو دعت عليه أن يفتن لفتن .

قال : وكان راعي ضأن يأوي إلى ديره . قال فخرجت امرأة من القرية فوقع عليها الراعي . فحملت فولدت غلاما . فقيل لها : ما هذا ؟ قالت : من صاحب هذا الدير . قال فجاؤا بفؤسهم ومساحيهم . فنادوه فصادفوه يصلي . فلم يكلمهم . قال فأخذوا يهدمون ديره . فلما رأى ذلك نزل إليهم . فقالوا له : سل هذه . قال فتبسم ثم مسح رأس الصبي فقال : من أبوك ؟ قال : أبي راعي الضأن . فلما سمعوا ذلك منه قالوا : نبني ما هدمنا من ديرك بالذهب والفضة . قال : لا . ولكن أعيدوه ترابا كما كان . ثم علاه .

(2) ANA BABAYA İTÂAT VE İYİLİĞİ, NAMAZ VE DİĞER NÂFİLE İBÂDETLERDEN ÖNE GEÇİRME BÂBI

7 — (2550) Bize Şeybân ibn Ferrûh tahdîs etdi. Bize Suleymân İbnu'l-Muğîra tahdîs etdi. Bize Humeyd ibn Hilâl, Ebû Râfi'den, o da Ebû Hureyre (R) den tahdîs etdi. O, şöyle demişdir: Cureyc, bir savmiada taabbud ediyordu. Derken annesi geldi.

Humeyd dedi ki: Ebû Râfi', Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'a âid olan tavsîfini: Cureyc'in annesinin, Cureyci çağırdığı sıradaki hâlini, kadının elini kaşının üstüne nasıl koyduğunu, sonra da oğlunu çağırırken başını oğluna doğru nasıl kaldırdığını bize vasfetdi.

Müteâkiben kadın: Yâ Cureyc! Ben senin ananım. Benimle konuş dedi. Annesi ona namaz kılarken tesâdüf etmişdi. Bunun üzerine Cureyc: Yâ Allâh! Anama cevâb mı vereyim, yoksa namazıma devâm mı edeyim? diye düşündü. Netîcede namazını tercîh etdi. Cevâb alamayınca anası geri döndü. Sonra ikinci defa çağırmaya geldi ve: Yâ Cureyc! Ben senin annenim binâenaleyh benimle kelâm et dedi. Cureyc yine kendi kendine: Yâ Allâh! Anneme cevâb mı vereyim, namazıma mı devâm edeyim? dedi ve yine namazını tercîh etdi. Bunun üzerine annesi: Allâhım! Muhakkak ki bu benim oğlum Cureyc'dir. Ben ona söz söylediğim halde o, benimle konuşmakdan çekinmişdir. Yâ Allâh! Sen ona fâhişe kadınları göstermedikce onun canını alma diye ilendi.

Rasûlullah: Eğer annesi onun aleyhine fitneye uğratılmasını duâ etmiş olsaydı Cureyc muhakkak fitneye uğratılırdı (yani annesi onun fâhişe kadınla cimâ'etmiş olmasını bedduâ etmiş olsaydı, muhakkak zinâ fiiliyle mübtelâ kılınırdı) buyurdu. Rasûlullah devâmla şöyle dedi: Bir koyun çobanı vardı ki bunun manastırına iner barınırdı. Bir gün karyeden bir kadın çıkmışdı, çoban bu kadınla cinsî münâsebet yapdı. Kadın bu cimâdan gebe kaldı ve sonunda bir oğlan doğurdu. Kadına: Bu nedir? diye sorulduğunda kadın: Bu çocuk şu manastırın sâhibi olan Cureyc'dendir dedi. Bunun üzerine halk baltaları ve çapaları ile manastıra geldiler ve kendisine nidâ edib çağırdılar. Onlar Cureyc'e namaz kılarken tesâdüf edib çağırdıkları için, Cüreyc onlara bir söz söylemedi. Bunun üzerine onun manastırını yıkmağa başladılar. Râhib Cüreyc bu manzarayı görünce onların yanına indi. Halk Cureyc'e: Şu kadından sor dediler. Cureyc, gülümsedi sonra da çocuğun başını eliyle mesh edib: Senin baban kimdir? diye sordu: Çocuk: Babam koyun çobanıdır diye cevâb verdi. Halk çocukdan bu garîb cevâbı işitdiklerinde: Biz senin manastırından yıktığımız yerleri altun ve gümüşle binâ edelim dediler. Cureyc: Hayır, eskiden olduğu gibi onu tekrar toprakdan yapınız deyib yukarıdaki hücresine çıkdı.

٨ – (...) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. أَخْبَرَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «لَمْ يَتَكَلَّمْ فِي الْمَهْدِ إِلَّا ثَلَاثَةٌ: عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ.

وَصَاحِبُ جُرَيْجٍ . وَكَانَ جُرَيْجٌ رَجُلاً عَابِدًا . فَاتَّخَذَ صَوْمَعَةً . فَكَانَ فِيهَا . فَأَتَتْهُ أُمُّهُ وَهُوَ يُصَلِّي . فَقَالَتْ : يَا جُرَيْجُ ! فَقَالَ : يَا رَبِّ ! أُمِّي وَصَلاَتِي . فَأَقْبَلَ عَلَى صَلاَتِهِ . فَانْصَرَفَتْ . فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أَتَتْهُ وَهُوَ يُصَلِّي . فَقَالَتْ : يَا جُرَيْجُ ! فَقَالَ : يَا رَبِّ ! أُمِّي وَصَلاَتِي . فَأَقْبَلَ عَلَى صَلاَتِهِ . فَانْصَرَفَتْ . فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أَتَتْهُ وَهُوَ يُصَلِّي . فَقَالَتْ : يَا جُرَيْجُ ! فَقَالَ : أَيْ رَبِّ ! أُمِّي وَصَلاَتِي . فَأَقْبَلَ عَلَى صَلاَتِهِ . فَقَالَتِ : اللَّهُمَّ ! لاَ تُمِتْهُ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى وُجُوهِ الْمُومِسَاتِ . فَتَذَاكَرَ بَنُو إِسْرَائِيلَ جُرَيْجًا وَعِبَادَتَهُ . وَكَانَتِ امْرَأَةٌ بَغِيٌّ يُتَمَثَّلُ بِحُسْنِهَا . فَقَالَتْ : إِنْ شِئْتُمْ لأَفْتِنَنَّهُ لَكُمْ . قَالَ فَتَعَرَّضَتْ لَهُ فَلَمْ يَلْتَفِتْ إِلَيْهَا . فَأَتَتْ رَاعِيًا كَانَ يَأْوِي إِلَى صَوْمَعَتِهِ فَأَمْكَنَتْهُ مِنْ نَفْسِهَا . فَوَقَعَ عَلَيْهَا . فَحَمَلَتْ . فَلَمَّا وَلَدَتْ . قَالَتْ : هُوَ مِنْ جُرَيْجٍ . فَأَتَوْهُ فَاسْتَنْزَلُوهُ وَهَدَمُوا صَوْمَعَتَهُ وَجَعَلُوا يَضْرِبُونَهُ . فَقَالَ : مَا شَأْنُكُمْ ؟ قَالُوا : زَنَيْتَ بِهَذِهِ الْبَغِيِّ . فَوَلَدَتْ مِنْكَ . فَقَالَ : أَيْنَ الصَّبِيُّ ؟ فَجَاءُوا بِهِ . فَقَالَ : دَعُونِي حَتَّى أُصَلِّيَ . فَصَلَّى . فَلَمَّا انْصَرَفَ أَتَى الصَّبِيَّ فَطَعَنَ فِي بَطْنِهِ . وَقَالَ : يَا غُلاَمُ ! مَنْ أَبُوكَ ؟ قَالَ : فُلاَنٌ الرَّاعِي . قَالَ فَأَقْبَلُوا عَلَى جُرَيْجٍ يُقَبِّلُونَهُ وَيَتَمَسَّحُونَ بِهِ . وَقَالُوا : نَبْنِي لَكَ صَوْمَعَتَكَ مِنْ ذَهَبٍ . قَالَ : لاَ . أَعِيدُوهَا مِنْ طِينٍ كَمَا كَانَتْ . فَفَعَلُوا .

وَبَيْنَا صَبِيٌّ يَرْضَعُ مِنْ أُمِّهِ . فَمَرَّ رَجُلٌ رَاكِبٌ عَلَى دَابَّةٍ فَارِهَةٍ وَشَارَةٍ حَسَنَةٍ . فَقَالَتْ أُمُّهُ : اللَّهُمَّ ! اجْعَلِ ابْنِي مِثْلَ هَذَا . فَتَرَكَ الثَّدْيَ وَأَقْبَلَ إِلَيْهِ فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ : اللَّهُمَّ ! لاَ تَجْعَلْنِي مِثْلَهُ . ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى ثَدْيِهِ فَجَعَلَ يَرْتَضِعُ .

قَالَ : فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يَحْكِي ارْتِضَاعَهُ بِإِصْبَعِهِ السَّبَّابَةِ فِي فَمِهِ . فَجَعَلَ يَمُصُّهَا .

قَالَ : وَمَرُّوا بِجَارِيَةٍ وَهُمْ يَضْرِبُونَهَا وَيَقُولُونَ : زَنَيْتِ ، سَرَقْتِ . وَهِيَ تَقُولُ : حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ . فَقَالَتْ أُمُّهُ : اللَّهُمَّ ! لاَ تَجْعَلِ ابْنِي مِثْلَهَا . فَتَرَكَ الرَّضَاعَ وَنَظَرَ إِلَيْهَا . فَقَالَ : اللَّهُمَّ ! اجْعَلْنِي مِثْلَهَا . فَهُنَاكَ تَرَاجَعَا الْحَدِيثَ . فَقَالَتْ : حَلْقَى ! مَرَّ رَجُلٌ حَسَنُ الْهَيْئَةِ فَقُلْتُ : اللَّهُمَّ ! اجْعَلِ ابْنِي مِثْلَهُ . فَقُلْتَ : اللَّهُمَّ ! لاَ تَجْعَلْنِي مِثْلَهُ . وَمَرُّوا بِهَذِهِ الأَمَةِ وَهُمْ يَضْرِبُونَهَا وَيَقُولُونَ زَنَيْتِ . سَرَقْتِ . فَقُلْتُ : اللَّهُمَّ ! لاَ تَجْعَلِ ابْنِي مِثْلَهَا . فَقُلْتَ : اللَّهُمَّ ! اجْعَلْنِي مِثْلَهَا .

قَالَ : إِنَّ ذَاكَ الرَّجُلَ كَانَ جَبَّارًا . فَقُلْتُ : اللَّهُمَّ ! لاَ تَجْعَلْنِي مِثْلَهُ . وَإِنَّ هَذِهِ يَقُولُونَ لَهَا : زَنَيْتِ . وَلَمْ تَزْنِ . وَسَرَقْتِ . وَلَمْ تَسْرِقْ . فَقُلْتُ : اللَّهُمَّ ! اجْعَلْنِي مِثْلَهَا .

8 — ( ) Bize Zuheyr ibn Harb tahdîs etdi. Bize Yezîd ibn Hârûn tahdîs etdi. Bize Cerîr ibn Hâzım haber verdi. Bize Muhammed ibn Sîrîn, Ebû Hureyre (R) den tahdîs etdi: Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Beşikde iken yalnız üç çocuk kelâm etmişdir: Biri Meryem'in oğlu İysâ'dır. (İkincisi İsrâîl oğulları zamanında yaşıyan) Cureyc ismnideki râhib kişinin konuşdurduğu çocukdur. Bu Cureyc ibâdet eden râhib bir kişi idi. Bir manastır edinmişdi, kendisi orada bulunurdu. Cureyc manastırında namaz kılarkén annesi geldi ve: Yâ Cureyc! diye çağırdı. Cureyc: Yâ Rabb! Anneme cevâb mı vereyim, namazıma devam mı edeyim? diye düşündü ve namazına yönelib devâm etdi. Annesi cevâb alamadığı için geri dönüb gitdi. Ertesi gün olunca annesi tekrâr geldi. Cureyc de yine namaz kılar halde idi. Annesi: Yâ Cureyc! diye çağırdı. Cureyc kendi kendine: Yâ Rabb! (Namazımı bozub) anneme cevâb mı vereyim, yoksa namazıma devâm mı edeyim? diye söylendi ve namazına devâma koyuldu. Bunun üzerine annesi dönüb gitdi. Ertesi gün olunca Cureyc namaz kılmakda iken annesi yine geldi ve: Yâ Cureyc! diye çağırdı. Cüreyc yine: Ey Rabbım! Anneme mi, namazıma mı? dedi ve tekrâr namazını kılmaya koyuldu. Böylece üç defa çağırdığı halde cevâb alamıyan annesi: Yâ Allâh! Bu oğluma fâhişe kadınların yüzlerine baktırmadıkca sen onu öldürme diye ilendi. İsrâîl oğulları biribirlerine Cureyc'i ve onun isrârlı ibâdetini zikreder oldular. Bu arada onlardan güzelliği dillere destân olan fâhişe bir kadın vardı ki o kadın İsrâîl oğulları topluluğuna: Eğer isterseniz ben o âbid Cüreyc'i sizin için muhakkak fitneye (zinâya) düşürürüm dedi. Bu kadın kendisini Cureyc'e arz edib cimâ teklîf etti fakat Cüreyc kadına dönüb bakmadı. Bu sefer o azgın kadın, Cüreyc'in manastırında barınmakda olan bir çobana gitdi ve nefsini ona teslîm etdi. Çoban da onunla zinâ fiilini işledi. Kadın bu cimâdan hâmile kalıb da bir oğlan çocuğu doğurunca: Bu oğlan çocuğu Cüreyc'dendir dedi. Bunun üzerine halk Cureyc'e geldiler. Kendisini aşağı indirib, manastırını yıktılar ve onu dövmeye başladılar. Cüreyc onlara:

— Sizler ne oluyorsunuz, hâliniz nedir? dedi. Oradakiler:

— Sen bu fâhişe kadınla zinâ etdin ve o da senden olma bir çocuk doğurdu dediler. Cüreyc:

— Çocuk nerededir? diye sordu. Onlar çocuğu getirdiler, Cureyc kendisini tutanlara:

— Beni serbest bırakın da bir namaz kılayım dedi ve namazını kıldı. Namazdan çıkınca çocuğun yanına geldi. Müteâkiben çocuğun karnına dürtüb:

— Ey çocuk! Senin baban kimdir? diye sordu. Çocuk:

— Fulân çobandır dedi. Bu garîb hâli gören halk Cureyc'in üzerine yönelib onu öpmeye ve elleri ile Cureyc'i mesh etmeğe başladılar. Bu arada Cureyc'e:

— Biz senin manastırını altundan yapalım dediler. Cureyc:

— Hayır siz onu eskiden olduğu gibi çamurdan yapıb eski hâline iâde ediniz dedi. Onlar da dediği gibi yapdılar.

(Beşikde konuşanların üçüncüsü de şudur:) Annesinden süt emmekde bulunan bir çocuk vardı ki kadın çocuğunu emzirdiği bir sırada yanından kuvvetli bir hayvan üzerine binmiş haşmetli ve yakışıklı güzel bir suvârî geçti. Çocuğun annesi bunu görünce: Yâ Allâh! Oğlumu bunun gibi heybetli kıl! diye duâ etdi. Çocuk hemen annesinin memesini bırakdı, o adama doğru döndü ve ona bakarak: Yâ Allâh! Beni bunun gibi kılma diye duâ etdi. Sonra yine anasının memesine dönüb emmeğe başladı.

Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah'ın bunu bize hikâye ederken şehâdet parmağını ağzına koyub onu emmeğe başlıyarak çocuğun emişini temsîl edişi hâlâ gözümün önündedir.

Rasûlullah devamla buyurdu ki: Bundan sonra o emzikli kadının yanından bir câriye geçirdiler ki o câriyeyi götürenler, onu hem dövüyorlar hem de: Sen zinâ etdin, sen hırsızlık etdin! diye söyleniyorlardı. O câriye ise: «HASBİYE'LLÂHU VE Nİ'ME'L-VEKİL: Allah bana yeter ve o ne güzel vekîldir!» diyordu[6]. Çocuğun annesi bu manzarayı görünce: Yâ Allâh! Benim oğlumu şu câriye gibi (hakîr) yapma! diye duâ etdi. Bu defa çocuk yine emmeyi bırakdı da o câriyeye bakdı ve: Yâ Allah! Beni bunun gibi kıl dedi. İşte buradan itibâren kadınla çocuk arasında karşılıklı olarak suâl ve cevâb deverân etmişdir. Kadın: Hay Allah boğazına bir ağrı isâbet ettiresice (oğlum)! Yakışıklı bir adam geçdi onu görünce ben: Yâ Allâh oğlumu onun gibi yap dedim. Sen ise: Yâ Allâh beni onun gibi yapma dedin. Sonra şu câriyeyi döverek ve: Sen zinâ etdin, sen hırsızlık yapdın diye diye yanımızdan geçirdiler. Bunun üzerine ben: Yâ Allâh! Oğlumu bu câriye gibi kılma diye duâ etdim. Sen ise: Yâ Allâh beni onun gibi (günâhlardan sâlim) yap diye duâ etdin (yani kadın çocuğuna niçin böyle söyledin? diye sordu). Çocuk şöyle cevâb verdi: Muhakkak ki bu adam kibirli bir zâlim idi. Bundan ötürü ben: Yâ Allâh! Beni onun gibi yapma dedim. Hiç şüphesiz şu kadın ki kendisine; Zina etmediği halde sen zinâ etdin ve hırsızlık yapmadığı halde sen hırsızlık yapdın diyorlardı. Bunun üzerine ben de: Yâ Allâh! Beni de onun gibi (günâhlardan sâlim) kıl diye duâ etdim dedi[7].

---

6. Bu söz mütekellim maalğayr sîgası ile biraz farklı olarak Âlu İmrân: 173 üncü âyetde de geçer. İbn Abbâs: İbrâhîm Peygamber ateşe atıldığı zaman HASBUNA'LLÂHU VE Nİ'ME'L-VEKİL dedi. Peygamberimiz de kendisine: «*İnsanlar size karşı ordu hazırladılar...*» (Âlu İmrân: 173) denildiği zaman yine onu söyledi dedi (*Meâli Kerim*).

7. Bu Cureyc kıssâsından bir çok fıkhî ve ictimâî hükümler çıkarılmışdır: Bunlardan en mühimleri:

a. Anaya, babaya, bilhassa anaya hürmet ve da'vetine icâbet vucûbu.

b. İcâbet için de namazda bulunan kişinin namazını bozmasının lüzûmu. Ba'zı

(٣) باب رغم أنف من أدرك أبويه أو أحدهما عند الكبر، فلم يدخل الجنة

٩ — (٢٥٥١) حدّثنا شيبان بن فرّوخ. حدّثنا أبو عوانة عن سهيل، عن أبيه، عن أبي هريرة، عن النبيّ ﷺ. قال «رغم أنفه، ثم رغم أنفه، ثم رغم أنفه» قيل: من؟ يا رسول الله! قال «من أدرك أبويه عند الكبر، أحدهما أو كليهما فلم يدخل الجنة».

(3) «AN. -BABASINA YAHUT İKİSİNDEN BİRİSİNE İHTİYÂRLIKLARI SIRASINDA ERİŞİB DE CENNETE GİREMİYEN KİMSENİN BURNU TOPRAKLANSIN» HADÎSİ BÂBI

9 — (2551) .... : Ebû Hureyre (R) den : Peygamber (S) : «Burnu topraklansın, sonra burnu topraklansın, sonra burnu topraklansın!» buyurdu. Yâ Rasûlallah! Kimin burnu? denilince de : «Ana babasına, ikisinden birine, yahut her ikisine birden ihtiyârlık sırasında erişib de (onlara iyilik yaparak) cennete giremiyen kimsenin» buyurdu [8].

Şâfiî âlimleri, namaz farz olsun, nâfile olsun ve da'vet eden ana babadan hangisi olursa olsun mutlak olarak namazı bozmak husûsunu umûmî sûretde kabûl etmişlerdir. Fakat Şâfiîlerin cumhûru : Kat' edilen namazın nâfile olmasını, namazda temâdî ile ana babanın ezâlanmasını şart kılmışlardır. Bu ictihâd sâhibleri : Farz namazlar mutlak sûretde kesilmez demişlerdir. Nâfile namazı da ana ve babanın icâbet etmemekden müteessir olmaları hallerine tahsis etmişlerdir. Diğer mezheb âlimlerinin ictihâdları da böyledir.

Cureyc hadîsinde yalnız ananın rolu varsa da selef âlimleri bu husûsda anayı, babayı ayırmamışlardır.

c. Keza bu hadisden ana babanın evlâdına yapdıkları duâlara hâlis niyetle olduğu takdîrde icâbet edileceği;

d. Sıkıntı hâlinde bedduâ ederlerse bunun da icâbet olunacağı;

e. Çocukların mübtelâ kılındıkları beliyyelerden ana babanın duâsı bereketiyle kurtulacakları hükümleri de çıkarılmışdır.

f. Ba'zılar. bu hadîsde evliyâ için kerâmet isbâtına delîl vardır demişlerdir.

8. *Rağm*, ğaynın fethi ve kesri iledir. Lugatcılar bunun ma'nâsı zillet ve horlukdur dediler. Hoşlanmamazlık ve hakâret ma'nâsı da söylendi. Bunun aslı «burnuna toz toprak yapışsın» demekdir. Rağm, burnuna eziyyet verecek şeylerden isâbet eden her şeydir de denildi.

Bu hadislerden maksad, ebeveynine ihtiyarlıklarında irişib de onlara iyilik ederek duâlarını ve memnûnluklarını kazanmak sûretiyle cenneti hak edemiyen kişilere serzenişdir. Böyleleri büyük fırsat ve imkân kaçırmışlardır. Binâenaleyh bütün horluk ve zelîllik onlara olsun demekdir.

١٠ – (...) حدثنا زهير بن حرب. حدثنا جرير عن سهيل، عن أبيه، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «رغم أنفه. ثم رغم أنفه. ثم رغم أنفه» قيل: من؟ يا رسول الله! قال: من أدرك والديه عند الكبر، أحدهما أو كليهما، ثم لم يدخل الجنة».

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا خالد بن مخلد عن سليمان بن بلال. حدثني سهيل عن أبيه، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «رغم أنفه» ثلاثا. ثم ذكر مثله.

10 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki: Rasûlullah (S): «Onun burnu topraklansın, sonra onun burnu topraklansın, sonra onun burnu topraklansın» buyurdu. Yâ Rasûlallah! Kimin? denildi. Rasûlullah: «Ana babasına, ikisinden birine, yahut her ikisine ihtiyarlık zamanında erişib sonra cennete giremiyen kimsenin» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'nin: Rasûlullah üç defa: «Onun burnu topraklansın» buyurdu dediğini rivâyet etmiş, sonra da yukarıki hadîs gibi zikretmişdir.

(٤) باب فضل صلة أصدقاء الأب والأم، ونحوهما

١١ – (٢٥٥٢) حدثني أبو الطاهر، أحمد بن عمرو بن سرح. أخبرنا عبد الله بن وهب. أخبرني سعيد بن أبي أيوب عن الوليد بن أبي الوليد، عن عبد الله بن دينار، عن عبد الله بن عمر؛ أن رجلا من الأعراب لقيه بطريق مكة. فسلم عليه عبد الله. وحمله على حمار كان يركبه. وأعطاه عمامة كانت على رأسه. فقال ابن دينار: فقلنا له: أصلحك الله! إنهم الأعراب وإنهم يرضون باليسير. فقال عبد الله: إن أبا هذا كان ودا لعمر بن الخطاب. وإني سمعت رسول الله ﷺ يقول «إن أبر البر صلة الولد أهل ود أبيه».

(4) BABANIN VE ANANIN DOSTLARINA VE BENZERİ AKRİBÂLARIN DOSTLARINA İLGİYİ DEVÂM ETTİRİP ONLARA İYİLİK ETMENİN FAZÎLETİ BÂBI

11 — (2552) .... : Abdullah ibn Dînâr'dan (şöyle demişdir): Bedevîlerden bir kimse Mekke yolunda Abdullah ibn Umer'e kavuşmuşdu. Abdullah ona selâm verdi ve onu binmekde olduğu bir merkeb üzerine bindirib, kendi başındaki bir sarığı da o bedevîye verdi. İbn Dînâr dedi ki: Biz Abdullah ibn Umer'e: Allah sana iyilik versin. Bunlar be-

devî Arablardır. Bunlar az şey ile memnûn olurlar dedi. Bunun üzerine Abdullah şöyle dedi : Bunun babası, Umer ibn Hattâb'ın sevgili bir dostu idi. Ben de Rasûlullah (S) dan şöyle buyururken işitmişimdir : «İyiliğin en iyisi, çocuğun, babasının samîmî dostlarına iyiliği ve ilgiyi devam etdirmesidir».

١٢ – (...) حدثني أبو الطاهر . أخبرنا عبدالله بن وهب . أخبرني حيوة بن شريح عن ابن الهاد ، عن عبدالله بن دينار ، عن عبدالله بن عمر ؛ أن النبي ﷺ قال « أبر البر أن يصل الرجل ود أبيه » .

12 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) den, Peygamber (S) : «En iyi iyilik, kişinin, babasının samîmî dostuna ilgiyi ve ihsânı devâm etdirmesidir» buyurmuşdur [9].

١٣ – (...) حدثنا حسن بن علي الحلواني . حدثنا يعقوب بن إبراهيم بن سعد . حدثنا أبي والليث بن سعد . جميعا عن يزيد بن عبدالله بن أسامة بن الهاد ، عن عبدالله بن دينار ، عن ابن عمر ؛ أنه كان إذا خرج إلى مكة كان له حمار يتروح عليه ، إذا مل ركوب الراحلة . وعمامة يشد بها رأسه . فبينا هو يوما على ذلك الحمار . إذ مر به أعرابي . فقال : ألست ابن فلان بن فلان ؟ قال : بلى . فأعطاه الحمار وقال : اركب هذا . والعمامة ، قال : اشدد بها رأسك . فقال له بعض أصحابه : غفر الله لك ! أعطيت هذا الأعرابي حمارا كنت تروح عليه ، وعمامة كنت تشد بها رأسك ! فقال : إني سمعت رسول الله ﷺ يقول « إن من أبر البر صلة الرجل أهل ود أبيه ، بعد أن يولي » وإن أباه كان صديقا لعمر .

13 — ( ) .... : Abdullah ibn Dînâr'dan (şöyle demişdir) : Abdullah ibn Umer (R) Mekke'ye gitmek üzere yola çıkdığı zaman yolda deve binmekden usandığında, üzerine binib de istirahât etmek maksadıyla yanında bir merkeb bulundururdu. Bir de yanında başını bağlayıb saracağı bir sarığı bulunurdu. Bir gün kendisi böyle bir yolculukda bu eşeğin üzerinde yol alırken kendisine bir bedevî uğradı. İbn Umer ona :

— Sen fulân oğlu fulân oğlu fulân kimse değil misin? diye sordu. O zât :

---

9. Bu hadîslerde babanın samîmî dostları ile ilgilenmenin, onlara ihsân ve ikrâm eylemenin fazîleti ifâde edilmişdir. Bu ifâde, o iyiliklerin yapılmasına kendisi sebeb olduğu için bizzât babasına da bir iyilik ve ikrâm olmasını tazammun etmekdedir. Bu hükme ananın, dedelerin, üstâdların, zevc ve zevcenin dostları da katılırlar. Peygamber'in, Hadîce'nin dostlarına ikrâm etmesi husûsundaki hadîsler yukarıda geçmişdi (Nevevî).

— Evet oyum deyince, İbn Umer ona altındaki eşeği verdi ve :

— Buna bin dedi; müteâkiben sarığı da verib :

— Bununla başını bağla dedi. İbn Umer'in yol arkadaşlarından ba'-zısı İbn Umer'e :

— Allah sana mağfiret eylesin. Sen üzerinde istirâhat etmekde bulunduğun merkebi ve başını sarmakda olduğun sarığı şu bedevîye verdin dediler. Bunun üzerine İbn Umer :

— Ben Rasûlullah (S) dan işitdim ki o : «Kişinin, babası dünyadan gitdikden sonra babasının samîmî dostları ile ilgilenmesi ve onlara ihsânda bulunması, iyiliğin en iyisindendir» buyuruyordu. Şüphesiz ki bu bedevînin babası, Umer ibn Hattâb'ın en samîmî bir dostu idi dedi.

(٥) باب تفسير البرّ والإثم

١٤ — (٢٥٥٣) حدثني محمد بن حاتم بن ميمون . حدثنا ابن مهدي عن معاوية بن صالح ، عن عبد الرحمن بن جبير بن نفير ، عن أبيه ، عن النواس بن سمعان الأنصاري . قال : سألت رسول الله ﷺ عن البر والإثم ؟ فقال « البر حسن الخلق . والإثم ما حاك في صدرك ، وكرهت أن يطلع عليه الناس » .

(5) BİRR VE İSM LAFIZLARININ TEFSÎRİ BÂBI

14 — (2553) .... : en-Nevvâs ibn Sem'ân el-Ensârî (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan birri ve ismi sordum. Rasûlullah : «Birr (yani iyilik ve hayır), ahlâkın güzelliğidir. İsm (ya'nî kötülük ve şerr), vicdânını tırmalayan ve halkın muttali' olmasından hoşlanmadığın şeydir» buyurdu [10].

١٥ — (...) حدثني هارون بن سعيد الأيلي . حدثنا عبد الله بن وهب . حدثني معاوية (يعني ابن صالح) عن عبد الرحمن بن جبير بن نفير ، عن أبيه ، عن نواس بن سمعان . قال : أقمت مع رسول الله ﷺ بالمدينة سنة . ما يمنعني من الهجرة إلا المسألة . كان أحدنا إذا هاجر لم يسأل رسول الله ﷺ عن شيء . قال فسألته عن البر والإثم ؟ فقال رسول الله ﷺ « البر حسن الخلق . والإثم ما حاك في نفسك ، وكرهت أن يطلع عليه الناس »

10. Diğer bir hadîsde *birr* ile *ism* şöyle tanıtılmışdır : «Birr, vicdânın kendisine ısındığı, kalbin (emîn ve) mütmain olduğu şeydir. *İsm* ise, — sana müftüler iyidir diye fetvâ verseler de — vicdânın kendisine mutmain olmadığı şeydir» (Ahmed ibn Hanbel, Ebû Sa'lebe el-Haşenî — R —).

15 — ( ) .... : Nevvâs ibn Sem'ân (R) şöyle dedi : Ben Medîne'de Rasûllulah'ın maiyyetinde bir sene (bir ziyâretci gibi) ikâmet etdim. Beni vatanımdan hicret edib Medîne'ye yerleşmekden ancak Rasûlullah'a (bol bol) suâl sormak hevesi men' ediyordu. Zira herhangi birimiz Medîne'ye hicret edib orada vatan tuttuğu zaman artık Rasûlullah'a bir şeyin mâhiyyetinden suâl soramazdı [11]. İşte ben Medîne'de musâfir iken Rasûlullah'a birr ve ismin mâhiyyetini sordum. Rasûlullah (S) : «**Birr, ahlâkın güzelliği, ism ise vicdânını tırmalayıb seni huzûrsuz** kılan ve insanların muttali' olmasını istemediğin şeydir» buyurdu.

(٦) باب صلة الرحم، وتحريم قطيعتها

١٦ — (٢٠٠٤) حدّثنا قتيبةُ بنُ سعيدِ بنِ جميلِ بنِ طريفِ بنِ عبدِاللهِ الثقفيُّ ومحمدُ بنُ عبّادٍ . قالا: حدّثنا حاتمٌ (وهو ابنُ إسماعيلَ) عن معاويةَ (وهو ابنُ أبي مُزرّدٍ، مولى بني هاشمٍ) . حدّثني عمّي ، أبو الحُبابِ ، سعيدُ بنُ يسارٍ عن أبي هريرةَ ، قال : قال رسولُ اللهِ ﷺ « إنّ اللهَ خلقَ الخلقَ . حتّى إذا فرغَ منهم قامتِ الرّحِمُ فقالتْ : هٰذا مقامُ العائذِ من القطيعةِ . قال : نعمْ . أما ترضينَ أنْ أصِلَ منْ وصلكِ وأقطعَ منْ قطعكِ ؟ قالتْ : بلى . قال : فذاكِ لكِ » .

ثمّ قال رسولُ اللهِ ﷺ « اقرؤوا إنْ شئتمْ : فهلْ عسيتمْ إنْ تولّيتمْ أنْ تفسدوا في الأرضِ وتقطّعوا أرحامكمْ . أولٰئكَ الذينَ لعنهمُ اللهُ فأصمّهمْ وأعمى أبصارهمْ . أفلا يتدبّرونَ القرآنَ أمْ على قلوبٍ أقفالُها » [٤٧/ محمد/ ٢٢و٢٣و٢٤] .

(6) AKRİBÂLIK BAĞINI EKLEYİB DURMA VE BU BAĞI KESMENİN HARÂMLIĞI BÂBI [12]

---

11. Kadı Iyâd ve diğerleri bunun ma'nâsı şudur dediler : Nevvâs Medîne'de yerleşmek için kendi vatanından bir nakl yapmaksızın sâdece bir ziyâretçi gibi ikâmet etmişdir. Onu hicret etmekden yani vatanından göçüb Medîne'de vatan tutmakdan men' eden şey, ancak Rasûlullah'a dîn işlerinden serbestce suâl sormak husûsundaki rağbetidir. Çünkü Rasûlullah böyle suâl sormayı Medîne'de yerleşen Muhâcirlere değil, muvakkaten ikâmet eden ziyâretçilere müsâade ve müsâmaha ediyordu. Muhâcirler de bedevîlerden ve diğerlerinden böyle ziyârete gelen yabancıların suâl sormaları ile ferahlanıyorlardı. Çünkü yabancılar hem suâl sormak husûsunda meşakkati yükleniyorlar, hem de bunda ma'zûr tutuluyorlardı. Muhâcirler de onlara verilen cevâbdan istifâde ediyorlardı. Nitekim Enes, Muslim'in *Kitâbu'l-iymân*'da zikrettiği hadîsde : Çöl halkından akıllı bir kimsenin gelib de Rasûlullah'a suâl sorması pek hoş olurdu demişdir (Nevevî).
12. *Rahim*, ketif vezninde kadınlarda ve dişi hayvanlarda bulunan döl yatağına denir ki, çocuk onun içinde tekevvün eder. Rahim ayni zamanda akribâlık ve akribâlık sebebi ma'nâsına da gelir. Nitekim *sıla-i rahm*, akribâya ihsân, *kat-ı rahm* de husumlık alâ-

16 — (2554) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: **«Yüce Allah yaratacağı mahlûkların ne hal üzere bulunacaklarını takdîr edib de onlara âid kazâyı tamamladığı zaman, akribâlık ayağa kalkıb: (Yâ Rabb!) Burası, akribâlık münâsebetlerini kesmekden sana sığınanların makamıdır dedi. Cenâb Hak: Evet öyledir. Sen, seninle bağlılığını muhâfaza edenlere benim de iyilik etmeme; senden onu kesenlerden benim de onu kesmeme râzıy olmaz mısın? buyurdu. Hısımlık: Evet olurum diye cevâb verdi. Yüce Allah: «Bu hüküm sana mahsûsdur»** buyurdu.

Bundan sonra Rasûlullah (akribâya sılayı kesenlerin Allâh'ın rahmetinden mahrûm olacaklarını beyân sadedinde) isterseniz şu âyetleri okuyunuz buyurdu: **«Demek idâreyi ve hâkimiyeti ele alırsanız hemen yer yüzünde fesad çıkaracak, akribâlık münâsebetlerini bile parçalayıb keseceksiniz öyle mi? Onlar öyle kimselerdir ki Allâh kendilerini rahmetinden tard etmiş de duygularını almış ve gözlerini kör eylemişdir. Öyle olmasa Kur'ânı bir tedebbür etmezler mi? Yoksa kalbler üzerinde üst üste kilitler mi var?»** (Muhammed: 22-24) [13].

١٧ — (٢٥٥٥) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ (وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ). قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي مُزَرِّدٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ رُومَانَ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «الرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ تَقُولُ: مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللهُ. وَمَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللهُ».

---

kasını kesmek demekdir. Herhalde rahim kelimesinin meveddet, merhamet, şefekat ve rikkat iş'âr etdiği ve bunların, kadınlığın hilkatı muktezâsı bulunduğu cihetle kadınlara incelik ve şefekatle muâmele etmek, şeref ve haysiyetleri gereğince fıtratları muhâfaza olunmak, tecâvüzden, sûu isti'mâlden, izdivâc gâyesini ihlâl edecek münâsebetsizliklerden vikâye edilmek, ve bütün ev halkı, evlâdu ıyâl, umûmiyetle akribâ ve teallukât hakkında da rahim rikkatine yaraşan rakîk ve câzibedâr bir sevgi beslemek ve bütün bunlarda MAHABBETULLÂH ile MEHABETULLÂH'ın hâsılı demek olan İTTİKAULLÂH çerçevesinde ilgiyi ve iyi münâsebetleri devâm etdirmek luzûmu gösterilmişdir (*Hak Dîni*, II, 1276).

13. Bu âyetdeki tevellî iki ma'nâya muhtemildir: Birisi, arkasını dönüb kaçmak ma'nâsına tevelliden, birisi de velâyetden tefa'ul olarak, vâlî olmak, iş başına geçmek ma'nâsına tefsir olunmuşdur. Binâenaleyh şu iki ma'nânın ikisi de doğrudur.

Erhâm, rahim'in cem'idir. Rahim bundan önceki hâşiyede de belirtildiği gibi esâsen kadında çocuk yatağı olan husûsî uzuvdur. Neseb yakınlığının menşei olmak hasebiyle akribâlığa da rahim denilir. Bu ma'nâ ile akribâya *ulu'l 'erhâm* denildiği gibi *erhâm* da denilir ki burada bu ma'nâyadır. Ya'nî çoluğunuzu, çocuğunuzu, kadınlarınızı, hısımlarınızı, parçalatabilir misiniz? demek olur. Çünkü musliman ordusunda fesad çıkarıb düşman isti'lâsına sebebiyet verildiği takdirde hâsıl olacak netîce budur.

O bir ma'nâca: Nasıl o korkaklıkla iş başına geçer, kumandayı elinize alır da vatanınızı câhiliye devri gibi fesâda verib ihtilâl içinde hısım ve akribâlarınızı yine öyle perişan edebilir misiniz, buyurulmuş oluyor. Bu âyet ile akribâlık münâsebetlerini kesib atmanın harâmlığına istidlâl olunur.

Bu hadisde rahimin kıyâmı ya tecessüm ve temessül sûretiyle hakîkaten kıyâmını, yahut da mecâzî ve temsilî bir hâli ifâde etmekdedir.

17 — (2555) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Rahim Arşa asılmış der ki : Beni gözedeni Allah gözetsin, beni terk edeni Allah terk etsin» buyurdu [14].

١٨ — (٢٥٥٦) حدثني زهير بن حرب وابن أبي عمر. قالا : حدثنا سفيان عن الزهري ، عن محمد ابن جبير بن مطعم ، عن أبيه ، عن النبي ﷺ قال « لا يدخل الجنة قاطع » .

قال ابن أبي عمر : قال سفيان : يعني قاطع رحم .

18 — (2556) .... : Cubeyr ibn Mut'ım (R) den, Peygamber (S): «Akribâ ziyâretini kesen (ve bunu halâl sayan) kimse cennete girmez» buyurmuşdur.

Râvî İbn Ebî Umer, Sufyân : Rasûlullah bununla akribâlığı kesen kimseyi kasdediyor dedi demişdir.

١٩ — (...) حدثني عبد الله بن محمد بن أسماء الضبعي . حدثنا جويرية عن مالك ، عن الزهري ؛ أن محمد بن جبير بن مطعم أخبره ؛ أن أباه أخبره ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا يدخل الجنة قاطع رحم » .

(...) حدثنا محمد بن رافع وعبد بن حميد عن عبد الرزاق ، عن معمر ، عن الزهري ، بهذا الإسناد ، مثله . وقال : سمعت رسول الله ﷺ .

19 — ( ) .... : Cubeyr ibn Mut'im (R) haber verdi ki, Rasûlullah (S) : «Akribâlığı kesib koparan kimse cennete girmez» buyurmuşdur.

( ) .... : Buradakî râvî de Zuhrî'den bu isnâd ile yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişdir. Cubeyr ibn Mut'im burada : Ben Rasûlullah'dan işitdim demişdir.

٢٠ — (٢٥٥٧) حدثني حرملة بن يحيى التجيبي . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب ، عن أنس بن مالك . قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « من سره أن يبسط عليه رزقه ، أو ينسأ في أثره ، فليصل رحمه » .

---

14. Bu hadîs şöyle de terceme edilebilir :

«Akribâlık Arşda asılıdır. Der ki : Kim benimle münâsebetini devâm etdirir (akribâlık haklarına riâyet eder) se Allah da ona rahmetini ihsân etmekde devâm buyurur. Fakat kim benden alâkasını ve münâsebetini keserse Allah da ondan yüz çevirir».

20 — (2557) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim : «Her kim ki rızkının bollatılması yahut ecelinin geri bırakılması kendisini sevindirirse, sılairahim etsin» buyuruyordu.

٢١ — (...) وحدثني عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ. حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي. حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ. قَالَ: قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ ، وَيُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ، فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ».

21 — ( ) .... : İbn Şihâb dedi ki : Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verdi : Rasûlüllah (S) şöyle buyurmuşdur : «Her kim ki rızkında bolluk ve genişlik verilmesi; ecelinde nefsi lehine bir te'hîr yapılması kendisini sevindirirse o kimse sıla-i rahim etsin» [15].

٢٢ — (٢٥٥٨) حدثني مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى). قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ الْعَلَاءَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ لِي قَرَابَةً. أَصِلُهُمْ وَيَقْطَعُونِي. وَأُحْسِنُ إِلَيْهِمْ وَيُسِيئُونَ إِلَيَّ. وَأَحْلُمُ عَنْهُمْ وَيَجْهَلُونَ عَلَيَّ . فَقَالَ «لَئِنْ كُنْتَ كَمَا قُلْتَ، فَكَأَنَّمَا تُسِفُّهُمُ الْمَلَّ . وَلَا يَزَالُ مَعَكَ مِنَ اللَّهِ ظَهِيرٌ عَلَيْهِمْ، مَادُمْتَ عَلَى ذَلِكَ».

22 — (2558) .... : Ebû Hureyre (R) den, Bir kimse : Yâ Rasûlal-

---

15. *Sılaı rahim*'in hükümleri ve derecelerini Kadı Iyâd şöyle izâh ediyor : Sılai rahim'in fi'l-cümle vâcib olduğunda ihtilâf yokdur. Vâcib olan sılanın kesilmesi ve terki şüphesiz ki büyük bir ma'siyetdir. Buna bir çok sahîh hadisler şehâdet ve delâlet etmekdedir. Şu kadar ki sılai rahin'im mertebeleri ve dereceleri vardır. Bu derecelerin bazısı bazısından daha yüksekdir. Bu derecelerin en aşağı mertebesi de tatlı söz ile, selâm ile, hal hâtır sormak ile olan sıladır. Bundan başlıyarak ziyâretle, hizmetle, mâlî yardımla yapılan derecelere kadar yükselir. Bu dereceler de kudretin ve ihtiyâcın ihtilâfı ile muhtelif olur. Bir kısmı vâcib olur, bir kısmı da müstehâb olur. Bunlardan en aşağı mertebedeki sılaya, kudreti yetişib de onu îfâ eden ve yüksek mertebesine erişemiyen kimse sıla etmiş olur. Fakat daha yüksek bir sılaya, meselâ mâlen ve bedenen yardıma kudreti olan kimse, kuru bir selâm ve ziyâretle geçişdirirse sıla etmiş sayılmaz, elbette mes'ûl olur... (Nevevî).

Bu hadislerdeki rahimin hangi derecedeki akribâları ifâde ettiğinde farklı görüşler vardır. Bazı âlimler mahrem olan her zî rahimdir, bazıları vârislerdir; diğer bazıları da mahrem olsun olmasın kişinin yakınıdır demişlerdir. Bu üçüncü ma'nâ daha mutlak ve umûmî olub ictimâî yardımlaşma bakımından da daha şumulludür. Ve yine bu hadisdeki sıla kelimesinin hakîkatı, münâsebet ve irtibâtı ulamak, ekleyib durmakdır ki bu da güzel söz söylemek, ziyâret etmek, ihsân etmek, maddî ve ma'nevî yardımda bulunmak sûretleri ile tahakkuk edecekdir.

lah! Benim bir takım hısımlarım var ki onlar benimle olan akribâlık bağlarını kesib koparırlarken ben onlarla olan akribâlığımı ekleyib duruyorum. Onlar bana kötülük yaparlarken ben onlara iyilik ve güzellik yapıyorum. Onlar bana karşı cehâlet izhâr ederlerken, yani beni bilmezlenmek yaparlarken ben onları ru'yâlarımda görüyorum, yahut onlar hakkında hayır düşler görüyorum dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): «Eğer hakîkaten sen söylediğin gibi isen, sen onlara ancak (ileride kendilerini yakacak olan) sıcak bir kül yedirmekdesindir. Sen bu hal üzere devâm ettiğin müddetce senin yanında da muhakkak Allah tarafından onların ezâlarını def' eden bir yardımcı bulunmakda devâm edecekdir» buyurdu [16]

(٧) باب تحريم التحاسد والتباغض والتدابر

٢٣ — (٢٥٥٩) حدثنى يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا. وَكُونُوا، عِبَادَ اللهِ! إِخْوَانًا. وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ».

(...) حدثنا حَاجِبُ بْنُ الْوَلِيدِ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ الزُّبَيْدِيُّ عَنِ الزُّهْرِيِّ. أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ. ح وَحَدَّثَنِيهِ حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. بِمِثْلِ حَدِيثِ مَالِكٍ.

(...) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ. جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ. وَزَادَ ابْنُ عُيَيْنَةَ «وَلَا تَقَاطَعُوا».

(...) حدثنا أَبُو كَامِلٍ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ (يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ). ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ. جَمِيعًا عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ.
أَمَّا رِوَايَةُ يَزِيدَ عَنْهُ فَكَرِوَايَةِ سُفْيَانَ عَنِ الزُّهْرِيِّ. يَذْكُرُ الْخِصَالَ الْأَرْبَعَةَ جَمِيعًا. وَأَمَّا حَدِيثُ عَبْدِ الرَّزَّاقِ «وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَقَاطَعُوا وَلَا تَدَابَرُوا».

---

16. Bunu takviye eden bir Buhârî hadîsi de şöyledir:
Abdullah ibn Umer (R) den, Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Misliyle bilmukabele birru ihsân eden kişi, akribâya hakikî sılai rahim etmiş değildir. Lâkin hakikî sılacı, kendisinden akribâlık sılası ve ihsânı kesildiği halde sıla ve ihsânda bulunan kimsedir» (*Buhârî, edeb, leyse'l-vâsılu bi'l-mükâfi'*).

(7) BİRİBİRİYLE HASETLEŞMENİN, KİNLEŞMENİN VE BİRİBİRİNE ARKA DÖNÜB KÜSÜŞMENİN HARÂM KILINMASI BÂBI

23 — (2559) Bana Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib dedi ki: Ben Mâlik'in huzûrunda okudum. O da İbn Şihâb'dan, o da Enes ibn Mâlik (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Biribirinize kin tutmayın, biribirinizle hasetleşmeyin[17], biribirinizden arka dönüb uzaklaşmayın. Ey Allâh'ın kulları! Biribirinizle kardeşler olunuz. Bir muslimanın dîn kardeşini üç günden fazla terk etmesi (yani küs durması) halâl olmaz».

( ) .... : Buradaki râvîler de yine İbn Şihâb'dan, o da Enes'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki Mâlik hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Burada İbn Uyeyne, Zuhrî'den bu isnâdla rivâyet etmiş ve yalnız «biribirinizden kesilib ülfeti terk etmeyiniz» fıkrasını ziyâde etmişdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de Zuhrî'den bu isnâd ile rivâyet etdiler. Bunlardan Yezîd ibn Zuray'ın rivâyeti, Sufyân ibn Uyeyne'nin, Zuhrî'den yaptığı rivâyeti gibidir. Hepsi de dört hasleti zikreder. Abdurrazzâk'ın hadîsine gelince o «biribirinizle hasedleşmeyin, biribirinizle çekişmeyin ve biribirinize arka dönmeyin» tarzındadır.

٢٤ — (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « لَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَقَاطَعُوا . وَكُونُوا ، عِبَادَ اللهِ ! إِخْوَانًا » .

(...) حَدَّثَنِيهِ عَلِيُّ بْنُ نَصْرٍ الْجَهْضَمِيُّ. حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ. وَزَادَ « كَمَا أَمَرَكُمُ اللهُ » .

24 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) den; Peygamber (S) : «Biribirinize hased etmeyin, biribirinize kin tutmayın, biribirinizden kesilib ülfeti terk etmeyin. Ey Allah'ın kulları! Biribirinizle kardeşler olunuz».

---

17. Hased, bir kimsenin ni'metinin, ikbâl ve mevkiinin zevâlini taleb edib bunların kendisine geçmesini istemekden ibâretdir. (Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*).

Bu hadîslerde cem'iyeti ve dolayısıyle milleti kemire kemire helâke sürükleyecek olan içtimâî ve ferdî hastalıkların en mühimleri zikredilib bunlardan sakınılması emredilmişdir. Bu gibi ictimâî, ferdî, rûh ve ahlâk bozukluklarına en güzel tarzda peygamberler teşhis koymuş ve lâzım gelen en müessir ahlâkî tedbîrleri de onlar öğretmişdir. Kur'ân-ı Kerîmde geçmiş peygamberlerin bu kabil eskimez öğütlerini ve bu öğütlere kulak asmıyarak helâk olmuş nice milletlerin acıklı âkibetlerine işâret eden bölümler mevcûddur.

( ) .... : Buradaki râvi : Şu'be bize tahdîs etdi deyib bu isnâdla yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmiş ve bir de : «Allah'ın size emretmiş olduğu gibi» fıkrasını ziyâde eylemişdir.

(٨) باب تحريم الهجر فوق ثلاث ، بلا عذر شرعى

٢٥ — (٢٥٦٠) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَىٰ . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَىٰ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ . يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَـٰذَا وَيُعْرِضُ هَـٰذَا . وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ » .

(...) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . قَالُوا : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ . ح وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ ح وَحَدَّثَنَا حَاجِبُ بْنُ الْوَلِيدِ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ عَنِ الزُّبَيْدِيِّ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَـٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ ، عَنْ مَعْمَرٍ . كُلُّهُمْ عَنِ الزُّهْرِيِّ . بِإِسْنَادِ مَالِكٍ ، وَمِثْلِ حَدِيثِهِ . إِلَّا قَوْلَهُ « فَيُعْرِضُ هَـٰذَا وَيُعْرِضُ هَـٰذَا » فَإِنَّهُمْ جَمِيعًا قَالُوا فِي حَدِيثِهِمْ ، غَيْرَ مَالِكٍ « فَيَصُدُّ هَـٰذَا وَيَصُدُّ هَـٰذَا » .

(8) ŞER'Î (KANÛNÎ) BİR ÖZR BULUNMAKSIZIN ÜÇ GÜNDEN FAZLA KÜSÜB AYRILMANIN HARÂM KILINMASI BÂBI

25 — (2560) .... : Ebû Eyyûb el-Ensârî (Hâlid ibn Zeyd R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Bir muslimanın dîn kardeşine üç günden fazla küsüb ayrı durması halâl olmaz. Öyle bir küslük ki biribirine kavuşdukları zaman birisi yüzünü şu tarafa çevirir, öbürüsü de öte tarafa çevirir. Halbuki bu iki mu'minin hayırlısı önce selâm vermeye başlayandır» [18].

18. Hadîsde küslük ve dargınlık müddetinin sonu üç gün olmak üzere hudûdlandırılmışdır. Bundan daha az bir zaman içinde ilk selâm veren mu'minin daha hayırlı ve faziletli olduğu da bildiriliyor. «Muslimanın muslimana küslüğü tülbent kuruyuncaya kadardır» atalar sözü, barışma müddetini daha da kısa bir zaman içinde hudûdlandırmışdır.

İki mu'min arasındaki dargınlığın *selâm* vermek sûretiyle ortadan kalkacağı da bu hadîslerden çıkarılan hükümler cümlesindendir. Küslük hakkındaki bu hükümler beşeriyyet îcâbı iki mü'min arasındaki alelâde dargınlıklarla ilgilidir. Âsî, fâsık ve zâlim kimselerden yüz çevirmek ise hadîsde bildirilen alelâde küslük mâhiyetinde değildir. Onlardan sakınmak ve çekinmek kitâb ve sünnetin emreddiği bir vazifedir. Bu vazîfeyi pek şumullü olarak ifâde eden âyetlerden biri şudur :

«Allah'a ve âhiret gününe iymânda sebât eden hiçbir kavmin Allah'a ve Rasûlüne muhâlefet eden kimselerle —velev ki onlar, bunların babaları, ya oğulları, ya birâder-

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den yukarıki Mâlik'in isnâdı ve hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir. Ancak şu «birisi yüzünü şu tarafa çevirir, öbürüsü de öte tarafa çevirir» fıkrası müstesnâdır. Çünkü Mâlik hâric buradaki râvîler topdan kendi hadîslerinde ayni ma'nâda olarak «fe-yesuddu hâza, fe-yesuddu hâza» tarzında rivâyet etmişlerdir.

٢٦ – (٢٥٦١) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي فُدَيْكٍ . أَخْبَرَنَا الضَّحَّاكُ (وَهُوَ ابْنُ عُثْمَانَ) عَنْ نَافِعٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا يَحِلُّ لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ » .

26 — (2561) .... : Abdullah ibn Umer (R) den; Rasûlullah (S): «Mu'min kişinin, mu'min kardeşine üç günden fazla küsüb ayrılması halâl olmaz» buyurmuşdur.

٢٧ – (٢٥٦٢) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ (يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ) عَنِ الْعَلَاءِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا هِجْرَةَ بَعْدَ ثَلَاثٍ » .

27 — (2562) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) : «Üç günden fazla bir kimseden dostluk ve ülfeti kesib ayrılmak yokdur» buyurdu.

(٩) باب تحريم الظن والتجسس والتنافس والتناجش ، ونحوها

٢٨ – (٢٥٦٣) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ . فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ . وَلَا تَحَسَّسُوا ، وَلَا تَجَسَّسُوا ، وَلَا تَنَافَسُوا ، وَلَا تَحَاسَدُوا ، وَلَا تَبَاغَضُوا ، وَلَا تَدَابَرُوا . وَكُونُوا ، عِبَادَ اللهِ ! إِخْوَانًا » .

---

leri, yahut soy sopları olsunlar— dostlaşacaklarını göremezsin. Onlar o kimselerdir ki (Allah iymânı kalblerine yazmış, bunları kendinden bir rûh ile desteklemişdir. Bunları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacakdır. Bunlar orada ebedî kalıcıdırlar. Allah onlardan râzıy olmuşdur. Onlar da Allah'dan hoşnud olmuşlardır. İşte onlar Allah fırkasıdır. Gözünüzü açın ki Allah fırkası (mensûbları) umduklarına erenlerin tâ kendileridir (el-Mucâdile: 22).

(9) DELÎLSİZ ZANNIN; BİRİBİRİNİN AYBINI ARAŞTIRMANIN; HİSLERE MAĞLÛB OLUB MENFAATDE İNFİRÂDCI OLMANIN; BİR TARAFI ZARÂRA SOKMAK İÇİN BİR MAL ÜZERİNDE İNÂDLA FİAT ARTIRMASI YAPMANIN VE BUNA BENZER İŞLERE GİRİŞMENİN HARÂM KILINMASI BÂBI

28 — (2563) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «(Sebebsiz) zanndan çekininiz. Çünkü öyle zann sözlerin yalanı çok olanıdır[19]. Biribirinizin eksikliğini görmeğe ve işitmeğe çalışmayınız. Biribirinizin husûsî ve mahrem hayâtını da araşdırmayınız. Menfaatde infirâd yarışına girişmeyiniz. Hasedleşmeyiniz. Biribirinize buğz etmeyiniz, biribirinize arka dönmeyiniz (yani küsmeyiniz). Ey Allah'ın kulları! Hepiniz kardeşler olunuz».

٢٩ — (...) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ (يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ) عَنِ الْعَلَاءِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا تَهَجَّرُوا ، وَلَا تَدَابَرُوا ، وَلَا تَحَسَّسُوا ، وَلَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَيْعِ بَعْضٍ. وَكُونُوا ، عِبَادَ اللهِ ! إِخْوَانًا ».

29 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Biribirinize kötü söz söylemeyiniz, biribirinize arka dönmeyiniz (yani küsmeyiniz). Biribirinizin eksiğini görmeğe ve işitmeğe çalışmayınız. Ba'zınız, ba'zınızın alış verişi üzerine alış verişe kalkışmasın. Ey Allah'ın kulları! Kardeşler olunuz».

٣٠ — (...) حَدَّثَنَا إِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا تَحَاسَدُوا ، وَلَا تَبَاغَضُوا ، وَلَا تَجَسَّسُوا ، وَلَا تَحَسَّسُوا ، وَلَا تَنَاجَشُوا . وَكُونُوا ، عِبَادَ اللهِ ! إِخْوَانًا ».

(...) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ وَعَلِيُّ بْنُ نَصْرٍ الْجَهْضَمِيُّ. قَالَا : حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْأَعْمَشِ ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ « لَا تَقَاطَعُوا ، وَلَا تَدَابَرُوا ، وَلَا تَبَاغَضُوا ، وَلَا تَحَاسَدُوا . وَكُونُوا إِخْوَانًا . كَمَا أَمَرَكُمُ اللهُ ».

---

19. *Zann* ile ilgili bir âyet şöyledir:

«وان الظن لايغنى من الحق شيئا» : *Zann ise şüphesiz hakdan hiçbir şeyi ifâde etmez.*» (en-Necm: 28).

30 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Hasedleşmeyin, biribirinize buğz etmeyin, biribirinizin husûsî ve mahrem hayâtını araşdırmayın, biribirinizin eksikliklerini ve ayblarını görmeğe ve işitmeğe çalışmayın. Bir de almıyacağınız bir malı alıcıyı zarâra sokmak için fiat artırmaları yapmayın. Yahut aranızda eşyâ fiatlarında sun'î artırmalar, hıylekârlıklar yapmayın). Ey Allâh'ın kulları! Hepiniz kardeşler olun».

( ) .... : Burada da Şu'be, A'meş'den bu isnâd ile şöyle tahdîs etmişdir : «Biribirinizden kesilib ayrılmayın, yekdiğerinize arka dönmeyin, biribirinize buğz etmeyin, biribirinize hased etmeyin. Ey Allâh'ın kulları! Allâh'ın size emretdiği gibi kardeşler olun» [20].

٣١ – (...) وحدثني أحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ. حَدَّثَنَا حَبَّانُ. حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ. حَدَّثَنَا سُهَيْلٌ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَا تَبَاغَضُوا ، وَلَا تَدَابَرُوا ، وَلَا تَنَافَسُوا . وَكُونُوا ، عِبَادَ اللهِ! إِخْوَانًا» .

31 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Biribirinize buğz etmeyin, biribirinize arka dönmeyin. Menfaatde infirâdcılık yarışına kalkışmayın. Ey Allâh'ın kulları! Hepiniz kardeşler olun».

---

20. «*Allah'ın size emretdiği gibi*» beyânı ile meâlen şu âyetlere işâret buyurulmuşdur :

«*Hepiniz topdan sımsıkı Allâh'ın ipine sarılın. Parçalanıb ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki* (bunca) *ni'metini düşünün. Hani siz biribirinize düşmanlar idiniz de o, kalblerinizi* (İslâm'a ısındırıb) *birleşdirmişdi. İşte onun bu ni'meti sâyesinde kardeşler olmuşdunuz ve yine siz bir ateş çukurunun kenarında iken oradan da sizi o kurtarmışdı. İşte Allah size âyetlerini böylece apaçık bildiriyor tâ ki doğru yola eresiniz*» (Âlu Imrân: 103).

«*Eğer sana hiylekârlık yapacakları tutarsa* (bunu) *dilerlerse muhakkak ki sana Allah yetişir. Seni yardımı ile ve mu'minlerle destekleyen ve onların gönüllerine sevgi verib birleşdiren odur. Yeryüzünde olan her şeyi topdan harcamış olsan yine onların gönüllerini öyle birleşdiremezdin. Fakat Allah onların aralarını bulub kaynaşdırdı. Çünkü o mutlak gâlibdir, tam hüküm ve hikmet sâhibidir*» (el-Enfâl: 62-63).

«*Biz* (cennetde) *onların göğüslerindeki kini söküb atdık. Hepsi kardeşler hâlinde karşı karşıya tahtları üzerine dayanarak oturuculardır*» (el-Hıcr: 47).

«(Cennetde) *biribirleri ile karşılıklı tahtlar üzerinde...*» (es-Sâffât: 44).

«*Mu'minler ancak kardeşdirler. O halde iki kardeşinizin arasını* (bulub) *barışdırın. Allah'dan korkun tâ ki mağfiret olunasınız*» (el-Hucurât: 10).

(١٠) باب تحريم ظلم المسلم وخذله واحتقاره ودمه وعرضه وماله

٣٢ — (٢٥٦٤) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب. حدثنا داود (يعني ابن قيس) عن أبي سعيد، مولى عامر بن كريز، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «لا تحاسدوا، ولا تناجشوا، ولا تباغضوا، ولا تدابروا، ولا يبع بعضكم على بيع بعض. وكونوا، عباد الله! إخوانا. المسلم أخو المسلم. لا يظلمه، ولا يخذله، ولا يحقره. التقوى ههنا» ويشير إلى صدره ثلاث مرات «بحسب امرئ من الشر أن يحقر أخاه المسلم. كل المسلم على المسلم حرام. دمه وماله وعرضه».

(10) MUSLİMANIN ZULM EDİLMESİ, YARDIMSIZ BIRAKILMASI, HOR GÖRÜLMESİ İLE KANI, IRZI VE MALININ HARÂM KILINMASI BÂBI

32 — (2564) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Biribirinize hased etmeyin. Kendiniz almak istemediğiniz halde diğerini zarâra sokmak için bir malı medh edib fiatını artırma yarışına kalkışmayın. Biribirinize buğz etmeyin. Biribirinize yüz çevirib arka dönmeyin. Sizden ba'zınız diğer ba'zınızın alış verişi üzerine alış verişe girişmesin. Ey Allah'ın kulları! Biribirinizle kardeşler olunuz. Muslimân muslimânın kardeşidir. Muslimân, muslimâna zulm etmez. Yardıma muhtâc olduğu dar zamanda onu yalnız ve yardımcısız bırakmaz. Onu hor ve hakîr görmez. Takvâ işte şuradadır». Rasûlullah bu son cümleyi göğsüne işâret ederek üç defa söyledi[21]. Sonra : «Bir kimsenin (dîn) kardeşine hakâret etmesi şerr nâmına (yani onun kötü kişi olduğunun hükmedilmesine) kâfi gelir. Her muslimânın kanı, malı ve ırzı (şerefi, nâmûsu), diğer musliman üzerine harâmdır» (buyurdu).

٣٣ — (...) حدثني أبو الطاهر، أحمد بن عمرو بن سرح. حدثنا ابن وهب عن أسامة (وهو ابن زيد)؛ أنه سمع أبا سعيد، مولى عبد الله بن عامر بن كريز يقول: سمعت أبا هريرة يقول: قال رسول الله ﷺ. فذكر نحو حديث داود. وزاد. ونقص. ومما زاد فيه «إن الله لا ينظر إلى أجسادكم ولا إلى صوركم. ولكن ينظر إلى قلوبكم» وأشار بأصابعه إلى صدره.

---

21. Bunun ma'nâsı : Zâhirî ameller takvâyı meydana getirmez. Takvâ ancak gönülde vâki' olan Allah azâmeti, Allah haşyeti ve Allah murâkabesi ile hâsıl olur demekdir.

33 — ( ) .... : Buradaki râvî de, Ebû Hureyre'den işitdi. Şöyle diyordu : Rasûlullah (S) buyurdu ki diyerek (32 rakamlı) Dâvûd hadîsi tarzında rivâyet etdi. Bunda artırma ve eksiltmeler yapdı. Şu cümleler artırdığı şeylerdendir : «Şüphesiz ki Allah sizin cesedlerinize ve sûretlerinize bakmaz. Lâkin Allah sizin kalblerinize nazar buyurur». Rasûlullah bunu söylerken parmakları ile göğsu ıe işâret etdi.

٣٤ – (...) حَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ . حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ هِشَامٍ . حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْأَصَمِّ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ اللهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ . وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ » .

34 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle söyledi : «Şüphesiz ki Allah, sizin sûretlerinize ve mallarınıza nazar buyurmaz. Fakat kalblerinize ve amellerinize bakar».

(١١) باب النهى عن الشحناء والتهاجر

٣٥ – (٢٥٦٥) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ ، فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ ، عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « تُفْتَحُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَ الِاثْنَيْنِ ، وَيَوْمَ الْخَمِيسِ . فَيُغْفَرُ لِكُلِّ عَبْدٍ لَا يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا . إِلَّا رَجُلًا كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاءُ . فَيُقَالُ : أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا . أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا . أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا » .

(...) حَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ . ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ الضَّبِّيُّ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ الدَّرَاوَرْدِيِّ . كِلَاهُمَا عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، بِإِسْنَادِ مَالِكٍ . نَحْوَ حَدِيثِهِ . غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ الدَّرَاوَرْدِيِّ « إِلَّا الْمُتَهَاجِرَيْنِ » مِنْ رِوَايَةِ ابْنِ عَبْدَةَ . وَقَالَ قُتَيْبَةُ « إِلَّا الْمُهْتَجِرَيْنِ » .

(11) HÜSÛMETDEN, DÜŞMANLIKDAN VE BİRİBİRİNDEN AYRILIB KESİLMEKDEN NEHY BÂBI

35 — (2565) .... Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Pazartesi ile perşembe günlerinde cennet kapuları açılır da Allâh'a hiç bir şeyi ortak kılmayan her bir mu'min lehine günâhları mağfiret ol .nur. Ancak kendisi ile dîn kardeşi arasında kin ve düşmanlık bulunan kimse bu mağfiretden müstesnâdır. O iki kişi hakkında : Biribi-

riyle barışıncaya kadar bu iki kişiyi mağfiretden geri tutun! Biribiriyle barışıncaya kadar bu iki kişiyi mağfiretden geri tutun! Biribiriyle barışıncaya kadar bu iki kişiyi mağfiretden geri tutun! denilir».

( ) .... : Buradaki iki râvî de Suheyl'den, o da babasından olmak üzere Mâlik'in isnâdı ile onun hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Şukadar ki Derâverdî'nin hadîsinde «ille'l-mütehâcirayni (= biribirinden kesilib ayrılan iki kişi müstesnâ)» şeklindedir. Kuteybe ise yine ayni ma'nâya gelen : «İlle'l-muhtecirayn» sözünü kullanmışdır.

٣٦ — (...) حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مُسْلِمِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ . سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَفَعَهُ مَرَّةً قَالَ « تُعْرَضُ الْأَعْمَالُ فِي كُلِّ يَوْمِ خَمِيسٍ وَاثْنَيْنِ . فَيَغْفِرُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي ذَٰلِكَ الْيَوْمِ لِكُلِّ امْرِئٍ لَا يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا . إِلَّا امْرَأً كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاءُ . فَيُقَالُ : ارْكُوا هَـٰذَيْنِ حَتَّىٰ يَصْطَلِحَا . ارْكُوا هَـٰذَيْنِ حَتَّىٰ يَصْطَلِحَا » .

(...) حَدَّثَنَا أَبُو الطَّاهِرِ وَعَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ . قَالَا : أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ مُسْلِمِ ابْنِ أَبِي مَرْيَمَ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ « تُعْرَضُ أَعْمَالُ النَّاسِ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّتَيْنِ . يَوْمَ الِاثْنَيْنِ وَيَوْمَ الْخَمِيسِ . فَيُغْفَرُ لِكُلِّ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ . إِلَّا عَبْدًا بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاءُ . فَيُقَالُ : اتْرُكُوا ، أَوِ ارْكُوا ، هَـٰذَيْنِ حَتَّىٰ يَفِيئَا » .

36 — ( ) .... : Ebû Sâlih, Ebû Hureyre (R) den, bir defasında Hadîsi Rasûlullah'a ref' edib şöyle buyurduğunu rivâyet ederken işitmişdir : «Her perşembe ile pazartesi gününde ameller arzolunur. Azîz ve Celîl olan Allah, dîn kardeşi ile aralarında kin ve düşmanlık bulunan kimse müstesnâ olmak üzere Allâh'a hiç bir şeyi ortak kılmayan her bir insâna bu günler içinde mağfiret eder. O iki kimse hakkında da : Biribirleriyle barışıncaya kadar bu iki kişiyi mağfiret olunmakdan geriletin! Biribiriyle barışıncaya kadar bu iki kişiyi mağfiret olunmakdan geriletin! buyurulur».

( ) .... : Buradaki râvî de yine Ebû Sâlih'den, o da Ebû Hureyre'den, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivâyet etmişdir : «İnsanların amelleri her bir toplanmada yani pazartesi ve Perşembe günleri olmak üzere iki defa arz olunur. (Dîn) kardeşi ile arasında kin ve düşmanlık bulunan kul müstesnâ her bir mu'min kul lehine günahları mağfiret olunur. Müstesnâ kılınan hakkında da : Barışmaya ve sevmeye dönünceye kadar bu iki kimseyi terk edin, yahut geriletin! denilir».

(١٢) باب فى فضل الحب فى الله

٣٧ – (٢٥٦٦) حدثنا قتيبة بن سعيد عن مالك بن أنس ، فيما قرئ عليه ، عن عبد الله بن عبد الرحمن بن معمر ، عن أبى الحباب ، سعيد بن يسار ، عن أبى هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ «إن الله يقول يوم القيامة : أين المتحابون بجلالى . اليوم أظلهم فى ظلى . يوم لا ظل إلا ظلى» .

(12) ALLAH İÇİN SEVMENİN FAZÎLETİ HAKKINDA BÂB

37 — (2566) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle dedi : «Muhakkak Allah kıyâmet gününde : Sırf benim azametim ve tâatım için biribirleriyle sevişenler neredederler? [22] Benim gölgemden başka hiçbir gölge bulunmayan bu günde ben onları kendi gölgemde gölgelendiririm buyurur».

٣٨ – (٢٥٦٧) حدثنى عبد الأعلى بن حماد . حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت ، عن أبى رافع ، عن أبى هريرة ، عن النبى ﷺ ؛ «أن رجلا زار أخا له فى قرية أخرى . فأرصد الله له ، على مدرجته ، ملكا . فلما أتى عليه قال : أين تريد ؟ قال : أريد أخا لى فى هذه القرية . قال : هل لك عليه من نعمة تربها ؟ قال : لا . غير أنى أحببته فى الله عز وجل . قال : فإنى رسول الله إليك ، بأن الله قد أحبك كما أحببته فيه» .

(...) قال الشيخ أبو أحمد : أخبرنى أبو بكر ، محمد بن زنجويه القشيرى . حدثنا عبد الأعلى بن حماد . حدثنا حماد بن سلمة ، بهذا الإسناد ، نحوه .

38 — (2567) .... : Ebû Hureyre (P) den, Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Bir kimse diğer bir beldede bulunan bir kardeşini ziyâ-

---

22. Maksad din mahabbeti üzere olub bu mahabbeti ölünceye kadar dünyevî bir ârızadan dolayı kesmemekdir. Bu sevişenler bir arada ister bulunsunlar, ister bulunmasınlar. Hubb fillâh yani hiçbir dünyevî garâz gözetmeksizin sırf Allah için sevişmek iymândan olduğu gibi, buğz fillâh yani nefsânî bir sebeb olmaksızın sırf Allah'ın sevmediği bir fiil ve hâlin vukû'ndan dolayı bozuşmak da iymândandır.

İmâm Mâlik'in, Abdullah ibn Mes'ûd ile Berâ' ibn Âzib'den merfû' olarak rivâyet ettiğine göre Allah için sevmek hakkında : « ان ذلك من اوثق عرى الايمان = İşte bu, iymânın yapışılacak en sağlam kulplarındandır,» buyurulmuşdur. Enes'den olan rivâyetinde de : « ما تحابا رجلان فى الله الا كان افضلها اشدهما حبا لصاحبه = Her ne zaman iki kimse Allah için, sevişirlerse elbetde ikisinden efdal olanı arkadaşına mahabbeti daha ziyâde olanıdır» buyurulmuşdur.

ret etdi. Allah o kimsenin geçeceği yol üzerine gözcü bir melek oturtdu. O zât meleğin yanına gelince melek :

— Nereye gitmek istiyorsun? diye sordu. O zât :

— Şu beldede bulunan bir kardeşimi ziyâret etmek istiyorum dedi. Melek :

— Onun üzerinde, sana âid bulunan kendin için düzeltib geliştireceğin herhangi bir ni'met (bir menfaat) var mı? dedi. O zât :

— Hayır yokdur. Ben onu Azîz ve Celîl olan Allah için sevmişimdir (bir menfaat için değil) dedi. Melek :

— Ben Allâh'ın, sana şu haberi iletmek için yolladığı elçisiyim : Sen o kimseyi Allah için sevdiğin gibi, muhakkak Allah da seni sevmişdir «dedi».

( ) .... : Burada da Hammâd ibn Seleme bu isnâd ile yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişdir.

(١٣) باب فضل عيادة المريض

٣٩ — (٢٥٦٨) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَأَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ . قَالَا : حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (يَعْنِيَانِ ابْنَ زَيْدٍ) عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي أَسْمَاءَ، عَنْ ثَوْبَانَ (قَالَ أَبُو الرَّبِيعِ : رَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ) وَفِي حَدِيثِ سَعِيدٍ : قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « عَائِدُ الْمَرِيضِ فِي مَخْرَفَةِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَرْجِعَ » .

(13) HASTA ZİYÂRETİ YAPMANIN FAZÎLETİ BÂBI

39 — (2568) .... : (Peygamber'in himâyesinde bulunan) Sevbân (R) dedi ki, Rasûlullah (S) : «Hasta ziyâreti yapan kişi (hastanın yanından) dönünceye kadar, kendisini cennete ulaştıracak bir yol üzerindedir» buyurdu[23].

٤٠ — (...) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ. أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي أَسْمَاءَ، عَنْ ثَوْبَانَ، مَوْلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ عَادَ مَرِيضًا، لَمْ يَزَلْ فِي خُرْفَةِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَرْجِعَ » .

40 — ( ) .... : Rasûlullah'ın himâyesinde bulunan Sevbân (R) dedi ki; Rasûlullah (S) : «Bir hastayı ziyâret eden kimse oradan dönün-

23. *Mahrefe*, merhale vezninde bağ ve bustâna denir. Ve iki sıra dikilmiş hurma ağaçlarının arasında olan uzun uzadı açıklığa denir ki hurma deren adam hangi tarafdan isterse derer. İşlek, açık yola da denir (*Kamûs Ter.*).

...ceye kadar cennetin, olgunlaşdığı zaman devşirilmiş meyveleri içinde olmakda devâm eder» buyurdu[24].

٤١ – (...) حدثنا يحيى بن حبيب الحارثي. حدثنا يزيد بن زريع حدثنا خالد عن أبي قلابة، عن أبي أسماء الرحبي، عن ثوبان، عن النبي ﷺ قال «إن المسلم إذا عاد أخاه المسلم، لم يزل في خرفة الجنة حتى يرجع».

41 — ( ) .... : Yine Sevbân (R) dan; Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Muslimân bir kimse muslimân bir dîn kardeşini hasta ziyâreti yaptığı zaman, oradan dönünceye kadar olgunlaşdıkları vakıtda toplanmış olan cennet meyveleri içinde olmakda devâm eder».

٤٢ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب. جميعا عن يزيد (واللفظ لزهير). حدثنا يزيد بن هارون. أخبرنا عاصم الأحول عن عبد الله بن زيد (وهو أبو قلابة)، عن أبي الأشعث الصنعاني، عن أبي أسماء الرحبي، عن ثوبان، مولى رسول الله ﷺ، عن رسول الله ﷺ قال «من عاد مريضا، لم يزل في خرفة الجنة». قيل: يا رسول الله! وما خرفة الجنة؟ قال «جناها».

(...) حدثني سويد بن سعيد. حدثنا مروان بن معاوية عن عاصم الأحول، بهذا الإسناد.

42 — ( ) .... : Rasûlullah'ın himâyesinde bulunan Sevbân (R) dan; Rasûlullah (S) : «Bir hastayı ziyâret eden kimse, cennetin devşirilmiş meyveleri içinde bulunmakda devâm eder» buyurdu. Yâ Rasûlallah! Cennetin hurfesi nedir? diye soruldu. Rasûlullah : «Cennetin devşirilib toplanılmış meyveleridir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Âsım el-Ahvel'den bu isnâd ile rivâyet etmişdir.

---

24. *Hurfe*, ğurfe vezninde, devşirilmiş meyveye denir.

٤٣ – (٢٥٦٩) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمِ بْنِ مَيْمُونٍ. حَدَّثَنَا بَهْزٌ. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ،
عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ:
يَا ابْنَ آدَمَ! مَرِضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِي. قَالَ: يَا رَبِّ! كَيْفَ أَعُودُكَ؟ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ. قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ
أَنَّ عَبْدِي فُلَانًا مَرِضَ فَلَمْ تَعُدْهُ. أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ؟ يَا ابْنَ آدَمَ! اسْتَطْعَمْتُكَ
فَلَمْ تُطْعِمْنِي. قَالَ: يَا رَبِّ! وَكَيْفَ أُطْعِمُكَ؟ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ. قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّهُ اسْتَطْعَمَكَ عَبْدِي
فُلَانٌ فَلَمْ تُطْعِمْهُ؟ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ أَطْعَمْتَهُ لَوَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي؟ يَا ابْنَ آدَمَ! اسْتَسْقَيْتُكَ فَلَمْ تَسْقِنِي.
قَالَ: يَا رَبِّ! كَيْفَ أَسْقِيكَ؟ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ. قَالَ: اسْتَسْقَاكَ عَبْدِي فُلَانٌ فَلَمْ تَسْقِهِ. أَمَا إِنَّكَ
لَوْ سَقَيْتَهُ وَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي».

43 — (2569) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle haber verdi : «Azîz ve Celîl olan Allah kıyâmet gününde :

— Ey Âdem oğlu! Ben hasta oldum da sen beni ziyâret etmedin? buyurur. Kul :

— Yâ Rabb! Sen âlemlerin Rabbı olduğun halde ben sana nasıl hasta ziyâreti yapabilirim? diye sorar. Allah :

— Sen bilmez misin ki benim fulânca kulum hasta olmuşdu da sen onu ziyâret etmemişdin. Yine bilmez misin ki eğer sen onu ziyâret etseydin, muhakkak beni onun yanında bulacakdın buyurur.

— Ey Âdem oğlu! Ben senden yiyecek istedim, fakat sen bana yiyecek vermedin! Kul :

— Yâ Rabb! Sen âlemlerin Rabbı iken ben sana nasıl yiyecek verir de doyururum? der. Allah :

— Sen şu hakîkatı bilmez misin ki fulân kulum senden yiyecek istedîydi de sen ona yiyecek vermediydin? Bilmez misin ki şâyet onu doyursaydın muhakkak bunu benim yanımda bulmuş olacaktın buyurur. Tekrar :

— Ey Âdem oğlu! Ben senden su istedim de sen bana su vermedin buyurur. Kul :

— Yâ Rabb! Sen âlemlerin Rabbı iken ben sana nasıl su verebilirim? der. Allah :

— Fulân kulum senden su istemişdi de sen ona su vermemişdin. Bilmez misin ki eğer sen ona su vermiş olaydın bunu benim yanımda bulacakdın!»[25].

25. Âlimler : Allah hastalığı kendisine izâfe etdi. Halbuki bundan murâd kuldur. Bunu da ancak kulu şereflendirmek ve kendisini ona yakınlaşdırmak için yapmışdır dediler.

«Beni onun yanında bulurdun» sözünün ma'nâsı, benim sevâbımı ve ikrâmımı onun yanında bulurdun demekdir (Nevevî).

(١٤) باب ثواب المؤمن فيما يصيبه من مرض أو حزن أو نحو ذلك ، حتى الشوكة يشاكها

٤٤ – (٢٥٧٠) حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَٰقُ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ عُثْمَانُ : حَدَّثَنَا) جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ ، عَنْ مَسْرُوقٍ ، قَالَ : قَالَتْ عَائِشَةُ : مَا رَأَيْتُ رَجُلًا أَشَدَّ عَلَيْهِ الْوَجَعُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . وَفِي رِوَايَةِ عُثْمَانَ ـ مَكَانَ الْوَجَعِ ـ وَجَعًا .

(...) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ . أَخْبَرَنِي أَبِي . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ . ح وَحَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ . أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ (يَعْنِي ابْنَ جَعْفَرٍ) . كُلُّهُمْ عَنْ شُعْبَةَ ، عَنِ الْأَعْمَشِ . ح وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا مُصْعَبُ بْنُ الْمِقْدَامِ . كِلَاهُمَا عَنْ سُفْيَانَ ، عَنِ الْأَعْمَشِ . بِإِسْنَادِ جَرِيرٍ ، مِثْلَ حَدِيثِهِ .

(14) HASTALIK, HÜZN YAHUT BUNA BENZER MUSÎBETLERDE, HATTA AYAĞINA BATAN BİR DİKENDE BİLE MU'MİNİN SEVÂBA NÂİL OLACAĞI BÂBI

44 — (2570) .... : Mesrûk dedi ki; Âişe (R) : Rasûlullah (S) dan ziyâde hastalığı şiddetli olan hiçbir kimse görmedim dedi. Usmân ibn Ebî Şeybe'nin rivâyetinde —el-veceu yerine— vecean lafzı vardır.

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîleri de yine A'meş'den, yukarıki Cerîr'in isnâdı ile onun hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir.

٤٥ – (٢٥٧١) حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَٰقُ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الْآخَرَانِ : حَدَّثَنَا) جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ . قَالَ : دَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ وَهُوَ يُوعَكُ . فَمَسِسْتُهُ بِيَدِي . فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّكَ لَتُوعَكُ وَعْكًا شَدِيدًا . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَجَلْ . إِنِّي أُوعَكُ كَمَا يُوعَكُ رَجُلَانِ مِنْكُمْ » قَالَ فَقُلْتُ : ذَٰلِكَ ، أَنَّ لَكَ أَجْرَيْنِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَجَلْ » ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذًى مِنْ مَرَضٍ فَمَا سِوَاهُ ، إِلَّا حَطَّ اللهُ بِهِ سَيِّئَاتِهِ ، كَمَا تَحُطُّ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا » .

وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ زُهَيْرٍ : فَمَسِسْتُهُ بِيَدِي .

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ
ابْنُ رَافِعٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُالرَّزَّاقِ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ
وَيَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي غَنِيَّةَ. كُلُّهُمْ عَنِ الْأَعْمَشِ. بِإِسْنَادِ جَرِيرٍ. نَحْوَ حَدِيثِهِ. وَزَادَ فِي حَدِيثِ
أَبِي مُعَاوِيَةَ. قَالَ «نَعَمْ. وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! مَا عَلَى الْأَرْضِ مُسْلِمٌ».

45 — (2571) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi : Rasûlullah'ın hastalığında vucûdu hummânın harâretinden şiddetle sarsıldığı sırada huzûruna girdim. Müteâkiben elimle ona dokundum. Sonra :

— Yâ Rasûlallah! Siz hummânın harâretinden çok ızdırâb çekiyorsunuz dedim. Rasûlullah (S) :

— Evet. Ben sizden iki kişinin ızdırâbla yere çarpılması kadar şiddetli bir ızdırâba ma'rûz bulunuyorum dedi. Ben :

— Bu hummânın sizin için muhakkak iki kat ecri vardır dedim. Bunun üzerine Rasûlullah :

— Evet diyerek beni tasdîk etdikden sonra şöyle buyurdu : Kendisine hastalık ve daha başka neviden herhangi bir ezâ isâbet eden hiçbir mu'min yokdur ki Allah bu ezâ sebebiyle onun günâhlarını, ağacın kendi yapraklarını dökmesi gibi döker olmasın.

Râvîlerden Zuheyr'in hadîsinde : Müteâkiben ben elimle ona dokundum kısmı yokdur.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den, yine Cerîr'in isnâdı ile onun hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Ebû Muâviye'nin hadîsinde : «Evet nefsim elinde bulunan Allâh'a yemîn ediyorum. yer üzerinde hiçbir musliman yokdur ki...» fıkrasını ziyâde etmişdir [26].

---

26. Târihde Peygamberlerin mübtelâ oldukları görülen çeşit çeşit mihnetler, musîbetler, onların sabırlarının, tahammullerinin, Allah'a yakından tevekkül ve bağlılıklarının derecesine göre derecelerini yükseltmek için verilmiş imtihânlardır. Peygamber'in hastalığına dâir olarak daha önce geçen bir hadîsde Peygamber : «Mihnet ve meşakkat cihetiyle insanların en zorlu imtihâna ma'rûz olanları Peygamberlerdir. Sonra ummetleri arasında emsâline kıyâsen en şerefli ve yüksek derecede olanlardır» buyurmuşdur.

Âlimlerin çoğu metinde geçen bu Abdullah ibn Mes'ûd hadîsi ile istidlâl ederek hastalığın hem dereceyi yükselteceğine, hem de günâhların afvına mûcib olacağına kail olmuşlardır. Bunlar: Çünkü bu hadîsde Abdullah'ın, «hummâ hastalığındaki ziyâde harâretin iki kat ecri olacağı» sözünü, Rasûlullâhın tasdîk etmesi hastalığın derece yükselmesine sebeb olacağına; Peygamber'in, «ağaç yaprakları dökülür gibi, günahların dökülmesi» sözü de hataların afvına vesile olacağına delâlet eder demişlerdir.

Ba'zıları da yalnız günâhlar afvolunur, dereceler yükselmez demişlerdir. Bir de âlimler cumhûru, hastalık sebebiyle afvolunan günâhların küçük günâhlar olduğu ve büyük günâhlar için istiğfâr gerekdiği ictihâdında bulunmuşlardır.

٤٦ – (٢٥٧٢) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. جَمِيعًا عَنْ جَرِيرٍ. قَالَ زُهَيْرٌ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، قَالَ: دَخَلَ شَبَابٌ مِنْ قُرَيْشٍ عَلَى عَائِشَةَ، وَهِيَ بِمِنًى، وَهُمْ يَضْحَكُونَ. فَقَالَتْ: مَا يُضْحِكُكُمْ؟ قَالُوا: فُلَانٌ خَرَّ عَلَى طُنُبِ فُسْطَاطٍ، فَكَادَتْ عُنُقُهُ أَوْ عَيْنُهُ أَنْ تَذْهَبَ. فَقَالَتْ: لَا تَضْحَكُوا. فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُشَاكُ شَوْكَةً فَمَا فَوْقَهَا، إِلَّا كُتِبَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ، وَمُحِيَتْ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ».

46 — (2572) .... : Esved şöyle dedi : Âişe (R) Minâ'da bulunduğu sırada yanına Kureyş'den bir takım gençler girdi. Gençler güler halde idiler. Âişe :

— Sizleri güldüren nedir? diye sordu. Gençler :

— Fulân kimse çadırın ipi üzerine düşüb kapandı. Boynunun yahut gözünün gitmesine az kaldı dediler. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi :

— Sizler (böyle bir musîbete) gülmeyiniz. Çünkü ben Rasûlullah (S) dan işitdim o şöyle buyurdu : «Kendisine bir diken yahut ondan daha küçük bir şey batırılan hiç bir musliman yokdur ki bu bir dikene mukâbil onun lehine bir derece yazılmasın. Ve yine bu bir dikene mukabil kendisinden bir hatîe silinib mahvedilmesin».

٤٧ – (...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ (وَاللَّفْظُ لَهُمَا). ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَٰقُ الْحَنْظَلِيُّ (قَالَ إِسْحَٰقُ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الْآخَرَانِ: حَدَّثَنَا) أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ مِنْ شَوْكَةٍ فَمَا فَوْقَهَا، إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَةً، أَوْ حَطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةً».

47 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Mu'mine dikenden ve daha küçük neviden herhangi bir şey isâbet ederse Allah muhakkak bu musîbete mukabil o mu'mini bir derece yükseldir, yahut da ondan bu musîbete karşılık bir günâhı indirir» buyurdu.

٤٨ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «لَا تُصِيبُ الْمُؤْمِنَ شَوْكَةٌ فَمَا فَوْقَهَا، إِلَّا قَصَّ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطِيئَتِهِ».

(...) حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. حَدَّثَنَا هِشَامٌ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ.

48 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Mu'mine bir tek diken ve ondan daha küçük bir şey isâbet ederse Allah muhakkak bu dikene mukabil mu'minin günâhından alıb eksiltecektir» buyurdu.

( ) .... : Burada da Hişâm, bu isnâdla rivâyet etmişdir.

٤٩ — (...) حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ وَيُونُسُ بْنُ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « مَا مِنْ مُصِيبَةٍ يُصَابُ بِهَا الْمُسْلِمُ إِلَّا كُفِّرَ بِهَا عَنْهُ ، حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا » .

49 — ( ) .... : Âişe (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Muslimin musîbete uğrayıb elemleneceği hiç bir musîbet yok ki karşılığında kendinden günâhları keffâret olunmasın. Hatta vucûduna batırılacak bir tek dikene varıncaya kadar».

٥٠ — (...) حَدَّثَنَا أَبُو الطَّاهِرِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُصَيْفَةَ ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ مِنْ مُصِيبَةٍ ، حَتَّى الشَّوْكَةِ ، إِلَّا قُصَّ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ ، أَوْ كُفِّرَ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ » .

لَا يَدْرِي يَزِيدُ أَيَّتُهُمَا قَالَ عُرْوَةُ .

50 — ( ) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Bir dikene varıncaya kadar mu'mine isâbet edecek her bir musîbete karşılık muhakkak günâhlarından alınıb eksiltilecek — yahut ona karşılık günâhlarından keffâret yapılıb silinecek — dir».

Râvî Yezîd, Urve'nin bu terdîdli ifâdeden hangisini söylediğini bilemiyor.

٥١ — (...) حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنَا حَيْوَةُ . حَدَّثَنَا ابْنُ الْهَادِ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَزْمٍ ، عَنْ عَمْرَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « مَا مِنْ شَيْءٍ يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ ، حَتَّى الشَّوْكَةِ تُصِيبُهُ ، إِلَّا كَتَبَ اللهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً ، أَوْ حُطَّتْ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ » .

51 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «İsâbet edecek bir dikene varıncaya kadar mu'mine isâbet edecek olan hiçbir şey yok ki Allah o musîbete karşılık mu'minin lehine bir hasene yazmış olmasın — yahut o musîbete karşılık kendisinden bir hatîe (yani bir günâh) indirilmiş olmasın —».

٥٢ – (٢٥٧٣) حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدّثنا أبو أسامة عن الوليد ابن كثير، عن محمد بن عمرو بن عطاء، عن عطاء بن يسار، عن أبي سعيد وأبي هريرة؛ أنهما سمعا رسول الله ﷺ يقول «ما يصيب المؤمن من وصب، ولا نصب، ولا سقم، ولا حزن، حتى الهم يهمه، إلا كفر به من سيئاته».

(٢٥٧٤) حدّثنا قتيبة بن سعيد وأبو بكر بن أبي شيبة. كلاهما عن ابن عيينة (واللفظ لقتيبة) حدّثنا سفيان عن ابن محيصن، شيخ من قريش، سمع محمد بن قيس بن مخرمة يحدث عن أبي هريرة. قال: لما نزلت: من يعمل سوءا يجز به [٤/النساء/١٢٣] بلغت من المسلمين مبلغا شديدا. فقال رسول الله ﷺ «قاربوا وسددوا. ففي كل ما يصاب به المسلم كفارة. حتى النكبة ينكبها، أو الشوكة يشاكها».

قال مسلم: هو عمر بن عبد الرحمن بن محيصن، من أهل مكة.

52 — (2573) .... : Ebû Saîd Hudrî ile Ebû Hureyre (R) ikisi de Rasûlullah'dan şöyle buyururken işitmişlerdir : «Muslimana ağrı, yorgunluk, hastalık, keder hatta kendisini bunaltan bir iç sıkıntısına varıncaya kadar herhangi fena bir şey isâbet etmez ki buna karşılık kendi günâhlarından bir kısmı keffâret olunmasın».

(2574) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : «MEN YA'MEL SÛEN YUCZE BÎH : **Her kim bir kötülük yaparsa onunla cezâlanır»** (en-Nisâ : 122) âyeti nâzil olunca bu âyet muslimanlara çok şiddetli geldi. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu : «İşlerde ifrât ve tefrît yapmıyarak orta bir yol tutunuz, dâima doğru olanı kasdediniz. Muslimanın musîbetlendiği her bir şeyde bir keffâret vardır. Hattâ kişinin ma'rûz kalacağı bir ayak çarpılmasında, yahut kendisine batacak bir diken (musîbetin) de bile».

Muslim senedde «İbnu Muhaysın» tarzında zikretdiği râvîyi tanıtmak için : O Mekke ahâlîsinden Umer ibn Abdirrahmân ibn Muhaysın'dır dedi.

٥٣ - (٢٥٧٥) حدثني عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ . حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ الصَّوَّافُ . حَدَّثَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ . حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ دَخَلَ عَلَى أُمِّ السَّائِبِ ، أَوْ أُمِّ الْمُسَيَّبِ . فَقَالَ « مَالَكِ ؟ يَا أُمَّ السَّائِبِ ! أَوْ يَا أُمَّ الْمُسَيَّبِ ! تُزَفْزِفِينَ ؟ » قَالَتْ : الْحُمَّى . لَا بَارَكَ اللهُ فِيهَا . فَقَالَ « لَا تَسُبِّي الْحُمَّى . فَإِنَّهَا تُذْهِبُ خَطَايَا بَنِي آدَمَ . كَمَا يُذْهِبُ الْكِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ » .

53 — (2575) .... : Bize Câbir ibn Abdillah (R) şöyle tahdîs etdi: Rasûlullah (S) Ummu's-Sâib'in yahut Ummu'l-Museyyeb'in yanına girdi de: «Yâ Umme's-Sâib! yahut: Yâ Umme'l-Museyyeb! Sana ne oluyor? Sarsılıb titriyorsun?» dedi. Kadın: Hummâdır. Allah onda bereket bırakmasın! diye sövdü. Bunun üzerine Rasûlullah: «Sen hummâya sövme. Çünkü o Âdem evlâdlarının günâhlarını körüğün demir pisliğini gidermesi gibi giderir» buyurdu [27].

٥٤ - (٢٥٧٦) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ وَبِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ . قَالَا : حَدَّثَنَا عِمْرَانُ ، أَبُو بَكْرٍ . حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ . قَالَ : قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ : أَلَا أُرِيكَ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ ؟ قُلْتُ : بَلَى . قَالَ : هَذِهِ الْمَرْأَةُ السَّوْدَاءُ . أَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ قَالَتْ : إِنِّي أُصْرَعُ . وَإِنِّي أَتَكَشَّفُ . فَادْعُ اللهَ لِي . قَالَ « إِنْ شِئْتِ صَبَرْتِ وَلَكِ الْجَنَّةُ . وَإِنْ شِئْتِ دَعَوْتُ اللهَ أَنْ يُعَافِيَكِ » . قَالَتْ : أَصْبِرُ . قَالَتْ : فَإِنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللهَ أَنْ لَا أَتَكَشَّفَ ، فَدَعَا لَهَا .

54 — (2576) Bize Ubeydullah ibn Umer el-Kavârîrî tahdîs etdi. Bize Yahyâ ibn Saîd ile Bişr ibn Mufaddal tahdîs edib dediler ki: Bize Ebû Bekr Imrân tahdîs etdi. Bana Atâ ibn Ebî Rebâh tahdîs edib şöyle dedi: Bana İbn Abbâs: Sana cennet kadınlarından bir kadın göstereyim mi? dedi. Ben de: Evet göster dedim. İbn Abbâs şöyle dedi: Şu (gördüğün iri yapılı ve uzun boylu Habeşî) siyâh kadındır. Bu kadın bir kerre Peygamber'e geldi ve:

— Ben sar'alanıyorum, sar'alanınca da açılıyorum. Allâh'a benim için duâ ediver dedi. Rasûlullah (S):

— İstersen hastalığına sabret. Bunun mukabilinde sana cennet vardır. İstersen sana âfiyet vermesi için Allâh'a duâ edeyim buyurdu. Kadın:

---

27. Buhârî'de şu hadis de vardır: Ebû Hureyre (R) dedi ki: Rasûlullah (S): «Allah kime hayır murâd ederse ona musîbet verir» buyurdu (*Buhârî, merdâ, bâbu mâ câe fî keffâreti'l-marad*, VII, 209 «5»).

Şu âyetler de bu ma'nâyı takviye eder: el-Bakara: 284; el-Mâide: 66; eş-Şûrâ: 30; el-Kalem: 17-30.

— (Hastalığıma sabr ederim) ancak ben açılıyorum. Açılmamaklığım için Allâh'a duâ et dedi. Rasûlullah kadın için duâ etdi (ve edeb yerleri açılmaz oldu) [28].

(١٥) باب تحريم الظلم

٥٥ — (٢٥٧٧) حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن بن بهرام الدارمي. حدثنا مروان (يعني ابن محمد الدمشقي). حدثنا سعيد بن عبد العزيز عن ربيعة بن يزيد، عن أبي إدريس الخولاني، عن أبي ذر، عن النبي ﷺ، فيما روى عن الله تبارك وتعالى أنه قال: «يا عبادي! إني حرمت الظلم على نفسي وجعلته بينكم محرما. فلا تظالموا. يا عبادي! كلكم ضال إلا من هديته. فاستهدوني أهدكم. يا عبادي! كلكم جائع إلا من أطعمته. فاستطعموني أطعمكم. يا عبادي! كلكم عار إلا من كسوته. فاستكسوني أكسكم. يا عبادي! إنكم تخطئون بالليل والنهار، وأنا أغفر الذنوب جميعا. فاستغفروني أغفر لكم. يا عبادي! إنكم لن تبلغوا ضري فتضروني. ولن تبلغوا نفعي فتنفعوني. يا عبادي! لو أن أولكم وآخركم. وإنسكم وجنكم. كانوا على أتقى قلب رجل واحد منكم. ما زاد ذلك في ملكي شيئا. يا عبادي! لو أن أولكم وآخركم. وإنسكم وجنكم. كانوا على أفجر قلب رجل واحد. ما نقص ذلك من ملكي شيئا. يا عبادي! لو أن أولكم وآخركم وإنسكم وجنكم. قاموا في صعيد واحد فسألوني. فأعطيت كل إنسان مسألته. ما نقص ذلك مما عندي إلا كما ينقص المخيط إذا أدخل البحر. يا عبادي! إنما هي أعمالكم أحصيها لكم. ثم أوفيكم إياها. فمن وجد خيرا فليحمد الله. ومن وجد غير ذلك فلا يلومن إلا نفسه».

قال سعيد: كان أبو إدريس الخولاني، إذا حدث بهذا الحديث، جثا على ركبتيه.

---

28. Büyük tâbi'î âlimi Atâ ibn Ebî Rebâh, Ummu Zufer denilen bu kadını Kâ'be örtüsüne dayanmış bir halde görmüşdür. Uzun boylu olduğu, diğer bir rivâyetde de iri cüsseli Hâbeşî olduğu bildirildiği için iki hilâl arasında bu sıfatlara işâret etdik. Bu kadının künyesi Ummu Zufer olduğu muhakkak ise de adında ihtilâf edilmişdir; Suayre, Şüfeyre, Sukeyre olduğuna dâir rivâyetler vardır.

(...) حَدَّثَنِيهِ أَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَاقَ. حَدَّثَنَا أَبُو مُسْهِرٍ. حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، بِهَٰذَا الإِسْنَادِ
غَيْرَ أَنَّ مَرْوَانَ أَتَمُّهُمَا حَدِيثًا.

(...) قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ: حَدَّثَنَا بِهَٰذَا الْحَدِيثِ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ، ابْنَا بِشْرٍ. وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ. قَالُوا
حَدَّثَنَا أَبُو مُسْهِرٍ. فَذَكَرُوا الْحَدِيثَ بِطُولِهِ.

(...) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّىٰ. كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ عَبْدِ الْوَارِثِ. حَدَّثَنَا
هَمَّامٌ. حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي أَسْمَاءَ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ، فِيمَا يَرْوِي
عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ «إِنِّي حَرَّمْتُ عَلَىٰ نَفْسِي الظُّلْمَ وَعَلَىٰ عِبَادِي. فَلَا تَظَالَمُوا». وَسَاقَ الْحَدِيثَ
بِنَحْوِهِ. وَحَدِيثُ أَبِي إِدْرِيسَ الَّذِي ذَكَرْنَاهُ أَتَمُّ مِنْ هَٰذَا.

(15) ZULMUN HARÂM KILINMASI BÂBI

55 — (2577) Bize Abdullah ibn Abdirrahmân ibn Behrâm ed-Dârımî tahdîs etdi. Bize Mervân (ya'nî ibn Muhammed ed-Dımaşkî) tahdîs etdi. Bize Saîd ibn Abdilazîz, Rabîatu'bnu Yezîd'den, o da Ebû İdrîs el-Havlânî'den, o da Ebû Zerr (R) den, o da Peygamber (S) den, o da Allah Tebâreke ve Teâlâ'dan rivâyet etdiği kudsî hadîsler arasında şu hadîsi tahdîs etti: «Yüce Allâh şöyle buyurdu: Ey kullarım! Haberiniz olsun ki ben zulmu kendi nefsime harâm etdim. Onu size de aranızda harâm kıldım. Binâenaleyh biribirinize zulm etmeyiniz. Ey Kullarım! Benim hidâyet verdiklerim müstesnâ, sizler herbiriniz doğru yoldan sapıcılarsınız. Binâenaleyh benden hidâyet isteyin ki sizlere hidâyet edeyim[29].

Ey kullarım! Sizler hep açsınızdır. Ancak benim doyurduklarım müstesnâdır. Onun için benden yiyecek isteyiniz ki size yiyecek vereyim. Ey kullarım! Benim geydirdiklerimden başka sizler hep çıblaksınızdır. Onun için benden giyecek isteyiniz ki sizi giydireyim. Ey Kullarım! Sizler gece gündüz hatâlar yaparsınız. Ben ise bütün günâhları mağfiretimle örterim (ehemmiyet vermem). O halde bana istiğfâr ediniz ki size mağfiret edeyim. Ey Kullarım! Sizler asla beni zarâr verecek dereceye ulaşamıyacak ve bana zarar veremiyeceksiniz. Ve kezâ sizler asla bana fayda verecek dereceye ulaşamıyacak ve bana hiç bir fayda veremiyeceksiniz. Ey Kullarım! Sizin evveliniz, âhiriniz, insiniz, cinnîniz, içinizden en temiz kalbli

29. Bunun ma'nâsı, insanlar şehvetlere tâbi' olma, râhatı tercîh etme, nazarı ve tefekkürü ihmâl etme nevinden tabiatlarındaki temâyüllerle başbaşa bırakılsalardı muhakkak dalâlete düşer saparlar ve doğru yolu bulamazlardı demekdir (Nevevî).

bir adam gidişinde olsa o benim mülkümde bir şey artırmaz. Ey Kullarım! Sizin evveliniz, âhiriniz, insiniz, cinnîniz içinizden en fena kalbli bir adam gidişinde olsa o benim mülkümden bir şey eksiltmez. Ey Kullarım! Sizin evveliniz, âhiriniz ve insiniz ve cinnîniz hepiniz bir yere toplanıb benden isteseler de ben sizlerden her insâna istediğini versem o benim mülkümden bir şey eksiltmez. Bunun hepsi benim katımda olanlardan ancak dikiş iğnesinin denize bir kerre daldırıldığı zaman denizden eksiltmesi gibidir. (yani denize bile bir iğneyi bir kerre daldırmakla denizden ne eksilir?)[30] Ey kullarım! Sâde sizin amellerinizdir ki ben onları sizin için sayar, size karşı hıfzeder, saklar, sonra da onları size tastamam veririm. Onun için her kim hayır bulursa hemen Allah'a hamd etsin. Onun gayrısını bulan da ancak kendini levm etsin».

Râvî Saîd : Ebû İdrîs el-Havlânî bu hadîsi tahdîs ettiği zaman dâima iki dizi üzerine diz çöker idi dedi.

( ) .... : Burada da yine Saîd ibn Abdilazîz bu isnâd ile tahdîs etmişdir. Şu kadar var ki, Mervân buradaki iki râvînin hadîsi en tamâm olanıdır.

( ) .... : Buradaki râvîler de : Bize Ebû Mushir tahdîs etdi deyib bütün uzunluğu ile ayni hadîsi zikretmişlerdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Zerr'in : Rasûlullah (S) Rabbı Tebâreke ve Teâlâ'dan rivâyet etmekde olduğu kudsî hadîsde : «Muhakkak ki ben kendi nefsime ve kullarıma zulmu harâm kıldım. Binâenaleyh biribirinize zulm etmeyiniz...» buyurdu dediğini yukarıki hadîs tarzında sevk ederek rivâyet etmişdir. Yukarıda (55 rakamıyle) zikretmiş olduğumuz Ebû İdrîs hadîsi bundan daha bütündür.

٥٦ — (٢٥٧٨) حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ . حَدَّثَنَا دَاوُدُ (يَعْنِي ابْنَ قَيْسٍ) عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ابْنِ مِقْسَمٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « اتَّقُوا الظُّلْمَ . فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . وَاتَّقُوا الشُّحَّ . فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ . حَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ » .

56 — (2578) .... : Câbir ibn Abdillah (R) dan, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Zulmden sakınınız. Çünkü zulm kıyâmet gününde zulmetlerdir. Cimrilikden de korununuz. Çünkü cimrilik sizden evvelki milletleri helâk etmiş, onları kendi kanlarını dökmelerine sevk etmiş ve onlar kendilerine harâm olan şeyleri halâl saymışlardır».

---

30. Bu, ma'nâyı zihinlere yerleşdirmek için bir temsîldir, hakîkat üzere değildir. Deryâlar mahdûd, mütenâhî ve tükenir halde. Allah katında olanlar ise gayr mahdûd, gayr mütenâhî ve tükenmez halde iken bu nasıl hakîkat olabilir!

٥٧ — (٢٥٧٩) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. حَدَّثَنَا شَبَابَةُ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ الْمَاجِشُونُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

57 — (2579) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Muhakkak ki zulm kıyâmet gününde zulmetlerdir» buyurdu [31].

٥٨ — (٢٥٨٠) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ. مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ، كَانَ اللهُ فِي حَاجَتِهِ. وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً، فَرَّجَ اللهُ عَنْهُ بِهَا كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ. وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا، سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

58 — (2580) .... : Sâlim, o da babası İbn Umer (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Musliman muslimanın (dîn) kardeşidir. Musliman muslimana zulm etmez. Musliman muslimanı tehlükeye atmaz. Ve tehlükeli durumda yardımsız bırakmaz. Her kim (musliman) kardeşinin hâcetinde bulunursa, Allah da onun hâcetini yerine getirir. (Ya'nî bir kul dîn kardeşinin yardımında bulunursa, Allah da ona yardımda bulunur). Her kim bir muslimandan bir sıkıntı ve gamı giderir, onu sevindirirse, Allah da buna mukabil o kimseden kıyâmet gününün sıkıntılarından bir gam ve tasayı giderib onu sevinçli kılar. Her kim bir muslimanı örterse, Allah da kıyâmet gününde onu örter» [32].

---

31. Bu hadîs, vecîz bir mesel sûretindedir: Dünyâda işlenen bir zulmun, sâhibini âhiretde zulmetler hâlinde bürümesini ifâde etmektedir. Zulm, kalbin kararmasından neş'et eder.

«Zulm iki günâhı ihtivâ eder: Birisi haksız yere başkasının malını ve hakkını almak; öbürüsü de adâletic emreden Allâh'a muhâlefet ve mubâreze etmekdir. Bu ikincisi, insanların işlediği günâhların en büyüğüdür. Hiç şüphesiz zulm, kuvvetlinin Allah'dan başka yardımcısı olmayan zaîfe îka' ettiği münker bir fiildir. Zaîf, Allah'ın kefâlet ve emânında iken ona zulm etmek, Allâh'ın emânını tanımamak demekdir ki en şenî' bir günâhdır» (İbn Cevzî).

32. Bu hadîsde ictimâî yardımlaşma, güzel muâşeret, aybları örtmek, aybları ve günâhları teşhîr etmekden sakındırmak gibi İslâmî âdâbın pek kıymetli esasları mevcûddur.

Hadîs metnindeki «lâ yuslimuhû», musliman musliman kardeşini tehlükeye atmaz ve böyle tehlükeli bir durumda onu yardımsız bırakmaz demekdir. Bu fiil, if'âl bâbından olduğu için hemzesi selâmeti selb içindir.

٥٩ — (٢٥٨١) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ) عَنِ الْعَلَاءِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « أَتَدْرُونَ مَا الْمُفْلِسُ ؟ » قَالُوا : الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعَ . فَقَالَ « إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي ، يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ ، وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ هٰذَا ، وَقَذَفَ هٰذَا ، وَأَكَلَ مَالَ هٰذَا ، وَسَفَكَ دَمَ هٰذَا ، وَضَرَبَ هٰذَا . فَيُعْطَى هٰذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهٰذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ . فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ ، قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ ، أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ . ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ » .

59 — (2581) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) :

— Muflis nedir, bilir misiniz? diye sordu. Sahâbîler :

— Bizim içimizde muflis, hiçbir parası ve hiçbir metâı kalmıyan kimsedir dediler. Bunun üzerine Rasûlullah :

— Benim ummetimde muflis şu kimsedir ki kıyâmet gününde bir namaz, bir oruc ve bir zekât ile gelir. Kendisi de şuna sövmüş, şuna iftirâ etmiş, şunun malını yemiş, şunun kanını dökmüş, şunu dövmüş olduğu halde gelir. Akibinde onun hasenâtından bir kısmı şuna verilir, bir kısmı şuna verilir. Eğer üzerinde olan kul hakları ödenmeden evvel hasenâtı tükenirse bu sefer o alacaklı kulların günâhlarından alınıb bunun üzerine yüklenir. Sonra da kendisi cehenneme atılır.» [33].

---

33. «Benim ümmetimden müflis...» yani hakîki muflis şu benim anlatdığımdır. Amma yanında hiç malı olmayan yahut az malı olan kimseye gelince, insanlar böylesine müflis adı verirler. Halbuki o gerçek müflis değildir. Çünkü onun bu müflislik durumu ölümü ile zâil olub kesilir. Belki de hayâtından bundan sonra hâsıl olacak bir kolaylık ve zenginlik ile de zâil olabilir. Hakîkî muflis bu hadisde zikrolunandır ki işte o tam helâk ile helâk olmuşdur. Artık onun haseneleri, alacaklıları için alınır. Hasenâtı tükenince alacaklıların seyyielerinden alınıb ona yükletilir. Sonra da cehenneme atılır. İşte böylece haserâtı, helâkı ve iflâsı tastamâm olur.

Mâzerî dedi ki : Bid'atcıların ba'zısı bu hadis *«hiç bir günâhkâr başkasının* (günâh) *yükünü taşımaz»* (el-En'âm: 164; el-İsrâ: 15; Fâtır: 18, ez Zumer: 7; biraz fark ile : en-Necm : 38) âyetine muârızdır dediler. Bu i'tirâz, kendisinden bir yanılma ve açık bir cehâletdir. Zira o muflis şahıs kendi fiili, vizri ve zulmu ile muâkaba olunmuşdur. Alacaklılarının hakları kendi aleyhine yönelmiş de onlara berikinin hasenâtından verilmişdir. Hasenâtı bitib de yine alacaklılar kalınca Allah'ın kulları hakkındaki adâleti ve yaratmasının getirdiği üzere, mukabele yapılmış, alacaklıların günâhları ona yükletilmiş ve böylece ateşde muâkaba olunmuşdur. Ukûbetin hakîkatı budur. Bu da ancak kendi zulmunden ibâretdir. Cinâyetsiz, zulumsuz muâkaba olmamışdır. İşte bütün bu görüş sünnet ehlinin görüşüdür. Allah en iyi bilendir (Nevevî).

٦٠ — (٢٥٨٢) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر . قالوا : حدثنا إسماعيل (يعنون ابن جعفر) عن العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لتؤدن الحقوق إلى أهلها يوم القيامة . حتى يقاد للشاة الجلحاء من الشاة القرناء » .

60 — (2582) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Andolsun kıyâmet gününde bütün haklar sâhiblerine muhakkak te'diye olunacakdır. Hatta boynuzsuz koyun için, boynuzlu koyundan kısas yapılacakdır».

٦١ — (٢٥٨٣) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . حدثنا أبو معاوية . حدثنا بريد بن أبي بردة عن أبيه ، عن أبي موسى . قال : قال رسول الله ﷺ « إن الله عز وجل يملي للظالم . فإذا أخذه لم يفلته » . ثم قرأ : وكذلك أخذ ربك إذا أخذ القرى وهي ظالمة إن أخذه أليم شديد [١١/هود/١٠٢]

61 — (2583) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Azîz ve Celîl olan Allâh zâlime muhakkak ki mühlet verir, verir de onu yakalayacağı zaman göz açdırmaksızın ansızın yakalar» buyurdu. Sonra da : **«Rabbının yakalayışı, ahâlîsi zulm eder halde bulunan memleketleri yakaladığı zaman işte böyle olur. Şüphesiz ki onun çarpması pek elîm, pek şiddetlidir»** (Hûd : 102) âyetini okudu.

(١٦) باب نصر الأخ ظالما أو مظلوما

٦٢ — (٢٥٨٤) حدثنا أحمد بن عبد الله بن يونس . حدثنا زهير . حدثنا أبو الزبير عن جابر قال : اقتتل غلامان . غلام من المهاجرين وغلام من الأنصار . فنادى المهاجر أو المهاجرون : يال المهاجرين ! ونادى الأنصاري : يال الأنصار ! فخرج رسول الله ﷺ فقال « ما هذا دعوى أهل الجاهلية ؟ » قالوا : لا . يا رسول الله ! إلا أن غلامين اقتتلا فكسع أحدهما الآخر . قال « فلا بأس . ولينصر الرجل أخاه ظالما أو مظلوما . إن كان ظالما فلينهه ، فإنه له نصر . وإن كان مظلوما فلينصره » .

(16) ZÂLİM OLSA DA MAZLÛM OLSA DA (DÎN) KARDEŞE YARDIM ETMEK BÂBI

62 — (2584) .... : Câbir (R) şöyle dedi: Biri Muhâcirlerden, öbürü de Ensâr'dan olan iki genç biribiriyle dövüşdü. Derken Muhâcir yahut Muhâcirler: Ey Muhâcirler! Yetişin! diye nidâ etdi. Ensârî de: Ey Ensâr, yetişin! diye nidâ edib yardım istedi. Her iki tarafın bağırması ve yardım istemesini işiden Rasûlullah (S) dışarı çıkdı ve: «Nedir bu? Câhiliyet ahâlîsinin da'vâsı mı diriltiliyor?» diye sordu. Orada bulunanlar: Hayır yâ Rasûlallah! Öyle bir şey yokdur. Yalnız şu iki genç birbiriyle dövüşmüş de, onlardan biri diğerinin kıçına vurmuşdur dediler[34]. Rasûlullah: «Öyle ise be's yok. Kişi, zâlim olsun, mazlûm olsun dîn kardeşine varsın yardım etsin. Eğer dîn kardeşi zâlim ise onu zulmünden nehy etsin. Şüphe yok ki bu da o zâlim için bir yardımdır. Ve şâyet kardeşi zulma ma'rûz kalıb mazlûm olmuş ise bu takdîrde de ona yardım etsin» buyurdu[35].

٦٣ — (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ الضَّبِّيُّ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ ـ وَاللَّفْظُ لِابْنِ أَبِي شَيْبَةَ ـ (قَالَ ابْنُ عَبْدَةَ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الآخَرُونَ: حَدَّثَنَا) سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ قَالَ: سَمِعَ عَمْرٌو جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي غَزَاةٍ. فَكَسَعَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلًا مِنَ الأَنْصَارِ. فَقَالَ الأَنْصَارِيُّ: يَا لَلأَنْصَارِ! وَقَالَ الْمُهَاجِرِيُّ: يَا لَلْمُهَاجِرِينَ! فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ

«مَا بَالُ دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ؟». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! كَسَعَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلًا مِنَ الأَنْصَارِ. فَقَالَ «دَعُوهَا. فَإِنَّهَا مُنْتِنَةٌ» فَسَمِعَهَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أُبَيٍّ فَقَالَ: قَدْ فَعَلُوهَا. وَاللهِ! لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الأَعَزُّ مِنْهَا الأَذَلَّ.

قَالَ عُمَرُ: دَعْنِي أَضْرِبْ عُنُقَ هٰذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ «دَعْهُ. لَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّ مُحَمَّدًا يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ».

---

34. *el-Kes'u* (الكسع): El ile yahut ayak tabanının göksü ile yahut da kılıç ve gayrısı ile bir adamın kıçına vurmak ma'nâsınadır...

35. Bu son tavsiyeyi daha açık anlatan bir hadîs şudur: Enes İbn Mâlik (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S):

— Kardeşine ister zâlim olsun, ister mazlûm olsun yardım et buyurdu. Birisi:

— Yâ Rasûlallah! Şu mazlûm olan kişiye yardım edebiliriz. Fakat o zâlime nasıl yardım edebiliriz? diye sordu. Rasûlullah:

— Zâlimin iki elinin üstünü tutarsın diye cevâb verdi (*Buhârî, mezâlim, bâbun ein ehâke zâlimen ev mazlûmen*, III, 258 «17»).

Zâlime yardımın, onun iki elinin üstünü tutmak sûretiyle icrâsını yapacağı zulumden onu men' etmek ma'nâsını ifâde etmekdedir.

63 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle diyordu : Biz, Peygamber'in maiyyetinde bir gazâda bulunuyorduk. Derken Muhâcir'lerden biri Ensâr'dan birinin kıçına vuruverdi. Bunun üzerine vurulan Ensârî : Ey Ensâr, yetişin! diye bağırdı. Muhâcirlerden olan da : Ey Muhâcirler, yetişin! diye bağırdı. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Nedir bu câhiliyet da'vâsı?» diye sordu. Orada bulunanlar : Yâ Rasûlallah! Muhâcirlerden bir kimse, Ensâr'dan birinin kıçına vuruvermişdi dediler. Rasûlullah : «Bırakın bu âdeti. Çünkü o kötü bir şeydir» buyurdu. Bilâhare Abdullah ibn Ubeyy bunu duydu ve : Onlar bunu yapdılar ha! Vallâhi eğer Medîne'ye dönersek andolsun en şerefli ve kuvvetli olan, oradan en hakîr olanı muhakkak çıkaracakdır dedi. (Bu söz Rasûlullah'a ulaşdı) [36].

Umer : Bana izin ver de şu munâfıkın boynunu vurayım dedi. Rasûlullah : «Onu bırak. İnsanlar. Muhammed sahâbîlerini öldürtüyor diye konuşmasınlar» buyurdu [37].

٦٤ – (...) حَدَّثَنَا إِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحٰقُ بْنُ مَنْصُورٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ (قَالَ ابْنُ رَافِعٍ : حَدَّثَنَا . وَقَالَ الآخَرَانِ : أَخْبَرَنَا) عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ : كَسَعَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلًا مِنَ الأَنْصَارِ . فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَسَأَلَهُ الْقَوَدَ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « دَعُوهَا . فَإِنَّهَا مُنْتِنَةٌ » .

قَالَ ابْنُ مَنْصُورٍ فِي رِوَايَتِهِ : عَمْرٌو قَالَ : سَمِعْتُ جَابِرًا .

---

36. Bu vak'aya ve söylenen sözlere şu âyetler işâret ediyor :
«Onlar öyle kimselerdir ki : Allâh'ın Peygamber'i nezdinde bulunan kimseleri beslemeyin. Tâ ki dağılıb gitsinler, diyorlar. Halbuki göklerin ve yerin hazîneleri Allâh'ındır. Fakat o munâfıklar ince anlamazlar. Onlar: Eğer Medîne'ye dönersek andolsun en şerefli ve kuvvetli olan oradan en hakîr olanı muhakkak çıkaracakdır diyorlar. Halbuki şeref, kuvvet ve gâlibiyet Allâh'ındır, Peygamberindir, mu'minlerindir. Fakat munâfıklar (bunu) *bilmezler»* (el-Munâfikûn: 7-8).

37. Bu hadîsde Peygamber'in hılmi; teklîf edilen bazı işleri terk etmek, kendilerinden daha büyük mefsedet doğması muhtemil olan bazı mefsedetlere sabretmek hükümleri vardır. Peygamber insanları te'lîf eder, biribirleri ile iyi geçindirir, musliman şevketinin korunması, islâm da'vetinin tamamlanması, te'lîf edilmiş kalblerde iymânın kuvvetlenmesi, daha başkalarının islâma rağbet etmesi maksadları ile bedevîlerin, munâfıkların ve diğerlerinin cefâsına sabrederdi. Yine bu maksad için onlara bol mallar verirdi. İşte munâfıkları da bu ma'nâ için, İslâm'ın zâhir ve gâlib olması için öldürmemişdir. Zâten kendisine zâhir ile hükmetmek emrolunmuşdu. Sırları Allah tevellî edecekdir.

Munâfıklar onun sahâbîleri içinde mahdûd sayıda idiler. Peygamber'in maiyyetinde ya hamiyyet için, ya dünyâ serveti için yahut da kabîle asâbiyyeti için cihâda gidiyorlardı. Kadî Iyâd der ki : Âlimler bu gizli İslâm düşmanlarından göz yummak ve onlarla kıtâli terk etmek hükmü bâki midir yoksa İslâm gâlib olduğu ve *«kâfirler ve munâfıklarla cihâd ediniz»* (et-Tevbe : 73; et-Tahrîm : 9) âyetinin nuzûlü ile mensûh oldu mu mes'elesinde ihtilâf etmişlerdir. Bir üçüncü görüş de söylenmişdir : Onları afvetmek ancak n'fakarını açığa çıkarmadıkları müddetce idi. Nifâkı açığa çıkardıkları zaman öldürüldüler (Nevevî).

64 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi : Muhâcirlerden bir kimse Ensâr'dan bir kimsenin kıç tarafına vurdu. Vurulan zât Peygamber'e gelib ondan kısâs yapılmasını istedi. Bunun üzerine Peygamber (S) : «Bu âdetleri bırakın. Çünkü bunlar çirkin şeylerdir» buyurdu.

Râvî Ishâk ibn Mansûr kendi rivâyetinde : Amr, ben Câbir'den işitdim dedi demişdir.

(١٧) باب تراحم المؤمنين وتعاطفهم وتعاضدهم

٦٥ — (٢٥٨٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو عامر الأشعري . قالا : حدثنا عبد الله بن إدريس وأبو أسامة . ح وحدثنا محمد بن العلاء ، أبو كريب . حدثنا ابن المبارك وابن إدريس وأبو أسامة . كلهم عن بريد ، عن أبي بردة ، عن أبي موسى . قال : قال رسول الله ﷺ « المؤمن للمؤمن كالبنيان . يشد بعضه بعضا » .

(17) MU'MİNLERİN BİRİBİRLERİNE MERHAMET ETMELERİ, ŞEFEKAT EYLEMELERİ VE BİRİBİRLERİNE DESTEK OLUB YARDIMLAŞMALARI BÂBI

65 — (2585) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Mu'minin mu'mine bağlılığı, kısımları biribirini perçinleyen (takviye ve tahkîm eden) binâ gibidir» buyurdu [38].

٦٦ — (٢٥٨٦) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . حدثنا أبي . حدثنا زكرياء عن الشعبي ، عن النعمان بن بشير . قال : قال رسول الله ﷺ « مثل المؤمنين في توادهم وتراحمهم وتعاطفهم ، مثل الجسد . إذا اشتكى منه عضو ، تداعى له سائر الجسد بالسهر والحمى » .

(...) حدثنا إسحاق الحنظلي . أخبرنا جرير عن مطرف ، عن الشعبي ، عن النعمان بن بشير ، عن النبي ﷺ . بنحوه .

---

38. Mu'minlerin biribirlerine karşı bu destekli ve perçinli durumları şu âyetlerde de tasvîr ve teşvik olunmuşdur :

«Şüphesiz ki Allah, kendi yolunda biribirlerine kenetlenmiş bir binâ gibi saff bağlıyarak çarpışanları sever» (es-Saff: 4).

«Mu'minler ancak kardeşdirler. O halde iki kardeşinizin arasını (bulub) *düzeltin. Allah'dan korkun tâ ki merhamet olunasınız»* (el-Hucurât: 10).

66 (2586) .... : Nu'mân ibn Beşîr (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Bütün mu'minlerin, biribirlerini sevmekde, biribirlerine merhamet etmekde, biribirlerine şefekat ve lutuf eylemek husûslarında meseli, vucûd misâlidir. O vucûddan bir uzuv hastalanınca vucûdun diğer a'zâları biribirlerini hasta âzânın elemine, uykusuzlukla ve harâretle iştirâke çağırırlar. (Yani hasta organın elemini paylaşırlar).

( ) .... : Buradaki râvîler de, Nu'mân ibn Beşîr'in Peygamber'den nakletdiği hadîs gibi rivâyet etmişdir.

٦٧ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو سعيد الأشج. قالا: حدثنا وكيع عن الأعمش، عن الشعبي، عن النعمان بن بشير، قال: قال رسول الله ﷺ «المؤمنون كرجل واحد. إن اشتكى رأسه، تداعى له سائر الجسد بالحمى والسهر».

(...) حدثني محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا حميد بن عبد الرحمن عن الأعمش، عن خيثمة، عن النعمان بن بشير، قال: قال رسول الله ﷺ «المسلمون كرجل واحد. إن اشتكى عينه، اشتكى كله. وإن اشتكى رأسه، اشتكى كله».

(...) حدثنا ابن نمير. حدثنا حميد بن عبد الرحمن عن الأعمش، عن الشعبي، عن النعمان بن بشير، عن النبي ﷺ. نحوه.

67 — ( ) .... : Nu'mân ibn Beşîr (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Bütün mu'minler bir tek kimse gibidir ki onun başı ağrırsa, vücûdunun kalan kısmı, harâretle ve uykusuzlukla baş için biribirini çağırırlar» buyurdu.

( ) .... : Nu'mân ibn Beşîr dedi ki : Rasûlullah : «Bütün muslimanlar bir tek kimse gibidir ki onun gözü hastalandığı zaman bütün vucûdu hastalanır. Eğer başı hastalanırsa bütün vucûdu da hastalanır» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de A'meş'den, o da Şa'bî'den, o da Nu'mân ibn Beşîr'den, o da Peygamber'den yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişdir.

(١٨) باب النهي عن السباب

٦٨ — (٢٥٨٧) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (يعنون ابن جعفر) عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «المستبان ما قالا. فعلى البادئ، ما لم يعتد المظلوم».

(18) SÖVÜŞMEKDEN NEHY BÂBI

68 — (2587) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) : «Biribiriyle sövüşen iki kimsenin söyledikleri şeylerin günâhı, tecâvüze uğrayan kişi haddi aşmadığı müddetce ilk sövmiye başlıyan kimse üzerinedir» buyurdu [39].

(١٩) باب استحباب العفو والتواضع

٦٩ — (٢٥٨٨) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (وهو ابن جعفر) عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ قال «ما نقصت صدقة من مال. وما زاد الله عبدا بعفو إلا عزا. وما تواضع أحد لله إلا رفعه الله».

(19) AFV ETMENİN VE ALÇAK GÖNÜLLÜLÜK GÖSTERMENİN MÜSTEHÂBLIĞI BÂBI

69 — (2588) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Sadaka hiçbir malı eksiltmez [40]. Allah afveden bir kulun

---

39. Bu hadîsde bir kimsenin tecâvüze uğradığı mikdâr karşılıkda bulunmasının câiz olduğu hükmü vardır. Zâten bunun cevâzında hiçbir i'tirâz yokdur. Bu husûsda kitâb ve sünnetin delilleri biribirini te'yîd etmişdir : Allah şöyle buyurdu :

«Kim kendisine (yapılan) *zulmun ardından herhalde hakkını alırsa artık bunlar aleyhinde* (mes'ûliyete) *bir yol yokdur»* (eş-Şûrâ: 41)

«...Kendilerine tekallub ve zulum vâki' olduğu zaman elbirlik (mazlûma) *yardım eyliyenler...»* (eş-Şûrâ: 39).

Fakat bu hakla beraber sabretmek ve afvetmek daha faziletlidir. Yüce Allah bu husûsda da şöyle buyurdu :

«Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülükdür. Fakat kim afveder barışı sağlarsa mükâfatı Allâh'a âiddir. Şüphe yok ki o, zâlimleri asla sevmez» (eş-Şûrâ: 40).

«Bununla beraber kim sabreder, (suçları) *örter, bağışlarsa işte bu şüphesiz azm olunacak işlerdendir»* (eş-Şûrâ: 43).

Bu hadîsin bir fıkrası da afveden kimsenin derecesini ve şerefini Allâh'ın muhakkak yükseldib artıracağını ifâde etmekdedir. Bu husûsda daha birçok hadîsler vardır.

40. Bunda iki vecih zikretdiler : Biri, o mal bereketlendirilir ve mazarratlar ondan def' edilir de böylece sûret eksikliği gizli olan bereketle bütünlenir demekdir. Bu, his ve âdetle idrâk olunandır. İkincisi, sadaka ile malın sûreti eksilse de sadakaya tertîb edilen sevâb sebebiyle eksikliği bütünlenmiş ve bir çok katlarla artmış olur demekdir.

...mcak izzetini (şerefini, yüksekliğini) artırır[41]. Her kim Allah için alçak gönüllülük yaparsa Allah muhakkak onun derecesini yükseldir»[42].

(٢٠) باب تحريم الغيبة

٧٠ – (٢٥٨٩) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر . قالوا : حدثنا إسماعيل عن العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « أتدرون ما الغيبة ؟ » قالوا : الله ورسوله أعلم . قال « ذكرك أخاك بما يكره » قيل : أفرأيت إن كان في أخي ما أقول ؟ قال « إن كان فيه ما تقول ، فقد اغتبته . وإن لم يكن فيه ، فقد بهته » .

(20) GIYBETİN HARÂM KILINMASI BÂBI

70 — (2589) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) :

— Gıybet nedir, bilir misiniz? diye sordu. Sahâbîler :

— Allah ve Rasûlü en iyi bilendir dediler. Rasûlullah :

— (Dîn) kardeşini hoşlanmıyacağı bir şey ile anmadır buyurdu. Bu arada :

— Ya söylediğim şey kardeşimde var ise ne dersiniz? denildi. Rasûlullah :

— Eğer söylediğin şey onda varsa sen onu gıybet etmiş olursun. Ve eğer söylediğin şey onda yoksa o vakıt sen ona iftirâ etmiş olursun buyurdu[43].

---

41. Bunda da iki vecih vardır : Birisi, zâhiri üzere olmakdır. Yani her kim afvetmekle ve kusûrlardan yüz çevirmekle tanınırsa gönüllerde yükselir ve bûyür, izzeti ve ikrâmı artar demekdir. İkincisi, bundan murâd, âhiretdeki ecri ve oradaki izzetidir.

42. Burada da yine iki vecih vardır : Biri, Allah onu dünyâda yükseltir, alçak gönüllülüğü sebebiyle kendisi için gönüllerde bir menzile sâbit olur. Allah insanlar nazarında onu yükseltir ve mevkiini yüceltir. İkincisi, bundan murâd alçak gönüllülüğü sebebiyle âhiretdeki sevâbının ve derecesinin yüksekliğidir. Âlimler: Bu üç lafızdaki vecihlerin hepsi de âdeten mevcûddur, ma'rûfdur. Bunların hepsi de dünyâda ve âhiretde olmak üzere beraberce iki vecih birden murâd edilmiş de olabilir dediler (Nevevî).

43. *Gıybet*, bir kimsenin gıyâbında hoşlanmıyacağı bir şey söylemekdir. Gıybet dîn ve dünyâ ayıblarının zikrine şâmildir. Bazıları : Gıybet, muhâtabın, ayıbı zikredilen kimseyi tanıması, bir de gadab hâlinde ve sövme sûretiyle zikredilmesidir demişlerdir. Binâenaleyh bu, munkeri değiştirmek için, fetvâ istemek için, şerrinden sakındırmak için, başkasına tanıtmak için olursa gıybet olmaz..

Kur'ân-ı Kerîm'de gıybetin çirkinliği pek belîğ bir suretde anlatılmışdır :

«Ey iymân edenler, zannın bir çoğundan sakının. Çünkü bazı zan günâhdır. Biribirinizin kusûrunu araşdırmayın. Kiminiz de kiminizin arkasından çekişdirmesin. Sizden herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekden hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. Allah'dan korkun, çünkü Allah tevbeleri çok kabûl edendir, çok merhamet eyleyendir» (el-Hucurât: 12).

Bu âyetin *«hiçbiriniz kardeşinin ölü olarak etini yemesini sever mi?»* fıkrası, gıybetin tab'an, aklen ve şer'an şenâet ve çirkinliğini pek güzel tasvir etmekdedir: Gıybet

(٢١) باب بشارة من ستر الله تعالى عيبه فى الدنيا، بأن يستر عليه فى الآخرة

٧١ – (٢٥٩٠) حدثنى أمية بن بسطام العيشى. حدثنا يزيد (يعنى ابن زريع). حدثنا روح عن سهيل، عن أبيه، عن أبى هريرة، عن النبى ﷺ قال «لا يستر الله على عبد فى الدنيا، إلا ستره الله يوم القيامة».

(21) ALLÂH'IN DÜNYÂDA AYBINI ÖRTDÜĞÜ KİMSENİN ÂHİRETDE DE AYBININ ÖRTÜLMESİ İLE MÜJDELENMESİ BÂBI [44]

71 — (2590) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) : «Allah dünyâda bir kulunun ayıblarını örterse, muhakkak kıyâmet gününde de Allah onu örter» buyurdu.

٧٢ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة. حدثنا عفان. حدثنا وهيب. حدثنا سهيل عن أبيه، عن أبى هريرة، عن النبى ﷺ قال «لا يستر عبد عبدا فى الدنيا، إلا ستره الله يوم القيامة».

72 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) : «Dünyâda bir kul diğer bir kulu setr edib örterse muhakkak kıyâmet günü Allah da onu setr edib örtecekdir» buyurdu.

---

edilen kimse gâib olub söylenen söze şuûru bulunmamak ve o lahzada kendini müdâfaa edecek vaziyetde olmamak hasebiyle bir ölü hem de kardeş olan bir ölü ve o vaziyetde onun kötülüğünü söyliyerek gıybet ile haysiyetine saldırmak bir ölünün etlerini parçalayıb yemek ve bahusûs o saldıranın zu'munca da fena ve binâenaleyh kurtlu bir cîfe hâlinde bulunan o etleri hırs ve iştihâ ile seve seve yemek kabilinden bir canavarlık olmak üzere tasvîr buyuruluyor. İfâdedeki müteaddid mubâlağalar da dikkatden kaçmıyacak kadar bârizdir: Bir tarafdan takrîre, bir tarafdan da inkâra muhtemil olan istifhâm; son derece iğrenç bir şeye mahabbet ile alâka; istiğrâk fiili ile *ahade* isnâd; hem sâde insan eti değil ölüyü cîfe hâlinde yemekle temsîl olunuyor. İnsanın nâmûs ve haysiyeti, eti ve kanı gibi ve belki daha muhim olduğuna işâret buyuruluyor. Demek ki gıybet böyle sefîl bir canavarlık, gıybet eden öyle alçak bir canavar mesâbesindedir...» (*Hak Dîni*, VI, 4475-4476).

44. Bu bâbın maksadını daha açık ifâde eden bir hadîs şudur: Ebû Hureyre (R) dedi ki: Ben Rasûlullah (S) dan işitdim, şöyle buyuruyordu: «Ümmetimin hepsi (Allah tarafından) afvolunmuşdur. Yalnız âşikâre günâh işleyenler değil. Şöyleleri o günâhkâr delilerdendir. Kişi geceleyin bir günâh işler, sonra sabaha çıkar, Allah onun günâh işini setretmiş iken o sabahleyin şuna buna: Ey fulân, ben dün gece şöyle şöyle yapdım der. Halbuki o, Rabbı kendisini setr ederek gecelemişdi. Fakat bu deli Allâh'ın örttüğü perdeyi açarak sabahlar (yani işlediği günâhı herkese i'lân eder). (*Buhârî, Edeb, bâbu setri'l-mu'min alâ nefsihî*).

(٢٢) باب مداراة من يتقى فحشه

٧٣ — (٢٥٩١) حدثنا قتيبة بن سعيد وأبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وزهير بن حرب وابن نمير. كلهم عن ابن عيينة (واللفظ لزهير) قال: حدثنا سفيان (وهو ابن عيينة) عن ابن المنكدر. سمع عروة بن الزبير يقول: حدثتني عائشة؛ أن رجلا استأذن على النبي ﷺ. فقال «ائذنوا له. فلبئس ابن العشيرة، أو بئس رجل العشيرة» فلما دخل عليه ألان له القول. قالت عائشة: فقلت: يا رسول الله! قلت له الذي قلت. ثم ألنت له القول؟ قال «يا عائشة! إن شر الناس منزلة عند الله يوم القيامة، من ودعه، أو تركه الناس اتقاء فحشه».

(...) حدثني محمد بن رافع وعبد بن حميد. كلاهما عن عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن ابن المنكدر في هذا الإسناد. مثل معناه. غير أنه قال «بئس أخو القوم وابن العشيرة».

(22) KÖTÜLÜĞÜNDEN SAKINILAN KİMSEYE YUMUŞAK SÖZLER SÖYLİYEREK MUDÂRÂT EYLEMEK BÂBI

73 — (2591) .... : Âişe (R) tahdîs edib şöyle demişdir : Bir kimse Peygamber'in huzûruna gelmek için izin istedi. Peygamber : «Ona izin veriniz. O, aşîretin ne kötü oğludur — yahut aşîretin ne kötü kişisidir —» buyurdu. O kimse yanına girince Peygamber ona karşı yumuşak sözler söyledi. Âişe dedi ki : Ben : Yâ Rasûlallah! Biraz önce sen onun için söylediğini söyledin. Sonra da ona yumuşak konuşdun? diyerek bunun sebebini sordum. Rasûlullah (S) : «Yâ Âişe! Kıyâmet günü Allah katında mevkii bakımından insanların en şerlisi (dünyâda) kötülüğünden korunmak için insanların terk etdiği — yahut karşılaşmak ve konuşmakdan kaçındığı — kimsedir» buyurdu [45].

( ) .... : Burada da Ma'mer, İbn Münkedir'den bu isnâd ile yukarıki hadîsin ma'nâsı gibi rivâyet etmişdir. Ancak burada «kavmin ne kötü kardeşi ve aşîretin ne kötü oğludur» demişdir.

45. Kadî Iyâd dedi ki : Bu adam Uyeynetu'bnu Hısn'dır. İslâmı ızhâr etmiş ise de henüz musliman olmuş değildi. Peygamber, insanlar onu tanısınlar ve onun hâlini bilmeyenler onunla aldanmasınlar diye onun hâlini beyân etmek istemişdir. Onda Peygamber'in hayâtında da, ondan sonra da iymânının za'fına delâlet eden hal vardı. Nihâyet mürtedlerle beraber irtidâd etmiş, kendisi esir olarak Ebû Bekr'e getirilmişdir. Peygamber'in onu «kabîlenin ne kötü kardeşidir» diye vasfetmesi nübüvvet alâmetlerindendir. Çünkü onun kötülüğü, Peygamber'in vasfetdiği gibi meydana çıkmışdır. Peygamber ona karşı ancak onu ve emsâlini islâma ısındırmak için yumuşak konuşmuşdur (Nevevî).

(٢٣) باب فضل الرفق

٧٤ – (٢٥٩٢) حدثنا محمد بن المثنى . حدثني يحيى بن سعيد عن سفيان . حدثنا منصور عن تميم بن سلمة ، عن عبد الرحمن بن هلال ، عن جرير ، عن النبي ﷺ قال « من يحرم الرفق ، يحرم الخير » .

(23) YUMUŞAKLIKLA MUÂMELE ETMENİN FAZÎLETİ BÂBI

74 — (2592) .... : Cerîr (ibn Abdillah R) dan; Peygamber (S) : «Yumuşaklıkdan mahrûm olan, hayırdan mahrûm olur» buyurmuşdur[46].

٧٥ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو سعيد الأشج ومحمد بن عبد الله بن نمير . قالوا : حدثنا وكيع . ح وحدثنا أبو كريب . حدثنا أبو معاوية . ح وحدثنا أبو سعيد الأشج . حدثنا حفص (يعني ابن غياث) . كلهم عن الأعمش . ح وحدثنا زهير بن حرب وإسحاق بن إبراهيم – واللفظ لهما – (قال زهير : حدثنا . وقال إسحاق : أخبرنا) جرير عن الأعمش ، عن تميم بن سلمة ، عن عبد الرحمن بن هلال العبسي . قال : سمعت جريرا يقول : سمعت رسول الله ﷺ يقول « من يحرم الرفق يحرم الخير » .

75 — ( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîleri de A'meş'den, o da Temîm ibn Seleme'den, o da, Abdurrahmân ibn Hilâl el-Absiyy'den rivâyet etdiler. Absiyy dedi ki : Ben Cerîr'den işitdim şöyle diyordu : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim : «Yumuşaklıkdan mahrûm olan, hayırdan mahrûm olur» buyuruyordu.

٧٦ – (..) حدثنا يحيى بن يحيى أخبرنا عبد الواحد بن زياد عن محمد بن أبي إسماعيل ، عن عبد الرحمن بن هلال . قال : سمعت جرير بن عبد الله يقول : قال رسول الله ﷺ « من حرم الرفق حرم الخير . أو من يحرم الرفق يحرم الخير » .

---

46. *Rıfk*, lutuf, suhûlet ve mulâyemet ma'nâsınadır ki unf ve şiddet mukabilidir... Ve masdardır. Bir işin kolay tarafını bilmekle lutf ve suhûletle tutmak ve bir adama suhûletle muâmele eylemek, bir kimseye nef' vermek ve faydalandırmak ma'nâsınadır (*Kamûs Ter.*).

Peygamber yumuşak huylu, nâzik ve ince davranışlı idi : *Sen Allah'dan bir rahmet sayesindedir ki onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından herhalde dağılıb giderlerdi...*» (Âlu Imrân: 159).

76 — ( ) .... : Abdurrahmân ibn Hilâl dedi ki : Ben Cerîr ibn Abdillah (R) dan şöyle derken işitdim : Rasûlullah (S) buyurdu ki : Yumuşaklıkdan mahrûm olan hayırdan mahrûm olmuşdur — yahut yumuşaklıkdan mahrûm olan hayırdan mahrûm olur —».

٧٧ — (٢٥٩٣) حدثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ. أَخْبَرَنَا عَبْدُاللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي حَيْوَةُ. حَدَّثَنِي ابْنُ الْهَادِ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَزْمٍ، عَنْ عَمْرَةَ (يَعْنِي بِنْتَ عَبْدِالرَّحْمَٰنِ)، عَنْ عَائِشَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ ؛

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « يَا عَائِشَةُ ! إِنَّ اللهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ . وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ . مَا لَا يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ . وَمَا لَا يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ » .

77 — (2593) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Yâ Âişe! Şüphesiz ki Allah Rafîk'dır (kullarına karşı lutufkârdır). Rıfkı (sözde, işde nâzikliği, yumuşak huyluluğu) sever. Şiddete (sertlik ve kabalığa) karşı vermediği; (hatta) ondan başkalarına da vermediği şeyleri rıfka verir» [47].

٧٨ — (٢٥٩٤) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْمِقْدَامِ، (وَهُوَ ابْنُ شُرَيْحِ بْنِ هَانِئٍ) عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِنَّ الرِّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ . وَلَا يُنْزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ » .

78 — (2594) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R) den; Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Yumuşak huyluluk, herhangi bir şeyde bulunursa onu muhakkak ziynetlendirib güzelleşdirir. Sökülüb koparıldığı herhangi bir şeyi de muhakkak çirkinleştirib kötüleşdirir».

٧٩ — (...) حدثناه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . سَمِعْتُ الْمِقْدَامَ بْنَ شُرَيْحِ بْنِ هَانِئٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ . وَزَادَ فِي الْحَدِيثِ : رَكِبَتْ عَائِشَةُ بَعِيرًا . فَكَانَتْ فِيهِ صُعُوبَةٌ . فَجَعَلَتْ تُرَدِّدُهُ . فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ « عَلَيْكِ بِالرِّفْقِ » . ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِهِ .

---

47. Âişe (R) şöyle dedi : Peygamber (S) bana hitâben : «Muhakkak ki Allah, her husûsda rıfk ile, yumuşaklıkla muâmele edilmesini sever» buyurdu (*Buhârî, edeb, bâbu'r-rıfk fi'l-emri küllihî*).

79 — ( ) .... : Burada da Şu'be : Ben Mikdâd ibn Şurayh ibn Hâni'den işitdim diyerek bu isnâdla tahdîs etmişdir. Bu hadîsde râvî şunu ziyâde etmişdir : Âişe bir deveye bindi. Bu devede bir suûbet (yani güçlük ve çetinlik huyu) vardı. Bundan dolayı Âişe onu öteye beriye sürmeye başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (S) Âişe'ye hitâben : «Yumuşaklıkla muâmele etmekden ayrılma» buyurdu. Râvî sonra yukarıki hadîs gibi zikretdi.

(٢٤) باب النهي عن لعن الدواب وغيرها

٨٠ – (٢٥٩٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب. جميعا عن ابن علية. قال زهير: حدثنا إسماعيل بن إبراهيم. حدثنا أيوب عن أبي قلابة، عن أبي المهلب، عن عمران بن حصين، قال: بينما رسول الله ﷺ في بعض أسفاره، وامرأة من الأنصار على ناقة. فضجرت فلعنتها. فسمع ذلك رسول الله ﷺ. فقال «خذوا ما عليها ودعوها. فإنها ملعونة».

قال عمران: فكأني أراها الآن تمشي في الناس، ما يعرض لها أحد.

(24) HAYVANLARA VE BAŞKA ŞEYLERE LÂ'NET ETMEKDEN NEHY BÂBI

80 — (2595) .... : Imrân ibn Husayn (R) şöyle dedi : Seferlerinden birinde Rasûlullah (S) ile bulunduğumuz sırada Ensârdan bir kadın da bir dişi deve üzerinde yolculuk ediyordu. Derken kadının gönlü daralıb sıkıldı da deveye lâ'net etdi. Rasûlullah bu lâ'net sözünü işidince : «Bu devenin üzerindekilerini alınız da deveyi bırakınız. Çünkü o lâ'netlenmişdir» buyurdu. Imrân : Artık o devenin insanlar arasında, kendisine hiç bir kimse ilişmeksizin yürüyüşü şimdi bile hâlâ gözümün önündedir dedi.

٨١ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد وأبو الربيع. قالا: حدثنا حماد (وهو ابن زيد). ح وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا الثقفي. كلاهما عن أيوب. بإسناد إسماعيل. نحو حديثه. إلا أن في حديث حماد:

قال عمران: فكأني أنظر إليها، ناقة ورقاء. وفي حديث الثقفي: فقال «خذوا ما عليها وأعروها فإنها ملعونة».

81 — ( ) .... : Buradaki râvîlerin her ikisi de Eyyûb'dan İsmâîl ibn İbrâhîm'in (80 rakamlı) isnâdı ile onun hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Ancak bunlardan Hammâd'ın hadîsinde şu vardır : Imrân : Ben

hâlâ beyazlı siyâhlı hâliyle o dişi deveye bakar gibiyim dedi. Sakafî'nin hadîsinde ise şu vardır: Bunun üzerine Rasûlullah: «O devenin üzerindeki şeyleri alın da onu tamâmıyle çıblak ve ihmâl edilmiş halde bırakın, çünkü lâ'netlenmişdir» buyurmuşdur.

٨٢ – (٢٥٩٦) حدثنا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ ، فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ (يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ) . حَدَّثَنَا التَّيْمِيُّ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ ، عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الأَسْلَمِيِّ ، قَالَ : بَيْنَمَا جَارِيَةٌ عَلَى نَاقَةٍ ، عَلَيْهَا بَعْضُ مَتَاعِ الْقَوْمِ ، إِذْ بَصُرَتْ بِالنَّبِيِّ ﷺ . وَتَضَايَقَ بِهِمُ الْجَبَلُ . فَقَالَتْ : حَلْ . اللَّهُمَّ ! الْعَنْهَا . قَالَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لَا تُصَاحِبْنَا نَاقَةٌ عَلَيْهَا لَعْنَةٌ » .

82 — (2596) .... : Ebû Berzete'l-Eslemiyy (R) şöyle dedi: Bir kadın kâfilenin bazı eşyâları da üzerinde bulunan bir dişi deveye binmiş vaziyetde yol alırken birdenbire Peygamber'i gördü. Bu sırada dağ da yolcuları sıkışdırmışdı. Kadın deveyi azarladı ve: Yâ Allah! Buna lâ'net et diye ilendi. Bunun üzerine Peygamber (S): «Üstünde lâ'net bulunan bir dişi deve bize arkadaşlık etmez — yahut etmesin —» buyurdu.

٨٣ – (..) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى . حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ . ح وَحَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَى (يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ) . جَمِيعًا عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ ، بِهَذَا الإِسْنَادِ . وَزَادَ فِي حَدِيثِ الْمُعْتَمِرِ « لَا . أَيْمُ اللَّهِ ! لَا تُصَاحِبْنَا رَاحِلَةٌ عَلَيْهَا لَعْنَةٌ مِنَ اللَّهِ » أَوْ كَمَا قَالَ .

83 — ( ) .... : Buradaki râvîler de cemîan Suleymân et-Teymî'den bu isnâdla rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Mu'temir'in hadîsinde râvî Rasûlullah'ın şu sözünü ziyâde etmişdir: «Hayır. Allah'a yemîn ediyorum ki, üzerinde Allah'dan bir lâ'net bulunan bir yük ve binek devesi bize arkadaşlık etmez — yahut etmesin —» veyahut da buyurmuş olduğu gibi.

٨٤ – (٢٥٩٧) حدثنا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِيُّ . حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ (وَهُوَ ابْنُ بِلَالٍ) عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ . حَدَّثَهُ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « لَا يَنْبَغِي لِصِدِّيقٍ أَنْ يَكُونَ لَعَّانًا » .

(...) حَدَّثَنِيهِ أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ . بِهَذَا الإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .

84 — (2597) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S): «Bir sıddıyk için lâ'net edici olması yakışmaz» buyurmuşdur [48].

( ) .... : Buradaki râvî de yine Alâ ibn Abdirrahmân'dan bu isnâdla yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

٨٥ — (٢٥٩٨) حَدَّثَنِي سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنِي حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ؛ أَنَّ عَبْدَ الْمَلِكِ ابْنَ مَرْوَانَ بَعَثَ إِلَى أُمِّ الدَّرْدَاءِ بِأَنْجَادٍ مِنْ عِنْدِهِ. فَلَمَّا أَنْ كَانَ ذَاتَ لَيْلَةٍ، قَامَ عَبْدُ الْمَلِكِ مِنَ اللَّيْلِ، فَدَعَا خَادِمَهُ، فَكَأَنَّهُ أَبْطَأَ عَلَيْهِ، فَلَعَنَهُ. فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَتْ لَهُ أُمُّ الدَّرْدَاءِ: سَمِعْتُكَ، اللَّيْلَةَ، لَعَنْتَ خَادِمَكَ حِينَ دَعَوْتَهُ. فَقَالَتْ: سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا يَكُونُ اللَّعَّانُونَ شُفَعَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ وَعَاصِمُ بْنُ النَّضْرِ التَّيْمِيُّ. قَالُوا: حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. كِلَاهُمَا عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، فِي هَذَا الْإِسْنَادِ، بِمِثْلِ مَعْنَى حَدِيثِ حَفْصِ بْنِ مَيْسَرَةَ.

85 — (2598) .... : Zeyd ibn Eslem'den (şöyle demişdir) : Abdulmelik ibn Mervân kendi yanından Ummu'd-Derdâ'ya döşeme, minder, mak'ad, yasdık gibi ev ziyneti olacak bir takım eşyâlar gönderdi. Gecelerden bir gece olunca Abdulmelik geceleyin kalkdı ve hizmetçisini çağırdı. Hizmetçi biraz ağır davranıb huzûruna geç gelince Abdulmelik ona lâ'net etti. Sabah olunca Ummu'd-Derdâ (R) Abdulmelik'e hitâben : Geceleyin ben senin söylediğini işitdim. Sen hizmetçini çağırdığın sıra ona lâ'net okudun dedi ve şun ilâve etdi : Ben Ebu'd-Derdâ'dan işitdim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Lâ'net ediciler kıyâmet gününde şefâatçılar ve şâhidler olamazlar» [49].

---

48. Bunda lâ'net etmekden şiddetle men' vardır. Lâ' et etmeği huy edinen kimsede güzel sıfatlar bulunmaz. Çünkü bedduâdaki lâ'netle Allâh'ın rahmetinden uzaklaşdırmak murâd edilir. Bununla bedduâ etmek, Allâh'ın rahmetine, birr ve takvâ üzerinde yardımlaşma ile tavsîf etdiği ve biribirlerini bir tek vucûd gibi destekleyib perçinleyen binâya benzetdiği mu'minlerin ahlâkından değildir. Mu'min, kendi nefsi için arzu etdiğini kardeşi için de arzu eder. Musliman kardeşi aleyhine lâ'netle bedduâ eden kimse ise biribiriyle kesişme ve biribiriyle yüz çevirmenin nihâyetindedir. Bu da muslimin kâfire temennî edeceği ve aleyhine bedduâ edeceği şeyin sonudur (Nevevî).

49. Hadis, lâ'net edicilerin kıyâmet gününde şefâatlerinin kabûl edilmiyeceğini haber veriyor. Şehâdet meselesine gelince, bazı âlimlere göre, lâ'netcinin kıyâmet gününde şehâdeti kabûl edilmiyecekdir. Yani bütün ümmetler peygamberlerin risâlet ve tebliğ vazifelerini yaptıklarına şehâdet ederken bunlar şehâdet edemiyeceklerdir. Ba'zı âlimlere göre de lâ'netcinin şehâdeti dünyâda kabûl edilmez. Çünkü onlar fâsıklar zümresine dâhil olmuşlardır. Bir takımları : Şehâdetden maksad şehîdlikdir, binâenaleyh bunlara şehîdlik mertebesi nasîb olmayacakdır demişlerdir.

( ) .... : Buradaki iki râvî de Ma'mer'den, o da Zeyd ibn Eslem'den bu isnâd içinde (85 rakamlı) Hafs ibn Meysere hadîsinin ma'nâsı gibi rivâyet etmişlerdir.

٨٦ – (..) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا معاوية بن هشام عن هشام بن سعد، عن زيد بن أسلم وأبي حازم، عن أم الدرداء، عن أبي الدرداء . سمعت رسول الله ﷺ يقول « إن اللعانين لا يكونون شهداء ولا شفعاء، يوم القيامة » .

86 — ( ) .... : Zeyd ibn Eslem'den ve Ebû Hâzım'dan, onlar da Ummu'd-Derdâ'dan, o da Ebu'd-Derdâ'dan (şöyle demişdir) : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim, «Muhakkak ki lâ'net ediciler kıyâmet gününde şâhidler ve şefâatciler olamazlar» buyuruyordu.

٨٧ – (٢٥٩٩) حدثنا محمد بن عباد وابن أبي عمر . قالا : حدثنا مروان (يعنيان الفزاري) عن يزيد (وهو ابن كيسان) عن أبي حازم، عن أبي هريرة . قال : قيل : يا رسول الله ! ادع على المشركين . قال « إني لم أبعث لعانا . وإنما بعثت رحمة » .

87 — (2599) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah'a : Yâ Rasûlallah! Müşrikler aleyhine beddu'â et denildi. Rasûlullah (S) : «Ben lâ'net edici olarak gönderilmedim. Fakat ben ancak bir rahmet olarak gönderildim» buyurdu [50].

---

50. Peygamber'in rahmet edici vasfını bildiren bazı âyetler :

«Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmişdir ki sizin sıkıntıya uğramanız, ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mu'minlere çok re'fetli, çok merhamet edicidir» (et-Tevbe : 129).

«Biz seni âlemlere ancak rahmet için gönderdik» (el-Enbiyâ : 107).

O, dünyâda mu'minlere de kâfirlere de rahmetdir. Kâfirlerin kökden helâk olmaları azâbının (ısrârla ve defâatle taleb etmelerine rağmen) te'hîrini istemesi onlar için bir rahmetdir (*Medârik*). İnsanlar küfr, cehl ve dalâl içinde iken o, bunların kurtulmalarını ve sevâba ulaşmalarını istemiş, kendilerini hakka da'vet etmiş, onların gidecekleri doğru yolu göstermişdir. İbn Abbâs der ki : Onun rahmeti iymân edenlere de etmeyenlere de şâmildir. İymân edenler dünyâda da âhiretde de o rahmetden nasîbedârdır. İymân etmeyenlere gelince : Onlar da isti'sâl azâbının geri kalması sayesinde bu rahmetden faydalanmışlardır (*Beydâvî, Medârık, Hâzin*).

(٢٥) باب من لعنه النبيّ صلى الله عليه وسلم أو سبّه أو دعا عليه، وليس هو أهلا لذلك، كان له زكاة وأجرا ورحمة

٨٨ — (٢٦٠٠) حدّثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ رَجُلَانِ. فَكَلَّمَاهُ بِشَيْءٍ لَا أَدْرِي مَا هُوَ. فَأَغْضَبَاهُ. فَلَعَنَهُمَا وَسَبَّهُمَا. فَلَمَّا خَرَجَا قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! مَنْ أَصَابَ مِنَ الْخَيْرِ شَيْئًا مَا أَصَابَهُ هٰذَانِ. قَالَ «وَمَا ذَاكِ؟» قَالَتْ قُلْتُ: لَعَنْتَهُمَا وَسَبَبْتَهُمَا. قَالَ «أَوَ مَا عَلِمْتِ مَا شَارَطْتُ عَلَيْهِ رَبِّي؟ قُلْتُ: اللَّهُمَّ! إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ. فَأَيُّ الْمُسْلِمِينَ لَعَنْتُهُ أَوْ سَبَبْتُهُ فَاجْعَلْهُ لَهُ زَكَاةً وَأَجْرًا».

(...) حدّثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ح وَحَدَّثَنَاهُ عَلِيُّ ابْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ. جَمِيعًا عَنْ عِيسَى بْنِ يُونُسَ. كِلَاهُمَا عَنِ الأَعْمَشِ، بِهٰذَا الإِسْنَادِ، نَحْوَ حَدِيثِ جَرِيرٍ. وَقَالَ فِي حَدِيثِ عِيسَى: فَخَلَوَا بِهِ، فَسَبَّهُمَا، وَلَعَنَهُمَا، وَأَخْرَجَهُمَا.

(25) HAK ETMEMİŞ OLDUĞU HALDE PEYGAMBER (S) İN BİR KİMSEYİ LÂ'NETLEMESİ, KÖTÜ SÖZ SÖYLEMESİ YAHUT BEDDUÂ ETMESİNİN O KİMSE LEHİNE TEMİZLİK, ECR VE RAHMET OLMASI BÂBI

88 — (2600) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah'ın huzûruna iki kimse geldi ve kendisi ile bir şey konuştular. Ben o konuşulan şeyin ne olduğunu bilmiyorum. Bu iki kimse Rasûlullah'ı öfkelendirdiler. Bundan dolayı Rasûlullah (S) onlara lâ'net etti ve ağır söz söyledi. Bu iki kişi dışarıya çıkınca ben :

— Yâ Rasûlallah! Senden bir hayra nâil olan umduğuna zafer bulmuş kurtulmuşdur. Şu iki kimse ise senden bu hayra nâil olamadılar dedim. Rasûllulah :

— Bunu neden söyledin? buyurdu. Ben :

— Sen onlara lâ'net etdin ve ağır söz söyledin dedim. Rasûlullah şöyle dedi :

— Sen benim Rabbımla ne üzerine şartlaştığımı bilmez misin? Ben : Yâ Allah! Ben ancak bir beşerim (her insan gibi benim de hoş vaktım ve öfkelendiğim zamanım olur). Binâenaleyh muslimanlardan herhangi bir kişiye lâyık olmadığı bir sözle hitâb eder lâ'net eylersem o hitâbımı ve lâ'netimi o mu'min için günahdan temizlik ve ecr kıl! dedim».

( ) .... : Buradaki iki râvî de yine A'meş'den bu isnâdla (88

rakamlı) Cerîr hadîsi tarzında rivâyet etdiler. Bunlardan İysâ'nın hadîsinde : Onlar Peygamber'le yalnız kaldılar. Müteâkiben Peygamber onlara ağır sözler söyleyib lâ'net etdi ve kendilerini dışarı çıkardı fıkrası vardır.

٨٩ – (٢٦٠١) حدّثنا محمد بن عبد الله بن نمير . حدّثنا أبي . حدّثنا الأعمش عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ « اللّهمّ ! إنّما أنا بشر . فأيّما رجل من المسلمين سببته ، أو لعنته ، أو جلدته . فاجعلها له زكاة ورحمة » .

(٢٦٠٢) وحدّثنا ابن نمير . حدّثنا أبي . حدّثنا الأعمش عن أبي سفيان ، عن جابر ، عن النبيّ ﷺ مثله . إلّا أنّ فيه « زكاة وأجرا » .

(...) حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب . قالا : حدّثنا أبو معاوية . ح وحدّثنا إسحاق ابن إبراهيم . أخبرنا عيسى بن يونس . كلاهما عن الأعمش . بإسناد عبد الله بن نمير . مثل حديثه . غير أنّ في حديث عيسى جعل « وأجرا » في حديث أبي هريرة . وجعل « ورحمة » في حديث جابر .

89 — (2601) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle duâ etdi : «Allâhım! Muslimanlardan herhangi bir kimseye ağır söz söylemiş, yahut lâ'net etmiş, yahut da değnekle vurmuş olursam sen bu fiillerimi o kul için bir temizlik ve rahmet kıl».

(2602) Bize bu hadîsi İbn Numeyr de tahdîs etdi. Bize babam tahdîs etdi. Bize A'meş, Ebû Sufyân'dan, o da Câbir (R) den, o da Peygamber (S) den yukarıki hadis gibi tahdîs etdi. Şukadar ki bu hadîsde «bir temizlik ve ecr (kıl)» tarzındadır» [51].

( ) .... : Buradaki iki râvî de A'meş'den, Abdullah ibn Numeyr'in isnâdı ile onun hadîsi gibi rivâyet etdiler. Ancak râvî bunlardan İysâ'nın hadîsindeki «ve bir ecr» sözünü Ebû Hureyre'nin hadîsinde kıldı. «Ve bir rahmet» sözünü de Câbir hadîsinde kıldı.

51. Bu hadîsler Peygamber'in ummeti ve bütün insanlık hakkındaki yüksek şefekat ve merhametini, Kur'ân'ın tebliğ ve ta'lîm ettiği en yüce ahlâkı temessül eylediğini ifâde etmektedirler.

٩٠ – (٢٦٠١) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْحِزَامِيَّ) عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَتَّخِذُ عِنْدَكَ عَهْدًا لَنْ تُخْلِفَنِيهِ . فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ : فَأَيُّ الْمُؤْمِنِينَ آذَيْتُهُ ، شَتَمْتُهُ ، لَعَنْتُهُ ، جَلَدْتُهُ . فَاجْعَلْهَا لَهُ صَلَاةً وَزَكَاةً وَقُرْبَةً ، تُقَرِّبُهُ بِهَا إِلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

(...) حدّثناه ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ . حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَهُ . إِلَّا أَنَّهُ قَالَ « أَوْ جَلَدُّهُ » .

قَالَ أَبُو الزِّنَادِ : وَهِيَ لُغَةُ أَبِي هُرَيْرَةَ . وَإِنَّمَا هِيَ « جَلَدْتُهُ » .

(...) حدّثني سُلَيْمَانُ بْنُ مَعْبَدٍ . حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِنَحْوِهِ .

90 — (2601) [52] .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) şöyle dedi : «Yâ Allâh! Ben senin katında beni kendisinden asla geri çevirmiyeceğin bir ahd ediniyorum: Ben de ancak bir beşerim. (Her insan gibi benim de hoş vaktım ve öfkeli zamanım olur). Binâenaleyh ben musliman mu'minlerden herhangi bir kişiye eziyyet etmiş, azarlamış, lâ'net etmiş, değnekle vurmuş olursam, sen bu fiillerimi o mu'min için namaz, zekât ve kıyâmet günü kendisini yakinlaştıracak olan bir yakınlık vesîlesi kıl».

( ) .... : Burada da Ebu'z-Zinâd bu isnâdla yukarıki tarzda rivâyet etmiş, ancak burada râvî şeddeli dâl harfi ile «ev celedduhû = yahut değnekle vurmuş olursam» demişdir. Ebu'z-Zinâd : Böyle şeddeli dâl harfi ile «celeddühû» şeklinde söylemek Ebû Hureyre'nin lugatıdır. Rasûlullah'ın fasîh olan lugatında ise bu ta'bîr «dâl ve tâ» ile celedtuhû» şeklindedir dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de Abdurrahmân el-A'rac'dan, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişdir.

---

52. Bundan iki hadîs önce geçen 89 rakamlı hadîs de (2601) müteselsil rakamını almışdı. Bu hadîs de ayni konuda ve ayni sahâbînin rivâyeti olduğu için ayni müteselsil rakam tekrarlanmışdır.

٩١ – (...) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ ، عَنْ سَالِمٍ ، مَوْلَى النَّصْرِيِّينَ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « اللَّهُمَّ ! إِنَّمَا مُحَمَّدٌ بَشَرٌ . يَغْضَبُ كَمَا يَغْضَبُ الْبَشَرُ . وَإِنِّي قَدِ اتَّخَذْتُ عِنْدَكَ عَهْدًا لَنْ تُخْلِفَنِيهِ . فَأَيُّمَا مُؤْمِنٍ آذَيْتُهُ ، أَوْ سَبَبْتُهُ ، أَوْ جَلَدْتُهُ . فَاجْعَلْهَا لَهُ كَفَّارَةً ، وَقُرْبَةً ، تُقَرِّبُهُ بِهَا إِلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

91 — ( ) Bize Kuteybetu'bnu Saîd tahdîs etdi. Bize Leys, Saîd ibn Ebî Saîd'den, o da Nasriyy̆'lerin himâyesinde olan Sâlim'den tahdîs etdi. Şöyle demişdir : Ben Ebû Hureyre (R) den şöyle derken işitdim : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle duâ ediyordu : «Allâhım! Ben ancak bir beşer olan Muhammed'im. Her insanın öfkelenmesi gibi bu Muhammed de öfkelenir. Onun için ben senin katında, beni kendisinde hiç geri çevirmiyeceğin şöyle bir ahd almış olayım : Ben herhangi bir mu'mine eziyyet etmiş, yahut ağır söz söylemiş, yahut da değnekle vurmuş olursam, sen benim bu fiillerimi o mu'min için bir keffâret ve kendisini kıyâmet gününde sana yaklaştıracak olan bir yakınlık vesîlesi kıl».

٩٢ – (...) حدثني حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « اللَّهُمَّ ! فَأَيُّمَا عَبْدٍ مُؤْمِنٍ سَبَبْتُهُ ، فَاجْعَلْ ذَلِكَ لَهُ قُرْبَةً إِلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

92 — ( ) .... : İbn Şihâb dedi ki : Bana Saîd ibn Müseyyeb, Ebû Hureyre (R) den haber verdi. O da Rasûlullah (S) dan şöyle duâ ederken işitmişdir : «Allâhım! Ben herhangi mu'min bir kula ağır söz söylemiş isem, sen bunu o kul lehine kıyâmet gününde sana bir yaklaşma vesîlesi kıl».

٩٣ – (...) حدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . قَالَ زُهَيْرٌ : حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَمِّهِ . حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « اللَّهُمَّ ! إِنِّي اتَّخَذْتُ عِنْدَكَ عَهْدًا لَنْ تُخْلِفَنِيهِ . فَأَيُّمَا مُؤْمِنٍ سَبَبْتُهُ ، أَوْ جَلَدْتُهُ . فَاجْعَلْ ذَلِكَ كَفَّارَةً لَهُ ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

93 — ( ) .... : Bana Saîd İbn Museyyeb, Ebû Hureyre'den tahdîs etdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demişdir : Ben Rasûlullah (S) dan işit-

dim: «Allâhım! Ben senin katında, kendisinde beni asla geriye döndürmeyeceğin bir ahd almış olayım: Ben herhangi bir mu'mine fenâ söz söylemiş, yahut da değnekle dövmüş olursam, sen benim bu fiilimi kıyâmet gününde o mu'min için bir keffâret kıl!» diye duâ ediyordu.

٩٤ – (٢٦٠٢) حَدَّثَنِي هَرُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ وَحَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ . قَالَا : حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ . قَالَ :
قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ : أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ
« إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ . وَإِنِّي اشْتَرَطْتُ عَلَى رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ ، أَيُّ عَبْدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ سَبَبْتُهُ أَوْ شَتَمْتُهُ ، أَنْ يَكُونَ
ذَٰلِكَ لَهُ زَكَاةً وَأَجْرًا » .

(...) حَدَّثَنِيهِ ابْنُ أَبِي خَلَفٍ . حَدَّثَنَا رَوْحٌ . ح وَحَدَّثَنَاهُ عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ . جَمِيعًا
عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .

94 — (2602) [53] .... : İbn Cureyc dedi ki: Bana Ebu'z-Zubeyr haber verdi. Kendisi Câbir ibn Abdillâh (R) dan şöyle derken işitmişdir: Ben Rasûlullah (S) dan şöyle derken işitdim:

«Ben ancak bir beşerim. Bunun için ben Azîz ve Celîl olan Rabbıma karşı: Muslimanlardan herhangi bir kula ağır söz söylemiş, yahut azarlamış olursam, benim bu hıtâbımın o kul için günahdan bir temizlik ve bir ecr olmasını şart kıldım».

( ) .... : Buradaki iki râvî de cemîan İbn Cureyc'den bu isnâd ile yukarıdaki hadîs gibi rivâyet etmişlerdir.

٩٥ – (٢٦٠٣) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو مَعْنٍ الرَّقَاشِيُّ (وَاللَّفْظُ لِزُهَيْرٍ) قَالَا : حَدَّثَنَا عُمَرُ
ابْنُ يُونُسَ . حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ . حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي طَلْحَةَ . حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ : كَانَتْ
عِنْدَ أُمِّ سُلَيْمٍ يَتِيمَةٌ . وَهِيَ أُمُّ أَنَسٍ . فَرَأَى رَسُولُ اللهِ ﷺ الْيَتِيمَةَ . فَقَالَ « آنْتِ هِيَهْ ؟ لَقَدْ
كَبِرْتِ ، لَا كَبِرَ سِنُّكِ » فَرَجَعَتِ الْيَتِيمَةُ إِلَى أُمِّ سُلَيْمٍ تَبْكِي . فَقَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ : مَا لَكِ ؟ يَا بُنَيَّةُ !

---

53. Bu hadîs dahi (2602) müteselsil rakamını aldı. Halbuki bu rakam, bu kitâbdaki 89 sıra rakamından sonra gelen Câbir hadisinde de yazılmışdı. Bunun da sebebi 90 sıra rakamlı hadîsde söylemiş olduğumuz gibi ayni sahâbînin ayni konudaki bir hadîsi olmasıdır. Ayrı sıra rakamı almasının sebebi ise, buradaki rîvâyetin biraz daha tafsîl ifâde etmesidir (Mütercim).

قَالَتِ الْجَارِيَةُ : دَعَا عَلَيَّ نَبِيُّ اللهِ ﷺ أَنْ لَا يَكْبَرَ سِنِّي . فَالْآنَ لَا يَكْبَرُ سِنِّي أَبَدًا . أَوْ قَالَتْ قَرْنِي . فَخَرَجَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ مُسْتَعْجِلَةً تَلُوثُ خِمَارَهَا . حَتَّى لَقِيَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ . فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا لَكِ ؟ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ ! » فَقَالَتْ : يَا نَبِيَّ اللهِ ! أَدَعَوْتَ عَلَى يَتِيمَتِي ؟ قَالَ « وَمَا ذَاكِ ؟ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ ! » قَالَتْ : زَعَمَتْ أَنَّكَ دَعَوْتَ أَنْ لَا يَكْبَرَ سِنُّهَا وَلَا يَكْبَرَ قَرْنُهَا . قَالَ فَضَحِكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ . ثُمَّ قَالَ « يَا أُمَّ سُلَيْمٍ ! أَمَا تَعْلَمِينَ أَنَّ شَرْطِي عَلَى رَبِّي ، أَنِّي اشْتَرَطْتُ عَلَى رَبِّي فَقُلْتُ : إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ . أَرْضَى كَمَا يَرْضَى الْبَشَرُ . وَأَغْضَبُ كَمَا يَغْضَبُ الْبَشَرُ . فَأَيُّمَا أَحَدٍ دَعَوْتُ عَلَيْهِ ، مِنْ أُمَّتِي ، بِدَعْوَةٍ لَيْسَ لَهَا بِأَهْلٍ ، أَنْ يَجْعَلَهَا لَهُ طَهُورًا وَزَكَاةً وَقُرْبَةً يُقَرِّبُهُ بِهَا مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

وَقَالَ أَبُو مَعْنٍ : يُتَيِّمَةٌ . بِالتَّصْغِيرِ ، فِي الْمَوَاضِعِ الثَّلَاثَةِ مِنَ الْحَدِيثِ .

95 — (2603) .... : Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edib şöyle dedi: Enes ibn Mâlik'in annesi olan Ummu Suleym'in yanında yetîm bir kız vardı. Bir kerre Rasûlullah (S) bu yetîm kızı gördü de ona:

— Â! Sen o vaktıyle küçücük olan kız mısın? Andolsun ki sen büyümüşsün. Naha senin yaşın büyümesin! [54] dedi. Yetîm kızcağız bu söz üzerine ağlıyarak Ummu Suleym'in yanına döndü. Ummu Suleym:

— Sana ne oldu? Ey kızcağızım! diye sordu. Kız:

— Allâh'ın Peygamberi benim aleyhime yaşımın büyümemesine bedduâ etdi. Artık şimdi benim yaşım — yahut benim çağım — ebediyyen büyümez dedi. Bunu işidince Ummu Suleym aceleci bir halde bürgüsünü başına sararak dışarıya çıkdı ve nihâyet Rasûlullah'a kavuşdu. Rasûlullah ona hıtâben:

— Sana ne oldu? yâ Umme Suleym! buyurdu. Ummu Suleym:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Sen benim yetîm kızıma bedduâ mı ettin? dedi. Rasûlullah:

— Bunu neden sordun? yâ Umme Suleym! dedi. Ummu Suleym:

— Kız iddiâ etti ki sen ona yaşı ve çağı büyümesin diye bedduâ etmişsin dedi. Bunun üzerine Rasûlullah güldü ve sonra şöyle buyurdu:

— Yâ Umme Suleym! Sen benim Rabbıma karşı şartım olduğunu bilmiyor musun? Ben Rabbıma karşı şunu şart kılıb dedim ki: Ben ancak bir insanım. Her insanın memnûn olması gibi ben de memnûn ve hoşnûd olurum. Her insanın öfkelenmesi gibi ben de öfkelenirim. Binâ-

---

54. Bu taaccub ma'nâsında bir sorudur. Rasûlullah onu küçük iken görmüş, sonra kız çocuğu Peygamber'den bir müddet ğaybolmuşdu. Bu sefer Peygamber onu uzamış ve irelmiş halde görüb bu sür'atli gelişmeden taaccub ederek ve bir kasd olmaksızın bu bedduâ sözünü de ekleyivermişdi (Ubbî).

enaleyh ben ummetimden herhangi bir kişiye lâyık olmadığı bir duâ ile bedduâ edersem sen benim bu bedduâmı o kimse lehine günahlarından paklıyacak bir temizleyici, bir zekât ve bir yakınlık vesîlesi kıl da kendisi kıyâmet gününde bu vesîle ile yüce dîvânına yaklaşsın».

Râvî Ebû Maan er-Rakkaşiyy, hadîsdeki üç yerde yetîmetun yerine, küçültme ismi olarak : Yu'eyyimetun (= yetîm kızcağız) demişdir.

٩٦ — (٢٦٠٤) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) . قَالَا: حَدَّثَنَا أُمَيَّةُ بْنُ خَالِدٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الْقَصَّابِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كُنْتُ أَلْعَبُ مَعَ الصِّبْيَانِ. فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَتَوَارَيْتُ خَلْفَ بَابٍ. قَالَ فَجَاءَ فَحَطَأَنِي حَطْأَةً . وَقَالَ «اذْهَبْ وَادْعُ لِي مُعَاوِيَةَ» قَالَ فَجِئْتُ فَقُلْتُ : هُوَ يَأْكُلُ. قَالَ ثُمَّ قَالَ لِيَ «اذْهَبْ فَادْعُ لِي مُعَاوِيَةَ» قَالَ فَجِئْتُ فَقُلْتُ: هُوَ يَأْكُلُ. فَقَالَ «لَا أَشْبَعَ اللَّهُ بَطْنَهُ» .

قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى : قُلْتُ لِأُمَيَّةَ : مَا حَطَأَنِي؟ قَالَ : قَفَدَنِي قَفْدَةً .

96 — (2604) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Ben çocuklarla beraber oyun oynuyordum. Derken Rasûlullah (S) geldi, ben hemen bir kapunun arkasına gizlendim. Rasûlullah benim saklandığım yere geldi ve açık olarak el ayası ile benim iki küreğimin arasına bir vuruş vurdu ve : «Git, Muâviye'yi bana çağır» buyurdu. Ben gidib geldim ve : O yemek yiyor dedim. Sonra Rasûlullah bana : «Git de Muâviye'yi bana çağır!» diye emretdi. Ben tekrar Muâviye'nin yanına gidib geldim de : O yemek yemekdedir diye haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah : «Allah onun karnını doyurmasın!» diye bedduâ etdi.

Muhammed İbnu'l-Musennâ şöyle dedi : Ben hadîsin râvîsi Umeyyetu'bnu Hâlid'e : Noktasız hâ ile «hataenî» ne demekdir? diye sordum. O : Elin içi ile bir kimsenin ensesine sille vurmakdır diye cevâb verdi.

٩٧ — (...) حدثني إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. أَخْبَرَنَا أَبُو حَمْزَةَ. سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ: كُنْتُ أَلْعَبُ مَعَ الصِّبْيَانِ. فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَاخْتَبَأْتُ مِنْهُ. فَذَكَرَ بِمِثْلِهِ .

97 — ( ) .... : Bize Ebû Hamza haber verdi. Ben İbn Abbâs (R) dan şöyle derken işitdim : Ben çocuklarla oyun oynuyor idim, o sırada Rasûlullah (S) geldi. Ben hemen ondan bir yere saklandım... Râvî böylece hadîsin tamâmını yukarıki hadîs gibi zikretdi.

(٢٦) باب ذم ذى الوجهين، وتحريم فعله

٩٨ — (٢٥٢٦) حدثنا يحيى بن يحيى. قال : قرأت على مالك عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال « إن من شر الناس ذا الوجهين. الذي يأتي هؤلاء بوجه، وهؤلاء بوجه ».

(26) İKİ YÜZLÜLÜĞÜN KÖTÜLENMESİ VE İKİ YÜZLÜLÜK YAPMANIN HARÂM KILINMASI BÂBI

98 — (2526) [55] .... : Ebû Hureyre (R)R den : Rasûlullah (S) : «Şunlara bir yüzle, bunlara da başka bir yüzle gelen iki yüzlü kimse insanların en şerlilerindendir» buyurdu.

٩٩ — (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا محمد بن رمح. أخبرنا الليث عن يزيد بن أبي حبيب، عن عراك بن مالك، عن أبي هريرة؛ أنه سمع رسول الله ﷺ يقول « إن شر الناس ذو الوجهين. الذي يأتي هؤلاء بوجه، وهؤلاء بوجه ».

99 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R), Rasûlullah (S) dan şöyle buyururken işitmişdir : «Şüphesiz insanların en şerlisi, şunlara bir yüzle, bunlara da başka bir yüzle gelen iki yüzlü bir kimsedir».

١٠٠ — (...) حدثني حرملة بن يحيى. أخبرني ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. حدثني سعيد بن المسيب عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ. ح وحدثني زهير بن حرب. حدثنا جرير عن عمارة، عن أبي زرعة، عن أبي هريرة، قال : قال رسول الله ﷺ « تجدون من شر الناس ذا الوجهين. الذي يأتي هؤلاء بوجه، وهؤلاء بوجه ».

100 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Sizler, bunlara bir yüzle, şunlara da başka bir yüzle gelen iki yüzlü (munâfık) kişileri, insanların en şerli nev'inden bulursunuz» buyurdu.

---

55. Bu 98 sıra rakamlı hadîs SAHÂBÎLERİN FAZÎLETLERİ KİTÂBInın, *insanların hayırlıları bâbı*'ndaki 199 sıra rakamlı hadîsinde geçtiği için onun müteselsil rakamını almışdır. Oradaki hadîs aynı sahâbîden olub aynı konuyu daha tafsîlli olarak ihtivâ etmişdir.

(٢٧) باب تحريم الكذب، وبيان المباح منه

١٠١ — (٢٦٠٥) حدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. أخبرني حميد بن عبد الرحمن بن عوف؛ أن أمه، أم كلثوم بنت عقبة بن أبي معيط، وكانت من المهاجرات الأول، اللاتي بايعن النبي ﷺ، أخبرته؛ أنها سمعت رسول الله ﷺ وهو يقول «ليس الكذاب الذي يصلح بين الناس، ويقول خيرا وينمي خيرا».

قال ابن شهاب: ولم أسمع يرخص في شيء مما يقول الناس كذب إلا في ثلاث: الحرب، والإصلاح بين الناس، وحديث الرجل امرأته وحديث المرأة زوجها.

(...) حدثنا عمرو الناقد. حدثنا يعقوب بن إبراهيم بن سعد. حدثنا أبي عن صالح. حدثنا محمد ابن مسلم بن عبيد الله بن عبد الله بن شهاب، بهذا الإسناد، مثله. غير أن في حديث صالح: وقالت: ولم أسمعه يرخص في شيء مما يقول الناس إلا في ثلاث. بمثل ما جعله يونس من قول ابن شهاب.

(...) وحدثناه عمرو الناقد. حدثنا إسماعيل بن إبراهيم. أخبرنا معمر عن الزهري، بهذا الإسناد. إلى قوله «ونمى خيرا» ولم يذكر ما بعده.

(27) YALAN SÖYLEMENİN HARÂM KILINMASI VE BUNDAN MÜBÂH OLANIN BEYÂNI BÂBI

101 — (2605) .... : İbn Şihâb'dan : Bana Humeyd ibn Abdirrahmân ibn Avf haber verdi. Ona da Ukbetu'bnu Ebî Muayt'ın kızı olan annesi Ummu Külsûm haber vermişdir. Ummu Külsûm (R) Peygamber (S) ile bey'atlaşmış olan ilk Muhâcir hanımlardan idi. İşte bu Ummu Külsûm Rasûlullah'dan «insanlar arasını düzelten, bunun için hayırlı söz söyleyen ve hayırlı söz ulaştıran kimse yalancı değildir» buyururken işitmişdir.

İbn Şihâb şöyle dedi : Ben insanların söyliyegeldiklerinden hiç bir şey husûsunda yalana ruhsat verildiğini işitmedim. Ancak şu üç şeyde müstesnâ: Harb, halk arasını düzeltib islâh etmek, kocanın karısına ve karının da kocasına karşı (âile düzenliği için) söyledikleri sözler [56].

56. Yalanın bu üç yerde meşrû' olmasını âlimler farklı ma'nâlarda almışlardır. Kimisi maslahatı mazarratından ziyâde olan bu yerlerde câizdir demiş; kimisi, buradaki musâadeyi, tevriye yoluyla söylenen söze hamletmişdir. Tevriye, mütekellimin kelâmı ile zâhirî ma'nânın hilâfını kasdetmesidir. Meselâ sen zâlim bir şahsa, onun zulmuna uğrayacak bir

( ) .... : Buradaki râvî de Sâlih'den, o da İbn Şihâb'ın torunlarından olmak üzere yine bu İbn Şihâb isnâdı ile yukarıdaki hadîs gibi rivâyet etmişdir. Ancak bu Sâlih hadîsinde şu fark vardır: 101 rakamlı hadîsde râvî Yûnus'un, İbn Şihâb'ın sözü olarak rivâyet etdiği ziyâdeyi, burada Ummu Külsûm'un sözü olarak rivâyet etmişdir. Ummu Külsûm: İnsanların söyliyegeldikleri sözlerden hiç bir şey husûsunda yalan söylememeye ruhsat verildiğini işitmedim. Ancak şu üç şeyde müstesnâ... demişdir [57].

( ) .... : Buradaki râvî de yine İbn Şihâb ez-Zuhrî'den bu isnâd ile «ve hayır kasdıyle söz taşıyan» kavline kadar rivâyet etmiş bundan sonrasını zikretmemişdir.

(٢٨) باب تحريم النميمة.

١٠٢ – (٢٦٠٦) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. سمعت أبا إسحق يحدث عن أبي الأحوص، عن عبد الله بن مسعود، قال: إن محمدا ﷺ قال «ألا أنبئكم ما العضه؟ هي النميمة القالة بين الناس». وإن محمدا ﷺ قال «إن الرجل يصدق حتى يكتب صديقا. ويكذب حتى يكتب كذابا».

---

mazlûmu korumak için «o sana dâima duâ eder» dersin de bununla: «ALLÂHUM MAĞFİR Lİ-CEMÎ'İ'L-MUSLİMÎN = Allâhım! Bütün muslimanları mağfiret eyle» sûretinde duâ ettiğini kasdedersin gibi.

Bazısı da, söylediğini, kalbinden başka şeye bağlıyarak veya *inşâallah*'a ta'lîk ederek söylemekdir demişdir. Bu konuyu muhaddis Mühellib şöyle izâh etmişdir:

«Hiç bir kimse için yalanı mubâh i'tikâd etmek câiz değildir. Çünkü Peygamber yalanı mutlak sûretde men' etmiş ve yalanın iymândan uzak olduğunu haber vermişdir. Binâenaleyh yalanın hiçbir nevini mubâh addetmek câiz değildir. Peygamber (S) bu hadîsinde insanlar arasını düzeltmeye çalışan kimseler için iki taraf arasında hayır olan şeylerin zikr ve beyânını, aralarında şer olmak üzere duyduklarından sükût edilmesini ta'lîm buyurmuşdur. Bu yolda hareket, güçlüğü kolaylaştırmak, uzağı yakınlaşdırmak addolunur. Yoksa bu bir vâkıanın hilâfını haber vermek değildir. Çünkü hakîkatın hilâfını haber vermeği Allah harâm kılmış, Peygamber'i de hurmetini bildirmişdir.

Bunun gibi karı kocanın biribirine karşı va'di de yalan nev'inden değildir. Çünkü va'd, incâz olunduğu zamana kadar hakîkat mâhiyetini iktisâb etmez. Va'din incâzı ise istikbâlde me'mûl bulunduğundan bu da yalan sayılmaz. Harbde tecvîz edilen de iki ma'nâya ihtimâli olan lafızlar ile îhâmdır. Yoksa hakîkatın zıddını haber vermek değildir».

57. Hadîsin râvîsi Ummu Külsûm, Ukbe ibn Ebî Muayt'ın kızı ve cennetle müjdelenenlerden Abdurrahmân ibn Avf'ın karısıdır. Ummu Külsûm evvelâ Zeyd ibn Hârise ile sonra da Abdurrahmân ibn Avf ile evlenmişdir. Ummu Külsûm'un, Abdurrahmân ibn Avf'dan İbrâhîm ile Humeyd isminde iki oğlu olmuşdur. Bu hadîsi annesinden rivâyet eden Humeyd'dir. Sonra bu kadın üçüncü olarak Zubeyr ibn Avvâm ile, dördüncü olarak da Amr ibn Âs ile evlenmişdir. Velîd ibn Ukbe'nin kızkardeşidir. Hz. Usmân'ın da ana bir kardeşidir. Yedinci Hicret yılında Medîne'ye hicret etmişdir.

(28) KOĞUCULUĞUN HARÂM KILINMASI BÂBI

102 — (2606) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) dedi ki : Hiç şüphesiz Muhammed (S) : «Harâmlığı çok şiddetli olan çirkin işin ne olduğunu size haber vereyim mi? O, insanlar arasında koğuculukdur, insanlar arasında söz taşıyıb yaymakdır» buyurdu. Ve yine hiç şüphesiz Muhammed (S) : «Muhakkak ki kişi doğru söyliye söyliye nihâyet Sıddıyk (pek doğru sözlü olarak) yazılır. Ve yalan söyliye söyliye de nihâyet yalancı yazılır» buyurdu [58].

(٢٩) باب قبح الكذب، وحسن الصدق، وفضله

١٠٣ — (٢٦٠٧) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الآخَرَانِ : حَدَّثَنَا) جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ . وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ . وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يُكْتَبَ صِدِّيقًا . وَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ . وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ . وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ كَذَّابًا » .

(29) YALAN SÖYLEMENİN ÇİRKİNLİĞİ, DOĞRU SÖZLÜLÜĞÜN İSE GÜZELLİĞİ VE FAZÎLETİ BÂBI

103 — (2607) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Şüphesiz ki doğruluk insanı mutlak hayra götürür. Mutlak hayır da cennete götürür. Ve yine şüphesiz ki kişi doğru söyliye söyliye nihâyet **sıddıyk** (çok doğru söyleyici) olur. Yalan söylemek ise insanı muhakkak fâcirliğe (şerre) götürür. Fâcirlik de cehen-

58. *el-Adhu* : Koğuculuk eylemek ma'nâsınadır.

Nemm, insanlar arasında söz taşımakla fesad ika' edib biribirine düşürmek ma'nâsınadır ki koğuculuk eylemek ta'bîr olunur.

Nemîme, sefîne vezninde isimdir, koğuculuk demekdir.

Koğuculuk pek çirkin bir ahlâksızlık ve bozgunculukdur. Ferdleri, âileleri ve hatta daha büyük kütleleri biribirine düşürerek büyük fâcialara sebeb olur.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu, çok kötülenmiş bir fiildir :

«O zaman siz dillerinizle (biribirinize) *yetişdiriyordunuz, hiçbir bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve bunu kolay* (ve küçük) *sanıyordunuz. Halbuki bu Allah indinde büyükdür»* (en-Nûr : 15).

«Sen alabildiğine yemîn eden, izzeti nefsi bulunmayan, dâima ayıblayan, laf getirib götürmeye koşan, hayırdan dâima men' eyleyen, aşırı zâlim, çok günâhkâr, kaba, haşîn, bütün bunlardan başka da kulağı kesik (damgalı soysuz) *olan hiçbir kişiye ülfet etme»* (el-Kalem : 10-13).

neme götürür. Ve muhakkak ki kişi yalan söyliye söyliye nihâyet Allah katında **kezzâb** (idmânlı bir yalancı) yazılır» [59].

١٠٤ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وهناد بن السري . قالا : حدثنا أبو الأحوص عن منصور ، عن أبي وائل ، عن عبد الله بن مسعود قال : قال رسول الله ﷺ « إن الصدق بر . وإن البر يهدي إلى الجنة . وإن العبد ليتحرى الصدق حتى يكتب عند الله صديقا . وإن الكذب فجور . وإن الفجور يهدي إلى النار . وإن العبد ليتحرى الكذب حتى يكتب كذابا » .

قال ابن أبي شيبة في روايته : عن النبي ﷺ .

104 — ( ) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Muhakkak ki doğruluk mutlak hayırdır. Mutlak hayır da insanı cennete götürür. Ve muhakkak ki kul doğruluğu arıya arıya nihâyet Allah katında bir sıddıyk yazılır. Yalan söylemek ise bir fâcirlikdir. Şüphesiz ki fâcirlik de insanı cehenneme götürür ve şüphesiz ki kul yalanı arıya arıya nihâyet idmânlı bir yalancı yazılır».

Râvî İbn Ebî Şeybe kendi rivâyetinde: Peygamber'den diye (an harfu cerri ile) söylemişdir.

١٠٥ – (..) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . حدثنا أبو معاوية ووكيع . قالا : حدثنا الأعمش . ح وحدثنا أبو كريب . حدثنا أبو معاوية . حدثنا الأعمش عن شقيق ، عن عبد الله قال : قال رسول الله ﷺ « عليكم بالصدق . فإن الصدق يهدي إلى البر . وإن البر يهدي إلى الجنة . وما يزال الرجل يصدق ويتحرى الصدق حتى يكتب عند الله صديقا . وإياكم والكذب . فإن الكذب يهدي إلى الفجور . وإن الفجور يهدي إلى النار . وما يزال الرجل يكذب ويتحرى الكذب حتى يكتب عند الله كذابا » .

---

59. *Sıdk*, doğruluk, doğru söylemek ya'nî vâkıaya uygun olanı söylemek demekdir.

Kezib, yalan söylemek, vâkıaya uygun olmayan şeyi söylemek demekdir.

Birr, bütün hayırları ihtivâ eden câmialî bir ta'bîrdir.

Fucûr, şerre, fesâda meyil ve mahabbet ma'nâsına olub her türlü şer ve kötülüğü ihtivâ eder.

Sıddıyk, mubâlağa sîgasıdır, çok doğrucu, çok doğru söyleyici demekdir.

Kezzâb, da mubâlağa sîgası olub o da çok yalancı demekdir.

Bu hadisler sözlerin doğru olmasına dikkat eden kimse için doğruluğun, kasden yalan söyliyen için de yalancılığın sâbit bir tabîat ve seciyye hâline geleceğini haber vermekdedir. Bundan da hayır ve şerr sıfatlarının devâmlılık ve tatbîkatla kazanılıb yerleşeceği neticesi çıkmakdadır. Doğruluk ve yalancılığın dünyâ ve âhiret hayatındaki neticeleri ise hadislerde açık olarak ifâde edilmişdir.

(...) حَدَّثَنَا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ . أَخْبَرَنَا ابْنُ مُسْهِرٍ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ . أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ . كِلَاهُمَا عَنِ الْأَعْمَشِ ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ . وَلَمْ يَذْكُرْ فِي حَدِيثِ عِيسَى « وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ . وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ » . وَفِي حَدِيثِ ابْنِ مُسْهِرٍ « حَتَّى يَكْتُبَهُ اللهُ » .

105 — ( ) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Doğruluğa sarılın. Çünkü doğruluk mutlak hayra götürür, mutlak hayır da muhakkak cennete götürür. Kişi doğru hareket ede ede ve doğruluğu arıya arıya nihâyet Allah indinde bir sıddıyk yazılır. Sizleri yalan söylemekden şiddetle sakındırırım. Çünkü yalan söylemek fâcirliğe götürür. Fâcirlik de muhakkak cehenneme götürür. Kişi yalan söyliye söyliye ve yalanı arıya arıya nihâyet Allah katında idmânlı bir yalancı yazılır» [60].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de yine A'meş'den bu isnâdla rivâyet etdiler. Fakat bunlardan İysâ'nın hadîsinde «ve doğruluğu arıya arıya, ve yalanı arıya arıya» fıkrasını zikretmemişdir. İbn Mushir'in hadîsinde ise «nihâyet Allah onu... yazar» şeklindedir.

(٣٠) باب فضل من يملك نفسه عند الغضب، وبأي شيء يذهب الغضب

١٠٦ — (٢٦٠٨) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ (وَاللَّفْظُ لِقُتَيْبَةَ) . قَالَا : حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا تَعُدُّونَ الرَّقُوبَ فِيكُمْ ؟ » قَالَ قُلْنَا : الَّذِي لَا يُولَدُ لَهُ . قَالَ « لَيْسَ ذَاكَ بِالرَّقُوبِ . وَلٰكِنَّهُ الرَّجُلُ الَّذِي لَمْ يُقَدِّمْ مِنْ وَلَدِهِ شَيْئًا » قَالَ « فَمَا تَعُدُّونَ الصُّرَعَةَ فِيكُمْ ؟ » قَالَ : قُلْنَا : الَّذِي لَا يَصْرَعُهُ الرِّجَالُ . قَالَ « لَيْسَ بِذٰلِكَ . وَلٰكِنَّهُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ » .

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحٰقُ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ . كِلَاهُمَا عَنِ الْأَعْمَشِ ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَ مَعْنَاهُ .

---

60. Allah Kur'ân-ı Kerîm'inde doğru olmayı kat'î olarak emretmiş ve doğruları tekrâr tekrâr övmüşdür :

«Ey iymân edenler! Allah'dan korkun ve bir de dâima doğrularla beraber olun» (et-Tevbe: 119).

«Kim Allâh'a ve Peygamber'e itâat ederse, işte onlar, Allâh'ın kendilerine ni'metler verdiği Peygamberlerle, sıddıyklerle, şehidlerle, iyi kimselerle beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaşdır!» (en-Nisâ: 69).

(30) ÖFKE SIRASINDA NEFSE HÂKİM OLMANIN FAZÎLETİ VE ÖFKENİN HANGİ ŞEYLE GİDERİLECEĞİ BÂBI

106 — (2608) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «İçinizde **rakûbu** (yani dâima çocuk bekleyib duran kimseyi) nasıl düşünürsünüz?» diye sordu. Biz : Rakûb, çocuğu olmayan kimsedir dedik. Rasûlullah : «Bu sizin söylediğiniz rakûb değildir. Asıl rakûb çocuklarından hiç birini önden âhirete göndermiyen kimsedir» buyurdu[61]. Rasûlullah bu sefer : «İçinizde çok küreş tutub herkesi yıkan kuvvetli pehlivanı nasıl düşünüyorsunuz?» diye sordu. Biz : O öyle bir pehlivandır ki bir çok adamlar onu yere yıkamazlar dedik. Rasûlullah : «O, sizin dediğiniz vasıfdaki kimse değildir. Lâkin gerçekden kuvvetli olan pehlivan öfke zamanında (intikâm hırsı ile kanı kaynadığı sırada) nefsine mâlik ve irâdesine hâkim olan kimsedir» buyurdu[62].

( ) .... : Buradaki iki râvî de yine A'meş'den bu isnâd ile yukarıki hadîsin ma'nâsı gibi rivâyet etmişlerdir.

Bu son âyetde **sıddıyk** mertebesi Peygamberlik mertebesinden sonra yüksek bir mertebe olmak üzere zikredilmişdir.

«İNNE'L-EBRÂRA LE-Fİ NAÎM VE İNNE'L-FUCCÂRA LE-Fİ CAHÎM : *Hiç şüphesiz ki iyiler ni'metler içerisindedir. Kötüler ise muhakkak alevli ateşdedirler»* (el-İnfitâr: 13-14).

61. Arab kelâmında *rakûb*, çocuğu yaşamıyan kimsedir. Hadîsin ma'nâsı : Sizler, dâima çocuk bekleyen rakûb ve mahzûn kişi, çocuklarının ölümü ile musîbetlenen kimselerdir zannedersiniz. Halbuki şer'an o böyle değildir.» Fakat asıl rakûb kendisi hayatta iken evlâdından hiç biri ölmemiş, kendisi için bir öncü ve şefâatçısı yok ve dolayısıyle böyle bir musîbet sevâbı ve musîbete sabretme sevâbı yazılmamış, bunu ümid de edemiyen kimse demekdir.

62. Arab kelâmında *suraa*'nın aslı insanları çok çok yıkan kuvvetli pehlivan demekdir. Hadîsin ma'nâsı : Sizler, medhedilen kuvvetli, fazîletli, pehlivan kimse, insanların yıkamadığı bil'akis insanları tutub tutub yıkan kimsedir i'tikâd edersiniz. Halbuki şer'an bu böyle değildir. Fakat o, öfke zamanında nefsine mâlik ve irâdesine hâkim olan kimsedir. İşte böyle olan hakîkî, fazîletli, makbûl, kuvvetli pehlivandır ki evvelkinin aksine onun ahlâkı ile ahlâklanan ve onun fazîletinde ona ortak olan kimse pek azdır demekdir.

Öfkeyi yutmayı ve öfke zamanında nefse hâkim olmayı medh eden âyetlerden bazıları şunlardır :

«*Rabbınızın mağfiretine ve takvâ sâhibleri için hazırlanmış, eni göklerle yer kadar olan cennete koşuşun. O takvâ sâhibleri, bollukda ve darlıkda infâk edenler, öfkelerini yutanlar, insanlar* (ın kusurların) *dan afv ile geçenlerdir. Allah iyilik edenleri sever»* (Âlu Imrân: 134).

«*Size verilen şey hep dünyâ hayâtının geçici fâidesidir. Bu da iymân edib de ancak Rablarına güvenib dayanmakda, büyük günâhlardan ve fâhiş kötülüklerden kaçınmakda,* öfkelendikleri zaman *bizzât kusûrları bağışlamakda olanlara Rablarının da'vetine icâbet edenlere, namazı dosdoğru kılanlara — ki bunların işleri dâima aralarında muşâvere iledir — kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden* (Allah yolunda) *harcamakda bulunanlara, kendilerine tekallub ve zulm vâki' olduğu zaman el* birlik (mazlûma) *yardım eyleyenlere mahsûsdur»* (eş-Şûrâ: 36-39).

١٠٧ – (٢٦٠٩) حدثنا يحيى بن يحيى وعبد الأعلى بن حماد . قالا ، كلاهما : قرأت على مالك عن ابن شهاب ، عن سعيد بن المسيب ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « ليس الشديد بالصرعة . إنما الشديد الذي يملك نفسه عند الغضب » .

107 — (2609) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) . «Kuvvetli ve kahraman pehlivan, herkesi yere yıkıb yenen kimse değildir. Kuvvetli ve kahraman pehlivan ancak öfke zamanında nefsine mâlik olan kimsedir» buyurdu [63].

١٠٨ – (...) حدثنا حاجب بن الوليد . حدثنا محمد بن حرب عن الزبيدي ، عن الزهري . أخبرني حميد بن عبد الرحمن ؛ أن أبا هريرة قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « ليس الشديد بالصرعة » قالوا : فالشديد أيم هو ؟ يا رسول الله ! قال « الذي يملك نفسه عند الغضب » .

(...) وحدثناه محمد بن رافع وعبد بن حميد . جميعا عن عبد الرزاق . أخبرنا معمر . ح وحدثنا عبد الله بن عبد الرحمن بن بهرام . أخبرنا أبو اليمان . أخبرنا شعيب . كلاهما عن الزهري ، عن حميد ابن عبد الرحمن بن عوف ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ . بمثله .

108 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim : «Kuvvetli ve kahraman pehlivan çok güreş tutub herkesi yere çarpan kimse değildir» buyuruyordu. Sahâbîler : Öyle ise kuvvetli ve kahraman pehlivan hangi çeşit pehlivandır yâ Rasûlallah? dediler. Rasûlullah : «O, öfke zamanında nefsine mâlik olan kimsedir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de, Zuhrî'den, o da Abdurrahmân ibn Avf'ın oğlu Humeyd'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki gibi rivâyet etmişlerdir.

---

63. Bir hadîs meâli: Ebû Hureyre (R) den, Peygamber'e bir kişi : Bana nasîhat et dedi. Peygamber (S) : «Öfkelenme» buyurdu. Bunun üzerine o kimse Peygamber'den tekrar tekrar nasîhat temennnîsinde bulundu. Her defasında Peygamber : «Öfkelenme!» buyurdu (*Buhârî, edeb, bâbu'l-hazer mine'l-ğadab*, VIII, 53 «140»).

Peygamberin bu adamın mükerrer tavsiye istemesine karşı yalnız «gadablanma!» tavsiyesinde ısrâr etmesi belki de bu zâtın hal ve tavrında asabîlik görmesinden dolayıdır. Peygamber'in âdeti nasîhat isteyenlere kendi hal ve tavırlarının ifâde ettiği ihtiyâca göre vasiyyet etmekdi. Çünkü Peygamber gerçekden bir rûh tabîbi gibiydi.

Şu ta'lîl de ileri sürülmüşdür: İnsana ârız olan bütün mefsedetler, insanda şehvet ve gadab kuvvetlerinin eseridir. Tavsiye isteyen kişi şüphesiz ki fenâlıklardan korunma çâresine irşâd buyurulması niyâzında bulunmuşdu. Peygamber de bütün fenalıkların menşei olan gadabın bırakılmasını vasiyyet etmişdir.

١٠٩ — (٢٦١٠) حدثنا يحيى بن يحيى ومحمد بن العلاء (قال يحيى: أخبرنا. وقال ابن العلاء: حدثنا) أبو معاوية عن الأعمش، عن عدي بن ثابت، عن سليمان بن صرد، قال: استب رجلان عند النبي ﷺ. فجعل أحدهما تحمر عيناه وتنتفخ أوداجه. قال رسول الله ﷺ «إني لأعرف كلمة لو قالها لذهب عنه الذي يجد: أعوذ بالله من الشيطان الرجيم» فقال الرجل: وهل ترى بي من جنون؟

قال ابن العلاء: فقال: وهل ترى. ولم يذكر الرجل.

109 — (2610) .... : Suleymân ibn Surad (R) şöyle dedi : İki kişi Peygamber'in yanında biribirine sövdüler. Bunlardan birinin (şiddet ve öfkeden dolayı) gözleri kızarmaya ve şah damarları şişmeye başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Ben bir kelime biliyorum ki eğer şu kimse o kelimeyi söylese hissetmekde olduğu gadab hâli muhakkak ondan gider. O kelime : EÛZU Bİ'LLÂHİ MİNE'Ş-ŞEYTÂNİ'R-RACÎM (= taşlanmış olan şeytândan Allâh'a sığınıyorum) sözüdür» buyurdu. Buna karşılık o öfkeli kimse : Sen bende delilik mi görüyorsun? dedi.

Muhammed İbnu'l-Alâ : Râvî : Sen bende delilik mi görüyorsun? dedi de o kimseyi zikretmedi dedi.

١١٠ — (...) حدثنا نصر بن علي الجهضمي. حدثنا أبو أسامة. سمعت الأعمش يقول: سمعت عدي بن ثابت يقول: حدثنا سليمان بن صرد قال: استب رجلان عند النبي ﷺ. فجعل أحدهما يغضب ويحمر وجهه. فنظر إليه النبي ﷺ فقال «إني لأعلم كلمة لو قالها لذهب ذا عنه: أعوذ بالله من الشيطان الرجيم» فقام إلى الرجل رجل ممن سمع النبي ﷺ فقال: أتدري ما قال رسول الله ﷺ آنفا؟ قال «إني لأعلم كلمة لو قالها لذهب ذا عنه: أعوذ بالله من الشيطان الرجيم» فقال له الرجل: أمجنونا تراني؟

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا حفص بن غياث عن الأعمش، بهذا الإسناد.

110 — ( ) .... : Suleymân ibn Surad (R) tahdîs edib şöyle dedi : Peygamber'in yanında iki kişi sövüşdü. Derken onlardan biri öfkelenmeğe ve yüzü kızarmaya başladı. Bunun üzerine Peygamber (S) o öfkeli adama doğru bakdı da : «Ben öyle bir kelime bilmekdeyim ki eğer bu kimse onu söylese bu öfke kendisinden muhakkak gider. O kelime :

EÛZU Bİ'LLÂHİ MİNE'Ş-ŞEYTÂNİ'R-RACÎM sözüdür» buyurdu. Peygamber'den bunu duyan kimselerin biri hemen o öfkeli adama doğru kalkdı ve : Rasûlullah'ın biraz önce ne söylediğini biliyor musun? Rasûlullah : «Ben öyle bir kelime bilmekteyim ki eğer bu kimse onu söylese bu öfke kendisinden muhakkak gider. O : EÛZU Bİ'LLÂHİ MİNE'Ş-ŞEYTÂNİ'R-RACÎMdir» buyurdu dedi. O öfkeli kimse de bu sahâbîye hitâben : 'Sen beni bir mecnûn mu zannediyorsun? dedi [64].

( ) .... : Buradaki râvî de yine A'meş'den bu isnâdla rivâyet etmişdir.

(٣١) باب خلق الإنسان خلقا لا يتمالك

١١١ — (٢٦١١) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «لَمَّا صَوَّرَ اللَّهُ آدَمَ فِي الْجَنَّةِ تَرَكَهُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَتْرُكَهُ. فَجَعَلَ إِبْلِيسُ يُطِيفُ بِهِ. يَنْظُرُ مَا هُوَ. فَلَمَّا رَآهُ أَجْوَفَ عَرَفَ أَنَّهُ خُلِقَ خَلْقًا لَا يَتَمَالَكُ».

(...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ. حَدَّثَنَا بَهْزٌ. حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ.

(31) İNSANIN KENDİ NEFSİNE MÂLİK OLAMAZ BİR YARADILIŞDA YARADILMASI BÂBI

111 — (2611) .... : Enes (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Allah Âdem'i cennetde sûretlendirib de dilediği kadar onu terk etdiği zaman İblîs onun etrafında dolaşmaya ve onun ne olduğuna bakmaya başladı. Nihâyet içinin boş olduğunu görünce onun, nefis temâyüllerine hâkim olamaz bir hılkatde yaradılmış olduğunu tanıdı» [65].

---

64. Bu hadîsde Allah yolunda olmayan gadabın şeytânın vesvese verib inasnın içini dürtüşdürmesinden ileri geldiği, gadablı kimsenin EÛZU Bİ'LLÂHİ MİNE'Ş-ŞEYTÂNİRRACÎM demek sûretiyle Allâh'a sığınması lâzım geldiği ve bunun gadabın zevâline sebeb olduğu hükümleri vardır.

Bu öfkesi şiddetli olan kimsenin : Sen bende delilik mi görüyorsun? sözüne gelince bu, Allâh'ın dînini anlamıyan, mükerrem şerîatın nûrları ile temizlenib aydınlanmamış olan ve istiâzenin delilere mahsûs olduğunu vehmeden, gadabın şeytânın vesvese verib dürtüşdürmesinden ileri geldiğini bilmeyen bir kimsenin sözüdür. Halbuki bu dürtüşdürme ile insan i'tidâl hâlinden çıkar da bâtıl konuşur, kötü fiile kalkışır, kin ve buğza niyyet eder ve gadaba müretteb olan diğer çirkin işlere girişir. İşte bundan dolayı Peygamber tekrâr tekrâr tavsiye isteyen birine sâdece *gadablanma* öğüdünü vermişdir. Bende delilik mi görüyorsun? diyen kimsenin munâfıklardan, yahut da câhil bedevîlerden olması muhtemildir (Nevevî).

65. *Temâluk*, tefâul vezninde bir adam kendi nefsine mâlik olmak, ya'nî nefsinin mağlûbu ve mahkûmu olmayıb zabt ve tasarrufuna kadir olmak ma'nâsınadır.

Ecvef, boşluk sâhibi yahut içi boş olan demekdir. Bu, «lâ yetemâleku» nun ma'nâsı, nefsine mâlik olamaz, nefsini şehvet ve arzulardan habsedemez demekdir. Bunun,

( ) Bize Ebû Bekr ibn Nâfi' tahdîs etdi. Bize Behz tahdîs etdi. Bize Hammâd ibn Seleme bu isnâdla yukarıki hadîs tarzında tahdîs etdi.

(٣٢) باب النهى عن ضرب الوجه

١١٢ — (٢٦١٢) حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ . حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ (يَعْنِي الْحِزَامِيَّ) عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا قَاتَلَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ ، فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ » .

(...) حدثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، بِهَـٰذَا الْإِسْنَادِ . وَقَالَ « إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ » .

(32) YÜZE VURMAKDAN NEHY BÂBI

112 — (2612) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) : «Biriniz kardeşi ile dövüşdüğü zaman yüze vurmakdan çekinsin» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî yine Ebu'z-Zinâd'dan bu isnâdda tahdîs etdi ve : «Biriniz dövdüğü zaman...» dedi.

١١٣ — (...) حدثنا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ . حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِذَا قَاتَلَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ ، فَلْيَتَّقِ الْوَجْهَ » .

113 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) : «Herhangi biriniz kardeşi ile dövüşdüğünde yüz (e vurmak) dan sakınsın» buyurdu [66].

---

vesveseci şeytânı kendisinden def' edemez demek olduğu ve keza gadab zamanında nefsine mâlik olamaz demek olduğu da söylenmişdir. Bundan murâd da Âdem oğulları cinsidir (*Kamûs* ve Nevevî).

66. Âlimler dediler ki : Bu, yüze vurmakdan nehyi tasrîhdir. Çünkü yüz, bütün güzellikleri toplayan latîf bir uzuvdur. Yüzün âzâları nefîs ve latîfdirler. İdrâkin çoğu bundaki âzâlarla olur. Belki yüze vurmak onları ibtâl edebilir, eksiltebilir. Ve yüzü çirkinleşdirebilir. Halbuki yüzdeki çirkinlik fâhişdir. Çünkü yüz meydandadır, zâhirdir, örtülmesi mumkin olmaz... (Nevevî).

١١٤ — (...) حدثنا عبيد الله بن معاذ العنبري . حدثنا أبي . حدثنا شعبة عن قتادة . سمع أبا أيوب يحدث عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ « إذا قاتل أحدكم أخاه، فلا يلطمن الوجه ».

114 — ( ) .... : Bize Şu'be, Ebû Katâde'den tahdîs etdi. O, Ebû Eyyûb'u, Ebû Hureyre'den tahdîs ederken dinlemişdir. Ebû Hureyre (R) şöyle demişdir : Rasûlullah (S) : «Herhangi biriniz (beşer veya dîn) kardeşi ile dövüşdüğü zaman sakın yüze şamar vurmasın» buyurdu.

١١٥ — (...) حدثنا نصر بن علي الجهضمي . حدثني أبي . حدثنا المثنى . ح وحدثني محمد بن حاتم . حدثنا عبد الرحمن بن مهدي عن المثنى بن سعيد، عن قتادة، عن أبي أيوب، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ . وفي حديث ابن حاتم عن النبي ﷺ قال « إذا قاتل أحدكم أخاه، فليجتنب الوجه . فإن الله خلق آدم على صورته ».

115 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Herhangi biriniz (beşer veya dîn) kardeşi ile dövüşdüğü zaman yüze vurmakdan çekinsin. **Çünkü Allah Âdem'i kendi sûreti üzere yaratmışdır»** [67].

١١٦ — (.) حدثنا محمد بن المثنى . حدثني عبد الصمد . حدثنا همام . حدثنا قتادة عن يحيى بن مالك المراغي (وهو أبو أيوب)، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « إذا قاتل أحدكم أخاه، فليجتنب الوجه ».

116 — ( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah'ın : «Biriniz kardeşi ile dövüştüğünde yüze vurmakdan çekinsin» buyurduğunu rivâyet etdi.

---

67. Bu, müteşâbih olan sıfât hadîslerindendir. Âlimlerden kimi bunu te'vîl etmekden kendini tutub : Biz bunun hak olduğuna, zâhirinin kasdedilmediğine ve bunun kendisine lâyık bir ma'nâsı olduğuna inanırız dedi. Bu, selef cumhûrunun mezhebidir ve en i'tiyâdlı ve sâlim olandır.

Âlimlerden ba'zıları da te'vîle gitdiler. Te'vîlinde de ayrı ayrı görüşler ileri sürdüler: Bir tâife: *SÛRETİHİ*deki zamir, dövülmüş olan kardeşe âiddir dedi. Bu, Muslim rivâyetinin zâhiridir. Bir tâife: zamir Âdeme râci'dir dedi ki bunda zaîflik vardır. Bir tâife de : Zamir Allâh'a âid olur. Ve murâd şereflendirme ve ihtisâs izâfeti olur. Nâkatullah, Kâ'betullah kavilleri ve benzerlerinde olduğu gibi dedi. Allah en iyi bilendir (Nevevî).

(٣٣) باب الوعيد الشديد لمن عذب الناس بغير حق

١١٧ — (٢٦١٣) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا حفص بن غياث عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن هشام بن حكيم بن حزام. قال: مر بالشام على أناس، وقد أقيموا في الشمس، وصب على رؤسهم الزيت. فقال: ما هذا؟ قيل: يعذبون في الخراج. فقال: أما إني سمعت رسول الله ﷺ يقول «إن الله يعذب الذين يعذبون في الدنيا».

(33) İNSANLARA HAKSIZ OLARAK AZÂB EDEN KİMSELERE ŞİDDETLİ TEHDÎD BÂBI

117 — (2613) .... : Urve şöyle demişdir : Hişâm ibn Hakîm ibn Hızâm (R) Şâm'da bir takım insanların üzerine vardı. Bu insanlar başlarına zeytin yağı dökülmüş olarak güneşte dikeltilmiş halde idiler [68]. Hişâm ibn Hakîm :

— Bu hal nedir? diye sordu. Kendisine :

— Vergi husûsunda azâb olunuyorlar denildi. Bunun üzerine Hişâm ibn Hakîm :

— Haberiniz olsun ki ben Rasûlullah (S) dan işitdim : «Şüphesiz Allah dünyâda azâb eden kimselere muhakkak azâb edecekdir» buyuruyordu.

١١٨ — (...) حدثنا أبو كريب. حدثنا أبو أسامة عن هشام، عن أبيه. قال: مر هشام بن حكيم بن حزام على أناس من الأنباط بالشام. قد أقيموا في الشمس. فقال: ما شأنهم؟ قالوا: حبسوا في الجزية. فقال هشام: أشهد لسمعت رسول الله ﷺ يقول «إن الله يعذب الذين يعذبون الناس في الدنيا».

(...) حدثنا أبو كريب. حدثنا وكيع وأبو معاوية. ح وحدثنا إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا جرير. كلهم عن هشام، بهذا الإسناد. وزاد في حديث جرير: قال وأميرهم يومئذ عمير بن سعد على فلسطين. فدخل عليه فحدثه. فأمر بهم فخلوا.

---

68. Bunlar Enbât'dan bir takım Acem zırâatcıları idiler (Nevevî).
Bu, haksız olarak yapılan azâblandırmağa hâmledilmişdir. Binâenaleyh bu tehdîde kısâs, haddler, ta'zir ve diğerleri gibi haklı bir sûretde azâblandırmak dâhil değildir.

118 — ( ) .... : Urve şöyle dedi : Hişâm ibn Hakîm ibn Hizâm (R) Şâm'da Enbât'dan bir takım insanların yanına uğradı ki onlar güreşte dikeltilmiş halde idiler. Hişâm :

— Bunların hâli nedir? diye sordu. Orada bulunanlar :

— Cizye hakkında habs olundular diye cevâb verdiler. Bunun üzerine Hişâm :

— Ben şehâdet ediyorum ki muhakkak Rasûlullah (S) dan «şüphesiz Allah dünyâda insanlara azâb eden kimselere azâb edecekdir» buyururken işitdim dedi.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin hepsi de Hişâm'dan bu isnâd ile rivâyet etdiler. Bunlardan Cerîr'in hadîsinde şunu ziyâde etdi : Dedi ki : O zaman onların Filistin üzerindeki emîrleri Umeyr ibn Sa'd idi. Hişâm ibn Hakîm onun yanına girdi de bu hadîsi kendisine tahdîs etdi. Bunun üzerine emîr o hapislerle ilgili emrini verdi ve onlar da salıverildiler.

١١٩ — (..) حدثني أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن عروة ابن الزبير؛ أن هشام بن حكيم وجد رجلا، وهو على حمص، يشمس ناسا من النبط في أداء الجزية. فقال: ما هذا؟ إني سمعت رسول الله ﷺ يقول «إن الله يعذب الذين يعذبون الناس في الدنيا».

119 — ( ) .... : Urvetu'bnu Zubeyr'den (şöyle demişdir) : Hişâm ibn Hakîm, Hıms üzerinde vâlî olan bir adama rasgeldi ki bu zât Nabtdan bir takım insanları cizye vergisini edâ etmeleri için güneşde azâb ediyordu. Hişâm ibn Hakîm :

— Bunların hali nedir? Ben Rasûlullah (S) dan işitdim ki o : «Şüphesiz Allah dünyâda insanlara azâb eden kimselere azâb edecekdir» buyuruyordu dedi.

(٣٤) باب أمر من مر بسلاح، في مسجد أو سوق أو غيرهما من المواضع الجامعة للناس، أن يمسك بنصالها

١٢٠ — (٢٦١٤) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم (قال إسحق: أخبرنا. وقال أبو بكر: حدثنا) سفيان بن عيينة عن عمرو. سمع جابرا يقول: مر رجل في المسجد بسهام. فقال له رسول الله ﷺ «أمسك بنصالها».

(34) MESCİD, ÇARŞI, YAHUT BUNLARDAN BAŞKA İNSANLARI TOPLAYAN YERLERE SİLÂH İLE UĞRAYAN KİMSELERE, SİLÂHLARININ DEMİRLERİNDEN TUTMALARINI EMRETMEK BÂBI

120 — (2614) .... : Câbir (R) şöyle diyordu : Bir adam okları ile mescide uğradı. Rasûlullah (S) ona : «Okların demirlerinden tut (da kimseye dokunmasınlar)» buyurdu.

١٢١ — (...) حدثنا يحيى بن يحيى وأبو الربيع (قال أبو الربيع : حدثنا . وقال يحيى : ـ واللفظ له ـ : أخبرنا) حماد بن زيد عن عمرو بن دينار، عن جابر بن عبد الله؛ أن رجلا مر بأسهم في المسجد . قد أبدى نصولها . فأمر أن يأخذ بنصولها، كي لا يخدش مسلما .

121 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillâh (R) dan, (şöyle demişdir): Bir adam bir takım oklarla mescide uğradı. Okların sivri demirlerini de meydana çıkarmış halde idi. Bu halde herhangi bir muslimanı tırmalamaması için bu kimseye okların sivri demirlerinden tutması emrolundu [69].

١٢٢ — (...) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث . ح وحدثنا محمد بن رمح . أخبرنا الليث عن أبي الزبير، عن جابر، عن رسول الله ﷺ؛ أنه أمر رجلا، كان يتصدق بالنبل في المسجد، أن لا يمر بها إلا وهو آخذ بنصولها . وقال ابن رمح : كان يصدق بالنبل .

122 — ( ) .... : Câbir (R) : Rasûlullah (S) mescidde ötekine berikine sadaka olarak ok dağıtan bir kimseye okların sivri demirlerinden tutar halde olmak müstesnâ, okları mescidden geçirmemesini emretti demişdir.

Râvî İbn Rumh : Bu zât (mescidde) sadaka olarak ötekine berikine ok dağıtıyordu dedi.

---

69. İnsanların topluca bulundukları mahallerde silâh taşımak doğru değildir. Şâyet silâhlı gelmiş olursa, silâhın hiçbir kimseye zarâr vermemek için gerekli ihtiyât tedbîrlerini almak lâzımdır. Bu bâbın hadîslerinde şu en medenî hareket tarzının Peygamber tarafından on dört asır evvel muslimanlara en sağlam şekilde öğretilmiş olduğunu görüyoruz.

١٢٣ — (٢٦١٥) حدثنا هدّاب بن خالد. حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت، عن أبي بردة، عن أبي موسى؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا مر أحدكم في مجلس أو سوق، وبيده نبل، فليأخذ بنصالها، ثم ليأخذ بنصالها. ثم ليأخذ بنصالها».

قال فقال أبو موسى: والله! ما متنا حتى سددناها، بعضنا في وجوه بعض.

123 — (2615) .... : Ebû Mûsâ (R) dan, (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Sizden herhangi biriniz elinde ok olduğu halde bir mescid yahut bir çarşıya uğrarsa, okların demirlerinden tutsun, sonra okların demirlerinden tutsun, sonra okların demirlerinden tutsun».

Râvî Ebû Mûsâ : Vallâhi biz, okları biribirimizin yüzleri istikâmetinde dümdüz doğrultmadıkca ölmedik dedi.

١٢٤ — (...) حدثنا عبد الله بن براد الأشعري ومحمد بن العلاء (واللفظ لعبد الله). قالا: حدثنا أبو أسامة عن بريد، عن أبي بردة، عن أبي موسى، عن النبي ﷺ قال «إذا مر أحدكم في مسجدنا، أو في سوقنا، ومعه نبل، فليمسك على نصالها بكفه. أن يصيب أحدا من المسلمين منها بشيء».

أو قال «ليقبض على نصالها».

124 — ( ) .... : Ebû Mûsâ (R) dan; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Biriniz mescidlerimize, yahut çarşılarımıza yanında ok varken uğrarsa muslimanlardan birine oklardan herhangi bir zarar isâbet etmemesi için eliyle okların demirlerinden tutub gitsin». Yahut da Rasûlullah : «Okların demirleri üzerinden tutsun» buyurdu.

(٣٥) باب النهي عن الإشارة بالسلاح إلى مسلم

١٢٥ — (٢٦١٦) حدثني عمرو الناقد وابن أبي عمر. قال عمرو: حدثنا سفيان بن عيينة عن أيوب، عن ابن سيرين. سمعت أبا هريرة يقول: قال أبو القاسم ﷺ «من أشار إلى أخيه بحديدة، فإن الملائكة تلعنه. حتى وإن كان أخاه لأبيه وأمه».

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يزيد بن هرون عن ابن عون، عن محمد، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. بمثله.

(35) SİLÂH İLE BİR MUSLİMANA İŞÂRET ETMEKTEN NEHY BÂBI

125 — (2616) .... : İbn Sîrîn'den (şöyle demişdir) : Ben Ebû Hureyre (R) den işitdim şöyle diyordu : Ebû'l-Kasım (S) : «Her kim kardeşine bir demir parçası ile işâret ederse, hiç şüphesiz kendisinin ana ve baba kardeşi olsa bile melekler o kimseye lâ'net eder» buyurdu [70].

( ) .... : Buradaki râvî de yine Muhammed İbn Sîrîn'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den yukarıki hadîs gibi rivâyet etdi.

١٢٦ — (٢٦١٧) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ : هَـٰذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا : وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا يُشِيرُ أَحَدُكُمْ إِلَىٰ أَخِيهِ بِالسِّلَاحِ . فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي أَحَدُكُمْ لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ فِي يَدِهِ . فَيَقَعُ فِي حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ» .

126 — (2617) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs etdikleridir dedi ve bir çok hadîsler zikretti. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sakın sizin biriniz silâhı ile (beşer ve dîn) kardeşine işâret etmesin. Çünkü işâret eden herhangi biriniz bilmez ki belki şeytân eline hız verir de (kardeşini vurur) bu sûretle cehennemden bir çukura yuvarlanır».»

(٣٦) باب فضل إزالة الأذى عن الطريق

١٢٧ — (١٩١٤) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَىٰ . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَىٰ مَالِكٍ عَنْ سُمَيٍّ ، مَوْلَىٰ أَبِي بَكْرٍ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ ، وَجَدَ غُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيقِ ، فَأَخَّرَهُ . فَشَكَرَ اللهُ لَهُ . فَغَفَرَ لَهُ» .

(36) YOLDAN HALKA EZÂ VERECEK ŞEYLERİ GİDERMENİN FAZÎLETİ BÂBI

127 — (1914) [71] .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Vaktıyle) bir kimse yolda giderken yol üze-

---

70. Bu hadîslerde insan hayâtının muhteremliğinin te'kîdi, korkutulmasından ve kendisine eziyet vermesi muhtemil olan şeylerle karşılanmasından şiddetle nehy hükümleri vardır.

71. Bu hadîs daha evvel KİTÂBU'L-İMÂRA, *şehîdleri beyân bâbı*'nda 163 rakamında tafsîlli olarak geçdiği için oradaki hadîsin müteselsil rakamını almışdır.

rinde bir diken dalı buldu. Onu (alıb) yoldan dışarıya attı. Yüce Allah onun bu amelini hüsnü kabûl buyurub günâhlarını mağfiret etdi» [72].

١٢٨ — (...) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَرَّ رَجُلٌ بِغُصْنِ شَجَرَةٍ عَلَىٰ ظَهْرِ طَرِيقٍ. فَقَالَ: وَاللهِ! لَأُنَحِّيَنَّ هَٰذَا عَنِ الْمُسْلِمِينَ لَا يُؤْذِيهِمْ. فَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ».

128 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Bir kimse yolun ortasında bir ağaç dalına uğradı da : Vallâhi ben bunu muhakkak kendilerine eziyet vermemesi için muslimanlardan uzaklaşdıracağım dedi. Bu işinden dolayı da neticede cennete girdi».

١٢٩ — (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ. حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «لَقَدْ رَأَيْتُ رَجُلًا يَتَقَلَّبُ فِي الْجَنَّةِ، فِي شَجَرَةٍ قَطَعَهَا مِنْ ظَهْرِ الطَّرِيقِ. كَانَتْ تُؤْذِي النَّاسَ».

129 — ( ) .... : Bize Şeybân, A'meş'den, o da Ebû Sâlih'den. o da Ebû Hureyre (R) den tahdîs etdi ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Andolsun ben yolun ortasında insanlara eziyet vermekde olan bir ağacı kesmesi sebebiyle cennetde ni'metlerle beslenmekde bulunan bir kimse gördüm».

١٣٠ — (...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. حَدَّثَنَا بَهْزٌ. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «إِنَّ شَجَرَةً كَانَتْ تُؤْذِي الْمُسْلِمِينَ. فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَطَعَهَا. فَدَخَلَ الْجَنَّةَ».

130 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) de : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Bir ağaç muslimanlara eziyet verir dururdu. Bir kimse geldi ve onu kesdi. Bu yüzden cennete girdi».

---

72. Bu hadislerden yolculara zahmet verecek şeyi ortadan kaldırıb atmakdaki fazîlet anlaşılıyor. Memleket halkının râhat râhat siyâhat edebilmeleri için umûmî yollar inşâsı ile bunları güzel muhâfaza etmek de elbette yoldan ezâyı giderme nevilerinin en yükseklerinden sayılmalıdır. Ebû Hureyre'nin KİTÂBU'L-İYMÂN, *iymân şu'belerinin sayısı...* (I, 97) bâbında geçen 58 rakamlı hadîsde : «İymân altmış bukadar şu'bedir. Hayâ da iymândandır» hadîsinin devâmında : فافضلها قول لا اله الا الله و ادناها اماطة الاذى عن الطريق = Bu şu'belerin efdali LÂ İLAHE İLLALLÂH demek, en aşağısı da yoldan zahmet verecek şeyi uzak tutmakdır» ziyâdesi vardır. Bir diken parçasını yoldan alıb atmak kadar kolay bir iş Allâh'ın şükür ve mağfiretine sebeb olursa, daha ehemmiyetli işlerin Allah katında mükâfatı ne olabileceği artık tasavvur olunsun!

١٣١ – (٢٦١٨) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ أَبَانَ بْنِ صَمْعَةَ . حَدَّثَنِي أَبُو الْوَازِعِ . حَدَّثَنِي أَبُو بَرْزَةَ . قَالَ : قُلْتُ : يَا نَبِيَّ اللهِ ! عَلِّمْنِي شَيْئًا أَنْتَفِعُ بِهِ . قَالَ « اعْزِلِ الْأَذَى عَنْ طَرِيقِ الْمُسْلِمِينَ » .

131 — (2618) .... : Ebû Berze (R) tahdîs edib şöyle dedi. Ben : Ey Allâhın Peygamberi! Bana öyle bir şey öğret ki ben onunla faydalanayım dedim. Rasûlullah (S) : «Muslimanların yolundan ezâ verecek şeyi ayırıb bertaraf et» buyurdu.

١٣٢ – (...) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ الْحَبْحَابِ عَنْ أَبِي الْوَازِعِ الرَّاسِبِيِّ ، عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ ؛ أَنَّ أَبَا بَرْزَةَ قَالَ : قُلْتُ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنِّي لَا أَدْرِي . لَعَسَى أَنْ تَمْضِيَ وَأَبْقَى بَعْدَكَ . فَزَوِّدْنِي شَيْئًا يَنْفَعُنِي اللهُ بِهِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « افْعَلْ كَذَا . افْعَلْ كَذَا (أَبُو بَكْرٍ نَسِيَهُ) وَأَمِرَّ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ » .

132 — ( ) .... : Ebû Berze (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah'a : Yâ Rasûlallah! Ben bilemem, belki sen geçersin de ben senden sonraya kalırım. Binâenaleyh beni bir şeyle azıklandır ki Allah beni o sebeble menfaatlandırsın dedim. Rasûlullah (S) : «Şunu yap, şunu yap (râvî Ebû Bekr bu şeyleri unutmuşdur) ve bir de yoldan ezâ verecek şeyi gider» buyurdu.

(٣٧) باب تحريم تعذيب الهرة ونحوها، من الحيوان الذى لا يؤذى

١٣٣ – (٢٢٤٢) حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ بْنِ عُبَيْدٍ الضُّبَعِيُّ . حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ (يَعْنِي ابْنَ أَسْمَاءَ) عَنْ نَافِعٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « عُذِّبَتِ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ . سَجَنَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ . فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارَ . لَا هِيَ أَطْعَمَتْهَا وَسَقَتْهَا ، إِذْ هِيَ حَبَسَتْهَا . وَلَا هِيَ تَرَكَتْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ » .

(...) حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ يَحْيَى بْنِ خَالِدٍ . جَمِيعًا عَنْ مَعْنِ بْنِ عِيسَى ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمَعْنَى حَدِيثِ جُوَيْرِيَةَ .

(37) EZİYET VERMEYEN KEDİ VE BENZERİ HAYVANLARA AZÂB ETMENİN HARÂM KILINMASI BÂBI

133 — (2242)[73] .... : Abdullah ibn Umer (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Bir kadın bir kedi yüzünden azâb olunmuşdur. Kadın kediyi açlıkdan ölünceye kadar habsetmişdi İşte o kedi yüzünden cehenneme girdi. Kadın kediyi habsetdiği zaman ne yiyeceğini verdi, ne su içirdi ve ne de yeryüzündeki haşerelerden yesin diye salıverdi».

( ) .... : Buradaki râvîler de yine İbn Umer'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki Cüveyriyye hadîsi ma'nâsıyle rivâyet etdiler.

١٣٤ — (...) وَحَدَّثَنِيهِ نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُالأَعْلَى عَنْ عُبَيْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « عُذِّبَتِ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ أَوْثَقَتْهَا . فَلَمْ تُطْعِمْهَا وَلَمْ تَسْقِهَا . وَلَمْ تَدَعْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الأَرْضِ » .

(...) حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ، عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمِثْلِهِ .

134 — ( ) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Bir kadın bir kedi yüzünden azâb olunmuşdur: Kadın onu bağladı, yiyeceğini vermedi, suyunu içirmedi, yerin haşerelerinden yesin diye de salıvermedi»[74].

( ) .... : Buradaki râvîler Ebû Hureyre'den de Peygamber'den olmak üzere onun benzerini rivâyet etdiler.

١٣٥ — (٢٦١٩) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُالرَّزَّاقِ . حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ . قَالَ: هَـٰذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا : وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « دَخَلَتِ امْرَأَةٌ النَّارَ مِنْ جَرَّاءِ هِرَّةٍ لَهَا ، أَوْ هِرٍّ . رَبَطَتْهَا . فَلَا هِيَ أَطْعَمَتْهَا . وَلَا هِيَ أَرْسَلَتْهَا تُرَمْرِمُ مِنْ خَشَاشِ الأَرْضِ . حَتَّىٰ مَاتَتْ هَزْلًا » .

135 — (2619) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs etdikleridir dedi ve bir çok hadîsler zik-

---

73. Bu hadîs ayni sahâbîden olmak üzere daha önce geçmişdi. Onun için orada geçen hadîsin müteselsil rakamını almışdır.

74. Bu kadın âhirete göçdükden sonra zavallı hayvancağıza yapdığı işkencenin cezâsını çekmeğe başlamışdır. Hayvanlara azâb etmek harâmdır. Mazlûm olan hayvanlar, mazlûm olan insanlar gibi kıyâmet gününde zâlimlerine musallat kılınacakları da bu hadîsin başka rivâyetlerinden anlaşılıyor. Hayvanları koruma derneklerinin maksadlarına ulaşma yolunda insanların zihin ve kalblerine koyabilecekleri en te'sirli telkîn vâsıtası ancak bu ve benzeri hadîslerdir.

etdi. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Bir kadın kendine âid olan dişi yahut erkek bir kediden dolayı cehenneme girmişdir : Kadın onu bağladı da artık ne yiyeceğini verdi, ne de yerin haşarelerinden kendi dudakları ile tutub yemesi için salıverdi. Nihâyet kedi arıklıkdan öldü».

(٣٨) باب تحريم الكبر

١٣٦ — (٢٦٢٠) حدثنا أحمد بن يوسف الأزدي. حدثنا عمر بن حفص بن غياث. حدثنا أبي. حدثنا الأعمش. حدثنا أبو إسحق عن أبي مسلم الأغر؛ أنه حدثه عن أبي سعيد الخدري وأبي هريرة. قالا: قال رسول الله ﷺ «العز إزاره . والكبرياء رداؤه. فمن ينازعني، عذبته».

(38) BÜYÜKLÜK TASLAMANIN HARÂM KILINMASI BÂBI

136 — (2620) .... : Ebû Saîd Hudrî ile Ebû Hureyre (R) şöyle dediler : Rasûlullah (S) : «İzzet (şeref ve galebe) onun izârıdır. Kibriyâ (ululuk, azamet ve tecebbür) de onun ridâsıdır [75]. (Allah buyurdu ki:) Her kim bu sıfatları huy edinib de bunlarda bana ortak olmaya çalışırsa, ona azâb ederim».

(٣٩) باب النهي عن تقنيط الإنسان من رحمة الله تعالى

١٣٧ — (٢٦٢١) حدثنا سويد بن سعيد عن معتمر بن سليمان، عن أبيه. حدثنا أبو عمران الجوني عن جندب؛ أن رسول الله ﷺ حدث «أن رجلا قال: والله! لا يغفر الله لفلان. وإن الله تعالى قال: من ذا الذي يتألى علي أن لا أغفر لفلان. فإني قد غفرت لفلان. وأحبطت عملك» أو كما قال.

(39) İNSANIN YÜCE ALLÂH'IN RAHMETİNDEN ÜMİTSİZLİĞE DÜŞÜRMENİN YASAKLIĞI BÂBI

137 — (2621) .... : Cündeb (R) den, Rasûlullah (S) şöyle tahdîs etmişdir : «Bir kimse : Vallâhi Allah fulân kimseye mağfiret etmez dedi. Yüce Allah da : Benim fulân kimseye mağfiret etmiyeceğimi benim üzerime yemînle söyleyen bu kişi kim oluyor ki! Ben o fulân kimseye mu-

75. Buradaki zamirler Allâh'a âiddir. Bilinmesinden dolayı Allah ismi yerine zamir konulmuşdur. İbârede hazf vardır. Takdîri şöyledir : Yüce Allâh : Her kim bu sıfatlarda bana ortak olmaya çalışırsa ona azâb ederim buyurur. Bunlarda benimle çekişirse demek, bunları huy edinib de bana ortak olmaya yeltenirse demekdir. Bu hadîs, büyüklenmek ve büyüklük taslamak husûsunda şiddetli bir tehdîd ve büyüklenmenin harâm kılınmasını bir tasrîhdir. Hadîsdeki izâr ve ridâ ta'bîrleri de mecâz ve istiâredir... (Nevevî).

hakkak mağfiret etdim ve senin amelini de boşa çıkardım buyurdu». Yahut da Peygamber'in dediği gibidir [76].

(٤٠) باب فضل الضعفاء والخاملين

١٣٨ – (٢٦٢٢) حدثني سويد بن سعيد، حدثني حفص بن ميسرة عن العلاء بن عبد الرحمن، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «رب أشعث مدفوع بالأبواب، لو أقسم على الله لأبره».

(40) ZAÎFLERİN VE HALK ARASINDA ŞÂN VE ŞÖHRETİ DÜŞÜK KİMSELERİN FAZÎLETİ BÂBI

138 — (2622) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Saçını tarayıb yağlamamış (pejmürde kıyâfetli ve) kapulardan kovulmuş (herkes tarafından hakîr görülmüş) bazı kimseler vardır ki o, Allah'a (bir şeyin vukûu hakkında) yemîn ederse muhakkak Allah onu bu yemîninde doğru çıkarır» [77].

---

76. Allâh'ın rahmetinden ümid kesilmiyecekdir. Kur'ân-ı Kerîm'in 113 sûresi onun RAHMÂN VE RAHÎM sıfatları ile başlamakda, Kur'ânın diğer bir çok âyetlerinde de bu RAHMÂN ve RAHÎM sıfatları pek çok tekrâr edilmekdedir. Ayrıca ümid kesmeyi şiddetle yeren şu âyetler de gönüllere çok engin ferâhlık ve ümid dalgaları telkin eder:

«Allâh'ın âyetlerini ve ona kavuşmayı inkâr ile kâfir olanlar, işte benim rahmetimden ancak onlar ümidlerini kesdiler. İşte pek acıklı azâb da onlaradır» (el-Ankebût: 23).

«De ki: Ey kendilerinin aleyhinde haddi aşanlar! Allâh'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Çünkü Allâh bütün günahları mağfiret eder. Şüphesiz ki o çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir» (ez-Zumer: 53).

Şu hadîs de bu konuda çok mühimdir:

Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu: «Yüce Allâh rahmetini yüz parça yapdı da doksan dokuz parçasını kendi yanında tutdu. Bir parçasını da yer yüzüne indirdi. İşte bu bir parça rahmet sebebiyle bütün mahlûklar birbirlerine rahmet ederler (sevişirler). Hatta kısrak (yavrusunu emzirirken) dokunur korkusu ile bir ayağını yukarı kaldırır» (*Buhârî, edeb, ceale'llâhu'r-rahmete miete cüz'in*).

77. Yani hâdise onun yemîni gibi tahakkuk eder. Bu da o kimse insanlar nazarında her nekadar hakîr ise de Allah katındaki rütbesinin büyüklüğünden dolayıdır. Bazılarına göre yemînden maksad duâdır. Allah onun duâsını red etmez kabûl buyurur.

(٤١) باب النهي من قول : هلك الناس

١٣٩ — (٢٦٢٣) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب. حدثنا حماد بن سلمة عن سهيل بن أبي صالح عن أبيه، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ . ح وحدثنا يحيى بن يحيى قال: قرأت على مالك، عن سهيل بن أبي صالح، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا قال الرجل: هلك الناس، فهو أهلكهم».

قال أبو إسحق: لا أدري، أهلكهم بالنصب، أو أهلكهم بالرفع.

(...) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا يزيد بن زريع عن روح بن القاسم. ح وحدثني أحمد بن عثمان بن حكيم. حدثنا خالد بن مخلد عن سليمان بن بلال. جميعا عن سهيل، بهذا الإسناد، مثله.

(41) «İNSANLAR HELÂK OLDU» SÖZÜNDEN NEHY BÂBI

139 — (2623) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S): «Bir kimse : İnsanlar helâk oldu dediği zaman işte bu kimse insanların en helâk olanıdır — yahut : Onları helâk edendir —» buyurdu. Ebû Ishâk : Bu kelime nasb ile (onları helâk eden ma'nâsına) (**ehlekehüm** mudur, yahut ref' ile (onların en çok helâk olanı ma'nâsına) **ehlekuhum** mudur? bilemem dedi [78].

( ) .... : Buradaki râvîler de cemîan yine Suheyl'den bu isnâdla onun benzerini rivâyet etmişlerdir.

---

78. «*Huve ehlekühum*», bu kâfın ref'i ve fethi ile iki vecih üzere rivâyet olunmuşdur. Humeydî, *el-Cem' Beyne's-Sahihayn*'da şöyle dedi : En meşhûru ref' ile olandır. Ma'nâsı da : Onların en şiddetle helâk olanıdır demekdir. Fetihli rivâyete gelince, onun ma'nâsı ise, o, onları helâk olucular kılmışdır. Onlar hakîkatde helâk olmuş değillerdir demekdir.

Âlimler ittifâk etdiler ki, bu zemm ancak bu sözü insanları ayıblama, onları hakîr görüb kötüleme ve kendisini de onlardan yüksek tutma yolu ile söyleyen kimseler hakkındadır. Amma bunu dîn işinde hem kendisinde, hem insanlarda görmekde olduğu eksikliklerden dolayı hüzünlenerek söyleyene gelince, ona bir be's yokdur. Hattâbî de şöyle dedi: Bunun ma'nâsı, kişi insanları ayıblamağa ve onların kötülüklerini zikretmeğe devâm edib : «İnsanlar bozuldu, helâk oldular» gibi sözler söyler. Bunu yaptığı zaman o kimse, insanların en helâk olanıdır. Ya'nî hâli onların hâlinden daha kötüdür. Çünkü kendisine onları ayıblama ve onları gıybet etme günâhları da eklenmişdir. Belki de bu sözler o kimseyi, kendisini onlardan daha hayırlı görmeğe ve nefsini beğenmeye kadar götürmüşdür (Nevevî).

(٤٢) باب الوصية بالجار، والإحسان إليه

١٤٠ — (٢٦٢٤) حدثنا قتيبة بن سعيد عن مالك بن أنس. ح وحدثنا قتيبة ومحمد بن رمح عن الليث بن سعد. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبدة ويزيد بن هارون. كلهم عن يحيى ابن سعيد. ح وحدثنا محمد بن المثنى (واللفظ له). حدثنا عبد الوهاب (يعني الثقفي). سمعت يحيى ابن سعيد. أخبرني أبو بكر (وهو ابن محمد بن عمرو بن حزم)؛ أن عمرة حدثته؛ أنها سمعت عائشة تقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول «ما زال جبريل يوصيني بالجار حتى ظننت أنه ليورثنه».

(..) حدثني عمرو الناقد. حدثنا عبد العزيز بن أبي حازم. حدثني هشام بن عروة عن أبيه، عن عائشة، عن النبي ﷺ. بمثله.

(42) KOMŞULUK HAKKINI VE KOMŞUYA İYİLİK EDİLMESİNİ TAVSİYE BÂBI

140 — (2624) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Âişe'den : Âişe (R) şöyle diyordu : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Cibrîl hiç durmadan bana komşu hakkına hurmet olunmasını vasiyyet ederdi. (Bu vasiyyet o dereceye vardı ki) hatta ben yakında o muhakkak komşuyu, komşuya mîrascı kılacak sandım» [79].

( ) .... : Buradaki râvî de Âişe'den, o da Peygamber'den bunun benzerini rivâyet etmişdir.

١٤١ — (٢٦٢٥) حدثني عبيد الله بن عمر القواريري. حدثنا يزيد بن زريع عن عمر بن محمد، عن أبيه. قال: سمعت ابن عمر يقول: قال رسول الله ﷺ «مازال جبريل يوصيني بالجار، حتى ظننت أنه سيورثه».

141 — (2625) .... : İbn Umer (R) şöyle diyordu : Rasûlullah (S):

79. Komşu hakkına riâyet husûsundaki bu vasiyyet, mubâlağa derecesinde bir ciddiyeti hâizdir. Komşu ta'bîrinden de muslim, kâfir, âbid, fâsık, dost, düşman, mukîm, musâfir, menfaatli, mazarratlı yakın uzak istisnâsız bütün komşular dâhildir. Hz. Âişe her tarafdan kırk evin komşuluk hakkı bulunduğunu bildirmişdir. Muhâfazası tavsiye edilen komşuluk hakkı ise komşularla güzel geçinmek, onlara hayırhâh olmak, zarârdan korumak, nasîhat etmek, görüb gözetmek gibi şeylerdir.

Cibrîl, komşu hakkına hurmet olunmasını bana devamlı vasiyyet ederdi. O kadar ki hatta ben yakında komşuyu, komşuya mîrascı kılacak sandım» buyurdu.

١٤٢ — (...) حدثنا أبو كامل الجحدري وإسحق بن إبراهيم - واللفظ لإسحق - (قال أبو كامل: حدثنا. وقال إسحق: أخبرنا) عبد العزيز بن عبد الصمد العمي. حدثنا أبو عمران الجوني، عن عبد الله بن الصامت، عن أبي ذر. قال: قال رسول الله ﷺ «يا أبا ذر! إذا طبخت مرقة، فأكثر ماءها، وتعاهد جيرانك».

142 — ( ) .... : Abdullah ibn Sâmit'den, o da Ebû Zerr (R) den: Ebû Zerr dedi ki: Rasûlullah (S) bana: «Yâ Ebâ Zerr! Bir çorba pişirdiğin zaman, suyunu çoğalt ve komşularını da unutma» buyurdu.

١٤٣ — (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا ابن إدريس. أخبرنا شعبة. ح وحدثنا أبو كريب. حدثنا ابن إدريس. أخبرنا شعبة عن أبي عمران الجوني، عن عبد الله بن الصامت، عن أبي ذر قال: إن خليلي ﷺ أوصاني «إذا طبخت مرقا فأكثر ماءه. ثم انظر أهل بيت من جيرانك، فأصبهم منها بمعروف».

143 — ( ) .... : Ebû Zerr (R) dedi ki: Pek samîmî dostum Rasûlullah (S) bana şöyle tavsiye etdi: «Sen bir çorba pişirdiğinde onun suyunu çoğalt. Sonra komşularından bir ev halkına bak da bu çorbadan ma'rûf vechile onlara yedir».

(٤٣) باب استحباب طلاقة الوجه عند اللقاء

١٤٤ — (٢٦٢٦) حدثني أبو غسان المسمعي. حدثنا عثمان بن عمر. حدثنا أبو عامر (يعني الخزاز) عن أبي عمران الجوني، عن عبد الله بن الصامت، عن أبي ذر. قال: قال لي النبي ﷺ «لا تحقرن من المعروف شيئا، ولو أن تلقى أخاك بوجه طلق».

(43) BİR KİMSEYE KAVUŞUB BULUŞMA SIRASINDA GÜLER YÜZLÜ OLMANIN MÜSTEHÂBLIĞI BÂBI

144 — (2626) .... : Abdullah ibn Sâmit'den: Ebû Zerr (R) şöyle dedi: Peygamber (S) bana şöyle buyurdu: «Ma'rûfdan hiç bir şeyi sakın

hakîr görme. Velev ki kardeşine güleç bir yüzle kavuşub buluşmanı bile!» [80].

(٤٤) باب استحباب الشفاعة فيما ليس بحرام

١٤٥ – (٢٦٢٧) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ وَحَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ بُرَيْدِ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَىٰ. قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، إِذَا أَتَاهُ طَالِبُ حَاجَةٍ، أَقْبَلَ عَلَىٰ جُلَسَائِهِ فَقَالَ «اشْفَعُوا فَلْتُؤْجَرُوا. وَلْيَقْضِ اللَّهُ عَلَىٰ لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا أَحَبَّ».

(44) HARÂM OLMAYAN HUSÛSLARDA ŞEFÂAT ETMENİN MÜSTEHÂBLIĞI BÂBI

145 — (2627) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi: Rasûlullah'a bir ihtiyâcın yerine getirilmesini isteyen bir kimse geldiği zaman, Rasûlullah (S) hemen meclis arkadaşlarına karşı döner ve: «Sizler (bu işin görülmesi için) şefâat ve delâlet ediniz ki ecrlere nâil kılınasınız. Gerçi Allah Peygamber'inin niyâz ve şefâati üzerine istediğini yerine getirib infâz edecekdir» buyururdu [81].

(٤٥) باب استحباب مجالسة الصالحين، ومجانبة قرناء السوء

١٤٦ – (٢٦٢٨) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِي مُوسَىٰ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ الْهَمْدَانِيُّ (وَاللَّفْظُ لَهُ). حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَىٰ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «إِنَّمَا مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوْءِ، كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكِيرِ. فَحَامِلُ الْمِسْكِ، إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً. وَنَافِخُ الْكِيرِ، إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً».

---

80. İşte İslâm'ın öğretdiği medeniyet şiârı budur. Hiç bir iyilik hakîr ve küçük görülmeyecek. Hatta raslanılan bir tanıdığı tatlı ve mütebessim bir yüzle karşılamak dahi bir iyilik, bir insanlık ve medenîlikdir. Asık suratla, selâmsız, kelâmsız karşılaşma ise medenîlik değil, gerilikdir.

81. Peygamber'in bu hadîsde sahâbîlerine öğretdiği şefâat, bir fakîr için yahut bir ihtiyâc sâhibi için başka biri nezdinde istenilen şeyin kabûlüne delâlet ve yardım etmekdir. Bir âyet meâli:

«Kim güzel bir şefâatle şefâatde bulunursa ondan kendisine bir hisse vardır. Kim de kötü bir şefâatla şefâatda bulunursa ondan kendisine bir pay vardır. Allah her şeye hakkıyle kaadir ve nâzırdır» (en-Nisâ: 85).

(45) DÂİMA İYİ KİMSELERLE DÜŞÜB KALKMANIN, KÖTÜ ARKADAŞLARDAN İSE YANLAYIB UZAKLAŞMANIN MÜSTEHÂBLIĞI BÂBI

146 — (2628) .... : Ebû Mûsâ (R) dan; Peygamber (S) şöyle buyurdu : «İyi kimse ile oturub kalkan kişinin ve kötü kimse ile arkadaş olanın misâli tıpkı misk taşıyanla demirci körüğünü yelleyib çeken kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana da verir, ya sen ondan satın alırsın, yahut da ondan güzel bir koku duyarsın. Fakat körükcüye gelince o, ya senin elbiseni yakar, yahut da ondan fena bir koku duyarsın» [82].

(٤٦) باب فضل الإحسان إلى البنات

١٤٧ — (٢٦٢٩) حدثنا محمد بن عبد الله بن قهزاذ. حدثنا سلمة بن سليمان. أخبرنا عبد الله. أخبرنا معمر عن ابن شهاب. حدثني عبد الله بن أبي بكر بن حزم عن عروة، عن عائشة. ح وحدثني عبد الله بن عبد الرحمن بن بهرام وأبو بكر بن إسحق (واللفظ لهما). قالا: أخبرنا أبو اليمان. أخبرنا شعيب عن الزهري. حدثني عبد الله بن أبي بكر؛ أن عروة بن الزبير أخبره؛ أن عائشة زوج النبي ﷺ قالت: جاءتني امرأة، ومعها ابنتان لها. فسألتني فلم تجد عندي شيئا غير تمرة واحدة. فأعطيتها إياها. فأخذتها فقسمتها بين ابنتيها. ولم تأكل منها شيئا. ثم قامت فخرجت وابنتاها. فدخل علي النبي ﷺ فحدثته حديثها. فقال النبي ﷺ «من ابتلي من البنات بشيء، فأحسن إليهن، كن له سترا من النار».

(46) KIZ ÇOCUKLARINA İYİLİK VE GÜZEL MUÂMELE ETMENİN FAZÎLETİ BÂBI

147 — (2629) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle dedi : Bir kerre yanında kendisine âid iki kız çocuğu bulunan bir kadın benim yanıma geldi ve benden bir şey vermemi istedi Fakat o sırada benim

---

82. Bu hadîsde Peygamber, iyi arkadaşı koku taşıyana; kötü arkadaşı da kör"k çekib ateş püskürten kimseye benzetmişdir. Bunda dâima iyi, hayırlı, murûetli, güzel ahlâklı, takvâ, ilim ve edeb sâhibi kimselerle düşüb kalkmanın fazîleti; şer ehli, bid'atlar ehli ve insanları gıybet edib kötüleyen, yahut kötülükleri, bâtıllıkları ve buna benzer fenâ halleri çok olan kimselerle düşüb kalkmanın da nehyi vardır.

Gerek din, gerek dünyâ husûsunda suhbet ve hareketi ezâ veren insanlarla düşüb kalkmayı nehyeden bu hadîsin hükmüne riâyet edenler dâima müsterih olurlar. Kötü arkadaşdan Allâh'a sığınmayı tavsiye eden başka hadisler de vardır.

yanımda bir tek hurmadan başka bir şey bulamadı. Ben o bir hurmayı kadına verdim. Kadın bir hurmayı aldı ve onu iki kızı arasında taksîm etdi, kendisi ondan hiç bir şey yemedi. Sonra kadın kalkdı ve iki kız çocuğu ile beraber çıkıb gitdi. Müteâkiben yanıma Peygamber (S) girdi. Ben o kadının bir hurmayı iki kız çocuğu arasında taksîm edib de kendisinin ondan bir şey yememesi vak'asını Peygamber'e söyledim. Bunun üzerine Peygamber: «Kadın, erkek herhangi bir mu'min, kız çocukları yüzünden bir sıkıntıya düşer ve onlara iyilik edib güzel muâmelede bulunursa, o kız çocukları kendisi için cehennem ateşinden koruyan birer perde olurlar» buyurdu[83].

١٤٨ — (٢٦٣٠) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا بَكْرٌ (يَعْنِي ابْنَ مُضَرَ) عَنِ ابْنِ الْهَادِ؛ أَنَّ زِيَادَ ابْنَ أَبِي زِيَادٍ، مَوْلَى ابْنِ عَيَّاشٍ. حَدَّثَهُ عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ. سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّهَا قَالَتْ: جَاءَتْنِي مِسْكِينَةٌ تَحْمِلُ ابْنَتَيْنِ لَهَا. فَأَطْعَمْتُهَا ثَلَاثَ تَمَرَاتٍ. فَأَعْطَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا تَمْرَةً. وَرَفَعَتْ إِلَى فِيهَا تَمْرَةً لِتَأْكُلَهَا. فَاسْتَطْعَمَتْهَا ابْنَتَاهَا. فَشَقَّتِ التَّمْرَةَ، الَّتِي كَانَتْ تُرِيدُ أَنْ تَأْكُلَهَا، بَيْنَهُمَا. فَأَعْجَبَنِي شَأْنُهَا. فَذَكَرْتُ الَّذِي صَنَعَتْ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَ «إِنَّ اللهَ قَدْ أَوْجَبَ لَهَا بِهَا الْجَنَّةَ. أَوْ أَعْتَقَهَا بِهَا مِنَ النَّارِ».

148 — (2630) Bize Kuteybetu'bnu Saîd tahdîs etdi. Bize Bekr (ya'nî Mudar'ın oğlu), İbnu'l-Hâd'den tahdîs etdi ki, ona da İbnu Ayyâş'ın himâyesinde bulunan Ziyâd ibn Ebî Ziyâd, Irâk ibn Mâlik'den tahdîs etmişdir: Ben Umer ibn Abdilazîz'den işitdim o, Âişe (R) den tahdîs ediyordu: Âişe şöyle demişdir: Fakîr bir kadın iki kız çocuğunu yüklenerek bana geldi. Ben de o kadına üç tek hurma verdim. Kadın o kız çocuklarından her birine birer hurma verdi. Kalan bir hurmayı da kendisi yemek için ağzına kaldırdı. Tam bu sırada o tek hurmayı da kız çocukları almak istediler. Bunun üzerine kadın yemek istediği o tek hurmayı da kızları arasında ikiye böldü. Kadının bu hareketi benim çok hoşuma gitdi. Ben kadının yapdığı bu işi Rasûlullah'a zikretdim. Rasûlullah (S):

83. Bu hadîs az mikdârda da olsa sadaka vermeye teşvîki, isteyeni eli boş çevirmemek için yanında bulunabilen bir tek hurmanın da sadaka edilebileceğini ifâde ediyor. Çünkü Peygamber, Âişe'nin bu hareketini takdîr etmiş bulunuyor.

Kadının bir tek hurmayı iki yavrusuna taksîm edib de kendisinin bundan hiç bir şey yememesi, yüce Allâh'ın anaların gönlünde yaratdığı hârika merhamet ve şefekatin en belîğ bir misâlidir.

Hadîsin son fıkrası, kız çocuklarının nafakası, terbiye edilib yetişdirilmeleri hususunda gayret sarfetmenin cehennemden kurtuluşu sağlıyan çok hayırlı işlerden olduğunu takrîr etmekdedir.

«Muhakkak ki Allah kadına, yapdığı bu iş sebebiyle cenneti vâcib kılmışdır, yahut bu işi sebebiyle onu cehennemden âzâd eylemişdir» buyurdu.

١٤٩ — (٢٦٣١) حَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ. حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنْ عَالَ جَارِيَتَيْنِ حَتَّى تَبْلُغَا، جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَا وَهُوَ» وَضَمَّ أَصَابِعَهُ.

149 — (2631) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Her kim buluğ çağına ulaşmalarına kadar iki kız çocuğunun bakımlarını, nafakalarını, terbiye ve yetişdirilmelerini üzerine alır, yerine getirirse, o kimse kıyâmet gününde benimle beraber şöyle gelecekdir» buyurdu ve parmaklarını biribirine yanaşdırıb kavuşdurdu.

(٤٧) باب فضل من يموت له ولد فيحتسبه

١٥٠ — (٢٦٣٢) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «لَا يَمُوتُ لِأَحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ فَتَمَسَّهُ النَّارُ، إِلَّا تَحِلَّةَ الْقَسَمِ».

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ. ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ وَابْنُ رَافِعٍ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ. كِلَاهُمَا عَنِ الزُّهْرِيِّ. بِإِسْنَادِ مَالِكٍ. وَبِمَعْنَى حَدِيثِهِ. إِلَّا أَنَّ فِي حَدِيثِ سُفْيَانَ «فَيَلِجَ النَّارَ إِلَّا تَحِلَّةَ الْقَسَمِ».

(47) ÇOCUĞU ÖLÜB DE BU ACIYA KARŞILIK ALLAH'DAN ECR VE SEVÂB ÜMİD EDEN KİMSENİN FAZİLETİ BÂBI

150 — (2632) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib dedi ki : Ben Mâlik'in huzûrunda okudum, o da İbn Şihâb'dan, o da Saîd ibn Museyyeb'den, o da Ebû Hureyre (R) den ki Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Muslimanlardan üç çocuğu ölüb de kendisine Allah'ın andı yerini bulacak kadar müstesnâ cehennem âteşi dokunacak hiçbir kimse yokdur» [84].

84. Evlâdını kaybeden mahzûn ana ve babalara büyük bir teselli sebebi olan bu müjde, çocuklarının hayâtı ve sıhhatı üstünde titredikleri halde ecel gereğince onları gaybetmiş

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Zuhrî'den, Mâlik'in isnâdı ve hadîsi tarzında rivâyet etdiler. Ancak bunlardan Sufyân ibn Uyeyne'nin hadîsinde: «Yemîni yerini bulacak kadar müstesnâ cehenneme girecek..» tarzındadır.

١٥١ — (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد العزيز (يعني ابن محمد) عن سهيل، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال لنسوة من الأنصار «لا يموت لإحداكن ثلاثة من الولد فتحتسبه، إلا دخلت الجنة». فقالت امرأة منهن: أو اثنين؟ يا رسول الله! قال «أو اثنين».

151 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, (şöyle demişdir): Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir gurub kadın ara hitâben: «Sizlerden herhangi birinizin üç çocuğu ölür ve kendisi vefât eden çocukları sebebiyle Allah'dan sevâb ümid ederse muhakkak cennete girmişdir» buyurdu. İçlerinden bir kadın: İki tânesi de böyle değil mi? Yâ Rasûlallah! dedi. Rasûlullah cevâben: «İki tânesi de (öyledir)!» buyurdu.

١٥٢ — (٢٦٣٣) حدثنا أبو كامل الجحدري، فضيل بن حسين. حدثنا أبو عوانة عن عبد الرحمن ابن الأصبهاني، عن أبي صالح، ذكوان، عن أبي سعيد الخدري؛ قال: جاءت امرأة إلى رسول الله ﷺ فقالت: يا رسول الله! ذهب الرجال بحديثك. فاجعل لنا من نفسك يوما نأتيك فيه. تعلمنا مما علمك الله. قال «اجتمعن يوم كذا وكذا». فاجتمعن. فأتاهن رسول الله ﷺ فعلمهن مما علمه الله. ثم قال «ما منكن من امرأة تقدم بين يديها، من ولدها، ثلاثة، إلا كانوا لها حجابا من النار» فقالت امرأة: واثنين. واثنين. واثنين؟ فقال رسول الله ﷺ «واثنين. واثنين. واثنين».

152 — (2633) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi: Bir kadın Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Senin sözlerini hep erkekler alıb gidiyorlar. Binâenaleyh bize de kendiliğinden bir gün tahsîs et ki o günde sana gelelim,

---

olanlara mahsûsdur. Binâenaleyh çocuklarının sıhhatına dikkat ve ihtimâm göstermiyerek ölümlerine şâhid olan ana ve babalara bu müjde yokdur. Bu gibiler kıyâmet gününde çocuklarının hayâtından sorulacaklardır.

Hadîsdeki «tahilletu'l-kasem» yemîni halâl kılan şey ya'nî yemîni yerine getiren şey demekdir. Buradaki yemînden maksad da: *«Sizden hiç biriniz müstesnâ olmamak üzere ille oraya* (ya'nî cehenneme) *uğrayacakdır. Bu, Rabbının uhdesine vâcib kıldığı, kazâ etdiği bir şeydir»* (Meryem: 71) âyetinde mukadder olan yemîndir. Bu uğrayış geçerken yol uğrağı görüşden veya günâhı kadar ikâmetden ibâret olabilir. Buna göre hadîsin ma'nâsı: «Üç çocuğunun ölüm acısıyle ve bu gönül dağlayan ateşle yanan ana ve baba, cehennem ateşini ya hiç görmiyecek veya geçerken görecek, yahut günahı kadar kalacak» demek olur.

ı de Allâh'ın sana öğretdiği şeylerden bizlere öğretirsin! dedi. Rasûlullah (S) :

— Şu günde ve şu günde toplanınız buyurdu. Kadınlar toplandılar. Rasûlullah da geldi ve onlara Allâh'ın kendisine öğretmiş olduğu şeylerden öğretdi. Sonra da :

— İçinizden hiç bir kadın yokdur ki evlâdından üç tânesini kendinden evvel âhirete yollasın da bu çocukları kendisi için cehenneme karşı birer siper olmasınlar buyurdu. Bunun üzerine bir kadın :

— İki tânesi de, iki tânesi de, iki tânesi de öyle değil mi? dedi. Rasûlullah cevâben :

— İki tânesi de, iki tânesi de, iki tânesi de öyledir buyurdu[85].

١٥٣ — (٢٦٣٤) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ الْأَصْبَهَانِيِّ ، فِي هَٰذَا الْإِسْنَادِ ، بِمِثْلِ مَعْنَاهُ . وَزَادَا جَمِيعًا عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ الْأَصْبَهَانِيِّ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا حَازِمٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ « ثَلَاثَةً لَمْ يَبْلُغُوا الْحِنْثَ »

153 — (2634) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de bu isnâd içinde yukarıdaki hadîs gibi rivâyet etdiler. Bunlar da cemîan şu'beden rivâyet edib şunu ziyâde etmişlerdir. Abdurrahmân ibn el-Esbahâniyy dedi ki : Ben Ebû Hâzım'dan işitdim. O, Ebû Hureyre (R) den tahdîs ediyordu ki Rasûlullah (S mukayyed olarak) : «Buluğ çağına varmamış üç çocuk» buyurmuşdur.

١٥٤ — (٢٦٣٥) حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَىٰ (وَتَقَارَبَا فِي اللَّفْظِ) قَالَا : حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي السَّلِيلِ ، عَنْ أَبِي حَسَّانَ ، قَالَ : قُلْتُ لِأَبِي هُرَيْرَةَ : إِنَّهُ قَدْ مَاتَ لِيَ ابْنَانِ فَمَا أَنْتَ مُحَدِّثِي عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِحَدِيثٍ تُطَيِّبُ بِهِ أَنْفُسَنَا عَنْ مَوْتَانَا ؟ قَالَ : قَالَ : نَعَمْ « صِغَارُهُمْ دَعَامِيصُ الْجَنَّةِ يَتَلَقَّىٰ أَحَدُهُمْ أَبَاهُ ، ـ أَوْ قَالَ أَبَوَيْهِ ـ ، فَيَأْخُذُ بِثَوْبِهِ ، ـ أَوْ قَالَ بِيَدِهِ ـ ، كَمَا آخُذُ أَنَا بِصَنِفَةِ ثَوْبِكَ هَٰذَا . فَلَا يَتَنَاهَىٰ ، ـ أَوْ قَالَ فَلَا يَنْتَهِي ـ ، حَتَّىٰ يُدْخِلَهُ اللهُ وَأَبَاهُ الْجَنَّةَ » .

وَفِي رِوَايَةِ سُوَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو السَّلِيلِ . وَحَدَّثَنِيهِ عُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَىٰ (يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ) عَنِ التَّيْمِيِّ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ . وَقَالَ : فَهَلْ سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ شَيْئًا تُطَيِّبُ بِهِ أَنْفُسَنَا عَنْ مَوْتَانَا ؟ قَالَ : نَعَمْ .

85. Nesâî'nin rivâyetinde şu ziyâde vardır : Sonra bu kadın : Keşki biri de sorsa idim! diye teessüf etmişdir.

154 — (2635) .... : Ebu'l-Hassân dedi ki : Ben Ebû Hureyre'ye hitâben : Benim iki oğlum öldü. Sen bize Rasûlullah (S) dan ölülerimiz hakkında gönüllerimizi hoş edecek bir hadîs söylemez misiniz? dedim. Ebû Hureyre cevâben şöyle dedi : Evet söylerim. (Rasûlullah şöyle buyurdu) : «Onların küçükleri cennet halkının cennetden hiç ayrılmayan küçükleridirler ki [86] onların biri babasına — yahut ana ve babasına — karşılar da benim şimdi senin şu elbisenin kenarından tutuşum gibi — Rasûlullah burada eliyle o tutuşu işâret edib göstermişdir — elbisesinden tutar ve artık Allah onu babası ile beraber cennete katıncaya kadar hiç bırakmaz — yahut onu tutmakdan vazgeçmez —.

Süveyd'in rivâyetinde, senedde görülen isnâdla râvi aynı hadîsi rivâyet etmişdir. Ebû Hassân burada : Sen ölülerimiz hakkında Rasûlullah'dan gönüllerimizi hoş edecek herhangi bir hadîs işitdin mi? diye sordu. Ebû Hureyre de, evet diye cevâb verdi.

١٥٥ — (٢٦٣٦) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَأَبُو سَعِيدٍ الأَشَجُّ (وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ). قَالُوا : حَدَّثَنَا حَفْصٌ (يَعْنُونَ ابْنَ غِيَاثٍ). ح وَحَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ. حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ جَدِّهِ، طَلْقِ بْنِ مُعَاوِيَةَ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : أَتَتِ امْرَأَةٌ النَّبِيَّ ﷺ بِصَبِيٍّ لَهَا. فَقَالَتْ : يَا نَبِيَّ اللهِ! ادْعُ اللهَ لَهُ. فَلَقَدْ دَفَنْتُ ثَلَاثَةً. قَالَ «دَفَنْتِ ثَلَاثَةً؟» قَالَتْ : نَعَمْ. قَالَ «لَقَدِ احْتَظَرْتِ بِحِظَارٍ شَدِيدٍ مِنَ النَّارِ».

قَالَ عُمَرُ، مِنْ بَيْنِهِمْ : عَنْ جَدِّهِ. وَقَالَ الْبَاقُونَ : عَنْ طَلْقٍ. وَلَمْ يَذْكُرُوا الْجَدَّ.

155 — (2636) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Bir kadın bir küçük çocuğunu Peygambere getirdi ve :

— Ey Allâh'ın Peygamberi! Bunun için Allâh'a duâ ediver. Andolsun ki ben üç tânesini gömdüm dedi. Rasûlullah (S) :

— Üç tâne mi gömdün? diye sordu. Kadın :

— Evet diye tasdîk etdi. Rasûlullah :

---

86. Hadîs metnindeki Du'mûs kelimesi hakkında Âsım Efendi şu izâhatı veriyor : *Du'mûs*, usfûr vezninde bir gûna siyâh kurtcağıza denir ki su göllerinin yahut arkların suyu çekilmeye başladıkda diblerinde ve kenarlarında peydâ olur... Başı ve bedeni müdevver ve gâyet siyâh ve küçük kuyruğu olur. Çocuklar ona *it balığı ve kurbağa yavrusu* ta'bîr ederler. Cem'i *deâmisdir* Ve bu lafız şu hadîsde gelmiştir : الاطفال دعاميص الجنة اى سياحون فى الجنة لا يمنعون فى بيت = ya'nî çocuklar dünyâ âleminde haremlere duhûl edib men' olunmadıkları gibi cennetde de her mahalli gezib ve her saraya pervâsızca ve zorluk çekmeksizin duhûl ederler» (*Kamûs Ter.* II, 1174).

— Andolsun ki sen kendini cehennemden çok sağlam bir duvarla korumuşsun buyurdu [87].

Bunlardan Umer, dedesinden, diğerleri de dedeyi zikretmiyerek doğrudan doğruya Talk ibn Muâviye'den diye rivâyet etmişlerdir.

١٥٦ — (...) حدثنا قتيبة بن سعيد وزهير بن حرب. قالا: حدثنا جرير عن طلق بن معاوية النخعي، أبي غياث، عن أبي زرعة بن عمرو بن جرير، عن أبي هريرة. قال: جاءت امرأة إلى النبي ﷺ بابن لها. فقالت: يا رسول الله! إنه يشتكي. وإني أخاف عليه. قد دفنت ثلاثة. قال «لقد احتظرت بحظار شديد من النار».

قال زهير: عن طلق. ولم يذكر الكنية.

156 — ( ) ....: Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Bir kadın kendisine âid bir oğlan çocuğunu Peygamber (S) e getirdi ve:

— Yâ Rasûlallah! Bu rahatsızlanıyor. Ben de bunun üzerinde titriyorum. Çünkü üç tanesini gömmüşümdür, dedi. Rasûlullah:

— «Andolsun ki sen kendini cehennemden çok sağlam bir duvar ile korumuşsundur.» buyurdu.

Râvî Züheyr İbn Harb: Talk İbn Muâviye'den, şeklinde künyeyi zikr etmedi de, sâdece Talk'dan, şeklinde söyledi.

(٤٨) باب إذا أحب الله عبدا، حببه إلى عباده

١٥٧ — (٢٦٣٧) حدثنا زهير بن حرب. حدثنا جرير عن سهيل، عن أبيه، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «إن الله، إذا أحب عبدا، دعا جبريل فقال: إني أحب فلانا فأحبه. قال فيحبه جبريل. ثم ينادي في السماء فيقول: إن الله يحب فلانا فأحبوه. فيحبه أهل السماء. قال ثم يوضع له القبول في الأرض. وإذا أبغض عبدا دعا جبريل فيقول: إني أبغض فلانا فأبغضه. قال فيبغضه جبريل. ثم ينادي في أهل السماء: إن الله يبغض فلانا فأبغضوه. قال فيبغضونه. ثم توضع له البغضاء في الأرض».

87. Şu hadîs bu ma'nâyı daha açık ifâde ediyor:

Enes ibn Mâlik (R) dedi ki: Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Üç çocuğu henüz bülûğ çağına ermeden vefât etmiş hiçbir musliman yokdur ki Allah o muslimanı bu çocuklara ihsân buyurduğu geniş rahmet ve keremi ile cennete idhâl etmesin» (*Buhârî, cenâiz, bâbu fadli men mâte lehû veledun fa'htesebe*).

Bu konudaki hadîsler rivâyet vecihlerinin çokluğu ile temâyüz etmişlerdir. Bunlar kırk kadar sahâbîden rivâyet edilmiş çok kuvvetli hadîslerdir.

(...) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْقَارِيَّ) . وَقَالَ قُتَيْبَةُ : حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ (يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ) . ح وَحَدَّثَنَاهُ سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الْأَشْعَثِيُّ . أَخْبَرَنَا عَبْثَرٌ عَنِ الْعَلَاءِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ . ح وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ . حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ . حَدَّثَنِي مَالِكٌ (وَهُوَ ابْنُ أَنَسٍ). كُلُّهُمْ عَنْ سُهَيْلٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ . غَيْرَ أَنَّ حَدِيثَ الْعَلَاءِ بْنِ الْمُسَيَّبِ لَيْسَ فِيهِ ذِكْرُ الْبُغْضِ .

(48) «ALLAH BİR KULU SEVDİĞİ ZAMAN ONU KULLARINA DA SEVDİRİR» BÂBI

157 — (2637) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Şüphesiz Allah bir kulu sevdiği zaman, Cebrâîl'i çağırır ve : Ben fulânı seviyorum, sen de onu sev diye emreder. Cibrîl de onu sever. Sonra Cibrîl semâda nidâ edib : Allah fulân kimseyi seviyor, binâenaleyh siz de onu seviniz! der. Akıbinde gök ahâlîsi de onu severler. Sonra yerdeki insanların gönüllerine o kimse hakkında «Allah tarafından» kabûl ve sevgi konulur. Allah bir kula buğz edib onu sevmeyince de Cibrîl'i çağırır ve : Ben fulânı sevmiyorum, sen de onu sevme diye emreder. Cibrîl de onu sevmez. Sonra Cibrîl gök halkı içinde : Allah fulân kimseyi sevmiyor, siz de onu sevmeyiniz diye nidâ eder. Gökdekiler de o kimseyi sevmezler. Sonra yerdeki insanların gönlüne (Allah tarafından) o kimse hakkında bir buğz ve nefret konulur» [88].

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de yine Suheyl'den bu isnâd ile ayni hadîsi rivâyet etmişlerdir. Şukadar var ki Alâ ibn Müseyyeb'in hadîsinde buğzun zikri yokdur.

١٥٨ — (...) حَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ ، الْمَاجِشُونُ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ . قَالَ : كُنَّا بِعَرَفَةَ . فَمَرَّ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَهُوَ عَلَى الْمَوْسِمِ . فَقَامَ النَّاسُ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ . فَقُلْتُ لِأَبِي : يَا أَبَتِ ! إِنِّي أَرَى اللَّهَ يُحِبُّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ . قَالَ : وَمَا ذَاكَ ؟ قُلْتُ : لِمَا لَهُ مِنَ الْحُبِّ فِي قُلُوبِ النَّاسِ . فَقَالَ : بِأَبِيكَ ! أَنْتَ سَمِعْتَ أَبَا هُرَيْرَةَ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ جَرِيرٍ عَنْ سُهَيْلٍ .

88. Hadîsin birinci fıkrası küllî bir kâide olarak : Muslimanlar arasında sevimli olan her kişi Allah yanında da sevimlidir, sûretinde umûmî bir hükmü ihtivâ etmekdedir. İkinci fıkrası da bunun aksi olan bir hükmü ya'nî; muslimanlar yanında menfûr olan her kişi Allah yanında da menfûrdur hükmünü ifâde etmekdedir. Şu husûs hâtırdan çıkarılmamalı ki bu hüküm kulların ölçüsü ile nihâî ve kat'î olarak ta'yin edilebilecek husûslardan değildir. Netice i'tibârıyle Allah ile kul arasındaki sevgi ve nefreti en iyi bilen ancak yüce Allâh'dır.

158 — ( ) .... : Süheyl ibn Ebî Sâlih şöyle dedi : Biz Arafât'da idik. Derken yanımızdan Umer ibn Abdilazîz geçdi. Umer ibn Abdilazîz o yıl hac emîri idi. İnsanlar ayağa kalkıb ona bakıyorlardı. Ben babama:

— Ey babacığım! Allah'ı, Umer ibn Abdilazîz'i seviyor görüyorum dedi. Babam :

— Bu sana nereden geldi? diye sordu. Ben :

— İnsanların kalblerinde onun için olan bu sevgiden dolayı dedim. Bunun üzerine babam :

— Biebîke ente! = Baban sana fedâ olsun. Ben Ebû Hureyre (R) den işittim, o, Rasûlullah (R) dan tahdîs ediyordu ki... diye rivâyet etdi. Râvî bundan sonra Cerîr'in Süheyl'den tahdîs ettiği (157 rakamlı) hadîs gibi zikretmişdir.

(٤٩) باب الأرواح جنود مجندة

١٥٩ — (٢٦٣٨) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد العزيز (يعني ابن محمد) عن سهيل، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «الأرواح جنود مجندة. فما تعارف منها ائتلف. وما تناكر منها اختلف».

(49) «RÛHLAR TOPLANMIŞ CEMÂATLARDIR» BÂBI

159 — (2638) .... : Ebû Hureyre (R) den : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Rûhlar (sınıf sınıf, zümre zümre) toplanmış cemâatlardır. Bundan ötürü içlerinden biribirleri ile (hak yolunda) tanışanlar, sevişib anlaşmışlardır. Aralarında (hak husûsunda) biribirleri ile bilişmeyenler (yahut: Zıdlaşanlar) ise (dünyâda) ihtilâfa düşmüşdür, anlaşamamışdır» [89].

---

89. Âlimler dediler ki : Bunun ma'nâsı, rûhlar sınıf, sınıf, zümre, zümre topluluklardır yahut muhtelif nevilerdir. Bunların tanışması, Allah'ın o sınıfı, üzerinde yaratmış olduğu bir işden dolayıdır. Yahut bu, o zümrelerin Allâh'ın kendilerini üzerinde yaratmış olduğu sıfatların muvâfakatı ve huylarda tenâsübüdür. Çünkü rûhlar toplu olarak yaratıldılar, sonra cesetlerinde ayrıldılar. Binâenaleyh kendi huylarına tesâdüf eden onunla ülfet edib uyuşdu. Kendi huylarından uzaklaşan da ondan ayrıldı ve ona muhâlefet etdi.

Hattâbî ve diğerleri şöyle dediler: Rûhların biribirleri ile ülfet etmesi, Allâh'ın tâ başlangıcda onları saâdet ve şekavet nevinden yaratmış olduğu şeydir. Rûhlar karşılıklı iki kısım idiler. Dünyâda bedenler buluşdukları zaman uyuşurlar yahut yaradılmış oldukları hâle göre ihtilâf ederler. Bunun neticesidir ki hayırlılar, hayırlılara; şerîrler de şerîrlere meyl ederler. Allah en iyi bilendir (Nevevî).

Rûhların toplanmış cemâatlar olmasına âid iki âyet :

«Hani Rabbın Âdem oğullarından, onların sırtlarından zürriyetlerini çıkarıb kendilerini nefislerine şâhid tutmuş: BEN SİZİN RABBİNİZ DEĞİL MİYİM? (demişdi). *Onlar da : EVET, şâhid olduk demişlerdi.* (İşte bu şâhidlendirme) *kıyâmet günü: Bizim bundan haberimiz yokdu dememeniz içindi. Yahut : Daha evvel ancak atalarımız* (Allah'a) *şirk koşmuşdu. Biz de onların ardından gelen bir nesiliz. Şimdi o bâtılı kuran-*

١٦٠ – (...) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ هِشَامٍ . حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ الْأَصَمِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . بِحَدِيثٍ يَرْفَعُهُ . قَالَ « النَّاسُ مَعَادِنُ كَمَعَادِنِ الْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ . خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقُهُوا . وَالْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ . فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ . وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ » .

160 — ( ) .... : Bize Yezîd ibn Esamm, Ebû Hureyre'den bir hadîs tahdîs etdi ki o, bu hadîsi Rasûlullah'a dayandırıyordu. Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «İnsanlar gümüş ve altun ma'denleri gibi (kimi hâlis, kimi kalb) dir. İnsanların câhiliyet devrinde hayırlı olanları, dînî emirleri iyi anlayıb amel ettikleri zaman İslâm devrinde de hayırlılarıdır. Rûhlar, sınıf sınıf toplanmış cemâatlardır. Bundan ötürü içlerinden biribirleri ile (hak yolunda) tanışanlar (akîdeleri, ahlâkları biribirine uyanlar dünyâda) sevişib anlaşmışlardır. Aralarında (hak yolunda) biribirleri ile bilişmeyenler zıdlaşanlar ise (dünyâda) ihtilâfa düşmüşdür, anlaşamamışdır».

(٥٠) باب المرء مع من أحب

١٦١ – (٢٦٣٩) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ . حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ أَعْرَابِيًّا قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ : مَتَى السَّاعَةُ ؟ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَا أَعْدَدْتَ لَهَا ؟ » قَالَ : حُبَّ اللَّهِ وَرَسُولِهِ . قَالَ « أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ » .

(50) «KİŞİ SEVDİĞİ İLE BERABERDİR» BÂBI

161 — (2639) .... : Enes ibn Mâlik (R) den : Bir A'râbî Rasûlullah'a :

— Kıyâmet ne zaman kopacak? dedi. Rasûlullah (S) ona (düşündürücü bir uslûb ile) :

— O sâate, o güne ne hazırladın? diye sordu. A'râbî ;

— Allâh'ın ve Rasûlünün sevgisini dedi. Rasûlullah :

— Sen sevdiğin kimse ile berabersin buyurdu.

---

ların işlediği (günâhlar) *yüzünden bizi helâk mı edeceksin? dememeniz içindi»* (el-A'râf: 172-173).

Bu husûsda fazla îzâhat isteyenlere rahmetli Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dîni Kur'ân Dili* tefsîrini tavsiye ederim (II, 2323-2336).

١٦٢ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ ابْنِ نُمَيْرٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ (وَاللَّفْظُ لِزُهَيْرٍ). قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ! مَتَى السَّاعَةُ؟ قَالَ «وَمَا أَعْدَدْتَ لَهَا؟» فَلَمْ يَذْكُرْ كَبِيرًا. قَالَ: وَلَكِنِّي أُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ. قَالَ «فَأَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ».

(...) حَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (قَالَ عَبْدٌ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ ابْنُ رَافِعٍ: حَدَّثَنَا) عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ. حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَعْرَابِ أَتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ. بِمِثْلِهِ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: مَا أَعْدَدْتُ لَهَا مِنْ كَثِيرٍ أَحْمَدُ عَلَيْهِ نَفْسِي.

162 — ( ) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi : Bir adam :

— Yâ Rasûlallah! Kıyâmet ne zaman kopacak? dedi. Rasûlullah (S):

— Sen o sâat için ne hazırlık yapdın? diye sordu. O kimse büyük bir şey zikretmeyib :

— Lâkin ben Allâh'ı ve Rasûlünü seviyorum dedi. Rasûlullah :

— Öyle ise sen sevdiklerinle berabersin buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Enes ibn Mâlik'in : A'râbîlerden bir adam Rasûlullah'a geldi diye tahdîs ettiğini yukarıki hadîs gibi haber vermişdir. Şukadar ki burada A'râbî Kıyâmet için kendisi ile övünebileceğim çok bir şey hazırlamadım demişdir.

١٦٣ – (...) حَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ. حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ). حَدَّثَنَا ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ. قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! مَتَى السَّاعَةُ؟ قَالَ «وَمَا أَعْدَدْتَ لِلسَّاعَةِ؟» قَالَ: حُبَّ اللهِ وَرَسُولِهِ. قَالَ «فَإِنَّكَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ».

قَالَ أَنَسٌ: فَمَا فَرِحْنَا، بَعْدَ الْإِسْلَامِ، فَرَحًا أَشَدَّ مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ «فَإِنَّكَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ».

قَالَ أَنَسٌ : فَأَنَا أُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ. وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ. فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ مَعَهُمْ. وَإِنْ لَمْ أَعْمَلْ بِأَعْمَالِهِمْ.

(...) حَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْغُبَرِيُّ. حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ. حَدَّثَنَا ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَلَمْ يَذْكُرْ قَوْلَ أَنَسٍ: فَأَنَا أُحِبُّ، وَمَا بَعْدَهُ.

163 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Bir adam Rasûlullah'a geldi ve :

— Yâ Rasûlallah! Kıyâmet ne zaman kopacak? dedi. Rasûlullah (S):
— Sen o sâat için ne hazırlık yapdın ki? diye sordu. O kimse:
— Allâh'ı ve Rasûlünü sevmeyi dedi. Rasûlullah:
— Muhakkak ki sen sevdiğinle berabersin buyurdu.

Enes dedi ki: Biz İslâma girişden sonra Peygamber'in bu «sen sevdiklerinle berabersin!» sözünden dolayı duyduğumuz sevincin fevkinde daha şiddetli bir sevinçle sevinmedik. Yine Enes dedi ki: Ben, Allâh'ı, Rasûlünü, Ebû Bekr'i ve Umer'i severim. Ben onların hayır işlerine benzer hayır ve ibâdet işlememiş olsam bile, onlara olan bu sevgim sebebiyle (kıyâmetde) onlarla beraber olacağımı (Allah'ın kerem ve inâyetinden) ümid ediyorum[90].

( ) .... : Burada da Sâbit el-Bunânî, Enes ibn Mâlik'den, o da Peygamber'den tahdîs etdi. Ancak râvî burada Enes'in: Ben seviyorum fiili ile ondan sonraki sözlerini zikretmedi.

١٦٤ — (...) حدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم (قال إسحق: أخبرنا. وقال عثمان: حدثنا) جرير عن منصور، عن سالم بن أبي الجعد. حدثنا أنس بن مالك قال: بينما أنا ورسول الله ﷺ خارجين من المسجد. فلقينا رجلا عند سدة المسجد . فقال: يا رسول الله! متى الساعة؟ قال رسول الله ﷺ «ما أعددت لها؟» قال فكأن الرجل استكان. ثم قال: يا رسول الله! ما أعددت لها كبير صلاة ولا صيام ولا صدقة. ولكني أحب الله ورسوله. قال «فأنت مع من أحببت».

(...) حدثني محمد بن يحيى بن عبد العزيز اليشكري. حدثنا عبد الله بن عثمان بن جبلة. أخبرني أبي عن شعبة، عن عمرو بن مرة، عن سالم بن أبي الجعد، عن أنس، عن النبي ﷺ. بنحوه.

(...) حدثنا قتيبة. حدثنا أبو عوانة عن قتادة، عن أنس. ح وحدثنا ابن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن قتادة. سمعت أنسا. ح وحدثنا أبو غسان المسمعي ومحمد بن المثنى. قالا: حدثنا معاذ (يعني ابن هشام). حدثني أبي عن قتادة، عن أنس، عن النبي ﷺ، بهذا الحديث.

---

90. Demek kim bir kavmi ihlâs ile severse, onların yapdığını yapmasa da o kavmdan sayılır. Çünkü kalbleri arasında bir yakınlaşma yerleşmişdir ki bu sevgi onlarla uydaşmaya müeddî olabilir. Bu hadîslerde iyi adamları — onların gidişlerine uyma ümidi olduğu için — sevmiye teşvik vardır.

Gazâlî, *el-İhyâ*'da şöyle dedi: Rasûlullah'ın: «Kişi sevdiği ile beraberdir» sözü sakın seni aldatmasın. Çünkü Hristiyanlar Hz. İysâ'yı, Yahûdiler de Hz. Mûsâ'yı sevdiklerini ve bu sebeble Mûsâ ile İysâ'nın bunlara fâide vereceğini iddiâ ediyorlar.

164 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edib şöyle dedi: Ben ve Rasûlullah (S) beraberce mescidden dışarı çıkarken mescid kapısının bitişiğindeki tavanlı sundurmanın yanında bir adamla karşılaşdık. O zât:

— Yâ Rasûlallah! Kıyâmet ne zaman kopacakdır? dedi. Rasûlullah:

— Sen onun için ne hazırlık yapdın? diye sordu. O adam sanki biraz tevâdu' eyledikden sonra:

— Yâ Rasûlallah! Ben kıyâmet ve âhiret için çok namaz, çok oruc, çok sadaka hazırlığı yapmadım. Lâkin ben Allâh'ı ve Rasûlünü seviyorum dedi. Rasûlullah:

— Öyle ise sen sevdiklerinle berabersin buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Enes'den, o da Peygamberden yukardaki hadîs tarzında rivâyet etdi.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîleri de Enes ibn Mâlik'den, o da Peygamber'den bu hadîsi rivâyet etmişlerdir.

١٦٥ — (٢٦٤٠) حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا . وَقَالَ عُثْمَانُ: حَدَّثَنَا) جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! كَيْفَ تَرَى فِي رَجُلٍ أَحَبَّ قَوْمًا وَلَمَّا يَلْحَقْ بِهِمْ؟ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ».

Halbuki bir kimseyi sevmek, ona muhâlefet etmemeyi gerekdirir, ya'nî muhâlefetle beraber sevmek fâide vermez. Zira böylesi sevdiğini gerçekden ve samimî olarak sevmiş değildir. Böyle olunca da sahte sevgililerin biribirleriyle beraber olması mumkin değildir.

Bu ma'nâyı pek beliğ ifâde eden bir âyet meâli:

«Allâh'a ve âhiret gününe iymân eder hiç bir kavmi, Allah ve Rasûlüne hudûd yarışına kalkışan kimselerle sevişir bulamazsın, babaları veya oğulları veya kardeşleri veya soy sob hısımları olsalar bile. İşte Allah öyle kimseleri sevmeyen bir kavmin kalblerine iymânı yazmış ve bunları kendinden bir rûh ile te'yîd buyurmuşdur. Bunları altlarından ırmaklar akar cennetlere koyacakdır. Bunlar orada ebediyyen kalacaklardır. Allah onlardan râzıy olmuşdur, onlar da Allah'dan hoşnûd olmuşlardır. İşte onlar Allah fırkasıdır. Gözünüzü açın ki Allah fırkası muhakkak hep felâha erenlerdir» (el-Mucâdile: 22).

Allâh'a ve âhiret gününe iymân eden hiç bir kavmin Allah'a ve Rasûlüne hadd yarışına kalkışan kimselerle sevişir bir halde bulamazsın. Öyle kimselerle sevişmek Allâh'a ve âhirete iymânın muktezâsıyle daban dabana zıddır. Zira onlara o halde, o haysiyetle mevedded küfre mahabbetdir. Çünkü Allah ve Rasûlüne hadd yarışına kalkımak küfrün en şenîidir. Küfre mahabbet ise iymân ile ictimâ' etmez... (*Hak Dîni*, VI, 4804).

(...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ . ح وَحَدَّثَنِيهِ بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ . أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ (يَعْنِي ابْنَ جَعْفَرٍ) . كِلَاهُمَا عَنْ شُعْبَةَ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبُو الْجَوَّابِ . حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ قَرْمٍ . جَمِيعًا عَنْ سُلَيْمَانَ ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمِثْلِهِ .

(٢٦٤١) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ شَقِيقٍ ، عَنْ أَبِي مُوسَى ، قَالَ : أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ جَرِيرٍ عَنِ الْأَعْمَشِ .

165 — (2640) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) dedi ki : Rasûlullah'ın huzûruna bir adam geldi ve :

— Yâ Rasûlallah! Henüz kendilerine katılmamış olduğu bir kavmi, bir zümreyi seven bir kimse hakkında ne buyurursunuz? diye sordu. Rasûlullah (S) :

— **Kişi sevdiği ile beraberdir** buyurdu.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîleri de Abdullah ibn Mes'ûd'dan, o da Peygamber bunun benzerini rivâyet etdiler.

(2641) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin : Peygamber'in huzûruna bir adam geldi diyerek rivâyet etdiği hadîsi, Cerîr'in A'meş'den rivâyet etdiği (165 rakamlı) hadîs gibi zikr etmişlerdir.

(٥١) باب إذا أثنى على الصالح فهي بشرى ولا تضره

١٦٦ — (٢٦٤٢) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ وَأَبُو الرَّبِيعِ وَأَبُو كَامِلٍ ، فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ - وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى - (قَالَ يَحْيَى : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الْآخَرَانِ : حَدَّثَنَا) حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الصَّامِتِ ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ . قَالَ : قِيلَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ : أَرَأَيْتَ الرَّجُلَ يَعْمَلُ الْعَمَلَ مِنَ الْخَيْرِ ، وَيَحْمَدُهُ النَّاسُ عَلَيْهِ ؟ قَالَ « تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى الْمُؤْمِنِ » .

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ وَكِيعٍ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنِي عَبْدُ الصَّمَدِ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ . أَخْبَرَنَا النَّضْرُ . كُلُّهُمْ عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ . بِإِسْنَادِ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ . بِمِثْلِ حَدِيثِهِ . غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِهِمْ عَنْ شُعْبَةَ ، غَيْرَ عَبْدِ الصَّمَدِ : وَيُحِبُّهُ النَّاسُ عَلَيْهِ . وَفِي حَدِيثِ عَبْدِ الصَّمَدِ : وَيَحْمَدُهُ النَّاسُ . كَمَا قَالَ حَمَّادٌ .

(51) «İYİ KİMSEYE SENÂ EDİLDİĞİ ZAMAN BU ONUN İÇİN BİR MÜJDEDİR VE KENDİSİNE ZARAR VERMEZ» BÂBI

166 — (2642) .... : Ebû Zerr (R) şöyle dedi : Rasûlullah'a : Bir kimse hayır nevinden iş yapar, insanlar da bu işden dolayı onu medh ederler, böyle medh edilen bir kimse hakkında ne buyurursunuz? denildi. Rasûlullah (S) : «Bu, mü'minin peşin müjdesidir» buyurdu [91].

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Şu'be'den, o da Ebû Imrân el-Cevnî'den, yukarıki Hammâd ibn Zeyd'in isnâdı ve onun hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir. Şukadar ki Abdussamed hâric, bunların Şu'be'den gelen hadîslerinde : İnsanlar da bu işden dolayı kendisini severler; Abdussamed'in hadîsinde ise Hammâd'ın dediği gibi : İnsanlar onu hamd ederler, ifâdesi vardır.

91. Âlimler dediler ki : Bu, o kimseye çabuklaşdırılmış bir hayır müjdesidir. Bu müjde *«...Bu gün sizin müjdeniz, hepiniz içlerinde ebedî kalacağınız, altlarından ırmaklar akan cennetlerdir...»* (el-Hadîd: 12) kavli ile âhirete te'hîr edilen müjdenin delîlidir. Bu çabuklaşdırılmış olan müjde, Allah'ın ondan râzıy olduğuna ve onu sevdiğine, bundan dolayı da onu insanlara sevdirdiğine de bir delildir. Bunların hepsi, onun insanları sevmesi için kendisi tarafından bir sevgi propagandası olmadan insanlar onu sevdiği zamandır. Yoksa sevdirmeğe girişmek kötülenmişdir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٤٦ - كتاب القدر

(١) باب كيفية الخلق الآدمي، في بطن أمه، وكتابة رزقه وأجله وعمله، وشقاوته وسعادته

١ — (٢٦٤٣) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو معاوية ووكيع. ح وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير الهمداني (واللفظ له). حدثنا أبي وأبو معاوية ووكيع. قالوا: حدثنا الأعمش عن زيد بن وهب، عن عبد الله قال: حدثنا رسول الله ﷺ، وهو الصادق المصدوق «إن أحدكم يجمع خلقه في بطن أمه أربعين يوما. ثم يكون في ذلك علقة مثل ذلك. ثم يكون في ذلك مضغة مثل ذلك. ثم يرسل الملك فينفخ فيه الروح. ويؤمر بأربع كلمات: بكتب رزقه، وأجله، وعمله، وشقي أو سعيد. فوالذي لا إله غيره! إن أحدكم ليعمل بعمل أهل الجنة حتى ما يكون بينه وبينها إلا ذراع. فيسبق عليه الكتاب. فيعمل بعمل أهل النار. فيدخلها. وإن أحدكم ليعمل بعمل أهل النار. حتى ما يكون بينه وبينها إلا ذراع. فيسبق عليه الكتاب. فيعمل بعمل أهل الجنة. فيدخلها».

(...) حدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم. كلاهما عن جرير بن عبد الحميد. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا عيسى بن يونس. ح وحدثني أبو سعيد الأشج. حدثنا وكيع. ح وحدثناه عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. حدثنا شعبة بن الحجاج. كلهم عن الأعمش، بهذا الإسناد.

قال في حديث وكيع «إن خلق أحدكم يجمع في بطن أمه أربعين ليلة». وقال في حديث معاذ عن شعبة «أربعين ليلة أربعين يوما». وأما في حديث جرير وعيسى «أربعين يوما».

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

46 — KİTÂBU'L-KADER [1]

1. *Kader*, kazâ ve hüküm ma'nâsınadır ki yüce Allâh'ın hâzır eylediği zuhûratda hüküm ve kazâsıdır. Bunun ıstılâhi ta'rîfi: Ezelden ebede dek cârî olan haller ve şe'nlerin

(1) İNSANIN ANA KARNINDA YARADILIŞ KEYFİYETİ İLE RIZKININ, ECELİNİN, AMELİNİN, ŞEKÂVET VE SAÂDETİNİN YAZILMASI BÂBI

1 — (2643) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi : Bize dâima doğru söyleyen ve kendisine de doğru bildirilen Rasûlullah (S) şöyle tahdîs etdi : «Sizin birinizin (yaradılışının başlangıcında) ana baba maddeleri kırk gün anasının karnında toplanır. Sonra o maddeler o kadar za-

---

vukûu sûreti üzere mevcûdâtın a'yânında Allâh'ın âdeti üzere vukûa gelen küllî ilâhî hükümdür.

Şârih der ki : Kader aslında masdardır. Bazıları kader ile kazâ arasını fark eylediler. Ya'nî kader yüce Allâh'ın işleri vâki' kılmadan evvel takdir etmesi, kazâ ise o takdîri infâz ile yoklukdan fiil hudûduna çıkarmakdan ibâretdir ve bu sahîhdir. Nitekim hadîsde de böyle gelmişdir :

ان النبي صلعم مر بكهف مايل لسقوط فاسرع المشي حتى جاوزه فقيل له أتفر من قضاء الله
يا رسول الله ؟ فقال : افر من قضائه الى قدره

= Peygamber (S) yıkılmaya yüz tutmuş olan bir mağaraya uğradı da orayı geçinceye kadar yürüyüşünü sür'atlendirdi. Bunun üzerine kendisine : Yâ Rasûlallah! Allâh'ın kazâsından mı kaçıyorsun? denildi. Peygamber : «Allâh'ın kazâsından, kaderine kaçıyorum» buyurdu. Ve *kader* bir nesnenin meblâğ ve endâzesine denir. Ve tâb ve tâkat ma'nâsınadır. Kader, takdîr ma'nâsına masdar olur. Kader, takdîr ma'nâsına da gelir. Takdîr, Allâh'ın ezelden ebede kadar halk ve iycâd eyleyeceği mevcûdât ve kâinâtı vâki' kılmadan evvel Levhu mahfûzda olacağı üzere resm eylemek ma'nâsınadır. Nitekim kazâ, o resmedilmiş olan işleri vakitleri geldiğinde infâz ve iykâ' eylemekden ibâretdir... (*Kamûs Ter.*).

İbn Esîr *en-Nihâye*'de, kaderin takdîr, kazânın da halk ma'nâsına olduğunu, kazâ ve kaderin mütelâzim ya'nî biribirinden ayrılmaz iki emr olduklarını, kaderin esâs, kazânın da binâ mesâbesinde bulunduklarını bildirdikden sonra bunların aralarını her kim ayırmak isterse kazâ ve kader binâsını yıkmış olur diyor. İşte bu «İbn Esîr'e göre kazâ ve kader bir ma'nâyadır» sözünün esâsıdır.

«Kader ve kazâ hakkında diğer bir tez şudur : Kader, lugat yönünden Allâh'ın hüküm ve takdîridir. Istılâh yönünden kazâ ile kader arasında şöyle bir fark vardır : Kazâ Allâh'ın ezeldeki küllî ve icmâlî hükmüdür. Kader de, ezeldeki küllî hükmün lâyezelde (dünyâda) ki cüz'iyyâtından ve ezeldeki icmâlî hükmün tafsîlinden ibâretdir. Diğer ta'bîr ile kazâ bütün mevcûdatın ezelde toplu bir halde vucûdudur. Kader ise mümkinâtın kazâya mutâbık olarak birer birer ve ayrı ayrı yoklukdan vucûda çıkması ve yokdan var olmasıdır. Kısacası kazâ Allâh'ın ezelî hükmüdür. Kader de lâ yezeldeki tecellîsidir.

Râgıb'a göre, kader, takdîr; kazâ da tafsîl etmek ve kesin sûretde hükmeylemekdir. Bu sûretle kazâ kaderden daha husûsîdir. Hülâsa : Allâh eşyâyı yaratmazdan önce eşyânın mikdârlarını, hallerini, iycâd zamanlarını takdîr edib bilir. Sonra geçen bu ilmi îcâbı da onları iycâd eder. Binâenaleyh iymân, küfür, hayır, şer, menfaat, mazarrat gibi bütün şe'nler Allâh'ın ezelî ilmiyle, irâdesiyle, kudretiyle vucûd bulmuşdur, Onun mülkünde, onun hüküm ve takdîrinden başka hiçbir kuvvetin hüküm ve nufûzu yokdur. Allah bu ezelî ilmi îcâbı lâ yezelde eşyâya vucûd verir. Bazı âyet meâlleri :

man içinde katı bir kan pıhtısı hâlini alır. Sonra yine o kadar zaman içinde bir çiğnem ete tahavvul eder. Sonra (dördüncü tekâmül tavrında) bir melek gönderilir de bu melek ona rûh üfürür ve melek dört kelime ile yani rızkını, ecelini, amelini şakî ve saîd olduğunu yazmakla emrolunur. Kendisinden başka hak ilâh olmayan Allâh'a yemîn ederim ki, sizden biriniz cennet ehlinin ameli ile amel etmekde devam eder, nihâyet kendisi ile cennet arasında bir zirâ'dan başka mesâfe kalmaz. Bu sırada (meleğin ana karnında yazdığı) yazı o kişinin önüne geçer. Bu sefer o kimse cehennem ehlinin ameli ile amel etmeğe devam eder. Ve yine sizden biriniz cehennem ehlinin ameli ile amel eder, nihâyet kendisi ile cehennem arasında ancak bir zirâ' mesâfe kalır. Bu sırada yazı önüne geçer. Bu defa da o kimse cennet ehlinin ameli ile amel eder ve cennete girer».

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de A'meş'den bu isnâd ile rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Vekî'in hadîsinde, «herbirinizin hilkati (ana ve baba maddeleri) anası karnında kırk gecede toplanır» demişdir. Muâz'ın Şu'be'den gelen hadîsinde, «kırk gece kırk gün» demişdir. Cerîr ile İysâ'nın hadîsinde ise «kırk gün» demişdir.

٢ — (٢٦٤٤) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ نُمَيْرٍ). قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ، عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ أَسِيدٍ، يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «يَدْخُلُ الْمَلَكُ عَلَى النُّطْفَةِ بَعْدَ مَا تَسْتَقِرُّ فِي الرَّحِمِ بِأَرْبَعِينَ، أَوْ خَمْسَةٍ وَأَرْبَعِينَ لَيْلَةً. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ! أَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ؟ فَيُكْتَبَانِ. فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ! أَذَكَرٌ أَوْ أُنْثَى؟ فَيُكْتَبَانِ. وَيُكْتَبُ عَمَلُهُ وَأَثَرُهُ وَأَجَلُهُ وَرِزْقُهُ. ثُمَّ تُطْوَى الصُّحُفُ. فَلَا يُزَادُ فِيهَا وَلَا يُنْقَصُ».

2 — (2644) Bize Muhammed ibn Abdillâh ibn Numeyr ile Zuheyr ibn Harb tahdîs etdiler. (Lâfız, İbn Numeyr'indir). Dediler ki: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dînâr'dan, o da Ebu't-Tufeyl'den, o da Huzeyfetu'bnu Esîd'den tahdîs etdi. Huzeyfetu'bnu Esîd bu hadîsi Peygamber'e ulaşdırıyordu. Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Nutfe rahimde kırk yahut kırk beş gece sâkin oldukdan sonra melek nutfenin yanına girer de: Ey Rabbım! Şakî midir, yahut saîd midir? der ve bunlar yazılır. Akibinde melek: Ey Rabbım! Erkek midir, yahut dişi midir? der. Bun-

---

«Hiç bir şey hâriç olmamak üzere (hepsinin) hazîneleri bizim nezdimizdedir. Biz onları ma'lûm bir mikdâr dışında indirmeyiz» (el-Hıcr: 21).

«Allah dilediğini mahveder, isbât da eder. Ana kitâb onun nezdindedir» (er-Ra'd: 39).

«Yerde ve nefislerinizde herhangi bir musîbet vukûa gelmemişdir ki bu, bizim onu yaratmamızdan evvel mutlaka bir kitâbdadır. Şüphesiz ki bu, Allah'a göre kolaydır» (el-Hadîd: 22).

Kur'ân-ı Kerîm'de kader ile ilgili çok âyetler vardır.

lar da yazılır. Ve böylece onun ameli, eseri, eceli ve rızkı yazılır. Sonra sahîfeler dürülür. Artık o sahîfelerde bir artırma ve eksiltme yapılmaz» [2].

---

2 et-Teğâbun sûresinin ilk âyetleri ve ilgili tefsîr:

«Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allâh'ı tesbîh etmekdedir. Mülk, onun, hamd onun. O, her şeye hakkıyla kaadirdir. O sizi yaradandır. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mu'min. Allah ne yaparsanız hakkiyle görendir. Gökleri ve yeri hakkın ikâmesine sebeb olarak o yaratdı, size sûret verdi. Hem sûretlerinizi de gübgüzel yapdı. Dönüş de ancak onadır. Göklerde ve yerde ne varsa bilir. Ne gizler, ne açıklarsanız onları da bilir. Allah göğüslerin içinde olan her gizliyi bile hakkıyle bilicidir» (et-Teğâbun: 1-4).

Kiminiz kâfir oluyor, kiminiz mu'min: Şu halde kâfir de onun mahlûkudur, mu'min de onun mahlûkudur. İnsanın yaradılışı, hâlika iymânı gerektirmekle beraber küfre de müstaiddir, iymâna da müstaiddir. Mahlûkat içinde hepsinden farklı bir insan cinsi yaratmak, sonra da ayni cins içinde son derece mütebâyin iki zıdd yaratmak şüphe yok ki Hâlik'ın her şeye kaadir olduğuna delâlet eden kudret eserlerinden mühim bir âyetdir. Bu fıkranın «kâfiren ev mü'minen» gibi hal ve kayd veya «ba'dukum kâfir ve ba'dukum mu'min» gibi fasl sûretinde ifâde edilmeyib de tafsîl veya tefrî' ile tertîbe delâlet eyleyen «fâ» ile «fe minkum» diye tâlî bir cümle olarak ta'kib ettirilmesi küfr ve iymân dahi Allah'ın halk ve takdîri olmakla beraber insanların kesb ve irâdesi ile de alâkadar olarak tâlî ve terettubî bir sûrette yaradılmakda bulunduğuna işâretdir. Bundan dolayı kâfire bir tehdîdi ifâde eyler. Kadî Beydâvi daha ziyâde birinci noktaya işâretle şöyle demiş: Kâfir, küfrü takdîr ve üzerine hâmili tevcîh olunmuş, mü'minin de iymânı takdîr ve onun dâisine muvaffak kılınmışdır. Ebussuûd da ikinci noktaya temâs ederek şöyle tefsîr etmişdir: «Allah sizi ilmî ve amelî kemâllerin bütün mebde'leri ile bedî' bir sûretde yaratmışdır. Böyle iken kiminiz yaradılışdaki istidâda aykırı olarak kendi kesbiyle küfrü ihtiyâr ediyor. Kiminiz yine kendi kesbiyle ve hilkatinin îcâb ettirdiği vech ile iymânı seçiyor. Hepinize vâcib olan, halk ve îcâdın ve bunlara müteferrî' olan şeylerin şükrünü edâ ile iymân etmekdi. Halbuki siz bu ihtiyâra mâlik iken böyle yapmadınız ayrılıklara saptınız».

Maamâfih bu ayrılmayı Cebriyyenin dediği gibi kulu hiç kesbi olmayarak mücerred Allâh'ın hilkatine nisbet etmek nasıl doğru değil ise Mu'tezilenin anladığı gibi Allâh'ın yaratma ve takdîri olmaksızın sâde kulların yaratmasına nisbet etmek de doğru değildir. Âyet beyân ettiğimiz vechile iki cihetin ikisine de işâreti hâvîdir.

Abd ibn Humeyd, İbn Munzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Cerîr, İbn Merdûye Ebû Zerr (R) den tahrîc eylemişlerdir. Demişdir ki: Rasûlullah (S) buyurdu: «Meniy rahimde kırk gün meks edince ona nufûs meleği gelir. Sonra o Rabbe urûc etdirilir. Yâ Rabb! Erkek mi, dişi mi? der. Allah Teâlâ ne kazâ buyuracaksa buyurur. Sonra: Şakiyy mi, saîd mi? der. Neye kavuşacaksa yazılır.» Ebû Zerr bu hadîsi rivâyet edib Teğâbun sûresinin evvelinden beş âyeti «dönüşünüz de ancak onadır» kavline varıncaya kadar okumuşdur.

Bunun gibi daha diğer hadîsler de vardır. Bunlar insanın hilkatı zımnında istikbâldeki mukadderatının takdîr edilmiş bulunduğunu gösterir. Fakat ma'lûm olduğu üzere bu mukadderâtın böyle Allah tarafından bilinib takdîr olunması onun ba'zılarının kulun kesb ve ihtiyârına bağlanmış olmasına mâni' değildir. Kulun kesbi üzerine cereyan eden yaratma da *«halbuki sizi de, yapa geldiğiniz şeyleri de Allah yaratmışdır»*. (es-Saffât: 86) mısdâkınca yine Allâh'ındır. Ancak iymân râzıy olunmuş, küfür râzıy olunmamışdır. Bu sûretle iymân ve küfrün yaratılması insanın irâdesi ile alâkadar olan tâlî ve müterettib bir yaratma olduğundan *«kiminiz kâfir, kiminiz mu'min»* buyurulmuşdur. Ve bunda hem Kadînin işâret etdiği ma'nâ, hem de Ebu's-Suûd'un ihtiyâr eylediği ma'nâ mevcûddur. Birisi: « وما تشاؤن الا ان يشاء الله » : *Allah dilemeyince, siz dileyemezsiniz..»* (el-İnsân: 30). Birisi de: « ان هذه تذكرة فمن شاء اتخذ الى ربه سبيلا » : *İşte bu hakîkî bir öğütdür. Artık kim dilerse Rabbına bir yol edinir»* (el-Müzemmil: 19) mazmûnuna nâzırdır... (*Hak Dîni*, VI, 5020-5022).

٣ – (٢٦٤٥) حدثني أبو الطاهر، أحمد بن عمرو بن سرح. أخبرنا ابن وهب. أخبرني عمرو
ابن الحارث عن أبي الزبير المكي؛ أن عامر بن واثلة حدثه؛ أنه سمع عبد الله بن مسعود يقول:
الشقي من شقي في بطن أمه والسعيد من وعظ بغيره. فأتى رجلا من أصحاب رسول الله ﷺ، يقال له
حذيفة بن أسيد الغفاري. فحدثه بذلك من قول ابن مسعود فقال: وكيف يشقى رجل بغير عمل؟
فقال له الرجل: أتعجب من ذلك؟ فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول «إذا مر بالنطفة ثنتان وأربعون
ليلة، بعث الله إليها ملكا. فصورها وخلق سمعها وبصرها وجلدها ولحمها وعظامها. ثم قال: يا رب!
أذكر أم أنثى؟ فيقضي ربك ما شاء. ويكتب الملك. ثم يقول: يا رب! أجله. فيقول ربك ما شاء
ويكتب الملك. ثم يقول: يا رب! رزقه. فيقضي ربك ما شاء. ويكتب الملك. ثم يخرج الملك
بالصحيفة في يده. فلا يزيد على ما أمر ولا ينقص».

(...) حدثني أحمد بن عثمان النوفلي. أخبرنا أبو عاصم. حدثنا ابن جريج. أخبرني أبو الزبير؛
أن أبا الطفيل أخبره؛ أنه سمع عبد الله بن مسعود يقول. وساق الحديث بمثل حديث عمرو
ابن الحارث.

3 — (2645) .... : Âmir ibn Vâsile tahdîs etdi ki, kendisi Abdullah ibn Mes'ûd (R) dan : Şakiyy, anasının karnında şakiyy (bedbaht) olandır. Saîd ise başkası ile öğütlenendir derken işitmişdir. Şöyle ki, Rasûlullah'ın sahâbîlerinden Huzeyfetu'bnu Esîd el-Ğıfârî denilen bir kimse geldi ve Âmir ibn Vâsile'ye bu hadîsi Abdullah ibn Mes'ûd'un kavlinden olarak tahdîs etdi. Âmir ibn Vâsile: Amelsiz olan bir kimse nasıl bedbaht olur? dedi. Huzeyfetu'bnu Esîd şöyle dedi : Sen bundan taaccub mu ediyorsun? Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Nutfenin üzerinden kırk iki gece geçince Allah ona bir melek gönderir. Melek o nutfeyi sûretlendirib, kulağını, gözünü, derisini, etini, kemiğini yaratır. Sonra melek : Ey Rabbım! Erkek midir, yoksa dişi midir? diye sorar. Rabbın dilediğini hükm (ve kazâ) eder. Melek de yazar. Sonra : Ey Rabbım! Eceli? der. Rabbın dilediğini söyler ve melek yazar. Sonra : Ey Rabbım! Rızkı? der. Rabbın dilediğini hükmeder, melek de yazar. Sonra melek emrolunduğu şeyler üzerinde hiçbir artırma ve eksiltme yapmayarak elinde bir sahîfe ile çıkar».

( ) Bize Ahmed ibn Usmân en-Nevfelî tahdîs etdi. Bize Ebû Âsım haber verdi. Bize İbn Cureyc tahdîs etdi. Bize Ebu'z-Zubeyr haber verdi

[b]u, ona Ebu't-Tufeyl haber vermişdir. Ebu't-Tufeyl de Abdullah ibn Mes'ûd'dan işitmişdir: Râvî, bu hadsin tamâmını da (3 rakamıyle geçen) Amr ibn Hâris hadîsi gibi sevk etmişdir.

٤ — (...) حدثني محمد بن أحمد بن أبي خلف. حدثنا يحيى بن أبي بكير. حدثنا زهير
أبو خيثمة. حدثني عبد الله بن عطاء؛ أن عكرمة بن خالد حدثه؛ أن أبا الطفيل حدثه قال: دخلت
على أبي سريحة، حذيفة بن أسيد الغفاري، فقال: سمعت رسول الله ﷺ بأذني هاتين، يقول
«إن النطفة تقع في الرحم أربعين ليلة. ثم يتصور عليها الملك». قال زهير: حسبته قال الذي
يخلقها «فيقول: يا رب! أذكر أو أنثى؟ فيجعله الله ذكرا أو أنثى. ثم يقول: يا رب! أسوي
أو غير سوي؟ فيجعله الله سويا أو غير سوي. ثم يقول: يا رب! ما رزقه؟ ما أجله؟ ما خلقه؟
ثم يجعله الله شقيا أو سعيدا».

(...) حدثنا عبد الوارث بن عبد الصمد. حدثني أبي. حدثنا ربيعة بن كلثوم. حدثني أبي،
كلثوم عن أبي الطفيل، عن حذيفة بن أسيد الغفاري، صاحب رسول الله ﷺ. رفع الحديث إلى
رسول الله ﷺ «أن ملكا موكلا بالرحم. إذا أراد الله أن يخلق شيئا بإذن الله، لبضع وأربعين
ليلة» ثم ذكر نحو حديثهم.

4 — ( ) .... : Ebu't-Tufeyl (R) tahdîs edib şöyle demişdir: Ben, Ebû Sarîha Huzeyfetu'bnu Esîd el-Ğifârî'nin yanına girdim. O şöyle dedi: Ben şu iki kulağımla Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu: «Nutfe, rahimde kırk gece durur. Sonra üzerine melek iner». Râvî Zuheyr; Ebû Hayseme'nin: Onu yaratacak (ya'nî sûret verecek) olan melek dediğini zannederim demişdir. «Ve: Ey Rabbım! Erkek midir, yahut dişi midir? diye sorar. Allah da onu erkek, yahut dişi kılar. Sonra: Ey Rabbım! Doğru ve düzgün müdür, yahut düzgün değil midir? der. Allah onu doğru düzgün, yahut düzgün olmayarak yaradır. Sonra melek: Ey Rabbım! Rızkı nedir? Eceli nedir? Ahlâkı nedir? suâllerini sorar. Sonra Allah onu şakiyy (yani bedbaht) yahut mes'ûd ve bahtiyâr kılar»[3].

---

3. Kişinin saîd veya şakiyy olması ezelî takdîrin ve ana karnında iken bu sûretle damgalanmasının eseri olduğuna göre bu vaziyet o kişinin serbest hareketine mâni' bir zarûret ve bir özr değil midir? diye sorulabilir. Bunun cevâbı şudur: Hayır değildir. Çünkü bu ezelî takdîr ve ana karnındaki yazılma, Allâh'ın ilim ve irâdesinin eseridir. Ya'nî Allah bir kişinin dünyâda saîd veya şakiyy, cennetlik veya cehennemlik olacağını ezelde bildiği için o kişinin saîd veya şakiyy olacağını takdîr buyurmuşdur.

İlim denilen sıfat, ma'lûm denilen mevsûfa tâbi'dir. Ya'nî ilim, eşyânın hâricde teayyün eden vucûduna taalluk eder. İlim böyle hâsıl olur. Bu cihetle kul için ezelî takdîr bir zarûret ve özr teşkil etmez.

( ) Bize Abdu'l-Vâris İbnu Abdissamed tahdis etdi. Bana babam tahdîs etdi. Bize Rabîatu'bnu Kulsûm tahdîs etti. Bana babam, Külsûm, Ebu't-Tufeyl'den, o da Rasûlullah'ın sahâbîsi olan Huzeyfe ibn Esîd el-Ğıfârî'den tahdîs etdi. O da hadîsi Rasûlullah'a ref' etmişdir. «Allah bir ş... yaradmak istediği zaman kırk küsûr gece geçince, rahim işleri kendisı... e tevkîl edilen bir melek Allâh'ın izniyle nutfeyi sûretlendirir». Râvî bundan sonra yukarikilerin hadîsi tarzında zikretmişdir.

٥ — (٢٦٤٦) حدثني أبو كامل، فضيل بن حسين الجحدري. حدثنا حماد بن زيد. حدثنا عبيد الله ابن أبي بكر عن أنس بن مالك. ورفع الحديث أنه قال «إن الله عز وجل قد وكل بالرحم ملكا. فيقول: أي رب! نطفة. أي رب! علقة. أي رب! مضغة. فإذا أراد الله أن يقضي خلقا قال قال الملك: أي رب! ذكر أو أنثى؟ شقي أو سعيد؟ فما الرزق؟ فما الأجل؟ فيكتب كذلك في بطن أمه».

5 — (?646) .... : Enes ibn Mâlik (R) şu hadîsi Rasûlullah'a ref' etdi. Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Şüphesiz Azîz ve Celîl olan Allah rahime bir melek tevkîl etmişdir. Melek : Ey Rabbım! Bir nutfedir. Ey Rabbım! Bir kan pıhtısıdır. Ey Rabbım! Bir çiğnem etdir der. Allah bir mahlûk hükmedib yaratmak istediğinde melek : Ey Rabbım! Erkek midir, yahut dişi midir? Bedbaht mıdır, yahut mes'ûd ve bahtiyâr mıdır? Rızk nedir? Ecel nedir? Sorularını sorar. Bunlar anasının karnında iken böylece yazılır» [4].

---

4. Kur'ân-ı Kerim'de insanın yaradılış ve tekâmül safhaları dokuz kademe hâlinde zikredilmişdir :

1. *«Andolsun biz insanı çamurdan bir hulâsadan yaratdık.*
2. *Sonra onu sarp ve metîn bir karargâhda bir nutfe yapdık.*
3. *Sonra o nutfeyi bir kan pıhtısı hâline getirdik.*
4. *Derken o kan pıhtısını bir çiğnem et yapdık.*
5. *O bir çiğnem eti de kemiklere kalbetdik.*
6. *Arkasından o kemiklere bir et giydirdik.*
7. *Bilâhare onu başka yaratışla inşâ etdik. Sûret yapanların en güzeli olan Allâh'ın şânı ne güzeldir!*
8. *Sonra siz bunun arkasından hiç şüphesiz ki öleceksiniz.*
9. *Sonra siz kıyâmet gününde muhakkak diriltilib kaldırılacaksınız»* (el-Mu'minûn: 12-16).

İnsânı bir safhada yaratmağa kadir olan Allah'ın onu tabî'î şeklini alıncaya kadar bir takım tavırlara, kanûnî tahavvüllere tâbi' tutmasında hiç şüphesiz husûsî ve ûmûmî bir takım menfaatler ve hikmetler vardır. Bu hikmetleri ilgili ilim dallarındaki mütehassıslar bulmakda ve yazdıkları eserlerde uzun uzadıya anlatmakdadırlar. Bu husûslarda tafsîlat için tıbb, biyoloji, fizyoloji ve benzeri dallarda yazılan eserlere murâcaat etmelidir.

٦ – (٢٦٤٧) حدثنا عثمان بن أبي شيبة وزهير بن حرب وإسحاق بن إبراهيم - واللفظ لزهير - (قال إسحاق: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا) جرير عن منصور، عن سعد بن عبيدة، عن أبي عبد الرحمن، عن علي، قال: كنا في جنازة في بقيع الغرقد. فأتانا رسول الله ﷺ. فقعد وقعدنا حوله. ومعه مخصرة. فنكس فجعل ينكت بمخصرته. ثم قال «ما منكم من أحد، ما من نفس منفوسة، إلا وقد كتب الله مكانها من الجنة والنار. وإلا وقد كتبت شقية أو سعيدة» قال فقال رجل: يا رسول الله! أفلا نمكث على كتابنا، وندع العمل؟ فقال «من كان من أهل السعادة، فسيصير إلى عمل أهل السعادة. ومن كان من أهل الشقاوة، فسيصير إلى عمل أهل الشقاوة» فقال «اعملوا فكل ميسر. أما أهل السعادة فييسرون لعمل أهل السعادة. وأما أهل الشقاوة فييسرون لعمل أهل الشقاوة». ثم قرأ «فأما من أعطى واتقى * وصدق بالحسنى * فسنيسره لليسرى * وأما من بخل واستغنى * وكذب بالحسنى * فسنيسره للعسرى» [٩٢/الليل/٥-١٠].

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وهناد بن السري. قالا: حدثنا أبو الأحوص عن منصور، بهذا الإسناد في معناه. وقال: فأخذ عودا. ولم يقل: مخصرة. وقال ابن أبي شيبة في حديثه عن أبي الأحوص: ثم قرأ رسول الله ﷺ.

6 — (2647) .... : Ali (R) şöyle dedi: Biz bir defasında Bakîu'l-Ğarkad mezarlığında bir cenâzede bulunduk. Rasûlullah (S) yanımıza gelib oturdu; biz de etrafına oturduk. Rasûlullah'ın beraberinde bir asâ vardı. Rasûlullah başını eğdi. Düşünceli bir halde elindeki asâyla yere vurub dürtüşdürmeğe, çizgiler ve izler meydana getirmeğe başladı. Sonra:

— Sizden hiç bir kimse ve yaratılmış hiç bir nefis müstesnâ olmamak üzere muhakkak cennetdeki ve cehennemdeki yerini Allah yazmış (takdîr ve ta'yîn etmiş) dır. Ve herkesin bedbaht veya bahtiyâr olduğu muhakkak yazılmışdır! buyurdu. Bunun üzerine sahâbîlerden bir kimse:

— Yâ Rasûlallah! Öyle ise bizler ameli terk edib bu yazımız üzerinde durmayalım mı (yani amelin fâidesi nedir)? dedi[5]. Rasûlullah:

---

5. Kadî Iyâd dedi ki: Bu zât, her bir nefsin iki dârdan olan mekânına kazâ sebkat etdiği ve kazâ sebkat eden şeyin de vukûu zarûrî olduğuna göre amel etmekde hangi fâide vardır? Binâenaleyh biz ameli bırakalım! demek istiyor.

Taberî dedi ki: Bu zâtın nefsinde doğan suâl, kaderi nefyedenlerin şüphesidir. Rasûlullah ona kendisinde hiçbir şüphe bırakmıyacak bir cevâb vermişdir. Cevâbının

— Saâdet ehlinden olan kimse, saâdet sâhibinin ameline varıb ulaşacakdır. Şakâvet ehlinden olan kimse de şekâvet ehlinin ameline varıb ulaşacakdır buyurdu ve şunu ilâve etti: «Sizler amel edib çalışın. Çünkü herkes (niçin yaratıldıysa o kendisine) kolaylaşdırılmışdır. Saâdet ehli, saâdet ehlinin ameline kolaylaşdırılırlar. Şekâvet ehli de, şekâvet ehlinin ameline kolaylaşdırılırlar». Sonra Rasûlullah şu âyetleri okudu: **«Bundan sonra kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdîk ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız. Amma kim cimrilik eder, kendisini mustağnî görür ve en güzeli yalan sayarsa biz de onu en güç olan için hazırlayacağız»** (el-Leyl: 5-10).

( ) .... : Burada Ebu'l-Ahvas, Mansûr'dan bu isnâd ile yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişdir. Burada râvî: Bir çubuk aldı dedi de, bir asâ sözünü söylemedi. Ve bir de İbn Ebî Şeybe, Ebu'l-Ahvas'dan gelen hadîsinde: Sonra Rasûlullah (S) okudu demişdir.

٧ – (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو سَعِيدٍ الأَشَجُّ. قَالُوا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ). حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ. قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ جَالِسًا وَفِي يَدِهِ عُودٌ يَنْكُتُ بِهِ. فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ «مَا مِنْكُمْ مِنْ نَفْسٍ إِلَّا وَقَدْ عُلِمَ مَنْزِلُهَا مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! فَلِمَ نَعْمَلُ؟ أَفَلَا نَتَّكِلُ؟ قَالَ «لَا. اعْمَلُوا. فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ». ثُمَّ قَرَأَ «فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى ۝ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ۝ إِلَى قَوْلِهِ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى» [٩٢/الليل/٥-١٠].

(...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَنْصُورٍ وَالأَعْمَشِ؛ أَنَّهُمَا سَمِعَا سَعْدَ بْنَ عُبَيْدَةَ يُحَدِّثُهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. بِنَحْوِهِ.

---

takdîri şöyledir: Münezzeh olan Allah kaderleri bizden gâib kıldı ve amelleri de meşîetinin sebkat etdiği bu kaderlere delîller yapdı. Bize de amel etmekle emretdi. Binâenaleyh bizim için onun emrine imtisâl etmek zarûrîdir.

İmâm Nevevî de şöyle dedi: Bu hadîslerin hepsinde kaderi isbât etmek husûsunda ve bütün vukûatın, hayırlısının, şerlisinin, fâidelisinin ve zararlısının Allâh'ın kazâsı ve kaderi ile vukûa geldiği husûsunda sünnet ehli lehine açık delâletler vardır. *Kitâbu'l-iymân*'ın evvelinde bundan güzel bir kısım geçmişdi. Yüce Allâh: *«O yapacağından mes'ûl olmaz. Fakat onlar mes'ûl olurlar»* (el-Enbiyâ: 23) buyurdu. O, Yüce Allah'ın milkidir, ne dilerse yapar. Mâlik'e, mülkü husûsunda hiçbir i'tirâz yapılamaz. Çünkü yüce Allah'ın fiilleri için bir illet yokdur.

İmâm Ebu'l-Muzaffer es-Semânî de şöyle dedi: Kazâ ve kader, bahsinde en doğru bilgi kaynağı Kitâb ve sünnetdir. En doğru hareket de bunlardan ilhâm alarak tevakkuf

7 - ( ) .... : Ali (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) bir gün oturmuş ve elinde bulunan bir değneyi düşünceli bir halde yere vurub dürtüşdürüyordu. Bir ara başını kaldırdı ve :

— Sizden hiçbir nefis müstesnâ olmamak üzere cennetdeki yeri de ateşdeki yeri de bilinmişdir, buyurdu. Bunun üzerine sahâbîler :

— Yâ Rasûlallah! O halde niçin amel edib çalışıyoruz? Biz bu bilinmiş olan yazımız üzerine i'timâd etmiyelim mi? (yani o halde amelin faidesi nedir) dediler. Rasûlullah :

— Hayır, siz o bilinmiş olan yazınıza dayanıb durmayınız. Amel edib çalışınız. Çünkü herkes niçin yaratıldıysa o, kendisine kolaylaşdırılmışdır, buyurdu. Sonra da şu meâldeki âyetleri okudu : **«Bundan sonra kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdîk ederse biz de onu en kolaya hazırlıyacağız. Amma kim cimrilik eder, kendisini müstağnî görür ve o en güzeli yalan sayarsa biz de onu en güç olan için hazırlıyacağız»** (el-Leyl : 5-10) [6].

( ) .... : Buradaki râvîler de Ali'den, o da Peygamber'den yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir.

---

etmekdir. Bu ilhâm ile yetinmiyerek ileri gitmek o hudûdsuz deryâda hayrete ve dalâlete düşmekdir. Oraya dalan, kalbe emniyet ve i'timâd verir bir şeye ulaşamaz. Çünkü kazâ ve kader bilgisi Allâh'ın kendisine tahsîs ettiği bir sırdır ki onun önüne çekdiği bir perde ile yüce Allâh onu beşerin akıl ve idrâkine ve her türlü ma'rifet vâsıtalarına — hikmet îcâbı olarak — kapamışdır. Bize vâcib olan, bize hudûd ta'yin edilen yerde durmak ve orayı tecâvüz etmemekdir. Allah kader bilgisini âlemden dürmüş kaldırmışdır. Onu — Allah bildirmedikce — ne bir Peygamber, ne de en yakın bir melek bilmişdir. Kaderin sırrı insanlara cennete girdikleri zaman açılacakdır. Oraya girmeden önce bu sır açılmayacak da denilmişdir. Allah en iyi bilendir... (Nevevî).

6. Meselenin hulâsası şudur : Peygamber : «Her insanın saâdet ve şekâveti, cennetlik ve cehennemlik olduğu ezelde ilâhi ilimde takdîr edilmişdir» buyurmuş. Sahâbîler : Öyle ise yâ Rasûlallah! Dünyâda sa'y ve ibâdetin, bir takım meşakkatlere girişmenin ne te'siri vardır? Varsın herkes mukadder âkibetine doğru sürüklensin! demişler. Rasûlullah da cevâben : «Hayır! Tekliflerde meşakkat yokdur. Herkes fıtratın gereklerine nâil ve müyesser oluyor. Allah herkese hayır ve şerden neyi müyesser kıldıysa, o kişi onu kolaylıkla ve seve seve işliyor» buyurmuş oluyor.

Burada da şu suâl sorulmuşdur : Saîdin ibâdeti, şakiyynin şekâveti ilâhî kazânın muktezâsı, Allâh'ın te'sir ve kolaylaştırması ile olduğuna göre, kul ibâdet ve şekâvetinden dolayı niçin dünyâda medh ve zemme, ukbâda sevâb ve azâba mustahik olmalıdır? Cevâb : Bu medh ve zemm kulun fâiliyeti cihetiyle değil, mahalliyeti i'tibâriyledir. Ya'nî o kulun o fiili işlemesi cihetiyle değil, o fiile çıkış mahalli olması dolayısiyledir. Meselâ bir çirkin zemm ve güzel medh edilir. Bu güzellik ve çirkinliğin her ikisi de ilâhî kudretin eseridir. Ne güzelin kendi güzelliğinde, ne de çirkinin kendi çirkinliğinde sun'u te'siri vardır. Beşer kudretinin bu husûsda te'siri olsaydı dünyâ Yûsuf gibi güzellerle dolardı. Binâenaleyh güzel, güzelliğin fâili olarak değil, masdarı olarak medh edilir. Çirkin de böylece zemm olunuyor. Bunun gibi saîd, hayır ve fazîletin fâili değil, masdarı olduğu için medh ediliyor, sevâba mustahik oluyor. Şakiyy de böylece kötüleniyor ve ikâba uğruyor. İşte Eş'arîlerin kula izâfe etdikleri kesb bu olacakdır.

٨ — (٢٦٤٨) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ. حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ. حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ. ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ. قَالَ: جَاءَ سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشُمٍ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! بَيِّنْ لَنَا دِينَنَا كَأَنَّا خُلِقْنَا الْآنَ. فِيمَا الْعَمَلُ الْيَوْمَ؟ أَفِيمَا جَفَّتْ بِهِ الْأَقْلَامُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ، أَمْ فِيمَا نَسْتَقْبِلُ؟ قَالَ «لَا. بَلْ فِيمَا جَفَّتْ بِهِ الْأَقْلَامُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ» قَالَ: فَفِيمَ الْعَمَلُ؟ قَالَ زُهَيْرٌ: ثُمَّ تَكَلَّمَ أَبُو الزُّبَيْرِ بِشَيْءٍ لَمْ أَفْهَمْهُ. فَسَأَلْتُ: مَا قَالَ؟ فَقَالَ «اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ».

(...) حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ ابْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، بِهَٰذَا الْمَعْنَى. وَفِيهِ: فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «كُلُّ عَامِلٍ مُيَسَّرٌ لِعَمَلِهِ».

8 — (2648) .... : Câbir (R) şöyle dedi : Surâkatu'bnu Mâlik ibn Cu'şum geldi ve :

— Yâ Rasûlallah! Bize dînimizin aslını beyân et. Bugünkü amel neyin içindedir? Bunun bilgisine nisbetle biz sanki şimdi yaratılmış gibiyiz (yani bu meseleyi biz bilmiyoruz). Bu günün ameli, kalemlerin yazıb da (yazıların) kuruduğu, takdîrlerin cereyân etdiği işler içinde midir? Yoksa karşılayacağımız (yani yeniden meydana gelecek) işler içinde midir? diye sordu [7]. Rasûlullah :

— Hayır, bu günkü iş, yeniden meydana gelecek işler içinde değildir. Fakat kalemlerin yazıb kuruduğu, takdîrlerin cereyân ettiği işler içindedir buyurdu. Surâka :

— Öyle ise amel ne içindir? dedi.

Zuheyr dedi ki : Bundan sonra Ebu'z-Zubeyr, anlamadığım bir şey

---

7. Suâlin neticesi şudur : Amellerimizin ve onlara terettüb eden sevâb ve ikâbın vâkı' olacağına dâir Allâh'ın ilmi geçmiş ve irâdesi bunlarda nâfiz olmuş mudur? Yahut böyle bir sebkat ve nufûz yokdur da bizim fiillerimiz ancak kendi kudretimizle, irâdemizle vukûa geliyor, sevâb ve ikâb da bunların güzellikleri ve çirkinlikleri ile mi tahakkuk ediyor?

İkincisi Kaderiyye mezhebidir. Rasûlullah onu «kalemlerin yazıb kuruduğu şeydedir» kavli ile ibtâl etmişdir. Yani Allah bu işi şimdi meydâna gelmiş olarak bilmiş değildir. Fakat Allah'ın bununla ilgili ilmi, irâdesi, sebkat etmiş, onu *mahfûz levh*da yazan kâtiblerin kalemleri kurumuşdur (Ubbî).

«Kalemlerin kuruduğu şeylerde midir? demek, ondan takdîrler geçmiş midir? Allâh'ın ilmi ondan evvel geçmiş ve mahfûz levh da yazılması daha önceden tamâm olmuş mudur? Yazılmış olduğu kalem kuruyub, onda artırma ve eksiltme yapmak imkânsız mı olmuşdur? demekdir.

Âlimler şöyle dediler. Allah'ın kitâbı, *levhi*, kalemi ve bu hadisde zikredilen sahifeler, bunların hepsi iymân edilmesi vâcib olan şeylerdendir. Bunların keyfiyyetlerine ve sıfatlarına gelince, bunların ilmi Allâh'a âiddir. Mahlûklar onun ilminden dilediği mikdâr müstesnâ hiç bir şeyi ihâta edemezler (Nevevî).

konuşdu. Ben : Ne dedi? diye sordum. «Amel ediniz, çünkü herkes müyesser kılınmışdır» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebu'z-Zubeyr'den, o da Câbir ibn Abdillâh'dan, o da Peygamber'den bu ma'nâ ile haber vermişdir. Bunda: Rasûlullah «her çalışan, ameline müyesserdir» buyurdu ifâdesi vardır.

٩ — (٢٦٤٩) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ يَزِيدَ الضُّبَعِيِّ. حَدَّثَنَا مُطَرِّفٌ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ. قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَعُلِمَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ؟ قَالَ فَقَالَ «نَعَمْ» قَالَ قِيلَ: فَفِيمَ يَعْمَلُ الْعَامِلُونَ؟ قَالَ «كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ».

(...) حدثنا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ ابْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ نُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ عُلَيَّةَ. ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. كُلُّهُمْ عَنْ يَزِيدَ الرِّشْكِ، فِي هَٰذَا الْإِسْنَادِ. بِمَعْنَىٰ حَدِيثِ حَمَّادٍ. وَفِي حَدِيثِ عَبْدِ الْوَارِثِ. قَالَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ!

9 — (2649) .... : Imrân ibn Husayn (R) şöyle dedi : Bir kimse tarafından :

— Yâ Rasûlallah! Cennet ehli ateş ehlinden (ayırt edilib) bilindi mi? diye soruldu. Rasûlullah :

— Evet (ayırt edilib bilinmişdir) buyurdu. Yine o zât tarafından :

— Öyle ise (yani cennetlik, cehennemlik ezelde belli olunca) işleyib çalışanlar neye böyle amel edib duruyorlar? denildi. Rasûlullah :

— Herkes niçin yaradıldıysa onun yolları kendisine kolaylaştırılmışdır buyurdu [8].

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîleri de Yezîd ibn Rişk'den, bu isnâd içinde (9 rakamlı) Hammâd ibn Zeyd hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Abdu'l-Vâris'in hadîsinde, İmrân ibn Husayn : Ben, yâ Rasûlallah!... dedim tarzındadır.

---

8. Bir âyet meâli :

«*De ki : Her biri kendi aslî tabîatına göre hareket eder. O halde, kimin daha doğru yolda bulunduğunu Rabbın daha iyi bilicidir*» (el-İsrâ : 84).

Ya'ni hepsi iymân edenler de, etmeyenler de kendi *şâkilesi* üzere amel eder. *Şâkile* kelimesi, tabîat, âdet, dîn, hulk, niyyet, seciyye, cibilliyet ve müşâkil yol gibi muhtelif ve fakat birbirine yakın ma'nâlarla tefsîr edilmişdir. En cem'iyyetlisi sonuncusudur. Ya'nî herkes kendi hâl ve mizâcına uygun olan yolda hareket eder, diğer deyişle husûsî hissiyâtına göre iş yapar demekdir.

١٠ – (٢٦٥٠) حدثنا إسحاق بن إبراهيم الحنظلي . حدثنا عثمان بن عمر . حدثنا عزرة بن ثابت
عن يحيى بن عقيل ، عن يحيى بن يعمر ، عن أبي الأسود الدئلي ، قال : قال لي عمران بن الحصين :
أرأيت ما يعمل الناس اليوم ويكدحون فيه ، أشيء قضي عليهم ومضى عليهم من قدر ما سبق ؟
أو فيما يستقبلون به مما أتاهم به نبيهم ، وثبتت الحجة عليهم ؟ فقلت : بل شيء قضي عليهم ، ومضى
عليهم . قال فقال : أفلا يكون ظلما ؟ قال : ففزعت من ذلك فزعا شديدا . وقلت : كل شيء خلق
الله وملك يده . فلا يسأل عما يفعل وهم يسألون . فقال لي : يرحمك الله ! إني لم أرد بما سألتك
إلا لأحزر عقلك . إن رجلين من مزينة أتيا رسول الله ﷺ . فقالا : يا رسول الله ! أرأيت ما يعمل
الناس اليوم ، ويكدحون فيه ، أشيء قضي عليهم ومضى فيهم من قدر قد سبق ، أو فيما يستقبلون به
مما أتاهم به نبيهم ، وثبتت الحجة عليهم ؟ فقال « لا . بل شيء قضي عليهم ومضى فيهم . وتصديق
ذلك في كتاب الله عز وجل : ونفس وما سواها . فألهمها فجورها وتقواها » [٩١/الشمس/٧و٨] .

10 — (2650) .... : Ebu'l-Esved ed-Dieliyy şöyle dedi : İmrân ibn Husayn (R) bana :

— İnsanların yapmakda oldukları ve emek çekib didindikleri şeye ne dersin? Kendilerine hüküm (kazâ) olunan ve sebkat etmiş bulunan kaderden üzerlerine gelib geçen bir şey midir? Yahut Peygamberlerinin getirdiği şeylerden olub da kendilerini karşılayacak ve aleyhlerine hüccet sâbit oluveren şeylerden midir? diye sordu. Ben :

— Hayır (karşılaşacakları tesâdufî işler değil), lâkin vaktıyle kendilerine kazâ olunan ve kendilerine gelib çatan bir şeydir dedim. Bunun üzerine İmrân ibn Husayn :

— Öyle ise bu, insanlara bir zulm olmuyor mu? dedi. Ben bu sözden şiddetle korkdum ve :

— Her şey Allâh'ın mahlûkudur ve elinin milkidir. O YAPACAĞINDAN MES'ÛL OLMAZ, FAKAT ONLAR MES'UL OLURLAR (el-Enbiyâ : 23) dedim. Bu sefer İmrân bana şunları söyledi :

— Allah sana merhamet buyursun! Ben sana sorduğum şeylerle ancak senin aklını (anlayışını ve bilgini) imtihân etmek istedim. Muzeyne kabîlesinden iki kimse Rasûlullah'ın yanına geldiler de şöyle dediler :

— Yâ Rasûlallah! İnsanların bu gün işlemekde oldukları ve emek çekib didine geldikleri şeye ne buyurursun? Bu üzerlerine hükmedilen ve geçmiş bir kaderden olarak kendilerine gelen bir şey midir? yahut Peygamberlerinin getirdiği ve üzerlerine hüccet sâbit olan şeylerden olarak kendilerinin karşılaşacakları şeyler içinde midir? Rasûlullah (S) şöyle buyurdu :

— Hayır, bu ikinci şekil değil. Fakat üzerlerine hükmolunan ve kendilerine gelen bir şeydir (kaderdir). Azîz ve Celîl olan Allâh'ın Kitâbında bunun tasdîki şu âyetdir: **«Her bir nefse ve onu düzenliyene, sonra da ona hem kötülüğü, hem korunmasını ilhâm edene...»** (eş-Şems : 7-8).

١١ — (٢٦٥١) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد العزيز (يعني ابن محمد) عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إن الرجل ليعمل الزمن الطويل بعمل أهل الجنة، ثم يختم له عمله بعمل أهل النار. وإن الرجل ليعمل الزمن الطويل بعمل أهل النار، ثم يختم له عمله بعمل أهل الجنة».

11 — (2651) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Hakîkat öyle adam vardır ki uzun zaman cennet ehlinin amelini işler. Sonra onun bu ameli ateş ehlinin ameli ile son bulub mühürlenir. Keza kişi uzun zaman ateş ehlinin amelini işler. Sonra da onun bu ameli cennet ehlinin ameli ile son bulub mühürlenir».

١٢ — (١١٢) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن القاري) عن أبي حازم، عن سهل بن سعد الساعدي؛ أن رسول الله ﷺ قال «إن الرجل ليعمل عمل أهل الجنة، فيما يبدو للناس، وهو من أهل النار. وإن الرجل ليعمل عمل أهل النار، فيما يبدو للناس، وهو من أهل الجنة».

12 — (112) [9] .... : Sehl ibn Sa'd es-Sâidiyy (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Hakîkat öyle adam vardır ki, insanlara zâhir olan halleri ile muhakkak cennet ehli ameli yapar. Halbuki kendisi ateş ehlindendir. Ve yine öyle adam vardır ki insanlara görünüşde mutlak ateş ehlinin amelini işler. Halbuki kendisi cennet ehlindendir» [10].

(٢) باب حجاج آدم وموسى عليهما السلام

١٣ — (٢٦٥٢) حدثني محمد بن حاتم وإبراهيم بن دينار وابن أبي عمر المكي وأحمد بن عبدة الضبي. جميعا عن ابن عيينة (واللفظ لابن حاتم وابن دينار). قالا: حدثنا سفيان بن عيينة عن عمرو، عن طاوس، قال: سمعت أبا هريرة يقول: قال رسول الله ﷺ «احتج آدم وموسى. فقال موسى: يا آدم! أنت أبونا. خيبتنا وأخرجتنا من الجنة. فقال له آدم: أنت موسى. اصطفاك الله بكلامه،

9. Bu hadis ayni sahâbîden ve ayni konuda olarak SAHÎH-İ MUSLİM TERCEMESİ'nin *Kitâbu'l-iymân* 47 nci bâb, 179-(112) hadîsde I. 159 uncu sahîfede geçdiği için oradaki hadîsin müteselsil rakamı olan 112 yi almışdır.

10. Evvelki adam, murâîdir, munâfıkdır. Öbürü, samîmî müslümandır. Gösterişe tenezzül etmez. Ham kişiler onun cehennemlik olduğunu sanır. Halbuki ondan Allah râzıy olmuşdur.

وَخَطَّ لَكَ بِيَدِهِ ، أَتَلُومُنِي عَلَى أَمْرٍ قَدَّرَهُ اللهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي بِأَرْبَعِينَ سَنَةً ؟ » فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ
« فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى . فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى » .

وَفِي حَدِيثِ ابْنِ أَبِي عُمَرَ وَابْنِ عَبْدَةَ . قَالَ أَحَدُهُمَا : خَطَّ . وَقَالَ الآخَرُ : كَتَبَ لَكَ التَّوْرَاةَ بِيَدِهِ .

(2) ÂDEM İLE MÛSÂ ALEYHİMESSELÂMIN BİRİBİRLERİNE KARŞI HÜCCET İBRÂZ EDİB ÇEKİŞMELERİ BÂBI

13 — (2652) .... : Tâvûs şöyle dedi : Ben Ebû Hureyre (R) den işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Âdem ile Mûsâ biribirlerine karşı hüccet getirib nizâ' edişdiler : Mûsâ :

— Yâ Âdem! Sen bizim babamızsın. Sen bizi cennetden çıkardığın için bizleri mahrûmiyet ve zarara düşürdün! dedi. Âdem de ona :

— Sen, Allah'ın kelâmı ile seçib mümtâz kıldığı ve lehine eliyle yazıb çizdiği Mûsâ'sın. Öyle iken sen, Allâh'ın beni yaratmasından kırk sene evvel üzerime takdîr buyurduğu bir işden dolayı beni levm mi ediyorsun? dedi.» Bunu tâ'kîben peygamber : «Böylece Âdem, Mûsâ'ya delîl ve burhanla gâlib oldu. Âdem, Mûsâ'ya delîl ve burhanla gâlib oldu» buyurdu.

Râvîlerden bn Ebî İmrân ile İbn Abde'nin hadîsinde; bunların biri : Çizdi demiş; diğeri ise : Tevrât'ı senin için eliyle yazdı demişdir.

١٤ — (...) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ ، فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « تَحَاجَّ آدَمُ وَمُوسَى . فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى . فَقَالَ لَهُ مُوسَى : أَنْتَ آدَمُ الَّذِي أَغْوَيْتَ النَّاسَ وَأَخْرَجْتَهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ ؟ فَقَالَ آدَمُ : أَنْتَ الَّذِي أَعْطَاهُ اللهُ عِلْمَ كُلِّ شَيْءٍ ، وَاصْطَفَاهُ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَتِهِ ؟ قَالَ : نَعَمْ . قَالَ : فَتَلُومُنِي عَلَى أَمْرٍ قُدِّرَ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ ؟ » .

14 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Âdem ile Mûsâ biribirlerine karşı hüccet getirerek çekişdiler. Netîcede Âdem, Mûsâ'ya hüccetle gâlib geldi. Mûsâ, Âdem'e :

— Sen insanları azdıran ve onları cennetden çıkaran Âdem misin? dedi. Âdem ona :

— Sen, Allah'ın kendisine herşeyin ilmini verdiği ve risâleti ile de insanlar üzerine süzüb seçdiği Mûsâ mısın? dedi. Mûsâ :

— Evet dedi. Âdem :

— Öyle ise ben yaratılmadan evvel üzerime takdîr edilmiş olan bir işden dolayı beni azarlayıb levm mi ediyorsun? dedi».

١٥ — (...) حَدَّثَنَا إِسْحَٰقُ بْنُ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ الْأَنْصَارِيُّ . حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ . حَدَّثَنِي الْحَارِثُ بْنُ أَبِي ذُبَابٍ عَنْ يَزِيدَ (وَهُوَ ابْنُ هُرْمُزَ) وَعَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْأَعْرَجِ ، قَالَا : سَمِعْنَا أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « احْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَىٰ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ عِنْدَ رَبِّهِمَا . فَحَجَّ آدَمُ مُوسَىٰ . قَالَ مُوسَىٰ : أَنْتَ آدَمُ الَّذِي خَلَقَكَ اللهُ بِيَدِهِ ، وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ ، وَأَسْجَدَ لَكَ مَلَائِكَتَهُ ، وَأَسْكَنَكَ فِي جَنَّتِهِ ، ثُمَّ أَهْبَطْتَ النَّاسَ بِخَطِيئَتِكَ إِلَى الْأَرْضِ ؟ فَقَالَ آدَمُ : أَنْتَ مُوسَى الَّذِي اصْطَفَاكَ اللهُ بِرِسَالَتِهِ وَبِكَلَامِهِ ، وَأَعْطَاكَ الْأَلْوَاحَ فِيهَا تِبْيَانُ كُلِّ شَيْءٍ ، وَقَرَّبَكَ نَجِيًّا ، فَبِكَمْ وَجَدْتَ اللهَ كَتَبَ التَّوْرَاةَ قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ ؟ قَالَ مُوسَىٰ : بِأَرْبَعِينَ عَامًا . قَالَ آدَمُ : فَهَلْ وَجَدْتَ فِيهَا : وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ؟ [٢٠/طه/١٢١] . قَالَ : نَعَمْ . قَالَ : أَفَتَلُومُنِي عَلَىٰ أَنْ عَمِلْتُ عَمَلًا كَتَبَهُ اللهُ عَلَيَّ أَنْ أَعْمَلَهُ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي بِأَرْبَعِينَ سَنَةً ؟ » قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « فَحَجَّ آدَمُ مُوسَىٰ » .

(...) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ حَاتِمٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . حَدَّثَنَا أَبِي عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « احْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَىٰ . فَقَالَ لَهُ مُوسَىٰ : أَنْتَ آدَمُ الَّذِي أَخْرَجَتْكَ خَطِيئَتُكَ مِنَ الْجَنَّةِ ؟ فَقَالَ لَهُ آدَمُ : أَنْتَ مُوسَى الَّذِي اصْطَفَاكَ اللهُ بِرِسَالَتِهِ وَبِكَلَامِهِ ، ثُمَّ تَلُومُنِي عَلَىٰ أَمْرٍ قَدْ قُدِّرَ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ ؟ فَحَجَّ آدَمُ مُوسَىٰ » .

(...) حَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ . حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ النَّجَّارِ الْيَمَامِيُّ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمَعْنَىٰ حَدِيثِهِمْ .

(...) وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِنْهَالٍ الضَّرِيرُ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ . حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ سِيرِينَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . نَحْوَ حَدِيثِهِمْ .

15 — ( ) .... : Yezîd ibn Hürmüz ile Abdurrahmân el'A'rac dediler ki : Biz Ebû Hureyre (R) den işitdik şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Âdem ile Mûsâ Aleyhimesselâm Rabları katında biribirlerine karşı hüccet getirerek mücâdele etdiler. Neticede Âdem, Mûsâ'ya hüccetle galebe etdi. Mûsâ :

— Sen, Allâh'ın kendi eliyle yaratdığı, kendi rûhundan rûh üflediği, meleklerini sana secde ettirdiği, cennetinde iskân edib oturtduğu, sonra

da yapmış olduğun hatâdan dolayı insanları arza indirten Âdem misin? diye sordu. Âdem :

— Sen, Allâh'ın rasûllükle ve kelâmı ile mümtâz kılıb seçtiği, içinde herşeyin beyânı bulunan LEVHALARı verdiği ve yavaşca konuşucu olarak seni kendisine yaklaşdırdığı Mûsâ'sın. Benim yaratılmamdan kaç sene önce Allah'ın Tevrât'ı yazdığını buluyorsun? dedi. Mûsâ :

— Kırk yıl önce dedi : Âdem :

— Peki Tevrât'ın içinde : VE ÂDEM RABBINA ÂSÎ OLDU DA ŞAŞIB KALDI (Tâ Hâ : 121) âyetini buldun mu? diye sordu. Mûsâ :

— Evet buldum dedi. Âdem :

— Öyle ise Allah'ın beni yaratmasından kırk sene önce benim işlemekliğimi üzerime yazmış olduğu bir işi işlememden dolayı beni azarlayıb levm mi ediyorsun? dedi».

Rasûlullah : «Böylece Âdem, Mûsâ'yı huccetle mağlûb etmişdir» buyurdu.

( ) .... : Ebû Hureyre dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Âdem ile Mûsâ biribirine karşı hüccet getirerek çekişdiler. Mûsâ, Âdem'e karşı :

— Sen hatâsı kendisini cennetden çıkartmış olan Âdem misin? dedi. Bunun üzerine Âdem :

— Sen Allah'ın risâleti ve kelâmıyle seçib mümtâz kıldığı Mûsâ'sın, sonra da yaradılmamdan önce bana takdîr olmuş bulunan bir işden dolayı bana serzeniş mi ediyorsun? dedi. Böylece Âdem, Mûsâ'ya hüccetle galebe eyledi».

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıkilerin hadîsleri tarzında rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Buradaki râvî de Muhammed ibn Sîrîn'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Rasûlullah'dan, olmak üzere yukarıkilerin hadîsi tarzında rivâyet etmişdir.

١٦ — (٢٦٥٣) حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ ، أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَرْحٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي أَبُو هَانِئٍ الْخَوْلَانِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْحُبُلِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ، قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « كَتَبَ اللهُ مَقَادِيرَ الْخَلَائِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ . قَالَ وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ » .

(...) حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا الْمُقْرِئُ . حَدَّثَنَا حَيْوَةُ . ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ التَّمِيمِيُّ . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ . أَخْبَرَنَا نَافِعٌ (يَعْنِي ابْنَ يَزِيدَ) . كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي هَانِئٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّهُمَا لَمْ يَذْكُرَا : وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ .

16 — (2653) .... : Abdullah ibn Amr ibn Âs (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu: «Allah mahlûkatın makderelerini (yani kader ve kazâlarını) semâları ve arzı yaratmasından ELLİ BİN SENE önce yazmışdır. Ve onun arşı (semâları ve arzı yaratmadan evvel) su üzerinde idi»[11].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de yine Ebû Hânî'den bu isnâd ile yukarıki hadîs gibi rivâyet etdiler. Şukadar var ki bunlar: Ve onun arşı su üzerinde idi, fıkrasını zikretmediler.

(٣) باب تصريف الله تعالى القلوب كيف شاء

١٧ — (٢٦٥٤) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ. كِلَاهُمَا عَنِ الْمُقْرِئِ. قَالَ زُهَيْرٌ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ ابْنُ يَزِيدَ الْمُقْرِئُ. قَالَ: حَدَّثَنَا حَيْوَةُ. أَخْبَرَنِي أَبُو هَانِئٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْحُبُلِيَّ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ يَقُولُ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «إِنَّ قُلُوبَ بَنِي آدَمَ كُلَّهَا بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَٰنِ. كَقَلْبٍ وَاحِدٍ. يُصَرِّفُهُ حَيْثُ يَشَاءُ». ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «اللَّهُمَّ! مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ! صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ».

(3) YÜCE ALLÂH'IN KALBLERİ NASIL DİLERSE ÇEVİRİB DÖNDÜRMESİ BÂBI

17 — (2654) Bana Zuheyr ibn Harb ile İbn Numeyr, her ikisi de el-Mukri'den tahdîs etdiler. Zuheyr dedi ki: Bana Abdullah ibn Yezîd el-Mukri' tahdîs edib şöyle dedi. Bize Hayve tahdîs etdi. Bana Ebû Hânî' haber verdi ki kendisi Ebû Abdirrahmân el-Hubullî'den işitmişdir. O da Abdullah ibn Amr ibn Âs (R) dan işitmişdir. O da Rasûlullah'dan işitdiğini söylüyordu. Rasûlullah (S) şöyle buyuruyordu: «Bütün Âdem oğullarının kalbleri Rahmânın parmaklarından iki parmak arasında bir tek kalb gibidir ki Rahmân onu dileyeceği yere çevirib döndürür». Bundan sonra Rasûlullah: «ALLÂHUMME! MUSARRİFE'L-KULÛB! SARRİF KULÛBENÂ ALÂ TÂATİKE = Yâ Allâh! Ey kalbleri çevirib döndüren (Allâh'ım)! Kalblerimizi sana tâat etmeye çevirib dönder» diye duâ etdi.

11. es-Secde sûresi 10 uncu âyetinin tefsîri vesîlesi ile şöyle bir «kîl» naklederler. Denilmiş ki: Semâvât ve arz halk olunmadan arş su üzerinde idi. Sudaki suhûnetden bir kaymak ve bir duman çıkdı. Kaymak suyun yüzünde kaldı, ondan kuraklığı halk etdi ve ondan arzı ihdâs eyledi. Duman da yukarı yükseldi, ondan da semâyı yaratdı.

Fahruddîn Râzıy: Bu kıssa Kur'ân'da yokdur. Yahûdîlerin Tevrât dediği kitâbın evvelinde vardır. Bir delîl delâlet ederse kabûl olunabilir demişdir (*Hak Dîni*, V, 4192).

(٤) باب كل شيء بقدر

١٨ — (٢٦٥٥) حدثني عبد الأعلى بن حماد. قال: قرأت على مالك بن أنس. ح وحدثنا قتيبة بن سعيد عن مالك، فيما قرئ عليه، عن زياد بن سعد، عن عمرو بن مسلم، عن طاوس؛ أنه قال: أدركت ناسا من أصحاب رسول الله ﷺ يقولون: كل شيء بقدر. قال وسمعت عبد الله بن عمر يقول: قال رسول الله ﷺ «كل شيء بقدر. حتى العجز والكيس. أو الكيس والعجز».

(4) «HER ŞEY BİR KADER İLEDİR» BÂBI

18 — (2655) .... : Tâvûs şöyle dedi : Ben Rasûlullah'ın sahâbîlerinden bir çok insanlara erişdim. Onlar : Her şey kader (ölçü) iledir diyorlardı. Ben Abdullah ibn Umer (R) den de şöyle derken işitdim : Rasûlullah (S) : «Her şey bir kader (ya'nî bir ölçü) iledir. Hattâ âcizlik ile zekâ ve beceriklilik bile — yahut : Zekâ ve beceriklilik ile âcizlik bile —» [12].

١٩ — (٢٦٥٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا وكيع عن سفيان، عن زياد بن إسماعيل، عن محمد بن عباد بن جعفر المخزومي، عن أبي هريرة. قال: جاء مشركو قريش يخاصمون رسول الله ﷺ في القدر. فنزلت: يوم يسحبون في النار على وجوههم ذوقوا مس سقر • إنا كل شيء خلقناه بقدر [٥٤/القمر/٤٨و٤٩].

19 — (2656) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Kureyş muşrikleri geldiler. Rasûlullah (S) ile kader husûsunda çekişib münâkaşa ediyorlardı. Bu sebeble şu âyetler nâzil oldu : «**(Muhakkak ki mucrimler, taşkınlık ve çılgınlıklar içindedirler). O gün onlar yüzleri üstü ateşde sürüklenirler. Tadın cehennemin dokunuşunu (denilir)! Haberiniz olsun ki biz her şeyi bir kaderle yaratmışızdır»** (el-Kamer: 48-49) [13].

---

12. Bunun ma'nâsı, âcize kendi âcizliği takdir olunmuşdur. Zekî ve becerikli olana da kendi zekâ ve beceriklilîği takdir olunmuşdur demekdir.

13. «*Çünkü biz her şeyi bir kader ile yaratdık*». Her şeyin vukûundan evvel ezelde ilâhî ilimde mukadder olan bir kaderi ya'nî ilmî haysiyeti vardır ki kazânın cereyânı, fi'len yaradılışı o kadere göre vâkî' olur. Onu başkası istediği gibi îcâb ve ta'yin edemez. Onun için mucrim, kendi keyf ve irâdesine göre cürmün mâhiyet ve mukadderâtını değiştiremez. Kaderde âkibeti bedbahtlık, mes'ûliyet, mahkûmiyet ile cehenneme götürmek olan cürüm ve ma'siyetler sevâb ve saâdet vesilesi yapılamaz. Onun için mücrimler, mücrim oldukları haysiyetden dalâl ve nîrân içindedirler. Kader, abdin cüz'î

(٥) باب قدر على ابن آدم حظه من الزنى وغيره

٢٠ — (٢٦٥٧) حدثنا إسحق بن إبراهيم وعبد بن حميد (واللفظ لإسحق). قالا: أخبرنا عبد الرزاق. حدثنا معمر عن ابن طاوس، عن أبيه، عن ابن عباس، قال: ما رأيت شيئا أشبه باللمم مما قال أبو هريرة؛ أن النبي ﷺ قال «إن الله كتب على ابن آدم حظه من الزنى. أدرك ذلك لا محالة. فزنى العينين النظر. وزنى اللسان النطق. والنفس تمنى وتشتهي. والفرج يصدق ذلك أو يكذبه».

قال عبد في روايته: ابن طاوس عن أبيه. سمعت ابن عباس.

(5) ÂDEM OĞLU ÜZERİNE ZİNÂDAN VE DİĞERLERİNDEN OLAN NASÎBİNİN TAKDÎR OLUNDUĞU BÂBI

20 — (2657) .... : İbn Abbâs (R) : Ebû Hureyre'nin Peygamber (S) şöyle buyurdu diyerek rivâyet etdiği şu hadîsden daha küçük günâha benzer hiç bir şey görmedim : [14] Peygamber şöyle buyurmuştur : «Allah, Âdem oğluna zinâdan nasîbini takdîr etmişdir. Hiç şüphesiz Âdem oğlu

---

irâdesine münâfî de değildir. Çünkü ihtiyârî fiillerin vukûu için cüz'î irâde dahi kader cümlesindendir. O halk ve fiilin nasıl olduğuna ya'nî kaderin kazâ ile icrâsına gelince, «*bizim emrimiz ancak birdir. Bir göz kırpması gibidir*» (el-Kamer: 50). Bir kelimeden veya bir lemhadan ibârettir. Basarla bir lemha gibi, gözle serî bir bakış lahzası ya'nî bir şuûr anı gibi ki «*onun emri, bir şeyi dilediği zaman ona ancak OL demesinden ibâretdir, o da oluverir*» (Yâ Sîn : 82) buyurulduğu üzere «KUN : OL» emrinden ibâretdir. Hakîkatde tam illet bu *kun* emridir. İllet vâki' olunca ma'lûl de hemen oluverir. Onun için o cem'iyyetler nasıl bozulacak, o sâat nasıl olacak, mücrimler o mukadderâta nasıl sürüklenecek? diye tereddüde mahal da yokdur. «OL» deyiverir de hepsi olur. (*Hak Dîni*, VI, 4654-4655).

Şu âyet de bu mes'eleye temâs ediyor :

«*...Her şey onun indinde bir mikdâr iledir*» (er-Ra'd: 8). Evvel ve âhirinden bir had ile mahdûd ve mukadderdir. Nefsinde ölçülmüş biçilmişdir. Her şeyin tekvîn mertebelerinde tecâvüz edemiyeceği muayyen bir haddi, bir vaktı, husûsî bir hâli vardır. Ve bütün sebebler silsilesi Allâh'a dayanır. Ve Allâh'ın ilmiyle ihâta edilmeyen hiçbir şey yokdur. Her şeyin nefse'l-emr de herhangi bir vucûd mertebesinde tahakkuku veya ona istîdâdı Allah Teâlâya nisbetle huzûrî bir ilimdir (*Hak Dîni*, IV, 2963).

14. Bunun ma'nâsı şu âyetin tefsîridir :

«(O güzel hareket edenler), *ufak tefek suçlar hâric olmak üzere günâhın büyüklerinden ve fuhûşdan kaçınanlardır. Şüphesiz ki Rabbın mağfireti bol olandır...*» (en-Necm: 32).

Âyetin ma'nâsı, küçük günâhlardan başka ma'siyetlerden çekinenler için Allah küçük günahları afv edecekdir demekdir. Nitekim şu âyetde de bu tasrîh olunmuşdur:

«*Eğer yasak edildiğiniz büyük günâhlardan kaçınırsanız sizin kabahatlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir mevkiye sokarız*» (en-Nisâ: 31). Bu iki âyetin ma'nâsı, büyük günâhlardan çekinmek, *lemem* ta'bir edilen küçük günahları düşürür demekdir. İbn Abbâs bu âyetdeki *lememi* hadîsdeki bakmak, dokunmak ve benzeri şeylerle tefsîr etmişdir. Hakîkaten bu onun dediği gibidir. *Lemem*'in tefsîri husûsunda sahîh olan ancak budur (Nevevî).

(ezelde) mukadder olan bu âkıbete erişecekdir. İmdi göz zinâsı (mahremi olmayan kadına şehvetle bakmakdır) dil zinâsı da (zevkle) konuşmakdır. Nefis temennî eder ve iştehâlanır (bu arzu da nefsin zinâsıdır). Tenâsül uzvu ise bu âzânın hepsinin arzularını ya gerçekleşdirir, yahut (bırakarak) yalanlar»[15].

Râvî Abd ibn Humeyd kendi rivâyetinde: Tâvûs'un oğlundan, o da babasından. Ben İbn Abbâs'dan işitdim demişdir.

٢١ — (...) حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَخْبَرَنَا أَبُو هِشَامٍ الْمَخْزُومِيُّ. حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ. حَدَّثَنَا سُهَيْلُ ابْنُ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «كُتِبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ نَصِيبُهُ مِنَ الزِّنَى. مُدْرِكٌ ذَلِكَ لَا مَحَالَةَ. فَالْعَيْنَانِ زِنَاهُمَا النَّظَرُ. وَالْأُذُنَانِ زِنَاهُمَا الِاسْتِمَاعُ. وَاللِّسَانُ زِنَاهُ الْكَلَامُ. وَالْيَدُ زِنَاهَا الْبَطْشُ. وَالرِّجْلُ زِنَاهَا الْخُطَا. وَالْقَلْبُ يَهْوَى وَيَتَمَنَّى. وَيُصَدِّقُ ذَلِكَ الْفَرْجُ وَيُكَذِّبُهُ».

21 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Âdem oğlu üzerine zinâdan olan nasîbi yazılmışdır. Kendisi buna çâresiz erişecekdir. İmdi iki göz, bunların zinâsı bakmakdır. İki kulak, bunların zinâsı işitmekdir. Dilin zinâsı, kelâm etmekdir. Elin zinâsı, kavrayıb tutmakdır. Ayağın zinâsı, (harâma atılan) adımlardır. Kalb bir şeye arzu ile mahabbet duyar ve temennî eyler, bunu da cinsiyet organı ya tasdîk edib gerçekleşdirir, yahut da (işlemeyib) yalanlar».

---

15. Bu, «Allah Âdem evlâdına zinâdan nasîbini yazmışdır» sözünün ma'nâsı şudur: Âdem evlâdı üzerine zinâdan nasîbi yazılmıştır. Bunlardan kiminin zinâsı, cinsiyet âletini harâm olan cinsiyet âleti içine sokmak sûretiyle hakîkî zinâ olur. Kiminin zinâsı, harâma bakmak, yahut zinâyı ve onun tahsîli ile ilgili şeyleri işitmek, yahut eliyle yabancı kadına dokunmak, yahut öpmek, yahut ayağı ile zinâya yürümek, yahut yabancı kadına bakmak, dokunmak, yahut harâm olan konuşma yapmak, yahut kalb ile düşünmek ve benzeri şekillerle işlenen mecâzî zinâ olur. Bunların hepsi mecâzî zinâ nevileridir. Cinsiyet uzvu bunların hepsini ya tasdîk edib gerçekleşdirir, yahut yalan çıkarır. Bunun da ma'nâsı, o bazan cinsiyet uzvu ile zinâyı gerçekleşdirir. Bazan da buna hayli yakınlaşsa da cinsiyet uzvunu diğer birinin cinsiyet uzvuna sokmak sûretiyle zinâyı gerçekleşdirmez (Nevevî).

Bu hadîse göre yüce Allâh Âdem oğluna ezelde ne takdîr etdiyse muhakkak ona erişecekdir. İnsan oğlunun kudreti, mukadder olan (ya'nî Allah tarafından yapılacağı ezelde bilinmiş olan) şeyi def' etmeğe kâfî değildir. Şukadar ki yüce Allâh, tenâsül uzvu hakîkî zinâ ile bu hatîeleri gerçekleşdirib tahakkuk etdirmedikce ve yalan bir ru'yâ hâlinde kaldıkca kulun, göz, dil gibi uzuvlarıyle kazandığı küçük günâhlarla zinâ sûretinde muâhaze etmiyor. Fakat zinâ gerçekleşince büyük günâh oluyor ve haddi îcâb ediyor.

(٦) باب معنى كل مولود يولد على الفطرة، وحكم موت أطفال الكفار وأطفال المسلمين

٢٢ — (٢٦٥٨) حدثنا حاجب بن الوليد. حدثنا محمد بن حرب عن الزبيدي، عن الزهري. أخبرني سعيد بن المسيب عن أبي هريرة؛ أنه كان يقول: قال رسول الله ﷺ «ما من مولود إلا يولد على الفطرة. فأبواه يهودانه وينصرانه ويمجسانه. كما تنتج البهيمة بهيمة جمعاء. هل تحسون فيها من جدعاء؟» ثم يقول أبو هريرة: واقرؤا إن شئتم: فطرة الله التي فطر الناس عليها لا تبديل لخلق الله. الآية [٣٠/الروم/٣٠].

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الأعلى. ح وحدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. كلاهما عن معمر، عن الزهري، بهذا الإسناد. وقال «كما تنتج البهيمة بهيمة». ولم يذكر: جمعاء.

(...) حدثني أبو الطاهر وأحمد بن عيسى. قالا: حدثنا ابن وهب. أخبرني يونس بن يزيد عن ابن شهاب؛ أن أبا سلمة بن عبد الرحمن أخبره؛ أن أبا هريرة قال: قال رسول الله ﷺ «ما من مولود إلا يولد على الفطرة». ثم يقول: اقرؤا: فطرة الله التي فطر الناس عليها لا تبديل لخلق الله ذلك الدين القيم [٣٠/الروم/٣٠].

(6) «HER DOĞAN FITRAT ÜZERE DOĞAR» HADÎSİNİN MA'NÂSI İLE KÜFFÂR VE MUSLİMAN ÇOCUKLARININ ÖLÜMLERİNİN HÜKMÜ BÂBI

22 — (2658) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her doğan ancak fıtrat üzere doğar. Bundan sonra anası, babası onu Yahûdî yaparlar, Nasrânî yaparlar, Mecûsî yaparlar. Nitekim behîme, derli toplu bir behîme olarak doğurulur. Kusûrsuz doğan bu hayvan yavrularının içinde siz kulağı, dudağı, burnu, ayağı, kesik olanını hiç görüyor musunuz?». Bundan sonra Ebû Hureyre : İsterseniz şu âyeti okuyunuz dedi : **«O halde sen, yüzünü bir muvahhid olarak dîne, Allâh'ın o fıtratına çevir ki o, insanları bunun üzerine yaratmışdır. Al-**

lah'ın yaradışına (hiç bir şey) bedel olamaz. Bu dimdik ayakda duran bir dîndir. Fakat insanların çoğu bilmezler» (er-Rûm : 30) [16].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Zuhrî'den bu isnâdla rivâyet etdiler. Burada «nitekim hayvan, hayvan doğurur» demiş de «derli toplu» sözünü zikretmemişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'nin : Rasûlullah «her doğan ancak fıtrat üzere doğar» buyurdu dediğini rivâyet etmişdir. Ebû Hureyre bu hadîsin sonunda şu âyeti okuyunuz diyordu : **«O halde sen yüzünü bir muvahhid olarak dîne, Allâh'ın o fıtratına çevir ki, o insanları bunun üzerine yaratmışdır. Allah'ın yaradışına bedel bulunmaz. Bu, dimdik ayakda duran dîndir..»** (er-Rûm : 30).

---

16. Bu hadîslerin öğretdiği büyük bir hakîkat da insanlarda dîn duygusunun ve hakîkat aşkının fıtrî oluşudur. Bu hakîkatı hem bu hadîsdeki Peygamber'in sözleri, hem de sonunda istidrâden zikredilen FITRATU'LLAH âyeti ifâde etmekdedir.

Müfessirler âyetdeki fıtratı, hak dîni kabûle istî'dâd ve kabiliyet ma'nâsına hamlederler ki aslı hilkat demekdir. Fıtrat lafzının i'timâda lâyık tefsîri, çocuğun ilâhî masnûâtı temyize, kâinat olaylarını tefrika müstaid bir hey'et ve kabiliyetde yaradılışıdır. Bu kabiliyet inkişâf etdikce çocuk hâlikini bilir ve bulur. Şeriatlar (ya'nî ilâhî kanûnlar) daki güzelliği idrâk eder. İnsanların rûhunda yaratıcı kudretin bir emâneti olan bu hakka temâyül ve temekkün isti'dâdı, kulaklarımızın sesleri işitmeye, gözlerimizin görecek şeyleri görmeye elverişli bir halde yaradılışları gibidir. Âfetden sâlim göz ve kulağın görülecek ve işidilecek şeyleri görmemesi ve işitmemesi nasıl muhal ise hâricî müdâhaleden âzâde selîm bir fıtrat sâhibinin de hâlikını tanımaması öyle mümkin değildir. Bu sebeble çocuk şirkden, küfürden, sâlim bir halde iymân üzere yaratıldığı için, ister mu'min, ister kâfir bir ana babadan dünyâya gelsin, olgunluk yaşına erişmeden ölen çocuğun cumhûra göre cennetlik olduğu kabûl edilmişdir. Çocuğun dünyâ işlerini, yeri, göğü, ayı, günü, geceyi, gündüzü ve Allah'ın varlığı ve birliğine delîl olarak yarattığı kâinât varlıklarını idrâk çağı, selîm fıtratının gelişme ve bu âyetlerde istidlâl devridir. İşte çocuğun ana babası ve diğer şeytanetler bu sırada üşüşerek fıtrat nûrunu söndürmeğe ve sâlik oldukları dîn ve mezhebe göre Yahûdî, yahut Hristiyân, yahut Mecûsî, yahut da dînsiz yapmağa çalışırlar. Bu hakîkat hadîsde beliğ bir teşbîh ile pek güzel izâh edilmişdir : Hayvan yavrusu doğduğunda kusursuz ve her uzvu tamâm bir halde doğuyor. Fakat yavru biraz gelişince sâhibi kendi mülkiyet alâmeti ile damlagamak için zavallının burnunu, kulağını kesib deliyor, müdâhaleler yapıyor...

Demek asıl fıtrat tam ve sâlimdir. Burnu, kulağı sonradan kesilir. Maddeten böyle olduğu gibi mânen ve ahlâken de böyledir. Fıtratın bu selâmeti şuûr sâhasında ve ictimâî şartlarla terbiye muhîtinde âdetlerin cereyânı içinde ya bozulur, veya güzel bir inkişâf ile kemâlini bulur. Âhiret de bu iki netîcenin birine göre olur.

Bu vechile dînin iki kaynağı vardır : Biri fıtrat, biri kesb. Fıtrat sırf ilâhîdir bir HAK sevkidir. Allâh'ın emrini yerine getirerek, Allâh'a ermek için hep Hakka doğru bir insiyâk ifâde eder. Kesb, enfüsî ve âfâkî muhtelif şartları içinde hissin heyecanlanmaları, zihnin tefekkürleri ile alâkadar olduğundan fıtratın iştikâmetine muhâlif hevâlara, zararlara, isyân ve şirke sürükleyebilir. Bundan koruyacak ise dîndir.

Fıtrî dîn, İslâm dînidir, Tevhîd dînidir. Âdem'den Muhammed'e kadar bütün Peygamberler bu dîni teblîğ edib durmuşlardır. Fakat insanlık zaman zaman bu fıtrat dîninde oynamalar yapmak sûretiyle fıtratını ve yolunu bozmuşdur. Artık son İslâm dîni bütün bozulmalara ve bozma teşebbüslerine karşı çok muhkem bir sûretde korunmuş ve ebedîliği tescil edilmişdir.

٢٣ – (...) حدّثنا زهير بن حرب. حدّثنا جرير عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «ما من مولود إلا يلد على الفطرة. فأبواه يهوّدانه وينصّرانه ويشرّكانه» فقال رجل: يا رسول الله! أرأيت لو مات قبل ذلك؟ قال «الله أعلم بما كانوا عاملين».

(...) حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدّثنا أبو معاوية. ح وحدّثنا ابن نمير. حدّثنا أبي. كلاهما عن الأعمش، بهذا الإسناد.

في حديث ابن نمير «ما من مولود يولد إلا وهو على الملّة».

وفي رواية أبي بكر عن أبي معاوية «إلا على هذه الملّة، حتى يبيّن عنه لسانه».

وفي رواية أبي كريب عن أبي معاوية «ليس من مولود يولد إلا على هذه الفطرة. حتى يعبّر عنه لسانه».

23 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Her doğan ancak fıtrat üzere doğar. Müteâkiben anası, babasi onu Yahûdîleşdirirler, yahut Hristiyânlaşdırırlar, yahut Muşrikleşdirirler» buyurdu. Bunun üzerine bir kimse : Yâ Rasûlallah! Eğer çocuk bu Yahûdîleşdirme, Hristiyânlaşdırma ve Müşrikleşdirmeden önce ölürse ne buyurursunuz? dedi. Rasûlullah : «Allah onların ne işleyeceklerini pek iyi bilir» buyurdu [17].

( ) .... : Buradaki râvîler de A'meş'den bu isnâdla rivâyet etmişlerdir. Bunlardan İbn Numeyr'in hadîsinde, «doğurulan her çocuk muhakkak millet üzere olduğu halde doğurulur» vardır. Ebû Bekr'in, Ebû Muâviye'den yapdığı rivâyetinde, «(Doğurulan her çocuk), gönlündeki i'tikâdı dili ile beyân edib açıklayıncaya kadar muhakkak şu İslâm milleti üzere bulunur» vardır. Ebû Kureyb'in Ebû Muâviye'den yapdığı ri-

17. İbn Battâl : «Allah müşrik çocuklarının ileride ne işleyeceklerini pek iyi bilir» kavli üç türlü te'vîl edilebilir demişdir :

a. Peygamber tarafından bu müşrik çocuklarının cennetlik oldukları bildirilmezden evvel böyle tevakkuf edilmiş olması.

b. Bu müşrik çocuklarının büyüyüb irâdî hareket çağına geldiklerinde nasıl yaşıyacaklarını, hangi dîn üzere öleceklerini Allah bilir demek olması.

c. Peygamber'in bu sözünün mücmel olması ve : «*Hani Rabbın Âdem oğullarından, onların sırtlarından zürriyetlerini çıkarıb kendilerini nefislerine şâhid tutmuş : BEN SİZİN RABBİNİZ DEĞİL MİYİM?* (demişdi). *Onlar da : EVET* (Rabbımızsın) *şâhid olduk demişlerdi.* (İşte bu şâhidlendirme) *kıyâmet günü : Bizim bundan haberimiz yokdu dememeniz içindi*» (el-A'râf: 172) âyeti ile müfesser bulunmasıdır. Bu âyetle işâret buyurulan umûmî bir ikrârdır ki burada mu'minlerin evlâdı gibi müşriklerin evlâdı da dâhil bulunur.

vâyetinde «doğurulan her çocuk, dili ile (gönlündeki i'tikâdı) izhâr ve beyân edinceye kadar şu fıtratdan (yani fıtrat dîninden) başka değişik bir şey üzerinde değildir» ifâdesi vardır.

٢٤ – (...) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. حدثنا معمر عن همام بن منبه. قال: هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال رسول الله ﷺ «من يولد يولد على هذه الفطرة. فأبواه يهودانه وينصرانه. كما تنتجون الإبل. فهل تجدون فيها جدعاء؟ حتى تكونوا أنتم تجدعونها» قالوا: يا رسول الله! أفرأيت من يموت صغيرا؟ قال «الله أعلم بما كانوا عاملين».

24 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'dan bize tahdîs etdikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretdi. Bunlardan biri şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Doğurulan çocuk, fıtrat üzere doğurulur. Müteâkiben, anası babası onu Yahûdîleşdirirler, yahut Hristiyânlaşdırırlar. Nitekim sizler de deveyi ebelik yapıb eksiksiz olarak doğurtuyorsunuz. Sizler kusursuz doğan bu hayvan yavruları içinde hiç kulağı, dudağı, burnu, ayağı kesik olanını buluyor musunuz? Nihâyet bizzât sizler onların burun, kulak, ayak gibi âzâlarını kesiyorsunuz». Sahâbîler : Yâ Rasûlallah! Küçükken ölen kimseye ne dersiniz? diye sordular. Rasûlullah : «Allah, onların yapacakları şeyi en iyi bilendir» buyurdu.

٢٥ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد العزيز (يعني الدراوردي) عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «كل إنسان تلده أمه على الفطرة. وأبواه، بعد، يهودانه وينصرانه ويمجسانه. فإن كانا مسلمين فمسلم. كل إنسان تلده أمه يلكزه الشيطان في حضنيه، إلا مريم وابنها».

25 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Her insanı anası fıtrat üzere doğurur. Sonra anası babası onu Yahûdîleşdirirler, veyahut Hristiyanlaşdırırlar, yahut Mecûsîleşdirirler. Eğer ana babası musliman iseler çocuk muslimandır. Her insanı anası doğururken şeytân, yumruğu ile onun iki yanını dürter. Bundan yalnız Meryem ile oğlu müstesnâdır».

٢٦ – (٢٦٥٩) حَدَّثَنَا أَبُو الطَّاهِرِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ وَيُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ سُئِلَ عَنْ أَوْلَادِ الْمُشْرِكِينَ . فَقَالَ « اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ » .

(...) حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ . ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ابْنِ بَهْرَامَ . أَخْبَرَنَا أَبُو الْيَمَانِ . أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ . ح وَحَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ . حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَعْيَنَ . حَدَّثَنَا مَعْقِلٌ (وَهُوَ ابْنُ عُبَيْدِ اللهِ) . كُلُّهُمْ عَنِ الزُّهْرِيِّ . بِإِسْنَادِ يُونُسَ وَابْنِ أَبِي ذِئْبٍ . مِثْلَ حَدِيثِهِمَا . غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ شُعَيْبٍ وَمَعْقِلٍ : سُئِلَ عَنْ ذَرَارِيِّ الْمُشْرِكِينَ .

26 — (2659) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah'a muşriklerin çocuklarından soruldu. Rasûlullah (S) : «Allah onların ne işleyeceklerini en iyi bilendir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîleri de yine Zuhrî'den, Yûnus ile İbn Ebî Zi'b'in isnâdı ile onların hadîsleri gibi rivâyet etmişlerdir. Şukadar var ki Şuayb ile Ma'kıl'in hadîsinde : Muşriklerin zürriyetlerinden soruldu tarzındadır.

٢٧ – (...) حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ أَطْفَالِ الْمُشْرِكِينَ . مَنْ يَمُوتُ مِنْهُمْ صَغِيرًا . فَقَالَ « اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ » .

27 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah'a muşriklerin çocuklarından, onların küçük iken ölenlerinden soruldu. Rasûlullah (S) : «Allah onların ne yapacaklarını en iyi bilendir» buyurdu.

٢٨ – (٢٦٦٠) وحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ . قَالَ : سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ أَطْفَالِ الْمُشْرِكِينَ ؟ قَالَ « اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ ، إِذْ خَلَقَهُمْ » .

28 — (2660) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) müşriklerin çocuklarından soruldu? «Allah müşriklerin çocuklarını yara-

tırken bunların (nasıl yaşayıb) ne işleyeceklerini en iyi bilendir» buyurdu [18].

٢٩ — (٢٦٦١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ . حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ رَقَبَةَ ابْنِ مَسْقَلَةَ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِنَّ الْغُلَامَ الَّذِي قَتَلَهُ الْخَضِرُ طُبِعَ كَافِرًا . وَلَوْ عَاشَ لَأَرْهَقَ أَبَوَيْهِ طُغْيَانًا وَكُفْرًا » .

29 — (2661) .... : Ubeyy ibn Kâ'b (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Hızırın öldürmüş olduğu çocuk kâfir olarak tabîatlandırılmışdır. Eğer yaşasaydı muhakkak ana ve babasına azgınlık, tecâvüz ve kâfirlik sarıb bürüyecekdi» buyurdu [19].

٣٠ — (٢٦٦٢) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ، عَنْ فُضَيْلِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ ، قَالَتْ : تُوُفِّيَ صَبِيٌّ . فَقُلْتُ : طُوبَى لَهُ . عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « أَوَلَا تَدْرِينَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْجَنَّةَ وَخَلَقَ النَّارَ . فَخَلَقَ لِهَٰذِهِ أَهْلًا ، وَلِهَٰذِهِ أَهْلًا » .

---

18. Bülûğ çağından evvel ölen müşrik çocukların durumu meselesi : Yukarıda 22 rakamı ile geçen Ebû Hureyre hadîsinde musliman, kâfir her doğanın fıtrat üzere doğduğu ve binâenaleyh cennetlik olduğu bildirilmişdi. Buhârî'nin «KİTÂBU'L-CENÂİZ, *mâ kîle fî evlâdi'l-muslimîn*» bâbındaki uzun Semure İbn Cundeb hadîsinin bir fıkrası şöyledir :

والشيخ في اصل الشجرة ابراهيم والصبيان حوله فاولاد الناس والذي يوقد النار مالك خازن النار ..

= ...Ağacın dibindeki ihtiyâr İbrâhîm'dir. İbrâhîmin etrafındaki çocuklar da *insan evlâdı*dır. O, ateş yakan da cehennemin bekçisi olan Mâlik'dir...» (II, 208 «140»).

Buradan da muşrik çocuklarının cennetlik olduğu sarâhaten anlaşılmaktadır. İbrahîm Aleyhisselâmın etrafındaki çocuklardan *evlâdun nâs* = insanların çocukları diye ta'bîr edilmesi, muslim ve kâfir çocuklarına şumûlünü ifâde eder. Bundan zâhir olan şudur ki Peygamber âhiret hükmünde kâfir çocuklarını musliman çocuklarına ilhâk etmişdir. Dünyâ hayatında ise babalarına tâbi' olmaları tarafı tutulmuşdu.

Peygamber'in vefatından sonra hakkında ayrı ayrı görüşlere gidilen meselelerden biri de bu müşrik çocukların meselesidir. Tahkik ehli : ولا تزر وازرة وزر اخرى وما كنا معذبين حتى نبعث رسولا : *Hiç bir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenmez. Biz bir Rasûl gönderinceye kadar* (hiç bir kimseye ve kavme) *azâb ediciler değiliz*» (el-İsrâ: 15) âyeti ile ihticâc ederek âkil ve reşid olmayan küçük çocukların azâb olunmayacağına hükmetmişlerdir.

19. Burada Kehf sûresinin 74. ve 80. âyetlerindeki Hızır'ın bir çocuğu öldürmesi hâdisesine işâret edilmekdedir : «*Oğlana gelince : Onun anası da, babası da iymân etmiş kimselerdi. Bunun için onları bir azgınlık ve kâfirlik bürümesinden endîşe etdik de istedik ki onları Rabbı bunun yerine kendilerine temizlikçe daha hayırlısını, merhametce daha yakınını versin*» (el-Kehf : 80-81). Ya'nî oğlan küfre, tuğyâna müstaid idi. Sağ kalırsa ileride anasını, babasını bile azıtacak, onları da küfre bürüyecek idi. Halbuki o ana babanın iymânlarındaki hulûsu Allah tarafından böyle şerden korunmaya, muhâfaza olunmaya lâyık ve onun sabiyy iken ölmesi hepsi hakkında hayırlı idi... (*Hak Dîni*, IV, 3269).

30 — (2662) .... : Mu'minlerin anası Âişe (R) şöyle dedi : Bir küçük çocuk vefât etti. Ben : Ne mutlu ona! O cennet serçelerinden bir serçedir deyiverdim. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Sen bilmez misin ki Allah cenneti yaratmış, cehennemi de yaratmışdır? Sonra şunun için bir ehl yaratmış, bunun için de ehl yaratmışdır» buyurdu.

٣١ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ عَمَّتِهِ، عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ، عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ : دُعِيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى جَنَازَةِ صَبِيٍّ مِنَ الْأَنْصَارِ. فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! طُوبَى لِهَذَا. عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ ! لَمْ يَعْمَلِ السُّوءَ وَلَمْ يُدْرِكْهُ. قَالَ « أَوَ غَيْرَ ذَلِكَ، يَا عَائِشَةُ ! إِنَّ اللهَ خَلَقَ لِلْجَنَّةِ أَهْلًا. خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ. وَخَلَقَ لِلنَّارِ أَهْلًا. خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ ».

(...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَى. ح وَحَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ مَعْبَدٍ. حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ حَفْصٍ. ح وَحَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ. كِلَاهُمَا عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَى. بِإِسْنَادِ وَكِيعٍ. نَحْوَ حَدِيثِهِ.

31 — ( ) .... : Mu'minlerin anası Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir küçük çocuk cenâzesine çağrıldı. Ben : Yâ Rasûlallah! Mutluluk ona![20] O cennet serçelerinden bir serçe kuşudur. Kötülük işlemedi, kötülük yapacak çağa erişmedi dedim. Rasûlullah : «Şundan başkası mı olacak yâ Âişe! Şüphesiz ki Allah cennet için bir ahâlî yaratdı ki onlar daha babalarının sulblerinde bulunurlarken Allah onları cennet için yaratmışdır. Ve keza Allah ateş için öyle bir ahâlî yaratdı ki onlar henüz babalarının sulblerinde bulunurlarken Allah onları ateş için yaratmışdır» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîler de Sufyân Sevrî'den, o da Talhatu'bnu Yahyâ'dan, Vekî'in isnâdı ile onun hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

---

20. *Tûbâ* kelimesinin lugat bakımından iştikak ve mefhûmuna gelince, cumhûr şöyle demişdir : Tûbâ, ukbâ gibi buşrâ vezninde *tîb* maddesinden masdardır ki misk gibi tayyib olmak demek olur. *Yâ* sâkin makabli mazmûm olduğu için Mûsâ gibi *vâv'a* kalbolunmuşdur. Tîb, temiz ve güzel kokular veya bunlardaki hoşlukdur. Ve *«tûbâ lehum»* terkîbi *«selâmun aleykum»* gibi bir duâ cümlesi üslûbundadır. Buna göre ma'nâsı : Mutayyeb olmak, hoşluk, güzellik, kutluluk, hayır ve saâdet, hâsılı hoş hayât onlara demek olur. Ki gıbta onlara, nu'mâ onlara, husnâ onlara, devamlı hayır onlara, kerâmet onlara, ferâh onlara! diye muhtelif ta'bîrlerle tefsîr ve ifâde edilmişdir. Maamâfîh *tûbâ*, atyeb'in müennesi olarak husnâ gibi ism tafdîl olmak da muhtemildir. Hulâsa ne mutlu onlara ki en hoş zevk onların istikbâl güzelliği onlarındır. (*Hak Dîni*, IV, 2986).

(٧) باب بيان أن الآجال والأرزاق وغيرها، لا تزيد ولا تنقص عما سبق به القدر

٣٢ - (٢٦٦٣) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب (واللفظ لأبي بكر). قالا: حدثنا وكيع عن مسعر، عن علقمة بن مرثد، عن المغيرة بن عبد الله اليشكري، عن المعرور بن سويد، عن عبد الله. قال: قالت أم حبيبة، زوج النبي ﷺ «اللهم! أمتعني بزوجي، رسول الله ﷺ. وبأبي، أبي سفيان. وبأخي، معاوية. قال فقال النبي ﷺ «قد سألت الله لآجال مضروبة، وأيام معدودة، وأرزاق مقسومة. لن يعجل شيئا قبل حله. أو يؤخر شيئا عن حله. ولو كنت سألت الله أن يعيذك من عذاب في النار، أو عذاب في القبر، كان خيرا وأفضل».

قال وذكرت عنده القردة. قال مسعر: وأراه قال والخنازير من مسخ. فقال «إن الله لم يجعل لمسخ نسلا ولا عقبا. وقد كانت القردة والخنازير قبل ذلك».

(...) حدثناه أبو كريب. حدثنا ابن بشر عن مسعر، بهذا الإسناد. غير أن في حديثه عن ابن بشر ووكيع جميعا «من عذاب في النار. وعذاب في القبر».

(7) ECELLERİN, RIZIKLARIN VE DİĞER ŞEYLERİN, KADERİN SEBKAT ETTİĞİ MİKDÂRDAN ZİYÂDE VE EKSİK OLAMIYACAĞINI BEYÂN BÂBI

32 — (2663) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi : Peygamber'in zevcesi Ummu Habîbe : Yâ Allah! Beni zevcim Rasûlullah ile, babam Ebû Sufyân ile ve kardeşim Muâviye ile fâidelendirib metâ'landır! diye duâ etti. Bunun üzerine Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Sen Allah'dan damga vurulub kat'îleşdirilmiş eceller, sayılmış günler, taksîm edilmiş rızıklar için istekde bulundun. Allah onlardan hiç bir şeyi ta'yîn edilen zamanından öne geçirmez. Yahut ta'yîn edilmiş vaktından sonraya bırakmaz. Eğer sen Allah'dan seni ateşdeki azâbdan yahut kabirdeki azâbdan sığındırıb kurtarmasını isteseydin bu daha hayırlı ve daha fazîletli olurdu».

Râvî dedi ki : Yanında maymûn zikredildi. Râvî Mis'ar : Zannederim ki o meshden (ya'nî sûreti çirkin sûrete tahvîl eylemekden) olan domuzları da söylemişdi dedi. Bunun üzerine Rasûlullah : «Şüphesiz ki Allah sûreti tahvîl edilen için bir nesil ve çocuk yapmamışdır. Maymunlar ve

domuzlar İsrâîl oğullarının kötü sûrete tahvîl edilmelerinden önce de mevcûddurlar» buyurdu[21].

( ) .... : Buradaki râvî de Mis'ar bu isnâdla rivâyet etmiş, ancak, İbn Bişr'den ve Vekî'den gelen hadîsinde cemîan «ateşdeki azâbdan ve kabirdeki azâbdan» ibâresi vardır.

٣٣ – (...) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ وَحَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ – وَاللَّفْظُ لِحَجَّاجٍ – (قَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ حَجَّاجٌ: حَدَّثَنَا) عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا الثَّوْرِيُّ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنِ الْمُغِيرَةِ ابْنِ عَبْدِ اللهِ الْيَشْكُرِيِّ، عَنْ مَعْرُورِ بْنِ سُوَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ. قَالَ: قَالَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ: اللَّهُمَّ مَتِّعْنِي بِزَوْجِي، رَسُولِ اللهِ ﷺ. وَبِأَبِي، أَبِي سُفْيَانَ. وَبِأَخِي، مُعَاوِيَةَ. فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّكِ سَأَلْتِ اللهَ لِآجَالٍ مَضْرُوبَةٍ، وَآثَارٍ مَوْطُوءَةٍ، وَأَرْزَاقٍ مَقْسُومَةٍ. لَا يُعَجِّلُ شَيْئًا مِنْهَا قَبْلَ حِلِّهِ. وَلَا يُؤَخِّرُ مِنْهَا شَيْئًا بَعْدَ حِلِّهِ. وَلَوْ سَأَلْتِ اللهَ أَنْ يُعَافِيَكِ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ، وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ، لَكَانَ خَيْرًا لَكِ».

قَالَ فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ! الْقِرَدَةُ وَالْخَنَازِيرُ، هِيَ مِمَّا مُسِخَ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يُهْلِكْ قَوْمًا، أَوْ يُعَذِّبْ قَوْمًا، فَيَجْعَلَ لَهُمْ نَسْلًا. وَإِنَّ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ».

(...) حَدَّثَنِيهِ أَبُو دَاوُدَ، سُلَيْمَانُ بْنُ مَعْبَدٍ. حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ حَفْصٍ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ «وَآثَارٍ مَبْلُوغَةٍ».

قَالَ ابْنُ مَعْبَدٍ: وَرَوَى بَعْضُهُمْ «قَبْلَ حِلِّهِ» أَيْ نُزُولِهِ.

---

21. Burada şu âyetlerde haber verilen cezâya işâret ediliyor:

«Andolsun ki içinizden cumartesi günü hakkında çiğneyib geçenleri de herhalde bilmişizdir. İşte biz onlara: Hor ve zelîl maymunlar olun! dedik.» (el-Bakara: 65).

«De ki: Allah katında bir cezâ olmak bakımından bundan daha kötüsünü size haber vereyim mi? Allah'ın lâ'net ve aleyhinde gadab etdiği, içlerinden maymunlar, domuzlar yapdığı kimselerle şeytana tapanlardır ki işte bunların mevkii daha kötü ve dümdüz yoldan daha sapıkdır» (el-Mâide: 60).

«Vaktaki onlar artık edilen va'zları unutdular. Biz de kötülükden vazgeçirmekde sebât edenleri selâmete çıkardık. Zulmedenleri ise yapmakda oldukları fısklar yüzünden şiddetli azâb ile yakaladık. Bu sûretle onlar serkeşlik ederek yasak edileni yapmakda ısrâr edince kendilerine: Hor ve zelîl maymunlar olun dedik» (el-A'râf: 165-166).

Bu âyetler ilâhî emirleri dinlemiyen Yahûdîlerin, Hz. İysâ'ya inanmıyan Hristiyânların uğradıkları mâ'nevî ve siyâsî zillet ve esârete işâretdir.

Hâdîsde de onların maymunlar ve domuzlar gibi hor hakîr olduklarını yoksa vucûdlarının maymun ve domuza dönmediğini, çünkü böyle ilâhî bir tahvîl ile sûretleri tebdîl olanların zurriyet ve nesillerinin kesildiği, bugünkü maymun ve domuzların böyle

33 — ( ) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi : Ummu Habîbe : Yâ Allâh! Beni zevcim Rasûlullah ile, babam Ebû Sufyân ile ve kardeşim Muâviye ile fâidelendir! diye duâ etti. Rasûlullah (S) ona hitâben şöyle buyurdu : «Sen Allah'dan, darbedilmiş eceller, yürünüb basılmış izler ve taksîm edilmiş rızıklar için istekde bulundun. Allah onlardan hiç bir şeyi zamânından öne geçirmez. Ve yine onlardan hiç bir şeyi zamânından sonraya bırakmaz. Eğer sen Allah'dan ateşdeki azâbdan ve kabirdeki azâbdan seni âfiyet ve selâmet vermesini istemiş olaydın bu elbette senin için daha hayırlı olmuşdu» [22].

Bir kimse : Yâ Rasûlallah! Maymunlar ve domuzlar, sûretleri maymûn ve domuza tahvîl olunmuş kimselerden midirler? dedi. Bunun üzerine Peygamber : «Şüphe yok ki Azîz ve Celîl olan Allah bir kavmi helâk eder yahut bir kavme azâb eylerse artık onun için bir nesil ve zürriyet yapmaz. Şüphesiz maymunlar ve domuzlar, Allah'ın sûretleri tahvîl edib çirkinleşdirmesinden evvel de mevcûd idiler» buyurdu.

( ) .... : Burada Sufyân bu isnâdla tahdîs etmiş ancak «ve ulaşılmış izler» demişdir. Râvî Suleyman ibn Ma'bed : Bazıları «hallinden evvel» yani nuzûlünden evvel diye rivâyet etdiler demişdir.

(٨) باب فى الأمر بالقوة وترك العجز، والاستعانة بالله، وتفويض المقادير لله

٣٤ – (٢٦٦٤) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ عُثْمَانَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ . وَفِي كُلٍّ خَيْرٌ . احْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ وَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ . وَلَا تَعْجَزْ . وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ : لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَانَ كَذَا وَكَذَا . وَلَكِنْ قُلْ : قَدَرُ اللَّهِ . وَمَا شَاءَ فَعَلَ . فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ » .

(8) KUVVETLİ OLMAYI, ACZİ TERK ETMEYİ, ALLAH'DAN YARDIM İSTEMEYİ, TAKDÎR EDİLMİŞ ŞEYLERİ ALLÂH'A TEFVÎZ EYLEMEYİ EMRETMEK HAKKINDA BÂB

34 — (2664) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «(Mu'minlerin) herbirinde (ayrı ayrı) hayır olmakla beraber

---

bir cezâ ile meshedilenlerden olmadığı, zira maymun ve domuzların İsraîl oğullarından önce de mevcûd bulundukları haber verilmiş oluyor. Bu sûretle yanlış ve hurâfeye kaçan düşünceler derhal redd ve ibtâl edilmişdir.

22. Bu hadisler ecellerin, rızıkların, takdîr edilmiş oldukları, Allah'ın ezelde takdîr etmiş ve bilmiş olduğundan tağayyur etmiyeceği, binâenaleyh bundan hakîkaten ziyâde olmak ve eksik olmak mustahîl ve imkânsız bulunduğu husûsunda sarîhdir.

Allâh'a göre kuvvetli mu'min zaîf mu'minden daha hayırlı ve daha sevimlidir. Sana (gerçek) menfaat verecek şeyler üzerinde hırs ile çalış, Allah'dan yardım iste, acze düşme. Eğer sana bir şey, bir musîbet gelib çatarsa : Keşki ben şöyle yapaydım, bu böyle olurdu, deme. Fakat Allah böyle takdîr etmiş, o dilediğini yapdı de! Zira bu lev (= keşki) kelimesi (ya'nî fâidesiz yere, şöyle yapaydım böyle olurdu demen) şeytânın amelini açar (onun tesvîlâtına meydan verir)» [23].

---

23. Şu âyetler musîbet mes'elesini beyân etmektedir:

«Allah'ın izni olmadıkca hiçbir musîbet isâbet etmez. Her kim de Allah'a iymân ederse o, onun kalbine hidâyet verir, ve Allah her şeyi bilir. İymân edin de Allah'a itâat eyleyin ve Rasûlüne itâat eyleyin, eğer aksine giderseniz Rasûlümüze âid olan, sâde açık bir teblîğden ibâretdir. Allah'dan başka tanrı yokdur. Onun için Mu'minler hep Allah'a dayansınlar» (et-Teğâbun: 11-13).

Allâh'ın izni olmadıkca hiçbir musîbet isâbet etmez. Ya'nî gerek kâfir, gerek mu'min her kim herhangi bir ferd veya cemâat olursa olsun başına, gerek cana, gerek mala, gerek sâireye muteallik herhangi bir musîbet, maddî veya ma'nevî, kavlî veya fi'lî hoşa gitmeyecek acı bir hâdise çarparsa o, herhalde Allâh'ın izniyledir. Allâh'ın izni olmayınca hiç kimsenin istemesi ile, çalışması ile kimseye bir musibet iremez. Allâh'ın izni olmayınca bir yaprak bile yerinden oynayamaz : *«Ne arzda, ne nefislerinizde bir musîbet başa gelmez ki biz onu fiile çıkarmazdan evvel bir kitâbda yazılmış olmasın. Şüphesiz bu Allah'a göre kolaydır. Şunun için ki ğaybettiğinize tasalanmayasınız ve onun size verdiği ile de sevinib şımarmayasınız. Allah çok öğünen kurulanın topunu sevmez»* (el-Hadîd: 22-23). Gerçi : *«Sana gelen her iyilik Allah'dandır. Sana gelen her fenalık da kendindendir...»* (en-Nisâ : 79) ve : *«...Bir kavm özlerindekini değiştirib bozuncaya kadar Allah şüphesiz ki onun hâlini değiştirib bozmaz...»* (er-Ra'd : 11, biraz değişik olarak: el-Enfâl: 53) âyetlerinde geçdiği üzere bazı musîbetlerin mebdei insanın veya kavmin kendi nefsi olduğu muhakkak ise de böyle olan musîbetler dahi yine Allâh'ın takdîr ve irâdesi ile izni taalluk etmedikce vukûa gelmez. Onun için : *«Kul : Küllün min indillâh : De ki : Hepsi Allah katındandır...»* (en-Nisâ: 78) buyurulmuşdur. Bu böyle ancak Allâh'ın izniyle olduğu gibi her kim de Allâh'a iymân ederse, Allah onun kalbine hidâyet verir, tevfîk verir, doğruyu düşündürür, gelen musîbetin ancak Allâh'ın izniyle olabileceğini ve kendisi Allâh'ın olub yine Allâh'a döneceğini hatırlatarak İNNÂ LİLLÂH VE İNNÂ İLEYHİ RÂCİÛN (el-Bakara: 156) tesellîsiyle gönlüne teslîyet, *«şunun için ki ğaybettiğinize tasalanmayasınız ve onun size verdiği ile de sevinib şımarmayasınız...* (el-Hadîd: 23) irşâdı ile sabr, metânet; *«ancak sabredenlere ecîrleri hisâbsız ödenecekdir»* (ez-Zumer: 10) müjdesiyle inşirâh verir. *«Ve Allah her şeye alîmdir»*. Binâenaleyh ona izin vermekde hikmeti ne olduğunu, ona ne gibi hayırlar, maslahatlar, terettüb etdireceğini ve bu yüzden mu'min kulunu ne gibi sevâblara irdireceğini ve böyle iymân eden bir kulun ne sûretle hareket etmesi gerekeceğini bilib ve kalbine o sûretle hidâyet vererek muvaffak da kılar... (*Hak Dîni*, VI, 5033).

بسم الله الرحمن الرحيم

٤٧ – كتاب العلم

(١) باب النهي عن اتباع متشابه القرآن ، والتحذير من متبعيه ، والنهي عن الاختلاف في القرآن

١ – (٢٦٦٥) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب . حدثنا يزيد بن إبراهيم التستري عن عبد الله ابن أبي مليكة ، عن القاسم بن محمد ، عن عائشة . قالت : تلا رسول الله ﷺ : هو الذي أنزل عليك الكتاب منه ءايات محكمات هن أم الكتاب وأخر متشابهات ، فأما الذين في قلوبهم زيغ فيتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة وابتغاء تأويله ، وما يعلم تأويله إلا الله . والراسخون في العلم يقولون ءامنا به كل من عند ربنا ، وما يذكر إلا أولو الألباب [٣/آل عمران/٧] . قالت : قال رسول الله ﷺ « إذا رأيتم الذين يتبعون ما تشابه منه ، فأولئك الذين سمى الله ، فاحذروهم » .

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

47 — KİTÂBU'L - İLM[1]

(İlim Kitâbı)

---

1. *Okumak ve ilim öğrenmekle ilgili bazı âyetler:*

«Yaradan Rabbının adıyle oku. O, insanı bir kan pıhtısından yaratdı. Ki, o kalemle öğretendir. İnsana bilmediğini o öğretdi» (el-Alak: 1-5).

«Allah'dan başka hiçbir tanrı yokdur hakîkatını bil!» (Muhammed: 9).

«Allah kendinden başka hiçbir tanrı bulunmadığına şâhiddir. Melekler de şâhiddir. İlim sâhibleri de adâleti ayakda tutarak (delilleri ile) *buna şâhiddir. Ondan başka hiçbir tanrı yokdur. O, mutlak gâlibdir, yegâne hüküm ve hikmet sâhibidir»* (Âlu Imrân: 18).

«Allah'dan kulları içinde ancak âlim olanları korkar. Şüphe yok ki Allah mutlak gâlibdir, çok mağfiret edicidir. Hakîkat Allah'ın kitâbını okumaya devâm edenler, namazı dosdoğru kılanlar, kendilerine rızk olarak verdiğimizden gizli ve âşikâr infâk edenler, kat'iyyen kesad bulmayacak bir ticâret umabilirler. Çünkü Allah onların mükâ-

(1) KUR'ÂNIN MÜTEŞÂBİHLERİ ARDINA DÜŞMEKDEN NEHY; MÜTEŞÂBİHE TÂBİ' OLAN KİMSELERDEN SAKINDIRMA VE KUR'ÂN HAKKINDA İHTİLÂFDAN NEHY EYLEME BÂBI

1 — (2665) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şu âyeti okudu: **«Sana kitâbı indiren odur. Ondan bir kısım âyetler muhkemdir ki bunlar kitâbın anasıdır. Diğer bir kısmı da müteşâbihlerdir. İşte kalblerinde eğrilik bulunanlar, sırf fitne aramak ve onun te'vîline yeltenmek için onun müteşâbih olanına tâbi' olurlar. Halbuki onun te'vîlini Allah'dan başkası bilmez. İlimde yüksek pâyeye erenler ise: Biz ona inandık. Hepsi Rabbımız katındandır derler. (Bunları) sâlim akıllılardan başkası iyice düşünmez»** (Âlu Imrân: 7).

Âişe dedi ki: Bundan sonra Rasûlullah: **«Kur'ân'ın müteşâbih** âyetlerine uyan kimseleri gördüğünüzde — ki Allah onları (Kur'ân'da) zikredib kötülemişdir — onlardan sakınınız!» buyurdu[2].

---

fatını eksiksiz öder. Onlara fazl u kereminden ziyâdesini de verir. Şüphesiz o çok mağfiret edicidir. Çok in'âm eyleyicidir» (el-Fâtır: 28-30).

«Mu'minlerin hepsinin (topyekûn) *savaşa çıkmaları lâyık değildir. O halde içlerinden her sınıfın birer kısmı dînde fakîh olmaları ve kavmleri dönüb kendilerine geldikleri zaman onları inzâr eylemeleri için* (seferber olmamalıdırlar). *Gerek ki* (bu sûretle mu'minler aykırı hareketlerden) *sakınırlar»* (et-Tevbe: 122).

«Ey iyman edenler, size meclislerde: Yer açın, denildiği zaman genişletin ki Allah da size genişlik versin. Kalkın denilince de kalkıverin. Allah içinizde iymân etmiş olanlarla, (bilhassa) *kendilerine ilim verilmiş bulunanların derecelerini artırır. Allah Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdardır»* (el-Mucâdele: 11).

«(Allah) *hikmeti kime dilerse ona verir. Kime de hikmet verilirse muhakkak ki ona çok hayır verilmişdir. Sâlim âkıl sâhiblerinden başkası iyi düşünmez»* (el-Bakara: 269).

«De ki: Bilenlerle bilmeyenler musâvî olur mu? Ancak temiz akıl sâhibleridir ki (bunları) *hakkıyle düşünürler»* (ez-Zümer: 9).

«İşte misâller, biz onları insanlar için îrâd ediyoruz. Âlim olanlardan başkası onları anlamaz» (el-Ankebût: 43).

«Eğer bilmiyorsanız zikr ehline sorun» (en-Nahl: 43).

«Senin için hakkında bir bilgi *hâsıl olmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz, kalb, bunların her biri bundan sorumludur»* (el-İsrâ: 36).

«Mûsâ da: Ben câhillerden olmakdan Allah'a sığınırım demişti» (el-Bakara: 67).

«RABBİM! BENİM İLMİMİ ARTIR, de» (Tâ Hâ: 114).

2. Kur'ân âyetlerinin bir kısmı *muhkem*'dir. Kasdedilen ma'nâya delâletleri kat'î, ibâreleri ihtimâl ve iştibâhdan mahfûz ve muhkemdir. Bunlar kitâbın anası, anlamada asıl ve esasdırlar. Hakkı, bâtılı ayırmak, hakîkatları tasdîk etmek asıl bunlarladır. İlimde, amelde uyulması lâzım gelen esas delîller, hidâyet burhanları bunlardır. Diğerleri bunlara ircâ' ve havâle edilir. Tevrât, İncil'e, İncil, Kur'ân'a ircâ' olunarak anlaşılıb tasdîk edilmek lâzım geleceği gibi bütün Kur'ân âyetlerinde de bu muhkemler esasdır. Hem bunların her biri ayrı ayrı olarak *kitâbların anaları* değil, tevhîd nizâmı ile mecmûu birden kitâbın anasıdır. Her muhkem âyet, diğer muhkem âyetlerle mukayese edilmek şartıyle ma'nâları hükümleri yakînen ta'yîn olunur. Her biri nefsinde muhkem olmakla beraber biribirine nazaran ıtlak, takyîd, umûm, husûs, takrîr, tefsîr, istisnâ, tahsîs veya nesh gibi muayyen nisbetlerle muhkem alâkaları da vardır. Bunun için umûmî sûretde

muhkemlerin kuvvetlerinde, muhkemlik haysiyetlerinde husûsî dereceler de vardır ki bunlar: ZÂHİR, NASS, MÜFESSER, husûsî ma'nâsıyle MUHKEM olmak üzere dört mertebe üzeredirler. Muhkemlerin bu vahdet nizâmı ile mukayeseleri de Kur'ân ilminin muhkem usûlündendir. Bunu dikkat nazarına almayan, muhkemlerin mecmûunu bir ana olarak mulâhaza etmeyen veya edemiyenler, diğer deyişle tam istikrâ (tümden gelim) yapamadan anlamaya, istidlâle ve kıyâsa kalkışanlar, muhkem ilme eremezler hatâ ederler.

Bu muhkemlerin mukabilinde Kur'ân âyetlerinin diğer bir kısmı da *müteşâbihler*dir. Ya'nî her biri murâd olunabilecek gibi görünmekde biribirlerine benzer müteaddid ma'nâlara muhtemildir ki hepsi mi veya birisi mi kasdedildiği zâhir bir sûretde seçilmez. Esasında mütekellime ve nefse'l-emre nazaran hiç bir rayb ve şüphe olmadığı halde muhâtaba nazaran bizzât anlaşılmaları HAFİY veya MUŞKİL veya MÜCMEL veya MÜMTENİ' kılunur. İştibâh ve ihtimâlleri, muhkemler ile mukayeseleri sayesinde izâle olunabilir. ZÂHİR mukabilinde HAFİY, NASS mukabilinde MUŞKİL, MÜFESSER mukabilinde MÜCMEL, hass MUHKEM mukabilinde husûsi ma'nâsıyle MÜTEŞÂBİH vardır. Binâenaleyh kitâb külliyeti ile mülâhaza olunduğu zaman bu hikmet uslûbü ile müteşâbihlerin muhkemlere dönmesi hasebiyle hepsi muhkemdir. KENDİSİNDE HİÇBİR ŞÜBHE OLMAYAN (el-Bakara: 1), ÂYETLERİ MUHKEM KILINAN BİR KİTÂB (Hûd: 1) dır. Bil'akis bu hikmete muhâlif olarak müteşâbihler kitâbın anası farz edilir de muhkemlerin müteşâbihler ile te'viline gidilirse o zaman hepsi müteşâbih olur.

Muhkem, lugatda fesaddan men' edilmiş, mevsûk, kavî demekdir ki hikmet bununla alâkadardır. İki şeyin biribirine mütekabilen ale't-tesâvî benzemelerine teşâbuh ve bunların her birine müteşâbih denilir ki yekdiğerinden seçilemez. Zihin temyizlerinde âciz kalır. Teşbîh ve müşâbehetde bir taraf fer' ve nâkıs, diğer taraf asıl ve tâmm olur. Teşâbuhde ise iki taraf ayni kuvvetde mütesâvî olurlar, teşâbühleri tefâvüdlerini (farklılıklarını) örter de seçilememezlik hâsıl olur. Demek ki teşâbüh seçilememeğe sebebdir... Âyetlerinin fâsılaları, muvâzenetleri ve sâire gibi bedîî san'atları i'tibârıyle teşâbuh ve tenâsük muhkemliğe mukabil değildir. Fakat ayni ihkâmdır. Bu cihetle ÂYETLERİ MUHKEM KILINMIŞ (Hûd: 1) ile MÜTEŞÂBİH BİR KİTÂB OLARAK... (ez-Zumer: 23) mütekabil değil, yek diğerinin îzâhıdır. Fakat nazmın delâleti i'tibârıyle mülâhaza edildiği zaman muhkem ile müteşâbih zıd ve mütekabildirler. Şüphe yok ki ma'nâsını kat'iyetle bildiren muhkem, bildirmeyen muhkem değildir. Âlu İmrân: 7 nci âyetde ise muhkem ile müteşâbih, mütekabil olarak zikredildikleri gibi sonundaki te'vîl karînesi de ma'nâya âiddir ki fıkh usûlü ilminde de şer'ân muhkem ve müteşâbih bu haysiyetle mülâhaza edilmişdir. Bir lafzın mücerred sigasına bakmakla kasdedilen ma'nâ bilinirse ona ZÂHİR denilir. Bu, muhkem nevilerinin en aşağı derecesidir. Bunun te'vîle veya tahsise veya neshe ihtimâli bulunabilir. Fakat bunlar karîneye muhtâc olduğundan karîne olmadığı müddetce zâhirinde kat'î olur. Eğer bu ma'nâ kelâmda *mâ sîga leh* olmuş, mütekellim, sözü bunun için sevk etmiş ise NASS olur. Bunda artık te'vîl ihtimâli kalmaz. Ancak tahsis veya nesh ihtimâli bulunabilir. Nihâyet nesh ihtimâli de yoksa — haberler ve te'yid edilmiş inşâî cümleler bu kabildendir — bu da husûsî ma'nâsıyle MUHKEM olur. Bunların hepsinin hükmü ilim ve amelin vâcib olmasıdır. Taâruz anında en kuvvetlisi tercîh olunur.

Bunlara mukabil, bir lafzın kasdedilen ma'nâsı sigasından değil, başka ârizî bir sebeble gizlenmiş bulunursa HAFİY, böyle değil de ma'nânın kendisinde ince, her nefsin nufûz edemiyeceği, edenlerin de teemmülsüz kavrıyamıyacağı derecede gâmız (anlaşılması zor, muğlak, mübhem) olması veya bir bedîî istiâre bulunması gibi bir sebebden ötürü gizli, teemmüle muhtâc bulunursa MÜŞKİL olur. Siga müteaddid ma'nâlara musâvî olarak muhtemil olur ve hiçbirinin tercîhine karîne bulunmaz ve fakat mütekellim tarafından bir tefsîr beyânının eklenmesi ümidi bulunursa MÜCMEL olur. Kasdedilen ma'nâyı anlamak ümidi kesilirse hâlis MÜTEŞÂBİH olur. Kur'ânın müteşâbihlerinin bir çoğu böyle ma'nâ çokluğundan dolayı bir beyân şaşaası içinde bulunduğundan nazarları kamaşdırır...

Bu muhkemât ile müteşâbihât tam tekabul ile bir taksîm mâhiyetinde zikredilmiş bulunduklarından inhisâr ifâde etmektedirler. Binâenaleyh her biri en husûsî ma'nâ-

٢ — (٢٦٦٦) حدثني أبو كامل، فضيل بن حسين الجحدري. حدثنا حماد بن زيد. حدثنا أبو عمران الجوني. قال: كتب إلي عبد الله بن رباح الأنصاري؛ أن عبد الله بن عمرو قال: هجرت إلى رسول الله ﷺ يوما. قال فسمع أصوات رجلين اختلفا في آية. فخرج علينا رسول الله ﷺ. يعرف في وجهه الغضب. فقال «إنما هلك من كان قبلكم، باختلافهم في الكتاب».

2 — (2666) .... : Bize Ebû Imrân el-Cevnî tahdîs edib şöyle dedi : Bana Abdullah ibn Ebî Rebâh el-Ensârî mektûbda yazdı ki Abdullah ibn Amr (R) şöyle demişdir : Bir gün erkenden Rasûlullah'ın yanına gitdim. O sırada Rasûlullah (S) bir âyet hakkında ihtilâfa düşen ıki kişinin seslerini işitdi. Hemen Rasûlullah bizim yanımıza çıkıb geldi. Yüzünde öfke olduğu anlaşılıyordu : «Sizden önceki (millet) ler ancak kitâbda ihtilâfa düşmeleri sebebiyle helâk olmuşlardır» buyurdu.

٣ — (٢٦٦٧) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا أبو قدامة، الحارث بن عبيد عن أبي عمران، عن جندب بن عبد الله البجلي. قال: قال رسول الله ﷺ «اقرؤا القرآن ما ائتلفت عليه قلوبكم، فإذا اختلفتم فيه فقوموا».

3 — (2667) .... : Cündeb ibn Abdillah el-Becelî (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Kur'ân üzerinde gönülleriniz birleşdikce, Kur'ân okuyunuz. Kur'ân hakkında ihtilâf ettiğinizde de artık kalkıb dağılınız» [3].

---

larına hamledildikleri takdîrde bu sekiz kısımdan altısı hâric kalmış olacağından muhkemler ilk dörde, müteşâbihler son dörde şâmil olmak üzere en umûmî ma'nâlarına mahmûl bulunduklarında şüphe yokdur. Bu âyet bu vechile kelâm anlama, tefsîr usûlü ve hüküm çıkarmağa âid en büyük bir esâsı ta'lîm eylemişdir. Herhangi bir kelâmı veya kitâbı iyice anlayabilmek için de akılda, nakilde bundan başka bir yol yokdur. Fıkıh usûlü ilminde bütün bunlar tatbîkatıyle şerh ve tafsîl edilmişdir...

İşte Kitâbın âyetleri böyle muhkemler ile müteşâbihlere ayrılmışdır. Asıl ittibâ edilecek ana kitâb da müteşâbihler değil, muhkemlerdir. Amma kalblerinde eğrilik, yıkımlık olanlar, doğruluğu hoşlanmayıb eğrilikden, sapıklıkdan zevk alanlar, muhkemlerini bırakırlar da kitâbın müteşâbih olan âyetlerini esâs alırlar, onların arkasına düşerler, dumanlı havâlar ararlar. Çünkü fitne çıkarmak, hakkı karıştırıb insanları şüphelere düşürmek, doğru yoldan ayırmak, belâya sokmak isterler. Ve onu gönüllerine göre eğri büğrü te'vîl etmek arzusunu beslerler. Halbuki onun te'vîlini ya'nî meâlinin, sonunun nereye varacağını Allah'dan başka kimse bilmez. Umûmî ma'nâsıyle müteşâbihler içinde husûsî ma'nâsı ile müteşâbih olan bir kısım vardır ki bunun meâlini murâdı üzere ancak Allah bilir. Bunun için bütün müteşâbihlerin te'vîlini Allah'dan başka kimse bilmez (*Hak Dîni*, II, 1035-1040).

Peygamber bu hadîsde muhkemleri bırakıb da müteşâbihlere dalanlardan sakınılmasını tavsiye etmişdir.

3. Bunun ma'nâsı, kalbleriniz Kur'ân okumaya ülfet edib birleşdiği müddetce Kur'ân kırâatına devâm ediniz. Kalbleriniz Kur'ânın kırâatından başka bir şey üzerine fikredib, kalbler hâzır olmaksızın kırâat sâdece lisânla olmaya başlayınca Kur'ân okumayı bırakınız demekdir.

٤ – (...) حَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ . حَدَّثَنَا هَمَّامٌ . حَدَّثَنَا أَبُو عِمْرَانَ الْجَوْنِيُّ عَنْ جُنْدَبٍ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ اللَّهِ) ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « اقْرَءُوا الْقُرْآنَ مَا ائْتَلَفَتْ عَلَيْهِ قُلُوبُكُمْ . فَإِذَا اخْتَلَفْتُمْ فَقُومُوا » .

(...) حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ صَخْرٍ الدَّارِمِيُّ . حَدَّثَنَا حَبَّانُ . حَدَّثَنَا أَبَانُ . حَدَّثَنَا أَبُو عِمْرَانَ . قَالَ : قَالَ لَنَا جُنْدَبٌ ، وَنَحْنُ غِلْمَانٌ بِالْكُوفَةِ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « اقْرَءُوا الْقُرْآنَ » بِمِثْلِ حَدِيثِهِمَا .

4 — ( ) .... : Cündeb (ibn Abdillah R) dan, Rasûlullah (S) : «Kur'ân üzerinde kalbleriniz birleşdikce Kur'ânı okuyunuz. İhtilâf ettiğiniz zaman da hemen kalkınız» buyurdu.

( ) .... : Bize Ebû Imrân tahdîs edib dedi ki : Biz Kûfe'de bir takım oğlan çocukları hâlinde iken Cündeb bize şöyle dedi : Rasûlullah: «Kur'ânı okuyunuz...» buyurdu. Bu hadîs de yukarıki iki râvînin hadîsleri gibidir.

(٢) باب فى الألد الخصم

٥ – (٢٦٦٨) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِنَّ أَبْغَضَ الرِّجَالِ إِلَى اللَّهِ الْأَلَدُّ الْخَصِمُ » .

(2) HUSÛMETİ PEK ŞİDDETLİ OLAN KİMSE HAKKINDA BÂB

5 — (2668) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Erkeklerin Allâh'a en ziyâde sevimsizi husûmeti pek şiddetli olanıdır» buyurdu [4].

---

4. *el-Eleddu*, müteannid, mütemerrid, husûmeti şiddetli adama denir ki asla hak ve insâf tarafına meyl etmez.

el-Hasimu, ketifu vezninde cidâl ve husûmeti şedîd adama denir. Cem'i *hasimûn* gelir (*Kâmûs Ter.*).

Hasm, husûmetde mâhir olan kimse demekdir. Bu kelimeler şu âyetlerde geçmekdedir :

«İnsanlardan öyle kimse vardır ki, onun (bu) *dünyâ hayâtına âid sözü hoşunuza gider ve o, kalbinde olana Allâh'ı şâhid getirir. Halbuki o, düşmanların en yamanıdır»* (el-Bakara: 204).

«İşte biz onu (Kur'ânı) *ancak onûnla takvâya erecekleri müjdeleyesin,* (bâtılda) *mücadele ve inad edenleri korkutasın diye senin dilinle* (indirerek) *kolaylaşdırdık»* (Meryem: 97).

«Dediler ki : Bizim tanrılarımız mı hayırlı, yoksa o mu? Bunu sana (bâtıl) *bir*

(٣) باب اتباع سنن اليهود والنصارى

٦ — (٢٦٦٩) حدثني سويد بن سعيد. حدثنا حفص بن ميسرة. حدثني زيد بن أسلم عن عطاء ابن يسار، عن أبي سعيد الخدري، قال: قال رسول الله ﷺ «لتتبعن سنن الذين من قبلكم شبرا بشبر، وذراعا بذراع. حتى لو دخلوا في جحر ضب لاتبعتموهم» قلنا: يا رسول الله! آليهود والنصارى؟ قال «فمن؟».

(...) وحدثنا عدة من أصحابنا عن سعيد بن أبي مريم. أخبرنا أبو غسان (وهو محمد بن مطرف) عن زيد بن أسلم، بهذا الإسناد، نحوه.

(..) قال أبو إسحاق، إبراهيم بن محمد: حدثنا محمد بن يحيى. حدثنا ابن أبي مريم. حدثنا أبو غسان. حدثنا زيد بن أسلم عن عطاء بن يسار. وذكر الحديث. نحوه.

(3) YAHÛDÎ VE HRİSTİYÂNLARIN YOLLARINA TÂBİ' OLUNMASI BÂBI

6 — (2669) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S): «Şüphesiz ki sizler, kendinizden önce gelen milletlerin yoluna karışı karışına, arşını arşınına tıpa tıp muhakkak uyacaksınız. O dereceye kadar ki şâyet o ummetler bir kelerin (daracık) deliğine girseler, siz de muhakkak onlara tâbi' olmaya çalışacaksınız» buyurdu. Biz : Yâ Rasûlallah! Bu ümmetler Yahûdîlerle Hristiyânlar mıdır? diye sorduk. Rasûlullah : «Onlardan başka kimler olacak» buyurdu [5].

---

mücâdeleden başka (maksadla) irâd etmediler. Daha doğrusu onlar çok düşman bir kavmdır» (ez-Zuhruf : 58).

Bu sıfatdaki kişi husûmet hâlinde yalan söyler, türlü tezvîrlerde bulunur, iftirâ eder. Hülâsa doğruluğu tutmazda i'vicâclı, dolambaclı yolları tutar. Münâfıkın bu gayr-i ahlâkî mesâisinden gâye muhâtabını aldatmak, gadretmekdir.

5. Buna çok yakın bir hadîs Ebû Hureyre'den de rivâyet edilmişdir :

Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) : «Benim ümmetim, kendisinden evvelki ümmetlerin yolunu karış karış, arşın arşın alıb ta'kib etmedikce kıyâmet kopmaz» buyurdu. Yâ Rasûlallah! (Yollarında gidilecek olanlar) Fars ve Rûm gibi milletler midir? denildi. Peygamber : «Onlardan başka insanlardan kim var ki?» diye cevâb verdi (*Buhârî, i'tisâm, letettebiunne senene men kâne kablekum*).

Bu hadîslerde İslâm ummeti, Yâhûdîlerle Hristiyanların, Fars ile Rûm'un gayri ahlâkî hal ve hareketlerini ta'kîb ve taklîd etmekden sakındırılmışdır. Kötü âdetleri taklîd etmekden sakındırmak yalnız burada zikredilen milletlerin âdetlerini taklîde münhasır değildir. Târihde gelib geçen bütün milletlerin kötü hareketlerini taklîde de

( ) .... : Buradaki râvî de Zeyd ibn Eslem'den bu isnâdla yukarıdaki hadîs tarzında rivâyet etdi.

( ) .... : Buradaki râvî de Zeyd ibn Eslem'in Atâ ibn Ebî Rebâh'dan tahdîs ettiğini haber verib hadîsin tamâmını yukarıki gibi zikretmişdir.

(٤) باب هلك المتنطعون

٧ — (٢٦٧٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا حفص بن غياث ويحيى بن سعيد عن ابن جريج ، عن سليمان بن عتيق ، عن طلق بن حبيب ، عن الأحنف بن قيس ، عن عبد الله . قال : قال رسول الله ﷺ « هلك المتنطعون » قالها ثلاثا .

(4) «SÖZLERİNDE VE FİİLLERİNDE İLERİ GİDİB HADLERİ AŞANLAR HELÂK OLMUŞDUR» BÂBI

7 — (2670) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Sözlerinde ve fiillerinde ileri gidib hadleri aşanlar helâk olmuşdur» buyurdu[6]. Rasûlullah bu sözü arka arkaya üç defa söyledi.

şâmildir. Yahûdîlerle Hristiyânların, Fars ile Rûm'un hâssaten zikrolunması bunların târihde görülmüş en büyük milletler olmasındandır.

Şüphesiz her dînin ve her ictimâî teşekkülün kendine hâss bir medeniyeti ve diğerlerinden ayrılan fârık vasıfları vardır. Milletler arası varlığını ancak bu husûsî vasıfları ile muhâfaza eder. İslâm dîninin, İslâm ummetinin de hiçbir dîni ve hiç bir milleti taklîde ihtiyâc bırakmıyan üstün bir medeniyeti vardır. İşte bundan dolayı Peygamber o yüce varlığı muhâfaza etmeyi emredib taklîdcilik derekesine düşmekden men' etmişdir.

Gelib geçen ummetlerin târihleri, bir çok fitne, fesad ve ma'siyetlerle doludur. Peygamber kendi ümmetinin de şirkden, küfürden başka bütün bu fena yollarda onları ta'kîb edeceklerini, bir mu'cize olarak vukûundan evvel haber vermişdir. Hadîsdeki *dabb*, keler dediğimiz hayvandır. Çok yaşamak ve her hayvandan çok açlığa susuzluğa dayanmakla tanınmışdır. Geçmiş ümmetlerin fena i'tiyâdlarına Muhammed ümmetinin tıpa tıp uyacaklarını haber vermekde mubâlağa için bu hayvan deliğinin bilhassa zikredilmesi darlığından ve tehlükeli olduğundan dolayıdır. Türkçemizde de «Yılan deliğine sokulmak» ta'bîri vardır.

6. *Tanattu'* (تنطع) : Tefa'ul vezninde taammuk ve tekellüfle fesâhat ve beyân izhâr ederek tekellüm eylemek ma'nâsınadır. Güyâ ki lisânını ağzının tavanına çalarak tekellüm eder.

Bu hadîs, sözlerinde ve fiillerinde ileri gidib haddleri aşan, her işde derinlenme ve aşırılık yapan kimselerin helâk olacaklarını, maddî ma'nevî zararların onları helâke sürükleyeceğini, en veciz sûretle beyân eylemişdir. Dünyevî işlerde olduğu gibi dînî işlerde de tabiî haddleri aşmak, fertleri ve milletleri helâke götürmüşdür. Ondan dolayı kitâb ehli milletlere ve onların zımnında muslimanlara dînde haddi aşmamaları sarîh olarak tenbîh edilmişdir: يا اهل الكتاب لا تغلوا في دينكم ولا تقولوا على الله الا الحق : *Ey ehl kitâb! Dîniniz husûsunda haddi aşmayın. Allah'a karşı hakk olandan başkasını söylemeyin...*» (en-Nisâ: 171).

(٥) باب رفع العلم وقبضه، وظهور الجهل والفتن، في آخر الزمان

٨ – (٢٦٧١) حدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا عبد الوارث. حدثنا أبو التياح. حدثني أنس بن مالك قال: قال رسول الله ﷺ «من أشراط الساعة أن يرفع العلم، ويثبت الجهل، ويشرب الخمر، ويظهر الزنى».

(5) ZAMANIN SONUNDA İLMİN KALDIRILIB KABZ OLUNMASI, CEHÂLETİN VE FİTNELERİN MEYDANA ÇIKMASI BÂBI

8 — (2671) .... : Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edib şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «İlmin kaldırılması, cehlin kökleşmesi, şarâbın içilmesi, zînânın âşikâre olub çoğalması kıyâmet alâmetlerindendir» [7].

٩ – (...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. سمعت قتادة يحدث عن أنس بن مالك. قال: ألا أحدثكم حديثا سمعته من رسول الله ﷺ. لا يحدثكم أحد بعدي، سمعه منه «إن من أشراط الساعة أن يرفع العلم، ويظهر الجهل، ويفشو الزنى، ويشرب الخمر، ويذهب الرجال، ويبقى النساء، حتى يكون لخمسين امرأة قيم واحد».

---

7. İlmin ref'i, cehlin kökleşmesi kıyâmet alâmetlerinden olunca, herbangi ilmî bir meseleyi bilenlerin onu meydana çıkarması gerekir. Buhârî, Rabîatu'r-Rey' denmekle ma'rûf olan Rabîatu'bnu Ebî Abdirrahmân'ın : «Kendisinde herhangi bir ilim bulunan kimsenin kendini zâyi' etmesi (ya'nî ilmini ketmetmesi) lâyık değildir» dediğini naklettiği gibi, Ebû Zerr Ğıfârî'nin de ensesini göstererek :

لو وضعتم الصمصامة على هذه ثم ظننت أني أنفذ كلمة سمعتها من رسول الله صلعم قبل أن تجيزوا على لانفذتها

= (Beni öldürmek için) kılıcı şuraya koysanız, ben de Rasûlullah'dan işitmiş olacağım bir sözü siz işinizi tamamlayıncaya kadar infâz edebileceğimi ya'nî i'lân edebileceğimi bilsem, yine infâz ederim «(*Buhârî, ilm, ilm kable'l-kavl ve'l-amel*...) dediğini ta'lîkan rivâyet ediyor. Yine ilmin ref' korkusu iledir ki Ömer ibn Abdilazîz, ricâlin göğüslerinde mahfûz olan Peygamber'in hadîslerini satırlara nakl ve cem'ini emretmişdir. Yine Buhârî'nin ta'lîkan rivâyet ettiğine nazaran bu zât Medîne vâlîsi olan Ebû Bekr ibn Hazm'a şöyle yazmışdır : «Bak, Rasûlullah (S) ın hadîsinden ne bulursan yaz. Zira ben ilmin silinmesinden ve âlimlerin göçüb gitmesinden korkar oldum. (Zabt esnasında) Peygamberin sözünden başkası kabûl edilmesin. Bir de (âlimlere söyleyiniz) ilmi yaysınlar, ya'nî meydana koysunlar, gizlemesinler. Herkese söylesinler. Kezâlik âlimler (muayyen yerlere) oturarak ders versinler ki bilmeyenlere öğretilmiş olsun. Zira ilim gizli bir şey hâline getirilmedikce yok olmaz» (*Buhârî, ilim keyfe yukbedu'l-ilmu*).

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا عَبْدَةُ
وَأَبُو أُسَامَةَ. كُلُّهُمْ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَفِي
حَدِيثِ ابْنِ بِشْرٍ وَعَبْدَةَ: لَا يُحَدِّثُكُمُوهُ أَحَدٌ بَعْدِي. سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ. فَذَكَرَ بِمِثْلِهِ.

9 — ( ) .... : Bize Şu'be tahdîs edib dedi ki : Ben Katâde'den işitdim, o Enes ibn Mâlik (R) den tahdîs ediyordu. Enes şöyle demişdir: Haberiniz olsun size Rasûlullah (S) dan işitdiğim öyle bir söz söyliyeceğim ki benden sonra hiçbir kimse onu Rasûlullah'dan işitmiş olarak sizlere söyliyemiyecekdir : «Kıyâmet alâmetlerinden olmak üzere ilim kaldırılacakdır. Cehil yayılacakdır. Zinâ şâyi' olacakdır. Şarâb içilecekdir. Erkekler gidecek kadınlar kalacakdır. Bir derecede ki elli kadının bir tek bakanı olacakdır».

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de Saîd ibn Ebî Arûbe'den, o da Katâde'den, o da Enes ibn Mâlik'den, o da Peygamber'den rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Muhammed ibn Bişr ile Abde'nin hadîsinde : Benden sonra bu hadîsi sizlere hiçbir kimse tahdîs edemiyecekdir. Ben Rasûlullah'dan şöyle buyururken işitdim demiş ve yukarıki hadîs gibi zikretmişdir.

١٠ – (٢٦٧٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ وَأَبِي. قَالَا: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ.
ح وَحَدَّثَنِي أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ (وَاللَّفْظُ لَهُ). حَدَّثَنَا وَكِيعٌ. حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي وَائِلٍ. قَالَ: كُنْتُ
جَالِسًا مَعَ عَبْدِ اللهِ وَأَبِي مُوسَىٰ. فَقَالَا: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ أَيَّامًا. يُرْفَعُ فِيهَا
الْعِلْمُ، وَيَنْزِلُ فِيهَا الْجَهْلُ، وَيَكْثُرُ فِيهَا الْهَرْجُ. وَالْهَرْجُ الْقَتْلُ».

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ النَّضْرِ بْنِ أَبِي النَّضْرِ. حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ. حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ الْأَشْجَعِيُّ عَنْ
سُفْيَانَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ وَأَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ. قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ.

ح وَحَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ. حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ الْجُعْفِيُّ عَنْ زَائِدَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ شَقِيقٍ. قَالَ: كُنْتُ
جَالِسًا مَعَ عَبْدِ اللهِ وَأَبِي مُوسَىٰ. وَهُمَا يَتَحَدَّثَانِ. فَقَالَا: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. بِمِثْلِ حَدِيثِ وَكِيعٍ
وَابْنِ نُمَيْرٍ.

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ وَإِسْحَاقُ الْحَنْظَلِيُّ. جَمِيعًا عَنْ
أَبِي مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ أَبِي مُوسَىٰ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. بِمِثْلِهِ.

(...) حدثنا إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا جرير عن الأعمش، عن أبي وائل، قال: إني لجالس
مع عبد الله وأبي موسى، وهما يتحدثان. فقال أبو موسى: قال رسول الله ﷺ. بمثله.

10 — (2672) .... : Ebû Vâil şöyle dedi : Ben Abdullah ve Ebû Mûsâ ile beraber oturuyordum. Bu ikisi dediler ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Şüphesiz kıyâmetin kopmasından önce öyle günler vardır ki onlarda ilim kaldırılır ve cehl iner. Ve yine o günlerde insan öldürme vak'alarından ibâret olan **herc** çoğalır» [8].

( ) .... : Şakîk şöyle dedi : Ben Abdullah ve Ebû Mûsâ'nın yanında onlarla beraber oturuyordum. Bu ikisi konuşuyorlardı. Bunlar : Rasûlullah şöyle buyurdu... diye anlatdılar. Bu hadîs de Vekî' ile İbn Numeyr'in (10 rakamı ile geçen) hadîsleri gibidir.

( ) .... : Buradaki râvîler de cemîan Ebû Muâviye'den, o da A'meş'den, o da Şakîk'den, o da Ebû Mûsâ'dan, o da Peygamberden olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etdiler.

( ) Bize Ishâk ibn İbrâhîm tahdîs etdi. Bize Cerîr, A'meş'den haber verdi. Ebû Vâil şöyle demişdir : Ben Abdullah ve Ebû Mûsâ'nın yanında oturuyordum, onlar biribirleri ile konuşuyorlardı. Bu sırada Ebû Mûsâ: Rasûlullah (S) buyurdu ki... dedi. Bu hadîs de yukarıki hadîs gibidir.

١١ — (١٥٧) حدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب.
حدثني حميد بن عبد الرحمن بن عوف؛ أن أبا هريرة قال: قال رسول الله ﷺ «يتقارب الزمان،
ويقبض العلم، وتظهر الفتن، ويلقى الشح، ويكثر الهرج» قالوا: وما الهرج؟ قال «القتل».

(...) حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن، الدارمي. أخبرنا أبو اليمان. أخبرنا شعيب عن الزهري.
حدثني حميد بن عبد الرحمن، الزهري؛ أن أبا هريرة قال: قال رسول الله ﷺ «يتقارب الزمان
ويقبض العلم» ثم ذكر مثله.

---

8. *Herc* : İnsanlar, fitne, ihtilâl, harb, kıtâl hengâmesine düşmek ma'nâsınadır. Lisânımızda da «nâs biribirine düşüb herc ve merc oldu» ta'bîri vardır. *en-Nihâye*'nin beyânına göre asıl *herc*, bir nesnenin kesîr ve müttesi' olmasına konulmuşdur. Ve sâirlerin beyânına göre *halt* ma'nâsına konulmuşdur.

Merc : Bir nesneyi başka bir nesneye katıb karışdırmak ma'nâsınadır. Firûzâbâdî'nin *el-Basâir*'de, Râgıb'ın *el-Müfredât*'da beyânına göre *merc* bu ma'nâya konulmuşdur (*Kamûs Tercemesi*).

11 — (157) [9] .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S): «Zaman takârub edib gece ile gündüz biribirine yaklaşır [10]. (İslâmî) ilim kabzolunur (yani dürülüb devşirilir) fitneler zuhûr eder. Kalblere şiddetli cimrilik konulur; herc çoğalır» buyurdu. Sahâbîler : **Herc** nedir? dediler. Rasûllulah : «**Herc** öldürmekdir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'nin : Rasûlullah «zaman takârub eder, ilim dürülüb devşirilir..» buyurdu dediğini haber verdi ve sonra yukarıki hadîs gibi zikreyledi.

١٢ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا عبد الأعلى عن معمر ، عن الزهري ، عن سعيد ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ قال « يتقارب الزمان ، وينقص العلم » ثم ذكر مثل حديثهما .

(...) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر . قالوا : حدثنا إسماعيل (يعنون ابن جعفر) عن العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة . ح وحدثنا ابن نمير وأبو كريب وعمرو الناقد . قالوا : حدثنا إسحق

ابن سليمان ، عن حنظلة ، عن سالم ، عن أبي هريرة . ح وحدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . حدثنا معمر عن همام بن منبه ، عن أبي هريرة . ح وحدثني أبو الطاهر . أخبرنا ابن وهب عن عمرو ابن الحارث ، عن أبي يونس ، عن أبي هريرة . كلهم قال : عن النبي ﷺ . بمثل حديث الزهري عن حميد ، عن أبي هريرة . غير أنهم لم يذكروا « ويلقى الشح » .

12 — ( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) ın : «Zaman yakınlaşır ve ilim eksilir..» buyurduğunu rivâyet etmiş, sonra da yukarıdaki iki râvînin hadîsi gibi zikretmişdir.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Ebû Hureyre'-

---

9. Bu hadîs ayni konuda ve ayni sahâbîden olmak üzere **SAHÎH-İ MUSLİM TERCEMESİ'**-nin *Kitâbu'l-iymân, kendisinde iymân kabûl edilmeyecek olan zamanı beyân bâbı*, I, 206-207 de geçdiği için oradaki müteselsil rakamı ya'nî 157 rakamını almışdır.

10. *Takârubu'z-zamân* üç vecihle beyân edilmişdir :

a. Evvelâ bundan maksad, dünyâ zamanlarının inkirâza başlayıb kıyâmetin kopmasının yaklaşdığı vakıtlardır. Bu, idbâr ma'nâsına kullanılan takârubdan alınmışdır ki bir nesne kalb ve biribirini ifnâ' etmeğe yüz tutdukda lâhikaları ve etrafı dahi azalmağa müteveccih olur. Hâsılı dünyâ zamanları inkirâz ve inkibâza başladıkda etrafı ya'nî ona mensûb olan şeyler kısalmaya ve biribirini ifnâ etmeğe yüz tutar...

b. Takârubu'z-zamandan maksad, gece ve gündüzün müsâvî olması. Ya'nî güneşin hamel ve mîzân burçlarında deverânı hengâmıdır.

c. Tekârubu'z-zamandan maksad dünyâ zamanlarının sonunda Mehdî'nin çıkıb âlemi adâletle âsûde eylediği ve bütün adâletsizlikleri cihândan sildiği günlerdir ki insan tabiatları hoşluk ve lezzetlerden dolayı zamanı kısa addedeceği vakıtlardır (*Kamûs Ter.*).

den, o da Peygamber'den olmak üzere Zuhrî'nin, Humeyd'den, onun da Ebû Hureyre'den rivâyet ettiği (11 rakamlı) hadis gibi rivâyet etmişlerdir. Şukadar ki bunlar: «Ve şiddetli cimrilik atılır» fıkrasını zikretmediler.

١٣ – (٢٦٧٣) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ . سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِنَّ اللهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ النَّاسِ . وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ . حَتَّى إِذَا لَمْ يَتْرُكْ عَالِمًا ، اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤُسًا جُهَّالًا ، فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ . فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا » .

(...) حدثنا أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ . حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ) . ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا عَبَّادُ بْنُ عَبَّادٍ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا وَكِيعٌ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ وَأَبُو أُسَامَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ وَعَبْدَةُ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ . ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ . ح وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ ابْنُ نَافِعٍ . قَالَ : حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَلِيٍّ . ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ . أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ ابْنُ الْحَجَّاجِ . كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمِثْلِ حَدِيثِ جَرِيرٍ . وَزَادَ فِي حَدِيثِ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ : ثُمَّ لَقِيتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرٍو ، عَلَى رَأْسِ الْحَوْلِ ، فَسَأَلْتُهُ فَرَدَّ عَلَيْنَا الْحَدِيثَ كَمَا حَدَّثَ . قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ .

(...) حدثني مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ حُمْرَانَ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جَعْفَرٍ . أَخْبَرَنِي أَبِي ، جَعْفَرٌ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْحَكَمِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمِثْلِ حَدِيثِ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ .

13 — (2673) .... : Abdullah ibn Amr ibn Âs (R) şöyle diyordu: Ben Rasûlullah (S) dan işitdim — Vedâ haccında — şöyle buyuruyordu: «Şüphesiz Allah, ilmi insanlardan silmek sûretiyle değil, âlimlerin rûhlarını kabzetmek sûretiyle kabzedecekdir. Nihâyet hiç bir âlim bırakmayınca insanlar kendilerine câhil bir takım kimseleri başkanlar edinirler. Bunlara (mes'eleler) sorulur, onlar da ilimleri olmadığı halde fetvâ verirler de hem kendileri sapıklığa düşerler, hem halkı sapıtırlar».

( ) .... : Buradaki sekiz tarîk râvîlerinin hepsi de Hişâm ibn Urve'den, o da babası Urve'den, o da Abdullah ibn Amr'dan, o da Pey-

gamber'den olmak üzere (13 rakamlı) Cerîr hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Umer ibn Ali'nin hadîsinde şunu ziyâde etmişdir: Sonra ben yılın başında Abdullah ibn Amr'a kavuşdum ve bu hadîsi kendisinden sordum. Abdullah bize yine bu hadîsi evvelce tahdîs ettiği gibi: Ben Rasûlullah'dan işitdim şöyle buyuruyordu... diyerek tekrâr eyledi.

( ) .... : Buradaki râvî de Abdullah ibn Amr ibn Âs'dan, o da Peygamber'den olmak üzere, Hişâm ibn Urve'nin (13 rakamlı) hadîsi gibi rivâyet etdi.

١٤ – (...) حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . حَدَّثَنِي أَبُو شُرَيْحٍ ؛
أَنَّ أَبَا الْأَسْوَدِ حَدَّثَهُ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ . قَالَ : قَالَتْ لِي عَائِشَةُ : يَا ابْنَ أُخْتِي ! بَلَغَنِي أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ
عَمْرٍو مَارٌّ بِنَا إِلَى الْحَجِّ . فَالْقَهُ فَسَائِلْهُ . فَإِنَّهُ قَدْ حَمَلَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ عِلْمًا كَثِيرًا . قَالَ فَلَقِيتُهُ فَسَاءَلْتُهُ
عَنْ أَشْيَاءَ يَذْكُرُهَا عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ .

قَالَ عُرْوَةُ : فَكَانَ فِيمَا ذَكَرَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « إِنَّ اللهَ لَا يَنْتَزِعُ الْعِلْمَ مِنَ النَّاسِ انْتِزَاعًا .
وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعُلَمَاءَ فَيَرْفَعُ الْعِلْمَ مَعَهُمْ . وَيُبْقِي فِي النَّاسِ رُؤُوسًا جُهَّالًا . يُفْتُونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ . فَيَضِلُّونَ
وَيُضِلُّونَ » .

قَالَ عُرْوَةُ : فَلَمَّا حَدَّثْتُ عَائِشَةَ بِذَلِكَ ، أَعْظَمَتْ ذَلِكَ وَأَنْكَرَتْهُ . قَالَتْ : أَحَدَّثَكَ أَنَّهُ سَمِعَ
النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ هَذَا ؟

قَالَ عُرْوَةُ : حَتَّى إِذَا كَانَ قَابِلٌ ، قَالَتْ لَهُ : إِنَّ ابْنَ عَمْرٍو قَدْ قَدِمَ . فَالْقَهُ . ثُمَّ فَاتِحْهُ حَتَّى تَسْأَلَهُ عَنِ
الْحَدِيثِ الَّذِي ذَكَرَهُ لَكَ فِي الْعِلْمِ . قَالَ فَلَقِيتُهُ فَسَاءَلْتُهُ . فَذَكَرَهُ لِي نَحْوَ مَا حَدَّثَنِي بِهِ ، فِي مَرَّتِهِ الْأُولَى .
قَالَ عُرْوَةُ : فَلَمَّا أَخْبَرْتُهَا بِذَلِكَ . قَالَتْ : مَا أَحْسِبُهُ إِلَّا قَدْ صَدَقَ . أُرَاهُ لَمْ يَزِدْ فِيهِ شَيْئًا وَلَمْ يَنْقُصْ .

14 — ( ) .... : Urvetu'bnu Zubeyr şöyle dedi: Âişe bana: Ey kız kardeşimin oğlu! Bana bâliğ oldu ki Abdullah ibn Amr, bizimle beraber hacca gidiyormuş. Şimdi sen ona kavuş da ondan soruşdur. Çünkü o Peygamber (S) den pek çok ilim yüklenmişdir dedi. Bunun üzerine ben Abdullah'a kavuşdum ve ona Rasûlullah'dan zikretmekde olduğu bir çok şeylerden sordum.

Urve dedi ki: Abdullah'ın zikretdiği şeyler içinde Peygamber'in şöyle buyurduğu da vardır: «Şüphesiz ki Allah ilmi insanlardan çekib çıkarmak sûretiyle çekib çıkarmaz. Lâkin Allah âlimleri kabzeder de onlarla beraber ilmi kaldırır. İnsanlar içinde bir takım câhil başkanlar bı-

akır. Bu câhil başkanlar ilimsiz olarak halka fetvâ verirler. Böylece bu câhil başkanlar hem kendileri saparlar, hem de başkalarını saptırırlar».

Urve dedi ki: Ben bu hadîsi Âişe'ye tahdîs ettiğimde Âişe bunu büyük gördü de tanımadı. Ve: Abdullah ibn Amr, bu hadîsi sana Peygamber bunu söylerken işittiğini söyledi mi? diye sordu [11].

Urve dedi ki: Nihâyet ertesi yıl olunca Âişe kendisine (yani Urve-ye): Amr'ın oğlu gelmişdir. Binâenaleyh ona kavuş, sonra sözü ona aç da kendisinden, ilim hakkında sana söylemiş olduğu hadîsi tekrar sor dedi. Müteâkiben ben Abdullah ibn Amr'e kavuşub bu hadîsi kendisinden tekrâr sordum. Abdullah o hadîsi bana birinci defasında tahdîs ettiği gibi tahdîs etdi. Ben bu hadîsi Âişe'ye haber verince Âişe: Ben onun doğru söylemiş olduğundan başka bir zannda bulunmuyordum. Onun hadîsde hiç bir şey artırmadığını ve hiç bir eksiltme de yapmadığını görüyorum dedi.

(٦) باب من سن سنة حسنة أو سيئة، ومن دعا إلى هدى أو ضلالة

١٥ – (١٠١٧) حدثني زهير بن حرب. حدثنا جرير بن عبد الحميد عن الأعمش، عن موسى ابن عبد الله بن يزيد وأبي الضحى، عن عبد الرحمن بن هلال العبسي، عن جرير بن عبد الله. قال: جاء ناس من الأعراب إلى رسول الله ﷺ. عليهم الصوف. فرأى سوء حالهم قد أصابتهم حاجة. فحث الناس على الصدقة. فأبطؤا عنه. حتى رؤي ذلك في وجهه.

قال: ثم إن رجلا من الأنصار جاء بصرة من ورق. ثم جاء آخر. ثم تتابعوا حتى عرف السرور في وجهه. فقال رسول الله ﷺ «من سن في الإسلام سنة حسنة، فعمل بها بعده، كتب له مثل أجر من عمل بها. ولا ينقص من أجورهم شيء. ومن سن في الإسلام سنة سيئة، فعمل بها بعده،

---

11. Âişe'nin bunu evvelâ büyük görüb tanımaması belki de «ümmetimden dâima hakk üzere gâlib ve zâhir, muhâliflerinden kendilerine zarar gelmez bir tâife hiç eksik olmayacakdır» (*Buhârî, Muslim*) hadîsi ile muâraza îhâm eder bir durumda işitmesinden ileri gelmişdir. Belki de Abdullah bunu bizzât Peygamber'den işitmemişdir sanmışdı. Bundan sonra Âişe'nin: Ben onu doğru söylemiş olmasından başka bir zann da bulunmuyordum sözü de Âişe'nin Abdullah'ı ithâm etmediğini açıkca göstermekdedir. Ancak Âişe, işin Abdullah'a seçilememiş olmasından, yahut bunu hikmet kitablarından okuyub da, peygamber'den işitdim vehmine düşmesinden endîşe etmişdi. Abdullah, Urve'ye bu hadîsi diğer bir kerre daha aynen tekrâr edince, hadîs sâbit oldu ve böylece Âişe'de Abdullah'ın bunu peygamber'den işitdiği kanâatı gâlib oldu.

Bu hadîsde ilmi hıfz etmeğe, ilmi ehlinden almaya, âlimin diğer âlimin faziletini i'tirâf etmesine teşvik vardır.

كُتِبَ عَلَيْهِ مِثْلُ وِزْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا ، وَلَا يَنْقُصُ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ » .

(...) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ مُسْلِمٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هِلَالٍ ، عَنْ جَرِيرٍ . قَالَ : خَطَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَحَثَّ عَلَى الصَّدَقَةِ . بِمَعْنَى حَدِيثِ جَرِيرٍ .

(...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَى (يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ) . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي إِسْمَاعِيلَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ هِلَالٍ الْعَبْسِيُّ . قَالَ : قَالَ جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا يَسُنُّ عَبْدٌ سُنَّةً صَالِحَةً يَعْمَلُ بِهَا بَعْدَهُ » ثُمَّ ذَكَرَ تَمَامَ الْحَدِيثِ .

(...) حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ وَأَبُو كَامِلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْأُمَوِيُّ . قَالُوا : حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ ، عَنِ الْمُنْذِرِ بْنِ جَرِيرٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ . ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . قَالُوا : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ ، عَنِ الْمُنْذِرِ بْنِ جَرِيرٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِهَذَا الْحَدِيثِ .

(6) GÜZEL BİR ÇIĞIR YAHUT KÖTÜ BİR ÇIĞIR AÇAN, HİDÂYETE YAHUT SAPIKLIĞA DA'VET EDEN KİMSE HAKKINDA BÂB

15 — (1017) [12] .... : Câbir ibn Abdillâh (R) şöyle dedi: (Biz Rasûlullah'ın huzûrunda iken) bedevîlerden üzerinde sâdece birer yün parçası bulunan fakîr bir takım insanlar Rasûlullah'ın yanına geldiler. Bunlara şiddetli bir ihtiyâc ve fakîrlik isâbet etmişdi. Rasûlullah (S) onların bu kötü hallerini görünce insanları sadaka vermeğe teşvîk eyledi. İnsanlar sadaka vermekde biraz ağır davrandılar. Hatta Rasûlullah'ın yüzünde bundan dolayı bir üzüntü alâmeti görülmüşdü. Sonra Ensâr'dan bir zât, içinde gümüş para dolu bir torba ile geldi. Sonra bir diğer kimse daha (bazı şeylerle) geldi. Sonra bir çok kimseler arka arkayâ (yiyecek ve giyecek getirmekde) biribirlerini ta'kîb etdiler. O kadar ki Rasûlullah'ın yüzünde sevinç (alâmeti) hissedilmişdi. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: «Her kim İslâm içinde güzel bir çığır açar ve

12. Bu hadis daha önce SAHİH-İ MUSLİM TERCEMESİ, *Kitâbu'z-zekât, sadakaya teşvik...* bâbında geçtiği için oradaki (1017) müteselsil rakamını almışdır.

bu güzel çığır kendisinden sonra da tatbîk edilib sürdürülürse, kendi sevâblarından hiç bir şey eksilmeksizin onu sürdürenlerin sevâblarının benzeri kendisi lehine yazılır. Ve her kim de İslâm içinde kötü bir âdet çıkarır ve bu kötü âdet kendisinden sonra da sürdürülürse, kendi günahlarından hiçbir şey eksilmeksizin onu sürdürenlerin günahlarının benzeri de o kimse üzerine yazılır» [13].

( ) .... : Buradaki râvî de Cerîr'in: Rasûlullah hitâb etdi ve sadaka vermeye teşvîk eyledi dediğini yukarıki Cerir hadîsi tarzında rivâyet etdi.

( ) .... : Burada yine Abdurrahmân ibn Hilâl el-Absiyy, Cerîr ibn Abdillâh'ın, Rasûlullah: «Hiç bir kul kendisinden sonra amel olunacak güzel bir sünnet ortaya koymaz ki...» buyurdu dediğini rivâyet etdi, sonra da hadîsin tamâmını zikretdi.

( ) .... : Buradaki dört tarik râvîleri de: Bize Şu'be, Avn ibn Ebî Cuhayfe'den ,o da Munzir ibn Cerîr'den, o da babası Cerîr'den, o da Peygamber'den olmak üzere bu hadîsi rivâyet etdi demişlerdir.

١٦ — (٢٦٧٤) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَابْنُ حُجْرٍ . قَالُوا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (يَعْنُونَ ابْنَ جَعْفَرٍ) عَنِ الْعَلَاءِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى ، كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ ، لَا يَنْقُصُ ذَٰلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا . وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ ، كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ ، لَا يَنْقُصُ ذَٰلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا » .

16 — (2674) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Her kim bir hidâyete çağırırsa, bu çağırıya tâbi' olub onun ardından gidenlerin sevâbı kadar bir sevâb da onun lehine olacakdır. Kendisine verilen bu sevâb ötekilerin sevâbından hiç bir şey de eksiltmez. Her kim de bir sapıklığa çağırırsa, bu çağırıya tâbi' olanların günahı kadar bir günah da kendi aleyhine olacakdır. Bu, o tâbi'lerin günahlarından da hiç bir şey eksiltmeyecekdir» [14].

---

13. Rasûlullah'ın bu hadîsi medenî insanlık âlemi için çok mühim bir esâs vaz etmişdir. Rasûlullah o hâdisede Ensâr'dan ilk mühim yardımda bulunan o zâtın hem kendi yardımından, hem de bu yardım çığırını açıb, öteki yardımlara sebeb olduğundan dolayı kat kat sevâblara nâil olduğunu haber vermişdir. Bu tatbikat kıyâmete dek her hayır ve şer çığırına şâmil değişmez bir kanûndur.

14. Bu hadislerin ma'nâsını, «*onlar herhalde kendi günah yüklerini de o yükleri ile beraber daha nice yükleri de bizzât yüklenecekler ve düzmekde oldukları şeylerden kıyâmet günü mes'ûl olacaklardır*» (el-Ankebût: 13) âyeti de te'yid etmekdedir.

«*Hakîkaten hiçbir günâhkâr diğerinin günah yükünü çekmez. Hakikaten insan için kendi çalışmasından başkası yokdur. Hakikaten çalışması ileride görülecekdir*» (en-Necm: 38-40) âyetleri bunlara muhâlif değildir. Zira Ankebût: 13 âyeti hem dâll, hem mudill olanlar hakkındadır. Sapık olub, başkasını da sapıtmaya çalışanlar, hem dalâletlerinin, hem idlâllerinin vizrini çekecekler ki ikisi de kendi vizirleridir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

٤٨ – كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار

(١) باب الحث على ذكر الله تعالى

٢ – (٢٦٧٥) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ (وَاللَّفْظُ لِقُتَيْبَةَ). قَالَا: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي. وَأَنَا مَعَهُ حِينَ يَذْكُرُنِي. إِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ، ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي. وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَإٍ، ذَكَرْتُهُ فِي مَلَإٍ هُمْ خَيْرٌ مِنْهُمْ. وَإِنْ تَقَرَّبَ مِنِّي شِبْرًا، تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا. وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا، تَقَرَّبْتُ مِنْهُ بَاعًا. وَإِنْ أَتَانِي يَمْشِي، أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً».

(...) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَلَمْ يَذْكُرْ «وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا، تَقَرَّبْتُ مِنْهُ بَاعًا».

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

48 — KİTÂBU'Z-ZİKR VE'D-DUÂ VE'T-TEVBE VE'L-İSTİĞFÂR[1]

(Zikir, duâ, tevbe ve mağfiret dileme kitâbı)

1. *Duâ lüzumludur :*

a. *«Rabbınıza yalvara yakara, gizlice duâ edin. Şu bir hakîkatdır ki Allah haddi aşanları sevmez. Yerde fesadcılık etmeyin. Ona korkarak ve umarak duâ edin. Şüphe yok ki iyi hareket edenlere Allâh'ın rahmeti çok yakındır»* (el-A'râf: 55-56).

b. *«En güzel isimler Allâh'ındır. O halde ona bunlarla duâ edin. Onun isimlerinde*

eğri yola gidenleri bırakın. Onlar yapmakda olduklarının cezâsına uğratılacaklardır» (el-A'râf: 180).

c. *«Rabbınız* (şöyle) *buyurdu: Bana duâ edin, size icâbet edeyim. Çünkü bana ibâdetden büyüklük taslayanlar hor ve hakir cehenneme gireceklerdir»* (el-Mu'min: 60).

d. *«Arşı yüklenen, bir de onun etrafında bulunan melekler Rabbını hamd ile tesbih ederler, ona iymân ederler. Mu'minlerin de mağfiret olunmalarını* (şöylece) *isterler: Ey Rabbımız! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmışdır. O halde tevbe edenleri, senin yoluna uyub gidenleri mağfiret et. Onları cehennem azâbından koru. Ey Rabbımız! Onları da onların atalarından, zevcelerinden, nesillerinden; sâlih olanları da kendilerine va'd etdiğin adn cennetlerine sok. Yegâne gâlib, hüküm ve hikmet sâhibi olan şüphesiz ki sensin sen. Bir de onları* (bu dünyâda) *her türlü fenalıklardan koru. Sen kimi kötülüklerden korursan, o gün muhakkak ki onu rahmet* (ine mazhar) *etmişsindir. Bu en büyük necât ve saâdetin tâ kendisidir»* (el-Mu'min: 7-9).

Kur'ân'da bulunan duâ metinlerinden bazı örnekler:

En güzel ,en veciz, en câmialı duâlar Kur'ân-ı Kerîm'dedir. Bunların bir kısmı Peygamber'lerin ve iyi kulların duâlarıdır. Muhammed ümmetinin bunlarla duâ etmeleri için bunlar Kur'ân-ı Kerîm'de tescîl edilmişlerdir. Bunlar âdeta yüce Allâh'a birer dilekce örnekleridirler. Peygamber ekseriya bunlarla duâ ederdi. Bunların dışında Peygamber'in de ümmetine öğrettiği yine veciz, kısa, özlü bazı duâları da vardır. İşte bu iki gurub duâlar, ya'nî Kur'ân'daki duâlarla Peygamber'in duâları, kendileri ile duâ edilmeğe en lâyık duâ metinleridir. Bunların dışında müteahhir devirlerin gelişdirdiği tekrârlar, luzûmsuz sözlerle doldurulmuş uzun duâ metinlerine i'tibâr edilmemelidir.

Kur'ân'daki duâ metinlerinden bazılarını burada metin ve meâlleri ile verelim:

a. *Fâtiha sûresi*, dünyâda başka bir dînde eşi ve benzeri olmayan en câmialı duâdır. Ondan sonra:

b. «RABBENÂ LÂ TUÂHİZNÂ İN NASÎYNÂ EV AHTA'NÂ.

RABBENÂ VE LÂ TAHMİL ALEYNÂ ISRAN KEMÂ HAMELTEHÛ ALE'LLEZÎNE MİN KABLİNÂ.

RABBENÂ VE LÂ TUHAMMİLNÂ MÂ LÂ TÂKATE LENÂ BİH VA'FU ANNÂ VA'ĞFİR LENÂ VE'RHAMNÂ ENTE MEVLÂNÂ FE'NSURNÂ ALE'L-KAVMİ'L-KÂFİRÎN.

: *Ey Rabbımız! Unutduk yahut yanıldıysak bizi tutub sorguya çekme.*

Ey Rabbımız! Bizden evvelkilere yüklendiğin gibi üstümüze ağır bir yük yükleme.

Ey Rabbımız! Tâkat getiremiyeceğimizi bize taşıtma. Bizden (sâdır olan günahları) *sil, bağışla, bize mağfiret et, bize merhamet eyle. Sen mevlâmızsın. Artık kâfirler gürûhuna karşı da bize yardım et»* (el-Bakara: 286).

c. Her zaman ve her vesîle ile okunacak duâ:

«RABBENÂ ÂTİNÂ Fİ'D-DÜNYÂ HASENETEN VE Fİ'L-ÂHİRETİ HASENETEN VE KİNÂ AZÂBE'N-NÂR.

: *Ey Rabbımız! Bize dünyâda da iyilik güzellik ver, âhiretde de iyilik güzellik ver ve bizi ateş azâbından koru»* (el-Bakara: 201).

d. Başarı duâsı:

«RABBENÂ ÂTİNA MİN LEDUNKE RAHMETEN VE HEYYİ' LENÂ MİN EMRİNÂ RAŞEDEN.

: *Ey Rabbımız! Bize tarafından bir rahmet ver ve işimizden bizim için bir muvaffakiyet hazırla»* (el-Kehf: 10).

e. İbrâhîm'in duâsı:

«RABBİ'C'ALNÎ MUKÎME'S-SALATİ VE MİN ZURRİYYETÎ. RABBENÂ VE TAKABBE'L-DUÂ. RABBENA'ĞFİRLÎ VE Lİ-VÂLİDEYYE VE Lİ'L-MU'MİNÎNE YEVME YEKÛMU'L-HİSÂB.

: *Ey Rabbım! Beni dosdoğru namaz kılmakda ber devam et. Zürriyetimden de* (böyle namaz kılanlar yarat). *Ey Rabbımız! Duâmızı kabûl eyle. Ey Rabbımız!* (Kıyâmetde) *hisâb ayağa kalkacağı gün, beni, anamı, babamı ve bütün iymân edenleri mağfiret eyle»* (İbrâhîm: 40-41).

(1) YÜCE ALLÂH'I ANMAYA TEŞVİK BÂBI [2]

2 — (2675) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle dedi : «Şüphesiz Azîz ve Celîl olan Allah şöyle buyurur : Ben kulumun beni zannı yanındayım (irâdem kulumun beni anlayışına göre taalluk eder). Kulum beni anarken ben muhakkak onunla beraber bulunurum. Eğer o beni gönlünde gizlice zikrederse, ben de onu nefsimde gizlice zikrederim. Eğer o beni bir cemâat içinde zikrederse, ben de onu o cemâatdan daha hayırlı bir cemâat içinde zikrederim. Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak varırım» [3].

---

f. Her hareket ve sükûnda; her gidiş gelişde; her giriş ve çıkışda okunacak duâ :

«RABBİ EDHİLNİ MUDHALE SIDKİN VE AHRİCNİ MUHRACE SIDKİN VEC'AL Lİ MİN LEDUNKE SULTÂNEN NASÎRÂ.

: *Rabbım! Beni sıdk girdirişi ile girdir, sıdk (ve selâmet) çıkarışı ile çıkar ve tarafından bana hakkıyle yardım edici bir hüccet ve iktidâr ver»* (el-İsrâ: 80).

g. Hitâbet, konuşma, ders, imtihân duâsı :

«RABBİ'ŞRAHLÎ SADRÎ VE YESSİR Lİ EMRÎ VAHLUL UKDETEN MİN LİSÂNÎ YEFKAHÛ KAVLÎ.

: *Rabbım! Benim göğsüme genişlik ver, işimi benim için kolaylaşdır, dilimden düğümü çöz ki sözümü iyi anlasınlar»* (Tâ Hâ : 25-28).

h. Dâima okunacak duâ :

«RABBENA'ĞFİR LENÂ ZUNÛBENÂ VE İSRÂFENÂ Fİ EMRİNÂ VE SEBBİT AKDÂMENÂ VE'NSURNÂ ALE'L-KAVMİ'L-KÂFİRÎN.

: *Ey Rabbımız! Bizim günahlarımızı ve işimizdeki isrâfımızı mağfiret eyle. Ayaklarımızı sâbit kıl. Kâfirler gürûhuna karşı bizlere yardım et»* (Âlu İmrân: 147).

k. Diriler ve ölüler için duâ :

«RABBENA'ĞFİR LENÂ VE Lİ İHVÂNİNA'LLEZÎNE SEBEKÛNÂ Bİ'L-İYMÂN VE LA TEC'AL Fİ KULÛBİNÂ ĞILLEN Lİ'LLEZÎNE ÂMENÛ RABBENÂ İNNEKE RAÛFUN RAHİM.

: *Ey Rabbımız! Bizi ve iymân ile daha önceden bizi geçmiş olan* (dîn) *kardeşlerimizi mağfiret eyle. İymân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kin bırakma. Ey Rabbımız! Şüphesiz ki sen Raûfsun, Rahîmsin»* (el-Haşr : 10).

l. Duâyı bitiriş sözleri :

«SUBHÂNE RABBİKE RABBİ'L-İZZETİ AMMÂ YASİFÛN VE SELÂMUN ALE'L-MURSELÎN VE'L-HAMDU Lİ'LLÂHİ RABBİ'L-ÂLEMÎN.

: *Galebe sâhibi olan Rabbın onların isnâd etmekde oldukları vasıflardan münezzehdir. Gönderilen bütün peygamberlere* SELÂM *ve* ÂLEMLERİN RABBI OLAN ALLAH'A HAMD OLSUN» (es-Sâffât: 180-182).

Bunlardan başka çeşitli vesîlelerle okunabilecek daha pek çok duâlar vardır.

2. Bir âyet meâli :

«*O küfredenler : Ona Rabbından bir mu'cize indirilmeli değil miydi? derler. De ki: Şüphesiz Allah kimi dilerse onu dalâlete götürür, gönlünü kendine çevirdiklerini ise doğru yola iletir. Bunlar iymân edenlerdir, Allah'ın zikri ile gönülleri huzûr ve sükûna kavuşanlardır.* HABERİNİZ OLSUN Kİ KALBLER ANCAK ALLAH'I ZİKRETMEKLE YATIŞIB HUZÛRA KAVUŞURLAR» (er-Ra'd : 27-28).

3. Bu hadîs müteşâbih olan sıfat hadîslerindendir. Zâhirini irâde etmek mümteni'dir. Bu sıfat hadislerine dâir söz bir çok defalar geçmişdi. Bunun ma'nâsı: Her kim bana tâatımla yaklaşırsa, ben de ona rahmetim, tevfikim ve yardım edişimle yaklaşırım. O, bunları

( ) Bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ile Ebû Kureyb tahdîs edib dediler ki : Bize Ebû Muâviye, A'meş'den bu isnâdla tahdîs etdi. Burada râvi «kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım fıkrasını zikretmedi.

٣ – (...) حدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . حدثنا معمر عن همام بن منبه . قال : هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها : وقال رسول الله ﷺ « إن الله قال : إذا تلقاني عبدي بشبر ، تلقيته بذراع . وإذا تلقاني بذراع ، تلقيته بباع . وإذا تلقاني بباع ، جئته أتيته بأسرع » .

3 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs etdikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretdi. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) söyledi ki : «Şüphesiz Allah şöyle buyurdu : «Kulum bana bir karış gelmekle karşıladığı zaman ben onu bir arşın ile karşılarım. O beni bir arşınla karşıladığı zaman ben onu bir kulaçla karşılarım. O beni bir kulaçla karşıladığı zaman ben ona muhakkak daha sur'atle gelir icâbet eylerim».

٤ – (٢٦٧٦) حدثنا أمية بن بسطام العيشي . حدثنا يزيد (يعني ابن زريع) . حدثنا روح بن القاسم عن العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ، قال : كان رسول الله ﷺ يسير في طريق مكة . فمر على جبل يقال له جمدان . فقال « سيروا . هذا جمدان . سبق المفردون » قالوا : وما المفردون ؟ يا رسول الله ! قال « الذاكرون الله كثيرا ، والذاكرات » .

4 — (2676) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) Mekke yolunda yürüyordu. Bu sırada Cumdân denilen bir dağın yanına uğradı da orada : «Yürüyünüz! Bu Cumdân dağıdır. Müferrid olanlar öne geçmiş ilerlemişlerdir»[4] buyurdu. Sahâbîler : Yâ Rasûlallah! Müferrid

---

artırırsa ben de artırırım. Eğer benim tâatime yürüyerek ve sür'at ederek gelirse, ben de ona icâbete koşarak gelirim. Ya'nî onun üzerine rahmet boşaltırım ve bunda ona sebkat ederim. Ben onu maksûda ulaşmakda çok şeye muhtâc etmem demekdir. Murâd kulun mükâfatı, tâatla yaklaşma derecesine göre dâima kat kat olur demekdir. Hulâsa bu hadîsde Allâh'ın kuluna yakınlık derecesini ifâde için kullanılan karış, arşın, kulaç gibi mahsûsata âid ölçü mikyaslarının Allah hakkında kullanılmaları tamâmıyle mecâzî tabîrlerdir. Allah hakkındaki koşmak ta'bîri de sür'atle icâbeti ifâde etmekdedir.

4. *Tefrîd*, tef'îl vezninde bir adam dîn ilminde fakîh ve âlim olub insanlara karışmakdan inzivâ ve uzlet, ilâhî emr ve nehiylere riâyet için yalnızlık ihtiyâr eylemek ma'nâsınadır... Ve şu hadîsler bu ma'nâdandır :

طوبى للمفردين سبق المفردون وهم المهترون بذكر الله تعالى وهم ايضا الذين هلكت لداتهم وبقوا هم

Müferridlere ne mutlu! Müferridler ileri geçmişlerdir. Onlar yüce Allâh'ı anmakla

olanlar ne demekdir? dediler. Rasûlullah: «Allâh'ı çok zikreden erkeklerle, Allah'ı çok zikreden kadınlardır» [5].

(٢) باب في أسماء الله تعالى، وفضل من أحصاها

٥ – (٢٦٧٧) حدثنا عمرو الناقد وزهير بن حرب وابن أبي عمر. جميعا عن سفيان (واللفظ لعمرو). حدثنا سفيان بن عيينة عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، قال «لله تسعة وتسعون اسما. من حفظها دخل الجنة. وإن الله وتر. يحب الوتر» . وفي رواية ابن أبي عمر «من أحصاها» .

(2) ALLÂH'IN İSİMLERİ VE ONLARI EZBER EDİB SAYAN KİMSENİN FAZÎLETİ HAKKINDA BÂB

5 — (2677) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S): «Allâh'a has doksan dokuz isim vardır. Her kim o doksan dokuz ismi ezberlerse cennete girmişdir. Şüphesiz Allah tekdir, teki sever» buyurmuşdur. Râvîlerden İbn Ebî Umer'in rivâyetinde «bu isimleri kim ihsâ ederse» ziyâdesi vardır [6].

---

heyecanlananlardır. Ve keza onlar emsâlleri helâk olmuş da Allâh'ı zikir yolunda ancak kendileri bâkî kalmış olanlardır».

Birinci hadisde müferridden murâd zikredilen vech üzere insanlardan uzlet eden fakîhlerdir. Ve ikinci hadîsden murâd ilâhî aşk ile vecde gelib dâima Allâh'ı zikretmekle sevinçli olan zevâtdır. Ve hem zât ve akranları tamâmıyle âhirete gidib kendileri yalnızca İslâm ve ibâdet üzere kâim olan zâtlar dahi irâde olunur. İbnu'l-Esîr'in *en-Nihâyes*inde işbu ibâretle resmedilmişdir. Üçüncü ma'nâ,

«طوبى لمن طال عمره وحسن عمله»

= ömrü uzayıb da ameli güzel olanlara ne mutlu» hadîsine daha yakındır. Hâsılı bu ma'nâlarda tefrîd şer'î itlâklardan olur (*Kamûs Ter.*).

5. Hadîsin son kısmı şu âyetin son kısmına uygun düşmekdedir:

«*Şüphesiz ki* (Allah'ın emrine) *râm olan erkeklerle râm olan kadınlar, iymân eden erkeklerle, iymân eden kadınlar, tâata devam eden erkeklerle tâata devam eden kadınlar, sâdık erkeklerle sâdık kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, mütevâzi olan erkeklerle mütevâzı olan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruc tutan erkeklerle, oruc tutan kadınlar, gizli yerlerini* (harâmdan) *koruyan erkekler-le, gizli yerlerini koruyan kadınlar ALLÂH'I ÇOK ZİKREDEN ERKEKLERLE ALLAH'I ÇOK ZİKREDEN KADINLAR, işte bunlar için Allah mağfiret ve büyük mükâfat hazırlamışdır*» (el-Ahzâb: 35).

Cumdân, Mekke yolunda Yenbu ile Ays arasında bir dağ adıdır (*Kamûs Ter.*).

6. *İhsâ*, hemzenin kesriyle bir nesneyi saymak ma'nâsınadır. Yahut ezber eylemek, yahut fehm ve idrâk eylemek ma'nâsınadır.. (*Kamûs Ter.*).

٦ — (...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . وَعَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا مِائَةً إِلَّا وَاحِدًا . مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ » .

وَزَادَ هَمَّامٌ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ « إِنَّهُ وِتْرٌ . يُحِبُّ الْوِتْرَ » .

6 — ( ) .... : İbn Sîrîn ile Hemmâm ibn Münebbih'den, onlar da Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Allah'ın doksan dokuz (ya'nî) bir müstesnâ olmak üzere yüz ismi vardır. Onları kim ezber edib sayarsa cennete girer». Hemmâm, Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den «muhakkak ki o tekdir, tek olanı sever» fıkrasını ziyâde etmişdir [7].

---

7. Beyhakî'nin KİTÂBU'L-ESMÂ VE'S-SIFÂT'ında bu hadîsin sonunda Yüce Allâh'ın haber verilen bu *doksan dokuz* ismi şöyle sayılmışdır:

Hüve'llâhu'llezî lâ ilâhe illâ hu, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mu'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlık, el-Bâri', el-Musavvir, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Razzâk, el-Fettâh, el-Alîm, el-Kaabıd, el-Bâsıt, el-Hâfız, er-Râfi', el-Mu'ızz, el-Muzill, es-Semî', el-Basîr, el-Hakem, el-Adl, el-Latîf, el-Habîr, el-Halîm, el-Azîm, el-Gafûr, eş-Şekûr, el-Aliyy, el-Kebîr, el-Hafîz, el-Mukît el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, er-Rakîb, el-Mucîb, el-Vâsı', el-Hakîm, el-Vedûd, el-Mecîd, el-Bâis, eş-Şehîd, el-Hakk, el-Vekîl, el-Kavî, el-Metîn, el-Veliyy, el-Hamîd, el-Muhsiyy, el-Mubdi', el-Mu'îd, el-Muhyî, el-Mumît, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vâcid, el-Mâcid, el-Vâhid, es-Samed, el-Kaadir, el-Muktedir, el-Mukaddim, el-Muahhir, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâliyy, el-Müteâliyy, el-Birr, et-Tevvâb, el-Müntekim, el-Afuvv er-Raûf, Mâliku'l-mulk, zu'l-Celâli ve'l-ikrâm, el-Muksıt, el-Câmi', el-Ganiyy, el-Mugniyy, el-Mâni', ed-Dârr, en-Nâfi', en-Nûr, el-Hâdiy, el-Bedî', el-Bâkıy, el-Vâris er-Reşîd, es-Sabûr».

Bu hadîsi Tirmizî, İbn Hibbân, Hâkim gibi hadîs âlimleri sahîh kaydıyle tahrîc etmişlerdir. Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*'de de böylece tahrîc etmişdir.

Bu hadîs, Allâh'ın isimlerini hasr için olmadığı gibi Allâh'ın bu isimlerden başka ismi yok ma'nâsını da ifâde etmez. Bu ancak bunlardan *doksan doku*zunu sayanın cennete gireceğini haber vermekdedir. Yüce Allâh'ın zâtı bir, güzel isimleri çokdur. Kur'ân ve hadîsde zikrolunanlar buradakilerden ibâret değildir. Burada ilâhî isimlerin hepsi değil, bellenib sayılması ve bu kadarının cennete girmeğe vesîle olması hikmetinden ötürü doksan dokuz tanesi zikredilmişdir. Çünkü diğer hadîslerde daha bir çok isimler haber verilmişdir.

İbn Kesîr tefsîrinde şöyle demişdir: Allâh'ın güzel isimlerinin doksan dokuza munhasır olmadığına İmâm Ahmed ibn Hanbel'in *Müsned*'inde senedi ile Abdullah ibn Mes'ûd (R) dan rivâyet ettiği hadîs de delâlet eder. Beyhakî de *Kitâbu'l-Esmâ ve's-Sıfat*'da bu hadîsi Abdullah ibn Mes'ûd'a muttasıl senedi ile şöyle rivâyet etmiştir:

قال رسول الله صلم : ما اصاب مسلماً قط هم وحزن فقال : اللهم انى عبدك وابن عبدك وابن امتك ناصيتى بيدك ماضٍ فى حكمك عدل فى قضائك اسئلك بكل اسم هولك سميت به نفسك او انزلته فى كتابك او علمته احداً من خلقك او استأثرت به فى علم الغيب عندك ان تجعل القرآن ربيع قلبى وجلاء حزنى وذهاب همى وغمى الا اذهب الله عنه همه وابدله مكان همه فرحاً

:: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Herhangi bir muslim bir merak veya hüzne duçâr olur

(٣) باب العزم بالدعاء، ولا يقل إن شئت

٧ – (٢٦٧٨) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُلَيَّةَ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ ، عَنْ أَنَسٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلْيَعْزِمْ فِي الدُّعَاءِ. وَلَا يَقُلِ : اللَّهُمَّ ! إِنْ شِئْتَ فَأَعْطِنِي . فَإِنَّ اللهَ لَا مُسْتَكْرِهَ لَهُ » .

---

da: Allah'ım! Ben senin kulunum ve kulunun oğlu ve câriyenin oğluyum. Nâsiyem senin yedindedir. Bende hükmün câri, hakkımda kazân adâletdir. Senin olan, senin kendine tesmiye etdiğin veya Kitâbında indirdiğin veya halkından birine bildirdiğin veya kendi indinde, gayb ilminde kendine tahsîs buyurduğun her isim ile senden dilerim ki Kur'ân'ı, kalbimin bahârı, hüznümün cilâsı, hemm ve gammımın zehâbı kılasın!» derse herhalde yüce Allah onun merakını giderir, hemminin yerine ferâh verir», dediler: Yâ Rasûlallah! Bu kelimeleri öğrenelim mi? Evet bunları işiden herkesin öğrenmesi gerekdir buyurdu.

Yine Beyhakî, muttasıl sened ile Âişe (R) den rivâyet etmişdir. Âişe: Yâ Rasûlallah! Allah Teâlâ'nın kendisine duâ edildiği zaman icâbet buyurduğu ismini bana öğret demişdi. Rasûlullah: Kalk, abdest al, mescide gir, iki rek'at namaz kıl sonra duâ et ben dinleyeyim buyurdu. O da öyle yaptı. Sonra duâ için oturduğunda Rasûlullah: «Allahumme veffıkhâ = Allâhım, onu muvaffak kıl» dedi. O da şöyle duâ etdi:

ALLÂHUMME İNNÎ ES'ELÜKE Bİ-CEMÎİ ESMÂİKE'L-HÜSNÂ KULLİHÂ MA ALİMNÂ MİNHÂ VE MÂ LEM NA'LEM VE ES'ELÜKE Bİ'S-MİKE'L-AZÎMİ'L-A'ZAMİ'L-KEBÎRİ'L-EKBERİ'LLEZÎ MEN DEÂ BİHÎ ECEBTEHU VE MEN SEELEKE BİHÎ ÂTEYTEHU = Allâhım ben senden bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün güzel isimlerinin hepsi ile istiyorum. Kendisi ile duâ edeni icâbet etdiğin, kendisiyle isteyene verdiğin azîm, a'zam, kebîr, ekber olan ismin ile istiyorum». Bunun üzerine Rasûlullah: «İsâbet ettin, isâbet ettin» buyurdu demişdir (Aynî).

Bu hadîslerdeki duâlardan anlaşılıyor ki yüce Allâh'ın güzel isimlerinden kitâbda indirmediği, kimseye bildirmediği, ğayb ilminde yalnız kendisinin bildiği isimleri de vardır. Şu halde metindeki hadîsde «yüce Allâh'ın doksan dokuz ya'nî bir müstesnâ olmak üzere yüz ismi vardır. Onları sayan cennete girer» buyurulması, Allâh'ın ma'lûm olabilen GÜZEL İSİMLERinden doksan dokuzunu belleyib sayan yahut Allah ile muâmelesinde onların hudûdunu muhâfaza edib güzelce riâyet eyleyen kimse cennete girer ma'nâsına olmak gerekdir. Tam yüz sayılmayıb da biri müstesnâ olarak doksan dokuz addedilmesinin hikmeti «o tekdir, teki sever» diye beyan buyurulmuşdur ki Allah tek olduğu için GÜZEL İSİMLERİNİN ta'dâdında da tek adede riâyet müstehab olduğu anlatılmışdır. «Allah tekdir»in ma'nâsı, yüce Allâh'ın şerîksiz ve nazîrsiz olan tek olduğudur. «Teki sever» in ma'nâsı da; amellerde ve birçok tâatlarda tekin tafdîl buyurulmasıdır. Namazı beş, tahâreti üçer üçer, tavâfı yedi, sa'yi yedi, cemre taşlamayı yedi, teşrîk günlerini üç, istincâyı üç, kefeni üç kılmışdır. Zekâtda beş vesk, beş ûkiyye gümüş, deve nisâbı ve diğerlerinde de böyledir. Mahlûkatının büyüklerinden bir çoğunu da tek yapmışdır: Yedi semâ, yedi arz, haftanın günleri ve diğerleri gibi. Namazlardan sonra tesbîh duâlarının otuz üç SUBHÂNNALLÂH, otuz üç ELHAMDU LİLLÂH, otuz üç ALLÂHU EKBER denilerek teker teker mecmûunun doksan dokuza iblâğ edilmesi de bu hikmet ile mütenâsibdir.

Netîce olarak ilâhî isimler tevkîfidir, ya'nî onlar yalnız Kur'ân-ı Kerîm'den ve sünnetden alınabilir. Allah bu iki kaynakda kendisini hangi isimlerle isimlendirmişse Allah hakkında ancak o isimler kullanılabilir. Kur'ân ve hadîs nasslarında gelmeyen herhangi bir ismin Allah'a isim yapılması doğru olmaz. Bundan dolayı hadîsde *doksan dokuz* adedi bir de «yüzden bir eksik» diye te'yîd edilmişdir. Kâtibin kalemi bir yanılma olarak 99 adedini daha başka bir rakam yazabilir. Böyle bir şüpheye yer vermemek için

(3) DUÂYA, «EĞER DİLERSEN» ŞARTINI KATMIYARAK, AZMLE (KARARLILIK VE KAT'İYETLE) YÖNELMEK BÂBI

7 — (2678) .... : Enes (ibn Mâlik R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sizden biriniz duâ ettiği zaman duâda azmli ve kararlı olsun. Ve sakın : Allâhım, dilersen bana ver! demesin[8]. Çünkü Allâh'ı icbâr eden (hiç bir kuvvet) yokdur».

٨ — (٢٦٧٩) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (يعنون ابن جعفر) عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا دعا أحدكم فلا يقل: اللهم! اغفر لي إن شئت. ولكن ليعزم المسألة. وليعظم الرغبة. فإن الله لا يتعاظمه شيء أعطاه».

8 — (2679) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Sakın sizin biriniz duâ ettiği zaman : Allâhım, dilersen beni mağfiret eyle demesin. Lâkin istemeği kesin, kararlı ve azimli yapsın, rağbeti büyütsün. Çünkü Allah öyle azîmdir ki vereceği hiçbir şey ona göre büyük olamaz».

٩ — (...) حدثنا إسحاق بن موسى الأنصاري. حدثنا أنس بن عياض. حدثنا الحارث (وهو ابن عبد الرحمن بن أبي ذباب) عن عطاء بن ميناء، عن أبي هريرة، قال: قال النبي ﷺ «لا يقولن أحدكم: اللهم! اغفر لي إن شئت. اللهم! ارحمني إن شئت. ليعزم في الدعاء. فإن الله صانع ما شاء، لا مكره له».

9 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Sakın sizin biriniz : Allâhım! Dilersen bana mağfiret eyle! Allâh'ım, dilersen bana merhamet eyle! diye duâ etmesin. Duâda azimli ve kararlı olsun. Çünkü Allah dilediğini yapıcıdır. Onu icbâr edici (hiç bir kuvvet) yokdur».

---

ve ihtiyâta riâyet edilerek «bir hâric yüz» diye kayıtlanmışdır. Allah'ın isimleri pek çok olduğu halde bu hadîsde doksan dokuz olarak zikredilmesi bunların en meşhûr isimler olmasındandır (Kastallânî).

8. Azm, bir nesneyi işlemeye kat'î rabt-ı kalble kasd ve teveccüh eylemek, bir işde ciddiyet, sa'y ve ihtimâm eylemek ma'nâsınadır. Bu, istemekde za'f göstermeden, meşîete de ta'lîk etmeden kararla ve azimle istensin demekdir. Hadisler istemekde cezmin müstehâblığını ve meşîete ta'lîk etmenin de kerâhatini ifâde etmekdedir.

(٤) باب تمني كراهة الموت، لضر نزل به

١٠ — (٢٦٨٠) حدثنا زهير بن حرب. حدثنا إسماعيل (يعني ابن علية) عن عبد العزيز، عن أنس، قال: قال رسول الله ﷺ «لا يتمنين أحدكم الموت لضر نزل به. فإن كان لا بد متمنيا فليقل: اللهم! أحيني ما كانت الحياة خيرا لي، وتوفني إذا كانت الوفاة خيرا لي».

(..) حدثنا ابن أبي خلف. حدثنا روح. حدثنا شعبة. ح وحدثني زهير بن حرب. حدثنا عفان. حدثنا حماد (يعني ابن سلمة). كلاهما عن ثابت، عن أنس، عن النبي ﷺ. بمثله. غير أنه قال «من ضر أصابه».

(4) KENDİSİNE İNEN BİR ZARADAN DOLAYI ÖLÜMÜ TEMENNÎ ETMENİN KERÂHATİ BÂBI

10 — (2680) .... : Enes (ibn Mâlik R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sizden biriniz kendisine inen herhangi bir zarardan dolayı sakın ölümü temennî etmesin. Eğer muhakkak temennî etmek zorunda bulunursa : Allâhım, yaşamak benim için hayırlı olduğu müddetce beni yaşat. Benim için ölmek hayırlı olduğu zaman da beni öldür! desin» [9].

( ) .... : Buradaki iki râvî de Sâbit'den, o da Enes'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki gibi rivâyet etdiler. Ancak burada «kendisine isâbet eden bir zarardan» demişdir.

١١ — (..) حدثني حامد بن عمر. حدثنا عبد الواحد. حدثنا عاصم عن النضر بن أنس، وأنس يومئذ حي. قال أنس: لولا أن رسول الله ﷺ قال «لا يتمنين أحدكم الموت» لتمنيته.

11 — ( ) Bana Hâmid ibn Umer tahdîs etdi. Bize Abdulvâhid tahdîs etdi. Bize Âsım, Enes'in oğlu Nadr'dan tahdîs etdi. Enes o zaman hayatda bulunuyordu : Enes (R) : Rasûlullah (S) : «Sizden biriniz sakın ölümü temennî etmesin» buyurmuş olmayaydı ben muhakkak ölümü temennî ederdim demişdir.

---

9. Bu hadisler hastalık, fakirlik, düşmandan mihnet gibi dünyâ meşakkatlerinden bir belâ ve musîbet isâbetinden ötürü ölüm temennisini sarâhatle nehye delâlet etmekdedir. «Temennî zorunda kalırsa şöyle desin» emri de vucûbî bir emr olmayıb izin ve ihtiyâra delâlet eden bir emrdir.

١٢ — (٢٦٨١) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الله بن إدريس عن إسماعيل بن أبي خالد،
عن قيس بن أبي حازم. قال: دخلنا على خباب وقد اكتوى سبع كيات في بطنه. فقال: لو ما أن
رسول الله ﷺ نهانا أن ندعو بالموت، لدعوت به.

(...) حدثناه إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا سفيان بن عيينة وجرير بن عبد الحميد ووكيع
ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. ح وحدثنا عبيد الله بن معاذ ويحيى بن حبيب. قالا: حدثنا معتمر
ح وحدثنا محمد بن رافع. حدثنا أبو أسامة. كلهم عن إسماعيل، بهذا الإسناد.

12 — (2681) .... : (Tâbiî büyüklerinden) Kays ibn Ebî Hâzım şöyle dedi : Biz bir hastalığında Habbâb (R) ın yanına iyâdet için girmiştik. Karnının yedi yerine dağlama tedâvîsi tatbîk edilmişdi. Habbâb hastalığının şiddetli ızdırâbını ifâde ederek : Eğer Rasûlullah bizi ölümü duâ etmemizden nehy etmiş olmayaydı muhakkak ölümü duâ ederdim dedi.

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de yine İsmâîl ibn Hâlid'den bu isnâd ile rivâyet etmişlerdir.

١٣ — (٢٦٨٢) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن همام بن منبه. قال: هذا
ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال رسول الله ﷺ «لا يتمنى
أحدكم الموت، ولا يدع به من قبل أن يأتيه، إنه إذا مات أحدكم انقطع عمله وإنه لا يزيد
المؤمن عمره إلا خيرا».

13 — (2682) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs ettikleridir dedi ve bir çok hadîsler zikretti. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sizden hiç biriniz ölümü temennî etmesin ve ölüm kendisine gelmeden evvel ölümü çağırmasın. Şu muhakkak ki biriniz öldüğü zaman onun ameli kesilir. Ve şu da muhakkak ki ömrü mü'mine hayırdan başka bir şey artırmaz» [10].

---

10. Buhârî'deki rivâyet şöyledir : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) : «Sizin hiçbiriniz sakın ölümü temennî etmesin. Eğer o iyi bir kimse ise (hayatda oldukca) iyilik ve fazîletini artırması umulur. Eğer fenâ bir kimse ise onun da tevbe etmek sûretiyle Allâh'ı hoşnud etmesi umulur» buyurdu (*Buhârî, temennî mâ yukrahu mine't-temennî*).

(٥) باب من أحب لقاء الله، أحب الله لقاءه. ومن كره لقاء الله، كره الله لقاءه

١٤ – (٢٦٨٣) حدّثنا هدّابُ بنُ خالدٍ. حدّثنا همّامٌ. حدّثنا قتادةُ عن أنسِ بنِ مالكٍ، عن عُبادةَ ابنِ الصّامتِ؛ أنّ نبيّ الله ﷺ قال «مَن أحبّ لقاءَ الله، أحبّ اللهُ لقاءَه. ومَن كرِه لقاءَ الله، كرِه اللهُ لقاءَه».

(...) وحدّثنا محمّدُ بنُ المثنّى وابنُ بشّارٍ. قالا: حدّثنا محمّدُ بنُ جعفرٍ. حدّثنا شعبةُ عن قتادةَ. قال: سمعتُ أنسَ بنَ مالكٍ يحدّثُ عن عُبادةَ بنِ الصّامتِ، عن النّبيّ ﷺ. مثلَه.

(5) «HER KİM ALLÂH'A KAVUŞMAYI SEVERSE ALLAH DA ONA KAVUŞMAYI SEVER, HER KİM DE ALLÂH'A KAVUŞMAYI SEVMEZSE, ALLÂH DA ONA KAVUŞMAYI SEVMEZ» HADÎSİ BÂBI

14 — (2683) Bize Haddâb ibn Hâlid tahdîs etdi. Bize Hemmâm tahdîs etdi. Bize Katâde, Enes ibn Mâlik'den, o da Ubâdetu's-Sâmit'den tahdîs etti ki Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Her kim Allâh'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Her kim de Allâh'a kavuşmayı istemezse, Allah da ona kavuşmayı istemez».

( ) .... : Buradaki râvî de Katâde'nin : Ben Enes ibn Mâlik'den işitdim, o, Ubâdetu's-Sâmit'den, o da Peygamber'den tahdîs ediyordu dediğini yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

١٥ – (٢٦٨٤) حدّثنا محمّدُ بنُ عبدِ الله الرُّزّيُّ. حدّثنا خالدُ بنُ الحارثِ الهُجيميُّ. حدّثنا سعيدٌ عن قتادةَ، عن زُرارةَ، عن سعدِ بنِ هشامٍ، عن عائشةَ. قالت: قال رسولُ الله ﷺ «مَن أحبّ لقاءَ الله، أحبّ اللهُ لقاءَه. ومَن كرِه لقاءَ الله، كرِه اللهُ لقاءَه» فقلتُ: يا نبيّ الله! أكراهيةُ الموتِ؟ فكلّنا نكرهُ الموتَ. فقال «ليس كذلك. ولكنّ المؤمنَ إذا بُشّر برحمةِ الله ورضوانِه وجنّتِه، أحبّ لقاءَ الله، فأحبّ اللهُ لقاءَه. وإنّ الكافرَ إذا بُشّر بعذابِ الله وسخطِه، كرِه لقاءَ الله، وكرِه اللهُ لقاءَه».

(...) حدّثناه محمّدُ بنُ بشّارٍ. حدّثنا محمّدُ بنُ بكرٍ. حدّثنا سعيدٌ عن قتادةَ، بهذا الإسنادِ.

15 — (2684) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Her kim Allâh'a kavuşmayı severse, Allâh da ona kavuşmayı sever. Her kim de Allâh'a kavuşmayı hoşlanmazsa, Allâh da ona kavuşmayı hoşlanmaz» buyurdu. Ben : Ey Allah'ın Peygamberi, bu, ölümden hoşlanmamak mıdır? Öyle ise bizler hepimiz ölümü kerîh görür hoşlanmayız dedim. Bunun üzerine Rasûlullah : «Bu sizin bildiğiniz gibi değil, lâkin şöyledir : (Ölüm hâli gelince) mu'min Allâh'ın rahmeti ile, (Allâh'ın kendisinden) hoşnudluğu ile ve cenneti ile müjdelendiği zaman o mu'min kul, Allâh'a kavuşmayı sever, Allâh da o mu'min kula kavuşmayı sever. Kâfir olan ise Allâh'ın azâbı ile ve hoşnutsuzluğu ile müjdelendiği zaman Allâh'a kavuşmayı kerîh görür, Allâh da ona kavuşmayı kerîh görür[11].

( ) .... : Buradaki râvî de Katâde'den bu isnâdla rivâyet etmişdir.

١٦ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ زَكَرِيَّاءَ ، عَنِ الشَّعْبِيِّ ، عَنْ شُرَيْحِ بْنِ هَانِئٍ ، عَنْ عَائِشَةَ . قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللّٰهِ ، أَحَبَّ اللّٰهُ لِقَاءَهُ . وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللّٰهِ ، كَرِهَ اللّٰهُ لِقَاءَهُ . وَالْمَوْتُ قَبْلَ لِقَاءِ اللّٰهِ » .

(...) حَدَّثَنَاه إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ . حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ عَنْ عَامِرٍ . حَدَّثَنِي شُرَيْحُ بْنُ هَانِئٍ ؛ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ . بِمِثْلِهِ .

16 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Her kim Alâlh'a kavuşmayı severse, Allâh da ona kavuşmayı sever. Her kim de Allâh'a kavuşmayı hoşlanmazsa, Allâh da ona kavuşmayı hoşlanmaz. Ölüm ise Allâh'a kavuşmakdan öncedir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Âişe'nin : Rasûlullah şöyle buyurdu dediğini yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

---

11. Bu hadîsin son tarafı baş tarafını tefsîr etmekde ve gerideki şu : «Her kim Allâh'a kavuşmayı severse Allâh da ona kavuşmayı sever. Her kim de Allâh'a kavuşmayı kerîh görürse, Allâh da ona kavuşmayı kerîh görür» mutlak hadîsleri ile kasdedilen maksadı da beyân eylemekdedir. Bu hadîsin ma'nâsı şudur : Mu'teber olan kerâhat, ölüm ânında tevbesinin ve diğer şeylerin kabûl edilmeyeceği bir hâletde olan kerâhatdır. O sırada her bir insan kendisine doğru gitmekde bulunduğu, kendisi için hazırlanmış olan ve gitdikce kendisine açılan âkibetle müjdelenir. Bundan dolayı saâdet ehli ölümü ve Allah'a kavuşmayı severler. Çünkü kendileri için hazırlanmış olan şeylere intikal etmekdedirler. Allâh da onlara kavuşmayı sever, onlara atâyı ve ikrâmı bol bol verir. Şekâvet ehli ise kendilerine hazırlanmış olan kötü âkibete intikal etmekde olduklarını bildikleri vakıt ona kavuşmayı kerîh görürler. Allâh da onlara kavuşmayı kerîh görür. Ya'nî onları rahmetinden, ihsân ve ikrâmından uzak kılıb bu ikrâmları o gibiler için irâde buyurmaz. İşte Allâh'ın onlara kavuşmayı sevmemesinin ma'nâsı budur (Nevevî).

١٧ — (٢٦٨٥) حدثنا سعيد بن عمرو الأشعثي. أخبرنا عبثر عن مطرف، عن عامر، عن شريح ابن هانئ، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «من أحب لقاء الله، أحب الله لقاءه. ومن كره لقاء الله، كره الله لقاءه» قال فأتيت عائشة فقلت: يا أم المؤمنين! سمعت أبا هريرة يذكر عن رسول الله ﷺ حديثا. إن كان كذلك فقد هلكنا. فقالت: إن الهالك من هلك بقول رسول الله ﷺ. وما ذاك؟ قال: قال رسول الله ﷺ «من أحب لقاء الله، أحب الله لقاءه. ومن كره لقاء الله، كره الله لقاءه» وليس منا أحد إلا وهو يكره الموت. فقالت: قد قاله رسول الله ﷺ. وليس بالذي تذهب إليه. ولكن إذا شخص البصر، وحشرج الصدر، واقشعر الجلد، وتشنجت الأصابع. فعند ذلك، من أحب لقاء الله، أحب الله لقاءه. ومن كره لقاء الله، كره الله لقاءه.

(...) وحدثناه إسحق بن إبراهيم الحنظلي. أخبرني جرير عن مطرف، بهذا الإسناد. نحو حديث عبثر

17 — (2685) Bize Saîd ibn Amr el-Eş'asiyy tahdîs etdi. Bize Abser, Mutarrıf'dan, o da Âmir'den, o da Şurayh ibn Hâni'den, o da Ebû Hureyre'den haber verdi. Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Her kim Allâh'a kavuşmayı severse, Allâh da ona kavuşmayı sever. Her kim de Allâh'a kavuşmayı kerîh görürse, Allâh da ona kavuşmayı kerîh görür». Şurayh ibn Hâni' dedi ki : Ben Âişe'ye geldim ve : Ey Mu'minlerin anası! Ben Ebû Hureyre'den işittim, o Rasûlullah'dan öyle bir hadîs zikrediyordu ki eğer o hadîs dediği gibi ise bizler helâk olmuşuzdur dedim. Âişe : Şüphesiz helâk olan, Rasûlullah'ın sözü ile helâk olan kimsedir. Bu senin söylediğin şey nedir? diye sordu. Şurayh şöyle dedi : Rasûlullah : «Her kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Her kim de Allah'a kavuşmayı hoşlanmazsa Allah da ona kavuşmayı hoşlanmaz» buyurmuşdu. Halbuki bizden hiçbir kimse yokdur ki ölümü kerîh görür halde olmasın. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi : Muhakkak Rasûlullah bunu söylemişdir. Fakat bu senin gitmekde olduğun ma'nâya değildir. Lâkin bu şöyledir : Göz belerdiği, göğüs gidib geldiği, derinin kılları diken diken olduğu, parmaklar yumulduğu zaman işte ölüme hazırlanan kimsede bu haller olduğu sırada [12] her kim Allâh'a

12. *Şuhûs*, gözleri açıb, kibrikleri oynatmıyarak ve bakmıyarak dikib durmak ma'nâsınadır ki beleri kalmak ta'bîr olunur. İfrât hayretden ve dehşetden neş'et eder. Ölmek üzere bulunan kimsenin bakışı gibi gözü semâya dikmek.

Hadîsin bu kısmında ölmek üzere bulunan kimsenin vucûdunda müşâhede edilen o dehşetli belirtilere işâret edilmekdedir. O demlerde de Allâh'ın kesiksiz merhamet ve re'fetinin tecellîsini bütün zerrâtımızla niyâz ederiz.

kavuşmayı severse, Allâh ona kavuşmayı sever. Her kim de Allâh'a kavuşmayı kerîh görüb hoşlanmazsa, Allâh da ona kavuşmayı kerîh görüb hoşlanmaz.

( ) .... : Burada Cerîr yine Mutarrıf'dan bu isnâd ile (17 rakamlı) Abser hadîsi tarzında haber vermişdir.

١٨ — (٢٦٨٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو عامر الأشعري وأبو كريب. قالوا: حدثنا أبو أسامة عن بريد، عن أبي بردة، عن أبي موسى، عن النبي ﷺ قال «من أحب لقاء الله، أحب الله لقاءه. ومن كره لقاء الله، كره الله لقاءه».

18 — (2686) .... : Ebû Mûsâ (R) dan; Peygamber (S) : «Her kim Allâh'a kavuşmayı severse, Allâh da ona kavuşmayı sever. Her kim de Allâh'a kavuşmayı hoşlanmazsa, Allâh da ona kavuşmayı hoşlanmaz» buyurmuşdur.

(٦) باب فضل الذكر والدعاء، والتقرب إلى الله تعالى

١٩ — (٢٦٧٥) حدثنا أبو كريب، محمد بن العلاء. حدثنا وكيع عن جعفر بن برقان، عن يزيد ابن الأصم، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «إن الله يقول: أنا عند ظن عبدي بي. وأنا معه إذا دعاني».

(6) ALLÂH'I ANMANIN, DUÂ ETMENİN VE YÜCE ALLÂH'A YAKIN OLMAYA ÇALIŞMANIN FAZÎLETİ BÂBI

19 — (2675) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle söyledi : «Allâh buyurdu ki : Ben kulumun beni sanısı yanındayım. Kulum bana duâ ettiği zaman ben onunla beraber bulunurum».

٢٠ — (...) حدثنا محمد بن بشار بن عثمان العبدي. حدثنا يحيى (يعني ابن سعيد) وابن أبي عدي عن سليمان (وهو التيمي)، عن أنس بن مالك، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال «قال الله عز وجل: إذا تقرب عبدي مني شبرا، تقربت منه ذراعا. وإذا تقرب مني ذراعا، تقربت منه باعا. - أو بوعا - وإذا أتاني يمشي، أتيته هرولة».

(...) حدثنا محمد بن عبد الأعلى القيسي. حدثنا معتمر عن أبيه. بهذا الإسناد. ولم يذكر «إذا أتاني يمشي، أتيته هرولة».

20 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik'den, o da Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle demişdir: «Azîz ve Celîl olan Allah buyurdu ki: Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Kulum bana bir arşın yaklaşırsa ben ona bir kulac yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim» [13].

( ) .... : Burada Mu'temir, babasından bu isnâdla tahdîs etmiş fakat «o bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim» fıkrasını zikretmemişdir.

٢١ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب (واللفظ لأبي كريب). قالا: حدثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ « يقول الله عز وجل: أنا عند ظن عبدي. وأنا معه حين يذكرني. فإن ذكرني في نفسه، ذكرته في نفسي. وإن ذكرني في ملإ، ذكرته في ملإ خير منه. وإن اقترب إلي شبرا، تقربت إليه ذراعا. وإن اقترب إلي ذراعا، اقتربت إليه باعا. وإن أتاني يمشي، أتيته هرولة ».

21 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle söyledi: «Azîz ve Celîl olan Allâh buyurur ki: Ben kulumun beni sanısı yanındayım (irâdem kulumun beni anlayışına göre ilgilenir). Kulum beni anarken ben onunla beraber bulunurum. O beni gönlünde gizlice zikrederse, ben de onu nefsimde gizlice zikrederim. Eğer o beni bir cemâat içinde zikrederse, ben de onu o cemâatdan daha hayırlı bir cemâat içinde anarım. Kulum bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım. Kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulac yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak varırım».

٢٢ – (٢٦٨٧) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. حدثنا الأعمش عن المعرور بن سويد، عن أبي ذر. قال: قال رسول الله ﷺ « يقول الله عز وجل: من جاء بالحسنة فله عشر أمثالها وأزيد. ومن جاء بالسيئة، فجزاؤه سيئة مثلها. أو أغفر. ومن تقرب مني شبرا، تقربت منه ذراعا. ومن تقرب مني ذراعا، تقربت منه باعا. ومن أتاني يمشي، أتيته هرولة. ومن لقيني بقراب الأرض خطيئة لا يشرك بي شيئا، لقيته بمثلها مغفرة ».

قال إبراهيم: حدثنا الحسن بن بشر. حدثنا وكيع. بهذا الحديث.

---

13. Bu hadislerde Allah'ın kuluna yakınlık derecelerini ifâde için kullanılan karış, arşın, kulaç gibi ölçü mikyâsları Allah hakkında mecâzi olarak kullanılan ta'birlerdir. Allah hakkındaki koşmak ta'biri de kuluna sür'atle icâbetden kinâyedir.

(...) حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ . بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ . نَحْوَهُ . غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ «فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا أَوْ أَزِيدُ» .

22 — (2687) .... : Ebû Zerr (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle söyledi: Azîz ve Celîl olan Allah buyurur ki: Her kim bir güzellik ve iyilikle gelirse ona getirdiği güzelliğin on katı vardır ve bir de ben artırırım. Her kim de bir kötülük getirirse, onun cezâsı kendi gibi bir kötülükdür yahut ben mağfiret ederim. Her kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım. Her kim bana bir arşın yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim. Kim hiçbir şeyi bana ortak kılmıyarak arzın dolusuna yakın hatîe ile bana kavuşursa ben de ona o günahları kadar mağfiretle kavuşurum».

İbrâhîm: Bize Hasen ibn Bişr tahdîs etdi. Bize Râfi' tahdîs etdi deyib bu hadîsi rivâyet etmişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de A'meş'den bu isnâdla yukarıki hadîs tarzında rivâyet etdi. Şukadar var ki burada râvî: «O kimse için getirdiği güzelliğin on misli vardır yahut ben daha da artırırım» demişdir[14].

(٧) باب كراهة الدعاء بتعجيل العقوبة في الدنيا

٢٣ — (٢٦٨٨) حَدَّثَنَا أَبُو الْخَطَّابِ ، زِيَادُ بْنُ يَحْيَى الْحَسَّانِيُّ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ حُمَيْدٍ ، عَنْ ثَابِتٍ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَادَ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ قَدْ خَفَتَ فَصَارَ مِثْلَ الْفَرْخِ .

14. Buhârî'deki Ebû Hureyre hadîsinde bu mikdâr on mislinden yedi yüz misline kadar olabileceği tasrîh edilmişdir:

Rasûlullah (S) şöyle dedi: Azîz ve Celîl olan Allah (kullarının iyilik ve kötülüklerini yazmaya me'mûr meleklerine) her zaman şöyle emreder: Kulum fena bir iş yapmak istediğinde, bunu tahakkuk etdirinceye kadar onun bu irâdesini defterine yazmayınız. Eğer o fenalığı yaparsa fenalığın bir mislini yazınız. Eğer benden çekinerek yapmaz bırakırsa bu defa onun hisâbına bir sevâb yazınız. Bir de kulum bir iyilik yapmak ister de (herhangi bir mâni' ile) bunu yapamazsa ona bu güzel niyetine mükâfat olarak bir sevâb yazınız. Eğer yaparsa yaptığı o işin mükâfatını on mislinden *yediyüz* misline kadar yazınız» (*Buhârî, tevhîd, bâbu kavlihî Teâlâ : Enzelehû bi-ilmihî ve'l-melâiketu yeşhedûn*.. IX, 258 «128»). Metindeki hadîsin ma'nâsı şudur: Güzelliğin on katı ile karşılanması, Allâh'ın fadlı, rahmeti ve hulfetmiyeceği va'di ile muhakkakdır. Ondan sonraki yediyüze ve daha çok katlara kadar katlama sûretiyle olan ziyâde ise Allâh'ın meşietine göre ba'zıları hâric bir kısım insanlar için hâsıl olacakdır.

İyiliğin on katı ile karşılanacağı şu âyetde sarîh olarak ifâde edilmekdedir:

«*Kim bir iyilikle, güzellikle gelirse, işte ona bunun on katı var. Kim de bir kötülükle gelirse bu o mikdârından başkası ile cezâlanmaz*...» (el-En'âm: 160).

«*Kim iyi hal ile gelirse onun için bundan daha hayırlısı vardır. Kim de kötü hal ile gelirse o kötülükleri işleyenler yapmış olduklarından başkası ile cezâlandırılmaz*» (el-Kasas: 84).

فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «هَلْ كُنْتَ تَدْعُو بِشَيْءٍ أَوْ تَسْأَلُهُ إِيَّاهُ؟» قَالَ: نَعَمْ. كُنْتُ أَقُولُ: اللّٰهُمَّ!
مَا كُنْتَ مُعَاقِبِي بِهِ فِي الْآخِرَةِ، فَعَجِّلْهُ لِي فِي الدُّنْيَا. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «سُبْحَانَ اللّٰهِ! لَا تُطِيقُهُ
- أَوْ لَا تَسْتَطِيعُهُ - أَفَلَا قُلْتَ: اللّٰهُمَّ! آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ؟»
قَالَ، فَدَعَا اللّٰهَ لَهُ. فَشَفَاهُ.

(...) حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ النَّضْرِ التَّيْمِيُّ. حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ. حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ. بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. إِلَى
قَوْلِهِ «وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ» وَلَمْ يَذْكُرِ الزِّيَادَةَ.

(7) DÜNYÂDA UKÛBETİN (CEZÂNIN) ACELE GELMESİNİ DUÂ ETMENİN KERÂHATİ BÂBI

23 — (2688) .... : Enes (R) den, (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) muslimanlardan çok zaîfleyib sesi kesilmiş ve yavru kadar kalmış hasta bir kimseyi ziyâret etti. Rasûlullah ona : «Sen herhangi bir şey ile duâ ediyor, yahut sâdece Allah'dan bir şey istiyor muydun?» dedi. O zât:

— Evet, ben : Yâ Allah! Bana âhiretde bir cezâ verecek isen o cezâyı bana dünyâda ver diye duâ ediyordum dedi. Bunun üzerine Rasûlullah :

— Subhânallah! Ona tâkat getiremezsin — yahut ona muktedir olamazsın — sen : ALLÂHUMME ÂTİNÂ Fİ'D-DÜNYÂ HASENETEN VE Fİ'L-ÂHİRETİ HASENETEN VE KINÂ AZÂBE'N-NÂR : **Yâ Allah bize dünyâda da bir güzellik ver, âhiretde de bir güzellik ver ve bizi ateş azâbından koru!** diye duâ etsen ya» buyurdu [15]. Müteâkiben o şahıs için Allah'a duâ etti, o şahıs da iyi oldu.

( ) .... : Burada da Humeyd bu isnâdla «bizi ateş azâbından koru» sözüne kadar rivâyet etmiş bundan sonraki ziyâdeyi zikretmemişdir.

15. Bu güzel duâ el-Bakara : 201 âyetinde zikrolunmuşdur. Burada ki güzellik insanın üzerinde tecellî eden sevinç sebebi, ni'met demekdir. İnsanın umûmî ve husûsî hallerinde görünmesi matlûb olan dünyevî ve uhrevî pek çok ni'metler bulunduğu için her âlim âhiret güzelliğini cennetle tefsîr etmekle beraber dünyâ güzelliğini ilim, ibâdet, sıhhat, mâl, evlâd, eş... olmak üzere tefsîr etmişlerdir. Bunların hepsi birer hasene birer güzellikdir. Bu i'tibârla bu duâ pek câmialıdır, her mu'min için her zaman okunması kolaydır.

٢٤ — (...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا عفان. حدثنا حماد. أخبرنا ثابت عن أنس؛ أن رسول الله ﷺ دخل على رجل من أصحابه يعوده. وقد صار كالفرخ. بمعنى حديث حميد. غير أنه قال «لا طاقة لك بعذاب الله» ولم يذكر: فدعا الله له. فشفاه.

(...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا سالم بن نوح العطار عن سعيد بن أبي عروبة، عن قتادة، عن أنس، عن النبي ﷺ، بهذا الحديث.

24 — ( ) .... : Bize Sâbit, Enes (R) den Rasûlullah'ın sahâbîlerinden yavru gibi zaîf ve küçük olmuş bir kimsenin yanına hasta ziyâreti için girdiğini bundan evvelki Humeyd hadîsi tarzında haber verdi. Şukadar ki râvî burada : Allâh'ın azâbına katlanmaya sende hiç bir tâkat yokdur» demiş fakat : Bundan sonra Rasûlullah (S) o kimseye duâ etdi de o şifâ buldu kısmını zikretmemişdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de Katâde'den, o da Enes'den, o da Peygamber'den bu hadîsi rivâyet etmişlerdir.

(٨) باب فضل مجالس الذكر

٢٥ — (٢٦٨٩) حدثنا محمد بن حاتم بن ميمون. حدثنا بهز. حدثنا وهيب. حدثنا سهيل عن أبيه، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، قال «إن لله تبارك وتعالى ملائكة سيارة. فضلا. يتبعون مجالس الذكر. فإذا وجدوا مجلسا فيه ذكر قعدوا معهم. وحف بعضهم بعضا بأجنحتهم. حتى يملؤوا ما بينهم وبين السماء الدنيا. فإذا تفرقوا عرجوا وصعدوا إلى السماء. قال فيسألهم الله عز وجل، وهو أعلم بهم: من أين جئتم؟ فيقولون: جئنا من عند عباد لك في الأرض، يسبحونك ويكبرونك ويهللونك ويحمدونك ويسألونك. قال: وماذا يسألوني؟ قالوا: يسألونك جنتك. قال: وهل رأوا جنتي؟ قالوا: لا. أي رب! قال: فكيف لو رأوا جنتي؟ قالوا: ويستجيرونك. قال: ومم يستجيرونني؟ قالوا: من نارك. يا رب! قال: وهل رأوا ناري؟ قالوا: لا. قال: فكيف لو رأوا ناري؟ قالوا: ويستغفرونك. قال فيقول: قد غفرت لهم. فأعطيتهم ما سألوا وأجرتهم مما استجاروا. قال فيقولون: رب! فيهم فلان. عبد خطاء. إنما مر فجلس معهم. قال فيقول: وله غفرت. هم القوم لا يشقى بهم جليسهم».

(8) ZİKR MECLİSLERİNİN FAZİLETİ BÂBI

25 — (2689) .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Mubârek ve Muteâlî olan Allâh'ın yeryüzünde seyâhat eden bir takım fazla melekleri vardır ki onlar zikr meclislerini araşdırırlar. Onlar, içinde Allâh'ın zikredildiği bir meclis bulduklarında onlarla beraber otururlar ve biribirlerini kanatları ile hâzır olub dinlemeğe teşvîk ederler. Nihâyet onlarla semâ arasındaki mesâfeyi doldururlar. Dağıldıkları, yükseldikleri ve semâya çıktıkları zaman Azîz ve Celîl olan Allah onları pek iyi bildiği halde meleklere :

— Sizler nereden geldiniz? diye sorar. Melekler :

— Biz yer yüzünde senin bir takım kullarının yanından geldik ki onlar seni tesbîh ediyorlar, seni tekbîr ediyorlar, seni tehlîl ediyorlar, seni hamd ediyorlar ve senden istiyorlar derler. Allah :

— Benden ne istiyorlar? buyurur. Melekler :

— Onlar senden cennetini istiyorlar derler. Allah :

— Onlar benim cennetimi görmüşler mi? buyurur. Melekler :

— Hayır, Rabbımız! Onlar cennetini görmemişlerdir derler. Allah :

— Eğer onlar cennetimi görmüş olsalardı nasıl olurdu? buyurur. Melekler :

— Ve o kullar senin emân vermeni istemektedirler derler. Allah :

— Benim hangi şeyden emân vermemi istiyorlar? buyurur. Melekler:

— Ateşinden yâ Rabb! derler. Allah :

— Onlar benim ateşimi görmüşler mi? buyurur. Melekler :

— Hayır, onlar senin cehennemini görmemişlerdir derler. Allah :

— Eğer onlar benim ateşimi görselerdi nasıl olurdu? buyurur. Melekler :

— Ve onlar senin mağfiretini taleb etmektedir derler. Bunun üzerine Allah :

— Ben onlara mağfiret eyledim. Onlara bütün istediklerini ihsân ettim ve emân istedikleri şeyden de kendilerine emân verdim buyurur. Melekler :

— Yâ Rabbi! O zikr edenlerin içinde çok hatâ edici bir kul olan fulân kimse de vardı. Sâdece oradan geçiyordu da onlarla beraber oturuvermişdir derler. Allah :

— Ben onu da mağfiret ettim. O cemâat öyle kemâl sâhibi kimselerdir ki onlarla beraber oturan kimseler şakîyy olamaz! buyurur» [16].

---

16. Âlimler dediler ki, bunlar mahlûkların beraberinde tertîb edilmiş bulunan *Hafaza* ve diğer meleklerden gayrı ve zâid olan bir takım meleklerdir. Bu seyyâr meleklerin başka hiçbir vazîfeleri yokdur. Bunların maksûdu sâdece ilm ve zikr halkalarıdır (Nevevî).
    Meclisden maksad ilim ve zikr meclislerinden bir meclisdir ki orada Allah'ın kelâmı, Rasûlünün sünneti, sâlih selefin haberleri, zâhid, noksanlıklardan ve âdiliklerden

(٩) باب فضل الدعاء باللهم آتنا في الدنيا حسنة، وفي الآخرة حسنة، وقنا عذاب النار

٢٦ – (٢٦٩٠) حدثني زهير بن حرب. حدثنا إسماعيل (يعني ابن علية) عن عبد العزيز (وهو ابن صهيب) قال: سأل قتادة أنسا: أي دعوة كان يدعو بها النبي ﷺ أكثر؟ قال: كان أكثر دعوة يدعو بها يقول «اللهم! آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار».

قال وكان أنس، إذا أراد أن يدعو بدعوة، دعا بها. فإذا أراد أن يدعو بدعاء، دعا بها فيه.

(9) «YÂ ALLÂH BİZE DÜNYÂDA BİR GÜZELLİK VER, ÂHİRETDE DE BİR GÜZELLİK VER VE BİZİ ATEŞ AZÂBINDAN KORU» SÖZLERİ İLE DUÂ ETMENİN FAZÎLETİ BÂBI

26 — (2690) .... : Abdulazîz ibn Suheyb dedi ki : Katâde, Enes'e: Peygamber (S) en çok hangi duâ ile duâ eder idi? diye sordu. Enes : Peygamber'in duâ ederken en çok kullandığı duâ : «ALLÂHUMME! ÂTİNÂ Fİ'D-DÜNYÂ HASENETEN VE Fİ'L-ÂHİRETİ HASENETEN VE KİNÂ AZÂBE'N-NÂR : **Yâ Allâh! Bize dünyâda da bir güzellik ver, âhiretde de bir güzellik ver ve bizi ateş azâbından koru»** demesi dedi [17].

Râvî Katâde : Enes bir yemek da'vetinde duâ etmek istediği zaman

---

uzak olan imâmların sözleri zikrolunur. Bu gibi meclisler bugün yok oldu da onların yerine yalanın ve şeytân mizmarlarının meclisleri konuldu (Taberî).

Zikr iki nevidir : Biri kalb ile zikirdir ki o Allâh'ın celâli, sıfatları, arzında ve semâsındaki âyetleri hakkında, kitâbların ve hadîslerin ma'nâları ve ibretleri hakkında tefekkür etmekdir. İşte bu nevi zikir, zikirlerin en yükseğidir. Bir de lisân ile zikir vardır. Hadîsde zikrolunandan maksad bu nevidir. Amma bundan da maksad sâdece tehlîl ve benzeri lafızları söylemek değildir. Fakat bundan murâd içinde Allâh'ın rızâsı bulunan kelâmdır : Kur'ân tilâveti, mu'minlerin duâsı, dîn ilimlerinin tedris ve müzâkeresi gibi (Kadî Iyâd).

17. Bundan daha önce geçen yedinci bâbda da söylediğimiz gibi *hasene* insanın nefsinde, bedeninde, hallerinde nâiliyetle sevineceği her ni'metdir ki aslî ma'nâsıyle güzel ve güzellik demekdir. Esâsen *hasen* ya'nî *güzel* sevince ve rağbete mucib olan herhangi bir şey demekdir ki hüsn, güzellik onun nefsinde müessir olan mahsûs hâletdir. Binâenaleyh *hüsn* haddizatında vâkı' bir emr olmakla beraber kıymeti, enfusî te'sîrleri i'tibârıyledir. Ya'nî hüsn istihsândan evveldir. Fakat tecellîsi onunladır. Bunun için güzel üç nevi'dir : Ya akıl ve basîret cihetinden güzel görülen veya hevâ cihetinden güzel görülen veya hüsn cihetinden güzel görülen olur. Avâm, hüsnü, hissiyle ekseriya gözü ile arar. Kur'ân'da gelen hüsnler ise ekseriyetle basîret cihetinden güzel olanlardır. *Hasen, hasene, hüsnâ* arasında fark şöyledir: Hasen hem a'yân ve hem ma'nâlarda kullanılır. Hasene de sıfat olduğu zaman böyle ise de isim olunca ma'neviyatda müteârefdir. Hüsnâ ise ancak ma'neviyatda söylenir. Nailiyeti başlangıcda sevinç mûcibi olan hasenelerin bir çoğu nihâyet ve âkibeti i'tibârıyle felâketi dâî olabilir. Binâenaleyh asıl hasene akıl ve basîret nazârından mustahsen olan, âkibeti sâlim hasenelerdir. Bunun için yalnız bidâyeti dikkat gözüne alarak dünyâ hasenesi istemek akıl kârı değildir... (*Hak Dîni*, I, 726).

bu sözlerle duâ ederdi. Herhangi bir duâda duâ etmek istediği zamanda da onun içinde yine bu sözlerle duâ ederdi dedi.

٢٧ – (...) حدثنا عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن ثابت، عن أنس، قال: كان رسول الله ﷺ يقول «ربنا آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار»

27 — ( ) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi : Rasûlullah (S): «RABBENÂ ÂTİNÂ Fİ'D-DÜNYÂ HASENETEN VE Fİ'L-ÂHİRETİ HASENETEN VE KİNÂ AZÂBE'N-NÂR : **Ey Rabbımız! Bize dünyâda da hasene ver âhiretde de hasene ver ve bizi ateş azâbından koru»** (el-Bakara : 201) der idi [18].

(١٠) باب فضل التهليل والتسبيح والدعاء

٢٨ – (٢٦٩١) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن سمي، عن أبي صالح، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «من قال: لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير، في يوم، مائة مرة. كانت له عدل عشر رقاب. وكتبت له مائة حسنة. ومحيت عنه مائة سيئة. وكانت له حرزا من الشيطان، يومه ذلك، حتى يمسي. ولم يأت أحد أفضل مما جاء به إلا أحد عمل أكثر من ذلك. ومن قال: سبحان الله وبحمده، في يوم، مائة مرة، حطت خطاياه. ولو كانت مثل زبد البحر».

(10) «LÂ İLÂHE İLLALLAH» DEMENİN, «SUBHÂNALLÂH» DEMENİN VE DUÂ ETMENİN FAZÎLETİ BÂBI

28 — (2691) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdis edib şöyle dedi : Ben Mâlik'in huzûrunda okudum. O da Sumeyy'den, o da Ebû Sâlih'den, o da Ebû Hureyre'den ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur : «Her kim günde yüz kerre LÂ İLÂHE İLLALLÂHU VAHDEHU LÂ ŞERÎKE LEH LEHU'L-MULKU VE LEHU'L-HAMDU VE HÜVE ALÂ KULLİ ŞEY'İN KADÎR = Bir ve ortaksız olarak Allah'dan başka hiç bir tanrı yokdur. Mülk onundur, hamd onundur, o herşeye kaadirdir! derse bu duâ o kimse için on köle âzâdlamak sevâbına denk olur. Ve onun lehine yüz hasene yazılır, yüz kötülük de ondan mahvedilir. O gün içinde akşama erişinceye kadar şeytân şerrinden emînlik olur. Ve hiç bir kimse o kimsenin bu duâyı okumasından daha fazîletli bir duâ getiremez. Meğer ki bu duâyı

18. Çünkü bu duâ dünyâ ve âhiret hayırlarını toplamışdır.

ondan daha çok okuyan bir kimse olsun. Ve her kim günde yüz kerre: SUBHÂNALLAH VE Bİ-HAMDİHİ = Allâh'ı, ona hamd ederek tesbîh ederim derse o kimsenin (Allah hakkı olan) günâhları deniz köpüğü kadar bile çok olsa dökülür»[19].

٢٩ — (٢٦٩٢) حدثني مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْأُمَوِيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُخْتَارِ عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ سُمَيٍّ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ قَالَ ، حِينَ يُصْبِحُ وَحِينَ يُمْسِي : سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ ، مِائَةَ مَرَّةٍ ، لَمْ يَأْتِ أَحَدٌ ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، بِأَفْضَلَ مِمَّا جَاءَ بِهِ . إِلَّا أَحَدٌ قَالَ مِثْلَ مَا قَالَ أَوْ زَادَ عَلَيْهِ » .

29 — (2692) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Her kim sabaha girerken ve akşama girerken yüz kerre SUBHÂNALLÂHİ VE Bİ-HAMDİHİ = Allah'a hamd ederek, Allah'ı tesbîh eylerim! derse kıyâmet gününde hiç bir kimse onun okuduğu bu duâdan daha fazîletli bir duâ getiremez. Ancak onun söylediği bu duâ kadar söylemiş olan veya ondan daha fazla söylemiş olan kimse müstesnâdır».

٣٠ — (٢٦٩٣) حدثنا سُلَيْمَانُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ ، أَبُو أَيُّوبَ الْغَيْلَانِيُّ . حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ (يَعْنِي الْعَقَدِيَّ) . حَدَّثَنَا عُمَرُ (وَهُوَ ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ) عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ ؛ قَالَ : مَنْ قَالَ : لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، عَشْرَ مِرَارٍ . كَانَ كَمَنْ أَعْتَقَ أَرْبَعَةَ أَنْفُسٍ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ .

وَقَالَ سُلَيْمَانُ : حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ . حَدَّثَنَا عُمَرُ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي السَّفَرِ عَنِ الشَّعْبِيِّ ، عَنْ رَبِيعِ ابْنِ خُثَيْمٍ . بِمِثْلِ ذَٰلِكَ . قَالَ فَقُلْتُ لِلرَّبِيعِ : مِمَّنْ سَمِعْتَهُ ؟ قَالَ : مِنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ . قَالَ فَأَتَيْتُ عَمْرَو ابْنَ مَيْمُونٍ فَقُلْتُ : مِمَّنْ سَمِعْتَهُ ؟ قَالَ : مِنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَىٰ . قَالَ فَأَتَيْتُ ابْنَ أَبِي لَيْلَىٰ فَقُلْتُ : مِمَّنْ سَمِعْتَهُ ؟ قَالَ : مِنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ . يُحَدِّثُهُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ .

30 — (2693) .... : Amr ibn Meymûn şöyle dedi: Her kim on

---

19. Bu hadîsde afv mutlak zikrolunmuş ya'nî hudûdu belirtilmemişdir. Biz bu hudûdu diğer nassların delâleti ile öğreniyoruz:

«Eğer siz men' olunduğunuz büyük günâhlardan çekinirseniz, biz sizin öbür günâhlarınızı sileriz...» (en-Nisâ: 31) âyeti mûcebince büyük günahlardan çekinilmesi şartıyle küçük günahların istiğfâr etmeden bile afvolunacağı müjdelenmiş oluyor. Çok kolay ve pek büyük müjde ihtivâ eden bu duâya devâm olunmalıdır. Ancak bütün şârihlerin ehemmiyetle kaydetdikleri üzere bu afv, Allah hakkına âid olan günâhların avfıdır. Kul hakkı ise yalnız halâllaşmakla düşecekdir.

kerre LÂ İLÂHE İLLALLÂHU VAHDEHU LÂ ŞERÎKE LEH, LEHU'L-MULKU VE LEHU'L-HAMDU VE HUVE ALÂ KULLİ ŞEY'İN KADÎR = Tek ve ortaksız olarak Allah'dan başka hiç bir ilâh yokdur. Mülk onundur, hamd onundur. O, her şeye kaadirdir! derse İsmâîl Peygamber'in neslinden dört esîr nefis azâdlamış olan kimse gibi (sevâb kazanmış) olur.

Râvî Suleymân ibn Abdillâh dedi ki: Bize Ebû Âmir tahdîs etdi. Bize Umer (ibn Ebî Zâide) tahdîs etdi. Bize Abdullah İbnu Ebi's-Sefer, Şa'bî'den, o da Rabî' ibn Huseym'den yukarıki hadîs gibi tahdîs etti. Şa'bî dedi ki: Ben Rabî'e: Sen bu hadîsi kimden işitdin? diye sordum. Rabî': Amr ibn Meymûn'dan dedikden sonra şöyle anlatdı:

Ben Amr ibn Meymûn'un yanına geldim ve ona: Sen bu hadîsi kimden işittin? diye sordum. Amr ibn Meymûn da: İbnu Ebî Leylâ'dan işitdim dedikden sonra şöyle dedi: Ben İbnu Ebî Leylâ'nın yanına geldim ve ona: Sen bu hadîsi kimden işitdin? diye sordum. İbnu Ebî Leylâ da: Ebû Eyyûb el-Ensârî (R) den işitdim. O, bu hadîsi Rasûlullah (S) dan tahdîs ediyordu dedi[20].

٣١ — (٢٦٩٤) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ الْبَجَلِيُّ . قَالُوا : حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ، ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ ، حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمٰنِ . سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ . سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ » .

31 — (2694) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Dile hafîf, mîzânda ağır, rahmeti umûma yaygın, Allâh'a sevgili olan iki kelime — iki cümlecik — vardır: SUBHÂNALLÂHİ VE Bİ-HAMDİHİ, SUBHÂNALLÂHİ'L-AZÎM = Allâh'ı, ona hamd ederek tesbîh ederim, büyük olan Allâh'ı tenzîh ederim» dir[21].

---

20. Bu hadîsler üç büyük sahâbiden ya'ni Ebû Hureyre'den, Ebû Eyyûb el-Ensârî'den ve İbn Mes'ûd'dan rivâyet olunduğu için rivâyet ilmi bakımından gâyet kuvvetlidirler. Sahâbî râvîler i'tibârıyle kuvvetli oldukları gibi Muslim'e gelinceye kadar tâbiî ve etbau't-tâbiî nesillerindeki râvîleri cihetiyle daha zengindirler. Bu hadîsleri o kadar çok ve yüksek râvîler rivâyet etmişlerdir ki bundan Peygamber'in hadîsini nakletmekde ilk nesillerin gösterdikleri yüksek ihtimâma hayret etmemek kabil değildir. Gerek hadîslerdeki tevhîd duâsının gerek va'd olunan mükâfatın Peygamber'in lisânından tebliğ olunduğu gibi naklolunduğunda riyâzî kat'iyyet ve kanâat hâsıl oluyor. Bu rivâyetler ve kanâatlar karşısında bize düşen vazîfe bu hacmi küçük fakat fazîleti çok büyük duâyı hiç olmazsa LÂ İLÂHE İLLALLÂH tevhîd cümlesine devâm etmekdir.

21. Hadîsdeki iki kelime ta'bîri, iki kelâm, iki cümle demekdir. Nitekim şehâdet kelimesi ta'bîri de böyledir. Bunların yüce Allâh'a sevimli olmalarından maksad, bunları okuyarak Allâh'ı tesbîh eden tevhîd ehlinin sevimliliğidir. Tesbîh, SUBHÂNALLÂH demekdir. Allâh'ı eksik sıfatlardan tenzîh eder ıraklarım ma'nâsınadır. Hamd da yüce Allâh'ı

٣٢ – (٢٦٩٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «لأن أقول: سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر، أحب إلي مما طلعت عليه الشمس».

32 — (2695) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S): «Andolsun benim : SUBHÂNALLÂHİ VE'L-HAMDU LİLLÂHİ VE LÂ İLÂHE İLLALLÂHU VALLÂHU EKBER demekliğim bana üzerine güneş doğan her şeyden daha sevgilidir» buyurdu.

٣٣ – (٢٦٩٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا علي بن مسهر وابن نمير عن موسى الجهني. ح وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير (واللفظ له). حدثنا أبي. حدثنا موسى الجهني عن مصعب بن سعد، عن أبيه، قال: جاء أعرابي إلى رسول الله ﷺ. فقال: علمني كلاما أقوله. قال «قل: لا إله إلا الله وحده لا شريك له، الله أكبر كبيرا والحمد لله كثيرا سبحان الله رب العالمين، لا حول ولا قوة إلا بالله العزيز الحكيم» قال: فهؤلاء لربي. فما لي؟ قال «قل: اللهم! اغفر لي وارحمني واهدني وارزقني».

قال موسى: أما عافني، فأنا أتوهم وما أدري. ولم يذكر ابن أبي شيبة في حديثه قول موسى.

33 — (2696) .... : Bize Mûsâ el-Cühenî, Mus'ab ibn Sa'd'dan, o da babasından tahdîs etdi. Sa'd (R) şöyle demişdir : Bir bedevî Rasûlullah'ın yanına geldi de : Bana devamlı söyliyeceğim bir kelâm öğret dedi. Rasûlullah (S) : «LÂ İLÂHE İLLALLÂHU VAHDEHU LÂ ŞERÎKE LEH ALLÂHU EKBER KEBÎRAN VE'L-HAMDU LİLLÂHÎ KESÎRAN SUBHÂNE'LLÂHİ RABBİ'L-ÂLEMÎN LÂ HAVLE VE LÂ KUVVETE İLLÂ BİLLÂHİ'L-AZÎZİ'L-HAKÎM, de» buyurdu. O zât : Öğretdiğin bu kelimeler Rabbım içindir. Benim için ne var? dedi. Rasûlullah : «ALLÂHUMME! IĞFİR Lİ VE'R-HAMNÎ VE'HDİNÎ VE'RZUKNÎ = Yâ Allâh! Bana mağfiret eyle, bana merhamet eyle, beni hidâyet et ve beni rızıklandır! de» buyurdu. Râvî Mûsâ el-Cühenî : ÂFİNÎ (= beni selâmetde kıl) sözü-

---

cemâl sıfatları ile övmekdir. Şüphesiz Allâh'ı bütün noksan sıfatlardan tenzih ve kemâl sıfatları ile tavsîf etmek en yüksek ubûdiyetdir. Bundan dolayı yüce Allâh indinde en sevimli ve en ziyâde Allâh'ın rızâsına mûcib bulunuyor. Yine bu cihetle kıyâmet günü hasenât ve seyyiât muhâsebesinde bu iki kelâm, ifâdesi hafîf olmakla beraber hasenât tarafından ağır basıyor. Hakîkaten bu iki cümle âlim, câhil, büyük küçük, her müslüman için ifâdesi kolay olduğundan bu cümleler tevhîd ve ibâdet sembolu olarak dilimizden düşürülmemelidir. İmâm Buhârî el-CÂMİU'S-SAHÎHini bu hadîsle bitirmiş ve böylece bu hadîsi bütün rivâyetlerinin son armağanı kılmışdır.

ne gelince ben bunu zannetmekteyim fakat iyice bilmiyorum dedi. İbn Ebî Şeybe de kendi hadîsinde Mûsâ el-Cühenî'nin bu sözünü zikretmemişdir.

٣٤ — (٢٦٩٧) حدثنا أبو كامل الجحدري. حدثنا عبد الواحد (يعني ابن زياد). حدثنا أبو مالك الأشجعي عن أبيه، قال: كان رسول الله ﷺ يعلم من أسلم يقول «اللهم! اغفر لي وارحمني واهدني وارزقني».

34 — (2697) .... : Bize Ebû Mâlik el-Eşcaî, babasından tahdîs etti ki babası şöyle demişdir: Rasûlullah (S) musliman olan kimseye bizzât şu duâyı söyliyerek öğretirdi: «ALLÂHUMMA'ĞFİR Lİ VE'R-HAMNÎ VE'HDİNÎ VE'R-ZUKNÎ = Yâ Allâh! Beni mağfiret et, bana merhamet eyle, beni hidâyetde kıl, beni rızıklandır».

٣٥ — (..) حدثنا سعيد بن أزهر الواسطي. حدثنا أبو معاوية. حدثنا أبو مالك الأشجعي عن أبيه. قال: كان الرجل إذا أسلم علمه النبي ﷺ الصلاة. ثم أمره أن يدعو بهؤلاء الكلمات «اللهم! اغفر لي وارحمني واهدني وعافني وارزقني».

35 — ( ) .... : Ebû Mâlik'in babası şöyle dedi: Herhangi bir kimse İslâm dînine girdiği zaman Peygamber (S) o kimseye namaz kılmayı öğretir, sonra da ona şu kelimelerle duâ etmesini emreder idi: «ALLÂHUMME'ĞFİR Lİ VE'R-HAMNÎ VE'HDİNÎ VE ÂFİNÎ VE'R-ZUKNÎ = Yâ Allâh! Beni mağfiret et, bana merhamet eyle, beni doğru yola ilet, beni selâmetde kıl, beni rızıklandır».

٣٦ — (...) حدثني زهير بن حرب. حدثنا يزيد بن هارون. أخبرنا أبو مالك عن أبيه؛ أنه سمع النبي ﷺ، وأتاه رجل فقال: يا رسول الله! كيف أقول حين أسأل ربي؟ قال «قل: اللهم! اغفر لي وارحمني وعافني وارزقني» ويجمع أصابعه إلا الإبهام «فإن هؤلاء تجمع لك دنياك وآخرتك».

36 — ( ) Bana Zuheyr ibn Harb tahdîs etdi. Bize Yezid ibn Hârûn tahdîs etdi. Bize Ebû Mâlik, babasından haber verdi ki o da Peygamber (S) den işitmişdir. Peygamber'e bir kimse geldi ve: Yâ Rasûlallah! Ben Rabbımdan bir şey isterken nasıl söyliyeyim? diye sordu. Peygamber: «ALLÂHUMME'ĞFİR Lİ VE'RHAMNÎ VE ÂFİNÎ VE'RZUKNÎ = Allâhım! Beni mağfiret et, bana merhamet eyle, beni selâmetde kıl, beni rızıklandır! de» buyurdu ve baş parmak müstesnâ diğer parmaklarını bir

araya toplayarak: «Çünkü bu kelimeler senin için dünyâni ve âhiretini (yani bunlardaki hayırları) toplar» buyurdu [22].

٣٧ – (٢٦٩٨) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا مروان وعلي بن مسهر عن موسى الجهني. ح وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير (واللفظ له). حدثنا أبي. حدثنا موسى الجهني عن مصعب بن سعد. حدثني أبي قال: كنا عند رسول الله ﷺ فقال «أيعجز أحدكم أن يكسب، كل يوم، ألف حسنة؟» فسأله سائل من جلسائه: كيف يكسب أحدنا ألف حسنة؟ قال «يسبح مائة تسبيحة، فيكتب له ألف حسنة. أو يحط عنه ألف خطيئة».

37 — (2698) .... : Mus'ab ibn Sa'd'ın babası Sa'd (R) tahdîs edib şöyle demişdir: Bizler Rasûlullah'ın yanında bulunuyorduk. Bu esnâda Rasûlullah (S): «Sizin herhangi biriniz her gün bin hasene kazanmakdan âciz olur mu?» buyurdu. Meclisinde oturanlardan bir kimse Rasûlullah'dan: Bizim birimiz bin haseneyi nasıl kazanır? diye sordu. Rasûlullah: «Yüz kerre SUBHÂNALLÂH diye tesbîh eder de onun lehine bin hasene yazılır yahut da kendisinden bin hatîe (ya'nî günah) düşürülür» buyurdu.

(١١) باب فضل الاجتماع على تلاوة القرآن، وعلى الذكر

٣٨ – (٢٦٩٩) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي وأبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن العلاء الهمداني - واللفظ ليحيى - (قال يحيى: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا) أبو معاوية عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «من نفس عن مؤمن كربة من كرب الدنيا، نفس الله عنه كربة من كرب يوم القيامة. ومن يسر على معسر، يسر الله عليه في الدنيا والآخرة. ومن ستر مسلما، ستره الله في الدنيا والآخرة. والله في عون العبد ما كان العبد في عون أخيه. ومن سلك طريقا يلتمس فيه علما، سهل الله له به طريقا إلى الجنة. وما اجتمع قوم في بيت من بيوت الله، يتلون كتاب الله، ويتدارسونه بينهم، إلا نزلت عليهم السكينة، وغشيتهم الرحمة وحفتهم الملائكة، وذكرهم الله فيمن عنده. ومن بطأ به عمله، لم يسرع به نسبه».

---

22. Peygamber o kimseye, kendisi için dünyâ ve âhiret hayırlarına şâmil olan bu vecîz duâya delâlet edib öğretmişdir. Bunun ma'nâsı da tafsîlli olarak şöyledir:

Allâhım! Benim geçmiş günâhlarımı mağfiret et. Devamlı ni'metinle bana mağfiret eyle. Beni sana ulaştıracak olan doğru yola hidâyet eyle ve bunun üzerine istiâne edeceğim rızıklarla beni rızıklandır! (Ubbî).

(...) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا أبي. ح وحدثناه نصر بن علي الجهضمي. حدثنا أبو أسامة. قالا: حدثنا الأعمش. حدثنا ابن نمير عن أبي صالح. وفي حديث أبي أسامة: حدثنا أبو صالح عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ. بمثل حديث أبي معاوية. غير أن حديث أبي أسامة ليس فيه ذكر التيسير على المعسر.

(11) KUR'ÂN OKUMAK VE ZİKR ETMEK ÜZERE TOPLANMANIN FAZÎLETİ BÂBI

38 — (2699) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Her kim bir mu'minin dünyâ gamlarından bir gamını giderirse Allah da onun kıyâmet gününün gamlarından bir gamını giderir. Her kim, darlıkda olan bir kimseye karşı kolaylık gösterirse Allah da ona dünyâ ve âhiret darlıklarında kolaylık ihsân eder. Her kim bir muslimanı örterse, Allah da onu dünyâ ve âhiretde örter. Musliman bir kul, dîn kardeşinin yardımında bulundukca Allah da onun yardımında bulunur. Her kim kendisinde ilim arıyacağı bir yola giderse, Allah ona o sebeble cennet yolunu kolaylaşdırır. Herhangi bir kavm Allâh'ın evlerinden bir evde toplanıb da Allah'ın kitâbını tilâvet ederler ve onu aralarında karşılıklı okuyub ders yaparlarsa muhakkak üzerlerine sekînet iner. Kendilerini rahmet kablar. Melekler onların etrafını çepçevre ihâta edib kuşadırlar ve Allah da onları nezdinde bulunanlar içinde anar. Ameli eksik olanı, nesebi, amel sâhiblerinin mertebesine kavuşduramaz».

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Hureyre'nin: Rasûlullah şöyle buyurdu dediğini (38 rakamlı) Ebû Muâviye hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir. Ancak buradaki Ebû Usâme hadîsinde, darlıkda bulunan kimseye karşı kolaylık göstermek zikredilmemişdir.

٣٩ — (٢٧٠٠) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. سمعت أبا إسحاق يحدث عن الأغر، أبي مسلم؛ أنه قال: أشهد على أبي هريرة وأبي سعيد الخدري أنهما شهدا على النبي ﷺ؛ أنه قال «لا يقعد قوم يذكرون الله عز وجل إلا حفتهم الملائكة، وغشيتهم الرحمة، ونزلت عليهم السكينة، وذكرهم الله فيمن عنده».

(...) وحدثنيه زهير بن حرب. حدثنا عبد الرحمن. حدثنا شعبة، في هذا الإسناد، نحوه.

39 — (2700) .... : Bize Şu'be tahdîs edib: Ben Ebû Ishâk'dan işiddim, o Ebû Muslim el-Eğarr'dan tahdîs ediyordu. Ebû Muslim şöyle

demişdir : Ben Ebû Hureyre ve Ebû Saîd Hudrî üzerine şehâdet ediyorum. Onlar da Peygamber (S) üzerine şehâdet ettiler ki Peygamber şöyle buyurmuşdur : «Her hangi bir kavm otururlar da Azîz ve Celîl olan Allâhı zikrederlerse muhakkak sûretde melekler onları ihâta edib çebçevre kuşadırlar. Kendilerini rahmet kaplar ve üzerlerine sekînet iner. Allah da onları nezdinde bulunanların içinde zikreder».

( ) Buradaki râvîde yine Şu'be'den bu isnâd içinde yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişdir.

٤٠ — (٢٧٠١) حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدّثنا مرحوم بن عبد العزيز عن أبي نعامة السعدي، عن أبي عثمان، عن أبي سعيد الخدري، قال: خرج معاوية على حلقة في المسجد. فقال: ما أجلسكم؟ قالوا: جلسنا نذكر الله. قال: آلله! ما أجلسكم إلا ذاك؟ قالوا: والله! ما أجلسنا إلا ذاك. قال: أما إني لم أستحلفكم تهمة لكم. وما كان أحد بمنزلتي من رسول الله ﷺ أقل عنه حديثا مني. وإن رسول الله ﷺ خرج على حلقة من أصحابه. فقال «ما أجلسكم؟» قالوا: جلسنا نذكر الله ونحمده على ما هدانا للإسلام، ومنّ به علينا. قال «آلله! ما أجلسكم إلا ذاك؟» قالوا: والله! ما أجلسنا إلا ذاك. قال «أما إني لم أستحلفكم تهمة لكم. ولكنه أتاني جبريل فأخبرني؛ أن الله عز وجل يباهي بكم الملائكة».

40 — (2701) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi : Bir gün Muâviye Mesciddeki bir ders halkasının yanına geldi de :

— Sizleri burada oturtan nedir? diye sordu. Oradakiler :

— Oturduk, Allahı zikrediyoruz dediler .Muâviye :

— Vallâhi sizleri hakîkaten sâdece bu maksad mı oturddu dedi. Oturanlar :

— Vallâhi bizleri bu maksaddan başka bir şey oturtmamışdır dediler. Muâviye :

— Ben sizleri ittihâm etmek için yemîn etmiş değilim. Benim Rasûlullah'a yakınlığım derecesinde olub da Rasûlullah'dan benim kadar az hadîs rivâyet eden hiç bir kimse yokdur. Rasûlullah (S) bir defasında, sahâbîlerinden bir ders halkasının yanına geldi ve :

— Sizleri böyle oturtan nedir? diye sordu. Sahâbîler :

— Oturub, Allâh'ı zikrediyor ve bizleri İslâm'a hidâyet etmesine ve bizleri ni'metlendirmesine karşılık ona hamd ediyoruz dediler. Rasûlullah :

— Vallahi, sizleri bundan başka bir maksad oturtmamış mıdır? diye sordu. Sahâbîler :

— Vallâhi bizleri bu maksaddan başka bir şey oturtmuş değildir dediler. Rasûlullah :

— Ben sizleri ittihâm etmek için yemîn etmedim. Lâkin bana Cibrîl gelib Azîz ve Celîl olan Allâh'ın sizlerle meleklere iftihâr etmekde olduğunu bana haber verdi buyurdu [23].

(١٢) باب استحباب الاستغفار والاستكثار منه

٤١ — (٢٧٠٢) حدثنا يحيى بن يحيى وقتيبة بن سعيد وأبو الربيع العتكي. جميعا عن حماد. قال يحيى: أخبرنا حماد بن زيد عن ثابت، عن أبي بردة، عن الأغر المزني، وكانت له صحبة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إنه ليغان على قلبي. وإني لأستغفر الله، في اليوم، مائة مرة».

(12) ALLAH'DAN MAĞFİRET İSTEMENİN VE MAĞFİRET İSTEMEYİ ÇOĞALTMANIN MÜSTEHABLIĞI BÂBI

41 — (2702) Bize Yahyâ ibn Yahyâ, Kuteybetu'bnu Saîd ve Ebu'r-Rabî' el-Atakiyy hepsi beraber Hammâd'dan tahdîs etdiler. Yahyâ şöyle dedi : Bize Hammâd ibn Zeyd, Sâbit'den, o da Ebû Burde'den, o da el-Eğarru'l-Muzenî'den haber verdi. Bu son zât için sahâbîlik sâbit olmuşdur. Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Şu muhakkak ki benim kalbim örtülüb kablanır, ben de günde yüz kerre muhakkak Allah'dan mağfiret dilerim» [24].

٤٢ — (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا غندر عن شعبة، عن عمرو بن مرة، عن أبي بردة. قال: سمعت الأغر، وكان من أصحاب النبي ﷺ، يحدث ابن عمر قال: قال رسول الله ﷺ «يا أيها الناس! توبوا إلى الله. فإني أتوب، في اليوم، إليه مائة مرة».

(...) حدثناه عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. ح وحدثنا ابن المثنى. حدثنا أبو داود وعبد الرحمن ابن مهدي. كلهم عن شعبة، في هذا الإسناد.

---

23. el-Behâu : Güzellik ve güzel olmak demekdir. *Mübâhât* da güzellik husûsunda mufâhare edib yarışmak ma'nâsınadır. «Sizlerle meleklere mubâhât ediyor» sözünün ma'nâsı, sizin fadlınızı onlara ızhâr ediyor, sizin güzel amellerinizi onlara gösteriyor ve sizleri onların yanında senâ edib övüyor demekdir.

24. *Ğayn* ve *ğaym* bir ma'nâya, örtmek ve kablamak ma'nâsınadır. Mechûl sîgasıyle «ğîne alâ kalbihî» denir ki onu şehvet kabladı, üzerini perdeledi, bürüdü, yahut kalbi büründü, yahut siyâh leke onu ihâte etti ma'nâsını ifâde eder.

Kadî Iyâd : Bu, Rasûlullah'ın devamlı hâli olan Allâh'ı anmakdan kısa fetret ve gaflet anlarıdır denildi. İşte Allâh'ı anmakdan kesildiği yahut gaflet etdiği zaman bu onun için bir günâh sayılır. Kendisi de hemen bundan mağfiret diler.

42 — ( ) .... : Ebû Burde dedi ki : Ben el-Eğarr'dan işittim. Bu zât Peygamber'in sahâbîlerindendir. Kendisi İbn Umer'le konuşuyordu. Dedi ki : Rasûlullah (S) : «Ey insanlar! Allah'a tevbe ediniz[25]. Hiç şüphesiz ben günde yüz kerre tevbe etmekdeyim» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de Şu'be'den bu isnâd içinde rivâyet etmişlerdir.

٤٣ — (٢٧٠٣) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو خالد (يعني سليمان بن حيان). ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبو معاوية. ح وحدثني أبو سعيد الأشج. حدثنا حفص (يعني ابن غياث). كلهم عن هشام. ح وحدثني أبو خيثمة، زهير بن حرب (واللفظ له). حدثنا إسماعيل بن إبراهيم عن هشام بن حسان. عن محمد بن سيرين، عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ «من تاب قبل أن تطلع الشمس من مغربها، تاب الله عليه».

43 — (2703) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S): «Her kim güneş batdığı yerden doğmadan evvel tevbe ederse Allah onun tevbesini kabûl eder» buyurdu.

(١٣) باب استحباب خفض الصوت بالذكر

٤٤ — (٢٧٠٤) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا محمد بن فضيل وأبو معاوية عن عاصم، عن أبي عثمان، عن أبي موسى. قال: كنا مع النبي ﷺ في سفر. فجعل الناس يجهرون بالتكبير. فقال النبي ﷺ «أيها الناس! اربعوا على أنفسكم. إنكم ليس تدعون أصم ولا غائبا. إنكم تدعون سميعا قريبا. وهو معكم» قال وأنا خلفه، وأنا أقول: لا حول ولا قوة إلا بالله. فقال «يا عبد الله بن قيس! ألا أدلك على كنز من كنوز الجنة؟» فقلت: بلى. يا رسول الله! قال

25. Bu tevbe emri, Allâh'ın şu âyetlerine uygundur : « استغفروا ربكم ثم توبوا اليه : *Rabbınızdan mağfiret isteyin, sonra ona tevbe ile rucû' edin...*» (Hûd: 3, 52, 60, 90).

«*...Hepiniz Allâh'a tevbe edin ey mu'minler. Tâ ki korkduğunuzdan emîn, umduğunuza nâil olasınız*» (en-Nûr: 31).

«*Ey iymân edenler! Tam bir sıdk u hulûsa mâlik bir tevbe ile Allâh'a dönün. Olur ki Rabbınız kötülüklerinizi örter ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar...*» (et-Tahrîm: 8).

«قُلْ : لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ» .

(...) حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ وَإِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ . جَمِيعًا عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ ، عَنْ عَاصِمٍ ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَهُ .

(13) ZİKR VE DUÂ EDERKEN SESİ ALÇALTMANIN MÜSTEHÂBLIĞI BÂBI [26]

44 — (2704) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi : Biz bir seferde Peygamber'in maiyyetinde bulunduk. İnsanlar TEKBÎR getirirken seslerini yükseltmeğe başladılar. Bunun üzerine Peygamber (S) : «Ey insanlar, nefislerinize acıyınız (seslerinizi yükseltmeyiniz)! Çünkü siz ne sağırı çağırıyorsunuz, ne de gâibe sesleniyorsunuz. Muhakkak ki siz, en iyi işiden ve size çok yakın olan SEMÎ', KARÎB, ALLÂH'A duâ ediyorsunuz. Halbuki o her zaman sizinle beraberdir» buyurdu. Ebû Mûsâ dedi ki : Bu sırada ben Peygamber'in arkasında idim ve : LÂ HAVLE VE LÂ KUVVETE İLLÂ Bİ'LLÂHİ = Tahavvul ve kuvvet ancak Allah iledir! sözlerini söylüyordum. Rasûlullah : «Yâ Abdallah İbne Kays! Ben sana cennet hazînelerinden büyük bir hazineye delâlet edeyim mi?» buyurdu [27]. Ben de : Evet delâlet et yâ Rasûlallah! dedim. Rasûlullah : «LÂ HAVLE VE LÂ KUVVETE İLLÂ Bİ'LLÂH de» buyurdu.

---

26. Bu bâbın hadîsleri, yüksek sesle zikir ve duâ etmenin kerâhatini ifâde etmekdedir. Şu âyetler bu husûsun dayanaklarıdır :

«Sizden, sözünü gizleyen ile sözünü açığa vuran kişi ve gece gizlenen kimse ile gündüz meydanda gezen (onun ilminde) *musâvîdir»* (er-Ra'd: 10).

«Sözünü ister gizleyin, ister açığa vurun (fark yokdur). *Çünkü Allah gönüllerin künhünü çok iyi bilmekdedir»* (el-Mulk: 13).

Bu âyetlerde gizli, âşikar her söz, her nevi temâyüller Allâh'ın ilminde müsâvî olduğu bildirilmektedir. Binâenaleyh zikir ve duâ esnâsında ses yükseltmeğe hiçbir ihtiyâc yokdur.

27. «LÂ HAVLE VE LÂ KUVVETE İLLÂ BİLLÂH = Tahavvul ve kuvvet ancak Allah iledir». Âlimler dediler ki : Bunun sebebi, bu kelime 'stislâm ve yüce Allâh'a tefvî· et·ne kelimesidir. Ona itâatı ve ondan başka Sâni' olmadığını, onun emrini redd edecek bulunmadığını, kulun ise onun emrinden hiç bir şeye mâlik olmadığını ikrâr ve i'tirâf etmedir. Kenzin buradaki ma'nâsı ise cennetde birikdirilmiş bir sevâbdır. O, kıymetli bir sevâbdır. Nitekim hazîne sizin mallarınızın en nefisi, en kıymetlisidir.

Lugat âlimleri dediler ki : *Havl*, hareket ve çâredir, ya'nî hiç bir hareket istitâat ve çâre yokdur, ancak Allah'ın meşîeti ile vardır. Keza denildi ki : Bunun ma'nâsı, şerri def' etmeğe hiçbir hareket, hayrı elde etmeğe de hiç bir kuvvet yokdur, ancak Allah iledir. Keza denildi ki, Allâh'ın ma'siyetden tahavvul ancak Allah'ın ismetli kılması ile, Allâh'ın tâatına kuvvet de ancak Allâh'ın yardımıyledir. Bu, İbn Mes'ûd'dan hikâye olunmuşdur. Bunların hepsi biribirine yakın ma'nâlardır (Nevevî).

( ) .... : Buradaki râvîler de cemîan Hafs ibn Ğıyâs'dan, o da Asım'dan bu isnâd ile yukarıki hadîs tarzında rivâyet etdiler.

٤٥ – (...) حدثنا أبو كامل، فضيل بن حسين. حدثنا يزيد (يعني ابن زريع). حدثنا التيمي عن أبي عثمان، عن أبي موسى؛ أنهم كانوا مع رسول الله ﷺ. وهم يصعدون في ثنية. قال فجعل رجل، كلما علا ثنية، نادى: لا إله إلا الله والله أكبر. قال فقال نبي الله ﷺ «إنكم لا تنادون أصم ولا غائبا» قال فقال «يا أبا موسى! أو يا عبد الله بن قيس! ألا أدلك على كلمة من كنز الجنة»؟ قلت: ما هي؟ يا رسول الله! قال «لا حول ولا قوة إلا بالله».

(...) وحدثناه محمد بن عبد الأعلى. حدثنا المعتمر عن أبيه. حدثنا أبو عثمان عن أبي موسى. قال: بينما رسول الله ﷺ. فذكر نحوه

(...) حدثنا خلف بن هشام وأبو الربيع. قالا: حدثنا حماد بن زيد عن أيوب، عن أبي عثمان، عن أبي موسى. قال: كنا مع النبي ﷺ في سفر. فذكر نحو حديث عاصم.

45 — ( ) .... : Bize et-Teymî, Ebû Usmân'dan, o da Ebû Mûsâ'dan tahdîs etdi ki, onlar Rasûlullah (S) ile beraber idiler ve bir tepede yukarıya doğru çıkıyorlardı. Bu sırada bir kimse her bir tepeye yükseldikce : LÂ İLÂHE İLLALLÂHU VE'LLÂHU EKBER = Allâh'dan başka ilâh yokdur ve Allah en büyükdür! diye nidâ etmeğe başladı. Bunun üzerine Peygamber : «Şüphesiz ki sizler bir sağıra, bir gâibe nidâ etmiyorsunuz» buyurdu. Müteâkiben : «Yâ Ebâ Mûsâ! — yahut da : Yâ Abdallah İbne Kays! — Ben sana cennet hazînesinden bir kelimeye delâlet edib öğreteyim mi?» buyurdu. Ben : Nedir o? Yâ Rasûlallah! dedim. Rasûlullah : «LÂ HAVLE VE LÂ KUVVETE İLLÂ Bİ'LLÂHİ» dir buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Mûsâ'nın : Rasûlullah ile bulunduğumuz sırada... dediğini rivâyet etmiş ve yukarıki hadîs tarzında zikretmişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Mûsâ'nın : Biz bir seferde Peygamber'in maiyyetinde idik diyerek haber verdiği hadîsi, yukarıdaki (44 rakamlı) Âsım hadîsi tarzında zikretmişdir.

٤٦ – (...) وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا الثقفي. حدثنا خالد الحذاء عن أبي عثمان، عن أبي موسى. قال: كنا مع رسول الله ﷺ في غزاة. فذكر الحديث. وقال فيه «والذي تدعونه أقرب إلى أحدكم من عنق راحلة أحدكم». وليس في حديثه ذكر لا حول ولا قوة إلا بالله.

46 — ( ) .... : Burada da râvî Ebû Usmân, Ebû Mûsâ'nın : Biz bir gazâda Rasûlullah (S) ile beraber idik diyerek haber verdiği hadîsi zikretmişdir. Burada : «Sizin duâ etmekde olduğunuz (Allah), sizin her birinize binek devesinin boynundan daha yakındır» demişdir. Bu râvînin hadîsinde LÂ HAVLE VE LÂ KUVVETE İLLÂ BİLLÂH cümlesinin zikri de yokdur.

٤٧ – (...) حدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا النضر بن شميل. حدثنا عثمان (وهو ابن غياث). حدثنا أبو عثمان عن أبي موسى الأشعري. قال: قال لي رسول الله ﷺ «ألا أدلك على كلمة من كنوز الجنة - أو قال - على كنز من كنوز الجنة؟» فقلت: بلى. فقال «لا حول ولا قوة إلا بالله».

47 — ( ) .... : Ebû Mûsâ (R) dedi ki : Rasûlullah (S) bana : «Ben sana cennet hazînelerinden bir kelimeye — yahut : Cennet hazînelerinden bir hazîneye — delâlet edeyim mi?» dedi. Ben de : Evet delâlet ediniz dedim. Bunun üzerine Rasûlullah : «LÂ HAVLE VE LÂ KUVVETE İLLÂ BİLLÂHİ'dir!» buyurdu.

٤٨ – (٢٧٠٥) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا محمد بن رمح أخبرنا الليث عن يزيد بن أبي حبيب، عن أبي الخير، عن عبد الله بن عمرو، عن أبي بكر؛ أنه قال لرسول الله ﷺ: علمني دعاء أدعو به في صلاتي. قال «قل: اللهم! إني ظلمت نفسي ظلما كبيرا - وقال قتيبة: كثيرا - ولا يغفر الذنوب إلا أنت. فاغفر لي مغفرة من عندك وارحمني، إنك أنت الغفور الرحيم».

(...) وحدثنيه أبو الطاهر. أخبرنا عبد الله بن وهب. أخبرني رجل سماه، وعمرو بن الحارث عن يزيد بن أبي حبيب، عن أبي الخير؛ أنه سمع عبد الله بن عمرو بن العاص يقول: إن أبا بكر الصديق قال لرسول الله ﷺ: علمني، يا رسول الله! دعاء أدعو به في صلاتي وفي بيتي. ثم ذكر بمثل حديث الليث. غير أنه قال «ظلما كثيرا».

48 — (2705) .... : Abdullah ibn Amr'dan, o da Ebû Bekr (R) den :[28] Ebû Bekr Sıddıyk bir defa Rasûlullah'a : (Yâ Rasûlallah!) Bana bir duâ öğret de namazımda[29] okuyayım demiş. Rasûlullah (S) da : «ALLÂHUMME İNNÎ ZALEMTU NEFSÎ ZULMEN KEBÎRAN VE LÂ YAĞ-

---

28. Bu hadîsi sahâbî, sahâbiden rivâyet etmişdir. Bundan dolayı muhaddislerin kimi «Abdullah ibn Amr'ın Musned'i»nde, kimi «Ebû Bekr'in Müsned'i»nde zikreylemişlerdir.
29. Teşehhüdden sonra ve selâmdan evvel demekdir.

FİRU'Z-ZÜNÛBE İLLÂ ENTE FAĞFİR Lİ MAĞFİRETEN MİN İNDİKE VE'RHAMNÎ İNNEKE ENTE'L-ĞAFÛRUR'R-RAHÎM = Yâ Allâh! Şüphesiz ben kendime büyük zulm etdim. Günâhları mağfiret edecek de ancak sensin. Öyle ise kendi rahîmiyyet makamından gelen bir mağfiret ile bana mağfiret ve bana merhamet eyle. Şüphesiz ki Ğafûr ve Rahîm sensin! de» cevâbını vermişdir[30].

( ) ....: Ebu'l-Hayr, Abdullah ibn Amr ibn Âs'dan şöyle derken işitmişdir: Ebû Bekr Sıddıyk, Rasûlullah'a: Yâ Rasûlallâh! Bana bir duâ öğret de namazımda ve evimde okuyayım dedi. Râvî bundan sonra (48 rakamlı) Leys hadîsi tarzında zikretdi. Ancak burada «zulmen kesîran (= çok zulm)» demişdir.

(١٤) باب التعوذ من شر الفتن، وغيرها

٤٩ — (٥٨٩). حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ (وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ) قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَدْعُو بِهَؤُلَاءِ الدَّعَوَاتِ «اللَّهُمَّ! فَإِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ النَّارِ، وَعَذَابِ النَّارِ، وَفِتْنَةِ الْقَبْرِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْغِنَى، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْفَقْرِ. وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ. اللَّهُمَّ! اغْسِلْ خَطَايَايَ بِمَاءِ الثَّلْجِ وَالْبَرَدِ. وَنَقِّ قَلْبِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ. وَبَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ. اللَّهُمَّ! فَإِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْهَرَمِ، وَالْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ».

(...) وحدثناه أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ.

(14) FİTNELERİN VE DİĞERLERİNİN ŞERLERİNDEN ALLÂH'A SIĞINMA BÂBI

30. «Lâ yağfiru'z-zunûbe illâ ente» demek, mağfireti celbetmek olduğu gibi ilâhî vahdaniyyeti de ikrârdır. «Mağfireten»in nekre olması mağfiretin büyüklüğüne ,künhünü idrâk mumkin olmayacak kadar azametine delâlet eder. «Min indike» ise mağfiretin azametini daha ziyâde artırır. Zira Allah tarafından olan şey, vasfın ihâta edemiyeceği büyük bir şey olmak lâzım gelir... Bu duânın *cevâmiu'l-kelim*den olduğuna şüphe yokdur. Zira kul, büyük ve çok zulum sâhibi olmak gibi taksîrin kemâlini i'tirâf etmekle beraber mağfiret ve rahmetden ibâret olan in'âmın gâyesini taleb ediyor. Mağfiret, cahîm ateşinden uzak bırakılmak, rahmet de cennete idhâl edilerek Kerîm Rabbe nazardan hissedâr kılınmakdır... (Naîm Bey, *Tecrîd Ter.*, II, 716).

49 — (589) [31] .... : Bize Hişâm, babası Urve'den, o da Âişe (R)-den tahdîs etdi ki, Rasûlullah (S) şu duâ kelimeleri ile duâ eder idi:

«ALLÂHUMME! FE İNNÎ EÛZU BİKE MİN FİTNETİ'N-NÂRİ VE AZÂBİ'N-NÂRİ. VE FİTNETİ'L-KABRİ VE AZÂBİ'L-KABRİ. VE MİN ŞERRİ FİTNETİ'L-ĞİNÂ VE MİN ŞERRİ FİTNETİ'L-FAKRİ. VE EÛZU BİKE MİN FİTNETİ'L-MESÎHİ'D-DECCÂL.

ALLÂHUMME! IĞSİL HATÂYÂYE Bİ-MÂİ'S-SELCİ VE'L-BEREDİ VE NAKKİ KALBÎ MİNE'L-HATÂYÂ KEMÂ NAKKAYTE'S-SEVBE'L-EBYADA MİNE'D-DENESİ VE BÂİD BEYNÎ VE BEYNE HATÂYÂYE KEMÂ BÂADTE BEYNE'L-MEŞRIKİ VE'L-MAĞRİBİ.

ALLÂHUMME! FE İNNÎ EÛZU BİKE MİNE'L-KESELİ VE'L-HEREMİ VE'L-ME'SEMİ VE'L-MAĞREMİ = Yâ Allâh! Ben ateş fitnesinden, ateş âzâbından, kabir fitnesinden, kabir azâbından, zenginlik fitnesinin şerrinden, fakîrlik fitnesinin şerrinden sana sığınırım.

Yâ Allâh! Günahlarımı kar ve dolu suyu ile yıka. Kalbimi de günahlardan beyaz elbiseyi kirden temizlediğin gibi pampâk eyle. Benimle günahlarımın arasını da doğu ile batı arasını uzak kıldığın gibi uzaklaştır.

Yâ Allâh! Ben, tenbellikden, bunaklık derecesinde ihtiyârlıkdan, günahdan ve borcdan sana sığınırım» [32].

( ) Bize bu hadîsi Ebû Kureyb de tahdîs etdi. Bize Ebû Muâviye ile Vekî' de Hişâm'dan bu isnâd ile tahdîs etdiler.

---

31. Bu hadîs KİTÂBU'L-MESÂCİD VE MEVÂDIU'S-SALÂT, *namazda iken istiâze edilecek şeyler* bâbı'nda geçdiği için oradaki hadîsin müteselsil (589) rakamını almışdır.

32. *Fitne*, aslında ibtilâ ve imtihân demekdir ki türkçesi *sınamak*dır. Sonraları hoşa gider bir şeyi beğenib aldanmaya da, dalâle de, günaha da, küfre de, katle de denilmiş ve diğer ma'nâlarda da kullanılmağa başlamışdır.

Mesih, İysâ ibn Meryem Aleyhisselâma da, Deccâl'e de denir. Lâkin ikincisi dâima Deccâl kaydıyle birincisinden ayırt edilir. Deccâl'e Mesîh denilmesi kendisinden hayır silindiği, yahut gözlerinden biri silik olub tek gözlü olduğu yahut çıkışında az bir zaman içinde arzın mesâhasını ya'nî bütün yeryüzünü dolaşacağı içindir... Deccâl, halt ma'nâsına *decl* maddesinden alınarak hakkı bâtıl gibi gösterir, hiylekâr yalancı, yaldızlayıcı ma'nâlarına gelir. Zamanın âhirinde ulûhiyet da'vâsına kalkışacak habîsin ismidir ki bu lâ'netlinin de çıkması bir çok hadislerle beraber buradaki istiâze ile de sâbit oluyor. Hadisdeki diğer fitneler daha önce geçen hadîsin hâşiyesinde kısaca açıklanmışdı.

Rasûlullah'ın ma'sûm olduğu halde bu husûslardan istiâze etmesindeki hikmet, ümmete öğretmek olabildiği gibi «EÛZU BİKE Lİ-UMMETÎ = Ummetim için sana sığınıyorum» ma'nâsına ummeti için istiâze de olabilir. Yahut da ma'sûmiyeti kendince ma'lûm olmakla beraber bu istiâzelerle tevâzu yoluna girmiş ve ubûdiyet izhâr etmiş, yüce Allâh'dan havf ve haşyet gösterib iftikâr da arz etmiş olabilir.

Zamanına yetişemiyeceği muhakkak olduğu halde Deccâl fitnesinden istiâze etmesi, o lâ'netlinin haberi asırdan asıra, cemâatden cemâate yayılıb, yalancı sahtekâr, müfteri, fesâda koşan ve sihirbâz olduğu mu'minlerce bilinsin de kendisine aldanmasınlar içindir...

(١٥) باب التعوذ من العجز والكسل وغيره

٥٠ — (٢٧٠٦) حدثنا يحيى بن أيوب. حدثنا ابن علية. قال: وأخبرنا سليمان التيمي. حدثنا أنس بن مالك. قال: كان رسول الله ﷺ يقول «اللهم! إني أعوذ بك من العجز والكسل، والجبن والهرم، والبخل. وأعوذ بك من عذاب القبر، ومن فتنة المحيا والممات».

(...) وحدثنا أبو كامل. حدثنا يزيد بن زريع. ح وحدثنا محمد بن عبد الأعلى. حدثنا معتمر. كلاهما عن التيمي، عن أنس عن النبي ﷺ. بمثله. غير أن يزيد ليس في حديثه قوله «ومن فتنة المحيا والممات».

(15) ACZDEN, TENBELLİKDEN VE DİĞER KÖTÜ HALLERDEN ALLÂH'A SIĞINMA BÂBI

50 — (2706) .... : Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edib dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle der idi : «ALLÂHUMME! İNNÎ EÛZU BİKE MİNE'L-ACZİ VE'L-KESELİ VE'L-CUBNİ VE'L-HEREMİ VE'L-BUHLİ. VE EÛZU BİKE MİN AZÂBİ'L-KABRİ VE MİN FİTNETİ'L-MAHYÂ VE'L-MEMÂTİ = Yâ Allâh! Ben aczden, tenbellikden, korkaklıkdan, bunaklık derecesine varan ihtiyârlıkdan, cimrilikden sana sığınırım. Kabir azâbından, hayâtın ve ölümün fitnelerinden de sana sığınırım!»

( ) .... : Buradaki iki râvî de Teymiyy'den, o da Enes'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etdiler. Ancak burada Yezîd ibn Zuray'ın hadîsinde «hayâtın ve ölümün fitnelerinden» sözü yokdur.

٥١ — (...) حدثنا أبو كريب، محمد بن العلاء. أخبرنا ابن مبارك عن سليمان التيمي، عن أنس ابن مالك، عن النبي ﷺ؛ أنه تعوذ من أشياء ذكرها. والبخل.

51 — ( ) .... : Buradaki râvî de Enes ibn Mâlik (R) den, Peygamber (S) in zikretdiği bir çok şeylerden ve bu arada cimrilikden Allah'a sığındığını haber vermişdir.

٥٢ — (...) حدثنا أبو بكر بن نافع العبدي. حدثنا بهز بن أسد العمي. حدثنا هرون الأعور. حدثنا شعيب بن الحبحاب عن أنس. قال: كان النبي ﷺ يدعو بهؤلاء الدعوات «اللهم! إني أعوذ بك من البخل والكسل وأرذل العمر. وعذاب القبر. وفتنة المحيا والممات».

52 — (٨) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi : Peygamber (S) şu duâ kelimeleri ile duâ eder idi : «ALLÂHUMME! İNNÎ EÛZU BİKE MİNE'L-BUHLİ VE'L-KESELİ VE ERZELİ'L-UMURİ VE AZÂBİ'L-KABRİ VE FİTNETİ'L-MAHYÂ VE'L-MEMÂTİ = Yâ Allâh! Ben cimrilikden, tenbellikden ,ömrün en rezîlinden, kabir azâbından, dirim ve ölüm fitnesinden sana sığınırım» [33].

(١٦) باب فى التعوذ من سوء القضاء ودرك الشقاء وغيره

٥٣ — (٢٧٠٧) حدثنى عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ. حَدَّثَنِي سُمَيٌّ عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَتَعَوَّذُ مِنْ سُوءِ الْقَضَاءِ، وَمِنْ دَرَكِ الشَّقَاءِ، وَمِنْ شَمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ، وَمِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ.

قَالَ عَمْرٌو فِي حَدِيثِهِ: قَالَ سُفْيَانُ: أَشُكُّ أَنِّي زِدْتُ وَاحِدَةً مِنْهَا.

(16) KAZÂNIN KÖTÜLÜĞÜNDEN, BEDBAHTLIĞA ERİŞMEKDEN VE DİĞER GÜNÂ HALLERDEN ALLÂH'A SIĞINMAK HAKKINDA BÂB

53 — (2707) .... : Bana, Sumeyy, Ebû Sâlih'den, o da Ebû Hureyre (R) den rivâyet etdi ki, Peygamber (S) —ilâ1 î— kazânın aleyhimize tecellisinden, bedbahtlığa erişmekden, düşmanların (başımıza gelecek musîbet ve keder karşısında) ferâhlanmasından, belânın çetinliğinden Allâh'a sığınırdı [34].

---

33. *Erzel*, en kötü, en çürük, en aşağılık ma'nâlarına gelir. *Erzli'l-umr*, ömrün en rezîli, en aşağılığı, en kıymetsizi, en düşüğü ma'nâsınadır. Bundan da maksad bunaklık ve akıl zaifliği derecesine varan ve artık kendi hayâtı tamâmıyle başkalarına yük olan çok düşkün ihtiyârlık devridir. Kur'ân ve hadîs ile çok meşgûl olanların uzun bir ömür yaşasalar bile bu kötü hâle düşmedikleri ekseriya görülegelmişdir.

Hadîsdeki *kesel* (= tenbellik) ta'biri de hayra karşı duygusuzluk ve yapılması mumkin olan bir hayra karşı rağbetsizlikdir.

34. *Sûu kazâ*, Allâh'ın ezeldeki takdîrinin lâ yezeldeki (hayât ve sonrasındaki) tahakkukuna âid hükmüdür. Kader ve kazâ her ikisi de Allâh'ın hükmü olduğuna göre hepsi iyidir, hepsi güzeldir. Kötü ve çirkin olan kazânın taalluk etdiği işlerdir ki kişinin nefsine, malına, âilesine mebde' ve meâddeki bütün hallerine ilişkin şeylerdir. İstiâze edilib sığınılan bunların çirkinlikleridir.

Dereku şeka, insanı ölüme kadar sürükleyen zorluk ve güçlüğe erişmekdir.. Bunlar dünyâ ve âhiret işlerine âid olan zorluk ve çetinlikler olmak üzere iki kısımdır...

Şemâtet, düşmanın keder ve musîbeti ile sevinmek ma'nâsınadır. *Şemâtetu a'dâ*, düşmanların sevinci ile hâsıl olan hüzn ve kederdir ki vicdânda meydâna gelen teessürlerin en şiddetlisidir.

Cehdu belâ, cehd, meşakkat ma'nâsınadır. İnsanın ne çekmiye tahammülü ne de def' etmeğe kudreti kifâyet etmeyen şiddetli meşakkate cehdu belâ ta'bîr olunur.

Amr kendi hadîsinde şöyle dedi: Sufyân ibn Uyeyne: (Bu hadîsde sığınılan husûslar üç tâne idi) şüphe ederek onlardan birini ben ziyâde etdim, dedi [35].

٥٤ — (٢٧٠٨) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ). أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ يَعْقُوبَ؛ أَنَّ يَعْقُوبَ بْنَ عَبْدِ اللهِ حَدَّثَهُ؛ أَنَّهُ سَمِعَ بُسْرَ بْنَ سَعِيدٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ خَوْلَةَ بِنْتَ حَكِيمٍ السُّلَمِيَّةَ تَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا ثُمَّ قَالَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ، حَتَّى يَرْتَحِلَ مِنْ مَنْزِلِهِ ذَلِكَ».

54 — (2708) .... : Busr ibn Saîd şöyle diyordu: Ben Sa'd ibn Ebî Vakkas (R) dan işitdim şöyle diyordu: Ben Havle Bintu Hakîm es-Sulemiyye'den işitdim şöyle diyordu: Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle diyordu: «Her kim bir menzile iner de sonra: EÛZU Bİ-KELİMÂ-Tİ'LLÂHİ'T-TAMMÂTİ MİN ŞERRİ MÂ HALAKA = Ben Allâh'ın yarattığı şeylerin şerrinden onun tamm olan kelimelerine tevessül edib sığınıyorum! derse bu konduğu menzilinden başka yere göçünceye kadar ona hiç bir şey zarar veremez» [36].

---

35. Râvî Sufyân ibn Uyeyne'nin: Rasûlullah'ın sığındığı şeyler üç tâne idi. Birisini ben ziyâde etdim demesi, Peygamber'in sözleri arasına onlardan ayırd edilemiyecek sûretde bir söz katmasını i'tirâfdır. Peygamberin sözü içine söz katmaya *idrâc*, böyle hadise de *müdrec hadîs* denir. Sufyân bunu bir zarûretden dolayı yapmışdır: Sufyân, Ebû Hurey-re'den işitdiği, Peygamberin üç sözünü ta'yin husûsunda şüphe etmişdir. Bununla beraber dört şeyden üçü olduğunu pek iyi bildiği için hadîsde dördünü de zikrederek Peygamber'in üç sözünü kat'ileşdirmişdir. Ya'nî Sufyân: Peygamber'in sözünün öbürü olması şüphesi üzerine bu ziyâdeyi yaptım demiş oluyor.

Peygamber'in bunlardan Allâh'a sığınması, bir kaç defa işâret ettiğimiz gibi ummetine ta'lîm içindir.

36. Bu duânın ma'nâsı şudur: «Allâh'ın tam olan kelimelerine ya'nî zâtı ile kaim olan isim ve sıfatlarına, yahut Kur'ân'a tevessül ederek yaratdığı şeylerin şerrinden ona sığınıyorum».

Allâh'ın Nûh Peygamber'e öğrettiği ve kıyâmete dek mu'minler tarafından kullanılması için Kur'ân-ı Kerîm'de tescîl eylediği son derece güzel bir konma ve konaklama duâsı da şudur:

«VE KUL: RABBİ! ENZİLNÎ MUNZELEN MUBÂREKEN VE ENTE HAYRU'L-MUNZİLÎN: *Ve de ki: Rabbım! Beni mubârek bir menzile kondur. Sen konuklayanların en hayırlısısın»* (el-Mu'minûn: 29).

Üç kıt'aya ve denizlerine hâkim olduğumuz büyük imparatorluk devirlerinde deniz yolu ile İstanbul'a gelen yolcular, ilk önce — bu gün olduğu gibi — Tophâne rıhtımında karaya çıkarlardı. Karaya ayak basanların yapacakları en güzel inme ve konaklama duâsı da şüphesiz bu âyetde öğretilen duâ olacakdır. İşte bunu hatırlatmak maksadıyledir ki atalarımız yolcuların ilk karaya çıkacakları yerde inşâ edilmiş bulunan

٥٥ — (...) وحدّثنا هرُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ وَأَبُو الطَّاهِرِ. كِلَاهُمَا عَنِ ابْنِ وَهْبٍ (وَاللَّفْظُ لِهَرُونَ) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ: وَأَخْبَرَنَا عَمْرٌو (وَهُوَ ابْنُ الْحَارِثِ) ؛ أَنَّ يَزِيدَ بْنَ أَبِي حَبِيبٍ وَالْحَارِثَ ابْنَ يَعْقُوبَ حَدَّثَاهُ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْأَشَجِّ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيمٍ السُّلَمِيَّةِ ؛ أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِذَا نَزَلَ أَحَدُكُمْ مَنْزِلًا فَلْيَقُلْ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ. فَإِنَّهُ لَا يَضُرُّهُ شَيْءٌ حَتَّى يَرْتَحِلَ مِنْهُ » .

(٢٧٠٩) قَالَ يَعْقُوبُ: وَقَالَ الْقَعْقَاعُ بْنُ حَكِيمٍ عَنْ ذَكْوَانَ، أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! مَا لَقِيتُ مِنْ عَقْرَبٍ لَدَغَتْنِي الْبَارِحَةَ. قَالَ « أَمَا لَوْ قُلْتَ، حِينَ أَمْسَيْتَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، لَمْ تَضُرَّكَ » .

(...) وحدّثني عِيسَى بْنُ حَمَّادٍ الْمِصْرِيُّ. أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ جَعْفَرٍ، عَنْ يَعْقُوبَ ؛ أَنَّهُ ذَكَرَ لَهُ ؛ أَنَّ أَبَا صَالِحٍ، مَوْلَى غَطَفَانَ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ! لَدَغَتْنِي عَقْرَبٌ. بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ وَهْبٍ.

55 — ( ) .... : Havle Bintu Hakîm (R) Rasûlullah (S) dan şöyle derken işitmişdir : «Sizden biriniz bir menzile inerse EÛZU Bİ-KELİMÂTİ'LLÂHİ'T-TÂMMÂTİ MİN ŞERRİ MÂ HALAKA = Yaratdığı şeylerin şerrinden Allâh'ın tam olan kelimelerine tevessül edib sığınıyorum desin. Çünkü şu muhakkakdır ki (o bu duâyı okuyunca) oradan göçünceye kadar kendisine (mahlûkatdan) bir şey zarar yapamaz».

(2709) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Peygamber'e bir kimse geldi ve : Yâ Rasûlallah! Dün rasladığım bir akreb beni soktu dedi. Rasûlullah (S) : «Akşama dâhil olduğun zaman : EÛZU Bİ-KELİMÂTİ'LLÂHİ'T-TÂMMÂTİ MİN ŞERRİ MÂ HALAKA = Allâhın yarattığı her şeyin şerrinden onun tâmm olan kelimelerine sığınıyorum, demiş olsaydın o sana zarar veremezdi» buyurdu[37].

Tophâne'deki Nusretiye câmiinin denize bakan kıble tarafına gâyet güzel bir yazı ile bu âyeti yazmışlardır. Bu yazı hâlâ orada durmakda, görüb okuyan ve ma'nâsını anlıyan İstanbul yolcularının gönüllerine derin bir huzûr ve selâmet telkin etmekdedir. Bu asîl ve yüksek hakikatı aklederek bu güzel duâyı oraya yazdıran ve yazanlardan ve bundaki yüksek medeniyetin şuûruna erenlerden Allah râzıy olsun (M. Sofuoğlu).

37. *e.-Kelimâtu't-tâmmât* : Beşer sözlerine girdiği gibi kendilerine hiç bir ayb ve noksanlık giremiyen kâmil kelimeler demekdir. Bunların fâideli ve şifâ verici kelimeler olduğu veya Kur'ân'dan ibâret olduğu da söylenmiştir (Kadî Iyâd).

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'den: Bir kimse: Yâ Rasûlallah! Beni bir akreb soktu dedi, derken işitdiğini (55 rakamlı) İbn Vehb hadîsi gibi rivâyet etmişdir.

(١٧) باب ما يقول عند النوم وأخذ المضجع

٥٦ — (٢٧١٠) حدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم - واللفظ لعثمان - (قال إسحق: أخبرنا. وقال عثمان: حدثنا) جرير عن منصور، عن سعد بن عبيدة. حدثني البراء بن عازب؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا أخذت مضجعك فتوضأ وضوءك للصلاة. ثم اضطجع على شقك الأيمن. ثم قل: اللهم! إني أسلمت وجهي إليك. وفوضت أمري إليك. وألجأت ظهري إليك. رغبة ورهبة إليك. لا ملجأ ولا منجا منك إلا إليك. آمنت بكتابك الذي أنزلت. وبنبيك الذي أرسلت. واجعلهن من آخر كلامك. فإن مت من ليلتك، مت وأنت على الفطرة».

قال فرددتهن لأستذكرهن فقلت: آمنت برسولك الذي أرسلت. قال «قل: آمنت بنبيك الذي أرسلت».

(...) وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا عبد الله (يعني ابن إدريس) قال: سمعت حصينا عن سعد بن عبيدة، عن البراء بن عازب، عن النبي ﷺ، بهذا الحديث. غير أن منصورا أتم حديثا. وزاد في حديث حصين «وإن أصبح أصاب خيرا».

(17) KİŞİNİN, UYUYACAĞI SIRADA VE YATAĞINA GİRERKEN OKUYACAĞI DUÂ BÂBI

56 — (2710) .... : Berâ' ibn Âzib (R) tahdîs etti ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Yatağında uyumak istediğin zaman evvelâ namaz abdesti gibi bir abdest al. Sonra sağ tarafına uzanıb yat. Sonra da:

ALLÂHUMME! İNNÎ ESLEMTU VECHÎ İLEYKE VE FEVVAZTU EMRÎ İLEYKE VE ELCE'TU ZAHRÎ İLEYKE, RAĞBETEN VE REHBETEN İLEYKE. LÂ MELCEE VE LÂ MENCÂ MİNKE İLLÂ İLEYKE.

ÂMENTU Bİ-KİTÂBİKE'LLEZÎ ENZELTE VE NEBİYYİ'KE'LLEZÎ ERSELTE = Yâ Allâh! Kendimi sana teslîm etdim. İşimi sana ısmarladım. Arkamı sana dayadım. Çünkü ümidim de sendedir, korkum da sendendir. Senden sığınacak varsa o da sensin. Senden kurtulacak yer varsa yine sensin.

(Yâ Allâh!) İndirdiğin Kitâbına ve gönderdiğin Peygamber'ine iymân etdim, de.

Bu sözleri kelâmının sonu yap. Şâyet o gece içinde ölecek olursan fıtrat ya'nî İslâm dîni üzere ölürsün».

Berâ' ibn Âzib dedi ki: Bu sözleri hâfızama iyice almak için onları Peygamber'in huzûrunda tekrâr etdim ve duânın sonunda: «ÂMENTU Bİ-RASÛLİKE'LLEZÎ ERSELTE = Gönderdiğin Rasûlüne iymân etdim» dedim. Rasûlullah (duâdaki rasûl ve nebiyy kelimelerinin değişdirilerek söylenmesine râzıy olmayıb): «ÂMENTU Bİ-NEBİYYİKE'LLEZÎ ERSELTE = Gönderdiğin Peygamberine iymân etdim de» buyurdu[38].

( ) .... : Buradaki râvî Husayn de yine Sa'd ibn Ubeyde'den, o da Berâ' ibn Âzib'den, o da Peygamber'den olmak üzere bu hadîsi rivâyet etti. Ancak yukarıki (56 rakamlı) Mansûr hadîsi daha bütündür. Bu Husayn hadîsinde râvî bir de «eğer sabaha dâhil olursa hayra isâbet eder» fıkrasını ziyâde etmişdir.

٥٧ – (.) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ وَأَبُو دَاوُدَ. قَالَا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ. قَالَ: سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ عُبَيْدَةَ يُحَدِّثُ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَمَرَ رَجُلًا، إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ، أَنْ يَقُولَ «اللَّهُمَّ! أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ. وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ. وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ. وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ. رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ. لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ. آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ. وَبِرَسُولِكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ. فَإِنْ مَاتَ مَاتَ عَلَى الْفِطْرَةِ» وَلَمْ يَذْكُرِ ابْنُ بَشَّارٍ فِي حَدِيثِهِ: مِنَ اللَّيْلِ.

57 — ( ) .... : Amr ibn Murre şöyle dedi: Ben Sa'd ibn Ubeyde'den işitdim, o, Berâ ibn Âzib (R) den tahdîs ediyordu: Rasûlullah (S) bir kimseye geceleyin yatağına girdiği zaman şöyle duâ etmesini emretmişdir:

«ALLÂHUMME ESLEMTU NEFSÎ İLEYK VE'CCEHTU VECHÎ İLEYK VE ELCE'TU ZAHRÎ İLEYK VE FAVVADTU EMRÎ İLEYK RAĞBETEN VE REHBETEN İLEYK LÂ MELCEE VE LÂ MENCÂ MİNKE İLLÂ İLEYK, ÂMENTU Bİ-KİTÂBİKE'LLEZÎ ENZELTE VE Bİ-RASÛLİKE'LLEZÎ ERSELTE = Yâ Allâh! Ben kendimi sana teslîm etdim. Yüzümü sana yöneltdim. Sırtımı sana dayadım. İşimi sana bırakdım.

---

38. Hadîsin bu fıkrasından Peygamber'in ummetine öğretdiği duâ lafızlarında hiç bir değişiklik yapılmadan aynen muhâfaza edilib öylece okunmaları gerektiği anlaşılmakdadır. Çünkü burada Rasûl ve Nebiyy kelimelerinin biribiriyle tebdîl edilmesi ve birinin diğeri yerine konulması sarîh olarak redd edilmiş, bunların öğretildikleri gibi değişdirilmeksizin okunmaları Peygamber tarafından te'mîn ve tenbîh olunmuşdur.

Çünkü ümidim de sendedir, korkum da sendendir. Senden başka hiç bir ilticâ yeri, senden başka hiç bir kurtuluş yeri yokdur (kurtarma ve himâye ancak sana âiddir). Ben indirdiğin Kitâbına ve gönderdiğin Rasûlüne iymân ettim». Sonra Rasûlullah: «Bu kelimeleri söyler de o gece ölürse İslâm yaratılışı üzerine ölür» buyurdu.

Râvî İbn Beşşâr kendi hadîsinde: O geceden, sözünü söylemedi.

٥٨ – (...) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِرَجُلٍ «يَا فُلَانُ! إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ» بِمِثْلِ حَدِيثِ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ «وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ. فَإِنْ مُتَّ مِنْ لَيْلَتِكَ، مُتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ. وَإِنْ أَصْبَحْتَ، أَصَبْتَ خَيْرًا».

(...) حدثنا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ؛ أَنَّهُ سَمِعَ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ يَقُولُ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلًا. بِمِثْلِهِ. وَلَمْ يَذْكُرْ «وَإِنْ أَصْبَحْتَ أَصَبْتَ خَيْرًا».

58 — ( ) .... : Buradaki râvî de Berâ ibn Âzib'in: Rasûlullah (S) bir kimseye: «Yâ fulânu! Yatağına girdiğin zaman...» buyurdu dediğini (57 rakamlı) Amr ibn Murre hadîsi gibi rivâyet etdi. Ancak burada: «Ve gönderdiğin Peygamber'ine. Şâyet bu sözleri söylediğin gece içinde ölürsen fıtrat üzerine ölürsün. Eğer sabaha dâhil olursan hayra isâbet edersin» buyurdu şeklinde söylemişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de Berâ ibn Âzib'den: Rasûlullah bir kimseye şöyle emretti derken işidib yukarıki hadîs gibi rivâyet etmiştir. Fakat bu râvî «Eğer sabaha dâhil olursan hayra isâbet edersin» fıkrasını zikretmemişdir.

٥٩ – (٢٧١١) حدثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي السَّفَرِ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَبِي مُوسَى، عَنِ الْبَرَاءِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ، إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ، قَالَ «اللَّهُمَّ! بِاسْمِكَ أَحْيَا وَبِاسْمِكَ أَمُوتُ». وَإِذَا اسْتَيْقَظَ قَالَ «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا، وَإِلَيْهِ النُّشُورُ».

59 — (2711) .... : Berâ (R) dan (şöyle demişdir): Peygamber (S) yatağına girdiği zaman: «ALLÂHUMME! Bİ'SMİKE AHYÂ VE Bİ'SMİKE EMÛTU = Yâ Allâh! Senin adını anarak dirilir ve senin adını anarak ölürüm» der idi. Uykusundan uyandığı zaman ise: «ELHAMDU Lİ'LLÂHİ'LLEZÎ AHYÂNÂ BA'DE MÂ EMÂTENÂ VE İLEYHİ'N-

NUŞÛR = O Allâh'a hamd olsun ki bizleri öldürdükden sonra tekrar dirilten odur. Son gidiş de ancak onadır»[39].

٦٠ – (٢٧١٢) حدثنا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ الْعَمِّيُّ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ خَالِدٍ. قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ الْحَارِثِ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ؛ أَنَّهُ أَمَرَ رَجُلًا، إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ، قَالَ «اللَّهُمَّ! خَلَقْتَ نَفْسِي وَأَنْتَ تَوَفَّاهَا. لَكَ مَمَاتُهَا وَمَحْيَاهَا. إِنْ أَحْيَيْتَهَا فَاحْفَظْهَا، وَإِنْ أَمَتَّهَا فَاغْفِرْ لَهَا. اللَّهُمَّ! إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ» فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: أَسَمِعْتَ هَذَا مِنْ عُمَرَ؟ فَقَالَ: مِنْ خَيْرٍ مِنْ عُمَرَ، مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ.

قَالَ ابْنُ نَافِعٍ فِي رِوَايَتِهِ: عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ. وَلَمْ يَذْكُرْ: سَمِعْتُ.

60 — (2712) .... : Abdullah ibn Umer (R), bir adama yatağına girdiği zaman şöyle duâ etmesini emretmişdir :

«ALLÂHUMME! HALAKTE NEFSÎ VE ENTE TEVEFFÂHÂ, LEKE MEMÂTUHÂ VE MÂHYÂHÂ. İN AHYEYTEHÛ FAHFAZHÂ VE İN EMETTEHÂ FAĞFİR LEHÂ.

ALLÂHUMME! İNNÎ ES'LUKE'L-ÂFİYETE = Yâ Alâh! Nefsimi sen yarattın. Onu vefât etdirecek de sensin. Onun ölümü ve dirimi sana âiddir. Eğer onu diriltirsen sen onu koru ve eğer onu öldürürsen sen ona mağfiret eyle!

Yâ Allâh! Ben senden âfiyet (dünyâ ve âhiretde sıhhat ve selâmet vermeni) taleb ediyorum»!

Bunun üzerine o zât İbn Umer'e hitâben : Sen bu duâyı Umer'den işitdin mi? diye sordu. İbn Umer : Ben bu duâyı Umer'den daha hayırlı olandan, Rasûlullah (S) dan işitdim dedi.

Nâfi'nin oğlu kendi rivâyetinde : Abdullah ibn Hâris'den dedi de (Abdullah ibn Hâris'den) işitdim demedi.

---

39. Buradaki öldürmekden murâd uykudur. Uyku hâli hadisde şuûrun zevâli alâkası ile ölüme benzedilmişdir. Nitekim «uyku ölümün kardeşidir» sözü mesel olmuşdur. Nüşûr'a gelince o, kıyâmet gününde ba's için dirilmekdir.

٦١ – (٢٧١٣) حدثني زهير بن حرب . حدثنا جرير عن سهيل . قال : كان أبو صالح يأمرنا ، إذا أراد أحدنا أن ينام ، أن يضطجع على شقه الأيمن . ثم يقول « اللهم ! رب السماوات ورب الأرض ورب العرش العظيم . ربنا ورب كل شيء . فالق الحب والنوى . ومنزل التوراة والإنجيل والفرقان . أعوذ بك من شر كل شيء أنت آخذ بناصيته . اللهم ! أنت الأول فليس قبلك شيء . وأنت الآخر فليس بعدك شيء . وأنت الظاهر فليس فوقك شيء . وأنت الباطن فليس دونك شيء . اقض عنا الدين وأغننا من الفقر » . وكان يروى ذلك عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ .

61 — (2713) Bana Zuheyr ibn Harb tahdîs etdi. Bize Cerîr, Suheyl'den tahdîs etdi. Dedi ki : Bizim birimiz yatmak istediği zaman Ebû Sâlih bize, sağ yanı üzerine yatmasını emreder, sonra da şu duâyı söyler idi :

«ALLÂHUMME! RABBE'S-SEMÂVÂTİ VE RABBE'L-ARDİ VE RABBE'L-ARŞİ'L-AZÎM. RABBENÂ VE RABBE KULLİ ŞEY'İN, FÂLİKA'L-HABBİ VE'N-NEVÂ VE MUNZİLE'T-TEVRÂTİ VE'L-İNCÎLİ VE'L-FURKÂN EÛZU BİKE MİN ŞERRİ KULLİ ŞEY'İN ENTE ÂHIZUN Bİ-NÂSİYETİHİ.

ALLÂHUMME! ENTE'L-EVVELU FE LEYSE KABLEKE ŞEY'UN VE ENTE'L-ÂHİRU FE LEYSE BA'DEKE ŞEY'UN VE ENTE'Z-ZÂHİRU FE LEYSE FEVKAKE ŞEY'UN VE ENTE'L-BÂTINU FE LEYSE DÛNEKE ŞEY'UN IKDI ANNA'D-DEYNE VE AĞNİNA MİNE'L-FAKRİ.

= Yâ Allâh! Ey semâların arzın ve bütün arşın Rabbı! Ey bizim Rabbımız ve her şeyin Rabbı! Ey tâneleri, çekirdekleri pörtletib yaran! Ey Tevrât'ı, İncîl'i ve Furkân'ı indiren! Ben, nâsiyesinden tutmakda olduğun her şeyin şerrinden sana sığınıyorum.

Yâ Allâh! Sen evvelsin, senden önce hiçbir şey yokdur. Sen âhirsin, senden sonra hiç bir şey yokdur. Sen zâhirsin, senin fevkinde hiç bir şey yokdur. Sen bâtınsın, senin ötende hiç bir şey yokdur. Bizden borcu kazâ et [40] ve bizi fakîrlikden zengin kıl».

Ebû Sâlih bu duâyı Ebû Hureyre'den, o da Peygamber (S) den olmak üzere rivâyet ediyordu.

٦٢ – (..) وحدثني عبد الحميد بن بيان الواسطي . حدثنا خالد (يعني الطحان) عن سهيل ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ، قال : كان رسول الله ﷺ يأمرنا ، إذا أخذنا مضجعنا ، أن نقول . بمثل حديث جرير . وقال « من شر كل دابة أنت آخذ بناصيتها » .

---

40. Buradaki borçdan maksad, bütün nevileri ile Allah ve kul hakları olması muhtemildir.

62 — ( ) .... : Burada da Hâlid (et-Tahhân), Suheyl'den, o da babasından, o da Ebû Hureyre'nin : Rasûlullah (S) bize yatağımıza girdiğimiz zaman bu duâyı söylememizi emrederdi dediğini (61 rakamlı) Cerîr hadîsi gibi tahdîs etdi. Râvî burada «senin, nâsiyesinden tutmakda olduğun her bir hayvanın şerrinden» demişdir.

٦٣ – (...) وحدثنا أبو كريب، محمد بن العلاء. حدثنا أبو أسامة. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا ابن أبي عبيدة. حدثنا أبي. كلاهما عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة. قال: أتت فاطمة النبي ﷺ تسأله خادما. فقال لها «قولي: اللهم! رب السماوات السبع» بمثل حديث سهيل عن أبيه.

63 — ( ) .... : Buradaki iki râvî de A'meş'den, o da Ebû Sâlih'den rivâyet ettiler ki, Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Fâtıma Peygamber'e gedli, on lan bir hızmetci istiyordu. Peygamber (S) ona : «Yâ Allâh! Ey yedi semânın Rabbı!.. diye duâ et» buyurdu. Bu hadîs de Suheyl'in babasından yaptığı (62 rakamlı) hadîs gibidir.

٦٤ – (٢٧١٤) وحدثنا إسحق بن موسى الأنصاري. حدثنا أنس بن عياض. حدثنا عبيد الله. حدثني سعيد بن أبي سعيد المقبري عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا أوى أحدكم إلى فراشه، فليأخذ داخلة إزاره، فلينفض بها فراشه، وليسم الله. فإنه لا يعلم ما خلفه بعده على فراشه. فإذا أراد أن يضطجع، فليضطجع على شقه الأيمن. وليقل: سبحانك اللهم! ربي بك وضعت جنبي. وبك أرفعه. إن أمسكت نفسي، فاغفر لها. وإن أرسلتها، فاحفظها بما تحفظ به عبادك الصالحين».

(...) وحدثنا أبو كريب. حدثنا عبدة عن عبيد الله بن عمر، بهذا الإسناد. وقال «ثم ليقل: باسمك ربي وضعت جنبي. فإن أحييت نفسي، فارحمها».

64 — (2714) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Sizin biriniz yatağına gireceği zaman izârının içini tutsun da onunla yatağını silksin ve Allâh'ın adını söylesin. Çünkü yatacak kişi kendisinden sonra (ya'nî dünden beri) yatağına hangi mahlûk halef olmuşdur bilemez. Yatmak istediği zaman, sağ yanı üzerine yatsın da şöyle duâ etsin : «SUBHÂNEKE'LLÂHUMME! RABBÎ BİKE VADA'TU CENBÎ VE BİKE ERFAUHÛ İN EMSEKTE NEFSÎ FAĞFİR LEHÂ. VE

IN ERSELTEHÂ FAHFAZHÂ BİMÂ TAHFAZU BİHİ İBÂDEKE'S-SÂLİHÎN.

= Yâ Allâh! Seni bütün noksan sıfatlardan tenzîh eylerim. Ey Rabbım! Ancak seninle yan tarafımı yatağıma koydum. Ve onu ancak seninle kaldırırım. Eğer canımı tutub alacaksan sen ona mağfiret eyle. Ve eğer salıverecek ya'nî hayâtda bırakacak isen, sen onun hayâtını, sâlih kullarını muhâfaza ettiğin himâyenle muhâfaza eyle!»

( ) .... : Buradaki râvî de Ubeydullah ibn Umer'den bu isnâd ile rivâyet etmişdir. Burada : «Sonra : Rabbım! Ancak senin isminle yan tarafımı yatağıma koydum. Eğer sen nefsimi hayâtda bırakacaksan ona merhâmet eyle! desin» demişdir.

٦٤ – (٢٧١٥) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ قَالَ «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا، وَكَفَانَا وَآوَانَا. فَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤْوِيَ».

64 — (2715) [41] .... : Enes ibn Mâlik (R) dan (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) yatağına girdiği zaman : «ELHAMDU Lİ'LLÂHİ'LLEZÎ ET'AMENÂ VE SAKÂNÂ VE KEFÂNÂ VE ÂVÂNÂ. FE KEM MİMMEN LÂ KÂFİYE LEHÛ VE LÂ MU'VÎ = Bizi doyuran, suya kandıran (her türlü ihtiyâcımızda) bize yetişen, bizi barındıran Allâh'a hamd olsun. Kifâyet edicisi ve barındırıcısı olmayan nice kimseler vardır!» diye duâ ederdi [42].

---

41. Metinde böyle 64 rakamı mükerrer olmuşdur. Bunun, rakamlamada bir yanılma eseri olduğunu sanıyorum : a. Üç hadîs sonra 68 den 70 e geçilmesi; b. 69 rakamının atlanması; c. İkinci 64 rakamlı hadîsi rivayet eden sahâbînin bir evvelki sahâbîden başka olması; d. Birinci 64 rakamlı hadîsin iki hilâl arasındaki müteselsil rakamının (2714) olub ikincisinin ise (2715) olması bu ihtimâli te'kîd eden husûslardır.

42. Rasûlullah'ın yatak duâlarından en mühimmi MUAVVİZÂT'ı (Sığındırıcı sûreleri) okuyub kendi bedenine sıvazlamasıdır :

Âişe (R) şöyle dedi : Peygamber (S) her gece yatağına geldiği zaman iki elini birleşdirerek bunlara nefes etmeğe başlayıb : KUL HUVE'LLÂHU EHAD ve KUL EÛZU Bİ-RABBİ'L-FELAK ve KUL EÛZU Bİ-RABBİ'N-NÂS sûrelerini okurdu. Sonra iki eliyle vucûdundan elinin yetişdiği yerleri sıvazlardı: Elleriyle başını, yüzünü ve vücûdunun ön kısmını mesh etmeye başlardı. (Sonra vucûdunun arka tarafını mesh ederdi) ve böyle okuyub nefes ederek vucûdunu mesh etmeyi üç defa tekrâr ederdi (*Buhârî, Fedâilu'l-Kur'ân, bâbu fadli'l-Muavvizâti*).

(١٨) باب التعوذ من شر ما عمل، ومن شر ما لم يعمل

٦٥ — (٢٧١٦) حدثنا يحيى بن يحيى وإسحق بن إبراهيم (واللفظ ليحيى) قالا: أخبرنا جرير عن منصور، عن هلال، عن فروة بن نوفل الأشجعي. قال: سألت عائشة عما كان رسول الله ﷺ يدعو به الله. قالت: كان يقول «اللهم! إني أعوذ بك من شر ما عملت، ومن شر ما لم أعمل».

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا عبد الله بن إدريس عن حصين، عن هلال، عن فروة بن نوفل، قال: سألت عائشة عن دعاء كان يدعو به رسول الله ﷺ. فقالت: كان يقول «اللهم! إني أعوذ بك من شر ما عملت، وشر ما لم أعمل».

(...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا ابن أبي عدي. ح وحدثنا محمد بن عمرو ابن جبلة. حدثنا محمد (يعني ابن جعفر). كلاهما عن شعبة، عن حصين، بهذا الإسناد، مثله. غير أن في حديث محمد بن جعفر «ومن شر ما لم أعمل».

(18) YAPILAN ŞEYLERİN ŞERRİNDEN VE HENÜZ YAPILMAYAN ŞEYLERİN ŞERRİNDEN ALLÂH'A SIĞINMA BÂBI

65 — (2716) .... : Fervetu'bnu Nevfel el-Eşcaî şöyle dedi : Âişe'-ye Rasûlullah'ın Allâh'a ne ile duâ eder olduğunu sordum. Âişe (R) : Rasûlullah (S) : «ALLÂHUMME! İNNÎ EÛZU BİKE MİN ŞERRİ MÂ AMİLTU VE MİN ŞERRİ MÂ LEM A'MEL = Yâ Allâh! Ben yaptığım şeylerin şerrinden ve henüz yapmadığım şeylerin şerrinden sana sığınırım» der idi dedi.

( ) .... : Yine Fervetu'bnu Nevfel şöyle dedi : Ben Âişe'ye Rasûlullah'ın devâmlı duâ edegeldiği duâdan sordum. Bunun üzerine Âişe : Rasûlullah : «Yâ Allâh! Ben yaptığım şeylerin şerrinden de, henüz yapmadığım şeylerin şerrinden de sana sığınırım» der idi dedi.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de, Şu'be'den, o da, Husayn'dan bu isnâd ile yukarıki hadîs gibi rivâyet etdiler. Ancak Muhammed ibn Ca'fer'in hadîsinde **cerr harfi'nin tekrârı ile** «ve işlemediğim şeylerin şerrinden» tarzındadır.

٦٦ — (...) وحدثني عبد الله بن هاشم. حدثنا وكيع عن الأوزاعي، عن عبدة بن أبي لبابة، عن هلال بن يساف، عن فروة بن نوفل، عن عائشة؛ أن النبي ﷺ كان يقول في دعائه «اللهم إني أعوذ بك من شر ما عملت، وشر ما لم أعمل».

66 — ( ) .... : Âişe (R) den (şöyle demişdir) : Peygamber (S) duâsında : «ALLÂHUMME İNNÎ EÛZU BİKE MİN ŞERRİ MÂ AMİLTU VE ŞERRİ MÂ LEM A'MEL = Yâ Allâh! Ben yaptığım şeylerin şerrinden ve henüz yapmadığım şeylerin şerrinden sana sığınırım» der idi.

٦٧ — (٢٧١٧) حدثني حجاج بن الشاعر. حدثنا عبد الله بن عمرو، أبو معمر. حدثنا عبد الوارث. حدثنا الحسين. حدثني ابن بريدة عن يحيى بن يعمر، عن ابن عباس؛ أن رسول الله ﷺ كان يقول «اللهم! لك أسلمت. وبك آمنت. وعليك توكلت. وإليك أنبت. وبك خاصمت. اللهم! إني أعوذ بعزتك، لا إله إلا أنت، أن تضلني. أنت الحي الذي لا يموت. والجن والإنس يموتون».

67 — (2717) .... : İbn Abbâs (R) dan (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) şöyle der idi : «ALLÂHUMME! LEKE ESLEMTU VE BİKE ÂMENTU VE ALEYKE ENEBTU VE BİKE HÂSAMTU.

ALLÂHUMME! İNNÎ EÛZU Bİ-IZZETİKE LÂ İLÂHE İLLÂ ENTE EN TUDILLENÎ. ENTE'L-HAYYU'L-LEZÎ LÂ YEMÛTU VE'L-CİNNU VE'L-İNSU YEMÛTÛN = Yâ Allâh! Emir ve nehyini kabûl edib kendimi yalnız sana verdim, yalnız sana iymân etdim. Yalnız sana güvendim, tevekkül etdim. Yalnız sana inâbe ve rucû' etdim. Hasma karşı huccet getirme kuvvetimi senden aldım.

Yâ Allâh! Beni dalâlete sevk etmenden senin ızzetine sığınırım. Sen o kudret sâhibisin ki senden başka ibâdet olunacak hiçbir ma'bûd yokdur. Sen hiç ölmeyecek olan ebedî dirisin. Halbuki cinn ve ins (görülmeyen ve görülen bütün mevcûdât) öleceklerdir» [43].

---

43. Bu duâ şöyle de terceme edilebilir :

«Yâ Allâh, sana teslim oldum (boyun eğdim), sana iymân etdim, sana güvenib dayandım, sana yönelib döndüm ve senin uğrunda hasmolub dövüşdüm. Yâ Allah! Beni (doğru yola iletmiyerek) sapıklığa giriftâr etmenden izzetine (senin mutlak saltanat ve kudretine) sığınırım ki senden başka zâten sığınılacak hiç bir tanrı yokdur. Gerek cinnler, gerek insanlar ölecekleri (fenâ bulacakları muhakkak olduğu) halde sen ölmiyecek, fenâ bulmayacak olan Hayysın, Kayyûm'sun».

Duânın burasını şu âyetler te'kid etmekdedir :

«...*Ondan başka hiç bir tanrı yok. Onun zâtından başka her şey helâk olucudur. Hüküm onundur ve siz ancak ona döndürüleceksiniz*» (el-Kasas: 88).

«*Yer üzerinde bulunan her canlı fânidir.* (Ancak) *azamet ve ikrâm sâhibi olan Rabbının zâtı bâkî kalacakdır*» (er-Rahmân: 26-27).

٦٨ — (٢٧١٨) حدثني أبو الطاهر. أخبرنا عبد الله بن وهب. أخبرني سليمان بن بلال عن سهيل بن أبي صالح، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ كان، إذا كان في سفر وأسحر، يقول «سمع سامع بحمد الله وحسن بلائه علينا. ربنا صاحبنا وأفضل علينا(٢). عائذا بالله من النار».

68 — (2718) .... : Ebû Hureyre (R) den : Peygamber (S) bir seferde olduğu zaman ve sehar vaktına irdiği zaman şöyle der idi : «ALLÂH'ın hamdini ve bize sınamasının güzelliğini bir işiden teblîğ etsin. Ey Rabbımız! Sen bize sâhib olub muhâfaza et. Bol ni'metlerini bize ihsân et. Bunları ateşden sığınıcı olarak söylüyorum» [44].

٧٠ — (٢٧١٩) حدثنا عبيد الله بن معاذ العنبري. حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن أبي إسحق، عن أبي بردة بن أبي موسى الأشعري، عن أبيه، عن النبي ﷺ؛ أنه كان يدعو بهذا الدعاء «اللهم! اغفر لي خطيئتي وجهلي. وإسرافي في أمري. وما أنت أعلم به مني. اللهم! اغفر لي جدي وهزلي. وخطئي وعمدي. وكل ذلك عندي. اللهم! اغفر لي ما قدمت وما أخرت. وما أسررت وما أعلنت. وما أنت أعلم به مني. أنت المقدم وأنت المؤخر. وأنت على كل شيء قدير».

(...) وحدثناه محمد بن بشار. حدثنا عبد الملك بن الصباح المسمعي. حدثنا شعبة، في هذا الإسناد.

70 — (2719) Bize Ubeydullah ibn Muâz el-Anberî tahdîs etdi. Bize babam tahdîs etdi. Bize Şu'be, Ebû Ishâk'dan, o da Ebû Mûsâ Eş'arî'nin oğlu Ebû Burde'den, o da Ebû Mûsâ (R) dan tahdîs etdi ki Peygamber (S) şu duâ ile duâ ederdi :

«ALLÂHUMME'ĞFİR LÎ HATÎETÎ VE CEHLÎ VE İSRÂFÎ Fİ EMRÎ VE MÂ ENTE A'LEMU BİHİ MİNNÎ.

ALLÂHUMME'ĞFİRLÎ CİDDÎ VE HEZLÎ VE HATAÎ VE AMDÎ VE KULLU ZÂLİKE INDÎ.

ALLÂHUMME'ĞFİR LÎ MÂ KADDEMTU VE MÂ AHHARTU VE MÂ ESRÂRTU VE MÂ A'LENTU VE MÂ ENTE A'LEMU BİHİ MİNNÎ.

---

44. «Ve eshare», sehâr vaktında kalktı ve onda bineğine bindi. Yahut yürüyüşünde sehâr vaktına kadar vardı ma'nâlarınadır.

«Bir işiden işitdi» ta'biri haber lafzı ile emrdir. Hakîkatı : Ni'metlerine ve imtihânının güzelliğine karşı Allâh'a yaptığımız hamdimizi işiden işitsin, şâhid olan şehâdet etsin demekdir. Ya'nî şu vakıtdaki bu zikrimizi işitsin de mustakbel nesillere duyursun.

«Rabbımız bize musâhib ol» ya'nî bizleri muhâfaza eyle, ni'metlerinin bolluğunu bize ihsân et ve her sevilmeyen şeyi de bizden çevir!»

ENTE'L-MUKADDİMU VE ENTE'L-MUAHHİRU VE ENTE ALÂ KULLİ ŞEY'İN KADÎR = Yâ Allâh! Günâhımı, bilgisizliğimi, her işimde isrâfımı ve benden daha iyi bildiğin bütün kusûrlarımı mağfiret eyle.

Yâ Allâh! Ciddi hâlimi, latîfemi, hatâmı ve dileyerek işlediğim günâhımı afveyle. İ'tirâf ederim ki bu kusûrların hepsi bende vardır.

Yâ Allâh! Evvelden yapdığım, sonradan yapacağım, gizlediğim, açığa vurduğum ve benden daha iyi bildiğin bütün günâhlarımı mağfiret eyle. Öne geçiren ancak sensin. Geriye bırakan da ancak sensin ve sen her şeye kaadirsin!»

( ) .... : Burada da Şu'be bu isnâdla rivâyet etdi.

٧١ — (٢٧٢٠) حدثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ دِينَارٍ. حَدَّثَنَا أَبُو قَطَنٍ، عَمْرُو بْنُ الْهَيْثَمِ الْقُطَعِيُّ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ ابْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ الْمَاجِشُونِ، عَنْ قُدَامَةَ بْنِ مُوسَىٰ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقُولُ «اللَّهُمَّ! أَصْلِحْ لِي دِينِيَ الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي. وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي. وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِيَ الَّتِي فِيهَا مَعَادِي. وَاجْعَلِ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ. وَاجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ».

71 — (2720) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şu duâyı söyler idi : «ALLÂHUMME! ASLIH Lİ DÎNİYE'LLEZÎ HUVE İSMETU EMRÎ VE ASLIH LÎ DÜNYÂYE'LLETÎ FÎHİ MEÂŞÎ VE ASLIH LÎ ÂHİRETİYE'LLETÎ FİHÂ MEÂDÎ VE'C'ALİ'L-HAYÂTE ZIYÂDETEN LÎ FÎ KULLİ HAYRİN. VEC'ALİ'L-MEVTE RÂHATEN LÎ MİN KULLİ ŞERRİN = Yâ Allâh! Her işimin ısmeti (koruyucusu) olan dînime sımsıkı sarılarak onunla beni salâha götür. İçinde yaşayışım, benim için geçimim olan dünyâmı bana hayırlı kıl. Kendisinden meâdım (kıyâmet günü dönüşüm) bulunan âhiretimi benim için salâh getirici yap. Hayâtda bana hayrı artır. Ölümü benim için her şeyden râhat (verici) kıl!»

٧٢ — (٢٧٢١) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّىٰ وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ «اللَّهُمَّ! إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَىٰ وَالتُّقَىٰ، وَالْعَفَافَ وَالْغِنَىٰ».

(...) وحدثنا ابْنُ الْمُثَنَّىٰ وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ. غَيْرَ أَنَّ ابْنَ الْمُثَنَّىٰ قَالَ فِي رِوَايَتِهِ «وَالْعِفَّةَ».

72 — (2721) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd (R) dan, Peygamber (S) şöyle der idi : «ALLÂHUMME! İNNÎ ES'ELUKE'L-HUDÂ VETTUKÂ VE'L-AFÂF VE'L-ĞINÂ = Yâ Allâh! Ben senden hidâyet, takvâ, (dünyânın kötü hırslarından) perhîzkârlık ve (gönülce) zenginlik isterim».

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Ishâk'dan bu isnâd ile yukarıki gibi rivâyet etdiler. Ancak bunlardan İbnu'l-Musennâ kendi rivâyetinde (Afâf yerine) «iffet» demişdir.

٧٣ — (٢٧٢٢) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ ـ وَاللَّفْظُ لِابْنِ نُمَيْرٍ ـ (قَالَ إِسْحَقُ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الآخَرَانِ : حَدَّثَنَا) أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ عَاصِمٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ ؛ وَعَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ . قَالَ : لَا أَقُولُ لَكُمْ إِلَّا كَمَا كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقُولُ : كَانَ يَقُولُ « اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ ، وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ ، وَالْهَرَمِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ . اللَّهُمَّ ! آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا . وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا . أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا . اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا » .

73 — (2722) .... : Zeyd ibn Erkam (R) şöyle dedi : Ben sizlere başka değil ancak Rasûlullah'ın söyleyegeldiği gibi söylüyorum. Rasûlullah (S) şöyle der idi : «ALLÂHUMME! İNNÎ EÛZU BİKE MİNE'L-ACZİ VE'L-KESELİ VE'L-CUBNİ VE'L-BUHLİ VE'L-HEREMİ VE AZÂBİ'L-KABRİ.

ALLÂHUMME! ÂTİ NEFSÎ TAKVÂHÂ VE ZEKKÂHÂ ENTE HAYRU MEN ZEKKÂHÂ ENTE VELİYYUHÂ VE MEVLÂHÂ.

ALLÂHUMME! İNNÎ EÛZU BİKE MİN İLMİN LÂ YENFEU VE MİN KALBİN LÂ YAHŞAU VE MİN NEFSİN LÂ TEŞBEU VE MİN DA'VETİN LÂ YÜSTECÂBU LEHÂ = Yâ Allâh! Ben aczden, tenbellikden, cimrilikden, fazla ihtiyârlıkdan, kabir azâbından sana sığınırım.

Yâ Allâh! Nefsime takvâsını ver. Onu temizle. Sen onu temizleyenlerin en hayırlısısın. Sen onun velîsi ve mevlâsısın.

Yâ Allâh! Ben fâide vermeyen ilimden huşûu olmayan kalbden, doymayan nefsden, kabûl edilmeyen duâdan sana sığınırım».

٧٤ — (٢٧٢٣) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد الواحد بن زياد عن الحسن بن عبيد الله. حدثنا إبراهيم بن سويد النخعي. حدثنا عبد الرحمن بن يزيد عن عبد الله بن مسعود. قال: كان رسول الله ﷺ إذا أمسى قال «أمسينا وأمسى الملك لله. والحمد لله. لا إله إلا الله وحده لا شريك له». قال الحسن: فحدثني الزبيد أنه حفظ عن إبراهيم في هذا «له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير. اللهم! أسألك خير هذه الليلة. وأعوذ بك من شر هذه الليلة. وشر ما بعدها. اللهم! إني أعوذ بك من الكسل وسوء الكبر. اللهم! إني أعوذ بك من عذاب في النار وعذاب في القبر».

74 — (2723) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) dedi ki : Rasûlullah (S) akşama dâhil olduğu zaman : «Biz Allah için akşamladık. Mülk de Allah için akşamladı. Hamd Allâh'a mahsûsdur. Allah'dan başka hiç bir ilâh yokdur. Tekdir, ortağı yokdur» der idi. Râvî Hasen ibn Ubeydillâh şöyle dedi : Bana Zubeyd tahdîs etdi ki kendisi İbrâhîm'den bu hadîsde şunu da ezberlemişdir : «Mülk onundur, hamd onundur ve o her şeye kaadirdir. Yâ Allâh! Ben senden bu gecenin hayrını isterim. Bu gecenin şerrinden ve ondan sonrakilerin şerrinden sana sığınırım. Yâ Allâh! Ben tenbellikden ihtiyârlığın kötülüğünden — yahut insanlara karşı büyüklük taslamanın kötülüğünden — sana sığınırım. Yâ Allâh! Ben ateşdeki azâbdan ve kabirdeki azâbdan sana sığınırım».

٧٥ — (...) حدثنا عثمان بن أبي شيبة. حدثنا جرير عن الحسن بن عبيد الله، عن إبراهيم بن سويد، عن عبد الرحمن بن يزيد، عن عبد الله قال: كان نبي الله ﷺ إذا أمسى قال «أمسينا وأمسى الملك لله. والحمد لله. لا إله إلا الله وحده لا شريك له». قال: أراه قال فيهن «له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير. رب! أسألك خير ما في هذه الليلة وخير ما بعدها. وأعوذ بك من شر ما في هذه الليلة وشر ما بعدها. رب! أعوذ بك من الكسل وسوء الكبر. رب! أعوذ بك من عذاب في النار وعذاب في القبر». وإذا أصبح قال ذلك أيضا «أصبحنا وأصبح الملك لله».

75 — ( ) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) dedi ki : Allâh'ın Peygamber'i (S) akşam vaktına girdiği zaman : «Biz Allah için akşamladık. Mülk de Allah için akşamladı. Hamd ona mahsûsdur. Bir ve ortaksız olarak Allah'dan başka (tapılacak) hiç bir ilâh yokdur» der idi. Râvî : Bu sözlerin içinde bunları da söylediğini zannediyorum dedi : «Mülk onun-

dur, hamd ona mahsûsdur ve o her şeye kaadirdir. Ey Rabbım! Bu gecedeki şeylerin hayrını ve bunun ardındaki şeylerin hayrını senden isterim. Bu gecedeki şeylerin şerrinden ve onun ardındaki şeylerin şerrinden sana sığınırım. Ey Rabbım! Tenbellikden, ihtiyârlığın kötülüğünden sana sığınırım. Ey Rabbım! Ateşdeki azâbdan ve kabirdeki azâbdan sana sığınırım». Rasûlullah sabaha çıkdığı zamanda da yine böyle: «Biz Allah için sabaha dâhil olduk. Mülk de Allah için sabaha dâhil oldu...» der idi.

٧٦ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا حسين بن علي عن زائدة ، عن الحسن بن
عبيد الله ، عن إبراهيم بن سويد ، عن عبد الرحمن بن يزيد ، عن عبد الله . قال : كان رسول الله ﷺ
إذا أمسى قال « أمسينا وأمسى الملك لله . والحمد لله . لا إله إلا الله وحده . لا شريك له . اللهم !
إني أسألك من خير هذه الليلة وخير ما فيها . وأعوذ بك من شرها وشر ما فيها . اللهم ! إني أعوذ بك
من الكسل والهرم وسوء الكبر . وفتنة الدنيا وعذاب القبر » .

قال الحسن بن عبيد الله : وزادني فيه زبيد عن إبراهيم بن سويد ، عن عبد الرحمن بن يزيد ،
عن عبد الله ، رفعه ؛ أنه قال « لا إله إلا الله وحده لا شريك له . له الملك وله الحمد وهو على كل
شيء قدير » .

76 — ( ) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) dedi ki: Rasûlullah (S) akşam vaktına dâhil olduğu zaman şöyle der idi:

«Biz akşama dâhil olduk, mülk de Allah için akşama dâhil oldu. Hamd Allâh'a mahsûsdur. Yalnız ve ortaksız olarak Allah'dan başka hiçbir ilâh yokdur. Yâ Allâh! Ben senden bu gecenin hayrını ve ondaki şeylerin hayrını isterim. Onun şerrinden ve ondaki şeylerin şerrinden de sana sığınırım. Yâ Allâh! Ben tenbellikden, çok ihtiyârlıkdan ve ihtiyârlığın kötülüğünden, dünyâ fitnesinden ve kabir azâbından sana sığınırım».

Hasen ibn Ubeydillâh dedi ki: Zubeyd, İbrâhîm ibn Suveyd'den, o da Abdurrahmân ibn Yezîd'den, o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan olmak üzere bu hadîsde bana şunu ziyâde etdi: Abdullah da bunu Peygamber'e ref' ediyordu. Peygamber şöyle demişdir: «LÂ İLÂHE İLLALLÂHU VAHDEHU LÂ ŞERÎKE LEH LEHU'L-MULKU VE LEHU'L-HAMDU VE HUVE ALÂ KULLİ ŞEY'İN KADÎR = Allah'dan başka hiç bir tanrı yokdur, birdir o. Onun ortağı yokdur. Mülk onun, hamd onun. O, her şeye hakkıyle kaadirdir».

٧٧ — (٢٧٢٤) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث عن سعيد بن أبي سعيد ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ كان يقول « لا إله إلا الله وحده . أعز جنده . ونصر عبده . وغلب الأحزاب وحده . فلا شيء بعده » .

77 — (2724) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) her zaman şöyle der idi : «LÂ İLÂHE İLLALLÂHU VAHDEH, EAZZE CÜNDEH VE NASARA ABDEH VE GALEBE'L-AHZÂBE VAHDEH FE LÂ ŞEY'E BA'DEH = Yalnız Allah'dan başka hiçbir ilâh yokdur. Yalnız bir o vardır. Allah, ordusunu azîz kıldı, kuluna da yardım etdi. Tek başına da Arab kabîlelerine galebe etdi. Son söz : Allah'dan başka hiç bir şey yokdur» [45].

٧٨ — (٢٧٢٥) حدثنا أبو كريب ، محمد بن العلاء . حدثنا ابن إدريس قال : سمعت عاصم بن كليب عن أبي بردة ، عن علي ، قال : قال لي رسول الله ﷺ « قل : اللهم ! اهدني وسددني . واذكر ، بالهدى ، هدايتك الطريق . والسداد ، سداد السهم » .

(...) وحدثنا ابن نمير . حدثنا عبد الله (يعني ابن إدريس) . أخبرنا عاصم بن كليب ، بهذا الإسناد . قال : قال لي رسول الله ﷺ « قل : اللهم ! إني أسألك الهدى والسداد » . ثم ذكر بمثله .

78 — (2725) .... : Aliy (R) dedi ki : Rasûlullah (S) bana şöyle dedi : «ALLÂHUMME'HDDİNÎ VE SEDDİDNÎ. = Yâ Allâh! Beni hidâyet eyle ve bütün işlerimde doğruya muvaffak kıl de. Hidâyeti, yola hidâyet olunmanı, bir de okun düzlüğü gibi düm düz muvaffak olmayı zikreyle!» buyurdu [46].

( ) .... : Bize Âsım ibn Kuleyb bu isnâdla haber verdi. Aliyy dedi ki : Rasûlullah bana : «ALLÂHUMME! İNNÎ ES'ELUKE'L-HUDÂ VE'S-SEDÂDE de» buyurdu, sonra yukarıdaki hadîs gibi zikretdi.

---

45. Hadîs *kâne* ile rivâyet edildiğine göre Peygamber, Allah'ın ni'met ve inâyetine karşı bu şükür ve hamdini el-Ahzâb sûresi âyetlerinde emrolunduğu üzere zaman zaman tekrâr etmişdir.

46. Duâ ederken bu iki lafzı ya'nî hidâyeti ve işlerde doğruya muvaffakiyeti zikret. Zira doğru yolda olan sapıtmaz, ok düzelticisi de onu dümdüz yapmıya harîs olur. Duâ eden kimse de böyle olmalıdır. İşlerini doğrultmaya hırs göstermelidir.

(١٩) باب التسبيح أول النهار وعند النوم

٧٩ – (٢٧٢٦) حدثنا قتيبة بن سعيد وعمرو الناقد وابن أبي عمر (واللفظ لابن أبي عمر). قالوا: حدثنا سفيان عن محمد بن عبد الرحمن، مولى آل طلحة، عن كريب، عن ابن عباس، عن جويرية؛ أن النبي ﷺ خرج من عندها بكرة حين صلى الصبح، وهي في مسجدها. ثم رجع بعد أن أضحى، وهي جالسة. فقال «ما زلت على الحال التي فارقتك عليها؟» قالت: نعم. قال النبي ﷺ «لقد قلت بعدك أربع كلمات، ثلاث مرات. لو وزنت بما قلت منذ اليوم لوزنتهن: سبحان الله وبحمده، عدد خلقه ورضا نفسه وزنة عرشه ومداد كلماته».

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب وإسحق عن محمد بن بشر عن مسعر، عن محمد بن عبد الرحمن، عن أبي رشدين، عن ابن عباس، عن جويرية قالت: مر بها رسول الله ﷺ حين صلى صلاة الغداة، أو بعد ما صلى الغداة. فذكر نحوه. غير أنه قال «سبحان الله عدد خلقه. سبحان الله رضا نفسه. سبحان الله زنة عرشه. سبحان الله مداد كلماته».

(19) GÜNDÜZÜN EVVELİNDE VE UYUNACAĞI SIRADA TESBÎH ETME BÂBI

79 — (2726) Bize Kuteybetu'bnu Saîd, Amr en-Nâkıd ve İbnu Ebî Umer — lafz İbn Ebî Umer'indir — tahdîs edib şöyle dediler: Bize Sufyân, Talha âilesinin himâyeşinde bulunan Muhammed ibn Abdirrahmân-dan, o da Kureyb'den, o da İbn Abbâs'dan, o da (Peygamber'in zevcesi) Cuveyriye (R) den şöyle tahdîs etdi: Peygamber (S) bir gün sabah namazını kıldığı sırada Cuveyriye henüz namaz kıldığı yerde bulunurken Cuveyriye'nin yanından dışarı çıkdı. Sonra kuşluk vaktı olunca geriye döndü. Cüveyriye de hâlâ namaz kıldığı yerde oturmakda idi. Peygamber ona: «Senden ayrıldığım zamandaki hâl üzere mi devâm ediyorsun?» dedi. Cuveyriye: Evet o hâl üzereyim dedi. Peygamber: «Vallâhi ben senden sonra dört kelimeyi üç defa söyledim ki eğer bu kelimeler senin gün başladığından beri söylemiş olduğun kelimelerle tartılsaydı, benim söylediklerim muhakkak senin söylediklerini tartardı. Onlar şunlardır: SUBHÂNALLÂHİ VE BİHAMDİHİ ADEDE HALKİHİ VE RIDÂ NEFSİHİ VE ZİNETE ARŞIHİ VE MİDÂDE KELİMÂTİHİ = Allâh'ı hamd ederek onu, mahlûkatının sayısı, nefsinin hoşnudluğu, arşının ağırlığı ve kelimelerinin mededi (çokluğu) kadar tesbîh eylerim».

( ) .... : Buradaki râvî de Cuveyriye'nin: Rasûlullah sabah namazını kıldığı sırada yahut sabah namazını kıldıkdan sonra yanıma uğradı dediğini rivâyet edib yukarıki hadîs tarzında zikreyledi. Şukadar var ki burada: «SUBHÂNALLÂHİ ADEDE HALKIHİ. SUBHÂNELLÂHİ RIDÂ NEFSİHİ. SUBHÂNALLÂHİ ZİNETE ARŞIHİ. SUBHÂNALLÂHİ MİDÂDE KELİMÂTİHİ = Allâh'ı, mahlûkatının adedince tesbîh ederim. Allâh'ı nefsinin hoşnudluğunca tesbîh ederim. Allâh'ı Arşının ağırlığınca tesbîh ederim. Allâh'ı kelimelerinin midâdınca tesbîh ederim» demişdir[47].

٨٠ — (٢٧٢٧) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ. قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي لَيْلَى. حَدَّثَنَا عَلِيٌّ؛ أَنَّ فَاطِمَةَ اشْتَكَتْ مَا تَلْقَى مِنَ الرَّحَى فِي يَدِهَا. وَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ سَبْيٌ. فَانْطَلَقَتْ فَلَمْ تَجِدْهُ. وَلَقِيَتْ عَائِشَةَ. فَأَخْبَرَتْهَا. فَلَمَّا جَاءَ النَّبِيُّ ﷺ، أَخْبَرَتْهُ عَائِشَةُ بِمَجِيءِ فَاطِمَةَ إِلَيْهَا. فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَيْنَا. وَقَدْ أَخَذْنَا مَضَاجِعَنَا. فَذَهَبْنَا نَقُومُ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «عَلَى مَكَانِكُمَا» فَقَعَدَ بَيْنَنَا حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ قَدَمِهِ عَلَى صَدْرِي. ثُمَّ قَالَ «أَلَا أُعَلِّمُكُمَا خَيْرًا مِمَّا سَأَلْتُمَا؟ إِذَا أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُمَا، أَنْ تُكَبِّرَا اللهَ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ. وَتُسَبِّحَاهُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ. وَتَحْمَدَاهُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ. فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمَا مِنْ خَادِمٍ».

(...) وحدّثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ. ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ. كُلُّهُمْ عَنْ شُعْبَةَ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ. وَفِي حَدِيثِ مُعَاذٍ «أَخَذْتُمَا مَضْجَعَكُمَا مِنَ اللَّيْلِ».

(...) وحدّثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَعُبَيْدُ بْنُ يَعِيشَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَلِيٍّ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. بِنَحْوِ حَدِيثِ الْحَكَمِ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى. وَزَادَ فِي الْحَدِيثِ: قَالَ عَلِيٌّ: مَا تَرَكْتُهُ مُنْذُ سَمِعْتُهُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ. قِيلَ لَهُ: وَلَا لَيْلَةَ صِفِّينَ؟ قَالَ: وَلَا لَيْلَةَ صِفِّينَ.

وَفِي حَدِيثِ عَطَاءٍ عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: قُلْتُ لَهُ: وَلَا لَيْلَةَ صِفِّينَ ؟

47. Bu hadîsde *midâd*, meded ma'nâsına masdardır, ki kendisi ile bir şey çok olur. Âlimler: O burada mecâz olarak kullanılmışdır. Zira Allah'ın kelimeleri adedle ve başka şeyle ihâta olunamaz. Burada bundan kasdedilen çoklukda mubâlağadır demişlerdir.

80 — (2727) .... : Aliyy (R) şöyle tahdîs etdi : Fâtıma, değirmen taşı çevirmekden dolayı elinde râhatsızlık meydana gelmişdi. O sırada Peygamber'e de bir çok esîrler gelmişdi. Fâtıma gelen esîrlerden bir hizmetçi istemek üzere gitdi, babasını bulamadı. Âişe'ye rasladı ve ona derdini haber verdi. Peygamber (S) geldiğinde Âişe, Fâtıma'nın geldiğini ona haber verdi. (Aliy dedi ki :) Bunun üzerine Peygamber bize geldi. Biz de yataklarımıza girmiş halde idik. Biz kalkmaya davrandık. Peygamber : «Yerinizde durunuz!» buyurdu ve ikimizin arasına oturdu. Hatta ben göğsümün üzerine dokunan iki ayağının serinliğini hissetdim. Sonra Rasûlullah : «İyi dinleyiniz! Ben size, sizin benden istediğiniz esîr hizmetciden daha hayırlı olan bir şey öğreteyim mi? Siz yatağınıza girdiğiniz zaman otuz dört defa ALLÂHU EKBER dersiniz. Otuz üç defa SUBHÂNALLÂH dersiniz. Otuz üç defa da ELHAMDU LİLLÂH dersiniz. Bunları söylemeniz sizin için bir hizmetçiden daha hayırlıdır» buyurdu [48].

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de bu isnâdla rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Muâz'ın hadîsinde «geceleyin yatağınıza girdiğiniz zaman» ifâdesi vardır.

( ) .... : Buradaki râvîler de Aliy'den, o da Peygamber'den olmak üzere Hakem'in İbnu Ebî Leylâ'dan rivâyet etdiği (80 rakamlı) hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir. Burada Aliy :

— Ben bunu Peygamber'den işitdiğimden beri hiç terk etmedim dedi. Kendisine :

— Sıffıyn gecesinde de mi terk etmedin? denildi. Aliy :

— Sıffıyn gecesinde de terk etmedim dedi.

Atâ'nın, Mucâhid yolu ile İbnu Ebî Leylâ'dan rivâyet etdiği hadîsinde râvî : Ali'ye : Sıffıyn gecesinde de terk etmedin mi? diye sordum demişdir [49].

---

48. Bu şekilde tekbir, tahmîd ve tesbîh'in mecmûu yüz oluyor ki bu el-ESMÂ'U-HUSNÂ'nın sayısına musâvîdir. Ancak bu, beş vakıt namazların ardından okunan tesbîh, tahmîd ve tekbirin tertîbinden farklıdır. Namazlardan sonraki zikir hakkında gelen hadîslerde tekbîr edilmesi, tesbîh ve tahmîdden sonra öğretildiği halde burada tekbîr diğerlerinden evvel zikrolunmuşdur. Bu fark ya her iki zikrin edâ edildiği zaman ve mekân i'tibârıyle olan ayrılığın neticesidir, yahut da — bunu ta'kîb eden hadîsde görüleceği üzere — tertîb başka türlü de yapılabilmekdedir ve bundan maksad o üç kelimeyi bildirilen sayıda söylemekden ibâretdir.

49. Sıffıyn gecesi, Fırat yakınında Sıffıyn denilen yerde Hz. Ali ile Şâm ordusu arasında ma'rûf çetin harbin cereyan etdiği gecedir. Ali : İçinde bulunduğum o çetin iş ve meşgûliyetler bile beni bundan men' etmemişdir demiş oluyor.

٨١ – (٢٧٢٨) حدثني أمية بن بسطام العيشي. حدثنا يزيد (يعني ابن زريع). حدثنا روح (وهو ابن القاسم) عن سهيل، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن فاطمة أتت النبي ﷺ تسأله خادما. وشكت العمل. فقال «ما ألفيتيه عندنا» قال «ألا أدلك على ما هو خير لك من خادم؟ تسبحين ثلاثا وثلاثين. وتحمدين ثلاثا وثلاثين. وتكبرين أربعا وثلاثين. حين تأخذين مضجعك».

(...) وحدثنيه أحمد بن سعيد الدارمي. حدثنا حبان. حدثنا وهيب. حدثنا سهيل، بهذا الإسناد.

81 — (2728) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir) : Fâtıma bir hizmetçi istemek için Peygamber'in yanına geldi ve ona iş işlemekden şikâyet arz etdi. Bunun üzerine Peygamber : «Sen istediğin hizmetçiyi benim yanımda bulamazsın» buyurdu ve şöyle ilâve etdi : «Dikkatle dinle! Ben sana, senin için bir hizmetçiden daha hayırlı olan bir şeye delâlet edeyim mi? Yatağına girerken otuz üç kerre SUBHÂNALLAH dersin, otuz üç kerre ELHAMDU LİLLÂH dersin. Otuz dört kerre de ALLÂHU EKBER dersin» [50].

( ) .... : Buradaki râvîler de : Bize Suheyl tahdîs etdi diyerek bu isnâdla rivâyet etmişlerdir.

(٢٠) باب استحباب الدعاء عند صياح الديك

٨٢ – (٢٧٢٩) حدثني قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث عن جعفر بن ربيعة، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ قال «إذا سمعتم صياح الديكة، فاسألوا الله من فضله. فإنها رأت ملكا. وإذا سمعتم نهيق الحمار، فتعوذوا بالله من الشيطان. فإنها رأت شيطانا».

(20) HOROZLARIN ÖTMESİ SIRASINDA DUÂ ETMENİN MÜSTEHÂBLIĞI BÂBI

82 — (2729) Bana Kuteybetu'bnu Saîd tahdîs etdi. Bize Leys, Ca'fer ibn Rabîa'dan, o da el-A'rac'dan, o da Ebû Hureyre (R) den tahdîs etdi

50. Kim uyku uyuyacağı sırada hadîsde bildirilen zikre devâm ederse ona meşakkat ve yorgunluk ârız olmaz. Çünkü Fâtıma çok çalışmak sebebiyle meydana gelen yorgunlukdan şikâyet etmişdi de Rasûlullah ona bu yolda zikre devâm etmesini tavsiye etmişdir (İbn Teymiyye).

Peygamber'in çok sevdiği kızından bir esiri esirgemesi husûsuna gelince : Peygamber'in tebliğ etdiği İslâm Dîninin inkılâb düstûrları içinde esîrliğin doğurduğu kölelik müessesesini kaldırmak ve hiç olmazsa bu mazlûm sınıfı hürr insanların hâiz olduğu medenî bir hayât hakkına nâil etmek esâsı da vardı. Böyle iken kızının kapusuna bir köle bağlamak, ısrârla yerleşdirib kökleşdirmeğe çalışdığı bu inkılâb maddesine aykırı düşerdi.

ki Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Sizler horozların ötmesini işitdiğiniz zaman (dileklerinizi) Allah'dan, onun fazlından isteyiniz. Çünkü horozlar melek görmüşlerdir. Merkebin anırmasını işitdiğinizde de şeytândan Allâh'a sığınınız (ya'nî **EÛZU BİLLÂHİ MİNE'Ş-ŞEYTÂTİ'R-RACİM** deyiniz). Çünkü merkeb bir şeytân görmüşdür»[51].

(٢١) باب دعاء الكرب

٨٣ – (٢٧٣٠) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ وَعُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ سَعِيدٍ). قَالُوا: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ. حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ «لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ. لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ».

(...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَحَدِيثُ مُعَاذِ ابْنِ هِشَامٍ أَتَمُّ.

(...) وحدثنا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ الْعَبْدِيُّ. حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ؛ أَنَّ أَبَا الْعَالِيَةِ الرِّيَاحِيَّ حَدَّثَهُمْ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَدْعُو بِهِنَّ وَيَقُولُهُنَّ عِنْدَ الْكَرْبِ. فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ مُعَاذِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ قَتَادَةَ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ «رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ».

(...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. حَدَّثَنَا بَهْزٌ. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. أَخْبَرَنِي يُوسُفُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ، إِذَا حَزَبَهُ أَمْرٌ، قَالَ. فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ مُعَاذٍ عَنْ أَبِيهِ. وَزَادَ مَعَهُنَّ «لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ».

---

51. Duâların horoz öterken yapılmasının emredilmesi, meleklerin edilen duâya *Âmîn* demelerini ve duâ eden mu'min hakkında şehâdet ve istiğfâr etmelerini ve bu sûretle duâların icâbete mazhar olmalarını te'mîn içindir (Kadî Iyâd).

Horozun diğer hayvanlarda bulunmayan müstesnâ bir husûsiyeti, gecelerde fâsıla ile zaman zaman ötmesi, kronometre gibi hiç şaşmadan uzun gecelerde de kısa gecelerde de şafakdan önce ve sonra muttariden bu ötmesini devam etdirmesidir. Dâvûdî: Horozda öğrenilmeğe değer beş şey vardır. Bunlar: Güzel ses, sehar vaktı erken kalkmak, cömertlik, cinsî kıskançlık ve âile bereketidir demişdir.

(21) ĞAMM VE KEDER DUÂSI BÂBI

83 — (2730) Bize Muhammed ibn Musennâ, İbnu Beşşâr ve Abdullah İbnu Saîd — lafız İbn Saîd'indir — tahdîs edib şöyle dediler: Bize Muâz ibn Hişâm tahdîs etdi. Bana babam, Katâde'den, o da Ebu'l-Âliye'den, o da İbn Abbâs (R) dan şöyle tahdîs etdi: Muhakkak Allâh'ın Peygamber'i (S) ğamm keder sırasında şu duâyı söyler idi: «LÂ İLÂHE İLLALLÂHU'L-AZÎMU'L-HALÎM. LÂ İLÂHE İLLALLÂHU RABBU'L-ARŞİ'L-AZÎM. LÂ İLÂHE İLLALLÂHU RABBU'S-SEMÂVÂTİ VE RABBU'L-RADI VE RABBU'L-ARŞİ'L-KERÎM.

= İbâdete lâyık hiç bir tanrı yokdur. Ancak azamet ve vakar sâhibi olan Allah vardır. İbâdete lâyık hiç bir tanrı yokdur. Ancak büyük Arşın sâhibi olan Allah vardır. İbâdete lâyık hiç bir tanrı yokdur. Ancak göklerin Rabbı, yerin Rabbı ve kerîm Arşın Rabbı olan Allah vardır» [52].

( ) .... : Buradaki râvî, Hişâm'dan bu isnâd ile rivâyet etmişdir. Fakat Muâz ibn Hişâm'ın hadîsi daha bütündür.

( ) .... : Ebu'l-Âliye er-Riyâhî, İbn Abbâs'dan şöyle tahdîs etdi: Rasûlullah (S) bu sözlerle duâ eder ve gamm keder zamanında bu kelimeleri söyler idi... Bu râvî de Muâz ibn Hişâm'ın, babasından onun da Katâde'den rivâyet etdiği (83 rakamlı) hadîs gibi zikretdi. Ancak burada râvî «göklerin ve yerin Rabbı» demişdir.

( ) .... : Buradaki râvî yine Ebu'l-Âliye'den, o da İbn Abbâs'dan, Peygamber, kendisine çetin bir iş geldiği ve elemlendirdiği zaman şöyle der idi dediğini, Muâz'ın, babasından rivâyet ettiği (83 rakamlı) hadîs gibi zikretdi. O kelimelerle beraber «LÂ İLÂHE İLLALLÂHU RABBU'L-ARŞİ'L-KERÎM» fıkrasını ziyâde etdi.

(٢٢) باب فضل سبحان الله وبحمده

٨٤ — (٢٧٣١) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا حَبَّانُ بْنُ هِلَالٍ . حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ . حَدَّثَنَا سَعِيدٌ الْجُرَيْرِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ الْجَسْرِيِّ ، عَنِ ابْنِ الصَّامِتِ ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ سُئِلَ : أَيُّ الْكَلَامِ أَفْضَلُ ؟ قَالَ « مَا اصْطَفَى اللهُ لِمَلَائِكَتِهِ أَوْ لِعِبَادِهِ : سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ » .

Horoz sesinin güzelliği yanında merkeb sesi de o derece çirkin ve istiâzeye lâyık bir sesdir. Şu âyetde bir edeb ta'lîmi vesîlesi ile buna işâret edilmişdir:

«Yürüyüşünde mu'tedil ol. Sesini de alçalt. Çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir» (Lukmân: 19).

52. Bu İbn Abbâs hadîsi, ehemmiyet verilmeye lâyık, gamm keder zamanında, büyük ve çetin işler sırasında çok tekrar edilmeğe değer ulu bir hadîsdir. Taberî: Selef bununla duâ eder ve buna *Kerb* (hüzün, keder) *duâsı* adını verirlerdi demişdir. Eğer bu zikirdir, onda duâ yokdur denilirse, bunun cevâbı şu iki meşhûr vecihdendir. Biri, bu duâya kendisi ile başlanılan bir zikirdir. Bunu söyledikden sonra kul dilediği sözle duâ yapar. İkincisi; Sufyân İbn Uyeyne'nin cevâbıdır. Sufyân: Sen yüce Allâh'ın; «beni zikretmek,

(22) «SUBHÂNALLÂHİ VE BİHAMDİHİ»NİN FAZÎLETİ BÂBI

84 — (2731) .... : Ebû Zerr (R) den; Rasûlullah'a : Kelâmın hangisi daha fazîletlidir? diye soruldu. Rasûlullah (S) : Allâh'ın, melekleri yahut kulları için süzüb seçdiği : SUBHÂNALLÂHİ VE BİHAMDİHİ = Allah'ı, ona hamd ederek tesbîh eylerim» sözüdür[53].

٨٥ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ الْجَسْرِيِّ، مِنْ عَنَزَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الصَّامِتِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَلَا أُخْبِرُكَ بِأَحَبِّ الْكَلَامِ إِلَى اللهِ؟» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَخْبِرْنِي بِأَحَبِّ الْكَلَامِ إِلَى اللهِ. فَقَالَ «إِنَّ أَحَبَّ الْكَلَامِ إِلَى اللهِ، سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ».

85 — ( ) .... : Abdullah İbnu's-Sâmit'den; Ebû Zerr (R) şöyle demişdir : Rasûlullah (S) «Allâh'a en sevimli olan kelâmı sana haber vereyim mi?» diye sordu. Ben : Yâ Rasûlallah! Allâh'a en sevimli olan kelâmı bana haber ver dedim. Bunun üzerine Rasûlullah : «Muhakkak ki Allâh'a kelâmın en sevimli olanı; SUBHÂNALLÂHİ VE BİHAMDİHİ = Allâh'ın hamdinden hiç ayrılmıyarak onu tesbîh ederimdir!» buyurdu[54].

(٢٣) باب فضل الدعاء للمسلمين بظهر الغيب

٨٦ – (٢٧٣٢) حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ حَفْصٍ الْوَكِيعِيُّ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ. حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ كَرِيزٍ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَدْعُو لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ، إِلَّا قَالَ الْمَلَكُ: وَلَكَ، بِمِثْلٍ».

(23) DUÂ EDİLENLER HÂZIR DEĞİL İKEN MUSLİMANLAR LEHİNE DUÂ ETMENİN FAZÎLETİ BÂBI

86 — (2732) .... : Talhatu'bnu Ubeydillah ibn Keriz'den, o da Ummu'd-Derdâ'dan, Ebu'd-Derdâ (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle

---

her kimi benden bir istekde bulunmasından alı koyarsa, ben ona isteyenlere verilenden daha fazîletlisini veririm» kudsî hadîsini bilmiyor musun? demişdir (Nevevî).

53. ELHAMDU demek hamdin husûsî bir ifâdesi olduğu gibi SUBHÂNALLÂHİ demek de tesbîhin husûsi bir âlemidir. En-Nasr sûresinde tesbîhin hamd ile cem'i emrolunmuşdur. Tesbih ile hamdin cem'i ZÜ'L-CELÂL VE'L-İKRÂM ismi hükmünce Celâl ve İkrâm sıfatlarının isbât ve ızhârı demek olur.

54. Bu efdaliyet insan kelâmına hamledilmişdir. Yoksa Kur'ân, Kur'ân kırâatı mutlak olarak tesbîhden ve tehlîlden efdaldır... (Nevevî).

buyurdu : «Gıyâbında dîn kardeşine hayır duâ eden hiç bir muşliman kul yokdur ki melek ona : Bir misli de sana olsun demiş olmasın» [55].

٨٧ — (...) حدثنا إسحٰق بن إبراهيم. أخبرنا النضر بن شميل. حدثنا موسى بن سروان المعلم. حدثني طلحة بن عبيد الله بن كريز. قال: حدثتني أم الدرداء، قالت: حدثني سيدي ؛ أنه سمع رسول الله ﷺ يقول « من دعا لأخيه بظهر الغيب، قال الملك الموكل به: آمين. ولك بمثل » .

87 — ( ) .... : Talhatu'bnu Ubeydillah tahdîs edib şöyle dedi : Bana Ummu'd-Derdâ tahdîs edib şöyle dedi : Bana Seyyidim (kocasını kasdediyor) tahdîs etdi ki o Rasûlullah (S) dan şöyle buyururken işitmişdir : «Her kim orada hâzır olmayan bir dîn kardeşi için duâ ederse kendisine tevkîl edilmiş olan melek : **Âmîn**, onun bir misli de senin için olsun der».

٨٨ — (٢٧٣٣) حدثنا إسحٰق بن إبراهيم. أخبرنا عيسى بن يونس. حدثنا عبد الملك بن أبي سليمان عن أبي الزبير، عن صفوان (وهو ابن عبد الله بن صفوان) وكانت تحته الدرداء. قال: قدمت الشام. فأتيت أبا الدرداء في منزله فلم أجده. ووجدت أم الدرداء. فقالت: أتريد الحج، العام؟ فقلت: نعم. قالت: فادع الله لنا بخير. فإن النبي ﷺ كان يقول «دعوة المرء المسلم لأخيه، بظهر الغيب، مستجابة. عند رأسه ملك موكل. كلما دعا لأخيه بخير، قال الملك الموكل به: آمين. ولك بمثل » .

(٢٧٣٢) قال: فخرجت إلى السوق فلقيت أبا الدرداء. فقال لي مثل ذلك. يرويه عن النبي ﷺ .

(...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يزيد بن هارون عن عبد الملك بن أبي سليمان، بهذا الإسناد، مثله. وقال: عن صفوان بن عبد الله بن صفوان.

88 — (2733) .... : Safvân ibn Abdillâh'dan; Derdâ bunun nikâhı altında idi. Saffân dedi ki : Ben Şâm'a geldim ve müteâkiben Ebu'd-Derdâ'nın evine vardım. Fakat evinde Ebu'd-Derdâ'yı bulamadım. Ummu'd-Derdâ'yı buldum. Ummu'd-Derdâ : Sen bu yıl hac yapmak istiyor musun? dedi. Ben : Evet dedim. Kadın : Öyle ise benim için Allâh'a ha-

55. «Bi-zahri'l-gayb» in ma'nâsı, duâ edilen kişinin gıyâbında ve o ortada yok iken demekdir. Çünkü bu halde yapılan duâ rıyâdan uzak olub ihlâsda daha samîmîdir.

yır duâ ediver. Çünkü Peygamber (S) şöyle der idi: «Musliman kişinin, dîn kardeşinin gıyâbında, onun için yapacağı duâ kabûl edilecek bir duâdır. Duâ edenin başının yanında ona tevkîl edilmiş bir melek vardır. Kişi dîn kardeşi lehine hayırla duâ etdikce kendisine müvekkel olan melek: Âmîn, istediğin o hayrın bir misli de sana olsun der».

(2732) Safvân ibn Abdillâh dedi ki: Müteâkiben ben çarşıya çıkdım ve Ebu'd-Derdâ ile buluşdum. Ebu'd-Derdâ da kendisi Peygamber'den rivâyet ederek bana bu hadîsin benzerini söyledi.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Abdulmelik ibn Ebî Süleymân'dan bu isnâdla onun benzeri olan hadîsi rivâyet etdi. Burada râvî: Saffân ibn Abdillâh ibn Safvân'dan, demişdir.

(٢٤) باب استحباب حمد الله تعالى بعد الأكل والشرب

٨٩ – (٢٧٣٤) حَدَّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ نُمَيْرٍ). قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ زَكَرِيَّاءَ بْنِ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ اللهَ لَيَرْضَىٰ عَنِ الْعَبْدِ أَنْ يَأْكُلَ الْأَكْلَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا. أَوْ يَشْرَبَ الشَّرْبَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا».

(...) وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا إِسْحَٰقُ بْنُ يُوسُفَ الْأَزْرَقُ. حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ.

(24) YEMEK VE İÇMEK ARDINDAN ALLÂH'A HAMD ETMENİN MÜSTEHÂBLIĞI BÂBI

89 — (2734) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Şüphesiz yüce Allâh kulun gerek bir yeğim yemesinde, gerek bir içim içmesinde buna karşı (bu ni'mete kavuşduğundan dolayı) Allâh'a hamd etmesinden muhakkak râzıy olur» buyurdu[56].

---

56. Rasûlullah'ın yemek sonunda merâsimsiz olarak söylediği veciz ve câmialı bir kaç duâsı vardır:

a. Ebû Umâme (R) den; Peygamber (S) yemeğini (yeyib yaygısını) kaldırdığı sırada şöyle duâ etmek âdetinde idi: «ELHAMDU LİLLÂHİ HAMDEN KESÎRAN TAYYİBEN MUBÂREKEN GAYRA MEKFİYYİN VE LÂ MUVEDDAİN VE LÂ MUSTAĞNEN ANHU RABBENÂ = Çok, temiz, bereketli kılınmış, yetinilmeyen, terk olunmayan ve kendisinden müstağnî olunmayan hamd Allâh'a mahsûsdur ey Rabbımız!» (*Buhârî, et'ime, bâbu mâ yukalu izâ ferega min taâmihî*).

b. Ebû Umâme (R) den; Peygamber (S) yemeğini yedikden sonra şöyle der idi: «ELHAMDU LİLLÂHİ'LLEZÎ KEFÂNÂ VE ERVÂNÂ GAYRA MEKFİYYİN VE LÂ MEKFÛRİN = Hamd, yetinilmiyerek ve nankörlük yapılmıyarak bize kifâyet derecede ni'met veren ve bizi suya kandıran Allâh'a mahsûsdur» (*Buhârî, et'ime, bâbu mâ yukal...*).

c. ELHAMDU LİLLÂHİ'LLEZÎ ET'AMENÂ VESAKÂNÂ VE CEALENÂ MUSLİMÎN

( ) .... : Buradaki râvîler de Zekeriyyâ ibn Ebî Zâide'den, bu isnâdla rivâyet etmişlerdir.

(٢٥) باب بيان أنه يستجاب للداعى مالم يعجل فيقول : دعوت فلم يستجب لى

٩٠ – (٢٧٣٥) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن ابن شهاب ، عن أبي عبيد ، مولى ابن أزهر ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « يستجاب لأحدكم ما لم يعجل فيقول قد دعوت فلا ، أو فلم يستجب لي » .

(25) DUÂSININ TAHAKKUKUNDA ACELE ETMEDİĞİ VE «DUÂ ETDİM FAKAT DUÂM KABÛL OLUNMADI» DİYEREK DUÂDAN KESİLMEDİĞİ MÜDDETCE DUÂ EDENİN DUÂSININ KABÛL EDİLECEĞİNİ BEYÂN BÂBI

90 — (2735) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) : «Duâsının gerçekleşmesinde acele etmediği müddetce, sizden her birinizin duâsı kabûl olunur. İnsan (acele ederek) : Ben Rabbıma duâ etdim fakat olmadı. Yahut : Benim duâm kabûl olunmadı der (ve duâdan kesilir)» buyurdu.

٩١ – (...) حدثني عبد الملك بن شعيب بن الليث . حدثني أبي عن جدي . حدثني عقيل بن خالد عن ابن شهاب ؛ أنه قال : حدثني أبو عبيد ، مولى عبد الرحمن بن عوف . وكان من القراء وأهل الفقه . قال : سمعت أبا هريرة يقول : قال رسول الله ﷺ « يستجاب لأحدكم ما لم يعجل ، فيقول . قد دعوت ربي فلم يستجب لي » .

91 — ( ) .... : İbn Şihâb şöyle dedi : Bana Abdurrahmân ibn Avf'ın himâyesinde bulunan Ebû Ubeyd tahdîs etdi. Bu zât, kaarî'lerden ve fıkıh ehlinden idi. Dedi ki : Ben Ebû Hureyre'den şöyle derken işitdim : Rasûlullah (S) : «Duâsının tahakkukunda acele etmediği müddetce, sizin her birinizin duâsı kabûl olunur. İnsan (acele eder de) : Ben Rabbıma duâ etdim, fakat o benim duâmı kabûl etmedi der» buyurdu [57].

= Bizi doyuran, suya kandıran ve bizi muslimanlar yapan Allâh'a hamd olsun» (*Ebû Dâvûd*).

Yemek sonunda ELHAMDU LİLLÂH denilib sâdece bununla yetinilse de sünnet yerine getirilmiş olur.

57.

« اذا سألك عبادى عنى فانى قريب أجيب دعوة الداع اذا دعان »

Kullarım sana beni sorunca, işte ben muhakkak yakınımdır. Bana duâ edince ben o

٩٢ – (...) حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي مُعَاوِيَةُ (وَهُوَ ابْنُ صَالِحٍ) عَنْ رَبِيعَةَ ابْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ أَنَّهُ قَالَ «لَا يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ أَوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ. مَا لَمْ يَسْتَعْجِلْ» قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ! مَا الِاسْتِعْجَالُ؟ قَالَ «يَقُولُ: قَدْ دَعَوْتُ، وَقَدْ دَعَوْتُ، فَلَمْ أَرَ يَسْتَجِيبُ لِي. فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ ذَلِكَ، وَيَدَعُ الدُّعَاءَ».

92 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) : «Bir günaha yahut bir akribâlık bağını kesmeye duâ etmediği, duâsının tahakkukunda isti'câl gösterib acele etmediği müddetce kulun duâsı kabûl olunmakda devâm edecekdir» dedi. Kendisine : Yâ Rasûlallah! İsti'câl nedir? diye soruldu. Rasûlullah : «Nice defalar hep duâ etdim de Rabbımın duâmı kabûl buyurduğunu gördüğüm yok der, isticâbetin geri bırakılmasından dolayı bıkar usanır da duâyı terk eder. İşte isti'câl budur» buyurdu [58].

---

duâ edenin da'vetine icâbet ederim» (el-Bakara: 186) â eti mûcebince duâlar geç olsa bile bir gün kabûl edilecekdir. Binâenaleyh duâyı bırakmak doğru değildir. Allah, duâyı mukadder olan icâbet sâatı gelince kabûl buyurur.

Şârih Kirmânî der ki : Hadisde duânın iki şartı bildirilmişdir :

a. Acele etmemek,

b. Duâ etdim, fakat kabûl olunmadı dememek.

Duâların kabûl edileceğine dâir yukarıki âyet ile benzeri âyetlerde ilâhî va'd mutlakdır. Konumuz olan hadislerde ise duânın kabûlu iki şart ile kayıdlanmışdır : Fıkıh usûlünde kararlaşmış bulunan bir esâsa göre mutlak olan nasslar mukayyede hamlolunur. Bu cihetle :

a. Duânın kabûlunu ivmemek,

a. Duâ etdim de kabûl olunmadı dememek ve duâyı bırakmayıb ısrârla duâya devam etmek, duânın kabûlunun iki şartı oluyor.

58. *Hasr*, örtülü olan şeyi açıb iyân eylemek ma'nâsınadır. Keşf ya'nî açmak ma'nâsına konulmuşdur, diğer ma'nâlar birer münâsebetle ondan şu'belenmişdir. *Husûr*, yorulub dermansız kalmak ma'nâsınadır. Kuvvet ve tâkatı münkeşif olduğu için. Fevt olan nesneye dırîğ ve teessüf eylemek ma'nâsınadır... *İstihsâr*: Bu da yorulub bîtâb olmak ma'nâsınadır (*Kamûs Ter.*).

Hadîsdeki bu kelime Kur'ânda da bu ma'nâya kullanılmışdır.

«Göklerde ve yerde kim varsa onundur. Onun huzûrundakiler kendisine ibâdet etmekden asla kibirlenmezler, yorulmazlar da» (el-Enbiyâ: 19).

Bu hadisde duâya devam eylemek ve icâbetin gecikdiğini ileri sürmemek gerekdiği hükmü vardır.

كتاب الرقاق

(٢٦) باب أكثر أهل الجنة الفقراء، وأكثر أهل النار النساء. وبيان الفتنة بالنساء

٩٣ – (٢٧٣٦) حدّثنا هدّاب بن خالد. حدّثنا حمّاد بن سلمة. ح وحدّثني زهير بن حرب. حدّثنا معاذ بن معاذ العنبري. ح وحدّثني محمّد بن عبد الأعلى. حدّثنا المعتمر. ح وحدّثنا إسحٰق بن إبراهيم. أخبرنا جرير. كلّهم عن سليمان التيمي. ح وحدّثنا أبو كامل، فضيل بن حسين (واللفظ له). حدّثنا يزيد بن زريع. حدّثنا التيمي عن أبي عثمان، عن أسامة بن زيد، قال: قال رسول الله ﷺ «قمت على باب الجنة. فإذا عامّة من دخلها المساكين. وإذا أصحاب الجدّ محبوسون. إلا أصحاب النار. فقد أمر بهم إلى النار. وقمت على باب النار. فإذا عامّة من دخلها النساء».

KİTÂBU'R - RİKAAK[59]

(Kalbde ince duygular meydana getirecek şeyler kitâbı)

(26) CENNET EHLİNİN ÇOĞU FAKİRLER, CEHENNEM EHLİNİN ÇOĞU DA KADINLAR OLMASI VE KADINLAR SEBEBİYLE İMTİHÂN OLUNUB SINANMANIN BEYÂNI BÂBI

93 — (2736) .... : Usâmetu'bnu Zeyd (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Cennet kapusunun önünde durdum. Bir de gördüm ki cennete girenlerin çoğu fakîrlerdir. Mâl sâhibi zenginler ise bunların cehennemlik olanlarından başkaları (cennet kapûsunun önünde yahut A'râfda hisâb için) tevkîf edilib habs olunmuşlardır. Zenginlerin (fakîr haklarını vermeyen) ateş ehli olanları ise cehenneme konulmaları daha önce emrolunmuşdu. Cehennem kapusu önünde de durdum. Bir de baktım ki cehenneme girenlerin çoğu kadınlardır».

---

59. MUSLİM'in el-CÂMİU'S-SAHÎH'inin bazı nushalarında burası *Kitâbu'r-rikaak* adıyle müstakil bir kitâb hâlindedir. Bizim esas aldığımız nushada ise bu husûs sâdece bu araya KİTÂBU'R- RİKAAK yazılmak sûretiyle nusha farkına işâret edilmiş ve ona âid olan bâblar ise terceme etmekde bulunduğumuz ZİKR VE'D-DUÂ... KİTÂBI'nın bâblarının devâmı yapılmışdır.

٩٤ – (٢٧٣٧) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي رَجَاءٍ الْعُطَارِدِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ: قَالَ مُحَمَّدٌ ﷺ «اطَّلَعْتُ فِي الْجَنَّةِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا الْفُقَرَاءَ. وَاطَّلَعْتُ فِي النَّارِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ».

(...) وحَدَّثَنَاهُ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا الثَّقَفِيُّ. أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ.

(...) وحَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ. حَدَّثَنَا أَبُو الْأَشْهَبِ. حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اطَّلَعَ فِي النَّارِ. فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ أَيُّوبَ.

(...) حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ. سَمِعَ أَبَا رَجَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

94 — (2737) .... : Ebû Racâ el-Utâridiyy şöyle dedi : Ben İbn Abbâs'dan işitdim şöyle diyordu : Muhammed (S) şöyle buyurdu : «Ben birdenbire cennetin üzerine çıkıb vardım ve cennet ehlinin çoğunun fakîrler olduğunu gördüm. Cehennemin üzerine de çıkıb vardım ve cehennemdekilerin çoğunu da kadınlar (teşkîl ettiğini) gördüm» [60].

( ) .... : Buradaki râvî de : Bize Eyyûb haber verdi deyib, bu isnâdla rivâyet etmişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de : Bize Ebû Racâ, İbn Abbâs'dan, Peygamber'in cehennem üzerine çıkıb vardığını... tahdîs etdi demiş ve (94 rakamlı) Eyyûb hadîsi gibi zikretmişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Racâ'nın İbn Abbâs'dan : Rasûlullah şöyle buyurdu dediğini işitdiğini rivâyet edib yukarıki hadîs gibi zikretmişdir.

---

60. Cennet ehlinin çoğunu fakîrlerin teşkîl etmesi keyfiyeti şöyle tevcîh olunmuşdur : Bir çok ma'siyetleri işlemeğe sevk eden maldır, malın verdiği azgınlıkdır. Dünyâ hayâtında şerre vesîle olan mâldan mahrûm fakîrler ise, ekseriyeti teşkîl ettiğinden, dünyâda dînî vecîbelerine bağlı fakîrlerin cennetde ekseriyeti teşkîl etmeleri tabîîdir. Rasûlullah'ın fakîrlikden Allâh'a sığınmasına gelince, bu fakîrliğin kendisinden değil, fakîrliğin zaman zaman mûcib olduğu fitne ve fesâddan istiâzedir. Nitekim Rasûlullah ayni zamanda zenginliğin tevlîd etdiği fitne ve fesâddan da Allâh'a sığınmışdı. Binâenaleyh fakîrlik ve zenginliğin iyi ve fena olması insan hayâtındaki iyi ve fena te'sîre tâbi'dir.

Cehennem sâkinlerinin ekseriyetini kadınların teşkîl etmesi de ba'zı âlimlerce kadınların tab'an erkeklerden asabî olmaları, ziynete ve dünyâ âlâyişine düşkün bulunmaları, kocalarına karşı isyânkâr ve küfürbâz olmaları... gibi sebeblere bağlanmışdır.

٩٥ — (٢٧٣٨) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ . قَالَ : كَانَ لِمُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللهِ امْرَأَتَانِ . فَجَاءَ مِنْ عِنْدِ إِحْدَاهُمَا . فَقَالَتِ الأُخْرَى : جِئْتَ مِنْ عِنْدِ فُلاَنَةَ ؟ فَقَالَ : جِئْتُ مِنْ عِنْدِ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ . فَحَدَّثَنَا ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ أَقَلَّ سَاكِنِي الْجَنَّةِ النِّسَاءُ » .

(.) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِالْحَمِيدِ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ . قَالَ : سَمِعْتُ مُطَرِّفًا يُحَدِّثُ ؛ أَنَّهُ كَانَتْ لَهُ امْرَأَتَانِ . بِمَعْنَى حَدِيثِ مُعَاذٍ .

95 — (2738) .... : Ebu't-Teyyâc şöyle dedi : Mutarrıf ibn Abdillâh'ın iki kârısı vardı. Kendisi bu kadınlardan birinin yanından geldi. Öteki karısı : Sen fulânenin yanından mı geldin? diye sordu. Mutarrıf : Ben Imrân ibn Husayn (R) ın yanından geldim. O bana : Rasûlullah (S) ın : «Cennet sâkinlerinin en azı kadınlardır» buyurduğunu tahdîs etdi dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebu't-Teyyâc'ın : Ben Mutarrıf'dan işitdim o hadîs söylüyordu. Kendisinin iki karısı vardı dediğini (95 rakamlı) Muâz hadîsi gibi rivâyet etmişdir.

٩٦ — (٢٧٣٩) حدثنا عُبَيْدُاللهِ بْنُ عَبْدِالْكَرِيمِ ، أَبُو زُرْعَةَ . حَدَّثَنَا ابْنُ بُكَيْرٍ . حَدَّثَنِي يَعْقُوبُ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ ، قَالَ : كَانَ مِنْ دُعَاءِ رَسُولِ اللهِ ﷺ « اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ ، وَتَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ ، وَفُجَاءَةِ نِقْمَتِكَ ، وَجَمِيعِ سَخَطِكَ » .

96 — (2739) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) ın duâsından biri şu idi : «ALLÂHUMME! İNNÎ EÛZU BİKE MİN ZEVÂLİ Nİ'METİKE VE TAHAVVULİ ÂFİYETİKE VE FUCÂETİ NIKMETİKE VE CEMÎİ SAHATIKE = Yâ Allâh! Ben ni'metinin zevâlinden, âfiyet ve selâmetinin tahavvulünden (aksine değişmesinden), ânî gadabından ve gadabını mûcib olacak bütün sebeblerden sana sığınırım».

٩٧ — (٢٧٤٠) حدثنا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ وَمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ . عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً ، هِيَ أَضَرُّ ، عَلَى الرِّجَالِ ، مِنَ النِّسَاءِ » .

97 — (2740) .... : Usâmetu'bnu Zeyd (R) şöyle dedi : Rasûlullah

(S) : «Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne ve imtihân sebebi bırakmadım» buyurdu[61].

٩٨ – (٢٧٤١) حدّثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى . جَمِيعًا عَنِ الْمُعْتَمِرِ . قَالَ ابْنُ مُعَاذٍ : حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ : قَالَ أَبِي : حَدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ وَسَعِيدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ ؛ أَنَّهُمَا حَدَّثَا عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ « مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِي النَّاسِ ، فِتْنَةً أَضَرَّ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ » .

(...) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ . ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى ابْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ . كُلُّهُمْ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .

98 — (2741) .... : Bize bû Usmân, Usâmetu'bnu Zeyd ibn Hârise'den ve Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl'den tahdîs etdi. Bu ikisi de Rasûlullah'dan tahdîs etdiler ki Rasûlullah (S) : «Benden sonra insanlar içinde erkekler üzerine kadınlardan daha zararlı bir fitne (imtihân sebebi) bırakmadım» buyurmuşdur.

( ) .... : Buradaki râvîler de Suleymân et-Teymî'den bu isnâd ile yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

---

61. Bazı âyet meâlleri :

«Ey iymân edenler! Haberiniz olsun ki eşleriniz ve evlâdlarınızdan size düşmân vardır. Onun için onların mahzûrlarından sakının. Bununla beraber afveder, kusûrlarını başlarına kakmaz, örterseniz, şüphesiz ki Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir. Mallarınız, evlâdlarınız herhalde sizin için bir imtihândır. Allah ise, büyük mükâfat onun nezdindedir. Onun için gücünüz yetdiği kadar Allâh'a korunun, dinleyin, itâat edin, infâk edin. Kendileriniz için hayır yapın. Her kim de nefsinin hırsından korunursa işte onlar felâh bulanlardır» (et-Teğâbun: 14-16).

«...Âlemde kocalarına düşmanlık eden, canına bile kıymaya kadar giden, yemeğine zehirler katan, aklını bozan, malına, ırzına, nâmusuna hıyânet eyleyen, dînini diyânetini selb eden, cehenneme sürükleyen nice kadınlar ve öyle evlâdlar bulunagelmişdir. Bunu bile bile kasden yapanlar olduğu gibi bir takımları ve belki bir çokları da bilmeyerek ve kötü bir maksad beslemeyerek kocalarını veya babalarını zararlara, mihnetlere, kederlere gâilelere düşürür ve böylelikle bir takım hayır işlerine ibâdetlerine mâni' olurlar...» (*Hak Dini*, VI, 5034-5037).

٩٩ — (٢٧٤٢) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار، قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن أبي مسلمة. قال: سمعت أبا نضرة يحدث عن أبي سعيد الخدري، عن النبي ﷺ، قال «إن الدنيا حلوة خضرة. وإن الله مستخلفكم فيها. فينظر كيف تعملون. فاتقوا الدنيا واتقوا النساء. فإن أول فتنة بني إسرائيل كانت في النساء».

وفي حديث ابن بشار «لينظر كيف تعملون».

99 — (2742) .... : Bize Şu'be Ebû Mesleme'den tahdîs etti ki o, şöyle demişdir: Ben Ebû Nadre'den işitdim. O, Ebû Saîd Hudrî'den tahdîs ediyordu. Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Şüphesiz ki dünyâ tatlı bir yeşillikden ibâretdir [62]. Allah sizleri dünyâda eski ümmetlere halîfler kıldı da sizlerin nasıl amel edeceğinizi bakıyor. Binâenaleyh dünyâya dalmakdan sakının. Kadınlardan da korunun. Çünkü İsrâîl oğullarının ilk fitneye düşmeleri kadınlar husûsında olmuşdu» [63]. Râvîlerden İbn Beşşâr'ın hadîsinde «nasıl amel edeceğinize bakmak için» tarzındadır.

(٢٧) باب قصة أصحاب الغار الثلاثة، والتوسل بصالح الأعمال

١٠٠ — (٢٧٤٣) حدثني محمد بن إسحاق المسيبي. حدثني أنس (يعني ابن عياض، أبا ضمرة) عن موسى بن عقبة، عن نافع، عن عبد الله بن عمر، عن رسول الله ﷺ؛ أنه قال «بينما ثلاثة نفر يتمشون أخذهم المطر. فأووا إلى غار في جبل. فانحطت على فم غارهم صخرة من الجبل. فانطبقت عليهم. فقال بعضهم لبعض: انظروا أعمالا عملتموها صالحة لله، فادعوا الله تعالى بها، لعل الله يفرجها عنكم. فقال أحدهم: اللهم! إنه كان لي والدان شيخان كبيران. وامرأتي. ولي صبية صغار أرعى عليهم. فإذا أرحت عليهم، حلبت، فبدأت بوالدي فسقيتهما قبل بني. وأنه نأى بي ذات يوم الشجر. فلم آت حتى أمسيت فوجدتهما قد ناما. فحلبت كما كنت أحلب. فجئت بالحلاب. فقمت عند رؤوسهما. أكره أن أوقظهما من نومهما. وأكره أن أسقي الصبية قبلهما. والصبية يتضاغون عند قدمي. فلم يزل ذلك دأبي ودأبهم حتى طلع الفجر. فإن كنت تعلم أني فعلت ذلك ابتغاء وجهك، فافرج لنا منها فرجة، نرى منها السماء. ففرج الله منها فرجة. فرأوا منها السماء.

---

62. Bundan iki şeyin kasdedilmesi muhtemildir: Biri, tatlı yeşil meyve gibi nefisler için güzelliği, parlaklığı ve lezzeti. Çünkü nefisler onu hırsla taleb ederler. Dünyâ da böyledir. Diğeri; bu iki vasıfdaki yeşil şey gibi sür'atle fenâ bulmasıdır.

63. «Dünyâdan ittikâ ediniz, kadınlardan ittikâ ediniz» demek, onlarla fitnelenmekden çe-

وَقَالَ الآخَرُ : اللَّهُمَّ ! إِنَّهُ كَانَتْ لِي ابْنَةُ عَمٍّ أَحْبَبْتُهَا كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءَ . وَطَلَبْتُ إِلَيْهَا نَفْسَهَا . فَأَبَتْ حَتَّى آتِيَهَا بِمِائَةِ دِينَارٍ . فَتَعِبْتُ حَتَّى جَمَعْتُ مِائَةَ دِينَارٍ . فَجِئْتُهَا بِهَا . فَلَمَّا وَقَعْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا

قَالَتْ : يَا عَبْدَ اللَّهِ ! اتَّقِ اللَّهَ . وَلَا تَفْتَحِ الْخَاتَمَ إِلَّا بِحَقِّهِ . فَقُمْتُ عَنْهَا . فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ ، فَافْرُجْ لَنَا مِنْهَا فُرْجَةً . فَفَرَجَ لَهُمْ .

وَقَالَ الآخَرُ : اللَّهُمَّ ! إِنِّي كُنْتُ اسْتَأْجَرْتُ أَجِيرًا بِفَرَقِ أَرُزٍّ . فَلَمَّا قَضَى عَمَلَهُ قَالَ : أَعْطِنِي حَقِّي . فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ فَرَقَهُ فَرَغِبَ عَنْهُ . فَلَمْ أَزَلْ أَزْرَعُهُ حَتَّى جَمَعْتُ مِنْهُ بَقَرًا وَرِعَاءَهَا . فَجَاءَنِي فَقَالَ : اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تَظْلِمْنِي حَقِّي . قُلْتُ : اذْهَبْ إِلَى تِلْكَ الْبَقَرِ وَرِعَائِهَا . فَخُذْهَا . فَقَالَ : اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تَسْتَهْزِئْ بِي . فَقُلْتُ : إِنِّي لَا أَسْتَهْزِئُ بِكَ . خُذْ ذَٰلِكَ الْبَقَرَ وَرِعَاءَهَا . فَأَخَذَهُ فَذَهَبَ بِهِ . فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ ، فَافْرُجْ لَنَا مَا بَقِيَ . فَفَرَجَ اللَّهُ مَا بَقِيَ .

(..) وحدثنا إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَا : أَخْبَرَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ . أَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ . ح وَحَدَّثَنِي سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ . ح وَحَدَّثَنِي أَبُو كُرَيْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ الْبَجَلِيُّ . قَالَا : حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ . حَدَّثَنَا أَبِي وَرَقَبَةُ بْنُ مَسْقَلَةَ . ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَحَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ . وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالُوا : حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (يَعْنُونَ ابْنَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ) . حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ . كُلُّهُمْ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمَعْنَى حَدِيثِ أَبِي ضَمْرَةَ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ . وَزَادُوا فِي حَدِيثِهِمْ : « وَخَرَجُوا يَمْشُونَ » . وَفِي حَدِيثِ صَالِحٍ « يَتَمَاشَوْنَ » إِلَّا عُبَيْدَ اللَّهِ فَإِنَّ فِي حَدِيثِهِ « وَخَرَجُوا » وَلَمْ يَذْكُرْ بَعْدَهَا شَيْئًا .

(...) حدثني مُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ التَّمِيمِيُّ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ بَهْرَامَ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَقَ (قَالَ ابْنُ سَهْلٍ : حَدَّثَنَا . وَقَالَ الآخَرَانِ : أَخْبَرَنَا) أَبُو الْيَمَانِ . أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ . أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ؛ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « انْطَلَقَ ثَلَاثَةُ رَهْطٍ

---

kinin demekdir. Kadınlara, eşler ve diğerleri dâhil olur. Erkeklerin kazandığı günâhların çoğu kadınlar yüzündendir. Çünkü fitneleri devamlıdır ve insanların çoğu kadınlar dolayısıyle belâlara düşerler...

مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ . حَتَّى آوَاهُمُ الْمَبِيتُ إِلَى غَارٍ » وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ
غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ : قَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ « اللَّهُمَّ ! كَانَ لِي أَبَوَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ . فَكُنْتُ لَا أَغْبُقُ قَبْلَهُمَا أَهْلًا
وَلَا مَالًا » . وَقَالَ « فَامْتَنَعَتْ مِنِّي حَتَّى أَلَمَّتْ بِهَا سَنَةٌ مِنَ السِّنِينَ . فَجَاءَتْنِي فَأَعْطَيْتُهَا عِشْرِينَ
وَمِائَةَ دِينَارٍ » . وَقَالَ « فَثَمَّرْتُ أَجْرَهُ حَتَّى كَثُرَتْ مِنْهُ الْأَمْوَالُ . فَارْتَعَجَتْ » . وَقَالَ « فَخَرَجُوا
مِنَ الْغَارِ يَمْشُونَ » .

(27) MAĞARADA SIKIŞIB KALAN ÜÇ KİŞİNİN MÂCERÂSI VE İYİ AMELLERLE ALLÂH'A YAKLAŞILMASI BÂBI

---

100 — (2743) .... : İbn Umer (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Üç kişi yürüyüb giderlerken kendilerini yağmur yakaladı. Bunlar hemen bir dağdaki bir mağaraya sığındılar. Bunlar mağaraya girince mağaranın ağzı üzerine dağdan büyük bir taş düşüb kendileri içerde iken mağaranın kapusunu kapatdı. Bunun üzerine biribirlerine: Hayâtınızda sırf Allah rızâsı için işlediğiniz bir takım iyi amelleri düşünüb bakınız da onları zikrederek Allâh'a duâ ediniz. Allâh'ın sizin üzerinizdeki o kayayı açması umulur! dediler. Bunlardan birisi:

— Yâ Allâh! Bilirsin ki benim, yaşlı ihtiyâr anamla babam, bir karım ve bir kaç küçük çocuğum vardı. Ben her gün onlar için koyunları otlatırdım. Koyunları onların yanına sürüb getirdiğim zaman sütlerini sağar, evvelâ ana babamdan başlıyarak oğullarımdan önce onlara süt içirirdim. Şu da sence muhakkak ki günlerden bir gün ağaçlar beni uzağa götürmüşdü de akşama girinceye kadar gelememişdim. Geldiğimde de anam ile babamı uyumuş halde bulmuşdum. Her gün sağmakda olduğum gibi sütleri sağdım ve süt bakracını getirdim. Onları uykularından uyandırmayı istemiyerek baş uclarında durdum. Anam ve babamdan önce çocuklara içirmeyi de istemiyordum. Halbuki çocuklar ayağımın dibinde açlıkdan mütemâdiyen ağlaşıyorlardı. Tâ fecr doğuncaya kadar benim hâlim böyle süt bakracı ile dikilmek, çocukların hâli de ağlaşmak olmuşdu. Hiç şüphe yok sen pek iyi bilmektesin ki ben ana babama yapdığım bu derin hizmeti yalnız senin rızân için yapmışdım. Bu böyle ise lütfet şu kayayı bir parça arala da oradan gök yüzünü görelim! diye duâ etdi. Bunun üzerine Allah taşdan bir delik açdı ve kendileri o delikden gök yüzünü gördüler.

Onlardan bir diğeri:

— Yâ Allâh! Şu muhakkak ki benim amucamın bir kızı vardı. Ben onu, erkeklerin kadınları sevmekde oldukları sevginin en şiddetlisi ile sevmişdim. Ben ondan nefsini taleb etdim. O, ben kendisine yüz dînâr

getirinceye kadar benim mahabbetimi kabûl temedi. Ben bu parayı kazanmak için yoruldum. Nihâyet yüz dînârı toplayıb amucamın kızına getirdim. İki bacağının arasına oturduğum zaman kız bana: Ey Allâh'ın kulu! Allâh'dan kork. Allâh'ın koyduğu bekâret mührünü yalnız haklı yolla, nikâh yolu ile olmakdan başka bir sûretde sakın açma! dedi. Bunun üzerine ben kızın üstünden kalkdım, bırakıb çekildim. Sen pek iyi bilmekdesin ki benim o harâm işi yapmayışım sırf senin rızânı ve mahabbetini kazanmak içindi. Binâenaleyh lutfet de bizim için kayadan bir delik aç dedi. Bunun üzerine Allah onlar için biraz daha açdı.

Şimdi bunlardan üçüncüsü de:

— Yâ Allâh! Ben bir ölçek pirinç mukâbilinde bir işci îcâr etmişdim. İşci işini bitirdiği zaman: Bana hakkımı ver dedi. Ben de ona üç sâ' olan ölçeğini arz eyledim. Fakat o adam bunu istemedi, bırakıb gitdi. Ben o ücret pirincini ekib zırâat etmekde devam etdim. Nihâyet ondan bir takım sığırlar ve çobanlarını satın alıb topladım. Bir müddet sonra o işçi geldi ve: Allâh'dan kork, benim hakkımda bana zulm etme dedi. Ben: Şu sığırların ve çobanların yanına git ve onları al (onlar senindir) dedim. Bunun üzerine işci: Allâh'dan kork, benimle alay etme dedi. Ben: Hayır seninle alay etmiyorum. Şu sığırları ve çobanlarını al (bunlar senindir) dedim. Bunun üzerine malı alıb götürdü. Şüphesiz sen biliyorsun ki ben bu mâlı işçiye ancak senin rızân için verdim. Binâenaleyh lutfet de bizim için deliğin kalanını da aç diye duâ etdi. Allah onlar için mağaranın kalan deliğini de açdı»[64].

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîleri de Nâfi'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber'den olmak üzere Ebû Damre'nin Mus'ab ibn Ukbe'den rivâyet ettiği (100 rakamlı) hadîsi gibi rivâyet etdiler. Bunlar hadîslerinde: «Yürüyerek çıkdılar» fıkrasını ziyâde etdiler. Sâlih'in hadîsinde «beraberce yürüyorlardı» vardır. Ancak Ubeydullah'ın hadîsinde «çıkdılar» vardır da ondan sonra hiçbir şey zikretmemişdir.

( ) .... : Sâlim ibn Abdillâh şöyle haber verdi: Abdullah ibn Umer dedi ki: Ben Rasûlullah'dan işitdim şöyle buyuruyordu: «Sizden evvelki ummetlerden üç kişilik bir cemâat sefere çıkdılar. Nihâyet onları

---

64. Ashâbımız bununla insanın kederli hâlinde ve yağmur duâsında ve diğerlerinde iyi ameli ile duâ etmesinin ve bununla Allâh'a yaklaşmasının müstehâb olduğuna istidlâl etdiler. Çünkü bu üç kimse böyle yapmışlar ve kendilerine icâbet olunmuşdur. Peygamber bunu o kimselere övme sadedinde, faziletlerinin güzelliğini arz edib gösterme yerinde zikretmişdir. Bu hadîsde ana babaya iyilik etmenin fazîleti, onlara hizmet etmenin ve onları evlâd, zevce ve daha başkaları üzerine tercîh etmenin fazîleti vardır. Keza iffetin, harâmlardan çekinmenin bilhassa bunları yapmaya kudret hâsıl oldukdan ve bunları işlemeye teşebbüs etdikden sonra vaz geçmenin ve sırf Allah için bu harâmları bırakmanın fazîletleri vardır. Kezâ bunda ücretle adam tutmanın cevâzı, ona karşı ahdi ve emâneti ve muâmelede cömertliği güzel îfâ etmenin fazîleti gibi hükümler vardır (Nevevî).

bir mağara içindeki geceleme yeri barındırdı...» Râvî hadîsin tamâmını, Nâfi'in, İbn Umer'den rivâyet ettiği hadîsin ma'nâsıyle zikretdi. Ancak burada üç kişiden biri: «Yâ Allâh benim ihtiyâr anamla babam vardı. Ben onların akşam sütünü içirmezden evvel âileme ve hızmetçilerime süt içirmezdim» dedi, ve kezâ: «Fakat o kız benden sakındı. Nihâyet ona yıllardan bir kıtlık yılı erişdi. Bunun üzerine amucamın kızı bana geldi (ihtiyâc arz etdi). Ben de ona yüz yirmi dînâr verdim» dedi. Ve keza: «Ben bunun ücretini (ticâretle) nemâlandırdım. Hatta bunun bu ücretinden hayli servet vucûda geldi de çokluğundan dolayı dalga dalga hareket etmeğe ve çalkalanmağa başladı» dedi. Ve kezâ: «Nihâyet yürüyerek mağaradan dışarı çıkdılar» dedi.

بسم الله الرحمن الرحيم

٤٩ – كتاب التوبة

(١) باب في الحض على التوبة والفرح بها

١ – (٢٦٧٥) حدثني سويد بن سعيد . حدثنا حفص بن ميسرة . حدثني زيد بن أسلم عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ، عن رسول الله ﷺ ؛ أنه قال « قال الله عز وجل : أنا عند ظن عبدي بي . وأنا معه حيث يذكرني . والله ! لله أفرح بتوبة عبده من أحدكم يجد ضالته بالفلاة . ومن تقرب إلي شبرا ، تقربت إليه ذراعا . ومن تقرب إلي ذراعا ، تقربت إليه باعا . وإذا أقبل إلي يمشي ، أقبلت إليه أهرول » .

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

49 — KİTÂBU'T - TEVBE [1]

(Tevbe kitâbı)

---

1. Tevbe hakkında bazı âyetler:

«Allahdan mağfiret iste. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir» (en-Nisâ: 106).

«Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'dan mağfiret isterse o, Allâh'ı çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyici bulur» (en-Nisâ: 11).

«Âyetlerimize iymân edenler sana geldiği zaman de ki: selâm sizlere. Rabbınız kendi üzerine (şu) rahmeti yazdı: İçinizden kim bilmeyerek bir fenâlık yapıb da sonra arkasından tevbe etmiş ve düzelmiş ise şüphesiz ki o, çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir» (el-En'âm: 54).

«Bil ki Rabbın bilmiyerek kötülük işleyib de arkasından tevbe ile hâlini düzeltenleri, bu halden sonra elbet rahmeti ile bağışlayacakdır» (en-Nahl: 119).

«Kişi nefsine zulmedib, sonra tevbe ile fenalığı iyiliğe çevirirse işte Ben bu gibileri mağfiret eder bağışlarım» (en-Neml: 11).

«Ey iymân edenler, öğüt verici (nasûh) bir tevbe ile Allâh'a tevbe ediniz. Olabilir ki Rabbınız, üzerinizden günâhlarınızı kaldırır ve sizi altından ırmaklar akan uçmaklara iletir...» (et-Tahrîm: 8).

(1) TEVBE ETMEYE TEŞVİK VE TEVBE İLE SEVİNİB FERÂHLANMA HAKKINDA BÂB

1 — (2675) [2] .... : Ebû Hureyre'den; Rasûlullah (S) şöyle söyledi : «Azîz ve Celîl olan şöyle buyurdu : Ben kulumun benim hakkımdaki zannı ne ise ben (o zannın) yanındayım (irâdem, kulumun beni anlayışına göre ilgilenir). Kulum beni her nerede anarsa ben onunla beraberim. Allah ismime yemîn ediyorum ki Allah kulunun tevbesi ile herhangi birinizin çölde ğaybetdiği devesini bulurken duyduğu sevincinden muhakkak daha fazla sevinçli ve ferâhlıdır. Bana bir karış yaklaşana ben bir arşın yaklaşırım. Bana bir arşın yaklaşana ben bir kulaç yaklaşırım. Kulum bana yürüyerek geldiği zaman ben ona yelerek gelirim».

٢ — (...) حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ الْقَعْنَبِيُّ . حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْحِزَامِيَّ) عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَلَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ أَحَدِكُمْ ، مِنْ أَحَدِكُمْ بِضَالَّتِهِ ، إِذَا وَجَدَهَا » .

(...) وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمَعْنَاهُ .

2 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Allah, sizden birinizin tevbesi sebebiyle, herhangi birinizin ğaybetdiği devesini bulduğu zamanki sevincinden muhakkak daha ferâhlıdır» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den yukarıdaki hadîsin ma'nâsıyle rivâyet etmişdir.

2. Bu hadîs ayni râvîden ve ayni konuda küçük bir farkla KİTÂBU'Z-ZİKR' VE'D-DUÂ'nın başında geçdiği için onun müteselsil rakamını almaktadır.

٣ — (٢٧٤٤) حدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم - واللفظ لعثمان - (قال إسحق: أخبرنا. وقال عثمان: حدثنا) جرير عن الأعمش، عن عمارة بن عمير، عن الحارث بن سويد، قال: دخلت على عبد الله أعوده وهو مريض. فحدثنا بحديثين: حديثا عن نفسه وحديثا عن رسول الله ﷺ. قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «لله أشد فرحا بتوبة عبده المؤمن، من رجل في أرض دوية مهلكة. معه راحلته. عليها طعامه وشرابه. فنام فاستيقظ وقد ذهبت. فطلبها حتى أدركه العطش ثم قال: أرجع إلى مكاني الذي كنت فيه. فأنام حتى أموت. فوضع رأسه على ساعده ليموت. فاستيقظ وعنده راحلته وعليها زاده وطعامه وشرابه. فالله أشد فرحا بتوبة العبد المؤمن من هذا براحلته وزاده».

(...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يحيى بن آدم عن قطبة بن عبد العزيز، عن الأعمش، بهذا الإسناد. وقال «من رجل بداوية من الأرض».

3 — (2744) .... : Hâris ibn Suveyd şöyle dedi : Ben, Abdullah (ibn Mes'ûd) hasta iken onu ziyâret etmek maksadıyle yanına girdim. Kendisi bize biri kendi nefsinden, biri de Rasûlullah'dan olmak üzere iki hadîs söyledi. Dedi ki : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Muhakkak Allah mu'min kulunun tevbesi sebebiyle şu kimseden daha ferâhlıdır : Öyle bir kimse ki nebâtsız, boş ve tehlukeli bir arâzîde bulunuyor. Beraberinde de devesi vardır. Devesinin üzerinde yiyeceği ve içeceği vardır. Derken uyudu. Uyandığında bir de bakdı ki devesi gitmiş. Devesini aradı. Nihâyet kendisine şiddetli bir susuzluk erişdi. Sonra kendi kendine : Artık ben ilk bulunduğum yere döneyim de orada ölünceye kadar uyuyayım dedi. Gitdi, ölmek üzere başını kolunun üzerine koydu. Bir aralık uyandı. Bir de bakdı ki devesi yanıbaşında. Bütün azığı, yiyeceği ve içeceği de devenin üzerinde! İşte Allah mu'min kulunun tevbesi ile böyle bir durumda olan kimsenin devesini ve azıklarını bulması ânındaki sevincinden muhakkak daha fazla sevinçlidir.

( ) .... : Buradaki râvî de A'meş'den bu isnâd ile rivâyet etmişdir. Ve burada : «Arzdan boş ve hâli bir yerde bulunan bir kimseden» demişdir.

٤ — (...) وحدثني إسحق بن منصور. حدثنا أبو أسامة. حدثنا الأعمش. حدثنا عمارة بن عمير قال: سمعت الحارث بن سويد قال: حدثني عبد الله حديثين: أحدهما عن رسول الله ﷺ والآخر عن نفسه. فقال: قال رسول الله ﷺ «لله أشد فرحا بتوبة عبده المؤمن» بمثل حديث جرير.

4 — ( ) Keza bana Ishâk ibn Mansûr tahdîs etdi. Bize Ebû Usâme tahdîs etdi. Bize A'meş tahdîs etti. Bize Umâretu'bnu Umeyr tahdîs edib şöyle dedi : Ben, Hâris ibn Suveyd'den işitdim şöyle dedi : Bana Abdullah (ibn Mes'ûd R) iki hadîs söyledi. Onlardan biri Rasûlullah (S) dan, diğeri de kendi nefsindendir. Abdullah dedi ki : Rasûlullah : «Allah mu'min kulunun tevbesi ile... daha ferâhlıdır» buyurdu. Bu hadîs de (3 rakamlı) Cerîr hadîsi gibidir.

٥ — (٢٧٤٥) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا أَبُو يُونُسَ عَنْ سِمَاكٍ قَالَ : خَطَبَ النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ فَقَالَ « لَلَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ رَجُلٍ حَمَلَ زَادَهُ وَمَزَادَهُ عَلَى بَعِيرٍ . ثُمَّ سَارَ حَتَّى كَانَ بِفَلَاةٍ مِنَ الْأَرْضِ ، فَأَدْرَكَتْهُ الْقَائِلَةُ . فَنَزَلَ فَقَالَ تَحْتَ شَجَرَةٍ . فَغَلَبَتْهُ عَيْنُهُ . وَانْسَلَّ بَعِيرُهُ . فَاسْتَيْقَظَ فَسَعَى شَرَفًا فَلَمْ يَرَ شَيْئًا . ثُمَّ سَعَى شَرَفًا ثَانِيًا فَلَمْ يَرَ شَيْئًا . ثُمَّ سَعَى شَرَفًا ثَالِثًا فَلَمْ يَرَ شَيْئًا . فَأَقْبَلَ حَتَّى أَتَى مَكَانَهُ الَّذِي قَالَ فِيهِ . فَبَيْنَمَا هُوَ قَاعِدٌ إِذْ جَاءَهُ بَعِيرُهُ يَمْشِي . حَتَّى وَضَعَ خِطَامَهُ فِي يَدِهِ . فَلَلَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ الْعَبْدِ ، مِنْ هَٰذَا حِينَ وَجَدَ بَعِيرَهُ عَلَى حَالِهِ » .

قَالَ سِمَاكٌ : فَزَعَمَ الشَّعْبِيُّ ؛ أَنَّ النُّعْمَانَ رَفَعَ هَٰذَا الْحَدِيثَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ . وَأَمَّا أَنَا فَلَمْ أَسْمَعْهُ .

5 — (2745) .... : Nu'mân ibn Beşîr (R) hitâb edib şöyle dedi : Allah kulunun tevbesi ile şu kimsenin sevincinden daha fazla sevinir : O kimse azığını ve büyük su tulumunu bir deveye yükledi. Sonra yürüdü. Nihâyet arzdan hâli bir çöle vardı. Orada kendisine bir uyku erişdi. Hemen orada indi ve bir ağaç altında kuşluk uykusuna yatdı. Yatar yatmaz gözleri kendisine galebe etdi. Ya'nî uyudu. Bu sırada devesi gizlice yürüyüb gitdi. Adam uyandı ve bir yüksek yere kadar koşdu. Fakat etrafda hiç bir şey göremedi. Sonra ikinci bir yüksek yere koşdu. Yine bir şey göremedi. Daha sonra üçüncü bir yüksek yere koşdu. Yine bir şey göremedi. Geriye döndü. Uykuya yatmış olduğu yerine kadar geldi. Kendisi orada oturduğu sırada birdenbire devesinin yürüyerek çıkageldiğini gördü. Nihâyet devesinin ipini eline koydu. İşte Allah, kulunun tevbesi sebebiyle muhakkak bu kimsenin devesini bulduğu zamanki hâlinden daha ferâhlıdır».

Râvî Simâk şöyle dedi : Şa'bî; Nu'mân, bu hadîsi Peygamber'e ref' ve isnâd etdi fakat ben bunu ondan işitmedim dedi.

٦ – (٢٧٤٦) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَجَعْفَرُ بْنُ حُمَيْدٍ (قَالَ جَعْفَرٌ: حَدَّثَنَا. وَقَالَ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا) عُبَيْدُ اللهِ بْنُ إِيَادِ بْنِ لَقِيطٍ، عَنْ إِيَادٍ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «كَيْفَ تَقُولُونَ بِفَرَحِ رَجُلٍ انْفَلَتَتْ مِنْهُ رَاحِلَتُهُ. تَجُرُّ زِمَامَهَا بِأَرْضٍ قَفْرٍ لَيْسَ بِهَا طَعَامٌ وَلَا شَرَابٌ. وَعَلَيْهَا لَهُ طَعَامٌ وَشَرَابٌ. فَطَلَبَهَا حَتَّى شَقَّ عَلَيْهِ. ثُمَّ مَرَّتْ بِجِذْلِ شَجَرَةٍ فَتَعَلَّقَ زِمَامُهَا. فَوَجَدَهَا مُتَعَلِّقَةً بِهِ؟» قُلْنَا: شَدِيدًا. يَا رَسُولَ اللهِ! فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَمَا، وَاللهِ! لَلَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ، مِنَ الرَّجُلِ بِرَاحِلَتِهِ».

قَالَ جَعْفَرٌ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ إِيَادٍ عَنْ أَبِيهِ.

6 — (2746) .... : Berâ' ibn Âzib (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Şu kimsenin sevincinin derecesine ne dersiniz? Devesi kendisinden ansızın boşanarak kaçıb gitdi. Deve çilbirini hiçbir yiyecek ve içecek bulunmayan otsuz kır bir arâzîde sürüyüb gidiyordu. Üstünde de sâhibinin yiyeceği ve içeceği vardı. Sâhibi bu deveyi aradı. Nihâyet bu arama kendisine çok ağır ve meşakkatli geldi. Sonra deve dikili bir ağaç kökünün yanından geçerken, ipi o ağaca takılıb kaldı. Sonunda sâhibi deveyi o ağaç köküne takılı vaziyetde buldu». Biz : O kimse çok şiddetli bir sevinçle sevinir yâ Rasûlallah! dedik. Bunun üzerine Rasûlullah : «Dikkat edin! Allâh'a yemînle söylüyorum ki işte Allah kulunun tevbesi sebebiyle o kimsenin devesini bulduğu andaki sevincinden daha çok sevinçlidir» buyurdu.

Râvî Ca'fer ibn Humeyd : Bize Ubeydullah ibn İyâd, babasından tahdîs etti demişdir.

٧ – (٢٧٤٧) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ. حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ. حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ. حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، وَهُوَ عَمُّهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَلَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ، حِينَ يَتُوبُ إِلَيْهِ، مِنْ أَحَدِكُمْ كَانَ عَلَى رَاحِلَتِهِ بِأَرْضِ فَلَاةٍ. فَانْفَلَتَتْ مِنْهُ. وَعَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ. فَأَيِسَ مِنْهَا. فَأَتَى شَجَرَةً. فَاضْطَجَعَ فِي ظِلِّهَا. قَدْ أَيِسَ مِنْ رَاحِلَتِهِ. فَبَيْنَا هُوَ كَذَلِكَ إِذَا هُوَ بِهَا، قَائِمَةً عِنْدَهُ. فَأَخَذَ بِخِطَامِهَا. ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ: اللَّهُمَّ! أَنْتَ عَبْدِي وَأَنَا رَبُّكَ. أَخْطَأَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ».

7 — (2747) .... : Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edib şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Allah, kulu kendisine tevbe ederken kulu-

nun tevbesi ile şu halde bulunan herhangi birinizden daha ferâhlıdır: Biriniz, otsuz boş bir arâzîde devesi üzerinde bulundu. Devesi kendisinden ansızın boşanıb gitdi. Üzerinde de o kimsenin yiyeceği ve içeceği vardı. Bu zât devesini bulmakdan ümidi kesdi. Nihâyet bir ağacın yanına geldi ve onun gölgesinde devesini bulmakdan ümidi kesmiş olarak yan üstü yatdı. O, bu hal üzere iken birdenbire devesini yanıbaşında dikiliyor buldu. Hemen devesinin ipini tutdu. Sonra ferâhın şiddetinden dolayı: ALLÂHUMMME ENTE ABDÎ VE ENE RABBUKE = Yâ Allâh! Sen benim kulumsun, ben de senin Rabbınım! dedi. Ferâhın şiddetinden dolayı böyle hata etti».

٨ — (...) حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ. حَدَّثَنَا هَمَّامٌ. حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَلّٰهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ أَحَدِكُمْ إِذَا اسْتَيْقَظَ عَلَىٰ بَعِيرِهِ، قَدْ أَضَلَّهُ بِأَرْضِ فَلَاةٍ».

(...) وَحَدَّثَنِيهِ أَحْمَدُ الدَّارِمِيُّ. حَدَّثَنَا حَبَّانُ. حَدَّثَنَا هَمَّامٌ. حَدَّثَنَا قَتَادَةُ. حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. بِمِثْلِهِ.

8 — ( ) Bize Heddâb ibn Hâlid tahdîs etdi. Bize Hemmâm tahdîs etdi. Bize Katâde, Enes ibn Mâlik (R) den tahdîs etdi ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Muhakkak ki Allah kulunun tevbe etmesi ile sizden birinizin bomboş bir arâzîde ğaybetmiş olduğu devesi üzerine uyanıverdiği zamanki sevincinden daha ziyâde sevinçlidir».

( ) .... : Buradaki râvîler de Enes ibn Mâlik'den, o da Peygamber'den yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

(٢) باب سقوط الذنوب بالاستغفار، توبة

٩ — (٢٧٤٨) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ، قَاصِّ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِي صِرْمَةَ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ؛ أَنَّهُ قَالَ، حِينَ حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ: كُنْتُ كَتَمْتُ عَنْكُمْ شَيْئًا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «لَوْلَا أَنَّكُمْ تُذْنِبُونَ لَخَلَقَ اللهُ خَلْقًا يُذْنِبُونَ، يَغْفِرُ لَهُمْ».

(2) TEVBE OLARAK MAĞFİRERT DİLEMEKLE GÜNAHLARIN DÜŞMESİ BÂBI[3]

3. Tevbe ile istiğfâr arasındaki fark:

Tevbe: Günâha nedâmet ve bir daha yapmamak üzere azm ile rucû'dur.

İstiğfâr: Duâda mağfiret talebi ile beraber tevbedir... Bir de denilmişdir ki mü-

9 — (2748) .... : Ebû Eyyûb (R) kendisine ölüm yaklaştığı zaman şöyle demişdir : Ben Rasûlullah (S) dan işitmiş olduğum bir şeyi sizden gizlemişdim : Ben Rasûlullah'dan işitdim o şöyle buyuruyordu : «Şâyet sizler ,günâh işler kimseler olmasaydınız Allah muhakkak günâh işler bir halk yaratır, onlara mağfiret eylerdi».

١٠ – (...) حدثنا هارون بن سعيد الأيلي. حدثنا ابن وهب. حدثني عياض (وهو ابن عبد الله الفهري). حدثني إبراهيم بن عبيد بن رفاعة عن محمد بن كعب القرظي، عن أبي صرمة، عن أبي أيوب الأنصاري، عن رسول الله ﷺ؛ أنه قال «لو أنكم لم تكن لكم ذنوب، يغفرها الله لكم، لجاء الله بقوم لهم ذنوب، يغفرها لهم».

10 — ( ) .... : Ebû Eyyûb el-Ensârî (R) den : Rasûlullah (S) : «Eğer sizler Allâh'ın mağfiret edeceği bir takım günahlar-işlemememiş kimseler olsaydınız Allah muhakkak kendileri için mağfiret edeceği bir takım günâhları bulunan bir kavm getirirdi» buyurdu.

١١ – (٢٧٤٩) حدثني محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن جعفر الجزري، عن يزيد بن الأصم، عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ «والذي نفسي بيده! لو لم تذنبوا لذهب الله بكم، ولجاء بقوم يذنبون، فيستغفرون الله، فيغفر لهم».

11 — (2749) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Nefsim elinde bulunan Allâh'a yemîn ederim ki eğer sizler günâh işlemeseydiniz Allah muhakkak sizleri giderirdi de fertleri günâh işleyib Allah'dan mağfiret dileyecek ve Allah'ın da kendilerine mağfiret edeceği bir kavm getirirdi» [4].

---

cerred istiğfâr geçmiş günâha nedâmetle onun şerrinden korunmayı duâ ile taleb ve gelecek günâhın şerrinden de onu yapmamaya azm ile korunmayı talebdir.

4. Buhârî'deki *Seyyidu'l-İstiğfar* hadîsi şöyledir :

شداد بن اوس رضي الله عنه عن النبي صلعم قال : سيد الاستغفار ان تقول : اللهم انت ربي لا اله الا انت خلقتني وانا عبدك وانا على عهدك و وعدك ما استطعت اعوذ بك من شر ما صنعت ابوء لك بنعمتك علي وابوء بذنبي فاغفرلي فانه لا يغفر الذنوب الا انت .

قال و من قالها من النهار موقناً بها فمات من يومه قبل ان يمسي فهو من اهل الجنة ومن قالها من الليل وهو موقن بها فمات قبل ان يصبح فهو من اهل الجنة

= Şeddâd ibn Evs (R) tahdîs etdi ki Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «İstiğfâr duâlarının *seyyidi* yüce Allâh'dan şu yolda mağfiret dilemendir : ALLÂHUMME ENTE

(٣) باب فضل دوام الذكر والفكر في أمور الآخرة ، والمراقبة ،
وجواز ترك ذلك في بعض الأوقات، والاشتغال بالدنيا

١٢ – (٢٧٥٠) حدثنا يحيى بن يحيى التيمي وقطن بن نسير (واللفظ ليحيى) . أخبرنا جعفر بن سليمان عن سعيد بن إياس الجريري ، عن أبي عثمان النهدي ، عن حنظلة الأسيدي قال (وكان من كتاب رسول الله ﷺ) قال : لقيني أبو بكر فقال: كيف أنت؟ يا حنظلة! قال قلت: نافق حنظلة. قال : سبحان الله! ما تقول؟ قال قلت : نكون عند رسول الله ﷺ . يذكرنا بالنار والجنة . حتى كأنا رأي عين . فإذا خرجنا من عند رسول الله ﷺ ، عافسنا الأزواج والأولاد والضيعات . فنسينا كثيرا . قال أبو بكر : فوالله! إنا لنلقى مثل هذا . فانطلقت أنا وأبو بكر ، حتى دخلنا على رسول الله ﷺ . قلت : نافق حنظلة . يا رسول الله! فقال رسول الله ﷺ « وما ذاك ؟ » قلت : يا رسول الله! نكون عندك . تذكرنا بالنار والجنة . حتى كأنا رأي عين . فإذا خرجنا من عندك ، عافسنا الأزواج والأولاد والضيعات . نسينا كثيرا . فقال رسول الله ﷺ « والذي نفسي بيده! إن لو تدومون على ما تكونون عندي ، وفي الذكر ، لصافحتكم الملائكة على فرشكم وفي طرقكم . ولكن ، يا حنظلة! ساعة وساعة » ثلاث مرات .

(3) ÂHİRET İŞLERİ HUSÛSUNDA DEVAMLI ZİKR, FİKR, MURÂKABA[5] ETMENİN FAZÎLETİ VE VAKITLARIN BAZISINDA DA BUNU TERK EDİB DÜNYÂ İLE MEŞGÛL OLMANIN CEVÂZI BÂBI

12 — (2750) .... : Hanzala el-Useyyidî (R) —ki kendisi Ra-

RABBÎ LÂ İLÂHE İLLÂ ENTE. HALAKTENÎ VE ENE ABDUKE VE ENE ALÂ AHDİKE VE VA'DİKE MA'STATA'TU EÛZU BİKE MİN ŞERRİ MÂ SANA'TU. EBÛU LEKE Bİ-Nİ'METİKE ALEYYE VE EBÛU Bİ-ZENBÎ FAĞFİR Lİ FE İNNEHÛ LÂ YAĞFİ-RU'Z-ZUNÛBE İLLÂ ENTE = Allâhım! Sen benim Rabbımsın, senden başka ibâdete lâyık hiç bir ilâh yokdur. Beni sen yaratdın. Ben senin kulunum. Ve gücüm yeddiği kadar ezelde sana verdiğim ahd ve va'd üzere sâbitim. İşlediğim günahların şerrinden sana sığınırım. Bana ihsân ettiğin ni'metlerini ikrar ve i'tirâf ederim. Günâhımı da i'tirâf ederim. Binâenaleyh günâhlarımı mağfiret eyle. Çünkü günâhları senden başka kimse mağfiret edemez». Peygamber buyurdu ki: Bu *Seyyidu'l-istiğfâr* duâsını her kim sevâb ve fazîletine kalbiyle inânarak gündüz okur da o gün akşam olmadan evvel ölürse o kimse cennet ehlindendir. Her kim de inanarak gece okur da sabah olmadan evvel ölürse o da cennet ehlindendir» (*Buhârî, daâvât, bâbu efdali'l-istiğfâr*, VIII, 121 «2»).

5. *Murâkaba ve rikaab*: Bir nesneyi hıfzetmek ve bekçilik eylemek ma'nâsınadır. Sûfîlerin

sûlullah'ın vahy kâtiblerinden bulunuyordu — şöyle dedi : Bana Ebû Bekr kavuşdu da :

— Nasılsın? Yâ Hanzala! diye sordu. Ben :

— Hanzala munâfık oldu dedim. Ebû Bekr :

— SUBHÂNALLÂH! Ne söylüyorsun! dedi. Ben :

— Biz Rasûlullah'ın yanında bulunurken o bizleri cehennemi ve cenneti o derece hatırlatıyordu ki bizler onları gözü ile gören kimselerin hâlinde bulunuyoruz. Rasûlullah'ın yanından çıktığımız zaman ise eşlerle, çocuklarla, san'at ve akarlarla dürüşüb çabalıyoruz da bir çok şeyi unutuyoruz dedim [6]. Ebû Bekr :

— Allah'a yemîn ederim ki bizler de muhakkak senin bu karşılaştığın işlerin benzerleri ile karşılaşıyoruz dedi. Bunun üzerine Ebû Bekr ile beraber yürüdük ve nihâyet Rasûlullah'ın huzûruna girdik. Ben :

— Hanzala munâfıklık etmişdir yâ Rasûlallah! dedim. Rasûlullah :

— Bu nedir? diye sordu. Ben :

— Yâ Rasûlallah! Biz senin yanında bulunuyoruz. Sen bizlere ateşi ve cenneti hatırlatıyorsun. O derecede ki bizler onu gözü ile gören kimselerin hâlinde oluyoruz. Senin huzûrundan çıkdığımız zaman ise bizler eşlerle, çocuklarla, san'at ve akarlarla dürülüb meşgûl oluyoruz ve bir çok şeyi unutuyoruz dedim. Bunun üzerine Rasûlullah :

— Nefsim elinde bulunan Allâh'a yemînle söylüyorum : Eğer sizler benim yanımda ve zikrde olduğunuz hâl üzere devam eder olsaydınız, muhakkak döşekleriniz üzerinde ve yollarınızda bi melekler sizlerle el ele tutuşur musâfaha ederlerdi. Lâkın ey Hanzala! Sâat! Sâat! buyurdu. Rasûlullah bunu üç defa söyledi [8].

---

murâkabası da bu ma'nâdandır ki her işde Allah'ın rızâsı tarafını muhâfaza edib kezâlik bütün hallerine dâimâ ilâhî ilmin ihâta etmiş olduğunu düşünerek nefsini bekçilik eylemekden i'-âretdir (*Kamûs Ter.*).

6. Hanzala'nın : «Yâ Rasûlallah! Hanzala munâfıklık etdi» sözünün ma'nâsı şudur: Hanzala âhiret korkusunun, murâkabenin devâm etmemesi ve tamâmıyle âhirete yönelmemek munâfıklıkdan bir nevidir zannetdi. Peygamber de ona ve onun şahsında her muslimana bunun munâfıklık olmadığını ve onların bunlar üzerinde devâmla mükellef olmadıklarını bildirdi (*Nevevî*).

8. *Musâfaha*, ısınlaşmak için iki adam biribirinin ellerini tutuşmak ma'nâsınadır ki yek diğerinin avuç içini tutub yüz safhası ile mukâbele ederler.

   Muâsefe : Dürüşmek ma'nâsınadır.

   Teâsuf : Güreşciler biribiriyle güreşmekde dürüşüb çabalamak ma'nâsınadır (*Kamûs Ter.*).

١٣ — (...) حدثني إسحاق بن منصور. أخبرنا عبد الصمد. سمعت أبي يحدث. حدثنا سعيد الجريري عن أبي عثمان النهدي، عن حنظلة. قال: كنا عند رسول الله ﷺ. فوعظنا فذكر النار. قال: ثم جئت إلى البيت فضاحكت الصبيان ولاعبت المرأة. قال فخرجت فلقيت أبا بكر. فذكرت ذلك له. فقال: وأنا قد فعلت مثل ما تذكر. فلقينا رسول الله ﷺ. فقلت: يا رسول الله! نافق حنظلة. فقال «مه» فحدثته بالحديث. فقال أبو بكر: وأنا قد فعلت مثل ما فعل. فقال «يا حنظلة! ساعة وساعة. ولو كانت تكون قلوبكم كما تكون عند الذكر، لصافحتكم الملائكة، حتى تسلم عليكم في الطرق».

(...) حدثني زهير بن حرب. حدثنا الفضل بن دكين. حدثنا سفيان عن سعيد الجريري، عن أبي عثمان النهدي، عن حنظلة التميمي الأسيدي، الكاتب قال: كنا عند النبي ﷺ. فذكرنا الجنة والنار. فذكر نحو حديثهما.

13 — ( ) .... : Hanzala (R) şöyle dedi : Bizler Rasûlullah'ın yanında bulunduk. O bizlere va'z etdi ve cehennemi hatırlatdı. Sonra ben eve geldim de çocuklarla gülüştüm ve kadınla oynaşdım. Müteâkiben dışarı çıkdım ve Ebû Bekr ile karşılaştım ve bunları Ebû Bekr'e zikretdim. Ebû Bekr : Ben de senin söylediğin işler gibi faaliyetde bulundum, dedi. Beraber Rasûlullah'a kavuşduk. Ben : Yâ Rasûlallah! Hanzala munâfıklık etdi dedim. Rasûlullah (S) : «Ne söylüyorsun?» buyurdu. Ben hadîsin tamâmını kendisine söyledim. Ebû Bekr : Ben de onun yapdığı işlere benzer işler yapdım dedi. Rasûlullah : «Yâ Hanzala! Sâat, sâat! Eğer sizin kalbleriniz zikir sırasında olduğu gibi olmakda devam etseydi, muhakkak melekler sizlerle el ele tutuşub musâfaha ederler hatta sizlere yollarda selâm verirlerdi,» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de, vahy kâtibi olan Hanzala et-Teymî el-Useyyidiy'nin : Biz Peygamber'in yanında idik. O, bize cenneti ve ateşi hatırlatdı... dediğini rivâyet edib bundan evvelkilerin hadîsleri tarzında zikretmişdir.

(٤) باب في سعة رحمة الله تعالى، وأنها سبقت غضبه

١٤ — (٢٧٥١) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا المغيرة (يعني الحزامي) عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ قال «لما خلق الله الخلق، كتب في كتابه، فهو عنده فوق العرش: إن رحمتي تغلب غضبي».

(4) YÜCE ALLÂH'IN RAHMETİNİN GENİŞLİĞİ VE İLÂHÎ RAHMETİN İLÂHÎ GADABA SEBKAT EYLEDİĞİ HAKKINDA BÂB[9]

14 — (2751) .... : Ebû Hureyre (R), Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Allah mahlûkatı yarattığı (ve onların mukadderâtını ta'yîn buyurduğu) zaman kendi ulûhiyetine âid olan kitâbında — ki o kitâb Arş üzerinde kendi nezdindedir — şöyle yazdı : MUHAKKAK BENİM RAHMETİM GADABIMA GALEBE EDER».

١٥ — (...) حدثني زهير بن حرب . حدثنا سفيان بن عيينة عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ « قال الله عز وجل : سبقت رحمتي غضبي » .

15 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) : «Azîz ve Celîl olan Allah : Benim rahmetim gadabımı sebkat etti buyurdu» dedi.

١٦ — (...) حدثنا علي بن خشرم . أخبرنا أبو ضمرة عن الحارث بن عبد الرحمن ، عن عطاء بن ميناء ، عن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ « لما قضى الله الخلق ، كتب في كتابه على نفسه ، فهو موضوع عنده : إن رحمتي تغلب غضبي » .

16 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Allah mahlûkatı hükm ve kazâ etdiği zaman kitâbında kendi nefsi üzerine bir taahhud olarak şöyle yazdı — (zâtına âid ahd ve mîsâkı hâvî olan) bu kitâb kendi yanında konulmuşdur — : MUHAKKAK BENİM RAHMETİM GADABIMA GÂLİB GELİR».

١٧ — (٢٧٥٢) حدثنا حرملة بن يحيى التجيبي . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب ؛ أن سعيد بن المسيب أخبره ؛ أن أبا هريرة قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « جعل الله الرحمة مائة جزء . فأمسك عنده تسعة وتسعين . وأنزل في الأرض جزءا واحدا . فمن ذلك الجزء تتراحم الخلائق . حتى ترفع الدابة حافرها عن ولدها ، خشية أن تصيبه » .

---

9. Bunu te'yid eden ba'zı âyetler:

ورحمتي وسعت كل شيء : ...*Benim rahmetim her şeyi kuşatmıştır...»* (el-A'râf: 155).

.. ربنا وسعت كل شيء رحمة وعلما فاغفر للذين تابوا واتبعوا سبيلك وقهم عذاب الجحيم

: *Ey Rabbımız! Senin rahmetin, ve ilmin her şeyi kuşatmışdır. O halde tevbe edenleri, senin yoluna uyub gidenleri mağfiret et. Onları cehennem azâbından koru»* (el-Mu'min: 7).

17 — (2752) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Yüce Allah rahmetini yüz parça yapdı da doksan dokuz parçasını kendi yanında tuttu, bir parçasını yer yüzüne indirdi. İşte bu bir parça rahmet sebebiyle bütün mahlûklar biribirlerine merhamet ederler (sevişirler). Hatta yavrulu hayvan, yavrusuna isâbet eder endîşesi ile ayağını yavrusundan kaldırır»[10].

١٨ — (...) حدثني يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (يعنون ابن جعفر) عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «خلق الله مائة رحمة. فوضع واحدة بين خلقه. وخبأ عنده مائة، إلا واحدة».

18 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Allah yüz rahmet yaratdı. Müteâkiben bir rahmeti mahlûkatı arasına koydu. Doksan dokuz rahmeti de kendi yanında sakladı».

١٩ — (...) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا أبي. حدثنا عبد الملك عن عطاء، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال «إن لله مائة رحمة. أنزل منها رحمة واحدة بين الجن والإنس والبهائم والهوام. فبها يتعاطفون. وبها يتراحمون. وبها تعطف الوحش على ولدها. وأخر الله تسعا وتسعين رحمة. يرحم بها عباده يوم القيامة».

19 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Peygamber (S) : «Allah'ın yüz rahmeti vardır. Bunlardan bir tek rahmeti cinnler, insanlar, hayvanlar ve haşereler arasına indirdi. İşte o bir tek rahmet sebebiyle bütün mahlûklar biribirlerine şefekat ederler. Yine onunla biribirlerine merhamet ederler. Yine o bir rahmet iledir ki vahşî hayvanlar (bile) yavrularına karşı meyleder, şefekat gösterirler. Allah doksan dokuz rahmeti de geri bırakmışdır. Kıyâmet gününde onunla da kullarına merhamet edecekdir».

٢٠ — (٢٧٥٣) حدثني الحكم بن موسى. حدثنا معاذ بن معاذ. حدثنا سليمان التيمي. حدثنا أبو عثمان النهدي عن سلمان الفارسي، قال: قال رسول الله ﷺ «إن لله مائة رحمة. فمنها رحمة بها يتراحم الخلق بينهم. وتسعة وتسعون ليوم القيامة».

---

10. Yüce Allâh'ın rahmeti nihâyetsizdir. Onun rahmeti sayıya ve ölçüye sığmaz. Buradaki rakamla yapılan ifâdeyi şöyle anlamalıdır : Rahmet, hayır ve saâdet ulaşdırmakla ilgili bir kudretden ibâretdir. Kudret ise cüz'lere ayrılma ve adedlenme kabûl etmeyen bir sıfatdır. Binâenaleyh bunun yüz adedine hasrı ve tahsisi, yer yüzünde bizim yanımızda olan ilâhî rahmet, kendi kerem ve inâyet hazînesinde bulunan hudûdsuz rahmetin yanında bir zerreden ibâretdir demekdir.

(...) وحدثناه مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى . حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ عَنْ أَبِيهِ ، بِهَـٰذَا الإِسْنَادِ .

20 — (2753) .... : Selmân Fârisî (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Allah'ın yüz rahmeti vardır. Onlardan bir tek rahmet vardır ki işte o bir tek rahmet sebebiyle bütün mahlûkat kendi aralarında biribirlerini sever merhamet ederler. (Allâh'ın rahmetlerinden) doksan dokuzu da kıyâmet günü içindir».

( ) Keza bize bu hadîsi Muhammed ibn Abdi'l-A'lâ tahdîs etdi. Bize Mu'temir, babasından bu isnâdla tahdîs etdi.

٢١ — (...) حدثنا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ ، عَنْ سَلْمَانَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ اللهَ خَلَقَ ، يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ ، مِائَةَ رَحْمَةٍ . كُلُّ رَحْمَةٍ طِبَاقَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ . فَجَعَلَ مِنْهَا فِي الأَرْضِ رَحْمَةً . فَبِهَا تَعْطِفُ الْوَالِدَةُ عَلَى وَلَدِهَا . وَالْوَحْشُ وَالطَّيْرُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ . فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ ، أَكْمَلَهَا بِهَـٰذِهِ الرَّحْمَةِ » .

21 — ( ) .... : Selmân (Fârisî R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Şüphesiz ki Allah gökleri ve yeri yaratdığı gün yüz rahmet yaratmışdır. Her bir rahmet yer ile gök arasındaki mesâfeye mutâbık büyüklükdedir. Allah bu yüz rahmetden bir tanesini yerde kıldı. İşte bu bir tek rahmet sebebiyle anne çocuğuna meyl ve şefekat eyler. Vahşî hayvanlar, kuşlar da yine bu bir rahmet sebebiyle biribirlerine karşı meyl ve şefekat eylerler. Kıyâmet günü olduğu zaman o doksan dokuz rahmeti bu bir rahmet ile kemâle erdirecekdir».

٢٢ — (٢٧٥٤) حدثني الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ التَّمِيمِيُّ (وَاللَّفْظُ لِحَسَنٍ) . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ . حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ . حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ؛ أَنَّهُ قَالَ : قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ بِسَبْيٍ . فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ السَّبْيِ ، تَبْتَغِي ، إِذَا وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ ، أَخَذَتْهُ فَأَلْصَقَتْهُ بِبَطْنِهَا وَأَرْضَعَتْهُ . فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَتَرَوْنَ هَـٰذِهِ الْمَرْأَةَ طَارِحَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ ؟ » قُلْنَا : لَا . وَاللهِ ! وَهِيَ تَقْدِرُ عَلَى أَنْ لَا تَطْرَحَهُ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَلَّهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هَـٰذِهِ بِوَلَدِهَا » .

22 — (2754) .... : Umer ibn Hattâb (R) şöyle demişdir : Rasûlullah'ın huzûruna (Hevâzin kabîlesinden) bir takım esîrler gelmişdi. Bunların içinde (çocuğunu ğaybetmiş emzikli) bir kadın vardı ki çocuğunu aramakda idi. Kadın esîrler arasında çocuğu bulunca hemen onu

aldı bağrına basdı ve emzirmeye koyuldu. (Bu yüksek şefekatlı manzarayı görünce) Rasûlullah (S) bize: «Şu kadının, kendi çocuğunu ateşe atacağını düşünür müsünüz?» dedi. Biz de: Hayır vallâhi. Atmamağa muktedir oldukca atmaz, dedik. Bunun üzerine Rasûlullah: «İşte muhakkak ki yüce Allâh, kullarına bu kadının çocuğuna şefekatinden daha merhametlidir» buyurdu.

٢٣ — (٢٧٥٥) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ . جَمِيعًا عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ . قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ . أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ ، مَا طَمِعَ بِجَنَّتِهِ أَحَدٌ . وَلَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللهِ مِنَ الرَّحْمَةِ ، مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ أَحَدٌ » .

23 — (2755) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) : «Eğer mu'min Allah katındaki azâbın derecesini bilir olsaydı, hiç bir kimse Allâh'ın cennetine tama' etmezdi. Eğer kâfir Allah katında olan rahmetin derecesini bilir olsaydı, Allah'ın cennetinden hiç bir kimse ümidini kesmezdi» buyurdu.

٢٤ — (٢٧٥٦) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مَرْزُوقِ بْنِ بِنْتِ مَهْدِيِّ بْنِ مَيْمُونٍ . حَدَّثَنَا رَوْحٌ . حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « قَالَ رَجُلٌ ، لَمْ يَعْمَلْ حَسَنَةً قَطُّ ، لِأَهْلِهِ : إِذَا مَاتَ فَحَرِّقُوهُ . ثُمَّ اذْرُوا نِصْفَهُ فِي الْبَرِّ وَنِصْفَهُ فِي الْبَحْرِ . فَوَاللهِ ! لَئِنْ قَدَرَ اللهُ عَلَيْهِ لَيُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا لَا يُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ . فَلَمَّا مَاتَ الرَّجُلُ فَعَلُوا مَا أَمَرَهُمْ . فَأَمَرَ اللهُ الْبَرَّ فَجَمَعَ مَا فِيهِ . وَأَمَرَ الْبَحْرَ فَجَمَعَ مَا فِيهِ . ثُمَّ قَالَ : لِمَ فَعَلْتَ هَٰذَا ؟ قَالَ : مِنْ خَشْيَتِكَ . يَا رَبِّ ! وَأَنْتَ أَعْلَمُ . فَغَفَرَ اللهُ لَهُ » .

24 — (2756) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Asla hiçbir hasene (iyi iş) yapmamış olan bir adam kendi âilesine hitâben: (Bu vucûd) öldüğü zaman siz onu yakın. Sonra külünün yarısını kara tarafına (rüzgârla) tozudub uçurun, yarısını da deniz içine doğru tozudun. Allâh'a yemîn ederim ki eğer Allah onu ele geçirmeğe kaadir olursa onu muhakkak âlemlerden hiç bir kimseye tatbîk etmiyeceği bir azâbla azâblandıracakdır dedi. Bu kimse öldüğü zaman emretdiği işleri yapdılar. Netîcede Allah karaya emretdi. Kara hemen kendisinde bulunan kül zerrelerini topladı. Allah deryâya emretdi, o da derhal kendisinde bulunan zerreleri toplayıverdi. Sonra Allah o kimseye: Bunu niçin yapdın? diye sordu. O zât: Senden korkduğumdan dolayı yâ

Rabb! Halbuki sen en iyi bilensin! dedi. Bunun üzerine Allah o kimseye mağfiret eyledi».

٢٥ - (.) حدثنا محمد بن رافع وعبد بن حميد (قال عبد: أخبرنا. وقال ابن رافع - واللفظ له - حدثنا) عبد الرزاق. أخبرنا معمر قال: قال لي الزهري: ألا أحدثك بحديثين عجيبين؟ قال الزهري: أخبرني حميد بن عبد الرحمن عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال «أسرف رجل على نفسه. فلما حضره الموت أوصى بنيه فقال: إذا أنا مت فأحرقوني. ثم اسحقوني. ثم اذروني في الريح في البحر. فوالله! لئن قدر علي ربي، ليعذبني عذابا ما عذبه به أحدا. قال ففعلوا ذلك به. فقال للأرض: أدي ما أخذت. فإذا هو قائم. فقال له: ما حملك على ما صنعت؟ فقال: خشيتك. يا رب! - أو قال - مخافتك. فغفر له بذلك».

(٢٦١٩) قال الزهري: وحدثني حميد عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ قال «دخلت امرأة النار في هرة ربطتها. فلا هي أطعمتها. ولا هي أرسلتها تأكل من خشاش الأرض. حتى ماتت هزلا».

قال الزهري: ذلك، لئلا يتكل رجل، ولا ييأس رجل.

25 — ( ) .... : Ma'mer bize haber verib dedi ki : Zührî bana şöyle dedi : Ben sana acâib iki hadîs söyliyeyim mi? dedi. Zuhrî dedi ki : Bana Humeyd ibn Abdirrahmân, Ebû Hureyre (R) den haber verdi ki Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «(Eski ummetlerden) bir adam, tecâvüz etmekde ve ma'siyet işlemekde pek ileri gitmişdi [11]. Kendisine ölüm gelib çatınca oğullarına vasiyyet ederek şöyle dedi : Ben öldüğüm zaman beni yakınız. Sonra benim yanan kemiklerimi öğütüb toz hâline getiriniz. Sonra da benim bu külümü rüzgâra tutub deniz içine doğru tozudunuz. Allâh'a yemîn ederim ki eğer Rabbım beni ele geçirmeğe kaadir olursa muhakkak beni hiç bir kimseye azâblandırmadığı bir azâbla azâblandıracakdır.

Adam ölünce bu vasiyyetini yerine getirdiler. Allah arza hitâben : Aldığın zerreleri geri ver! dedi. Adam birdenbire dikelekoydu. Allah ona : Bu yapdığın şeye seni sevk eden nedir? dedi. O zât : Senin korkun yâ Rabb! — yahut da : Senden korkmak — dedi. Allah onu bu cevâbı sebebiyle mağfiret eyledi».

(2619) Zuhrî dedi ki : Keza bana Humeyd, Ebû Hureyre'den tahdîs

11. İsrâf, mal sarfında meşhûr ise de insanın yapdığı herhangi bir fiilde haddini aşmakdır. Burada cinâyet ma'nâsı da tazmîn olunarak alâ harfi ile sılalanmışdır. Ya'ni ma'siyetde ifrât ederek kendi nefsine cinâyet yapmış kimse demekdir.

etdi. Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Bir kadın bir kedi yüzünden cehenneme girdi. Kadın o kediyi bağlamış açlıkdan ölünceye kadar ona ne yiyeceğini vermiş, ne de yeryüzündeki haşerelerden yemesi için salıvermişdi».

Zührî: İşte bu, hiç bir kimsenin i'timâd ederek çalışmakdan kalmaması, hiç bir kimsenin de ümitsizliğe düşmemesi içindir dedi[12].

٢٦ — (٢٧٥٦) حَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ، سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنِي الزُّبَيْدِيُّ. قَالَ الزُّهْرِيُّ: حَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ «أَسْرَفَ عَبْدٌ عَلَى نَفْسِهِ» بِنَحْوِ حَدِيثِ مَعْمَرٍ. إِلَى قَوْلِهِ «فَغَفَرَ اللَّهُ لَهُ».

وَلَمْ يَذْكُرْ حَدِيثَ الْمَرْأَةِ فِي قِصَّةِ الْهِرَّةِ.

وَفِي حَدِيثِ الزُّبَيْدِيِّ قَالَ «فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، لِكُلِّ شَيْءٍ أَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا: أَدِّ مَا أَخَذْتَ مِنْهُ».

26 — (2756) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S) dan işitdim: «Bir kul nefsi aleyhine günâh işlemekde çok ileri gitdi...» buyuruyordu. Bu hadîs de «ve Allah ona mağfiret eyledi» sözüne kadar (25 rakamlı) Ma'mer hadîsi tarzındadır. Râvî Zuhrî burada kedi kıssasındaki kadın hadîsini zikretmedi. Buradaki râvîlerden Zubeydî'nin hadîsinde Rasûlullah: «Azîz ve Celîl olan Allâh o vucûddan bir şey almış olan her bir şeye hitâben: Ondan aldığın şeyi yerine ulaşdır buyurdu» dedi.

٢٧ — (٢٧٥٧) حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ. سَمِعَ عُقْبَةَ ابْنَ عَبْدِ الْغَافِرِ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ «أَنَّ رَجُلًا فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ. رَاشَهُ اللَّهُ مَالًا وَوَلَدًا . فَقَالَ لِوَلَدِهِ: لَتَفْعَلُنَّ مَا آمُرُكُمْ بِهِ. أَوْ لَأُوَلِّيَنَّ مِيرَاثِي غَيْرَكُمْ. إِذَا أَنَا مُتُّ، فَأَحْرِقُونِي (وَأَكْثَرُ عِلْمِي أَنَّهُ قَالَ) ثُمَّ اسْحَقُونِي. وَاذْرُونِي فِي الرِّيحِ. فَإِنِّي لَمْ أَبْتَهِرْ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرًا، وَإِنَّ اللَّهَ يَقْدِرُ عَلَيَّ أَنْ يُعَذِّبَنِي . قَالَ فَأَخَذَ مِنْهُمْ مِيثَاقًا. فَفَعَلُوا ذَٰلِكَ بِهِ. وَرَبِّي! فَقَالَ اللَّهُ: مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا فَعَلْتَ؟ فَقَالَ: مَخَافَتُكَ. قَالَ فَمَا تَلَافَاهُ غَيْرُهَا» .

12. Bu son fıkranın ma'nâsı şudur: İbn Şihâb ez-Zuhrî, birinci hadîsi zikretdiği zaman, dinleyicisinin ondaki rahmetin genişliğine ve umidin azametine güvenmesinden korkdu. Bunun için o birinci hadisden sonra içinde bunun zıddına dehşetli korku bulunan bu kedi hadîsini getirib ekledi ki korku ile ümid yanyana toplansın «işte güvenmemesi ve ümitsizliğe düşmemesi için» sözünün ma'nâsı budur. Kur'ân âyetlerinin çoğu da böyle korku ile ümidi cem'etmekdedir (Nevevî).

27 — (2757) .... : Ukbetu'bnu Abdilğâfir şöyle diyordu: Ben Ebû Saîd Ḫudrî (R) den işitdim. O, Peygamber (S) den şöyle tahdîs ediyordu: «Sizden evvelki ummetlerden bir kimse vardı. Allah ona mal ve evlâd ihsân etmişdi. Bir gün evlâdına hitâben: Vallâhi ne benim size emredeceğim şeyi muhakkak yaparsınız, yahut da ben mîrasımı sizden başkalarına döndürürüm: Ben öldüğüm zaman siz beni yakınız. (Gâlib zannıma göre şunu da söylemiştir:) Sonra beni öğütüb toz yapınız. Tozumu da rüzgâra verib uçurunuz. Çünkü ben Allah katında sevâbına nâil olacağım hiç bir hayır işleyib birikdirmedim. Şüphe yok ki Allah beni azâb etmeğe kaadir olacakdır diyerek bu husûsda çocuklarından mîsâk aldı. Rabbime yemîn ediyorum ki çocukları da vasiyyet ettiği şeyleri cesedinde yerine getirib yapdılar. Nihâyet yüce Allâh; Bu yaptığın vasiyyete seni sevk eden nedir? diye sordu. O zât: Senden korkmakdır dedi. Allah: Kusûru yahut elden kaçan fursatı Allah korkusundan başkası telâfî edemez dedi».

٢٨ – (...) وحدثناه يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ . حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ : قَالَ لِي أَبِي : حَدَّثَنَا قَتَادَةُ. ح وحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى. حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ عَبْدِالرَّحْمَنِ. ح وحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ . حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ . كِلَاهُمَا عَنْ قَتَادَةَ . ذَكَرُوا جَمِيعًا بِإِسْنَادِ شُعْبَةَ نَحْوَ حَدِيثِهِ . وَفِي حَدِيثِ شَيْبَانَ وَأَبِي عَوَانَةَ « أَنَّ رَجُلًا مِنَ النَّاسِ رَغَسَهُ اللهُ مَالًا وَوَلَدًا » . وَفِي حَدِيثِ التَّيْمِيِّ « فَإِنَّهُ لَمْ يَبْتَئِرْ عِنْدَ اللهِ خَيْرًا » قَالَ فَسَّرَهَا قَتَادَةُ : لَمْ يَدَّخِرْ عِنْدَ اللهِ خَيْرًا . وَفِي حَدِيثِ شَيْبَانَ « فَإِنَّهُ . وَاللهِ ! مَا ابْتَأَرَ عِنْدَ اللهِ خَيْرًا » . وَفِي حَدِيثِ أَبِي عَوَانَةَ « مَا امْتَأَرَ » بِالْمِيمِ .

28 — ( ) .... : Buradaki tarîklerin râvîleri de hep Şu'be'nin (27 rakamlı) isnâdı ve hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Şeybân ile Ebû Avâne'nin hadîsinde «insanlardan öyle bir kimse vardı ki Allah ona bol mal ve evlâd vermişdi» ifâdesi vardır. Teymî'nin hadîsinde «muhakkak ki o, Allah katına bir hayr takdîm etmemişdi» ifâdesi vardır. Katâde buradaki «lem yebteir inda'llâhi hayran» ta'bîrini: Allah katında bir hayır birikdirmedi, diye tefsîr etmişdir. Kezâ Şeybân'ın hadîsinde «şüphe yok ki vallâhi o, Allah katında bir hayır birikdirmedi» tarzındadır. Ebû Avâne'nin hadîsinde ise bu kelime mîm ile «me'mteere» şeklindedir[13].

---

13. Bu hadîslerde geçen *el-ibtihâr*, *el-ibtiâr* ve *el-imtiâr* kelimeleri lugat ma'nâları i'tibârıyle biribirlerinden bazı ayrılıklar gösterseler de hadîsde biribirine yakın olan ma'nâları ifâde etmekdedirler. Bu yakın ve müşterek ma'nâ da hadîs metninin tercemesinde verilen «Allah katına bir hayır takdîm edib birikdirmek» ma'nâsıdır.

(٥) باب قبول التوبة من الذنوب ، وإن تكررت الذنوب والتوبة

٢٩ – (٢٧٥٨) حدثني عبد الأعلى بن حماد. حدثنا حماد بن سلمة عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة، عن عبد الرحمن بن أبي عمرة ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ ، فيما يحكي عن ربه عز وجل قال «أذنب عبد ذنبا . فقال : اللهم! اغفر لي ذنبي . فقال تبارك وتعالى : أذنب عبدي ذنبا ، فعلم أن له ربا يغفر الذنب ، ويأخذ بالذنب. ثم عاد فأذنب. فقال: أي رب! اغفر لي ذنبي. فقال تبارك وتعالى: عبدي أذنب ذنبا . فعلم أن له ربا يغفر الذنب ، ويأخذ بالذنب . ثم عاد فأذنب فقال : أي رب! اغفر لي ذنبي . فقال تبارك وتعالى : أذنب عبدي ذنبا . فعلم أن له ربا يغفر الذنب ، ويأخذ بالذنب. اعمل ما شئت فقد غفرت لك » .

قال عبد الأعلى : لا أدري أقال في الثالثة أو الرابعة « اعمل ما شئت » .

(...) قال أبو أحمد : حدثني محمد بن زنجويه القرشي القشيري . حدثنا عبد الأعلى بن حماد النرسي، بهذا الإسناد .

(5) GÜNÂHLAR VE TEVBE TEKERRÜR ETSE DE GÜNÂHLARDAN YAPILAN TEVBENİN KABÛL EDİLMESİ BÂBI

29 — (2758) .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) Azîz ve Celîl olan Rabbından rivâyet ederek şöyle dedi : «Bir kul bir günâh işledi. Müteâkiben : Yâ Allâh! Günâhımı benim için mağfiret eyle dedi. Pâk ve yüce olan Allâh : Kulum bir günâh işledi, fakat günâhı mağfiret edecek veya günâh sebebiyle cezâlandıracak bir Rabbı olduğunu bildi buyurdu. Sonra kul tekrar dönüb günâh işledi. Müteâkiben : Ey Rabbım! Günâhımı benim için mağfiret et diye yalvardı. Pâk ve yüce Allâh yine : Kulum bir günâh işledi, fakat günâhı mağfiret edecek veya günâh sebebiyle cezâlandıracak bir Rabbı olduğunu bildi buyurdu. Sonra kul tekrar dönüb günâh işledi. Müteâkiben : Ey Rabbım! Günâhımı benim için mağfiret et diye yalvardı. Pâk ve Yüce Allah bu sefer yine : Kulum bir günâh işledi fakat günâhı mağfiret edecek, yahut günâh sebebiyle cezâ verecek bir Rabbı olduğunu gereği gibi bildi. Sen istediğini yap, ben seni mağfiret etmişimdir buyurdu» [14].

14. Bu hadisler şuna delâlet etmekde zâhirdir : Tevbekâr olan ve Allâh'a yalvarmak yolunu bilen bir kulun günâhı yüz kerre, bin kerre ve hatta daha çok tekerrür etse de her defasında tevbe etse yahut bu mükerrer günâh yığınının topu hakkında yüce Allâh'a pişmanlık arz eylese tevbesi sahîh olur ve kabûl buyurulur. Bu mu'minler için en büyük müjdedir (Nevevî).

Bu hadisin son fıkrasının ma'nâsı : Sen günâh işler, sonra da tevbe etmekde devam etdiğin müddetce ben seni mağfiret eylerim demekdir.

Râvî Abdu'l-A'lâ : Üçüncü yahut dördüncü defa da «istediğini yap!» sözünü söyleyib söylemediğini bilmiyorum dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de bize Abdu'l-A'lâ ibn Hammâd en-Nersiy tahdîs etdi deyib bu isnâdla rivâyet etmişdir.

٣٠ – (...) حدثني عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. حَدَّثَنِي أَبُو الْوَلِيدِ. حَدَّثَنَا هَمَّامٌ. حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللهِ ابْنِ أَبِي طَلْحَةَ. قَالَ: كَانَ بِالْمَدِينَةِ قَاصٌّ يُقَالُ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ أَبِي عَمْرَةَ. قَالَ: فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «إِنَّ عَبْدًا أَذْنَبَ ذَنْبًا» بِمَعْنَى حَدِيثِ حَمَّادِ ابْنِ سَلَمَةَ. وَذَكَرَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، أَذْنَبَ ذَنْبًا. وَفِي الثَّالِثَةِ: قَدْ غَفَرْتُ لِعَبْدِي فَلْيَعْمَلْ مَا شَاءَ.

30 — ( ) Bana Abdubnu Humeyd tahdîs etdi. Bana Ebu'l-Velîd tahdîs etdi. Bize Hemmâm tahdîs etdi. Bize Abdullah ibn Ebî Talha'nın oğlu Ishâk tahdîs edib şöyle dedi : Medîne'de Abdurrahmân ibn Ebî Amre adında kıssa ve hikâye söyliyen bir kimse vardı. Ben ondan işitdim şöyle diyordu : Ben Ebû Hureyre (R) den işitdim şöyle diyordu : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Bir kul bir günâh işledi...» Bu hadîs de (29 rakamlı) Hammâd ibn Seleme hadîsi ma'nâsıyledir. Burada da üç defa : Bir günâh işledi, sözünü zikretdi. Üçüncüsünde : Ben kuluma mağfiret etdim. Artık (günâh işlediğinde tevbe etmsini bilen) bu kulum dilediği işi işlesin! dedi.

٣١ – (٢٧٥٩) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ. قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عُبَيْدَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي مُوسَىٰ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ، لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهَارِ. وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ، لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ. حَتَّىٰ تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا».

(..) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ.

31 — (2759) .... : Amr ibn Murre dedi ki : Ben Ebû Ubeyde'den işitdim o, Ebû Mûsâ'dan tahdîs ediyordu. Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Azîz ve Celîl olan Allah gündüz kötü hareketde bulunanların tevbelerini kabûl etmek için geceleyin elini uzadır. Gece günâh işleyenlerin tevbelerini kabûl etmek için de gündüzün elini uzadır. Ve bu güneşin batıdan doğuşu zamanına kadar devâm eder» [15].

---

15. Bu el açıb yaymak, talebden ibâretdir. Çünkü insanların âdeti, herhangi biri bir kimseden bir şey taleb etdiği zaman ona doğru elini uzadıb açar. Burada, tevbenin kabûl edileceğinden ve bunun arzından kinâyedir.

Mâzerî de şöyle dedi : Bununla maksad tevbenin kabûludur. Bunun el açmak laf-

( ) .... : Buradaki râvî de Şu'be'den bu isnâdla yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişdir.

(٦) باب غيرة الله تعالى ، وتحريم الفواحش

٣٢ — (٢٧٦٠) حدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحٰق بن إبراهيم (قال إسحٰق : أخبرنا . وقال عثمان : حدثنا) جرير عن الأعمش ، عن أبي وائل ، عن عبد الله ، قال : قال رسول الله ﷺ « ليس أحد أحب إليه المدح من الله . من أجل ذلك مدح نفسه . وليس أحد أغير من الله ، من أجل ذلك حرم الفواحش » .

(6) YÜCE ALLÂH'IN (MÜ'MİNLERE) HİMÂYEKÂRLIĞI VE ÇİRKİN İŞLERİ HARÂM EYLEMESİ BÂBI[16]

32 — (2760) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Allah kadar medh ve senâ olunmayı seven hiç bir kimse yokdur. Bunun için Allah kendisini (Kur'ând'a bir çok güzel sıfatlarla) medh etmişdir. Mu'minleri Allah kadar fenâlıklardan kor. maya hamiyyetli hiç bir kimse de yokdur. Mu'minlerin en büyük hâmisi Allah olduğu içindir ki Yüce Allâh açık kapalı bütün çirkin fiilleri harâm kılmışdır».

٣٣ — (..) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير وأبو كريب . قالا : حدثنا أبو معاوية . ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة (واللفظ له) . حدثنا عبد الله بن نمير وأبو معاوية عن الأعمش ، عن شقيق ، عن عبد الله ، قال : قال رسول الله ﷺ « لا أحد أغير من الله ، ولذلك حرم الفواحش ما ظهر منها وما بطن . ولا أحد أحب إليه المدح من الله » .

---

zıyle gelmesi ancak şundan dolayıdır: Arablar, herhangi biri bir şeyden râzıy olduğu zaman onun kabûlu için elini açar. Bir şeyi sevmediği, kerîh gördüğü zamanda da elini ondan çekib yumar. İşte bundan dolayı onlar anlıyabilecekleri hissî bir emirle hitâb olundular. Halbuki bu (hakîkat değil) bir mecâzdır (Nevevî).

Demek bu hadîsde Allâh'ın elini uzatması ta'bîri bir istiâredir. Maksad fadl ve ihsânını yayması, tevbeleri kabûl buyurmasıdır. Güneşin batıdan doğması, tevbelerin o zamana kadar ya'nî kıyâmetden önceye kadar kabûl edilmesinin son sınırını ifâde eder. Bu sûretle doğuş kıyâmet alâmetleri arasında sayılmışdır.

16. Bu bâbın hadîslerindeki «ağyer» kelimesi en gayretli, en hamiyyetli, en kıskanç ma'nâsınadır. Himâyekârlık ve kıskançlık ma'nâsına olan *ğayret* kökünden gelir. Bu, Allâh'ın, kullarını günâha düşmelerinden şiddetle hamiyyet etmesini ifâde eder.

Allah'ın medh olunmayı sevmesi, bizim bildiğimiz faydalanma vesîlesi olan medh ve senâ düşkünlüğü değildir. Allah'ın medh ve senâyı sevmesi — sevâbı, menfaatı kullara âid — bir tâat, bir ibâdet olması cihetiyledir. Bunun için Kur'ân'daki hamd ve senâları söylemenin hayır ve menfaatı Allah'a âid değil, kullara âiddir. Bu hadîslerde olduğu gibi Kur'ân'ın, el-En'âm: 151 ve el-A'râf: 33 üncü âyetlerinde de açık ve kapalı bütün günâhların ve çirkin fiillerin harâm kılındığı haber verilmekdedir.

33 — ( ) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Allah kadar hamiyyetli hiç bir kimse yokdur. İşte bundan dolayı Allah açık ve kapalı bütün çirkin işleri harâm kılmışdır. Bir de Allah kadar medh olunmak kendisine sevimli olan hiç bir kimse yokdur».

٣٤ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ يَقُولُ : سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ (قُلْتُ لَهُ : آنْتَ سَمِعْتَهُ مِنْ عَبْدِ اللهِ ؟ قَالَ : نَعَمْ . وَرَفَعَهُ) ؛ أَنَّهُ قَالَ « لَا أَحَدُ أَغْيَرَ مِنَ اللهِ . وَلِذَٰلِكَ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ . وَلَا أَحَدُ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْمَدْحُ مِنَ اللهِ ، وَلِذَٰلِكَ مَدَحَ نَفْسَهُ » .

34 — ( ) Bize Muhammed ibn Müsennâ ile İbn Beşşâr tahdîs edib şöyle dediler. Bize Muhammed ibn Ca'fer tahdîs etdi. Bize, Şu'be tahdîs etdi. Amr ibn Murre şöyle demişdir : Ben Ebû Vâilden şöyle derken işitdim : Ben Abdullah ibn Mes'ûd'dan şöyle derken işitdim : (Amr ibn Murre dedi ki : Ben Ebû Vâil'e : Sen bunu bizzât İbn Mes'ûd'dan işitdin mi? dedim. Ebû Vâil : Evet dedi ve hadîsi İbn Mes'ûd'a isnâd eyledi). Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur :

«Allah kadar hamiyyetli hiç bir kimse yokdur. Bunun için Allah açık kapalı bütün çirkin fiilleri harâm kılmışdır. Bir de Allah kadar medh olunmak kendisine sevimli lan hiçbir kimse yokdur. İşte bundan dolayı Allah kendisini (Kur'ânda bir çok güzel sıfatlar, hamdler ve senâlarla) medh etmişdir».

٣٥ – (...) حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَٰقُ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الْآخَرَانِ : حَدَّثَنَا) جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحَارِثِ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ يَزِيدَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَيْسَ أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَيْهِ الْمَدْحُ مِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ . مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ مَدَحَ نَفْسَهُ . وَلَيْسَ أَحَدٌ أَغْيَرَ مِنَ اللهِ . مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ . وَلَيْسَ أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَيْهِ الْعُذْرُ مِنَ اللهِ . مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ أَنْزَلَ الْكِتَابَ وَأَرْسَلَ الرُّسُلَ » .

35 — ( ) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Azîz ve Celîl olan Allah kadar medh ve senâ olunmak kendisine sevimli olan hiç bir kimse yokdur. İşte bundan dolayıdır ki Allah kendisini (Kur'ân'da bir çok güzel sıfatlarla) medh etmişdir. Allah kadar hamiyyetli hiç bir kimse de yokdur. Bu hamiyyetlilikden ötürüdür ki Allah çirkin fiilleri harâm kılmışdır. Allah kadar, ma'ziret (ve tevbe) kabûl etmek kendisine sevimli olan hiç bir kimse de yokdur. İşte bundan dolayı Allah Kitâb indirmiş ve Rasûller göndermişdir».

٣٦ – (٢٧٦١) حدثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُلَيَّةَ عَنْ حَجَّاجِ بْنِ أَبِي عُثْمَانَ. قَالَ: قَالَ يَحْيَىٰ: وَحَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ اللهَ يَغَارُ. وَإِنَّ الْمُؤْمِنَ يَغَارُ. وَغَيْرَةُ اللهِ أَنْ يَأْتِيَ الْمُؤْمِنُ مَا حَرَّمَ عَلَيْهِ».

(٢٧٦٢) قَالَ يَحْيَىٰ: وَحَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ؛ أَنَّ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ حَدَّثَهُ؛ أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ حَدَّثَتْهُ؛ أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «لَيْسَ شَيْءٌ أَغْيَرَ مِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ».

(٢٧٦١) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّىٰ. حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ. حَدَّثَنَا أَبَانُ بْنُ يَزِيدَ وَحَرْبُ بْنُ شَدَّادٍ عَنْ يَحْيَىٰ ابْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. بِمِثْلِ رِوَايَةِ حَجَّاجٍ. حَدِيثَ أَبِي هُرَيْرَةَ خَاصَّةً. وَلَمْ يَذْكُرْ حَدِيثَ أَسْمَاءَ.

36 — (2761) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Şüphesiz ki Allah (mu'minler hakkında) ğayret ve hamiyyet gösterir, mu'minler de ğayret ve hamiyyet gösterirler. Allâh'ın ğayret ve hamiyyeti, Allâh'ın harâm kıldığı fenâ şeyleri mu'minin işlememesi içindir» [17].

(2762) Yahyâ dedi ki: Keza bana Ebû Seleme tahdîs etdi. Ona da Urvetu'bnu'z-Zubeyr tahdîs etmişdir. Ona da Ebû Bekr'in kızı Esmâ tahdîs etmişdir. O da Rasûlullah (S) dan şöyle buyururken işitmişdir: «Azîz ve Celîl olan Allah kadar ğayret ve hamiyyetli olan hiç bir şey yokdur».

(2761) Bize Muhammed ibn Musennâ tahdîs etti. Bize Ebû Dâvûd tahdîs etti. Bize Ebân ibn Yezîd ile Harb ibn Şeddâd, Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den, o da Ebû Seleme'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere, Haccâc ibn Ebî Usmân'ın rivayeti gibi hâssaten [36-(2761) rakamlı] Ebû Hureyre hadîsini tahdîs etti, fakat (2762) rakamlı Esmâ hadîsini zikretmedi.

---

17. Bu ğayret kelimesinin Allâh'a ve insanlara nisbetle ma'nâsı başka başkadır. İnsanlar arasındaki ğayret, kadının kocası üzerinde, kocanın da kadını hakkında duyduğu şiddetli heyecândır ki nefsin bu infiâl ve teessürünü türkçede kıskançlık kelimesi ile ifâde ederiz. Bunun ğâyesi de kıskanç kadının kocasını, kocanın da kadınını kötülükden şiddetle himâye etmesidir.

Allah asabî heyecandan, rûhî infiâl ve teessürden münezzeh olduğu için Allâh'a nisbet olunan ğayretle, Allâh'ın kullarına merhameti hayır ve saâdet dilemesi ma'nâsı kasdolunur. Görülen herhangi bir fenâlığa, bir zulme karşı dilimizdeki *ilâhî ğayret* sözünün ma'nâsı da budur.

٣٧ – (٢٧٦٢) وحدثنا محمد بن أبي بكر المقدمي . حدثنا بشر بن المفضل عن هشام ، عن يحيى بن أبي كثير ، عن أبي سلمة ، عن عروة ، عن أسماء ، عن النبي ﷺ ؛ أنه قال « لا شيء أغير من الله عز وجل » .

37 — (2762) .... : Esmâ (Bintu Ebî Bekr R) dan, Peygamber (S) : «Azîz ve Celîl olan Allah kadar ğayret ve hamiyyetli hiç bir şey yokdur» buyurmuşdur.

٣٨ – (٢٧٦١) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا عبد العزيز (يعني ابن محمد) عن العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « المؤمن يغار . والله أشد غيرا » .

(...) وحدثنا محمد بن المثنى . حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة قال : سمعت العلاء ، بهذا الإسناد .

38. — (2761) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) : «Mu'min ğayret ve hamiyyet gösterir. Halbuki Allah daha ğayretli ve hamiyyetlidir» buyurmuşdur.

( ) .... : Buradaki râvî de Alâ'dan bu isnâd ile rivâyet etmişdir.

(٧) باب قوله تعالى : إن الحسنات يذهبن السيئات

٣٩ – (٢٧٦٣) حدثنا قتيبة بن سعيد وأبو كامل ، فضيل بن حسين الجحدري . كلاهما عن يزيد ابن زريع (واللفظ لأبي كامل) . حدثنا يزيد . حدثنا التيمي عن أبي عثمان ، عن عبد الله بن مسعود ؛ أن رجلا أصاب من امرأة قبلة . فأتى النبي ﷺ فذكر ذلك له . قال فنزلت : أقم الصلاة طرفي النهار وزلفا من الليل ، إن الحسنات يذهبن السيئات ذلك ذكرى للذاكرين [١١/هود/١١٤] . قال فقال الرجل : ألي هذه ؟ يا رسول الله ! قال « لمن عمل بها من أمتي » .

(7) YÜCE ALLÂH'IN : «ŞÜPHESİZ GÜZELLİKLER, ÇİRKİNLİKLERİ GİDERİR» (Hûd : 114) SÖZÜ BÂBI [18]

39 — (2763) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) dan (şöyle demiş-

18. Buradaki HASENAT, güzel ma'nâsına gelen *hasen*'in müennesi olan *hasene*'nin cem'idir. Hasene, insanın gerek nefsi, gerek bedeni, gerek halleri i'tibârıyle nâil olduğu sevindirici ni'met demekdir. Sevâb ma'nâsına da gelir. Zıddı *seyyie*'dir. Bunun da cem'i SEYYİÂT'dır. Kemâl Paşa Zâdenin beyânına göre «zünûb» ile «seyyiât» arasında fark vardır. Zunûb, tâatleri terk etmek öbürüsü ise ma'siyeti istemekdir.

Burada hasenât'dan kasdedilen hâssaten beş vakıt namazdır.

dir): Bir kimse (yabancı) bir kadından bir öpücük aldı. Müteâkiben o zât Peygamber'e geldi ve bunu kendisine söyledi. Bunun üzerine: **«Gündüzün iki uclarında ve gecenin gündüze yakın sâatlerinde dosdoğru namaz kıl. Şüphesizdir ki haseneler, seyyieleri giderir. Bu** Kur'ân) **kulağına söz gireceklere büyük bir öğüddür»** (Hûd: 114) âyeti nâzil oldu. O öpücük alan adam: Yâ Rasûlallah! Bu yalnız benim için mi? diye sordu: Rasûlullah (S): «Ummetimden bununla âmil olan herkes içindir» buyurdu [19].

٤٠ — (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى. حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ عَنْ أَبِيهِ. حَدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ؛ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ. فَذَكَرَ أَنَّهُ أَصَابَ مِنِ امْرَأَةٍ، إِمَّا قُبْلَةً، أَوْ مَسًّا بِيَدٍ، أَوْ شَيْئًا. كَأَنَّهُ يَسْأَلُ عَنْ كَفَّارَتِهَا. قَالَ فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ. ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ يَزِيدَ.

40 — ( ) .... : Ebû Usmân, İbn Mes'ûd (R) dan şöyle tahdîs etdi: Bir kimse Peygamber'e geldi ve kendisinin bir kadından bir öpücük yahut el ile dokunma yahut da herhangi bir şeye nâil olduğunu zikretdi.

---

19. Bu kadının Ensâra mensûb olduğu biliniyorsa da ismi mechûl kalmışdır. Bu adam da en sahîh kavle göre Ebu'l-Yeser Kâ'b ibn Amr ibn Abbâd el-Ensârî Selemî'dir. Akabe ile Bedr'de hâzır bulunan sahâbîlerdendir. Kısa boylu, koca karınlı bir zât olduğu halde boylu, poslu olan Peygamber'in amucası Abbâs ibn Abdulmuttalib'i Bedr'de esîr eden odur. Bedr sahâbîlerinin en sona kalanı olub elli beş hicrî senesinde Medîne'de vefât etmişdir.

Kıssa sâhibinin ismi hakkında beş rivâyet daha varsa da zikrinden sarf-ı nazar ediyoruz. Ancak kendisinden beşeriyet icâbı zinâ vâki' olmuş muttakî bir mu'min, fiiline ne kadar pişman olursa ,o da o türlü nedâmet göstermiş, insanların nazarlarından hâli olan bir yerde ma'siyet irtikâb ettiği halde — bu günkü şâyi ahlâka göre — havsalaya sığmaz bir cesâret ve fazîlet göstererek çâresini bulsunlar diye evvelâ bazı sahâbîlere, en nihâyet Peygamber'e mürâcaatla kendisine zinâ cezâsı tatbîk edilmesini istemişdir.

Tirmizî'nin rivâyetine nazaran Ebu'l-Yeser (R) in kendisi şöyle diyor: Hurma satın almak için bana bir kadın geldi. Evde daha iyisi var dedim. İçeriye beraber girdi. Üzerine saldırıb öptüm. Bunun üzerine Ebû Bekr'e gelib vak'ayı anlatdım. Tevbe et de kendini rüsvây etme dedi. Umer'e gidib anlatdım. O da: Tevbe et de kendini rüsvay etme, kimseye haber verme dedi. Sabredemedim. Rasûlullah'ın huzûruna gittim. İşi arz edince: «Allah yolunda gazâya gitmiş bir muslimanın karısına böyle mi bakarsın?» buyurdu. Ebu'l-Yeser bunun üzerine kendisini cehennem ehlinden olmuş zannıyle: Âh! Bu sâate gelinceye kadar keşki îymân etmemiş olaydım diye temennîde bulundu. Yine Ebu'l-Yeser; Rasûlullah uzun müddet başını eğdi. Nihâyet kendisine: Ekımi's-salâte... (Hûd: 114) âyeti vahy olundu dedikden sonra kıssasına metinde olduğu gibi devâm ediyor.

Bu hadîslerin mecmûundan yalnız harâm olan mahalden cimâ etmenin zinâ cezâsının tatbîkını icâb etdirdiği istidlâl olunuyor.

Yine bu hadîslerden beş vakıt namazın küçük günâhları irtikâb edenlere göre tevbe makamına kaaim olacağı m'anâsı çıkar... (Ahmed Naîm, *Tecrîd* Ter. II, 386-388).

O zât bu kabahatının keffâretini soruyor gibiydi. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allâh Hûd: 114 üncü âyetini indirdi. Râvî bundan sonra (39 rakamlı) Yezîd hadîsi gibi zikretdi.

٤١ — (...) حدثنا عثمان بن أبي شيبة. حدثنا جرير عن سليمان التيمي، بهذا الإسناد. قال: أصاب رجل من امرأة شيئا دون الفاحشة . فأتى عمر بن الخطاب فعظم عليه. ثم أتى أبا بكر فعظم عليه. ثم أتى النبي ﷺ. فذكر بمثل حديث يزيد والمعتمر.

41 — ( ) .... : Buradaki râvî de Suleymân et-Teymiyy isnâdı ile rivâyet edib : Bir kimse bir kadından fercde zinânın dûnunda bir şeye nâil oldu. Akıbinde Umer ibn Hattâb'a geldi. Umer bu fiili o şahıs aleyhine büyük bir kabahat gördü. Sonra o zât Ebû Bekr'e geldi. O da bunu büyük bir kabahat addetdi. Sonra Peygamber (S) e geldi dedi. Râvî hadîsin bundan sonrasını Yezîd'in ve Mu'temir'in (40 ve 41 rakamlı) hadîsleri gibi zikretdi.

٤٢ — (...) حدثنا يحيى بن يحيى وقتيبة بن سعيد وأبو بكر بن أبي شيبة ـ واللفظ ليحيى ـ (قال يحيى: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا) أبو الأحوص عن سماك، عن إبراهيم، عن علقمة والأسود، عن عبد الله قال: جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال: يا رسول الله! إني عالجت امرأة في أقصى المدينة. وإني أصبت منها ما دون أن أمسها . فأنا هذا. فاقض في ما شئت. فقال له عمر: لقد سترك الله، لو سترت نفسك. قال فلم يرد النبي ﷺ شيئا. فقام الرجل فانطلق. فأتبعه النبي ﷺ رجلا دعاه، وتلا عليه هذه الآية: أقم الصلاة طرفي النهار وزلفا من الليل إن الحسنات يذهبن السيئات ذلك ذكرى للذاكرين [١١/هود/١١٤]. فقال رجل من القوم: يا نبي الله! هذا له خاصة؟ قال «بل للناس كافة».

42 — ( ) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi : Peygamber (S) e bir kimse geldi ve : Yâ Rasûlallah! Ben Medîne şehrinin en uzak yerinde bir kadına el uzadıb faydalandım. Ben ondan cinsî münâsebet müstesnâ öpmek, sarılmak ve diğer sûretlerle faydalandım. İşte ben bu işleri yapan kimseyim. Binâenaleyh benim hakkımda istediğin hükmü ver dedi. Umer o adama : Allah seni örtmüşdür. Sen de kendi nefsinin kusûrunu örtseydin! dedi. Peygamber (S) o şahsa hiç bir şey söylemedi. Adam kalkıb gitdi. Peygamber onun arkasından bir kimse gönderib onu çağırtdı. Adam gelince Peygamber ona karşı : «Gündüzün iki uclarında gecenin gündüze yakın sâatlerinde dosdoğru namaz kıl. Şüphesiz ki gü-

zellikler, kötülükleri giderir. Bu kulağına söz gireceklere büyük öğüddür» (Hûd: 114) âyetini okudu. Bunun üzerine oradaki cemâatden bir kimse: Ey Allah'ın Peygamberi! Bu hüküm hâssaten ona mı mahsûsdur? diye sordu. Rasûlullah : «Hayır, insanların hepsi içindir» buyurdu.

٤٣ — (...) حدثنا محمد بن المثنى . حدثنا أبو النعمان، الحكم بن عبد الله العجلي . حدثنا شعبة عن سماك بن حرب . قال : سمعت إبراهيم يحدث عن خاله الأسود ، عن عبد الله ، عن النبي ﷺ بمعنى حديث أبي الأحوص . وقال في حديثه : فقال معاذ : يا رسول الله! هذا لهذا خاصة ، أو لنا عامة؟ قال « بل لكم عامة » .

43 — ( ) .... : Bize Şu'be tahdîs etdi. Simâk şöyle demişdir: Ben İbrâhîm'den işitdim. O, dayısı Esved'den tahdîs ediyordu. O da Abdullah'dan, o da Peygamber'den. Bu hadîs de (42 rakamlı) Ebu'l-Ahvas hadîsi tarzındadır. Bu râvî kendi hadîsinde dedi ki : Muâz: Yâ Rasûlallah! Bu hüküm hâssaten bu adam için midir? Yoksa umûmiyetle hepimize mi âiddir? diye sordu. Rasûlullah (S) : «Evet, topdan hepiniz içindir» buyurdu.

٤٤ — (٢٧٦٤) حدثنا الحسن بن علي الحلواني . حدثنا عمرو بن عاصم . حدثنا همام عن إسحاق ابن عبد الله بن أبي طلحة ، عن أنس ، قال : جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال : يا رسول الله! أصبت حدا فأقمه علي . قال : وحضرت الصلاة فصلى مع رسول الله ﷺ . فلما قضى الصلاة قال: يا رسول الله! إني أصبت حدا فأقم في كتاب الله. قال « هل حضرت الصلاة معنا؟ » قال: نعم. قال « قد غفر لك » .

44 — (2764) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi : Peygamber'e bir adam geldi ve : Yâ Rasûlallah! Ben cezâ gerekdirecek bir kabahat işledim. Binâenaleyh o cezâyı bana tatbîk et dedi. Râvî der ki : Bu anda namaz vaktı gelmişdi. O zât da Rasûlullah ile beraber namaz kıldı. Namaz bitince o zât yine : Yâ Rasûlallah! Ben cezâ gerekdirecek bir kabahat işledim. Binâenaleyh hakkımda ALLÂH'IN KİTÂBI'nı (Ya'nî Allâh'ın kitâbında emrettiği cezâyı) bana tatbîk eyle! dedi. Rasûlullah (S) : «Sen bizimle birlikde namazda hâzır bulundun mu?» diye sordu. O zât: Evet bulundum dedi. Rasûlullah : «Kabahatin mağfiret olunmuşdur» buyurdu.

٤٥ – (٢٧٦٥) حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ (وَاللَّفْظُ لِزُهَيْرٍ) قَالَا : حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ . حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ . حَدَّثَنَا شَدَّادٌ . حَدَّثَنَا أَبُو أُمَامَةَ قَالَ : بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ ، وَنَحْنُ قُعُودٌ مَعَهُ ، إِذْ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِنِّي أَصَبْتُ حَدًّا . فَأَقِمْهُ عَلَيَّ . فَسَكَتَ عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . ثُمَّ أَعَادَ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِنِّي أَصَبْتُ حَدًّا . فَأَقِمْهُ عَلَيَّ . فَسَكَتَ عَنْهُ . وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَمَّا انْصَرَفَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَبُو أُمَامَةَ : فَاتَّبَعَ الرَّجُلُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حِينَ انْصَرَفَ . وَاتَّبَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْظُرُ مَا يَرُدُّ عَلَى الرَّجُلِ . فَلَحِقَ الرَّجُلُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ :

يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِنِّي أَصَبْتُ حَدًّا ، فَأَقِمْهُ عَلَيَّ . قَالَ أَبُو أُمَامَةَ : فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « أَرَأَيْتَ حِينَ خَرَجْتَ مِنْ بَيْتِكَ ، أَلَيْسَ قَدْ تَوَضَّأْتَ فَأَحْسَنْتَ الْوُضُوءَ ؟ » قَالَ : بَلَى . يَا رَسُولَ اللَّهِ ! قَالَ « ثُمَّ شَهِدْتَ الصَّلَاةَ مَعَنَا ؟ » فَقَالَ : نَعَمْ . يَا رَسُولَ اللَّهِ ! قَالَ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ غَفَرَ لَكَ حَدَّكَ . - أَوْ قَالَ - ذَنْبَكَ » .

45 — (2765) .... : Ebû Umâme tahdîs edib şöyle dedi : Bizler mescidde Rasûlullah'ın maiyyetinde oturmuş halde bulunduğumuz sırada bir adam çıkageldi ve : Yâ Rasûlallah! Ben cezâyı gerekdirecek bir kabahat işledim. Binâenaleyh bunun cezâsını bana tatbîk et dedi. Rasûlullah (S) ona cevâb vermeyib sükût etdi. O zât bu sözlerini tekrâr edib : Yâ Rasûlallah! Ben cezâyı gerekdirecek bir kabahat işledim. Bana cezâ tatbîk et dedi. Rasûlullah bu sözden yine sükût etdi. Bu sırada namaz ikâmet edildi. Ebû Umâme der ki : Allâh'ın Peygamber'i namazdan çıkınca o zât, Rasûlullah'ın ardından gitdi ve : Yâ Rasûlallah! Ben cezâ gerekdirecek bir kabahat yapdım. Artık bana bir cezâ tatbîk et dedi. Ebû Umâme der ki : Bunun üzerine Rasûlullah ona : «Bana haber ver : Sen evinden çıkdığında abdest almış ve abdesti de güzel almış değil misin?» dedi. O zât : Evet, öyle yapdım yâ Rasûlallah! dedi. Rasûlullah bu sefer : «Sonra sen bizimle beraber şu namazda hâzır bulundun mu?» dedi. O zât: Evet bulundum yâ Rasûlallah! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah ona : «Şüphe yok ki Allah senin cezânı — yahut da — Günâhını — senin lehine mağfiret etmişdir» buyurdu.

(٨) باب قبول توبة القاتل وإن كثر قتله

٤٦ – (٢٧٦٦) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار (واللفظ لابن المثنى). قالا: حدثنا معاذ ابن هشام. حدثني أبي عن قتادة، عن أبي الصديق، عن أبي سعيد الخدري؛ أن نبي الله ﷺ قال «كان فيمن كان قبلكم رجل قتل تسعة وتسعين نفسا. فسأل عن أعلم أهل الأرض فدل على راهب. فأتاه فقال: إنه قتل تسعة وتسعين نفسا. فهل له من توبة؟ فقال: لا. فقتله. فكمل به مائة. ثم سأل عن أعلم أهل الأرض فدل على رجل عالم. فقال: إنه قتل مائة نفس. فهل له من توبة؟ فقال: نعم. ومن يحول بينه وبين التوبة؟ انطلق إلى أرض كذا وكذا. فإن بها أناسا يعبدون الله فاعبد الله معهم. ولا ترجع إلى أرضك فإنها أرض سوء. فانطلق حتى إذا نصف الطريق أتاه الموت. فاختصمت فيه ملائكة الرحمة وملائكة العذاب. فقالت ملائكة الرحمة: جاء تائبا مقبلا بقلبه إلى الله. وقالت ملائكة العذاب: إنه لم يعمل خيرا قط. فأتاهم ملك في صورة آدمي. فجعلوه بينهم. فقال: قيسوا ما بين الأرضين. فإلى أيتهما كان أدنى، فهو له. فقاسوه فوجدوه أدنى إلى الأرض التي أراد. فقبضته ملائكة الرحمة».

قال قتادة: فقال الحسن: ذكر لنا؛ أنه لما أتاه الموت نأى بصدره.

(8) ÖLDÜRMESİ ÇOK OLSA DA KAATİLİN TEVBESİNİN KABÛLU BÂBI

46 — (2766) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) den (şöyle demişdir): Allâh'ın Peygamber'i (S) şöyle buyurdu: «Sizden evvelki ümmetler içinde bir adam vardı ki doksan dokuz insan öldürmüşdü. Bu zât, yer ahâlîsinin en âlim insanının kim olduğunu sordu. Kendisine bir râhib delâlet olundu. O, râhib'e geldi ve: Bu adam doksan dokuz nefis öldürdü. Onun için bir tevbe var mıdır? dedi. Râhib: Hayır, yokdur diye cevâb verdi. Bu menfî cevâb üzerine kaatil o rahibi de öldürdü. Bu sonuncu cinâyetle öldürdüğü kimselerin sayısı yüze tamamlandı. Sonra yine yeryüzü halkının en âlim olan kişisini sorub aradı. Kendisi, âlim bir kimseye delâlet edildi. Onun yanına gelince: Bu adam yüz tâne insan öldürmüşdür. Acaba onun için bir tevbe yolu var mıdır? dedi. O âlim zât: Evet vardır. İnsan ile tevbesi arasına kim perde olabilir? Sen fulân ve fulân yere git. Çünkü orada Allah'a ibâdet etmekde olan bir takım insanlar vardır. Sen de onlarla beraber Allâh'a ibâdet (ve günâhlarından tevbe) et ve sakın bir daha kendi memleketine dönme. Çünkü orası kötü

bir mıntakadır dedi. Bunun üzerine o kaatil işi, söylenen yere doğru yönelib gitdi. Nihâyet yolun yarısına vardığı zaman kendisine ölüm geldi. Şimdi rahmet melekleri ile azâb melekleri muhâsamaya başladılar: Rahmet melekleri: Bu adam tevbe ederek ve kalbi ile Allâh'a yönelerek bize doğru geldi dediler. Azâb melekleri de: Bu adam hiç bir hayır işlememişdir dediler. Bu sırada insan kılığında başka bir melek geldi. Her iki taraf bu meleği aralarında hakem yapdılar. O melek: Şimdi siz buradan i'tibâren geldiği yer ile gideceği yerin mesâfesini ölçüb biribirine tatbîk ediniz. Bunun bulunduğu bu yer, iki yerden hangisine daha yakın ise bu kimse oraya âid olur dedi. Melekleri mesâfeleri ölçtüler ve o zâtın gitmek istediği yere daha yakın bir yerde yatmış olduğunu gördüler. Bunun üzerine onun rûhunu rahmet melekleri aldılar.

Katâde dedi ki: Hasen: O zâtın kendisine ölüm geldiği zaman, göğsünü gitmek istediği yere doğru yöneltib uzatdığı haberi bize zikrolundu dedi.

٤٧ — (..) حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا الصِّدِّيقِ النَّاجِيَّ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ «أَنَّ رَجُلًا قَتَلَ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ نَفْسًا . فَجَعَلَ يَسْأَلُ : هَلْ لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ ؟ فَأَتَى رَاهِبًا فَسَأَلَهُ فَقَالَ : لَيْسَتْ لَكَ تَوْبَةٌ . فَقَتَلَ الرَّاهِبَ . ثُمَّ جَعَلَ يَسْأَلُ . ثُمَّ خَرَجَ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَى قَرْيَةٍ فِيهَا قَوْمٌ صَالِحُونَ . فَلَمَّا كَانَ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ أَدْرَكَهُ الْمَوْتُ . فَنَأَى بِصَدْرِهِ . ثُمَّ مَاتَ . فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ . فَكَانَ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ أَقْرَبَ مِنْهَا بِشِبْرٍ . فَجُعِلَ مِنْ أَهْلِهَا» .

47 — ( ) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) den; o da Peygamber (S) den: «Bir adam doksan dokuz kişi öldürdü. Sonra bu adam kendisi için bir tevbe olub olmadığını sormaya başladı. Derken bir râhibe varıb bunu ona sordu. Râhib: Senin için hiçbir tevbe yokdur dedi. Bunun üzerine kaatil, râhibi de öldürdü. Sonra bu adam yine sormaya başladı. Sonra bir köyden, içinde iyi kimseler bulunan diğer bir köye doğru yola çıkdı. Nihâyet yolun bir kısmına vardığında kendisine ölüm erişdi. Göğsünü tevbekâr olmak için gitmekde olduğu köye doğru yöneltdi, sonra öldü. Şimdi rahmet melekleri ile azâb melekleri bu kimse hakkında muhâsame etdiler. Neticede o kimse iyilerin bulunduğu köye, diğer köyden bir karış daha yakın bulundu ve bu sebeble o zât iyilerin köyü halkından kılındı.

٤٨ — (..) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَ حَدِيثِ مُعَاذِ بْنِ مُعَاذٍ . وَزَادَ فِيهِ «فَأَوْحَى اللهُ إِلَى هَٰذِهِ : أَنْ تَبَاعَدِي . وَإِلَى هَٰذِهِ : أَنْ تَقَرَّبِي» .

48 — ( ) .... : Burada da Şu'be, Katâde'den, bu isnâdla (47 rakamlı) Muâz ibn Muâz hadîsi tarzında rivâyet etdi. Ve bu hadîsde şunu ziyâde etmişdir: Bunun üzerine Yüce Allâh tevbekârın, kendi köyüne: Sen biraz uzaklaş! diye; tevbe için gideceği köye de: Sen biraz yaklaş! diye vahyetdi»[20].

٤٩ — (٢٧٦٧) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو أسامة عن طلحة بن يحيى، عن أبي بردة، عن أبي موسى قال: قال رسول الله ﷺ «إذا كان يوم القيامة، دفع الله عز وجل إلى كل مسلم، يهوديا أو نصرانيا. فيقول: هذا فكاكك من النار».

49 — (2767) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Kıyâmet günü olduğu zaman Azîz ve Celîl olan Allah her bir muslim kişiye bir Yahûdî yahut bir Hristiyân iletir de: Bu senin ateşden kurtulmandır, fidyendir buyurur».

٥٠ — (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عفان بن مسلم. حدثنا همام. حدثنا قتادة؛ أن عونا وسعيد بن أبي بردة حدثاه؛ أنهما شهدا أبا بردة يحدث عمر بن عبد العزيز عن أبيه، عن النبي ﷺ قال «لا يموت رجل مسلم إلا أدخل الله مكانه، النار، يهوديا أو نصرانيا» قال: فاستحلفه عمر بن عبد العزيز بالله الذي لا إله إلا هو، ثلاث مرات؛ أن أباه حدثه عن رسول الله ﷺ. قال فحلف له. قال فلم يحدثني سعيد أنه استحلفه. ولم ينكر على عون قوله.

(...) حدثنا إسحق بن إبراهيم ومحمد بن المثنى. جميعا عن عبد الصمد بن عبد الوارث. أخبرنا همام. حدثنا قتادة، بهذا الإسناد، نحو حديث عفان. وقال: عون بن عتبة.

50 — ( ) Bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe tahdîs etdi. Bize Affân ibn Muslim tahdîs etdi. Bize Hemmâm tahdîs etdi. Bize Katâde tahdîs etdi ki ona da Avn ile Saîd ibn Ebî Burde tahdîs etmişlerdir. Onlar ikisi Ebû Burde'ye şehâdet etdiler ki o, Umer ibn Abdilazîz'den, o da babasından tahdîs ediyordu: Peygamber (S): «Musliman bir kimse ölünce Allah muhakkak onun ateşdeki yerine bir Yahûdî, yahut da bir Nasrâniyyi girdirecekdir» buyurdu. Râvî dedi ki: Umer ibn Abdilazîz (öl: 101), Ebû Mûsâ'nın oğlu Ebû Burde'ye, bu hadîsi babası Ebû Mûsâ'nın hakî-

20. Hadîsin muhteveyâtında gerek İslâmî ilimler, gerekse fennî telâkkîlere göre îzâh ve tevcihler yapılması îcâb eden husûslar vardır. Fakat bu hadîslerin mevzûu tevbe ve istiğfâra teşvik mâhiyetinde eski ummetlere âid bir hikâyenin naklinden ibâret bulunduğu için şârihler uzun uzadıya tevcîh ve îzâhlara luzûm görmemişlerdir.

katen Rasûlullah (S) dan tahdîs etdiğine dâir kendisinden başka hiçbir tanrı bulunmayan Allah adına üç defa yemîn etmesini istedi. Ebû Burde de onun için bu yemîni yapdı. Ebû Katâde : Saîd bana, Umer ibn Abdilazîz'in ondan yemîn etmesini istediğini tahdîs etmedi, fakat Avn'ın sözünü de red etmedi dedi.

( ) .... : Burada da bize Katâde bu isnâdla (50 rakamlı) Affân ibn Muslim hadîsi tarzında tahdîs etmişdir. Ve burada : Avn ibn Utbe, diye râvînin ismini tam söylemişdir.

٥١ — (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَبَّادِ بْنِ جَبَلَةَ بْنِ أَبِي رَوَّادٍ . حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ بْنُ عُمَارَةَ . حَدَّثَنَا شَدَّادٌ ، أَبُو طَلْحَةَ الرَّاسِبِيُّ عَنْ غَيْلَانَ بْنِ جَرِيرٍ ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « يَجِيءُ ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، نَاسٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ، بِذُنُوبٍ أَمْثَالِ الْجِبَالِ . فَيَغْفِرُهَا اللهُ لَهُمْ . وَيَضَعُهَا عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى » فِيمَا أَحْسِبُ أَنَا .

قَالَ أَبُو رَوْحٍ : لَا أَدْرِي مِمَّنِ الشَّكُّ .

قَالَ أَبُو بُرْدَةَ : فَحَدَّثْتُ بِهِ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ فَقَالَ : أَبُوكَ حَدَّثَكَ هَذَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؟ قُلْتُ : نَعَمْ .

51 — ( ) .... : Ebû Burde, babası Ebû Mûsâ'dan, Peygamber (S) : «Kıyâmet günü muslimanlardan bir takım insanlar dağlar misâli bir çok günâhlarla getirilirler. Allah onların bu günâhlarını mağfiret buyurur da böyle günâhları Yahûdîler ve Hristiyânlar üzerine kor» buyurdu. Râvî : Benim zannetdiğime göre böyledir demişdir. Ebû Ravh da : Ben hadîsdeki bu şekkin kimden olduğunu bilmiyorum demişdir. Ebû Burde : Ben bu hadîsi Halîfe Umer ibn Abdulazîz'e tahdîs etdim. O : Bunu sana baban Ebû Mûsâ Peygamber'den mi tahdîs etdi? diye sordu. Ben de : Evet dedim dedi.

٥٢ — (٢٧٦٨) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هِشَامٍ الدَّسْتَوَائِيِّ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ قَالَ : قَالَ رَجُلٌ لِابْنِ عُمَرَ : كَيْفَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ فِي النَّجْوَى ؟ قَالَ : سَمِعْتُهُ يَقُولُ « يُدْنَى الْمُؤْمِنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ . حَتَّى يَضَعَ عَلَيْهِ كَنَفَهُ . فَيُقَرِّرُهُ بِذُنُوبِهِ . فَيَقُولُ : هَلْ تَعْرِفُ ؟ فَيَقُولُ : أَيْ رَبِّ ! أَعْرِفُ . قَالَ : فَإِنِّي قَدْ سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا ، وَإِنِّي أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ . فَيُعْطَى صَحِيفَةَ حَسَنَاتِهِ . وَأَمَّا الْكُفَّارُ وَالْمُنَافِقُونَ فَيُنَادَى بِهِمْ عَلَى رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ : هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللهِ » .

52 — (2768) .... : Safvân ibn Muhriz şöyle dedi:[21] Bir kimse Abdullah ibn Umer'e :

— Rasûlullah'ı Necvâ[22] hakkında söz söylerken nasıl işitdin? diye sordu. İbn Umer de dedi ki :

— Ben Rasûlullah'dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Mu'min, kıyâmet gününde Azîz ve Celîl olan Rabbına yaklaşdırılır. Hatta Allah onun üzerine şefekat kanadını[23] koyar da (gizlice) ona bütün günâhlarını takrîr edib söyler. Rabbı kuluna : Sen şu günâhı tanıyor musun? der. Kul : Ey Rabbım! Tanıyorum diye ikrâr verir. Allah : (Ey Kulum!) Ben senin aleyhindeki bu günâhları dünyâda iken halkdan gizledim. Bu gün de senin lehine bunları mağfiret ediyorum buyurur. Muteâkiben mu'mine hasenâtının sahîfesi verilir. Kâfirlere ve munâfıklara gelince onlar birçok halkın gözleri önünde : Bunlar Allâh'a karşı yalan söyliyen kimselerdir diye nidâ olunub i'lân edilirler».

---

21. Hadîsin Buhârî'deki sevk sûreti, rivâyet ilmi bakımından mustesnâ bir ilmî kıymeti hâizdir. Şöyle ki : Bu hadîsi Abdullah ibn Umer'den rivâyet eden Mâzinî Safvân ibn Muhriz şöyle diyor : Bir kerre Abdullah ibn Umer'in elinden tutub giderken birisi geldi ve İbn Umer'e : Rasûlullah'ın *Necvâ* hakkındaki beyânatını nasıl işitdin (bunu lütfen bildirir misin)? diye sordu. İbn Umer de Rasûlullah'dan şöyle buyururken işitdim... diye hadîsi sevk etdi demişdir (*Buhârî, mezâlim, bâbu kavli'llâhi Teâlâ : «Elâ lâ'netu'llâhi ale'z-zâlimîn* —Hûd: 18—, III, 257 «14»; *Buhârî, tefsîr,* Hûd: 18, VI, 141 «205»; *Buhârî, edeb, setru'l-mu'min alâ nefsihi,* VIII, 36 «98»;; *Buhârî, tevhîd, bâbu kelâmi Rabbı azze ve celle yevme'l-kıyâme mea'l-Enbiyâ ve gayrihim,* IX, 264 «140»).

Târîhî hâdiselerin vukûu sırasında hâzır bulunub da nakledenlerin, hâdise ricâlinin o sıradaki vaziyetlerine dâir de az çok ma'lûmat vermelerinin, asıl hâdisenin vukûunun doğruluğu üzerinde derin bir te'sîri vardır. Meselâ söylenen bir sözün veyahut işlenen bir işin kaail ve faailinin o sırada ayakda veya oturur bulunduğunun, neş'eli veya asabî olduğunun nakli, tenkîdli târih âlimlerinin en çok aradıkları bir meseledir. Bu ince noktaya hadis râvîlerinin pek çok ehemmiyet verdiklerini bir çok hadîslerin nakli sırasında görmekteyiz. Burada da râvî Safvân ibn Muhriz bu hadîsi İbn Umer'den işidirkenki hâli olduğu gibi tasvîr etmiş ve bize kıymetli bir hadis vesikası vermişdir.

Safvân ibn Muhriz, Basrâ'da yetişen tâbiî âlimlerindendir. Aynî, 94. hicrî târihinde vefât ettiğini bildiriyor.

22. *Necvâ,* yavaşca söz söylemeye denir ki fısıldama ta'bir olunur. Nitekim İbn Esîr *en-Nihâye*'de : Necvâ, isimdir, masdar makamına kaimdir. Kıyâmet gününde Yüce Allâh'ın mu'min kuluna gizlice hitâbıdır der. Hadis şârihleri de necvâ : Yüce Allah ile mu'min kulu arasında kıyâmet günündeki gizli mükâlemesidir ki bunda ma'siyetleri gizlice kendisine ta'dâd olunur. Bu Allah'ın fadlıdır, diyorlar.

23. Hadîsin bu fıkrası, Allâh'ın mu'min kulunu rahmet kanadı altına alıb da mevkıf halkının nazarlarından örterek hitâb ve suâl buyurmasını beliğ bir temsîl ile ifâde etmekdedir. *Kenef* lafzı hadîslerdeki kullanışlarına göre cânib, viâ, mahfaza gibi çeşitli ma'nâlara gelir. Bunların hepsinde setr ve muhâfaza ma'nâsı müşterekdir. Bu hadîsde kenef ve ilâhî hıfz, kuşun kanadından istiâre edilmişdir. Kuş kanadı ile kendi hayâtını koruduğu gibi yumurtasını da örtüb muhâfaza eder. İşte bu hal, Allâh'ın, mu'min kulunu mevkıf ahâlisinin nazarlarından setr edib zelîl olmakdan siyânet etmesi için istiâre buyurulmuşdur.

(٩) باب حديث توبة كعب بن مالك وصاحبيه

٥٣ – (٢٧٦٩) حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ، أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَرْحٍ ، مَوْلَىٰ بَنِي أُمَيَّةَ. أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. قَالَ: ثُمَّ غَزَا رَسُولُ اللهِ ﷺ غَزْوَةَ تَبُوكَ . وَهُوَ يُرِيدُ الرُّومَ وَنَصَارَى الْعَرَبِ بِالشَّامِ.

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ : فَأَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ كَعْبٍ كَانَ قَائِدَ كَعْبٍ، مِنْ بَنِيهِ ، حِينَ عَمِيَ . قَالَ: سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُ حَدِيثَهُ حِينَ تَخَلَّفَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ . قَالَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ : لَمْ أَتَخَلَّفْ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا قَطُّ . إِلَّا فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ . غَيْرَ أَنِّي قَدْ تَخَلَّفْتُ فِي غَزْوَةِ بَدْرٍ . وَلَمْ يُعَاتِبْ أَحَدًا تَخَلَّفَ عَنْهُ . إِنَّمَا خَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَالْمُسْلِمُونَ يُرِيدُونَ عِيرَ قُرَيْشٍ . حَتَّىٰ جَمَعَ اللهُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ عَدُوِّهِمْ ، عَلَىٰ غَيْرِ مِيعَادٍ . وَلَقَدْ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ حِينَ تَوَاثَقْنَا عَلَى الْإِسْلَامِ . وَمَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِهَا مَشْهَدَ بَدْرٍ . وَإِنْ كَانَتْ بَدْرٌ أَذْكَرَ فِي النَّاسِ مِنْهَا . وَكَانَ مِنْ خَبَرِي ، حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ ، أَنِّي لَمْ أَكُنْ قَطُّ أَقْوَىٰ وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ . وَاللهِ ! مَا جَمَعْتُ قَبْلَهَا رَاحِلَتَيْنِ قَطُّ . حَتَّىٰ جَمَعْتُهُمَا فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ. فَغَزَاهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي حَرٍّ شَدِيدٍ. وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا بَعِيدًا وَمَفَازًا . وَاسْتَقْبَلَ عَدُوًّا كَثِيرًا . فَجَلَا لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرَهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا أُهْبَةَ غَزْوِهِمْ . فَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِمُ الَّذِي يُرِيدُ . وَالْمُسْلِمُونَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ كَثِيرٌ. وَلَا يَجْمَعُهُمْ كِتَابُ حَافِظٍ (يُرِيدُ، بِذَٰلِكَ، الدِّيوَانَ) . قَالَ كَعْبٌ: فَقَلَّ رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَتَغَيَّبَ ، يَظُنُّ أَنَّ ذَٰلِكَ سَيَخْفَىٰ لَهُ ، مَا لَمْ يَنْزِلْ فِيهِ وَحْيٌ مِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ . وَغَزَا رَسُولُ اللهِ ﷺ تِلْكَ الْغَزْوَةَ حِينَ طَابَتِ الثِّمَارُ وَالظِّلَالُ . فَأَنَا إِلَيْهَا أَصْعَرُ . فَتَجَهَّزَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ . وَطَفِقْتُ أَغْدُو لِكَيْ أَتَجَهَّزَ مَعَهُمْ . فَأَرْجِعُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا . وَأَقُولُ فِي نَفْسِي : أَنَا قَادِرٌ عَلَىٰ ذَٰلِكَ ، إِذَا أَرَدْتُ . فَلَمْ يَزَلْ ذَٰلِكَ يَتَمَادَىٰ بِي حَتَّى اسْتَمَرَّ بِالنَّاسِ الْجِدُّ . فَأَصْبَحَ رَسُولُ اللهِ ﷺ غَادِيًا وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ . وَلَمْ أَقْضِ مِنْ جَهَازِي شَيْئًا. ثُمَّ غَدَوْتُ فَرَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا . فَلَمْ يَزَلْ ذَٰلِكَ يَتَمَادَىٰ بِي حَتَّىٰ أَسْرَعُوا وَتَفَارَطَ الْغَزْوُ . فَهَمَمْتُ أَنْ أَرْتَحِلَ فَأُدْرِكَهُمْ . فَيَالَيْتَنِي فَعَلْتُ . ثُمَّ لَمْ يُقَدَّرْ ذَٰلِكَ لِي . فَطَفِقْتُ، إِذَا خَرَجْتُ فِي النَّاسِ ، بَعْدَ خُرُوجِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، يَحْزُنُنِي أَنِّي لَا أَرَىٰ لِي أُسْوَةً . إِلَّا رَجُلًا مَغْمُوصًا عَلَيْهِ

فِي النِّفَاقِ   . أَوْ رَجُلًا مِمَّنْ عَذَرَ اللّٰهُ مِنَ الضُّعَفَاءِ . وَلَمْ يَذْكُرْنِي رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ حَتَّىٰ بَلَغَ تَبُوكًا فَقَالَ، وَهُوَ جَالِسٌ فِي الْقَوْمِ بِتَبُوكَ « مَافَعَلَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ؟ » قَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلِمَةَ : يَا رَسُولَ اللّٰهِ! حَبَسَهُ بُرْدَاهُ وَالنَّظَرُ فِي عِطْفَيْهِ   فَقَالَ لَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ : بِئْسَ مَاقُلْتَ . وَاللّٰهِ! يَا رَسُولَ اللّٰهِ! مَاعَلِمْنَا عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا. فَسَكَتَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ . فَبَيْنَمَا هُوَ عَلَىٰ ذَٰلِكَ رَأَىٰ رَجُلًا مُبَيِّضًا   يَزُولُ بِهِ السَّرَابُ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « كُنْ أَبَا خَيْثَمَةَ   » ، فَإِذَا هُوَ أَبُو خَيْثَمَةَ الْأَنْصَارِيُّ . وَهُوَ الَّذِي تَصَدَّقَ بِصَاعِ التَّمْرِ حِينَ لَمَزَهُ الْمُنَافِقُونَ   .

فَقَالَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ: فَلَمَّا بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَدْ تَوَجَّهَ قَافِلًا   مِنْ تَبُوكَ، حَضَرَنِي بَثِّي فَطَفِقْتُ أَتَذَكَّرُ الْكَذِبَ وَأَقُولُ : بِمَ أَخْرُجُ مِنْ سَخَطِهِ غَدًا؟ وَأَسْتَعِينُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ كُلَّ ذِي رَأْيٍ مِنْ أَهْلِي . فَلَمَّا قِيلَ لِي : إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَدْ أَظَلَّ قَادِمًا   ، زَاحَ   عَنِّي الْبَاطِلُ . حَتَّىٰ عَرَفْتُ أَنِّي لَنْ أَنْجُوَ مِنْهُ بِشَيْءٍ أَبَدًا . فَأَجْمَعْتُ صِدْقَهُ   . وَصَبَّحَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ قَادِمًا . وَكَانَ ، إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ ، بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَرَكَعَ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ . ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ . فَلَمَّا فَعَلَ ذَٰلِكَ جَاءَهُ الْمُخَلَّفُونَ . فَطَفِقُوا يَعْتَذِرُونَ إِلَيْهِ . وَيَحْلِفُونَ لَهُ . وَكَانُوا بِضْعَةً وَثَمَانِينَ رَجُلًا . فَقَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَلَانِيَتَهُمْ . وَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ . وَوَكَلَ سَرَائِرَهُمْ إِلَى اللّٰهِ . حَتَّىٰ جِئْتُ . فَلَمَّا سَلَّمْتُ ، تَبَسَّمَ تَبَسُّمَ الْمُغْضَبِ ثُمَّ قَالَ « تَعَالَ » فَجِئْتُ أَمْشِي حَتَّىٰ جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ . فَقَالَ لِي « مَا خَلَّفَكَ ؟ أَلَمْ تَكُنْ قَدِ ابْتَعْتَ ظَهْرَكَ ؟ » قَالَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! إِنِّي، وَاللّٰهِ ! لَوْ جَلَسْتُ عِنْدَ غَيْرِكَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، لَرَأَيْتُ أَنِّي سَأَخْرُجُ مِنْ سَخَطِهِ بِعُذْرٍ . وَلَقَدْ أُعْطِيتُ جَدَلًا   . وَلَٰكِنِّي ، وَاللّٰهِ ! لَقَدْ عَلِمْتُ ، لَئِنْ حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حَدِيثَ كَذِبٍ تَرْضَىٰ بِهِ عَنِّي، لَيُوشِكَنَّ   اللّٰهُ أَنْ يُسْخِطَكَ عَلَيَّ . وَلَئِنْ حَدَّثْتُكَ حَدِيثَ صِدْقٍ تَجِدُ عَلَيَّ فِيهِ   ، إِنِّي لَأَرْجُو فِيهِ عُقْبَى اللّٰهِ   . وَاللّٰهِ! مَا كَانَ لِي عُذْرٌ . وَاللّٰهِ! مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوَىٰ وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْكَ . قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « أَمَّا هَٰذَا ، فَقَدْ صَدَقَ . فَقُمْ حَتَّىٰ يَقْضِيَ اللّٰهُ فِيكَ » فَقُمْتُ . وَثَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِي سَلِمَةَ فَاتَّبَعُونِي . فَقَالُوا لِي : وَاللّٰهِ ! مَا عَلِمْنَاكَ أَذْنَبْتَ ذَنْبًا قَبْلَ هَٰذَا . لَقَدْ عَجَزْتَ فِي أَنْ لَا تَكُونَ اعْتَذَرْتَ إِلَىٰ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ ، بِمَا اعْتَذَرَ بِهِ إِلَيْهِ الْمُخَلَّفُونَ . فَقَدْ كَانَ كَافِيَكَ ذَنْبَكَ ، اسْتِغْفَارُ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ لَكَ .

قال: فوالله! ما زالوا يؤنبونني حتى أردت أن أرجع إلى رسول الله ﷺ. فأكذب نفسي. قال ثم قلت لهم: هل لقي هذا معي من أحد؟ قالوا: نعم. لقيه معك رجلان. قالا مثل ما قلت. فقيل لهما مثل ما قيل لك. قال قلت: من هما؟ قالوا: مرارة بن ربيعة العامري، وهلال بن أمية الواقفي. قال فذكروا لي رجلين صالحين قد شهدا بدرا، فيهما أسوة. قال فمضيت حين ذكروهما لي.

قال ونهى رسول الله ﷺ المسلمين عن كلامنا، أيها الثلاثة، من بين من تخلف عنه. قال، فاجتنبنا الناس. وقال، تغيروا لنا حتى تنكرت لي في نفسي الأرض. فما هي بالأرض التي أعرف. فلبثنا على ذلك خمسين ليلة. فأما صاحباي فاستكانا وقعدا في بيوتهما يبكيان. وأما أنا فكنت أشب القوم وأجلدهم. فكنت أخرج فأشهد الصلاة وأطوف في الأسواق ولا يكلمني أحد. وآتي رسول الله ﷺ فأسلم عليه، وهو في مجلسه بعد الصلاة. فأقول في نفسي: هل حرك شفتيه برد السلام، أم لا؟ ثم أصلي قريبا منه وأسارقه النظر. فإذا أقبلت على صلاتي نظر إلي. وإذا التفت نحوه أعرض عني. حتى إذا طال ذلك علي من جفوة المسلمين، مشيت حتى تسورت جدار حائط أبي قتادة، وهو ابن عمي، وأحب الناس إلي. فسلمت عليه. فوالله! ما رد علي السلام. فقلت له: يا أبا قتادة! أنشدك بالله! هل تعلمن أني أحب الله ورسوله؟ قال فسكت. فعدت فناشدته. فسكت. فعدت فناشدته. فقال: الله ورسوله أعلم. ففاضت عيناي، وتوليت، حتى تسورت الجدار.

فبينا أنا أمشي في سوق المدينة، إذا نبطي من نبط أهل الشام، ممن قدم بالطعام يبيعه بالمدينة. يقول: من يدل على كعب بن مالك. قال فطفق الناس يشيرون له إلي. حتى جاءني فدفع إلي كتابا من ملك غسان. وكنت كاتبا. فقرأته فإذا فيه: أما بعد. فإنه قد بلغنا أن صاحبك قد جفاك. ولم يجعلك الله بدار هوان ولا مضيعة. فالحق بنا نواسك. قال فقلت، حين قرأتها: وهذه أيضا من البلاء. فتياممت بها التنور فسجرتها بها. حتى إذا مضت أربعون من الخمسين، واستلبث الوحي، إذا رسول رسول الله ﷺ يأتيني فقال: إن رسول الله ﷺ يأمرك أن تعتزل امرأتك. قال فقلت: أطلقها أم ماذا أفعل؟ قال: لا. بل اعتزلها. فلا تقربنها. قال فأرسل إلى صاحبي بمثل ذلك. قال فقلت لامرأتي: الحقي بأهلك فكوني عندهم حتى يقضي الله في هذا الأمر. قال

لَيْسَ لَهُ خَادِمٌ. فَهَلْ تَكْرَهُ أَنْ أَخْدُمَهُ؟ قَالَ «لَا. وَلَكِنْ لَا يَقْرَبَنَّكِ» فَقَالَتْ: إِنَّهُ، وَاللهِ! مَا بِهِ حَرَكَةٌ إِلَى شَيْءٍ. وَوَاللهِ! مَازَالَ يَبْكِي مُنْذُ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ. إِلَى يَوْمِهِ هَذَا.

قَالَ فَقَالَ لِي بَعْضُ أَهْلِي: لَوِ اسْتَأْذَنْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي امْرَأَتِكَ؟ فَقَدْ أَذِنَ لِامْرَأَةِ هِلَالِ بْنِ أُمَيَّةَ أَنْ تَخْدُمَهُ. قَالَ فَقُلْتُ: لَا أَسْتَأْذِنُ فِيهَا رَسُولَ اللهِ ﷺ. وَمَا يُدْرِينِي مَاذَا يَقُولُ رَسُولُ اللهِ ﷺ، إِذَا اسْتَأْذَنْتُهُ فِيهَا، وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌّ. قَالَ فَلَبِثْتُ بِذَلِكَ عَشْرَ لَيَالٍ. فَكَمُلَ لَنَا خَمْسُونَ لَيْلَةً مِنْ حِينِ نُهِيَ عَنْ كَلَامِنَا. قَالَ ثُمَّ صَلَّيْتُ صَلَاةَ الْفَجْرِ صَبَاحَ خَمْسِينَ لَيْلَةً، عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ عَلَى الْحَالِ الَّتِي ذَكَرَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَّا. قَدْ ضَاقَتْ عَلَيَّ نَفْسِي وَضَاقَتْ عَلَيَّ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ، سَمِعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أَوْفَى عَلَى سَلْعٍ يَقُولُ، بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا كَعْبُ بْنَ مَالِكٍ! أَبْشِرْ. قَالَ فَخَرَرْتُ سَاجِدًا. وَعَرَفْتُ أَنْ قَدْ جَاءَ فَرَجٌ.

قَالَ فَآذَنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ النَّاسَ بِتَوْبَةِ اللهِ عَلَيْنَا، حِينَ صَلَّى صَلَاةَ الْفَجْرِ. فَذَهَبَ النَّاسُ يُبَشِّرُونَنَا. فَذَهَبَ قِبَلَ صَاحِبَيَّ مُبَشِّرُونَ. وَرَكَضَ رَجُلٌ إِلَيَّ فَرَسًا. وَسَعَى سَاعٍ مِنْ أَسْلَمَ قِبَلِي. وَأَوْفَى الْجَبَلَ. فَكَانَ الصَّوْتُ أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ. فَلَمَّا جَاءَنِي الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ يُبَشِّرُنِي. فَنَزَعْتُ لَهُ ثَوْبَيَّ فَكَسَوْتُهُمَا إِيَّاهُ بِبِشَارَتِهِ. وَاللهِ! مَا أَمْلِكُ غَيْرَهُمَا يَوْمَئِذٍ. وَاسْتَعَرْتُ ثَوْبَيْنِ فَلَبِسْتُهُمَا. فَانْطَلَقْتُ أَتَأَمَّمُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَتَلَقَّانِي النَّاسُ فَوْجًا فَوْجًا، يُهَنِّئُونِي بِالتَّوْبَةِ وَيَقُولُونَ: لِتَهْنِئْكَ تَوْبَةُ اللهِ عَلَيْكَ. حَتَّى دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ، فَإِذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ، وَحَوْلَهُ النَّاسُ. فَقَامَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ يُهَرْوِلُ حَتَّى صَافَحَنِي وَهَنَّأَنِي. وَاللهِ! مَا قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ غَيْرُهُ.

قَالَ فَكَانَ كَعْبٌ لَا يَنْسَاهَا لِطَلْحَةَ.

قَالَ كَعْبٌ: فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ، وَهُوَ يَبْرُقُ وَجْهُهُ مِنَ السُّرُورِ وَيَقُولُ «أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مُنْذُ وَلَدَتْكَ أُمُّكَ» قَالَ فَقُلْتُ: أَمِنْ عِنْدِكَ؟ يَا رَسُولَ اللهِ! أَمْ مِنْ عِنْدِ اللهِ؟ فَقَالَ «لَا. بَلْ مِنْ عِنْدِ اللهِ» وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ. كَأَنَّ وَجْهَهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ. قَالَ وَكُنَّا نَعْرِفُ ذَلِكَ.

قَالَ فَلَمَّا جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَنْخَلِعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً إِلَى اللّٰهِ
وَإِلَىٰ رَسُولِهِ ﷺ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «أَمْسِكْ بَعْضَ مَالِكَ. فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ» قَالَ فَقُلْتُ: فَإِنِّي أُمْسِكُ
سَهْمِيَ الَّذِي بِخَيْبَرَ. قَالَ وَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! إِنَّ اللّٰهَ إِنَّمَا أَنْجَانِي بِالصِّدْقِ. وَإِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ لَا أُحَدِّثَ
إِلَّا صِدْقًا مَا بَقِيتُ. قَالَ فَوَاللّٰهِ! مَا عَلِمْتُ أَنَّ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَبْلَاهُ اللّٰهُ فِي صِدْقِ الْحَدِيثِ، مُنْذُ
ذَكَرْتُ ذَٰلِكَ لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ إِلَىٰ يَوْمِي هَٰذَا، أَحْسَنَ مِمَّا أَبْلَانِي اللّٰهُ بِهِ. وَاللّٰهِ! مَا تَعَمَّدْتُ كَذْبَةً
مُنْذُ قُلْتُ ذَٰلِكَ لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ، إِلَىٰ يَوْمِي هَٰذَا. وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَحْفَظَنِي اللّٰهُ فِيمَا بَقِيَ.

قَالَ: فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ: لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ
الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ، إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ * وَعَلَى الثَّلَاثَةِ
الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ [٩/التوبة/١١٧و١١٨]
حَتَّىٰ بَلَغَ: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ [٩/التوبة/١١٩].

قَالَ كَعْبٌ: وَاللّٰهِ! مَا أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ، بَعْدَ إِذْ هَدَانِي اللّٰهُ لِلْإِسْلَامِ، أَعْظَمَ فِي نَفْسِي،
مِنْ صِدْقِي رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ. أَنْ لَا أَكُونَ كَذَبْتُهُ فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا. إِنَّ اللّٰهَ قَالَ
لِلَّذِينَ كَذَبُوا، حِينَ أَنْزَلَ الْوَحْيَ، شَرَّ مَا قَالَ لِأَحَدٍ. وَقَالَ اللّٰهُ: سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ
لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ، فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ، إِنَّهُمْ رِجْسٌ، وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ * يَحْلِفُونَ
لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ، فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ [٩/التوبة/٩٥و٩٦].

قَالَ كَعْبٌ: كُنَّا خُلِّفْنَا، أَيُّهَا الثَّلَاثَةُ، عَنْ أَمْرِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ قَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ حِينَ حَلَفُوا لَهُ.
فَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ. وَأَرْجَأَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَمْرَنَا حَتَّىٰ قَضَى اللّٰهُ فِيهِ. فَبِذَٰلِكَ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ:
وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا. وَلَيْسَ الَّذِي ذَكَرَ اللّٰهُ مِمَّا خُلِّفْنَا، تَخَلُّفَنَا عَنِ الْغَزْوِ. وَإِنَّمَا هُوَ تَخْلِيفُهُ إِيَّانَا،
وَإِرْجَاؤُهُ أَمْرَنَا، عَمَّنْ حَلَفَ لَهُ وَاعْتَذَرَ إِلَيْهِ فَقَبِلَ مِنْهُ.

(...) وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ. حَدَّثَنَا حُجَيْنُ بْنُ الْمُثَنَّىٰ. حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ.
بِإِسْنَادِ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ. سَوَاءً.

(9) KÂ'B İBN MÂLİK İLE İKİ ARKADAŞININ TEVBELERİNE DÂİR OLAN HADÎS BÂBI

53 — (2769) Bana Ebu't-Tâhir, Ahmed ibn Amr ibn Abdillah ibn Amr ibn Serh tahdîs etdi —ki bu zât Umeyye oğullarının himâyesinde bulunan bir kimse idi— bana İbn Vehb haber verdi. Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan haber verdi. Şöyle demişdir: Sonra Rasûlullah (S) Tebuk gazvesine çıkdı. Halbuki kendisi Bizanslılara ve Şâm'daki Arab Hristiyanlarına gitmek istiyordu.

İbn Şihâb dedi ki: Bana, Kâ'b ibn Mâlik'in oğlu, Abdullah'ın oğlu Abdurrahmân haber verdi: Abdullah ibn Kâ'b, babası Kâ'b ibn Mâlik kör olduğu zaman onun oğulları içinden Kâ'b ibn Mâlik'in yedicisi idi. İşte Kâ'b'ın bu oğlu Abdullah şöyle dedi: Ben Kâ'b ibn Mâlik'den işitdim. O Tebuk gazvesinde Rasûlullah'dan geri kaldığı zamanki bu hadîsini tahdîs ediyordu. Kâ'b ibn Mâlik (R) şöyle dedi. Ben Tebük gazvesi müstesnâ Rasûlullah'ın yapdığı gazâların hiç birinde Rasûlullah'ın ardından geri kalmadım. Gerçi Bedr gazâsında bulunamamışdım. Fakat Rasûlullah (S) Bedr gazâsına gitmeyib geri kalanlardan hiç bir kimseyi azarlamadı. Şüphesiz ki Rasûlullah ve muslimanlar Bedr seferine (cihâd maksadıyle değil Şâm'dan gelen) Kureyş kervanını kasdederek çıkmışlardı. Nihâyet Allah muslimanlarla düşmanlarını vakıtsız olarak yolda birleştirdi. Halbuki ben, Akabe gecesi —biz Ensâr cemâatı İslâm'a yardım etmek üzere yemînleşib bey'at ettiğimiz zaman— Rasûlullah ile beraber bulundum. Hâlâ benim için Bedr'de hâzır bulunmak, Akabe'de bulunmak derecesinde sevimli değildir. Her nekadar Bedr gazâsı halk arasında Akabe bey'atından daha çok anılırsa da.

Benim Tebük gazâsında Rasûlullah'dan geri kaldığım zamanki haberime gelince, hakîkaten ben o gazâdan geri kaldığım sıradaki kadar hiç bir zaman kuvvet ve kolaylığı hâiz olmamışımdır. Vallâhi Tebük seferinden önce hiç bir vakıt yanımda iki deveyi bir arada cem' etmemişdim. O gazâ sırasında ise iki deveyi cem etmişdim. Rasûlullah Tebük gazâsına şiddetli, sıcak bir mevsimde çıkmışdı. Uzak ve tehlükeli bir sefere ve kalabalık bir düşmana yönelmişdi. Rasûlullah gazâ ihtiyâclarını ona göre hazırlasınlar diye muslimanlara maksadını açıkladı ve gitmek istediği ciheti onlara haber verdi. Rasûlullah ile beraber sefer eden muslimanlar da çokdu. Mucâhidlerin künyelerini hıfzedici bir kitâb (ya'nî dîvân defteri) alınıyordu. Kâ'b (rivâyetine devâmla) der ki: Hiç bir kimse de gizlenmek istemiyordu. Ancak Azîz ve Celîl olan Allah tarafından vahy nâzil olmadıkca Rasûlullah'a gizli kalacağını sanan kimseler saklanmışlardı. Rasûlullah bu gazâya meyveler yetişdiği ve ağaç gölgeleri güzelleşdiği zamanda gitmişdi. Ben ise bunlara çok meyilli idim. Rasûlullah

ve muslimanlar gazâ hazırlıkları ile meşgûl oldular. Ben de onlarla beraber yola hazırlanmak için sabahleyin evden çıkıb dolaşırdım. Fakat hiç bir iş görmeden döner gelirdim. Ve kendi kendime : Ben istediğim zaman hazırlanmaya muktedirim der idim. Bu ihmâlcilik bende durmadan devâm edib gidiyordu. Nihâyet insanlar gerçekden hazırlandılar ve bir sabah Rasûlullah ile muslimanlar sefere çıkdılar. Halbuki ben sefer cihâzından hiç bir şey hazırlamamışdım. Sonra yine ben sabah vaktı çıkıb hiç bir iş görmeden geri döndüm. Bendeki bu tenbellik hâli devâm edib gidiyordu. Nihâyet mucâhidler sür'atle yol aldılar ve gazâ ilerledi. Bununla beraber ben yine gitmeyi ve orduya arkadan yetişmeyi azm etmişdim. Keşki bunu olsun yapaydım. Fakat bu da bana mukadder olmadı. Rasûlullah'ın gazâya çıkmasından sonra insânlar arasına çıkdığım zaman beni mahzûn ve mükedder eden bir şey vardı. O da halk arasında sâdece ya munâfıklık damgası vurulmuş kimselerden birini yahut da ma'lûl olub da Yüce Allâh'ın ma'ziretli gördüğü bir mu'mini görmekliğimdir. Rasûlullah Tebuk'a varıncaya kadar beni hiç aramamış. Tebuk de sahâbîlerin içinde otururken beni hatırlıyarak : «Kâ'b ibn Mâlik ne yapdı?» diye sormuş. Selime oğullarından biri :

— Yâ Rasûlallah! Onu iki elbisesi ve iki tarafa bakışı (Medîne'de) habsetdi diye cevâb vermiş. Bunun üzerine Muâz ibn Cebel :

— Ne fena söyledin! diye karşılamış ve Rasûlullah'a da :

— Vallâhi yâ Rasûlallah! Biz Kâ'b ibn Mâlik hakkında hayırdan başka bir şey bilmeyiz! demiş. Bunun üzerine Rasûlullah sükût buyurmuş. Rasûlullah bu hal üzere bulunurken gelmekde olan, beyaz elbiseler giyinmiş bir adamı gördü de : «Sen Ebû Hayseme ol!» dedi. Hakîkaten bir de bakdık ki o Ensârî, Ebû Hayseme'dir. Bu zât, munâfıklar kendisini ayıbladıkları zaman bir sâ' hurma tasadduk eden sahâbîdir.

Kâ'b ibn Mâlik der ki : Rasûlullah'ın Tebuk'dan Medîne'ye doğru yönelerek dönüb gelmekde olduğu haberi bana ulaşınca, şiddetli hüznüm ve kederim beni sardı. Artık yalan düşünmeğe başladım ve kendi kendime : Yarın Rasûlullah'ın gazabından ne ile kurtulurum? diyordum. Ve bunun üzerine âilem içindeki her re'y sâhibinin fikrinden yardım taleb ediyordum. Bana, Rasûlullah'ın gelmesi yaklaşdı denilince, artık benden bâtıl ve yalan düşünceler zâil oldu. Nihâyet ben bu bâdireden, düzme hiç bir ma'ziretle asla ve ebeden kurtulamıyacağıma kani oldum ve kendimi toplayıb dosdoğrusunu söylemeğe azm eyledim. Rasûlullah bir sabah Medîne'ye geldi, Rasûlullah bir seferden geldiğinde ilk iş olarak mescide girmek ve orada iki rek'at namaz kılmak, sonra halk (ın : Hoş geldiniz! Temennîlerini kabûl etmek) için oturmak i'tiyâdında idi. Bu defa da bu âdetini yerine getirib mescidde oturunca, Tebuk seferine gitmeyib arkada kalanlar, Rasûlullah'a gelerek özr beyân etmeye ve yemîn (ile sözlerini te'yîd) eylemeye başladılar. Bunlar seksen küsur kişi idiler. Rasûlullah

bunların zâhirî özürlerini ve bey'atlarını kabûl etdi. Bunların iç yüzlerini Allâh'a havâle ederek haklarında istiğfâr eyledi. Nihâyet ben de geldim ve Rasûlullah'a selâm verdiğim zaman gadablı bir gülümseme ile tebessüm etdi. onra bana:

— Gel! dedi. Ben de yürüyerek vardım tâ önüne oturdum. Bana:

— Seni nasıl bir mâni geri bırakdı? Sen (Akabede) sırtına bey'at almış değil miydin? dedi. Ben de şöyle cevâb verdim:

— Yâ Rasûlallah! Ben Allâh'a yemîn ediyorum ki senden başka şu dünyâ halkından kimin yanında otursam ona karşı söyliyeceğim bir özr ile muhakkak onun gadabından kurtulacağımı sanırım. Çünkü ben lisânına talâkat ve fesâhat verilmiş bir kimseyim. Lâkin ben vallâhi şuna kanâat etdim ki şâyet ben bu gün seni benden hoşnud edecek yalan bir söz söyliyecek olursam çok sürmez, muhakkak Allah (yalanımı bildirerek) seni hakkımda gadablandırır. Eğer huzûrunda seni hakkımda gadablandıracak doğru söz söylersem herhalde ben bu husûsda vukû' bulan kusûrumu Allâh'ın afvetmesini umarım. Vallâhi benim seferden geri kalmam husûsunda arzedecek hiç bir özrüm yokdur. Vallâhi ben senden geri kaldığım zamanki kadar hiç bir vakit daha kuvvetli ve daha suhûletli değildim. Bu sözlerim üzerine Rasûlullah:

— İşte bu hakîkaten doğru söyledi. Ey Kâ'b! Haydi kalk! Allah senin hakkında hükmünü verinceye kadar (bekle) buyurdu. Ben de kalkdım, Selime oğullarından bir takım kimseler de çıkdılar, arkamdan geldiler ve bana:

— Vallâhi biz seni bundan önce bir günâh işlemiş kimse bilmiyoruz. Muhakkak ki bu meselede sen, seferden kalan öbür kimselerin özür beyân etdikleri vechile Rasûlullah'a özür beyân edememek cihetinden çok âciz bir vaziyete düşdün. Halbuki özür serdetseydin, Rasûlullah'ın senin hakkındaki istiğfârı senin günâhına kâfî gelirdi dediler. Vallâhi Selime oğulları bana serzeniş etmeğe o kadar devam etdiler ki hatta ben Rasûlullah'ın yanına dönüb kendimi yalanlamak istedim. Sonra onlara:

— Benimle beraber bu vaziyete düşen bir kimse var mıdır? diye sordum. Onlar:

— Evet iki kişi senin söylediğin gibi söylediler ve Rasûlullah tarafından onlara da sana söylendiği gibi söylendi dediler.

— Onlar kimdir? dedim.

— Murâretu'bnu Rabîa el-Âmirî ile Hilâl ibn Umeyye el-Vâkifî, diyerek Bedr gazâsında hâzır bulunan ve kendileri imtisâl numûnesi olan iki sâlih zâtı bana zikretdiler. Bu iki zâtı bana söyledikleri zaman ben de tereddütden vazgeçdim (ve eski fikrimde sebât etdim). Rasûlullah, seferde kendisinden geri kalanlar meyânında bizim şu üçümüzle konuş-

makdan muslimanları nehy etdi. Halk da bizden çekindiler ve bize yüzlerini değişdirdiler. Hatta nefsime Arz yabancılaşdı da yabancılaşdı. Artık bu Arz benim tanıdığım Arz değildi. Bu hal üzere elli gece kaldık. İki arkadaşım halkdan çekildiler ve evlerinde oturub ağlıyorlardı. Fakat ben onların daha genci ve daha salâbetlisi idim. Bu cihetle ben, evimden çıkardım ve muslimanlarla beraber namazda hâzır bulunurdum. Sokaklarda, çarşılarda dolaşırdım. Halbuki hiç bir kimse bana söz söylemezdi. Namazdan sonra Rasûlullah meclisinde iken yanına varır, kendisine selâm verirdim ve gönlümden: Acaba Rasûlullah selâmıma mukâbele ederek dudaklarını oynatdı mı, yoksa o..atmadı mı? der idim. Sonra namazı Rasûlullah'ın yakınında kılardım da gizlice onu gözetlerdim. Namazıma yöneldiğim sıra o bana doğru dönerdi. Fakat ben onun tarafına bakınca da yüzünü benden çevirirdi. Nihâyet muslimanların cefâsından ızdırâb çektiğim bu hâl uzayınca, bir gün gitdim tâ Ebû Katâde'nin bahçe duvarından 'şdım. Ebû Katâde amucam oğlu ve insanlar arasında beni en çok seven b.. zât idi. Vardım ona selâm verdim. Vallâhi selâmımı almadı. Ben:

— Ey Ebâ Katâde! Sana Allah aşkına so..uyorum: Benim Allâh'ı ve Rasûlünü sevdiğimi bilir misin? dedim. Susdu, cevâb vermedi. Tekrar, Allah aşkına sordum. Yine sükût etdi. Üçüncü bir defa daha Allah adına and verdim. Bu defa:

— Allâh ve Rasûlü daha iyi bilir dedi. Bunun üzerine gözlerimden yaş boşandı. Artık döndüm duvardan aşdım.

Bir gün Medîne çarşısında yürüdüğüm sırada Medîne'ye zahîre satmaya gelen Şâm ahâlîsinden Nabatî bir ekinci: Kâ'b ibn Mâlik'i bulmağa bana kim delâlet eder? diye soruyordu. Bunun üzerine halk ona, beni işâret etmeğe başladılar. Nihâyet Nabatî kişi bana geldi ve Gassân melîkinden bir mektûb verdi[24]. Bakınca: AMMA BA'DU'dan sonra bu mektûbda şöyle yazıldığını gördüm: Bize haber ulaşdı ki sâhibin sana cefâ ve ezâ etmekde imiş. Allah ise seni hakâret evinde ve hakkın zâyi' olacak bir mevkide yaratmamışdır. Binâenaleyh bize gel sana şânına lâyık bir sûretde hurmet ve ihsânda bulunalım!

Kâ'b ibn Mâlik der ki: Bu mektûbu okuyunca bu da öbürüsü gibi

24. Ğassâniler, Yemen meliklerinden ve Ezd kabîlesinden olub câhiliyet devrinde Şâm cihetinde vatan tutmuşlardır. Zirâat ve ekincilikle meşhûr olan Ğassân adındaki bir mevkie nisbetle bu adla anılmışlardır. İslâm'dan dört yüz sene evvel zuhûr edib Rûm Kayserine tâbi' olarak hüküm sürmüşlerdir. Birinci melikleri Cefne ibn Amr olub ona nisbetle Âlu Cefne diye de anılmışlardır. Hz. Umer'in hilâfeti zamanına kadar devâm edib son hükümdarları olan Cebele, tâbileri ile beraber musliman olmuş ve bir çok tâbileri ile hac etmişdir. Fakat hac sırasında tavâfda ihrâmını çiğniyen bir hacıyı tokatlamış ve en büyük şiârı hukûkda eşitlik olan Umer'den İslâmî adâlet icâbı tokat yiyeceğini anlayınca, arlanarak Kayser'in yanına kaçmış ve Hristiyan olmuşdur. Bu sûretle Ğassânî hânedanı son bulmuşdur.

bir belâdır dedim. Hemen sahîfeyi ocağa atdım ve yakdım. Nihâyet (ızdırâblı) elli günden kırk günü geçtiğinde vahy de hayli gecikmişdi ki bir de baktım Rasûlullah'ın elçisi bana geliyor. Huzeyme geldi ve bana:

— Rasûlullah sana kadınından ayrılmanı emrediyor dedi. Ben de:

— Kadınımı boşuyacak mıyım, yoksa ne yapacağım? dedim. O da:

— Hayır boşama, yalnız ondan ayrı bulun, kadınına yaklaşma dedi[25].

Rasûlullah iki arkadaşıma da bunun gibi emir göndermişdi. Bu emir üzerine kadınıma: Haydi baban âilesi yanına git, Allah bu iş hakkında hükmedinceye kadar onların yanında bulun dedim. Hilâl ibn Umeyye'nin karısı Rasûlullah'a gelerek:

— Yâ Rasûlallah! Hilâl ibn Umeyye ihtiyârdır. Gücü ve kuvveti gitmişdir. Hizmetçisi de yokdur. Ona hızmet etmemi çirkin görür müsün? diye sormuş. Rasûlullah:

— Hayır görmem. Fakat sana yaklaşmasın buyurmuş. Kadın:

— Yâ Rasûlallah! Vallâhi onda hiç bir hareket yok. Allâh'a yemîn ediyorum ki, bu olan iş olalı beri bugüne kadar hiç durmadan ağlıyor demişdir. Bunun üzerine akribâmdan bazı kimseler bana:

— Kadının hakkında sen de Rasûlullah'dan izin istesen! Hilâl ibn Umeyye'nin karısına, kocasına hizmet etmesi için izin vermişdir dediler. Ben de onlara:

— Vallâhi bu husûsda ben Rasûlullah'dan izin istemem. İzin istesem bile Rasûlullah ne diyecek bilemem. Hem ben genç bir adamım dedim. Bundan sonra on gece daha durdum. Rasûlullah'ın bizimle halkı görüşmekden men' etdiği târihden i'tibâren elli gecemiz doldu. Sonra ellinci gecenin sabahında sabah namazını kıldım ve evlerimizden birinin damı üzerinde bulunuyordum. Öyle bir halde oturuyordum ki tıbkı Azîz ve Celîl olan Allâh'ın (Tevbe sûresi: 118 inci âyetde) zikretdiği gibi nefsim, üzerime daralmış ya'nî gönlüm bunalmış ve yeryüzü bütün genişliği ile başıma dar gelmişdi. İşte tam bu sırada Seli' dağı üzerinde en yüksek sesiyle «Yâ Kâ'b İbne Mâlik, müjde!» diye olanca kuvvetiyle bağıran birisinin sesini işitdim. Hemen secdeye kapandım ve anladım ki (darlık gitmiş) genişlik gelmişdir.

Rasûlullah sabah namazını kıldığı zaman Allâh'ın bizim üzerimize tevbesini (nedâmetlerimizin kabûlünü) i'lân etmiş de halk bize müjdelemeye koşmuş. Arkadaşlarım tarafına da bir takım müjdeciler gitmişler. Bana da bir zât (Zübeyr ibn Avvâm müjdelemek için) kısrağını sürmüş. Eslem kabîlesinden bir koşucu (Hamza ibn Amr) da koşub Seli' dağının üstüne çıkmış ve bunun sesi kısrakdan daha çabuk gelmişdi. Sesini işit-

---

25. Kâ'b'ın kadının adı Cubeyr kızı Umeyye'dir. Zehebî'nin beyânına göre bu muhterem kadın, iki kıbleye doğru namaz kılan, ilk musliman olan Ensâr kadınlarındandır. Vaktiyle o şerefe lâyık olan Umeyye şimdi de İslâm târihinin böyle bir tecellîsine şâhid oluyor.

diğim bu müjdeci bana gelince üzerimdeki iki elbisemi hemen çıkarıb müjdelik olarak ona giydirdim. Vallâhi o gün bundan başka elbisem yokdu. Kendim (Ebû Katâde'den) iğreti iki elbise alıb geydim. Hemen Rasûlullah'a gitmeyi kasdederek koşdum. Sahâbîler beni takım takım karşıladılar. Tevbemin kabûlünü (günâhdan berâatımı) tebrîk ediyorlar ve: Allâh'ın tevbesi sana mubârek olsun! diyorlardı. Nihâyet mescide girdim. Rasûlullah mescidde oturmuş, etrafında sahâbîler çevrelenmişdi. Hemen Talha ibn Ubeydillah kalkdı, koşarak geldi, bana musâfaha yapdı ve tebrîk etdi. Vallâhi muhâcirlerden Talhâ'dan başka kimse bana ayağa kalkmadı. Talha'nın bu lutfunu Kâ'b hiç unutmamışdır[26].

Rasûlullah'a selâm verdiğim zaman yüzü sevinçden parlıyordu. Bana:

— Annen seni doğurduğundan beri geçen günlerin en hayırlısı olan bir günün hayır ve saâdeti ile sana müjde! buyurdu. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bu müjde senin tarafından mı, yoksa Allah tarafından mı? dedim. Rasûlullah:

— Hayır (benim tarafımdan değil) doğrudan doğruya Allah tarafından, buyurdu. Esâsen Peygamber sevindiği vakıt yüzü bir ay parçası gibi parlardı. Biz de sevinçli bir vahy geldiğini, onu bu sevimli sîmasından anlardık. Rasûlullah'ın huzûrunda oturduğum zaman:

— Yâ Rasûlallah! Allâh'a ve Rasûlüne teslîm edilmiş hâlıs sadaka olmak üzere malımdan sıyrılıb çıkmam, benim tevbemdendir dedim. Rasûlullah:

— Malının bazısını kendine alıkoy. Bu senin için daha hayırlıdır buyurdu. Ben de:

— Şu Hayber'deki hissemi alıkorum dedim. Bundan sonra ben Rasûlullah'a şunları söyledim: Yâ Rasûlallah! Allah beni bu bâdireden ancak doğruluğumla kurtardı. Binâenaleyh şu da tevbemdendir ki artık ben bundan böyle yaşadığım müddetce doğrudan başka bir söz söylemiyeceğim.

Vallâhi bunu Rasûlullah'a söylediğimden beri muslimanlardan hiç birini bilmiyorum ki doğru söylemekde Yüce Allah, bana yapdığı imtihân ve in'âmdan daha güzelini ona yapmış olsun! Rasûlullah'a o sözlerimi arz etdikden bu güne kadar yalan söylemek hatırımdan geçmedi. Bundan öte yaşayacağım zaman içinde de Allâh'ın beni yalandan koruyacağını kuvvetle ümid ediyorum.

Azîz ve Celîl olan Allah şu âyetleri indirmişdi:

---

26. Talha ibn Ubeydillah, cennetle müjdelenenlerdendir. Ve ilk müslimân olan on kişiden birisidir. Peygamber Muhâcirlerle Ensâr arasında kardeşlik kurduğu zaman Talha ile Kâ'bı kardeş yapmışdı. İşte Kâ'bı Muhâcirlerden yalnız Talha'nın karşılayıb tebrîk etmesi, o kardeşliğin yüksek tecellîlerinden biridir. Talha gibi, menkabaleri İslâm târihini dolduran ve bir çok şanlı vak'aları gören, Peygamber tarafından: *Talhatu'l-hayr, Talhatu'l-Cûd, Talhatu'l-Feyyâz* gibi yüce unvânlar bahşolunan bir zâtın el sıkması ve tebrîki, Kâ'b'ın dediği gibi unutulmayacak bir şeref menkabasidir.

«Andolşun ki Allah, Peygamber'ini içlerinden bir takımının gönülleri hemen hemen eğrilmek üzere iken, güçlük zamanında ona tâbi' olan Muhâcirlerle Ensârı da tevbeye muvaffak buyurdu ve sonra onların bu tevbelerini kabûl eyledi. Çünkü o çok re'fetli ve çok merhametlidir. Geri bırakılan (ve haklarında hüküm geciken) **üç kişiye de yeryüzü bunca genişliğine ragmen onlara dar gelmiş, vicdânları kendilerini sıktıkca sıkmışdı. Nihâyet Allah'dan yine Allah'a sığınmakdan başka hiç bir çâre olmadığını anladılar. Bundan sonra Allah onları da eski hallerine dönsünler diye tevbeye muvaffak buyurdu. Şüphesiz ki Allah tevbeyi en çok kabûl eden ve hakkıyle merhamet eyleyendir. Ey İymân edenler! Allah'dan korkun ve sâdıklarla beraber olun»** (et-Tevbe : 117-119).

Vallâhi Allâh'ın bana ihsân buyurduğu ni'metler içinde beni İslâm dînine hidâyetinden sonra, nefsimde Rasûlullah'a doğru söylemekden daha büyük hiç bir ni'met asla ihsân etmemişdir. Evet büyük ni'met Rasûlullah'a yalan söyleyib de helâk olmuş bulunmamak ni'metidir. Nitekim Rasûlullah'a yalan söyliyenler helâk oldular. Çünkü Allah şu yalan söyliyenler hakkında vahyini indirdiği zaman, herhangi bir kimse için söylediğinin en fenâsını söyledi. Allah onlar hakkında şöyle buyurdu: **«Yanlarına döndüğünüz zaman kendilerinden sarf nazar edesiniz diye size yemîn billâh edecekler. Siz de kendilerinden sarf nazar edin. Çünkü onlar murdar şeylerdir. İrtikâb edegeldiklerinin cezâsı olarak varacakları yer de cehennemdir. Siz kendilerinden râzıy olasınız diye size yemîn edecekler. Fakat siz onlardan râzıy olursanız, şüphesiz Allah o fâsıklar gürûhundan râzıy olmaz»** (et-Tevbe : 95-96).

Kâ'b der ki : Biz şu üçümüz hani — bizden önce Rasûlullah'ı iknâ için yemîn etdikleri vakıt Rasûlullah'ın, yemînlerini kabûl edib onlara bey'at ve istiğfâr etdiği şu bir takım kimselerin afvından (elli gün) — arkaya kalmışdık. Rasûlullah bizim vaziyetimizi tâ Allah'ın hakkımızda vereceği hüküm ve kazâya kadar geri bırakmıştı. İşte bu te'hîr sebebiyle Azîz ve Celîl olan Allah : **«Hani şu tevbeleri Allâh'ın hükmüne kadar te'hîr olunan üç kişiye...»** (et-Tevbe: 118) buyurmuşdur. Yoksa Allâh'ın bu âyetde zikretdiği geri bırakma, bizim gazâdan geri kaldığımızdan değildir. Bu ancak Rasûlullah'ın bizi ve bizim tevbemizi, Rasûlullah'a yemîn ve i'tizâr edib de özürleri kabûl olunanlar (ın tevbeleri) dan geri bırakmasıdır.

( ) Kezâ bana Muhammed ibn Râfi' tahdîs etdi[27]. Bize Leys,

---

27. Kâ'b ibn Mâlik bu uzun rivâyetinde Tebuk seferine nasıl iştirâk etmediğini, bu kusûrdan nasıl sıkılıb vicdânî azâblar çektiğini ve doğru sözlülüğü netîcesinde tevbesinin kabûl olunduğunu anlatmışdır. Kâ'b, Ensâr'dan ve Hazrec kabîlesindendir. Akabe bey'atında bulunan üç şâirden biridir. Öbürleri Abdullah ibn Revâha ile Hassân ibn Sâbit'dir. Peygamber'in bu seçkin şâirlerinden Hassân, şiirlerinde Kureyş'in nesillerini tezyîf eder, Abdullah ibn Revâha da küfürlerini ayıblardı, Kâ'b ibn Mâlik ise dâima harb ile tehdîd

Ukayl'den, o da İbn Şihâb'dan olmak üzere musâvî olarak Yûnus'un Zuhrî'den isnâdı ile tahdîs etdi.

٥٤ — (...) وحدثني عبد بن حميد. حدثني يعقوب بن إبراهيم بن سعد. حدثنا محمد بن عبد الله ابن مسلم، ابن أخي الزهري عن عمه، محمد بن مسلم الزهري. أخبرني عبد الرحمن بن عبد الله بن كعب ابن مالك؛ أن عبيد الله بن كعب بن مالك، وكان قائد كعب حين عمي، قال: سمعت كعب بن مالك يحدث حديثه، حين تخلف عن رسول الله ﷺ في غزوة تبوك وساق الحديث وزاد فيه، على يونس: فكان رسول الله ﷺ قلما يريد غزوة إلا ورى بغيرها. حتى كانت تلك الغزوة.
ولم يذكر، في حديث ابن أخي الزهري، أبا خيثمة ولحوقه بالنبي ﷺ.

54 — ( ) .... : Muhammed ibn Muslim ez-Zührî'den : Şöyle dedi : Bana Kâ'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah'ın oğlu Abdurrahmân haber verdi ki Kâ'b ibn Mâlik'in oğlu Ubeydullah, Kâ'bın gözleri kör olduğu zaman Kâ'bın yedicisi idi. O : Ben Kâ'b ibn Mâlik (R) den Tebuk gazvesinde Rasûlullah (S) dan geri kaldığı zamanki hadîsini tahdîs ederken işitdim dedi ve hadîsin tamamını sevk etdi. Râvî burada Yûnus'un hadîsi üzerine : Şu Tebuk gazvesi oluncaya kadar Rasûlullah'ın âdeti bir gazâya gitmek isteyince muhakkak tevriyeli bir ifâde kullanılır, maksadını başka şeylerle örterdi ibâresini ziyâde etmişdir. Ve bir de râvî, Zuhrî'nin kardeşinin bu hadîsinde, Ebû Hayseme'yi ve onun Peygamber'le buluşmasını zikretmemişdir.

٥٥ — (...) وحدثني سلمة بن شبيب. حدثنا الحسن بن أعين. حدثنا معقل (وهو ابن عبيد الله) عن الزهري. أخبرني عبد الرحمن بن عبد الله بن كعب بن مالك عن عمه عبيد الله بن كعب. وكان قائد كعب حين أصيب بصره. وكان أعلم قومه وأوعاهم لأحاديث أصحاب رسول الله ﷺ. قال: سمعت أبي، كعب بن مالك، وهو أحد الثلاثة الذين تيب عليهم، يحدث؛ أنه لم يتخلف عن رسول الله ﷺ في غزوة غزاها قط. غير غزوتين. وساق الحديث وقال فيه: وغزا رسول الله ﷺ بناس كثير يزيدون على عشرة آلاف. ولا يجمعهم ديوان حافظ.

---

eden hamâsetkârâna şiirler inşâd ederdi. Kâ'b Tebuk seferinden korkaklık sâikası ile geri kalmış değildi.

Bu hadîsden pek çok hükümler çıkarılmışdır. Bunlardan en mühimmi umûmî seferberlik i'lânı üzerine devletce vukû' bulan da'vete icâbet edilmeyib döneklik ve kaçaklık gösterilmesinin, Allah ve Rasûlü tarafından en ağır nefret ve şiddetle karşı-

55 — ( ) .... : Zührî'den : Bana Kâ'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah'ın oğlu Abdurrahmân, amucası Ubeydullah ibn Kâ'bdan haber verdi. Bu zât : Kâ'bın gözü musîbetlendiği zaman onun yedicisi idi. Ve yine bu zât kendi kavminin en âlimi ve Rasûlullah'ın sahâbîlerinin hadîslerini de en iyi ezberliyen bir kimse idi. Bu zât şöyle dedi : Ben babam Kâ'b ibn Mâlik'den işitdim. Babam tevbeleri kabûl edilen üç kişinin birisi olarak şöyle tahdîs ediyordu ki o iki gazâ müstesnâ, Rasûlullah'ın gitdiği gazâlardan hiç birinde Rasûlullah'dan geri kalmamışdır... Râvî hadîsin tamâmını böylece sevk etdi. Bir de burada : Ve Rasûlullah on binden ziyâde olan pek çok insanla gazâya gitdi ki onları hiç bir hıfz edicinin dîvânı bir araya toplıyamaz demişdir[28].

(١٠) باب فى حديث الإفك، وقبول توبة القاذف

٥٦ — (٢٧٧٠) حدثنا حِبَّانُ بْنُ مُوسَى. أَخْبَرَنَا عَبْدُاللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ. أَخْبَرَنَا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ الأَيْلِيُّ.
ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. (قَالَ ابْنُ رَافِعٍ: حَدَّثَنَا. وَقَالَ الآخَرَانِ: أَخْبَرَنَا) عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ. وَالسِّيَاقُ حَدِيثُ مَعْمَرٍ مِنْ رِوَايَةِ عَبْدٍ وَابْنِ رَافِعٍ
قَالَ يُونُسُ وَمَعْمَرٌ. جَمِيعًا عَنِ الزُّهْرِيِّ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ وَعُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ وَعَلْقَمَةُ بْنُ وَقَّاصٍ
وَعُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِاللهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ. حِينَ قَالَ لَهَا أَهْلُ الإِفْكِ
مَاقَالُوا. فَبَرَّأَهَا اللهُ مِمَّا قَالُوا. وَكُلُّهُمْ حَدَّثَنِي طَائِفَةً مِنْ حَدِيثِهَا. وَبَعْضُهُمْ كَانَ أَوْعَى لِحَدِيثِهَا مِنْ بَعْضٍ.
وَأَثْبَتَ اقْتِصَاصًا . وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمُ الْحَدِيثَ الَّذِي حَدَّثَنِي. وَبَعْضُ حَدِيثِهِمْ يُصَدِّقُ

---

lanmış olmasıdır. Bu dînî ve millî mühim işi hiç îzâha muhtâc olmaksızın tam açıklıkla anlıyabilmekdeyiz.

Âlimler : İşte *nasûh tevbe* böyle Kâ'b ibn Mâlik ve iki arkadaşının tevbesi gibi olan tevbedir ki bu âyetde beyân olunduğu üzere, tevbe ederken günaha teessüfünden dünyâ başına dar gelmeli, nefsi kendini sıkmalı, ve herşeyden kesilib Allâh'a öyle sıdku sadâkatla ilticâ etmelidir demişlerdir.

28. Ebû Zur'a er-Râzıy : Yetmiş bin idiler dedi. İbn Ishâk: Otuz bin idiler dedi. Meşhûr olan da budur. Bazı imâmlar bunların arasını şöyle te'lif etdiler : Ebû Zur'a, tâbi' ve metbû'ları saymışdır, İbn Ishâk ise yalnız metbû' olanları saymışdır. Allah en iyi bilendir (Nevevî).

بَعْضًا . ذَكَرُوا ؛ أَنَّ عَائِشَةَ ، زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ سَفَرًا ، أَقْرَعَ بَيْنَ نِسَائِهِ . فَأَيَّتُهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا ، خَرَجَ بِهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ مَعَهُ .

قَالَتْ عَائِشَةُ : فَأَقْرَعَ بَيْنَنَا فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا . فَخَرَجَ فِيهَا سَهْمِي . فَخَرَجْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . وَذَلِكَ بَعْدَمَا أُنْزِلَ الْحِجَابُ . فَأَنَا أُحْمَلُ فِي هَوْدَجِي ، وَأُنْزَلُ فِيهِ ، مَسِيرَنَا . حَتَّى إِذَا فَرَغَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ غَزْوِهِ ، وَقَفَلَ ، وَدَنَوْنَا مِنَ الْمَدِينَةِ ، آذَنَ لَيْلَةً بِالرَّحِيلِ . فَقُمْتُ حِينَ آذَنُوا بِالرَّحِيلِ فَمَشَيْتُ حَتَّى جَاوَزْتُ الْجَيْشَ . فَلَمَّا قَضَيْتُ مِنْ شَأْنِي أَقْبَلْتُ إِلَى الرَّحْلِ . فَلَمَسْتُ صَدْرِي فَإِذَا عِقْدِي مِنْ جَزْعِ ظَفَارِ قَدِ انْقَطَعَ . فَرَجَعْتُ فَالْتَمَسْتُ عِقْدِي فَحَبَسَنِي ابْتِغَاؤُهُ . وَأَقْبَلَ الرَّهْطُ الَّذِينَ كَانُوا يَرْحَلُونَ لِي فَحَمَلُوا هَوْدَجِي . فَرَحَلُوهُ عَلَى بَعِيرِيَ الَّذِي كُنْتُ أَرْكَبُ . وَهُمْ يَحْسِبُونَ أَنِّي فِيهِ .

قَالَتْ : وَكَانَتِ النِّسَاءُ إِذْ ذَاكَ خِفَافًا . لَمْ يُهَبَّلْنَ وَلَمْ يَغْشَهُنَّ اللَّحْمُ . إِنَّمَا يَأْكُلْنَ الْعُلْقَةَ مِنَ الطَّعَامِ . فَلَمْ يَسْتَنْكِرِ الْقَوْمُ ثِقَلَ الْهَوْدَجِ حِينَ رَحَلُوهُ وَرَفَعُوهُ . وَكُنْتُ جَارِيَةً حَدِيثَةَ السِّنِّ . فَبَعَثُوا الْجَمَلَ وَسَارُوا . وَوَجَدْتُ عِقْدِي بَعْدَمَا اسْتَمَرَّ الْجَيْشُ . فَجِئْتُ مَنَازِلَهُمْ وَلَيْسَ بِهَا دَاعٍ وَلَا مُجِيبٌ . فَتَيَمَّمْتُ مَنْزِلِي الَّذِي كُنْتُ فِيهِ . وَظَنَنْتُ أَنَّ الْقَوْمَ سَيَفْقِدُونِي فَيَرْجِعُونَ إِلَيَّ . فَبَيْنَا أَنَا جَالِسَةٌ فِي مَنْزِلِي غَلَبَتْنِي عَيْنِي فَنِمْتُ . وَكَانَ صَفْوَانُ بْنُ الْمُعَطَّلِ السُّلَمِيُّ ، ثُمَّ الذَّكْوَانِيُّ ، قَدْ عَرَّسَ مِنْ وَرَاءِ الْجَيْشِ . فَادَّلَجَ . فَأَصْبَحَ عِنْدَ مَنْزِلِي . فَرَأَى سَوَادَ إِنْسَانٍ نَائِمٍ . فَأَتَانِي فَعَرَفَنِي حِينَ رَآنِي . وَقَدْ كَانَ يَرَانِي قَبْلَ أَنْ يُضْرَبَ الْحِجَابُ عَلَيَّ . فَاسْتَيْقَظْتُ بِاسْتِرْجَاعِهِ حِينَ عَرَفَنِي . فَخَمَّرْتُ وَجْهِي بِجِلْبَابِي . وَوَاللهِ ! مَا يُكَلِّمُنِي كَلِمَةً وَلَا سَمِعْتُ مِنْهُ كَلِمَةً غَيْرَ اسْتِرْجَاعِهِ . حَتَّى أَنَاخَ رَاحِلَتَهُ . فَوَطِئَ عَلَى يَدِهَا فَرَكِبْتُهَا . فَانْطَلَقَ يَقُودُ بِي الرَّاحِلَةَ . حَتَّى أَتَيْنَا الْجَيْشَ . بَعْدَمَا نَزَلُوا مُوغِرِينَ فِي نَحْرِ الظَّهِيرَةِ . فَهَلَكَ مَنْ هَلَكَ فِي شَأْنِي . وَكَانَ الَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ . فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ . فَاشْتَكَيْتُ ، حِينَ قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ ، شَهْرًا . وَالنَّاسُ يُفِيضُونَ فِي قَوْلِ أَهْلِ الْإِفْكِ . وَلَا أَشْعُرُ بِشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ . وَهُوَ يَرِيبُنِي فِي وَجَعِي أَنِّي لَا أَعْرِفُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ اللُّطْفَ الَّذِي كُنْتُ أَرَى مِنْهُ حِينَ أَشْتَكِي . إِنَّمَا يَدْخُلُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَيُسَلِّمُ ثُمَّ يَقُولُ « كَيْفَ تِيكُمْ ؟ » فَذَاكَ يَرِيبُنِي .

وَلَا أَشْعُرُ بِالشَّرِّ . حَتَّىٰ خَرَجْتُ بَعْدَ مَا نَقَهْتُ وَخَرَجَتْ مَعِي أُمُّ مِسْطَحٍ قِبَلَ الْمَنَاصِعِ . وَهُوَ
مُتَبَرَّزُنَا . وَلَا نَخْرُجُ إِلَّا لَيْلًا إِلَىٰ لَيْلٍ . وَذَٰلِكَ قَبْلَ أَنْ نَتَّخِذَ الْكُنُفَ قَرِيبًا مِنْ بُيُوتِنَا . وَأَمْرُنَا
أَمْرُ الْعَرَبِ الْأُوَلِ فِي التَّنَزُّهِ . وَكُنَّا نَتَأَذَّىٰ بِالْكُنُفِ أَنْ نَتَّخِذَهَا عِنْدَ بُيُوتِنَا . فَانْطَلَقْتُ أَنَا
وَأُمُّ مِسْطَحٍ، وَهِيَ بِنْتُ أَبِي رُهْمِ بْنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ مَنَافٍ . وَأُمُّهَا ابْنَةُ صَخْرِ بْنِ عَامِرٍ ، خَالَةُ أَبِي بَكْرٍ
الصِّدِّيقِ . وَابْنُهَا مِسْطَحُ بْنُ أُثَاثَةَ بْنِ عَبَّادِ بْنِ الْمُطَّلِبِ . فَأَقْبَلْتُ أَنَا وَبِنْتُ أَبِي رُهْمٍ قِبَلَ بَيْتِي . حِينَ
فَرَغْنَا مِنْ شَأْنِنَا . فَعَثَرَتْ أُمُّ مِسْطَحٍ فِي مِرْطِهَا . فَقَالَتْ: تَعِسَ مِسْطَحٌ . فَقُلْتُ لَهَا : بِئْسَ مَا قُلْتِ .
أَتَسُبِّينَ رَجُلًا قَدْ شَهِدَ بَدْرًا . قَالَتْ : أَيْ هَنْتَاهْ ! أَوَ لَمْ تَسْمَعِي مَا قَالَ؟ قُلْتُ : وَمَاذَا قَالَ؟ قَالَتْ ،
فَأَخْبَرَتْنِي بِقَوْلِ أَهْلِ الْإِفْكِ . فَازْدَدْتُ مَرَضًا إِلَىٰ مَرَضِي . فَلَمَّا رَجَعْتُ إِلَىٰ بَيْتِي ، فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ
ﷺ . فَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ « كَيْفَ تِيكُمْ ؟ » قُلْتُ : أَتَأْذَنُ لِي أَنْ آتِيَ أَبَوَيَّ؟ قَالَتْ ، وَأَنَا حِينَئِذٍ أُرِيدُ أَنْ
أَتَيَقَّنَ الْخَبَرَ مِنْ قِبَلِهِمَا . فَأَذِنَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَجِئْتُ أَبَوَيَّ فَقُلْتُ لِأُمِّي : يَا أُمَّتَاهْ ! مَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ؟

فَقَالَتْ: يَا بُنَيَّةُ ! هَوِّنِي عَلَيْكِ . فَوَاللهِ ! لَقَلَّمَا كَانَتِ امْرَأَةٌ قَطُّ وَضِيئَةٌ عِنْدَ رَجُلٍ يُحِبُّهَا ، وَلَهَا ضَرَائِرُ ،
إِلَّا كَثَّرْنَ عَلَيْهَا . قَالَتْ قُلْتُ : سُبْحَانَ اللهِ ! وَقَدْ تَحَدَّثَ النَّاسُ بِهَٰذَا ؟ قَالَتْ ، فَبَكَيْتُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ
حَتَّىٰ أَصْبَحْتُ لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَحِلُ بِنَوْمٍ . ثُمَّ أَصْبَحْتُ أَبْكِي . وَدَعَا رَسُولُ اللهِ ﷺ
عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَأُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ حِينَ اسْتَلْبَثَ الْوَحْيُ . يَسْتَشِيرُهُمَا فِي فِرَاقِ أَهْلِهِ . قَالَتْ فَأَمَّا
أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ فَأَشَارَ عَلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِالَّذِي يَعْلَمُ مِنْ بَرَاءَةِ أَهْلِهِ ، وَبِالَّذِي يَعْلَمُ فِي نَفْسِهِ لَهُمْ مِنَ الْوُدِّ .
فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! هُمْ أَهْلُكَ وَلَا نَعْلَمُ إِلَّا خَيْرًا . وَأَمَّا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ : لَمْ يُضَيِّقِ اللهُ عَلَيْكَ .

وَالنِّسَاءُ سِوَاهَا كَثِيرٌ . وَإِنْ تَسْأَلِ الْجَارِيَةَ تَصْدُقْكَ . قَالَتْ فَدَعَا رَسُولُ اللهِ ﷺ بَرِيرَةَ فَقَالَ « أَيْ بَرِيرَةُ !
هَلْ رَأَيْتِ مِنْ شَيْءٍ يَرِيبُكِ مِنْ عَائِشَةَ ؟ » قَالَتْ لَهُ بَرِيرَةُ : وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ ! إِنْ رَأَيْتُ عَلَيْهَا أَمْرًا
قَطُّ أَغْمِصُهُ عَلَيْهَا ، أَكْثَرَ مِنْ أَنَّهَا جَارِيَةٌ حَدِيثَةُ السِّنِّ ، تَنَامُ عَنْ عَجِينِ أَهْلِهَا ، فَتَأْتِي الدَّاجِنُ
فَتَأْكُلُهُ . قَالَتْ فَقَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ . فَاسْتَعْذَرَ مِنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أُبَيٍّ ، ابْنِ سَلُولَ . قَالَتْ
فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ « يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ ! مَنْ يَعْذِرُنِي مِنْ رَجُلٍ قَدْ بَلَغَ أَذَاهُ فِي أَهْلِ

بَيْتِي . فَوَاللّٰهِ! مَا عَلِمْتُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا خَيْرًا . وَلَقَدْ ذَكَرُوا رَجُلًا مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا . وَمَا كَانَ
يَدْخُلُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا مَعِي . فَقَامَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ : أَنَا أَعْذِرُكَ مِنْهُ . يَا رَسُولَ اللّٰهِ!
إِنْ كَانَ مِنَ الْأَوْسِ ضَرَبْنَا عُنُقَهُ . وَإِنْ كَانَ مِنْ إِخْوَانِنَا الْخَزْرَجِ أَمَرْتَنَا فَفَعَلْنَا أَمْرَكَ . قَالَتْ فَقَامَ سَعْدُ
ابْنُ عُبَادَةَ ، وَهُوَ سَيِّدُ الْخَزْرَجِ ، وَكَانَ رَجُلًا صَالِحًا . وَلَـٰكِنِ اجْتَهَلَتْهُ الْحَمِيَّةُ . فَقَالَ لِسَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ:
كَذَبْتَ . لَعَمْرُ اللّٰهِ! لَا تَقْتُلُهُ وَلَا تَقْدِرُ عَلَى قَتْلِهِ . فَقَامَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ ،
فَقَالَ لِسَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ : كَذَبْتَ . لَعَمْرُ اللّٰهِ! لَنَقْتُلَنَّهُ . فَإِنَّكَ مُنَافِقٌ تُجَادِلُ عَنِ الْمُنَافِقِينَ . فَثَارَ الْحَيَّانِ
الْأَوْسُ وَالْخَزْرَجُ . حَتَّى هَمُّوا أَنْ يَقْتَتِلُوا. وَرَسُولُ اللّٰهِ ﷺ قَائِمٌ عَلَى الْمِنْبَرِ . فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ
يُخَفِّضُهُمْ حَتَّى سَكَتُوا وَسَكَتَ . قَالَتْ وَبَكَيْتُ يَوْمِي ذَٰلِكَ . لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَحِلُ بِنَوْمٍ .
ثُمَّ بَكَيْتُ لَيْلَتِيَ الْمُقْبِلَةَ . لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَحِلُ بِنَوْمٍ . وَأَبَوَايَ يَظُنَّانِ أَنَّ الْبُكَاءَ فَالِقٌ كَبِدِي.

فَبَيْنَمَا هُمَا جَالِسَانِ عِنْدِي ، وَأَنَا أَبْكِي ، اسْتَأْذَنَتْ عَلَيَّ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَأَذِنْتُ لَهَا . فَجَلَسَتْ تَبْكِي.
قَالَتْ فَبَيْنَا نَحْنُ عَلَى ذَٰلِكَ دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ . فَسَلَّمَ ثُمَّ جَلَسَ . قَالَتْ وَلَمْ يَجْلِسْ عِنْدِي مُنْذُ
قِيلَ لِي مَا قِيلَ . وَقَدْ لَبِثَ شَهْرًا لَا يُوحَى إِلَيْهِ فِي شَأْنِي بِشَيْءٍ . قَالَتْ فَتَشَهَّدَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ حِينَ جَلَسَ
ثُمَّ قَالَ « أَمَّا بَعْدُ . يَا عَائِشَةُ ! فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنِي عَنْكِ كَذَا وَكَذَا . فَإِنْ كُنْتِ بَرِيئَةً فَسَيُبَرِّئُكِ اللّٰهُ . وَإِنْ
كُنْتِ أَلْمَمْتِ بِذَنْبٍ فَاسْتَغْفِرِي اللّٰهَ وَتُوبِي إِلَيْهِ . فَإِنَّ الْعَبْدَ إِذَا اعْتَرَفَ بِذَنْبٍ ثُمَّ تَابَ ، تَابَ اللّٰهُ
عَلَيْهِ » قَالَتْ فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَقَالَتَهُ ، قَلَصَ دَمْعِي حَتَّى مَا أُحِسُّ مِنْهُ قَطْرَةً . فَقُلْتُ لِأَبِي:
أَجِبْ عَنِّي رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فِيمَا قَالَ . فَقَالَ : وَاللّٰهِ! مَا أَدْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ . فَقُلْتُ لِأُمِّي :
أَجِيبِي عَنِّي رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ . فَقَالَتْ : وَاللّٰهِ! مَا أَدْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ . فَقُلْتُ ، وَأَنَا جَارِيَةٌ
حَدِيثَةُ السِّنِّ ، لَا أَقْرَأُ كَثِيرًا مِنَ الْقُرْآنِ : إِنِّي ، وَاللّٰهِ! لَقَدْ عَرَفْتُ أَنَّكُمْ قَدْ سَمِعْتُمْ بِهَـٰذَا حَتَّى اسْتَقَرَّ
فِي نُفُوسِكُمْ وَصَدَّقْتُمْ بِهِ . فَإِنْ قُلْتُ لَكُمْ إِنِّي بَرِيئَةٌ ، وَاللّٰهُ يَعْلَمُ أَنِّي بَرِيئَةٌ ، لَا تُصَدِّقُونِي بِذَٰلِكَ .
وَلَئِنِ اعْتَرَفْتُ لَكُمْ بِأَمْرٍ ، وَاللّٰهُ يَعْلَمُ أَنِّي بَرِيئَةٌ ، لَتُصَدِّقُونَنِي . وَإِنِّي ، وَاللّٰهِ! مَا أَجِدُ لِي وَلَكُمْ مَثَلًا
إِلَّا كَمَا قَالَ أَبُو يُوسُفَ : فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ .

قالت: ثم تحولت فاضطجعت على فراشي. قالت: وأنا، والله! حينئذ أعلم أني بريئة. وأن الله مبرئي ببراءتي. ولكن، والله! ما كنت أظن أن ينزل في شأني وحي يتلى. ولشأني كان أحقر في نفسي من أن يتكلم الله عز وجل في بأمر يتلى. ولكني كنت أرجو أن يرى رسول الله ﷺ في النوم رؤيا يبرئني الله بها. قالت: فوالله! مارام رسول الله ﷺ مجلسه، ولا خرج من أهل البيت أحد، حتى أنزل الله عز وجل على نبيه ﷺ. فأخذه ما كان يأخذه من البرحاء عند الوحي. حتى إنه ليتحدر منه مثل الجمان من العرق، في اليوم الشات، من ثقل القول الذي أنزل عليه. قالت، فلما سري عن رسول الله ﷺ، وهو يضحك، فكان أول كلمة تكلم بها أن قال «أبشري. يا عائشة! أما الله فقد برأك» فقالت لي أمي: قومي إليه. فقلت: والله! لا أقوم إليه. ولا أحمد إلا الله. هو الذي أنزل براءتي. قالت فأنزل الله عز وجل: إن الذين جاءوا بالإفك عصبة منكم [٢٤/النور/١١] عشر آيات. فأنزل الله عز وجل هؤلاء الآيات براءتي. قالت فقال أبو بكر، وكان ينفق على مسطح لقرابته منه وفقره: والله! لا أنفق عليه شيئا أبدا. بعد الذي قال لعائشة. فأنزل الله عز وجل: ولا يأتل أولوا الفضل منكم والسعة أن يؤتوا أولي القربى [٢٤/النور/٢٢] إلى قوله: ألا تحبون أن يغفر الله لكم.

قال حبان بن موسى: قال عبد الله بن المبارك: هذه أرجى آية في كتاب الله.

فقال أبو بكر: والله! إني لأحب أن يغفر الله لي. فرجع إلى مسطح النفقة التي كان ينفق عليه. وقال: لا أنزعها منه أبدا.

قالت عائشة: وكان رسول الله ﷺ سأل زينب بنت جحش، زوج النبي ﷺ عن أمري «ما علمت؟ أو ما رأيت؟» فقالت: يا رسول الله! أحمي سمعي وبصري. والله! ما علمت إلا خيرا.

قالت عائشة: وهي التي كانت تساميني من أزواج النبي ﷺ. فعصمها الله بالورع. وطفقت أختها حمنة بنت جحش تحارب لها. فهلكت فيمن هلك.

قال الزهري: فهذا ما انتهى إلينا من أمر هؤلاء الرهط.

وقال في حديث يونس: احتملته الحمية.

(10) HZ. ÂİŞE'YE İFTİRÂ HADÎSİ VE ZİNÂ İFTİRÂSI ATAN KİMSENİN TEVBESİNİN KABÛLU HAKKINDA BÂB

56 — (2770) Bize Hıbbân ibn Mûsâ tahdîs etdi. Bize Abdullah ibn Mubârek haber verdi. Bize Yûnus ibn Yezîd el-Eylî haber verdi. H ve keza bize Ishâk ibn İbrâhîm Hanzalî, Muhammed ibn Râfi' ve Abdu'bnu Humeyd tahdîs etdiler. (İbn Humeyd : Bize tahdîs etdi dedi. Diğer ikisi : Bize haber verdi dediler.) Bize Abdurrazzâk haber verdi. Bize Ma'mer haber verdi. Buradaki sevk, Ma'mer'in, Abd'dan ve İbn Râfi'den gelen hadîsidir. Yûnus ile Ma'mer cemîan Zuhrî'den söylediler. Zuhrî : Bana Saîd ibn Museyyeb, Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Alkametu'bnu Vakkas, ve Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd, Peygamber'in zevcesi Âişe'nin hadîsini ya'nî iftirâ sâhiblerinin, kendisi için söylediklerini söyledikleri zaman Allah'ın Âişe'yi, onların dedikodularından temize çıkarıb berî kılması hadîsini haber verdiler. Bu râvîlerin her biri, Âişe hadîsinden bir tâifeyi bana tahdîs etdiler. Bunların ba'zısı, Âişe hadîsini diğer ba'zısından daha iyi muhâfaza edici ve hadîsi aynen îrâd ve nakletmekde daha sağlam tesbît edici idi. İşte ben bu râvîlerin her birinden, onların bana tahdîs etdikleri bu hadîsi iyice belleyib muhâfaza etdim. Bunlardan ba'zısının hadîsi, diğer ba'zısının hadîsini tasdîk etmekdedir. Bunlar zikretdiler ki Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demişdir :

Rasûlullah (S) bir sefere çıkmak istediği zaman kadınları arasında kur'a çekmek i'tiyâdında idi. Onlardan hangisinin kur'ası çıkarsa Rasûlullah onu beraberinde sefere çıkarırdı. Gazâya gitmek istediği bir gazvede de aramızda kur'a atdı ve bu kur'ada benim ismim çıkdı. Ben Rasûlullah ile beraber sefere çıkdım. Bu sefer, hicâb âyeti indirildikden sonra idi. Ben hevdecimin içinde yükletilir ve (konak yerinde) hevdec içinde indirilirdim. Bütün yolculuğumuzda böyle oldu. Nihâyet Rasûlullah bu gazâsından ayrılıb da döndüğü ve Medîne'ye yaklaştığımızda (bir konak yerine indi. Gecenin bir kısmını orada geçirdi. Sonra) göç edilmesini bildirdi. Hareket emri verildiği zaman ben kalkıb (hâcetimi yerine getirmek için yalnız başıma) ordudan ayrıldım gitdim. Hâcetimi yerine getirdiğim zaman dönüb yerime geldim. Bir de göğsümü yokladım. Bakdım ki Yemen'in gözboncuğundan dizilmiş gerdanlığım kopub düşmüş. Hemen dönüb gerdanlığımı aradım. Fakat onu aramak beni yoldan alıkoymuşdu.

Benim yol nakliyatımı yapmakda olan kimseler gelib hevdecimi yüklemişler ve hevdecimi bindiğim deve üzerinde götürmüşlerdi. Onlar beni hevdecin içinde sanıyorlarmış. O zaman kadınlar hafif idiler, şişmanlamazlardı. Et ve yağ onları bürüyüb kablamazdı. Çünkü onlar az yemek yerlerdi. Bu cihetle bana hizmet edenler hevdeci yüklemek üzere kaldır-

dıklarında hevdecin ağırlık derecesinin farkına varmıyarak yüklemişler. Bilhassa ben küçük yaşta tâze bir kadındım. Bu sebeble deveyi kaldırmışlar ve çekib gitmişler. Ordu gitdikden sonra ben gerdanlığımı buldum. Akıbinde ben ordu gurublarının konakladıkları yerlere geldim fakat oralarda ne bir çağıran, ne de bir cevâb veren kalmamışdı. Bunun üzerine ben orada evvelce bulunduğum konak yerime geldim. Ve onlar beni hevdecde bulamazlar da beni aramak üzere dönüb yanıma gelirler diye düşündüm. Ben bu düşünce ile yerimde otururken gözlerim bana galebe etmiş de uyumuşum.

Safvân İbnu'l-Muattal Sulemî sonra Zekvânî[29], arkadan gelmek, askerin kalmış olan eşyâlarını toplamak ve diğer konak yerine götürerek sâhiblerine vermekle vazîfeli idi. Bu zât askerin arkasından sabaha yakın yürümüş, benim bulunduğum yere gelmiş, uyuyan bir insan karaltısı görünce benim yanıma gelmiş ve beni görünce tanımış. Bu zât beni üzerime perde vurulmadan önce görür idi. Ben onun beni tanıdığı sırada onun «İNNÂ LİLLÂH VE İNNÂ İLEYHİ RÂCİÛN : **Biz muhakkak Allâh'ın mülküyüz ve biz ancak ona dönücüleriz»** (el-Bakara: 156) istircâ' sözlerini söylemesi ile uyandım. Uyanınca hemen ferâceme bürünüb yüzümü örtdüm. Allâh'a yemîn ediyorum ki o bana bir tek kelime söylemiyordu. Ben ondan, İNNÂ LİLLÂH VE İNNÂ İLEYHİ RÂCİÛN istircâ' sözünden başka hiç bir kelime de işitmedim. Devesini ıhtırıb çöktürdü. Benim binmem için devenin ön ayağına basdı. Ben de deveye bindim. Safvân bindiğim deveyi önünden çekerek yürüdü. Nihâyet kafile konak yerine indikden sonra öğlen sıcağında orduya yetişdik. Bu sırada hakkımda (iftirâ ederek) helâk olan helâk olmuşdur. İftirânın büyüğüne ve çoğuna girişen Selûl kadının oğlu Abdullah ibn Ubeyy olmuş. Müteâkiben Medîne'ye geldik.

Medîne'ye geldiğimizde ben bir ay hasta oldum. Meğer bu sırada halk iftirâ sâhiblerinin sözlerine dalmışlar. Ben ise bunlardan hiç bir şeyin farkında değildim. Yalnız hastalığımda beni işkillendiren bir cihet vardı: Peygamber'den, hastalandığım başka zamanlarda görmekde olduğum lutuf ve şefekati bu hastalığımda görmüyordum. Ancak yanıma giriyor, selâm veriyor, sonra da (adımı anmadan) «hastanız nasıl?» diyordu. İşte bu hal beni işkillendirib üzüyordu. Fakat ben şerri hissetmiyordum. Nihâyet hastalığımdan yeni sıhhat bulub henüz nekahet devresine girdikden sonra dışarıya çıkdım. Benimle beraber Mıstah'ın annesi de çıkdı. Biz, hâcetimizi def' ettiğimiz yerler olan **Menâsı'** tarafına doğru çıkdık. Buraya biz ancak geceden geceye çıkardık. Bu âdet evlerimizin yakının-

---

29. Safvân ibn Muattal, Selem'lidir, Zekvân'da ikâmet etmişdir. Ebû Amr künyesi ile meşhûrdur. Kıdemli ve fazîletli sahâbilerdendir. Bir çok gazâlarda hâzır bulunmuşdur. Peygamber'in medhine mazhar olmuşdur. Umer devrinde hicretin 17 nci yılında Ermenistân fethinde şehiden vefât etmişdir.

da halâlar edinmemizden önce idi. O zamanlar bizim hâlimiz ibtidâî Arabların sahrâdaki nezâhetine benziyordu. Biz evlerimizin yakınında halâlar edinmekden eziyetlenib incinirdik.

İşte ben Mıstah'ın annesi ile dışarı çıkıb gitdim. Bu kadın, Ebû Ruhm İbnu'l-Muttalib ibn Abdi Menâf'ın kızıdır. Annesi de Sahr ibn Âmir'in kızıdır ki bu kadın da Ebû Bekr Sıddıyk'ın teyzesidir. Ebû Ruhm kızının oğlu da Mıstah İbnu Usâsete'bni Abbâd ibn Muttalib'dir. Orada hâcetimizi gördükden sonra ben ve Ebû Ruhm kızı evimden tarafa dönüb gelirken Mıstah'ın annesinin ayağı yün çarşafı içinde sürçtü. (Arablar arasında felâket zamanında söylenmesi âdet olan: «Düşmanım helâk olsun! Duâsı yerine) Selmâ kadın:

— Mıstah helâk olsun! diye oğluna beddûa etdi. Ben de ona:

— Ne fenâ söyledin! Bedr'de hâzır bulunan bir kimseye mi sövüyorsun? dedim. Kadın bana:

— Âh şu saf tâze! Sen onun söylediği sözü duymadın mı? dedi. Ben:

— O ne dedi ki? diye sordum. Bunun üzerine o bana iftirâ sâhiblerinin sözünü söyleyib haber verdi. Artık hastalığımın üstüne bir hastalık daha artdı. Evime dönünce yanıma Rasûlullah geldi. Selâm verdikden sonra:

— Hastanız nasıldır? diye sordu. Ben de:

— Ebeveynimin yanına gitmek üzere bana izin verir misin? dedim. — Âişe: Ben o sırada bu haberi ebeveynim tarafımdan tahkîk etmek istiyordum demişdir — Rasûlullah bana izin verdi. Ben de ebeveynimin yanına geldim ve anam (Ummu Rûmân) a:

— Ey anneciğim! İnsanlar ne konuşuyorlar? dedim. Annem:

— Ey kızcağızım! Kendini üzme. Sen kendi nefsini ve sıhhatını düşün. Vallâhi bir erkeğin yanında sevgili, parlak, güzel bir kadın olsun ve onun bir çok ortakları bulunsun da onun aleyhinde çok lâf etmesinler pek nâdirdir dedi. Ben de:

— SUBHÂNALLAH! İnsanlar bunu mu konuşmakdalarmış? dedim. Bunun üzerine bütün gece ağladım. Sabaha kadar gözümün yaşı dinmiyor, gözüme de hiç bir uyku girdiremiyordum. Sonra ağlıyarak sabaha ulaşdım. Rasûlullah da o sabah Ali ibn Ebî Tâlib'i ve Usâmetu'bnu Zeyd'i yanına çağırmışdı. Vahy gecikince âilesi ile ayrılması husûsunda onlarla istişâre etmişdi. Usâmetu'bnu Zeyd, Peygamber'in âilesinden bilib durduğu berâatı ve Ehlu Beyt için gönlünde besleyib durduğu sevgiyi Rasûlullah'a tavsiye ve işâret etdi de:

— Yâ Rasûlallah! Onlar senin ehlindir. Biz onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmeyiz dedi. Ali ibn Ebî Tâlib'e gelince, o da:

— Allah sana dünyâyı dar etmemişdir. Âişe'den başka kadınlar çokdur. Maamâfîh Âişe'nin câriyesi Berîre'ye de sorsan o da sana doğruyu söyler demişdi. Bunun üzerine Rasûlullah Berîre'yi çağırıb:

— Ey Berîre. Âişe'de sana şüphe veren bir hal gördün mü? diye sordu. Berîre de:

— Seni Hak Peygamber olarak gönderen Allâh'a yemîn ederim ki ben Âişe'den kendisini ayıblayabileceğim bir kusûr olmak üzere kat'iyyen şundan fazla bir şey görmüş değilim: Âişe yaşı küçük, tâze bir kadındı. Âilesinin hamurunu yoğururken uyurdu da evin besi koyunu gelir hamuru yerdi demiş[30]. Bunun akıbinde Rasûlullah minber üzerinde ayağa kalkdı ve iftirâyı en evvel ortaya çıkaran Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl'dan dolayı söz söylemekde ma'zûr tutulmasını isteyerek, kendisi minber üzerinde olduğu halde hitâb edib:

— Ey Muslimanlar topluluğu! Ev halkım husûsunda bana ezâsı ulaşan bir şahısdan dolayı bana kim yardım eder? Vallâhi ben ehlim hakkında hayırdan başka bir şey bilmiş değilim. Bu iftirâcılar bir adamın da ismini ortaya koydular ki bu zât hakkında da ben hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Bu ismi zikredilen (fazîletli) kimse şimdiye kadar benimle beraber olmak müstesnâ âilemin yanına girer değildi demişdir.

Bunun üzerine Ensâr'ın Evs kabîlesinden Sa'd ibn Muâz ayağa kalkarak:[31]

— Yâ Rasûlallah! O kimseye karşı sana ben yardım edeceğim. Eğer bu iftirâyı çıkaran Evs'den ise biz onun boynunu vururuz. Eğer Hazrec kardeşlerimizden ise yapılacak işi sen bize emredersin biz de emrini yerine getiririz demiş. Bu defa Sa'du'bnu Ubâde[32] ayağa kalkmış. Bu da Haz-

---

30. Berîre'nin bu samîmî ve sâfiyâne şehâdetini Taberânî, şu tafsîl ile rivâyet etmişdir:
Berîre: Ben Âişe'nin hizmetinde bulunduğum zamanlarda kusûr sayılacak bir hareketini görmedim. Yalnız ben bir kerre hamur yoğurmuşdum. Kendisine şu hamuru gözetle de ben bunu pişirmek için ateş yakayım dedim. Ben gitdikden sonra Âişe gaflet etmiş, besi koyunu gelib hamuru yemişdi demişdir.

31. Sa'd ibn Muâz, Evs kabîlesinin büyüğüdür. Evsî'ler de Neccâr oğullarındandır. Sa'd, hicretden evvel Mus'ab ibn Umeyr Medîne'ye geldiği zaman musliman olmuş kıdemli sahâbîlerdendir. Bedr ve Uhud gazâlarında bulunmuş, Handak harbinde aldığı bir ok yarası sebebiyle bir müddet sonra kan gaybından şehîd olmuşdur.
Buhârî, Muslim ve diğer mühim hadîs kitâblarına göre bu hâdisede söz söyleyen zât Sa'd ibn Ubâde'dir. Fakat Sa'd'ın dördüncü hicret yılında Handak harbinin akıbında öldüğü muhakkakdır. İfk hâdisesi ise altıncı Hicret yılında Mustalik oğulları seferi sırasında vâki' olmuşdur. İki hâdise arasında iki yıl fâsıla bulunduğundan İbn Hazm, İbn Abdi'l-berr ve diğer bazı âlimler bunun vehm ve hata olduğunu bildirmişlerdir. İbn İshâk da Siyer'de Peygamber'in suâline karşı cevâb veren ve evvelinden âhirine kadar söz söyleyen zât Useyd ibn Hudaydr'dır demişdir.
Kadî Iyâd da iki hâdise arasındaki zaman farkından dolayı bunun cidden muşkil oluğunu ,bu cihetle bir çok ilim ehlinin bunun vehm olduğuna kail olduklarını bildirdikden sonra: Mûsâ ibn Ukbe, Mureysî denilen Benû Mustalik seferinin dördüncü hicret yılında vukûunu bildirmişdir ki Handek senesidir... İfk hâdisesi ile Mureysî seferinin dördüncü senede ve Handakden bir müddet evvel vukû' bulmuş olması muhtemildir, diyor.

32. Sa'd ibn Ubâde, Akabe bey'atında bulunmuş ilk sahâbîlerdendir. Gazâlarda Hazrec kabîlesinin sancağını taşırdı. Hz. Âişe'nin şehâdeti vechile bu hâdiseden evvel sâlih kimse idi. Fakat câhiliyet devrinden beri Arablar arasında kabile gayreti hüküm sürdüğünden,

rec kabîlesinin büyüğü idi. Ve bu vak'adan evvel iyi bir kimse idi. Fakat bu defa kabîle hamiyyeti onu câhilliğe sürükledi de Sa'd ibn Muâz'a karşı:

— Sen yalan söylüyorsun. Allâh'ın ebediyyetine yemîn ediyorum ki sen onu (ya'nî Abdullah ibn Ubeyy'i) öldüremezsin ve onu öldürmeye muktedir olamazsın! demiş. Bu defa da Sa'd ibn Muâz'ın amucasının oğlu olan Useyd ibn Hudayr[33] ayağa kalkarak Sa'd ibn Ubâde'ye karşı:

— Allâh'ın beka ve ebediyyetine yemîn ediyorum ki sen yalan söylüyorsun. Vallâhi biz onu elbette öldürürüz. Sen mutlaka munâfıksın ki, munâfıklar hisâbına bizimle mücâdele ediyorsun diye mukabele etmiş. Bu sûretle Evs ve Hazrec kabîleleri ayaklanmışlar. Hatta biribirleri ile vuruşmayı kasdetmişler. Rasûlullah ise henüz minber üzerinde dikiliyormuş. Hemen minberden inib onlar sükûnete varıncaya kadar onlara yumuşak, mulâyim söz söylemiş kendisi de (başka şey söylemiyerek) sükût etmiş.

(Bana gelince:) Ben o gün ağladım. Ne gözümün yaşı dindi, ne de gözüme bir uyku değdirebildim. Sonra gelmekde olan gecemde de ağladım. Yine gözümün yaşı dinmiyor, gözüme hiç bir uyku girdiremiyordum. Babam ile anam, ağlamak ciğ imi parçalıyacak sanıyorlardı. Bu şekilde Ebeveynim yanımda oturdukları, ben de ağlamakda bulunduğum sırada Ensâr'dan bir kadın izin istemişdi. Ben de o kadına izin vermişdim. O da oturub benimle ağlıyordu. Biz bu hâl üzere iken Rasûlullah yanımıza girdi, selâm verdikden sonra oturdu. Halbuki Rasûlullah bundan evvel hakkımda dedikodu başladığı günden beri yanımda oturmamışdı. Ve Rasûlullah bir ay beklediği halde kendisine hakkımda bir şey vahyolunmamışdı. Rasûlullah oturduğu zaman, şehâdet kelimelerini söyledikden sonra:

— Amma ba'du. Yâ Âişe! Hakkında bana şöyle şöyle sözler erişdi. Eğer sen bu isnâdlardan berî isen yakında Allah seni muhakkak berî kılıb temizliğini i'lân edecekdir. Yok eğer böyle bir günâha yaklaşdınsa Allah'dan mağfiret dile ve Allâh'a tevbe et! Çünkü kul, günâhını i'tirâf ve sonra tevbe edince Allah da onun tevbesini kabûl edib mağfiret buyurur dedi. Rasûlullah bu hitâbesini bitirince (musîbetin şiddetli hara-

---

Sa'd ibn Ubâde de Hazrec'lileri ve bu arada İbnu Ubeyy gibi azgın bir münâfıkı müdâfaa edeyim derken hakdan sapıyordu. Dikkate değer ki bu İbn Ubâde, Peygamber'in vefâtı üzerine Ebû Bekr'e bey'at etmekden çekinerek Şâm tarafına gitmiş ve 15 inci hicret yılında Havrân'da vefât etmişdir. Bu, kabîle gayreti ile Hakdan uzaklaşmanın insanı ne fena âkıbetlere sürüklediğinin canlı bir misâlidir.

33. Useyd ibn Hudayr, Akabe bîatında bulunmuş kıdemli sahâbîlerdendir. Bedr'e ve Bedr'den sonraki gazâların hepsine iştirâk etmişdir. *Tehzîb*de Hz. Umer ile beraber Câbiye'de ve Beyti Makdisin fethinde bulunduğu rivâyet edilmişdir. Hz. Umer'in halifeliği zamanında 20 nci hicret yılında Medine'de vefât etmiş, namazını Umer kıldırmışdır. Tâbûtu Bakî kabristânına götürülürken bizzât Halîfe de tâbûtun bir kolunu omuzlamak sûretiyle ihtirâm etmişdir.

retiyle) gözümün yaşı kesildi. Hatta göz yaşından bir damla bulamıyordum. Hemen babama:

— Rasûlullah'ın söylediği söz husûsunda benim tarafımdan cevâb ver dedim. Babam:

— Vallâhi Rasûlullah'a ne diyeceğimi bilmiyorum dedi. Sonra Anama:

— Rasûlullah'ın söylediği söze benim nâmıma cevâb ver dedim. O da:

— Vallâhi Rasûl ılah'a ne diyeceğimi bilmiyorum dedi. Bunun üzerine ben, henüz KUR'ÂN'dan çok delîl okuyamıyan küçük yaşda bir tâze olduğum halde şöyle dedim:

— Vallâhi ben kat'î anladım ki siz bu dedikoduyu işitmişsiniz. Hatta bu söz sizin gönüllerinizde yer etmiş ve ona inanmışsınız. Şimdi ben size berîim desem benim muhakkak berî' olduğumu Allah bilib dururken sizler benim bu sözümü tasdîk etmiyeceksiniz. Ve eğer benim muhakkak berî olduğumu Allah bilib dururken ben size fenâ bir i'tirâfda bulunsam sizler beni hemen tasdîk edeceksiniz. Vallâhi ben bu vaziyetde kendim için ve sizin için başka bir mesel bulamıyorum. Ancak Yûsuf'un babası Ya'kûb Aleyhisselâm'ın dediği gibi: FE SABRUN CEMÎLUN V'ALLÂHU'L-MÜSTEÂNU ALÂ MÂ TASİFÛN: **Artık (bana düşen) güzel bir s a b r dır**[34]**. Sizin şu söylediklerinize karşı yardımına sığınılacak ancak Allah'dır** (Yûsuf: 18).

Ben bu sözü söyledim. Sonra dönüb yatağıma yatdım. Öyle bir halde ki vallâhi o zaman ben kendimin kat'î olarak berî olduğumu, Allâh'ın da muhakkak beni tebrie edeceğini biliyordum. Lâkin vallâhi hakkımda okunur bir vahy indirileceğini hiç zann tmiyordum. Ve şânım da, bana âid bir mesele için Azîz ve Celîl olan Allâh'ın tilâvet olunacak bir kelâmla tekellüm buyurmasından çok hakîr idi. Lâkin Rasûlullah'ın uykuda bir ru'yâ görmesini ve Allâh'ın da o ru'yâ ile beni tebrie eylemesini umuyordum. Vallâhi Rasûlullah oturduğu yerden kalkmamışdı. Ev halkından bir kimse de dışarı çıkmamışdı. Azîz ve Celîl olan Allah Peygamber'ine vahy indiriverdi. Ona vahy inerken ola gelen hal hemen gelib isti'lâ ediverdi ki kış gününde bile üzerine indirilen sözün ağırlığından inci dânesi gibi ter dökülürdü. Rasûlullah'dan vahy hâli zâil olub açılınca kendisi sevincinden gülüyordu. Tekellüm etdiği ilk söz şu oldu:

— Müjde yâ Âişe! Allah seni kat'iyyen tebrie etdi.

Bunun üzerine anam bana:

— Kızım Rasûlullah'a doğru kalk da teşekkür et dedi. Ben:

— Vallâhi ne ona kalkarım, ne de berâetimi indiren Allah'dan baş-

---

34. *Sabru cemîl* nedir? diye sorulduğunda Peygamber'in: «Kendisinden halka şikâyet edilmeyen sabr'dır» buyurduğu mürsel olarak rivâyet edilmişdir.

kasına hamd ederim dedim. İmdi Azîz ve Celîl olan Allah şu on âyeti indirdi:

«O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir şer sanmayın. Bilâkis o sizin için bir hayırdır. Onlardan herkese kazandığı günâh vardır. Onlardan günâhın büyüğünü deruhde eden o adama da büyük bir azâb vardır. Ne vardı onu işitdiğiniz vakıt erkek mu'minlerle kadın mu'minler kendi kendilerine husnu zan etselerdi de: Bu açık bir iftirâdır deselerdi ya! Ona dört şâhid getirselerdi ya! Madem ki onlar bu şâhidleri getiremediler, o halde onlar Allah indinde yalancılardan ibâretdirler. Eğer dünyâda ve âhiretde Allâh'ın fadlu rahmeti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu yaygaralardan dolayı sizi her halde büyük bir azâb çarpardı. O zaman siz o iftirâyı dillerinizle biribirinize yetişdiriyordunuz. Hiç bir bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve bunu kolay sanıyordunuz. Halbuki bu Allah yanında büyük bir vebâldir. Onu işitdiğiniz vakıt: Bunu söylemek bize yakışmaz, hâşâ bu büyük bir bu[illegible]dır deseydinizdi ya! Eğer siz iymân eden kimseler iseniz böyle, bir şeyi hayâtda bulunduğunuz müddetce bir daha dönmeyesiniz diye Allah size öğüd veriyor. Ve sizin için âyetlerini açık açık bildiriyor. Allah hakkıyle bilen, tam bir hüküm ve hikmet sâhibidir. Kötü sözlerin iymân edenlerin içinde yayılıb duyulmasını arzu edenler, dünyâda da âhiretde de onlar için pek elemli bir azâb vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz. Ya üzerinizde Allâh'ın fadlu rahmeti olmasaydı, ya hakîkat Allah çok re'fetli, çok merhametli olmasaydı (hâliniz nereye varırdı?). **Ey iymân edenler! Şeytânın adımları ardınca gitmeyin. Kim şeytânın adımlarına uyarsa şüphesiz ki o, kötülüğü ve gayr meşrû'luğu emreder. Eğer üzerinizde Allâh'ın fadlı ve rahmeti olmasaydı, içinizden hiç biriniz ebedî temize çıkamazdı. Ancak Allah'dır ki kimi dilerse temize çıkarır. Allah hakkıyle işiden, hakkıyle bilendir»** (en-Nûr: 11-21).

Azîz ve Celîl olan Allah işte bu âyetleri benim berâetim hakkında indirince (babam) Ebû Bekr, akribâlığından ve fakîrliğinden dolayı infâk etmekde bulunduğu Mıstah ibn Usâme için:

— Kızım Âişe'ye bu iftirâyı söyledikden sonra vallâhi ben de Mıstah'a bir şey vermem! diye yemîn etdi. Bunun üzerine de Azîz ve Celîl olan Allâh: **«Sizden fazîlet ve servet sâhibi olanlar, akribâsına, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusûr etmesin, affetsin, aldırış etmesin. Allâh'ın size mağfiret etmesini arzu etmez misiniz? Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir»** (en-Nûr: 22) âyetini indirdi.

Hıbbân ibn Mûsâ dedi ki: Abdullah ibn Mubârek: İşte bu, Allâh'ın kitâbı içinde en ümitli âyetdir dedi. Bu âyetin inmesi üzerine Ebû Bekr:

— **Vallâhi, ben Allâh'ın beni mağfiret etmesini muhakkak severim**

dedi ve Mıstah'a veregeldiği nafakayı tekrar vermeğe başladı ve: Ben bu nafakayı ondan ebediyyen koparmam dedi.

Rasûlullah, Zevcesi Zeyneb Bintu Cahşâ da benim hâlimden:

— Yâ Zeyneb! Âişe hakkında ne bilirsin ve ne gördün? diye sormuşdu. Zeyneb cevâben:

— Yâ Rasûlallah! Ben kulağımı, gözümü, işitmediğim, görmediğim şeyden muhâfaza ederim. Vallâhi Âişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmem diye güzel şehâdet etmişdir.

Bu husûsda Âişe: Zeyneb, Peygamber'in kadınları arasında güzelliği ve Peygamber'in nezdindeki mevkii i'tibârıyle bana rekâbet eden bir kadındı. Fakat Allah onu verâ ve takvâsı sebebiyle (iftirâcılara iştirâkden) muhâfaza buyurdu. Kızkardeşi Hamne Bintu Cahş ise o iftirâya taassubla tutunmaya ve iftirâcıların söylediklerini hikâye etmeye başladı da bu sebeble helâk olanlar içinde helâk oldu.

Zuhrî: İşte bu, o zumrenin işinden bize ulaşmış olan hadîsdir dedi. Yûnus'un hadîsinde ise râvî: Hamiyyet onu yükleyib götürdü (ya'nî hamiyyet onu gadablandırdı) demiştir [35].

---

35. Bu *İfk Hadîsi*, rivâyet usûlü bakımından en kuvvetli hadîslerdendir. Bu rivâyetin baş kısmında ve bu son ifâdelerde açıkcá görüldüğü gibi bu hadîsin müteaddid senedleri vardır. Uzun bir metin ile ifâde edilen bu muhim hadîsden pek çok hükümler ve fâideler çıkarılmışdır. Bunlar her akl selîmin zekâsı nisbetinde metinden daha iyi kavranabileceği için ayrıca zikredilmelerine luzûm görülmedi. Ancak bunlardan bir tânesi bilhassa zikredilmelidir. O da Hz. Âişe'nin bu hâdisede beşeriyyetden alâkasını keserek bütün varlığı ile Allâh'a yönelmiş olmasıdır. Hz. Âişe kendisi ile Ya'kûb Peygamber'in hâli arasında bir mesel bulmuşdur ki bu cidden hârika bir mürekkeb teşbîhdir. Bu mürekkeb teşbîhin en mühim bir safhası, Hz. Âişe'nin berâetini âile halkına; Hz. Ya'kûb'un da Yûsuf'un hayatda olduğunu çocuklarına tasdîk etdirmek husûsundaki müşkilleridir. Ya'kûb çocuklarına: «*Hayır Yûsuf sağdır. Fakat nefsiniz size bir işi süsleyib bir fitne ve fesada sevk etmişdir*» diyordu (Yûsuf: 18). Hz. Âişe'nin nezâhetine kanâatı derecesinde Yûsuf'un hayatına kani idi. Diğer tarafda Yûsuf'un kardeşleri yalan iddiâlarını bildikleri derecede Âişe'nin âilesi halkı da nezâhetini biliyorlardı. Fakat Yûsuf'un kardeşleri gibi bu nezâheti i'tirâf etmiyorlar, bunun vahy ile tasdîkini bekliyorlardı. Vahy ise bu sırada gecikmişdi. İşte Âişe'nin yüksek zekâsı, müstesnâ edeb ve irfânı, Peygamber'ler târihinden kendisine ve âilesine tam bir örnek olmak üzere Yûsuf'un kıssasını intihâb ederek Ya'kûb'un dediği gibi FE SABRUN CEMÎL V'ALLÂHU'L-MUSTEÂNU ALÂ MÂ TASİFÛN demiş ve Peygamber de dâhil bütün beşeriyetden tecerrüd edib tekmîl varlığı ile Allâh'a teveccüh eylemişdir. Bu cihetledir ki tam bu anda vahy ile berâetine hükmedilmiş ve bu ilâhî hükm *Vahyu metluv* olan KUR'ÂN ile ebedileşdirilmişdir.

Hz. Âişe'nin berâeti Kur'ân ile sâbit kat'î bir berâet olduğundan, bir kimse bunda şüphe ederse müslimanların icmâı ile mürted ve kâfir olur. İbn Battâl: Hz. Âişe'ye bu ifk meselesiyle bir kimse söverse katl olunur. Çünkü Allâh'ın berâetine hükmetdiği bir meselede Allâh'ı tekzîbdir demişdir. Rasûlullah'ı, ırzı ve âilesi hakkında ezâlandırmak da hiç şüphesiz katli gerekdirir. Çünkü hadîsde Useyd ibn Hudayr'ın Abdullah ibn Ubeyy'i: «Vallâhi öldürürüm» dediği ve Peygamber'in bunu red ve inkâr etmediği sarâhaten rivâyet edilmişdir.

٥٧ – (..) وحدثني أبو الربيع العتكي. حدثنا فليح بن سليمان. ح وحدثنا الحسن بن علي الحلواني وعبد بن حميد. قالا: حدثنا يعقوب بن إبراهيم بن سعد. حدثنا أبي عن صالح بن كيسان. كلاهما عن الزهري. بمثل حديث يونس ومعمر. بإسنادهما.

وفي حديث فليح: اجتهلته الحمية. كما قال معمر.

وفي حديث صالح: احتملته الحمية كقول يونس. وزاد في حديث صالح: قال عروة: كانت عائشة تكره أن يسب عندها حسان. وتقول: فإنه قال:

فإن أبي ووالده وعرضي لعرض محمد منكم وقاء

وزاد أيضا: قال عروة: قالت عائشة: والله! إن الرجل الذي قيل له ما قيل ليقول: سبحان الله فوالذي نفسي بيده! ما كشفت عن كنف أنثى قط. قالت: ثم قتل بعد ذلك شهيدا في سبيل الله.

وفي حديث يعقوب بن إبراهيم: موعرين في نحر الظهيرة.

وقال عبد الرزاق: موغرين.

قال عبد بن حميد: قلت لعبد الرزاق: ما قوله موغرين؟ قال: الوغرة شدة الحر.

57 — ( ) .... : Buradâki iki tarîk râvîleri şöyle dediler : Bize Ya'kûb ibn İbrâhîm ibn Sa'd tahdis etdi. Bize babam, Sâlih ibn Keysân'dan tahdîs etdi. Bunların ikisi de Zuhrî'den (56 rakamlı) Yûnus ve Ma'mer isnâdları ile onların hadîsleri gibi rivâyet etmişlerdir.

Buradaki râvîlerden Fuleyh'in hadîsinde, Ma'mer'in dediği gibi : Hamiyyet onu câhilliğe sevk etdi ifâdesi vardır. Sâlih'in hadîsinde ise Yûnus'un kavli gibi : Hamiyyet onu gadablandırdı, ifâdesi vardır. Bir de Sâlih'in hadîsinde şu ziyâde vardır : Urve dedi ki : Âişe kendi huzûrunda şâir Hassân'ın sövülmesini çirkin ve kerîh görüb ve : Çünkü Hassân :

«FE İNNE EBÎ VE VÂLİDEHÛ VE IRDÎ
Lİ IRDI MUHAMMEDİN MİNKUM VİKÂU

= Şüphesiz benim babam, babamın babası ile benim şeref ve nâmûsum Muhammed'in şerefi için size karşı bir mahfazadır» beytini söylemişdir der idi.

Kezâ Sâlih'in hadîsinde şu ziyâde de vardır : Urve şöyle dedi : Âişe dedi ki : Vallâhi, hakkında dedikodular yapılan o adam muhakkak : Subhânallâh! Nefsim elinde olan Allâh'a yemîn ederim ki ben hayatımda

hiç bir dişinin elbisesini asla açmamışımdır (ya'nî hiç bir kadınla cinsî münâsebet yapmamışımdır) der dururdu. Sonra o zât (ya'nî Safvân ibn Muattal) bu işlerin ardından Allah yolunda şehîd olarak öldürülmüşdür[36]. Ya'kûb ibn İbrâhîm'in hadîsinde (noktasız ayn ile) : **Mûırîne fî nahri'z-zahîreti** = sıcak vakıtda yolu sarb bulucular olarak, ifâdesi vardır. Abdurrazzâk ise (noktalı ğayn ile) : **Mûğırîne** = sıcağın şiddetli vaktında konaklıyanlar olarak, demişdir. Abd ibn Umeyd dedi ki : Ben Abdurrazzâk'a : **Mûğırîne** sözü nedir? diye sordum. **Vağra**, hárâretin şiddetidir diye cevâb verdi.

٥٨ — (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ : لَمَّا ذُكِرَ مِنْ شَأْنِي الَّذِي ذُكِرَ ، وَمَا عَلِمْتُ بِهِ ، قَامَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ خَطِيبًا فَتَشَهَّدَ . فَحَمِدَ اللّٰهَ وَأَثْنَىٰ عَلَيْهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ . ثُمَّ قَالَ « أَمَّا بَعْدُ . أَشِيرُوا عَلَيَّ فِي أُنَاسٍ أَبَنُوا أَهْلِي . وَايْمُ اللّٰهِ ! مَا عَلِمْتُ عَلَىٰ أَهْلِي مِنْ سُوءٍ قَطُّ . وَأَبَنُوهُمْ ، بِمَنْ ، وَاللّٰهِ ! مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَطُّ . وَلَا دَخَلَ بَيْتِي قَطُّ إِلَّا وَأَنَا حَاضِرٌ . وَلَا غِبْتُ فِي سَفَرٍ إِلَّا غَابَ مَعِي » . وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِقِصَّتِهِ . وَفِيهِ : وَلَقَدْ دَخَلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بَيْتِي فَسَأَلَ جَارِيَتِي . فَقَالَتْ : وَاللّٰهِ ! مَا عَلِمْتُ عَلَيْهَا عَيْبًا ، إِلَّا أَنَّهَا كَانَتْ تَرْقُدُ حَتَّىٰ تَدْخُلَ الشَّاةُ فَتَأْكُلَ عَجِينَهَا . أَوْ قَالَتْ خَمِيرَهَا (شَكَّ هِشَامٌ) فَانْتَهَرَهَا بَعْضُ أَصْحَابِهِ فَقَالَ : اصْدُقِي رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ . حَتَّىٰ أَسْقَطُوا لَهَا بِهِ . فَقَالَتْ : سُبْحَانَ اللّٰهِ وَاللّٰهِ ! مَا عَلِمْتُ عَلَيْهَا إِلَّا مَا يَعْلَمُ الصَّائِغُ عَلَىٰ تِبْرِ الذَّهَبِ الْأَحْمَرِ .

وَقَدْ بَلَغَ الْأَمْرُ ذَٰلِكَ الرَّجُلَ الَّذِي قِيلَ لَهُ . فَقَالَ : سُبْحَانَ اللّٰهِ ! وَاللّٰهِ ! مَا كَشَفْتُ عَنْ كَنَفِ أُنْثَىٰ قَطُّ .

قَالَتْ عَائِشَةُ : وَقُتِلَ شَهِيدًا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ .

وَفِيهِ أَيْضًا مِنَ الزِّيَادَةِ : وَكَانَ الَّذِينَ تَكَلَّمُوا بِهِ مِسْطَحٌ وَحَمْنَةُ وَحَسَّانُ . وَأَمَّا الْمُنَافِقُ عَبْدُ اللّٰهِ ابْنُ أُبَيٍّ فَهُوَ الَّذِي كَانَ يَسْتَوْشِيهِ وَيَجْمَعُهُ . وَهُوَ الَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ ، وَحَمْنَةُ .

58 — ( ) Bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ile Muhammed İbnu'l-Alâ tahdîs edib dediler ki : Bize Ebû Usâme, Hişâm ibn Urve'den, o da babası Urve'den rivâyet etdi. Âişe (R) şöyle dedi : Benim hakkımda söylenenler

---

36. Safvân ibn Muattal, daha önceki hâşiyede hal tercemesini kısaca temâs etdiğimiz gibi Hz. Umer'in hilâfeti zamanında 17 nci hicrî yılında Ermeniyye fethinde şehîden vefât etmişdir. İşte Mu'minlerin Annesi Hz. Âişe o zâtın bu şehâdetini dile getirmekdedir.

söylendiği zaman ve ben de hiç bir şeyin farkında değil iken Rasûlullah (S) hitâb etmek üzere ayağa kalkdı, şehâdet kelimelerini söyledi, Allâh'a hamd edib lâyık olduğu şekilde senâ eyledi. Bundan sonra «amma ba'du: Âileme töhmet isnâd eden bir takım insanlar hakkında yapılması gereken işi, bu husûsdaki fikirlerinizi bana söyleyiniz. Allâh'a yemîn ediyorum ki ben âilem üzerinde asla hiç bir kötülük bilmemişimdir. Onların âilem halkına kendisi ile töhmet isnâd etdikleri kimseye gelince, yine Allâh'a yemîn ediyorum ki, ben onun üzerinde de asla hiç bir kötülük bilmemişimdir. O zât benim evime ben hâzır iken müstesnâ asla girmemişdir. Ben bir seferde bulunub evimden gaybûbet etmişsem, o zât da muhakkak benim maiyyetimde benimle beraber gaybûbet etmişdir» dedi.

Râvî bundan sonra hadîsi bütünüyle sevk etmişdir. Bu hadîsde şu da vardır : Andolsun Rasûlullah benim odama girdi ve câriyemden de sordu. Câriyem : Allâh'a yemîn ederim ki ben Âişe üzerine hiç bir ayb şey bilmiyorum. Ancak şu var ki o uyuyub kalıyordu da nihâyet koyun içeriye giriyor ve onun ekmek hamurunu yiyordu dedi. Câriyem Berîre'nin bu sözleri üzerine Peygamber'in sahâbîlerinden bazısı onu azarladı da : Ey kadın! Rasûlullah'a doğruyu söyle dedi. Hatta sahâbîler Berîre'ye o düşük işi tasrîh etdiler. Bunun üzerine Berîre : SUBHÂNALLÂH! Allâh'a yemîn ederim ki ben Âişe üzerine, kuyumcunun hâlıs kırmızı altunu üzerine bilmekde olduğu bilgiden başka bir şey bilmemişimdir dedi.

Bu iş, kendisi hakkında söylenilmiş olan adama ulaşdı da : SUBHÂNALLÂH! Ben hiç bir dişi kimsenin asla elbisesini açmış değilim (ya'nî ben hayatımda hiç bir kadınla asla cinsî münâsebet yapmadım) demişdir.

Âişe : Ve o zât Allah yolunda şehîd olarak öldürüldü demişdir. Ve keza bu hadîsde ziyâde nevinden şu da vardır : Mıstah, Hamne ve Hassân bu iftirâyı dilleri ile konuşan kimselerdi. Amma munâfık Abdullah ibn Ubeyy'e gelince : Bizzât bu iftirâyı eşelemek ve istemek sûretiyle ortaya çıkarmakda, yaymakda, toplamakda olan kimsedir. Ve günâhın büyüğünü üzerine alan odur ve Hamne'dir [37].

---

37. Bu iftirâyı ilk defa Abdullah ibn Ubeyy ortaya atmış, ilk evvel o tasrîh etmiş ve halk arasında yaymış idi. Kurnaz munâfıklar cinâslı lâkırdılarla mu'minleri gizliden gizliye heyecana getirmeğe çalışmış ve bu yaygaraya aldanan şâir Hassân ve fakîr Mıstah gibi bir iki sâdedil de o Ubeyy oğlunun tasrihine kapılıb iftirâ cezâsına mustahikk olmuşlardı. Nitekim Mıstah, Hassân, Hamne haklarında iftirâ cezâsı icrâ edildi ve Safvân bir kılıç darbesi ile Hassân'ı vurub bir gözünü söndürdü. (*Hak Dîni*, IV, 3490).

Hassân ibn Sâbit munâfık değildi. Tevbekâr olduğunda da söz yokdur. Nitekim hadden sonra inşâd etdiği beyitlerle tebriesini arz etmişdi. Bu yedi beyitlik şiiri *Hak Dîni*, IV, 3493 de de vardır.

Uhud mağlûbiyetinin sebeblerinden birisi ve başlıcası Abdullah ibn Ubeyy'in İslâm ordusunda ufak bir sarsıntı görmesi üzerine başındaki Hazrec'lileri alıb Medîne'ye dönmesi olmuşdur ki bu kuvvet umûmî İslâm kuvvetinin üçde birisini teşkil ediyordu. Vefât târihi olan 9 uncu hicret yılına kadar çeşit çeşit fesadlar çıkarmakdan hâli kalmayan bu adamın irtikâb ettiği şenâatların en büyüğü, Peygamber'in harîm i ismetini

(١١) باب براءة حرم النبي صلى الله عليه وسلم من الريبة

٥٩ — (٢٧٧١) حدثني زهير بن حرب. حدثنا عفان. حدثنا حماد بن سلمة. أخبرنا ثابت عن أنس؛ أن رجلا كان يتهم بأم ولد رسول الله ﷺ. فقال رسول الله ﷺ لعلي «اذهب فاضرب عنقه» فأتاه علي فإذا هو في ركي يتبرد فيها. فقال له علي: اخرج. فناوله يده فأخرجه. فإذا هو مجبوب ليس له ذكر. فكف علي عنه. ثم أتى النبي ﷺ فقال: يا رسول الله! إنه لمجبوب. ما له ذكر.

(11) PEYGAMBER (S) İN HAREMİNİN SÛU ZANN VE TÖHMETDEN BERÂETİ BÂBI

59 — (2771) Bana Zuheyr ibn Harb tahdîs etdi. Bize Affân tahdîs etdi. Bize Hammâd ibn Seleme tahdîs etdi. Bize Sâbit, Enes (ibn Mâlik R) den şöyle haber verdi: Bir adam Rasûlullah'ın çocuk anası (olan câriyesi) ile ittiham edilmişdi. Rasûlullah (S) Ali'ye: «Git ve o adamın boynunu vur!» emrini verdi. Ali o adamın yanına geldi bir de bakdı ki o adam bir kuyuya girmiş serinlemek için yıkanmakdadır. Ali ona: Dışarıya çık! dedi ve elini ona doğru uzatarak onu (çırılçıblak) dışarıya çıkardı. Ve onu erkeklik uzvu ve husyeleri kesilmiş buldu. O zâtın erkeklik uzvu yokdu. Bunun üzerine Ali ondan el çekdi. Sonra Peygamber'in yanına gelib: Yâ Rasûlallah! Onun erkeklik uzvu ve husyeleri kökünden kesilmişdir, onun erkeklik uzvu yokdur dedi [38].

---

lekelemek istemesidir. Bu cür'etle bazı muslimanları da iğfâle muvaffak olmuşdu. Hz. Umer'in ictihâdı vechile kafası koparılmak lâzım gelirken, Peygamber'in hazm ve basireti buna mâni' olmuşdu. Ve hakîkaten onun katli Medine halkının ehemmiyetli bir kısmını teşkîl eden kabîlesi efradının kırgınlığını celb ederek daha müessir bir hâdisenin vukûuna sebeb olabilirdi. Peygamberin ırzı ile oynamak ve İslâmiyeti can evinden vurmak istediği halde, Peygamberin bu hârika ileri görüşlülüğü ve tedbîri her asırda azılı İslâm düşmanlarının oyunlarına düşmemek husûsunda mustakbel İslâm mucâhidlerine ölümsüz bir tedbîr örneğidir.

38. Kadî Iyâd şöyle dedi: Allah, Peygamber'inin hurmetini, onda bu neviden herhangi bir şey sâbit olmakdan münezzeh kıldı. Zira öldürme emri hakîkatdır. Peygamber o zâtı, çocuk anası olan haremi ile konuşmakdan nehy etmişdi. O da buna muhâlefet edince öldürmeyi hak etmişdi. Yahut Peygamber bununla eziyetlenmişdi, onun eziyete düşürülmesi ise öldürmeyi gerekdiren bir kâfirlikdir.

Şu da muhtemildir: Bu öldürme emri hakîkat değildi. Peygamber o zâtın erkeklik uzvunun dibinden kesik olduğunu biliyordu. İşinin tamâmıyle meydana çıkması ve kendisinden töhmetin kalkması için Peygamber Ali'ye bu emri vermişdi. Yahut o zât bir munâfıkdı ve diger bir yolla öldürülmeyi hak etmişdi...

بسم الله الرحمن الرحيم

٥٠ – كتاب صفات المنافقين وأحكامهم

١ – (٢٧٧٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا الحسن بن موسى. حدثنا زهير بن معاوية. حدثنا أبو إسحاق؛ أنه سمع زيد بن أرقم يقول: خرجنا مع رسول الله ﷺ في سفر، أصاب الناس فيه شدة. فقال عبد الله بن أبي لأصحابه: لا تنفقوا على من عند رسول الله ﷺ حتى ينفضوا من حوله.

قال زهير: وهي قراءة من خفض حوله.

وقال: لئن رجعنا إلى المدينة ليخرجن الأعز منها الأذل. قال فأتيت النبي ﷺ فأخبرته بذلك. فأرسل إلى عبد الله بن أبي فسأله فاجتهد يمينه ما فعل. فقال: كذب زيد رسول الله ﷺ. قال فوقع في نفسي مما قالوه شدة. حتى أنزل الله تصديقي: إذا جاءك المنافقون.

قال ثم دعاهم النبي ﷺ ليستغفر لهم. قال فلووا رؤسهم. وقوله: كأنهم خشب مسندة. وقال: كانوا رجالا أجمل شيء.

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

50 — KİTÂBU SIFÂTİ'L-MUNÂFİKÎNE VE AHKÂMUHUM

(Munâfıkların sıfatları ve hükümleri kitâbı)

1 — (2772) .... : Bize Ebû Ishâk tahdîs etdi. Kendisi Zeyd ibn Erkam (R) dan şöyle derken işitmişdir: Biz Rasûlullah'ın maiyyetinde bir sefere çıkdık. Bu seferde insanlara bir kıtlık isâbet etdi. Bunun üzerine Abdullah ibn Ubeyy kendi arkadaşlarına: Rasûlullah'ın yanında bulunan kimseleri beslemeyin! Tâ ki etrafından dağılıb gitsinler dedi.

Râvî Züheyr: Buradaki «min havlihî» sözündeki «min» in kesreli söylenişi, min harfini men okumayıb da kesreli okuyan kimsenin kırâatıdır dedi.

Ubeyy devamla: Eğer Medîne'ye dönersek andolsun en şerefli ve kuvvetli olan, oradan en hakîr (ve zaîf) olanı muhakkak çıkaracakdır dedi. Ben hemen Peygamber'e geldim ve bu sözleri kendisine haber verdim. Peygamber, Abdullah ibn Ubeyy'e adam gönderib bunu kendisinden sordu. Ubeyy, bunu söylemediğine dâir çok kuvvetli bir yemîn etdi ve: Zeyd, Allâh'ın Rasûlüne yalan söylemiş dedi. Onların söyledikleri şeyden gönlüme şiddetli bir hüzün düşdü. Nihâyet Allah benim tasdîkim olan İZÂ CÂEKE'L-MUNÂFİKÛN... : **Munâfıklar sana geldiği zaman...** sûresini indirdi. Sonra Peygamber onları kendileri için istiğfâr etmeğe da'vet etdi de onlar başlarını büktüler. Allâh'ın: **«Onlar dayanmış keresteler gibidirler»** (el-Munâfikûn: 4) kavlinde: Onlar güzel cüsseli bir takım adamlardı dedi[1].

٢ (٢٧٧٣) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ الضَّبِّيُّ - وَاللَّفْظُ لِابْنِ أَبِي شَيْبَةَ - (قَالَ ابْنُ عَبْدَةَ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الآخَرَانِ: حَدَّثَنَا) سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو؛ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا يَقُولُ: أَتَى النَّبِيُّ ﷺ قَبْرَ عَبْدِ اللهِ بْنِ أُبَيٍّ. فَأَخْرَجَهُ مِنْ قَبْرِهِ فَوَضَعَهُ عَلَى رُكْبَتَيْهِ. وَنَفَثَ عَلَيْهِ مِنْ رِيقِهِ. وَأَلْبَسَهُ قَمِيصَهُ. فَاللهُ أَعْلَمُ.

1. *Munâfık*, sözü özü başka olan, dışı musliman içi kâfir kimsedir. Türkçede böylesine *iki yüzlü* ta'bîr olunur ve iki yüzlülüğe de nifâk denir. Riyâda da iki yüzlülük vardır. Çünkü murâî kişi yapdığı ibâdetde halka ve hâlika karşı iki niyyeti vardır. Riyâ ile nifâk arasında şu fark vardır: *Riyâ*, ibâdete hâss olarak irtikâb olunan iki yüklülükdür. *Nifâk* ise, i'tikâdda iki yüzlülükdür. Binâenaleyh her munâfık ayni zamanda murâîdir de fakat her murâî munâfık değildir. Çünkü riyâ iymâna muhâlif olmayarak sâdece amelde olur.

Munâfıkların halleri Kur'ân'ın bir çok yerlerinde beyân edilmiş, onların rûhî ve fiilî durumları muslimanlara iyice açıklanmışdır. Her devirde onları teşhîs etmek için muhim ölçüler ve vasıflar anlatılmışdır. Bir de Kur'ân'da el-Munâfikûn adıyle kısa bir sûre vardır. Bu sûrenin âyetleri meâlen şunlardır:

«Munâfıklar sana geldiği zaman: Şehâdet ederiz ki sen muhakkak Allâh'ın Rasûlüsün dediler. Allah da bilir ki sen elbette onun Rasûlüsün. Fakat Allah o munâfıkların hiç şüphesiz yalancılar olduğunu da biliyor. Onlar yemînlerini bir kalkan edindiler de Allâh'ın yolundan saptılar. Hakîkat onların yapdıkları şeyler ne kötüdür! Bu şundan: Çünkü onlar iymâna gelmişler, sonra küfre gitmişlerdir de o, kalblerine tab' olunmuş da artık anlamaz olmuşlardır. Sen onları gördüğün vakıt cisimleri tuhâfına gider ve söylerlerse dediklerine kulak verirsin. Sanki onlar dayanmış keresteler gibidirler. Her sayhayı kendi aleyhlerine sanırlar. Onlar düşmandırlar. Onun için onlardan sakın. Onları Allah gebertsin. Nereden çevriliyorlar! Onlara: Gelin, Rasûlullah sizin için istiğfâr ediversin denildiği zamanda başlarını bükerler ve görürsün ki kibir taslıyarak yan çizer giderler. Onlar için istiğfâr etsen de etmesen de aleyhlerinde musâvîdir. Allah onlara asla mağfiret etmez. Ve Allah fâsıklar gürûhunu doğru yola çıkarmaz. Onlar: Rasûlullah'ın yanındakilere nafaka vermeyin. Tâ ki dağılsınlar diyorlar.

(...) حدثني أحمد بن يوسف الأزدي . حدثنا عبد الرزاق . أخبرنا ابن جريج . أخبرني عمرو
ابن دينار قال: سمعت جابر بن عبد الله يقول : جاء النبي ﷺ إلى عبد الله بن أبي ، بعدما أدخل حفرته .
فذكر بمثل حديث سفيان .

2 — (2773) .... : Câbir (R) şöyle diyordu : Peygamber (S), Abdullah ibn Ubeyy'in kabrine geldi. Onu kabrinden dışarı çıkardı. İki dizi üzerine koydu. Onun üzerine tükürüğünden üfledi ve ona gömleğini geydirdi. Allah en bilendir.

( ) .... : Amr ibn Dînâr haber verib şöyle dedi : Ben Câbir ibn Abdillâh'dan işitdim şöyle diyordu : Peygamber, Abdullah ibn Ubeyy kendi çukuruna girdirildikden sonra onun yanına geldi... Buradaki râvî de (2 rakamlı) Sufyân hadîsi gibi zikretmişdir.

٣ — (٢٧٧٤) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا أبو أسامة . حدثنا عبيد الله بن عمر عن نافع،
عن ابن عمر، قال: لما توفي عبد الله بن أبي، ابن سلول، جاء ابنه، عبد الله بن عبد الله إلى رسول الله ﷺ .
فسأله أن يعطيه قميصه يكفن فيه أباه . فأعطاه . ثم سأله أن يصلي عليه . فقام رسول الله ﷺ
ليصلي عليه . فقام عمر فأخذ بثوب رسول الله ﷺ . فقال : يا رسول الله! أتصلي عليه وقد نهاك الله
أن تصلي عليه ؟ فقال رسول الله ﷺ « إنما خيرني الله فقال: استغفر لهم أو لا تستغفر لهم . إن تستغفر
لهم سبعين مرة . وسأزيده على سبعين » قال : إنه منافق . فصلى عليه رسول الله ﷺ . فأنزل الله
عز وجل : ولا تصل على أحد منهم مات أبدا ولا تقم على قبره [٩/التوبة/٨٤] .

3 — (2774) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi : Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl vefât etdiği zaman oğlu Abdullah ibn Abdillah (R) Rasûlullah'a geldi de ondan, içinde babasını kefenlemek için gömleğini istedi. Rasûlullah da verdi. Sonra Rasûlullah'dan, babası üzerine cenâze namazı kılmasını istedi. Rasûlullah ona cenâze namazı kıldırmak için kalkdı. Umer de kalkdı ve Rasûlullah'ın elbisesinden tutdu ve : Yâ Rasûlallah! Allah seni onun üzerine namaz kılmakdan nehy etdiği halde sen onun üzerine namaz mı kılacaksın? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Allah beni ancak muhayyer kıldı da : **Onlar için istiğfâr et, yahut istiğfâr etme.**

Halbuki göklerin ve yerin hazîneleri Allah'ındır. Ve lâkin munâfıklar anlamazlar. Onlar : Eğer Medîne'ye dönersek, andolsun en şerefli ve kuvvetli olan oradan en hakîr olanı muhakkak çıkaracaktır diyorlardı. Halbuki izzet (şeref, kuvvet, gâlibiyet) Allah'ın, Rasûlünün ve mu'minlerindir. Lâkin munâfıklar bilmezler.» (el-Munâfikûn: 1-8).

Eğer onlar için yetmiş defa istiğfâr dahi etsen yine Allah kendilerini kat'iyyen mağfiret etmiyecekdir... (et-Tevbe: 80) buyurdu. Ben ise yetmiş üzerine daha da artıracağım» dedi. Umer : Muhakkak ki o bir munâfıkdır dedi. Müteâkiben Rasulûllah onu cenâze namazını kıldırdı. Bunun üzerine Azîz ve [illegible]lîl olan Allah : «**Onlardan ölen hiç bir kimseye ebedî duâ etme!** (Defn veya ziyâret için) **kabrinin başında da durma. Çünkü onlar Allâh'ı ve Rasûlünü inkâr ile kâfir oldular. Onlar fâsıklar olarak öldüler**» (et-Tevbe: 84) âyetini indirdi[2].

٤ — (...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَعُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا يَحْيَى (وَهُوَ الْقَطَّانُ) عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ، بِهَذَا الإِسْنَادِ ، نَحْوَهُ . وَزَادَ : قَالَ فَتَرَكَ الصَّلَاةَ عَلَيْهِمْ .

4 — ( ) .... : Buradaki iki râvî de yine Ubeydullah'dan bu isnâdla yukarıki hadîs tarzında tahdîs etdi. Ve burada : Bunun üzerine Rasûlullah (S) munâfıklara cenâze namazı kılmayı terk etdi dedi fıkrasını ziyâde etdi.

٥ — (٢٧٧٥) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ : اجْتَمَعَ عِنْدَ الْبَيْتِ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ . قُرَشِيَّانِ وَثَقَفِيٌّ . أَوْ ثَقَفِيَّانِ وَقُرَشِيٌّ . قَلِيلٌ فِقْهُ قُلُوبِهِمْ . كَثِيرٌ شَحْمُ بُطُونِهِمْ . فَقَالَ أَحَدُهُمْ : أَتَرَوْنَ اللهَ يَسْمَعُ مَا نَقُولُ ؟ وَقَالَ الآخَرُ : يَسْمَعُ ، إِنْ جَهَرْنَا . وَلَا يَسْمَعُ ، إِنْ أَخْفَيْنَا . وَقَالَ الآخَرُ : إِنْ كَانَ يَسْمَعُ ، إِذَا جَهَرْنَا ، فَهُوَ يَسْمَعُ إِذَا أَخْفَيْنَا . فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ : وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ [٤١/فصلت/٢٢] الآيَةَ .

---

2. Peygamber'in, munâfıkların reisine hayatında bu kadar musâade ve musâmahalı davranması, öldüğünde de gömleğini vermek, namazını kılıb istiğfâr etmek sûretiyle lütûfkâr bulunmasının sebeb ve hikmeti nedir? Buna şu sebebler gösterilmişdir :

a. Hayatında musâmahanın sebebi, İslâmın henüz yükselmeğe başladığı ilk günlerinde, muslimalnarın umûmî kuvvetinin üçde biri derecesinde kalabalık olan kabîlesine başkanlık etmekde olan bu şahsı, öldürmeyi doğru bulmuyordu. Şeklen olsun musliman olmuş bir hizbin başındaki bir adamı öldürmekle maiyyetinin gücenmesi ve : Muhammed sahâbilerini öldürüyor! demeleri muhakkakdı. Bu vaziyeti, her türlü fenalığa rağmen ıslâh ve idâre etmek ihtiyât ve basîret icâbı idi.

b. Abdullah ibn Ubeyy'in cenâzesine karşı gösterdiği derin alâkaya gelince, bu husûsda ilk hâtıra gelen şey, oğlu Abdullah'ın taltîf edilmesidir. Diğer bir sebeb, bu adam hayatının sonunda Peygamber'in gömleği ile şefâat istediği görülüb duyularak, kabîlesi halkından henüz musliman olmıyanların musliman olmaları, munâfıkların da samîmiyetlerinin te'minine medâr olması hedef edilmiş olabilir. Nitekim Rasûlullah'ın gömleği ile teberrük edildiği görülüb şâyi' olunca İbn Ubeyy'in başkanlık etdiği Hazrec kabîlesinden bin kişilik bir kâfile derhal musliman olmuşdur.

(...) وحدثني أبو بكر بن خلاد الباهلي. حدثنا يحيى (يعني ابن سعيد). حدثنا سفيان. حدثني سليمان عن عمارة بن عمير، عن وهب بن ربيعة، عن عبد الله. ح وقال: حدثنا يحيى. حدثنا سفيان. حدثني منصور عن مجاهد، عن أبي معمر، عن عبد الله. بنحوه.

5 — (2775) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Beytin yanında üç nefer bir yere geldiler. Bunların ikisi Kureyş'li, biri Sakîf'li yahut da ikisi Sakîf'li, biri Kureyş'li idi. Bunlar kalblerinin anlayışı az, karınlarının yağı çok kimselerdi. Bunlardan biri: Söylemekde bulunduğumuz sözleri Allâh'ın işitiyor olduğunu zannediyor musunuz? dedi. Diğeri: Eğer açıkdan söylersek işitir, gizli söylersek işitmez dedi. Kalan diğeri de: Eğer açıkdan söylediğimiz zaman işitmekde ise bu takdîrde o gizli söylediğimiz zamanda da işidir dedi. İşte bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah: **«Siz, ne kulaklarınız, ne gözleriniz, ne de dilleriniz kendi aleyhinize şâhidlik eder diye (düşünüb) sakınmadınız. Bilâkis Allah yapmakda olduklarınızın bir çoğunu bilmez sandınız»** (Fussılet: 22) âyetini indirmişdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Sufyân'dan, o da Mansûr'dan, o da Mucâhid'den, o da Ebû Ma'mer'den, o da Abdullah'dan olmak üzere yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir.

٦ — (٢٧٧٦) حدثنا عبيد الله بن معاذ العنبري. حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن عدي (وهو ابن ثابت) قال: سمعت عبد الله بن يزيد يحدث عن زيد بن ثابت؛ أن النبي ﷺ خرج إلى أحد. فرجع ناس ممن كان معه. فكان أصحاب النبي ﷺ فيهم فرقتين. قال بعضهم: نقتلهم. وقال بعضهم: لا. فنزلت: فما لكم في المنافقين فئتين. [٤/النساء/٨٨].

(...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا يحيى بن سعيد. ح وحدثني أبو بكر بن نافع. حدثنا غندر. كلاهما عن شعبة، بهذا الإسناد، نحوه.

6 — (2776) .... : Bize Şu'be tahdîs etdi. Adiyy ibn Sâbit şöyle

c. Diğer bir sebeb şu gösteriliyor: Peygamber'in gömleğini Ubeyy'e geydirmesi, Bedr günü Peygamber'in amucası Abbâs'a, Ubeyy tarafından kendi gömleğinin hediyye edilmiş bulunmasına bir mukabeledir. Bedr günü Abbâs, Kureyş esirleri arasında bulunuyordu. Mağlûbiyetin perişanlığı ile üzerinde gömleği de yokdu. Kendisine giydirilmek üzere bir gömlek aranıldı. Fakat Abbâs uzun boylu olduğundan yalnız İbnu Ubeyy'in gömleği denk gelmişdi. O da hemen gömleğini Abbâs'a hediyye etmişdi. Buna mukabele edilmesi Arablar arasında cârî olan ictimâî âdâbın gereği idi. Fakat munâsib bir zeminde karşılanamamış bulunuyordu. İşte Peygamber tarafından bir gömlek verilerek, Amucası, İbn Ubeyy'in minnet yükünden kurtarılmış oluyordu.

demişdir : Ben Abdullah ibn Yezîd'den işitdim, o Zeyd ibn Sâbit (R) den şöyle tahdîs ediyordu : Peygamber (S) Uhud harbine çıkdı. Bu sırada yanında bulunanlardan bir takım insanlar geriye döndüler. Peygamber'in sahâbîleri de bu geriye dönenler hakkında iki fırka oldular. Bir kısmı : Geriye dönenleri öldürelim dedi. Bir kısmı da : Hayır öldürmeyelim dedi. İşte bunnu üzerine : **«O halde siz neye munâfıklar hakkında iki fırka oluyorsunuz? Allah onları kazandıkları vebâl yüzünden terslerine döndürdüğü halde Allâh'ın saptırdığını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah her kimi saptırırsa artık sen onun için hiç bir yol bulamazsın»** (en-Nisâ: 88) âyetini indirdi.

( ) .... : Buradaki râvîlerin her ikisi de Şu'be'den bu isnâdla o hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir.

٧ — (٢٧٧٧) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ التَّمِيمِيُّ . قَالَا : حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ . أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . أَخْبَرَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ أَنَّ رِجَالًا مِنَ الْمُنَافِقِينَ ، فِي عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، كَانُوا إِذَا خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى الْغَزْوِ تَخَلَّفُوا عَنْهُ . وَفَرِحُوا بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَإِذَا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ اعْتَذَرُوا إِلَيْهِ . وَحَلَفُوا . وَأَحَبُّوا أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا . فَنَزَلَتْ : لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ [٣/ آل عمران/١٨٨] .

7 — (2777) .... : Zeydu'bnu Eslem, Atâ ibn Yesâr'dan, o da Ebû Saîd Hudrî (R) den şöyle haber verdi : Rasûlullah (S) zamanında munâfıklardan bir takım kimseler, Peygamber gazâya çıkdığı vakıt ondan arkaya kalırlardı. Ve Rasûlullah'ın arkasında kalıb (evlerinde) oturmaları ile ferâhlanırlardı. Peygamber muhârebeden dönüb geldiği zaman da ona bir takım özürler beyân edib yemîn ederler ve işlemedikleri bir iş ile kendilerinin medh olunmalarını arzu ederlerdi. İşte onların bu munâfıkca vaziyetleri üzerine şu âyet nâzil oldu : **«Getirdikleri ile sevinen, yapmadıkları ile de övülmelerini arzu eden o kimseler, onların azâbdan kurtulacak bir yerde bulunacaklarını sakın sanma! Zinhâr sanma! Onlara pek elemli bir azâb vardır»** (Âlu Imrân: 188).

٨ - (٢٧٧٨) حدثنا زهير بن حرب وهارون بن عبد الله (واللفظ لزهير). قالا: حدثنا حجاج بن محمد عن ابن جريج. أخبرني ابن أبي مليكة؛ أن حميد بن عبد الرحمن بن عوف أخبره؛ أن مروان قال: اذهب. يا رافع! (لبوابه) إلى ابن عباس فقل: لئن كان كل امرئ منا فرح بما أتى، وأحب أن يحمد بما لم يفعل، معذبا، لنعذبن أجمعون. فقال ابن عباس: ما لكم ولهذه الآية؟ إنما أنزلت هذه الآية في أهل الكتاب. ثم تلا ابن عباس: وإذ أخذ الله ميثاق الذين أوتوا الكتاب لتبيننه للناس ولا تكتمونه [٣/ آل عمران/١٨٧] هذه الآية. وتلا ابن عباس: لا تحسبن الذين يفرحون بما أتوا ويحبون أن يحمدوا بما لم يفعلوا [٣/ آل عمران/١٨٨]. وقال ابن عباس: سألهم النبي ﷺ عن شيء فكتموه إياه. وأخبروه بغيره. فخرجوا قد أروه أن قد أخبروه بما سألهم عنه. واستحمدوا بذلك إليه. وفرحوا بما أتوا، من كتمانهم إياه، ما سألهم عنه.

8 — (2778) Bize Zuheyr ibn Harb ile Hârûn ibn Abdillah tahdîs edib şöyle dediler (lafız Zuheyr'indir) : Bize Haccâc ibn Muhammed, İbn Cureyc'den tahdîs etdi. Bana İbn Ebî Muleyke haber verdi. Ona da Humeyd ibn Abdirrahmân ibn Avf şöyle haber verr.işdir : Medîne vâlîsi Mervân, Râfi'e : Yâ Râfi'! İbn Abbâs'a git ve ona : Eğer biz muslimanlardan, getirdiği şey ile ferâhlanan ve yapmadığı bir işle medh olunmasını seven herkes azâb olunacak ise, biz hepimiz muhakkak azâb olunacağız (demekdir)? diye sor dedi. İbn Abbâs bu suâle: Âlu Imrân sûresindeki bu âyetle sizin aranızda ne münâsebet var? Bu âyet ancak Kitâb ehli (ya'nî Yahûdî ve Hristiyânlar) hakkında nâzil olmuşdur diye cevâb verdi. Bundan sonra İbn Abbâs : **«Allah bir zaman kendilerine kitâb verilenlerden : Onu behemehal insanlara açıklayıb anlatacaksınız, onu gizlemiyeceksiniz diye te'mînât almışdı. Onlar ise o sözü sırtlarının arkasına atdılar. Onun mukabilinde az bir menfaatı satın aldılar. Müşterî oldukları c şey ne kötüdür!»** (Âlu Imrân: 187) âyetini tilâvet etdi. Ve keza İbn' Abbâs : **«Getirdikleri ile ferâhlanan, yapmadıklarıyla da övülmelerini arzu eden o kimseler, onların azâbdan kurtulacak bir yerde bulunacaklarını, zinhâr sanma, zinhâr sanma! Onlara pek elem verici bir azâb vardır»** (Âlu Imrân: 188) âyetini tilâvet etdi. İbn Abbâs bundan sonra şöyle dedi: Peygamber (S) bir kerre Yahûdîlere (Tevrât'daki vasıflarına dâir) bir şey sordu. Onlar da suâlin hakîkî cevâbını ondan sakladılar da onun başkasını haber verdiler. Müteâkiben Peygamber'in kendilerinden sormuş olduğu şeyi sanki ona haber vermişler göstererek dışarı çıkdılar. Bununla beraber ona verdikleri bu cevâb ile takdîr olunduklarını sandılar ve onun

kendilerine sorduğu şeyi ona karşı gizlemeleri nevinden yapdıkları şey ile de ferâhlandılar[3].

٩ — (٢٧٧٩) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بْنُ الْحَجَّاجِ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ قَيْسٍ قَالَ: قُلْتُ لِعَمَّارٍ: أَرَأَيْتُمْ صَنِيعَكُمْ هَٰذَا الَّذِي صَنَعْتُمْ فِي أَمْرِ عَلِيٍّ، أَرَأْيًا رَأَيْتُمُوهُ أَوْ شَيْئًا عَهِدَهُ إِلَيْكُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ؟ فَقَالَ: مَا عَهِدَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ شَيْئًا لَمْ يَعْهَدْهُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً. وَلَٰكِنْ حُذَيْفَةُ أَخْبَرَنِي عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ «فِي أَصْحَابِي اثْنَا عَشَرَ مُنَافِقًا. فِيهِمْ ثَمَانِيَةٌ لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ. ثَمَانِيَةٌ مِنْهُمْ تَكْفِيكَهُمُ الدُّبَيْلَةُ وَأَرْبَعَةٌ» لَمْ أَحْفَظْ مَا قَالَ شُعْبَةُ فِيهِمْ.

9 — (2779) .... : Kays şöyle dedi : Ammâr'a :

— Ali'nin işi hakkında yapmış olduğunuz şu yapdıklarınız, ictihâd etdiğiniz bir görüş mü, yahut da Rasûlullah'ın size ahd etdiği bir şey midir? diye sordum. Ammâr :

— Rasûlullah bize, bütün insanlara bildirmemiş olduğu hiç bir şey bildirmemişdir. Lâkin Huzeyfe bana haber verdi ki Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Benim suhbetime nisbet olunanlar içinde on iki tâne munâfık vardır. Bunlar içinde sekiz kişi **deve iğne deliğine girinceye kadar cennete giremiyeceklerdir**[4]. Bunlardan sekizine küçücük bir ateş âlevi kâfî gelir. Ve dördü». Râvî : Şu'be'nin bu dört hakkında söylediğini ezberliyemedim dedi.

---

3. Bundan evvelki hadîse göre buradaki ikinci âyet, munâfıklar hakkında nâzil olmuşdur. Bu hadîsde ise İbn Abbâs, Yahûdiler hakkında nâzil olduğunu haber veriyor. Şu halde âyetde haber verilen ahlâkî hüküm ve uhrevî cezâ, hem munâfıklara, hem de Yahûdîlerle muşriklere şâmil bulunuyor. Çünkü her iki hadîsde haber verilen kötü haller (ya'nî hiylekârlık, gaddârlık, hak ve hakikatı saklamak) munâfıklarla Yahûdîler, müşrikler hatta bunların ahlâkında bulunan hıylekâr muslimanlar arasında müşterek ahlâksızlıklardır. Cezâları da bunlar arasında müşterek olan elîm azâbdır.

4. Bu sözler el-A'râf sûresinde şöyle geçmekdedir :

«Bizim âyetlerimizi yalan sayıb da onlara karşı kibirlenmek isteyenler, onlar için gök kapuları açılmayacak, onlar DEVE İĞNE DELİĞİNE GİRİNCEYE KADAR cennete giremiyeceklerdir. Biz günâhkârları böyle cezâlandırırız» (el-A'râf: 40).

Bu, Türkcedeki «balık kavağa çıkıncaya kadar» darb-ı meseli gibi Arablarda çok meşhûr bir darb-ı meseldir. Bunlar bir şeyin muhâle ta'likini ifâde ederler ki, muhâle ta'lik edilen şeyin de muhâl olacağı şübhesizdir. Şu halde bu kâfirlerin cennete girmemelerini bir müddet gâyesi ile hudûdlandırmak değil, onun muhâl olduğu gibi çok uzak addedilen bir iş ve hatta ilâhî hüküm ile muhâl olduğunu açık bir temsil ile anlatmakdır.

١٠ – (..) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار (واللفظ لابن المثنى) . قالا : حدثنا محمد ابن جعفر . حدثنا شعبة عن قتادة ، عن أبي نضرة ، عن قيس بن عباد ، قال : قلنا لعمار : أرأيت قتالكم ، أرأيا رأيتموه ؟ فإن الرأي يخطئ ويصيب . أو عهدا عهده إليكم رسول الله ﷺ ؟ فقال : ما عهد إلينا رسول الله ﷺ شيئا لم يعهده إلى الناس كافة . وقال : إن رسول الله ﷺ قال « إن في أمتي » . قال شعبة : وأحسبه قال : حدثني حذيفة .

وقال غندر : أراه قال « في أمتي اثنا عشر منافقا لا يدخلون الجنة ، ولا يجدون ريحها ، حتى يلج الجمل في سم الخياط . ثمانية منهم تكفيكهم الدبيلة . سراج من النار يظهر في أكتافهم . حتى ينجم من صدورهم » .

10 — ( ) .... : Kays ibn Abbâd şöyle dedi : Biz Ammâr'a :

— Ne dersin? Bize haber ver! Sizin şu kıtâliniz, ictihâd etdiğiniz bir re'y midir? Çünkü re'y hata da eder, isâbet de eder. Yahut Rasûlullah'ın size bildirdiği bir ahd mıdır? diye sorduk. Bunun üzerine Ammâr :

— Rasûlullah (S) bize topdan bütün insanlara bildirmemiş olduğu hiç bir şey bildirmedi dedi ve şunu ilâve etdi : Rasûlullah şöyle buyurdu : «Şüphesiz ümmetim içinde». Râvî Şu'be : Onun : Bana Huzeyfe tahdîs etdi dediğini sanıyorum dedi. Diğer râvî Ğunder ise : Şöyle dedi sanıyorum, dedi : «Ummetimin içinde on iki munâfık vardır. Bunlar cennete giremezler ve DEVE İĞNE DELİĞİNE GİRİNCEYE KADAR ONUN KOKUSUNU DA BULAMAZLAR. Onlardan sekizi var ki kendilerine küçücük bir âlev kâfî gelir. Bu, ateşden bir kandil alevidir ki omuzlarında meydana gelir de onun harâreti göğüslerini ihâta eder» [5].

١١ – (..) حدثنا زهير بن حرب . حدثنا أبو أحمد الكوفي . حدثنا الوليد بن جميع . حدثنا أبو الطفيل قال : كان بين رجل من أهل العقبة وبين حذيفة بعض ما يكون بين الناس فقال : أنشدك بالله ! كم كان أصحاب العقبة ؟ قال فقال له القوم : أخبره إذ سألك . قال : كنا نخبر أنهم أربعة عشر . فإن كنت منهم فقد كان القوم خمسة عشر . وأشهد بالله أن اثني عشر منهم حرب لله ولرسوله في الحياة الدنيا ويوم يقوم الأشهاد . وعذر ثلاثة . قالوا : ما سمعنا منادي رسول الله ﷺ ولا علمنا بما أراد القوم . وقد كان في حرة فمشى فقال « إن الماء قليل . فلا يسبقني إليه أحد » فوجد قوما قد سبقوه . فلعنهم يومئذ .

5. Ya'ni onların omuzlarında küçücük bir çıban yarası çıkar da onun harâreti göğüslerini de ihâta eder ve onları öldürür (Mebârık).

11 — ( ) .... : Ebu't-Tufeyl tahdîs edib şöyle dedi: Tebuk yolundaki Akabe'de Rasûlullah'a sûi kasd teşebbüsünde bulunanlardan bir kimse ile Huzeyfe arasında, insanlar arasında olagelen bir şey (bir münâkaşa) oldu. O zât: Allah aşkına sana soruyorum! Tebuk yolundaki Akabe'de (dağ boğazında) Rasûlullah'a sûi kasd teşebbüsünde bulunanlar kaç kişidirler? diye sordu[6]. Yanlarındaki topluluk Huzeyfe'ye: Ona haber ver, çünkü senden sordu, dediler, Huzeyfe: Bize onların ondört kişi oldukları haber veriliyordu. Eğer sen de onlardan isen o topluluk onbeş kişi olmuşdur. Allah'a şehâdetle yemin ediyorum ki onlardan oniki tânesi dünyâ hayatında da, şâhidlerin ayağa kalkacağı günde de Allah ve Rasûlu için muhâribdirler. P[illegible] üç tânesinin iyrâd eylediği özrü (bahâneyi) kabûl etti. Bu üç kişi .

— Biz Rasûlullah'ın münâdîsini işitmedik ve kavmın bununla ne murâd ettiklerini de bilmiş değiliz deyib ma'ziret beyân etmişlerdi. Rasûlullah kara taşlık bir yerde yürümekte iken: «Muhakkak ki (önümüzdeki) su pek azdır. Binâenaleyh o suya doğru hiç bir kimse benim önüme geçmesin» buyurmuşdu. Biraz sonra kendisinden önce oraya varmış olan bir topluluk buldu da, o gün onlara lâ'net etti.

١٢ - (٢٧٨٠) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ. حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ يَصْعَدُ الثَّنِيَّةَ، ثَنِيَّةَ الْمُرَارِ، فَإِنَّهُ يُحَطُّ عَنْهُ مَا حُطَّ عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ».

قَالَ فَكَانَ أَوَّلَ مَنْ صَعِدَهَا خَيْلُنَا، خَيْلُ بَنِي الْخَزْرَجِ. ثُمَّ تَتَامَّ النَّاسُ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «وَكُلُّكُمْ مَغْفُورٌ لَهُ، إِلَّا صَاحِبَ الْجَمَلِ الْأَحْمَرِ» فَأَتَيْنَاهُ فَقُلْنَا لَهُ: تَعَالَ. يَسْتَغْفِرْ لَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. فَقَالَ: وَاللهِ! لَأَنْ أَجِدَ ضَالَّتِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَسْتَغْفِرَ لِي صَاحِبُكُمْ.

قَالَ وَكَانَ رَجُلٌ يَنْشُدُ ضَالَّةً لَهُ.

---

6. Peygamberin: «Ümmetim içinde on iki munâfık vardır» sözü ile kasdetdiği kimseler, Tebuk seferinden dönerken Akabe gecesinde Peygamber'e sûi kasd etmek isteyen kimselerdir. O gece Peygamber, Ammâr ve Huzeyfe ile beraber tepe yolunu tutmuşlardı. Ordu vâdînin içinde idi. İşte o sırada bu on iki kişi Peygamber'e bir kötülük yapmak istediler. Gözleri hâric yüzlerini örtmüş oldukları halde Peygamber'i ta'kib etdiler. Rasûlullah arkasından bir kalabalığın ayak seslerini işidince, hemen Huzeyfe'ye onları redd etmesini emretdi. Huzeyfe'yi karşılarında görünce Allah onları korkutdu da hemen sür'atle topukları üzerinde geriye döndüler ve insanların arasına karışdılar. Huzeyfe Peygamber'e erişince, Peygamber Huzeyfe'ye: Onlardan hiç kimseyi tanıdın mı? dedi.

12 — (2780) .... : Câbir ibn Abdillâh (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Her kim şu tepe yoluna ya'nî Murâr denilen acı ağacın bitdiği tepe yoluna çıkarsa İsrâîl oğullarından düşürülen (günâhlar) ondan da düşürülür» buyurdu. Bunun üzerine oraya çıkanlar bizim suvârîlerimiz ya'nî Hazrec oğullarının suvârîleri oldu. Sonra herkes gelib insanlar tamam oldular. Rasûlullah : «Şu kırmızı devenin sâhibi müstesnâ, sizin her biriniz mağfiret olunmuşdur» buyurdu. Biz hemen o kırmızı devenin sâhibine gitdik ve ona : Gel de Rasûlullah senin için mağfiret istesin! dedik. O şahıs : Allâh'a yemîn ederim ki benim ğaybetmiş olduğum devemi bulmaklığım, bana sizin sâhibinizin benim için istiğfâr edivermesinden daha sevimlidir dedi. O zât bunu söylerken ğaybolmuş bir devesini sorub aramakda idi [7].

١٣ — (...) وحدثناه يحيى بن حبيب الحارثي. حدثنا خالد بن الحارث. حدثنا قرة. حدثنا أبو الزبير عن جابر بن عبد الله. قال: قال رسول الله ﷺ «من يصعد ثنية المرار أو المرار» بمثل حديث معاذ. غير أنه قال: وإذا هو أعرابي جاء ينشد ضالة له.

13 — ( ) .... : Burada da Ebu'z-Zubeyr, Câbir ibn Abdillâh (R) ın : Rasûlullah (S) : «Murâr tepesine yahut Merâr tepesine kim çıkarsa...» buyurdu dediğini (12 rakamlı) Muâz el-Anberî hadîsi gibi rivâyet etdi. Ancak burada râvî : Bir de bakdık ki o zât ğayb devesini sorub araşdırmakda olan bir çöl Arabıdır demişdir.

١٤ — (٢٧٨١) حدثني محمد بن رافع. حدثنا أبو النضر. حدثنا سليمان (وهو ابن المغيرة) عن ثابت، عن أنس بن مالك. قال: كان منا رجل من بني النجار. قد قرأ البقرة وآل عمران. وكان يكتب لرسول الله ﷺ فانطلق هاربا حتى لحق بأهل الكتاب. قال فرفعوه. قالوا: هذا قد كان يكتب لمحمد. فأعجبوا به. فما لبث أن قصم الله عنقه فيهم. فحفروا له فواروه. فأصبحت الأرض قد نبذته على وجهها. ثم عادوا فحفروا له. فواروه. فأصبحت الأرض قد نبذته على وجهها. ثم عادوا فحفروا له. فواروه. فأصبحت الأرض قد نبذته على وجهها. فتركوه منبوذا.

14 — (2781) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Bizden, Nec-

---

Huzeyfe : Hayır tanımadım, çünkü onlar maskelenmişlerdi. Lâkin bineklerini tanıyorum dedi. Peygamber : Allah onların isimlerini ve babalarının isimlerini bana haber verdi. İnşâallah sabahleyin ben onları sana haber vereceyim buyurdu. İşte bundan dolayı insanlar munâfıkların işi husûsunda Huzeyfe'ye mürâcaat ederlerdi.

Peygamber bu meş'ûm zümrenin işini, teşhirlerinden halk arasında bir fitne dalgalanmasın diye gizli söylemişdir denildi (*Mebârik*).

7. Kadî Iyâd : Bu adamın, munâfık olan Ceddu'bnu Kays olduğu söylenmişdir dedi.

câr oğullarından bir kimse vardı. Bu zât, Bakara ve Âlu Imrân sûrelerini okumuşdu. Rasûlullah'a da vahy kâtibliği yapıyordu. Müteâkiben bu adam kaçıb gitdi ve kitâb ehli câmiasına katıldı. Hristiyânlar onu yüksek makamlara çıkardılar ve : Şu adam Muhammed'e kâtiblik yapıyordu diyerek kendisini pek beğendiler ve onunla ferâhlandılar. Aradan çok zaman geçmeden Allah onu, kavmi içinde boynunu vurdurub öldürdü. Hristiyânlar onun için bir mezâr kazdılar ve onu gömdüler. Fakat sabah olunca gömüldüğü yer onu dış yüzüne atmışdı. Sonra döndüler ve onun için yine bir çukur kazdılar ve onu tekrar gömdüler. Arz tekrar onu yeryüzüne atdı. Sonra döndüler, bir çukur daha kazdılar ve yine gömdüler. Fakat Arz, onu yine dış yüzüne atmışdı. Bunun üzerine Hristiyanlar artık onu atıldığı vaziyetde bırakdılar[8].

١٥ — (٢٧٨٢) حدثني أبو كريب ، محمد بن العلاء. حدثنا حفص (يعني ابن غياث) عن الأعمش، عن أبي سفيان ، عن جابر ؛ أن رسول الله ﷺ قدم من سفر. فلما كان قرب المدينة هاجت ريح شديدة تكاد أن تدفن الراكب . فزعم أن رسول الله ﷺ قال « بعثت هذه الريح لموت منافق » فلما قدم المدينة ، فإذا منافق عظيم من المنافقين قد مات .

15 — (2782) .... : Câbir (R) den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) bir seferden geliyordu. Medîne'nin yakınına geldiği zaman çok şiddetli bir rüzgâr esti. Rüzgârın şiddeti nerede ise suvârîyi götürüb ğaybedecekdi. Râvî iddiâ etdi ki Rasûlullah : «Bu şiddetli rüzgâr bir münâfıkın ölümünden dolayı gönderilmişdir» buyurdu[9]. Nihâyet Medîne'ye gelince gördük ki munâfıklardan bir büyük munâfık gebermişdi.

---

8. Peygamber Medîne'ye hicret etdikden sonra oradaki Yahûdîlerle Hritsiyânlar, muslimanlığı içinden yıkmak için zâhirde musliman oluyorlar, bir zaman geçdikden sonra irtidâd ederek ayrılıyorlardı. Maksadları diğer muslimanları dînden çıkmağa sevk etmekdi. Hadîsde bildirilen hristiyân da böyle bir hiyânetle musliman görünmüş, sonra irtidâd ederek sûi kasde başlamışdır. Hristiyânlar tarafından mükâfata nâil olduysa da, en sonunda fenâ bir âkibetle cezâsını görmüşdür.

Kur'ân'ın şu âyetleri bu durumu dile getirmekdedir :

«Ehlu Kitâb'dan bir tâife de şöyle dedi : Varın o mu'minlere indirilene gündüzün evvelinde iymân edin, âhirinde de dönüb inkâr edin, belki onlar da dönerler. Ve kendi dîninize tâbi' olanlardan başkasına emân vermeyin. De ki : Şüphesiz doğru yol Allâh'ın yoludur. Size verilen gibisi birine veriliyor veya Rabbınızın huzûrunda size galebe edecekler diye mi bu? De ki : Fadl ve inâyet muhakkak Allâh'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah rahmeti bol olan, her şeyi hakkıyle bilendir. O rahmeti ile imtiyâzı dilediğine bahşeder. Ve Allah daha çok büyük fadl sâhibidir» (Âlu Imrân: 72-74).

9. Ya'nî ona ukûbet, onun ölümüne bir alâmet, beldeler ve kullara da ondan bir râhat olmak üzere.

١٦ — (٢٧٨٣) حدثني عباس بن عبد العظيم العنبري. حدثنا أبو محمد، النضر بن محمد بن موسى اليمامي. حدثنا عكرمة. حدثنا إياس. حدثني أبي. قال: عدنا مع رسول الله ﷺ رجلا موعوكا. قال فوضعت يدي عليه فقلت: والله! ما رأيت كاليوم رجلا أشد حرا. فقال نبي الله ﷺ «ألا أخبركم بأشد حرا منه يوم القيامة؟ هذينك الرجلين الراكبين المقفيين» لرجلين حينئذ من أصحابه.

16 — (2783) .... : Iyâs'ın babası tahdîs edib şöyle demişdir : Biz Rasûlullah (S) ile beraber şiddetli hummâya tutulmuş bir kimseye hasta ziyâretine gitdik. Ben elimi o hastanın vucûduna koydum ve : Allâh'a yemîn ederim ki bu günkü kadar ateşi şiddetli hiç bir kimse görmedim dedim. Bunun üzerine Allâh'ın peygamberi : «Ben sizlere kıyâmet gününde bundan çok daha şiddetli harâretli olacak kimseleri haber vereyim mi? İşte şu kafalarını döndürmüş olan binekli iki kimse» buyurdu. Rasûlullah bu sözü, o zaman sahâbîlerinden bulunan iki adam için söylüyordu [10].

١٧ — (٢٧٨٤) حدثني محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا أبي. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو أسامة. قالا: حدثنا عبيد الله. ح وحدثنا محمد بن المثنى (واللفظ له). أخبرنا عبد الوهاب (يعني الثقفي). حدثنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ قال «مثل المنافق كمثل الشاة العائرة بين الغنمين. تعير إلى هذه مرة، وإلى هذه مرة».

(...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن القاري) عن موسى بن عقبة، عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ. بمثله. غير أنه قال «تكر في هذه مرة، وفي هذه مرة».

17 — (2784) .... : İbn Umer (R) den; Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Munâfıkın meseli, iki koyun sürüsü arasında bir defa şuna, bir defa şuna gidib gelen şaşkın ve mütereddid koyunun meseli gibidir».

( ) .... : Buradaki râvî de yine İbn Umer'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişdir. Şukadar var ki burada : «Bir kerre şu sürü üzerine meyl eder, bir kerre şu sürü üzerine meyl eder» demişdir.

---

10. Râvî o iki kişiyi, onlar İslâmı ve suhbeti izhâr etdikleri için Peygamber'in sahâbîlerinden diye isimlendirdi. Yoksa onlar suhbetin ve sahâbîliğin faziletine nâil olmuş kimselerden değillerdi.

كتاب صفة القيامة والجنة والنار

١٨ — (٢٧٨٥) حدثني أبو بكر بن إسحاق. حدثنا يحيى بن بكير. حدثني المغيرة (يعني الحزامي) عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ قال «إنه ليأتي الرجل العظيم السمين يوم القيامة، لا يزن عند الله جناح بعوضة. اقرؤا: فلا نقيم لهم يوم القيامة وزنا» [١٨/الكهف/١٠٥].

KİTÂBU SIFATİ'L-KIYÂME VE'L-CENNE VE'N-NÂR [11]

(Kıyâmet, cennet ve cehennemin sıfatı kitâbı)

18 — (2785) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Şu muhakkak ki kıyâmet gününde iri cüsseli, semiz bedenli bir kişi (hisâb yerine) gelir. Fakat Allah yanında, bir sivrisineğin kanadı ağırlığında (bir sevâb) tartmaz. Şu âyeti okuyunuz: **Onlar Rabblarının âyetlerini ve ona kavuşmayı inkâr edib de (hayır nâmına bütün) yapdıkları boşa gitmiş olanlardır ki biz kıyâmet gününde onlar için hiç bir ölçü tutmayacağız»** (el-Kehf: 105).

١٩ — (٢٧٨٦) حدثنا أحمد بن عبد الله بن يونس. حدثنا فضيل (يعني ابن عياض) عن منصور، عن إبراهيم، عن عبيدة السلماني، عن عبد الله بن مسعود. قال: جاء حبر إلى النبي ﷺ فقال: يا محمد! أو يا أبا القاسم! إن الله تعالى يمسك السماوات يوم القيامة على إصبع، والأرضين على إصبع، والجبال والشجر على إصبع، والماء والثرى على إصبع، وسائر الخلق على إصبع، ثم يهزهن فيقول: أنا الملك، أنا الملك. فضحك رسول الله ﷺ تعجبا مما قال الحبر، تصديقا له. ثم قرأ: وما قدروا الله حق قدره والأرض جميعا قبضته يوم القيامة والسماوات مطويات بيمينه، سبحانه وتعالى عما يشركون [٣٩/الزمر/٦٧].

19 — (2786) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Bir kerre Peygamber'in huzûruna Yahûdî âlimlerinden bir âlim geldi ve: Yâ Muhammed! — yahut da: Yâ Eba'l-Kasım! — Hiç şüpphesiz yüce Allah kıyâmet gününde gökleri bir parmağında, yer tabakalarını da bir parma-

11. MÜSLİM SAHİHİnin eldeki ba'zı nushalarında burada mustakil bir kitâb başlıyor. Fakat bizim esas aldığımız nusha ise buradaki kitâb başlığını yine yerine koyarak, devam etmekde olduğumuz *kitâb*'ın hadislerini teselsül ettirmişdir.

ğında, bütün dağları, ağacları da bir parmağında, suları ve toprakları bir parmağında, diğer mahlûkları da bir parmağında tutar. Sonra onları hareket etdirerek: Melik ancak benim! buyurur dedi. Rasûlullah (S), Yahûdî âliminin (Tevrât'dan naklen) söylediği bu haberden memnûn olub onu tasdîk olmak üzere güldü. Sonra Rasûlullah şu âyeti okudu: «(Müşrikler) **Allâh'ı hak olduğu vechile takdîr edemediler. Halbuki kıyâmet günü Arz topdan onun bir kabzasıdır. Gökler de onun sağ eli ile dürülmüşdür. O, katmakda devâm etdikleri ortaklardar münezzehdir, çok yücedir»** (ez-Zümer: 67) [12].

٢٠ – (...) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . كِلَاهُمَا عَنْ جَرِيرٍ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، قَالَ : جَاءَ حَبْرٌ مِنَ الْيَهُودِ إِلَىٰ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . بِمِثْلِ حَدِيثِ فُضَيْلٍ . وَلَمْ يَذْكُرْ : ثُمَّ يَهُزُّهُنَّ .

وَقَالَ : فَلَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ضَحِكَ حَتَّىٰ بَدَتْ نَوَاجِذُهُ تَعَجُّبًا لِمَا قَالَ . تَصْدِيقًا لَهُ . ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ » وَتَلَا الْآيَةَ .

20 — (.) .... : Buradaki iki râvî de Cerîr'den, o da Mansûr'dan olmak üzere bu isnâd ile Abdullah ibn Mes'ûd'un: Rasûlullah'ın huzûruna Yahûdîlerden bir âlim geldi... dediğini (19 rakamlı) Fudayl'ın hadîsi gibi rivâyet etdiler. Râvî burada: Sonra onları hareket etdirdi, sözünü zikretmedi. Keza Abdullah burada: Andolsun bu sırada ben Rasûlullah'ı gördüm ki kendisi Yahûdî âliminin söylediklerine taaccub ederek ve onu tasdîk olmak üzere tâ sondaki dişleri meydana çıkıncaya kadar gülmüşdü. Sonra Rasûlullah (S): «(Müşrikler) **Allâh'ı hak olduğu vechile takdîr edemediler. Halbuki kıyâmet günü Arz topdan onun bir kabzasıdır. Gökler de onun sağ eline dürülmüşdür. O katmakda devam etdikleri ortaklardan münezzehdir, çok yücedir»** (ez-Zumer: 67) âyetini söyleyib okudu dedi.

٢١ – (...) حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ : سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ يَقُولُ : سَمِعْتُ عَلْقَمَةَ يَقُولُ : قَالَ عَبْدُ اللَّهِ : جَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَىٰ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ : يَا أَبَا الْقَاسِمِ ! إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ عَلَىٰ إِصْبَعٍ . وَالْأَرَضِينَ عَلَىٰ إِصْبَعٍ . وَالشَّجَرَ وَالثَّرَىٰ عَلَىٰ إِصْبَعٍ . وَالْخَلَائِقَ عَلَىٰ إِصْبَعٍ . ثُمَّ يَقُولُ : أَنَا الْمَلِكُ . أَنَا الْمَلِكُ . قَالَ فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ ضَحِكَ حَتَّىٰ بَدَتْ نَوَاجِذُهُ . ثُمَّ قَرَأَ : وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ .

---

12. **Bu, sıfat hadîsidir. Ya'nî müteşâbih hadîslerdendir. Müteşâbihler hakkında tutulan yolları daha evvelki hâşiyelerde îzâh etmişdik.**

21 — ( ) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi : Rasûlullah'ın huzûruna Ehlu Kitâb'dan bir adam geldi de : Yâ-Eba'l-kasım! Şüphesiz ki Allah gökleri bir parmağında, yer tabakalarını bir parmağında, bütün ağaçları ve toprakları bir parmağında, bütün mahlûkları bir parmağında tutar, sonra da : Bütün kâinâtın hükümdârı ancak benim, bütün kâinâtın hükümdarı ancak benim! buyurur dedi. Abdullah der ki : Bunun üzerine ben Peygamber'in tâ yandaki dişleri meydana çıkıncaya kadar güldüğünü gördüm. Sonra : **«Onlar Allah'ı hakkıyle takdîr edemediler...»** (ez-Zümer: 67) âyetini okudu.

٢٢ — (...) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ح وَحَدَّثَنَا إِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ. قَالَا: أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. ح وَحَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ. كُلُّهُمْ عَنِ الْأَعْمَشِ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ. غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِهِمْ جَمِيعًا: وَالشَّجَرَ عَلَىٰ إِصْبَعٍ. وَالثَّرَىٰ عَلَىٰ إِصْبَعٍ. وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ جَرِيرٍ: وَالْخَلَائِقَ عَلَىٰ إِصْبَعٍ. وَلٰكِنْ فِي حَدِيثِهِ: وَالْجِبَالَ عَلَىٰ إِصْبَعٍ. وَزَادَ فِي حَدِيثِ جَرِيرٍ: تَصْدِيقًا لَهُ تَعَجُّبًا لِمَا قَالَ.

22 — ( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de A'meş'den bu isnâd ile rivâyet etdiler. Ancak bunların hadîslerinde cemîan: Ağaçları bir parmağında, toprakları da bir parmağında (tutar) tarzındadır. Cerîr'in hadîsinde ise : Bütün mahlûkları bir parmağında... fıkrası yokdur. Lâkin onun hadîsinde : Bütün dağları bir parmağında... cümlesi vardır. Cerîr'in hadîsinde : Yahûdî âlim'in söylediklerine taaccub edib hoşlanarak ve onu tasdîk olarak... ifâdeleri vardır.

٢٣ — (٢٧٨٧) حدّثني حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. حَدَّثَنِي ابْنُ الْمُسَيَّبِ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ كَانَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «يَقْبِضُ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ الْأَرْضَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. وَيَطْوِي السَّمَاءَ بِيَمِينِهِ. ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ. أَيْنَ مُلُوكُ الْأَرْضِ؟».

23 — (2787) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Pek münezzeh ve yüce olan Allâh kıyâmet günü bütün yer tabakalarını kabzasına alır. Göğü de sağ eli içine dürer, büker. Sonra (mahşer halkına) : İşte ben kâinâtın hükümdârıyım. Hani yeryüzünün (düzme) hükümdârları neredeler! diye hitâb eder» [13].

---

13. Bu hadîsler ve Zümer sûresinden zikredilen 67 nci âyet, Yüce Allâh'ın azamet ve kudretinin kemâlini, kâinât üzerinde tam ve mutlak tasarrufu hâiz bulunduğunu bildirmekdedir. Ve bu mutlak kudret için tasarrufunda tuttuğu yerleri, gökleri bir anda parçalamak kolay bir iş olduğunu açıkca belirtmişlerdir. Ancak bu anlatışlar ve ifâdeler *müteşâbih* sözlerdir. Müteşâbih sözler hakkında Selef ve Halef âlimlerinin görüşlerini

٢٤ – (٢٧٨٨) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو أسامة عن عمر بن حمزة، عن سالم ابن عبد الله. أخبرني عبد الله بن عمر قال: قال رسول الله ﷺ «يطوي الله عز وجل السماوات يوم القيامة. ثم يأخذهن بيده اليمنى. ثم يقول: أنا الملك. أين الجبارون؟ أين المتكبرون؟ ثم يطوي الأرضين بشماله. ثم يقول: أنا الملك. أين الجبارون؟ أين المتكبرون؟».

24 — (2788) .... : Abdullah ibn Umer (R) haber verib dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Azîz ve Celîl olan Allah kıyâmet günü bütün gökleri dürer. Sonra onları sağ eli ile tutar. Sonra da: Melik ancak benim! Cabbârlar nerede? Mütekebbirler nerede? buyurur».

٢٥ – (...) حدثنا سعيد بن منصور. حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن). حدثني أبو حازم عن عبيد الله بن مقسم؛ أنه نظر إلى عبد الله بن عمر كيف يحكي رسول الله ﷺ قال «يأخذ الله عز وجل سماواته وأرضيه بيديه. فيقول: أنا الله. (ويقبض أصابعه ويبسطها) أنا الملك» حتى نظرت إلى المنبر يتحرك من أسفل شيء منه. حتى إني لأقول: أساقط هو برسول الله ﷺ؟

25 — ( ) .... : Ebû Hâzım, Ubeydullah ibn Mıksem'den tahdîs etdi ki Ubeydullah, Abdullah ibn Umer'in Rasûlullah'dan nasıl hikâye etmekde olduğuna dikkatle bakmışdır: Rasûlullah (S): «Azîz ve Celîl olan Allah bütün göklerini ve yerlerini sağ eliyle alır da: Allah ancak benim (Rasûlullah bunu söylerken parmaklarını yumuyor ve açıyordu), melik ancak benim buyurur..» Râvî: Hatta ben minbere bakdım ki o aşağısından biraz hareket ediyordu. Hatta ben yemîn olsun o, Rasûlullah'ı düşürecek midir ki diyordum demişdir[14].

---

daha evvelki îzâhlarımızda işâret etmişdik. Selef: Biz bunların hak olduğuna iymân eder, hakîkat, keyfiyet ve tafsîlâtını Allâh'a havâle ederiz. Aklın deneme ve tecrübe sâhası üstünde bulunan bu yüce hakîkatlar üzerine bilgisizce söz söylemeyiz demişlerdir. Bütün müteşâbihlerde tutulacak en emîn yol ve anlayış da işte budur.

14. Kadî Iyâd dedi ki: Bu hadîsde üç lafız vardır: Kabzeder, dürer ve alır. Bunların hepsi de toplamak ma'nâsınadır... Sonra bu ma'nâ kaldırmak, izâle etmek, arzı ve semâları başka arz ve semâlara tebdîl etme ma'nâsına döner. Ve hepsi de bunların ba'zısını ba'zısına ekleyib zam etmeğe, kaldırıb başkalarına tebdîl eylemeğe varır.

Peygamber'in parmaklarını yumub açması, bu mahlûkatın kabzedilmesi, açıldıkdan sonra toplanmasına bir temsîldir. Açılan, kabzedilen şeyler için —ki bunlar semâlar ve yerlerdir— bir hikâyedir. Kaabıd ve Bâsıt Yüce Allâh'ın sıfatı olan kabz etmek ve bast etmek fiillerine işâret değildir.

İşin doğrusu bu hadîslerde bize muşkil olarak gelen şeylerdeki Peygamberinin murâdını en iyi bilen Allah'dır. Biz Yüce Allâh'a ve sıfatlarına iymân ediyoruz. Hiç bir şeyi ona benzetmiyor ve onu da hiç bir şeye teşbîh etmiyoruz. O, « ليس كمثله شيء وهو السميع البصير : *Onun misli gibi bir şey yokdur. O, hakkıyle işiden, kemâliyle görendir»* (eş-Şûrâ: 11).

Rasûlullah'ın söylediği ve kendisinden ilmen sâbit olan şeyler ise hakdır ve doğ-

٢٦ – (...) حدثنا سعيد بن منصور. حدثنا عبد العزيز بن أبي حازم. حدثني أبي عن عبيد الله ابن مقسم، عن عبد الله بن عمر، قال: رأيت رسول الله ﷺ على المنبر، وهو يقول «يأخذ الجبار، عز وجل، سماواته وأرضيه بيديه» ثم ذكر نحو حديث يعقوب.

26 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) : Ben Rasûlullah'ı minber üzerinde iken gördüm. O : «Cebbâr olan Azîz ve Celîl Allah, bütün semâlarını ve Arzlarını sağ eliyle alır..» buyuruyordu dedi. Râvî sonra (25 rakamlı) Ya'kûb hadîsi tarzında zikretdi.

(١) باب ابتداء الخلق، وخلق آدم عليه السلام

٢٧ – (٢٧٨٩) حدثني سريج بن يونس وهارون بن عبد الله. قالا: حدثنا حجاج بن محمد. قال: قال ابن جريج: أخبرني إسماعيل بن أمية عن أيوب بن خالد، عن عبد الله بن رافع، مولى أم سلمة، عن أبي هريرة، قال: أخذ رسول الله ﷺ بيدي فقال «خلق الله، عز وجل، التربة يوم السبت. وخلق فيها الجبال يوم الأحد. وخلق الشجر يوم الاثنين. وخلق المكروه يوم الثلاثاء. وخلق النور يوم الأربعاء. وبث فيها الدواب يوم الخميس. وخلق آدم، عليه السلام، بعد العصر من يوم الجمعة. في آخر الخلق. في آخر ساعة من ساعات الجمعة. فيما بين العصر إلى الليل»

قال إبراهيم: حدثنا البسطامي (وهو الحسين بن عيسى)، وسهل بن عمار، وإبراهيم بن بنت حفص، وغيرهم، عن حجاج، بهذا الحديث.

(1) HİLKATIN İLK BAŞLAMASI VE ÂDEM ALEYHİSSELÂMIN YARADILMASI BÂBI

27 — (2789) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) benim elimi tutdu da şöyle buyurdu : «Azîz ve Celîl olan Allah toprağı (ya'nî yeri) cumartesi günü yaratdı. Ondaki dağları da pazar günü yaratdı. Ağaçları pazartesi günü yaratdı. Mekrûhu (ya'nî sevilmeyen şeyleri) salı günü yaratdı. Nûru çarşamba günü yaratdı. Hayvanları yer yüzüne per-

rudur. Bilmeğe muvaffak olub eriştiklerimiz, Yüce Allâh'ın fadlı iledir. Bizden gizli kalan kısmına gelince, biz ona iymân etdik ve ilmini Yüce Allâh'a tevkîl eyledik. Lafzı, kendisi ile hitâb edildiğimiz Arab lisânındaki mahmiline hamletdik. Fakat zâhirî ve mecâzî ma'nâsından birinde sözü kesib atmadık. Şânına lâyık olmayan zâhirinden Yüce Allâh'ı tenzih etdik. Muvaffakiyet ancak Allah iledir (Nevevî).

şembe günü yayıb dağıtdı. Âdem Aleyhisselâmı da bütün mahlûkatın sonunda olarak cumua günü ikindiden sonra, cumua sâatlarından bir sâatın sonunda, ikindi ile gece arasındaki bir zaman içinde yaratdı» [15].

İbrâhîm dedi ki : Bize Bistâmî (Hüseyn ibn İyâd), Sehl ibn Ammâr, Hafs kızının oğlu İbrâhîm ve bunlardan başkaları da yine Haccâc ibn Muhammed'den bu isnâdla rivâyet etdiler.

(٢). باب في البعث والنشور، وصفة الأرض يوم القيامة

٢٨ — (٢٧٩٠) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي كَثِيرٍ . حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمِ بْنُ دِينَارٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى أَرْضٍ بَيْضَاءَ ، عَفْرَاءَ ، كَقُرْصَةِ النَّقِيِّ ، لَيْسَ فِيهَا عَلَمٌ لِأَحَدٍ » .

(2) ÖLÜLERİN YENİDEN DİRİLTİLMESİ VE SEVK OLUNMASI İLE KIYÂMET GÜNÜNDE ARZIN SIFATI HAKKINDA BÂB

28 — (2790) .... : Sehl ibn Sa'd (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S): «Kıyâmet günü insanlar beyaz, duru beyaz ve kepekden arınmış undan ma'mûl çörek gibi ve kendisinde hiç bir kimse için bir âlâmet bulunmayan bir sâha üzerinde haşr olunurlar (toplanırlar)» buyurdu.

٢٩ — (٢٧٩١) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ ، عَنْ دَاوُدَ ، عَنِ الشَّعْبِيِّ ، عَنْ مَسْرُوقٍ ، عَنْ عَائِشَةَ . قَالَتْ : سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ : يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ [١٤/إبراهيم/٤٨] فَأَيْنَ يَكُونُ النَّاسُ يَوْمَئِذٍ ؟ يَا رَسُولَ اللهِ ! فَقَالَ « عَلَى الصِّرَاطِ » .

29 — (2791) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah'a : «**O gün ki Arz başka bir Arza** [16]**, gökler de** (başka göklere) **tebdîl olunur ve**

---

15. Âdem ya'nî insan oğlu bütün varlıkların sonunda yaradılmışdı. Çünkü insan bütün mahlûkatın her bakımdan en mükemmelidir ve ğâyî illet menzilesindedir. Âdem'in yaratıldığı sâat, bir çok imâmlara göre cumua günü icâbet sâatı olması ümid edilen sâatdir.
16. «*Arz başka bir Arza*» terkîbi iki ma'nâya gelebilir : Birisi, Arzın, Arz mâhiyetinden başkasına demek olur. Birisi de, bu Arzın başka bir Arza demek olur. Ve her iki ma'nâ ile te'vîl vârid olmuşdur. Nitekim bazı rivâyetlerde Arz ateş olacak, semâvât cennet denilmiş. Bazı rivâyetlerde de Arz gümüş şebîkesi gibi bembeyaz, üzerinde kan dökülmedik, günâh işlenmedik bambaşka bir Arz olacak denilmişdir... Arz ma'rife olarak zikir ve tekrar edilmiş olduğuna ve bu sûretde ikinci birincinin aynı olması asıl bulunduğuna nazaran da ikinci ma'nâ zâhirdir. Maamâfîh zamir ile «ğayrehâ» buyurulmayıb da zâhir isimle «ğayre'l-Ardı» buyurulması, evvelki ma'nâya da ihtimâl verdirmekdedir. Sonra her iki takdîrde de tebdîl dahi iki ma'nâya muhtemildir : Birisi küllî i'dâmdan sonra yeni bir yaratma, ya'nî zât tebdîli; diğeri de maddesinin bekâsı ile sıfat tebdîlidir ki tahvil demek olur. Kelâmcıların bazısı evvelki ma'nâyı almışlar, bazıları da ikinci ma'nâyı almışlardır...

hep o Vâhid ve Kahhâr olan Allah için fırlarlar» (İbrâhîm: 48) âyetinden sordum. O gün insanlar nerede olacak? Yâ Rasûlallah! dedim. Rasûlullah : «Sırât üzerinde» buyurdu.

(٣) باب نزل أهل الجنة

٣٠ – (٢٧٩٢) حدثنا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ . حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي . حَدَّثَنِي خَالِدُ بْنُ
يَزِيدَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، عَنْ
رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ « تَكُونُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ خُبْزَةً وَاحِدَةً . يَكْفَؤُهَا الْجَبَّارُ بِيَدِهِ . كَمَا
يَكْفَؤُ أَحَدُكُمْ خُبْزَتَهُ فِي السَّفَرِ . نُزُلًا لِأَهْلِ الْجَنَّةِ » . قَالَ فَأَتَى رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ . فَقَالَ : بَارَكَ
الرَّحْمَٰنُ عَلَيْكَ ، أَبَا الْقَاسِمِ ! أَلَا أُخْبِرُكَ بِنُزُلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟ قَالَ « بَلَى » قَالَ : تَكُونُ
الْأَرْضُ خُبْزَةً وَاحِدَةً (كَمَا قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ) . قَالَ فَنَظَرَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ ثُمَّ ضَحِكَ حَتَّى بَدَتْ
نَوَاجِذُهُ . قَالَ : أَلَا أُخْبِرُكَ بِإِدَامِهِمْ ؟ قَالَ « بَلَى » قَالَ : إِدَامُهُمْ بَالَامُ وَنُونٌ . قَالُوا : وَمَا هَٰذَا ؟
قَالَ : ثَوْرٌ وَنُونٌ . يَأْكُلُ مِنْ زَائِدَةِ كَبِدِهِمَا سَبْعُونَ أَلْفًا .

(3) CENNET AHÂLÎSİ İÇİN HAZIRLANACAK KONUK TAÂMI BÂBI

30 — (2792) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) den; Rasûlullah (S) : «Kıyâmet gününde Arz, tandırda pişirilen bazlama ve pide gibi olur. Cebbâr olan Allah, onu herhangi birinizin yolculukda bazlamasını (tandıra koyub pişirinceye kadar) evirib çevirdiği gibi cennet ahâlîsi için bir konuk taâmı olmak üzere eliyle evirib çevirir» buyurdu [17].

Ebû Saîd dedi ki : Bu sırada Yahûdîlerden biri geldi ve :

— Yâ Eba'l-Kasım! Rahmân olan Allah sana mubârek kılsın! Cennet ahâlîsinin kıyâmet günü yol azığının ne olduğunu sana haber vereyim mi? dedi. Rasûlullah :

— Evet, buyurdu. Yahûdî Rasûlullah'ın dediği gibi :

— Arz, bir tek bazlama olur dedi. Bunun üzerine Rasûlullah bizlere bakdı, sonra son dişleri görülünceye kadar güldü. Sonra Yahûdî :

— Sana cennet ahâlîsinin ekmeklerinin katığını da haber vereyim mi? dedi. Rasûlullah :

— Evet dedi. Yahûdî :

İbn Abbâs'ın : «Arz yine bu Arz, şukadar ki sıfâtı teğayyur edecek, ez cümle dağları yürüyecek, denizleri yarılacak, dümdüz olacak, eğrilik büğrülük görülmeyecek» dediği rivâyet edilmişdir... (*Hak Dîni*, IV, 3030-3032).

17. *Nuzul*, konuk için hazırlanan azık ma'nâsınadır.

— Onların katığı bâlâm ve nûn'dur dedi. Sahâbîler:
— Bunlar nedir? diye sordular[18]. Yahûdî:
— Öküz ile balıkdır. Bu iki hayvanın ciğerinin (en nefîs ve ciğere asılı) münferid bir parçasından yetmiş bin kişi yiyecekdir dedi[19].

٣١ – (٢٧٩٣) حدثنا يحيى بن حبيب الحارثي. حدثنا خالد بن الحارث حدثنا قرة. حدثنا محمد عن أبي هريرة قال: قال النبي ﷺ «لو تابعني عشرة من اليهود، لم يبق على ظهرها يهودي إلا أسلم».

31 — (2793) Bize Yahyâ ibn Habîb el-Hârisiyy tahdîs etti. Bize Kurre tahdîs etti. Bize Muhammed, Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre de; Peygamber (S): «Eğer bana yahûdîlerden on kişi tâbi' olsaydı yer üzerinde islâma girmedik bir yahûdî kalmazdı» buyurdu dedi.

(٤) باب سؤال اليهود النبي صلى الله عليه وسلم عن الروح، وقوله تعالى: يسألونك عن الروح، الآية

٣٢ – (٢٧٩٤) حدثنا عمر بن حفص بن غياث. حدثنا أبي. حدثنا الأعمش. حدثني إبراهيم عن علقمة، عن عبدالله، قال: بينما أنا أمشي مع النبي ﷺ في حرث، وهو متكئ على عسيب، إذ مر بنفر من اليهود. فقال بعضهم لبعض: سلوه عن الروح. فقالوا: ما رابكم إليه لا يستقبلكم بشيء تكرهونه. فقالوا: سلوه. فقام إليه بعضهم فسأله عن الروح. قال فأسكت النبي ﷺ. فلم يرد عليه شيئا. فعلمت أنه يوحى إليه. قال فقمت مكاني. فلما نزل الوحي قال: ويسألونك عن الروح، قل الروح من أمر ربي وما أوتيتم من العلم إلا قليلا [١٧/الإسراء/٨٥].

18. Sahâbîler, BÂLÂM ve NÛN, Arabca olmayıb İbrânî iki kelime olduğu için bu suâli sormuşlardır.

19. Hadîsin medlûlü hakîkaten müşkil ve müteşâbihdir. Cennet yolundaki durak yerlerinde cennet ehlinin aç kalmamaları için, Arzın tabîatını değişdirib onu yenilecek azık hâline koymak —ilâhî kudrete göre güc olmamakla beraber— tabîatı tebdîl olduğundan Beydâvî gibi bazı âlimler hadîsi mecâza hamletmişlerdir. Böyle olunca hadîsdeki «hubzeten vâhide» ibâresini, «ke hubzetin vâhidetin = bir tek bazlama gibi» diye tefsîr etmişlerdir.
Bazılarına göre bu teşbîh külfetine de luzûm yokdur: Çünkü hadîsin medlûlü Yahûdîler arasındaki bir telakkîyi beyândan ibâretdir. Bu telâkkî vahy ile Peygambere bildirilmiş, Peygamber tarafından da bir mu'cize olarak teblîğ olunmuşdur. Bilâhare aynı meclise gelen bu Yahûdî hahamı da o telâkkîyi te'yîd etmiş ve kendi aralarındaki bu telâkkîyi îzâh ve tafsîl eylemişdir. Peygamber de işte bu te'yîd sebebiyle gülmüşdür.

(4) YAHÛDÎLERİN PEYGAMBER (S) E, RUHDAN SORMALARI VE YÜCE ALLÂH'IN: «SANA RÛHDAN SORUYORLAR...» KAVLİ BÂBI

32 — (2794) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi: Ben Peygamber'in maiyyetinde bir tarlada yürüyordum. O da hurma dalından bir değneye dayanıyordu. Derken bir kaç Yahûdîye tesâdüf etdik. Bir takımı diğer takımına:

— Ona rûhdan sorun dedi. Ba'zıları:

— Sizlere hoşlanmıyacağınız bir cevâbla karşılaması sebebiyle, âkıbetinden korkacağınız böyle bir suâle sizleri da'vet eden şey nedir? dediler. Diğerleri de:

— Ona sorun dediler. Bunun üzerine biri kalkdı ve Peygamber'e rûhdan sordu. Peygamber ona hiç bir cevâb vermeyib sükûta daldı. Ben derhal bildim ki vahy olunuyordu. Olduğum yerimde dikildim. Vahy nâzil olunca:

— **«Sana rûh nedir? diye soruyorlar. Onlara de ki: Rûh, Rabbimin emri cümlesindendir. Sizlere ancak pek az bir ilim verilmişdir»** (el-İsrâ: 85) buyurdu.

٣٣ — (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ. قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ. ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ. قَالَا: أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. كِلَاهُمَا عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: كُنْتُ أَمْشِي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَرْثٍ بِالْمَدِينَةِ. بِنَحْوِ

حَدِيثِ حَفْصٍ. غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ وَكِيعٍ: وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا. وَفِي حَدِيثِ عِيسَى بْنِ يُونُسَ: وَمَا أُوتُوا، مِنْ رِوَايَةِ ابْنِ خَشْرَمٍ.

33 — ( ) .... : Buradaki iki râvî de, A'meş'den, o da Alkame'den, Abdullah (ibn Mes'ûd R) ın: Ben Peygamber (S) ile Medîne'de bir tarlada yürüyordum... dediğini (32 rakamlı) Hafs ibn Ğıyâs hadîsi tarzında rivâyet etdiler. Şukadar var ki Vekî'in hadîsinde: **«Sizlere ancak pek az bir ilim verilmişdir»** ibâresi vardır. İysâ ibn Yûnus'un hadîsinde ise **«onlara ancak pek az ilim verilmişdir»** ibâresi vardır [20].

---

20. «VE MÂ ÛTÛ... : *Onlara ancak pek az bir ilim verilmişdir»* şekli, hadisin râvîlerinden A'meş'in kırâatıdır. Mütevâtır olan kırâat ise «VE MÂ ÛTİYTUM... : *Sizlere ancak pek az bir ilim verilmişdir»* şeklinde olan kırâatdır.

٣٤ – (...) حدثنا أبو سعيد الأشج . قال : سمعت عبد الله بن إدريس يقول : سمعت الأعمش يرويه عن عبد الله بن مرة عن مسروق ، عن عبد الله . قال : كان النبي ﷺ في نخل يتوكأ على عسيب . ثم ذكر نحو حديثهم عن الأعمش . وقال في روايته : وما أوتيتم من العلم إلا قليلا .

34 — ( ) .... : Buradaki râvî de Abdullah (ibn Mes'ûd R) ın : Peygamber (S) bir hurmalık içinde idi, kendisi bir hurma değneyine dayanıyordu... dediğini rivâyet edib yukarıki râvîlerin A'meşden nakletdikleri hadîsleri tarzında zikretmişdir. Bu da kendi rivâyetinde **«sizlere ancak pek az bir ilim verilmişdir»** demişdir.

٣٥ – (٢٧٩٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعبد الله بن سعيد الأشج (واللفظ لعبد الله) . قالا : حدثنا وكيع . حدثنا الأعمش عن أبي الضحى ، عن مسروق عن خباب قال : كان لي على العاص ابن وائل دين . فأتيته أتقاضاه . فقال لي : لن أقضيك حتى تكفر بمحمد . قال فقلت له : إني لن أكفر بمحمد حتى تموت ثم تبعث . قال: وإني لمبعوث من بعد الموت ؟ فسوف أقضيك إذا رجعت إلى مال وولد .

قال وكيع : كذا قال الأعمش . قال فنزلت هذه الآية : أفرأيت الذي كفر بآياتنا وقال لأوتين مالا وولدا [١٩/مريم/٧٧] إلى قوله : ويأتينا فردا .

35 — (2795) .... : Habbâb (R) şöyle dedi : Benim, Âs ibn Vâil üzerinde bir alacağım vardı. Kendisine geldim de bu alacağımı ondan istedim. Bana : Muhammed'e küfretmedikce bu alacağını asla sana vermiyeceğim dedi. Ben de ona : Sen ölünceye, sonra da tekrâr diriltilinceye kadar ben Muhammed'e asla küfretmem dedim. Âs ibn Vâil : Ben ölümden sonra muhakkak diriltilecek miyim? Öyle ise ben tekrar malıma ve evlâdıma döndüğüm zaman bana gelirsen, ben de o zaman alacağını sana ödeyeceğim dedi.

Vekî' dedi ki : Keza A'meş şöyle dedi : Bu vak'a üzerine şu âyetler nâzil olmuşdur :

«Âyetlerimizi inkâr eden ve : Bana elbetde mal ve evlâd verilecekdir diyen adamı gördün mü? O, ğayba muttali' mi olmuş, yoksa Rahmân'ın huzûrunda bir ahd mi edinmiş? Hayır öyle değil. Biz onun söyleye geldiği sözü yazacağız ve onun azâbını da uzatdıkca uzadacağız. Onun söyler olduğuna biz mîrascı olacağız ve o bize tek başına gelecekdir» (Meryem: 78-80).

٣٦ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. ح وحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. كُلُّهُمْ عَنِ الْأَعْمَشِ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَ حَدِيثِ وَكِيعٍ. وَفِي حَدِيثِ جَرِيرٍ: قَالَ: كُنْتُ قَيْنًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ. فَعَمِلْتُ لِلْعَاصِ ابْنِ وَائِلٍ عَمَلًا. فَأَتَيْتُهُ أَتَقَاضَاهُ.

36 — ( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de A'meş'den bu isnâd ile Vekî'in hadîsi tarzında rivâyet etdiler. Cerîri'n hadîsinde: Ben câhiliyet devrinde bir demirci idim. Âs ibn Vâil'e bir iş yapmışdım. İşte Âs ibn Vâil'e geldim de o işin karşılığını istiyordum... demişdir.

(٥) باب في قوله تعالى: وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم، الآية

٣٧ – (٢٧٩٦) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ الزِّيَادِيِّ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: قَالَ أَبُو جَهْلٍ: اللَّهُمَّ! إِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ. فَنَزَلَتْ: وَمَا كَانَ اللهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ • وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ [٨/الأنفال/٣٣ و٣٤] إِلَى آخِرِ الْآيَةِ.

(5) YÜCE ALLÂH'IN: «HALBUKİ SEN İÇLERİNDE İKEN ALLAH ONLARA AZÂB EDİCİ DEĞİL İDİ...» ÂYETİ HAKKINDA BÂB

37 — (2796) .... : Enes bn Mâlik (R) şöyle diyordu: Ebû Cehl: Yâ Allâh! Eğer bu Kur'ân hakîkaten senin tarafından (indirilmiş) hak bir kelâm ise, bizim bunu inkârımıza karşı bir cezâ olarak üzerimize taşlar yağdır veya bize diğer türlü elîm bir azâb ver! dedi. İşte bunun üzerine şu âyetler nâzil oldu:

«Halbuki sen içlerinde iken Allah onlara azâb edecek değil idi. İstiğfâr e dikleri halde de Allah onlara azâb edecek değil. Şimdi ise Allâh'ın kendilerine azâb etmemesi için neleri var? Mu'minleri Mescid Harâm'dan men' ediyorlar. Halbuki onun hizmetine ehl de değiller. Onun hizmetine ehl olanlar. Ancak muttakîlerdir. Lâkin çokları bilmezler» (el-Enfâl: 33-34) [21].

---

21. Burada verilen iki âyetden önceki âyetlerde o zihniyetde olanların hadîs metnindeki inkâr ve alaylı ifâdeleri de tescîl edilmişdir: *«Ve onlara âyetlerimiz okunacağı zaman: Artık işitdik, dilesek bunun benzerini biz de söyleriz. Bu eskilerin efsânelerinden başka bir şey değil, diyorlardı. Bir vakıt da: Ey Allâh! Eğer bu, senin tarafından gelmiş hak kitâb ise durma, üzerimize gökden taşlar yağdır veya bize elîm bir azâb ver! demişlerdi»* (el-Enfâl: 31-32).

(٦) باب قوله : إن الإنسان ليطغى * أن رآه استغنى

٣٨ – (٢٧٩٧) حدثنا عبيد الله بن معاذ ومحمد بن عبد الأعلى القيسي . قالا : حدثنا المعتمر عن أبيه . حدثني نعيم بن أبي هند عن أبي حازم ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال أبو جهل : هل يعفر محمد وجهه بين أظهركم ؟ قال فقيل : نعم . فقال : واللات والعزى ! لئن رأيته يفعل ذلك لأطأن على رقبته . أو لأعفرن وجهه في التراب . قال فأتى رسول الله ﷺ وهو يصلي . زعم ليطأ على رقبته . قال فما فجئهم منه إلا وهو ينكص على عقبيه ويتقي بيديه . قال فقيل له : مالك ؟ فقال : إن بيني وبينه لخندقا من نار وهولا وأجنحة .

فقال رسول الله ﷺ « لو دنا مني لاختطفته الملائكة عضوا عضوا » .

قال فأنزل الله عز وجل – لا ندري في حديث أبي هريرة ، أو شيء بلغه – : كلا إن الإنسان ليطغى * أن رآه استغنى * إن إلى ربك الرجعى * أرأيت الذي ينهى * عبدا إذا صلى * أرأيت إن كان على الهدى * أو أمر بالتقوى * أرأيت إن كذب وتولى (يعني أبا جهل) * ألم يعلم بأن الله يرى * كلا لئن لم ينته لنسفعا بالناصية * ناصية كاذبة خاطئة * فليدع ناديه * سندع الزبانية * كلا لا تطعه [٩٦/العلق/٦–١٩] .

زاد عبيد الله في حديثه قال : وأمره بما أمره به .

وزاد ابن عبد الأعلى : فليدع ناديه . يعني قومه .

(6) YÜCE ALLÂH'IN : «SAKIN OKUMAMAZLIK ETME! ÇÜNKÜ İNSAN KENDİNİ MÜSTAĞNÎ GÖRMEKLE MUHAKKAK AZAR» KAVLİ BÂBI

38 — (2797) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Ebû Cehl : Muhammed sizin aranızda secde ediyor, yüzünü toprağa yapışdırıyor mu? diye sormuş. Kendisine : Evet öyle yapıyor denilmiş. İşte Ebû Cehl bu cevâb üzerine : Lât ve Uzzâ'ya yemîn ediyorum ki, eğer onu bu işi yaparken görürsem muhakkak boynunu çiğniyeceğim, yahut yüzünü toprağa sürteceğim! diye yemîn etdi. Sonra Rasûlullah (S) namaz kılarken, boynunu çiğneyeceğini iddiâ ederek yanına geldi, fakat birdenbire arkasına dönmüş, elleri ile korunarak geri geri çekilib gitmiş. Sana ne oldu? denildiğinde : Muhakkak benim ile onun arasında ateşden bir Handak,

bir hevl (korkunç şey) ve bir takım kanatlar vardı, demiş. Müteâkiben Rasûlullah : «Eğer bana yaklaşsaydı, melekler onu parça parça ederlerdi» buyurmuşdur.

Râvî Ebû Hâzım : Biz bunu Ebû Hureyre'nin hadîsinden midir, yahut da ona erişen bir şey midir? bilmiyoruz demiştir.

İşte bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah şu âyetleri indirmişdir :

«Sakın okuma nak etme. Çünkü insan muhakkak azar. Kendisini ihtiyâcdan vâreste gördüğü için. (Ey insan!) Şüphesiz dönüş ancak Rabbınadır. Bir kulu, namaz kılarken men' edecek (bir adam) **gördün mü sen? Gördün mü** (şu cür'eti)**? Ya o doğru yol üzerinde ise, yahut takvâyı emretdiyse. Gördün mü? Ya** (öbürü) **hakkı yalan saydı, iymândan yüz çevirdi ise.** (O adam) **Allâh'ın muhakkak görüb durduğunu hiç de bilmemiş mi?** (Böyle şeylerden) **sakınsın o. Eğer** (küfürden) **vazgeçmezse andolsun onu anlından tutub sürükleriz, yalancı günâhkâr anlından. O vakıt meclisini da'vet etsin dursun. Biz de zebânîleri çağıracağız. Sakın ona boyun eğme, secde et, yaklaş»** (el-Alak : 6-19).

Râvî Ubeydullah ibn Muâz, kendi hadîsinde : Ve ona emretdiği şeyleri emretdi, sözlerini ziyâde etdi[22]. Diğer râvî Muhammed ibn Abdi'l-A'lâ: O vakıt o çağırsın kurultayını ya'nî kavmini, ibâresini ziyâde etmişdir.

(٧) باب الدخان

٣٩ — (٢٧٩٨) حدثنا إسحٰق بن إبراهيم. أخبرنا جرير عن منصور، عن أبي الضحى، عن مسروق. قال: كنا عند عبد الله جلوسا. وهو مضطجع بيننا. فأتاه رجل فقال: يا أبا عبد الرحمن! إن قاصا عند أبواب كندة يقص ويزعم: أن آية الدخان تجيء فتأخذ بأنفاس الكفار. ويأخذ

22. Tirmizî'nin rivâyetinde de Peygamber namaz kılarken Ebû Cehl : Ben seni bundan nehy etmedim mi? Ben seni bundan nehy etmedim mi? diyerek varmışdır.

Bu âyetlerin tefsîri ve iyi anlaşılması için değerli müfessir Elmalı'lı Muhammed Hamdi Yazır merhûm'un *Hak Dîni Kur'ân Dili* adlı kıymetli tefsîrini (VIII, 5943-5963) tavsiye ederim.

الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ كَهَيْئَةِ الزُّكَامِ . فَقَالَ عَبْدُ اللّٰهِ ، وَجَلَسَ وَهُوَ غَضْبَانُ : يَا أَيُّهَا النَّاسُ ! اتَّقُوا اللّٰهَ . مَنْ عَلِمَ مِنْكُمْ شَيْئًا ، فَلْيَقُلْ بِمَا يَعْلَمُ . وَمَنْ لَمْ يَعْلَمْ ، فَلْيَقُلْ : اللّٰهُ أَعْلَمُ . فَإِنَّهُ أَعْلَمُ لِأَحَدِكُمْ أَنْ يَقُولَ ، لِمَا لَا يَعْلَمُ : اللّٰهُ أَعْلَمُ . فَإِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ لِنَبِيِّهِ ﷺ : قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ [٣٨/ص/٨٦] . إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ لَمَّا رَأَى مِنَ النَّاسِ إِدْبَارًا . فَقَالَ : اللّٰهُمَّ ! سَبْعٌ كَسَبْعِ يُوسُفَ » قَالَ فَأَخَذَتْهُمْ سَنَةٌ حَصَّتْ كُلَّ شَيْءٍ . حَتَّى أَكَلُوا الْجُلُودَ وَالْمَيْتَةَ مِنَ الْجُوعِ . وَيَنْظُرُ إِلَى السَّمَاءِ أَحَدُهُمْ فَيَرَى كَهَيْئَةِ الدُّخَانِ . فَأَتَاهُ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! إِنَّكَ جِئْتَ تَأْمُرُ بِطَاعَةِ اللّٰهِ وَبِصِلَةِ الرَّحِمِ . وَإِنَّ قَوْمَكَ قَدْ هَلَكُوا . فَادْعُ اللّٰهَ لَهُمْ . قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ : فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ * يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ [٤٤/الدخان/١٠ و١١] إِلَى قَوْلِهِ : إِنَّكُمْ عَائِدُونَ .

قَالَ : أَفَيُكْشَفُ عَذَابُ الْآخِرَةِ ؟ يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنْتَقِمُونَ [٤٤/الدخان/١٦] .

فَالْبَطْشَةُ يَوْمَ بَدْرٍ . وَقَدْ مَضَتْ آيَةُ الدُّخَانِ ، وَالْبَطْشَةُ ، وَاللِّزَامُ ، وَآيَةُ الرُّومِ .

(7) DUMÂN HÂDİSESİ BÂBI

39 — (2798) .... : Mesrûk şöyle dedi : Biz Abdullah (ibn Mes'ûd R) ın yanında oturuyorduk. Abdullah bizim aramızda yan tarafına yaslanmış yatmışdı. Derken kendisine bir kimse geldi ve : Yâ Ebâ Abdirrahmân! Hikâyeci bir adam Kûfe'nin **Kinde** kapuları[23] yanında hadîs naklediyor ve Duhân sûresindeki âyet münâsebetiyle : Muhakkak dumân âyeti gelir ve kâfirlerin nefesini keser, mu'minleri ise o dumân yüzünden nezle hastalığı gibi bir şey yakalar diye iddiâ etdi dedi. Abdullah ibn Mes'ûd bu sözü duyunca sinirli halde toplanıb oturarak şöyle dedi : Ey insanlar! Allah'dan ittikâ ediniz. Sizden her kim bir şey bildi ise bilmekde olduğu şeyi söylesin. Bilmeyen kimse de ALLAH BİLİR desin. Çünkü o, herhangi birinizin bilmediği bir şey için ALLAH BİLİR demesini de en iyi bilendir. Azîz ve Celîl olan Allah Peygamber'ine : **«Ben bu Peygamber'lik hizmetine karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Ve ben kendiliğimden teklîf edenlerden de değilim de!»** (es-Sâd: 86) buyurdu. (Bu âyetin nuzûl sebebi şudur:) Rasûlullah (S) insanlardan islâma karşı bir aleyhtarlık görünce : «Yâ Allâh! Yûsuf peygamberin yedi (kıtlık) yılı gibi onlara

23. Kirmânî, *Kinde*'nin Kûfe'de bir yer olduğunu bildirmişdir. Aynî de bu adamın dumân hakkındaki bu sözü Kinde kabîle-inden bazı kimseler arasında söylemiş olması ihtimâli vardır, diyor ki, Kinde Yemen'den çıkan en büyük kabîlelerdendir.

-la yedi (kıtlık yılı olsun)!» diye duâ etdi[24]. Bunun üzerine Kureyş'i şiddetli bir kıtlık yılı yakaladı ki her şeyi kökünden aldı. Hatta kendileri açlıkdan hayvan derilerini, ölü hayvan etlerini yediler. Onlardan biri gök yüzüne bakardı da (çetin açlıkdan dolayı) ortalığı dumân hey'etinde gibi görürdü. Ebû Sufyân Peygamber'in yanına geldi de: Yâ Muhammed! Sen geldin, Allâh'a tâati ve akribâlık bağlarını eklemeği emredib duruyorsun. Kavmın ise helâk oldular. Artık onlar için duâ et! dedi[25]. Azîz ve Celîl olan Allâh: **«O halde semânın apaşikâr bir dumân getireceği günü gözetle. O, insanları saracakdır. Bu pek yaman bir azâb! Ey Rabbımız! Bizden bu azâbı açıb kaldır. Çünkü biz iymân edicileriz dediler. Onlar için düşünüb ibret almak nerede? Kendilerine** (hakîkatları) **açıklayan bir rasûl geldiği halde, yine ondan yüz çevirdiler. Bir öğretilmiş, bir mecnûn dediler. Biz bu azâbı biraz açıb kaldıracağız. Fakat siz hiç şüphe yok ki tekrar dönecek olanlarsınız»** (ed-Duhân: 10-15) buyurdu. (Bu dumân Kinde'linin dediği gibi âhiret azâbı[26] olsaydı) âhiret azâbı kaldırılır mıydı? Allâh'ın: **«Çok büyük bir şiddet ve savletle çarpacağımız gün, muhakkak ki biz onlardan intikâm alıcılarız»** (ed-Duhân: 16) âyetindeki **batş** (= bir kimseyi arslan gibi unf ve savletle kavrayıb tutmak) günü, Bedr günüdür. Demek ki **Duhân azâbı** da **batşe** de **lizâm** da **âyetu'r-Rûm** da (zuhûr etmiş ve) geçmişdir.

٤٠ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو معاوية ووكيع. ح وحدثني أبو سعيد الأشج. أخبرنا وكيع. ح وحدثنا عثمان بن أبي شيبة. حدثنا جرير. كلهم عن الأعمش. ح وحدثنا يحيى بن يحيى وأبو كريب (واللفظ ليحيى). قالا: حدثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن مسلم بن صبيح، عن مسروق. قال: جاء إلى عبد الله رجل فقال: تركت في المسجد رجلا يفسر القرآن برأيه.

24. Bu vak'a hicretden evvel olmuşdur. Buna İbn Mes'ûd'un, Kureyş'in apaçık dumân cezâsını gördükden sonra yine küfr ve inkâra sapmış olmalarını haber vermesi de delâlet eder. Bunun cezâsı da biraz sonraki îzâhatdan anlaşılacağı üzere *Batşe* ve *lizâm* olmuşdur.

25. Ebû Sufyân'ın kıtlık sıkıntısı üzerine bu gibi mukaddimelerle Peygamber'in gönlünü almağa gelmesi, kıssanın hicretden evvel vâki' olduğuna delâlet eder. Zira Ebû Sufyân'ın Bedr'den evvel Medîne taraflarına geldiğine dâir hiçbir rivâyet yokdur.

26. Bu âyeti bu münâsebetle okuyan zât, İbn Mes'ûd'dur. Yoksa Ebû Sufyân'ın duâ istirhâmına mukabil Rasûlullah tarafından tilâvet edilmiş değildir. Zira İbn Mes'ûd'un beyân siyâkına göre bu âyetlerin nuzûlü için vukûa gelen sebeblerin birincisi, bu kıtlık hâdisesidir. Bu âyet de tabiî olarak nuzûl sebebine tekaddum edemez.

يُفَسِّرُ هَذِهِ الآيَةَ: يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ. قَالَ: يَأْتِي النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ دُخَانٌ فَيَأْخُذُ بِأَنْفَاسِهِمْ.
حَتَّى يَأْخُذَهُمْ مِنْهُ كَهَيْئَةِ الزُّكَامِ. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: مَنْ عَلِمَ عِلْمًا فَلْيَقُلْ بِهِ. وَمَنْ لَمْ يَعْلَمْ فَلْيَقُلْ: اللَّهُ أَعْلَمُ.
فَإِنَّ مِنْ فِقْهِ الرَّجُلِ أَنْ يَقُولَ، لِمَا لاَ عِلْمَ لَهُ بِهِ: اللَّهُ أَعْلَمُ. إِنَّمَا كَانَ هَذَا؛ أَنَّ قُرَيْشًا لَمَّا اسْتَعْصَتْ
عَلَى النَّبِيِّ ﷺ، دَعَا عَلَيْهِمْ بِسِنِينَ كَسِنِي يُوسُفَ. فَأَصَابَهُمْ قَحْطٌ وَجَهْدٌ. حَتَّى جَعَلَ الرَّجُلُ يَنْظُرُ إِلَى
السَّمَاءِ فَيَرَى بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا كَهَيْئَةِ الدُّخَانِ مِنَ الْجَهْدِ. وَحَتَّى أَكَلُوا الْعِظَامَ. فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ فَقَالَ:
يَا رَسُولَ اللَّهِ! اسْتَغْفِرِ اللَّهَ لِمُضَرَ فَإِنَّهُمْ قَدْ هَلَكُوا. فَقَالَ «لِمُضَرَ؟ إِنَّكَ لَجَرِيءٌ» قَالَ فَدَعَا اللَّهَ
لَهُمْ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلاً إِنَّكُمْ عَائِدُونَ [٤٤/الدخان/١٥] قَالَ فَمُطِرُوا.
فَلَمَّا أَصَابَتْهُمُ الرَّفَاهِيَةُ، قَالَ، عَادُوا إِلَى مَا كَانُوا عَلَيْهِ. قَالَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ
بِدُخَانٍ مُبِينٍ * يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ [٤٤/الدخان/١٠-١٢] يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى
إِنَّا مُنْتَقِمُونَ [٤٤/الدخان/١٦] قَالَ: يَعْنِي يَوْمَ بَدْرٍ.

40 — ( ) .... : Mesrûk şöyle dedi : Abdullah (ibn Mes'ûd R) ın yanına biri gelib dedi ki : Şimdi mescidde bir kimseyi terk etdim, Kur'ân'ı kendi re'yiyle tefsîr edib duruyor : **«O halde semânın apaşikâr bir dumân getireceği günü gözetle»** (ed-Duhân: 10) âyetini tefsîr ederken: Kıyâmet günü insanlara bir duman gelib bu dumân onların nefeslerini kesecek ve hatta o dumân yüzünden onlara nezle hey'eti gibi bir hâl ârız olacak dedi. Bunun üzerine Abdullah ibn Mes'ûd : Her kim bir ilim bilmişse onu söylesin, bilmeyen de ALLAH BİLİR desin. Çünkü insanın bilmediği şey için ALLAH BİLİR demesi de onun ince anlayışından (ya'nî ilminden) dır [27].

Bu dumân hâdisesi ancak şöyle oldu : Kureyş, Peygamber'e karşı çetin davrandıkları zaman, Peygamber onların aleyhine Yûsuf Aleyhisselâm'ın kıtlık yılları gibi kıtlık yılları ile bedduâ etdi de onlara meşakkatli çetin bir kıtlık isâbet etdi. Nihâyet iş o dereceye vardı ki, insan semâya baktığında açlığın şiddetinden dolayı kendisi ile gökyüzü arasındaki hava tabakasını dumân şekli gibi görürdü [28]. Hatta onlar kemik-

27. Çünkü «bilmiyorum» sözü, bilinmiş olanı bilinmiyenden ayırt etmek ma'nâsını ifâde eder. Bu da ilmin bir nevidir. Bundan dolayı «*lâ edrî nısfu'l-ilmi* = bilmem, ilmin yarısıdır» sözü mesel olmuşdur.

28. *Duhânun mubîn*, âşikâra dumân. Bu dumân hakkında iki tefsîr rivâyet olunmuşdur. Biri İbn Mes'ûd'un bu hadislerdeki tefsîridir ki, şiddetli açlık ve kıtlık seneleridir. Çünkü çok aç olan kimseye gerek gözlerinin za'fından ve gerek çok kuraklık ve kıtlık senelerde havanın fenalığından semâ dumânlı görünür. Bir de Arablar, gâlib olan şerre duhân adını verirler. Nitekim dumânlı hava ta'bîrini biz de kullanırız... (*Hak Dîni*, V, 4297).

leri kemirip yediler. Bu çok sıkıntılı vaziyet üzerine Peygamber'in huzûruna bir adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Mudar kabîlesi için Allah'dan mağfiret niyâzında bulun. Zira onlar helâk oldular dedi. Buna karşılık Rasûlullah:

— Nasıl, Mudar için mi duâ edeyim? Sen hakîkaten bir cürretkârsın buyurdu. Bununla beraber Rasûlullah onlar için Allâh'a duâ etdi. Bunun akıbinde de Azîz ve Celîl olan Allah: **«Biz bu azâbı biraz açıb kaldıracağız. Fakat siz şüphesiz yine dönecek olanlarsınız»** (ed-Duhân: 15) âyetini indirdi. Peygamber'in duâsı üzerine onlar yağmura kavuşdular. Kendilerine refâhiyet hâli ulaşdığında —hakîkaten Allâh'ın sâdık haberine uygun olarak— üzerinde bulundukları küfür hâline döndüler. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah: **«O halde semânın apaşikâr bir dumân getireceği günü gözetle. O insanları saracakdır. Bu, pek yaman bir azâb. Ey Rabbımız! Bizden bu azâbı açıb kaldır. Çünkü biz iymân edeceğiz (dediler)»** (ed-Duhân: 10-12) âyetini indirdi.

«Çok büyük bir şiddet ve savletle yakalayacağımız gün, muhakkak ki biz intikâm alıcılarız» (ed-Duhân: 16) âyetindeki batş (= şiddet ve savletle yakalamak) la Allah, Bedr gününü kasdeder dedi.

٤١ — (...) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ: خَمْسٌ قَدْ مَضَيْنَ: الدُّخَانُ، وَاللِّزَامُ، وَالرُّومُ، وَالْبَطْشَةُ، وَالْقَمَرُ.

(...) حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ. حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ.

41 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Abdullah ibn Mes'ûd (R) un: Beş şey (meydana gelib) geçmişdir: **Dumân, lizâm, rûm, batşe ve kamer,** dediğini rivâyet etmişlerdir[29].

---

29. Abdullah ibn Mes'ûd burada beş âyetin geçmiş olduğunu haber veriyor: *Duhân, lizâm, rûm, batşe ve kamer.* Duhân ile batşe'nin ne olduğu bundan evvelki rivâyetlerde görüldü. Lizâmdan maksad *«o halde yakın bir azâb lâzım olacak»* (el-Furkân: 77) âyetindeki lâzım olan azâblardır. Bu da Bedr günü Kureyş ileri gelenlerinden yetmiş kişinin öldürülmesi, yetmişinin de yakayı ele verib muslimanların eline esir düşmesidir. Bu ayni zamanda batşe (şiddet ve salvetle yakalama) ta'bir edilen cezâdır.

Kamerden maksad, ayın ikiye bölünmesidir ki bundan sonraki bâbda anlatılacakdır.

Rûm ise: *«Elif lâm mîm. Rûmlar mağlûb oldu. Arzın yakınında. Maamâfih onlar bu yenilmelerinin ardından bir kaç sene içinde muhakkak galebe edecekler. Önünde de sonunda da emir Allâh'ın. Ve o gün mu'minler, Allâh'ın nusratı ile farahlanacaklar. O, kimi dilerse muzaffer kılar. Azîz odur, Rahîm odur. Allâh'ın va'di bu. Allah va'dinden caymaz. Fakat insanların çoğu bilmezler»* (er-Rûm: 1-6) âyetlerinde haber verilen, İranlıların, Bizanslılara galebesidir.

Ayın ikiye bölünmesi, nübüvvet ve risâlet için müşriklere karşı kat'î huccet olarak zuhûr etmiş olduğundan kıyâmetde, yahut kıyâmetden evvel kamerin inşikâkını beklemeğe mahâl kalmamışdır. Diğer dördü ise vukûundan önce haber verilmiş olub, ihbâr

( ) .... : Buradaki râvîler de A'meş'den bu isnâd ile yukarıkinin benzerini rivâyet etdiler.

٤٢ – (٢٧٩٩) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة . ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة (واللفظ له) . حدثنا غندر عن شعبة ، عن قتادة ، عن عزرة ، عن الحسن العرني ، عن يحيى بن الجزار ، عن عبد الرحمن بن أبي ليلى ، عن أبي بن كعب ، في قوله عز وجل : ولنذيقنهم من العذاب الأدنى دون العذاب الأكبر [٣٢/السجدة/٢١] قال : مصائب الدنيا ، والروم ، والبطشة ، أو الدخان (شعبة الشاك في البطشة أو الدخان) .

42 — (2799) .... : Ubeyy ibn Kâ'b (R) Azîz ve Celîl olan Allah'ın : **«Biz en büyük azâbdan önce de onlara mutlaka yakın azâbdan tatdıracağız. Gerek ki rucû' ederler»** (es-Secde: 21) kavli hakkında: O yakın azâb, dünyâdaki musîbetlerdir. **Rûm**, yahut **batşe**, yahut **duhândır**, dedi. (Batşe, vahut duhân hakkında şek eden râvî Şu'be'dir.)

(٨) باب انشقاق القمر

٤٣ – (٢٨٠٠) حدثنا عمرو الناقد وزهير بن حرب . قالا : حدثنا سفيان بن عيينة عن ابن أبي نجيح ، عن مجاهد ، عن أبي معمر ، عن عبد الله قال : انشق القمر على عهد رسول الله ﷺ بشقتين . فقال رسول الله ﷺ « اشهدوا » .

(8) AYIN (İKİYE) YARILMASI BÂBI[30]

43 — (2800) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) zamanında ay iki şıkka bölündü de Rasûlullah : «Şâhid olunuz!» buyurdu.

---

vechile zuhûra gelmiş hâdiselerdir ki her biri bir gaybdan haber verme olmak i'tibârıyle yine birer mu'cizedir. Eşrâtu sâate dâir haber verilen diğer âyetlerin hepsi de böyledir. Ancak subûtları ve kâfirlere karşı huccet olmaları, zuhûrlarına vâbestedir. Biz mu'minler için zâhir olan mu'cizeler nubuvvete huccet olduğu gibi henüz zuhûra gelmeyenleri de vukû'ları muhakkak olan şeylerdir.

30. *«Ayın ik , ayrılması»* hadîsi râvîlerinin çokluğu ile meşhûr hadîslerdendir. Ayın ikiye bölünmesi hiç şüphesiz maddî ve âfâkî mu'cizelerin en büyüğüdür.

Şârih Hattâbî şöyle demişdir : *«Ayın yarılması mu'cizesi, bütün Peygamber'lere verilen âyetlerden hiç biri kendisi ile kıyâs olunamıyacak derecede büyükdür. Çünkü bu mu'cize gök yüzündeki cisimler içinde parlak bir sûretde göze çarpan bir küre üzerinde ızhâr edilmişdir. Bu cihetle insan üzerinde ibret almaya medâr olacak te'siri büyükdür ve en açık bir burhândır».*

el-Kamer sûresinin başında bu hâdiseye şu âyetlerle işâret buyurulmuştur :

«Sâat yaklaşdı. Ay (ikiye) ayrıldı. Onlar bir mu'cize görürlerse yüz çevirirler ve»

٤٤ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ. ح وَحَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. كِلَاهُمَا عَنِ الْأَعْمَشِ. ح وَحَدَّثَنَا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ (وَاللَّفْظُ لَهُ). أَخْبَرَنَا ابْنُ مُسْهِرٍ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ مَسْعُودٍ. قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِمِنًى، إِذَا انْفَلَقَ الْقَمَرُ فِلْقَتَيْنِ. فَكَانَتْ فِلْقَةٌ وَرَاءَ الْجَبَلِ، وَفِلْقَةٌ دُونَهُ. فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ «اشْهَدُوا».

44 — ( ) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Biz Rasûlullah (S) ile beraber Minâ'da bulunduğumuz sırada idi. Ay iki parçaya ayrıldı. Bir parçası dağın arkasında idi, bir parça da berisinde idi. Bunun üzerine Rasûlullah bize: «Şâhid olunuz» buyurdu.

٤٥ – (...) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ،

Ardı arası kesilmeyen bir büyüdür derler. Tekzîb etdiler, hevâlarına uydular. Halbuki her iş bir gâyeye bağlıdır» (el-Kamer: 1-3).

Bu konuda hadis hayli çokdur. Bütün bunlar zikredilen âyetin tefsiri hakkında gelmiş rivâyetlerdir.

Kamer'in yarılması haddizâtında mumkinâtdandır. Sâdık haber ile vukûu haber verilince inanmamağa sebeb yokdur. Mütevâtır olan Kur'ân onu isbât için en kuvvetli delil iken, başkaca tevâtur aramağa da hâcet yokdur. Hâricdeki târihcilerin ve müneccimlerin farkına varamamasından veya bir ay tutulması gibi telâkkî etmesinden dolayı zabt ve kayd etmemiş olmaları, vak'ayı inkâra hak veremiyeceği gibi semâvî cirimlerin bölünüb sonra biribirlerine eklenmesi mumkin değildir diyenlerin lakırdılarının da ehemmiyeti yokdur, bâtıllığı sâbitdir.

Ayın yarılması mu'cizesinin aklen imkânı cihetinin de eski felsefecilerle kelâmcılar arasında derin münâkaşalara sebeb olduğunu kelâm kitâblarında görüyoruz. Eski filozoflara göre semâ ile semâvî cisimlerin bölünüb sonra biribirlerine eklenmesi mumkin değildir. Bu cihetle ayın yarılması mu'cizesinin vukûu muhâldir. Kelâmcılar da bunlara luzûmu kadar cevâb vererek bunun aklen imkânını isbâta çalışmışlardır. Yeni fezâ nazariyeleri ile eski nazariye ve münâkaşalar iflâs etmiş, târihe karışmışdır. Güneşin ve küremizin de içinde bulunduğu güneş manzûmesinin kendisinden daha büyük ecrâmdan ayrılarak vucûd bulduğunu kabûl eden yeni fezâ nazariyeleri, ayın ayrılması mu'cizesini kabûle daha musâid olsa gerek. Esâsen, âfâkî ve şuhûdî mu'cizeler umûmiyetle âdete, tabîata aykırı hârikalar olduğundan, aklî imkânını araştırmak luzûmsuz bir meşgûliyetdir. Hatta mu'cize mefhûmuna aykırıdır. Çünkü mu'cizenin aklen imkânını araşdırmak, onu âdete ve tabîate yaklaşdırıb kabûlünü kolaylaşdırmak çabasından ibâretdir. O zaman hârika ve mu'cize olan bir şey, âdî bir tâbiat hâdisesi menzilesine indirilmiş olur...

Bu konuda daha geniş ma'lûmat için Elmalı'lı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili* adlı tefsiri (VI, 4621-4638) tavsiyeye lâyıkdır.

عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ : انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِلْقَتَيْنِ . فَسَتَرَ الْجَبَلُ فِلْقَةً . وَكَانَتْ فِلْقَةٌ فَوْقَ الْجَبَلِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اللَّهُمَّ ! اشْهَدْ » .

(٢٨٠١) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . مِثْلَ ذَلِكَ .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ . أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ . كِلَاهُمَا عَنْ شُعْبَةَ . بِإِسْنَادِ ابْنِ مُعَاذٍ عَنْ شُعْبَةَ . نَحْوَ حَدِيثِهِ . غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ ابْنِ أَبِي عَدِيٍّ : فَقَالَ « اشْهَدُوا . اشْهَدُوا » .

45 — ( ) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) zamanında ay iki parçaya ayrıldı. Bir parçayı dağ örtdü, bir parça dą dağın üstünde idi. Bunun üzerine Rasûlullah : «Yâ Allâh! Şâhid ol!» dedi.

(2801) .... : Buradaki râvî Şu'be, A'meş'den, o da Mucâhid'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber (S) den bunun benzerini rivâyet etdi.

( ) .... : Buradaki iki râvî de Şu'be'den olmak üzere (45 rakamlı) Abdullah ibn Muâz'ın Şu'be'den gelen isnâdı ve hadîsi tarzında rivâyet etdi. Ancak İbnu Ebî Adiyy'in hadîsinde : «Şâhid olun, şâhid olun!» demişdir [31].

٤٦ — (٢٨٠٢) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ . حَدَّثَنَا شَيْبَانُ . حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ أَهْلَ مَكَّةَ سَأَلُوا رَسُولَ اللهِ ﷺ أَنْ يُرِيَهُمْ آيَةً . فَأَرَاهُمُ انْشِقَاقَ الْقَمَرِ ، مَرَّتَيْنِ .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ . بِمَعْنَى حَدِيثِ شَيْبَانَ .

---

31. Ahmed ibn Hanbel Musned'inde Esved tarîkıyle İbn Mes'ûddan şu ziyâdeyi de rivâyet etmişdir : Mu'cizeyi gören müşrikler biribirlerine : Bu, Ebû Kebşe oğlunun bir mu'cizesidir. Maamâfîh size gelen yolculara da bir sorunuz. Eğer bu hâdiseyi onlar da sizin gördüğünüz gibi gördüklerini söylerlerse Muhammed'in peygamberlik iddiâsı doğrudur. Aksi takdirde bu sihirdir demişler. Ve sordukları yolcular da : Evet gördük. Ay ikiye bölündü diye tasdîk etmişlerdir.

46 — (2802) .... : Katâde, Enes ibn Mâlik (R) den tahdis etdi ki Mekke ahâlîsi Rasûlullah (S) dan kendilerine bir mu'cize göstermesini istemişler. O da onlara ayın ayrıldığını iki kerre göstermişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de Katâde'den, o da Enes'den (46 rakamlı) Şeybân hadîsinin ma'nâsıyle haber vermişdir.

٤٧ — (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ وَأَبُو دَاوُدَ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ وَأَبُو دَاوُدَ . كُلُّهُمْ عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: انْشَقَّ الْقَمَرُ فِرْقَتَيْنِ .

وَفِي حَدِيثِ أَبِي دَاوُدَ : انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ .

47 — ( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de Şu'be'den, o da Katâde'den, Enes'in : Ay iki fırkaya ayrıldı dediğini rivâyet etdiler. Bunlardan Ebû Dâvûd'un hadîsinde : Rasûlullah (S) zamanında ay yarıldı ibâresi vardır.

٤٨ — (٢٨٠٣) حدثنا مُوسَى بْنُ قُرَيْشٍ التَّمِيمِيُّ . حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ بَكْرِ بْنِ مُضَرَ . حَدَّثَنِي أَبِي . حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ رَبِيعَةَ عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: إِنَّ الْقَمَرَ انْشَقَّ عَلَى زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ .

48 — (2803) .... : İbn Abbâs (R) : Rasûlullah (S) ın zamanında ay yarıldı demişdir [32].

(٩) باب لا أحد أصبر على أذى، من الله عز وجل

٤٩ — (٢٨٠٤) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَأَبُو أُسَامَةَ عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ ، عَنْ أَبِي مُوسَى . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « لَا أَحَدَ أَصْبَرُ عَلَى أَذًى يَسْمَعُهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ . إِنَّهُ يُشْرَكُ بِهِ ، وَيُجْعَلُ لَهُ الْوَلَدُ ، ثُمَّ هُوَ يُعَافِيهِمْ وَيَرْزُقُهُمْ » .

(...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَأَبُو سَعِيدٍ الأَشَجُّ . قَالَا : حَدَّثَنَا وَكِيعٌ . حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ . حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ ، عَنْ أَبِي مُوسَى ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمِثْلِهِ إِلَّا قَوْلَهُ « وَيُجْعَلُ لَهُ الْوَلَدُ » فَإِنَّهُ لَمْ يَذْكُرْهُ .

---

32. Ayın ayrılması, semâvî cisimlerin dahi yıkılabileceğinin anlaşılmasına ihtârdır. Ve bu

(9) «EZÂYA KARŞI AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂH'DAN DAHA SABIRLI HİÇBİR KİMSE YOKDUR» BÂBI

49 — (2804) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «İşitmekde olduğu ezâya karşı Azîz ve Celîl olan Allah'-dan daha şabırlı hiçbir kimse yokdur. Çünkü ona şirk koşulur ve kendisine oğul nisbet edilir de sonra Allah onları yine selâmetde kılar ve rızıklandırır».

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Mûsâ'dan, o da Peygamber'den yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir. Ancak «ona çocuk uydurulub» sözü müstesnâdır. Zira râvî bunu zikretmemişdir.

٥٠ — (...) وحدثني عُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنِ الأَعْمَشِ . حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ السُّلَمِيِّ . قَالَ : قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ قَيْسٍ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا أَحَدٌ أَصْبَرَ عَلَى أَذًى يَسْمَعُهُ مِنَ اللهِ تَعَالَىٰ . إِنَّهُمْ يَجْعَلُونَ لَهُ نِدًّا ، وَيَجْعَلُونَ لَهُ وَلَدًا ، وَهُوَ مَعَ ذَٰلِكَ يَرْزُقُهُمْ وَيُعَافِيهِمْ وَيُعْطِيهِمْ » .

50 — ( ) .... : Abdullah ibn Kays (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «İşitmekde olduğu ezâya karşı Yüce Allâh'dan daha sabırlı hiç bir ferd yokdur. Çünkü insanlar Allâh'a misil uyduruyor ve ona oğul isnâd ediyorlar da bununla beraber, Allah onları rızıklandırıyor, onları selâmetde kılıyor ve onlara ihsânda bulunuyor»[33].

---

haysiyetledir ki kamerin inşikâkı mu'cizesi, kıyâmetin zamanda yakınlığından ziyâde akla' yakınlığını göstermişdir.

Hulâsa bütün bu rivâyetler bu mu'cizenin şu safhalarını belirtmektedir: Mu'cize muşriklerin isteği üzerine Peygamber'in Allâh'a duâsı ile, Mekke devrinde vukûa gelmişdir. Ayın ikiye bölündüğü ve bölükleri Hıra veya diğer bir dağın iki tarafına ayrıldığı görülmüşdür. Şu halde biribirini te'yîd ve Kur'ânı izâh eden bu rivâyetler karşısında bu hâdiseyi inkâr, akıl prensiblerine aykırı düşer. Bu rivâyetler dışındaki rivâyetler ve görüşler de çürük ve bir takım indî te'villerden ibâret şeylerdir.

33. *Sabr*, lugatda bir kimseyi bir şeyden alıkoymak, nefsi darlık hâlinde iken zabt etmekdir. Râgıb'ın *el-Müfredât*'ına göre, nefsi, aklın ve dînin gerektirdiği vechile yahut onların habs ve zabtını istediği şeylerden tutmakdır. Umûmî bir lafızdır. Bulunduğu mevkilere göre adlar alır. Meselâ nefsi musîbetden habsetmeğe sabr denilir. Zıddı *ceza'*-dır. Ceza', mihnetlere, zorluklara tahammul etmemek, şikâyet etmekdir. Muhârebede sabretmeye şecâat derler. Zıddı korkaklıkdır. Allah Kur'ânın pek çok yerinde sabrı tavsiye etmiş ve sabırlıları övmüşdür. Onlara hisâbsız ecirler va'd etmişdir:

«...*Ancak sabredenlere ecirleri hisâbsız ödenecekdir*» (ez-Zumer: 10).

Bu hadîsde Allâh'a sabr isnâdı, hilm ma'nâsına bir mecâzdır. *Hılm*de ukûbete müstahıkk olan mucrimin cezâsını derhal icrâ etmeyib başka bir zamana habs ve te'hirden ibâretdir.

(١٠) باب طلب الكافر الفداء بملء الأرض ذهبا

٥١ – (٢٨٠٥) حدثنا عبيدالله بن معاذ العنبري. حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن أبي عمران الجوني، عن أنس بن مالك، عن النبي ﷺ قال « يقول الله تبارك وتعالى لأهون أهل النار عذابا : لو كانت لك الدنيا وما فيها، أكنت مفتديا بها؟ فيقول : نعم . فيقول : قد أردت منك أهون من هذا وأنت في صلب آدم : أن لا تشرك (أحسبه قال) ولا أدخلك النار . فأبيت إلا الشرك » .

(...) حدثناه محمد بن بشار . حدثنا محمد (يعني ابن جعفر) . حدثنا شعبة عن أبي عمران . قال : سمعت أنس بن مالك يحدث عن النبي ﷺ . بمثله . إلا قوله « ولا أدخلك النار » فإنه لم يذكره .

(10) KÂFİRİN (AZÂBDAN KURTULMAK İÇİN) ARZ DOLUSU KADAR ALTUNU (BİLE) FİDYE VERMEK İSTEMESİ BÂBI

51 — (2805) .... : Enes ibn Mâlik (R) den : Peygamber (S) şöyle dedi : «Pâk ve Yüce olan Allâh cehennemliklerin en hafîf azâblısına:

— Dünyâ ve dünyâdaki her şey senin olsa şu azâbdan kurtulmak için onu fidye eder miydin? buyurur. O kul :

— Evet, fidye ederdim der. Bunun üzerine Allah :

— Sen Âdem'in sulbünde iken ben senden (şimdi göze aldığın) bu fedâkarlıkdan daha ehven bir şey istemişdim : Bana ortak tanımamandı. (Râvî, şöyle dediğini de zannediyorum dedi) Ben de seni ateşe katmıyacakdım. Fakat sen (dünyâya gelince tevhîdden) imtinâ etdin de şirkden ayrılmadın buyurur» [34].

---

34. Aşağıdaki âyetler de bu bâbdaki hadislerin ifâde etdiği ma'nâları en beliğ şekilde ifâde etmektedirler :

«Hakîkat küfredenler ve kendileri kâfir olarak ölenler, onlardan hiç birinin (bilfarz) *yeryüzünü dolduracak mikdârdaki altunu dahi —onu fedâ etse— kat'iyyen makbûl olmaz. İşte onlar! Pek elemli bir azâb onlarındır. Kendilerinin hiç bir yardımcıları da yokdur»* (el-Bakara: 92).

«O inkâr edib kâfir olanlar yok mu, eğer yeryüzünde bulunan her şey ve onun bir o kadarı daha onların olsa da kıyâmet gününün azâbından (kurtulmak için) *onu fedâ etseler, yine kendilerinden kabûl olunmaz. Onlar için pek elemli bir azâb vardır»* (el-Mâide: 36).

«Zulm eden herkes, eğer yerde bulunan (bütün) *eşyâya mâlik olsaydı,* (azâbdan kurtulmak için) *onu behemehal fedâ ederdi. Onlar azâbı görünce peşîmanlıklarını açıklarlar* (ne çâre ki) *aralarında, kendilerine haksızlık yapılmaksızın adâletle hükmolunmuşdur»* (Yûnus: 54).

«Rablarına icâbet edenlere daha güzeli vardır: Ona icâbet etmeyenler (e gelince) *yeryüzündeki şeylerin tamâmı, bir misli de beraber olarak kendisinin olsa, onu* (kur-

( ) .... : Buradaki râvî Ebû Imrân: Ben Enes ibn Mâlik'den işitdim, Peygamber'den tahdîs ediyordu diyerek yukarıki hadîs gibi rivâyet etdi. Ancak «ben de seni cehenneme katmıyacakdım» sözü hâricdir. Çünkü râvî bunu zikretmemişdir.

٥٢ — (...) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ (قَالَ إِسْحَٰقُ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الْآخَرُونَ: حَدَّثَنَا) مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ. حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ قَتَادَةَ. حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «يُقَالُ لِلْكَافِرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ لَكَ مِلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا، أَكُنْتَ تَفْتَدِي بِهِ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ. فَيُقَالُ لَهُ: قَدْ سُئِلْتَ أَيْسَرَ مِنْ ذَٰلِكَ».

52 — ( ) .... : Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Kıyâmet gününde kâfire :

— Ne dersin? Şâyet senin Arz dolusu altunun mevcûd olsaydı, sen bu kadar altunu (azâbdan kurtulmak için) fidye verir miydin? denilir. O kul :

— Evet verirdim der. Bunun üzerine ona :

— Senden, bu fedâkarlıkdan daha azı ve daha kolayı istenmişdir, denilir».

٥٣ — (...) وحدثنا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ. ح وَحَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ زُرَارَةَ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ (يَعْنِي ابْنَ عَطَاءٍ). كِلَاهُمَا عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ «فَيُقَالُ لَهُ: كَذَبْتَ. قَدْ سُئِلْتَ مَا هُوَ أَيْسَرُ مِنْ ذَٰلِكَ».

53 — ( ) .... : Buradaki iki râvî de Saîd ibn Ebî Arûbe'den, o da Katâde'den, o da Enes'den, o da Peygamber (S) den olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etdiler. Ancak burada : «Bunun üzerine ona: Sen yalan söyledin. Halbuki senden, bundan daha kolay olanı istenilmişdir, denilir» demişdir.

---

tuluşu uğrunda) *muhakkak fedâ ederdi. İşte onlar, hisâbın kötüsü onlar içindir. Barınakları da cehennemdir. O, ne fena yatakdır»* (er-Ra'd: 18).

«...*Günâhkar o gün azâbından, oğullarını, karısını, birâderini, kendisini barındırmakda olan soyunu, sopunu ve yeryüzünde kim varsa hepsini fedâ etmek ister ki nihâyet kendisini kurtarsın. Fakat ne mümkin! Çünkü o bedenin bütün uzuvlarını söküb koparan hâlis alevdir»* (el-Meâric: 11-16).

(١١) باب يحشر الكافر على وجهه

٥٤ — (٢٨٠٦) حدثنى زهير بن حرب وعبد بن حميد (واللفظ لزهير). قالا: حدثنا يونس بن محمد. حدثنا شيبان عن قتادة. حدثنا أنس بن مالك؛ أن رجلا قال: يا رسول الله! كيف يحشر الكافر على وجهه يوم القيامة؟ قال «أليس الذى أمشاه على رجليه فى الدنيا، قادرا على أن يمشيه على وجهه يوم القيامة؟».

قال قتادة: بلى. وعزة ربنا!

(11) «KÂFİR, YÜZÜ ÜZERİNE HAŞROLUNUR» BÂBI

54 — (2806) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etdi: Bir kimse:

— Yâ Rasûlallah! Kâfir kıyâmet gününde yüzü üzerine (baş aşağı veya sürüklenerek) nasıl haşrolunur? diye sordu. Rasûlullah:

— Dünyâda onu iki ayağı üzerine yürüten (Allah) kıyâmet gününde yüzü üzerinde yürütmeğe kaadir değil midir? diye cevâb verdi[35].

Katâde: Rabbımızın izzetine yemîn olsun ki evet kaadirdir dedi.

(١٢) باب صبغ أنعم أهل الدنيا فى النار، وصبغ أشدهم بؤسا فى الجنة

٥٥ — (٢٨٠٧) حدثنا عمرو الناقد. حدثنا يزيد بن هرون. أخبرنا حماد بن سلمة عن ثابت البنانى، عن أنس بن مالك. قال: قال رسول الله ﷺ «يؤتى بأنعم أهل الدنيا، من أهل النار، يوم القيامة. فيصبغ فى النار صبغة. ثم يقال: يا ابن آدم! هل رأيت خيرا قط؟ هل مر بك نعيم قط؟ فيقول: لا. والله! يارب! ويؤتى بأشد الناس بؤسا فى الدنيا، من أهل الجنة. فيصبغ صبغة فى الجنة. فيقال له: يا ابن آدم! هل رأيت بؤسا قط؟ هل مر بك شدة قط؟ فيقول: لا. والله! يارب! ما مر بى بؤس قط. ولا رأيت شدة قط».

(12) DÜNYÂ EHLİNİN EN Nİ'METLİ VE REFÂHLI OLANININ CEHENNEME DALDIRILMASI, DÜNYÂ HALKININ EN ÇETİN VE SIKINTILI HAYÂT SÜRENİNİN DE CENNETE DALDIRILMASI BÂBI

35. Bu hadîs şu meâldeki âyetin haber verdiği gerçeğin Peygamber tarafından yapılmış en güzel bir tefsîridir:

«Şu, yüzleri üstü cehenneme (sürülüb) toplanacak kimseler, işte onlar yerce en kötü, yolca da çok sapıktırlar» (el-Furkân: 34).

55 — (2807) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Cehennemliklerden dünyâ ahâlîsinin en ni'metli ve refâhlısı olan kimse kıyâmet gününde getirilir ve ateşe bir daldırış daldırılır. Sonra :

— Yâ Âdem oğlu! Sen hiç bir hayır gördün mü? Sana herhangi bir ni'met uğradı mı? diye sorulur. O kul :

— Hayır vallâhi yâ Rabb! der. Cennet ehlinden olub da dünyâda en çetin ve meşakkatli hayât süren kişi getirilir ve cennete bir daldırış daldırılır. Müteâkiben ona da :

— Ey Âdem oğlu! Sen hiç bir çetinlik ve sıkıntı gördün mü? Sana herhangi bir sıkıntı ve zorluk uğradı mı? diye sorulur. O da :

— Hayır vallâhi yâ Rabb! Bana asla şiddetli fakîrlik ve ihtiyâcdan dolayı fena bir hâl ârız olmamışdır. Ben asla bir hayât çetinliği ve zorluğu görmedim der».

(١٣) باب جزاء المؤمن بحسناته فى الدنيا والآخرة، وتعجيل حسنات الكافر فى الدنيا

٥٦ — (٢٨٠٨) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ (وَاللَّفْظُ لِزُهَيْرٍ). قَالَا: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. أَخْبَرَنَا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مُؤْمِنًا حَسَنَةً. يُعْطَى بِهَا فِي الدُّنْيَا وَيُجْزَى بِهَا فِي الْآخِرَةِ. وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيُطْعَمُ بِحَسَنَاتِ مَا عَمِلَ بِهَا لِلَّهِ فِي الدُّنْيَا. حَتَّى إِذَا أَفْضَى إِلَى الْآخِرَةِ. لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَةٌ يُجْزَى بِهَا».

(13) MU'MİNİN, KENDİ HASENELERİYLE DÜNYÂDA VE ÂHİRETDE MÜKÂFATLANDIRILMASI, KÂFİRE İSE HASENELERİNİN DÜNYÂDA TA'CÎL EDİLİB PEŞİN ÖDENMESİ BÂBI

56 — (2808) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Şüphesiz Allah mu'mine hiç bir haseneyi eksik mükâfatlandırmaz. Mu'mine, hasenesinin karşılığı hem dünyâda verilir hem de âhiretde onunla mükâfatlandırılır. Kâfire gelince, o, dünyâda iken Allah için (ya'nî Allâh'ın çalışma kanûnuna uygun olarak) yapmış olduğu amellerin güzelleri (ya'nî başarıları ve kazançları) sebebiyle doyurulur. Nihâyet âhirete gitdiği zaman kendi lehine mükâfatlanabileceği hiçbir hasenesi kalmamışdır».

٥٧ — (...) حدثنا عَاصِمُ بْنُ النَّضْرِ التَّيْمِيُّ. حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ. قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي. حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّهُ حَدَّثَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ «إِنَّ الْكَافِرَ إِذَا عَمِلَ حَسَنَةً أُطْعِمَ بِهَا طُعْمَةً مِنَ الدُّنْيَا. وَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَإِنَّ اللَّهَ يَدَّخِرُ لَهُ حَسَنَاتِهِ فِي الْآخِرَةِ وَيُعْقِبُهُ رِزْقًا فِي الدُّنْيَا، عَلَى طَاعَتِهِ».

(...) حدثنا محمد بن عبد الله الرزي. أخبرنا عبد الوهاب بن عطاء عن سعيد، عن قتادة، عن أنس، عن النبي ﷺ. بمعنى حديثهما.

57 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R), Rasûlullah (S) dan şöyle tahdîs etmişdir : «Kâfir güzel bir iş işlediği zaman buna mukâbil dünyâda bir doyuruluş ile doyurulur. Mu'mine gelince şüphesiz Allah onun hasenelerini âhireti için onun lehine biriktirir ve bir de tâatına karşılık olmak üzere dünyâda ona hemen arkasından bir rızık ta'kîb etdirir».

( ) .... : Buradaki râvîler de Enes'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki iki râvîlerin hadîsleri ma'nâsıyle rivâyet etmişlerdir.

(١٤) باب مثل المؤمن كالزرع، ومثل الكافر كشجر الأرز

٥٨ — (٢٨٠٩) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الأعلى عن معمر، عن الزهري، عن سعيد، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «مثل المؤمن كمثل الزرع. لا تزال الريح تميله. ولا يزال المؤمن يصيبه البلاء. ومثل المنافق كمثل شجرة الأرز. لا تهتز حتى تستحصد».

(...) حدثنا محمد بن رافع وعبد بن حميد عن عبد الرزاق. حدثنا معمر عن الزهري، بهذا الإسناد. غير أن في حديث عبد الرزاق - مكان قوله تميله - «تفيئه».

(14) «MU'MİNİN MESELİ, EKİN GİBİDİR; KÂFİRİN MESELİ İSE, ERKEK ÇAM AĞACI GİBİDİR» HADÎSİ BÂBI

58 — (2809) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Mu'minin meseli ekin gibidir. Rüzgâr onu devamlı (sûretde kâh o tarafa kâh bu tarafa) meyletdirir durur. Mu'mine de devamlı belâ ve sıkıntı isâbet eder durur. Munâfıkın meseli de erkek çâm ağacının meseli gibidir ki tâ hasad vaktı gelib çatıncaya kadar hiç eğilib sallanmaz».

( ) .... : Buradaki râvî de Zuhrî'den bu isnâdla rivâyet etmişdir. Ancak Abdurrazzâk'ın hadîsinde — tumîluhû (= onu meyletdirir) sözü yerine ayni ma'nâyı ifâde eden — «tufîuhû» sözü vardır.

٥٩ – (٢٨١٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا عبد الله بن نمير ومحمد بن بشر . قالا : حدثنا زكرياء بن أبي زائدة ، عن سعد بن إبراهيم . حدثني ابن كعب بن مالك عن أبيه ، كعب . قال : قال رسول الله ﷺ « مثل المؤمن كمثل الخامة من الزرع . تفيئها الريح . تصرعها مرة وتعدلها أخرى . حتى تهيج . ومثل الكافر كمثل الأرزة المجذية على أصلها . لا يفيئها شيء . حتى يكون انجعافها مرة واحدة » .

59 — (2810) .... : Kâ'b ibn Mâlik'in oğlu, babası Kâ'bdan tahdîs etdi. Kâ'b ibn Mâlik (R) şöyle demişdir : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Mu'min kişinin meseli, ekin nevinden bir sap üzerine biten tâze otun meseli gibidir. (Ma'nâ yumuşakdır). Rüzgâr onu meyletdirir durur. Rüzgâr estikce bir kerre onu yere vurur, diğer defa da dümdüz doğrultur. Kâfirin meseli ise, kökü üzerinde sâbit duran erkek çâmın meseli gibidir. Kökünden bir defada çekilib koparılmak zamanı oluncaya kadar, onu hiç bir şey eğib meyletdirmez» [36].

٦٠ – (...) حدثني زهير بن حرب . حدثنا بشر بن السري وعبد الرحمن بن مهدي . قالا : حدثنا سفيان عن سعد بن إبراهيم ، عن عبد الرحمن بن كعب بن مالك ، عن أبيه . قال : قال رسول الله ﷺ « مثل المؤمن كمثل الخامة من الزرع . تفيئها الرياح . تصرعها مرة وتعدلها . حتى يأتيه أجله . ومثل المنافق مثل الأرزة المجذية . التي لا يصيبها شيء . حتى يكون انجعافها مرة واحدة » .

60 — ( ) .... : Kâ'b ibn Mâlik'in oğlu Abdurrahmân, babası Kâ'b (R) dan, şöyle demişdir : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Mu'min kişinin meseli ekin nevinden bir sap üzerinde biten tâze otun meseli gibidir. Rüzgârlar onu meylettirir dururlar. Kendisine eceli gelinceye kadar kâh yere çarpar, kâh doğrultur durur. Munâfık kişinin meseli ise

---

36. Hadîs metninde mu'minin benzeri olarak zikrolunan *hâme*, mezrûâtın çimen hâlinde bir sap ile çıkış şeklidir. Mu'minin hadisde bildirilen buna benzerliğine gelince, o şöyle izâh edilir: Düzgün bir sap ile çıkan ekin her zaman sâkin bir hayâta mâlik değildir. Esen rüzgâr ile o kâh eğilir, kâh doğrulur. Bir zaman yeşillik tarâveti ile yaşar. Bir müddet sonra zamanın inkilâblarıyle sararır. Fakat o, rüzgârların şiddetleri ve dehrin inkılâbları karşısında eğildiği halde hiç bir zaman devrilmez, yine doğrulur ve : «Allah birdir, eşi ortağı yokdur» diye ubudiyyet i'lân eder. Mu'min de böyledir. Hastalık, hüzn, keder, zulm gibi zamanın bir takım bunaltıcı halleri karşısında sağa sola sarsılsa da bir türlü yıkılmaz. Allâh'a kullukdan ayrılmaz.

Fâsık ve fâcir de kara serviler gibi ne kadar metîn, boylu boslu olursa olsun, günün birisinde Allah onu fısk ve fucûru sebebiyle yere serer.

kökü üzerine sâbit duran erkek çâmın meseli gibidir ki ona bir defa koparma vaktı gelinceye kadar hiç bir şey isâbet etmez».

٦١ – (...) وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَمَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ . قَالَا : حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ السَّرِيِّ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . غَيْرَ أَنَّ مَحْمُودًا قَالَ فِي رِوَايَتِهِ عَنْ بِشْرٍ « وَمَثَلُ الْكَافِرِ كَمَثَلِ الْأَرْزَةِ » . وَأَمَّا ابْنُ حَاتِمٍ فَقَالَ « مَثَلُ الْمُنَافِقِ » كَمَا قَالَ زُهَيْرٌ .

61 — ( ) .... : Buradaki râvîler Kâ'b ibn Mâlik'in diğer oğlu Abdullah'dan, o da babası Kâ'b (R) dan, o da Peygamber (S) den olmak üzere rivâyet etmişlerdir. Ancak bunlardan Mahmûd, Bişr'den yapdığı rivâyetinde: «Kâfirin meseli, erkek çamın meseli gibidir» demişdir. İbnu Hâtime gelince o, Zuheyr'in dediği gibi «munâfıkın meseli» demişdir.

٦٢ – (...) وحدثناه مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ هَاشِمٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا يَحْيَىٰ (وَهُوَ الْقَطَّانُ) عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ ابْنُ هَاشِمٍ : عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنْ أَبِيهِ . وَقَالَ ابْنُ بَشَّارٍ : عَنِ ابْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنْ أَبِيهِ) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِنَحْوِ حَدِيثِهِمْ . وَقَالَا جَمِيعًا فِي حَدِيثِهِمَا عَنْ يَحْيَىٰ « وَمَثَلُ الْكَافِرِ مَثَلُ الْأَرْزَةِ » .

62 — ( ) .... : Buradaki iki râvî de Kâ'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah'dan, o da babasından, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki râvîlerin hadîsleri tarzında rivâyet etmişlerdir. Bunların ikisi de Yahyâ ibn Kattân'dan nakletdikleri hadîslerinde «kâfirin meseli, erkek çamın meselidir» demişlerdir.

(١٥) باب مثل المؤمن مثل النخلة

٦٣ – (٢٨١١) حدثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ (وَاللَّفْظُ لِيَحْيَىٰ) قَالُوا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (يَعْنُونَ ابْنَ جَعْفَرٍ) . أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ دِينَارٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَاللهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ :

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةً لَا يَسْقُطُ وَرَقُهَا . وَإِنَّهَا مَثَلُ الْمُسْلِمِ . فَحَدِّثُونِي مَا هِيَ ؟ »
فَوَقَعَ النَّاسُ فِي شَجَرِ الْبَوَادِي .
قَالَ عَبْدُ اللهِ : وَوَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ . فَاسْتَحْيَيْتُ . ثُمَّ قَالُوا : حَدِّثْنَا مَا هِيَ ؟ يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ
فَقَالَ « هِيَ النَّخْلَةُ » .
قَالَ فَذَكَرْتُ ذَٰلِكَ لِعُمَرَ . قَالَ : لَأَنْ تَكُونَ قُلْتَ : هِيَ النَّخْلَةُ ، أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا .

(15) «MU'MİNİN MESELİ, HURMA AĞACININ MESELİDİR» HADÎSİ BÂBI

63 — ٢٨١١ .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle diyordu : Rasûlullah (S) : «Ağaçların içinden bir nevi ağaç vardır ki yaprağı düşmez. O ağaç muslimin benzeridir. O nedir? Bana söyleyiniz» buyurdu. Orada bulunan insanlar kırlardaki ağaçları saymağa başladılar. Abdullah der ki : Bunun hurma ağacı olduğu hatırıma geldi. Fakat (söylemeğe) utandım. Ondan sonra insanlar : Yâ Rasûlallah! Bize söyle, o nedir? diye sordular. Rasûlullah : «O hurma ağacıdır» cevâbını verdi. Ben bunu Umer'e söyledim. Senin bu hurma ağacıdır demiş olmaklığın bana muhakkak şundan ve şundan daha sevimli olurdu dedi[37].

٦٤ — (..) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْغُبَرِيُّ . حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ . حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي الْخَلِيلِ الضُّبَعِيِّ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمًا لِأَصْحَابِهِ « أَخْبِرُونِي عَنْ شَجَرَةٍ ، مَثَلُهَا مَثَلُ الْمُؤْمِنِ » . فَجَعَلَ الْقَوْمُ يَذْكُرُونَ شَجَرًا مِنْ شَجَرِ الْبَوَادِي .
قَالَ ابْنُ عُمَرَ : وَأُلْقِيَ فِي نَفْسِي أَوْ رُوعِي ؛ أَنَّهَا النَّخْلَةُ . فَجَعَلْتُ أُرِيدُ أَنْ أَقُولَهَا . فَإِذَا أَسْنَانُ الْقَوْمِ ، فَأَهَابُ أَنْ أَتَكَلَّمَ . فَلَمَّا سَكَتُوا ، قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « هِيَ النَّخْلَةُ » .

37. Âlimler dediler ki : Hurma ağacının müslimana benzerliği hayır ve menfaatlarının çokluğu, gölgesinin devamlılığı, meyvesinin güzelliği ve her zaman mevcûdiyeti gibi husûslardadır. Çünkü meyvesi çıkdığı zamandan i'tibâren tâ kuruyuncaya kadar yenilmekde devâm eder. Kurudukdan sonra da onun ağacından, yaprağından ve yaprak damarlarından bir çok menfaatlar edinilir. Sonra ondan en son şey çekirdekleridir ki o da develere yem olarak kullanılır. Sonra nebâtının güzelliği, meyve şeklinin güzelliği, işte bütün bunlar hayırdır, menfaatdır. Nitekim mü'min de tâatlarının çokluğu, güzel ahlâkı, namaza, oruca, okumaya, zikre, sadakaya, akribâya iyilik etmeğe ve bunlardan başka diğer tâatlara devâm etmesinden dolayı insanlık ı[illegible] tamâmıyle bir hayırdır. Teşbîhin vechi husûsunda sahîh olan budur. Benzeme ciheti hurmanın başı kesildiğinde diğer ağaçların aksine ölmesi ve telkîh yapılmadıkca ya'nî çiçek hâlinde iken erkek çiçeği aşılmadıkca meyveye yüklü olmamasıdır da denilmişdir (Nevevî).

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ. قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ،
عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: صَحِبْتُ ابْنَ عُمَرَ إِلَى الْمَدِينَةِ. فَمَا سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِلَّا حَدِيثًا وَاحِدًا.
قَالَ: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ. فَأُتِيَ بِجُمَّارٍ. فَذَكَرَ بِنَحْوِ حَدِيثِهِمَا.

(..) وحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا سَيْفٌ. قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا يَقُولُ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ
يَقُولُ: أُتِيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِجُمَّارٍ. فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِهِمْ.

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ
ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَ «أَخْبِرُونِي بِشَجَرَةٍ شِبْهِ، أَوْ كَالرَّجُلِ الْمُسْلِمِ.
لَا يَتَحَاتُّ وَرَقُهَا».

قَالَ إِبْرَاهِيمُ: لَعَلَّ مُسْلِمًا قَالَ: وَتُؤْتِي أُكُلَهَا. وَكَذَا وَجَدْتُ عِنْدَ غَيْرِي أَيْضًا. وَلَا تُؤْتِي
أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ.

قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَوَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ. وَرَأَيْتُ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ لَا يَتَكَلَّمَانِ. فَكَرِهْتُ أَنْ
أَتَكَلَّمَ أَوْ أَقُولَ شَيْئًا. فَقَالَ عُمَرُ: لَأَنْ تَكُونَ قُلْتَهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا.

64 — ( ) .... : İbn Umer (R) dedi ki : Bir gün Rasûlullah (S) sahâbîlerine hitâben: «Bana bir ağaç nevinden haber verin ki onun meseli, mu'minin meselidir» buyurdu. Halk kırlarda bulunan ağaç nevilerini zikretmeğe koyuldular. İbn Umer der ki : Benim nefsime, yahut gönlüme onun hurma ağacı olduğu fikri atıldı da ben onu söylemeyi istiyordum. Bir de bakdım ki etrafımda hep büyük ve yaşlı kimseler vardı. Bunun üzerine konuşmakdan sakınıb çekinmeye başladım. İnsanlar sükût etdikleri zaman Rasûlullah : «O hurma ağacıdır» buyurdu.

( ) .... : Mucâhid dedi ki : Ben Medîne'ye giderken Abdullah ibn Umer ile yol arkadaşlığı yapdım. Bir tek hadîs müstesnâ onun Rasûlullah'dan hadîs söylediğini işitmedim. Yalnız şunu söyledi : Biz Peygamber'in yanında idik. Derken kendisine cummâr (= hurma göbeği) getirildi. Râvî bundan sonra yukarıki râvîlerin hadîsi tarzında rivâyet etdi.

( ) .... : Seyf, tahdîs edib dedi ki : Ben Mucâhid'den işitdim şöyle diyordu : Ben İbn Umer'den işitdim : Rasûlullah'a hurma göbeği getirildi... diyordu. Râvî yine yukarıkilerin hadîsi tarzında zikretdi.

( ) .... : İbn Umer şöyle dedi : Biz Rasûlullah'ın yanında idik. Rasûlullah : «Bana muslimin benzeri yahut musliman kimseye benzer bir ağaç nevi haber verin ki onun yaprağı hiç dökü ib dağılmaz» buyurdu.

Muslim'in arkadaşı İbrahîm ibn Sufyân: Belki İmâm Muslim, bunu: «Tu'tî ukulehâ» diye rivâyet etmişdir. Fakat ben, başkalarının yanında da böyle «ve lâ tu'tî ukulehâ kulle hînin» şeklinde buldum demişdir[38].

İbn Umer der ki : Benim gönlüme derhal onun hurma ağacı olduğu geldi. Fakat gördüm ki Ebû Bekr ile Umer konuşmuyorlardı. Bunun üzerine konuşmayı, yahut bir şey söylemeyi arzu etmedim. Umer : Onu söylemiş olmaklığın bana şundan ve şundan muhakkak daha sevimli olurdu dedi.

(١٦) باب تحريش الشيطان، وبعثه سراياه لفتنة الناس، وأن مع كل إنسان قرينا

٦٥ — (٢٨١٢) حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَٰقُ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ عُثْمَانُ : حَدَّثَنَا) جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ جَابِرٍ . قَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ أَيِسَ أَنْ يَعْبُدَهُ الْمُصَلُّونَ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ . وَلَٰكِنْ فِي التَّحْرِيشِ بَيْنَهُمْ » .

(...) وحدثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ . كِلَاهُمَا عَنِ الْأَعْمَشِ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ .

(16) ŞEYTÂNIN İNSANLARI BİRİBİRİNE KARŞI KIŞKIRDIB UĞRAŞDIRMASI, İNSANLARI FİTNEYE DÜŞÜRMEK İÇİN ASKERLERİNİ BÖLÜM BÖLÜK GÖNDERMESİ VE HER BİR İNSANIN BERABERİNDE KENDİSİNDEN HİÇ AYRILMAYAN BİR ŞEYTÂN BULUNMASI BÂBI

65 — (2812) .... : Câbir (R) şöyle dedi : Ben Peygamber (S)

---

38. Bu sözün ma'nâsı şudur : Muslim'in arkadaşı olan İbrahîm ibn Sufyân'ın rivâyetinde ve başkalarının yine Muslim'den gelen rivâyetlerinde : *«Lâ yetehâttu varakuhâ ve lâ tu'tî ukulehâ kulle hînin»* şeklinde vâki' olmuşdur. İşte Râvî İbrâhîm ibn Sufyân bu *«lâ tu'tî ukulehâ»* kavlini, diğer rivâyetlere muhâlefetinden dolayı muşkil gördü. Bunun üzerine : Belki İmâm Muslim bunu *«lâ»* sız olarak *«tu'tî kulle hînin»* şeklinde rivâyet etmişdir. Belki ben ve diğer râvîler «lâ»yı isbât etmek sûretiyle yanılmış olabiliriz demişdir.

Kadî Iyâd ve diğer imâmlar şöyle dediler : Bu *«lâ»*, İbrâhîm'in vehmetdiği gibi burada yanlış değildir. O, Muslim'deki bu şekliyle ya'nî *«lâ»* nın isbâtı ile de sahîhdir. Kezâ Buhârî de böyle *«lâ»* nın isbâtı ile rivâyet etmişdir. Bu *«lâ»* lafzının vechine gelince o, *«tu'tî»* fiiline müteallik değildir. Bil'aks bu *«lâ»* mahzûf bir şeye taalluk etmektedir. Takdîri *«lâ»* muharrer olarak : *«lâ yusîbuhâ kezâ, ve kezâ»* dır. Lâkin râvî bu ma'tûf olan şeyleri zikretmemiş yalnız *«lâ»* yı zikretdikden sonra da : *«Tu'tî ukulehâ kulle hînin»* diyerek — *lâ*'nın hemen arkasından — söze başlamışdır (Nevevî)

den işitdim şöyle buyuruyordu: «Şeytân, Arab yarımadasında namaz kılanların kendisine ibâdet etmelerinden tamâmen ümidsizliğe düşmüşdür. Lâkin o, insanlar arasında biribirlerine karşı kışkırtma ve uğraşdırmada devâm edecekdir»[39].

( ) .... : Buradaki iki râvî de A'meş'den bu isnâdla rivâyet etmişlerdir.

٦٦ — (٢٨١٣) حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَقُ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ عُثْمَانُ : حَدَّثَنَا) جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ جَابِرٍ . قَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ «إِنَّ عَرْشَ إِبْلِيسَ عَلَى الْبَحْرِ . فَيَبْعَثُ سَرَايَاهُ فَيَفْتِنُونَ النَّاسَ . فَأَعْظَمُهُمْ عِنْدَهُ أَعْظَمُهُمْ فِتْنَةً» .

66 — (2813) .... : Câbir (ibn Abdillah R) şöyle dedi: Ben Peygamber (S) den işitdim şöyle buyuruyordu: «İblîs'in tahtı deniz üzerindedir. Bölük bölük askerlerini oradan gönderir de insanları (çeşit çeşit) fitnelere düşürür. Askerlerinin kendisi katında en büyüğü, fitne koparmak bakımından en büyük olanıdır».

٦٧ — (...) حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ ، مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (وَاللَّفْظُ لِأَبِي كُرَيْبٍ) . قَالَا : أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ . حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ جَابِرٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ إِبْلِيسَ يَضَعُ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ . ثُمَّ يَبْعَثُ سَرَايَاهُ . فَأَدْنَاهُمْ مِنْهُ مَنْزِلَةً أَعْظَمُهُمْ فِتْنَةً . يَجِيءُ أَحَدُهُمْ فَيَقُولُ : فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا . فَيَقُولُ : مَا صَنَعْتَ شَيْئًا . قَالَ ثُمَّ يَجِيءُ أَحَدُهُمْ فَيَقُولُ : مَا تَرَكْتُهُ حَتَّى فَرَّقْتُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ امْرَأَتِهِ . قَالَ فَيُدْنِيهِ مِنْهُ وَيَقُولُ : نِعْمَ أَنْتَ» .

قَالَ الْأَعْمَشُ : أُرَاهُ قَالَ «فَيَلْتَزِمُهُ» .

67 — ( ) .... : Câbir (ibn Abdillah R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «İblîs tahtını su üzerine kurar. Sonra bölük bölük askerlerini gönderir. Askerlerinin derece ve makamca kendine en yakını, fitnesi en büyük olanıdır. Askerlerinin biri gelir de: Şöyle şöyle işler yapdım der. İblîs ona: Sen hiç bir şey yapmadın der. Sonra onlardan bir diğeri gelir ve: O insanı kendisi ile karısı arasını iyice ayırıncaya kadar terk etmedim der. Bu ifâde üzerine İblîs o askerini kendisine yaklaşdırır ve: Sen nekadar iyisin! diyerek takdîr eder».

---

39. Ya'nî insanlar arasında husûmetler, kinler, harbler, fitneler ve diğer sebeblerle onları biribirine karşı kışkırtıb saldırtarak uğraşdırmakda devâm etmekdedir.

A'meş : Onun «onu nefsine basıb sarmaşır» dediğini sanıyorum dedi.

٦٨ – (...) حدثني سلمة بن شبيب . حدثنا الحسن بن أعين . حدثنا معقل عن أبي الزبير ، عن جابر ؛ أنه سمع النبي ﷺ يقول « يبعث الشيطان سراياه فيفتنون الناس . فأعظمهم عنده منزلة أعظمهم فتنة » .

68 — ( ) .... : Câbir (ibn Abdillâh R) Peygamber (S) den şöyle buyururken işitmişdir : «Şeytân, kendi askerlerini bölük bölük gönderir. Müteâkiben onlar, insanlar arasında fitneler koparırlar. Neticede kendi nazarında onların en büyük rütbelisi, fitnesi en büyük olanlarıdır».

٦٩ – (٢٨١٤) حدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم (قال إسحق : أخبرنا . وقال عثمان : حدثنا) جرير عن منصور ، عن سالم بن أبي الجعد ، عن أبيه ، عن عبد الله بن مسعود . قال : قال رسول الله ﷺ « ما منكم من أحد ، إلا وقد وكل به قرينه من الجن » . قالوا : وإياك ؟ يا رسول الله ! قال « وإياي . إلا أن الله أعانني عليه فأسلم . فلا يأمرني إلا بخير » .

(...) حدثنا ابن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا عبد الرحمن (يعني ابن مهدي) عن سفيان . ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا يحيى بن آدم عن عمار بن رزيق . كلاهما عن منصور . بإسناد جرير . مثل حديثه . غير أن في حديث سفيان « وقد وكل به قرينه من الجن ، وقرينه من الملائكة » .

69 — (2814) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) dedi ki, Rasûlullah (S) : «Sizden hiç bir kimse mustesnâ olmamak üzere her bir kişiye cinnden olan KARÎN'i (ya'nî şeytânı) tevkîl edilmişdir» buyurdu. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah! Sana da bir karîn tevkîl edilmiş midir? diye sordular. Rasûlullah : «Bana da öyledir. Ancak Allah beni ona karşı yardım etdi de o musliman oldu ve artık bana hayırdan başka bir şey emretmiyor» dedi [40].

40. Bu kelime hem *esleme,* hem de *eslemu* şeklinde rivâyet edilmişdir. *Esleme,* musliman oldu demekdir. *Eslemu* ise ben onun şerrinden ve fitnesinden selâmetde olurum demekdir. Kadî Iyâd şöyle demişdir : İyi bil ki bütün ümmet, Peygamberin, cisminde, hâtırında ve dilinde şeytân şerrinden ma'sûm bulunduğu üzerinde ittifâk etmişdir. Bu hadîs, insana pek yakın olan bu şeytânın fitnesinden, vesvesesinden ve kışkırtmasından sakındırmaya işâretdir. Rasûlullah, o şeytânın bizim beraberimizde olduğunu, bizim ondan imkân nisbetinde sakınmamız için bizlere bildirdi (Nevevî).

( ) .... : Buradaki iki râvî de Mansûr'dan, Cerîr'in isnâdı ile onun hadîsi gibi rivâyet etdiler. Ancak Sufyân'ın hadîsinde «insana cinnden olan **karîn'i** ve meleklerden olan **karîn'i** tevkîl edilmişdir» ibâresi vardır[41].

٧٠ — (٢٨١٥) حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِيُّ . حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي أَبُو صَخْرٍ عَنِ ابْنِ قُسَيْطٍ . حَدَّثَهُ ؛ أَنَّ عُرْوَةَ حَدَّثَهُ ؛ أَنَّ عَائِشَةَ، زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ حَدَّثَتْهُ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ خَرَجَ مِنْ عِنْدِهَا لَيْلًا . قَالَتْ فَغِرْتُ عَلَيْهِ . فَجَاءَ فَرَأَى مَا أَصْنَعُ . فَقَالَ « مَالَكِ ؟ يَا عَائِشَةُ ! أَغِرْتِ ؟ » فَقُلْتُ : وَمَا لِي لَا يَغَارُ مِثْلِي عَلَى مِثْلِكَ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَقَدْ جَاءَكِ شَيْطَانُكِ ؟ » قَالَتْ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَوَ مَعِيَ شَيْطَانٌ ؟ قَالَ « نَعَمْ » قُلْتُ : وَمَعَ كُلِّ إِنْسَانٍ ؟ قَالَ « نَعَمْ » قُلْتُ : وَمَعَكَ ؟ يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ « نَعَمْ . وَلَكِنْ رَبِّي أَعَانَنِي عَلَيْهِ حَتَّى أَسْلَمَ » .

70 — (2815) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R) tahdîs etdi ki: Rasûlullah (S) bir gece onun yanından dışarı çıkmışdı. Âişe der ki: Ben bundan dolayı onun üzerine kıskançlık duydum. Müteâkiben geldi ve benim kıskanmakda olduğumu hissetdi. Bana:

— Neyin var? Yâ Âişe! Gayret ve hamiyyete gelib kıskandın mı? diye sordu. Ben :

— Bana ne var ki? Benim gibisi, senin gibisine hamiyyetlenib kıskanmaz mı? dedim. Rasûlullah :

— Sana şeytânın mı geldi? dedi. Ben :

— Yâ Rasûlallah! Benim beraberimde bir şeytân mı vardır? dedim. O :

— Evet buyurdu. Ben :

— Her insanın beraberinde şeytân var mıdır? dedim. Rasûlullah :

— Evet vardır buyurdu. Ben yine :

— Peki senin beraberinde de var mı? Yâ Rasûlallah! diye sordum. Rasûlullah :

---

41. **Şu âyetler bunu takviye eder mâhiyetdedir:**

«Andolsun, insanı biz yaratdık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekde olduğunu da biliriz. Çünkü biz ona şah damarından daha yakınız. Hatırla ki (insanın) *hem sağında, hem solunda oturan, onun amellerini tesbît etmekde olan iki de* (melek) *vardır. O, bir söz atmaya dursun, mutlak yanında hâzır bir gözcü vardır.* (Bir gün bakarsın) *ölüm baygınlığı gerçek olarak gelmiş: İşte bu, senin kaçıb durduğun şeydir. Sûra da üfürülmüşdür. İşte bu, tehdîdin günüdür.* (O gün) *herkes, beraberinde SÜRÜCÜ ve ŞAHİD bulunduğu halde gelmişdir. Andolsun ki sen* (dünyâda) *bundan gâfildin. İşte senden perdeni kaldırıb açdık. Bugün gözün keskindir. Onun KARİNİ* (yoldaşı) *olan dedi ki: İşte yanımda olan şey karşındadır»* (Kaf: 16-23).

— Evet, benim beraberimde de vardır. Lâkin Rabbım beni ona karşı yardım etdi de, o musliman oldu buyurdu.

(١٧) باب لن يدخل أحد الجنة بعمله، بل برحمة الله تعالى

٧١ — (٢٨١٦) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ بُكَيْرٍ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ « لَنْ يُنْجِيَ أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ » قَالَ رَجُلٌ : وَلَا إِيَّاكَ ؟ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ « وَلَا إِيَّايَ . إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِيَ اللهُ مِنْهُ بِرَحْمَةٍ . وَلَـٰكِنْ سَدِّدُوا » .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الصَّدَفِيُّ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ الْأَشَجِّ ، بِهَـٰذَا الْإِسْنَادِ . غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ « بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ » . وَلَمْ يَذْكُرْ « وَلَـٰكِنْ سَدِّدُوا » .

(17) «HİÇ BİR KİMSE ASLÂ KENDİ AMELİ İLE CENNETE GİREMİYECEKDİR, FAKAT YÜCE ALLÂH'IN RAHMETİ İLE GİREBİLECEKDİR» BÂBI

71 — (2816) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) :

— Sizden hiç bir kimseyi kendi ameli kurtaramıyacakdır buyurdu [42]. Bir kimse :

---

42. İyi bil ki : Ehl Sünnet mezhebine göre sevâb, ikâb, icâb, tahrîm gibi teklif nevileri akl ile sâbit olmaz. Bunların hepsi ve daha başkaları şeriat ya'nî dinden başka bir yolla sâbit olamaz. Yine Ehl Sünnet'e göre Yüce Allah üzerine hiç bir şey vâcib olmaz. Allah bundan yücedir. Bütün âlem onun milkidir. Dünyâ ve âhiret onun sultasındadır. Binâenaleyh onlarda istediğini yapar. Bi'l-farz muti' olan iyi insanları topdan azâb etse ve onları cehenneme koysa, bu yine onun tarafından bir adâlet olurdu. Onlara ikrâm etdiği ni'metlendirdiği ve kendilerini cennete katdığı zaman ise bu da kendi tarafından bir fadl olur. Bi'l-farz kâfirleri ni'metlendirse ve cennete koysa, onun için bu da olurdu. Lâkin o, haberi doğru olarak böyle yapmıyacağını, bilâkis mü'minleri mağfiret edeceğini ve rahmeti ile onları cennete katacağını, kâfirleri de azâblandıracağını ve kendinden bir adâlet olmak üzere onları uzun müddet azâbda bırakacağını haber vermişdir. Buradaki hadîslerin zâhirinde hak ehlinin : Hiç bir kimse kendi tâatı ile sevâbı ve cenneti hak kazanamıyacağı görüşüne bir delâlet vardır. «İşlemekde devâm etdiğiniz (iyi amellerin) karşılığı olmak üzere girin cennete derler» (en-Nahl: 32); «İşte bu, sizin yapageldiğiniz iyi amelleriniz sayesinde mirascı kılındığınız cennetdir» (ez-Zuhruf: 72); çok az farkla: el-A'râf: 42 ve benzeri, ameller sebebiyle cennete girileceğini delâlet eden âyetlere gelince, onlar bu hadîslerle muâraza etmezler. Âyetlerin ma'nâsı: Cennete girmek ameller sebebiyledir. Sonra amellere muvaffakiyet verme, onlarda ıhlâsa hidâyet etme, onların kabûlleri, Yüce Allâh'ın rahmeti ve fadlı iledir. Öyle ise yalnız amel ile cennete girilmemesi sahîh olur. Hadîslerden kasdedilen ma'nâ da işte budur. Amellerle ya'ni ameller sebebiyle cennete girileceği de doğru olur ki bu da rahmetden ibâretdir (Nevevî).

— Yâ Rasûlallah! Seni de mi (amelin kurtaramaz)? diye sordu. Rasûlullah :

— Evet beni de. Şukadar ki Allâh'ın beni kendi cânibinden bir rahmet ile setr ve muhâfaza etmesi vardır. Lâkin sizler dâima doğruyu isteyib, doğru olanı yapınız buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Bukeyr İbnu'l-Eşec'den bu isnâd ile rivâyet etmişdir. Burada : «Kendi cânibinden bir rahmet ve bir fadl ile» demiş, «ve lâkin doğruyu isteyib, doğru olanı yapınız» cümlesini zikretmemişdir.

٧٢ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا حماد (يعني ابن زيد) عن أيوب، عن محمد، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ قال «ما من أحد يدخله عمله الجنة» فقيل: ولا أنت؟ يا رسول الله! قال «ولا أنا. إلا أن يتغمدني ربي برحمة».

72 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) :

— Ameli kendisini cennete koyacak hiç bir kimse mevcûd değildir buyurdu.

— Yâ Rasûlallah! Seni de mi amelin cennete koyamıyacakdır? denildi. Rasûlullah :

— Ben de. Şukadar ki Rabbımın beni Rahmetle setr ve muhâfaza etmesi vardır buyurdu.

٧٣ – (...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا ابن أبي عدي عن ابن عون، عن محمد، عن أبي هريرة. قال: قال النبي ﷺ «ليس أحد منكم ينجيه عمله» قالوا: ولا أنت؟ يا رسول الله! قال «ولا أنا. إلا أن يتغمدني الله منه بمغفرة ورحمة».

وقال ابن عون بيده هكذا. وأشار على رأسه «ولا أنا. إلا أن يتغمدني الله منه بمغفرة ورحمة».

73 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Peygamber (S) :

— Sizden kendisini ameli kurtarabilecek hiç bir kimse yokdur buyurdu. Sahâbîler :

— Yâ Rasûlallah! Seni de mi kurtaramaz? diye sordular. Rasûlullah:

— Evet beni de amelim kurtaramaz. Şukadar ki Allah beni kendinden bir mağfiret ve bir rahmetle setr ve muhâfaza eder buyurdu.

Râvî İbn Avn, eliyle işâret ederek Rasûlullah'ın da kendi başına işaretle : «Beni de amelim kurtaramaz. Şukadar ki Rabbım beni kendi cânibinden bir mağfiret ve bir rahmetle setr ve muhâfaza eder» buyurdu demişdir.

٧٤ – (..) حدثني زهير بن حرب . حدثنا جرير عن سهيل ، عن أبيه ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « ليس أحد ينجيه عمله » قالوا : ولا أنت ؟ يا رسول الله ! قال « ولا أنا . إلا أن يتداركني الله منه برحمة » .

74 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) :

— Kendisini ameli kurtaracak olan hiç bir kimse yokdur buyurdu. Sahâbîler :

— Yâ Rasûlallah! Seni de mi? diye sordular. Rasûlullah :

— Evet beni de. Şukadar ki Allah bana kendinden bir rahmetle yetişir (ya'nî bana kendinden bir rahmet ulaşdırır) buyurdu.

٧٥ – (...) وحدثني محمد بن حاتم . حدثنا أبو عباد ، يحيى بن عباد . حدثنا إبراهيم بن سعد . حدثنا ابن شهاب عن أبي عبيد ، مولى عبد الرحمن بن عوف ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « لن يدخل أحدا منكم عمله الجنة » قالوا : ولا أنت ؟ يا رسول الله ! قال « ولا أنا . إلا أن يتغمدني الله منه بفضل ورحمة » .

75 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) :

— Sizden hiç bir kimseyi kendi ameli asla cennete katamaz buyurdu. Sahâbîler :

— Yâ Rasûlallah! Seni de mi? dediler. Rasûlullah :

— Beni de. Şukadar ki Allah beni kendinden bir fadl ve rahmetle setr ve muhâfaza edecekdir buyurdu.

٧٦ – (...) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . حدثنا أبي . حدثنا الأعمش عن أبي صالح ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « قاربوا وسددوا . واعلموا أنه لن ينجو أحد منكم بعمله » قالوا : يا رسول الله ! ولا أنت ؟ قال « ولا أنا . إلا أن يتغمدني الله برحمة منه وفضل » .

(٢٨١٧) وحدثنا ابن نمير . حدثنا أبي . حدثنا الأعمش عن أبي سفيان ، عن جابر ، عن النبي ﷺ ، مثله .

(...) حدثنا إسحق بن إبراهيم . حدثنا جرير عن الأعمش . بالإسنادين جميعا . كرواية ابن نمير .

(٢٨١٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب . قالا : حدثنا أبو معاوية عن الأعمش ، عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ . بمثله وزاد « وأبشروا » .

76 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) :

— Sizler doğru hareket etmeye (mumkin olduğu kadar) yaklaşınız. Doğruya yapışıb, doğru hareket ediniz. Şunu iyi biliniz ki sizden hiç bir kimse kendi ameli ile kurtulamıyacakdır buyurdu. Sahâbîler :

— Yâ Rasûlallah! Sen de mi amelinle kurtulamıyacaksın? diye sordular. Rasûlullah :

— Ben de amelimle kurtulamıyacağım. Şukadar ki Allah beni kendi cânibinden bir rahmet ve bir fadl ile setr ve muhâfaza edecekdir buyurdu.

(2817) .... : Buradaki râvî de Câbir ibn Abdillâh'dan, o da Peygamber (S) den olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de A'meş'den iki isnâd ile İbn Nu'meyr'in (2817 müteselsil rakamlı) rivâyeti gibi rivâyet etmişdir.

(2816) .... : Buradaki râvî de A'meş'den, o da Ebû Sâlih'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber (S) den olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir ve : «Bir de müjdelenib sevininiz!» fıkrasını ziyâde eylemişdir.

٧٧ — (٢٨١٧) حدثني سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ. حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَعْيَنَ. حَدَّثَنَا مَعْقِلٌ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ. قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ «لَا يُدْخِلُ أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ. وَلَا يُجِيرُهُ مِنَ النَّارِ. وَلَا أَنَا. إِلَّا بِرَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ».

77 — (2817) .... : Câbir (ibn Abdillâh R) şöyle dedi : Ben Peygamber (S) den işitdim şöyle buyuruyordu : «Sizden hiç bir kimseyi kendi ameli cennete girdiremez, ateşden de kurtaramaz. Beni de amelim cennete koyamaz, ateşden kurtaramaz. Bu, ancak Allah tarafından bir rahmet ile olacakdır».

٧٨ — (٢٨١٨) وحدثنا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ. أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ. ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ). حَدَّثَنَا بَهْزٌ. حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ. حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ عَوْفٍ يُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ؛ أَنَّهَا كَانَتْ تَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «سَدِّدُوا وَقَارِبُوا. وَأَبْشِرُوا. فَإِنَّهُ لَنْ يُدْخِلَ الْجَنَّةَ أَحَدًا عَمَلُهُ» قَالُوا: وَلَا أَنْتَ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ «وَلَا أَنَا. إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِيَ اللَّهُ مِنْهُ بِرَحْمَةٍ. وَاعْلَمُوا أَنَّ أَحَبَّ الْعَمَلِ إِلَى اللَّهِ أَدْوَمُهُ وَإِنْ قَلَّ».

(...) وحدثناه حَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ. حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُطَّلِبِ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَلَمْ يَذْكُرْ «وَأَبْشِرُوا».

78 — (2818) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) :

— İfrât ve tefrît ortasında bulunan doğruyu isteyiniz, (ondan âciz olursanız) ona yaklaşmaya çalışınız. Müjdelenib sevininiz. Şu muhakkak ki hiç bir kimseyi kendi ameli cennete girdiremiyecekdir buyurdu. Sahâbîler :

— Yâ Rasûlallah! Seni de mi? diye sordular. Rasûlullah :

— Evet beni de. Şukadar ki Allah beni kendi cânibinden bir rahmetle setr ve muhâfaza edecekdir. Şunu iyi biliniz ki Allâh'a amelin en sevimli olanı, az olsa da en devamlı olanıdır buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Mûsâ İbn Ukbe'den bu isnâdla rivâyet etmiş, fakat «bir de müjdeleniniz» cümlesi i zikretmemişdir.

(١٨) باب إكثار الأعمال، والاجتهاد فى العبادة

٧٩ — (٢٨١٩) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ زِيَادِ بْنِ عِلَاقَةَ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى حَتَّى انْتَفَخَتْ قَدَمَاهُ. فَقِيلَ لَهُ: أَتَكَلَّفُ هَـٰذَا؟ وَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ. فَقَالَ «أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا».

(18) İYİ AMELLERİ ÇOĞALTMAK, İBÂDET HUSÛSUNA DA ÇOK GAYRET SARF EYLEMEK BÂBI

79 — (2819) .... : Muğîretu'bnu Şu'be (R) den (şöyle demişdir): Peygamber (S) iki ayakları şişinceye kadar namaz kıldı. Kendisine: Allah senin geçmiş ve geri kalmış bütün günâhlarını mağfiret eylemiş iken, niçin bukadar meşakkatli ibâdet külfetini ihtiyâr ediyorsun? denildi. Rasûlullah buna : «Ben şükr edici bir kul olmıyayım mı?» diye cevab verdi [43].

٨٠ — (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ زِيَادِ بْنِ عِلَاقَةَ.

سَمِعَ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ يَقُولُ: قَامَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى وَرِمَتْ قَدَمَاهُ. قَالُوا: قَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ. قَالَ «أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا».

---

43. Allah Nûh Peygamber hakkında : « انه كان عبداً شكوراً : *Şu bir hakîkatdır ki Nûh pek çok şükreden bir kuldu*» (el-İsrâ: 3); Süleymân Peygamber hakkında da : «*Ey Dâvûd hanedânı. Siz* (Allah'a) *şükür için çalışın. Kullarımdan* (hakkıyle) *şükreden azdır*» (Sebe': 13) buyurmuşdur.

Kur'ân'da Allâh'a şükretmek hakkında pek çok emirler vardır. Şüphesiz Allâh'a yapılacak şükür, sayısız ni'metlerini hatırlayarak, emirlerini ve nehiylerini gözedib ibâdetlerini îfâ eylemek sûretiyle yerine getirilecekdir.

80 — ( ) .... : Muğîretu'bnu Şu'be (R) şöyle diyordu: Peygamber (S) iki ayakları şişinceye kadar namazda kâim oldu. Sahâbîler: Allah senin geçmiş ve geri kalmış günahlarını afvetmişdir dediler. Rasûlullah: «Ben Allâh'a çok şükreder bir kul olmayayım mı?» buyurdu.

٨١ — (٢٨٢٠) حدثنا هَرُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ وَهَرُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ . قَالَا : حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي أَبُو صَخْرٍ عَنِ ابْنِ قُسَيْطٍ ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ ، عَنْ عَائِشَةَ . قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، إِذَا صَلَّى ، قَامَ حَتَّى تَفَطَّرَ رِجْلَاهُ . قَالَتْ عَائِشَةُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَتَصْنَعُ هَٰذَا ، وَقَدْ غُفِرَ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ ؟ فَقَالَ « يَا عَائِشَةُ ! أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا » .

81 — (2820) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S geceleyin nâfile) namazı kıldığı zaman iki ayağı çatlayıncaya kadar kıyâm yapardı. (Ben) Âişe: Yâ Rasûlallah! Senin geçmiş ve geri kalmış bütün günâhların mağfiret edildiği halde, bu çetin ibâdeti niçin yapıyorsun? diye sordu. Peygamber: «Yâ Âişe! Ben Allâh'a çok şükreden bir kul olmayayım mı?» diye cevâb verdi [44].

(١٩) باب الاقتصار في الموعظة

٨٢ — (٢٨٢١) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) . حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ شَقِيقٍ ، قَالَ : كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ بَابِ عَبْدِ اللهِ نَنْتَظِرُهُ . فَمَرَّ بِنَا يَزِيدُ بْنُ مُعَاوِيَةَ النَّخَعِيُّ . فَقُلْنَا : أَعْلِمْهُ بِمَكَانِنَا . فَدَخَلَ عَلَيْهِ فَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ خَرَجَ عَلَيْنَا عَبْدُ اللهِ . فَقَالَ : إِنِّي أُخْبَرُ بِمَكَانِكُمْ . فَمَا يَمْنَعُنِي أَنْ أَخْرُجَ إِلَيْكُمْ إِلَّا كَرَاهِيَةُ أَنْ أُمِلَّكُمْ . إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَتَخَوَّلُنَا بِالْمَوْعِظَةِ فِي الْأَيَّامِ . مَخَافَةَ السَّآمَةِ عَلَيْنَا .

(...) حدثنا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ . حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ . ح وَحَدَّثَنَا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ . حَدَّثَنَا ابْنُ مُسْهِرٍ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ . قَالَا : أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ . كُلُّهُمْ عَنِ الْأَعْمَشِ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَهُ .

وَزَادَ مِنْجَابٌ فِي رِوَايَتِهِ عَنِ ابْنِ مُسْهِرٍ : قَالَ الْأَعْمَشُ : وَحَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ عَنْ شَقِيقٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، مِثْلَهُ .

44. Hz. Âişe Peygamber'e bunu söylerken Feth sûresindeki Peygamber'in geçmiş ve geri kalmış bütün günâhlarının mağfiretini müjdeleyen âyete işâret edib ona dayanıyordu (el-Feth: 1-3).

(19) MEV'IZA VERMEKDE İFRÂT VE TEFRÎTA VARMAYIB İ'TİDÂL ÜZERE HAREKET EYLEMEK BÂBI

82 — (2821) .... : Şakîk dedi ki: Bizler kendisinin çıkmasını bekliyerek Abdullah ibn Mes'ûd'un kapusu yanında oturuyor idik. Derken yanımızdan Yezîd ibn Muâviye en-Nehaî geçdi. Ona: Abdullah'a burada bulunduğumuzu bildiriver dedik. Yezîd, Abdullah'ın huzûruna girdi. Çok geçmeden Abdullah bizim yanımıza çıkdı ve: Sizlerin burada bulunduğunuz bana haber verildi. Fakat beni sizin yanınıza çıkmakdan men' eden, sâdece benim sizlere usanç vermek istememekliğimdir. Çünkü Rasûlullah (S) va'z ve nasîhat husûsunda bize bıkkınlık gelmesin diye hâlimize bakıb ona göre günler içinde gün kollardı dedi.

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den bu isnâd ile yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etdiler. Bunlardan Mincâb ibn Hâris, İbnu Mushir'den yapdığı kendi rivâyetinde şun'ı ziyâde etdi: A'meş dedi ki: Kezâ bana Amru'bnu Murre, Şakîk'dan, o da, Abdullah'dan olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etdi.

٨٣ — (...) وحدثنا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ (وَاللَّفْظُ لَهُ) . حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ عِيَاضٍ عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ شَقِيقٍ ، أَبِي وَائِلٍ ، قَالَ: كَانَ عَبْدُاللهِ يُذَكِّرُنَا كُلَّ يَوْمِ خَمِيسٍ . فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ : يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ! إِنَّا نُحِبُّ حَدِيثَكَ وَنَشْتَهِيهِ . وَلَوَدِدْنَا أَنَّكَ حَدَّثْتَنَا كُلَّ يَوْمٍ . فَقَالَ : مَا يَمْنَعُنِي أَنْ أُحَدِّثَكُمْ إِلَّا كَرَاهِيَةُ أَنْ أُمِلَّكُمْ . إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَتَخَوَّلُنَا بِالْمَوْعِظَةِ فِي الْأَيَّامِ . كَرَاهِيَةَ السَّآمَةِ عَلَيْنَا .

83 — ( ) .... : Şakîk Ebû Vâil şöyle dedi: Abdullah (ibn Mes'ûd R) bizlere her perşembe günü hakîkatları andırıb hatırlatır (ya'nî bizlere ders yapar) dı. Bir kimse ona: Yâ Ebâ Abdirrahmân! Bizler senin hadîsini seviyor ve ona iştihâ ve arzu duyuyoruz. Bizlere her gün hadîs nakledib ders yapsan diye arzu etdik dedi. Abdullah: Sizlere hadîs dersi yapmakdan beni men' eden, sizlere bıkkınlık vermeyi istememekliğimden başka bir şey değildir. Çünkü Rasûlullah (S) va'z ve nasîhat husûsunda bize bıkkınlık gelmesin diye hâlimize bakıb ona göre günler içinde gün kollardı.

بسم الله الرحمن الرحيم

٥١ – كتاب الجنة، وصفة نعيمها وأهلها

١ – (٢٨٢٢) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب . حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت وحميد ، عن أنس بن مالك . قال : قال رسول الله ﷺ « حفت الجنة بالمكاره . وحفت النار بالشهوات » .

(٢٨٢٣) وحدثني زهير بن حرب . حدثنا شبابة . حدثني ورقاء عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ . بمثله .

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

51 — KİTÂBU'L-CENNET VE SIFATI NAÎMİHÂ VE EHLİHÂ

(Ni'metlerinin ve ahâlîsinin sıfatları ile beraber cennet kitâbı)

1 — (2822) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Cennet nefse hoş gelmeyen şeylerle ihâta edilib kuşadılmışdır. Cehennem de nefsin şehvetleriyle kuşadılmışdır» buyurdu [1].

1. Âlimler dedîler ki : Bu, kelâmın bedîi ve fasîhinden ve Peygamber'in güzel temsîl etme nevinden olarak Allah tarafından ihsân olunduğu câmialı sözlerindendir. Ma'nâsı : Cennete ancak nefsin hoşlanmadığı işleri yapmak sûretiyle ulaşılır. Cehenneme de şehvetlerle ulaşılır. Çünkü onlar, bunlarla hicâblanıb perdelenmişlerdir. Her kim perdeyi yırtarsa, perdelenmiş olan şeye vâsıl olur. Cennetin perdesinin yırtılması, nefsin arzu etmediği vazîfelere girişmek iledir. Cehennemin perdesinin yırtılması da şehvetleri irtikâb etmekledir. Nefsin hoşlanmadıklarına gelince, onlara, ibâdetlerde çalışma, onlara devâm etme, meşakkatlarına sabr göstermek gibi şeyler dâhil olur. Cehennemin çevrelenmiş bulunduğu şehvetlere gelince, zâhir olan, bunların zinâ, içki gibi harâm kılınan şehvetler olmasıdır (Nevevî).

(2823) .... : Buradaki râvîler Ebû Hureyre'den, o da Peygamber (S) den bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

٢ – (٢٨٢٤) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الْأَشْعَثِيُّ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ (قَالَ زُهَيْرٌ: حَدَّثَنَا. وَقَالَ سَعِيدٌ: أَخْبَرَنَا) سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ «قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ».
مِصْدَاقُ ذَٰلِكَ فِي كِتَابِ اللهِ: فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ [٣٢/السجدة/١٧]

2 — (2824) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle dedi : «Azîz ve Celîl olan Allâh : Ben iyi kullarım için hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve hiç bir beşer kalbine gelmedik şeyler hazırladım, buyurdu».

Allâh'ın kitâbında bunu tasdîk eden delîl şu âyetdir :

«Artık onlar için, yapmakda olduklarına bir mükâfat olarak, gözlerin aydın olacağı (ni'metlerden) neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez» (es-Secde: 17) [2].

٣ – (...) حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ. حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ. حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ. ذُخْرًا. بَلْهَ مَا أَطْلَعَكُمُ اللهُ عَلَيْهِ».

3 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle demişdir : «Azîz ve Celîl olan Allâh : Ben sâlih kullarım için âhiret azığı olarak hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve hiç bir beşer kalbine hutûr etmedik bir takım ni'metler hazırladım. Allah'ın sizlere (bu sözlerle) muttali' kıldığı şeylerden geç. Bir de bunlardan başka onun sizlere muttalı' kılmadığı şey vardır ki o, en büyükdür buyurdu».

---

2. Bu hadîsi Rasûlullah, Rabbından rivâyet etmekdedir. Bu şekilde olan hadîslere *kudsî hadîs, ilâhî hadîs* yahut da *Rabbânî hadîs* isimleri verilir. Bunların ma'nâsı Allah tarafından Peygambere ilhâm edilir. Peygamber de bu ma'nâları kendi ibâreleri ve sözleri ile ifâdelendirir.

٤ – (..) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو معاوية. ح وحدثنا ابن نمير (واللفظ له). حدثنا أبي. حدثنا الأعمش عن أبي صالح، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «يقول الله عز وجل: أعددت لعبادي الصالحين ما لا عين رأت، ولا أذن سمعت، ولا خطر على قلب بشر. ذخرا. بله ما أطلعكم الله عليه».

ثم قرأ: فلا تعلم نفس ما أخفي لهم من قرة أعين.

4 — ( ) .... : Ebû Hureyre (..) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle söyledi : «Azîz ve Celîl olan Allâh : Ben sâlih kullarım için âhiret ni'meti olarak hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve hiçbir beşer kalbine gelmedik bir takım ni'metler hazırladım. Ey mu'min kulum! Allâh'ın sana bildirdiği ni'metleri şöyle bırak! (Onlar Allâh'ın hazînesindeki gizli ni'metleri yanında çok hafîfdir) buyurdu».

Sonra : **«Artık onlar için, yapmakda olduklarına bir mükâfat olarak, gözlerin aydın olacağı** (ni'metlerden) **neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez»** (es-Secde: 17) âyetini okudu.

٥ – (٢٨٢٥) حدثني هارون بن معروف وهارون بن سعيد الأيلي. قالا: حدثنا ابن وهب. حدثني أبو صخر؛ أن أبا حازم حدثه قال: سمعت سهل بن سعد الساعدي يقول: شهدت من رسول الله ﷺ مجلسا وصف فيه الجنة. حتى انتهى. ثم قال ﷺ في آخر حديثه «فيها ما لا عين رأت، ولا أذن سمعت، ولا خطر على قلب بشر» ثم اقترأ هذه الآية: تتجافى جنوبهم عن المضاجع يدعون ربهم خوفا وطمعا ومما رزقناهم ينفقون * فلا تعلم نفس ما أخفي لهم من قرة أعين جزاء بما كانوا يعملون [٣٢/السجدة/١٦و١٧].

5 — (2825) .... : Ebû Hâzım tahdîs edib şöyle dedi : Ben Sehl ibn Sa'd es-Sâidiyy (R) den işitdim şöyle diyordu : Ben Rasûlûllah (S) ile bir meclisde hâzır bulundum ki kendisi orada cennetin vasıflarını söylüyordu. Vasıflaması nihâyete erdikden sonra konuşmasının âhirinde: «Orada hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve hiç bir beşerin hâtırına gelmeyen şeyler vardır» dedi. Sonra da şu âyetleri okudu : **«Yanları yataklarından uzaklaşır, korku ve ümid ile Rablarına duâ ederler. Kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden de (hayra) sarfederler. Artık onlar için yapmakda olduklarına bir mükâfat olarak gözlerin aydın**

olacağı (ni'metlerden) neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez» (es-Secde: 16-17).

(١) باب إن في الجنة شجرة، يسير الراكب في ظلها مائة عام، لا يقطعها

٦ — (٢٨٢٦) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث عن سعيد بن أبي سعيد المقبري ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ، عن رسول الله ﷺ ؛ أنه قال « إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة سنة » .

(1) «CENNETDE BİR AĞAÇ VARDIR Kİ SUVÂRÎ ONUN GÖLGESİNDE YÜZ YIL YÜRÜRSE ONU BİTİREMEZ» HADÎSİ BÂBI

6 — (2826) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) : «Şüphesiz cennetde bir ağaç vardır ki bir suvârî onun gölgesinde yüz sene yürür» buyurmuşdur.

٧ — (..) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا المغيرة (يعني ابن عبد الرحمن الحزامي) عن أبي الزناد، عن الأعرج ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ . بمثله . وزاد « لا يقطعها » .

7 — ( ) .... : Buradaki râvî de A'rac'dan, o da Ebû Hureyre (R) den, o da Peygamber (S) den yukarıki hadîs gibi rivâyet etdi ve «onun gölgesini kat'edemez» cümlesini ziyâde eyledi[3].

٨ — (٢٨٢٧) حدثنا إسحق بن إبراهيم الحنظلي. أخبرنا المخزومي. حدثنا وهيب عن أبي حازم ، عن سهل بن سعد ، عن رسول الله ﷺ قال « إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها » .

(٢٨٢٨) قال أبو حازم : فحدثت به النعمان بن أبي عياش الزرقي . فقال : حدثني أبو سعيد الخدري عن النبي ﷺ قال « إن في الجنة شجرة يسير الراكب الجواد المضمر السريع ، مائة عام ، ما يقطعها » .

8 — (2827) .... : Sehl ibn Sa'd (R) dan, Rasûlullah (S) : «Şüp-

---

3. Buhârî'deki ayni hadîsde Ebû Hureyre ziyâde olarak: İsterseniz bu haberi te'yid için, «*ashâbu yemîn: Defterleri sağ taraflarından verilenler uzadılmış bir gölgede gölgelenirler*» (el-Vâkıa: 30) âyetini okuyunuz demişdir (*Buhârî, bed'u'l-halk, bâbu mâ câe fî sıfatı'l-cennet*,.. IV, 244 «62»).

besiz cennetde bir ağaç vardır ki bir suvârî onun gölgesinde yüz sene yürüse de gölgesini bitiremez» buyurmuşdur.

(2828) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) tahdîs etdi : Peygamber (S) : «Şüphesiz cennetde öyle bir ağaç vardır ki (onun altında) bir süvârî, yürüyüşü çok sür'atli, ta'lîmli, iyi cins bir at ile yüz sene yürürse yine onu bitiremez» buyurmuşdur.

(٢) باب إحلال الرضوان على أهل الجنة فلا يسخط عليهم أبدا

٩ — (٢٨٢٩) حدثنا محمد بن عبد الرحمن بن سهم. حدثنا عبد الله بن المبارك. أخبرنا مالك ابن أنس. ح وحدثني هارون بن سعيد الأيلي (واللفظ له). حدثنا عبد الله بن وهب. حدثني مالك ابن أنس عن زيد بن أسلم، عن عطاء بن يسار، عن أبي سعيد الخدري؛ أن النبي ﷺ قال «إن الله يقول لأهل الجنة: يا أهل الجنة! فيقولون: لبيك. ربنا! وسعديك. والخير في يديك. فيقول: هل رضيتم؟ فيقولون: وما لنا لا نرضى؟ يا رب! وقد أعطيتنا ما لم تعط أحدا من خلقك. فيقول: ألا أعطيكم أفضل من ذلك؟ فيقولون: يا رب! وأي شيء أفضل من ذلك؟ فيقول: أحل عليكم رضواني. فلا أسخط عليكم بعده أبدا».

(2) RIDVÂNIN CENNET AHÂLÎSİ ÜZERİNE İNDİRİLMESİ VE ARTIK ONLARA EBEDİYYEN GADABLANILMAYACAĞI BÂBI

9 — (2829) .... : İmâm Mâlik ibn Enes, Zeyd ibn Eslem'den, o da Atâ ibn Yesâr'dan, o da Ebû Saîd Hudrî (R) den tahdîs etdi ki, Peygamber (S) şöyle demişdir : «Allah, cennet ahâlîsine :

— Ey cennet ahâlîsi! diye hitâb buyurur. Onlar :

— Ey Rabbımız! Fermân buyur. Emrini îfâya her zaman hâzır ve kullukda dâimiz. Hayır senin iki elindedir derler. Allah :

— Nasıl, şu hâlinizden râzıy mısınız? buyurur. Kullar :

— Yâ Rabb! Nasıl râzıy olmıyalım? Sen bize mahlûkatından hiç bir kimseye vermediğin bunca ni'metleri ihsân buyurdun! derler. Allah :

— Ben sizlere muhakkak bunlardan daha fazîletli ve daha şerefli bir ni'met vereceğim buyurur. Kullar :

— Ey Rabbımız! Bu ni'metlerden daha fazîletli ve daha kıymetli hangi ni'met vardır ki? derler. Bunun üzerine Allah :

— Ben sizin üzerinize RIDVÂN'ımı (= râzıy ve hoşnud olmaklığımı) indiriyorum ve artık bundan sonra sizlere ebediyyen darılmayacağım! buyurur».

(٣) باب تراءى أهل الجنة أهل الغرف، كما يرى الكوكب في السماء

١٠ — (٢٨٣٠) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن القاري) عن أبي حازم، عن سهل بن سعد؛ أن رسول الله ﷺ قال «إن أهل الجنة ليتراءون الغرفة في الجنة كما تراءون الكوكب في السماء»

(٢٨٣١) قال فحدثت بذلك النعمان بن أبي عياش فقال: سمعت أبا سعيد الخدري يقول: «كما تراءون الكوكب الدري في الأفق الشرقي أو الغربي».

(...) وحدثناه إسحق بن إبراهيم. أخبرنا المخزومي. حدثنا وهيب عن أبي حازم، بالإسنادين جميعا، نحو حديث يعقوب.

(3) CENNET EHLİNİN CENNETDE, KENDİLERİNDEN YÜKSEKLERDEKİ KÖŞK SÂHİBLERİNİ, GÖKDEKİ YILDIZIN GÖRÜLMESİ GİBİ GÖRMELERİ BÂBI

10 — (2830) .... : Sehl ibn Sa'd (R) dan; Rasûlullah (S) : «Şüphesiz cennet ehli cennetde kendilerinden yükseklerdeki köşkü (aralarındaki mesâfe uzaklığından dolayı) gökde yıldızı güçlükle gördükleri gibi, güçlükle göreceklerdir» buyurmuşdur.

(2831) Râvî der ki : Ben bu hadîsi Nu'mân ibn Ebî Ayyâş'a tahdîs etdim. O, şöyle dedi : Ben Ebû Saîd Hudrî'den işitdim. O : Nitekim (gündüz) şark veya garb ufkundaki parlak ve iri yıldızı (aradaki mesâfe uzunluğundan dolayı) dikkatle bakanlar seçebilir diyordu.

( ) .... : Buradaki iki râvî de beraberce iki isnâd ile (10 rakamlı) Ya'kûb hadîsi tarzında rivâyet etmişdir.

١١ — (٢٨٣١) حدثني عبدالله بن جعفر بن يحيى بن خالد. حدثنا معن. حدثنا مالك. ح وحدثني هارون بن سعيد الأيلي (واللفظ له). حدثنا عبد الله بن وهب. أخبرني مالك بن أنس عن صفوان ابن سليم، عن عطاء بن يسار، عن أبي سعيد الخدري؛ أن رسول الله ﷺ قال «إن أهل الجنة ليتراءون أهل الغرف من فوقهم، كما تتراءون الكوكب الدري الغابر من الأفق من المشرق أو المغرب. لتفاضل ما بينهم» قالوا: يا رسول الله! تلك منازل الأنبياء. لا يبلغها غيرهم. قال «بلى. والذي نفسي بيده! رجال آمنوا بالله وصدقوا المرسلين».

11 — (2831) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) den; Rasûlullah (S) : «Cennet ahâlîsi cennetde kendilerinden yükseklerdeki (EHLU ĞUREF denilen) bir takım köşklerin sâhiblerini (aralarındaki mesâfe farkından dolayı) güçlükle görebileceklerdir. Nasıl ki (gündüz) şark yahut garb ufkundan ışıklı kalan parlak iri yıldızı, kendileri ile yıldız arasındaki mesâfe uzaklığından dolayı dikkatle bakanlar seçib görebilirler» buyurdu. Sahâbîler :

— Yâ Rasûlallah! O yüksek köşkler Peyagmberlerin menzilleri midir? Başkaları oralara erişemez mi? dediler. Rasûlullah :

— Evet, o köşkler Peygamberlerin menzilleridir. Fakat (Allah başkalarına da verebilir.) Hayâtım elinde olan Allâh'a yemîn ederim ki (o, peygamberlerden başkaları) öyle erlerdir ki onlar Allâh'a iymân etmişler, gönderilmiş peygamberleri de tasdîk eylemişlerdir buyurdu.

(٤) باب فيمن يود رؤية النبيّ صلى الله عليه وسلم ، بأهله وماله

١٢ — (٢٨٣٢) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِالرَّحْمٰنِ) عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « مِنْ أَشَدِّ أُمَّتِي لِي حُبًّا ، نَاسٌ يَكُونُونَ بَعْدِي ، يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ رَآنِي ، بِأَهْلِهِ وَمَالِهِ » .

(4) ÂİLESİ VE MALI MUKABİLİNDE (BİLE) PEYGAMBER (S) İ GÖRMEK ARZU EDENLER HAKKINDA BÂB

12 — (2832) .... Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Benden sonra mevcûd olacak bir takım insanlar vardır ki onlardan herhangi biri âilesi ve malı mukabilinde (beni görmek mümkin olsa) beni görmeyi arzu edeceklerdir. Böyleleri benim ümmetim içinde beni en çok seven kimselerdendirler».

(٥) باب في سوق الجنة ، وما ينالون فيها من النعيم والجمال

١٣ — (٢٨٣٣) حدّثنا أَبُو عُثْمَانَ ، سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ الْبَصْرِيُّ . حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَسُوقًا . يَأْتُونَهَا كُلَّ جُمُعَةٍ . فَتَهُبُّ رِيحُ الشَّمَالِ فَتَحْثُو فِي وُجُوهِهِمْ وَثِيَابِهِمْ . فَيَزْدَادُونَ حُسْنًا وَجَمَالًا . فَيَرْجِعُونَ إِلَى أَهْلِيهِمْ وَقَدِ ازْدَادُوا حُسْنًا وَجَمَالًا . فَيَقُولُ لَهُمْ أَهْلُوهُمْ : وَاللهِ ! لَقَدِ ازْدَدْتُمْ بَعْدَنَا حُسْنًا وَجَمَالًا . فَيَقُولُونَ : وَأَنْتُمْ ، وَاللهِ ! لَقَدِ ازْدَدْتُمْ بَعْدَنَا حُسْنًا وَجَمَالًا » .

(5) CENNETİN ÇARŞISI (TOPLANTI YERİ) VE ORADA CENNET EHLİNİN NÂİL OLACAKLARI Nİ'MET VE GÜZELLİKLER HAKKINDA BÂB

13 — (2833) .... : Enes ibn Mâlik (R) den : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Şüphesiz cennetde bir çarşı (toplantı yeri) vardır ki cennet ahâlîsi her cumua günü oraya gelirler. Müteâkiben şemâl rüzgârı eser de onların yüzlerine ve elbiselerine en güzel koku nevilerini serper. Bundan da cennet ehlinin güzellikleri ve cemâlleri artar da artar. Güzellik ve cemâlleri artmış olarak kendi âileleri yanına dönerler. Kendi ehilleri onlara : Vallâhi sizlerin bizden sonra güzellik ve cemâliniz daha da artmışdır derler. Onlar da onlara : Vallâhi sizler de öylesiniz. Andolsun bizden sonra sizin de güzellik ve cemâliniz muhakkak ziyâdelenmişdir derler» [4].

(٦) باب أول زمرة تدخل الجنة على صورة القمر ليلة البدر، وصفاتهم وأزواجهم

١٤ — (٢٨٣٤) حَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ وَيَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ. جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُلَيَّةَ (وَاللَّفْظُ لِيَعْقُوبَ). قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ. أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ: إِمَّا تَفَاخَرُوا وَإِمَّا تَذَاكَرُوا: الرِّجَالُ فِي الْجَنَّةِ أَكْثَرُ أَمِ النِّسَاءُ؟ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: أَوَلَمْ يَقُلْ أَبُو الْقَاسِمِ ﷺ «إِنَّ أَوَّلَ زُمْرَةٍ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ. وَالَّتِي تَلِيهَا عَلَى أَضْوَإِ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ فِي السَّمَاءِ. لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ اثْنَتَانِ. يُرَى مُخُّ سُوقِهِمَا مِنْ وَرَاءِ اللَّحْمِ. وَمَا فِي الْجَنَّةِ أَعْزَبُ»؟

(...) حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ. قَالَ: اخْتَصَمَ الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ: أَيُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ أَكْثَرُ؟ فَسَأَلُوا أَبَا هُرَيْرَةَ فَقَالَ: قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ ﷺ. بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ عُلَيَّةَ.

(6) CENNETE İLK GİRECEK ZÜMRENİN, CENNETE AYIN ONDÖRDÜNCÜ GECESİNDEKİ SÛRETİ ÜZERE GİRECEKLERİ, ONLARIN SIFATLARI VE ZEVCELERİ BÂBI

4. Her cumua günü demek, her cumua mikdârı kadar zamanda ya'nî hafta müddetinde demekdir. Çünkü orada güneş, dolayısıyle gece ve gündüz mevcûd olmadığından gerçek hafta yokdur.

Şemâl — ve *şimâl* — Kâ'benin *Hicr* semtinden esen yele denir. Hıcr Beytin şimâl tarafındadır...

Kadî Iyâd dedi ki : Bu, kıblenin arka tarafından esen rüzgârdır. Cennet rüzgârı şemâl rüzgârına hâss kılındı. Çünkü o Arablar indinde yağmur rüzgârıdır. Şâm cihetinden eserdi de onunla yağmur bulutları gelirdi. Bundan dolayı onlar Şâm tarafının bulutlarını bekler ümid ederlerdi.

14 — (2834) .... : Bize Eyyûb haber verdi: Muhammed (ibn Sîrîn) şöyle demişdir : Ya birbirlerine karşı iftihâr ve öğünme yarışı yapıyorlardı veyahut da biribirleri ile müzâkere ediyorlardı. Bu halde Muhammed (ibn Sîrîn) : Cennetde erkekler mi daha çokdur, yahut da kadınlar mı? dedi. Bunun üzerine Ebû Hureyre (R) : Ebu'l-Kasım (S) : «Cennete ilk girecek zümre cennete yüzleri ayın on dördüncü gecesindeki sûreti üzere girecekler. Bunların peşi sıra girenler de semâdaki en keskin ziyâ neşreden yıldız sûretinde geleceklerdir. Cennet ehlinden her bir kişi için iki zevce vardır. Bunlardan her birinin kemiğinin iliği (letâfetinden dolayı) etinin üstünden görünür. Ve cennetde zevcesiz kişi yokdur» buyurmadı mı? dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de Muhammed ibn Sîrîn'in : Erkeklerle kadınlar biribirleri ile, cennetde hangi cins daha çokdur? diye münâkaşa etdiler. Müteâkiben bunu Ebû Hureyre'den sordular. Bunun üzerine Ebû Hureyre : Ebu'l-Kasım (S) şöyle buyurdu... diye cevâb verdi dediğini (14 rakamlı) İbn Uleyye hadîsi gibi rivâyet etmişdir.

١٥ — (..) وحدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُالْوَاحِدِ (يَعْنِي ابْنَ زِيَادٍ) عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ
حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ » .
ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ (وَاللَّفْظُ لِقُتَيْبَةَ) قَالَا : حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عُمَارَةَ ، عَنْ أَبِي
زُرْعَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ أَوَّلَ زُمْرَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ عَلَىٰ صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ
الْبَدْرِ . وَالَّذِينَ يَلُونَهُمْ عَلَىٰ أَشَدِّ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ ، فِي السَّمَاءِ ، إِضَاءَةً . لَا يَبُولُونَ وَلَا يَتَغَوَّطُونَ وَلَا يَمْتَخِطُونَ
وَلَا يَتْفُلُونَ . أَمْشَاطُهُمُ الذَّهَبُ . وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ . وَمَجَامِرُهُمُ الْأَلُوَّةُ . وَأَزْوَاجُهُمُ الْحُورُ الْعِينُ .
أَخْلَاقُهُمْ عَلَىٰ خُلُقِ رَجُلٍ وَاحِدٍ . عَلَىٰ صُورَةِ أَبِيهِمْ آدَمَ . سِتُّونَ ذِرَاعًا ، فِي السَّمَاءِ » .

15 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Cennete ilk girecek zümrenin yüzleri, ayın on dördüncü gecesindeki sûreti gibi parlakdır. Onların ardı sıra girecek olanlar ise semâdaki en keskin ışıklı büyük yıldızın parlaklığı üzeredirler. Onlar (cennetde) bevl etmezler, pislik ve dışkı çıkarmazlar, sümkürmezler, tükürmezler. Onların cennetdeki tarakları altundur. Onların terleri miskdir. Onların buhurdanlıklarının ûdları, Hind ûdudur. Onların zevceleri el-hûru'l-îyn'dir. Onların ahlâkı bir tek adamın ahlâkı üzeredir. Onların sûreti de babaları Âdem Aleyhisselâmın sûreti üzeredir ki onun boyu altmış zırâ'dır, o semâdadır».

١٦ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ «أول زمرة تدخل الجنة من أمتي، على صورة القمر ليلة البدر. ثم الذين يلونهم على أشد نجم، في السماء، إضاءة. ثم هم بعد ذلك منازل. لا يتغوطون ولا يبولون ولا يمتخطون ولا يبزقون. أمشاطهم الذهب. ومجامرهم الألوة. ورشحهم المسك. أخلاقهم على خلق رجل واحد. على طول أبيهم آدم، ستون ذراعا».

قال ابن أبي شيبة: على خلق رجل. وقال أبو كريب: على خلق رجل. وقال ابن أبي شيبة: على صورة أبيهم.

16 — ( ) ....: Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Benim ümmetimden cennete girecek ilk zümre, ayın on dördüncü gecedeki sûreti üzeredir. Sonra onların arkasından gelecek olanlar, semâda ışığı en parlak bulunan yıldızın parlaklığı üzeredirler. Sonra cennetlikler bunların ardından bir çok menziller ve derecelerdir. Onlar (cennetde) dışkı çıkarmazlar, idrâr etmezler, sümkürmezler, tükürmezler. Onların tarakları altundur. Onların buhurdanlıklarının ûdu, Hind ûdudur. Onların terleri miskdir. Onların ahlâk bir tek adamın ahlâkı üzeredir. Vucûdları da ataları Âdem'in uzunluğu üzeredir ki o, altmış zırâ' boyundadır».

Râvî İbn Ebî Şeybe: Bir tek adamın ahlâkı üzere, şeklinde rivâyet etdi. Diğer râvî Kureyb ise: Alâ halki raculin = bir tek adamın hilkati üzere, şeklinde rivâyet etdi. Kezâ İbnu Ebî Şeybe: Atalarının sûreti üzere, demişdir [5].

---

5. Hz. Âdem'in dünyâdaki boyunun altmış zırâ' olmasını bazı âlimler uzak görerek bunu te'vîl etmeğe çalışmışlardır: Bunlara göre Âdem'in bu uzun boyu cennetdeki boyu idi. Havvâ ile yere inince yer yüzünün icâblarına göre insanın tabi'î boyuna iâde olunmuş olmaları muhtemildir. Ulvî âlemle suflî âlem arasında fark vardır. Ulvî âlemin gün mikyâsı bile başkadır: Onun bir günü, içinde bulunduğumuz âlemin BİN GÜNüne (es-Secde: 5) denkdir. Diğer bir âyetinde de ELLİ BİN SENEye denkdir (el-Meâric: 4).

Zaman, mekân, ırk değişikliklerinin insan boyu ve uzvî hayâtı üzerinde te'siri bulunduğu inkâr edilemiyen bir hakîkatdır. Bugün bile çeşitli insan gurubları arasında bu bakımdan farklar vardır: Âd kavmini târih uzun boylu insanlardan müteşekkil olarak kaydeder. Bu cihetle hadîsdeki altmış zırâ'ı te'vîl etmiyerek bir hakîkat olarak kabûl etmek de mumkindir.

(٧) باب في صفات الجنة وأهلها، وتسبيحهم فيها بكرة وعشيا

١٧ – (...) حدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . حدثنا معمر عن همام بن منبه . قال : هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها : وقال رسول الله ﷺ « أول زمرة تلج الجنة ، صورهم على صورة القمر ليلة البدر . لا يبصقون فيها ولا يمتخطون ولا يتغوطون فيها . آنيتهم وأمشاطهم من الذهب والفضة . ومجامرهم من الألوة . ورشحهم المسك ولكل واحد منهم زوجتان . يرى مخ ساقهما من وراء اللحم ، من الحسن . لا اختلاف بينهم ولا تباغض . قلوبهم قلب واحد . يسبحون الله بكرة وعشيا » .

(7) CENNETİN VE CENNETLİKLERİN SIFATLARI İLE CENNET EHLİNİN CENNETDE SABAH AKŞAM TESBÎH ETMELERİ HAKKINDA BÂB

17 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs etdikleridir dedi ve bir çok hadîsler zikretdi. Onlardan biri de şudur. Ve Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Cennete ilk girecek olan zümrenin sûretleri, ayın on dördüncü gecedeki sûreti üzeredirler. Cennetlikler, cennetde tükürmezler, sümkürmezler, dışkı çıkarmazlar. Onların cennetdeki kabları ve tarakları altundan ve gümüşdendir. Onların buhurdanlıklarının ûdları Hind ûdudur. Onların teri miskdir. Onlardan her bir kimse için iki zevce vardır. Bunlardan her birinin baldır kemiğinin iliği, letâfet ve güzellikden dolayı etinin ötesinden görünür. Cennetliklerin aralarında hiç bir ihtilâf ve hiç bir buğzlaşma yokdur. Onların kalbleri bir tek kalbdir. Onlar sabah akşam Allâh'ı tesbîh ederler».

١٨ – (٢٨٣٥) حدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم - واللفظ لعثمان - (قال عثمان : حدثنا . وقال إسحق : أخبرنا) جرير عن الأعمش ، عن أبي سفيان ، عن جابر . قال : سمعت النبي ﷺ يقول « إن أهل الجنة يأكلون فيها ويشربون ولا يتفلون ولا يبولون ولا يتغوطون ولا يمتخطون » . قالوا : فما بال الطعام ؟ قال « جشاء ورشح كرشح المسك . يلهمون التسبيح والتحميد ، كما يلهمون النفس » .

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب . قالا : حدثنا أبو معاوية عن الأعمش ، بهذا الإسناد ، إلى قوله « كرشح المسك » .

18 — (2835) .... : Câbir (ibn Abdillâh R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : Muhakkak ki cennet ahâlîsi cennetde yerler, içerler, fakat tükürmezler, bevl etmezler, dışkı çıkarmazlar ve sümkürmezler»[6]. Sahâbîler : Yenilen şeylerin hâli nasıl olur? diye sordular. Rasûlullah : «Geğirme[7] ve misk terlemesi gibi terleme olur. Onlara nefes almalarının ilhâm olunması gibi, tesbîh etmeleri ve hamd etmeleri ilhâm olunur» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de A'meş'den bu isnâd ile tâ «misk terlemesi gibi» sözüne kadar rivâyet etdi.

١٩ — (...) وحدثني الحسن بن علي الحلواني وحجاج بن الشاعر. كلاهما عن أبي عاصم. قال حسن: حدثنا أبو عاصم عن ابن جريج. أخبرني أبو الزبير؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: قال رسول الله ﷺ «يأكل أهل الجنة فيها ويشربون. ولا يتغوطون ولا يتمخطون ولا يبولون. ولكن طعامهم ذاك جشاء كرشح المسك. يلهمون التسبيح والحمد، كما يلهمون النفس».
قال وفي حديث حجاج «طعامهم ذلك».

19 — ( ) .... : Ebu'z-Zübeyr haber verdi ki, kendisi Câbir ibn Abdillâh (R) dan şöyle derken işitmişdir : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Cennet ahâlîsi cennetde yerler, içerler fakat dışkı çıkarmazlar, sümkürmezler, işemezler. Lâkin onların yediği bu yiyecekler, mi'denin dolmasından ileri gelen bir mi'de teneffüsü ya'nî geğirmekden ibâret olur ki bu, misk'in terleyib uçmasına benzer. Onlara teneffüs edib nefes almaları ilhâm olunduğu gibi tesbîh etmeleri ve hamd etmeleri ilhâm olunur».
Râvî Haccâc'ın hadîsinde «onların bu taâmı» demişdir.

---

6. Ehl Sünnetin ve müslimanların çoğunun mezhebi şudur : Cennet ahâlîsi cennetde yerler içerler, yemek içmek ve bundan başka lezzet alma ve ni'metlenme nevileri ile devamlı, sonu gelmez ve ebediyyen inkıtâa uğramaz bir ni'metlenme ile ni'metlenirler. Onların bu şeylerle ni'metlenmeleri, dünyâ ahâlisinin ni'metlenmesi hey'eti üzeredir. Şukadar ki dünyâdaki ni'metlenme ile âhiretdeki arasında lezzet husûsunda ve dünyâ ni'metlerini isimlendirmekden ve hey'etin aslından başka hiç bir vechile müşârik olmadığı nefâset husûsunda üstünlük farkı vardır. Cennetlikler cennetde bu şeyleri yerler, içerler amma onlar işemezler, dışkı çıkarmazlar, sümkürmezler, tükürmezler. Kur'ân ve sünnetin bir çok delîlleri, Muslim'in ve diğerlerinin zikretmiş oldukları bu hadîslerdir ki, cennet ni'metlerinin devâmlı olduğu ve ebediyyen kesilmeyeceği husûsuna kat'iyyen delâlet etmişlerdir (Nevevî).

7. *Cuşâ'* جشاء , ğurâb vezninde, *cuş'e*, umde vezninde geğirmeye denir. *Tecşuc* ve *tecşie* geğirmek ma'nâsınadır ki yemek ağırlığından, yahut mi'deye hava girmesinden neş'et eder. Bu mi'denin bir nevi nefes almasıdır (*Kamûs Ter.*).

٢٠ – (...) وحدثني سعيد بن يحيى الأموي. حدثني أبي. حدثنا ابن جريج. أخبرني أبو الزبير عن جابر، عن النبي ﷺ. بمثله. غير أنه قال «ويلهمون التسبيح والتكبير، كما يلهمون النفس».

20 — ( ) .... : Burada da Ebu'z-Zübeyr, Câbir'den, o da Peygamber (S) den olmak üzere yukarıki hadîs gibi haber vermişdir. Şukadar ki burada «onlara nefes almak ilhâm edildiği gibi, tesbîh etmeleri ve tekbîr etmeleri de ilhâm edilir» demişdir [8].

(٨) باب في دوام نعيم أهل الجنة، وقوله تعالى: ونودوا أن تلكم الجنة أورثتموها بما كنتم تعملون

٢١ – (٢٨٣٦) حدثني زهير بن حرب. حدثنا عبد الرحمن بن مهدي. حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت، عن أبي رافع، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. قال «من يدخل الجنة ينعم لا يبأس لا تبلى ثيابه ولا يفنى شبابه».

(8) CENNET EHLİNİN Nİ'METLERİNİN DEVÂM EDECEĞİ VE YÜCE ALLÂH'IN: «ONLARA: İŞTE YAPMAKDA DEVÂM ETDİĞİNİZ (İYİ İŞLER) SÂYESİNDE MÎRÂSCI EDİLDİĞİNİZ CENNET BUDUR, DİYE NİDÂ EDİLECEKDİR» KAVLİ HAKKINDA BÂB

21 — (2836) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Her kim cennete girerse nâz ve naîm içre hoş hâl olur. Kendisine hiç bir sıkıntı ve çetinlik isâbet etmez. Elbisesi eskimez, gençliği de bitmez».

٢٢ – (٢٨٣٧) حدثنا إسحق بن إبراهيم وعبد بن حميد (واللفظ لإسحق). قالا: أخبرنا عبد الرزاق. قال: قال الثوري: فحدثني أبو إسحق؛ أن الأغر حدثه عن أبي سعيد الخدري وأبي هريرة، عن النبي ﷺ، قال «ينادي مناد: إن لكم أن تصحوا فلا تسقموا أبدا. وإن لكم أن تحيوا فلا تموتوا أبدا. وإن لكم أن تشبوا فلا تهرموا أبدا. وإن لكم أن تنعموا فلا تبأسوا أبدا» فذلك قوله عز وجل: ونودوا أن تلكم الجنة أورثتموها بما كنتم تعملون [٧/الأعراف/٤٣].

---

8. Taberî şöyle dedi: Teneffüs etmek insan için zarûriyatdandır ve bu işde ona hiç bir meşakkat yokdur. İşte Allâh'ı zikretmek de cennet ehli üzerine böyledir. Bunun sırrı da şudur: Onların kalbleri Allah irfanı ile gözleri de ona müşâhade ile aydınlanmış, kalbleri onun mahabbeti ile dolmuşdur. Kim bir şeyi severse onu çok zikreder. Ben: Bu ni'metlenme ve lezzet alma tesbîhidir, derim.

22 — (2837) .... : Ebû Saîd Hudrî ile Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) : «Bir münâdi : Dâima sıhhatlı kalmanız ve ebediyyen hasta olmamanız sizin hakkınızdır. Dâima yaşamanız ve ebediyyen ölmemeniz sizin hakkınızdır. Dâima genç kalmanız ve ebediyyen ihtiyârlamamanız sizin hakkınızdır. Dâima ni'metler içinde hoş hâl olmanız ve ebediyyen sıkıntı ve çetinliğe ma'rûz kalmamanız sizin hakkınızdır! diye nidâ edecekdir» buyurdu. İşte bu, Azîz ve Celîl olan Allâh'ın şu kavlidir :

«Onlara : İşte yapmakda devâm ettiğiniz (iyi işler) sayesinde mîrâscı edildiğiniz cennet budur! diye nidâ edilecekdir» (el-A'râf: 43) [9].

(٩) باب فى صفة خيام الجنة، وما للمؤمنين فيها من الأهلين

٢٣ — (٢٨٣٨) حدثنا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي قُدَامَةَ (وَهُوَ الْحَارِثُ بْنُ عُبَيْدٍ) ، عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ قَيْسٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِنَّ لِلْمُؤْمِنِ فِي الْجَنَّةِ لَخَيْمَةً مِنْ لُؤْلُؤَةٍ وَاحِدَةٍ مُجَوَّفَةٍ. طُولُهَا سِتُّونَ مِيلاً . لِلْمُؤْمِنِ فِيهَا أَهْلُونَ . يَطُوفُ عَلَيْهِمُ الْمُؤْمِنُ. فَلاَ يَرَى بَعْضُهُمْ بَعْضاً » .

(9) CENNETDEKİ ÇADIRLARIN SIFATI VE ORADA MÜ'MİNLERE MAHSÛS OLAN EHİLLER HAKKINDA BÂB

23 — (2838) .... : Abdullah ibn Kays (R) dan, Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Muhakkak cennetde mu'min için içi boşaltılmış bir tek inciden bir çadır vardır. Onun boyu altmış mildir. Onun içinde mu'mine mahsûs bir çok ehiller vardır ki mu'min kişi onları dolaşıb ziyâret eder, fakat onlar biribirlerini görmezler» [10].

---

9. Mîrâsda ölüden diriye bir intikâl ma'nâsı bulunduğundan buradaki mîrâs ekseriyetle *«fulân şey sana şeref îrâs eder»* ta'bîrinde olduğu gibi mutlak i'tâ ma'nâsıyle tefsîr olunmak daha zâhir görülmüşdür. Fakat bir hadîsde şöyle vârid olmuşdur : «Hiç bir kâfir ve hiç bir mu'min yokdur ki hem cennetde, hem nârda bir menzili olmasın. Ve binâenaleyh cennet ehli cennete, nâr ehli nâra dâhil oldukları zaman cennet, nâr ehline kaldırılır, gösterilir. Oradaki menzillerine bakarlar ve kendilerine : İşte siz Allah'a tâatla amel etmiş olsaydınız, bunlar sizin menzilleriniz idi denilir. Sonra ey cennet ehli! Haydi amelleriniz sebebiyle siz bunlara vâris oldunuz denilir. Binâenaleyh onların menzilleri cennet ehli arasında taksîm edilir» (*Hak Dîni*, III, 2116).

10. Âyet meâli :

«İçlerinde güzel huylu güzel yüzlü kadınlar vardır. Şimdi Rabbınızın hangi ni'metlerini yalan sayabilirsiniz? Çadırlar içinde perde ehli hûrîler vardır. Şimdi Rabbınızın hangi ni'metlerini yalan sayabilirsiniz? Bunlara onlardan evvel ne bir insan ne de bir cinn dokunmamışdır» (er-Rahmân: 70-74).

Şüphe yok ki bunlar cennet meskenlerinin safâsını tasvîr için birer temsîldir. Râzıy der ki : *«Çadırlar içinde maksûr hûrîler vardır»* (er-Rahmân : 72) kavli hûrîlerin azametine işâretdir. Çünkü onlar hacr ve hapis sûretiyle hasrolunmuş değiller. Kendileri için husûsî çadırlar kurulduğuna ve üzerlerine örtüler salındığına işâret olunmuşdur. Ahşâbdan oda gibi çadır, adamın yatak odasıdır. Hatta Arab kıldan olan beyte

٢٤ — (...) وحدثني أبو غسان المسمعي. حدثنا أبو عبد الصمد. حدثنا أبو عمران الجوني عن أبي بكر بن عبد الله بن قيس، عن أبيه؛ أن رسول الله ﷺ قال «في الجنة خيمة من لؤلؤة مجوفة عرضها ستون ميلا. في كل زاوية منها أهل. ما يرون الآخرين. يطوف عليهم المؤمن».

24 — ( ) .... : Abdullah ibn Kays (R) dan; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Bir hakîkatdır ki cennetde içi boşaltılmış inciden bir çadır vardır. Bunun eni altmış mil mesâfe devâm eder. Bunun her bir köşesinde bir âile bulunur ki onlar başkalarını göremezler. Mü'min kişi onları dolaşıb ziyâret eder».

٢٥ — (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يزيد بن هرون. أخبرنا همام عن أبي عمران الجوني، عن أبي بكر بن أبي موسى بن قيس، عن أبيه، عن النبي ﷺ قال «الخيمة درة. طولها في السماء ستون ميلا. في كل زاوية منها أهل للمؤمن. لا يراهم الآخرون».

25 — ( ) .... : Abdullah ibn Kays ya'nî Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) den; Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Çadır, (içi boşaltılmış) bir incidir. Semâda uzunluğu altmış mildir. Her köşesinde mu'minin bir ehli vardır. Diğerleri onları görmezler».

(١٠) باب ما في الدنيا من أنهار الجنة

٢٦ — (٢٨٣٩) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو أسامة وعبد الله بن نمير وعلي بن مسهر عن عبيد الله بن عمر. ح وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا محمد بن بشر. حدثنا عبيد الله عن خبيب بن عبد الرحمن، عن حفص بن عاصم، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «سيحان وجيحان، والفرات والنيل، كل من أنهار الجنة».

(10) DÜNYADAKİ CENNET NEHİRLERİ BÂBI

26 — (2839) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S):

---

hayme ya'nî çadır tesmiye eder. Çünkü ikâmet için hazırlanmışdır. Bu tesbit olundukdan sonra şunu da söyliyelim ki iş bu «*maksûrâtun fi'l-hiyâm*» kavli, gâyet latîf bir ma'nâya işâret eder. Şöyle ki : Cennetde mu'min bir şey için harekete muhtâc olmaz. Eşyâ ona hareket eder. Binâenaleyh o hareket etmeden ona yiyecek, içecek gelir. Arzu etdikleri şeylerle üzerlerine dolaşır. Hûrîler evlerde bulunurlar. Murâd etdikleri vakıt mu'minlere intikâlleri sırasında çadırlarla götürülürler. Mü'minlerin köşkleri vardır. Hûrîler o çadırlardan o köşklere inerler» (*Hak Dînî*, VI. 4693).

«Seyhân, Ceyhân, Furât ve Nîl bunların her biri cennet nehirlerindendir» buyurdu [11].

(١١) باب يدخل الجنة أقوام، أفئدتهم مثل أفئدة الطير

٢٧ — (٢٨٤٠) حدثنا حجاج بن الشاعر. حدثنا أبو النضر، هاشم بن القاسم الليثي. حدثنا إبراهيم (يعني ابن سعد). حدثنا أبي عن أبي سلمة، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، قال «يدخل الجنة أقوام أفئدتهم مثل أفئدة الطير».

(11) «CENNETE BİR TAKIM KAVİMLER GİRER Kİ ONLARIN KALBLERİ KUŞLARIN KALBLERİ GİBİDİR» HADÎSİ BÂBI

27 — (2840) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir) : Peygamber (S) : «Cennete bir takım kavimler girer ki onların kalbleri, kuşların kalbleri gibidir» buyurdu [12].

٢٨ — (٢٨٤١) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن همام بن منبه. قال: هذا ما حدثنا به أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال رسول الله ﷺ «خلق الله عز وجل آدم على صورته. طوله ستون ذراعا. فلما خلقه قال: اذهب فسلم على أولئك النفر. وهم نفر من الملائكة جلوس. فاستمع ما يجيبونك. فإنها تحيتك وتحية ذريتك. قال فذهب فقال: السلام عليكم. فقالوا: السلام عليك ورحمة الله. قال فزادوه: ورحمة الله. قال فكل من يدخل الجنة على صورة آدم. وطوله ستون ذراعا. فلم يزل الخلق ينقص بعده حتى الآن».

28 — (2841) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu kitâb, Ebû Hu-

11. İyi bil ki : Seyhân ve Ceyhân, Seyhûn ve Ceyhûn'dan başkadır. Hadîsde cennet nehirlerinden olarak zikredilen Seyhân ve Ceyhân Tarsûs ve Misis şehirlerinin yakınında Akdeniz'e dökülen iki nehirdir. Ceyhûn ile Seyhûn ise Horasan'ın ötesinde Belh şehrinin yanında iki büyük nehirdir. Nîl, Mısır'da; Furât, Irak'dadır. Bu nehirlerin cennet sularından olmasına gelince : Bunda Kadî Iyâd'ın zikretdiği iki te'vîl vardır : Biri, iymân bu nehirlerin geçdiği memleketlere yayılacakdır. Yahut bu nehirlerin sularıyle gıdâlalananlar nihâyet cennete gireceklerdir demekdir. İkincisi, — ki esah olan budur — bunlar zâhiri üzeredir. Bunların maddesi cennetdendir. Cennet ise mahlûkdur ve sünnet ehline göre bugün mevcûddur. Muslim, KİTÂBU'L-İYMÂN, *bâbu'l-Isrâ*, 264 (164) rakamlı hadîsde «Furât ve Nîl cennetden çıkarlar» diye zikretmişdir. Buhârî ise «sidrenin dibinden» diye zikretmişdir (Nevevî).

12. Rikkatda ve za'fda kuş kalbi gibi olan demekdir. Yahud korkmada ve heybet duymada kalbleri kuş kalbi gibi olan demekdir. Çünkü hayvanlar içinde en korkulu ve endişelisi kuşlardır. Nitekim Allah âlimler hakkında da : *«Allah'dan kulları içinde ancak âlim olanlar korkar»* (Fâtır: 28) buyurmuşdur. Burada maksad, kalblerine korku gâlib olmuş kavimler demekdir. Murâd, Allah'a mütevekkil olanlardır da denilmişdir (Nevevî).

reyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs ettikleridir dedi ve bir çok hadîsler zikretdi. Onlardan biri şudur: Keza Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Azîz ve Celîl olan Allah Âdemi kendi sûreti üzere yaratdı[13]. Onun boyu altmış zirâ'dır. Âdem'in hilkatını tamamladığı zaman ona:

— Haydi git de şu oturmakda olan melekler topluluğuna selâm ver. Ve onların senin selâmını nasıl karşılayacaklarını iyi dinle. Çünkü bu, hem senin, hem de (senden sonra) senin zürriyetinin selâmlaşma (numûne) sidir buyurdu. Bunun üzerine Âdem gitdi ve melekler topluluğuna:

— ESSELÂMU ALEYKUM (= esenlik üzerinize olsun) dedi. Onlar da:

— ESSELÂMU ALEYKE VE RAHMETULLAHİ (= esenlik ve Allâh'ın rahmeti senin üzerine olsun) diye karşıladılar. Ve selâmlarına «VE RAHMETULLAHİ» cümlesini ziyâde etdiler[14]. (Âdem, beşerin atası

---

13. Kitâbu Mukaddes'de *Tekvin* bahsinde de böyle yazılıdır: I, 27. Bu, Cenâb-ı Hakkın işitme, görme, konuşma, dileme, bilme, yaratma... gibi sıfatlarının, güneşin suda aksetmesi gibi insanlarda da mevcûd oluşu ma'nâsınadır. Şüphesiz insan da bir nisbetde bu sıfatların tecellîsine mazhar olmuşdur. Diğer mahlûkata nisbetle bu sıfatlar insanda daha yüksek bir derecededir (Hamîdullah, Hemmâm İbn Münebbih'in Sahîfesi, 58 rakamlı hadîs hâşiyesi).

 «Allah Âdem'i kendi sûretinde yaratdı» cümlesinde sûretindeki zamir, Âdem'e râci olursa: Allah Âdem'i rahim tavırlarına tâbi' olmaksızın şu görülen hey'etinde yaratdı demek olur. Zamir Allâh'a râci olursa, bu izâfet teşrîf ve tekrîm izâfeti olur ve: Allah Âdem'i kendi hüsnü cemâlinde benzeri bulunmamak sûretiyle yaratdı demek olur.

14. Bu, selâmlaşmanın ilk meşrû' olduğu ve ebedî kılındığı şekildir. Dünyâda da bu selâmlaşmayı kullanmakla vazifeliyiz: «*Bir selâm ile selâmlandığınız zaman siz ondan daha güzeli ile selâmı alın veya onu ayni ile karşılayın. Şüphesiz ki Allah her şeyin hisâbını hakkıyla arıyandır*» (en-Nisâ: 86).

 SELÂM, Yüce Allâh'ın güzel isimlerindendir. SELÂM her selâmetin menbaı ve masdarıdır. Kendisi aybdan, kusûrdan, eksiklikden fena ve zevâlden hâsılı her muhâtaradan sâlim olduğu gibi, selâmet umulan, selâmet arıyanları selâmete erdirecek olan da odur. Kur'ân'da *on iki* yerde yüce Allah mu'mine selâm vermişdir. Şu halde selâm, Allâh'ın, mu'minlerin, meleklerin ve cennetliklerin kullandığı en güzel ve en câmialı bir tahiyye duâsıdır. Kur'ânda selâm ile ilgili ba'zı âyet meâlleri:

 «*Âyetlerimize iymân edenler sana geldiği zaman de ki: SELÂM sizlere. Rabbınız kendi üzerine (şu) rahmeti yazdı: İçinizden kim bilmeyerek bir fenalık yapıb da sonra arkasından tevbe etmiş ve düzelmiş ise şüphesiz ki o, çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir*» (el-En'âm: 54).

 «*İki taraf arasında bir perde ve A'râf üzerinde de her birini sîmâlarıyle tanıyacak ricâl vardır ki onlar henüz oraya* (cennete), *girmemiş, fakat onlar girmeyi şiddetle arzu eder olarak cennet yârânına: SELÂMUN ALEYKUM diye nidâ ederler*» (el-A'râf: 46).

 «*İymân edib de güzel güzel amellerde bulunanlar, onların Rabbı, iymânları sebebiyle, kendilerini altlarından ırmaklar akan o ni'met dolu cennetlerdeki saâdetlere erdirir. Bunların oradaki duâları: Yâ Allah! Seni tesbîh ve tenzîh ederiz, sözüdür. Oradaki tahiyyeleri SELÂMdır. Duâlarının sonu da: ELHAMDU LİLLÂHİ RABBİ'L-ÂLEMÎN* (= hamd olsun kâinâtın Rabbı olan Allah'a) dır» (Yûnus: 9-10).

 «*Sabretdiğiniz şeylere mukâbil sizlere SELÂM* (ve selâmet). *Dârın ne güzel sonucudur bu!*» (er-Ra'd: 24).

 «*Ki bunlar meleklerin pâk ve âsûde olarak canlarını alacakları kimselerdir. SELÂM*

olduğu için) cennete her giren kişi Âdem'in (bu güzel) sûretinde girecekdir. Onun boyu altmış zırâ'dır. Âdem'in kendisinden sonra gelen torunları şimdiye kadar onun vucûd güzelliğinden birer parçasını gaybetmeğe devâm etdiler» [15].

(١٢) باب فى شدة حر نار جهنم، وبعد قعرها، وما تأخذ من المعذبين

٢٩ — (٢٨٤٢) حدثنا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ . حَدَّثَنَا أَبِي عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ خَالِدٍ الْكَاهِلِيِّ ، عَنْ شَقِيقٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يُؤْتَى بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لَهَا سَبْعُونَ أَلْفَ زِمَامٍ . مَعَ كُلِّ زِمَامٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَجُرُّونَهَا » .

(12) CEHENNEM ATEŞİNİN HARÂRETİNİN ŞİDDETİ, DİBİNİN UZAKLIĞI VE AZÂB EDİLENLERDEN NE MİKDÂR YAKALAYACAĞI HAKKINDA BÂB

29 — (2842) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «O gün cehenneme yetmiş bin bağlıyacak bağ, (ya'nî bağlanmış cehennemlik) getirilir. Her bir bağ ile beraber yetmiş bin de melek vardır ki onları çeker sürüklerler».

٣٠ — (٢٨٤٣) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الْحِزَامِيَّ) عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « نَارُكُمْ هٰذِهِ ، الَّتِي يُوقِدُ ابْنُ آدَمَ ، جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنْ حَرِّ جَهَنَّمَ » . قَالُوا : وَاللهِ ! إِنْ كَانَتْ لَكَافِيَةً ، يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ « فَإِنَّهَا فُضِّلَتْ عَلَيْهَا بِتِسْعَةٍ وَسِتِّينَ جُزْءًا . كُلُّهَا مِثْلُ حَرِّهَا » .

(...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ . عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمِثْلِ حَدِيثِ أَبِي الزِّنَادِ . غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ « كُلُّهُنَّ مِثْلُ حَرِّهَا » .

(ve selâmet) *size. İşlemekde devâm etdiğiniz iyi işlerin karşılığı olmak üzere girin cennete derler»* (en-Nahl: 32).

«Rablarından korkanlar ise fevc fevc cennete sevk edildi. Nihâyet oraya varıb kapuları açılınca bekçileri şöyle derler: SELÂM size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedî kalmak üzere girin buraya! (ez-Zumer: 73).

15. Bir çok garblı modern biyoloji âlimleri de bu görüşdedirler. Herbert Kühn, Das Erwachen der Menscheit (s. 14) adlı eserinde şöyle der: Carl Von Linne dahi şu kanâatda idi ki Âdem ile Havva, dev vucûdlu idiler. Nesilden nesile insan bedeninin eksilmesi, küçülmesi maişet vâsıtalarının azlığından ileri gelmekdedir (Hamidullah, Hemmâm ibn Münebbih'in Sahîfesi, 58 rakamlı hadis hâşiyesi).

30 — (2843) .... : Ebû Hureyre (R) den : Peygamber (S) : «Siz Âdem oğullarının yakmakda olduğunuz şu (dünyâ) ateşiniz cehennem ateşinin yetmiş cüz'ünden bir parçadır» buyurdu. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah! Vallâhi dünyâ ateşi (kâfirlere azâb etmeğe) muhakkak kâfî gelir dediler. Rasûlullah : «Cehennem âteşi dünyâ ateşleri üzerine altmış dokuz derece daha fazla kılındı. Bunların her birinin harâreti bütün dünyâ ateşinin harâreti gibidir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki Ebu'z-Zinâd hadîsi gibi rivâyet etdi. Ancak burada müennes cemi zamiri ile «onların her birinin harareti, bütün dünyâ ateşinin harâreti gibidir» demişdir.

٣١ — (٢٨٤٤) حدثنا يحيى بن أيوب. حدثنا خلف بن خليفة. حدثنا يزيد بن كيسان عن أبي حازم، عن أبي هريرة، قال: كنا مع رسول الله ﷺ. إذ سمع وجبة. فقال النبي ﷺ «تدرون ما هذا؟» قال قلنا: الله ورسوله أعلم. قال «هذا حجر رمي به في النار منذ سبعين خريفا. فهو يهوي في النار الآن، حتى انتهى إلى قعرها».

(...) وحدثناه محمد بن عباد وابن أبي عمر. قالا: حدثنا مروان عن يزيد بن كيسان، عن أبي حازم، عن أبي هريرة، بهذا الإسناد. وقال «هذا وقع في أسفلها، فسمعتم وجبتها».

31 — (2844) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Bir gün Rasûlullah'ın beraberinde idik. Ansızın bir düşme sesi işitdi. Bunun üzerine Peygamber (S) : «Bu nedir, biliyor musunuz?» diye sordu. Biz : Allah ve Rasûlü en iyi bilendir dedik. «Bu, cehennem içine atılmış bir taşdır ki yetmiş sonbahardan beri yol almakdadır. Şimdi o cehennemin içine uzandı ve nihâyet dibine varıb dayandı» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de, Ebû Hureyre bu isnâdla rivâyet etdi ve : «İşte bu, cehennemin aşağısına (ya'nî dibine) düşen bir taşdır» demişdir.

٣٢ — (٢٨٤٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يونس بن محمد. حدثنا شيبان بن عبد الرحمن. قال: قال قتادة: سمعت أبا نضرة يحدث عن سمرة؛ أنه سمع نبي الله ﷺ يقول «إن منهم من تأخذه النار إلى كعبيه. ومنهم من تأخذه إلى حجزته. ومنهم من تأخذه إلى عنقه».

32 — (2845) .... : Semure (R), Allâh'ın Peygamberi (S) şöyle buyururken işitmişdir: «Onlardan kimi vardır ki, ateş onu iki topuğuna kadar yakalar. Kimi de vardır ki, ateş beline kadar yakalar. Kimi de vardır ki ateş boynuna kadar yakalar».

٣٣ – (...) حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ زُرَارَةَ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ (يَعْنِي ابْنَ عَطَاءٍ) عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا نَضْرَةَ يُحَدِّثُ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «مِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ النَّارُ إِلَى كَعْبَيْهِ. وَمِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ النَّارُ إِلَى رُكْبَتَيْهِ. وَمِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ النَّارُ إِلَى حُجْزَتِهِ. وَمِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ النَّارُ إِلَى تَرْقُوَتِهِ».

(...) حَدَّثَنَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا رَوْحٌ. حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَجَعَلَ - مَكَانَ حُجْزَتِهِ - حِقْوَيْهِ.

33 — ( ) .... : Semuretu'bnu Cundeb (R) den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Onlardan kimi vardır ki, ateş onu iki topuğuna kadar yakalar. Kimi vardır ki onu dizlerine kadar yakalar. Kimi vardır ki, ateş onu beline kadar yakalar. Kimi de vardır ki ateş onu boynuna kadar yakalayıb yakar».

( ) .... : Burada Saîd de bu isnâdla rivâyet etdi. Ve bu, — huczetihî (= izâr ve don bağlanacak mekân) yerine — hıkveyhi (= izâr bağlama yeri) demişdir.

(١٣) باب النار يدخلها الجبارون، والجنة يدخلها الضعفاء

٣٤ – (٢٨٤٦) حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «احْتَجَّتِ النَّارُ وَالْجَنَّةُ. فَقَالَتْ هَٰذِهِ: يَدْخُلُنِي الْجَبَّارُونَ وَالْمُتَكَبِّرُونَ. وَقَالَتْ هَٰذِهِ: يَدْخُلُنِي الضُّعَفَاءُ وَالْمَسَاكِينُ. فَقَالَ اللهُ، عَزَّ وَجَلَّ، لِهَٰذِهِ: أَنْتِ عَذَابِي أُعَذِّبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ (وَرُبَّمَا قَالَ: أُصِيبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ) وَقَالَ لِهَٰذِهِ: أَنْتِ رَحْمَتِي أَرْحَمُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ. وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْكُمَا مِلْؤُهَا».

(13) «CEHENNEM CEBBÂRLARIN GİRECEĞİ, CENNET İSE ZAÎFLERİN (YA'NÎ MUTÎ'LERİN) GİRECEĞİ YERDİR» BÂBI

34 — (2846) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Ateşle, cennet münâkaşa etdiler. Cehennem: Bana cebbârlar ve mütekebbirler girer dedi. Cennet: Bana zaîfler ve miskinler

girer dedi. Azîz ve Celîl olan Allah cehenneme: Sen benim azâbımsın. Dileyeceğim kimselere seninle azâb ederim buyurdu. (Belki de: Dileyeceğim kimselere seninle musîbet yağdırırım demişdir). Cennetde: Sen benim rahmetimsin. Dileyeceğim kimselere seninle merhamet ederim. İkinizden herbirinize dolusu vardır buyurdu».

٣٥ — (...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا شَبَابَةُ . حَدَّثَنِي وَرْقَاءُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « تَحَاجَّتِ النَّارُ وَالْجَنَّةُ . فَقَالَتِ النَّارُ : أُوثِرْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَالْمُتَجَبِّرِينَ . وَقَالَتِ الْجَنَّةُ : فَمَالِي لَا يَدْخُلُنِي إِلَّا ضُعَفَاءُ النَّاسِ وَسَقَطُهُمْ وَعَجَزُهُمْ . فَقَالَ اللهُ لِلْجَنَّةِ : أَنْتِ رَحْمَتِي ، أَرْحَمُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي . وَقَالَ لِلنَّارِ : أَنْتِ عَذَابِي ، أُعَذِّبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي . وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْكُمْ مِلْؤُهَا . فَأَمَّا النَّارُ فَلَا تَمْتَلِئُ . فَيَضَعُ قَدَمَهُ عَلَيْهَا . فَتَقُولُ : قَطْ قَطْ . فَهُنَالِكَ تَمْتَلِئُ . وَيُزْوَى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ » .

(...) حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَوْنٍ الْهِلَالِيُّ . حَدَّثَنَا أَبُو سُفْيَانَ (يَعْنِي مُحَمَّدَ بْنَ حُمَيْدٍ) عَنْ مَعْمَرٍ ، عَنْ أَيُّوبَ ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « احْتَجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ » . وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ أَبِي الزِّنَادِ .

35 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle söylemişdir: «Cehennem ve cennet münâkaşa etdiler. Cehennem: Ben mütekebbirlere ve mütecebbirlere tercîh olundum dedi. Cennet de: Neye bana ancak insanların zaîfleri, hakîr görülenleri ve âcizleri giriyor? dedi. Yüce Allah da cennete: Sen benim rahmetimsin, ben seninle kullarımdan dilediğime rahmet ederim buyurdu. Cehenneme de: Sen benim azâbımsın. Ben seninle kullarımdan dilediğime azâb ederim. Her birinize de dolusu var, buyurdu. Amma cehennem dolmak bilmez. Nihâyet Allah ayağını onun üzerine koyar, o da: Yetişir, yetişir! der. İşte o zaman cehennem dolar ve bazısı, bazısına büzülür».

( ) .... : Buradaki râvî de İbn Sîrîn'den, o da Ebû Hureyre'den, Peygamber: «Cennet ve cehennem münâkaşa etdiler...» buyurdu diyerek rivâyet ettiği hadîsin tamâmını (35 rakamlı) Ebu'z-Zinâd hadîsi tarzında rivâyet etmişdir.

٣٦ — (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ . قَالَ : هَٰذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا : وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « تَحَاجَّتِ

الْجَنَّةُ وَالنَّارُ. فَقَالَتِ النَّارُ: أُوثِرْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَالْمُتَجَبِّرِينَ. وَقَالَتِ الْجَنَّةُ: فَمَالِي لَا يَدْخُلُنِي إِلَّا ضُعَفَاءُ
النَّاسِ وَسَقَطُهُمْ وَغِرَّتُهُمْ؟ قَالَ اللهُ لِلْجَنَّةِ: إِنَّمَا أَنْتِ رَحْمَتِي أَرْحَمُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي. وَقَالَ لِلنَّارِ:
إِنَّمَا أَنْتِ عَذَابِي أُعَذِّبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي. وَلِكُلٍّ وَاحِدَةٍ مِنْكُمَا مِلْؤُهَا. فَأَمَّا النَّارُ فَلَا تَمْتَلِئُ،
حَتَّى يَضَعَ اللهُ، تَبَارَكَ وَتَعَالَى، رِجْلَهُ. تَقُولُ: قَطْ قَطْ قَطْ. فَهُنَالِكَ تَمْتَلِئُ. وَيُزْوَى بَعْضُهَا إِلَى
بَعْضٍ. وَلَا يَظْلِمُ اللهُ مِنْ خَلْقِهِ أَحَدًا. وَأَمَّا الْجَنَّةُ فَإِنَّ اللهَ يُنْشِئُ لَهَا خَلْقًا».

(٢٨٤٧) وحدّثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ
الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «احْتَجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ» فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ. إِلَى قَوْلِهِ
«وَلِكِلَيْكُمَا عَلَيَّ مِلْؤُهَا» وَلَمْ يَذْكُرْ مَا بَعْدَهُ مِنَ الزِّيَادَةِ.

36 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih : B , Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs etdikleridir dedi ve bir çok hadîsler zikretdi. Onlardan biri de' şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Cennetle cehennem biribirleriyle şöyle münâkaşa etdiler : .ehennem : Ben kibirli ve zorlu kimselere tahsîs olundum dedi. Cenne de : Bana ne oldu ki bana insanların zaîfleri, düşkünleri ve çabuk inanıb kanan gâfillerinden başkası girmiyor? dedi [16]. Allah da cennete hitâben : Sen benim sırf rahmetimsin. Ben kullarımdan rahmet etmek dilediğim kimselere rahmetimi seninle ızhâr ederim buyurdu. Cehenneme de : Şüphesiz sen de benim sırf azâbımsın. Kullarımdan azâb etmek istediğim kimselere seninle azâb ederim. Sizin herbiriniz için dolmak hakkı vardır buyurdu. Fakat cehenneme gelince o dolmak bilmez. Nihâyet Pâk ve Yüce olan Allâh ayağını

16. el-ğarru, el-ğurûru, el-ğırretu: Bir adamı bâtıl ve beyhûde nesneye tama' etdirmekle aldatmak ma'nâsınadır. el-ğırretu, el-ğarîru: Dünyâ işlerine tecrübesi olmayan adama denir ki çok kerre âlemin hallerine ıttılâı olmayıb, sâdedil bulunduğu için çabuk aldanır ve her ne söylenirse inanır olur (*Kamûs Ter*).

Kadî Iyâd der ki : Bunun ma'nâsı, iymân ehlinden büyük kütle ve ekseriyetdir ki bunlar sünneti iyice kavrayıb belleyemezler. Bu sebebden üzerlerine fitne girer. Yahut da onları bid'ata ve diğer işlere sokar. Bununla beraber kendileri iymânda sâbit ve i'tikâdları sahîh olanlardır. Bunlar mu'minlerin ekseriyetidir. Ve cennet ehlinin çoğunluğu da bunlardır. Amma ârifler, âmil âlimler, iyi kişiler ve çok ibâdet edenlere gelince bunlar azdırlar. Bunlar yüksek derecelerin sâhibleridirler (Nevevî).

Bu hadîslerdeki zaîflere, Allâh'a itâatlı olanlar ma'nâsı da verilmişdir.

Bir hadîs meâli : Sa'd ibn Ebî Vakkas (R) dedi ki; Rasûlullah (S) : «Sizler ancak zaîflerinizin duâsı sâyesinde yardım ediliyor ve rızıklandırılıyorsunuz» buyurdu (*Buhârî, el-Cihâd ve's-siyer, men isteâne bi'd-duâfâ' ve's-sâlihîn fi'l-harb*, IV 104 -105).

koyar (kahr ve tezlîl eder)[17] o da : Yetişir, yetişir, yetişir! der. İşte o zaman cehennem dolar ve bazısı bazısına büzülüb toplanır. (Cehennemi doldurmakla) Allah halkdan hiç bir kimseye zulm etmez. Cennete gelince Allah onun (boşluklarını doldurmak) için yeniden bir takım halk yaradır».

(2847) .... : Buradaki râvî ise Ebû Saîd Hudrî'nin : Rasûlullah (S) : «Cennet ve cehennem münâkaşa etdiler...» buyurdu dediğini «her ikinizi doldurmak bana âiddir» kavline kadar yukarıki Ebû Hureyre hadîsi tarzında zikretmiş fakat bundan sonraki ziyâdeyi zikretmemişdir.

٣٧ — (٢٨٤٨) حدثنا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ . حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنْ قَتَادَةَ . حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ؛ أَنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ تَقُول : هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ، حَتَّىٰ يَضَعَ فِيهَا رَبُّ الْعِزَّةِ ، تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ . قَدَمَهُ . فَتَقُولُ : قَطِ قَطِ ، وَعِزَّتِكَ . وَيُزْوَىٰ بَعْضُهَا إِلَىٰ بَعْضٍ » .

(...) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ . حَدَّثَنَا أَبَانُ بْنُ يَزِيدَ الْعَطَّارِ . حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمَعْنَىٰ حَدِيثِ شَيْبَانَ .

37 — (2848) .... : Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etdi ki : Allâh'ın Peygamber'i (S) şöyle buyurmuşdur : «Cehennem dâima : Daha ziyâde var mı? der durur. Nihâyet ızzetin Rabbı Pâk ve Yüce Allâh ona ayağını koyar. Bunun üzerine cehennem : İzzetine yemîn ederim ki yetişir, yetişir! der ve bazısı, bazısına dürülür».

( ) .... : Buradaki râvî de yine Katâde'den, o da Enes ibn Mâlik'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki Şeybân hadîsi tarzında rivâyet etmişdir.

٣٨ — (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الرُّزِّيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ ، فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ : يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ [٥٠/ق/٣٠] فَأَخْبَرَنَا عَنْ سَعِيدٍ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ « لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ يُلْقَىٰ فِيهَا وَتَقُولُ : هَلْ مِنْ مَزِيدٍ . حَتَّىٰ يَضَعَ رَبُّ الْعِزَّةِ فِيهَا قَدَمَهُ . فَيَنْزَوِي بَعْضُهَا إِلَىٰ بَعْضٍ وَتَقُولُ : قَطِ قَطِ . بِعِزَّتِكَ وَكَرَمِكَ . وَلَا يَزَالُ فِي الْجَنَّةِ فَضْلٌ حَتَّىٰ يُنْشِئَ اللهُ لَهَا خَلْقًا ، فَيُسْكِنَهُمْ فَضْلَ الْجَنَّةِ » .

17. Bu hadîs, meşhûr olan sıfat hadîslerindendir, ya'nî müteşâbihlerdendir. Bunda âlimlerin ihtilâfı iki mezheb üzeredir. Biri, selef cumhûrunun ve kelâmcılardan bir tâifenin şu kavlidir : Bunun te'vîli hakkında kelâm edilmez. Biz bunun Allah'ın murâdı üzere hakk olduğuna inanıyoruz. Bunun kendisine lâyık bir ma'nâsı vardır. Zâhiri maksûd değildir. İkincisi, kelâmcılar cumhûrunun kavlidir : Bu, kendisine lâyık şekilde te'vil edilir görüşüdür.

38 — ( ) Bize Muhammed ibn Abdillâh Ruzzî tahdîs etdi. Bize Abdu'l-Vehhâb ibn Atâ, Azîz ve Celîl olan Allâh'ın : **«O gün ki cehenneme, dolduh mu? diyeceğiz. 'O, daha ziyâde var mı? diyecek»** (Kaf: 30) kavli hakkında tahdîs etdi ve bize Saîd'den, o da Katâde'den, o da Enes ibn Mâlik (R) den haber verdi ki : Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Cehennem dâima içine atılır durur ve atıldıkca, daha ziyâde var mı? der. Tâ Rabbu'l-ızzet, ona ayağını koyuncaya kadar. O vakıt bazısı bazısına büzülür de: İzzetin ve keremin hakkı için yetişir, yetişir! der. Cennetde de dâima bir fazlalık bulunur. Tâ Allah onun için bir halk ihşâ edib de onları cennetin fazlasında iskân edinceye kadar».

٣٩ — (...) حدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا عَفَّانُ . حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ) . أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ قَالَ : سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، قَالَ « يَبْقَى مِنَ الْجَنَّةِ مَا شَاءَ اللهُ أَنْ يَبْقَى . ثُمَّ يُنْشِئُ اللهُ تَعَالَى لَهَا خَلْقًا مِمَّا يَشَاءُ » .

39 — ( ) .... : Sâbit haber verib dedi ki : Ben Enes (R) den işittim şöyle diyordu : «Cennetden Allah'ın bırakmak istediği mikdâr yer kalır. Sonra Yüce Allâh onun için dileyeceği bir mahlûk inşâ eder».

٤٠ — (٢٨٤٩) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ (وَتَقَارَبَا فِي اللَّفْظِ) . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يُجَاءُ بِالْمَوْتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُ كَبْشٌ أَمْلَحُ (زَادَ أَبُو كُرَيْبٍ) فَيُوقَفُ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ (وَاتَّفَقَا فِي بَاقِي الْحَدِيثِ) فَيُقَالُ : يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ ! هَلْ تَعْرِفُونَ هَٰذَا ؟ فَيَشْرَئِبُّونَ وَيَنْظُرُونَ وَيَقُولُونَ : نَعَمْ . هَٰذَا الْمَوْتُ . قَالَ وَيُقَالُ : يَا أَهْلَ النَّارِ ! هَلْ تَعْرِفُونَ هَٰذَا ؟ قَالَ فَيَشْرَئِبُّونَ وَيَنْظُرُونَ وَيَقُولُونَ : نَعَمْ . هَٰذَا الْمَوْتُ . قَالَ فَيُؤْمَرُ بِهِ فَيُذْبَحُ . قَالَ ثُمَّ يُقَالُ : يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ ! خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ . وَيَا أَهْلَ النَّارِ ! خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ » قَالَ ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ [١٩/مريم/٣٩] وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى الدُّنْيَا .

40 — (2849) Bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ile Ebû Kureyb (lafızlar biribirine yakın olarak) tahdîs edib şöyle dediler: Bize Ebû Muâviye, A'meş'den, o da, Ebû Sâlih'den tahdîs etdi. Ebû Saîd (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Kıyâmet günü (cennet ehli, cennete; cehennemlikler de cehenneme ayrıldıkdan sonra) ölüm, aklı karalı alaca bir koyun sûretınde olarak getirilir. (Ebû Kureyb şunu ziyâde etdi:) Cennet ile cehennem arasında durdurulur. (İki râvî de, hadîsin geri kalan

kısmında ittifâk etmişlerdir). Müteâkiben : Ey cennet ahâlîsi! Sizler bunu tanıyor musunuz? denilir. Cennetlikler hemen boyunlarını uzadıb başlarını ona doğru kaldırırlar ve ona (o koyuna) bakarlar. Ve cennet ahâlîsi : Evet, tanıyoruz, bu ölümdür derler. Sonra : Ey cehennem ahâlîsi! Sizler bunu tanıyor musunuz? diye sorulur. Onlar da başlarını kaldırarak bakarlar ve : Evet tanıyoruz, bu ölümdür derler. Bunu ta'kîben koyun sûretindeki ölümün (cennetle cehennem arasında) kesilmesi emrolunur ve derhal boğazlanır. Bundan sonra : Ey cennet halkı! Cennetde ebedî yaşıyacaksınız, artık ölüm yokdur. Ve ey cehennem halkı! Sizler de karargâhınızda ebedîsiniz, artık ölüm yokdur denilir». Bundan sonra Rasûlullah şu âyeti okudu : **«Sen onları ilâhî emrin yerini bulduğu vakıt ile, hasret (ve nedâmet) günü ile korkut. Onlar hâlâ gaflet içindedirler, onlar hâlâ iymân etmiyorlar. Şüphe yok ki Arza ve onun üzerindekilere biz vâris olacağız biz! Onlar (nihâyet) bize döndürüleceklerdir»** (Meryem: 39-40). Rasûlullah bu âyeti okurken eliyle dünyâya işâret etmişdir.

٤١ — (...) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا أُدْخِلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، وَأَهْلُ النَّارِ النَّارَ، قِيلَ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ!» ثُمَّ ذَكَرَ بِمَعْنَى حَدِيثِ أَبِي مُعَاوِيَةَ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ «فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ» وَلَمْ يَقُلْ: ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. وَلَمْ يَذْكُرْ أَيْضًا: وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى الدُّنْيَا.

41 — ( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Saîd Hudrî (R) nin; Rasûlullah (S) : «Cennet halkı, cennete, cehennem halkı da cehenneme girdirildiği zaman : Ey cennet ahâlîsi! denilir» buyurdu dediğini rivâyet edib (40 rakamlı) Ebû Muâviye hadîsinin ma'nâsıyle zikretmişdir. Şu kadar ki burada «işte bu Azîz ve Celîl olan Allâh'ın şu kavlidir» dedi fakat : Sonra Rasûlullah okudu, sözünü zikretmedi: Ve keza : Eliyle dünyâya işâret etti sözünü de zikretmedi.

٤٢ — (٢٨٥٠) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (قَالَ عَبْدٌ: أَخْبَرَنِي. وَقَالَ الْآخَرَانِ: حَدَّثَنَا) يَعْقُوبُ - وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ - . حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ. حَدَّثَنَا نَافِعٌ؛ أَنَّ عَبْدَ اللهِ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «يُدْخِلُ اللهُ أَهْلَ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ. وَيُدْخِلُ أَهْلَ النَّارِ النَّارَ. ثُمَّ يَقُومُ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ فَيَقُولُ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ! لَا مَوْتَ. وَيَا أَهْلَ النَّارِ! لَا مَوْتَ. كُلٌّ خَالِدٌ فِيمَا هُوَ فِيهِ».

42 — (2850) .... : Abdullah (ibn Umer R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «O, cennetlikleri cennete, cehennemlikleri de cehen-

neme girdirir, sonra aralarında bir müezzin (ya'nî bir dellâl) kalkar ve: Ey cennet ahâlîsi! Artık ölüm yokdur; ve: Ey cehennem ahâlîsi! Artık ölüm yokdur. Herkes bulunduğu yerde ebedî kalıcıdır! diye i'lân eder».

٤٣ – (...) حدثني هارون بن سعيد الأيلي وحرملة بن يحيى. قالا: حدثنا ابن وهب. حدثني عمر بن محمد بن زيد بن عبد الله بن عمر بن الخطاب؛ أن أباه حدثه عن عبد الله بن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال: «إذا صار أهل الجنة إلى الجنة، وصار أهل النار إلى النار، أتي بالموت حتى يجعل بين الجنة والنار. ثم يذبح. ثم ينادي مناد: يا أهل الجنة! لا موت. ويا أهل النار! لا موت. فيزداد أهل الجنة فرحا إلى فرحهم. ويزداد أهل النار حزنا إلى حزنهم».

43 — ( ) .... Abdullah ibn Umer (R) tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Cennet ahâlîsi cennete vardığı, cehennem ahâlîsi de cehenneme (ayrılıb) gidince ölüm (mefhûmuna, gürbüz bir koç sûretinde vucûd verilerek) getirilir. Tâ cennetle cehennem arasında yatırılır. Sonra kesilir. Sonra bir münâdî: Ey cennet ahâlîsi! Artık ölüm yokdur. Ey cehennem ahâlîsi! Artık ölüm yokdur! diye nidâ eder. Bu hâdise sebebiyle cennet ehlinin ferâhı bir ferâh daha ziyâde olur. Cehennem ehlinin hüzün ve kederi ise bir hüzün daha artar».

٤٤ – (٢٨٥١) حدثني سريج بن يونس. حدثنا حميد بن عبد الرحمن عن الحسن بن صالح، عن هارون بن سعد، عن أبي حازم، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «ضرس الكافر، أو ناب الكافر، مثل أحد. وغلظ جلده مسيرة ثلاث».

44 — (2851) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S): «Kâfirin dişi — yahut köpek dişi — Uhud (dağı) gibidir. Derisinin kalınlığı da üç günlük mesâfedir» buyurdu [18].

---

18. Cehennem azâbının bu safhası şu âyetlerde ifâde edilmişdir:

«Âyetlerimizi inkâr ile kâfir olanlar, onları muhakkak ateşe atacağız. Derileri pişdikce, azâbı tadıb durmaları için onları başka derilerle (yenileyib) *değişdireceğiz. Şüphesiz ki Allah mutlak gâlibdir, yegâne hüküm ve hikmet sâhibidir»* (en-Nisâ: 56).

«Hakîkat şudur: Kim Rabbına suçlu olarak gelirse hiç şübhesiz ona cehennem var. O, orda ölmez de dirilmez de» (Tâ Hâ: 74).

«Pek bedbaht olan ise ondan kaçınır. Ki o, en büyük ateşe girecek. Sonra orada hem ölmiyecek, hem dirilmiyecek olandır» (el-A'lâ: 11-13).

٤٥ – (٢٨٥٢) حدثنا أبو كريب وأحمد بن عمر الوكيعي . قالا : حدثنا ابن فضيل عن أبيه ، عن أبي حازم ، عن أبي هريرة . يرفعه قال « ما بين منكبي الكافر في النار ، مسيرة ثلاثة أيام ، للراكب المسرع » .

ولم يذكر الوكيعي « في النار » .

45 — (2852) .... : Ebû Hureyre (R) den; O, hadîsi Rasûlullah'a ref' ve isnâd ediyordu : Rasûlullah (S) : «Cehennemde kâfirin iki omuzu arası, sür'atli bir süvârî yürüyüşü ile üç günlük mesâfedir» buyurmuşdur. Râvîlerden Vekî' hadîsde : «Cehennemde» lafzını zikretmedi [19].

٤٦ – (٢٨٥٣) حدثنا عبيدالله بن معاذ العنبري . حدثنا أبي . حدثنا شعبة . حدثني معبد بن خالد ؛ أنه سمع حارثة بن وهب ؛ أنه سمع النبي ﷺ قال « ألا أخبركم بأهل الجنة ؟ » قالوا : بلى . قال ﷺ « كل ضعيف متضعف . لو أقسم على الله لأبره » . ثم قال « ألا أخبركم بأهل النار ؟ » قالوا : بلى . قال « كل عتل جواظ مستكبر » .

(...) وحدثنا محمد بن المثنى . حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة ، بهذا الإسناد ، بمثله . غير أنه قال « ألا أدلكم » .

46 — (2853) .... : Ma'bed ibn Hâlid tahdîs etdi ki, kendisi Hârisetu'bnu Vehb el-Huzâî (R) den işitmişdir. O da Peygamber (S) den işitmişdir : Peygamber : «Size cennet ehlini haber vereyim mi?» buyurdu. Sahâbîler :

— Evet haber ver, dediler. Rasûlullah :

— Her zaîf olan ve halk tarafından zaîf görülen (mütevâzî) her mü'min (cennetlik) dir. O mu'min Allâh'a yemîn etse, muhakkak ki Allah onu yemîninde gerçek çıkarırdı buyurdu. Sonra da : «Size cehennem ehlini haber vereyim mi?» buyurdu. Sahâbîler :

— Evet haber ver dediler. Rasûlullah :

— Her katı yürekli, şedîd husûmetli, zorba, hayırdan çok men' eyleyen ve ululuk taslıyan kimselerdir buyurdu [20].

---

19. Kâfir vucûdunun bu genişliği fazla ölçüde azâb olunması içindir.

20. Şu âyetler bu kötü kimselerin sıfatlarını şöyle toplamakdadır :

«Alabildiğine yemîn eden, izzet nefsi bulunmayan, dâima ayıblayan, laf getirib götürmeğe koşan (insanları) *hayırdan durmayıb men' eyleyen, aşırı zâlim, çok günâhkâr, kaba, haşin, bütün bunlardan başka da kulağı kesik* (damgalı soysuz) *olan hiç bir kişiye itâat etme»* (el-Kalem: 10-13).

( ) .... : Burada da Şu'be bu isnâdla yukarıki hadîs gibi rivâyet etti. Şukadar ki o, «size delâlet edeyim mi?» demişdir.

٤٧ — (...) وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . حدثنا وكيع . حدثنا سفيان عن معبد بن خالد قال : سمعت حارثة بن وهب الخزاعي يقول : قال رسول الله ﷺ « ألا أخبركم بأهل الجنة ؟ كل ضعيف متضعف . لو أقسم على الله لأبره . ألا أخبركم بأهل النار ؟ كل جواظ زنيم متكبر » .

47 — ( ) .... : Ma'bed ibn Hâlid dedi ki : Ben Hârisetu'bnu Vehb el-Huzâî (R) den şöyle derken işitdim : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Size cennet ehlini haber vereyim mi? Her zaîf olan ve halk tarafından zaîf görülen (mütevâzî) her mu'mîn cennetlikdir. O mu'min Allâh'a yemîn etse, muhakkak ki Allah onu yemîninde doğru çıkarır. Size Cehennem halkını da haber vereyim mi? Her besili hiylekâr, hayrı çok men' eden, damgalı soysuz ve ululuk taşıyan kimsedir».

٤٨ — (٢٨٥٤) حدثني سويد بن سعيد . حدثني حفص بن ميسرة عن العلاء بن عبد الرحمن ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « رب أشعث مدفوع بالأبواب ، لو أقسم على الله لأبره » .

48 — (2854) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) : «Kapulardan kovulan, saçı başı dağınık ba'zi kimse vardır ki, Allâh'a yemîn etse, Allah onu (bu yemîninde) muhakkak doğru çıkarır» buyurmuşdur.

٤٩ — (٢٨٥٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب . قالا : حدثنا ابن نمير عن هشام ابن عروة ، عن أبيه ، عن عبد الله بن زمعة . قال : خطب رسول الله ﷺ . فذكر الناقة وذكر الذي عقرها . فقال « إذ انبعث أشقاها : انبعث بها رجل عزيز عارم منيع في رهطه ، مثل أبي زمعة » ثم ذكر النساء فوعظ فيهن ثم قال « إلام يجلد أحدكم امرأته ؟ » في رواية أبي بكر « جلد الأمة » وفي رواية أبي كريب « جلد العبد . ولعله يضاجعها من آخر يومه » ثم وعظهم في ضحكهم من الضرطة فقال « إلام يضحك أحدكم مما يفعل ؟ »

49 — (2855) .... : Abdullah ibn Zem'a (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) hitâbe yapdı ve Sâlih Peygamber'in dişi devesini ve onun ayak sinirlerini kesib öldüren kimseyi zikrederek : «İZ İN BAASE EŞKAHÂ : **Derken Semûd kavminin en şakî adamı ayağa kalkıb fırladı** (eş-Şems: 12). Dişi deveye karşı kalkıb fırlayan kimse kendi kavmi içinde arkalı, kuv-

vetli, şerîr ve çok men' edici bir adamdı. Tıpkı Mekke'deki Ebû Zem'a gibi» buyurdu. Sonra Rasûlullah hutbesine devâmla kadınları zikretdi ve onlar hakkında öğütler verdi. Sonra: «Sizden biriniz karısını niçin döver?»; Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe'nin rivâyetinde «esîr ve köle kadın döver gibi»; Ebû Kureyb'in rivâyetinde ise «erkek köle döver gibi» ifâdesi vardır. «Belki de gününün sonunda bu zât o kadınla yatak arkadaşlığı da yapar!» buyurdu. Sonra Rasûlullah hutbesine devamla sahâbîlere ictimâî edeblerden, bir hatâ eseri yellenmeden dolayı gülmeleri husûsunda da öğütler verdi : (Gülmek sûretiyle onu teşhîr etmenin fenâlığından bahsederek:) «Herhangi biriniz, kendisinin de yapar bulunduğu bir işden dolayı niçin güler ki?» buyurdu.[21]

٥٠ — (٢٨٥٦) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « رَأَيْتُ عَمْرَو بْنَ لُحَيِّ بْنِ قَمَعَةَ . بْنِ خِنْدِفَ ، أَبَا بَنِي كَعْبٍ ، هٰؤُلَاءِ ، يَجُرُّ قُصْبَهُ فِي النَّارِ » .

50 — (2856) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S): «Ben şu Kâ'b oğullarının atası olan Amr ibn Luhayy ibn Kam'ate'bni Hındifi, cehennem içinde kendi barsaklarını sürükler bir halde gördüm» buyurdu.

٥١ — (..) حَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ وَحَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (قَالَ عَبْدٌ : أَخْبَرَنِي . وَقَالَ الْآخَرَانِ : حَدَّثَنَا) يَعْقُوبُ ـ وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ ـ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . قَالَ : سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ : إِنَّ الْبَحِيرَةَ الَّتِي يُمْنَعُ دَرُّهَا لِلطَّوَاغِيتِ ، فَلَا يَحْلُبُهَا أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ . وَأَمَّا السَّائِبَةُ الَّتِي كَانُوا يُسَيِّبُونَهَا لِآلِهَتِهِمْ ، فَلَا يُحْمَلُ عَلَيْهَا شَيْءٌ .

وَقَالَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ : قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « رَأَيْتُ عَمْرَو بْنَ عَامِرٍ الْخُزَاعِيَّ يَجُرُّ قُصْبَهُ فِي النَّارِ . وَكَانَ أَوَّلَ مَنْ سَيَّبَ السُّيُوبَ » .

---

21. Rasûlullah'ın bu hutbesi üç konuya temâs etmekdedir : Bunlardan biri Semûd kıssasına âid olan vak'adır. Sâlih Peygamber ile Semûd kavmı arasında geçen vak'alar, el-A'râf: 74-80; eş-Şuarâ: 141-159; en-Neml: 45-53 sûrelerinde tafsîl olunmuş, Şems sûresinde de kısaca dişi deveyi sinirleyib kesme vak'asına işâret edilmişdir. Sâlih peygamberin mu'cizesi olan dişi deveyi ayaklarının sinirlerini kesmek sûretiyle devirib öldüren şakînin adı Kudar ibn Sâlif'dir ki hadîsde Peygamber tarafından Ebû Zem'aya benzedilmişdir. Ebû Zem'a, hadîsin diğer rivâyet tarîkında bildirildiği üzere Zubeyr ibn Avvâm'ın amucasıdır. Adı Esved'dir. Muslimanlarla alay edenlerden birisidir. Sâlih Peygamber'in devesini öldüren şakînin ona benzedilmesinin sebeblerinden biri budur. Ebû Cehlin maiyyetinde Bedr harbine iştirâk etmiş ve orada müşrik olarak öldürülmüşdür. Zem'anın oğlu Abdullah ise meşhûr sahâbîlerdendir.

51 — ( ) .... : İbn Şihâb dedi ki : Ben Saîd ibn Müseyyeb'den işitdim şöyle diyordu : Südü tâğûtlar için men' olunan **Bahîre**'ye gelince artık onun südünü insanlardan hiç bir kimse sağıb almaz. İlâhları için salma adak yapageldikleri **sâibeye** gelince artık onun üzerine hiç bir yük yüklenmez. İbn Müseyyeb dedi ki : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Ben (Küsûf namazı kılarken) cehennemde Huzâalı Amru'bnu Âmir'i, kendi barsaklarını ateş içinde sürükler bir halde gördüm. Çünkü bu adam, develeri salma adak yapanların önderi idi» buyurdu[22].

٥٢ — (٢١٢٨) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « صِنْفَانِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَرَهُمَا . قَوْمٌ مَعَهُمْ سِيَاطٌ كَأَذْنَابِ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ . وَنِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَاتٌ مُمِيلَاتٌ مَائِلَاتٌ . رُؤُسُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ الْبُخْتِ الْمَائِلَةِ . لَا يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ وَلَا يَجِدْنَ رِيحَهَا . وَإِنَّ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ كَذَا وَكَذَا » .

52 — (2128)[23] .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Ateş ehlinden iki sınıf var ki ben onları (dünyâda iken) görmemişdim: Bir kavm ki beraberlerinde sığır kuyrukları gibi bir ta-

---

Rasûlullah bu hutbesinin bir fıkrasında kadınları dövmeyi ayıblayıb men' eylemiş ve böylece kadınlara saygılı davranılmasını öğütlemişdir.

Hutbenin üçüncü konusu da ba'zı muâşeret âdâbları hakkındadır. Bir hatâ eseri yellenen kişiye gülünmemeşi, onunla hiç ilgilenilmemesi dolayısıyle onun utandırılmaması lâzım geldiği öğretilmişdir.

22. *Sâibe*, câhiliyet devrinde yapılan adakların bir nevidir. Bir kişi meselâ, şu seferden sağ sâlim evime dönersem yahut şu hastalıkdan şifâ bulursam devem sâibe olsun diye adar ve kulağını yararak salıverirdi. Artık onun südünü kimse sağmaz, üstüne de kimse binmez ve yük yüklemezdi. Bu sûretle sâibe deveden faydalanma harâm kılınırdı. Onun sulanmasına, otlanıb yayılmasına da hiç kimse mâni' olmazdı. İşte umûmî sûretde sâibenin ma'nâsı budur. Husûsî mâhiyetde daha başka sâibe adakları da vardır. O cümleden birini de Said ibn Müseyyeb : Sâibe, câhiliyet Arablarının tapdıkları putlara adadıkları ve artık kendisinden faydalanmayı harâm kıldıkları devedir diye bildirmişdir.

Bahîre, südü tâğûtlara, şeytanlara âid olmak üzere südünden faydalanma harâm kılınan devedir. Câhiliyet Arablarının, Türkçede *maya* dediğimiz bir dişi deve beş batın doğurur da son yavrusu erkek olursa onun kulağını yararlar, salıverirlerdi. Bundan da sâibe adağı gibi her türlü istifâde harâm olurdu.

İbn Ishâk'ın sahîh sened ile Ebû Hureyre'den gelen rivâyetine göre, sâibe ve bahîre bid'atlarından başka, Hz. İbrâhîm'in tebliğ etdiği tevhîd dînini ilk bozan ve ilk defa put diken, Vâsile ve Hâm adaklarını icâd eden bu Huzâalı Amru'bnu Luhayy'dir. İşte bu adam tarafından ortaya konulan bu bid'atlar Kur'ân-ı Kerîm'de de zikredilmişdir: «*Allah ne bahîreden, ne sâibeden, ne vasîleden, ne de hâmdan hiç birini* (meşrû') *kılmamışdır. Fakat o küfredenler Allâh'a karşı* (bize bunları o emretmişdir diye) *yalan düzerler. Onların çoğunun akılları ermez*» (el-Mâide: 103).

23. Bu hadîs MUSLİM, KİTÂBU'L-LİBÂS VE'Z-ZÎYNE'de, *bâbu'n-nisâi'l-kâsiyât*... da ayni sahâbîden 125 inci hadîs olarak geçdiği için oradaki hadîsin müteselsil rakamı olan (2128) sayısını almışdır.

kım kamçılar var [24], bu kamçılarla insanları dövüyorlar. (İkincisi de:) Giyinik, çıblak, meyletdirici, meyledici bir takım kadınlardır ki başları Horasan'ın iki hörgüçlü develerinin meyilli hörgüçleri gibidir. Bu kadınlar cennete girmezler ve onun kokusunu da bulamazlar. Halbuki cennetin kokusu şu ve şu kadar mesâfeden muhakkak hissedilir» [25].

٥٣ — (٢٨٥٧) حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا زَيْدٌ (يَعْنِي ابْنَ حُبَابٍ). حَدَّثَنَا أَفْلَحُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَافِعٍ، مَوْلَى أُمِّ سَلَمَةَ. قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «يُوشِكُ، إِنْ طَالَتْ بِكَ مُدَّةٌ، أَنْ تَرَى قَوْمًا فِي أَيْدِيهِمْ مِثْلُ أَذْنَابِ الْبَقَرِ. يَغْدُونَ فِي غَضَبِ اللهِ، وَيَرُوحُونَ فِي سَخَطِ اللهِ».

53 — (2857) .... : Ummu Seleme'nin himâyesinde bulunan Abdullah ibn Râfi' şöyle dedi : Ben Ebû Hureyre (R) den işitdim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) : «Senin hayâtının uzun olması ve bir kavm görmekliğin muhtemildir. Öyle bir kavm ki ellerinde sığır kuyruklarına benzer şeyler vardır. Onlar sabahdan öğleye kadar Allâh'ın gadabında yol alırlar. Öğleden akşama kadar da Allâh'ın gadabında yürürler» buyurdu.

---

24. *Sevt* (سوط) : Aslında karışdırmak ma'nâsına masdar olub, deriden örülmüş, hatları biribirine karıştırılmış olan kamçıda şâyı' olmuşdur... Bu kelime el-Fecr sûresinin 13 üncü âyetinde de zikredilmişdir.

25. Bu hadîs nübüvvet mu'cizelerindendir. Peygamber'in haber verdiği şey vâkı' olmuşdur. Kamçı sâhibleri, polis ve benzeri emniyet mensûbları gibi bir takım kimselerdir. *Kâsiyât* (= giyinik) kadınlara gelince, bunda bir kaç tevcih vardır. Bunlardan biri : Allâh'ın ni'metlerinden geyinik, onların şükründen çıblak. İkincisi : Elbiselerden giyinik fakat hayır fiillerinden, âhiret işlerine ihtimâmdan, tâatlara önem vermeden çıblak olanlar. Üçüncüsü : Güzelliklerini meydana çıkarmak için bedenlerinden bir parça açanlar. İşte bunlar giyinikdirler fakat çıblakdırlar. Dördüncüsü : Altlarındaki bedenlerini örtecek ince, şeffaf elbiseler giyenler. İşte böyleleri zâhirde giyinikdirler. Fakat ma'nâda çıklakdırlar.

Mâilât (= meyledenler) a gelince : Allâh'a tâatdan Allâh'ın kendilerine yüklediği, ferçlerini ve diğer şeylerini muhâfaza etmek gibi vazîfelerden meyledib sapanlardır denildi. *Mümîlât* (= meylettirenler) ise, kendi fiillerini başkalarına öğretenlerdir denildi. Bir de meyledenler, yürüyüşlerinde kibirle sallana sallana hareket edenler, meylettirenler ise omuzlarını ve kürek kemiklerini kırdırıb meylettirenlerdir de denilmişdir.

«Başları Horasan develerinin hörgüçleri gibidir» sözü ise, başlıklar, saç örgüleri ve sargılar gibi şeylerle başları sararak büyütenlerdir. Bu deve hörgüçlerine benzetme ancak şundan dolayıdır : Saç örgülerini başlar üzerine yükseltib orada toplamak ve ördükleri şeylerle saçları çoğaltmakla, deve hörgücünün bir tarafa meyledişi gibi bu yığılı saçlar da başın bir cânibine meylederler (Nevevî).

Zamanımızda bu tip kadın başı tuvâletlerinin pek çok türlerini her yerde bol bol görmekdeyiz. Bunlar için ödenen paraların da nelere bâliğ olduğu, bunların bütün insanlığın bu cinsini isti'lâ etmiş ne kadar sakim ve zararlı isrâflar olduğu da düşünülmeğe değer gafletlerdendir...

٥٤ – (...) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . قالوا : حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ . حَدَّثَنَا أَفْلَحُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ رَافِعٍ ، مَوْلَى أُمِّ سَلَمَةَ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِنْ طَالَتْ بِكَ مُدَّةٌ ، أَوْشَكْتَ أَنْ تَرَى قَوْمًا يَغْدُونَ فِي سَخَطِ اللهِ ، وَيَرُوحُونَ فِي لَعْنَتِهِ . فِي أَيْدِيهِمْ مِثْلُ أَذْنَابِ الْبَقَرِ »

54 — ( ) .... : Ummu Seleme'nin himâyesinde olan Abdullah inb Râfi' dedi ki : Ben Ebû Hureyre (R) den işitdim şöyle diyordu : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Eğer, müddet sana uzarsa, ellerinde sığır kuyrukları gibi kırbaçlar bulunduğu halde sabahdan öğleye kadar Allâh'ın gadabında yürüyen, öğlenden akşama kadar da Allâh'ın lâ'netinde yürüyen bir kavm görmekliğin sana muhtemil ve mümkindir».

(١٤) باب فناء الدنيا، وبيان الحشر يوم القيامة

٥٥ – (٢٨٥٨) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي وَمُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ . ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ أَعْيَنَ . ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ . كُلُّهُمْ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ . ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ . حَدَّثَنَا قَيْسٌ . قَالَ : سَمِعْتُ مُسْتَوْرِدًا ، أَخَا بَنِي فِهْرٍ ، يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « وَاللهِ ! مَا الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إِلَّا مِثْلُ مَا يَجْعَلُ أَحَدُكُمْ إِصْبَعَهُ هَذِهِ - وَأَشَارَ يَحْيَى بِالسَّبَّابَةِ - فِي الْيَمِّ . فَلْيَنْظُرْ بِمَ يَرْجِعُ ؟ »

وَفِي حَدِيثِهِمْ جَمِيعًا ، غَيْرَ يَحْيَى : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ ذَلِكَ .

وَفِي حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ : عَنِ الْمُسْتَوْرِدِ بْنِ شَدَّادٍ ، أَخِي بَنِي فِهْرٍ .

وَفِي حَدِيثِهِ أَيْضًا : قَالَ وَأَشَارَ إِسْمَاعِيلُ بِالإِبْهَامِ .

(14) DÜNYANIN FÂNİLİĞİ VE KIYÂMET GÜNÜNDE HAŞRIN (TOPLANMANIN) BEYÂNI BÂBI

55 — (2858) .... : Bize Kays tahdîs edib dedi ki, ben Fihr oğullarının kardeşi Müstevrid'den şöyle derken işitdim : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Allah'a yemin ederim ki âhirete nisbetle dünyâ, herhangi bi-

rinizin şu parmağını — râvî Yahyâ şehâdet parmağı ile işâret etmişdir — denize daldırışının benzerinden başka değildir. Binâenaleyh herhangi biriniz o parmak denizden ne kadar ıslaklıkla döner baksın!» [26].

Yahyâ hâric, buradaki râvîlerin topdan hadîslerinde: Ben Rasûlullah'dan bunu söylerken işitdim isnâdı vardır.

Ebû Usâme'nin hadîsinde: Fihr oğullarının kardeşi Müstevrid ibn Şeddâd'dan isnâdı vardır. Yine bunun hadîsinde: Beş parmakla işâret ederek dedi ki, ibâresi vardır.

٥٦ — (٢٨٥٩) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ حَاتِمِ بْنِ أَبِي صَغِيرَةَ. حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلًا» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! النِّسَاءُ وَالرِّجَالُ جَمِيعًا، يَنْظُرُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ؟ قَالَ ﷺ «يَا عَائِشَةُ! الْأَمْرُ أَشَدُّ مِنْ أَنْ يَنْظُرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ».

(...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ عَنْ حَاتِمِ بْنِ أَبِي صَغِيرَةَ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَلَمْ يَذْكُرْ فِي حَدِيثِهِ «غُرْلًا».

• 56 — (2859) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S) dan işitdim: «İnsanlar kıyâmet gününde ayakları ayakkabısız, vücûdları çıblak ve (yaradıldıkları gibi) sünnetsiz olarak haşr olunurlar» buyuruyordu. Ben de: Yâ Rasûlallah! Kadınlar ve erkekler beraber olarak ve onlar biribirlerine bakar halde mi? diye sordum. Rasûlullah: «Yâ Âişe! Haşr işi çok güçdür. İnsanların biribirlerine bakmalarına müsâid değildir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Hâtim ibn Ebî Sağire'den bu isnâd ile rivâyet etmiş fakat hadîsinde «sünnetsizler olarak» kaydını zikretmemişdir.

---

26. Hadîsin son kelimesi «*tâ*» ve «*yâ*» ile terciu ve yerciu diye iki şekilde zabdedilmişdir. Yerciu diye *ya* ile rivâyet eden, zamiri «*ahadukum*»a döndürür. Terciu diye rivâyet eden, zamiri parmağa döndürür. Zâhir olan da budur. Ma'nâsı: Parmağa denizden çok bir şey yapışmaz demekdir.

Hadîsin ma'nâsı: Dünyânın müddetinin kısalığı, lezzetlerinin fânîliği, âhiretin ise devamlılığı, lezzetlerinin ve ni'metlerinin dâimîliği husûslarında âhirete nisbetle dünyâ, parmağa yapışan suyun denizin kalan kısmına nisbetinin misâlinden başka bir şey değildir demekdir.

٥٧ – (٢٨٦٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب وإسحاق بن إبراهيم وابن أبي عمر (قال إسحاق: أخبرنا. وقال الآخرون: حدثنا) سفيان بن عيينة عن عمرو عن سعيد بن جبير، عن ابن عباس. سمع النبي ﷺ يخطب وهو يقول «إنكم ملاقو الله مشاة حفاة عراة غرلا» ولم يذكر زهير في حديثه: يخطب.

57 — (2860) .... : İbn Abbâs (R); Peygamber (S) den hutbe îrâd ederken işitmişdir : Rasûlullah (S) : «Muhakkak ki sizler Allâh'a yayalar, yalın ayaklar, çıblaklar ve sünnetsizler olarak kavuşacaksınız!» buyuruyordu. Râvî Zuheyr kendi hadîsinde : Hıtâb ediyordu, kaydını zikretmedi.

٥٨ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. ح وحدثنا عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. كلاهما عن شعبة. ح وحدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار (واللفظ لابن المثنى). قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن المغيرة بن النعمان، عن سعيد بن جبير، عن ابن عباس قال: قام فينا رسول الله ﷺ خطيبا بموعظة. فقال «يا أيها الناس! إنكم تحشرون إلى الله حفاة عراة غرلا. كما بدأنا أول خلق نعيده، وعدا علينا، إنا كنا فاعلين [٢١/الأنبياء/١٠٤] ألا وإن أول الخلائق يكسى، يوم القيامة، إبراهيم (عليه السلام). ألا وإنه سيجاء برجال من أمتي فيؤخذ بهم ذات الشمال. فأقول: يا رب! أصحابي. فيقال: إنك لا تدري ما أحدثوا بعدك. فأقول، كما قال العبد الصالح: وكنت عليهم شهيدا ما دمت فيهم، فلما توفيتني كنت أنت الرقيب عليهم، وأنت على كل شيء شهيد * إن تعذبهم فإنهم عبادك، وإن تغفر لهم فإنك أنت العزيز الحكيم [٥/المائدة/١١٧ و١١٨] قال فيقال لي: إنهم لم يزالوا مرتدين على أعقابهم منذ فارقتهم».

وفي حديث وكيع ومعاذ «فيقال: إنك لا تدري ما أحدثوا بعدك».

58 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) bizim aramızda bir mev'iza hitâbesi yapmak üzere ayağa kalkdı. Ve şöyle buyurdu : «Ey insanlar! Muhakkak sizler Allâh'ın huzûruna yalın ayaklar, çıblaklar ve sünnetsizler olarak toplanacaksınız : «...**İlk yaradışa nasıl başladıksa, üzerimizde hak bir va'd olarak yine onu iâde edeceğiz. Hakîkatde fâiller biziz»** (el-Enbiyâ: 104). Haberiniz olsun ki, kıyâmet günü mahlûkat içinde ilk olarak elbise giydirilecek kimse İbrâhîm (Aleyhis-

selâm) dır. Şu da haberiniz olsun ki, ummetimden bir takım insanlar getirilecek. Onlar yakalanıb sol tarafa (cehennem tarafına) götürülürler. Hemen ben : Ey Rabbım! Onlar benim sahâbîlerimdir! diye sesleneceğim de ana : Sen onların senden sonra (dînde) neler icâd etdiklerini bilmezsir denilir. Ben de Allâh'ın sâlih kulu ve Peygamber'i (Meyrem oğlu İysâ) nın dediği gibi (şöyle) derim : **«...Ben içlerinde bulunduğum müddetce üzerlerinde bir murâkıb idim. Fakat vaktâki sen beni** (içlerinden) **aldın, üstlerinde murâkıb ancak sen kaldın ve zâten sen her şeye hakkıyle şâhidsin. Eğer kendilerine azâb edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarındır. Eğer onları mağfiret edersen, yine şüphesiz ki mutlak gâlib ve yegâne hüküm ve hikmet sâhibi olan da sensin»** (el-Mâide: 117-118).

Bunun üzerine bana: Emîn ol ki sen bunlardan ayrıldığından beri onlar ökçelerine basarak geri dönmüş, mürtedler olmakda devâm etmişlerdir denilir.»[27].

Râvîlerden Vekî' ile Muâz'ın hadîsinde : «Sen, onların senden sonra neler îcâd eylediklerini bilmezsin denilir» ibâresi vardır.

٥٩ — (٢٨٦١) حدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ . ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ . حَدَّثَنَا بَهْزٌ . قَالَا جَمِيعًا : حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . قَالَ « يُحْشَرُ النَّاسُ عَلَىٰ ثَلَاثِ طَرَائِقَ رَاغِبِينَ رَاهِبِينَ . وَاثْنَانِ عَلَىٰ بَعِيرٍ . وَثَلَاثَةٌ عَلَىٰ بَعِيرٍ . وَأَرْبَعَةٌ عَلَىٰ بَعِيرٍ وَعَشَرَةٌ عَلَىٰ بَعِيرٍ . وَتَحْشُرُ بَقِيَّتَهُمُ النَّارُ . تَبِيتُ مَعَهُمْ حَيْثُ بَاتُوا . وَتَقِيلُ مَعَهُمْ حَيْثُ قَالُوا : وَتُصْبِحُ مَعَهُمْ حَيْثُ أَصْبَحُوا . وَتُمْسِي مَعَهُمْ حَيْثُ أَمْسَوْا » .

---

27. Bundan önceki âyetle bu âyetin baştarafı şöyledir :

«*Allâh : Ey Meryem oğlu İysâ, insanlara Allâh'ı bırakıb da beni ve anamı iki tanrı edindiniz diyen sen misin? dediği zaman o, şöyle dedi : Seni tenzîh ederim, hakkım oldık bir sözü söylemekliğim bana yakışmaz. Eğer onu söyledimse elbette bunu bilmişsindir. Benim içimde olan her şeyi sen bilirsin. Ben ise senin zâtında olanı bilmem. Şüphesiz ki gaybları hakkıyle bilen sensin sen. Ben onlara senin bana emretdiğinden başkasını söylemedim.* (Dediğim hep şu idi :) *Benim de Rabbım, sizin de Rabbınız olan Allâh'a kulluk edin. Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcu idim...*» (el-Mâide: 116-117).

Peygamber'in hayâtı zamanında sahâbîler arasında hiç bir irtidâd (dînden çıkma) hâdisesi vukûunu târih kaydetmemişdir. Bilâkis Ebû Sufyân'ın Hırakl ile muhâveresini nakleden hadîsinde bunun vukû' bulmadığı tasrîh edilmekdedir. Ancak Peygamber'in vefâtını müteâkib ve Ebû Bekr devrinde Bedevî Arabların câhilâne hareketleri ile yer yer irticâlar meydana gelmiş ve hepsi de tenkîl edilmişdir. Bu hadîsde zikrolunan mürtedler ya bu gericilerdir veya Peygamber'in öğretdiği dosdoğru dîni eksiltme ve artırma bid'atlarına ma'rûz bırakan müstakbel bid'atcılardır. Bununla Peygamber'in hakîkî sahâbîleri şüphe altında olamaz.

59 — (2861) .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) şöyle buyurdu: «İnsanlar (dünyânın son deminde) üç fırka olarak haşr olunurla:[28] Birinci fırka, mustakbel hayâtı özleyen (geride kalan dünyâ ha âtına) nefret eden zümredir. (Bunlar azık ve binekleri bol olanl dır. İkinci fırka) İkisi bir deve üzerinde, üçü bir deve üzerinde, dördü ır deve üzerinde, onu bir deve üzerinde sevk olunurlar. Bunların bakiyyesini (ya'nî üçüncü fırkayı) bir ateş haşrec i toplar. Onlar nerede gece geçirirlerse, o ateş de onlarla beraber geceler. Onlar nerede istirâhat ederlerse o ateş de onlarla beraber istirâhat eder. Onların sabahladıkları yerde onlarla beraber sabahlar. Onlarla beraber yürüyüb onların akşamladıkları yerde, onlarla beraber akşamlar».

(١٥) باب فى صفة يوم القيامة، أعاننا الله على أهوالها

٦٠ — (٢٨٦٢) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَعبيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ. قَالُوا: حَدَّثَنَا يَحْيَى (يَعْنُونَ ابْنَ سَعِيد) عَنْ عُبَيْدِ اللهِ. أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ [٨٣/المطففين/٦] قَالَ «يَقُومُ أَحَدُهُمْ فِي رَشْحِهِ إِلَى أَنْصَافِ أُذُنَيْهِ». وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ الْمُثَنَّى قَالَ «يَقُومُ النَّاسُ» لَمْ يَذْكُرْ يَوْمَ.

(...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَقَ الْمُسَيَّبِيُّ. حَدَّثَنَا أَنَسٌ (يَعْنِي ابْنَ عِيَاضٍ) ح وَحَدَّثَنِي سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ. كِلَاهُمَا عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ وَعِيسَى بْنُ يُونُسَ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ. ح وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ يَحْيَى. حَدَّثَنَا مَعْنٌ. حَدَّثَنَا مَالِكٌ. ح وَحَدَّثَنِي أَبُو نَصْرٍ التَّمَّارُ. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ أَيُّوبَ. ح وَحَدَّثَنَا الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ. حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ. كُلُّ هَؤُلَاءِ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. بِمَعْنَى حَدِيثِ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ نَافِعٍ.
غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ وَصَالِحٍ «حَتَّى يَغِيبَ أَحَدُهُمْ فِي رَشْحِهِ إِلَى أَنْصَافِ أُذُنَيْهِ».

(15) ALLAH KIYÂMETİN KORKUNÇ ŞEYLERİNE KARŞI BİZLERE YARDIM EYLESİN! KIYÂMET GÜNÜNÜN SIFATI HAKKINDA BÂB

---

28. Selâsu ta'âik'ın üç fırka ma'nâsına gelmesinin Kur'ândan şâhidi, Yüce Allâh'ın cinnlerden bir ihbâr olan şu kavlidir: وانا منا الصالحون ومنا دون ذلك كنا طرائق قددا : *Hakikaten biz kimimiz salâha ermiş iyi kişileriz, kimimiz ise bunlardan aşağıdadır. Çeşit çeşit yollar olmuşuz»* (el-Cinn: 11).

60 — (2862) .... : Nâfi', Abdullah ibn Umer (R) den, o da Peygamber (S) den haber verdi : Peygamber şöyle buyurmuşdur : **«İnsanlar** (hisâb için) **âlemlerin Rabbı dîvanına kalkacağı gün** (et-Tatfîf: 6), — o kadar bekliyecekler ve terliyecekler ki — onlardan her biri iki kulağının yarı yerlerine kadar kendi teri içinde dikelecekdir».

İbn Müsennâ'nın rivâyetinde «insanlar kalkarlar» dedi de «gün» ü zikretmedi.

( ) .... : Buradaki altı tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfi'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber'den olmak üzere Ubeydullah'ın, Nâfi'den rivâyet ettiği (60 rakamlı) hadîsi ma'nâsıyle rivâyet etmişlerdir.

٦١ — (٢٨٦٣) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد العزيز (يعني ابن محمد) عن ثور، عن أبي الغيث، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إن العرق، يوم القيامة، ليذهب في الأرض سبعين باعا. وإنه ليبلغ إلى أفواه الناس أو إلى آذانهم» يشك ثور أيهما قال.

61 — (2863) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Kıyâmet günü ter, yer içine muhakkak yetmiş kulaç gidecekdir. Ve ter hiç şüphesiz insanların ağızlarına yahut kulaklarına kadar ulaşacakdır». Râvî Sevr, Ebu'l-Ğays'ın hangi kelimeyi söylediğinde şekk ediyor.

٦٢ — (٢٨٦٤) حدثنا الحكم بن موسى، أبو صالح. حدثنا يحيى بن حمزة عن عبد الرحمن ابن جابر. حدثني سليم بن عامر. حدثني المقداد بن الأسود قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «تدنى الشمس، يوم القيامة، من الخلق، حتى تكون منهم كمقدار ميل».

قال سليم بن عامر: فوالله! ما أدري ما يعني بالميل؟ أمسافة الأرض، أم الميل الذي تكتحل به العين.

قال «فيكون الناس على قدر أعمالهم في العرق. فمنهم من يكون إلى كعبيه. ومنهم من يكون إلى ركبتيه. ومنهم من يكون إلى حقويه. ومنهم من يلجمه العرق إلجاما».

قال وأشار رسول الله ﷺ بيده إلى فيه.

62 — (2864) .... : Mikdâd ibn Esved (R) tahdîs edib dedi ki : Ben Rasûlullah (S) dan işiddim şöyle buyuruyordu : «Kıyâmet günü güneş halka yakınlaştırılır da nihâyet güneş insanlara bir mîl mikdârı kadar olur».

Râvî Suleym ibn Âmir : Allâh'a yemîn ederim ki, bu mîl ile neyi

kasdeder bilmiyorum. Yerden bir millik mesâfeyi mi, yahut da göz sürmelemekde kullanılan mîli mi demişdir?[29].

Rasûlullah buyurdu ki: «Artık insanlar amellerinin mikdârına göre ter içinde olurlar. Kimi topuklarına kadar, kimi dizlerine kadar, kimi kalçalarına kadar ter içinde olurlar. Ter kimini de tâ ağzına kadar bürüyüb onu tâm ma'nâsıyle gemler». Râvî: Rasûlullah eliyle kendi ağzına (terin yükselişini) işâret edib gösterdi demişdir.

(١٦) باب الصفات التي يعرف بها في الدنيا أهل الجنة وأهل النار

٦٣ — (٢٨٦٥) حَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارِ بْنِ عُثْمَانَ (وَاللَّفْظُ لِأَبِي غَسَّانَ وَابْنِ الْمُثَنَّى) . قَالَا : حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ . حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِاللهِ ابْنِ الشِّخِّيرِ ، عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ الْمُجَاشِعِيِّ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ ، ذَاتَ يَوْمٍ فِي خُطْبَتِهِ « أَلَا إِنَّ رَبِّي أَمَرَنِي أَنْ أُعَلِّمَكُمْ مَا جَهِلْتُمْ مِمَّا عَلَّمَنِي ، يَوْمِي هَٰذَا . كُلُّ مَالٍ نَحَلْتُهُ عَبْدًا ، حَلَالٌ . وَإِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي حُنَفَاءَ كُلَّهُمْ . وَإِنَّهُمْ أَتَتْهُمُ الشَّيَاطِينُ فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ . وَحَرَّمَتْ عَلَيْهِمْ مَا أَحْلَلْتُ لَهُمْ . وَأَمَرَتْهُمْ أَنْ يُشْرِكُوا بِي مَا لَمْ أُنْزِلْ بِهِ سُلْطَانًا . وَإِنَّ اللهَ نَظَرَ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ فَمَقَتَهُمْ ، عَرَبَهُمْ وَعَجَمَهُمْ ، إِلَّا بَقَايَا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ . وَقَالَ : إِنَّمَا بَعَثْتُكَ لِأَبْتَلِيَكَ وَأَبْتَلِيَ بِكَ . وَأَنْزَلْتُ عَلَيْكَ كِتَابًا لَا يَغْسِلُهُ الْمَاءُ ، تَقْرَؤُهُ نَائِمًا وَيَقْظَانَ . وَإِنَّ اللهَ أَمَرَنِي أَنْ أُحَرِّقَ قُرَيْشًا . فَقُلْتُ : رَبِّ ! إِذًا يَثْلَغُوا رَأْسِي فَيَدَعُوهُ خُبْزَةً . قَالَ : اسْتَخْرِجْهُمْ كَمَا اسْتَخْرَجُوكَ . وَاغْزُهُمْ نُغْزِكَ . وَأَنْفِقْ فَسَنُنْفِقَ عَلَيْكَ . وَابْعَثْ جَيْشًا نَبْعَثْ خَمْسَةً مِثْلَهُ . وَقَاتِلْ بِمَنْ أَطَاعَكَ مَنْ عَصَاكَ . قَالَ : وَأَهْلُ الْجَنَّةِ ثَلَاثَةٌ : ذُو سُلْطَانٍ مُقْسِطٌ مُتَصَدِّقٌ مُوَفَّقٌ . وَرَجُلٌ رَحِيمٌ رَقِيقُ الْقَلْبِ لِكُلِّ ذِي قُرْبَى ، وَمُسْلِمٍ . وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ ذُو عِيَالٍ . قَالَ : وَأَهْلُ النَّارِ خَمْسَةٌ : الضَّعِيفُ الَّذِي لَا زَبْرَ لَهُ ، الَّذِينَ هُمْ فِيكُمْ تَبَعًا لَا يَتْبَعُونَ أَهْلًا وَلَا مَالًا . وَالْخَائِنُ الَّذِي لَا يَخْفَى لَهُ طَمَعٌ ، وَإِنْ دَقَّ إِلَّا خَانَهُ . وَرَجُلٌ لَا يُصْبِحُ وَلَا يُمْسِي إِلَّا وَهُوَ يُخَادِعُكَ عَنْ أَهْلِكَ وَمَالِكَ » . وَذَكَرَ الْبُخْلَ أَوِ الْكَذِبَ « وَالشِّنْظِيرُ الْفَحَّاشُ » وَلَمْ يَذْكُرْ أَبُو غَسَّانَ فِي حَدِيثِهِ « وَأَنْفِقْ فَسَنُنْفِقَ عَلَيْكَ » .

---

29. Taberî der ki: Mîl, arz mesâfesi ile, göze sürme çekilen âletin ismi arasında müşterek bir isimdir. İşte bu müştereklikden dolayı Râvî Suleym ibn Âmir kasdedilenin hangisi olduğu husûsunda muşkillik görmüşdür. Burada buna en yakışan, yer mesâfesi ma'nâsı olmasıdır. Çünkü güneşle başlar arasında sürme mili kadar mesâfe olsaydı, o takdîrde mesâfe yakınlığından dolayı güneş başlara bitişik olurdu.

(...) وحدثناه محمد بن المثنى العنزي. حدثنا محمد بن أبي عدي عن سعيد، عن قتادة، بهذا الإسناد، ولم يذكر في حديثه «كل مال نحلته عبدا، حلال».

(...) حدثني عبد الرحمن بن بشر العبدي. حدثنا يحيى بن سعيد عن هشام، صاحب الدستوائي. حدثنا قتادة عن مطرف، عن عياض بن حمار؛ أن رسول الله ﷺ خطب ذات يوم. وساق الحديث. وقال في آخره: قال يحيى: قال شعبة عن قتادة. قال: سمعت مطرفا في هذا الحديث.

(16) DÜNYÂDA İKEN CENNET EHLİNİN VE CEHENNEM EHLİNİN TANINMALARINA YARDIM EDECEK SIFATLAR BÂBI

63 — (2865) .... Iyâd ibn Himâr el-Mucâşî (R) den: Rasûlullah (S) bir gün hutbesinde şöyle buyurmuşdur: «Haberiniz olsun ki işte bu günümde Rabbım, bana öğretdiklerinden sizin bilmediğiniz şeyleri size öğretmemi bana emredib şöyle buyurdu: Kullarımdan herhangi bir kula verdiğim her mal o kul için halâldır[30]. Ben bütün kullarımı onların hepsini **hanîfler**[31] olarak yaratdım. Onlara şeytânlar geldi de, onların doğru dînlerini kendilerinden alıb giderdi[32]. Benim kendilerine halâl kıldığım şeyleri şeytânlar onlara harâm kıldı. Hakkında hiç bir huccet indirmediğim şeyleri bana ortak koşmalarını da onlara yine şeytânlar emretdi. Ve Allah yer ahâlîsine bakdı. Kitâb ehlinden doğru dîn üzerinde bâkî kalanlar müstesnâ, yer yüzü ahâlîsine, Arabına da gayr Arabına da gadab etdi. Müteâkiben Peygamber gönderib: Ben seni ancak hem seni, hem de kendilerine gönderilenleri imtihân etmem için gönderdim[33]. Ve senin üzerine bir kitâb indirdim ki onu su yıkayıb yok edemez[34]. Sen onu

---

30. «Kullarımdan herhangi bir kula verdiğim her mal o kul için halâldır» sözünden murâd, Arabların sâibe, vasîle, bahîre, hâmî gibi kendi nefislerine harâm kıldıkları şeylerin harâmlığını redd ve inkârdır. O kabil câhiliye adakları onların harâm kılmaları sebebiyle harâm olmazlar. Kulun mâlik olduğu her mal ona hâricî bir hak ilişmediği müddetçe o kul için halâldır.

31. «Hepsini hanîfler olarak», muslimanlar olarak demekdir. Ma'siyetlerden tertemiz olarak, yahut hidâyeti kabûle meyyâl, dosdoğru kimseler olarak ma'nâsınadır da denilmişdir.

32. Onların ağırlıklarını aldılar ve onları alıb götürdüler, üzerinde bulundukları iyi hâli izâle ettiler. Ve onları beraberlerinde bâtıl içinde dolaştırdılar.

33. Emrettiğim şeyleri yerine getirmek, risâleti tebliğ etmek, Allah yolunda hakkıyle cihâd etmek, Allah yolunda hakkıyle sabretmek gibi senden zâhir olacak şeylerle seni imtihân etmem için. Seni kendilerine Peygamber gönderdiklerimi de seninle imtihân etmem için. Onlardan iymânı ızhâr eden, tâatda hâlıs olanlar vardır. Kimi de arka döner, düşmanlıkla, küfürle karşı kor. Kimi de munâfıklık yapar.

34. Ya'nî gönüllerde mahfûzdur. Ona hiç bir zaman gitmek, yok olmak ârız olamaz. O, zamanların geçmesine karşılık dâima bâkî kalır.

uyurken de, uyanıkken de okursun! buyurdu. Ve Allah bana Kureyş'i yakmamı emretdi. Ben: Ey Rabbım! Bu takdîrde onlar benim başımı yarar kırarlar da onu bir ekmek parçası hâlinde bırakırlar ded'r. Onların seni çıkardıkları gibi, sen de onları çıkar, onlara karşı harb et. Biz de sana yardım ederiz. Sen infâk et ki biz de senin üzerine infâk edelim. Bir ordu gönder, biz onun gibi beş ordu gönderelim. Sana itâat edenlerle beraber, âsî olanlara karşı mukâtele et buyurdu. Ve kezâ buyurdu ki: Cennet ehli üçdür:

a. İktidâr ve kudret sâhibi olub, adâlet edici, sadaka verici ve muvaffak kılınmış olan kimse.

b. Yakınlığı olan herkes için ve her mu'min için ince kalbli ve merhametli olan kimse.

c. Çirkinliklerden ve günahlardan çekinen ve dâima iffetli kalmaya gayret eden mâl sâhibi zengin kişi.

Cehennem ehli de beşdir:

a. Aklı (malı veya dayanağı) bulunmayan zaîf kişiler ki, onlar sizin içinizde, sizlere tâbi'dirler. Kendileri hiç bir ehl ve mâle tâbi' olmazlar.

b. Hiç bir tamaı zâhir olmayan hâin kişiler ki, tamaı nekadar incelib küçülse de o yine muhakkak hâinlik yapar.

c. Muhakkak ehlinden ve malından seni aldatıb hud'a yaparak sabahlayıb, akşamlıyan kişi.

d. Cimrilik yahut yalancılığı da zikretdi.

e. Kötü huylu, kötü mîzâclı, kötü dilli, ya'nî kötü ahlâklı kimse»[35].

Râvî Ebû Gassân kendi hadîsinde «ve infâk et ki biz de senin üzerine infâk edeceğiz» fıkrasını zikretmedi.

( ) .... : Buradaki râvî de Katâde'den bu isnâdla rivâyet etdi. Fakat kendi hadîsinde «bir kula verdiğim her mal halâldır» fıkrasını zikretmedi.

( ) .... : Katâde, Mutarrıf'dan, o da Iyâd ibn Hımâr'dan: Rasûlullah'ın bir gün hitâb etdiğini tahdîs edib hadîsin tamâmını sevk eyledi. Râvî hadîsin sonunda dedi ki: Yahyâ şöyle dedi: Şu'be şöyle dedi: Katâde: Ben bu hadîsi Mutarrıf'dan işitdim dedi.

٦٤ — (...) وحَدَّثَنِي أَبُو عَمَّارٍ، حُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ. حَدَّثَنَا الفَضْلُ بْنُ مُوسَى عَنِ الحُسَيْنِ، عَنْ مَطَرٍ. حَدَّثَنِي قَتَادَةُ عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ، عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ، أَخِي بَنِي مُجَاشِعٍ، قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ خَطِيبًا. فَقَالَ «إِنَّ اللهَ أَمَرَنِي» وَسَاقَ الحَدِيثَ بِمِثْلِ حَدِيثِ هِشَامٍ عَنْ قَتَادَةَ.

35. Şınzîr, şınzîra: Şinlerin kesriyle bedhuy, bed mizâc ve bed lisân kimseye denir ki kötü ahlâklı, çirkin işleri yapan fahhâş kimsedir.

وَزَادَ فِيهِ « وَإِنَّ اللهَ أَوْحَىٰ إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّىٰ لَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَىٰ أَحَدٍ ، وَلَا يَبْغِي أَحَدٌ عَلَىٰ أَحَدٍ »
وَقَالَ فِي حَدِيثِهِ « وَهُمْ فِيكُمْ تَبَعًا لَا يَبْغُونَ أَهْلًا وَلَا مَالًا » .
فَقُلْتُ : فَيَكُونُ ذَٰلِكَ ؟ يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ ! قَالَ : نَعَمْ . وَاللهِ ! لَقَدْ أَدْرَكْتُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ . وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَرْعَىٰ عَلَى الْحَيِّ ، مَا بِهِ إِلَّا وَلِيدَتُهُمْ يَطَؤُهَا .

64 — ( ) .... : Buradaki râvî de Mucâşî oğullarının kardeşi olan Iyâd ibn Hımâr (R) ın : Rasûlullah (S) bir gün aramızda hatîb olarak ayağa kalkdı ve : «Şüphesiz Rabbım bana emretdi ki...» buyurdu dediğini rivâyetle, Hişâm'ın, Katâde'den yapdığı rivâyet gibi, hadîsin tamâmını sevk eylemişdir. Ve burada şunu ziyâde etmişdir : «Ve Allah bana biribirinize karşı mütevâzî olub alçak gönüllülük etmenizi ve hiç bir kimsenin diğer bir kimseye karşı öğünmemesini ve hiç bir kimsenin diğeri aleyhine bir talebde bulunmamasını vahyetdi».

Kezâ kendi hadîsinde «onlar sizin içinizde hiç bir ehl ve mal taleb etmez bir takım tâbi'lerdir» ibâresini söyledi. Bunun üzerine ben Katâde, Mutarrıf ibn Abdillâh'a : Bu nasıl olur? Yâ Ebâ Abdillah! diye sordum. Mutarrıf ibn Abdillah : Evet vallahi. Ben onların câhiliyetdeki (bir kısım) âdetlerine erişdim. Bir adam bir kabîleye çobanlık yapardı da yanında cinsî münâsebet edib durduğu onların bir câriyesinden başka bir şey bulunmazdı, dedi [36].

(١٧) باب عرض مقعد الميت من الجنة أو النار عليه ، وإثبات عذاب القبر ، والتعوذ منه

٦٥ — (٢٨٦٦) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَىٰ . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَىٰ مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا مَاتَ عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ . إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ ، فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ . وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ ، فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ . يُقَالُ : هَٰذَا مَقْعَدُكَ حَتَّىٰ يَبْعَثَكَ اللهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

(17) ÖLÜYE CENNETDEN YAHUT CEHENNEMDEN OTURACAĞI YERİN GÖSTERİLMESİ, KABİR AZÂBININ İSBÂTI VE ONDAN (ALLÂH'A) SIĞINILMASI BÂBI

---

36. Ebû Abdillâh, Mutarrıf ibn Abdillâh'dır. Bu sözü ona söyleyen ise Katâde'dir. Mutarrıf'ın : Vallahi ben onların câhiliyetine erişdim demesine gelince, belki bununla câhiliyet işlerinin sonlarını ve câhiliyet devrinin izlerini kasdetmişdir. Yoksa Mutarrıf hakîkaten câhliyet zamanına erişmekden küçükdür. Fakat o bunları akl etmekdedir. *Velîde:* Arab içinde doğmuş olan câriyeye denir. Ya'nî aslı gayr Arab'dan olub kendisi Arablar arasında doğmuş ve Arab çocukları ile gelişib büyümüş, onların âdâbları ile edeblenmişdir (*Kamûs Ter.*).

65 — (2866) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib şöyle dedi: Ben Mâlik'in huzûrunda okudum. O da Nâfi'den, o da İbn Umer (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Sizden biriniz vefat etdiğinde, sabah ve akşam ona kendi oturacağı makamı gösterilir. O kimse cennet ehlinden ise, cennet ehli makamlarından bir makam. Nâr ehlinden ise cehennem ehlinin karargâhlarından bir yer gösterilir. Ve ona: Burası senin oturacağın yerdir. Nihâyet kıyâmet günü Allah seni o makamına gönderecekdir denilir».

٦٦ — (...) حدثنا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَالِمٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ . قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ . إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ ، فَالْجَنَّةُ . وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ ، فَالنَّارُ » قَالَ « ثُمَّ يُقَالُ : هَـٰذَا مَقْعَدُكَ الَّذِي تُبْعَثُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

66 — ( ) .... : İbn Umer (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Kişi öldüğü zaman sabah akşam oturacağı yer kendisine arzolunub gösterilir. O kimse cennet ehlinden ise ona cennet, cehennem ehlinden ise cehennem gösterilir. Sonra kendisine: İşte burası, kıyâmet günü gönderileceğin oturak yerindir (karargâhındır) denilir»[37].

٦٧ — (٢٨٦٧) حدثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُلَيَّةَ . قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ : حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ . قَالَ : وَأَخْبَرَنَا سَعِيدٌ الْجُرَيْرِيُّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ . قَالَ أَبُو سَعِيدٍ : وَلَمْ أَشْهَدْهُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ . وَلَـٰكِنْ حَدَّثَنِيهِ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ قَالَ : بَيْنَمَا النَّبِيُّ ﷺ فِي حَائِطٍ لِبَنِي النَّجَّارِ ، عَلَى بَغْلَةٍ لَهُ ، وَنَحْنُ مَعَهُ ، إِذْ حَادَتْ بِهِ فَكَادَتْ تُلْقِيهِ .

37. Bu hadîslerle ilgili şerhlerde âlimlerin görüş ve ictihâdlarında kat'iyyet ifâde eden hiç bir söz yokdur. Hepsi ihtimâle dayalı görüşlerden ibâretdir. Bunun yegâne sebebi, âhiret, âleminin ve onun başlangıcı olan *berzahî* hayatın, beşerin idrâk ve ihâta vâsıtalarından tamâmıyle uzak bulunmasıdır. Bunun için ulûhiyet, ulûhiyet sıfatları ve nübüvvet hakkında bir takım aklî burhânlar sayıb döken ve bu yüksek mebde'lere bir mukaddime olarak mumkin mevcûdatın her nevinden bir fizik âlimi, bir biyoloji mütehassısı gibi bahseden kelâmcılar, hayât ötesine âid uhrevî meselelerde munhasıran nassların irşâd ve ilhâmını umûmî bir kâide olarak kabûl etmişlerdir. Onun için bu bâbın hadîslerinde cereyân edeceği haber verilen işlerin mâhiyet ve tafsîlâtı hakkında fazla söz etmek gerekmez. Ve buna zâten beşerin gücü ve ilmi yetmez.

وَإِذَا أَقْبُرٌ سِتَّةٌ أَوْ خَمْسَةٌ أَوْ أَرْبَعَةٌ (قَالَ : كَذَا كَانَ يَقُولُ الْجُرَيْرِيُّ) فَقَالَ « مَنْ يَعْرِفُ أَصْحَابَ هَـٰذِهِ
الْأَقْبُرِ »؟ فَقَالَ رَجُلٌ : أَنَا . قَالَ « فَمَتَىٰ مَاتَ هَؤُلَاءِ؟ » قَالَ : مَاتُوا فِي الْإِشْرَاكِ . فَقَالَ « إِنَّ هَـٰذِهِ الْأُمَّةَ
تُبْتَلَىٰ فِي قُبُورِهَا . فَلَوْلَا أَنْ لَا تَدَافَنُوا ، لَدَعَوْتُ اللهَ أَنْ يُسْمِعَكُمْ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ الَّذِي أَسْمَعُ مِنْهُ »
ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ ، فَقَالَ « تَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ » قَالُوا : نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ . فَقَالَ
« تَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ » قَالُوا نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . قَالَ « تَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنَ الْفِتَنِ ،
مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ » قَالُوا : نَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الْفِتَنِ ، مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ . قَالَ « تَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنْ
فِتْنَةِ الدَّجَّالِ » قَالُوا : نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ .

67 — (2867) Bize Yahyâ ibn Eyyûb ile Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe beraberce İbn Uleyye'den tahdîs etdiler. İbn Eyyûb şöyle dedi: Bize İbnu Uleyye tahdîs edib şöyle dedi: Bize Saîd el-Cüveyriyy, Ebû Nadre'den, o da Ebû Saîd Hudrî'den, o da Zeyd ibn Sâbit'den: Ebû Saîd Hudrî (R) dedi ki: Ben bu hadîsi Peygamber (S) den şâhid olmadım. Velâkin bunu bana Zeyd ibn Sâbit tahdîs etdi. Zeyd şöyle dedi: Peygamber, Neccâr oğullarına âid bir bustân içinde, ve kendi katırı üzerinde bulunduğu sırada biz de maiyyetinde idik. Katır birdenbire yoldan saptı ve koşdurdu. Nerde ise Peygamberi yere atacakdı. Orada birdenbire altı yahut beş yahut da dört tâne kabirle karşılaşdık. (Râvî İbn Uleyye: Cuveyriyy böyle söyler idi dedi.) Peygamber: «Bu kabirlerin sâhiblerini kim tanıyor?» diye sordu. Bir adam: Ben tanıyorum dedi. Peygamber: «Bunlar ne zaman öldüler?» buyurdu. O zât: Muşriklik devrinde öldüler dedi. Bunun üzerine Peygamber: «Şüphe yok ki bu ummet, kabirleri içinde imtihâna tâbi' tutuluyorlar. Şâyet ölülerinizi gömmeği terk etmeniz endişesi mevcûd olmasaydı bu kabristândan işitmekde olduğum kabir azâbından bir azını sizlere işitdirmesini Allah'dan muhakkak duâ ederdim» buyurdu. Sonra yüzünü bize döndürüb:

— Kabir azâbından Allâh'a sığınınız buyurdu. Sahâbîler:

— Kabir azâbından Allâh'a sığınırız dediler. Peygamber tekrar:

— Kabir azâbından Allâh'a sığınınız buyurdu. Sahâbîler:

— Kabir azâbından Allâh'a sığınırız dediler. Peygamber yine:

— Fitnelerden, onların görünenlerinden ve görünmeyenlerinden Allâh'a sığınınız buyurdu. Sahâbîler:

— Fitnelerden, onların görüneninden ve görünmeyeninden Allâh'a sığınırız dediler. Peygamber:

— Deccâl fitnesinden de Allâh'a sığınınız buyurdu. Sahâbîler:

— Deccâl fitnesinden de Allâh'a sığınırız dediler.

٦٨ – (٢٨٦٨) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «لَوْلَا أَنْ لَا تَدَافَنُوا لَدَعَوْتُ اللهَ أَنْ يُسْمِعَكُمْ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ».

68 — (2868) .... : Enes (ibn Mâlik R) den : Peygamber (S) : «Eğer ölülerinizi defn etmemeniz endîşesi mevcûd olmayaydı kabir azâbından (bir kısmını) sizlere işitdirmesi için muhakakk Allâh'a duâ ederdim» buyurdu.

٦٩ – (٢٨٦٩) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ. ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. كُلُّهُمْ عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ. ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. جَمِيعًا عَنْ يَحْيَى الْقَطَّانِ (وَاللَّفْظُ لِزُهَيْرٍ). حَدثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. حَدَّثَنِي عَوْنُ بْنُ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الْبَرَاءِ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ. فَسَمِعَ صَوْتًا. فَقَالَ «يَهُودُ تُعَذَّبُ فِي قُبُورِهَا».

69 — (2869) .... : Ebû Eyyûb (R) şöyle dedi : Bir gün güneş batdıkdan sonra Rasûlullah (S) dışarı çıkdı ve bir ses işitdi : Bunun üzerine : «Yahûdîler kendi kabirleri içinde azâb olunuyorlar» buyurdu.

٧٠ – (٢٨٧٠) حدّثنا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ. حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ عَنْ قَتَادَةَ. حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ، وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ، إِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالِهِمْ» قَالَ «يَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيُقْعِدَانِهِ فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَٰذَا الرَّجُلِ؟» قَالَ «فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيَقُولُ: أَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ» قَالَ «فَيُقَالُ لَهُ: انْظُرْ إِلَىٰ مَقْعَدِكَ مِنَ النَّارِ. قَدْ أَبْدَلَكَ اللهُ بِهِ مَقْعَدًا مِنَ الْجَنَّةِ» قَالَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ «فَيَرَاهُمَا جَمِيعًا».

قَالَ قَتَادَةُ: وَذُكِرَ لَنَا أَنَّهُ يُفْسَحُ لَهُ فِي قَبْرِهِ سَبْعُونَ ذِرَاعًا. وَيُمْلَأُ عَلَيْهِ خَضِرًا إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ.

70 — (2870) .... : Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edib şöyle dedi : Allâh'ın Peygamber'i (S) şöyle buyurdu : «Kul kabrine konulub da arkadaşları geri dönüb gitdikleri zaman — ki ölü, bunlar yürürken ayakkabılarının seslerini muhakkak işidir — ona (Munker ve Nekir adlı) iki melek gelir. Bunlar ölüyü oturturlar ve ona :

— Şu (Muhammed denilen) adam hakkında ne diyorsun? diye sorarlar. Mu'mine gelince:

— Onun Allâh'ın kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet ederim diye cevâb verir. Bunun üzerine ona:

— Cehennemdeki oturacak yerine bak! Allah cehennemdeki bu oturak yerini senin için cennetden bir oturak yerine tebdîl eyledi denilir».

Allâh'ın Peygamber'i: «O mu'min cehennem ve cennetdeki iki makamını birden görür» buyurdu.

Katâde: «O mu'minin kabri yetmiş zirâ' genişlenir ve burası yeşilliklerle doldurulub tanzîm edilerek insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar zümrüt bir mesire hâlinde devâm eder» diye bize zikrolundu dedi.

٧١ — (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ مِنْهَالٍ الضَّرِيرُ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ. حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ الْمَيِّتَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ، إِنَّهُ لَيَسْمَعُ خَفْقَ نِعَالِهِمْ إِذَا انْصَرَفُوا».

71 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Ölü, kabrine konulduğu zaman kendisini defneden cenâze cemâatı geri dönüb giderlerken, onların ayakkabılarının seslerini muhakkak işidir» buyurdu.

٧٢ — (...) حدثني عَمْرُو بْنُ زُرَارَةَ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ (يَعْنِي ابْنَ عَطَاءٍ) عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ قَالَ «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ، وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ» فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ شَيْبَانَ عَنْ قَتَادَةَ.

72 — ( ) .... : Buradaki râvî de Enes ibn Mâlik (R) in: Peygamber (S): «Kul kabrine konulduğu ve arkadaşları geri dönüb gitdikleri zaman...» buyurdu dediğini rivâyet etdi. Ve Şeybân'ın Katâde'den rivâyet etdiği (70 rakamlı) hadîs gibi zikretdi.

٧٣ — (٢٨٧١) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَبْدِيُّ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ [١٤/ابراهيم/٢٧]» قَالَ «نَزَلَتْ فِي عَذَابِ الْقَبْرِ. فَيُقَالُ لَهُ: مَنْ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: رَبِّيَ اللهُ وَنَبِيِّي مُحَمَّدٌ (ﷺ) فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ».

73 — (2871) .... : Berâ' ibn Âzib (R) den: Peygamber (S): «**Allah, iymân edenlere dünyâ hayâtında da âhiretde de o sâbit sözde dâima sebât ihsân eder. Allah zâlimleri şaşırtır. Allah ne dilerse yapar** (İbrâhîm: 27) âyeti kabir azâbı hakkında indi. Kabirde ölüye: Rabbın kimdir? diye sorulur. O da: Rabbım ALLÂH ve Peygamberim MUHAMMED'dir der. İşte bu, Azîz ve Celîl olan Allah'ın: **Allah, iymân edenlere dünyâ hayâtında da âhiretde de o sâbit sözde dâima sebât ihsân eder...** âyetindeki sâbit kavlin delâlet etdiği sözdür» buyurdu.

٧٤ — (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ. قَالُوا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ (يَعْنُونَ ابْنَ مَهْدِيٍّ) عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ خَيْثَمَةَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ: يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ، قَالَ: نَزَلَتْ فِي عَذَابِ الْقَبْرِ.

74 — ( ) .... : Berâ' ibn Âzib (R); !**Allah iymân edenlere dünyâ hayâtında da, âhiretde de o sâbit sözde dâima sebât ihsân eder. Allah zâlimleri şaşırtır. Allah ne dilerse yapar**» (İbrâhîm: 27) âyeti kabir azâbı hakkında inmişdir dedi.

٧٥ — (٢٨٧٢) حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ. حَدَّثَنَا بُدَيْلٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ شَقِيقٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ «إِذَا خَرَجَتْ رُوحُ الْمُؤْمِنِ تَلَقَّاهَا مَلَكَانِ يُصْعِدَانِهَا».

قَالَ حَمَّادٌ: فَذَكَرَ مِنْ طِيبِ رِيحِهَا، وَذَكَرَ الْمِسْكَ.

قَالَ «وَيَقُولُ أَهْلُ السَّمَاءِ: رُوحٌ طَيِّبَةٌ جَاءَتْ مِنْ قِبَلِ الْأَرْضِ. صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكِ وَعَلَى جَسَدٍ كُنْتِ تَعْمُرِينَهُ. فَيُنْطَلَقُ بِهِ إِلَى رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ. ثُمَّ يَقُولُ: انْطَلِقُوا بِهِ إِلَى آخِرِ الْأَجَلِ».

قَالَ «وَإِنَّ الْكَافِرَ إِذَا خَرَجَتْ رُوحُهُ - قَالَ حَمَّادٌ وَذَكَرَ مِنْ نَتْنِهَا، وَذَكَرَ لَعْنًا - وَيَقُولُ أَهْلُ السَّمَاءِ: رُوحٌ خَبِيثَةٌ جَاءَتْ مِنْ قِبَلِ الْأَرْضِ. قَالَ فَيُقَالُ: انْطَلِقُوا بِهِ إِلَى آخِرِ الْأَجَلِ».

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَرَدَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَيْطَةً، كَانَتْ عَلَيْهِ، عَلَى أَنْفِهِ، هَٰكَذَا

75 — (2872) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S): «Mu'minin rûhu çıkdığı zaman onu iki melek karşılayıb alırlar ve yükseklere götürürler» buyurdu. Râvî Hammâd: Müteâkiben güzel kokusunu ve miski zikretdi demişdir.

Buyurdu ki: «Ve semâ halkı: Arz tarafından hoş ve güzel bir rûh geldi. Allah sana ve (dünyâda iken) i'mâr edegeldiğin cesedine salât ey-

lesin! derler. Müteâkiben Azîz ve Celîl olan Rabbına götürülür. Sonra: Bunu ecelin sonuna (ya'nî Sidretu'l-muntehâ'ya) götürün! buyurur». Yine Rasûlullah: «Kâfire gelince: Onun rûhu çıkdığı zaman — Hammâd: Pis kokusunu ve lâ'neti de zikretti dedi — semâ ehli: Arz tarafından habîse bir rûh geldi derler. Onu ecelin sonuna (ya'nî siccîne) götürün! denilir» buyurdu.

Ebû Hureyre: Rasûlullah hemen üzerinde bulunan ince örtüyü burnuna götürdü de şöylece kapatdı dedi[38].

٧٦ — (٢٨٧٣) حدثني إسحٰق بن عمر بن سليط الهذلي . حدثنا سليمان بن المغيرة عن ثابت . قال : قال أنس : كنت مع عمر . ح وحدثنا شيبان بن فروخ (واللفظ له) . حدثنا سليمان بن المغيرة عن ثابت ، عن أنس بن مالك ، قال : كنا مع عمر بين مكة والمدينة . فتراءينا الهلال . وكنت رجلا حديد البصر . فرأيته . وليس أحد يزعم أنه رآه غيري . قال فجعلت أقول لعمر : أما تراه ؟ فجعل لا يراه . قال يقول عمر : سأراه وأنا مستلق على فراشي . ثم أنشأ يحدثنا عن أهل بدر فقال :

إن رسول الله ﷺ كان يرينا مصارع أهل بدر بالأمس . يقول « هٰذا مصرع فلان غدا ، إن شاء الله » قال فقال عمر : فوالذي بعثه بالحق ! ما أخطؤا الحدود التي حد رسول الله ﷺ . قال فجعلوا في بئر بعضهم على بعض . فانطلق رسول الله ﷺ حتى انتهى إليهم فقال « يا فلان بن فلان ! ويا فلان بن فلان ! هل وجدتم ما وعدكم الله ورسوله حقا ؟ فإني قد وجدت ما وعدني الله حقا » .

قال عمر : يا رسول الله ! كيف تكلم أجسادا لا أرواح فيها ؟ قال « ما أنتم بأسمع لما أقول منهم غير أنهم لا يستطيعون أن يردوا علي شيئا » .

76 — (2873) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Biz Mekke ile Medîne arasında Umer'in beraberinde idik. Bir ara hilâlı görmeğe çalışdık. Ben gözü keskin bir kimse idim ve derhal hilâli gördüm. Onu benden başka gördüğünü söyleyen hiç bir kimse yokdu. Ben Umer'e: Sen hilâli görmüyor musun? demeğe başladım. O da hilâlı göremiyordu. Umer: Ben hilâlı yaygımın üzerine yatmış vaziyetde iken göreceğim diyordu. Sonra bizlere Bedr ehlinden konuşmaya başladı ve şöyle dedi: Rasûlullah (S) bizlere akşamdan Bedr harbine iştirâk eden muşriklerin yıkılıb çarpılacak yerlerini gösteriyor ve «burası inşâallah yarın fulân kimsenin

---

38. Rasûlullah'ın bu ince örtü ile hemen burnunu kapaması, kâfir rûhunun çirkin kokusunu zikretmesinden dolayıdır.

yıkılıb çarpılacağı, ya'nî öldürüleceği yerdir» diyordu. Râvî der ki: Bu söz üzerine Umer şöyle dedi: Onu hak ile gönderen Allâh'a yemîn ederim ki, isimleri söylenen o muşrikler, Rasûlullah'ın çizmiş olduğu hudûdlarından öteye geçmediler. Netîcede o muşrik ölüleri bir kuyu içine biribiri üzerine olarak atıldılar. Rasûlullah (S) onların atıldıkları kuyunun başına kadar gitdi ve onlara karşı: «Ey fulân oğlu fulân! Ve Ey fulân oğlu fulân! Sizler Allah'ın ve Rasûlünün size va'd etmiş olduğu şeyleri hak olarak buldunuz mu? Ben ise Allâh'ın bana va'd ettiği şeyleri hak olarak bulmuşumdur» buyurdu. Umer: Yâ Rasûlallah! Kendilerinde rûh bulunmayan bir takım cesedlere nasıl kelâm edib söz söylüyorsun? dedi. Rasûlullah: «Benim söylemekde olduğum sözleri siz onlardan daha iyi işitir değilsiniz. Şukadar var ki onlar bana bir cevâb vermeğe muktedir olamazlar» buyurdu.

٧٧ – (٢٨٧٤) حدثنا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ تَرَكَ قَتْلَى بَدْرٍ ثَلَاثًا . ثُمَّ أَتَاهُمْ. فَقَامَ عَلَيْهِمْ فَنَادَاهُمْ. فَقَالَ « يَا أَبَا جَهْلِ بْنَ هِشَامٍ ! يَا أُمَيَّةَ بْنَ خَلَفٍ ! يَا عُتْبَةَ بْنَ رَبِيعَةَ ! يَا شَيْبَةَ بْنَ رَبِيعَةَ ! أَلَيْسَ قَدْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ؟ فَإِنِّي قَدْ وَجَدْتُ مَا وَعَدَنِي رَبِّي حَقًّا » فَسَمِعَ عُمَرُ قَوْلَ النَّبِيِّ ﷺ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ! كَيْفَ يَسْمَعُوا وَأَنَّى يُجِيبُوا وَقَدْ جَيَّفُوا ؟ قَالَ « وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ! مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ. وَلَكِنَّهُمْ لَا يَقْدِرُونَ أَنْ يُجِيبُوا » ثُمَّ أَمَرَ بِهِمْ فَسُحِبُوا. فَأُلْقُوا فِي قَلِيبِ بَدْرٍ .

77 — (2874) .... : Enes ibn Mâlik (R) den (şöyle demişdir): Rasûlullah (S) Bedr maktûllerini üç gün terk etdi. Sonra onlara geldi. Onların yanında dikildi ve onlara nidâ edib şöyle dedi: «Yâ Ebâ Cehl İbne Hişâm! Yâ Umeyyete'bne Halef! Yâ Utbete'bne Rabîa! Yâ Şeybete'bne Rabîa! Sizler Rabbınızın va'd etdiği netîceyi gerçek bulmuş değil misiniz? Ben Rabbımın bana va'd etdiğini gerçek olarak buldum». Umer, Peygamberin sesini işidince: Yâ Rasûlallah! Onlar nasıl işidecekler? Onlar leş olub kokmuş oldukları halde nereden ve nasıl cevâb verecekler? diye sordu. Peygamber: «Nefsim elinde olan Allâh'a yemîn ediyorum ki benim söylemekde olduğum şeyleri sizler onlardan daha iyi işidir değilsiniz. Lâkin onlar cevâb vermeğe muktedir olamazlar» buyurdu[39]. Sonra

39. Buhârî bu vak'ayı anla'tan rivâyetlerin birinin sonunda tâbi'î imâmlarından Katâde'nin şu sözlerini naklediyor: Allah Bedr kuyusundaki cesedlere Peygamber'in hitâbesini işitdirecek derecede hayât verir. Bu sûretle azgın Kureyş müşrikleri ayıblanmış, küçültülmüş, azâb edilmiş ve kaçırdıkları fursatlara hasret, yapdıkları zulûmlere nedâmet etdirilmiş olur (*Buhârî, megâzî, bâbu katli Ebî Cehl,* V, 185 «?»).

Peygamber onlarla ilgili emrini verdi de cesedler sürüklendiler ve Bedr çukurunun içine atıldılar.

٧٨ — (٢٨٧٥) حدثنى يوسف بن حماد المعنى . حدثنا عبد الأعلى عن سعيد ، عن قتادة ، عن أنس ابن مالك ، عن أبى طلحة . ح وحدثنيه محمد بن حاتم . حدثنا روح بن عبادة . حدثنا سعيد بن أبى عروبة عن قتادة . قال : ذكر لنا أنس بن مالك عن أبى طلحة قال : لما كان يوم بدر ، وظهر عليهم نبى الله ﷺ أمر ببضعة وعشرين رجلا . (وفى حديث روح ، بأربعة وعشرين رجلا) من صناديد قريش . فألقوا فى طوى من أطواء بدر . وساق الحديث ، بمعنى حديث ثابت عن أنس .

78 — (2875) .... : Katâde dedi ki : Bize Enes ibn Mâlik (R) zikretdi, (uvey babası) Ebû Talha şöyle demişdir : Bedr günü olduğu ve Allâh'ın Peygamberi (S) muşriklere gâlib geldiği zaman Kureyş ileri gelenlerinden yirmiden fazla maktûl ile ilgili emrini verdi. (Râvî Ravh'ın hadîsinde : Yirmi dört adamla ilgili ifâdesi vardır). Onların cesedleri Bedr kuyularından bir kuyunun içine atıldılar... Râvî hadîsin tamâmını Sâbit'in, Enes'den rivâyet etdiği (77 rakamlı) hadîsi tarzında sevk eyledi.

(١٨) باب إثبات الحساب

٧٩ — (٢٨٧٦) حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة وعلى بن حجر . جميعا عن إسماعيل . قال أبو بكر : حدثنا ابن علية عن أيوب ، عن عبد الله بن أبى مليكة ، عن عائشة . قالت : قال رسول الله ﷺ « من حوسب ، يوم القيامة ، عذب » فقلت : أليس قد قال الله عز وجل : فسوف يحاسب حسابا يسيرا ؟ [٨٤/الانشقاق/٨] فقال « ليس ذاك الحساب . إنما ذاك العرض . من نوقش الحساب يوم القيامة عذب » .

(...) حدثنى أبو الربيع العتكى وأبو كامل . قالا : حدثنا حماد بن زيد . حدثنا أيوب ، بهذا الإسناد ، نحوه .

(18) ÂHİRETDE HİSÂBA ÇEKİLMENİN İSBÂTI BÂBI

79 — (2876) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Kıyâmet gününde kim hisâba çekilirse azâb edilmiş olur» buyurdu. Bunun üzerine ben : Azîz ve Celîl olan Allâh «işte böylesi kolay bir hisâba çe-

hakîkat ma'nâsına hamledilmişdir. Hz. Âişe ise bunu ilim ile te'vîl etmişdir. Âişe Rasûlullah'ın : «Sözlerimi sizden iyi işidirler» sözünü, sözlerimin hak olduğunu şimdi pek iyi anlarlar diye tefsir etmişdir.

kilir» (el-İnşikâk: 7) buyurmuş değil mi? dedim. Rąsûlullah: «Bu hisâb değildir. Bu senin dediğin ancak arzdır[40]. Yoksa kıyâmet gününde her kim ince hisâba çekilirse azâb edilmiş olur» buyurdu.

( ) .... : Burada da Eyyûb, bu isnâdla yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmiştir.

٨٠ — (...) وحدثني عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ بِشْرِ بْنِ الْحَكَمِ الْعَبْدِيُّ. حَدَّثَنَا يَحْيَىٰ (يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ الْقَطَّانَ). حَدَّثَنَا أَبُو يُونُسَ الْقُشَيْرِيُّ. حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «لَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسَبُ إِلَّا هَلَكَ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَلَيْسَ اللهُ يَقُولُ: حِسَابًا يَسِيرًا؟ قَالَ «ذَاكَ الْعَرْضُ. وَلَٰكِنْ مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ هَلَكَ».

(...) وحدثني عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ بِشْرٍ. حَدَّثَنِي يَحْيَىٰ (وَهُوَ الْقَطَّانُ) عَنْ عُثْمَانَ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ هَلَكَ» ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ أَبِي يُونُسَ.

80 — ( ) .... : Âişe (R) den (şöyle demişdir) : Peygamber (S): «İnce hisâba çekilen herkes muhakkak helâk olmuşdur» buyurdu. Ben de: Yâ Rasûlallah! **«Kolay bir hisâb»** (el-İnşikâk: 7) buyurmuyor mu? dedim. Rasûlullah: «Bu senin dediğin arzdır. Lâkin her kim ince hisâba çekilirse helâk olur» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de A'meş'den, Peygamber'in: «Her kim ince hisâba çekilirse, helâk olur» buyurduğunu rivâyet etmiş, sonra da (80 rakamlı) Ebû Yûnus hadîsi gibi zikretmişdir.

(١٩) باب الأمر بحسن الظن بالله تعالى، عند الموت

٨١ — (٢٨٧٧) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَىٰ. أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّاءَ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ. قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ، قَبْلَ وَفَاتِهِ بِثَلَاثٍ، يَقُولُ «لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ بِاللهِ الظَّنَّ».

---

40. *Arz*'dan maksad, amelleri tartılmak üzere insanların mizâna yahut amellerin sâhiblerine arz olunmasıdır.

Arz günündeki hisâb, ASHÂBU'L-YEMÎN denilen SAĞCI mes'ûdlar hakkında pek kolay geçeceği Kur'ân'ın nassı ile bilinmişdir. SAĞCILAR muhâsebeye ma'rûz kaldıkları gün, mağfiret ile müjdelenmiş ve amellerinin kendilerine arzında da taksîrâtlarıyle beraber nâil oldukları büyük ni'metlere muttali' olacaklardır. Ğufrân müjdesine bitişik olmayan muhâsebe ise ağırdır. Hasenât'dan zannolunan nice amellerin kabûl olunmadığı hisâb münâkaşası esnasında belli olacağından bu münâkaşa azâba götürücü yahut başa baş selâmet menziline erişilse de bizzât muhâsebe azâb olmuş olur (Ahmed Naîm, *Tecrîd Ter.* I, 85).

(...) وحدثنا عثمان بن أبي شيبة. حدثنا جرير. ح وحدثنا أبو كريب: حدثنا أبو معاوية. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا عيسى بن يونس وأبو معاوية. كلهم عن الأعمش، بهذا الإسناد، مثله.

(19) ÖLÜM SIRASINDA YÜCE ALLÂH'A HÜSNÜ ZANN ETMEĞİ EMR BÂBI

81 — (2877) .... : Câbir (R) şöyle dedi : Ben vefâtından üç gün evvel Peygamber (S) den şöyle buyururken işitdim : «Sizin herhangi biriniz, Allâh'a güzel zann besler halde olmakdan başka bir türlü vefât etmesin»[41].

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den bu isnâd ile yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişlerdi.

٨٢ — (...) وحدثني أبو داود، سليمان بن معبد. حدثنا أبو النعمان، عارم. حدثنا مهدي بن ميمون. حدثنا واصل عن أبي الزبير، عن جابر بن عبد الله الأنصاري، قال: سمعت رسول الله ﷺ، قبل موته بثلاثة أيام، يقول «لا يموتن أحدكم إلا وهو يحسن الظن بالله عز وجل».

82 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) dedi ki : Ben vefâtından üç gün önce Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Sizin herhangi biriniz, Azîz ve Celîl olan Allâh'a güzel zann besler halde olmakdan başka bir halde sakın vefat etmesin».

٨٣ — (٢٨٧٨) وحدثنا قتيبة بن سعيد وعثمان بن أبي شيبة. قالا: حدثنا جرير عن الأعمش، عن أبي سفيان، عن جابر. قال: سمعت النبي ﷺ يقول «يبعث كل عبد على ما مات عليه».

(...) حدثنا أبو بكر بن نافع. حدثنا عبد الرحمن بن مهدي عن سفيان، عن الأعمش، بهذا الإسناد، مثله. وقال: عن النبي ﷺ. ولم يقل: سمعت.

83 — (2878) .... : Câbir (R) dedi ki : Ben Peygamber (S) den

---

41. Bu, ümidsizliğe düşmekden sakındırmak ve hayâtın sonunda ümid üzere bulunmaya teşvîkdir. Nitekim diğer bir kudsî hadîsde Yüce Allah : «Ben, kulumun beni sanısı yanındayım» buyurmuşdur.

Allâh'a güzel zandda bulunmanın ma'nâsı, Allâh'ın, kendisine merhamet edeceğini,

işitdim : «Her bir kul hangi hal üzere vefât etdiyse, o hal üzere diriltilir» buyuruyordu.

( ) .... : Buradaki râvî de A'meş'den bu isnâd ile yukarıki hadîs gibi rivâyet etdi. Burada : Peygamberden, dedi de «işitdim» sîgasını söylemedi.

٨٤ — (٢٨٧٩) وحدثني حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . أَخْبَرَنِي حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِذَا أَرَادَ اللهُ بِقَوْمٍ عَذَابًا ، أَصَابَ الْعَذَابُ مَنْ كَانَ فِيهِمْ ، ثُمَّ بُعِثُوا عَلَى أَعْمَالِهِمْ » .

84 — (2879) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim, o şöyle buyuruyordu : «Allah bir kavme azâb etmek istedikde o kavm içinde bulunan (iyi kötü) her ferde azâb isâbet eder. Sonra (kıyâmet gününde) herkes kendi amellerine göre diriltilirler» (ya'nî iyiler mükâfatlanır, kötüler azâb olunurlar).

günahlarını afveyleyeceğini zannetmesidir. Sıhhat hâlinde korkulu ve ümitli olur. Ve bu iki hâl musâvî bulunurlar. Yahut korku daha üstün bulunur. Ölüm emâreleri yaklaşdığı zaman ise ümid galebe eder. Çünkü korkudan maksûd, ma'siyetlerden, kabîh işlerden el çekmek, tâatları ve iyi amelleri çoğaltmaya hırs göstermekdir. Halbuki bu yahut bunun çoğu ölüm hâlinde imkânsız olur. Öyle ise Allâh'a ihtiyâcı tazammun eden zannı güzelleşdirmek müstehâb olur. Bu görüşü bundan sonra zikredilmiş olan «her kul öldüğü hal üzere diriltilir» hadîsi de te'yid etmekdedir. İşte bundan dolayı İmâm Muslim bu hadîsi birinci hadîsden sonra getirmişdir (Nevevî).

بسم الله الرحمن الرحيم

٥٢ - كتاب الفتن وأشراط الساعة

(١) باب اقتراب الفتن، وفتح ردم يأجوج ومأجوج

١ - (٢٨٨٠) حدثنا عمرو الناقد. حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهري، عن عروة، عن زينب بنت أم سلمة، عن أم حبيبة، عن زينب بنت جحش؛ أن النبي ﷺ استيقظ من نومه وهو يقول «لا إله إلا الله. ويل للعرب من شر قد اقترب. فتح اليوم من ردم يأجوج ومأجوج مثل هذه» وعقد سفيان بيده عشرة.

قلت: يا رسول الله! أنهلك وفينا الصالحون؟ قال «نعم. إذا كثر الخبث».

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وسعيد بن عمرو الأشعثي وزهير بن حرب وابن أبي عمر. قالوا: حدثنا سفيان عن الزهري، بهذا الإسناد. وزادوا في الإسناد عن سفيان، فقالوا: عن زينب بنت أم سلمة، عن حبيبة، عن أم حبيبة، عن زينب بنت جحش.

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

52 — KİTÂBU'L-FİTEN VE EŞRÂTİ'S-SÂ'A
(Fitneler ve kıyâmet alâmetleri kitâbı)

(1) FİTNELERİN YAKLAŞMASI, VE YE'CÛC, ME'CÛC SEDDİNİN AÇILMASI BÂBI[1]

1. *Ye'cûc* ve *Me'cûc* isimleri Kur'ân-ı Kerîm'in iki sûresinde şöyle zikredilmişdir:
«*Sana Zu'l-Karneyn'i sorarlar. De ki: Size onun hâlinden de haber söyliyeceğim: Hakîkat, biz onu yer yüzünde büyük bir kudret sâhibi kıldık ve ona her şeyden bir sebeb verdik. O da* (batıya doğru) *bir yol tutdu. Nihâyet güneşin battığı yere ulaşınca onu kara bir balçıkda batar buldu. Bunun yanında da bir kavm buldu. Dedik ki: Ey Zu'l-Karneyn!* (Onları) *ya azâba uğratırsın, yahut haklarında bir güzellik ittihâz eyler-*

sin. Dedi: Her kim haksızlık ederse onu azâba uğratacağız. Sonra da o Rabbına döndürülür de o da onu görülmedik bir azâba çeker. Amma her kim de iymân edib iyi bir iş tutarsa buna da mükâfat olarak en güzel âkibet vardır. Ona emrimizden bir kolaylık da söyliyeceğiz. Sonra o (Zu'l-Kernayn) *başka bir yol tutdu. Nihâyet üstüne güneşin* (ilk önce) *doğduğu yere ulaşdığı zaman onu öyle bir kavmin üzerine doğuyor buldu ki biz onlar için buna karşı* (korunacak) *hiç bir siper yapmamışdık. İşte* (Zu'l-Karneyn'in işi) *böyle idi. Halbuki onun yanında* (neler vardı) *ki biz hepsini ilimle kuşatmışızdır. Sonra yine bir yol tutdu. Nihâyet iki dağ arasına ulaşdığı zaman onların önünde hiç bir söz anlamaz bir kavm buldu. Onlar dediler ki: Ey Zu'l-Karneyn! Haberin olsun, Ye'cûc ve Me'cûc bu arzda fesad yapıb duruyorlar. Onun için onlarla bizim aramıza bir sedd yapman şartıyle sana biz bir harç versek olur mu? Dedi ki: Rabbımın beni içinde bulundurduğu iktidâr çok hayırlıdır. Haydin siz bana* (bedenî) *kuvvetle yardım edin de sizinle onların arasına sağlam bir mânia yapayım. Bana demir kütleleri getirin* (o karşılıklı iki dağın) *iki yanı tam denkleşdiği vakıt körükleyin dedi. Nihâyet o, demiri bir ateş hâline koyduğu zaman da: Getirin bana, üzerine erimiş bakır dökeyim dedi. Artık onu aşmaya da güç yetiremediler, onu delmiye de muktedir olamadılar. Bu, Rabbımdan bir merhametdir. Fakat Rabbımın va'di gelince o, bunu dümdüz yapar. Rabbımın va'di bir hakdır dedi»* (el-Kehf: 83-98).

«Nihâyet YE'CÛC ve ME'CÛC (seddi) *açılıb da her tepeden saldıracakları ve gerçek vad' olan* (kıyâmet) *yaklaşdığı vakıt, işte o zaman o küfredenlerin gözleri hemen belerib kalacak. Eyvah bizlere! Doğrusu biz bundan gaflet içindeydik. Hayır biz zâlim kimselerdik! diyecekler»* (el-Enbiyâ: 96-97).

Kehf Sûresi âyetleri hakkındaki tefsîr özeti

«ZU'L-KARNEYN ta'bîri zu'l-yedeyn gibi bir lakabdır ki, zu'l-cenâhayn vasfına benzer. Kâmûs'da tafsîl olunduğu üzere *karn* bir çok ma'nâlara gelir. Ezcümle: Boynuz, asır, bir zamanda mütekârin olan cemâat ma'nâlarına geldiği gibi insanın tepesine ve bâhusûs başının yanlarına — ki hayvanda boynuz yeridir — ve erkeklerin perçemine, kadınların zülfüne, güneşin kursunun kenarına ve bir kavmın başında olan efendisine de... denilir. Binâenaleyh *Zu'l-karneyn* lâkabının tesmiye vechinde *karn*'ın ma'nâlarından her birine nazaran muhtelif mulâhazalar mumkin olduğundan müteaddid kavîller söylenmişdir. En meşhûru Kur'ân'ın beyânından da anlaşılacağı vechile *Arzın şark ve garbına sâhib* demek olmasıdır. Ki lisânımızda cihangir ta'bîr olunur. Hüseyin Vâız tefsîrinde mezkûr olduğu üzere zâhir ve bâtına sâhib ma'nâsı da Kur'ân'ın zevkine münâsib vecihlerdendir. Buna da lisânımızca zu'l-cenâhayn denilir. Müfessirlerin beyânlarından Zu'l-karneyn lâkabı ile lâkablandırılmış olan zevâtın bir değil müteaddid olduğu anlaşılıyor. Kur'ânda zikrolunan büyük Zu'l-karneyn'dir deniliyor.

Vaktıyle Yemen'de *Tebâbia* denilen Himyer meliklerinden ba'zı büyük fâtihlere, ezcümle Mekke'nin binâsında Hz. İbrâhîm'e kavuşub ondan feyz aldığı rivâyet edilen Sa'b ve Semerkant isminin nâmına nisbeti nakledilen Şemmer Yer'aş, Zu'l-Karneyn yâd edilmiş oldukları gibi Afridûn ve İskender gibi Arabdan gayr olan cihângirlere de bu lâkab verilmişdir. Ve bunların en müteahhiri İskender olmak hasebiyle târihciler arasında *Zu'l-karneyn* şöhreti İskender'in olmuşdur...

Muvahhid bir hakîm olan fevkal'âde fetihleri ile âlemde husûsî bir târih açmış bulunan İskender'in Zu'l-karneynlerden birisi olduğunu inkâra mahal yoksa da Kur'ân'da zikrolunan büyük zâtların nübüvvet makamını hâiz bulunduğuna göre İskender'in bu derece yükseltilmesi kabûle şâyân görülmemiş ve İskender'in bir sedd yaptığı da târihen ma'lûm olmamışdır...

Gerçi İskender'den sonra da şark ve garba sefer etmiş, sedd yapmış cihangirler yok değildir. Meselâ Roma Kayserlerinden birinin İngiltere'de, Kisrâ Nûşirevân'ın Kafkas dağlarında, Bâbu'l-Ebvâb diğer ta'birle demir kapu denilen mevkide birer sedd yapmış olduklarını târihler gösteriyorlar. Lâkin bu suâlin, futuhâtı garb ve şarkı tuttukdan sonra şimâlde Askitlere kadar varan ve ayni zamanda Akdeniz'den Şark denizine kadar bir sedd yapdığı rivâyet olunan Mısır'lı Büyük Ramses gibi maddî, ma'nevî bir şöhreti hâiz bulunan daha eski ve daha yüksek bir cihangiri hedef almış olmak rivâyeten ve dirâyeten daha mülâyimdir. O halde bu Zu'l-karneyn kimdir?

...Bununla beraber târihin bilinmeyen karanlığı içinde bunların tedkiki müşkil olduğu gibi Kur'ânda zikrolunan Zu'l-karneyn'in bunlardan o unvanı almış birisi mi yoksa İbn Ishâk'ın Ya'fes evlâdından dediği gibi Arabın gayrıdan gelen büyük cihangirlerden birisi mi? olduğunu kestirmek mümkin olamıyor. Onun için İbn Hişâm'ın es-Sîrâ'sının şârihi Süheylî'nin kabûl etdiği vechile bu bâbda en sağlam hükmü Hz. Ali'den rivâyet olunan şu fıkrada buluyoruz: «Zu'l-Karneyn, sâlih bir kul idi ki Allâh'ı sevmiş, Allah da onu sevmişdi. Fi'l-hakîka bunun isim ve şahsiyetiyle ta'yînine kalkışmak Kur'ân'ın mezâkına da muvâfık değildir. Zira suâl, Zu'l-Karneyn vasfı üzere îrâd edilmiş c'duğu gibi cevâbda da ismi ve şahsiyetinin ta'yînine geçilmeyib ancak o vasfın menâ'-'rı izâh eden kıssa zikrolunmuşdur...»

Seddetm k, bir şeyin gediğini sağlam kapamakdır. İki şey arasına hâil olan hâcize sedd denildiği gibi, dağa da sedd denilir. Nitekim burada iki dağ diye tefsîr edilmişdir. Bazıları hılkî olan südd, beşer sun'u ile yapılana da sedd deniliyor demiş. Bazıları; sedd gözle görünen, südd görünmeyendir demişdir. Bu âyetde iki vech ile kırâat bulunduğu anlaşılır ise de bu iki kırâatın başkaca birer nükteyi tazammun etmiş olmaları da melhûzdur. Binâenaleyh iki sedd, sun'î iki mânia olabileceği gibi iki deniz, arzın iki kıt'ası, iki dağ gibi hılkî yahut mer'î ve gayr mer'î de olabilecekdir. Müfessirler bu seddeyni cebeleyn ya'nî iki dağ diye tefsîr etmişlerdir. Ancak bu iki dağı ta'yin etmek için karîne yokdur. Bu bâbdaki rivâyetler ise üç kavle varıyor:

a. Bu iki dağ, kuzeyde doğuyu ta'kîb eden cihetden Türk arazisinin kesildiği yerde denilmişdir ki Zemahşerî ve Ebu's-Suûd buna i'timâd etmişlerdir. Türk arazîsinden murâd Mâverâu'n-nehr denilen Küçük Türkistân ise bu kavl Çin seddi mevkiine işâret demek olur.

b. Ermenistân ile Azerbeycân'ı ta'kîb eden cihetden Türkistân'ın munkatı' olduğu yerde denilmişdir. Kadî Beydâvî bunu tercîh etmek istemişdir. Bu kavle göre bu dağlar Kafkas dağları ve iki sedd arası da Demir Kapu mevkii oluyor ki İbn Haldûn, Ebu'l-Fidâ gibi târihcilerin beyânına göre burada Nûşirevân bir sedd yapmışdı.

c. Kuzeyin sonunda iki münîf dağ ki Hazkiyâl Aleyhisselâm'ın kitâbında «âhiru'l-cirbiyâ» denilmişdir. Bu Cirbiya ismi bize Sibiryâ ismini andırıyor. Bunun ise batıyı ta'kîb eden cihetden âhiri, Ural dağları, doğuyu ta'kîb eden cihetden Behreng boğazı tarafları haysiyeti ile evvelki kavillere dahi münâsebeti vardır. Bu sûretde iki dağın arası Istanoy dağları ile Ural dağlarının arası demek olan Şibirya'nın kendisi midir? Batısında Ural dağları ile Kafkas dağları arası mıdır? Yoksa doğusunda Behrenge doğru Kamçatka tarafındaki dağların arası mıdır? Ta'yin etmek mümkün olmuyor.

Kur'ânın ifâdesinde ise bu iki seddin semtini anlıyabilmek için doğu ve batı cihetlerinden başka bir karîne yokdur. Bundan ise batı Rusya ciheti muhtemil olduğu gibi bir zamanlar Asya'nın Behreng boğazından Amerika'ya bitişik bulunduğuna ve Zu'l-Karneyn de kadîm târihe âid olduğuna göre Asya'nın doğusunda, Amerikanın batısında bulunan Behreng mevkii olmak da pek muhtemildir. Bunlardan başka doğuda Çin seddi, batıda Bâbu'l-Ebvâb, (= Kapular Kapusu) ma'rûf olduğuna göre iki sedden murâd, bunlar olmak daha zâhirdir denilebilir. Gerçi Zu'l-Karneyn zamanında bunlar henüz mevcûd değilse de Kur'ân'ın nuzûlu sırasında mevcûd ve ma'rûf olmaları ta'rîf için kâfi olabilir. Bu sûretde bu iki sedd arasından murâd, Türkistân olmak lâzım gelir. Bu da bundan sonraki kavm hakkında zikredilecek rivâyete muvâfık oluyor.

Hâsılı iki sedd arasına vardığında bunların ötesinde bir kavm buldu ki hemen hemen söz anlamıyacak bir halde idiler. Ya'nî başka lisân bilmedikleri gibi zihinleri basît, fehimleri kısa idi. «Yufhimûne» kırâatına göre: Hemen hemen söz anlatamıyacak bir halde idiler. Dilleri garîb, ifâdeleri kâsırdı. Zu'l-Karneyn'e her şeyden bir sebeb verilmemiş olsaydı bunlara söz anlatamıyacağı onlar da dertlerini anlatamıyacak idiler. Maamâfîh bunlar ehlini bulunca kuvvet teşkîl edebilecek, işe yarıyacak bir kavm idi. Kur'ân bunun hangi kavm olduğunu tasrîh etmemişdir. Fakat müfessirler TÜRK denilmiş olduğunu nakledegelmişlerdir. O halde demek oluyor ki YE'CÛC ve ME'CÛC'e karşı yapılacak Zu'l-Karneyn seddi, Türklerin kuvvet ve yardımı ile yapılacakdır. Şöyle ki: O söz anlamaz veya anlatamaz gibi bulunan kavm: Yâ Ze'l-Karneyn! Hakîkat Ye'cûc ve Me'cûc arzda müfsiddirler!... dediler; Ya'nî işleri Arzı ifsâd etmekdir. Bu arzı

1 — (2880) Bize Amr en-Nâkıd tahdis etdi. Bize Sufyân ibn Uyeyne, Zuhrî'den, o da Ummu Seleme'nin kızı Zeyneb'den, o da Ummu Habîbe'den o da Zeyneb Bintu Cahş'dan — Allah onlardan râzıy olsun — şöyle tahdîs etdi, (o şöyle demişdir) : Peygamber (S) bir kerre: «LÂ İLÂHE İLLALLÂH. Vukûu yaklaşan bir şerden dolayı vay Arab'ın hâ-

---

aberbat ediyorlar, önlerine geleni tahrîb eyliyorlar. Bırakılırlarsa bütün arzı ifsâd edecekler!...

Ye'cûc ve *Me'cûc* yahut *Yâcûc* ve *Mâcûc* isimleri Arab diline diğer bir dilden nakledilmiş ucme kelimeler olduğu anlaşılıyor. Frenkler de bunlara *Yagug* ve *Magug* demişler ve Şeytan zürriyeti addederlermiş. Nitekim orta çağları açan kavmler muhâceretinde Batı Roma İmparatorluğunu istî'lâ eden Hunlara böyle demişlerdi ki Barbar ta'birinden daha şedid demek oluyor. Fi'l-vâki' Ehl kitâbdan ...arının Ye'cûc ve Me'cûc'u Hz. Âdem'in bir ihtilâmından husûle gelmişler diye bir efsâne nakletdiklerini bazı tefsirlerde hikâye etmişlerdir. Halbuki Tevrât'da birinci Sifrin sonuncu faslında Ye'cûc, Yâfis'in oğullarından diye tasrîh edildiği gösteriliyor. Bu sebeble olmalıdır ki Vehb ibn Münebbih ve daha ba'zı zevât Ye'cûc ve Me'cûc'un Yâfis evlâdından iki kabîle olduklarına cezmetmişler ve müteahhirinden bir çokları da buna i'timâd eylemişlerdir. Maamâfih Kur'ânda tesniye ile «yufsidâni» denilmeyib de «yufsidûne» denilmesi çokluğuna işâret olmak gerekdir. Onun için iki kabîle değil, yirmi kabîle diyenler olduğu gibi yeryüzündeki insanların onda dokuzuna kadar ekseriyeti Ye'cûc ve Me'cûc olduğunu nakledenler de olmuşdur. Ebû Hayyân: Bunların aded ve eşkâli hakkındaki sözlerin hiçbiri sahîh haber değildir der.

Ve'l-hâsıl *Ye'cûc* ve *Me'cûc* vaktıyle bir veya iki kavmın hâs ismi olsa da doğrusu İslâm lisânında müteâref olan mefhûm şudur: Aslı ve nesebi belirsiz, dîn ve milleti tanımaz bir beşer karışığıdır ki ortaya çıkmaları kıyâmet alâmetlerindendir.

(Bana demir kütleleri getirin, tam iki ucu denkleşdiği vakıt körükleyin dedi. Tam onu bir ateş hâline koyduğu vakıt getirin üzerine erimiş bakır dökeyim. Artık onu ne aşabilirler, ne de delebilirler.)

Bunu ba'zılarının dediği gibi demir kenetli bakır perçinli kayalardan müteşekkil bir binâ gibi anlamak mümkin olabilir. Lâkin ifâdenin zâhiri bundan çok yüksek bir san'at ve ameliyeye mütevakkıf olan demir tuğlalı, bakır sıvalı öyle bir binâ tasvîr etmekdedir ki zamanımızda çok ileri olan fennî ve sınâî vâsıtalar ile bile i'mâlini tasavvur muşkildir. Demir kütlelerinden bir dağ örülüb de körükleyerek hepsini bir ateş hâline getirdikden sonra üzerine erimiş bakır dökmek şüphe yok ki müdhiş bir ameliyedir. Ancak kadîm medeniyetde demircilik böyle dehşetli bir ateşi idâre edecek, böyle büyük bir ameliyeyi yapabilecek kadar yükselmiş mi idi? İhtimâl, fakat bunu ya müfessirlerin dedikleri gibi Zu'l-Karneyn'in bir mu'cizesi telakkî etmek, veya bununla beraber san'atın istikbâldeki terakkî imkânına işâretle yapılan *redm*'in son derece kuvvet ve metânetinden bir kinâye ve temsil gibi anlamak daha zâhirdir. Yardım işi daha ziyâde bu ma'nâya bir karînedir denebilir. Ya'nî o kavmın kuvvet ve gayreti ile Zu'l-Karneyn'in o himmeti *Ye'cûc* ve *Me'cûc*'e karşı öyle i'câzkâr bir *redm* husûle getirdi ki bunun metânet derecesini anlıyabilmek için körüklenerek ateş hâline getirilmiş demir kütleleri ile harcı, sıvası erimiş bakırdan müteşekkil yalçın bir sedd tasavvur etmek gerekir. Bu sûretle hem bir sedd, hem bir *südd* olan bu redm, öyle yüksek ve muhkem bir şey oldu ki o Ye'cûc ve Me'cûc artık onu ne aşabilir, ne delebilir. Halbuki ne yüksek dağlar aşılmış, ne metîn istihkâmlar delinmişdir. Demek ki bunun sırrı Zu'l-Karneyn'in dökdüğü mâyi'de idi. Demek ki o, alelâde bir madde değil, ilâhî bir kuvvet idi. Onun için: İşte bu, Rabbımdan bir rahmetdir dedi. Ya'nî ne sizin işinizdir, ne benim, sırf ilâhî ni'metden, ilâhî bir inâyetdir. Maamâfih bunun da bir eceli vardır. Rabbımın va'di geldiği vakıtda onu hâk ile yeksân edecekdir! Ve Rabbımın va'dı hakdır. Kıyâmet muhakkakdır. İleride el-Enbiyâ sûresi 96 ve 97 nci âyetlerde geleceği vechile *«nihâyet Ye'cûc ve Me'cûc seddi açılıb da her tepeden saldıracakları ve gerçek va'd olan kıyâmet yaklaşdığı vakıt...»* sırrı zâhir olacakdır. Ya'nî Ye'cûc, Me'cûc çıkacak arzın nizâmı

line! Bugün YE'CUC ve ME'CÛC'un seddinden şunun gibi bir delik açıldı» [2] sözlerini söyliyerek uykusundan uyandı. — Râvî Sufyân kendi eliyle on bağlıyarak o işareti göstermişdir — Ben : Yâ Rasûlallah! İçimizde bunca iyi kimseler varken biz helâk olur muyuz? dedim. Rasûlullah! «Evet. Fısk ve fucûr, fuhûş ve ma'siyet çoğaldığı zaman (helâk olursunuz)» diye cevâb verdi.

( ) .... : Buradaki râvîler de : Bize Sufyân, Zuhrî'den tahdîs etdi diyerek bu isnâdla rivâyet etdiler ve bunlar Sufyân'dan olan isnâdda ziyâdelik yapıb : Ummu Seleme kızı Zeyneb'den, o da Habîbe'den, o da Ummu Habîbe'den, o da Zeyneb Bintu Cahş'dan, demişlerdir [3].

---

fesâd bulacak, kıyâmet kopacakdır. Ba'zıları bunu Çin seddi zannetmişler ve binâenaleyh Ye'cûc ve Me'cûc'un Moğollar ve Tatarlar olduğuna tevehhüm eylemişlerdir. Gerçi Pekin civârında denizden başlıyarak Altay dağlarının altlarına doğru yüzlerce sâatlık bir mesâfede uzayıb giden Çin seddinin hicretden dokuz asır kadar evvel dördüncü Çin sülâlesi devrinde Kuzeyden Moğol ve Tatarlar'ın tecâvüzlerine karşı yapılmış olduğu târihen naklediliyor ise de yapılmasından çok bir zaman geçmeksizin aşılmış, geçilmiş olan bu seddin metâneti ve binâ sûreti Kur'ânda mezkûr olan vasıflara mutâbık olmadığı anlaşılıyor. Diğer tarafdan bazıları da Demir Kapu seddi demişler ve binâenaleyh Ye'cûc ve Me'cûc'u bugünkü Rusyâ sâhasında tasavvur eylemişlerdir ki bu da harâb olmuşdur. Doğrusu Kur'ândaki vasıflar ikisine de uygun olmadığı gibi diğer yerlerde bilinen seddlerin de hiçbirine uymuyor. Allâhu a'lem. Kur'ânın haber verdiği bu pek muhkem sedd, Zu'l-Karneyn'den onun yapılmasını taleb eden kavmın bu sâyede teşkîl etdikleri ictimâî hey'etleri olsa gerekdir ki demir kütleleri gibi salâbetli olan unsûrlarına akıtılan Rabbânî feyz ile teşekkül etmiş maddî ve ma'nevî bir sedd demek olur. Eğer bu kavm müfessirlerin nakletdikleri vechile *Türk* idi ise burada Zu'l-karneyn'e kuvvetle yardım eden *Türk*'lerin mâzıyde arzı fesâddan kurtarmak için ettikleri hızmetin ehemmiyeti iş'âr edilmiş olduğu gibi Hz. Muhammed'in Peygamber'liğinden sonra İslâm'a yapacakları hızmete de işâret edilmiş demekdir. Ve şu halde Türklerin inkırâzı Ye'cûc ve Me'cûc seddinin yıkılması ve arz nizâmının bozulması demek olacakdır ki bu, kıyâmet alâmetlerindendir.

Hâsılı doğuyu, batıyı dolaşan Zu'l-Karneyn'in en büyük işi sırf Rabbânî bir rahmet olan bu seddin inşâsıdır ki yıkılması yeryüzünde beşeriyetin pek büyük bir felâketi olacakdır...» (*Hak Dîni Kur'ân Dili*, IV, 3274-3292).

el-Enbiyâ sûresinin 96-97 nci âyetleri ile ilgili tefsîrinde de *Ye'cûc* ve *Me'cûc*'a temâs edilib güzel bir özetleme daha verilmişdir (Ayni eser, IV, 3371-3374).

2. *Redm*, hedm vezninde kapu ve gedik makûlesi yerlere tamâmen kapamak veya üçde birini kapamak ma'nâsınadır. *Redm*, sedd ma'nâsından ekser ve daha beliğdir. Zira redm, gediği kat kat nesne ile kapayıb berkitmek ma'nâsınadır. Ve redm, yıkılan duvardan düşen taşa, toprağa ve beri tarafıyla Ye'cûc ve Me'cûc kavmı arasında bulunan sedde denir ki Zu'l-Karneyn binâ eylemişdir. « وأجعل بينكم وبينهم ردما : *Sizinle onların arasına* (sedden daha) *sağlam bir mânia yapayım*» (el-Kehf: 95) âyeti bu ma'nâdandır (*Kamûs Ter.*).
3. Bu isnâd öyle bir isnâddır ki onda dört tâne sahâbiyye ictimâ' etmişlerdir : Bunlardan ikisi Rasûlullah'ın zevceleri olan Ummu Habîbe ile Zeyneb Bintu Cahş'dır. Diğer ikisi de Peygamber'in üvey kızları olub onun terbiyesinde yetişmiş olan Ummu Seleme'nin kızı Zeyneb ile Ummu Habîbe'nin kızı Habibe'dir. Bunlar hadîsi biribirlerinden almışlardır.

Bu hadîsden başka kendisinde dört sahâbiyyenin toplanıb da biribirlerinden almak sûretiyle hadîs rivâyet etdikleri başka hiç bir hadîs bilinmez.

Amma dört sahâbînin yahut dört tâbiînin bir senedde toplanıb da biribirlerinden

٢ – (...) حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ؛ أَنَّ زَيْنَبَ بِنْتَ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَتْهُ؛ أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ بِنْتَ أَبِي سُفْيَانَ أَخْبَرَتْهَا؛ أَنَّ زَيْنَبَ بِنْتَ جَحْشٍ، زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: خَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمًا فَزِعًا، مُحْمَرًّا وَجْهُهُ، يَقُولُ «لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ. وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرٍّ قَدِ اقْتَرَبَ. فُتِحَ الْيَوْمَ مِنْ رَدْمِ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مِثْلُ هَٰذِهِ» وَحَلَّقَ بِإِصْبَعِهِ الْإِبْهَامِ، وَالَّتِي تَلِيهَا.

قَالَتْ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَنَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ؟ قَالَ «نَعَمْ. إِذَا كَثُرَ الْخَبَثُ».

(...) وحَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ. حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي. حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ. ح وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ. حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ. حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ. كِلَاهُمَا عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. بِمِثْلِ حَدِيثِ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ بِإِسْنَادِهِ.

2 — ( ) .... : Bana Harmeletu'bnu Yahyâ tahdîs etdi. Bize İbn Vehb haber verdi. Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan haber verdi. Bana Urve haber verdi. Ona da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb haber verdi. Ona da Ebû Sufyân'ın kızı Ummu Habîbe haber verdi. Ona da Peygamber'in (diğer) zevcesi Zeyneb Bintu Cahş (R) haber verib şöyle dedi : Rasûlullah (S) bir gün yüzü kıpkırmızı olduğu halde telâşla dışarı çıkdı da : «LÂ İLÂHE İLLALLÂH vukûu yaklaşan şerden, büyük fitneden dolayı vay Arabın hâline! Bu gün Ye'cûc ve Me'cûc'un seddinden şunun gibi bir delik açıldı» buyuruyordu. Bunu söylerken de baş parmağı ile onu ta'kîb eden (şehâdet) parmağını halkaladı. Bunun üzerine ben : Yâ Rasûlallah! İçimizde bunca iyi kimseler varken biz helâk olur muyuz? diye sordum. Rasûlullah : «Evet (fâsıklık, fâcirlik, fuhş, ahlâksızlık, zulm gibi maddî, ma'nevî her türlü ictimâî) pislikler çoğaldığı zaman (helâk olursunuz)» diye cevâb verdi.

( ) .... : Buraadki iki râvî de yine İbn Şihâb'dan olmak üzere Yûnus'un Zuhrî'den gelen isnâdı ve hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir.

---

rivâyet etmiş oldukları hadîslere gelince, bu kabil hadîslerden bir çoklarını buldum ve onları bir cüz' içinde cem' ettim. Ve SAHÎH-İ MUSLİM'in bu şerhinde de geçtikleri yerlere tenbîh eyledim (Nevevî).

٣ — (٢٨٨١) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا أحمد بن إسحٰق . حدثنا وهيب . حدثنا عبد الله بن طاوس عن أبيه ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ قال « فتح اليوم من ردم يأجوج ومأجوج مثل هذه » وعقد وهيب بيده تسعين .

3 — (2881) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir) : Peygamber (S) : «Bu gün Ye'cûc ve Me'cûc'un seddinden şunun gibi bir delik açıldı» buyurdu. Râvî Vuheyb, kendi eliyle doksan akdederek bu delik işâretini yapmışdır[4].

(٢) باب الخسف بالجيش الذي يؤم البيت

٤ — (٢٨٨٢) حدثنا قتيبة بن سعيد وأبو بكر بن أبي شيبة وإسحٰق بن إبراهيم - واللفظ لقتيبة - (قال إسحٰق : أخبرنا . وقال الآخران: حدثنا) جرير عن عبد العزيز بن رفيع ، عن عبيد الله ابن القبطية . قال : دخل الحارث بن أبي ربيعة وعبد الله بن صفوان ، وأنا معهما ، على أم سلمة ، أم المؤمنين . فسألاها عن الجيش الذي يخسف به . وكان ذلك في أيام ابن الزبير . فقالت : قال رسول الله ﷺ « يعوذ عائذ بالبيت فيبعث إليه بعث . فإذا كانوا ببيداء من الأرض خسف بهم » فقلت : يا رسول الله ! فكيف بمن كان كارها ؟ قال « يخسف به معهم . ولكنه يبعث يوم القيامة على نيته » .

وقال أبو جعفر : هي بيداء المدينة .

(2) KÂ'BEYİ KASDEDECEK OLAN ORDUNUN YERE BATIRILMASI BÂBI

4 — (2882) .... : Ubeydullah İbnu'l-Kıbtıyye şöyle dedi : Hâris

4. Buraya kadar gördük ki Ye'cûc ve Me'cûc beliyyesi bütün beşeriyyete şâmil bir âfetdir. Halbuki terceme ve îzâhı ile meşgûl bulunduğumuz Zeyneb Bintu Cahş ve Ebû Hureyre hadîslerinde ise Peygamber : «Yaklaşan bir fitnenin şerrinden vay Arabın hâline! Şu sâatde Ye'cûc ve Me'cûc'un seddinden bir delik açılmışdır» buyurub Ye'cûc ve Me'cûc'dan erişecek musîbeti Araba tahsîs buyurmuşdur. Bu tahsîs, Ye'cûc ve Me'cûc beliyyesi ve bunları önlemek üzere yapılan sedden bir gedik açılması ta'bîrleri ile hakîkaten bunların kasdolunmayıb fakat buna benzer bir fitnenin pek yaklaşdığı haber verilmiş oluyordu. Bu da kendisi ile ilk iki halîfesinin hilâfeti zamanları geçdikden sonra Hz. Usmân'ın şehâdeti ile o fitneden ilk kapunun açıldığını ve bunu da bir takım müessif hâdiselerin ta'kîb edeceğini remz ve ihbârdı, nitekim bu nebevî ihbârın o kısmı aynen vukû' bulmuşdur. İkinci kısmı da Peygamber'in haber verdiği gibi tahakkuk edeceğinde ona inananların hiç bir şüphe ve tereddüdleri yokdur.

ibn Ebî Rabîa ile Abdullah ibn Safvân, ben de onların maiyyetinde olduğum halde mu'minlerin annesi Ummu Seleme'nin huzûruna girdiler ve ona yere batırılacak olan ordudan sordular. Bu, Abdullah ibn Zubeyr'in (hilâfet) günlerinde idi. Bunun üzerine Ummu Seleme (R) dedi ki : Rasûlullah (S) : «Bir sığınıcı Kâ'beye sığınır, müteâkiben ona bir asker birliği gönderilir, bu birlik Arzdan Beydâ mevkiine geldiklerinde topdan yere batırılırlar» buyurdu. Ben de : Yâ Rasûlallah! Onların bu hareketlerini istememekde olan kimse nasıl olacak? diye sordum. Rasûlullah : «Böylesi de onlarla beraber yere batar helâk olur. Lâkin o, kıyâmet gününde kendi niyyetine göre diriltilir» buyurdu.

Ebû Ca'fer: O yer, Medîne'nin Beydâ'sıdır dedi.

٥ — (...) حَدَّثَنَاه أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ. حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ رُفَيْعٍ، بِهَٰذَا الإِسْنَادِ، وَفِي حَدِيثِهِ: قَالَ فَلَقِيتُ أَبَا جَعْفَرٍ فَقُلْتُ: إِنَّهَا إِنَّمَا قَالَتْ: بِبَيْدَاءَ مِنَ الأَرْضِ. فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ: كَلَّا. وَاللهِ! إِنَّهَا لَبَيْدَاءُ الْمَدِينَةِ.

5 — ( ) .... : Buradaki râvî de : Bize Abdulazîz ibn Rufey' tahdîs etdi deyib rivâyet etmişdir : Bunun hadîsinde şu vardır : Dedi ki: Müteâkiben ben Ebû Ca'fer'e kavuşdum ve ona: Ummu Seleme (R) ancak : Arzdan Beydâ'da demişdir dedim. Bunun üzerine Ebû Ca'fer: Hayır Allâh'a yemîn ederim ki o yer muhakkak Medîne'nin Beydâ'sıdır dedi[5].

٦ — (٢٨٨٣) حَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ (وَاللَّفْظُ لِعَمْرٍو). قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أُمَيَّةَ بْنِ صَفْوَانَ. سَمِعَ جَدَّهُ عَبْدَ اللهِ بْنَ صَفْوَانَ يَقُولُ: أَخْبَرَتْنِي حَفْصَةُ؛ أَنَّهَا سَمِعَتِ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ «لَيَؤُمَّنَّ هَٰذَا الْبَيْتَ جَيْشٌ يَغْزُونَهُ. حَتَّىٰ إِذَا كَانُوا بِبَيْدَاءَ مِنَ الأَرْضِ، يُخْسَفُ بِأَوْسَطِهِمْ. وَيُنَادِي أَوَّلُهُمْ آخِرَهُمْ. ثُمَّ يُخْسَفُ بِهِمْ. فَلَا يَبْقَىٰ إِلَّا الشَّرِيدُ الَّذِي يُخْبِرُ عَنْهُمْ». فَقَالَ رَجُلٌ: أَشْهَدُ عَلَيْكَ أَنَّكَ لَمْ تَكْذِبْ عَلَىٰ حَفْصَةَ. وَأَشْهَدُ عَلَىٰ حَفْصَةَ أَنَّهَا لَمْ تَكْذِبْ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ.

6 — (2883) .... : Umeyyetu'bnu Safvân, dedesi Abdullah ibn Safvân'dan şöyle derken işitdi : Bana Hafsa (R) haber verdi. O, Peygam-

---

5. Âlimler : Beydâ, kendisinde hiç bir bitki olmayan ve dümdüz olan her yerdir dediler. Medîne'nin Beydâ'sı ise Zu'l-Huleyfe'nin Mekke cihetine doğru onun önünde olan Serif'dir.

Bu hadislerdeki Beydâ, Mekke ile Medîne arasındaki bu mevkidir.

ber (S) den şöyle derken işitdi: «Onun aleyhine harb etmekde olan bir ordu muhakkak bu Kâ'beyi kasdedecekdir. Nihâyet onlar Arzdan Beydâ denilen mevkie geldikleri zaman onların orta tabakası yere batırılır. Onların önde gidenleri arkadakilerine nidâ eder. Sonra onlar da yere batırılırlar. Artık onlardan sâdece kaçıb da kendilerinden haber verecek olandan başka kimse bâkî kalmaz».

Bu hadîs üzerine bir adam Abdullah ibn Safvân'a: Ben senin üzerine şehâdet ediyorum ki sen Hafsa üzerine yalan söylemedin. Ve Hafsa üzerine de şehâdet ediyorum ki, o da Peygamber üzerine yalan söylemedi dedi.

٧ — (...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمِ بْنِ مَيْمُونٍ. حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ صَالِحٍ. حَدَّثَنَا عُبَيْدُاللهِ بْنُ عَمْرٍو. حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَبِي أُنَيْسَةَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ الْعَامِرِيِّ، عَنْ يُوسُفَ بْنِ مَاهَكَ. أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ صَفْوَانَ عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «سَيَعُوذُ بِهَٰذَا الْبَيْتِ ـ يَعْنِي الْكَعْبَةَ ـ قَوْمٌ لَيْسَتْ لَهُمْ مَنَعَةٌ وَلَا عَدَدٌ وَلَا عُدَّةٌ. يُبْعَثُ إِلَيْهِمْ جَيْشٌ. حَتَّىٰ إِذَا كَانُوا بِبَيْدَاءَ مِنَ الْأَرْضِ خُسِفَ بِهِمْ».

قَالَ يُوسُفُ: وَأَهْلُ الشَّأْمِ يَوْمَئِذٍ يَسِيرُونَ إِلَىٰ مَكَّةَ. فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ صَفْوَانَ: أَمَا وَاللهِ! مَا هُوَ بِهَٰذَا الْجَيْشِ.

قَالَ زَيْدٌ: وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ الْعَامِرِيُّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ سَابِطٍ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ، عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ. بِمِثْلِ حَدِيثِ يُوسُفَ بْنِ مَاهَكَ. غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ فِيهِ الْجَيْشَ الَّذِي ذَكَرَهُ عَبْدُ اللهِ ابْنُ صَفْوَانَ.

7 — ( ) .... : Mu'minlerin annesi (Hafsa R) dan: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Şu Beyt'e — ya'nî Kâ'be'ye — kendilerini himâye edecek kimseleri, kendi kendilerini koruyacak nufûs sayıları, harb hâzırlık ve malzemeleri bulunmayan bir kavm sığınacakdır. Onlara doğru bir ordu gönderilir. Nihâyet o ordu Arzdan Beydâ'ya geldiklerinde topdan yere batırılır».

Râvî Yûsuf ibn Mâhek dedi ki: Ve o günlerde Şâm ordusu Mekke'ye doğru yol alıyor halde idi. Abdullah ibn Safvân: Dikkat edin! Allâh'a yemîn ediyorum ki, Peygamber'in gönderileceğini haber verdiği ordu, bu Şâm ordusu değildir dedi.

Râvî Zeyd ibn Ebî Uneyse dedi ki: Bana Abdulmelik el-Âmirî, Abdurrahmân ibn Sâbit'den, o da Hâris ibn Ebî Rabîa'dan, o da Mu'minlerin Annesi Hafsâ'dan tahdîs etdi. Bu hadîs de Yûsuf ibn Mâhek'in (7 rakamlı) hadîsi gibidir. Şukadar ki o, bu hadîsde, Abdullah ibn Safvân'ın zikretmiş olduğu orduyu zikretmemişdir.

٨ — (٢٨٨٤) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يونس بن محمد. حدثنا القاسم بن الفضل الحداني عن محمد بن زياد، عن عبد الله بن الزبير؛ أن عائشة قالت: عبث رسول الله ﷺ في منامه. فقلنا: يا رسول الله، صنعت شيئا في منامك لم تكن تفعله. فقال «العجب إن ناسا من أمتي يؤمون بالبيت برجل من قريش. قد لجأ بالبيت. حتى إذا كانوا بالبيداء خسف بهم» فقلنا: يا رسول الله! إن الطريق قد يجمع الناس. قال «نعم. فيهم المستبصر والمجبور وابن السبيل. يهلكون مهلكا واحدا. ويصدرون مصادر شتى. يبعثهم الله على نياتهم».

8 — (2884) .... : Âişe (R) : Rasûlullah (S) uykusu içinde irkilib sıçradı. Biz : Yâ Rasûlallah! Sen uykun içinde şimdiye kadar yapar olmadığın bir şey yapdın dedik. Bunun üzerine kendisi : «Hayret verici bir hâdise gördüm : Ümmetimden bir takım insanlar Kâ'beye sığınmış bir adam sebebiyle Kâ'beyi kasdederek geliyorlar. Nihâyet onlar Beydâ'ya ulaşdıkları zaman yere batırıldılar» buyurdu. Biz: Yâ Rasûlallah! Şüphesiz ki yol bir çok insanları bir araya toplayabilir. (Onlar ne olacak?) dedik. Rasûlullah : «Evet, onların arasında bilerek bu işe kasdedib gelenler, icbâr edilerek götürülenler ve onların kâfilesinden olmayan diğer yolcular da vardır. Bunların hepsi bir helâk ile helâk olacaklar da kıyâmet gününde çeşit çeşit çıkış yerlerinden çıkacaklar. Allah onları niyetlerine göre diriltecekdir» buyurdu.

(٣) باب نزول الفتن كمواقع القطر

٩ — (٢٨٨٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وإسحق بن إبراهيم وابن أبي عمر — واللفظ لابن أبي شيبة — (قال إسحق: أخبرنا. وقال الآخرون: حدثنا) سفيان بن عيينة عن الزهري، عن عروة، عن أسامة؛ أن النبي ﷺ أشرف على أطم من آطام المدينة. ثم قال «هل ترون ما أرى؟ إني لأرى مواقع الفتن خلال بيوتكم، كمواقع القطر».

(...) وحدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري، بهذا الإسناد، نحوه.

(3) ŞİDDETLİ YAĞMUR DAMLALARININ DÜŞME YERLERİ KADAR ÇOK OLAN FİTNELERİN İNMESİ BÂBI

9 — (2885) .... : Usâme (R) den (şöyle demişdir) : Peygamber

(S) yüksek bir mahalden Medîne evleri arasında yükselen köşklere bakdı da sonra: «Benim görmekde olduğum helâk yerlerini sizler görebiliyor musunuz? Ben evlerinizin aralarına dökülen fitne ve felâket mahallerini, şiddetli yağmur sellerinin açdığı yaralar gibi görüyorum» buyurdu [6].

( ) .... : Burada Ma'mer, Zuhrî'den bu isnâd ile yukarıki hadîs tarzında haber vermişdir.

١٠ — (٢٨٨٦) حدثني عَمْرٌو النَّاقِدُ وَالْحَسَنُ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (قَالَ عَبْدٌ: أَخْبَرَنِي. وَقَالَ الآخَرَانِ: حَدَّثَنَا) يَعْقُوبُ ـ وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ ـ. حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ.

حَدَّثَنِي ابْنُ الْمُسَيَّبِ وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «سَتَكُونُ فِتَنٌ، الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ، وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي، وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي. مَنْ تَشَرَّفَ لَهَا تَسْتَشْرِفْهُ. وَمَنْ وَجَدَ فِيهَا مَلْجَأً فَلْيَعُذْ بِهِ».

10 — (2886) .... : **Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «İstikbalde bir takım fitneler olacakdır. Fitne zamanında (ona karışmayıb) oturan kişi ayakda durandan hayırlıdır. O hengâmede ayakda duran da yürüyenden hayırlıdır. Fitne zamanında yürüyen, (bi'l-fiil fitneye) koşandan hayırlıdır. Her kim fitne vukûuna muttali' olub da onu görmeğe çalışırsa muhakkak onun kahrına uğrar. Her kim o fitne zamanı ilticâ edecek bir yer bulursa hemen oraya sığınsın (fesatcılara karışmasın)».**

١١ — (...) حدثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَالْحَسَنُ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (قَالَ عَبْدٌ: أَخْبَرَنِي. وَقَالَ الآخَرَانِ: حَدَّثَنَا) يَعْقُوبُ. حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ مُطِيعِ بْنِ الأَسْوَدِ، عَنْ نَوْفَلِ بْنِ مُعَاوِيَةَ، مِثْلَ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ هَٰذَا. إِلَّا أَنَّ أَبَا بَكْرٍ يَزِيدُ «مِنَ الصَّلَاةِ صَلَاةٌ، مَنْ فَاتَتْهُ فَكَأَنَّمَا وُتِرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ».

11 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Nevfel ibn Muâviye'den yukarıki Ebû Hureyre hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir. Ancak bunlardan Ebû Bekr ibn Abdirrahmân: «Namazdan bir namaz vardır ki her kim onu kılamayıb kaçırırsa sanki âilesinden ve malından ayrılarak tek kalan kimse gibi zarar eder» fıkrasını ziyâde etmişdir.

---

6. Peygamber'in bu mu'cizesi de aynen zuhûr etmişdir. Hz. Usmân'ın şehâdeti ile başlıyan fitneler, musîbetler, fâsılasız devâm etmişdir. Cemel vak'ası, Sıffıyn vak'ası Hz. Ali'nin katli, Hz. Hüseyn'in katli, Harre vak'ası ve diğerleri bu cümledendir.

١٢ – (...) حَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ . أَخْبَرَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ . حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « تَكُونُ فِتْنَةٌ النَّائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْيَقْظَانِ . وَالْيَقْظَانُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ . وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي . فَمَنْ وَجَدَ مَلْجَأً أَوْ مَعَاذًا فَلْيَسْتَعِذْ ».

12 — (.) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Bir fitne olacak ki onda uyuyan kimse uyanık bulunandan hayırlıdır. Onda uyanık bulunan ayakda olandan hayırlıdır. O fitnede ayakda duran, koşandan hayırlıdır. Her kim o fitne zamanı ilticâ edecek yahut sığınacak bir yer bulursa hemen sığınsın».

١٣ – (٢٨٨٧) حَدَّثَنِي أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ ، فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ . حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ . حَدَّثَنَا عُثْمَانُ الشَّحَّامُ قَالَ : انْطَلَقْتُ أَنَا وَفَرْقَدٌ السَّبَخِيُّ إِلَى مُسْلِمِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ ، وَهُوَ فِي أَرْضِهِ . فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ فَقُلْنَا : هَلْ سَمِعْتَ أَبَاكَ يُحَدِّثُ فِي الْفِتَنِ حَدِيثًا ؟ قَالَ : نَعَمْ . سَمِعْتُ أَبَا بَكْرَةَ يُحَدِّثُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتَنٌ . أَلَا ثُمَّ تَكُونُ فِتْنَةٌ الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي فِيهَا . وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي إِلَيْهَا . أَلَا ، فَإِذَا نَزَلَتْ أَوْ وَقَعَتْ ، فَمَنْ كَانَ لَهُ إِبِلٌ فَلْيَلْحَقْ بِإِبِلِهِ . وَمَنْ كَانَتْ لَهُ غَنَمٌ فَلْيَلْحَقْ بِغَنَمِهِ . وَمَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَلْحَقْ بِأَرْضِهِ » قَالَ فَقَالَ رَجُلٌ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَرَأَيْتَ مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ إِبِلٌ وَلَا غَنَمٌ وَلَا أَرْضٌ ؟ قَالَ « يَعْمِدُ إِلَى سَيْفِهِ فَيَدُقُّ عَلَى حَدِّهِ بِحَجَرٍ . ثُمَّ لِيَنْجُ إِنِ اسْتَطَاعَ النَّجَاءَ . اللَّهُمَّ ! هَلْ بَلَّغْتُ ؟ اللَّهُمَّ ! هَلْ بَلَّغْتُ ؟ اللَّهُمَّ ! هَلْ بَلَّغْتُ ؟ » قَالَ فَقَالَ رَجُلٌ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَرَأَيْتَ إِنْ أُكْرِهْتُ حَتَّى يُنْطَلَقَ بِي إِلَى أَحَدِ الصَّفَّيْنِ ، أَوْ إِحْدَى الْفِئَتَيْنِ ، فَضَرَبَنِي رَجُلٌ بِسَيْفِهِ ، أَوْ يَجِيءُ سَهْمٌ فَيَقْتُلُنِي ؟ قَالَ « يَبُوءُ بِإِثْمِهِ وَإِثْمِكَ . وَيَكُونُ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ » .

(...) وحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا وَكِيعٌ . ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ . كِلَاهُمَا عَنْ عُثْمَانَ الشَّحَّامِ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ . حَدِيثُ ابْنِ أَبِي عَدِيٍّ نَحْوَ حَدِيثِ حَمَّادٍ إِلَى آخِرِهِ . وَانْتَهَى حَدِيثُ وَكِيعٍ عِنْدَ قَوْلِهِ « إِنِ اسْتَطَاعَ النَّجَاءَ » وَلَمْ يَذْكُرْ مَا بَعْدَهُ .

13 — (2887) .... : Usmân eş-Şahhâm tahdîs edib şöyle dedi : Ben Ferkad es-Sebehıyy ile beraber Muslim ibn Ebî Bekre'ye gitdim. O kendi arâzisinde bulunuyormuş. Yanına girdik ve : Sen baban Ebû Bekre'den

fitneler hakkında herhangi bir hadîs tahdîs ederken işitdin mi? diye sorduk. Muslim: Evet. Ben babam Ebû Bekre'den işitdim, o şöyle tahdîs ediyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Şu muhakkak ki istikbâlde bir takım fitneler olacakdır. Haberiniz olsun, dikkat edin! Sonra bir fitne olacak ki onda oturan, fitne içinde yürüyenden hayırlıdır. O fitne zamanında yürüyen, fitneye doğru koşandan hayırlıdır. Haberiniz olsun, o fitne nâzil olduğu, yahut vâkı' olduğu zaman kimin develeri varsa hemen develerinin yanına gitsin. Koyun sürüsü olan da hemen koyun sürüsünün yanına gitsin. Arâzîsi olan kimse de hemen arâzîsine gitsin!»

Râvî dedi ki: Bunun üzerine bir kimse: Yâ Rasûlallah! Develeri, koyunları, arâzîsi olmayan kimseye ne dersiniz? diye sordu. Rasûlullah: «Öylesi kılıcına döner ve onun keskin tarafı üzerine taşla vurur körletir. Sonra da muktedir olursa oradan uzaklaşıb kurtulsun. Yâ Allâh! Teblîğ etdim mi? Yâ Allâh teblîğ etdim mi? Yâ Allah teblîğ etdim mi?». Bunu ta'kîben diğer bir kimse de: Yâ Rasûlallah! Muhârib iki sınıfdan birine yahut iki tâifeden birine götürülmekliğim için zorlanıb icbâr edilirsem akıbinde de birisi beni kılıcı ile vurub yahut da bir ok gelir ve beni öldürürse ne buyurursun? diye sordu. Rasûlullah: «Öylesi hem kendi günahı, hem de senin günahını yüklenib döner de ateş ashâbından olur» buyurdu [7].

( ) .... : Buradaki iki râvî de Usmân eş-Şahhâm'dan bu isnâdla rivâyet etdiler. Bunlardan Ebû Adiyy oğlunun hadîsi, sonuna kadar Hammâd'ın hadîsi tarzındadır. Vekî'in hadîsi ise «muktedir olursa uzaklaşıb kurtulmaya baksın» sözünde nihâyet bulmuş, bundan sonrasını zikretmemişdir.

(٤) باب إذا تواجه المسلمان بسيفيهما

١٤ — (٢٨٨٨) حدثني أبو كامل، فضيل بن حسين الجحدري. حدثنا حماد بن زيد عن أيوب ويونس، عن الحسن، عن الأحنف بن قيس. قال: خرجت وأنا أريد هذا الرجل. فلقيني أبو بكرة فقال أين تريد؟ يا أحنف! قال قلت: أريد نصر ابن عم رسول الله ﷺ. يعني عليا. قال فقال لي: يا أحنف! ارجع. فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول «إذا تواجه المسلمان بسيفيهما، فالقاتل والمقتول في النار» قال فقلت، أو قيل: يا رسول الله! هذا القاتل. فما بال المقتول؟ قال «إنه قد أراد قتل صاحبه».

7. Ya'nî seni harbe çıkmağa icbâr eden kimse, seni icbâr etmesi husûsundaki ve senin fitneye girmen husûsundaki günâhları, hem de senin başkalarını öldürmen sebebiyle kazandığın günâhlarını yüklenir demekdir.

(4) «İKİ MÜSLİMÂN KILIÇLARI İLE BİRİBİRLERİNE YÖNELDİKLERİ ZAMAN...» BÂBI

14 — (2888) .... : Ahnef ibn Kays şöyle dedi : Ben (Ali ile Muâviye arasındaki Sıffıyn harbi sırasında) şu adama (ya'nî Ali'ye) yardım etmek isteyerek yola çıkdım. Müteâkiben bana Ebû Bekre kavuşdu ve : Nereye gitmek istiyorsun Ahnef? diye sordu. Ben de : Peygamber'in amucasının oğluna ya'nî Ali'ye yardım etmek istiyorum dedim. Bunun üzerine Ebû Bekre bana şöyle dedi : Yâ Ahnef! Haydi dön. Çünkü ben Rasûlullah (S) dan işitdim : «İki musliman kılıçları ile biribirlerine yönelib vuruşdukları zaman öldüren de ölen de ateşdedir» buyuruyordu. Bunun üzerine ya başkası tarafından soruldu, yahut da ben : Yâ Rasûlallah! Öldüren böyle amma ölene ne oldu? diye sordum. Rasûlullah : «Ölen de arkadaşını öldürmek istemişdir» buyurdu.

١٥ – (...) وحدثنا أحمد بن عبدة الضبي. حدثنا حماد عن أيوب ويونس والمعلى بن زياد عن الحسن، عن الأحنف بن قيس، عن أبي بكرة. قال: قال رسول الله ﷺ «إذا التقى المسلمان بسيفيهما، فالقاتل والمقتول في النار».

(..) وحدثني حجاج بن الشاعر. حدثنا عبد الرزاق من كتابه. أخبرنا معمر عن أيوب، بهذا الإسناد، نحو حديث أبي كامل عن حماد إلى آخره.

15 — ( ) .... : Burada da Ahnef ibn Kays, Ebû Bekre'nin : Rasûlullah (S) : «İki musliman kılıçları ile karşılaşdıkları zaman öldüren de ölen de ateşdedir,» buyurdu dediğini rivâyet etmişdir.

( ) .... : Burada da Ma'mer, Eyyûb'dan bu isnâd ile Ebû Kâmil'in Hammâd'dan gelen hadîsi tarzında sonuna kadar haber vermişdir.

١٦ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا غندر عن شعبة. ح وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن منصور، عن ربعي بن حراش، عن أبي بكرة، عن النبي ﷺ قال «إذا المسلمان، حمل أحدهما على أخيه السلاح، فهما على جرف جهنم. فإذا قتل أحدهما صاحبه، دخلاها جميعا».

16 — ( ) .... : Ebû Bekre (R) den : Peygamber (S) : «İki muslimandan her biri arkadaşı üzerine silâh hamlesi yaparsa her ikisi de cehennemin kenarında olurlar. Onlardan biri arkadaşını öldürdüğü zaman ikisi de beraberce cehenneme girmişlerdir» buyurmuşdur.

١٧ – (١٥٧) وحدّثنا محمّد بن رافع . حدّثنا عبد الرزّاق . حدّثنا معمر عن همّام بن منبّه . قال:
هذا ما حدّثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها : وقال رسول الله ﷺ « لا تقوم
الساعة حتّى تقتتل فئتان عظيمتان . وتكون بينهما مقتلة عظيمة . ودعواهما واحدة » .

17 — (157) [8] .... : Hemmâm ibn Münebbih : Şu kitâb, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs etdikleridir dedi ve bir çok hadîsler zikretdi. Onlardan [illegible] de şudur. Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «İki büyük (islâm) ordusu [illegible]ribirleriyle harb etmedikce kıyâmet kopmayacakdır. Bu iki câmianın i[illegible]nin de da'vâları bir olduğu (ikisi de İslâm ve hak iddiâsında bulund[illegible]rı) halde aralarında büyük bir harb olacakdır».

١٨ – (...) حدّثنا قتيبة بن سعيد . حدّثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن) عن سهيل ، عن
أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أنّ رسول الله ﷺ قال « لا تقوم الساعة حتّى يكثر الهرج » قالوا : وما الهرج؟
يا رسول الله! قال « القتل . القتل » .

18 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) : «Herc vak'aları çoğalmadıkca kıyâmet kopmaz» buyurdu. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah! Herc nedir? diye sordular. Rasûlullah : «Öldürmek, öldürmek!» buyurdu

(٥) باب هلاك هذه الأمّة بعضهم ببعض

١٩ – (٢٨٨٩) حدّثنا أبو الربيع العتكي وقتيبة بن سعيد . كلاهما عن حمّاد بن زيد (واللفظ
لقتيبة) . حدّثنا حمّاد عن أيّوب ، عن أبي قلابة ، عن أبي أسماء ، عن ثوبان ، قال: قال رسول الله ﷺ
« إنّ الله زوى لي الأرض . فرأيت مشارقها ومغاربها . وإنّ أمّتي سيبلغ ملكها ما زوي لي منها .
وأعطيت الكنزين الأحمر والأبيض . وإنّي سألت ربّي لأمّتي أن لا يهلكها بسنة عامّة . وأن
لا يسلّط عليهم عدوّا من سوى أنفسهم . فيستبيح بيضتهم . وإنّ ربّي قال : يا محمّد! إنّي إذا قضيت
قضاء فإنّه لا يردّ . وإنّي أعطيتك لأمّتك أن لا أهلكهم بسنة عامّة . وأن لا أسلّط عليهم عدوّا
من سوى أنفسهم . يستبيح بيضتهم . ولو اجتمع عليهم من بأقطارها – أو قال من بين أقطارها –
حتّى يكون بعضهم يهلك بعضا ، ويسبي بعضهم بعضا » .

8. Bu hadîsin biraz değişik bir rivâyeti ayni râvîden olmak üzere KİTÂBU'L-İYMÂN «*Kendisinde iymân kabûl edilmiyecek olan zamanı beyân bâbı*»nda geçtiği için oradaki hadîsin müteselsil rakamı olan 157 sayısını tekrar almışdır (I, 206 «248»).

(...) وحدثني زهير بن حرب وإسحق بن إبراهيم ومحمد بن المثنى وابن بشار (قال إسحق: أخبرنا. وقال الآخرون: حدثنا) معاذ بن هشام. حدثني أبي عن قتادة، عن أبي قلابة، عن أبي أسماء الرحبي، عن ثوبان؛ أن نبي الله ﷺ قال «إن الله تعالى زوى لي الأرض. حتى رأيت مشارقها ومغاربها. وأعطاني الكنزين الأحمر والأبيض». ثم ذكر نحو حديث أيوب عن أبي قلابة.

(5) BU UMMETİN BİR KISMININ DİĞER KISMI İLE HELÂK OLMASI BÂBI

19 — 2889) .... : Sevbân (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Şüphesiz Allah, arzı benim için dürüb devşirdi de bu sebeble ben onun doğularına ve batılarına bakıb gördüm. Muhakkak ki benim ümmetimin mülk ve tasarrufu arzdan bana dürülüb toplanan yerlere kadar ulaşacakdır. Bana kırmızı ve beyaz iki hazîne verildi ve ben Rabbımdan ümmetimi umûmî bir kıtlık senesi ile helâk etmemesini, kendi nefislerinden başka herhangi bir düşmanı onlara musallat kılıb da cemâat ve varlıklarının hepsini kökünden kazıyıb helâk etmemesini taleb etdim. Rabbım : Yâ Muhammed! Ben bir hüküm verdiğim zaman artık o red olunamaz. Ben sana ummetinin lehine onları umûmî bir kıtlık ile helâk etmemeyi, onlar üzerine nefislerinden başka bir düşman musallat etmemeyi ve dolayısıyle yer yüzünün bütün etrafında bulunanlar, — yahut etrafları arasında bulunanlar demişdir — toplansa bile köklerini ve cemiyetlerini kazıyıb helâk etmemeyi te'mînât verdim. Nihâyet senin ümmetin biribirlerini helâk eder ve biribirini esîr alır olmakda devâm edecekdir buyurdu».

( ) .... : Buradaki râvî de Sevbân'ın : Allâh'ın peygamber'i : «Şüphesiz yüce Allâh arzı benim için dürüb devşirdi, ben de onun meşrıklarına ve mağriblerine bakdım. Ve Allah bana kırmızı ve beyaz iki hazîne ihsân etdi» buyurdu dediğini rivâyet etdi. Sonra Ebû Kılâbe'den gelen (19 rakamlı) Eyyûb hadîsi tarzında zikretdi.

٢٠ – (٢٨٩٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الله بن نمير. ح وحدثنا ابن نمير (واللفظ له). حدثنا أبي. حدثنا عثمان بن حكيم. أخبرني عامر بن سعد عن أبيه؛ أن رسول الله ﷺ أقبل ذات يوم من العالية. حتى إذا مر بمسجد بني معاوية، دخل فركع فيه ركعتين. وصلينا معه. ودعا ربه طويلا. ثم انصرف إلينا. فقال ﷺ «سألت ربي ثلاثا. فأعطاني ثنتين ومنعني واحدة. سألت ربي أن لا يهلك أمتي بالسنة فأعطانيها. وسألته أن لا يهلك أمتي بالغرق فأعطانيها. وسألته أن لا يجعل بأسهم بينهم فمنعنيها».

20 — (2890) .... : Âmir ibn Sa'd, babası (Sa'd ibn Ebî Vakkas R) dan şöyle haber verdi : Rasûlullah (S) bir gün Âliye (denilen Medîne'nin yüksek tarafındaki köyler) den geldi. Nihâyet Muâviye oğulları mescidine uğradığı zaman içeriye girdi ve orada iki rek'at namaz kıldı. Biz de onunla beraber namaz kıldık. Rasûlullah (S) Rabbine uzunca bir duâ etdi. Sonra bizden tarafa döndü de şöyle buyurdu : «Ben Rabbımdan üç şey istedim. Onların ikisini bana verdi. Fakat bir tânesini benden men' etdi : Ben Rabbımdan ümmetimi kıtlıkla helâk etmemesini istedim. Rabbım bu isteğimi bana ihsân etdi. Ben ondan ümmetimi suda boğmakla helâk etmemesini istedim. Rabbım bana onu da ihsân eyledi. Ben Rabbımdan ummetimin toplulukları arasında harb çıkmamasını da istedim. Fakat Rabbım benim bu isteğimi kabûl etmeyib men' eyledi».

٢١ — (..) وحدثناه ابْنُ أَبِي عُمَرَ. حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ. حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ حَكِيمٍ الأَنْصَارِيُّ. أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّهُ أَقْبَلَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي طَائِفَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ. فَمَرَّ بِمَسْجِدِ بَنِي مُعَاوِيَةَ. بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ نُمَيْرٍ.

21 — ( ) .... : Burada da Âmir ibn Sa'd, babasından haber verdi ki, Sa'd (R) Rasûlullah'ın sahâbîlerinden bir tâife içinde olarak Rasûlullah ile beraber gelmiş ve Rasûlullah (S) Muâviye oğullarının mescidine uğramışdır.. Bu hadîs de İbn Numeyr'in (20 rakamlı) hadîsi gibidir.

(٦) باب إخبار النبي صلى الله عليه وسلم فيما يكون إلى قيام الساعة

٢٢ — (٢٨٩١) حدثني حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ؛ أَنَّ أَبَا إِدْرِيسَ الْخَوْلاَنِيَّ كَانَ يَقُولُ : قَالَ حُذَيْفَةُ بْنُ الْيَمَانِ : وَاللهِ ! إِنِّي لأَعْلَمُ النَّاسِ بِكُلِّ فِتْنَةٍ هِيَ كَائِنَةٌ ، فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَ السَّاعَةِ . وَمَا بِي إِلاَّ أَنْ يَكُونَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَسَرَّ إِلَيَّ فِي ذَلِكَ شَيْئًا ، لَمْ يُحَدِّثْهُ غَيْرِي . وَلَكِنْ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ ، وَهُوَ يُحَدِّثُ مَجْلِسًا أَنَا فِيهِ عَنِ الْفِتَنِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، وَهُوَ يَعُدُّ الْفِتَنَ « مِنْهُنَّ ثَلاَثٌ لاَ يَكَدْنَ يَذَرْنَ شَيْئًا . وَمِنْهُنَّ فِتَنٌ كَرِيَاحِ الصَّيْفِ . مِنْهَا صِغَارٌ وَمِنْهَا كِبَارٌ » .

قَالَ حُذَيْفَةُ : فَذَهَبَ أُولَئِكَ الرَّهْطُ كُلُّهُمْ غَيْرِي .

(6) PEYGAMBER (S) İN KIYÂMET KOPUNCAYA KADAR OLACAK ŞEYLER HAKKINDA HABER VERMESİ BÂBI

22 — (2891) .... : Ebû İdrîs el-Havlânî şöyle der idi : Huzeyfe-tu'bnu'l-Yemân şöyle dedi : Allâh'a yemîn ederim ki benimle kıyâmetin kopması arasında olacak olan her bir fitneyi insanların en iyi bileni benimdir. Bu da Rasûlullah'ın bu husûsda bana gizlice söylediği, benden başkasına tahdîs etmediği bir şey olmasından dolayı değildir. Lâkin Rasûlullah, benim de içinde bulunduğum bir meclisde fitnelerden tahdîs ederken bunu söylemişdir. İşte o zaman Rasûlullah (S) fitneleri sayarken şöyle buyurdu : «Onlardan üçü var ki nerede ise hiç bir şey bırakmıyacakdır. Yine onlardan öyle fitneler vardır ki onlar yaz rüzgârları gibidirler. Onlardan bir kısmı küçük küçük, bir kısmı da büyük büyük fitnelerdir».

Huzeyfe : İşte şimdi o meclisde bulunan topluluğun benden başka olan hepsi öteki hayâta gitmişlerdir dedi.

٢٣ – (...) وحدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ عُثْمَانُ: حَدَّثَنَا وَقَالَ إِسْحَٰقُ: أَخْبَرَنَا) جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللهِ ﷺ مَقَامًا. مَا تَرَكَ شَيْئًا يَكُونُ فِي مَقَامِهِ ذَٰلِكَ إِلَىٰ قِيَامِ السَّاعَةِ، إِلَّا حَدَّثَ بِهِ. حَفِظَهُ مَنْ حَفِظَهُ وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ. قَدْ عَلِمَهُ أَصْحَابِي هَٰؤُلَاءِ. وَإِنَّهُ لَيَكُونُ مِنْهُ الشَّيْءُ: قَدْ نَسِيتُهُ فَأَرَاهُ فَأَذْكُرُهُ. كَمَا يَذْكُرُ الرَّجُلُ وَجْهَ الرَّجُلِ إِذَا غَابَ عَنْهُ. ثُمَّ إِذَا رَآهُ عَرَفَهُ.

(...) وحدثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، إِلَىٰ قَوْلِهِ: وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ. وَلَمْ يَذْكُرْ مَا بَعْدَهُ.

23 — ( ) .... : Huzeyfe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) aramızda ayağa kalkdı ve bu dikeldiği makamında kıyâmet kopuncaya kadar olacak olan hiç bir şeyi bırakmayıb söyledi. Onu ezberleyen ezberledi, unutan unutdu. O şeyi benim şu arkadaşlarım da bilmişlerdir. Ondan unutmuş olduğumu sandığım bir şey olur da onu hatırlarsam bu bilgim kişinin, başka birinin yüzü kendisinden ğayb olub da sonra onu görünce tekrar hatırlaması gibidir.

( ) .... : Buradaki râvî de A'meş'den bu isnâd ile : Onu unutan unutdu, sözüne kadar rivâyet etti, bundan sonrasını zikretmedi.

٢٤ — (..) وحدثنا محمد بن بشار. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. ح وحدثني أبو بكر ابن نافع. حدثنا غندر. حدثنا شعبة عن عدي بن ثابت، عن عبد الله بن يزيد، عن حذيفة؛ أنه قال: أخبرني رسول الله ﷺ بما هو كائن إلى أن تقوم الساعة. فما منه شيء إلا قد سألته. إلا أني لم أسأله: ما يخرج أهل المدينة من المدينة؟

(...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثني وهب بن جرير. أخبرنا شعبة، بهذا الإسناد، نحوه.

24 — ( ) .... : Huzeyfe (R) şöyle demişdir : Rasûlullah (S) kıyâmet kopuncaya kadar olacak her şeyi bana haber verdi. Benim o şeylerden kendisine sormadığım hiç bir şey kalmamışdır. Ancak ben Peygamber'e : Medîne ahâlisini Medîne'den ne çıkaracakdır? suâlini sormadım.

( ) .... : Burada da Şu'be, bu isnâdla o hadîs tarzında haber vermişdir.

٢٥ — (٢٨٩٢) وحدثني يعقوب بن إبراهيم الدورقي وحجاج بن الشاعر. جميعا عن أبي عاصم. قال حجاج: حدثنا أبو عاصم. أخبرنا عزرة بن ثابت. أخبرنا علباء بن أحمر. حدثني أبو زيد (يعني عمرو بن أخطب) قال: صلى بنا رسول الله ﷺ الفجر. وصعد المنبر فخطبنا حتى حضرت الظهر. فنزل فصلى. ثم صعد المنبر. فخطبنا حتى حضرت العصر. ثم نزل فصلى. ثم صعد المنبر. فخطبنا حتى غربت الشمس. فأخبرنا بما كان وبما هو كائن. فأعلمنا أحفظنا.

25 — (2892) .... : Ebû Zeyd (ya'nî Amr ibn Ahtab R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bizlere sabah namazını kıldırdı ve minbere çıkıb öğle vaktı gelinceye kadar bizlere hitâb etdi. Müteâkiben indi ve namazı kıldırdı. Sonra tekrar minbere çıkdı. tâ ikindi vaktı gelinceye kadar bizlere hitâb etdi. Sonra indi ve ikindi namazını kıldırdı. Sonra tekrar minbere çıkdı, tâ güneş batıncaya kadar bizlere hitâb etti. İşte bu hitâbelerinde bizlere olacak olan her şeyi haber verdi. Onları en çok bilenimiz, en iyi ezberliyenimizdir.

(٧) باب في الفتنة التي تموج كموج البحر

٣٦ – (١٤٤) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير ومحمد بن العلاء، أبو كريب. جميعا عن أبي معاوية. قال ابن العلاء: حدثنا أبو معاوية. حدثنا الأعمش عن شقيق، عن حذيفة. قال: كنا عند عمر. فقال: أيكم يحفظ حديث رسول الله ﷺ في الفتنة كما قال؟ قال فقلت: أنا. قال: إنك لجريء. وكيف قال؟ قال قلت: سمعت رسول الله ﷺ يقول «فتنة الرجل في أهله وماله ونفسه وولده وجاره، يكفرها الصيام والصلاة والصدقة والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر». فقال عمر: ليس هذا أريد. إنما أريد التي تموج كموج البحر. قال فقلت: ما لك ولها؟ يا أمير المؤمنين! إن بينك وبينها بابا مغلقا. قال: أفيكسر الباب أم يفتح؟ قال قلت: لا. بل يكسر. قال: ذلك أحرى أن لا يغلق أبدا.

قال فقلنا لحذيفة: هل كان عمر يعلم من الباب؟ قال: نعم. كما يعلم أن دون غد الليلة. إني حدثته حديثا ليس بالأغاليط.

قال فهبنا أن نسأل حذيفة: من الباب؟ فقلنا لمسروق: سله. فسأله. فقال: عمر.

(7) DENİZİN DALGALANMASI GİBİ DALGALANACAK OLAN FİTNE HAKKINDA BÂB

26 — (144) [9] .... : Bize A'meş, Şakîk'den tahdîs etdi. Huzeyfe (R) şöyle demişdir: Biz (bir gün) Umer'in yanında idik, Umer:

— Rasûlullah'ın fitne hakkındaki hadîsini söylediği gibi hanginiz hıfzediyor? diye sordu.

— Ben ezberimde tutuyorum dedim. Umer:

— Muhakkak ki sen çok cür'etlisin. Nasıl söyledi? dedi. Ben de:

— Ben Rasûlullah'dan işitdim: «İnsanın ehli, malı, nefsi, çocukları ve komşusu yüzünden duçâr olduğu fitneye oruc, namaz, sadaka, ma'rûfu emretmek münkeri nehy etmek keffâret olur» [10] buyuruyordu dedim. Bunun üzerine Umer:

---

9. Bu hadîsin biraz değişik bir rivâyeti ayni sahâbîden olarak KİTÂBU'L-İYMÂN (I, 192) de geçmişdi. Bu sebebden oradaki hadîsin müteselsil rakamı olan 144 sayısını almışdır.

10. İnsanın ehli yüzünden fitnesi, onlardan dolayı halâl olmayan söz söylemesi, halâl olmayan iş işlemesidir. Malı yüzünden fitnesi, halâl olmayan [illegible] ahb, halâl olmayan yerlere sarf etmesidir. Evlâdı yüzünden fitnesi, onlara ifrât derecede mahabbetle beraber bir çok hayırlara onlar yüzünden fursat bulamaması yahut onları geçindireceğim diye

— Sormak istediğim bu değildi. Ben ancak denizin dalgalanması gibi dalgalanacak olan fitneyi sormak istiyorum dedi[11]. Ben de :

— Ey Mu'minlerin Emîri! O fitne ile senin ne ilişiğin var? Çünkü muhakkak seninle onun arasında kilitli bir kapu vardır[12], dedim. Umer :

— O kapu kırılacak mı, yoksa açılacak mı? diye sordu. Ben :

— Hayır, o kırılacak dedim. Umer :

— Bu onun ebediyyen kilitlenmemesidir dedi[13].

Râvî dedi ki : Biz Huzeyfe'ye :

— Umer kapunun kim olduğunu biliyor muydu? diye sorduk.

— Evet, yarından evvel bu gecenin geleceğini bildiği gibi biliyordu. Ben ona hiç yalan yanlış olmayan bir hadîs söyleyib tahdîs etdim dedi.

Râvî Şakîk ibn Seleme el-Esedî dedi ki : Huzeyfe'ye kendimiz sormaya cesâret edemedik de Mesrûk İbnu'l-Ecda'a : Kapu kimdir? diye sordurduk. O da kapuyu ondan öğrenib : Kapu Umer'dir dedi.

٢٧ – (. .) وحدّثناه أبُو بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ وأبُو سَعِيدٍ الأشَجُّ . قالا : حَدَّثنا وَكِيعٌ .
ح وحَدَّثنا عُثْمانُ بْنُ أبِي شَيْبَةَ . حَدَّثنا جرِيرٌ . ح وحَدَّثنا إسْحَقُ بْنُ إبْرَاهِيمَ . أخْبَرَنا عِيسَى بْنُ يُونُسَ .
ح وحَدَّثنا ابْنُ أبِي عُمَرَ . حَدَّثنا يَحْيَى بْنُ عِيسَى . كُلُّهُمْ عَنِ الأعْمَشِ ، بِهٰذَا الإسْنادِ ، نَحْوَ حَدِيثِ
أبِي مُعَاوِيَةَ . وفِي حَدِيثِ عِيسَى عَنِ الأعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ قَالَ : سَمِعْتُ حُذَيْفَةَ يَقُولُ .

(. .) وحدّثنا ابْنُ أبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ جَامِعِ بْنِ أبِي رَاشِدٍ ؛ والأعْمَشُ عَنْ أبِي وَائِلٍ ،
عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ : قَالَ عُمَرُ : مَنْ يُحَدِّثُنا عَنِ الفِتْنَةِ ؟ وَاقْتَصَّ الحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِهِمْ .

---

halâla harâma bakmamasıdır. Komşusu yüzünden fitnesi, zengin olmasına hoş nazarla bakmayıb temenni ve hasedde bulunmasıdır.

Şârih Aynî bu beş şeyin keffâret olmasındaki nükteyi izâh için şöyle diyor : Zimmete yapışan haklar, ya bedenî, ya mâlî, yâ kavlî olur. Bundan dolayı bedenî fiillerin en yükseği olan namaz ile sadakayı, mal haklarının en yükseği olan sadakayı, söz haklarının en yükseği olan iyiliği emr ve kötülüğü nehyi zikretti.

11. Bu fitne Hz. Usmân'ın şehâdeti ile başlayıb Muhammed ummetinin biribirine girmesine sebeb olan büyük bir fitnedir ki o günden bu güne kadar sönmemişdir.

12. Anlaşılıyor ki Huzeyfe'nin Peygamber'den öğrendiğine göre Hz. Umer'in vucûdu fitneye karşı sağlam bir sedd imiş. O, hayatda oldukça beklemekde olan korkunç fitne meydana gelmiyecekmiş. Onun için «onunla senin ne ilişiğin var?» demişdir. «Kapu Usmân iken, Umer kendisidir zamanında idi» diyenlerin de sözünde bir vecih vardır : Birlik ve ülfet kal'asının dış kapusı Hz. Fârûk idi. O hayatda iken iç kal'aya fitnenin hucûmuna meydan kalmadı. Umer'in şehâdeti ile dış kapu açıldıkdan sonra fitne resleri olan hâinler iç kapu olan Usmân'a taarruza kolay buldular.

13. Çünkü sağlam kapu bir daha kilitlenebilir. Kırık kapu ise yerinde duramaz ki kilit vurulabilsin. Kapunun kırılması, Usmân'ın şehâdetidir. Hz. Umer kapunun kendi zâtı olduğunu bildiği halde kendisinden sonra gelecek fitneden suâl etmesi, fitnenin azametini bildiği ve şâyet tafsîlâtını unutmuşsa hatırlaması içindir. Kendi zamanında belki mukaddimeleri zuhûr eder diye korkuyormuş (Ahmed Naim, *Tecrîd Ter.* II, 383-385).

27 — ( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîleri de A'meş'den bu isnâd ile Ebû Muâviye'nin (26 rakamlı) hadîsi tarzında rivâyet etdiler. Bunlardan İysâ'nın, A'meş'den rivâyet etdiği hadîsinde Şakîk'in: Ben Huzeyfe'den işitdim şöyle diyordu demiş olduğunun tasrîhi vardır.

( ) .... : Buradaki râvî de, Huzeyfe'nin: Umer: Bize fitneden kim tahdîs eder? diye sordu dediğini haber verib hadîsin tamâmını yukarıkilerin hadîsi tarzında sevk eylemişdir.

٢٨ — (٢٨٩٣) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ عَنْ مُحَمَّدٍ. قَالَ: قَالَ جُنْدُبٌ: جِئْتُ يَوْمَ الْجَرَعَةِ. فَإِذَا رَجُلٌ جَالِسٌ فَقُلْتُ: لَيُهَرَاقَنَّ الْيَوْمَ هٰهُنَا دِمَاءٌ. فَقَالَ ذَاكَ الرَّجُلُ: كَلَّا. وَاللَّهِ! قُلْتُ: بَلَىٰ. وَاللَّهِ! قَالَ: كَلَّا. وَاللَّهِ! قُلْتُ: بَلَىٰ. وَاللَّهِ! قَالَ: كَلَّا. وَاللَّهِ! إِنَّهُ لَحَدِيثُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَدَّثَنِيهِ. قُلْتُ: بِئْسَ الْجَلِيسُ لِي أَنْتَ مُنْذُ الْيَوْمِ. تَسْمَعُنِي أُخَالِفُكَ وَقَدْ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَا تَنْهَانِي؟ ثُمَّ قُلْتُ: مَا هٰذَا الْغَضَبُ؟ فَأَقْبَلْتُ عَلَيْهِ وَأَسْأَلُهُ. فَإِذَا الرَّجُلُ حُذَيْفَةُ.

28 — (2893) .... : Muhammed (ibn Sîrîn) dedi ki: Cündüb şöyle dedi: Cerea günü[14] geldim. Bakdım ki bir adam oturuyor. Ben:

— Bugün burada muhakkak kanlar akıtılacakdır dedim. O zât:

— Hayır öyle değildir vallâhi dedi. Ben:

— Evet öyledir vallâhi dedim. O:

— Hayır öyle değildir vallâhi dedi. Ben:

— Evet öyledir vallâhi dedim. O:

— Hayır öyle değildir vallâhi, o muhakkak Rasûlullah'ın hadîsidir ki kendisi onu bana tahdîs etmişdir dedi. Ben:

— Sen benim için bu gün müddetince ne fena bir meclis arkadaşı oldun! Sen benden sana karşı devamlı muhâlefet etdiğimi işidiyorsun da, sen hadîsi Rasûlullah'dan işitmiş olduğun halde niçin beni muhâlefet etmekden nehy etmiyorsun? dedim. Sonra: Bu öfke nedir? dedim de, kim olduğunu sorarak onun yanına geldim. Bir de bakdım ki bu zât Huzeyfe'dir.

---

14. *Cerea,* Kûfe yakınında bir yer adıdır. Yevmu'l-cerea ta'biri oraya muzâfdır. Hz. Usmân, Kûfe'ye Sa'd ibn Âs'ı vâlî göndermişdi. O gün Kûfe halkı o yere çıkdılar ve vâlîyi red ve iâde ile yerine Ebû Mûsâ Eş'ari'nin vâlî ta'yin edilib bunun Halife tarafından takrir olunmasını istidâ eylediler. İstekleri kabûl edilerek Ebû Mûsâ vâlî ta'yin olundu (*Kamûs Ter.*).

(٨) باب لا تقوم الساعة حتى يحسر الفرات عن جبل من ذهب

٢٩ — (٢٨٩٤) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن القاري) عن سهيل ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا تقوم الساعة حتى يحسر الفرات عن جبل من ذهب . يقتتل الناس عليه . فيقتل، من كل مائة ، تسعة وتسعون . ويقول كل رجل منهم : لعلي أكون أنا الذي أنجو » .

(...) وحدثني أمية بن بسطام . حدثنا يزيد بن زريع . حدثنا روح عن سهيل ، بهذا الإسناد ، نحوه . وزاد : فقال أبي : إن رأيته فلا تقربنه .

(8) «FURÂT NEHRİ ALTUNDAN BİR DAĞI AÇIKLAMADIKÇA KIYÂMET KOPMAZ» BÂBI [15]

29 — (2894) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Furât nehri (suları gitmesi sebebiyle) altundan bir dağı açıb meydana çıkarmadıkca kıyâmet kopmaz. İnsanlar onun üzerinde cenk edib biribirlerini öldürürler. Netîcede her yüz kişiden doksan dokuzu öldürülür. Onlardan her bir kimse : Kurtulacak olan kişi belki ben olurum! der» [16].

( ) .... : Burada Ravh, Suheyl'den bu isnâd ile yukarıki hadis tarzında rivâyet etdi. Râvî burada : Babam : «Eğer onu görür isen sakın ona yaklaşmıyasın!» dedi, fıkrasını ziyâde etmişdir.

٣٠ — (...) حدثنا أبو مسعود ، سهل بن عثمان . حدثنا عقبة بن خالد السكوني ، عن عبيد الله ،

15. *Furât*, Erzurum dağlarından çıkan ve küçük Asyânın bir çok yerlerini dolaşdıkdan sonra Irak'dan da geçerek Basrâ körfezine dökülen en büyük ırmaklardan biridir. Dicle ile beraber Türk, Arab ve Fars edebiyatına karışan Furât, bir çok vesilelerle Peygamber'in hadîslerinde zikredilmiş ve İslâm hukûkunda da yer almışdır. Beş altı bin km. mesâfede hılkatden beri akan bu muazzam nehrin bu uzun mecnâsında kim bilir ne hazîneler saklıdır! Peygamber, bu nehrin kıymetli altun hazînelerini açıklayaçağı bir zaman geleceğini ve bunun kıyâmet alâmetlerden olduğunu haber vermişdir. Diğer hadîslerde kıyâmetden önceki günlerde şiddetli yer debremleri olacağı bildirildiğine göre, bu volkanik mıntakada meydana gelecek büyük yer sarsıntılarının Furât menba'ları veya mecrâlarında büyük değişiklikler yapabileceği düşünülebilir. Târih boyunca bu mıntakada gelişmiş bunca medeniyetleri besleyen bu muazzam nehrin kuruması, bu bölgenin dolayısıyle bütün dünyânın ölümü demekdir...

16. Ya'nî kendisinin sağ kalacağını ve netîcede çok altuna nâil olacağını ümid ederek cenge devâm eder.

عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «يُوشِكُ الْفُرَاتُ أَنْ يَحْسِرَ عَنْ كَنْزٍ مِنْ ذَهَبٍ. فَمَنْ حَضَرَهُ فَلَا يَأْخُذْ مِنْهُ شَيْئًا».

30 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Furât, (nehrinin suyu çekilerek) kıymetli altun hazînesini meydana çıkarması zamanı yaklaşıyor. Her kim o zaman orada hâzır bulunursa sakın ondan hiç bir şey almasın».

٣١ — (..) حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ. حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «يُوشِكُ الْفُرَاتُ أَنْ يَحْسِرَ عَنْ جَبَلٍ مِنْ ذَهَبٍ. فَمَنْ حَضَرَهُ فَلَا يَأْخُذْ مِنْهُ شَيْئًا».

31 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) : «Furât nehrinin, altundan bir dağı açıb meydana çıkarması zamanı yaklaşıyor. Her kim o zaman orada hâzır bulunursa sakın ondan hiç bir şey almasın!» buyurdu [17].

٣٢ — (٢٨٩٥) حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ، فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ وَأَبُو مَعْنٍ الرَّقَاشِيُّ (وَاللَّفْظُ لِأَبِي مَعْنٍ). قَالَا: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ. أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ نَوْفَلٍ. قَالَ: كُنْتُ وَاقِفًا مَعَ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ فَقَالَ: لَا يَزَالُ النَّاسُ مُخْتَلِفَةً أَعْنَاقُهُمْ فِي طَلَبِ الدُّنْيَا. قُلْتُ: أَجَلْ. قَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «يُوشِكُ الْفُرَاتُ أَنْ يَحْسِرَ عَنْ جَبَلٍ مِنْ ذَهَبٍ. فَإِذَا سَمِعَ بِهِ النَّاسُ سَارُوا إِلَيْهِ. فَيَقُولُ مَنْ عِنْدَهُ: لَئِنْ تَرَكْنَا النَّاسَ يَأْخُذُونَ مِنْهُ لَيُذْهَبَنَّ بِهِ كُلِّهِ. قَالَ فَيَقْتَتِلُونَ عَلَيْهِ. فَيُقْتَلُ، مِنْ كُلِّ مِائَةٍ، تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ».

قَالَ أَبُو كَامِلٍ فِي حَدِيثِهِ: قَالَ وَقَفْتُ أَنَا وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ فِي ظِلِّ أُجُمِ حَسَّانَ.

32 — (2895) .... : Abdullah ibn Hâris ibn Nevfel dedi ki : Ben Ubeyy ibn Kâ'b ile beraber durmakda idim. Ubeyy :

— İnsanlar dünyâyı taleb etmek husûsunda boyunları muhtelif olmakdan vaz geçmiyeceklerdir dedi. Ben :

— Evét öyle dedim. Ubeyy dedi ki :

— Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Furât nehrinin, altundan bir dağ açıb meydana çıkarması zamanı yaklaşıyor. İn-

17. Çünkü ihtiyâr dünyânın ömrü sona ermiş bulunacakdır.

sanlar onu işitdikleri vakıt ona doğru yürürler. Onun yanında bulunan: Andolsun eğer biz insanları ondan almalarına müsâade eder bırakırsak, muhakkak ki insanlar o altunun hepsini götürürler, der. Müteâkiben o altun üzerine cenkleşib biribirlerini öldürürler. Netîcede her yüz kişiden doksan dokuzu öldürülür».

Râvî Ebû Kâmil kendi hadîsinde dedi ki : Abdullah ibn Hâris: Ben, Ubeyy ibn Kâ'b ile beraber Hassân ibn Sâbit'in taşdan yapılmış köşkünün gölgesinde durmuş halde idim dedi.

٣٣ – (٢٨٩٦) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ يَعِيشَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (وَاللَّفْظُ لِعُبَيْدٍ). قَالَا : حَدَّثَنَا يَحْيَى ابْنُ آدَمَ بْنِ سُلَيْمَانَ ، مَوْلَى خَالِدِ بْنِ خَالِدٍ. حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنَعَتِ الْعِرَاقُ دِرْهَمَهَا وَقَفِيزَهَا . وَمَنَعَتِ الشَّامُ مُدْيَهَا وَدِينَارَهَا . وَمَنَعَتْ مِصْرُ إِرْدَبَّهَا وَدِينَارَهَا . وَعُدْتُمْ مِنْ حَيْثُ بَدَأْتُمْ . وَعُدْتُمْ مِنْ حَيْثُ بَدَأْتُمْ . وَعُدْتُمْ مِنْ حَيْثُ بَدَأْتُمْ » . شَهِدَ عَلَى ذَلِكَ لَحْمُ أَبِي هُرَيْرَةَ وَدَمُهُ .

33 — (2896) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S): «Irak, kendi dirhemini ve **kafîz** denilen ölçeğini men' edib vermez olur. Şâm da **mudyu** denilen ölçeğini ve dînârını men' edib vermez. Mısır da **ırdebb** denilen ölçeğini ve dînârını men' edib vermez olur. Ve artık sizler (fethe) başladığınız yerden geri dönersiniz, sizler (fethe) başladığınız yerden geri dönersiniz. Sizler (fethe) başladığınız yerden geri dönersiniz» buyurdu. Rasûlullah'ın bunları söylediğine Ebû Hureyre'nin eti ve kanı şehâdet etmişdir [18].

---

18. Hadîsde zikredilen ölçekler :

Kafîz, bir cins ölçek adıdır ki sekiz mekkûk alır. *Mekkûk* ise bir buçuk sâ' alır. Ve Kafîz, 144 zirâ' mikdârında olan arza denir.

Mudyu, Şâm ve Mısır diyârına mahsûs bir gûnâ ölçek adıdır. Bu, *mudd* dedikleri ölçekden başkadır, on beş mekkûk alır bir ölçekdir (*Kamûs Ter.*).

Irdebbu, Mısır ahâlîsinin 24 sâ' alabilen ma'rûf bir ölçeğidir.

«Irak men' eder...» in ma'nâsında meşhûr iki kavl vardır : Biri, onlar islâm olmaları sebebiyle kendilerinden cizye vergisi düşer demekdir. Bu böylece tahakkuk etmişdir. İkinci kavil —ki meşhûr olan budur— onun ma'nâsı, Acemler, Rûmlar zamanın âhirinde İslâm beldelerini istî'lâ ederler de oralardan muslimanlar lehine olan hâsılata mâni' olurlar demekdir. Muslim bundan bir kaç yaprak sonra Câbir'den bu ma'nâda (67) rakamlı) şu hadîsi rivâyet etmişdir : Müslimanlara hiç bir kafîz ve dirhemin gelmemesi yaklaşıyor dedi. Biz : Bu nereden? diye sorduk. Acem tarafından. Onlar bunu men' edib vermezler dedi. Ve Rûmların da Şâm'da bunu men' edeceklerini zikretdi....

Bir de : Onlar halkı zamanın sonunda dînden çıkacaklar da kendilerine vazîfe olan zekât ve diğer vergileri men' edib vermiyecekler denilmişdir. Yine denildi ki onun ma'nâsı; kendilerinden cizye vergisi alınmakda olan kâfirlerin, âhir zamanda şevketleri artıp kuvvetlenecekler de bu sebeble muslimanlara ödemekde oldukları cizye, harâc ve diğer vergileri vermeyib mâni' olacaklardır demekdir. Peygamber'in «başladığınız yerden geri dönersiniz» sözüne gelince bu da : «İslâm garîb olarak başladı ve yine başladığı gibi ga-

(٩) باب في فتح قسطنطينية، وخروج الدجال، ونزول عيسى ابن مريم

٣٤ – (٢٨٩٧) حدثني زهير بن حرب. حدثنا معلى بن منصور. حدثنا سليمان بن بلال. حدثنا سهيل عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا تقوم الساعة حتى ينزل الروم بالأعماق، أو بدابق. فيخرج إليهم جيش من المدينة. من خيار أهل الأرض يومئذ. فإذا تصافوا قالت الروم: خلوا بيننا وبين الذين سبوا منا نقاتلهم. فيقول المسلمون: لا. والله! لا نخلي بينكم وبين إخواننا. فيقاتلونهم. فينهزم ثلث لا يتوب الله عليهم أبدا. ويقتل ثلثهم، أفضل الشهداء عند الله. ويفتتح الثلث. لا يفتنون أبدا. فيفتتحون قسطنطينية. فبينما هم يقتسمون الغنائم، قد علقوا سيوفهم بالزيتون، إذ صاح فيهم الشيطان: إن المسيح قد خلفكم في أهليكم. فيخرجون. وذلك باطل. فإذا جاءوا الشأم خرج. فبينما هم يعدون للقتال، يسوون الصفوف، إذ أقيمت الصلاة. فينزل عيسى ابن مريم (ﷺ). فأمهم. فإذا رآه عدو الله، ذاب كما يذوب الملح في الماء. فلو تركه لانذاب حتى يهلك. ولكن يقتله الله بيده. فيريهم دمه في حربته».

(9) KONSTANTÎNİYYE'NİN (YA'NÎ İSTANBUL'UN) FETHİ, DECCÂL'İN ÇIKMASI VE MERYEM OĞLU İYSÂ ALEYHİSSELÂMIN İNMESİ HAKKINDA BÂB

34 — (2897) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Rûmlar, A'mâk yahut Dâbık[19] mıntakalarına ininceye kadar kıyâmet kopmaz. O vakıt gelince Medîne'den o günde yeryüzü halkının en hayırlılarından olan bir ordu Rûmlara karşı çıkar. Musliman ordusu Rûmlara karşı harb nizâmında saff saff oldukları zaman, Rûmlar muslimânlara : Bizimle, bizden esîr olanlar — yahut esîr alanlar — arasını boşaltın da biz onlarla harb edelim derler. Bu taklîfe karşı muslimanlar : Hayır, Allâh'a yemîn ederiz ki biz sizlerle o kardeşlerimizin arasını boşaltıb açmayız derler. Ve akıbinde Rûmlarla muhârebeye girişirler. Muhârebede muslimanların üçde biri münhezim olub kaçar ki Allah onlara ebediyyen tevbe ilhâm etmez. Musliman ordusunun üçde biri öldürülür. Onlar, Allah indinde şehîdlerin en fazîletlisidirler. Musliman ordusunun üçde biri de fethe devâm ederler. Bunlar ebe-

rîbliğe dönecekdir» hadîsi ma'nâsınadır. Bu son hadîsin açıklaması : MUSLİM TERCEMESİ, KİTÂBU'L-İYMÂN, I, 192 de geçmişdir (Nevevî).

19. *A'mâk* ve *Dâbık*, Haleb yakınında iki yer ismidir.

diyyen fitneye ma'rûz bırakılmazlar (ya'nî aralarına bir fitne ve ihtilâf düşürülmez). İşte bunlar KUSTUNTÎNİYYE'yi (ya'nî İstanbul'u) feth ederler. Fethi müteâkib kılıçlarını zeytun ağaçlarına asmış oldukları halde aralarında ganîmetleri taksîm ederlerken şeytân birdenbire onların içinde bir sayhâ atarak: Deccâl Mesîh sizin ehl ve iyâliniz içinde sizin yerinize geçib halefeniz olmuşdur! der. Bu sözler bâtıl ve yalan olduğu halde musliman askerler yola çıkarlar. Nihâyet Şâm'a geldikleri zaman çıkıb da harb için hazırlık yapmakdalar ve safflarını düzeltmekde bulundukları sırada birdenbire namaza ikâmet yapılır. Hemen Meryem oğlu İysâ Aleyhisselâm iner ve Peygamber'lerinin sünnetini alıb tâbi' olmak için o musliman cemâatının yanına gelir[20]. İşte o sırada Allâh'ın düşmanı olan Deccâl Mesîh, İysâ'yı görünce tuzun suda erimesi gibi erir. Şâyet İysâ onu terk edib bırakmış olsaydı kendi kendine helâk oluncaya kadar eriyib gidecekdi. Lâkin Allah onu kendi eliyle öldürür de harbesindeki kanını muslimanlara gösterir».

(١٠) باب تقوم الساعة والروم أكثر الناس

---

٣٥ – (٢٨٩٨) حدثنا عَبْدُ الملكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ. حَدَّثَنِي عَبْدُاللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ ابْنُ سَعْدٍ. حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ الْمُسْتَوْرِدُ الْقُرَشِيُّ، عِنْدَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «تَقُومُ السَّاعَةُ وَالرُّومُ أَكْثَرُ النَّاسِ». فَقَالَ لَهُ عَمْرٌو: أَبْصِرْ مَا تَقُولُ. قَالَ: أَقُولُ مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَ: لَئِنْ قُلْتَ ذَلِكَ، إِنَّ فِيهِمْ لَخِصَالًا أَرْبَعًا: إِنَّهُمْ لَأَحْلَمُ النَّاسِ عِنْدَ فِتْنَةٍ. وَأَسْرَعُهُمْ إِفَاقَةً بَعْدَ مُصِيبَةٍ. وَأَوْشَكُهُمْ كَرَّةً بَعْدَ فَرَّةٍ. وَخَيْرُهُمْ لِمِسْكِينٍ وَيَتِيمٍ وَضَعِيفٍ. وَخَامِسَةٌ حَسَنَةٌ جَمِيلَةٌ: وَأَمْنَعُهُمْ مِنْ ظُلْمِ الْمُلُوكِ.

(10) «KIYÂMET, RÛMLAR (YA'NÎ HIRİSTİYANLAR) İNSANLARIN EN ÇOĞU OLDUKLARI HALDE KOPAR» BÂBI

---

35 — (2898) .... : Kureyş'li Mustevrid, Amr ibn Âs'ın yanında:

---

20. «Onları kasdeder» sözündeki mef'ûl zamirinin Deccâl'in ehline ve ona tâbi' olanlara âid olması da muhtemildir. Buna göre ma'nâ, İysâ onları helâk etmek için onların yanına gelir demek olur.

Buhârî'de İysâ'nın inmesi ile ilgili şu hadîs de vardır: Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Meryem oğlu İysâ (Aleyhisselâm) sizin yanınıza indiği zaman devlet reîsiniz kendinizden, namazda imâmınız olduğu (İysâ da namazınıza uyduğu) halde bakalım nasıl olursunuz?» buyurdu. (*Buhârî, enbiyâ, bâbu nuzûli İysâ ibn Meryem*, IV, 324 «245». «İysâ'nın inib Sâlib'i kıracağı ve Cizyeyi kaldıracağını haber veren hadîs de buradadır).

— Ben Rasûlullah (S) dan işitdim: «Kıyâmet, Rûmlar insanların en çoğu oldukları halde kopar» buyuruyordu dedi. Amr da ona:

— Ne söylemekde olduğuna iyi bak! dedi. Mustevrid:

— Ben Rasûlullah'dan işitmiş olduğum şeyi söylüyorum dedi. Amr:

— Andolsun sen bunu söylediysen, muhakkak onlarda şu dört haslet vardır: O zaman onlar fitne ânında insanların en akıllı ve halîmi, musîbetden sonra en sür'atle sıhhat ve iyiliğe dönenleri, fîrârdan sonra tekrar hucûma geçmeleri zamanı en yakın olanları, miskîn, yetîm ve zaîfler için insanların en hayırlı olanlarıdır ve beşincisi de pek güzel ve cemîl bir sıfatdır: Meliklerin zulmunu en çok men' edenlerdir dedi.

٣٦ – (...) حدثني حرملة بن يحيى التجيبي. حدثنا عبد الله بن وهب. حدثني أبو شريح؛ أن عبد الكريم بن الحارث حدثه؛ أن المستورد القرشي قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «تقوم الساعة والروم أكثر الناس» قال فبلغ ذلك عمرو بن العاص فقال: ما هذه الأحاديث التي تذكر عنك أنك تقولها عن رسول الله ﷺ؟ فقال له المستورد: قلت الذي سمعت من رسول الله ﷺ. قال فقال عمرو: لئن قلت ذلك، إنهم لأحلم الناس عند فتنة. وأجبر الناس عند مصيبة. وخير الناس لمساكينهم وضعفائهم.

36 — ( ) .... : Müstevrid el-Kuraşıyy:

— Ben Rasûlullah'dan işitdim: «Kıyâmet, Rûmlar (ya'nî hristiyânlar) insanların en çoğu oldukları halde kopar» buyuruyordu dedi. Bu hadîs Amru'bnu'l-Âs'a ulaşınca, Amr:

— Senden zikredilmekde olan bu hadîsler nedir ki, sen onları Rasûlullah (S) dan söylüyormuşsun? dedi. Bunun üzerine Muztevrid Amr'e:

— Ben Rasûlullah'dan işitmiş olduğum hadîsi söyledim dedi. Amr da:

— Andolsun eğer sen bunu söylediysen muhakkak onlar (ya'nî o zamanki Hristiyanlar) fitne yanında insanların en akıllıları, musîbet sırasında insanların en çabuk yara sarıb iyi edenleri, miskinleri ve zaîfleri için de insanların en hayırlı olanlarıdır dedi[21].

---

21. Kadî Iyâd: Bu hadîsin doğruluğu zâhir olmuşdur: Çünkü bugün onlar ya'nî Hristiyanlar Ye'cûc ve Me'cûc kavmi müstesnâ olmak üzere yer yüzünde en kalabalık bulunanlardır. Onlar Şâm'dan Endelus arâzisine kadar i'mâr etmişler ve Hristiyanlık başka hiç bir dinin yayılmadığı derecede yeryüzünde yayılıb genişlemişdir der.

Taberî de: Bu güzel dört sıfat, belki kıyâmete yakın bulunan Hristiyanlarda bulunacakdır. Bu gün ise onlar mahlûkatın en kıymetsiz olanlarıdır demişdir.

Ubbî: Hadis bu güzel sıfatların medhi olub, Hristiyanların medhi değildir. Bu sıfatları onların artmalarına sebeb oldukları haysiyetden zikretmiş olması da muhtemildir der.

(١١) باب إقبال الروم في كثرة القتل عند خروج الدجال

٣٧ – (٢٨٩٩) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن حجر. كلاهما عن ابن علية (واللفظ لابن حجر). حدثنا إسماعيل بن إبراهيم عن أيوب، عن حميد بن هلال، عن أبي قتادة العدوي، عن يسير بن جابر قال: هاجت ريح حمراء بالكوفة. فجاء رجل ليس له هجيرى إلا: يا عبد الله ابن مسعود! جاءت الساعة. قال فقعد وكان متكئا. فقال: إن الساعة لا تقوم، حتى لا يقسم ميراث، ولا يفرح بغنيمة. ثم قال بيده هكذا (ونحاها نحو الشأم) فقال: عدو يجمعون لأهل الإسلام ويجمع لهم أهل الإسلام. قلت: الروم تعني؟ قال: نعم. وتكون عند ذاكم القتال ردة شديدة. فيشترط المسلمون شرطة للموت لا ترجع إلا غالبة. فيقتتلون حتى يحجز بينهم الليل. فيفيء هؤلاء وهؤلاء. كل غير غالب. وتفنى الشرطة. ثم يشترط المسلمون شرطة للموت. لا ترجع إلا غالبة. فيقتتلون. حتى يحجز بينهم الليل. فيفيء هؤلاء وهؤلاء. كل غير غالب. وتفنى الشرطة. ثم يشترط المسلمون شرطة للموت. لا ترجع إلا غالبة. فيقتتلون حتى يمسوا فيفيء هؤلاء وهؤلاء. كل غير غالب. وتفنى الشرطة. فإذا كان يوم الرابع، نهد إليهم بقية أهل الإسلام. فيجعل الله الدبرة عليهم. فيقتلون مقتلة - إما قال لا يرى مثلها، وإما قال لم ير مثلها - حتى إن الطائر ليمر بجنباتهم، فما يخلفهم حتى يخر ميتا. فيتعاد بنو الأب، كانوا مائة. فلا يجدونه بقي منهم إلا الرجل الواحد. فبأي غنيمة يفرح؟ أو أي ميراث يقاسم؟ فبينما هم كذلك إذ سمعوا ببأس، هو أكبر من ذلك. فجاءهم الصريخ؛ إن الدجال قد خلفهم في ذراريهم. فيرفضون ما في أيديهم. ويقبلون. فيبعثون عشرة فوارس طليعة. قال رسول الله ﷺ «إني لأعرف أسماءهم، وأسماء آبائهم، وألوان خيولهم. هم خير فوارس على ظهر الأرض يومئذ. أو من خير فوارس على ظهر الأرض يومئذ».

قال ابن أبي شيبة في روايته: عن أسير بن جابر.

(...) وحدثني محمد بن عبيد الغبري. حدثنا حماد بن زيد عن أيوب، عن حميد بن هلال، عن أبي قتادة، عن يسير بن جابر قال: كنت عند ابن مسعود فهبت ريح حمراء. وساق الحديث بنحوه. وحديث ابن علية أتم وأشبع.

(..) وحدّثنا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ. حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ (يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةِ). حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ (يَعْنِي ابْنَ هِلَالٍ) عَنْ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أُسَيْرِ بْنِ جَابِرٍ، قَالَ: كُنْتُ فِي بَيْتِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ. وَالْبَيْتُ مَلْآنُ. قَالَ فَهَاجَتْ رِيحٌ حَمْرَاءُ بِالْكُوفَةِ. فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ عُلَيَّةَ.

(11) DECCÂLİN ÇIKMASI SIRASINDAKİ KITÂLİN ÇOĞUNA RÛM'UN (YA'NÎ HRİSTİYANLARIN) BAŞLAYIB DEVÂM ETMELERİ BÂBI

---

37 — (2899) .... : Câbir'in oğlu Yuseyr şöyle dedi : Kûfe'de kırmızı bir rüzgâr esmişdi. Derken : Yâ Rasûlallah! Kıyâmet sâatı geldi! demekden başka bir konuşma ve hâli olmayan bir adam çıkageldi. Abdullah ibn Mes'ûd dayanmakda iken bu söz üzerine hemen oturdu ve: Mîrâs taksîm olunmadıkca ve ganîmetle ferâhlanılmadıkca kıyâmet kopmaz dedi. Sonra elini Şâm tarafına kaydırarak eliyle işâret etdi. Bunu ta'kîben İbn Mes'ûd dedi ki : Pek çok düşmân, musliman halk ile harb etmek için (ordu ve silâh) toplarlar. İslâm ehli de onlarla harb etmek için (ordu ve silâh) toplarlar. — Râvî : Ben Abdullah'a bu sözünle Rûmları mı kasdediyorsun? diye sordum. Abdullah : Evet dedi, demişdir — İşte bu kıtâl sırasında büyük bir saldırma ve çetin bir red etme olur. Şöyle ki : Muslimanlar, ölüm kalım harbi yapacak ve ancak gâlib olarak dönecek olan bir fedâîler birliğini ordunun ilerisine çıkarırlar. Bu birlikdeki öncü fedâîler, düşmânla kendi aralarına gece girib de çarpışmaya mâni' oluncaya kadar kıtâl yaparlar. Netîcede onlar da, bunlar da ya'nî düşman ordusu da, İslâm ordusu da geri dönerler. İki ordudan hiç biri gâlib değildir. Halbuki iki tarafın öncü fedâîleri yok olub gitmişlerdir. Sonra muslimanlar yine en önde ölüm kalım harbi yapacak ve ancak gâlib olarak geri dönecek olan öncü fedâîler tâifesini çıkarırlar. Müteâkiben aralarına gece girib de çarpışmaya mâni' oluncaya kadar hepsi harbederler. Gece basınca İslâm ordusu da düşmân ordusu da geri çekilirler. Her iki tarafın öndeki fedâî birliği yok olduğu halde iki ordudan hiç biri gâlib değildir. Sonra muslimanlar yine ölüm kalım harbi yapacak ve ancak gâlib olarak geriye dönebilecek olan bir öncü fedâîler birliği çıkarırlar. Müteâkiben ordular tâ akşam oluncaya kadar harb ederler. Akşam olunca İslâm ordusu da düşman ordusu da geri çekilir. Fedâîler birliği yok olduğu halde ordulardan hiç biri gâlib değildir. Artık dördüncü gün olduğu zaman islâm ehlinin bakiyyesi onlar üzerine hücûma geçer. Bunu ta'kîben Allah hezîmeti düşman üzerine kılar ve öyle muazzam bir öldürüşme ve kıtâl olur ki — ya misli görülemiyecek olan demişdir, yahut da : Misli görülmemiş olan demişdir — hattâ kuş cinsi o çarpışan ordu ferdlerinin yanlarından uçar da bir türlü onları geride bırakamaz, nihâ-

yet ölü olarak yere düşer. (Harb o kadar çetin ve ifnâ edici olur ki) bir baba (meselâ) yüz ferd olan oğullarının hepsini harbe hazırlayıb yollar da sonunda onlardan bir tek adamdan başka kimsenin kalmadığını görür. Artık sonunda hangi ganîmetle ferâhlanılır? Yahut hangi mîrâs aralarında bölüşülüb taksîm edilir? Onlar bu hal üzere bulundukları bir sırada birdenbire bundan daha büyük ve daha çetin bir harb daha çıktığını işidirler. Akıbinde dellâl onların yanına gelir de: Deccâl'ın, onların zürriyyetleri (âileleri ve vatanları) içinde, kendilerinin yerine geçdiğini ve onlara halef olmuş olduğunu i'lân eder. Bunun üzerine İslâm orduları önlerindekileri (olduğu gibi) terk ederler de kendi vatanlarına doğru yönelirler. Ve bu yönelmede de on tâne suvârîyi öncü olarak ordunun önünde yola çıkarırlar. Burada Rasûlullah (S): «Ben o öncü suvârîlerin isimlerini, babalarının isimlerini ve atlarının renlerini de kat'î olarak bilmekdeyim nlar o zamanda yeryüzü üzerinde mevcûd olan suvârîlerin en hayırlılarıdırlar —yahut: O zamanki yer üzerinde bulunan en hayırlı suvârîlerdir—» buyurmuşdur. Râvî İbn Ebî Şeybe kendi rivâyetinde: Câbir'in oğlu Useyr'den demişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de, Câbir'in oğlu Yuseyr'in: Ben İbn Mes'ûd'un yanında idim. Derken kırmızı bir rüzgâr esti... dediğini yukarıki hadîs tarzında sevk etmişdir ve İbn Uleyye'nin (37 rakamlı) hadîsi daha bütün ve daha doyurucudur.

( ) .... : Buradaki râvî, Câbir'in oğlu Useyr'den diyerek onun: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un evinde idim. Ev ağzına kadar dopdolu idi. Derken Kûfe'de kırmızı bir rüzgâr esti... dediğini rivâyet edib yukarıki İbn Uleyye hadîsi tarzında zikretmişdir.

(١٢) باب ما يكون من فتوحات المسلمين قبل الدجال

٣٨ — (٢٩٠٠) حدثنا قتيبة بن سعيد حدثنا جرير عن عبد الملك بن عمير، عن جابر بن سمرة، عن نافع بن عتبة. قال: كنا مع رسول الله ﷺ في غزوة. قال فأتى النبي ﷺ قوم من قبل المغرب عليهم ثياب الصوف. فوافقوه عند أكمة. فإنهم لقيام ورسول الله ﷺ قاعد. قال فقالت لي نفسي: ائتهم فقم بينهم وبينه لا يغتالونه. قال: ثم قلت: لعله نجي معهم. فأتيتهم فقمت بينهم وبينه. قال فحفظت منه أربع كلمات. أعدهن في يدي. قال «تغزون جزيرة العرب، فيفتحها الله. ثم فارس، فيفتحها الله. ثم تغزون الروم، فيفتحها الله. ثم تغزون الدجال. فيفتحه الله».

قال فقال نافع: يا جابر! لا نرى الدجال يخرج حتى تفتح الروم.

(12) DECCÂLDEN EVVEL MÜSLİMANLARIN YAPACAKLARI FETİHLER BÂBI

38 — (2900) .... : Câbir ibn Semure'den : Nâfi' ibn Utbe şöyle dedi : Biz bir gazvede Rasûlullah'ın maiyyetinde idik. Derken Mağrib tarafından bir cemâat Peygamber'in yanına geldiler. Üstlerinde yün elbiseler vardı. Peygamber'e taşdan yüksek bir tepenin yanında rasgeldiler. Kendileri ayakda duruyorlar, Rasûlullah ise oturuyordu. Nefsim bana : Onların yanına git ve Rasûlullah ile onların arasında dikel de onlar Rasûlullah'a bir sûikasd yapıb öldürmesinler dedi. Sonra : Belki Rasûlullah onlarla gizli bir şey konuşacakdır dedim. Müteâkiben yanlarına gelib Rasûlullah ile onların arasına dikeldim. Orada Rasûlullah'dan dört kelime ezberledim ki ben onları elimde dâima hâzır tutuyorum. Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sizler Arab yarımadasını feth için gazâ yapacaksınız. Allah onu sizlere açıb fethe muvaffak kılacakdır. Sonra Fars diyârını feth için harb edersiniz. Allah onun da fethini müyesser edecekdir. Sonra Rûm'a gazâ edeceksiniz. Allah onu da sizlere açacakdır. Sonra Deccâl ile harb edeceksiniz. Allah onun da fethini muvaffak kılacakdır».

• Nâfi' : Yâ Câbir! Biz, Rûmlar feth olununcaya kadar Deccâl'ın çıkacağını görmüyoruz — yahut zannetmiyoruz — dedi.

(١٣) باب في الآيات التي تكون قبل الساعة

٣٩ — (٢٩٠١) حدثنا أبو خيثمة، زهير بن حرب وإسحاق بن إبراهيم وابن أبي عمر المكي
- واللفظ لزهير - (قال إسحاق: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا) سفيان بن عيينة عن فرات القزاز،
عن أبي الطفيل، عن حذيفة بن أسيد الغفاري قال: اطلع النبي ﷺ علينا ونحن نتذاكر. فقال
«ما تذاكرون؟» قالوا: نذكر الساعة. قال «إنها لن تقوم حتى ترون قبلها عشر آيات».
فذكر الدخان، والدجال، والدابة، وطلوع الشمس من مغربها، ونزول عيسى ابن مريم ﷺ،
ويأجوج ومأجوج. وثلاثة خسوف: خسف بالمشرق، وخسف بالمغرب، وخسف بجزيرة العرب.
وآخر ذلك نار تخرج من اليمن، تطرد الناس إلى محشرهم.

(13) KIYÂMETİN KOPMASINDAN ÖNCE MEYDANA GELECEK OLAN ALÂMETLER HAKKINDA BÂB

39 — (2901) .... : Bize Sufyân ibn Uyeyne, Furât el-Kazzâz'dan, o da Ebu't-Tufeyl'den tahdîs etdi. Huzeyfetu'bnu Esîd el-Ğıfârî (R) şöyle

dedi: Bizler (kıyâmet hakkında) muzâkere eder halde iken Peygamber (S) apansızın üzerimize çıkageldi ve: «Neyi müzâkere ediyorsunuz?» diye sordu. Orada bulunan sahâbîler: Kıyâmeti müzâkere ediyoruz dediler. Peygamber: «Sizler daha evvel **on alâmet** müşâhade etmedikce asla kıyâmet kopmıyacakdır» buyurdu. Ve şunları zikretdi: «Duhân, Deccâl, Dâbbetu'l-ard[22], güneşin mağribden doğması, İysâ Aleyhisselâmın nuzû-

---

22. *Dâbbetu'l-ard*'ın zikredildiği âyet ve bununla ilgili bir tefsîr özeti:

واذا وقع القول عليهم اخرجنا لهم دابة من الارض تكلمهم .

: *Ve o söz, kendileri aleyhinde vukûa geldiği zaman yerden bunlar için bir dâbbe çıkarırız ki bu, onlara insanların âyetlerimize kat'î bir kanâat beslemezler idiğini* (başlarına kakarak) *söyler»* (en-Neml: 82).

«*Debb* ve *debîb*, hafîf yürüme, debelenme demekdir. Hayvanatda ve ekseriye haşerâtda kullanılır. İçkinin bedene yayılması ve bir çürüğün etrafına sirâyeti gibi hareketi gözle idrâk olunamıyan şeylerde de kullanılır. *Dâbbe* kelimesi de bundan fâil olmak i'tibârıyle aslı lugatda «mâ yedubbu (= debb eden, debelenen)» demek olur ve şu halde şimendifer, otomobil, bisiklet gibi otomatik şeylere dahi lugatın aslına nazaran dâbbe demek sahîh olabilecek ise de, lisanda kullanılması hayvana mahsûsdur. Hatta örfde dört ayaklı hayvanâtda ve onlar içinde bilhassa beygirde daha ziyâde müteâref olmuşdur. Bununla beraber: «*Allah her hayvanı sudan yaratdı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde yürüyor, kimi iki ayağı üstünde yürüyor, kimi de dört ayağı üstünde yürüyor. Allah ne dilerse yaradır. Çünkü Allah her şeye hakkıyle kaadirdir*» (en-Nûr: 45) âyetinden anlaşıldığı üzere her hayvanda kullanılır. Hayvan lafzına mürâdif gibidir. «*Yerde yürüyen hiç bir canlı hâriç olmamak üzere rızkları Allah'ın üstünedir...*» (Hûd: 6) âyetinden anlaşılan da budur. Binâenaleyh hayvan gibi insana da ıtlâk olunur. Bu âyetde Dâbbe nekire olarak vârid olmasından bunun bildiğimiz dâbbelerden bambaşka bir dâbbe olması tebâdür eder. «*Kendilerine kelâm eden bir dâbbe*» terkîbinden zâhir olan ise, bunun nâtık hayvan ya'nî insân olmasıdır. Tefsîrler de bu iki nokta etrafında dolaşmakdadır.

Râgıb, *el-Müfredât*'ında bu konudaki sözleri şöyle özetlemişdir: Bu (en-Neml: 82) âyeti hakkında denildi ki «dâbbe tanıdığımızın hilâfına bir hayvandır ki çıkması kıyâmet sırasına mahsûsdur». Bir de denildi ki: «Bununla cehâletde hayvanlar menzilesinde olan şerli kimseler kasdolunmuşdur». Bu takdîrde dâbbe bütün *mâ yedubbu*nun ismi olarak cem olmuş olur. Hâin'in ceminde hâine gibi. Kadî Beydâvî ve ba'zı hadîsciler bunu *cessâse* olmak üzere göstermişlerdir ki bir hadîsde vârid olduğu üzere *cessâse*, Deccâl için haberler tecessüs eden *câsûs* demekdir. Ebussuûd da diyor ki bu dâbbe Cessâse'dir. Bundan cins ismi ile ta'bir olunub bir de ta'zim tenvîni ile mübhem kılınmasının te'kîd olunması şânının garâbetine ve vasıflarının beyân tavrından hâric olduğuna delâlet eder. Bu münâsebetle hadîsde gelen bazı garîb rivâyetleri kaydetdikden sonra şunu da ilâve ediyor ki: Hz. Alî'den şöyle rivâyet olundu: Kuyruğu olan bir dâbbe değil, sakalı olan bir dâbbedir demiş, bir racul olduğuna işâret eylemişdir. Fakat meşhûr olan, bir dâbbe olmasıdır. Şüphesiz Kur'ânda dâbbe ta'bîr olunduğu için dâbbedir. Lâkin racul de bir dâbbedir. «*Onlara kelâm edecek bir dâbbe*» buyurulması ise bunun bir insan olmasını ta'yîn için zâhir bir karînedir. Burada kelâma mecâzî ibr ma'nâ vermek veyahut «*tükellimuhum* (= onlara kelâm eder)» fiilini söylemek ma'nâsına değil de yaralamak ma'nâsına *teklîm*'e hamletmek zâhirin hilâfınadır. Garîb rivâyetler ile Kur'ânı zâhirinden çıkarmak îkânına halel getirmekdir.

Kaldı ki Ahmed, Tayâlisi, Naim ibn Hammâd, Abd ibn Humeyd, Tirmizî hasen diyerek, İbn Mâce, İbn Cerîr, İbn Munzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî gibi zevâtın Ebû Hureyre'den tahric eyledikleri bir hadîsde Rasûlullah (S) buyurmuşdur ki: «Dâbbetu'l-ard, Mûsâ'nın asâsı ve Süleymân'ın mührü beraberinde olarak çıkacak,

lü, Ye'cûc ve Me'cûc'un çıkması, biri şarkda, biri garbda, biri de Arab Yarımadasında olmak üzere üç husûf ya'nî arzın çöküntüsü. Bu alâmetlerin sonuncusu ise Yemen'den çıkıb da insanları toplantı yerlerine doğru önüne katarak süren bir ateşdir».

٤٠ — (...) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ فُرَاتٍ الْقَزَّازِ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ، عَنْ أَبِي سَرِيحَةَ، حُذَيْفَةَ بْنِ أَسِيدٍ. قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ فِي غُرْفَةٍ وَنَحْنُ أَسْفَلَ مِنْهُ. فَاطَّلَعَ إِلَيْنَا فَقَالَ «مَا تَذْكُرُونَ؟» قُلْنَا: السَّاعَةَ. قَالَ «إِنَّ السَّاعَةَ لَا تَكُونُ حَتَّى تَكُونَ عَشْرُ آيَاتٍ: خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ، وَخَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ، وَخَسْفٌ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ، وَالدُّخَانُ، وَالدَّجَّالُ، وَدَابَّةُ الْأَرْضِ، وَيَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ، وَطُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، وَنَارٌ تَخْرُجُ مِنْ قُعْرَةِ عَدَنٍ تَرْحَلُ النَّاسَ».

قَالَ شُعْبَةُ: وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ رُفَيْعٍ عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ، عَنْ أَبِي سَرِيحَةَ، مِثْلَ ذَلِكَ. لَا يَذْكُرُ النَّبِيَّ ﷺ. وَقَالَ أَحَدُهُمَا، فِي الْعَاشِرَةِ: نُزُولُ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ﷺ. وَقَالَ الْآخَرُ: وَرِيحٌ تُلْقِي النَّاسَ فِي الْبَحْرِ.

40 — ( ) .... : Huzeyfetu'bnu Esîd (R) dedi ki: Peygamber

---

mühür ile mu'minin yüzünü parlatacak, asâ ile kâfirin burnunu kıracak. İnsanlar sofraya toplanacak, mu'min ve kâfir tanınacak».

Bu hadîse nazaran da bu dâbbe maddî ve ma'nevî hârikulâde bir kuvvet ve saltanat ile zuhûr edib büyük bir İslâm devleti teşkîl edecek bir hurûc sâhibi olmuş oluyor. Şüphe yok ki Mûsâ'nın asâsı ile Süleymân'ın mührünü hâiz olan zât büyük bir şahsiyet olacakdır. Hem de şerlilerden değil hayırlı kimselerden olacak. Çünkü mu'minin yüzünü güldürecek, kâfirin burnunu kıracak. Âyetde: *«Bu onlara insanların âyetlerimize kat'î bir kanâat beslemezler idiğini söyler»* buyurulması da bunu iktizâ ediyor. Şu halde buna *dâbbe* tesmiye edilmesinin vechi, onun kâfirlere karşı haşin olacağını ve yüce Allâh'a nazaran onun çıkarılması zor bir iş değil, yerden âdî bir dâbbe çıkarmak gibi kolay olduğunu anlatmakdır. Burada bazı haberleri de kaydedelim:

a. İbn Cerîr'in Huzeyfe ibn Esîd'den tahrîc etdiği üzere: «Dâbbenin üç hurûcu vardır: Birisinde bazı bâdiyelerde çıkar, sonra gizlenir. Birisinde de emîrler (kumandanlar) kanlar dökerken bazı şehirlerde çıkar, yine gizlenir. Sonra da insanlar mescidlerin en şereflisi, en büyüğü ve en fazîletlisi nezdinde iken arz kendilerini fırlatmaya başlar. Derken halk kaçışır, mu'minlerden bir tâife kalır, bizi Allah'dan hiç bir şey kurtaramaz derler. *Dâbbe* de onların üzerine çıkar, yüzlerini iri inciden yıldız gibi cilâlandırır. Sonra hareket eder. Artık ne ta'kîb eden yetişebilir, ne kaçan kurtulabilir. Bir adama varır, namaz kılıyordur. Vallâhi sen namaz ehli değilsin, der yakalar. Mu'minin yüzünü ağartır, kâfirin burnunu kırar» dedi. O zaman insanlar ne halde olur? dedik. «Arazide komşular, mallarda ortaklar, seferlerde arkadaşlar gibi» dedi.

b. İlim ehlinden bir çokları dâbbenin hurûcu emr bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münker terk olunduğu vakıtdır demişler. İbn Umer'den rivâyet edilmişdir ki (en-Neml: 82) âyeti, ma'rûfu emr ve çirkinliği nehy terk olunduğu vakıt demişdir. Buna göre *«üzerlerine kavl hakk olduğu zaman»*, muslimanlar da bozulub aleyhlerinde hüküm hakk olduğu vakıt demek oluyor» (*Hakk Dîni*, V, 3701-3704).

(S) bir gazvede idi. Bizler de ondan daha aşağı bir yerde bulunuyorduk. Derken Peygamber apansızın bizim yanımıza çıkageldi ve :

— Ne konuşuyorsunuz? diye sordu. Bizler :

— Kıyâmeti konuşuyoruz dedik. Peygamber :

— Daha evvel on âyet (ya'nî alâmet) meydana gelmedikce kıyâmet kopmaz : Meşrıkda bir yer çökmesi, Mağribde bir yer çökmesi, Arab yarımadasında bir yer çökmesi olmak üzere üç tâne yer çökmesi; Duhân, Deccâl, Dâbbetu'l-ard (yer hayvanı), Ye'cûc ve Me'cûc'un çıkması, güneşin garbdan doğması, Aden arâzîsinin en uzak yerinden çıkıb insanları göç ettirecek olan bir ateş!» buyurdu.

Şu'be dedi ki : Bana Abdulazîz ibn Rufey', Ebu't-Tufeyl'den, o da Ebû Sarîha'dan Peygamber'i zikretmiyerek bunun benzerini tahdîs etdi. Buradaki iki râvînin biri onuncu alâmet hakkında : Meryem oğlu İysâ Aleyhisselâmın inmesidir dedi. Diğeri ise, insanları denize atan bir rüzgârdır dedi.

٤١ — (.) وحدثناه مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ (يَعْنِي ابْنَ جَعْفَرٍ) حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ فُرَاتٍ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا الطُّفَيْلِ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي سَرِيحَةَ . قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي غُرْفَةٍ وَنَحْنُ تَحْتَهَا نَتَحَدَّثُ وَسَاقَ الْحَدِيثَ . بِمِثْلِهِ

قَالَ شُعْبَةُ : وَأَحْسِبُهُ قَالَ : تَنْزِلُ مَعَهُمْ إِذَا نَزَلُوا وَتَقِيلُ مَعَهُمْ حَيْثُ قَالُوا

قَالَ شُعْبَةُ : وَحَدَّثَنِي رَجُلٌ هَٰذَا الْحَدِيثَ عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ ، عَنْ أَبِي سَرِيحَةَ . وَلَمْ يَرْفَعْهُ قَالَ : أَحَدُ هَٰذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ: نُزُولُ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَقَالَ الْآخَرُ : رِيحٌ تُلْقِيهِمْ فِي الْبَحْرِ .

(...) وحدثناه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، الْحَكَمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْعِجْلِيُّ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ فُرَاتٍ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا الطُّفَيْلِ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي سَرِيحَةَ قَالَ : كُنَّا نَتَحَدَّثُ . فَأَشْرَفَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . بِنَحْوِ حَدِيثِ مُعَاذٍ وَابْنِ جَعْفَرٍ .

وَقَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى : حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، الْحَكَمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ ، عَنْ أَبِي سَرِيحَةَ . بِنَحْوِهِ . قَالَ : وَالْعَاشِرَةُ نُزُولُ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ .

قَالَ شُعْبَةُ : وَلَمْ يَرْفَعْهُ عَبْدُ الْعَزِيزِ .

41 — ( ) .... : Bize Şu'be tahdîs etdi : Furât şöyle demişdir : Ben Ebu't-Tufeyl'den işitdim o, Ebû Sarîha'dan tahdîs ediyordu. Ebû Sarîha: Rasûlullah (S) bir çardakda idi. Biz de çardağın altında oturub ko-

nuşuyorduk... dedi. Râvî burada da hadîsin bütününü yukarıdaki hadîs gibi sevk etmişdir.

Şu'be : Ben Furât'ın : İnsanlar bir yerde konakladıkları zaman (ateş de) onlarla beraber konaklar. İnsanların öğlen istirâhatı yaptıkları yerde (ateş de) onlarla beraber durur dediğini zannediyorum dedi.

Şu'be dedi ki : Keza bu hadîsi bana bir adam Ebu't-Tufeyl'den, o da Ebû Sarîha'dan da tahdîs etdi. Ebû Sarîha burada hadîsi Peygambere ref' ve isnâd etmemişdir. Bu iki râvînin birisi : Meryem oğlu İysâ'nın nuzûlu, dedi. Diğeri de : İnsanları denize atan bir rüzgâr, dedi.

( ) .... : Burada da Şu'be, Furât'ın : Ben Ebu't-Tufeyl'den işitdim, o Ebû Sarîha'dan tahdîs ediyordu. Ebû Sarîha: Biz konuşuyorduk. Derken Rasûlullah yüksekden ya'nî üst tarafdan bize bakıb muttali' oldu dediğini (40 rakamlı) Muâz ve (41 rakamlı) İbn Ca'fer hadîsleri tarzında rivâyet etdi.

İbn Müsennâ dedi ki : Bize Ebû Nu'mân Hakem İbnu Abdillâh tahdîs etdi. Bize Şu'be, Abdulazîz ibn Rufey'den, o da Ebu't-Tufeyl'den, o da Ebû Sarîha'dan yukarıki hadîs tarzında rivâyet etdi. Burada : Onuncusu ise Meryem oğlu İysâ'nın inmesidir dedi.

Şu'be : Abdulazîz, hadîsi peygambere ref' ya'nî isnâd etmedi dedi.

(١٤) باب لا تقوم الساعة حتى تخرج نار من أرض الحجاز

٤٢ – (٢٩٠٢) حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . أَخْبَرَنِي ابْنُ الْمُسَيَّبِ ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ . ح وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ ابْنِ اللَّيْثِ . حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ جَدِّي . حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ؛ أَنَّهُ قَالَ : قَالَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ :

أَخْبَرَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ : أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّىٰ تَخْرُجَ نَارٌ مِنْ أَرْضِ الْحِجَازِ ، تُضِيءُ أَعْنَاقَ الْإِبِلِ بِبُصْرَىٰ » .

(14) «HİCÂZ ARÂZÎSİNDEN BİR ATEŞ ÇIKMADIKÇA KIYÂMET KOPMAYACAKDIR» BÂBI

42 — (2902) .... : Ebû Hureyre (R) haber verdi ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Hicâz arâzîsinden bir ateş çıkmadıkca kıyâmet

kopmıyacakdır. Öyle bir ateş ki Busrâ'daki [23] develerin boyunlarını ziyâlandıracakdır» [24].

---

23. *Busrâ*, Sûriye'deki Havran kasabasıdır. Vaktıyle Doğu Roma imparatorluğunun ma'mûr bir şehri ve Hristiyanlığın dînî merkezlerinden biri idi. İslâm âleminin Rûmlarla ve Hristiyanların ilk siyâsî ve askerî çatışması burada vukû' bulduğundan bu şehir hadisde ve İslâm tarihinde çok zikrolunur.

24. Bu ateş hâdisesini İbn Adiyy *el-Kâmil* adlı cerh ve ta'dîle dâir olan eserinde Hz. Umer'e varan bir senedle şöyle rivâyet etmişdir: «Hicâz vâdîlerinden bir vâdîde ateş seli akmadıkca kıyâmet kopmaz...» Şârih İbn Hacer: Bu hadisde zikrolunan ateş VII nci hicret asrında Medîne'de zuhûr eden ateşe uygundur diyor. Hicrî 654 târihinde vukû' bulan bu ateş ve ziyâ hâdisesinin meydana geliş şekli bir çok kitâblarda tafsîl edilmişdir:

Mısır'ın en meşhûr âlimi olan Kastallânî Kutbu'n-Dîn, «جمل الايجاز في الاعجاز بنار الحجاز = *cumelu'l-iycâz fi'l-i'câz bi-nâri'l-Hicâz*» adlı müstakil bir eser de yazmışdır. Muellif Kutbu'd-dîn Kastallânî o devirde yaşamış ve 648 tarihinde vefât etmiş olduğundan bu husûsa dâir rivâyetlerinin kıymeti yüksekdir.

Yine o asırda yaşamış olan Endelüs'lü Şemsuddîn Kurtubî (671) ile Şâm'lı Ebû Şâme Şihâbuddîn (665) dahi bu hâdiseyi, hâdisenin zuhûrunu müteâkib yazdıkları eserinde bahsetmişlerdir.

İşte bu tabîat hâdisesini Şâm'ın, Endelüs'ün ve Mısır'ın en seçkin bu üç âlimi eserlerinde bahsedib bildirmişlerdir. Bu müelliflerin verdikleri müşterek ma'lûmata göre bu ateş ve ziyâ hâdisesi müdhiş bir yer sarsıntısından sonra zuhûr eden volkanik bir indifâın eseri olduğu husûsudur.

Kurtubî *Tezkira*'sında der ki: Hicâz kıtasında, Medîne'de bir ateş zuhûr etdi. Bu ateş büyük bir zelzeleyi müteâkib çıkdı. Hicretin 654 yılı Cumâda'l-âhirinin üçüncü günü ve dördüncü gününün gecesi yatsudan sonra, gecenin ilk üçde birinde şiddetli bir yer sarsıntısı başladı. Cumua günü kuşluk zamanına kadar devam etdi. Sonra deprem durdu. Volkan indifâı başladı. Bu feverân Kureyza mıntakasında ve Ten'îm'in Harre tarafındaki düz sâhasında —Ebû Şâme bu mevkiin Medîne'ye yarım günlük mesâfede olduğunu bildiriyor— zuhûr etmişdir... Kurtubî bu ateş tûfanından kırmızı ve gök bir sel teşekkül edib önüne gelen kayaları ve tepeleri sürükleyerek akmaya başladığını ve hâdisenin devamı sırasında gök gürlemesi gibi korkunç iniltiler duyulduğunu ve nihâyet selin Rekbi Irâkî menziline varıb orada dağ gibi muazzam bir sedd meydana getirdiğini bildiriyor. Devamla: Bu cehennemî ateş Medîne'ye de yaklaşdı ise de Peygamber'in hurmetine Medîne'de esmeye başlıyan serîn bir rüzgârın te'siri ile Medîne bu âfâtdan masûn kaldı ve Yemen tarafına akarak bir köyü yaktı diyor. Yine Kurtubî, bazı dostlarının beş gün kadar Medîne ufuklarında bu ateşi ve ziyâsını gördük dediklerini, Mekke'den ve Busrâ'dan görüldüğünü duyduğunu da haber veriyor.

Ebû Şâme Abdurrahmân Şihâbu'd-dîn de, *Kitâbu'r-ravdateyn fi-ahbâri'd-devleteyn* adlı eserinin zeylinde: Bu hâdisenin vukûu tarihi olan 654 senesi şaban ayı başlarında Şâm'da bu hâdiseye dâir müteaddid mektûblar alındı. Medîne'de zuhûr eden *Büyük hâdise* bu mektûblarda îzâh ve tafsîl edilmişdi. Şüphesiz ki bu tabiat hâdisesinde Buhârî ile Muslim'in rivâyet etdikleri haberi tasdîk vardır diyerek metindeki Ebû Hureyre hadisini zikretmişdir.

O devrin büyük müelliflerinden olan Nevevî (öl. 676) de: Bu ateşin zuhûrunda bütün Şâm ahâlîsi arasında ilmî bir tevâtür vardır. Ve beş gün görülmüşdür demişdir (*Kitâbu'l-iymân*).

Peygamberin, vukûundan yedi asır önce haber verdiği bu tabîat hâdisesinin haber verildiği gibi tahakkuk etmesi şüphesiz ki nubuvvetinin doğruluğuna en canlı şâhidlerinden biridir (*Tecrîd Ter.* XII, 329-332).

(١٥) باب في سكنى المدينة وعمارتها قبل الساعة

٤٣ – (٢٩٠٣) حدثني عمرو الناقد . حدثنا الأسود بن عامر . حدثنا زهير عن سهيل بن أبي صالح ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ « تبلغ المساكن إهاب أو يهاب »

قال زهير : قلت لسهيل : فكم ذلك من المدينة ؟ قال : كذا وكذا ميلا

(15) KIYÂMETDEN EVVEL MEDÎNE'NİN MESKÛNİYETİ VE MA'MÛRİYETİ HAKKINDA BÂB

43 — (2903) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S): «Meskenler Medîne'deki Ihâb yahut Yehâb mevkiine kadar ulaşır» buyurdu.

Râvî Zuheyr dedi ki : Ben Süheyl'e : Bu İhâb yahut Yehâb denilen yer Medîne'den ne kadar mesâfededir? diye sordum. O : Şu kadar ve şu kadar mîldir diye cevâb verdi.

٤٤ – (٢٩٠٤) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن) عن سهيل ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « ليست السنة بأن لا تمطروا . ولكن السنة أن تمطروا وتمطروا ، ولا تنبت الأرض شيئا » .

44 — (2904) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) : «Kıtlık senesi, kendisinde size yağmur verilmeyen sene değildir. Lâkin kıtlık senesi, size yağmur verilir, verilir de buna rağmen yer yüzünün hiç bir şey bitirmez olduğu yıldır» buyurdu.

(١٦) باب الفتنة من المشرق من حيث يطلع قرنا الشيطان

٤٥ – (٢٩٠٥) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث ح وحدثني محمد بن رمح . أخبرنا الليث عن نافع ، عن ابن عمر ؛ أنه سمع رسول الله ﷺ ، وهو مستقبل المشرق يقول « ألا إن الفتنة ههنا . ألا إن الفتنة ههنا . من حيث يطلع قرن الشيطان » .

(16) «FİTNE MEŞRIKDAN, ŞEYTÂNIN İKİ BOYNUZUNUN DOĞACAĞI YERDENDİR» HADÎSİ BÂBI

45 — (2905) .... : Abdullah ibn Umer (R), Rasûlullah (S) dan işitdi ki Rasûlullah doğu tarafa yönelmiş olduğu halde : «Haberiniz olsun

ki fitne işte buradadır. İyi biliniz ki fitne işte bu tarafda, şeytânın boynuzunun doğacağı yerdedir» buyuruyordu.

٤٦ – (...) وحدّثني عُبيدُ الله بنُ عُمرَ القواريريّ ومُحمّدُ بنُ المثنّى. ح وحدّثنا عُبيدُ الله بنُ سعيد. كلّهم عن يحيى القطّان. قال القواريريّ: حدّثني يحيى بنُ سعيد عن عُبيد الله بن عُمر. حدّثني نافع عن ابن عُمر؛ أنّ رسول الله ﷺ قام عند باب حفصة، فقال بيده نحو المشرق «الفتنة هاهنا من حيث يطلع قرن الشيطان» قالها مرّتين أو ثلاثا.

وقال عُبيد الله بن سعيد في روايته: قام رسول الله ﷺ عند باب عائشة.

46 — ( ) .... : Nâfi', İbn Umer (R) den tahdîs etdi ki Rasûlullah (S) Hafsanın kapusu yanında dikelib, eliyle de doğu tarafına işâret ederek iki yahut üç defa : «Fitne işte şurada, şeytânın boynuzunun doğacağı yerdendir» buyurdu [25].

Râvî Ubeydullah ibn Saîd, kendi rivâyetinde : Rasûlullah (S) Âişe'nin kapusu yanında ayakda durdu dedi.

٤٧ – (...) وحدّثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن سالم بن عبد الله، عن أبيه؛ أنّ رسول الله ﷺ قال، وهو مستقبل المشرق «ها إنّ الفتنة ههنا. ها إنّ الفتنة ههنا. ها إنّ الفتنة ههنا. من حيث يطلع قرن الشيطان».

47 — ( ) .... : Sâlim ibn Abdillah, babası Abdullah ibn Umer (R) den : Rasûlullah (S) doğu tarafına yönelmiş olduğu halde : «Dikkat edin! Fitne işte şu tarafdadır. Dikkat edin! Fitne işte şu tarafdadır. Dikkat edin! Fitne işte şu tarafda, şeytânın boynuzunun tulû' edeceği yerdendir» buyurmuşdur.

٤٨ – (...) حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدّثنا وكيع عن عكرمة بن عمّار، عن سالم، عن ابن عمر قال: خرج رسول الله ﷺ من بيت عائشة فقال «رأس الكفر من ههنا، من حيث يطلع قرن الشيطان» يعني المشرق.

---

25. Bu hadîslerde Rasûlullah İslâm arasında çıkacak fitnelerin, musîbetlerin menşeini haber vermişdir. Vefâtından sonra zuhûr eden fitnelerin hepsi şark tarafından meydana gelmiş olduğundan bu haberler de Rasûlullah'ın mu'cizelerinden sayılır. Belki de bu hadîsler mustakbel insanlığın yine şarkdan, uzak şarkdan kaynaması muhtemil olan Kızıl Çin Komonizm fitnesini de ifâde etmiş olabilir.

Şeytânın boynuzu ta'biri SAHÎH-İ MUSLİM TERCEMESİ, I, 109, 81 inci hadîsde ve daha başka hadîslerde de geçmişdi. Burada şu kadar işâret edelim ki bu ta'bir, kudret, tahakküm ve iktidârı da remz etdiği için şeytânın oralardaki katmerli hâkimiyet ve iktidârını ifâde edebilir.

48 — ( ) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) Âişe'-nin evinden dışarı çıkdı da doğuyu kasdederek : «Küfrün başı işte şu tarafdan, şeytân boynuzunun doğacağı yerdendir» buyurdu.

٤٩ — (...) وحدثنا ابن نمير. حدثنا إسحاق (يعني ابن سليمان). أخبرنا حنظلة قال: سمعت سالما يقول: سمعت ابن عمر يقول: سمعت رسول الله ﷺ، يشير بيده نحو المشرق ويقول «ها إن الفتنة ههنا. ها إن الفتنة ههنا» ثلاثا «حيث يطلع قرنا الشيطان».

49 — ( ) .... : Bize Hanzala haber verib dedi ki : Ben Sâlim'-den işitdim şöyle diyordu : Ben İbn Umer (R) den işitdim şöyle diyordu: Ben Rasûlullah (S) dan işitdim, eliyle doğu tarafına işâret ederek şöyle buyuruyordu : «Dikkat edin! Fitne muhakkak işte şuradadır. Dikkat edin! Fitne muhakkak işte şuradadır!»

٥٠ — (...) حدثنا عبد الله بن عمر بن أبان وواصل بن عبد الأعلى وأحمد بن عمر الوكيعي (واللفظ لابن أبان). قالوا: حدثنا ابن فضيل عن أبيه. قال: سمعت سالم بن عبد الله بن عمر يقول: يا أهل العراق! ما أسألكم عن الصغيرة، وأركبكم للكبيرة! سمعت أبي، عبد الله بن عمر يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول «إن الفتنة تجيء من ههنا» وأومأ بيده نحو المشرق «من حيث يطلع قرنا الشيطان» وأنتم يضرب بعضكم رقاب بعض. وإنما قتل موسى الذي قتل، من آل فرعون، خطأ. فقال الله عز وجل له: وقتلت نفسا فنجيناك من الغم وفتناك فتونا [٢٠/طه/٤٠].
قال أحمد بن عمر في روايته عن سالم: لم يقل: سمعت.

50 — ( ) .... : Buradaki üç râvî tahdîs edib şöyle dediler : Bize İbn Fudayl, babasından tahdîs etdi. Fudayl şöyle demişdir : Ben Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim'den işitdim şöyle diyordu: Ey Irâk ahâlîsi! Sizler küçük günahdan ne kadar da suâl soruyorsunuz! Halbuki kendiniz ne kadar büyük günâh işliyorsunuz! Ben babam, Abdullah ibn Umer'den işitdim şöyle diyordu : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim eliyle doğu tarafa iymâ ederek : «Fitne muhakkak işte şuradan! Şeytânın iki boynuzunun tulû' edeceği yerden gelir» buyuruyordu. Halbuki sizler biribirinizin boyunlarını vuruyorsunuz. Muhakkak ki Mûsâ (peygamber) Fir'avn hânedânından öldürdüğü kimseyi ancak bir hatâ olarak öldürmüşdür. İşte bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah ona hitâben : «...**Sen bir de adam öldürmüşdün de biz seni o gamdan kurtarmışdık. Seni türlü türlü ibtilâlarla imtihâna çekmişdik. Bunun için yıllarca Medyen halkı içinde kal-**

dın. **Sonra da** (hakkındaki) **takdîre göre** (buraya) **geldin ey Mûsâ!»** (Tâ Hâ: 40) buyurmuşdur.

Râvî Ahmed ibn Umer, Sâlim'den yaptığı rivâyetinde: «Semi'tu (= **işitdim**)» **demedi**, demişdir.

(١٧) باب لا تقوم الساعة حتى تعبد دوس ذا الخلصة

٥١ — (٢٩٠٦) حدثني محمد بن رافع وعبد بن حميد (قال عبد: أخبرنا. وقال ابن رافع: حدثنا) عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري، عن ابن المسيب، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «لا تقوم الساعة حتى تضطرب أليات نساء دوس. حول ذي الخلصة».

وكانت صنما تعبدها دوس في الجاهلية، بتبالة

(17) «DEVS KABÎLESİ (TEKRAR) ZU'L-HALASA'YA TAPMADIKÇA KIYÂMET KOPMAZ» BÂBI

51 — (2906) .... : **Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S):** Devs kabîlesi **kadınlarının kıçları** (tekrar) **Zu'l-Halasa** puthânesinin etrafında (tavâf ederek) **çalkalanmadıkça** kıyâmet kopmaz» buyurdu.

Zu'l-Halasa, Yemen'in Tebâle mevkiinde, câhiliyet devrinde Devs kabîlesinin ibâdet edegeldiği bir put idi[26].

٥٢ — (٢٩٠٧) حدثنا أبو كامل الجحدري وأبو معن، زيد بن يزيد الرقاشي (واللفظ لأبي معن). قالا: حدثنا خالد بن الحارث. حدثنا عبد الحميد بن جعفر عن الأسود بن العلاء، عن أبي سلمة، عن عائشة، قالت: سمعت رسول الله ﷺ يقول «لا يذهب الليل والنهار حتى تعبد اللات والعزى» فقلت: يا رسول الله! إن كنت لأظن حين أنزل الله: هو الذي أرسل رسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون [٩/التوبة/٣٣] و [٦١/الصف/٩] أن ذلك تاما قال «إنه سيكون من ذلك ما شاء الله. ثم يبعث الله ريحا طيبة فتوفى كل من في قلبه مثقال حبة خردل من إيمان. فيبقى من لا خير فيه. فيرجعون إلى دين آبائهم»

---

26. *Zu'l-Halasa,* Yemen'de bir Puthânenin veya onun içinde bulunan bir putun ismidir. Buna Yemen Kâ'besi denilirdi. Asıl Kâ'beye de Kâbetu'ş-Şâmiyye denilirdi. *Halasa* kelimesi hâlıs ismi fâilinin cem'idir. Güyâ orada tavâf ve ibâdet edenler hâlis ve temiz olurlarmış da onun için böyle isimlendirilmişdi. Rasûlullah Yemen'deki bu put evini Cerîr ibn Abdillâh kumandasında yüz elli suvârî göndererek yıktırıb yok etdirmişdir. Bu vak'ayı bizzât Cerîr tafsîlatıyle anlatır: SAHÎH-İ MUSLİM TERCEMESİ, KİTÂBU FADÂİLİ'S-SAHÂBE, *Cerîr ibn Abdillâh'ın fazîletlerinden bir bâb,* 136 ve 137 rakamlı hadîsler, VII. cild, s. 399-400.

(...) وحدثناه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ (وَهُوَ الْحَنَفِيُّ) . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَهُ .

52 — (2907) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim : «LÂT VE UZZÂ (tekrar) ibâdet olunmadıkca gece ve gündüz gitmez (ya'nî zaman kesilmez ve kıyâmet kopmaz)» buyuruyordu. Bunun üzerine ben : Yâ Rasûlallah! Şu muhakkak ki Allah : **«O, Rasûlünü hidâyetle, hakk dîn ile, sırf o dîni her dîne gâlib kılmak için gönderendir. İsterse müşrikler hoş görmesin»** (et-Tevbe: 33; es-Saff: 9; ve sonu biraz farklı olarak el-Feth: 28) âyetini indirdiği zaman, ben bunun tamam olduğunu zannediyordum dedim. Rasûlullah : «Şüphe yok, o tamâm olma, bundan i'tibâren Allâh'ın dilediği zamana kadar devâm edib gidecekdir. Sonra Allah hoş bir rüzgâr gönderecekdir. Bu rüzgâr, kalbinde bir hardal dânesi mikdârında iymân bulunan her bir nefsi vefât etdirecek de kendilerinde hiç bir hayır bulunmayan insanlar kalacak. İşte o zaman onlar tekrar atalarının dînlerine döneceklerdir» buyurdu.

( ) .... : Burada da Abdulhamîd ibn Ca'fer, bu isnâdla yukarıdaki hadîs tarzında rivâyet etmişdir.

(١٨) باب لا تقوم الساعة حتى يمر الرجل بقبر الرجل، فيتمنى أن يكون مكان الميت، من البلاء

٥٣ — (١٥٧) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ ، فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَمُرَّ الرَّجُلُ بِقَبْرِ الرَّجُلِ فَيَقُولُ : يَا لَيْتَنِي مَكَانَهُ » .

(18) «İNSAN, DİĞER BİR İNSANIN KABRİNE UĞRAYIB DA BELÂNIN ŞİDDETİNDEN DOLAYI, ÖLMÜŞ KİMSENİN YERİNDE OLMASINI TEMENNÎ ETMEDİKÇE KIYÂMET KOPMAZ» BÂBI

53 — (157) [27] .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) : «İnsan, diğer bir insanın kabrine uğrayıb da : Keşki ben bu ölünün yerinde olaydım! diye temennî etmedikce kıyâmet kopmaz» buyurdu.

27. Bu hadîsin başka bir rivâyeti ayni sahâbiden KİTÂBU'L-İYMÂN 72 nci bâbda geçmişdir (I, 206 «248»). Onun için buradaki hadîs de o hadîsin müteselsil rakamını almışdır.

٥٤ — (...) حدّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبَانَ بْنِ صَالِحٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ الرِّفَاعِيُّ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ أَبَانَ). قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِي إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! لَا تَذْهَبُ الدُّنْيَا حَتَّى يَمُرَّ الرَّجُلُ عَلَى الْقَبْرِ فَيَتَمَرَّغُ عَلَيْهِ، وَيَقُولُ: يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَكَانَ صَاحِبِ هٰذَا الْقَبْرِ. وَلَيْسَ بِهِ الدِّينُ إِلَّا الْبَلَاءُ» .

54 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Nefsim elinde bulunan Allâh'a yemîn ederim ki, insan kabr üzerine varıb kendisinde dîn değil, sâdece belâ olduğu halde sıkıntı ve bunaltısından dolayı [28] kabr üzerine bürülüb bükülerek : Âh keşki ben bu kabrin sâhibi yerinde bulunmuş olaydım! diye temennî etmedikce kıyâmet kopmaz».

٥٥ — (٢٩٠٨) وحدّثنا ابْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ. حَدَّثَنَا مَرْوَانُ عَنْ يَزِيدَ (وَهُوَ ابْنُ كَيْسَانَ)، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَدْرِي الْقَاتِلُ فِي أَيِّ شَيْءٍ قَتَلَ. وَلَا يَدْرِي الْمَقْتُولُ عَلَى أَيِّ شَيْءٍ قُتِلَ» .

55 — (2908) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Nefsim elinde bulunan Allâh'a yemîn ederim, insanlar üzerine öyle bir zaman gelecekdir ki kaatil, hangi şeyden dolayı öldürdüğünü bilemiyecek, maktûl de hangi şey üzerine öldürüldüğünü bilemiyecekdir».

٥٦ — (...) وحدّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ أَبَانَ وَوَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِي إِسْمَاعِيلَ الْأَسْلَمِيِّ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! لَا تَذْهَبُ الدُّنْيَا حَتَّى يَأْتِيَ عَلَى النَّاسِ يَوْمٌ، لَا يَدْرِي الْقَاتِلُ فِيمَ قَتَلَ. وَلَا الْمَقْتُولُ فِيمَ قُتِلَ» فَقِيلَ: كَيْفَ يَكُونُ ذٰلِكَ؟ قَالَ «الْهَرْجُ. الْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ» .

وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ أَبَانَ قَالَ: هُوَ يَزِيدُ بْنُ كَيْسَانَ عَنْ أَبِي إِسْمَاعِيلَ. لَمْ يَذْكُرِ الْأَسْلَمِيَّ .

56 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Nefsim elinde olan Allâh'a yemîn ederim ki, insanlar üzerine kaatil olanın neden dolayı öldürdüğünü ve maktûlün de neden ötürü öldürüldü-

---

28. Ya'ni o kimseyi böyle temennî etmeğe sevk eden şey dîn ve dîndarlığı değil, fakat ma'rûz kaldığı belâlar, mihnetler, ve diğer zarar verici şeylerin çokluğudur.

ğünü bilemiyeceği bir gün gelmedikce dünyâ gitmiyecekdir (ya'nî kıyâmet kopmayacakdır)» buyurdu. Bunun üzerine kendisine: Bu nasıl olur? diye soruldu. Rasûlullah: «Herc (ya'nî çok insan öldürme olacak). Kaatil olan da, maktûl olan da cehenneme gidecekdir» buyurdu.

٥٧ — (٢٩٠٩) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وابن أبي عمر (واللفظ لأبي بكر). قالا: حدثنا سفيان بن عيينة عن زياد بن سعد، عن الزهري، عن سعيد، سمع أبا هريرة يقول: عن النبي ﷺ «يخرب الكعبة ذو السويقتين من الحبشة».

57 — (2909) .... : Saîd ibn Müseyyeb, Ebû Hureyre'yi Peygamber (S) den şöyle rivâyet ederken işitmişdir: «Kâ'beyi (âhir zamanda) Habeşlilerden iki cılız bacaklı birisi tahrîb eder».

٥٨ — (...) وحدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن ابن المسيب، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «يخرب الكعبة ذو السويقتين من الحبشة».

58 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki: Rasûlullah (S): «Kâ'beyi (âhir zamanda) Habeşlilerden iki cılız bacaklı birisi tahrîb edecekdir» buyurdu.

٥٩ — (..) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد العزيز (يعني الدراوردي) عن ثور بن زيد، عن أبي الغيث، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «ذو السويقتين من الحبشة يخرب بيت الله عز وجل».

59 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir): Rasûlullah (S): «(Âhir zamanda) Habeşlilerden iki cılız bacağın sâhibi olan bir kimse Azîz ve Celîl olan ALLÂH'IN BEYTİ'ni tahrîb edecekdir» buyurdu.

٦٠ — (٢٩١٠) وحدثنا قتيبة بن سعيد. أخبرنا عبد العزيز (يعني ابن محمد) عن ثور بن زيد، عن أبي الغيث، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا تقوم الساعة حتى يخرج رجل من قحطان يسوق الناس بعصاه».

60 — (2910) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S): «Kahtân oğullarından bir kişi çıkıb da insanları asâsı ile sevk ve idâre etmedikce kıyâmet kopmayacakdır» buyurdu.

٦١ — (٢٩١١) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ الْعَبْدِيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْكَبِيرِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ ، أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْحَكَمِ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَا تَذْهَبُ الْأَيَّامُ وَاللَّيَالِي ، حَتَّى يَمْلِكَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ الْجَهْجَاهُ » .

قَالَ مُسْلِمٌ : هُمْ أَرْبَعَةُ إِخْوَةٍ : شَرِيكٌ ، وَعُبَيْدُ اللهِ ، وَعُمَيْرٌ ، وَعَبْدُ الْكَبِيرِ . بَنُو عَبْدِ الْمَجِيدِ .

61 — (2911) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) : «el-Cehcâh denilen bir adam melik olmadıkça günler ve geceler gitmeyecekdir (ya'nî kıyâmet kopmayacakdır)» buyurdu.

Muslim der ki : Bu hadîsin râvîsi olan Abdulmecîd'in oğulları dört kardeşdirler. Bu kardeşler : Şerîk, Ubeydullah, Umeyr ve Abdulkebîr'dir.

٦٢ — (٢٩١٢) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ أَبِي عُمَرَ) قَالَا : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَعِيدٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا قَوْمًا كَأَنَّ وُجُوهَهُمُ الْمَجَانُّ الْمُطْرَقَةُ . وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا قَوْمًا نِعَالُهُمُ الشَّعَرُ » .

62 — (2912) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) : «Sizler, yüzleri deri üstüne deri kaplanmış kalkanlar gibi kalın etli olan bir kavmle muhârebe etmedikce kıyâmet kopmaz. Ve kezâ siz, ayakkabıları keçe olan bir kavimle harb etmedikce kıyâmet kopmaz» buyurdu.

٦٣ — (...) وحدثني حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلَكُمْ أُمَّةٌ يَنْتَعِلُونَ الشَّعَرَ . وُجُوهُهُمْ مِثْلُ الْمَجَانِّ الْمُطْرَقَةِ » .

63 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Biz, kıldan ayakkabılar giyen bir ümmetle harb etmedikçe kıyâmet kopmaz. Onların yüzleri, deri üstüne deri kaplanmış kalkanlar gibi (kalın etli) dir» buyurdu.

٦٤ — (...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا قَوْمًا نِعَالُهُمُ الشَّعَرُ . وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا قَوْمًا صِغَارَ الْأَعْيُنِ، ذُلْفَ الْآنُفِ » .

64 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) Peygamber'e ulaştırarak rivâyet etdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Sizler, ayakkabıları keçe olan bir kavimle muhârebe etmedikçe kıyâmet kopmaz. Ve sizler, gözleri küçük, burunları basık olan bir kavimle muhârebe etmedikçe kıyâmet kopmaz».

٦٥ – (..) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ) عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّىٰ يُقَاتِلَ الْمُسْلِمُونَ التُّرْكَ ، قَوْمًا وُجُوهُهُمْ كَالْمَجَانِّ الْمُطْرَقَةِ . يَلْبَسُونَ الشَّعَرَ ، وَيَمْشُونَ فِي الشَّعَرِ » .

65 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Müslimanlar, TÜRK'le muhârebe etmedikçe kıyâmet kopmaz. Onlar öyle bir kavmdır ki, yüzleri deri üstüne deri kaplanmış kalkanlar gibi (etli)dir, kıl elbiseler giyerler ve kıl ayakkabılar içinde yürürler».

٦٦ – (..) حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ وَأَبُو أُسَامَةَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ ، عَنْ قَيْسِ ابْنِ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « تُقَاتِلُونَ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ قَوْمًا نِعَالُهُمُ الشَّعَرُ . كَأَنَّ وُجُوهَهُمُ الْمَجَانُّ الْمُطْرَقَةُ . حُمْرُ الْوُجُوهِ ، صِغَارُ الْأَعْيُنِ » .

66 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Sizler kıyâmetden önce öyle bir kavmle muhârebe edeceksiniz ki onların ayakkabıları keçedir. Yüzleri kırmızıdır ve deri üstüne deri kaplanmış kalkanlar gibidir. Gözleri de küçük küçükdür».

٦٧ – (٢٩١٣) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ (وَاللَّفْظُ لِزُهَيْرٍ) . قَالَا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْجُرَيْرِيِّ ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ فَقَالَ : يُوشِكُ أَهْلُ الْعِرَاقِ أَنْ لَا يُجْبَىٰ إِلَيْهِمْ قَفِيزٌ وَلَا دِرْهَمٌ . قُلْنَا : مِنْ أَيْنَ ذَاكَ ؟ قَالَ : مِنْ قِبَلِ الْعَجَمِ . يَمْنَعُونَ ذَاكَ . ثُمَّ قَالَ : يُوشِكُ أَهْلُ الشَّأْمِ أَنْ لَا يُجْبَىٰ إِلَيْهِمْ دِينَارٌ وَلَا مُدْيٌ . قُلْنَا : مِنْ أَيْنَ ذَاكَ ؟ قَالَ : مِنْ قِبَلِ الرُّومِ . ثُمَّ أَسْكَتَ هُنَيَّةً . ثُمَّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَكُونُ فِي آخِرِ أُمَّتِي خَلِيفَةٌ يَحْثِي الْمَالَ حَثْيًا لَا يَعُدُّهُ عَدَدًا » .

قَالَ قُلْتُ لِأَبِي نَضْرَةَ وَأَبِي الْعَلَاءِ : أَتَرَيَانِ أَنَّهُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ ؟ فَقَالَا : لَا .

(...) وحدثنا ابن المثنى. حدثنا عبد الوهاب. حدثنا سعيد (يعني الجريري)، بهذا الإسناد، نحوه.

67 — (2913) .... : Ebu'n-Nadre şöyle dedi : Biz Câbir ibn Abdillâh'ın yanında idik. Kendisi : Irak ahâlîsine kafîz denilen ölçeklerin getirilmemesi, gümüşlerin toplanmaması zamanı yaklaşıyor dedi. Biz : Bu nereden? diye sorduk. Acemler cihetindendir. Onlar bu vâridâtları mâni' olurlar dedi. Sonra da Şâm : ahâlîsine de hiç bir dînâr ve müdy denilen ölçekle mahsûl getirilmemesi de yaklaşıyor dedi. Biz : Bu da ne tarafdan olacak? dedik. Câbir : Rumlar tarafından dedi. Sonra Câbir kısa bir süre sükût etdi ve akıbinde şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Ümmetimin âhirinde öyle bir devlet başkanı olacak ki avuç avuç mal ve para avuçlayacak ve bu malı adet olarak ihâta edib sayamıyacakdır» buyurdu.

Râvî Cevherî dedi ki : Ben Ebû Nadre ile Ebu'l-Alâ'ya: O halîfe'nin Umer ibn Abdilazîz olmasını düşünür müsünüz? dedim. Onlar bu suâlime : Hayır diye cevâb verdiler.

( ) .... : Buradaki râvî de Saîd el-Cuveyriyy'den bu isnâd ile yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişdir.

٦٨ — (٢٩١٤) حدثنا نصر بن علي الجهضمي. حدثنا بشر (يعني ابن المفضل). ح وحدثنا علي ابن حجر السعدي. حدثنا إسماعيل (يعني ابن علية). كلاهما عن سعيد بن يزيد، عن أبي نضرة، عن أبي سعيد، قال: قال رسول الله ﷺ «من خلفائكم خليفة يحثو المال حثيا. لا يعده عددا».

وفي رواية ابن حجر «يحثي المال».

68 — (2914) .... : Ebû Saîd (R) dedi ki : Rasûlullah (S) : «Sizin devlet başkanlarınızdan öyle bir devlet başkanı olacak ki o, malı sayı ile saymıyarak avuç avuç saçacakdır» buyurdu. İbn Hucr'un rivâyetinde ikinci bâbdan olarak : «Yahsil'mâle (= malı avuçlar)» demişdir.

٦٩ — (٢٩١٣/٢٩١٤) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا عبد الصمد بن عبد الوارث. حدثنا أبي. حدثنا داود عن أبي نضرة، عن أبي سعيد وجابر بن عبد الله، قالا: قال رسول الله ﷺ «يكون في آخر الزمان خليفة يقسم المال ولا يعده».

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو معاوية عن داود بن أبي هند، عن أبي نضرة، عن أبي سعيد، عن النبي ﷺ. بمثله.

69 — (2913/2914) .... : Ebû Saîd ile Câbir (R) şöyle dediler: Rasûlullah (S): «Zamanın âhirinde bir halîfe bulunacak ki o, malı hiç saymıyarak taksîm edecekdir» buyurdu [29].

٧٠ — (٢٩١٥) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى). قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي مَسْلَمَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا نَضْرَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِعَمَّارٍ، حِينَ جَعَلَ يَحْفِرُ الْخَنْدَقَ، وَجَعَلَ يَمْسَحُ رَأْسَهُ وَيَقُولُ «بُؤْسَ ابْنِ سُمَيَّةَ. تَقْتُلُكَ فِئَةٌ بَاغِيَةٌ».

70 — (2915) .... : Şu'be tahdîs etdi. Ebû Seleme dedi ki: Ben Ebû Nadre'den tahdîs ederken işitdim. Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle demişdir: Bana, benden daha hayırlı olan zât haber verdi: Rasûlullah (S), Handak kazmağa başladığı zaman Ammâr'ın başını eliyle mesh ederek: «Ey Sümeyye oğlunun şiddetli musîbeti! Seni bâğiye olan bir cemâat öldürür» buyuruyordu [30].

٧١ — (...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ مُعَاذِ بْنِ عَبَّادٍ الْعَنْبَرِيُّ وَهُرَيْمُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى. قَالَا: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ. ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ وَمَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ وَمُحَمَّدُ بْنُ قُدَامَةَ. قَالُوا: أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ. كِلَاهُمَا عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي مَسْلَمَةَ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ. غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ النَّضْرِ: أَخْبَرَنِي مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، أَبُو قَتَادَةَ. وَفِي حَدِيثِ خَالِدِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: أُرَاهُ يَعْنِي أَبَا قَتَادَةَ. وَفِي حَدِيثِ خَالِدٍ: وَيَقُولُ «وَيْسَ» أَوْ يَقُولُ «يَا وَيْسَ ابْنِ سُمَيَّةَ».

71 — ( ) .... : Buradaki iki râvî de Şu'be'den, o da Ebû Seleme'den bu isnâdla yukarıdaki iki hadîs tarzında rivâyet etdi. Şu kadar ki Nadr'ın hadîsinde: Bana, benden daha hayırlı olan kimse, Ebû Katâde haber verdi ifâdesi vardır. Hâlid ibn Hâris'in hadîsinde: Onu ya'nî Ebû Katâde'yi zannediyorum dedi ifâdesi vardır. Hâlid'in hadîsinde: «Veyse» diyordu. Yahut «yâ Veyse'bni Sumeyyete! (= ey Sumeyye oğlunun şiddetli musîbeti)!» diyordu, ifâdesi vardır.

---

29. Bu, saymadan avuç avuç dağıtma işleri, mallar, ganimetler ve fetihlerin çokluğundan ve bir de o zâtın nefsinin cömertliğinden ileri gelecekdir.

30. Bu çok kıymetli iltifâtın mazharı olan Ammâr, Sıffıyn'de Muâviyetu'bnu Ebî Sufyân'ın adamları tarafından öldürülmüşdür. Emirul-mu'minîn Alî ibn Ebî Tâlib'e karşı gelen Şâm ehlinin, o tarihde *bağy ehli* olduğu bu hadîs ile sâbit oluyor. Mu'minlerin imâmet ve emâreti ancak Hz. Hasen'in kendi gönlüyle çekilmesinden sonra Muâviye'ye intikal edebilmişdir. Haber vermesinden otuz bu kadar sene sonra doğruluğu tahakkuk eden Peygamber'in bu haberi nubuvvet şâhidlerinden biridir...

٧٢ — (٢٩١٦) وحدثني محمد بن عمرو بن جبلة. حدثنا محمد بن جعفر. ح وحدثنا عقبة بن مكرم العمي وأبو بكر بن نافع (قال عقبة: حدثنا. وقال أبو بكر: أخبرنا) غندر. حدثنا شعبة قال: سمعت خالدا يحدث عن سعيد بن أبي الحسن، عن أمه، عن أم سلمة؛ أن رسول الله ﷺ قال لعمار «تقتلك الفئة الباغية».

(...) وحدثني إسحق بن منصور. أخبرنا عبد الصمد بن عبد الوارث. حدثنا شعبة. حدثنا خالد الحذاء عن سعيد بن أبي الحسن والحسن، عن أمهما، عن أم سلمة، عن النبي ﷺ. بمثله.

72 — (2916) .... : Bize Şu'be tahdîs edib dedi ki : Ben Hâlid'den işitdim o, Saîd ibn Ebî Hasen'den, o da kendi annesinden, o da Ummu Seleme'den şöyle tahdîs ediyordu : Rasûlullah (S) Ammâr'a hitâben : «Seni bâğiye olan cemâat öldürür» buyurmuşdur.

( ) .... : Buradaki râvî de Saîd ibn Ebi'l-Hasen'den, onlar da annelerinden, o da Ummu Seleme'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

٧٣ — (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا إسماعيل بن إبراهيم عن ابن عون، عن الحسن، عن أمه، عن أم سلمة، قالت: قال رسول الله ﷺ «تقتل عمارا الفئة الباغية».

73 — ( ) Ve bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe tahdîs etdi. Bize İsmâîl ibn İbrâhîm, İbn Avn'dan, o da Hasen'den, o da annesinden, o da Ummu Seleme'den tahdîs etdi. Ummu Seleme (R) : Rasûlullah (S) : «Ammâr'ı bâğiye olan topluluk öldürür» buyurdu dedi.

٧٤ — (٢٩١٧) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو أسامة. حدثنا شعبة عن أبي التياح. قال: سمعت أبا زرعة عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال: «يهلك أمتي هذا الحي من قريش» قالوا: فما تأمرنا؟ قال: «لو أن الناس اعتزلوهم».

وحدثنا أحمد بن إبراهيم الدورقي وأحمد بن عثمان النوفلي، قالا: حدثنا أبو داود. حدثنا شعبة. في هذا الإسناد. في معناه.

74 — (2917) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir) : Peygamber (S) : «Kureyş'den bir kısım insanlar ileride ummetimi, (fitne ile)

helâka sürükler» buyurdu. Orada bulunan sahâbîler: Yâ Rasûlallah! Bize ne (yolda hareket etmemizi) emir buyurursun? diye sordular. Rasûlullah : «Keşki insanlar onlardan uzak bulunsalar!» buyurdu.

Buradaki iki râvî de : Bize Ebû Dâvûd tahdîs etdi. Bize Şu'be tahdîs etdi diyerek bu isnâd içinde yukarıki hadîs ma'nâsında rivâyet etdiler.

٧٥ — (٢٩١٨) حدثنا عمرو الناقد وابن أبي عمر (واللفظ لابن أبي عمر). قالا : حدثنا سفيان عن الزهري، عن سعيد بن المسيب، عن أبي هريرة، قال : قال رسول الله ﷺ «قد مات كسرى فلا كسرى بعده. وإذا هلك قيصر فلا قيصر بعده. والذي نفسي بيده! لتنفقن كنوزهما في سبيل الله».

وحدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس. ح وحدثني ابن رافع وعبد بن حميد عن عبد الرزاق. أخبرنا معمر. كلاهما عن الزهري. بإسناد سفيان ومعنى حديثه.

75 — (2918) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Kisrâ ölmüş (demek) dir. Artık Kisrâ öldükden sonra başka Kisrâ yokdur. Bizans Kayseri helâk olduğu zaman ondan sonra Kayser de olmayacakdır. Nefsim elinde bulunan Allâh'a yemîn ediyorum ki, Kisrâ ile Kayser'in hazîneleri muhakkak Allah yolunda sarf olunacakdır» [31].

---

31. Eski Fars hükümdârlarının unvanı *Kisrâ*, Bizans hükümdârlarının unvânı *Kayser*, Türk hükümdârlarının unvânı ise *Hâkân* idi. Peygamber'in nubuvveti zamanında İrân hükümdârlığında meşhûr Nûşirevân'ın torunu Hüsrev Pervîz bulunuyordu. O sırada İrân saltanatı sarsılmamış ve İrân hükümdârı ölmemişdi. Konumuz olan hadîsde «Kisrâ ölmüşdür» diye mâzî sîgası ile haber verilmesi, Kisrâ'nın öleceği ve saltanatının çökeceği muhakkak olduğu içindir. Hakîkaten Hüsrev Pervîz'in ölümü İrân'ın çöküşünün başlangıcı olmuşdur. Nihâyet Hz. Umer devrinde meşhûr Kadisiyye ve Nehâvent zaferlerini müteakib İrân devleti göçmüş ve Hüsrev Yezgird, hükûmet merkezi olan Medâin'i terk ederek sırasıyle Isfahân'a Rey şehrine Ferganaya kaçmışdır. Umer devrinin son zamanlarına kadar Fergana'da gizlendi, nihâyet orada bir değirmende öldürüldü. Hz. Umer İrân zaferini müteâkib söylediği bir nutukda : Artık İrân devleti mahvolmuşdur diyerek Rasûlullah'ın vaktıyle «Kisrâ ölmüşdür» sûretinde verdiği haberin gerçekleşdiğine işâret etmişdir. Bu vak'a da Peygamber'in mu'cizelerindendir.

Bundaki diğer bir mu'cize de Peygamber'in «Kisrâ'dan sonra bir daha Kisrâ yokdur» (ya'nî İran saltanatı yıkıldıkdan sonra bir daha eski istiklâl ve ihtişâmıyle İrân devleti kurulamıyaacakdır) ihbârının aynen tahakkuk etmiş olmasıdır.

Ayni durum Bizans devleti hakkında da tahakkuk etmişdir. Ancak bunu ta'kîb eden hadîsde Bizans'ın yıkılacağının muzârî sîgasıyle bildirilmesi, bu ikincinin yıkılışının tedricî olacağına işâret gibi olmuşdur. Nitekim Sûriye, Filistin ve Anadolu'da Kayser hâkimiyetinin zevâlî tedricî olmuşdur. Evvelâ Sûriye ve Filistin, muslimanların eline geçmişdir. Anadolu'da Kayser hâkimiyetinin zevâli ise buralara Selçuk Türklerinin

.... : Buradaki râvîler de Zuhrî'den yine Sufyân (ibn Uyeyne)-nin isnâdı ve hadîsinin ma'nâsıyle rivâyet etmişlerdir.

٧٦ — (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . حدثنا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ ، قَالَ : هَٰذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا : وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « هَلَكَ كِسْرَى ثُمَّ لَا يَكُونُ كِسْرَى بَعْدَهُ . وَقَيْصَرُ لَيَهْلِكَنَّ ثُمَّ لَا يَكُونُ قَيْصَرُ بَعْدَهُ . وَلَتُقْسَمَنَّ كُنُوزُهُمَا فِي سَبِيلِ اللهِ » .

76 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu (kitâb), Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs etdikleridir dedi ve bir çok hadîsler zikretdi. Onlardan biri de şudur : Ve Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Kisrâ helâk oldu. Sonra onun ardından başka Kisrâ olmaz. Kayser de muhakkak helâk olacakdır. Sonra onun ardından başka bir kayser olmaz. Yemîn olsun ki Kisrâ ile Kayser'in hazîneleri de muhakkak Allah yolunda taksîm olunacakdır».

٧٧ — (٢٩١٩) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا هَلَكَ كِسْرَى فَلَا كِسْرَى بَعْدَهُ » فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ سَوَاءً .

77 — (2919) .... : Câbir ibn Semure (R) : Rasûlullah (S) : «Kisrâ helâk olduğu zaman ondan sonra hiç bir Kisrâ yokdur...» buyurdu dedi. Bu râvî de musâvî olarak Ebû Hureyre'nin (75 ve 76 rakamlı) hadîsi gibi zikretmişdir.

٧٨ — (...) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ . قَالَ ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « لَتَفْتَحَنَّ عِصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ، أَوْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ، كَنْزَ آلِ كِسْرَى الَّذِي فِي الْأَبْيَضِ » .

قَالَ قُتَيْبَةُ : مِنَ الْمُسْلِمِينَ . وَلَمْ يَشُكَّ .

(...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ سَمُرَةَ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ . بِمَعْنَى حَدِيثِ أَبِي عَوَانَةَ .

---

muhâcereti ile başlamış ve Osmanlı Türklerinin İstanbul'u fethiyle de tahakkuk etmişdir. Bu da Peygamber'in asırlarca evvel bildirdiği bir mu'cizesidir.

(٢٩٢٠) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد العزيز (يعني ابن محمد) عن ثور (وهو ابن زيد الديلي) عن أبي الغيث، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ قال «سمعتم بمدينة جانب منها في البر وجانب منها في البحر؟» قالوا: نعم. يا رسول الله! قال «لا تقوم الساعة حتى يغزوها سبعون ألفا من بني إسحق. فإذا جاءوها نزلوا. فلم يقاتلوا بسلاح ولم يرموا بسهم. قالوا: لا إله إلا الله والله أكبر. فيسقط أحد جانبيها».

قال ثور: لا أعلمه إلا قال «الذي في البحر. ثم يقولوا الثانية: لا إله إلا الله والله أكبر. فيسقط جانبها الآخر. ثم يقولوا الثالثة: لا إله إلا الله والله أكبر. فيفرج لهم. فيدخلوها فيغنموا. فبينما هم يقتسمون المغانم، إذ جاءهم الصريخ فقال: إن الدجال قد خرج. فيتركون كل شيء، ويرجعون».

(...) حدثني محمد بن مرزوق. حدثنا بشر بن عمر الزهراني. حدثني سليمان بن بلال. حدثنا ثور بن زيد الديلي، في هذا الإسناد، بمثله.

78 — ( ) .... : Câbir ibn Semure (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Muslimanlardan — yahut mu'minlerden — bir topluluk Kisrâ hânedânının **Beyaz Sarayındaki** hazînelerini muhakkak feth edecekdir».

Râvî Kuteybe hiç şekk etmeyerek, muslimanlardan diye rivâyet etmişdir.

( ) .... : Simâk ibn Harb : Ben Câbir ibn Semure'den işitdim. Dedi ki : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim... diyerek (78 rakamlı) Ebû Avâne hadîsi tarzında söylemişdir.

(2920) Bize Kuteybetu'bnu Saîd tahdîs etdi. Bize Abdulazîz (ibn Muhammed), Sevr'den (ki o İbnu Zeyd ed-Deylî'dir) o da Ebu'l-Ğays'-dan, o da Ebû Hureyre (R) den tahdîs etdi. Peygamber (S) : «Sizler bir

---

İrân saltanatının kısa zamanda çökmesi Peygamber'in bir bedduâsına da bağlanabilir. Hüsrev Pervîz peygamber'in İslâma da'vet için gönderdiği elçiyi öldürmüş, mektûbu da yırtmışdı. Peygamber de : Onun mülkü parçalansın! diye ilenmişdi.

Bizans hükümdarı ise böyle bir kabalık yapmamış ve bilâkis mektûbu almış ve Peygamber'in elçisini iyi karşılamışdı. Belki de bu medenî ve iyi davranışın, Bizansın zevâlinin tedrîcî olmasında dahli vardır.

Netîce olarak İrân ve Bizans ülkelerinin servet ve zenginlikleri, Peygamberin haber verdiği Allah yolunda harcanmaya başlanmışdır.

cânibi karada, bir cânibi deryâda olan bir şehir işitdiniz mi?»[32] buyurdu. Sahâbîler: Evet işitdik yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah: «İshâk oğullarından[33] yetmiş bin kişi o beldeye gazâ etmedikce kıyâmet kopmaz. Bu gâzîler o beldeye gelib konakladıkları zaman silâh ile harb etmezler, ok da atmazlar. LÂ İLÂHE İLLALLÂHU VE'LLÂHU EKBER = **Allahdan başka ilâh yokdur ve Allah en büyükdür** derler. Bunun üzerine o şehrin iki cânibinden biri düşer.

Râvî Serve: Onun ancak şöyle dediğini biliyorum demişdir: «Deryâ tarafındaki kısmı düşer. Sonra ikinci defa LÂ İLÂHE İLLALLÂHU VE'LLÂHU EKBER diyecekler. Akibinde şehrin diğer cânibi de düşecekdir. Sonra üçüncü defa: LÂ İLÂHE İLLALLÂHU VE'LLÂHU EKBER diyecekler. Bunu ta'kîben kendileri için gedik açılacak, buradan şehre girecekler ve ganîmetlere nâil olacaklardır[34]. Gâziyler ganîmetleri taksîm etmekle meşgûl bulundukları sırada birdenbire imdâd isteyen bir feryadcı gelir ve: Muhakkak Deccâl çıkmışdır! der. Bunun üzerine gâziyler her şeyi terkederek geri dönerler».

( ) .... : Buradaki râvî de: Bize Sevr ibn Zeyd ed-Deylî tahdîs etti diyerek bu isnâd içinde yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

---

32. Şârihler bu şehrin KOSTANTIYNİYYE olduğunu söylemişlerdir. Kamûs'da *Kust* maddesinde şu bilgiler veriliyor: *Kustantıyne* ve *Kostantıyniyye*, Rûm hükümdarlarının idâre merkezi olan şehrin ismidir ki fethi kıyâmet alâmetlerindendir. Rûm lisânında ismi *Buzıntinyâ*'dır. Etrafını çevreleyen sûrun yüksekliği yirmi bir zirâ' mikdârıdır. İçinde bulunan kilise dikdörtgen şeklindedir. Şehrin bir cânibinde dikili yüksek bir sütûn vardır ki çevresi takrîben dört kulaç mikdârıdır. O sütûnun tepesinde bakırdan düzülmüş bir at heykeli vardır ki üzerine bir kimse binmiş, bir elinde altundan yapılmış bir küre tutub diğer elinde parmakları açık olarak o küreye gûyâ ki işâret eder. O suvâri bu beldenin ve o kilisenin kurucusu olan Konstantin adındaki Kayserin sûretidir... Mütercim Âsım efendi Kamûs metninden bu ifâdeleri terceme etdikden sonra; mütercim der ki diyerek şehrin kuruluşu, geçirdiği safhalar ve nihâyet Türkler tarafından fethi ve hâli hâzır durumu hakkında dört sahîfe kadar güzel bilgiler de vermektedir (*Kamûs Ter.* III, 111-114).

33. Kadî Iyâd der ki: Muslim'in, el-CÂMİU'S-SAHÎH'inin bütün nushalarında böyle «İshâk oğullarından» şeklindedir. Bazıları: Ma'rûf ve mahfûz olan İsmâil oğullarından şeklidir dediler ki, hadîsin delâlet etdiği ve siyâkının te'yîd eylediği de budur. Zira Rasûlullah bununla Arabları kasdetmişdir. Bu belde de *Kostantıyniyye*dir (Nevevî).

Maamâfîh onlarla beraber İsmâil oğullarının ve daha başkalarının da bulunması muhtemildir. Ancak bunların hepsi muslimân topluluklarıdırlar. Rasûlullah diğerlerine tağlîb yaparak İshâk oğullarının zikriyle yetinmiş olabilir (Aliyyu'l-Kaarî).

34. Şehrin bu fethinin kıyâmete yakın ve Deccâlin zuhûrundan evvel olacağı, çetin bir harb yapmaksızın sâdece LÂ İLÂHE İLLALLÂHU VE'LLÂHU EKBER tevhîd ve tekbîrleri ile tahakkuk edeceği ifâde edilmişdir.

٧٩ – (٢٩٢١) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا محمد بن بشر . حدثنا عبيد الله عن نافع ، عن ابن عمر ، عن النبي ﷺ قال « لتقاتلن اليهود . فلتقتلنهم حتى يقول الحجر : يا مسلم ! هذا يهودي . فتعال فاقتله » .

(..) وحدثناه محمد بن المثنى وعبيد الله بن سعيد . قالا : حدثنا يحيى عن عبيد الله ، بهذا الإسناد . وقال في حديثه « هذا يهودي ورائي » .

79 — (2921) .... : Ubeydullah, Nâfi'den, o da İbn Umer'den tahdîs etdi ki Peygamber (S) : «Sizler Yahûdîlerle muhakkak muhârebe edecek ve onları öldüreceksiniz. Hatta taş : Ey musliman! Şu bir Yahûdî'dir gel de onu öldür! diyecekdir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Ubeydullah'dan bu isnâd ile rivâyet etmiş ve kendi hadîsinde «şu arkamdaki bir Yahûdîdir!» demişdir.

٨٠ – (..) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا أبو أسامة . أخبرني عمر بن حمزة . قال : سمعت سالما يقول : أخبرنا عبد الله بن عمر ؛ أن رسول الله ﷺ قال « تقتتلون أنتم ويهود . حتى يقول الحجر : يا مسلم ! هذا يهودي ورائي . تعال فاقتله » .

80 — ( ) .... : Umer ibn Hamze haber verib şöyle dedi : Ben Sâlim'den işitdim şöyle diyordu : Bize Abdullah ibn Umer haber verdi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Sizler Yahûdîlerle harb edeceksiniz (kıtâl o kadar şiddetli olacakdır ki) hatta taş : Ey musliman! Şu arkamdaki bir Yahûdîdir, gel de onu öldür!» diyecekdir.

٨١ – (..) حدثنا حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب . حدثني سالم بن عبد الله ؛ أن عبد الله بن عمر أخبره ؛ أن رسول الله ﷺ قال « تقاتلكم اليهود فتسلطون عليهم . حتى يقول الحجر : يا مسلم ! هذا يهودي ورائي فاقتله » .

81 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) haber verdi ki Rasûlullah (S) : «Yahûdîler sizlere karşı muhârebe edecekler. Neticede sizler onlar üzerine musallat kılınacaksınız. (Öldürme o kadar şiddetli olacak ki) hatta kaya parçası : Ey müsliman! Şu arkamdaki kimse bir Yahûdîdir, onu öldür! diyecekdir» buyurdu.

٨٢ – (٢٩٢٢) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن) عن سهيل ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا تقوم الساعة حتى يقاتل المسلمون اليهود . فيقتلهم المسلمون . حتى يختبئ اليهودي من وراء الحجر والشجر . فيقول الحجر أو الشجر : يا مسلم ! يا عبد الله ! هذا يهودي خلفي . فتعال فاقتله . إلا الغرقد . فإنه من شجر اليهود »

82 — (2922) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Muslimanlarla Yahûdîler arasında çok kanlı bir muhârebe olmadıkca kıyâmet kopmaz. O muhârebede muslimanlar Yahûdîleri tamâmiyle kırıb öldürürler. (Bu Yahûdî mahvı o kadar umûmî olur ki) hatta bir Yahûdî taş yahut ağaç arkasına saklanır, akıbinde o taş veya ağaç: Ey Musliman! Ey Allâh'ın kulu! Şu arkamda saklanan kimse bir Yahûdîdir. Binâenaleyh gel de onu öldür der. Ğarkad ağacı müstesnâdır. Çünkü o Yahûdî ağacı nevindendir» [35].

٨٣ – (٢٩٢٣) حدثنا يحيى بن يحيى وأبو بكر بن أبي شيبة (قال يحيى : أخبرنا . وقال أبو بكر : حدثنا) أبو الأحوص . ح وحدثنا أبو كامل الجحدري . حدثنا أبو عوانة . كلاهما عن سماك ، عن جابر بن سمرة قال . سمعت رسول الله ﷺ يقول « إن بين يدي الساعة كذابين » .

وزاد في حديث أبي الأحوص : قال فقلت له : آنت سمعت هذا من رسول الله ﷺ ؟ قال : نعم .

(...) وحدثني ابن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن سماك ، بهذا الإسناد ، مثله .

قال سماك : وسمعت أخي يقول : قال جابر : فاحذروهم .

83 — (2923) .... : Câbir ibn Semure (R) dedi ki : Ben Rasûlul-

35. Bu hadîsler, tarihin bir devrinden sonra dâima insanlığın aleyhine çalışarak tamâmiyle maddeperest olan, fesadlar menbaı hâline gelen Yahûdî milletinin çok fecî' olacak sonunu gâyet beliğ şekilde ifâde etmekdedir. Demek ki bu aşırı kavmiyetci ve fâsid kavim, târihdeki fesâdlarına mukabil insanlıkdan gördüğü azâblarla beslene beslene hıncı artmış olarak bir gün ortaya çıkacak. Bunun hakîkaten insanlık aleyhine musîbetler ve hıyânetler dokuyan bir millet olduğu beşeriyyetin büyük kısmı tarafından anlaşılacak ve umûmî bir Yahûdî nefretinin neticesi olarak da bu kavmin kökü kazınacakdır. İnsanlığın bu nefretine hatta taşlar ve ağaçlar da iştirâk ederek, Yahûdî beliyyesinin ortadan kalkmasına yardım edecekdir.

Ğarkad: Bir nevi büyük ağaçdır. Bir kavle göre Sincan tikeni dedikleri ağacın büyüğüne denir. *Avsece*: Türkcede Sincan dikeni ve ba'zı yerlerde Mûsâ ağacı dedikleri dikenli ağaçdır (*Kamûs. Ter.*).

lah (S) dan işitdim: «Şüphesiz ki kıyâmetin kopmasından önce bir çok yalancılar var olacakdır» buyuruyordu.

Ebu'l-Ahves hadîsinde: Ben ona: Sen bunu bizzât Rasûlullah'dan işitdin mi? diye sordum. Câbir: Evet dedi, ifâdesini ziyâde etmişdir.

( ) ....: Burada da Şu'be, Simâk'dan bu isnâdla yukarıdaki hadîs gibi rivâyet etmişdir. Simâk dedi ki: Ve ben kardeşimden şöyle derken işitdim; Câbir: O yalancılardan sakınınız dedi.

٨٤ — (١٥٧) حدثني زهير بن حرب وإسحاق بن منصور (قال إسحاق: أخبرنا. وقال زهير: حدثنا) عبد الرحمن - وهو ابن مهدي - عن مالك، عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال «لا تقوم الساعة حتى يبعث دجالون كذابون. قريب من ثلاثين. كلهم يزعم أنه رسول الله».

(...) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن همام بن منبه، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، بمثله. غير أنه قال: ينبعث.

84 — (157) [36] ....: Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S): «Otuza yakın bir takım yalancı Deccâllar türeyib hepsi de Allâh'ın Rasûlü olduğunu iddiâ etmedikçe kıyâmet kopmaz» buyurdu.

( ) ....: Hemmâm ibn Münebbih de, Ebû Hüreyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etdi. Şu kadar ki o (türeyib çıkmadıkça yerine): Gönderilmedikçe demişdir [37].

---

36. Bu hadîsin bir rivâyeti ayni sahâbîden olarak KİTÂBU'L-İYMÂN'da geçmişdi.
37. *Deccâl*, daha önceki kitâblarda îzâh edildiği üzere *declin* mubâlağa sîgasıdır ki yalan söyleyen, aldatan demekdir. Decl, karıştırmak ma'nâsına da kullanılmışdır. Buna göre Deccâl, hakkı, bâtılı, iyiyi, kötüyü biribirine karışdıran kişi demekdir. Bu hadîsde ve İbn Esîr'in *en-Nihâye*sindeki rivâyetinde: Dünyânın son zamanlarında bir çok Deccâlların zuhûr edeceği haber verilmişdir. Bu haberlere göre Deccâlın bir değil bir çok olacağı anlaşılıyor. Bazılarına göre bu hadîsdeki otuz, kesretden kinâyedir. Çünkü beşer târihi her devirde Peygamberlik iddiâsıyla ortaya çıkmış nice sahtekârlar görmüşdür.

(١٩) باب ذكر ابن صياد

٨٥ – (٢٩٢٤) حدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم – واللفظ لعثمان – (قال إسحق: أخبرنا. وقال عثمان: حدثنا) جرير عن الأعمش، عن أبي وائل، عن عبد الله قال: كنا مع رسول الله ﷺ. فمررنا بصبيان فيهم ابن صياد. ففر الصبيان وجلس ابن صياد. فكأن رسول الله ﷺ كره ذلك. فقال له النبي ﷺ «تربت يداك. أتشهد أني رسول الله؟» فقال: لا. بل تشهد أني رسول الله. فقال عمر بن الخطاب: ذرني. يا رسول الله! حتى أقتله. فقال رسول الله ﷺ «إن يكن الذي ترى، فلن تستطيع قتله».

(19) İBNU SAYYÂD'IN ZİKRİ BÂBI

85 — (2924) .... : Bize Cerîr, A'meş'den, o da Ebû Vâil'den tahdîs etdi. Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle demişdir : Biz Rasûlullah'ın maiyyetinde idik. Derken içlerinde İbnu Sayyâd'ın da bulunduğu bir takım çocukların yanına uğradık. Çocuklar kaçtılar, İbn Sayyâd ise oturdu. Rasûlullah'ın ondan hoşlanmamış gibi bir hâli vardı. Peygamber (S) ona : «Ellerin toprağa gelsin! Benim Allâh'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin?» buyurdu. İbn Sayyâd : Hayır. Sen de benim Rasûlullah olduğuma şehâdet eder misin? dedi. Bu söz üzerine Umer ibn Hattâb : Yâ Rasûlallah! Beni bırak da şunu öldüreyim dedi. Rasûlullah : «Eğer düşünmekde olduğun kişi bu çocuk ise sen onu öldürmeye asla muktedir olamıyacaksın!» buyurdu [38].

٨٦ – (...) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير وإسحق بن إبراهيم وأبو كريب – واللفظ لأبي كريب – (قال ابن نمير: حدثنا. وقال الآخران: أخبرنا) أبو معاوية. حدثنا الأعمش عن شقيق، عن عبد الله قال: كنا نمشي مع النبي ﷺ. فمر بابن صياد. فقال له رسول الله ﷺ «قد خبأت لك خبيئا»

38. Bu acîb oğlan çocuğu İbn Sayyâd ve İbn Sâid olmak üzere iki şekilde rivâyet edilmişdir. Sayyâd, avcı ma'nâsına gelen sâidin mubâlağa sîgasıdır. İsmi bu bâbdaki hadîslerin metninde görüleceği üzere *Sâfi*'dir. Vâkidî, İbn Sayyâd'ın Neccâr oğullarından olduğunu bildiriyor. Bazıları da Neccâr oğullarının dostu bir Yahûdî âilesine mensûbdur demişlerdir.

Gençliği berbat olan İbn Sayyâd'ın büyüdükden sonraki hâlinde selef âlimleri ihtilâf etmişlerdir. Büyüdükden sonra İbn Sayyâd'ın musliman olduğu, eski kâhinliklerinden ve Peygamberlik iddiâsından vazgeçib tevbe etdiği ve Medîne'de öldüğü rivâyet

فَقَالَ : دُخٌّ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اخْسَأْ . فَلَنْ تَعْدُوَ قَدْرَكَ » فَقَالَ عُمَرُ : يَا رَسُولَ اللهِ! دَعْنِي
فَأَضْرِبَ عُنُقَهُ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « دَعْهُ . فَإِنْ يَكُنِ الَّذِي تَخَافُ ، لَنْ تَسْتَطِيعَ قَتْلَهُ » .

86 — ( ) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi : Bizler Peygamber'le beraber yürüyor idik. Peygamber İbn Sayyâd'a uğradı da ona :

— Gönlümde senin için bir şey sakladım. (Şunu bil bakayım?) buyurdu. İbn Sayyâd :

— O, **duh**'dur dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) :

— Haydi sus, yıkıl git! Haddini tecâvuz etme buyurdu [39]. Umer :

— Yâ Rasûlallah! Bana musâade et de şunun boynunu vurayım dedi. Rasûlullah :

— Bırak şunu. Eğer o korkmakda olduğun kimse (ya'nî Deccâl) ise sen onu öldürmeğe asla muktedir olamıyacaksın buyurdu.

٨٧ - (٢٩٢٥) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا سَالِمُ بْنُ نُوحٍ عَنِ الْجُرَيْرِيِّ ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ
أَبِي سَعِيدٍ . قَالَ : لَقِيَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فِي بَعْضِ طُرُقِ الْمَدِينَةِ . فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ
« أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللهِ ؟ » فَقَالَ هُوَ : أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللهِ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « آمَنْتُ بِاللهِ
وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ . مَا تَرَى ؟ » قَالَ : أَرَى عَرْشًا عَلَى الْمَاءِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « تَرَى عَرْشَ إِبْلِيسَ
عَلَى الْبَحْرِ . وَمَا تَرَى ؟ » قَالَ : أَرَى صَادِقَيْنِ وَكَاذِبًا أَوْ كَاذِبَيْنِ وَصَادِقًا . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
« لُبِسَ عَلَيْهِ ! دَعُوهُ » .

87 — (2925) .... : Ebû Saîd (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S), Ebû Bekr ve Umer ile beraber Medîne'nin yollarından birinde ona (ya'nî İbnu Sayyâd'a) rasgeldi. Rasûlullah ona :

— Benim Allâh'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin? diye sordu. O :

---

edilmişdir. Hatta öldüğünde buna namaz kılındığı sırada yüzündeki örtü kaldırılarak halka gösterilmiş ve bu adamın öldüğüne siz de şâhid olunuz denilmişdir. Harra vak'ası sırasında vefât ettiği de bildirilmişdir.

İbn Sayyâd'ın oğlu Umâre iyi muslimanlardandır. İbn Sa'd : Ebû Eyyûb diye anılan Umâre, Mervân ibn Muhammed'in hükümeti zamanında vefât etmişdir diyor.

39. Gaybdan haber alabilmek ancak peygamberlere mahsûs olan vahy ile mumkin iken İbn Sayyâd'ın bu sözü şeytânî bir îkadan başka bir şey değildi. Peygamber yanındaki sahâbilere yolda giderken Duhân sûresini zihninde tutacağını söylemişdi. Nitekim Umer de Rasûlullah'ın kendisine bunu söylediğini haber vermişdir. İşte kâhinin söylediği bu «duh» lafzı o sırada çalınan iki harfdir. Peygamberin bu yalancı peygamberi böyle bir imtihâna tâbi' tutması da yalanını göstermek içindir (İbn Cevzî).

— Sen de benim Allâh'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin? dedi. Rasûlullah:

— Ben Allâh'a, Allâh'ın meleklerine, Allâh'ın kitâblarına iymân etdim. Sen düşde ne görüyorsun? diye sordu. O da:

— Ben su üzerinde bir taht görüyorum dedi. Rasûlullah:

— Sen deryâ üzerindeki İblîsin tahtını görüyorsun. Bundan başka ne görüyorsun? buyurdu. İbn Sayyâd:

— Ben iki doğru söyleyici, bir yalancı, yahut iki yalan söyleyici, bir doğru söyleyici görüyorum dedi. Rasûlullah:

— Onun işi kendisine karıştırılmışdır. Onu terk ediniz buyurdu.

٨٨ — (٢٩٢٦) حدثنا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى قالا: حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي
قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نَضْرَةَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: لَقِيَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ ابْنَ صَائِدٍ، وَمَعَهُ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ.
وَابْنُ صَائِدٍ مَعَ الْغِلْمَانِ. فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ الْجُرَيْرِيِّ.

88 — (2926) .... : Câbir ibn. Abdillâh (R), Allâh'ın Peygamber'i (S), maiyyetinde Ebû Bekr ve Umer de olduğu halde İbn Sâide kavuşdu. İbn Sâid de oğlan çocukları ile beraber bulunuyordu dedi. Buradaki râvî de (87 rakamlı) Cureyrî hadîsi tarzında zikretdi.

٨٩ — (٢٩٢٧) حدثني عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى،
حَدَّثَنَا دَاوُدُ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: صَحِبْتُ ابْنَ صَائِدٍ إِلَى مَكَّةَ. فَقَالَ لِي:
أَمَا قَدْ لَقِيتُ مِنَ النَّاسِ. يَزْعُمُونَ أَنِّي الدَّجَّالُ. أَلَسْتَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «إِنَّهُ لَا يُولَدُ لَهُ»
قَالَ قُلْتُ: بَلَى. قَالَ: فَقَدْ وُلِدَ لِي. أَوَلَيْسَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «لَا يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ وَلَا مَكَّةَ»
قُلْتُ: بَلَى. قَالَ: فَقَدْ وُلِدْتُ بِالْمَدِينَةِ. وَهَٰذَا أَنَا أُرِيدُ مَكَّةَ. قَالَ ثُمَّ قَالَ لِي فِي آخِرِ قَوْلِهِ: أَمَا، وَاللهِ!
إِنِّي لَأَعْلَمُ مَوْلِدَهُ وَمَكَانَهُ وَأَيْنَ هُوَ. قَالَ فَلَبَسَنِي.

89 — (2927) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi: Ben Mekke yolunda İbn Sâid'e yoldaşlık etdim. Bana:

— İnsanlardan bazılarına kavuşdum ki onlar benim Deccâl olduğumu iddiâ ediyorlar. Sen Rasûlullah (S) ın: «Deccâl'in çocuğu yokdur» buyurduğunu işitmedin mi? dedi. Ben de:

— Evet işitdim dedim.

— İşte benim çocuğum vardır! Sonra sen Rasûlullah'dan «Deccâl, Medîne'ye ve Mekke'ye giremiyecekdir» buyururken işitmedin mi? dedi. Ben:

— Evet işitdim diye cevâb verdim. İbn Sâid:

— Muhakkak ki ben Medîne'de doğdum ve işte şimdi de Mekke'ye gitmek istiyorum dedi. Ve sonra sözünün âhirinde bana:

— Fakat vallâhi ben Deccâlin ne zaman ve nerede doğduğunu ve şimdi nerede bulunduğunu pek iyi bilirim dedi. Doğrusu İbn Sâid'in bu sözleri benim zihnimi karışdırdı (ve hakkında şüpheye düşdüm) dedi[40].

٩٠ – (.) حدثنا يحيى بن حبيب ومحمد بن عبد الأعلى . قالا : حدثنا معتمر قال : سمعت أبي يحدث عن أبي نضرة ، عن أبي سعيد الخدري قال قال لي ابن صائد ، وأخذتني منه ذمامة . هذا عذرت الناس . ما لي ولكم ؟ يا أصحاب محمد ! ألم يقل نبي الله ﷺ « إنه يهودي » وقد أسلمت . قال « ولا يولد له » وقد ولد لي . وقال « إن الله قد حرم عليه مكة » وقد حججت .

قال فما زال حتى كاد أن يأخذ في قوله . قال فقال له : أما ، والله ! إني لأعلم الآن حيث هو . وأعرف أباه وأمه . قال وقيل له : أيسرك أنك ذاك الرجل ؟ قال فقال : لو عرض علي ما كرهت .

90 — ( ) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi: İbn Sâid'i kötülemekden beni bir hayâ ve korku sardığı halde İbn Sâid bana şöyle dedi: Şimdi ben insanları ma'zûr tutdum. Sizin benimle işiniz nedir? Ey Muhammed'in sahâbîleri! Allâh'ın peygamberi «O (ya'nî Deccâl), bir Yahûdî'dir» buyurmadı mı? Halbuki ben musliman olmuşumdur. Peygamber: «Onun çocuğu yokdur» buyurdu, halbuki benim çocuğum vardır. Peygamber «şüphesiz ki Allah Deccâl'e Mekke'yi harâm kılmışdır» buyurdu. Halbuki ben haccetmişimdir.

Ebû Saîd der ki: Bunları söylemekde o kadar devâm etdi ki, nihâyet onun sözleri bana te'sîr edib nerede ise da'vâsında onu tasdîk edecekdim. İbn Sâid, Ebû Saîd'e: Fakat vallâhi şimdi ben onun nerede bulunduğunu pek iyi bilmekdeyim. Ben onun babasını da anasını tanıyorum dedi. Başka bir kimse tarafından İbn Sâid'e: Hakîkaten senin bu adam (ya'nî Deccâl) olman seni sevindirir mi? diye soruldu. İbn Sâid: Eğer onun cibilliyeti olan kötü sıfatlar bana arz olunmuş olaydı ben onları kerîh görmezdim dedi[41].

---

40. İbn Sâid'in ilk sözleri kendisinin Deccâl olmakdan berî olduğuna ve aynı zamanda iymânına birer delîl olabildiği halde son sözü ğaybe vukûf iddiâsından ibâret olub küfrü hakkında kuvvetli bir huccet teşkil ediyordu. İşte bu sebebden Ebû Said bu adamın bu karışık sözleri fikir ve muhâkememi bozdu demişdir.

41. Deccâl'de cibilliyet kılınan ığvâ, aldatma, karıştırma gibi tıynetler bana arz olunsaydı, ben onları kabûl eder râzıy olurdum demek istiyor. Ya'nî Deccâl olmasına râzıy oluyor. Bu cümle onun küfrüne sarîh bir delildir.

٩١ – (...) حدثنا محمد بن المثنى . حدثنا سالم بن نوح . أخبرني الجريري عن أبي نضرة ، عن أبي سعيد الخدري قال : خرجنا حجاجا أو عمارا ومعنا ابن صائد . قال فنزلنا منزلا . فتفرق الناس وبقيت أنا وهو . فاستوحشت منه وحشة شديدة مما يقال عليه . قال وجاء بمتاعه فوضعه مع متاعي . فقلت : إن الحر شديد . فلو وضعته تحت تلك الشجرة . قال ففعل . قال فرفعت لنا غنم . فانطلق فجاء بعس . فقال : اشرب . أبا سعيد ! فقلت : إن الحر شديد واللبن حار . ما بي إلا أني أكره أن أشرب عن يده ـ أو قال آخذ عن يده ـ فقال : أبا سعيد ! لقد هممت أن آخذ حبلا فأعلقه بشجرة ثم أختنق مما يقول لي الناس ، يا أبا سعيد ! من خفي عليه حديث رسول الله ﷺ ما خفي عليكم ، معشر الأنصار ! ألست من أعلم الناس بحديث رسول الله ﷺ ؟ أليس قد قال رسول الله ﷺ « هو كافر » وأنا مسلم ؟ أوليس قد قال رسول الله ﷺ « هو عقيم لا يولد له » وقد تركت ولدي بالمدينة ؟ أوليس قد قال رسول الله ﷺ « لا يدخل المدينة ولا مكة » وقد أقبلت من المدينة وأنا أريد مكة ؟

قال أبو سعيد الخدري : حتى كدت أن أعذره . ثم قال : أما ، والله ! إني لأعرفه وأعرف مولده وأين هو الآن .

قال قلت له : تبا لك . سائر اليوم .

91 — ( ) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi : Biz hacılar yahut umre yapıcılar olarak yola çıkdık. Beraberimizde İbn Sâid de vardı. Bir menzilde konakladık. İnsanlar ayrı ayrı yerlere dağıldılar. Ben onunla beraber bir yerde kaldım. Fakat ben kendisi aleyhine söylenilen sözlerden dolayı ondan şiddetli bir vahşetle vahşetlenib korktum. Kendisi eşyâsını getirib benim eşyâlarımla beraber koydu. Ben : Sıcak çok şiddetlidir sen eşyânı keşki şu ağacın altına koysaydın dedim. Hemen dediğimi yapdı. Bu sırada bize bir koyun sürüsü göründü. İbn Sâid gitdi ve bir büyük kadeh dolusu süt getirdi. Yâ Ebâ Saîd! İç dedi. Ben : Muhakkak ki sıcak pek şiddetlidir, süt de sıcakdır dedim. Bende ise onun elinden bir şey içmeği — yahut onun elinden bir şey almayı — istemememden başka bir şey yokdu. Müteâkiben kendisi şu sözleri söyledi : Yâ Ebâ Saîd! Rasûlullah'ın hadîsi kendisine gizli kalmış kimse olsa da siz Ensâr cemâatına gizli kalmamışdır. Sen Rasûlullah'ın hadîsini en iyi bilen insanlardan değil misin? Rasûlullah : «O (ya'ni Deccâl) kâfirdir» demiş

değil midir? Halbuki ben bir muslimanım. Rasûlullah: «O kısırdır, çocuğu yokdur» demiş değil midir? Halbuki ben çocuğumu Medîne'de bırakdım. Rasûlullah: «O, Medîne'ye ve Mekke'ye giremez» buyurmuş değil midir? Halbuki ben Medîne'den gelib Mekke'ye gitmek istemekdeyim!

Ebû Saîd der ki: Nihâyet ben onun bu bahânelerine kânî' olub onu ma'zûr tutayazdım. Sonra: Fakat vallâhi ben onu muhakkak tanımakdayım, onun doğum yerini de, şimdi onun nerede olduğunu da bilmekdeyim dedi. Bunun üzerine ben: Bundan sonraki günlerde helâk ve husrân sana olsun! dedim.

٩٢ — (٢٩٢٨) حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. حَدَّثَنَا بِشْرٌ (يَعْنِي ابْنَ مُفَضَّلٍ) عَنْ أَبِي مَسْلَمَةَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ. قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لابْنِ صَائِدٍ «مَا تُرْبَةُ الْجَنَّةِ؟» قَالَ: دَرْمَكَةٌ بَيْضَاءُ، مِسْكٌ. يَا أَبَا الْقَاسِمِ! قَالَ «صَدَقْتَ»

92 — (2928) .... : Ebû Saîd (R) dedi ki: Rasûlullah (S) İbn Sâid'e:

— Cennetin toprağı nedir? diye sordu. İbn Sâid:

— O yumuşak ve beyazdır (kokusu) miskdir yâ Eba'l-Kasım! dedi. Rasûlullah:

— Doğru söyledin buyurdu.

٩٣ — (..) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ أَنَّ ابْنَ صَيَّادٍ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ تُرْبَةِ الْجَنَّةِ؟ فَقَالَ «دَرْمَكَةٌ بَيْضَاءُ، مِسْكٌ خَالِصٌ» .

93 — ( ) Keza bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe tahdîs etdi. Bize Ebû Usâme, Cureyrî'den, o da Ebû Nadre'den, o da Ebû Saîd (R) den şöyle tahdîs etdi: İbn Sayyâd, peygamber'e cennetin toprağından sordu. Bu suâl üzerine Rasûlullah (S): «(Hâlis buğday unu gibi) yumuşak ve beyazdır, (kokusu da) hâlıs miskdir» buyurdu[42].

٩٤ — (٢٩٢٩) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، قَالَ: رَأَيْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَحْلِفُ بِاللهِ؛ أَنَّ ابْنَ صَائِدٍ الدَّجَّالُ. فَقُلْتُ: أَتَحْلِفُ بِاللهِ؟ قَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ عُمَرَ يَحْلِفُ عَلَى ذَلِكَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ. فَلَمْ يُنْكِرْهُ النَّبِيُّ ﷺ.

42. Dermeke: Hâlıs buğday ununa ve yumuşak toprağa denir (*Kamûs*). Âlimler: Bunun ma'nâsı, cennetin toprağı beyazlıkda buğday unu gibi yumuşak ve beyaz, kokuda da misk gibidir dediler.

Bu iki hadîsin birinde suâli soran İbn Sayyâd'dır. İkincisinde işe Peygamberdir. Kadî Iyâd, ikinci hadîs bazı âlimler nazarında birinciden daha zâhirdir demişdir.

94 — (2929) .... : Muhammed ibn Münkedir şöyle dedi : Ben Câbir ibn Abdillâh'ı gördüm ki o İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğunu Allâh'a yemîn ederek söylüyordu. Ben de Allâh'a yemîn ile mi söylüyorsun? dedim. Câbir : Ben, Umer (ibn Hattâb R) dan işitdim ki o da Peygamber'in yanında İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğuna yemîn etdi de Peygamber (S) onun bu yemînini red etmedi dedi.

٩٥ — (٢٩٣٠) حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ حَرْمَلَةَ بْنِ عِمْرَانَ التُّجِيبِيُّ . أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ، أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ انْطَلَقَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي رَهْطٍ قِبَلَ ابْنِ صَيَّادٍ حَتَّى وَجَدَهُ يَلْعَبُ مَعَ الصِّبْيَانِ عِنْدَ أُطُمِ بَنِي مَغَالَةَ . وَقَدْ قَارَبَ ابْنُ صَيَّادٍ ، يَوْمَئِذٍ ، الْحُلُمَ . فَلَمْ يَشْعُرْ حَتَّى ضَرَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ظَهْرَهُ بِيَدِهِ . ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِابْنِ صَيَّادٍ « أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللهِ ؟ » فَنَظَرَ إِلَيْهِ ابْنُ صَيَّادٍ فَقَالَ : أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ الْأُمِّيِّينَ . فَقَالَ ابْنُ صَيَّادٍ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ : أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللهِ ؟ فَرَفَضَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ

وَقَالَ « آمَنْتُ بِاللهِ وَبِرُسُلِهِ » . ثُمَّ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَاذَا تَرَى ؟ » قَالَ ابْنُ صَيَّادٍ : يَأْتِينِي صَادِقٌ وَكَاذِبٌ . فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ « خُلِّطَ عَلَيْكَ الْأَمْرُ » . ثُمَّ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنِّي قَدْ خَبَأْتُ لَكَ خَبِيئًا » فَقَالَ ابْنُ صَيَّادٍ « هُوَ الدُّخُّ » فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اخْسَأْ . فَلَنْ تَعْدُوَ قَدْرَكَ » فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ : ذَرْنِي . يَا رَسُولَ اللهِ ! أَضْرِبْ عُنُقَهُ . فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنْ يَكُنْهُ فَلَنْ تُسَلَّطَ عَلَيْهِ . وَإِنْ لَمْ يَكُنْهُ فَلَا خَيْرَ لَكَ فِي قَتْلِهِ » .

(٢٩٣١) وَقَالَ سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ : سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ : انْطَلَقَ بَعْدَ ذَلِكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ

وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ الْأَنْصَارِيُّ إِلَى النَّخْلِ الَّتِي فِيهَا ابْنُ صَيَّادٍ . حَتَّى إِذَا دَخَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ النَّخْلَ ، طَفِقَ يَتَّقِي بِجُذُوعِ النَّخْلِ . وَهُوَ يَخْتِلُ أَنْ يَسْمَعَ مِنِ ابْنِ صَيَّادٍ شَيْئًا ، قَبْلَ أَنْ يَرَاهُ ابْنُ صَيَّادٍ . فَرَآهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُوَ مُضْطَجِعٌ عَلَى فِرَاشٍ فِي قَطِيفَةٍ ، لَهُ فِيهَا زَمْزَمَةٌ . فَرَأَتْ أُمُّ ابْنِ صَيَّادٍ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَهُوَ يَتَّقِي بِجُذُوعِ النَّخْلِ . فَقَالَتْ لِابْنِ صَيَّادٍ : يَا صَافِ ! (وَهُوَ اسْمُ ابْنِ صَيَّادٍ) هَذَا مُحَمَّدٌ . فَثَارَ ابْنُ صَيَّادٍ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَوْ تَرَكَتْهُ بَيَّنَ » .

(١٦٩) قَالَ سَالِمٌ: قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ: فَقَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي النَّاسِ فَأَثْنَى عَلَى اللهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ. ثُمَّ ذَكَرَ الدَّجَّالَ فَقَالَ «إِنِّي لَأُنْذِرُكُمُوهُ. مَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَقَدْ أَنْذَرَهُ قَوْمَهُ. لَقَدْ أَنْذَرَهُ نُوحٌ قَوْمَهُ. وَلَكِنْ أَقُولُ لَكُمْ فِيهِ قَوْلًا لَمْ يَقُلْهُ نَبِيٌّ لِقَوْمِهِ. تَعَلَّمُوا أَنَّهُ أَعْوَرُ. وَأَنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَيْسَ بِأَعْوَرَ».

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَأَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيُّ؛ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ بَعْضُ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ، يَوْمَ حَذَّرَ النَّاسَ الدَّجَّالَ «إِنَّهُ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ كَافِرٌ. يَقْرَؤُهُ مَنْ كَرِهَ عَمَلَهُ. أَوْ يَقْرَؤُهُ كُلُّ مُؤْمِنٍ». وَقَالَ «تَعَلَّمُوا أَنَّهُ لَنْ يَرَى أَحَدٌ مِنْكُمْ رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَتَّى يَمُوتَ».

95 — (2930) Bana Harmeletu'bnu Yahyâ ibn Abdillah ibn Harmele ibn İmrân et-Tucîbî tahdîs etdi. Bana İbn Vehb haber verdi. Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan, o da Sâlim ibn Abdillâh'dan haber verdi. Sâlim'e de babası Abdullah şöyle haber verdi: Umer ibn Hattâb (R) Rasûlullah (S) ile beraber bir cemâat içinde İbn Sayyâd (denilen bir kâhin) in bulunduğu tarafa gıtdi. Rasûlullah, İbn Sayyâd'ı (Ensârdan) Benû Meğâle soyunun taşdan yapılmış kal'ası yanında çocuklarla oynarken buldu. İbn Sayyâd o sırada henüz bülûğ çağına ermeye yaklaşmışdı. Bu genç kâhin Rasûlullah'ı tanıyamadı. Rasûlullah onun sırtına eliyle hafifce vurdu da sonra ona:

— Benim Allâh'ın rasûlü olduğuma şehâdet eder misin? diye sordu. Bunun üzerine İbn Sayyâd Rasûlullah'a bakdı ve:

— Senin, ummîlerin Rasûlü olduğuna şehâdet ederim dedi. Bunun akıbinde İbn Sayyâd Rasûlullah'a hitâben:

— Sen de benim Rasûlullah olduğuma şehâdet eder misin? dedi. Rasûlullah bunun suâline cevâb vermeyi bırakıb:

— Ben Allâh'a ve Allâh'ın (hakk) Rasûllerine iymân etdim buyurdu. Sonra Rasûlullah bu küçük kâhine:

— Düşde ne görüyorsun bakalım? diye sordu. İbn Sayyâd da:

— Bana gerçek haber de gelir, yalan haber de. (Ru'yâmın kimi doğru çıkar, kimi eğri) diye cevâb verdi. Bunun üzerine Rasûlullah:

— Öyle ise senin işin çok karışıkdır buyurdu. Bundan sonra Rasûlullah İbn Sayyâd'a:

— Ben gönlümde senin için bir şey sakladım. Şunu bil bakalım dedi. İbn Sayyâd:

— Gönlündeki duh'dur diye cevâb verdi. Bunun üzerine Rasûlullah ona:

— Sus! Yıkıl git, haddini tecâvüz etme! buyurdu. Bu sırada Umer ibn Hattâb:

— Yâ Rasûlallah! Musâade buyur da şunun boynunu vurayım dedi. Rasûlullah da ona:

— Eğer bu Deccâl ise sen onu vurmaya asla musallat kılınmayacaksın. O Deccâl değil ise onu öldürmekde senin için hiç bir hayır yokdur buyurdu [43].

(2931) Kezâ Abdullah'ın oğlu Sâlim şöyle dedi: Ben, (babam) Abdullah ibn Umer (R) den işitdim şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bundan sonra bir kerre de Ubeyy ibn Kâ'b el-Ensârî ile beraber İbn Sayyâd'ın bulunduğu hurmalığa gitdi. Nihâyet Rasûlullah hurmalığa girdiği zaman hurma gövdeleri ile korunub saklanmağa başladı. Rasûlullah onu gâfil avlamak ve İbn Sayyâd kendilerini görmeksizin onun husûsî hallerini görüb ondan bir şeyler işitmek ve onun kehânetini ve gayri tabiî hâlini sahâbîlerine göstermek istiyordu. Rasûlullah onu katîfe örtüsü içinde bir yaygı üzerine yan yatmış bir halde gördü. Hırka içinde genizden gelen bir hırıltı vardı. Tam bu sırada bir hurma ağacının arkasına gizlenmiş bulunan İbn Sayyâd'ın annesi, Rasûlullah'ı gördü ve hemen İbn Sayyâd'a: Yâ Sâfî! İşte Muhammed geldi! diye seslendi. Sâfî, İbn Sayyâd'ın ismidir. İbn Sayyâd sür'atle sıçrayıb ayağa kaldı. Bunun üzerine Rasûlullah maiyyetinde bulunan sahâbîlerine: «Şu kadın oğlunu o halde bıraksaydı

---

43. Böyle garîb halleri olan ve Peygamberlik iddiâ eden bu serseri oğlana karşı Peygamber'in kayıdsız kalması ve Medine'de ikâmetine müsâade etmesi şu sebeblere bağlanmışdır:

Bu bir fitne idi. Allah bununla mu'minleri imtihân ediyordu. Nitekim vaktıyle Mûsâ Aleyhisselâm'ın kavmini de bir sığır buzağısı ile imtihân etmişdi. Hidâyete nâil olanlar o fitneden masûn kalmış, kurtulmuş, o fitneye uğrayanlar da helâk olmuşdur.

Bu kıssanın delâlet etdiği hâdise, Peygamber ile Yahûdiler arasında bir muâhadenin cârî olduğu zamana tesâdüf etmişdir. Peygamber Medîne'ye hicret etdiğinde Yaûdîler ile bir muâhade imzalamışdı. Bu muâhadenin esaslı maddelerinden biri: Yahûdîler hicret etdirilmeyecek, kendi hallerinde, kendi yurtlarında serbest yaşıyacaklardı. İbn Sayyâd da bu muâhadeye imzâ koyan bir âileye mensûb idi. Bu durumda onun hakkında bir hadd icrâ etmek veya Medîne hâricine sürgün etmek gibi siyâsî bir cezâ tatbik edilemezdi. Vaziyeti olduğu gibi idâre etmek en doğru hareketdi. Nitekim bu mesele hakkında ilk hükmü zaman vermişdir. Neccâr oğullarının himâyesinde bulunan Yahûdîler, bu serseri gencin sokakta pazarda yapdıklarından sıkılmaya ve muslimanlardan ve bilhassa kendi hâmîleri bulunan Neccâr oğullarının levminden utanmaya başladılar. Nihâyet İbn Sayyâd'ı âile soyundan tard etdiler. Bu tard kararına yalnız elli kişi muhâlefet etmişdi ki bu da dikkate değer muhim bir kemmiyetdir. Demek daha evvel İbn Sayyâd hakkında bir cezâ tertîb edilseydi belki bütün kabîlesi isyânkâr bir vaziyet alacaklardı. Hatta belki de hâmîleri bulunan Neccâr oğullarının neşesi kırılacakdı.

Şu halde İbn Sayyâd'a karşı Peygamber'in bu musâmahalı hâlinin sebebi kısaca şudur: Müslimanlığın ilk senelerinde her tarafda iyi geçinme ve iyi münâsebet siyâseti ta'kîb eden Peygamber, en yakın komşu ve muâhidleri bulunan Yahûdîlerin kırgınlık ve düşmanlığını çekmek istememesidir.

o, saçma sapan sözleri ve gayri tabiî halleri 'le size ne mal olduğunu açıklayıb beyan ederdi» buyurdu.

(169) [44] Sâlim dedi ki: Abdullah ibn Umer şöyle dedi: Bir kerre Rasûlullah (S) insanlar içinde ayağa kalkdı ve Allah'ı ulûhiyet şânına lâyık sıfatlarla övdü. Sonra Deccâli zikredib şöyle buyurdu: «Ben sizleri kat'î sûretde onun şerrinden sakındırırım. Peygamber'lerden hiç bir Peygamber müstesnâ olmamak üzere her biri muhakkak kavmini Deccâl'den sakındırmışdır. Nûh Peygamber de kavmini ondan sakındırmışdır. Fakat şimdi ben size onun hakkında hiç bir Peygamber'in söylememiş olduğu (câmialı ve fark etdirici) bir vasfını söylüyorum: İyi biliniz ki Deccâl şaşıdır (kötü kılavuzdur). Pâk ve Yüce Allâh ise şaşı değildir (hâdîdir, insanları doğru yola irşâd eder).

İbn Şihâb şöyle dedi: Ve bana Umer ibn Sâbit el-Ensârî haber verdi. Ona da Rasûlullah'ın sahâbîlerinden bazısı şöyle haber vermişdir: Rasûlullah, insanları Deccâlden sakındırdığı gün: «Muhakkak ki onun iki gözünün arasında kâfir yazılmışdır. Onun amelini kerîh görüb sevmeyen herkes o yazıyı okur. Yahut her mu'min o yazıyı okur» buyurdu. Ve müteâkiben: «Şunu kat'î olarak biliniz ki sizden hiç bir kimse ölünceye kadar Azîz ve Celîl olan Rabbını asla göremiyecekdir» buyurdu.

٩٦ — (٢٩٣٠) حدثنا الحسن بن علي الحلواني وعبد بن حميد. قالا: حدثنا يعقوب (وهو ابن إبراهيم بن سعد). حدثنا أبي عن صالح، عن ابن شهاب. أخبرني سالم بن عبد الله؛ أن عبد الله بن عمر قال: انطلق رسول الله ﷺ ومعه رهط من أصحابه. فيهم عمر بن الخطاب. حتى وجد ابن صياد غلاما قد ناهز الحلم. يلعب مع الغلمان عند أطم بني معاوية. وساق الحديث بمثل حديث يونس. إلى منتهى حديث عمر بن ثابت. وفي الحديث عن يعقوب، قال: قال أبي (يعني قوله: لو تركته بين) قال: لو تركته أمه، بين أمره

96 — (2930) [45] .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) beraberinde sahâbîlerinden bir topluluk olduğu halde gitti. O topluluk içinde Umer ibn Hattâb da vardı. Nihâyet Rasûlullah İbn Sayyâd'i henüz bülûğ çağına yaklaşmış bir oğlan buldu. O, Muâviye oğullarına âid köşkün yanında oğlan çocukları ile beraber oynuyordu. Râvî bundan

---

44. Bu hadis KİTÂBU'L-İYMÂN'da geçdiği için burada da o hadîsin müteselsil rakamı olan 169 sayısı yazılmışdır. Bunlar ayni konuda birbirlerini tamâmlayan hadîsler oldukları için de bu müteselsil rakamlardan önce yazıla gelen sıra sayılarını da almamışlardır.

45. Bu hadîs de 95 sayılı Abdullah ibn Umer hadîsinin biraz değişik rivâyeti olduğu için ayni müteselsil rakamı almışdır.

sonra hadîsin tamâmını, Umer ibn Sâbit hadîsinin sonuna kadar (95 rakamlı) Yûnus hadîsi gibi rivâyet etdi. Bu Ya'kûb hadîsinde râvî şöyle demişdir: Ubeyy dedi ki: (Kadın onu bıraksaydı o kendi hâlini beyân edecekdi sözünü kasdediyor): Annesi ona dokunmayıb bıraksaydı o kendi işini beyân edecekdi dedi.

٩٧ — (...) وحدثنا عبد بن حميد وسلمة بن شبيب. جميعا عن عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري، عن سالم، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ مر بابن صياد في نفر من أصحابه. فيهم عمر ابن الخطاب وهو يلعب مع الغلمان عند أطم بني مغالة. وهو غلام. بمعنى حديث يونس وصالح غير أن عبد بن حميد لم يذكر حديث ابن عمر، في انطلاق النبي ﷺ مع أبي بن كعب، إلى النخل.

97 — ( ) .... : İbn Umer (R) den: Rasûlullah (S) içlerinde Umer ibn Hattâb'ın da bulunduğu sahâbîlerinden bir cemâatle beraber İbn Sayyâd'a uğradı. O, Mağâle oğullarına âid köşkün yanında oğlan çocukları ile oynuyordu. Kendisi de bir oğlan çocuğu hâlinde idi.. Bu hadîs dahi Yûnus ve Sâlih hadîsleri ma'nâsıyledir. Şukadar var ki Abd ibn Humeyd, Peygamber'in Ubeyy ibn Kâ'bla birlikde hurmalığa gitmesi hakkındaki İbn Umer'in sözünü zikretmemişdir.

٩٨ — (٢٩٣٢) حدثنا عبد بن حميد. حدثنا روح بن عبادة. حدثنا هشام عن أيوب، عن نافع، قال: لقي ابن عمر ابن صائد في بعض طرق المدينة. فقال له قولا أغضبه. فانتفخ حتى ملأ السكة. فدخل ابن عمر على حفصة وقد بلغها. فقالت له: رحمك الله! ما أردت من ابن صائد؟ أما علمت أن رسول الله ﷺ قال «إنما يخرج من غضبة يغضبها»؟

98 — (2932) .... : Nâfi' şöyle dedi: İbn Umer (R), Medîne yollarının bazısında İbn Sâid'e kavuşdu. Derken o ona gadablandıran bir söz söyledi de bundan dolayı İbn Umer iki sıra hurma arasındaki yolu dolduracak kadar şişdi. Müteâkiben İbn Umer, Hafsa'nın yanına girdi. Haber de Hafsa'ya ulaşmışdı. Hafsa, İbn Umer'e: Allah sana merhamet eylesin! Sen İbn Sâid'den ne istedin ki? Sen Rasûlullah'ın: «O ancak harekete getirdiğin bir gadalandırmadan çıkar» buyurduğunu bilmedin mi? diye söyledi.

٩٩ — (...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا حسين (يعني ابن حسن بن يسار). حدثنا ابن عون عن نافع، قال: كان نافع يقول: ابن صياد. قال قال ابن عمر: لقيته مرتين. قال فلقيته فقلت لبعضهم: هل تحدثون أنه هو؟ قال: لا. والله! قال قلت: كذبتني. والله! لقد أخبرني بعضكم أنه لن يموت حتى يكون أكثركم مالا وولدا. فكذلك هو زعموا اليوم. قال فتحدثنا ثم فارقته.

قَالَ فَلَقِيتُهُ لَقْيَةً أُخْرَىٰ وَقَدْ نَفَرَتْ عَيْنُهُ . قَالَ فَقُلْتُ : مَتَىٰ فَعَلَتْ عَيْنُكَ مَا أَرَىٰ ؟ قَالَ : لَا أَدْرِي . قَالَ قُلْتُ : لَا تَدْرِي وَهِيَ فِي رَأْسِكَ ؟ قَالَ : إِنْ شَاءَ اللَّهُ خَلَقَهَا فِي عَصَاكَ هَـٰذِهِ . قَالَ فَنَخَرَ كَأَشَدِّ نَخِيرِ حِمَارٍ سَمِعْتُ . قَالَ فَزَعَمَ بَعْضُ أَصْحَابِي أَنِّي ضَرَبْتُهُ بِعَصًا كَانَتْ مَعِيَ حَتَّىٰ تَكَسَّرَتْ . وَأَمَّا أَنَا ، فَوَاللَّهِ ! مَا شَعَرْتُ . قَالَ وَجَاءَ حَتَّىٰ دَخَلَ عَلَىٰ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ فَحَدَّثَهَا فَقَالَتْ : مَا تُرِيدُ إِلَيْهِ ؟ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّهُ قَدْ قَالَ « إِنَّ أَوَّلَ مَا يَبْعَثُهُ عَلَى النَّاسِ غَضَبٌ يَغْضَبُهُ » .

99 — ( ) .... : Nâfi' : İbn Sayyâd diye söylerdi. Dedi ki : İbn Umer (R) şöyle dedi : Ben ona iki defa kavuşdum. Bir defa ona kavuşduğumda onun beraberinde bulunanların birine : İbn Sayyâd'ın o olduğunu (ya'nî Deccâl olduğunu) konuşuyor musunuz? dedim. O kimse: Hayır vallâhi dedi. Ben : Vallâhi sen bana yalan söyledin. Andolsun ki sizin biriniz bana, o hepinizden çok mallı ve çocuklu olmadıkça asla ölmiyecek diye haber vermişdi. İşte bu gün o, söyledikleri gibidir, dedim. Akıbinde konuşduk. Sonra ben ondan ayrıldım. Bir müddet sonra diğer bir defa daha ona (ya'nî İbn Sayyâd'a) kavuştum. Onun gözü dışarı çıkmış ve yükselmiş halde idi. Ben İbn Sayyâd'a :

— Senin gözün görmekde olduğum şu işi ne zaman işledi? diye sordum. İbn Sayyâd :

— Bilmiyorum dedi. Ben :

— Göz senin başında bulunduğu halde sen onu bilmiyor musun? dedim.

— Allah dilerse onu senin şu asânda da yaradır dedi ve eşeğin burnundan çıkardığı sesin en şiddetlisi gibi, genizinden bir ses çıkardı. Ben bunu işitdim. Arkadaşlarımdan bazısı benim ona yanımda bulunan bir değnekle vurduğumu hatta değneyin kırıldığını söylediler. Amma bana gelince ben vallâhi bunları hissetmedim.

Râvî dedi ki : İbn Umer geldi ve Mu'minlerin annesi (Hafsa) nın yanına girdi ve onunla konuşdu. Bunun üzerine Hafsa : Sen ondan ne istiyordun? Sen Rasûlullah'ın : «Onu insanlar üzerine ilk gönderecek şey, gadablandıracağı bir gadabdır» buyurduğunu bilmedin mi? dedi.

(٢٠) باب ذكر الدجال وصفة وما معه

١٠٠ — (١٦٩) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ . حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذَكَرَ الدَّجَّالَ بَيْنَ ظَهْرَانَيِ النَّاسِ فَقَالَ « إِنَّ اللَّهَ تَعَالَىٰ لَيْسَ بِأَعْوَرَ . أَلَا وَإِنَّ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ أَعْوَرُ الْعَيْنِ الْيُمْنَىٰ . كَأَنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِئَةٌ » .

(.) حَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ وَأَبُو كَامِلٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ) عَنْ أَيُّوبَ ح وَحَدَّثَنَا
مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ . حَدَّثَنَا حَاتِمٌ (يَعْنِي ابْنَ إِسْمَاعِيلَ) عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ . كِلَاهُمَا عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ،
عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمِثْلِهِ .

(20) DECCÂL'IN SIFATININ VE MAİYYETİNDE OLAN ŞEYLERİN ZİKRİ BÂBI[46]

100 — (169)[47] .... : İbn Umer (R) den; Rasûlullah (S) insanların arasında Deccâli zikretdi de şöyle buyurdu : «Yüce Allâh şaşı (veya sakat gözlü) değildir. Haberiniz olsun ki Mesîh Deccâl'in sağ gözü sakatdır, börtlekdir. Sanki onun gözü, salkımındaki emsâlinden dışarı çıkmış iri bir üzüm dânesidir».

( ) .... : Buradaki iki râvî de Nâfi'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber'den yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişlerdir.

١٠١ — (٢٩٣٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا
شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَقَدْ أَنْذَرَ
أُمَّتَهُ الْأَعْوَرَ الْكَذَّابَ . أَلَا إِنَّهُ أَعْوَرُ . وَإِنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِأَعْوَرَ . وَمَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ ك ف ر» .

101 — (2933) .... : Katâde şöyle dedi : Ben Enes ibn Mâlik (R) den işitdim dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Ummetini sakat gözlü ve pek yalancı olan (Deccâl) dan sakındırmadık hiç bir Peygamber yokdur. Haberiniz olsun ki o, sakat gözlüdür. Rabbınız ise sakat gözlü değildir. Onun iki gözünün arasında ك ف ر (= k f r) yazılmışdır».

---

46. Kadî Iyâd dedi ki : Muslim'in ve daha başka muhaddislerin zikretdiği bu hadîsler, Deccâl'ın varlığının sahîhliği hakkındaki Ehl sünnet mezhebi lehine huccetdir. O aynî ile bir şahısdır ki Allah onunla kullarını imtihân edecekdir. Ve onu ilâhî mukadderâtdan olan bazı şeyleri yapmaya muktedir kılacakdır. Bunlar öldürüleceği kişiyi diriltmek, dünyâ ni'metlerinin zuhûru, onun beraberinde bolluk, cennet, ateş, iki nehr bulunması ve arzın hazînelerinin ona tâbi' olması, semâya yağmur yağdırması için emredib yağdırması, arza bitirmesi için emredib bitirmesi gibi şeylerdir. Bunların her biri Yüce Allâh'ın kudreti ve meşîeti ile vâki' olacakdır. Sonra bunların ardından Yüce Allâh onu âciz kılacak da artık o oradaki kimseyi ve başkalarını öldürmeye kaadir olamıyacak, işi ibtâl olunacak ve onu İysâ Aleyhisselâm öldürecekdir. Ve *«Allah, iymân edenlere dünyâ hayatında da, âhiretde de o sâbit söz indinde sebât ihsân eder. Allah zâlimleri şaşırtır. Allah ne dilerse yapar»* (İbrâhîm: 27). Sünnet ehlinin, bütün muhaddisler, fakîhler ve mütefekkirlerin mezhebi işte budur... (Nevevî).

47. Bu hadîs yakın bir lafızla KİTÂBU'L-İYMÂN'ın 75 inci bâbında geçtiği için, oradaki 273 sıra rakamlı hadîsin müteselsil rakamı olan bu 169 sayısı burada da aynen tekrar edilmişdir.

١٠٢ — (...) حدثنا ابن المثنى وابن بشار (واللفظ لابن المثنى). قالا: حدثنا معاذ بن هشام. حدثني أبي عن قتادة. حدثنا أنس بن مالك؛ أن نبي الله ﷺ قال «الدجال مكتوب بين عينيه ك ف ر. أي كافر».

102 — ( ) .... : Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etdi ki: Allâh'ın Peygamber'i (S): «Deccâl, iki gözünün arasında **k f r** ya'nî kâfir yazılmış olandır» buyurmuşdur.

١٠٣ — (...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا عفان. حدثنا عبد الوارث عن شعيب بن الحبحاب، عن أنس بن مالك، قال: قال رسول الله ﷺ «الدجال ممسوح العين. مكتوب بين عينيه كافر» ثم تهجاها ك ف ر. «يقرؤه كل مسلم».

103 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Deccâl, gözünün nûru silinmiş olandır [48]. Onun iki gözü arasında **kâfirdir** yazılmışdır» buyurdu. Sonra bu kelimeyi **k f r** diye heceledi de «onu her musliman okur» buyurdu.

١٠٤ — (٢٩٣٤) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير ومحمد بن العلاء وإسحق بن إبراهيم (قال إسحق: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا) أبو معاوية عن الأعمش، عن شقيق، عن حذيفة، قال: قال رسول الله ﷺ «الدجال أعور العين اليسرى. جفال الشعر. معه جنة ونار. فناره جنة وجنته نار».

104 -- (2934) .... : Huzeyfe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Deccâl sol gözü sakat, bol saçlı bir kimsedir. Onun beraberinde bir cennet ve bir ateş vardır. Onun ateşi bir cennetdir, cenneti de bir ateşdir» buyurdu.

---

48. Bu hadîslerde Deccâlin sıfatı olan a'veru kelimesi *aver* kökünden yapılmış bir sıfatdır. *Aver*, bir gözün hissi ya'nî görme kuvveti zâil olmakdır. Murâd bir gözlü olmakdır. *A'veru* sıfatı şu ma'nâlara da gelmektedir:

a. Kötü ve kemter nesne.

b. Şu korkak ve zaîf şahsa denir ki haddizâtında hayırsız ve faydasız olduğundan ne bir hayır ve menfaat semtine delîl olur ve ne de bir kimse onun tarafına birini delâlet eder ki cemâd kabîlinden olmuş olur.

c. Mahâreti olmayan beddelâlet kılavuza denir... (*Kamûs Ter.*).

١٠٥ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا يزيد بن هرون عن أبي مالك الأشجعي ، عن ربعي بن حراش ، عن حذيفة ، قال : قال رسول الله ﷺ « لأنا أعلم بما مع الدجال منه . معه نهران يجريان . أحدهما ، رأي العين ، ماء أبيض . والآخر ، رأي العين ، نار تأجج . فإما أدركن أحد فليأت النهر الذي يراه نارا وليغمض . ثم ليطأطئ رأسه فيشرب منه . فإنه ماء بارد . وإن الدجال ممسوح العين . عليها ظفرة غليظة . مكتوب بين عينيه كافر . يقرؤه كل مؤمن ، كاتب وغير كاتب » .

105 — ( ) .... : Huzeyfe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Muhakkak ki ben, Deccâlin beraberinde bulunan şeyleri ondan daha iyi bilmekdeyim. Onun beraberinde akmakda olan bir nehir vardır. Onlardan biri göz görüşü ile beyaz bir sudur. Diğeri de göz görüşü ile kendi kendine tutuşub alevlenen bir ateşdir. Eğer herhangi bir kimse ona erişirse ateş olarak gördüğü — yahut zannetdiği, — nehre gelsin. Sonra başını daldırsın. Sonra başını aşağıya indirib ondan içsin. Çünkü o soğuk bir sudur. Deccâl de gözü silik bir kimsedir. Gözü üzerinde kalın bir deri perde vardır [49]. Onun iki gözü arasında **kâfirdir** yazılıdır ki, onu yazı yazan ve yazı yazmayan her mu'min okur».

١٠٦ – (...) حدثنا عبيد الله بن معاذ . حدثنا أبي . حدثنا شعبة . ح وحدثنا محمد بن المثنى (واللفظ له) . حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن عبد الملك بن عمير ، عن ربعي بن حراش ، عن حذيفة ، عن النبي ﷺ ؛ أنه قال ، في الدجال « إن معه ماء ونارا . فناره ماء بارد ، وماؤه نار . فلا تهلكوا » .

(٢٩٣٥) قال أبو مسعود : وأنا سمعته من رسول الله ﷺ .

106 — ( ) .... : Huzeyfe (R) den : Peygamber (S) Deccâl hakkında : «Muhakkak ki onun beraberinde bir su ve bir ateş vardır. Onun

49. Hadîs metnindeki *zafere* (ظفرة) kelimesi hakkında şu bilgi verilmişdir : Zafere, bir dericiğe denir ki maazallah gözde meydana gelib gözü örtmekle görmeğe mâni' olur. Salâbetde tırnağa benzedilmişdir. Tıb kitâblarında bu *zafere* unvânında yazılmış bir illetdir ki et tabakasında yahut gözü ihâta eden perdede meydana gelen bir ziyâdelikdir. Ekseriya gözün peykârında zuhûr eder. Kâh sarı, kâh kızıl, kâh donuk olur. Ve bazan uzamış olub karîne tabakasına doğru yürüyerek gözün bebeğini örter ve görmeğe zarar eder. Ve bu, perde ta'bir etdikleri hastalık olacakdır (*Kamûs Ter.*).

ateşi soğuk bir sudur. Suyu da bir ateşdir. Binâenaleyh sakın kendinizi helâk etmeyin!» buyurmuşdur.

(2935) Ebû Mes'ûd (el-Ensârî R): Ben de bu hadîsi Rasûlullah'dan işitdim dedi.

١٠٧ — (٢٩٣٤/٢٩٣٥) حدثنا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ. حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو، أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ، قَالَ: انْطَلَقْتُ مَعَهُ إِلَى حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ. فَقَالَ لَهُ عُقْبَةُ: حَدِّثْنِي مَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي الدَّجَّالِ. قَالَ «إِنَّ الدَّجَّالَ يَخْرُجُ. وَإِنَّ مَعَهُ مَاءً وَنَارًا. فَأَمَّا الَّذِي يَرَاهُ النَّاسُ مَاءً، فَنَارٌ تُحْرِقُ. وَأَمَّا الَّذِي يَرَاهُ النَّاسُ نَارًا، فَمَاءٌ بَارِدٌ عَذْبٌ. فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَلْيَقَعْ فِي الَّذِي يَرَاهُ نَارًا. فَإِنَّهُ مَاءٌ عَذْبٌ طَيِّبٌ»

فَقَالَ عُقْبَةُ: وَأَنَا قَدْ سَمِعْتُهُ. تَصْدِيقًا لِحُذَيْفَةَ.

107 — (2934/2935) Bize Ali ibn Hucr tahdîs etdi. Bize Şuayb ibn Safvân, Abdulmelik ibn Umeyr'den, o da Rıb'ıyyu'bnu Hırâş'dan, o da Ukbetu'bnu Amr'dan, Ebû Mes'ûd Ensârî'den tahdîs etdi. Dedi ki: Ben onunla beraber Huzeyfetu'bnu'l-Yemâna gitdim. Ukbe ona: Bize Rasûlullah (S) dan Deccâl hakkında işitdiğini tahdîs et dedi. Huzeyfe: «Şüphesiz ki Deccâl çıkacakdır. Onun beraberinde bir su ve bir ateş bulunacakdır. Amma insanların su olarak görecekleri şeye gelince işte o yakıcı bir ateşdir. İnsanların bir ateş olarak görecekleri şeye gelince: O da tatlı soğuk bir sudur. Sizlerden her kim Deccâl'in çıkması zamânına erişirse ateş sûretinde göreceği şey tarafında bulunsun! Çünkü tatlı, soğuk bir sudur» dedi. Bunun üzerine Ukbe, Huzeyfe'yi tasdîk etmek için: Ben de bu hadîsi Rasûlullah'dan işitdim dedi[50].

---

50. *Decl*, karışdırmak ma'nâsına da kullanılmışdır. Bu ma'nâca Deccâl, hak ile bâtılı, iyi ile kötüyü, biribirine karışdıran kişi demekdir. Diğer bir hadîsde «dünyânın son zamanlarında bir çok deccâller çıkacakdır» buyurulmuşdur ki târihî nice vak'alar bu haberi te'yîd etmiş ve hakîkaten cemiyetin nizâmını bozan bir çok Deccâller türemişdir. Bu Huzeyfe hadîsinde bildirilen Deccâl da bunlardan birisi ve en azgını olacakdır.

Hadîsde bildirilen su ile ateş belki de hakîkate mahmûl olmayıb 109 rakamıyle gelecek olan Ebû Hureyre hadîsi vechile cennet ile cehennemin birer remzi olacakdır. Ya'nî Deccâl cennet ve cehennemi temsîl eden bir takım hârikalar gösterecekdir. Bu da Yüce Allâh'ın, kullarını imtihân etdiği fitnelerden birisidir. Fakat Allah müteâkiben hakkı ızhâr ve bâtılı ibtâl edecekdir. Sonra onun kötülüklerini açıklıyacak ve halka onun aczini gösterecekdir.

١٠٨ – (...) حدثنا علي بن حجر السعدي وإسحق بن إبراهيم - واللفظ لابن حجر - (قال إسحق: أخبرنا. وقال ابن حجر: حدثنا) جرير عن المغيرة، عن نعيم بن أبي هند، عن ربعي بن حراش، قال: اجتمع حذيفة وأبو مسعود. فقال حذيفة: «لأنا بما مع الدجال أعلم منه. إن معه نهرا من ماء ونهرا من نار. فأما الذي ترون أنه نار، ماء. وأما الذي ترون أنه ماء، نار؛ فمن أدرك ذلك منكم فأراد الماء فليشرب من الذي يراه أنه نار. فإنه سيجده ماء».

قال أبو مسعود: هكذا سمعت النبي ﷺ يقول.

108 — ( ) .... : Rıb'ıyy ibn Hırâş şöyle dedi : Huzeyfe ile Ebû Mes'ûd bir yerde ictimâ etdiler. Huzeyfe : «Muhakkak ki ben Deccâlin maiyyetinde olan şeyi ondan daha iyi bilmekdeyim. Muhakkak onun yanında bir su nehri ve bir de ateş nehri bulunacakdır. Fakat sizin ateş olarak göreceğiniz şey bir sudur. Bir su olarak göreceğiniz şey ise bir ateşdir. Binâenaleyh sizden her kim Deccâlin çıkması zamânına erişir de suyu içmek isterse, bir ateş olarak göreceği şeyden içsin. Çünkü kendisi o ateşi bir su bulacakdır» hadîsini söyledi. Ebû Mes'ûd : Ben de Peygamber (S) den işte böyle buyururken işitdim dedi.

١٠٩ – (٢٩٣٦) حدثني محمد بن رافع. حدثنا حسين بن محمد. حدثنا شيبان عن يحيى، عن أبي سلمة، قال: سمعت أبا هريرة قال: قال رسول الله ﷺ «ألا أخبركم عن الدجال حديثا ما حدثه نبي قومه؟ إنه أعور. وإنه يجيء معه مثل الجنة والنار. فالتي يقول إنها الجنة، هي النار. وإني أنذرتكم به كما أنذر به نوح قومه».

109 — (2936) .... : Ebû Seleme dedi ki : Ben Ebû Hureyre (R) den işitdim şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Dikkat edin! Size Deccâle âid öyle bir hadîs haber vereceğim ki (benden evvel gelen) hiç bir Peygamber kendi kavmına (bu kadar vâzıh olarak) onu söylememişdir. Onun bir gözü kördür. Hem cennetin, hem cehennemin (yalancı) misâlleri de onunla beraber gelecekdir. Fakat onun cennet diyeceği nesne cehennemin, cehennem diyeceği de cennetin tâ kendi (misâli)-dir. Nûh, onun tehlükesini kavmına nasıl anlatdıysa, ben de size o tehlükeyi (şimdiden) haber veriyorum» [51].

---

51. *Deccâl* kelimesi, «deveye katran sürmek, zinâ etmek, yerin her bucağında dolaşıb gezmek, bir şeyi yaldızlamak, hiylekârlık etmek...» gibi ma'nâlara gelen *decl*'dendir. Deccâl, zamanın âhirinde çıkacağı bildirilen ve kendisine o ma'nâların hepsi yakışan mel'ûn ve mufsid adamdır.

١١٠ — (٢٩٣٧) حدثنا أَبُو خَيْثَمَةَ، زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ ابْنُ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ. حَدَّثَنِي يَحْيَي بْنُ جَابِرٍ الطَّائِيُّ، قَاضِي حِمْصَ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ، جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ الْحَضْرَمِيِّ؛ أَنَّهُ سَمِعَ النَّوَّاسَ بْنَ سَمْعَانَ الْكِلَابِيَّ. ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِيُّ (وَاللَّفْظُ لَهُ). حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ عَنْ يَحْيَي بْنِ جَابِرٍ الطَّائِيِّ،

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ، قَالَ: ذَكَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الدَّجَّالَ ذَاتَ غَدَاةٍ. فَخَفَّضَ فِيهِ وَرَفَّعَ حَتَّى ظَنَنَّاهُ فِي طَائِفَةِ النَّخْلِ. فَلَمَّا رُحْنَا إِلَيْهِ عَرَفَ ذَٰلِكَ فِينَا. فَقَالَ «مَا شَأْنُكُمْ؟» قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللهِ! ذَكَرْتَ الدَّجَّالَ غَدَاةً. فَخَفَّضْتَ فِيهِ وَرَفَّعْتَ. حَتَّى ظَنَنَّاهُ فِي طَائِفَةِ النَّخْلِ فَقَالَ «غَيْرُ الدَّجَّالِ أَخْوَفُنِي عَلَيْكُمْ. إِنْ يَخْرُجْ، وَأَنَا فِيكُمْ، فَأَنَا حَجِيجُهُ دُونَكُمْ. وَإِنْ يَخْرُجْ، وَلَسْتُ فِيكُمْ، فَامْرُؤٌ حَجِيجُ نَفْسِهِ. وَاللهُ خَلِيفَتِي عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ.

Kur'ân-ı Kerîm'de: «*Kendilerine gelmiş kat'î bir delîl olmaksızın* (körü körüne) *Allâh'ın âyetleri hakkında mücâdele edenlerin göğüslerinde hiç şüphesiz ki eremiyecekleri bir büyüklük* (hevesin) *den başka bir şey yokdur. Hemen sen* (onların şerrinden) *Allâh'a sığın. Çünkü o,* (dediklerini) *bizzat işiden, hakkıyle görendir*» (el-Mu'min: 56) buyurulmuşdur. Bu âyetin nuzûl sebebi hakkındaki iki rivâyetden birine göre iş bu mucâdeleyi yapanlar Yahûdilerdir. Onlar Peygamber'e gelmişler «âhir zamanın deccâli bizden olacak, o şöyle yapacak, böyle yapacak» demişlerdi. Âllah bunun üzerine o âyetleri gönderdi (Âlûsî).

Ebu's-Sûûd tefsîrine göre Yahûdîler Rasûlullah'a: «Bizim Tevrât'da zikredilen sâhibimiz sen değilsin, Dâvûd'un oğlu Mesîhdir. Ya'ni sizin Deccâl dediğinizdir. O âhir zamanda çıkacak, bütün dünyâya hâkim olacak, artık mülk ve saltanat da bize geçecek» demişler. Cenâb-ı Hak onların bu kuruntularını, tahakkukuna eremiyecekleri bir kibir, bir böbürlenme diye tavsîf buyurdu.

İysâ Aleyhisselâm'ın adı da Misîhdir. Fakat o Suryânî dilinde «mübârek ma'nâsına olan «Meşîh» ın arabcalaşmışıdır.

اعباد المسيح يخاف صحبي
ونحن عبيد من خلق المسيحا

= Eubbâde'l-Mesîhi yehâfu sahbî
Ve nahnu abîdu men haleka'l-Mesîhâ
= Biz ki Mesîhi (İysâ Aleyhisselâm'ı) yaradanın kullarıyız.
Arkadaşlarım Mesîhe kûl olanlardan mı korkacak?» (Ebu'l-Alâ el-Maarrî). — H. B. Çantay, Hadisler, III, 120 —

إِنَّهُ شَابٌّ قَطَطٌ . عَيْنُهُ طَافِئَةٌ . كَأَنِّي أُشَبِّهُهُ بِعَبْدِ الْعُزَّى بْنِ قَطَنٍ . فَمَنْ أَدْرَكَهُ مِنْكُمْ فَلْيَقْرَأْ عَلَيْهِ
فَوَاتِحَ سُورَةِ الْكَهْفِ . إِنَّهُ خَارِجٌ خَلَّةً بَيْنَ الشَّأْمِ وَالْعِرَاقِ . فَعَاثَ يَمِينًا وَعَاثَ شِمَالًا
يَا عِبَادَ اللهِ ! فَاثْبُتُوا » قُلْنَا : يَا رَسُولَ اللهِ ! وَمَا لَبْثُهُ فِي الْأَرْضِ ؟ قَالَ « أَرْبَعُونَ يَوْمًا . يَوْمٌ كَسَنَةٍ .
وَيَوْمٌ كَشَهْرٍ . وَيَوْمٌ كَجُمُعَةٍ وَسَائِرُ أَيَّامِهِ كَأَيَّامِكُمْ » قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللهِ ! فَذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَسَنَةٍ ،
أَتَكْفِينَا فِيهِ صَلَاةُ يَوْمٍ ؟ قَالَ « لَا . اقْدُرُوا لَهُ قَدْرَهُ » قُلْنَا : يَا رَسُولَ اللهِ ! وَمَا إِسْرَاعُهُ فِي الْأَرْضِ ؟
قَالَ « كَالْغَيْثِ اسْتَدْبَرَتْهُ الرِّيحُ . فَيَأْتِي عَلَى الْقَوْمِ فَيَدْعُوهُمْ ، فَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَجِيبُونَ لَهُ . فَيَأْمُرُ
السَّمَاءَ فَتُمْطِرُ . وَالْأَرْضَ فَتُنْبِتُ . فَتَرُوحُ عَلَيْهِمْ سَارِحَتُهُمْ ، أَطْوَلَ مَا كَانَتْ ذُرًا ، وَأَسْبَغَهُ ضُرُوعًا ،
وَأَمَدَّهُ خَوَاصِرَ . ثُمَّ يَأْتِي الْقَوْمَ . فَيَدْعُوهُمْ فَيَرُدُّونَ عَلَيْهِ قَوْلَهُ . فَيَنْصَرِفُ عَنْهُمْ . فَيُصْبِحُونَ مُمْحِلِينَ

لَيْسَ بِأَيْدِيهِمْ شَيْءٌ مِنْ أَمْوَالِهِمْ . وَيَمُرُّ بِالْخَرِبَةِ فَيَقُولُ لَهَا : أَخْرِجِي كُنُوزَكِ . فَتَتْبَعُهُ كُنُوزُهَا
كَيَعَاسِيبِ النَّحْلِ . ثُمَّ يَدْعُو رَجُلًا مُمْتَلِئًا شَبَابًا فَيَضْرِبُهُ بِالسَّيْفِ فَيَقْطَعُهُ جَزْلَتَيْنِ رَمْيَةَ الْغَرَضِ .
ثُمَّ يَدْعُوهُ فَيُقْبِلُ وَيَتَهَلَّلُ وَجْهُهُ يَضْحَكُ . فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ اللهُ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ . فَيَنْزِلُ
عِنْدَ الْمَنَارَةِ الْبَيْضَاءِ شَرْقِيَّ دِمَشْقَ . بَيْنَ مَهْرُودَتَيْنِ . وَاضِعًا كَفَّيْهِ عَلَى أَجْنِحَةِ مَلَكَيْنِ . إِذَا طَأْطَأَ رَأْسَهُ
قَطَرَ . وَإِذَا رَفَعَهُ تَحَدَّرَ مِنْهُ جُمَانٌ كَاللُّؤْلُؤِ . فَلَا يَحِلُّ لِكَافِرٍ يَجِدُ رِيحَ نَفَسِهِ إِلَّا مَاتَ . وَنَفَسُهُ
يَنْتَهِي حَيْثُ يَنْتَهِي طَرْفُهُ . فَيَطْلُبُهُ حَتَّى يُدْرِكَهُ بِبَابِ لُدٍّ . فَيَقْتُلُهُ . ثُمَّ يَأْتِي عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ قَوْمٌ
قَدْ عَصَمَهُمُ اللهُ مِنْهُ . فَيَمْسَحُ عَنْ وُجُوهِهِمْ وَيُحَدِّثُهُمْ بِدَرَجَاتِهِمْ فِي الْجَنَّةِ . فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ
إِذْ أَوْحَى اللهُ إِلَى عِيسَى : إِنِّي قَدْ أَخْرَجْتُ عِبَادًا لِي ، لَا يَدَانِ لِأَحَدٍ بِقِتَالِهِمْ . فَحَرِّزْ عِبَادِي إِلَى الطُّورِ .

وَيَبْعَثُ اللهُ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ . وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ . فَيَمُرُّ أَوَائِلُهُمْ عَلَى بُحَيْرَةِ طَبَرِيَّةَ .
فَيَشْرَبُونَ مَا فِيهَا . وَيَمُرُّ آخِرُهُمْ فَيَقُولُونَ : لَقَدْ كَانَ بِهَذِهِ ، مَرَّةً ، مَاءٌ . وَيُحْصَرُ نَبِيُّ اللهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ .
حَتَّى يَكُونَ رَأْسُ الثَّوْرِ لِأَحَدِهِمْ خَيْرًا مِنْ مِائَةِ دِينَارٍ لِأَحَدِكُمُ الْيَوْمَ . فَيَرْغَبُ نَبِيُّ اللهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ .
فَيُرْسِلُ اللهُ عَلَيْهِمُ النَّغَفَ فِي رِقَابِهِمْ . فَيُصْبِحُونَ فَرْسَى كَمَوْتِ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ . ثُمَّ يَهْبِطُ نَبِيُّ اللهِ
عِيسَى وَأَصْحَابُهُ إِلَى الْأَرْضِ . فَلَا يَجِدُونَ فِي الْأَرْضِ مَوْضِعَ شِبْرٍ إِلَّا مَلَأَهُ زَهَمُهُمْ وَنَتْنُهُمْ . فَيَرْغَبُ
نَبِيُّ اللهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ إِلَى اللهِ . فَيُرْسِلُ اللهُ طَيْرًا كَأَعْنَاقِ الْبُخْتِ . فَتَحْمِلُهُمْ فَتَطْرَحُهُمْ حَيْثُ شَاءَ اللهُ .

ثُمَّ يُرْسِلُ اللّٰهُ مَطَرًا لَا يَكُنُّ مِنْهُ بَيْتُ مَدَرٍ وَلَا وَبَرٍ . فَيَغْسِلُ الْأَرْضَ حَتَّى يَتْرُكَهَا كَالزَّلَفَةِ .
ثُمَّ يُقَالُ لِلْأَرْضِ : أَنْبِتِي ثَمَرَتَكِ ، وَرُدِّي بَرَكَتَكِ . فَيَوْمَئِذٍ تَأْكُلُ الْعِصَابَةُ مِنَ الرُّمَّانَةِ .

وَيَسْتَظِلُّونَ بِقِحْفِهَا وَيُبَارَكُ فِي الرِّسْلِ . حَتَّى أَنَّ اللِّقْحَةَ مِنَ الْإِبِلِ لَتَكْفِي الْفِئَامَ مِنَ النَّاسِ .
وَاللِّقْحَةَ مِنَ الْبَقَرِ لَتَكْفِي الْقَبِيلَةَ مِنَ النَّاسِ وَاللِّقْحَةَ مِنَ الْغَنَمِ لَتَكْفِي الْفَخِذَ مِنَ النَّاسِ . فَبَيْنَمَا هُمْ
كَذَٰلِكَ إِذْ بَعَثَ اللّٰهُ رِيحًا طَيِّبَةً . فَتَأْخُذُهُمْ تَحْتَ آبَاطِهِمْ . فَتَقْبِضُ رُوحَ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَكُلِّ مُسْلِمٍ .
وَيَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ ، يَتَهَارَجُونَ فِيهَا تَهَارُجَ الْحُمُرِ ، فَعَلَيْهِمْ تَقُومُ السَّاعَةُ » .

110 — (2937) .... : Nevvâs ibn Sem'ân — Sim'ân şekli de sahîhdir — (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) bir sabah vaktı Deccâl'ı zikretdi ve onun hakkında o derece alçaltma ve yükseltme yapdı ki artık bizler onu bir hurmalık içinde zannetdik [52]. Biz kendisine doğru yürüdüğümüzde Rasûlullah bizdeki bu vaziyeti anladı ve :

— Sizin hâliniz nedir? dedi. Biz :

— Yâ Rasûlallah! Sabahleyin Deccâlı zikretdin ve onun hakkında o derece alçaltma ve yükseltme yapdın ki nihâyet bizler onu bir hurmalık içindedir zannetdik dedik. Rasûlullah :

— Beni sizin üzerinizde en çok korku ve endişeye düşüren Deccâl bu sizin düşündüğünüz Deccâlden başkadır. Eğer o, ben henüz sizin içinizde bulunurken meydana çıkarsa ben sizin önünüzde ona karşı durub sizleri müdâfaa eder ve ona hiç bir yardımcıya muhtâç olmadan tek başıma ve burhanla galebe edeceğim. Eğer ben içinizde yok iken çıkarsa, o zaman her bir kişi bizzat kendi nefsinin müdâfii durumunda olacakdır. Allah da her bir musliman üzerine benim halefimdir. Şüphesiz o, sevilmeyecek neviden gâyet kıvırcık saçlı bir gençdir. Onun bir gözü (salkımındaki emsâlinden dışarı çıkmış iri bir üzüm dânesi gibi) dışarı fırla-

---

52. Bu alçaltma ve yükseltmenin ma'nâsı hakkında iki görüş vardır: Biri, bu alçaltma, hakîr kılma ma'nâsına; yükseltme de, büyütme ve azametini belirtme ma'nâsınadır. Buna göre Yüce Allâh'a nisbetle zaîflik ve âcizliği, sakatlığı, onun tahkîri cümlesindendir. Peygamberin «o, Allâh'a nisbetle bundan daha hakîrdir» sözü de bu cümledendir. Deccâl, o ma'lûm adamdan başka hiç bir kimseyi öldürmeye kaadir olamaz. Sonra ondan da ya'nî tekrar öldürmekden de âciz olur. Onun işi muzmahill olur. Bundan sonra kendisi ve ona tâbi' olanlar öldürülür. Şu âdet parçalayan hârika işler ise onun ta'zîmi, fitnesinin büyük gösterilmesi ve kendisi ile meydana gelebilecek mihnet cümlesindendir. İkinci vecih de Rasûlullah'ın konuştuğu husûsda çok kerre sesini alçaltmış olmasıdır. Binâenaleyh uzun kelâmın ve yorgunluğun ardından istirâhat etmek için sesini alçaltmışdır. Sonra da sesini herkese, büyültmüş kâmil bir tebliğ olarak ulaşdırmak için yükseltmişdir (Nevevî).

mışdır. Sanki ben onu Abdu'l-Uzza ibn Katan'a [53] benzetiyorum. Sizlerden her kim ona erişirse hemen ona karşı **Kehf sûresinin** baş taraflarını okusun. Muhakkak o, Şâm ile Irak arasında kayalık bir mevkide — yahut o **semtde** — çıkacakdır da **sağ tarafda** ve şimâl tarafda (ya'nî her tarafda) **en sür'atli şekilde** şiddetli **fesadlar** yapacakdır. Ey Allâh'ın kulları! **Sizler sebât ediniz»** buyurdu. **Biz :**

— **Yâ Rasûlallah!** Onun yer yüzünde kalması ne kadar sürer? diye sorduk. **Rasûlullah :**

— Kırk gün. Bir gün bir sene gibidir. Bir gün, bir ay gibidir. Bir gün de bir cumua (ya'nî bir hafta) gibidir. Onun geri kalan günleri ise sizin günleriniz gibidir buyurdu. **Biz :**

— Yâ Rasûlallah! Bir sene gibi uzun olan o gün içinde bizlere bir günün namazı kâfî gelir mi? dedik. Rasûlullah :

— Hayır (kâfî gelmez). Sizler o uzun günde, normal günlerinizdeki her namaz vaktı kadar zamânı takdîr edin (de namaz kılın) buyurdu [54]. Biz :

— Yâ Rasûlallah! Onun yeryüzündeki sür'ati ne kadardır? diye sorduk. Rasûlullah :

— Rüzgârın yöneltib sevk etdiği yağmur (un sür'atı) gibidir. Deccâl bir kavmin üzerine gelir ve onları da'vet eder. Onlar da ona iymân edib kendisine icâbet ederler. Müteâkiben o, semâya emreder, semâ yağmur yağdırır. Yere emreder o da her türlü bitkiyi bitirir. O kavmin otlamağa çıkarılmış olan hayvanları akşam üzeri kendilerine en yüksek en güzel halde, memeleri de sütün çokluğundan ötürü en dolgun vaziyetde, boş böğürlerinin çevreleri ise iyice doyduklarından dolayı en uzun olmuş durumda dönerler. Sonra diğer bir kavme gelib onları da da'vet eder. Fakat o kavm, onun sözünü kabûl etmeyib red ederler. Bunun üze-

---

53. Bu Abdu'l-Uzzâ ibn Katan, Huzâa kabîlesinden olub İslâm dîninin zuhûrundan evvel ölmüşdür. Abdu'l-Uzzâ'nın anası Huveylid kızı Hâledir. Bu cihetle Hz. Hadice, İbnu Katan'ın teyzesi oluyor.

54. Kadî Iyâd ve diğerleri şöyle dedi : Bu, o ma'lûm güne mahsûs bir hükümdür ki şerîatın sâhibi onu bizim için de şerîat yapmışdır. Eğer bu hadîs mevcûd olmayıb da bizler kendi ictihâdımıza bırakılmış olsaydık. Bizler muhakkak o uzun gün içinde de diğer günlerdeki ma'rûf vakıtlar sırasında kılınan beş vakıt namazla kanâat ve iktifâ ederdik. «Onun için mikdâr takdîr ediniz» kavlinin ma'nâsı şudur : Fecrin tulûundan sonra her günkü mu'tâd fecr ile öğlen arasında bulunan zaman mikdârı geçtiğinde öğlen namazını kılın. Sonra onun ardından öğlenle ikindi arasında bulunan vakıt mikdârı geçince ikindiyi kılın. Bunun ardından, ikindi ile akşam arasında bulunacak müddet mikdârı zaman geçince akşamı kılın. Yatsu ve sabah namazları da böyledir. Sonra öğlen, sonra ikindi, sonra akşam. İşte o uzun gün bitinceye kadar bu şekilde normal günlerdeki namaz vakıtları kadar vakitler takdîr edilecekdir de, o gün içinde sünnet ve farz namazların hepsi kendi vakıtları dâhilinde yerine getirilmiş bulunacakdır.

Bir ay uzunluğu olan ikinci güne ve bir hafta uzunluğu olan üçüncü güne gelince, onlarda da birinci gün gibi zikretmiş bulunduğumuz tarz üzere yine birinci günün kıyâsı yapılacakdır. Allah en iyi bilendir (Nevevî).

rine Deccâl o kavimden geri döner gider. Müteâkiben o kavim az yağmurlu bir kıtlık musîbetine çatarlar. Ellerinde mallarından hiç bir şey kalmaz. Deccâl, bir harâbeliğe uğrar da ona hitâben: Hazînelerini meydana çıkar! der. Akıbinde o harâbeliğin hazîneleri bal arısı cemâatlarının kendi arı beyleri arkasına tâbi' olub gitmeleri gibi onun arkasından giderler. Sonra o, yetişkin, gençlik dolu bir civanmerd çağırır, onu kılıçla vurub iki parça hâlinde keser de parçaları bir ok atımı mesâfesi kadar biribirinden ayırır. Sonra Deccâl, parçaladığı genci çağırır, o da hemen yüzü parıldıyarak ve güler halde yönelir gelir. Deccâl bu işle meşgûl bulunduğu sırada birdenbire Allah Mesîh ibn Meryem'i gönderir. O da Dımaşk'ın doğu tarafındaki **Beyaz Menâre** yanına **herd** boyası ile boyanmış iki parça elbise içinde ellerini iki meleğin kanadları üzerine koymuş vaziyetde iner. Başını aşağıya eyince su damlatır, yukarıya kaldırdığı zaman da ondan iri inci dânesi gibi duru ve güzel bir su iner. Artık hiç bir kâfir için onun nefesinin rüzgârını diri olduğu halde bulması mumkin olmaz. Onun nefesi de gözünün göreceği yere kadar ulaşır. Müteâkiden İysâ, Deccâl'ı arar ve nihâyet onu Beytu'l-Makdis'e yakın bir yer olan **Bâbu Ludd** denilen mevkide yetişerek öldürür. Sonra Meryem oğlu İysâ Aleyhisselâm'a Allâh'ın Deccâl şerrinden korumuş olduğu bir kavm gelir. İysâ onların yüzlerine eliyle dokunub mesh eder[55]. Ve onlara cennetdeki derecelerini söyler. Onlar bu hal üzere bulundukları sırada birdenbire Allah İysâ'ya : Ben şimdi bana âid olan bir takım kullar çıkardım ki hiç bir kimsenin onlarla harb etmeğe kudred ve kuvveti yokdur. Binâenaleyh sen civârında bulunan kullarımı **Tûr'da** iyice muhâfaza et, orasını kendileri için muhkem bir sığınak ve kal'a yap! diye vahyetdi. Ve Allah Ye'cûc ve Me'cûc'u gönderir. **Halbuki onlar her bir tepeden sür'atle yürür geçerler** (el-Enbiyâ: 96) onların ilk kafileleri Taberiyye gölüne uğrarlar da onda bulunan suyun hepsini içiverirler. YE'CÛC VE ME'CÛC kalabalığının sonu oraya uğrar da : Yemîn olsun bir defasında burada bir su vardı 'derler. Allâh'ın Peygamber'i İysâ ile onun yardımcıları çepçevre ihâta olunurlar. Nihâyet onlardan herhangi birine bir öküz başı, bugün birinizin yüz dînârından daha hayırlı olur. Müteâkiben Allâh'ın Peygamber'i İysâ ve arkadaşları Allâh'a rağbet —yahut duâ— ederler. Allah, düşman askerleri içine deve ve davarların burunlarında olan bir burun kurdu gönderir de netîcede hepsi, bir tek nefesin ölümü gibi ölüb helâk olurlar. Sonra Allâh'ın Peygamberi ile onun sahâbîleri yere inerler. Artık onlar arz üzerinde YE'CÛC ve ME'CÛC fertlerinin yağlarının ve pis kokularının doldurmadığı bir karış yer bulamazlar. Allâh'ın Peygamber'i İysâ ile onun sahâbîleri Allah'a rağbet ve duâ eder-

---

55. Bu meshin zâhiri üzere bir hakîkat olması ve onların yüzlerini teberrüken ve iyilik olarak eliyle mesh etmesi muhtemildir. Keza bunun o kulların içinde bulundukları şiddet ve korkulu hâli açıb sıyırmak ma'nâsına işâret olması da muhtemildir (Kadi Iyâd).

ler. Allah, Horasan develerinin uzun boyunları gibi olan[56] bir takım kuşlar gönderir. O kuşlar o kokmuş cesedleri yüklenirler de Allâh'ın dilediği bir yere atarlar. Sonra Allah öyle bir yağmur gönderir ki kuru ve sağlam balçıkdan yapılmış olsun, kıldan yapılmış olsun hiç bir ev o yağmurun inmesine mâni' olamaz. İşte bu yağmur, bütün yer yüzünü yıkar da nihâyet yer yüzünü cilâlı kaygan bir ayna yüzü gibi bırakır. Sonra Arza hitâben: Meyvelerini bitir, bereketlerini geri ver! denilir. Artık o gün (on ile kırk kişi arasındaki) bir cemâat bir tek nâr meyvesinden yerler ve o nâr kabuğunun çanağı ile de gölgelenirler. Sütlere de o derece bereket ihsân olunur ki bir tek sağmal devenin südü büyük bir insan topluluğuna muhakkak kâfî gelir. Bir sağmal sığırın südü, insanlardan bir kabîleye muhakkak kâfî gelir. Bir sağmal koyunun südü akribâlardan meydana gelmiş bir soy topluluğuna muhakkak kâfî gelir. Onlar bu hal üzere bulundukları sırada Allah hoş bir rüzgâr gönderib esdirir. İşte bu rüzgâr onları koltuk altlarından yakalar da her bir mu'min ve her bir muslimanın rûhunu kabzeder. İnsanların şerli olanları da yer yüzünde kalırlar. O şerli insanlar meydanda alenî olarak eşeklerin biribirleri ile cimâ ettikleri gibi kadın erkek biribirleri ile cimâ edişirler[57]. İşte kıyâmet onların üzerine kopar».

١١١ – (...) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ وَالْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. قَالَ ابْنُ حُجْرٍ: دَخَلَ حَدِيثُ أَحَدِهِمَا فِي حَدِيثِ الْآخَرِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ يَزِيدَ ابْنِ جَابِرٍ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. نَحْوَ مَا ذَكَرْنَا. وَزَادَ بَعْدَ قَوْلِهِ «لَقَدْ كَانَ بِهَٰذِهِ، مَرَّةً، مَاءٌ» ثُمَّ يَسِيرُونَ حَتَّى يَنْتَهُوا إِلَى جَبَلِ الْخَمَرِ. وَهُوَ جَبَلُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ. فَيَقُولُونَ: لَقَدْ قَتَلْنَا مَنْ فِي الْأَرْضِ. هَلُمَّ فَلْنَقْتُلْ مَنْ فِي السَّمَاءِ. فَيَرْمُونَ بِنُشَّابِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ. فَيَرُدُّ اللهُ عَلَيْهِمْ نُشَّابَهُمْ مَخْضُوبَةً دَمًا».

وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ حُجْرٍ «فَإِنِّي قَدْ أَنْزَلْتُ عِبَادًا لِي، لَا يَدَيْ لِأَحَدٍ بِقِتَالِهِمْ».

111 — ( ) Bize Aliyu'bnu Hucr es-Sa'dî tahdîs etdi. Bize Abdullah ibn Abdirrahmân ibn Yezîd ibn Câbir ile Velîd ibn Muslim tahdîs etdi. İbn Hucr: Bunlardan birinin hadîsi diğerinin hadîsine dâhil oldu diyerek Abdurrahmân ibn Yezîd ibn Câbir'den bu isnâd ile yukarıda zikret-

56. *Buht* ve *buhtiyye*: Horasânî dedikleri develere denir ki Arab devesi ile Acem devesinden ya'nî iki hörgüçlü deve ile Arab devesinden doğan develerdir. Boyunları uzun olur. Bu diyârlarda ona *busruk* ta'bîr ederler (*Kamûs Ter.*).

57. Ya'nî o zamanın insanları, insanların huzûrunda alenî olarak eşeklerin yapmakda oldukları gibi cimâ edişirler de bu yapdıklarından dolayı hiç bir sıkılma ve gam çekmezler.

diğimiz (110 rakamlı) hadîs tarzında rivâyet etdi ve «andolsun ki bir defasında burada bir su vardır» kavlinden sonra şu ziyâdeyi verdi: «Sonra yürürler. Nihâyet altında bulunan her şeyi örtecek şekilde ağaçları biribirine girib dolanmış olan Cebelu'l-hamr'a kadar varırlar — ki o Beytu'l-Makdis dağıdır — müteâkiben: Yemîn olsun ki biz yeryüzünde herkesi öldürdük. Şimdi gelin de gökde bulunanları öldürelim derler ve oklarını gök yüzüne doğru atarlar. Allah onların oklarını bir kan ile boyanmış olarak kendilerine red eder».

İbn Hucr'un rivâyetinde: «Çünkü ben kendime âid olan öyle bir takım kullar indirdim ki hiç bir kimsenin onlarla harb ve kıtâl yapmaya kuvvet ve kudreti yokdur» ifâdesi vardır.

(٢١) باب فى صفة الدجال ، وتحريم المدينة عليه ، وقتله المؤمن وإحيائه

١١٢ — (٢٩٣٨) حَدَّثَنِى عَمْرٌو النَّاقِدُ وَالْحَسَنُ الْحُلْوَانِىُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . وَأَلْفَاظُهُمْ مُتَقَارِبَةٌ . وَالسِّيَاقُ لِعَبْدٍ (قَالَ : حَدَّثَنِى . وَقَالَ الآخَرَانِ : حَدَّثَنَا) يَعْقُوبُ ـ وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ ـ حَدَّثَنَا أَبِى عَنْ صَالِحٍ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . أَخْبَرَنِى عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ ؛ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِىَّ قَالَ : حَدَّثَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمًا حَدِيثًا طَوِيلًا عَنِ الدَّجَّالِ . فَكَانَ فِيمَا حَدَّثَنَا قَالَ « يَأْتِى ، وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْهِ أَنْ يَدْخُلَ نِقَابَ الْمَدِينَةِ . فَيَنْتَهِى إِلَى بَعْضِ السِّبَاخِ الَّتِى تَلِى الْمَدِينَةَ . فَيَخْرُجُ إِلَيْهِ يَوْمَئِذٍ رَجُلٌ هُوَ خَيْرُ النَّاسِ ، أَوْ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ فَيَقُولُ لَهُ : أَشْهَدُ أَنَّكَ الدَّجَّالُ الَّذِى حَدَّثَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ حَدِيثَهُ فَيَقُولُ الدَّجَّالُ : أَرَأَيْتُمْ إِنْ قَتَلْتُ هَذَا ثُمَّ أَحْيَيْتُهُ ، أَتَشُكُّونَ فِى الأَمْرِ ؟ فَيَقُولُونَ : لَا . قَالَ فَيَقْتُلُهُ ثُمَّ يُحْيِيهِ فَيَقُولُ حِينَ يُحْيِيهِ : وَاللهِ ! مَا كُنْتُ فِيكَ قَطُّ أَشَدَّ بَصِيرَةً مِنِّى الآنَ . قَالَ فَيُرِيدُ الدَّجَّالُ أَنْ يَقْتُلَهُ فَلَا يُسَلَّطُ عَلَيْهِ » .

قَالَ أَبُو إِسْحَقَ : يُقَالُ إِنَّ هَذَا الرَّجُلَ هُوَ الْخَضِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ .

(...) وحَدَّثَنِى عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِىُّ . أَخْبَرَنَا أَبُو الْيَمَانِ . أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِىِّ ، فِى هَذَا الإِسْنَادِ ، بِمِثْلِهِ .

(21) DECCÂLİN SIFATI, MEDÎNE'NİN ONA HARÂM KILINMASI VE BİR MU'MİNİ ÖLDÜRÜB DİRİLTMESİ HAKKINDA BÂB

112 — (2938) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir gün bize Deccâl (ın halleri ve fiillerin) den uzun bir konuşma yapdı. Bize söylediği şeyler içinde şu da vardı: Buyurdu ki: «Deccâl

gelecekdir. Fakat Medîne yollarından içeriye girmek ona harâm kılınmışdır. Nihâyet Medîne etrafındaki bazı çorak ve çakıllı arâzîye kadar varacakdır. O gün (Medîne) halkının en hayırlı bir sîmâsı yahut insanların en hayırlılarından birisi Deccâle karşı çıkar ve :

— Şehâdet ederim ki muhakkak sen, Rasûlullah'ın bize haber vermiş olduğu Deccâlsın! der. Bunun üzerine Deccâl yanında bulunan şakî kimselere :

— Şimdi ben bu adamı öldürür, sonra diriltirsem ne dersiniz? Benim (ulûhiyyet) iddiâmda şüphe eder misiniz? diye sorar. Yanındakiler :

— Hayır, şüphe etmeyiz derler. Deccâl o kimseyi hemen öldürür, sonra da diriltir. Ve diriltir diriltmez o kimse :

— Vallâhi benim, senin Deccâl olduğun hakkındaki şimdiki kanâatım, bundan evvelki iymânımdan daha kuvvetlidir der. Bunun üzerine Deccâl o kimseyi tekrar öldürmek ister. Fakat artık onu öldürmeye muktedir olamaz».

Ebû Ishâk : Bu öldürülüb diriltilen adamın muhakkak Hızır Aleyhisselâm olduğu söyleniyor demişdir[58].

( ) .... : Buradaki râvî de Zuhrî'den bu isnâd içinde yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

١١٣ – (...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ قُهْزَاذَ، مِنْ أَهْلِ مَرْوَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ قَيْسِ بْنِ وَهْبٍ، عَنْ أَبِي الْوَدَّاكِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَخْرُجُ الدَّجَّالُ فَيَتَوَجَّهُ قِبَلَهُ رَجُلٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ . فَتَلْقَاهُ الْمَسَالِحُ ، مَسَالِحُ الدَّجَّالِ . فَيَقُولُونَ لَهُ : أَيْنَ تَعْمِدُ ؟ فَيَقُولُ : أَعْمِدُ إِلَى هَٰذَا الَّذِي خَرَجَ . قَالَ فَيَقُولُونَ لَهُ : أَوَ مَا تُؤْمِنُ بِرَبِّنَا ؟ فَيَقُولُ : مَا بِرَبِّنَا خَفَاءٌ . فَيَقُولُونَ : اقْتُلُوهُ . فَيَقُولُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ : أَلَيْسَ قَدْ نَهَاكُمْ رَبُّكُمْ أَنْ تَقْتُلُوا أَحَدًا دُونَهُ . قَالَ فَيَنْطَلِقُونَ بِهِ إِلَى الدَّجَّالِ . فَإِذَا رَآهُ الْمُؤْمِنُ قَالَ : يَا أَيُّهَا النَّاسُ ! هَٰذَا الدَّجَّالُ الَّذِي ذَكَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ . قَالَ فَيَأْمُرُ الدَّجَّالُ بِهِ فَيُشَبَّحُ . فَيَقُولُ : خُذُوهُ وَشُجُّوهُ . فَيُوسَعُ ظَهْرُهُ وَبَطْنُهُ ضَرْبًا . قَالَ فَيَقُولُ : أَوَ مَا تُؤْمِنُ بِي ؟ قَالَ فَيَقُولُ : أَنْتَ الْمَسِيحُ الْكَذَّابُ . قَالَ فَيُؤْمَرُ بِهِ فَيُؤْشَرُ بِالْمِنْشَارِ مِنْ مَفْرِقِهِ حَتَّى يُفَرَّقَ بَيْنَ رِجْلَيْهِ . قَالَ ثُمَّ يَمْشِي الدَّجَّالُ بَيْنَ الْقِطْعَتَيْنِ . ثُمَّ يَقُولُ لَهُ : قُمْ . فَيَسْتَوِي قَائِمًا . قَالَ ثُمَّ يَقُولُ لَهُ : أَتُؤْمِنُ بِي ؟ فَيَقُولُ : مَا ازْدَدْتُ فِيكَ إِلَّا بَصِيرَةً . قَالَ ثُمَّ يَقُولُ :

58. Bu Ebû Ishâk, İmâm Muslim'den el-CÂMİU'S-SAHÎH'i rivâyet eden İbrâhîm ibn Sufyân'dır. Ma'mer ibn Râşid (öl: 153) de «el-CÂMİ'inde bu hadîsin ardında, İbrâhîm ibn Sufyân'ın zikretdiği gibi Deccâle karşı çıkan bu zâtın Hızır olduğu bize bâliğ oldu demişdir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّهُ لَا يَفْعَلُ بَعْدِي بِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ. قَالَ فَيَأْخُذُهُ الدَّجَّالُ لِيَذْبَحَهُ. فَيُجْعَلَ مَا بَيْنَ رَقَبَتِهِ إِلَى تَرْقُوَتِهِ نُحَاسًا. فَلَا يَسْتَطِيعُ إِلَيْهِ سَبِيلًا. قَالَ فَيَأْخُذُ بِيَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ فَيَقْذِفُ بِهِ. فَيَحْسِبُ النَّاسُ أَنَّمَا قَذَفَهُ إِلَى النَّارِ. وَإِنَّمَا أُلْقِيَ فِي الْجَنَّةِ».

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «هَذَا أَعْظَمُ النَّاسِ شَهَادَةً عِنْدَ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

113 — ( ) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Deccâl çıkar. Ona karşı mu'minlerden bir adam yönelir. Derken o mu'min kimseye bir çok silâhlılar, Deccâl'ın (merkezlerde gözetleme yapan) silâhlıları karşı çıkarlar ve ona :

— Nereye gitmeyi kasdediyorsun? derler. O zât :

— Şu çıkan kimseye (ya'nî Deccâle) karşı gitmeye kasdediyorum der. Deccâl'in tarafdarı olanlar da ona :

— Sen bizim Rabbımıza iymân etmiyor musun? derler. O zât da :

— Bizim Rabbımızda hiç bir gizlilik yokdur der. Ötekiler :

— Bunu öldürün! derler. Bu emir üzerine bazısı, diğer bazısına :

— Sizin Rabbınız, kendi önünde herhangi bir kimseyi öldürmekden sizleri nehy etmiş değil midir? der. Akıbinde; O iyi kimseyi Deccâlin yanına götürürler. Mu'min Deccâli görünce :

— Ey insanlar! Rasûlullah'ın zikretmiş olduğu Deccâl işte budur der. Deccâl hemen onunla ilgili emrini verir de o zât karnı üzerine uzatılır, müteâkiben Deccâl :

— Onu alın da yaralayın! der. Artık o zâtın sırtı ve karnı döve döve genişletilir. Sonra Deccâl :

— Sen bana iymân etmiyor musun? der. Mu'min :

— Sen sâdece pek yalancı olan Mesîh'sin der. Bu sefer Deccâl emreder de o mu'min kişi, büyük bir bıçkı ile başının ortasından başlıyarak tâ iki ayağının arasına varıncaya kadar iki parçaya ayrılır. Sonra Deccâl bu iki parçanın arasında yürür. Sonra bu iki parça halinde bulunan mu'minin cesedine hitâben :

— Kalk! der. O mu'min düzelib dikilerek eski vaziyetine döner. Sonra Deccâl ona :

— Sen bana iymân ediyor musun? der. O mu'min yine :

— Ben, senin hakkındaki eski kanâat ve inancımı daha da artırmakdan başka bir şey yapmadım der. Sonra halka hitâben :

— Ey İnsanlar! Şu muhakkak ki artık Deccâl bana yapdığı bu işi insanlardan hiç bir kimseye yapamıyacakdır der. Tam bu sırada o mu'minin boynu ile köprücük kemiği arası bir bakır levha hâline geliverir

de artık Deccâl onu kesmeye hiç bir yol bulamaz. Bu sefer onu iki eli ve iki ayağı ile yakalar da fırlatır atar. İnsanlar Deccâl onu bir ateş içine atdı sanırlar. Halbuki o mu'min bir cennet içine atılmışdır» [59].

Müteâkiben Rasûlullah : «İşte o mu'min kişi âlemlerin Rabbı katında insanların şehâdet bakımından en büyük olanıdır» buyurdu.

(٢٢) باب في الدجال وهو أهون على الله عز وجل

١١٤ — (٢٩٣٩) حَدَّثَنَا شِهَابُ بْنُ عَبَّادٍ الْعَبْدِيُّ . حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حُمَيْدٍ الرُّؤَاسِيُّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ ابْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ، قَالَ : مَا سَأَلَ أَحَدٌ النَّبِيَّ ﷺ عَنِ الدَّجَّالِ أَكْثَرَ مِمَّا سَأَلْتُ . قَالَ « وَمَا يُنْصِبُكَ مِنْهُ ؟ إِنَّهُ لَا يَضُرُّكَ » قَالَ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّهُمْ يَقُولُونَ : إِنَّ مَعَهُ الطَّعَامَ وَالْأَنْهَارَ . قَالَ « هُوَ أَهْوَنُ عَلَى اللهِ مِنْ ذَلِكَ » .

(22) AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂH'A GÖRE EN HAKÎR HALDE BULUNAN DECCÂL HAKKINDA BÂB

114 — (2939) .... : Muğîretu'bnu Şu'be (R) şöyle dedi : Hiç bir kimse Peygamber'e Deccâl hakkında benim sorduğum kadar çok suâl sormamışdır. Rasûlullah (S) bana :

— Deccâlden sana yorgunluk ve meşakkat verecek şey nedir ki? Muhakkak ki o sana zarar vermez buyurdu. Ben de :

— Yâ Rasûlallah! Onun beraberinde yiyecek şeyler ve nehirler vardır diyorlar dedim. Rasûlullah :

— O, Allâh'a göre bundan daha hakîr ve basîtdir buyurdu [60].

١١٥ — (..) حَدَّثَنَا سُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ . حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ إِسْمَاعِيلَ ، عَنْ قَيْسٍ ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ، قَالَ : مَا سَأَلَ أَحَدٌ النَّبِيَّ ﷺ عَنِ الدَّجَّالِ أَكْثَرَ مِمَّا سَأَلْتُهُ . قَالَ « وَمَا سُؤَالُكَ ؟ » قَالَ قُلْتُ : إِنَّهُمْ يَقُولُونَ : مَعَهُ جِبَالٌ مِنْ خُبْزٍ وَلَحْمٍ ، وَنَهَرٌ مِنْ مَاءٍ . قَالَ « هُوَ أَهْوَنُ عَلَى اللهِ مِنْ ذَلِكَ » .

---

59. Bunun dünyâ bahçelerinden bir bahçe olması da onu beraberinde bulunan ateş içine atması, Allâh'ın o ateşi mu'mine bir bahçe yapıvermesi ve bu sûretle o ateşin bir bahçe ve cennet olması da mumkindir. Her bir takdîre göre o mu'min için birinci defa geçenden başka Deccâl'ın elinde ölüm hâsıl olmayacakdır.

60. Kadî Iyâd dedi ki : Bunun ma'nâsı şudur : O, Allâh'a göre onun elinde halk etdiği şeyleri mu'minlere dalâlete düşürücü ve kalblerini şüpheye sokucu kılmakdan hakîrdir. Fakat Allâh'ın ona o şeyleri yapdırması, ancak iymânlıların iymânlarının artması, kâfir, munâfık ve benzerleri aleyhine de huccet sâbit olması içindir.

O sözün ma'nâsı : Deccâlin beraberinde bu neviden hiç bir şey yokdur demek değildir.

(..) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وابن نمير. قالا: حدثنا وكيع. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا جرير. ح وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا سفيان. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يزيد ابن هارون. ح وحدثني محمد بن رافع. حدثنا أبو أسامة. كلهم عن إسماعيل، بهذا الإسناد، نحو حديث إبراهيم بن حميد. وزاد في حديث يزيد: فقال لي «أي بني».

115 — ( ) .... : Muğîretu'bnu Şu'be (R) şöyle dedi : Deccâl hakkında hiç bir kimse benim sorduğum kadar Peygambere suâl sormamışdır. Rasûlullah (S) : «Senin bu kadar suâl sorman nedir?» buyurdu. Ben : Deccâlin beraberinde ekmekden ve etden dağlar ve su nehirleri vardır diyorlar dedim : «O Allâh'a göre bundan daha hakîr ve basîtdir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de İsmâîl ibn Ebî Hâlid'den olmak üzere bu isnâdla İbrâhîm ibn Humeyd'in (114 rakamlı) hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Bu râvîlerden Yezîd ibn Hârûn'un hadîsinde : Bunun üzerine bana «ey oğulcuğum!» buyurdu ziyâdesini vermişdir.

(٢٣) باب في خروج الدجال ومكثه في الأرض، ونزول عيسى وقتله إياه، وذهاب أهل الخير والإيمان، وبقاء شرار الناس وعبادتهم الأوثان، والنفخ في الصور، وبعث من في القبور

١١٦ — (٢٩٤٠) حدثنا عبيد الله بن معاذ العنبري. حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن النعمان بن سالم، قال: سمعت يعقوب بن عاصم بن عروة بن مسعود الثقفي يقول: سمعت عبد الله بن عمرو، وجاءه رجل، فقال: ما هذا الحديث الذي تحدث به؟ تقول: إن الساعة تقوم إلى كذا وكذا. فقال: سبحان الله! أو لا إله إلا الله. أو كلمة نحوهما. لقد هممت أن لا أحدث أحدا شيئا أبدا. إنما قلت: إنكم سترون بعد قليل أمرا عظيما. يحرق البيت، ويكون، ويكون. ثم قال: قال رسول الله ﷺ «يخرج الدجال في أمتي فيمكث أربعين (لا أدري: أربعين يوما، أو أربعين شهرا، أو أربعين عاما).

فيبعث الله عيسى ابن مريم كأنه عروة بن مسعود. فيطلبه فيهلكه. ثم يمكث الناس سبع سنين. ليس بين اثنين عداوة. ثم يرسل الله ريحا باردة من قبل الشأم. فلا يبقى على وجه الأرض أحد في قلبه مثقال ذرة من خير أو إيمان إلا قبضته. حتى لو أن أحدكم دخل في كبد جبل لدخلته عليه، حتى تقبضه». قال: سمعتها من رسول الله ﷺ. قال «فيبقى شرار الناس في خفة الطير وأحلام السباع. لا يعرفون معروفا ولا ينكرون منكرا. فيتمثل لهم الشيطان فيقول:

ألا تستجيبون؟ فيقولون: فما تأمرنا؟ فيأمرهم بعبادة الأوثان. وهم في ذلك دارٌّ رزقهم، حسنٌ عيشهم. ثم ينفخ في الصور. فلا يسمعه أحد إلا أصغى ليتا ورفع ليتا. قال وأول من يسمعه رجل يلوط حوض إبله. قال فيصعق، ويصعق الناس. ثم يرسل الله ـ أو قال ينزل الله ـ مطرا كأنه الطل أو الظل (نعمان الشاك) فتنبت منه أجساد الناس. ثم ينفخ فيه أخرى فإذا هم قيام ينظرون. ثم يقال: يا أيها الناس! هلم إلى ربكم. وقفوهم إنهم مسئولون. قال ثم يقال: أخرجوا بعث النار. فيقال: من كم؟ فيقال: من كل ألف، تسعمائة وتسعة وتسعين. قال فذاك يوم يجعل الولدان شيبا. وذلك يوم يكشف عن ساق ».

(23) DECCÂLIN ÇIKMASI; YERYÜZÜNDE EĞLENMESİ; İYSÂNIN İNMESİ VE DECCÂLİ ÖLDÜRMESİ[61]; HAYIR VE İYMÂN EHLİNİN GİDİB ŞERLİ İNSANLARIN KALMASI; BUNLARIN PUTLARA İBÂDET ETMELERİ; SÛRA ÜFÜRÜLMESİ; KABİRLERDEKİLERİN DİRİLMESİ HAKKINDA BÂB

---

61. «Hadislerde kıyâmet alâmetlerinden olmak üzere iki Mesîh zikredilir. Birisi Mesîh İysâ'nın nuzûlu, birisi de Mesih Deccâl'in çıkmasıdır. Museylime gibi yalan yere Peygamberlik iddiâsıyle çıkacak otuz kadar Deccâl zikredilmiş, en büyük fitne olan Mesîh Deccâlin ise ulûhiyyet iddiâsıyle çıkacağı haber verilmişdir. Ancak Mesîh Deccâle, Mesîh ibn Dâvûd denilmiş olduğunu da el-Mu'min 56 ncı âyetinin tefsîrinde işitmiş oluyoruz. Halbuki Mettâ İncîlinin başında görüldüğüne göre Hristiyanlar bu ismi İysâ'l-Mesîh ibn Dâvûd diye Hz. İysâ'ya vermektedirler. Buna sebeb olarak da Meryem'in nişanlısı dedikleri Yûsuf'un Hz. Dâvûd neslinden olduğunu söylemekdedirler. İysâ'nın doğumu Meryem ile Yûsuf'un ictimâ'larından evvel Rûhu'l-Kuds'den oldu diye tasrîh edilmiş iken, Yûsuf babası imiş gibi onun vâsıtasıyle Hz. Dâvûd'a nisbet edilmesi bir tenâkuz teşkil eder. Lâkin Mettâ İncîli her nedense bu tenâkuzla beraber Hz. İysâ'ya Mesîh ibn Dâvûd demekde ısrâr etmişdir. Ayni zamanda Hz. İysâ'yı tanımadıkları bilinen Yahûdîler de âhir zamanda çıkacak Deccâle bu ismi vermişler, bu cihetle aralarında bir menşe'den çıkmış olması muhtemil olan garîb bir nokta-i nazar benzeyişi hâsıl olmuşdur. Biz bundan şunu anlamış oluyoruz ki: Mesîh Deccâl, yalancı Mesîh demekdir. Gelen haberlere göre Deccâl bir yalancı, sahtekârlığı yüzünden belli olduğu halde bir takım hârikalar göstererek ulûhiyet da'vâ edecek ve en büyük fitne olması da bundan olacakdır. Âlimler demişlerdir ki Allah Teâlâ peygamberlik iddiâ eden bir yalancıya tasdîk ihtimâli bulunan bir mu'cize vermez. Çünkü şüpheye düşürmek olur, Allâh'ın âyetleri ile mücâdeleye sultan verilmiş olur. Fakat ulûhiyet iddiâ eden bir yalancıya ibtilâ için her türlü hârikayı verebilir. Zira kendisi hâdis olan mahlûkun Allah olmadığına aklî burhân dâima kâim bulunduğu için onun yalancılığı haddizâtında zâhirdir. Ondan dolayı âyetullah ile mucâdeleye bir sultan verilmiş olmaz. Deccâlın bu sûretle bir yalancı Mesîh olması, onun Hristiyânlık taklîdi altında zuhûr edeceğini anlatır. Sâdık Mesîh olan İysâ'nın nuzûlü ile onu katledeceğine dâir olan hadîsler de bunu te'yîd eyler. Yahûdîlerin sâdık Mesih olan İysâ'ya ve Hâtemu'l-Enbiyâ'ya kibir ve hasedle küfrederek bütün ümidlerini yalancı Mesîh olan Deccâle bağlamaları ne acîb bir bedbahtlık, ne elîm bir mahrûmiyetdir...» (*Hak Dîni*, V, 4171-4172).

116 — (2940) Bize Ubeydullah ibn Muâz el-Anberî tahdîs etdi. Bize babam tahdîs etdi. Bize Şu'be tahdîs etdi. Nu'mân ibn Sâlim şöyle demişdir : Ben, Ya'kûb ibn Âsım ibn Urve ibn Mes'ûd Sakafî'den işitdim şöyle diyordu : Ben Abdullah ibn Amr'dan işitdim, ona bir adam geldi de : Senin tahdîs etmekde olduğun şu hadîs nedir? Sen muhakkak ki kıyâmet şu ve şu hâdiseye kadar kopacakdır diyorsun diye söz etdi. Bunun üzerine Abdullah (R) : SUBHÂNALLÂH! yahut LÂ İLÂHE İLLALLÂH yahut da bunlara benzer bir kelime söyledi de şöyle ilâve etdi : Andolsun ki ebeden hiç bir kimseye hiç bir şey söylememeyi kasdetmişdim. Ben ancak : Muhakkak sizler az bir zaman sonra büyük bir iş göreceksiniz. Beyt yıkılacak, şu olacak bu olacak! sözlerini söyledim dedi. Bundan sonra Abdullah dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Ümmetimin içinde Deccâl çıkar ve kırk müddet eylenir. (Râvî : Kırk gün mü, yahut kırk ay mı, yahut da kırk yıl mı bilmiyorum dedi). Sonra Allah Meryem oğlu İysâ'yı gönderir [62]. Meryem oğlu İysâ, Urvetu'bnu Mes'ûd'a benzemekdedir. O, Deccâlı arar ve nihâyet onu helâk eder. Sonra insanlar, iki kişi arasında hiç bir düşmanlık bulunmaksızın (tâm bir huzûr içinde olarak) yedi yıl kalırlar. Sonra Allah Şâm tarafından soğuk bir rüzgâr gönderir de artık yer yüzünde kalbinde zerre ağırlığınca hayır, yahut iymân bulunan hiç bir kimse kalmaz. O rüzgâr kalbinde zerre ağırlığınca hayır, yahut iymân bulunan herkesin rûhunu muhakkak kabzedib alır. Hatta sizden biriniz bir dağın içine tâ ortasına girmiş olsa bile bu rüzgâr o kimseyi kabzetmek için muhakkak onun saklandığı yere girecekdir».

Abdullah şöyle dedi : Ben şu sözleri de Rasûlullah'dan işitdim. Buyurdu ki : «Artık yeryüzünde kuşlar hafifliğinde, canavarlar ahlâkında olan şerli insanlar kalır [63]. Onlar hiç bir ma'rûfu (iyiliği) tanımazlar, hiç bir münkeri (kötülüğü) de red etmezler. Nihâyet şeytân onlara insan kılığında görünür de :

— Sizler icâbet etmiyor musunuz? der. Onlar :

— Bize ne emrediyorsun? derler. O da kendilerine putlara ibâdet etmelerini emreder. Onlar bu vaziyetde iken rızıkları bol, geçimleri, yaşayışları güzeldir. Sonra sûra üfürülür. Artık onu işiden herkes istisnâsız, muhakkak boyun safhasını meyletdirir ve yükseltir. Onu ilk işidecek kimse develerinin havuzunu islâh etmekde olan bir kimsedir. O derhal bayılıb düşer, insanlar da bayılırlar (ya'nî ölürler). Sonra Allah süd gi-

---

62. Kadî İyâd şöyle dedi : İysâ Aleyhisselâm'ın inmesi, Deccâlı öldürmesi, bu husûsdaki sahîh hadîslerden dolayı sünnet ehli indinde hakdır ve sahîhdir. Akılda ve şerîatde bunu ibtâl edecek bir şey yokdur. Binâenaleyh onu müsbet kılmak vâcibdir... (Nevevî).

63. Bunun ma'nâsı : Onlar şerlere, şehvetlerine tatmîne ve fesâda olan sür'atlerinde kuşların uçması gibi; biribirlerine zulm ve düşmanlık etmekde de canavarların ahlâkı gibi olurlar demekdir.

bi — yahut gölge gibi — bir nevi yağmur gönderir — yahut da indirir şeklini söyleyen Nu'mân'dır — de işte bu yağmurdan insanların cesedleri (nebât yetişmesi gibi) yetişir, biter. Sonra sûra diğer bir defa daha üfürülür. Bu üfürülüşle beraber insanlar birdenbire dikilib bakar halde oluverirler. Onlara : Ey insanlar! Rabbınıza geliniz! Onları durdurunuz! Çünkü onlar sorumludurlar! denilir. Sonra : Ateşlikler kafilesini çıkarınız denilir.

— Mahşer halkının kaçda kaçını? diye sorulur.

— Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzunu denilir. İşte bu, çocukların saçlarını ağartacak olan gündür ve bu «baldırın açılacağı gündür...» (el-Kalem: 42) [64].

١١٧ – (..) وحدثني محمد بن بشار. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن النعمان بن سالم قال: سمعت يعقوب بن عاصم بن عروة بن مسعود قال: سمعت رجلا قال لعبد الله بن عمرو: إنك تقول: إن الساعة تقوم إلى كذا وكذا. فقال: لقد هممت أن لا أحدثكم بشيء. إنما قلت: إنكم ترون بعد قليل أمرا عظيما. فكان حريق البيت (قال شعبة: هذا أو نحوه) قال عبد الله بن عمرو: قال رسول الله ﷺ «يخرج الدجال في أمتي» وساق الحديث بمثل حديث معاذ. وقال في حديثه «فلا يبقى أحد في قلبه مثقال ذرة من إيمان إلا قبضته».

قال محمد بن جعفر: حدثني شعبة بهذا الحديث مرات. وعرضته عليه.

117 — ( ) Bana Muhammed ibn Beşşâr tahdîs etdi. Bize Muhammed ibn Ca'fer tahdîs etdi. Bize Şu'be tahdîs etdi ki Nu'mân ibn Sâlim şöyle demişdir : Ben Ya'kûb ibn Âsım ibn Urve ibn Mes'ûd'dan işitdim

---

64. *Sâk*, lugatda topukdan baldıra doğru bacağın incik yeridir. Bundan ağacın sâkı gibi herhangi bir şeyin aslına da denilir. Burada *sâk* mutlak olub bir şeye muzâf değildir... Lâkin Buhârî, Muslim, Ebû Saîd'den şöyle bir hadîs rivâyet etmişlerdir : Peygamber'i dinledim, şöyle diyordu : «Rabbımız sâkından keşfeder, derhal ona her mu'min ve mu'mine secde eder. Dünyâda riyâ ve sum'a için secde eder olanlar kalır. O da secde etmeğe gider fakat beli tutulur kalır». Bu hadîsde ise «*sâkahu*» diye zamîre muzâf kılınmışdır.

Bu gibi hadîslerde keyfiyeti ihâta olunamıyacak müteşâbih bir ma'nâ vardır ki Allah Teâlâ onu zamanı gelince fiiliyât ile bildirecekdir. Bizim anlıyacağımız : «Keşfu sâk» hakîkatın zuhûru, insanlardan gaflet perdelerini sıyıracak bir şiddet ve dehşetle Hakkın hükmünün, hakk ehline rahmet ve bâtıl ehline, gadab saçarak gâibden şuhûda tecellîsini ifâde eden Rabbânî bir işâretdir ki nasıl olacağını şimdi ta'yîn etmemize imkân yokdur...

Zemahşerî *el-Keşşâf*'da : *Keşf an sâk* (= baldırdan açmak) ve *ibdâ' ani'l-hidâm* ta'bîrleri, emrin şiddetinde ve musîbetin suûbetinde meseldir. Bunun aslı dehşet ve hezimetde ve örtülü kadınların kaçarken paçalarını sıvamaları ve o sırada baldırlarını açmaları kaziyesindendir der...» (*Hak Dîni*, VII, 5292-5300).

şöyle dedi : Ben bir adamdan işitdim ki o, Abdullah ibn Amr'e hitâben: Sen şöyle ve şöyle vakıt olunca kıyâmet kopacakdır diyorsun dedi. Bunun üzerine Abdullah : Andolsun ben size hiç bir şey söylememeyi kasdetmişdim. Ben ancak : Sizler az müddetin ardından büyük bir işin zuhûra geldiğini görürsünüz dedim. Beytin yanması oldu. (Şu'be: Bunu yahut bunun benzerini söyledi). Abdullah ibn Amr : Rasûlullah (S) : «ümmetim içinde Deccâl çıkar...» buyurdu dedi. Râvî bundan sonra hadîsin tamâmını (116 rakamlı) Muâz hadîsi tarzında sevk etdi. Kendi hadîsinde « artık kalbinde zerre ağırlığınca iymân bulunan hiç bir kimse kalmaz. O rüzgâr muhakkak rûhunu kabzeder» demişdir.

Muhammed ibn Ca'fer : Şu'be bu hadîsi bana bir çok kerreler tahdîs etdi ve ben de bunu ona arz edib huzûrunda okudum demişdir.

١١٨ – (٢٩٤١) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ أَبِي حَيَّانَ ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو ، قَالَ : حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَدِيثًا لَمْ أَنْسَهُ بَعْدُ . سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِنَّ أَوَّلَ الآيَاتِ خُرُوجًا ، طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا ، وَخُرُوجُ الدَّابَّةِ عَلَى النَّاسِ ضُحًى . وَأَيُّهُمَا مَا كَانَتْ قَبْلَ صَاحِبَتِهَا ، فَالأُخْرَى عَلَى إِثْرِهَا قَرِيبًا » .

(...) وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا أَبُو حَيَّانَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ . قَالَ : جَلَسَ إِلَى مَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ بِالْمَدِينَةِ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ . فَسَمِعُوهُ وَهُوَ يُحَدِّثُ عَنِ الآيَاتِ : أَنَّ أَوَّلَهَا خُرُوجًا الدَّجَّالُ . فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو : لَمْ يَقُلْ مَرْوَانُ شَيْئًا . قَدْ حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَدِيثًا لَمْ أَنْسَهُ بَعْدُ . سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ . فَذَكَرَ بِمِثْلِهِ .

(...) وحَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي حَيَّانَ ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ قَالَ : تَذَاكَرُوا السَّاعَةَ عِنْدَ مَرْوَانَ . فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ . بِمِثْلِ حَدِيثِهِمَا . وَلَمْ يَذْكُرْ ضُحًى .

118 — (2941) .... : Abdullah ibn Amr (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan, kendisinden sonra hiç bir zaman unutmadığım bir hadîs ezberledim. Ben Rasûlullah'dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Çıkacak olan kıyâmet alâmetlerinin ilki, güneşin batı tarafdan doğması ile, bir kuşluk vaktı insanlara karşı bir Dâbbenin (hayvanın) zuhûrudur. Bu iki alâmetden biri, arkadaşından evvel olur. Akıbinde diğeri de onun izi üzerinde yakın olarak meydana gelir».

( ) .... : Ebû Zur'a dedi ki : Muslimanlardan üç kişi Medîne'de Mervân ibn Hakem'in yanında oturub ondan hadîs dinlediler. Mervân da kıyâmet alâmetlerinden tahdîs ediyordu : Onların ilk evvel zuhûra gelecek olanı Deccâldır dedi. Bunun üzerine Abdullah ibn Amr : Mervân bir şeyi, benim Rasûlullah'dan ezber etmiş olduğum ve kendisinden sonra da hiç unutmadığım bir hadîsi söylemedi : Ben Rasûlullah'dan şöyle buyururken işitdim... dedi. Râvî bu şekilde yukarıki hadîs gibi zikretdi.

( ) .... : Ebû Zur'a dedi ki : Mervân'ın yanında hadîs müzâkeresi yapdılar. Bu sırada Abdullah ibn Amr : Ben Rasûlullah'dan işitdim şöyle buyuruyordu... dedi. Buradaki râvî de yukarıki iki râvînin hadîsi gibi zikretmiş fakat «bir kuşluk vaktı» sözünü söylememişdir.

(٢٤) باب قصة الجساسة

١١٩ — (٢٩٤٢) حدثنا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ عَبْدِ الْوَارِثِ ، وَحَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ . كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ (وَاللَّفْظُ لِعَبْدِ الْوَارِثِ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ) . حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ جَدِّي ، عَنِ الْحُسَيْنِ ابْنِ ذَكْوَانَ . حَدَّثَنَا ابْنُ بُرَيْدَةَ . حَدَّثَنِي عَامِرُ بْنُ شَرَاحِيلَ الشَّعْبِيُّ ، شَعْبُ هَمْدَانَ ؛ أَنَّهُ سَأَلَ فَاطِمَةَ بِنْتَ قَيْسٍ ، أُخْتَ الضَّحَّاكِ بْنِ قَيْسٍ . وَكَانَتْ مِنَ الْمُهَاجِرَاتِ الْأُوَلِ . فَقَالَ : حَدِّثِينِي حَدِيثًا سَمِعْتِيهِ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . لَا تُسْنِدِيهِ إِلَىٰ أَحَدٍ غَيْرِهِ . فَقَالَتْ : لَئِنْ شِئْتَ لَأَفْعَلَنَّ . فَقَالَ لَهَا : أَجَلْ . حَدِّثِينِي . فَقَالَتْ : نَكَحْتُ ابْنَ الْمُغِيرَةِ وَهُوَ مِنْ خِيَارِ شَبَابِ قُرَيْشٍ يَوْمَئِذٍ فَأُصِيبَ فِي أَوَّلِ الْجِهَادِ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَلَمَّا تَأَيَّمْتُ خَطَبَنِي عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ عَوْفٍ ، فِي نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . وَخَطَبَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَىٰ مَوْلَاهُ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ . وَكُنْتُ قَدْ حُدِّثْتُ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « مَنْ أَحَبَّنِي فَلْيُحِبَّ أُسَامَةَ » فَلَمَّا كَلَّمَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ قُلْتُ : أَمْرِي بِيَدِكَ . فَأَنْكِحْنِي مَنْ شِئْتَ . فَقَالَ « انْتَقِلِي إِلَىٰ أُمِّ شَرِيكٍ » وَأُمُّ شَرِيكٍ امْرَأَةٌ غَنِيَّةٌ ، مِنَ الْأَنْصَارِ . عَظِيمَةُ النَّفَقَةِ فِي سَبِيلِ اللهِ . يَنْزِلُ عَلَيْهَا الضِّيفَانُ . فَقُلْتُ : سَأَفْعَلُ . فَقَالَ « لَا تَفْعَلِي . إِنَّ أُمَّ شَرِيكٍ امْرَأَةٌ كَثِيرَةُ الضِّيفَانِ . فَإِنِّي أَكْرَهُ أَنْ يَسْقُطَ عَنْكِ خِمَارُكِ ، أَوْ يَنْكَشِفَ الثَّوْبُ عَنْ سَاقَيْكِ ، فَيَرَى الْقَوْمُ مِنْكِ بَعْضَ مَا تَكْرَهِينَ . وَلَٰكِنِ انْتَقِلِي إِلَىٰ ابْنِ عَمِّكِ ، عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ » (وَهُوَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي فِهْرٍ ،

فِهْرِ قُرَيْشٍ وَهُوَ مِنَ الْبَطْنِ الَّذِي هِيَ مِنْهُ) فَانْتَقَلْتُ إِلَيْهِ . فَلَمَّا انْقَضَتْ عِدَّتِي سَمِعْتُ نِدَاءَ الْمُنَادِي ،
مُنَادِي رَسُولِ اللهِ ﷺ ، يُنَادِي: الصَّلَاةَ جَامِعَةً فَخَرَجْتُ إِلَى الْمَسْجِدِ . فَصَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ .
فَكُنْتُ فِي صَفِّ النِّسَاءِ الَّتِي تَلِي ظُهُورَ الْقَوْمِ . فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلَاتَهُ ، جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ
وَهُوَ يَضْحَكُ . فَقَالَ « لِيَلْزَمْ كُلُّ إِنْسَانٍ مُصَلَّاهُ » . ثُمَّ قَالَ « أَتَدْرُونَ لِمَ جَمَعْتُكُمْ ؟ » قَالُوا : اللهُ
وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ . قَالَ « إِنِّي ، وَاللهِ ! مَا جَمَعْتُكُمْ لِرَغْبَةٍ وَلَا لِرَهْبَةٍ . وَلَٰكِنْ جَمَعْتُكُمْ ، لِأَنَّ تَمِيمًا
الدَّارِيَّ ، كَانَ رَجُلًا نَصْرَانِيًّا ، فَجَاءَ فَبَايَعَ وَأَسْلَمَ . وَحَدَّثَنِي حَدِيثًا وَافَقَ الَّذِي كُنْتُ أُحَدِّثُكُمْ

عَنْ مَسِيحِ الدَّجَّالِ . حَدَّثَنِي ؛ أَنَّهُ رَكِبَ فِي سَفِينَةٍ بَحْرِيَّةٍ ، مَعَ ثَلَاثِينَ رَجُلًا مِنْ لَخْمٍ وَجُذَامَ . فَلَعِبَ
بِهِمُ الْمَوْجُ شَهْرًا فِي الْبَحْرِ . ثُمَّ أَرْفَؤُوا إِلَىٰ جَزِيرَةٍ فِي الْبَحْرِ حَتَّىٰ مَغْرِبِ الشَّمْسِ . فَجَلَسُوا فِي أَقْرُبِ
السَّفِينَةِ . فَدَخَلُوا الْجَزِيرَةَ . فَلَقِيَتْهُمْ دَابَّةٌ أَهْلَبُ كَثِيرُ الشَّعَرِ . لَا يَدْرُونَ مَا قُبُلُهُ مِنْ دُبُرِهِ .
مِنْ كَثْرَةِ الشَّعَرِ . فَقَالُوا : وَيْلَكِ ! مَا أَنْتِ ؟ فَقَالَتْ : أَنَا الْجَسَّاسَةُ . قَالُوا : وَمَا الْجَسَّاسَةُ ؟ قَالَتْ :

أَيُّهَا الْقَوْمُ ! انْطَلِقُوا إِلَىٰ هَٰذَا الرَّجُلِ فِي الدَّيْرِ . فَإِنَّهُ إِلَىٰ خَبَرِكُمْ بِالْأَشْوَاقِ . قَالَ : لَمَّا سَمَّتْ لَنَا رَجُلًا
فَرِقْنَا مِنْهَا أَنْ تَكُونَ شَيْطَانَةً . قَالَ فَانْطَلَقْنَا سِرَاعًا . حَتَّىٰ دَخَلْنَا الدَّيْرَ . فَإِذَا فِيهِ أَعْظَمُ إِنْسَانٍ
رَأَيْنَاهُ قَطُّ خَلْقًا . وَأَشَدُّهُ وِثَاقًا . مَجْمُوعَةٌ يَدَاهُ إِلَىٰ عُنُقِهِ ، مَا بَيْنَ رُكْبَتَيْهِ إِلَىٰ كَعْبَيْهِ ، بِالْحَدِيدِ .
قُلْنَا : وَيْلَكَ ! مَا أَنْتَ ؟ قَالَ : قَدْ قَدَرْتُمْ عَلَىٰ خَبَرِي . فَأَخْبِرُونِي مَا أَنْتُمْ ؟ قَالُوا : نَحْنُ أُنَاسٌ مِنَ الْعَرَبِ .
رَكِبْنَا فِي سَفِينَةٍ بَحْرِيَّةٍ . فَصَادَفْنَا الْبَحْرَ حِينَ اغْتَلَمَ . فَلَعِبَ بِنَا الْمَوْجُ شَهْرًا . ثُمَّ أَرْفَأْنَا إِلَىٰ جَزِيرَتِكَ
هَٰذِهِ . فَجَلَسْنَا فِي أَقْرُبِهَا . فَدَخَلْنَا الْجَزِيرَةَ . فَلَقِيَتْنَا دَابَّةٌ أَهْلَبُ كَثِيرُ الشَّعَرِ . لَا يُدْرَىٰ مَا قُبُلُهُ مِنْ
دُبُرِهِ مِنْ كَثْرَةِ الشَّعَرِ فَقُلْنَا : وَيْلَكِ ! مَا أَنْتِ ؟ فَقَالَتْ : أَنَا الْجَسَّاسَةُ قُلْنَا : وَمَا الْجَسَّاسَةُ ؟ قَالَتْ :
اعْمِدُوا إِلَىٰ هَٰذَا الرَّجُلِ فِي الدَّيْرِ . فَإِنَّهُ إِلَىٰ خَبَرِكُمْ بِالْأَشْوَاقِ . فَأَقْبَلْنَا إِلَيْكَ سِرَاعًا . وَفَزِعْنَا مِنْهَا
وَلَمْ نَأْمَنْ أَنْ تَكُونَ شَيْطَانَةً فَقَالَ : أَخْبِرُونِي عَنْ نَخْلِ بَيْسَانَ قُلْنَا . عَنْ أَيِّ شَأْنِهَا تَسْتَخْبِرُ ؟
قَالَ : أَسْأَلُكُمْ عَنْ نَخْلِهَا ، هَلْ يُثْمِرُ ؟ قُلْنَا لَهُ : نَعَمْ قَالَ : أَمَا إِنَّهُ يُوشِكُ أَنْ لَا تُثْمِرَ . قَالَ : أَخْبِرُونِي
عَنْ بُحَيْرَةِ الطَّبَرِيَّةِ . قُلْنَا : عَنْ أَيِّ شَأْنِهَا تَسْتَخْبِرُ ؟ قَالَ : هَلْ فِيهَا مَاءٌ ؟ قَالُوا : هِيَ كَثِيرَةُ الْمَاءِ .

قَالَ : أَمَا إِنَّ مَاءَهَا يُوشِكُ أَنْ يَذْهَبَ . قَالَ : أَخْبِرُونِي عَنْ عَيْنِ زُغَرَ . قَالُوا : عَنْ أَيِّ شَأْنِهَا تَسْتَخْبِرُ ؟
قَالَ : هَلْ فِي الْعَيْنِ مَاءٌ ؟ وَهَلْ يَزْرَعُ أَهْلُهَا بِمَاءِ الْعَيْنِ ؟ قُلْنَا لَهُ : نَعَمْ . هِيَ كَثِيرَةُ الْمَاءِ ، وَأَهْلُهَا يَزْرَعُونَ
مِنْ مَائِهَا . قَالَ : أَخْبِرُونِي عَنْ نَبِيِّ الْأُمِّيِّينَ مَا فَعَلَ ؟ قَالُوا : قَدْ خَرَجَ مِنْ مَكَّةَ وَنَزَلَ يَثْرِبَ . قَالَ :
أَقَاتَلَهُ الْعَرَبُ ؟ قُلْنَا : نَعَمْ . قَالَ : كَيْفَ صَنَعَ بِهِمْ ؟ فَأَخْبَرْنَاهُ أَنَّهُ قَدْ ظَهَرَ عَلَى مَنْ يَلِيهِ مِنَ الْعَرَبِ

وَأَطَاعُوهُ . قَالَ لَهُمْ : قَدْ كَانَ ذَلِكَ ؟ قُلْنَا : نَعَمْ . قَالَ : أَمَا إِنَّ ذَاكَ خَيْرٌ لَهُمْ أَنْ يُطِيعُوهُ . وَإِنِّي مُخْبِرُكُمْ
عَنِّي . إِنِّي أَنَا الْمَسِيحُ . وَإِنِّي أُوشِكُ أَنْ يُؤْذَنَ لِي فِي الْخُرُوجِ . فَأَخْرُجَ فَأَسِيرَ فِي الْأَرْضِ فَلَا أَدَعَ قَرْيَةً
إِلَّا هَبَطْتُهَا فِي أَرْبَعِينَ لَيْلَةً غَيْرَ مَكَّةَ وَطَيْبَةَ . فَهُمَا مُحَرَّمَتَانِ عَلَيَّ . كِلْتَاهُمَا . كُلَّمَا أَرَدْتُ أَنْ أَدْخُلَ وَاحِدَةً ،
أَوْ وَاحِدًا مِنْهُمَا ، اسْتَقْبَلَنِي مَلَكٌ بِيَدِهِ السَّيْفُ صَلْتًا . يَصُدُّنِي عَنْهَا . وَإِنَّ عَلَى كُلِّ نَقْبٍ مِنْهَا مَلَائِكَةً
يَحْرُسُونَهَا . قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، وَطَعَنَ بِمِخْصَرَتِهِ فِي الْمِنْبَرِ « هَذِهِ طَيْبَةُ . هَذِهِ طَيْبَةُ .
هَذِهِ طَيْبَةُ » يَعْنِي الْمَدِينَةَ « أَلَا هَلْ كُنْتُ حَدَّثْتُكُمْ ذَلِكَ ؟ » فَقَالَ النَّاسُ : نَعَمْ . « فَإِنَّهُ أَعْجَبَنِي
حَدِيثُ تَمِيمٍ أَنَّهُ وَافَقَ الَّذِي كُنْتُ أُحَدِّثُكُمْ عَنْهُ وَعَنِ الْمَدِينَةِ وَمَكَّةَ . أَلَا إِنَّهُ فِي بَحْرِ الشَّامِ
أَوْ بَحْرِ الْيَمَنِ . لَا بَلْ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ ، مَا هُوَ . مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ ، مَا هُوَ . مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ ، مَا هُوَ »
وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى الْمَشْرِقِ . قَالَتْ : فَحَفِظْتُ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ .

(24) CESSÂSE KISSASI BÂBI

119 — (2942) .... : Âmir ibn Şerâhîl eş-Şa'bî, Şa'bu Hemdân, tahdîs etti ki kendisi Dehhâk ibn Kays'ın kızkardeşi olan ve ilk Muhâcirlerden bulunan Fâtıma Bintu Kays (R) dan sorub :

— Sen Rasûlullah (S) dan işitmiş olduğun bir hadîsi, Rasûlullah'dan başka kimseye isnâd etmeyerek bana tahdîs et dedi. Fâtıma :

— Andolsun eğer istersen bunu muhakkak yaparım dedi. Şa'bî ona:

— Evet istiyorum, bana böyle bir hadîs tahdîs et dedi. Bunun üzerine Fâtıma Bintu Kays şöyle dedi :

— Ben Muğîre'nin oğluna nikâh olmuşdum. Muğîre'nin oğlu o günlerde Kureyş gençlerinin en hayırlılarından bulunuyordu. Cihâdın evvelinde Rasûlullah ile beraber iken isâbet aldı (ve beni boşadı). Ben dul bir kadın olunca Rasûlullah'ın sahâbîlerinden bir cemâat içinde, Abdurrahmân ibn Avf beni evlenmek için istedi. Bu arada Rasûlullah da beni

kendi himâyesinde bulunan Usâmetu'bnu Zeyd ile evlendirmek için istedi. Daha evvelce de Rasûlullah'ın: «Her kim beni sevdi ise Usâme'yi de sevsin» buyurduğu bana söylenmişdi. Rasûlullah bana o evlenme husûsunda konuşunca ben ona:

— İşim senin elindedir. Binâenaleyh beni istediğin kimseye nikâh et dedim. Rasûlullah:

— Sen (iddeti beklemek üzere) Ummu Şerîk'in yanına taşın buyurdu. Bu Ummu Şerîk, Ensâr'dan zengin bir kadındı. Allah yolunda sarfiyâtı çokdu. Yanına çok musâfirler inerdi. Ben:

— Peki onun yanına intikâl edeceğim dedim. Bunun üzerine Rasûlullah:

— Hayır, öyle yapma. Çünkü Ummu Şerîk, konukları çok olan bir kadındır. Ben ise senden baş örtünün düşmesini, yahut baldırlarından elbisenin açılmasını ve bu sûretle cemâatın, senin de hoşlanmıyacağın bazı yerlerini görmelerini sevmem. Lâkin sen, amuca oğlun olan Abdullah ibn Amr ibn Ummi Mektûm'un yanına intikal et buyurdu. (Bu Abdullah, Fâtıma'nın da mensûb olduğu batn olan Kureyş'in Fihr soyundan, Fihr oğullarındandır). Ben de İbnu Ummi Mektûm'un yanına taşındım. Nihâyet iddetim tamâm olunca bir münâdînin nidâsını işitdim. Rasûlullah'ın münâdîsi: ESSALÂTE CÂMİATEN (= Toplayıcı halde olan namaza gelin)! diye nidâ ediyordu. Ben de hemen mescide çıkdım. Rasûlullah ile beraber namaz kıldım. Ben cemâatın sırtlarından sonra gelen kadınlar saffında bulundum. Rasûlullah namazını bitirince güler bir halde minber üzerinde oturdu da:

— Her insan namaz kıldığı yerinden ayrılmasın! buyurdu. Sonra da: Sizleri niçin topladığımı biliyor musunuz? diye sordu. Sahâbîler:

— Allâh ve Rasûlü en iyi bilendir dediler. Rasûlullah şöyle dedi:

— Allâh'a yemîn ederim ki, ben sizleri ne bir rağbet ve ne de bir korkudan dolayı toplamadım. Lâkin ben sizleri şu sebebden ötürü topladım: Temîm ed-Dârî, Hristiyân bir adam idi[65]. Geldi, bey'at edib islâma girdi. Ve bana öyle bir hadîs tahdîs etdi ki onun söylediği bu hadîs benim sizlere **Deccâl Mesîh**'den söylemekde olduğum hadîse uygun düşmüşdü. Bana tahdîs edib anlatdı ki kendisi, Cüzâm ve Lahm kabîlelerinden otuz kişi ile beraber deryâya mensûb bir gemiye binmiş. Dalgalar gemideki bu yolcuları deniz içinde bir ay çalkalayıb oynamış. Sonra gemiyi denizdeki bir adaya yanaşdırıb sığınmışlar. Müteâkiben büyük geminin arkasında yedek gibi çekilen sandallarda[66] oturub tâ güneşin

65. Bu, Temîm'in menkabelerinden sayılır. Çünkü Peygamber (S) bu kıssayı ondan rivâyet etmişdir. Bu hadisde *fâdıl*'ın *mefdûl*'dan rivâyeti, *metbûun*, *tâbi*'den rivâyeti vardır. Bir de bunda *vâhid haber*'inin rivâyeti vardır.

66. *Kaareb*, *kaarib*: Küçük gemiye denir. Büyük gemilerin arkasında yedek gibi çekilen sandala denir. Geminin adamları bir çok ihtiyâçlarını yerine getirmek için onu kullanırlar.

batmasına kadar beklemişler, sonra adaya girmişler. Kendilerini gövdesi pek çok kıllı bir DÂBBE (bir hayvan) karşılamış ki kılın çokluğundan dolayı önünü arkasından tefrîk edemiyorlarmış. Gemi halkı ona:

— Vay! Sen nesin? diye sordular. O da :

— Ben CESSÂSE'yim dedi. Onlar :

— Cessâse nedir? dediler. O mahlûk :

— Ey topluluk! Siz Hristiyan manastırındaki şu adama gidin. Çünkü o, sizin haberinizi çok şiddetle arzu eder dedi. Bu **Dâbbe** bize bir adamı tahsîs kılınca biz onun bir dişi şeytân olmasından korkduk. Sür'atle yürüyüb nihâyet manastıra girdik. Orada cüsse bakımından gördüğümüz insanların en irisi olan, iki eli boynuna ve diz kapakları ile topukları arası biribirine demir ile çok sıkı bir sûretde toplanıb bağlanmış bir insanla karşılaşdık. Ona :

— Vay sana! Sen nesin? diye sorduk. O :

— Sizler benim haberime muktedir oldunuz. Binâenaleyh siz kimler olduğunuzu bana haber veriniz dedi. Gemi halkı :

— Biz Arab kavmından bir takım insanlarız. Deryâya mensûb olan bir gemiye bindik. Akıbinde deryâyı mûtad dereceyi aşan bir şiddetle dalgalanırken bulduk. Netîce dalgalar bizimle bir ay oynadı. Sonra senin şu adana yanaşıb sığındık. Müteâkiben geminin yedek sandalları içine oturduk. Sonra da adaya girdik. Derken bizi vucûdu gâyet çok kıllı ve kılın çokluğundan dolayı önü arkası neresidir bilinmeyen bir **Dâbbe** karşıladı. Biz :

— Vay sana! Sen nesin? diye sorduk.

— Ben **Cessâse**'yim dedi. Biz :

— Cessâse nedir? dedik.

— Hristiyan manastırında bulunan şu adama gidin. Çünkü o, sizin haberinizi öğrenmeyi çok arzu eder dedi. Bunun üzerine biz sür'atle sana koşub geldik. O **Dâbbe**'den de korkduk, onun bir dişi şeytân olmasından da emîn olamadık, dedik.

— Bana Şâm'da bir köy olan **Nahlu Beysân**'dan haber verin dedi.

— Sen onun hangi hâlinden haber istiyorsun? dedik.

— Hurmalarından soruyorum. Onlar meyve veriyor mu? dedi. Biz ona :

— Evet veriyor dedik.

— Onun meyve vermemek zamanı muhakkak yaklaşıyor dedi.

— Bana Taberiyye gölünden haber verin dedi.

— Sen onun hangi halinden haber istiyorsun? dedik.

— Onda su var mıdır? dedi. Gemi halkı :

— Onun suyu çokdur dediler.

— Haberiniz olsun ki onun suyunun çekilib gitmesi zamanı yaklaşıyor dedi.

— Bana Şâm'ın kıble cânibinde bulunan **Aynu Zuğar**'dan haber verin dedi. Onlar :

— Aynu Zuğar'ın hangi hâlinden haber istiyorsun? dediler.

— O pınarda bir su var mı? Ve oranın ahâlîsi o pınarın suyu ile zırâat yapıyorlar mı? diye sordu. Biz de ona :

— Evet o, suyu bol bir pınardır. Ahâlîsi de o pınarın suyundan ekib zırâat yapıyorlar dedik.

— Bana NEBÎYYU'L-UMMÎYYÎN (= Ummîlerin Peygamber'in) den haber verin, o ne yapıyor? dedi. Gemi halkı :

— Mekke'den çıkdı ve Yesrib'e indi dediler.

— Arablar onunla muhârebe yaptılar mı? dedi. Biz :

— Evet yapdılar dedik.

— Peygamber onlarla nasıl yapıyor? dedi.

— Arablardan kendisine dostluk gösterenler ve ona itâat edenlerle zâhir olmuşdur, diye haber verdik. O zât :

— Hakîkaten bunlar oldu mu? dedi. Biz :

— Evet oldu dedik.

— Muhakkak ki onların Peygamber'e itâat etmeleri, kendileri lehine bir hayırdır. Şimdi ben sizlere kendimden haber vereceğim. Ben o MESÎH'im. Bana çıkmak husûsunda izin verilecek zaman yaklaşıyor. İzin verilince ben yer yüzünde seyr ederim de artık kırk gece içinde kendisine inmediğim hiç bir karye bırakmam. Ancak Mekke ile Medîne müstesnâdır. Bunların her ikisi de bana harâm kılınmışlardır. Birine yahut o iki beldeden birine girmek istedikçe beni elinde sıyrılmış bir kılıçla bir melek karşılar ve beni oraya girmekden men' eder. Muhakkak ki onlardaki her bir yol üzerinde onları koruyub beklemekde olan bir takım melekler vardır dedi.

Fâtıma Bintu Kays der ki : Rasûlullah bunları söyledi de elindeki değneyi ile minbere dürterek ve Medîne'yi kasdederek :

— İşte bu **Taybe**'dir, işte bu **Taybe'dir**, işte bu **Taybe**'dir buyurdu. Sonra : Haberiniz olsun! Ben bunu sizlere söylemiş oldum mu? diye sordu. Mesciddeki insanlar :

— Evet haber verdin dediler. Rasûlullah :

— Temîm'in bu hadîsi benim hoşuma gitdi. Zira o, benim sizlere Deccâl'den, Medîne'den ve Mekke'den olmak üzere tahdîs etdiğim hadîslere uygun düşmüşdür. Haberiniz olsun ki o Şâm denizinde yahut Yemen denizindedir. Hayır, o muhakkak **Meşrık** tarafındadır. O muhakkak meşrık tarafındadır. O muhakkak meşrık tarafındadır buyurdu da, eliyle doğu tarafa işâret eyledi.

Fâtıma Bintu Kays : İşte ben bu hadîsi Rasûlullah'dan aynen ezberledim dedi.

١٢٠ – (...) حدثنا يحيى بن حبيب الحارثي . حدثنا خالد بن الحارث الهجيمي ، أبو عثمان .
حدثنا قرة . حدثنا سيار ، أبو الحكم . حدثنا الشعبي قال : دخلنا على فاطمة بنت قيس فأتحفتنا
برطب يقال له رطب ابن طاب . وأسقتنا سويق سلت . فسألتها عن المطلقة ثلاثا أين تعتد ؟
قالت : طلقني بعلي ثلاثا . فأذن لي النبي ﷺ أن أعتد في أهلي . قالت فنودي في الناس : إن الصلاة
جامعة . قالت فانطلقت فيمن انطلق من الناس . قالت فكنت في الصف المقدم من النساء . وهو
يلي المؤخر من الرجال . قالت فسمعت النبي ﷺ ، وهو على المنبر يخطب فقال « إن بني عم لتميم
الداري ركبوا في البحر » . وساق الحديث . وزاد فيه : قالت : فكأنما أنظر إلى النبي ﷺ ، وأهوى
بمخصرته إلى الأرض ، وقال « هذه طيبة » يعني المدينة .

120 — ( ) .... : Şa'bî tahdîs edib dedi ki: Biz Fâtıma Bintu Kays'ın yanına girdik. Kendisi bize İbn **Tâb hurması** denilen en iyi hurma çeşidi ile ziyâfet verdi. Ve bizlere **sult sevik** içirdi [67]. Bu sırada ben kendisinden üç talakla boşanmış olan kadın nerede iddet bekler? diye sordum. Fâtıma: Kocam beni üç talâkla boşadı. Peygamber (S) de benim için âilemin arasında iddetimi bekleme izni verdi. Sonra insanlar içinde: **İnne's-salâte câmiaten** (= namaza gelin)! diye nidâ olundu. Bunun üzerine ben de giden insanlar arasında mescide gitdim. Ben kadınların en önde bulunan saffı içinde idim ki o saff erkek safflarının en sonundaki saffdan sonra geliyordu. İşte orada Peygamber'den işitdim. Kendisi minber üzerinde olarak halka hitâb ediyor ve: «Muhakkak ki Temîm ed-Dârî'nin amuca oğulları bir gemiye binib denize açıldılar...» [68] buyurdu.

---

67. *Sult*, arpaya denir. Bir kavle göre bir nevi arpa ismidir. Yahut tadında ekşilik olan arpaya denir. Bu arpa, Rumcada Tırâğîs (طراغيس) Türkcede Peygamber arpası dedikleridir. Harmandan çıkdıkda aynen buğday gibi kabuksuz çıkar, ilk bakışda görenler buğday zannederler. Arpa ile buğday arasında mutevassıt olur (*Kamûs Ter.*).

68. *Temîm ed-Dâriyy*: Lahmîlerin bir şu'besi olan *Dâr* soyuna mensûbdur. Bu zât vaktıyla hristiyân idi. Beytu'l-Makdisin en meşhûr râhibleri arasında sayılırdı. Hicretin dokuzuncu yılında musliman olmuşdur. Musliman oldukdan sonra Medîne'de ikâmet etmiş, Hz. Usmân'ın şehâdetinden sonra Şâm'a gitmiş ve orada vefât etmişdir. Bir rek'at namazda Kur'ân'ı hatmetdiği rivâyet olunur. Temîm ed-Dârî'nin muhim bir husûsiyeti Peygamber'in bir kerre hutbe îrâd ederken: «Bana Temîm ed-Dârî tahdis etdi ki:» Diyerek bundan evvel tercemesini yaptığımız (119 rakamlı) uzun Deccâl kıssasındaki *Cessâse* haberini rivâyet etmiş olmasıdır.

Bir de bu zâtın ve kardeşi Adiyy ibn Beddâ'nın müsliman olmadan önce geçen bir müşterek vak'aları vardır:

Râvî burada da hadîs'n tamâmını sevk etmişdir. Ancak burada Fâtıma'-nın: Sanki şimdi Peygamber'in, değneyi ile yere doğru meyledişi ve Medîne'yi kasdederek «işte bu Taybe'dir» buyuruşu hâlâ gözümün önündedir, dediğini ziyâde etmişdir.

١٢١ – (...) وحدثنا الحسن بن علي الحلواني وأحمد بن عثمان النوفلي. قالا: حدثنا وهب بن جرير. حدثنا أبي. قال: سمعت غيلان بن جرير يحدث عن الشعبي، عن فاطمة بنت قيس، قالت: قدم على رسول الله ﷺ تميم الداري. فأخبر رسول الله ﷺ؛ أنه ركب البحر. فتاهت به سفينته. فسقط إلى جزيرة. فخرج إليها يلتمس الماء. فلقي إنسانا يجر شعره. واقتص الحديث. وقال فيه: ثم قال: أما إنه لو قد أذن لي في الخروج، قد وطئت البلاد كلها، غير طيبة. فأخرجه رسول الله ﷺ إلى الناس فحدثهم قال «هذه طيبة. وذاك الدجال».

İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Benû Sehm'den (müsliman) bir kişi Temîm ed-Dâriyy ve Adiyy ibn Beddâ ile birlikde sefere çıkmış ve musliman bulunmayan bir yerde öl-müşdü. Bunlar Sehmî'nin terikesiyle (vârislerinin yanına) geldiklerinde vârisler (eşyâ arasında) altun kakmalı gümüş bir bardağı bulamadılar. (İki yoldaşın inkârı ve da'-vânın Rasûlullah'a arzı üzerine) Rasûlullah (S) bunlara yemîn etdirdi. Sonra bardak Mekke'de bulundu. Bardağın zilyedleri:

— Biz bunu Temîm ile Adiyy'den satın aldık dediler. Bunun üzerine Sehmî'nin velîlerinden iki kişi kalkarak:

— Bizim şehâdetimiz onların şehâdetinden şübhesiz daha haklıdır. Ve bu bardak kat'î sûretde ilk sâhiblerine, (ya'nî mîrascılarına) âiddir diye yemîn etdiler. İbn Abbâs şu *«Ey iymân edenler! Herhangi birinize ölüm hâli geldiği vasıyy t zâmanı aranızdaki şehâdet, ya kendinizden adâlet sâhibi iki adam, veya yolculuk ediyordunuz da ölüm musîbeti başınıza geldi ise, gayrınızdan iki diğeridir...»* (el-Mâide: 105) âyeti bu kıssadakiler hakkında nâzil oldu demişdir (*Buhârî, vesâyâ, bâbu kavlihî Teâlâ: Yâ eyyuhe'l-lezîne âmenû şehâdetu beynikum...* el-Mâide: 105).

Bu kıssanın vasiyyet bahsi ile alâkasını, zaman ve mekânını eski müfessirlerden Mukaatil ibn Suleymân şöyle anlatmışdır:

Budeyl ibn Mâriye, Necâşiyyi ziyâret maksadıyle bir gemi içinde deniz yolculuğu etmişdi. Bu zât bir ara hastalandı. Gemi içinde öldü. Rahatsızlığı sırasında vasiyyetnâmesini yazmış ve eşyâsı arasına koyarak bunları vârislerine verilmek üzere gemi yoldaşları Temîm ed-Dâriyy ile Adiyy'e teslîm etmişdi. Bunlar, içinde kıymetli parçalar bulunan bu eşyâ arasından beğendikleri bazı şeyleri alarak kalanını Budeyl'in Benû Sehm'den olan vârislerine götürüb verdiler. Vârisler aldıkları terike arasında saklı bulunan vasiyyetnâmeye göre eşyâyı sayıb tedkik etdiklerinde ba'zı parçaları bulamadılar. Temîm ile Adiyy'e sordularsa da bu iki kardeş bilmiyoruz diye yemîn etdiler. Bir müddet sonra bu eşyâdan altun kakmalı kıymetli bir gümüş bardak Mekke'de bulundu. Ve Temîm ile Adiyy taraflarından satıldığı anlaşıldı. Bunun üzerine da'vâ Peygamber'e arz olundu. Da'vâcılar arasında Sehm oğullarından Amr ibn Âs ibn Muttalib ibn Ebî Veddâa da bulunuyordu. Bunlar da bu bardağın Budeyl'in malı olduğuna ve vârislere âid bulunduğuna yemîn etdiler. Kendi sözlerinin ve yeminlerinin Temîm ile Adiyy'in sözlerinden ve yeminlerinden ziyâde i'timâda lâyık olduğunu iddiâ etdiler. Temîm ed-Dârî dayanamıyarak cürmünü i'tirâf etdi. Bunun üzerine Rasûlullah: «Ey Temîm! Musliman ol, tâ ki Allah senin şirk hâlinde işlediğin kusûrları afvetsin» buyurdu. Temîm

121 — ( ) .... : Buradaki râvî de Şa'bî'den, Fâtıma Bintu Kays'ın: Rasûlullah'ın huzûruna Temîm ed'Dârî geldi ve Rasûlullah'a kendisinin denizde gemiye bindiğini ve geminin onları bilmedikleri bir cihete doğru götürdüğünü, netîcede bir adaya düşdüğünü kendisinin adaya çıkıb su aradığını, derken orada kıllarını ve saçlarını yerde çekib sürükleyen bir insana kavuşduğunu haber verdi dediğini rivâyet etmiş ve hadîsin tamâmını sevk eylemişdir. Râvî burada şunu da söylemişdir: Sonra o kimse: Dikkat edin! Şu muhakkak ki eğer bana çıkmak husûsunda izin verilmiş olsaydı **Taybe** müstesnâ bütün beldeleri çiğnerdim dedi. Müteâkiben Rasûlullah insanların yarına çıkdı da bu hadîsi onlara tahdîs etti ve: «İşte bu **Taybe'dir, o da Deccâl'dır**» buyurdu.

١٢٢ — (...) حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَٰقَ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ. حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ (يَعْنِي الْحِزَامِيَّ) عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَعَدَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ «أَيُّهَا النَّاسُ! حَدَّثَنِي تَمِيمٌ الدَّارِيُّ؛ أَنَّ أُنَاسًا مِنْ قَوْمِهِ كَانُوا فِي الْبَحْرِ. فِي سَفِينَةٍ لَهُمْ. فَانْكَسَرَتْ بِهِمْ. فَرَكِبَ بَعْضُهُمْ عَلَى لَوْحٍ مِنْ أَلْوَاحِ السَّفِينَةِ. فَخَرَجُوا إِلَى جَزِيرَةٍ فِي الْبَحْرِ» وَسَاقَ الْحَدِيثَ.

122 — ( ) .... : Şa'bî, Fâtıma Bintu Kays'dan (şöyle demişdir): Rasûlullah (S) minber üzerine oturdu ve şöyle dedi: «Ey insanlar! Temîm ed-Dâriyy bana tahdîs etti ki kendi kavmından bir takım insanlar kendilerine âid bir gemi içinde denizde yolculuk ediyorlardı. Derken gemi parçalanmış. Bazısı derhal geminin levhalarından bir levha üzerine binmişler. Netîcede denizdeki bir adaya çıkmışlar...» Râvî böylece hadîsin tamâmını sevk eylemişdir.

١٢٣ — (٢٩٤٣) حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ. حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. حَدَّثَنِي أَبُو عَمْرٍو (يَعْنِي الْأَوْزَاعِيَّ) عَنْ إِسْحَٰقَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ. حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَيْسَ مِنْ بَلَدٍ إِلَّا سَيَطَؤُهُ الدَّجَّالُ. إِلَّا مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ. وَلَيْسَ نَقْبٌ مِنْ أَنْقَابِهَا إِلَّا عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ صَافِّينَ تَحْرُسُهَا. فَيَنْزِلُ بِالسَّبْخَةِ. فَتَرْجُفُ الْمَدِينَةُ ثَلَاثَ رَجَفَاتٍ. يَخْرُجُ إِلَيْهِ مِنْهَا كُلُّ كَافِرٍ وَمُنَافِقٍ».

---

de müslüman oldu ve müslümanlıkda hüsnüniyet ve samîmiyet gösterdi. Fakat Adiyy ibn Beddâ, hristiyanlıkda sebât edib hristiyan olarak ölmüşdür (*Tecrîd Ter*, VIII, 281-285; *Hak Dîni*, II, 1827-1830).

(..) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يونس بن محمد عن حماد بن سلمة، عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة، عن أنس؛ أن رسول الله ﷺ قال. فذكر نحوه. غير أنه قال: فيأتي سبخة الجرف فيضرب رواقه. وقال: فيخرج إليه كل منافق ومنافقة.

123 — (2943) .... : Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edib dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Hiç bir belde yokdur ki onu Deccâl (orduları) çiğnemiyecek olsun. Yalnız Mekke ile Medîne bu isti'lâdan müstesnâ ve masûn bulunurlar. Medîne'nin kapu ve girişlerinden hiç birisi bulunmaz ki orayı saff saff melekler muhâfaza eder olmasın. Deccâl, çorak bir arâzîye iner. Sonra meleklerin bu sûretle muhâfazasında bulunan Medîne şehri, ahâlîsi ile beraber üç defa sarsılır. Medîne'de ne kadar kâfir ve munâfık varsa bunların hepsi Medîne'den Deccâl'ın yanına doğru yola çıkarlar».

( ) .... : Buradaki râvî de Enes ibn Mâlik'in: Rasûlullah buyurdu ki diyerek haber verdiği hadîsi rivâyet edib yukarıki hadîs tarzında zikretmişdir. Şukadar ki burada: Müteakiben Deccâl Curuf (جرف) mevkiinin [69] çorak topraklı yerine gelir ve çadırını orada kurar demişdir. Ve keza: Bunu ta'kîben her bir erkek munâfık ve her bir dişi munâfık Deccâl'e gitmek üzere Medîne'den çıkar demişdir.

(٢٥) باب في بقية من أحاديث الدجال

١٢٤ – (٢٩٤٤) حدثنا منصور بن أبي مزاحم. حدثنا يحيى بن حمزة عن الأوزاعي، عن إسحاق ابن عبد الله، عن عمه، أنس بن مالك؛ أن رسول الله ﷺ قال «يتبع الدجال، من يهود أصبهان، سبعون ألفا. عليهم الطيالسة».

(25) DECCÂL HADÎSLERİNİN BAKİYYESİ HAKKINDA BİR BÂB

124 — (2944) .... : Enes ibn Mâlik (R) den; Rasûlullah (S): «Deccâl'e İsbahân Yahûdîlerinden yetmiş bini, üzerlerinde taylesânları [70] olduğu halde tâbi' olurlar» buyurmuşdur.

---

69. *Curuf*, Mekke yakınında kezâlik Medîne yakınında birer mevki'dirler.

70. *Taylesân*, «tı»nın üç harekesi ile lugatdır. Farscadan Arabcalaşdırılmışdır. *Tâl*, Farscada tepsiye denir. *Sân* teşbîh edâtıdır. Şâl ve sâir nesneden başa ve omuza örtündükleri *câr* gibi sevbe ıtlâk olunmuşdur. Hâlâ bizim baş ve boyun şâlı olacakdır. Ridâ belden yukarıya kullanılan sevbe denir ki omuzu ve arkayı ihâta eder. Ve *taylesân* başı ve omuzları ihâta eder... Bazıları tarasânın Arabcalaşdırılmışıdır dediler. Tara, saçağa ve sundurmaya denir. Ve sûfîlerin salındırdıkları sarık ucuna bu adı vermeleri teşbîh tarikiyledir (*Kamûs Ter.* II, 950).

١٢٥ — (٢٩٤٥) حدثني هارون بن عبد الله. حدثنا حجاج بن محمد قال: قال ابن جريج: حدثني أبو الزبير؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: أخبرتني أم شريك؛ أنها سمعت النبي ﷺ يقول «ليفرن الناس من الدجال في الجبال». قالت أم شريك: يا رسول الله! فأين العرب يومئذ؟ قال «هم قليل».

(...) وحدثناه محمد بن بشار وعبد بن حميد. قالا: حدثنا أبو عاصم عن ابن جريج، بهذا الإسناد.

125 — (2945) .... : Câbir ibn Abdillâh (R) şöyle diyordu: Bana Ummu Şerîk haber verdi. Kendisi de Peygamber (S) den: «Andolsun ki insanlar Deccâl'den muhakkak dağlara kaçacaklardır» buyururken işitmişdir. Ummu Şerîk: Yâ Rasûlallah! O günde Arab kavmi nerede olacakdır? diye sordu. Rasûlullah: «Onlar pek azdırlar» buyurdu [71].

( ) .... : Buradaki râvî de yine İbn Cureyc'den bu isnâd ile rivâyet etmişdir.

١٢٦ — (٢٩٤٦) حدثني زهير بن حرب. حدثنا أحمد بن إسحق الحضرمي. حدثنا عبد العزيز (يعني ابن المختار). حدثنا أيوب عن حميد بن هلال، عن رهط، منهم أبو الدهماء وأبو قتادة. قالوا: كنا نمر على هشام بن عامر، نأتي عمران بن حصين. فقال ذات يوم: إنكم لتجاوزوني إلى رجال، ما كانوا بأحضر لرسول الله ﷺ مني. ولا أعلم بحديثه مني. سمعت رسول الله ﷺ يقول «ما بين خلق آدم إلى قيام الساعة خلق أكبر من الدجال».

126 — (2946) .... : İçlerinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu bir topluluk şöyle dediler: Bizler Hişâm ibn Âmir'in yanına uğrayarak Imrân ibn Husayn'a geliyorduk. Bir gün bize Hişâm ibn Âmir şöyle dedi: Sizler beni geçiyorsunuz da Rasûlullah'ın yanında benim kadar çok hâzır bulunmamış ve onun hadîsini benim kadar bilmeyen bir takım adamlara gidiyorsunuz. Ben Rasûlullah'dan işitdim şöyle buyuruyordu: «Âdem'in yaradılması ile kıyâmetin kopması arasında Deccâl'den daha büyük (fitneli) hiç bir mahlûk yokdur.»

---

71. Tıybî dedi ki: «Fe eyne»deki «fa» mahzûf şartın cezâsıdır. Ya'nî insanlar bu hale düşdükleri zaman Allah yolunda mucâhade edenler, Allâh'ın harîmini müdâfaa edenler, ehl ve yerlerinden Allah düşmanlarının savletine mâni' olmaya çalışanlar o gün neredendirler? diye sormuş oluyor. Peygamber de: «Onlar pek azdırlar» cevâbı ile onlar az oldukları için Allah düşmanlarını def' etmeye muktedir olamazlar demiş oluyor.

١٢٧ – (...) وحدثني محمد بن حاتم. حدثنا عبد الله بن جعفر الرقي. حدثنا عبيد الله بن عمرو عن أيوب، عن حميد بن هلال، عن ثلاثة رهط من قومه، فيهم أبو قتادة، قالوا: كنا نمر على هشام بن عامر، إلى عمران بن حصين. بمثل حديث عبد العزيز بن مختار. غير أنه قال «أمر أكبر من الدجال».

127 — ( ) .... : Buradaki râvî de: kendi kavmından aralarında Ebû Katâde'nin de bulunduğu üç kişilik bir topluluk: Biz Hişâm ibn Âmir'in yanına uğrayarak Imrân ibn Husayn'a gidiyor idik... dediklerini (126 rakamlı) Abdulazîz ibn Muhtâr hadîsi gibi rivâyet etmişdir.

١٢٨ – (٢٩٤٧) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد وابن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (يعنون ابن جعفر) عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «بادروا بالأعمال ستا: طلوع الشمس من مغربها، أو الدخان، أو الدجال، أو الدابة، أو خاصة أحدكم، أو أمر العامة».

128 — (2947) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Altı hâdiseden evvel iyi amelleri yapmaya sür'at ediniz: Güneşin batıdan doğması, Duhân hâdisesi, Deccâl, Dâbbe, herhangi birinize mahsûs olan fitne, bütün insanlara şâmil olacak fitne».

١٢٩ – (...) حدثنا أمية بن بسطام العيشي. حدثنا يزيد بن زريع. حدثنا شعبة عن قتادة، عن الحسن، عن زياد بن رياح، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، قال «بادروا بالأعمال ستا: الدجال، والدخان، ودابة الأرض، وطلوع الشمس من مغربها، وأمر العامة، وخويصة أحدكم».

(...) وحدثناه زهير بن حرب ومحمد بن المثنى. قالا: حدثنا عبد الصمد بن عبد الوارث. حدثنا همام عن قتادة، بهذا الإسناد، مثله.

129 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den: Peygamber (S): «Altı hâdiseden önce iyi amelleri yapmaya sür'at ediniz: Deccâl, dumân, Dâbbetu'l-ard (yer hayvanı), güneşin batdığı yerden doğması, umûma şâmil olan iş (ya'nî umûmî fitne), her birinize mahsûs olan fitnecik» buyurdu [72].

---

72. «Altı şeyden önce amellere sür'at eyleyin», ya'nî kıyâmetin kopmasına delâlet edici olan *altı hâdisenin* vukûu ve gelib çatması zamânından önce iyi amelleri yapmaya çabuk

( ) .... : Burada Hemmâm, Katâde'den bu isnâdla yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

(٢٦) باب فضل العبادة فى الهرج

١٣٠ – (٢٩٤٨) حدثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا حماد بن زيد عن معلى بن زياد ، عن معاوية بن قرة ، عن معقل بن يسار ؛ أن رسول الله ﷺ . ح وحدثناه قتيبة بن سعيد . حدثنا حماد عن المعلى بن زياد ، رده إلى معاوية بن قرة . رده إلى معقل بن يسار . رده إلى النبى ﷺ قال « العبادة فى الهرج ، كهجرة إلى » .

(..) وحدثنيه أبو كامل . حدثنا حماد ، بهذا الإسناد ، نحوه .

(26) HERC U MERC SIRASINDA İBÂDET ETMENİN FAZÎLETİ BÂBI

130 — (2948) .... Buradaki iki tarîkın râvîleri de Ma'kıl ibn Yesâr (R) dan, Rasûlullah (S) ın: «Herc u merc sırasında ibâdet etmek, benim yanıma hicret etmek gibidir» buyurduğunu rivâyet etdiler[73].

( ) Bize bunu Ebû Kâmil tahdîs etdi. Bize Hammâd bu isnâdla yukarıki hadîs tarzında tahdîs etdi.

(٢٧) باب قرب الساعة

١٣١ – (٢٩٤٩) حدثنا زهير بن حرب . حدثنا عبد الرحمن (يعنى ابن مهدى) . حدثنا شعبة عن على بن الأقمر ، عن أبى الأحوص ، عن عبد الله ، عن النبى ﷺ ، قال « لا تقوم الساعة إلا على شرار الناس » .

---

davranın. Çünkü bunların meydana gelmelerinden ve vâkı' olmalarından sonra amel kabûl olunmaz ve mu'teber olmaz demekdir.

Husûsî fitneden maksad, insanın yalnız şahsına âid olan fitnedir. Bununla şahsın ölümü de kasdedilmiş olabilir. «Âmme işi» ise, bütün millete, yahut bütün insanlığa şâmil olan fitnedir. Yahut da avâmın istibdâdı fitnesi, havâsdan değil de avâm tarafından olacak fitnedir ki bu, avâmın ve aşağı tabakaların iktidârı ele geçirib hakkı, adâleti ve medeniyetleri tahrîb etmek sûretiyle cemiyet nizâmını değiştiren fecî' ve çok acı inkılâbları remzetmiş olabilir. Yahut da bundan maksad büyük kıyâmetin kendisidir.

73. *Herc*, insanlar fitne, ihtilâl, harb ve kıtâl hengâmesine düşmek ma'nâsınadır. Lişânımızda da «nâs biribirine düşüb herc u merc oldu» ta'bîri vardır. İbnu'l-Esîr'in *en-Nihâye*'de beyânına göre asıl herc, bir nesnenin çok ve yaygın olmasına vaz olunmuşdur. Diğerlerinin beyânına göre de halt ve karışıklık ma'nâsına konulmuşdur (*Kamûs Ter.*).

Buradaki herceden maksad da fitne ve insanların biribirine düşüb işlerinin karış-

(27) KIYÂMETİN YAKLAŞMASI BÂBI

131 — (2949) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R), Peygamber (S) : «Kıyâmet ancak insanların şerlileri üzerine kopacakdır» buyurmuşdur.

١٣٢ — (٢٩٥٠) حدثنا سعيد بن منصور . حدثنا يعقوب بن عبد الرحمن وعبد العزيز بن أبي حازم عن أبي حازم ، عن سهل بن سعد ، قال : قال رسول الله ﷺ . ح وحدثنا قتيبة بن سعيد (واللفظ له) . حدثنا يعقوب عن أبي حازم ؛ أنه سمع سهلا يقول : سمعت النبي ﷺ يشير بإصبعه التي تلي الإبهام والوسطى ، وهو يقول « بعثت أنا والساعة هكذا » .

132 — (2950) .... : Sehl ibn Sa'd (R) dedi ki : Ben Peygamber (S) den işitdim, baş parmakdan sonra gelen şehâdet parmağı ve orta parmağı ile işâret ederek : «Kıyâmet günü ile ben şöyle ba's olundum» buyuruyordu.

١٣٣ — (٢٩٥١) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة قال : سمعت قتادة . حدثنا أنس بن مالك قال : قال رسول الله ﷺ « بعثت أنا والساعة كهاتين » .

قال شعبة : وسمعت قتادة يقول في قصصه : كفضل إحداهما على الأخرى . فلا أدري أذكره عن أنس ، أو قاله قتادة .

133 — (2951) .... : Enes ibn Mâlik (R), Rasûlullah (S) : «Kıyâmet günü ile ben işte şu iki parmak gibi ba's olundum» buyurdu dedi.

Râvî Şu'be dedi ki : Ben Katâde'den, kendi anlatmasında : O iki parmakdan birinin diğeri üzerindeki fazlalığı kadar, derken işitdim. Artık bunu Enes'den mi zikretdi, yahut bunu Katâde'den mi söyledi bilmiyorum.

١٣٤ — (...) وحدثنا يحيى بن حبيب الحارثي . حدثنا خالد (يعني ابن الحارث) . حدثنا شعبة قال : سمعت قتادة وأبا التياح يحدثان ؛ أنهما سمعا أنسا يحدث ؛ أن رسول الله ﷺ قال « بعثت أنا والساعة هكذا » وقرن شعبة بين إصبعيه . المسبحة والوسطى ، يحكيه .

---

masıdır. Böyle bir hengâmede ibâdetin çok faziletli olmasının sebebi ise, bu sırada insanların çoğunun ibâdetden gâfil olmaları, ona zaman ve fursat bulamamaları, ona ancak bazı kimselerin fursat bulabilmeleridir.

(...) وحدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ . حدثنا أبي . ح وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ . حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . قالا : حدثنا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ ، عَنْ أَنَسٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِهَذَا .

(.) وحدثناه مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . حدثنا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ حَمْزَةَ (يَعْنِي الضَّبِّيَّ) وَأَبِي التَّيَّاحِ عَنْ أَنَسٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمِثْلِ حَدِيثِهِمْ .

134 — ( ) .... : Şu'be tahdîs edib dedi ki : Ben Katâde ile Ebû Teyyâc'dan tahdîs ederlerken işitdim : Onların her ikisi de Enes (R) den tahdîs ederken işitmişlerdir ki Rasûlullah (S) : «Ben ve kıyâmet şunun gibi ba's olundum» buyurmuşdur. Şu'be, bunu hikâye ederken iki parmağı arasını ya'nî tesbîh edici parmağı ile orta parmağı arasını yaklaşdırmışdır.

( ) .... : Buradaki râvîler de Şu'be'den, o da Ebû't-Teyyâc'dan, o da Enes'den, o da Peygamber'den bu hadîs gibi rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Ebu't-Teyyâc'dan, o da Enes'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki râvîlerin hadîsleri gibi rivâyet etmişdir.

١٣٥ — (...) وحدثنا أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ . حدثنا مُعْتَمِرٌ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ مَعْبَدٍ ، عَنْ أَنَسٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ » قَالَ وَضَمَّ السَّبَّابَةَ وَالْوُسْطَى .

135 — ( ) .... : Enes (ibn Mâlik R); Rasûlullah (S) : «Ben ve kıyâmet, şu iki parmak gibi ba's olundum» buyurdu dahi de şehâdet parmağı ile orta parmağı biribirine bitişdirdi.

١٣٦ — (٢٩٥٢) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قالا : حدثنا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : كَانَ الْأَعْرَابُ إِذَا قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ سَأَلُوهُ عَنِ السَّاعَةِ : مَتَى السَّاعَةُ ؟ فَنَظَرَ إِلَى أَحْدَثِ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ فَقَالَ « إِنْ يَعِشْ هَذَا ، لَمْ يُدْرِكْهُ الْهَرَمُ ، قَامَتْ عَلَيْكُمْ سَاعَتُكُمْ » .

136 — (2952) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Bedevî Arablar Rasûlullah'ın yanına geldikleri zaman ondan : Kıyâmet ne zaman kopacak diye kıyâmeti sorarlardı. Rasûlullah da onlardan en genç olan bir insana bakar ve : «Eğer şu yaşarsa, ona ihtiyârlık erişmeden üzerinize kıyâmetiniz kopabilir» buyururdu [74].

74. «Eğer bu yaşarsa ona ihtiyârlık erişmez»; bir rivâyetde «eğer bu oğlan çocuğu yaşarsa ona ihtiyârlık erişmeden kıyâmet kopabilir»; bir rivâyetde «eğer bu ömürlü kılınırsa

١٣٧ – (٢٩٥٣) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا يونس بن محمد عن حماد بن سلمة ، عن ثابت ، عن أنس ؛ أن رجلا سأل رسول الله ﷺ : متى تقوم الساعة ؟ وعنده غلام من الأنصار ، يقال له محمد . فقال رسول الله ﷺ « إن يعش هذا الغلام ، فعسى أن لا يدركه الهرم ، حتى تقوم الساعة » .

137 — (2953) .... : Enes (ibn Mâlik R) den; bir adam, Rasûlullah'dan : Kıyâmet ne zaman kopar? diye sordu. Bu sırada onun yanında Ensârdan Muhammed adında bir çocuk bulunuyordu. Rasûlullah (S) : «Eğer bu oğlan yaşarsa ona pek ihtiyârlık devri erişmeden kıyâmetin (ya'nî sizin kıyametinizin) kopması muhtemildir» buyurdu.

١٣٨ – (..) وحدثني حجاج بن الشاعر . حدثنا سليمان بن حرب . حدثنا حماد (يعني ابن زيد) . حدثنا معبد بن هلال العنزي عن أنس بن مالك ؛ أن رجلا سأل النبي ﷺ قال : متى تقوم الساعة ؟ قال فسكت رسول الله ﷺ هنيهة . ثم نظر إلى غلام بين يديه من أزد شنوءة . فقال « إن عمر هذا ، لم يدركه الهرم حتى تقوم الساعة » .

قال : قال أنس : ذاك الغلام من أترابي يومئذ .

138 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) den (şöyle demişdir) : Bir kimse Peygamber'e : Kıyâmet ne zaman kopar? diye sordu. Bu suâl üzerine Rasûlullah (S) kısa bir müddet sükût etdi. Sonra Ezdu Şenûe kabîlesinden olub da önünde durmakda bulunan bir oğlan çocuğuna bakdı ve : «Eğer şu oğlana uzun ömür verilirse kendisine çökkünlük devri erişmeden (size âid olan) kıyâmet kopabilir» buyurdu.

Râvî : Enes : Bu oğlan o gün benim akranlarımdandı dedi demişdir.

١٣٩ – (...) حدثنا هرون بن عبد الله . حدثنا عفان بن مسلم . حدثنا همام . حدثنا قتادة ، عن أنس ، قال : مر غلام للمغيرة بن شعبة ، وكان من أقراني . فقال النبي ﷺ « إن يؤخر هذا ، فلن يدركه الهرم ، حتى تقوم الساعة » .

139 — ( ) .... : Enes (ibn Mâlik R) dedi ki : Muğîretu'bnu Şu'be'nin benim akranımdan olan bir oğlu yanımıza geldi. Peygamber

---

kendisine ihtiyârlık erişmeden kıyâmet kopabilir»; bir rivâyetde de «eğer bu te'hîr olunursa...» şeklindedir. Kadî Iyâd dedi ki : Bu rivâyetlerin hepsi de birinci rivâyetdeki ifâdenin ma'nâsına hamledilmişlerdir. Kıyâmetiniz ta'bîrinden maksad, ölümünüz demekdir. Bunun da ma'nâsı, bu nesil ölür yahut bu muhâtablar ölür demekdir (Nevevî).

(S) : «Eğer şu oğlanın eceli geri bırakılırsa kendisine çökkün ihtiyârlık devri erişmeden (size âid olan) kıyâmet kopabilir» buyurdu.

١٤٠ — (٢٩٥٤) حدثني زهير بن حرب. حدثنا سفيان بن عيينة عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة، يبلغ به النبي ﷺ قال «تقوم الساعة والرجل يحلب اللقحة، فما يصل الإناء إلى فيه حتى تقوم. والرجلان يتبايعان الثوب، فما يتبايعانه حتى تقوم. والرجل يلط في حوضه، فما يصدر حتى تقوم».

140 — (2954) .... : Ebû Hureyre (R) hadîsi Peygamber'e isnâd ederek rivâyet etdi ki : Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Kişi sağmal devesini sağarken sağılan süt, süt kabının ağzına ulaşmadan kıyâmet kopar. İki kimse elbise alış verişi yaparlarken alış verişi henüz bitirmemiş vaziyetdeler iken kıyâmet kopar. Kişi kendi su havuzunu düzeltirken henüz oradan çıkmadan kıyâmet kopar».

(٢٨) باب ما بين النفختين

١٤١ — (٢٩٥٥) حدثنا أبو كريب، محمد بن العلاء. حدثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «ما بين النفختين أربعون» قالوا: يا أبا هريرة! أربعون يوما؟ قال: أبيت. قالوا: أربعون شهرا؟ قال: أبيت. قالوا: أربعون سنة؟ قال: أبيت. «ثم ينزل الله من السماء ماء فينبتون كما ينبت البقل». قال «وليس من الإنسان شيء إلا يبلى. إلا عظما واحدا وهو عجب الذنب. ومنه يركب الخلق يوم القيامة».

(28) — SÛRA — İKİ ÜFÜRME ARASINDA OLACAK ŞEYLER BÂBI [75]

75. *«Sûre üfürüleceği günde — ki Allâh'ın diledikleri müstesnâ olmak üzere — artık göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi dehşetle korkmuşdur. Her biri hor ve hakîr ona gelmişlerdir»* (en-Neml: 87).

«Ve sûr üflenmişdir de göklerde kim var yerde kim varsa çarpılıb yıkılmışdır. Ancak Allâh'ın dilediği müstesnâ. Sonra ona bir daha üflenmişdir. Bu kerre de hep onlar kalkmışlar bakıyorlardır» (ez-Zumer : 68).

«Sûra üfürülmüşdür. Artık bakarsın ki onlar kabirlerinden (kalkıb) *Rablarına doğru koşub gidiyorlardır»* (Yâ Sîn : 51).

Sûr, büyük boru gibi bir şeydir ki üç defa üfürülecekdir. Birincisi korkutma, ikincisi, çarpıp öldürme, üçüncüsü de kalkma üfürmesidir. Buna me'mûr olan melek İsrâfîl'dir. Neml sûresinin 87 nci âyeti birinci üfürmeye delâlet etmektedir ki göklerde ve yerde kim varsa Allah'ın dilediği zevâtdan mâadâsı hep dehşetinden sarsılacakdır.

141 — (2955) .... : Ebû Hureyre (R) : Rasûlullah (S) : «İki nefha arasında kırk vardır» buyurdu dedi. Ebû Hureyre'nin arkadaşları : Yâ Ebâ Hureyre! Bu kırk gün mü? diye sordular. Ebû Hureyre der ki : Ben cevâb vermekden çekindim. Onlar : Bu, kırk ay mıdır? diye sordular. Ben cevâb vermekden çekindim. Onlar : Bu, kırk sene mi? diye sordular. Ben (buna da) cevâb vermekden çekindim. Rasûlullah : «Sonra Allah semâdan bir su indirir de onlar yeşil sebzenin bitmesi gibi (yerden) biterler» buyurdu. Kezâ Rasûlullah : «Bir tek kemik müstesnâ, insan vucûdunda bulunan her şey muhakkak çürüyecekdir. O çürümiyecek olan ise kuyruk sokumundaki bir kemik parçasıdır. Kıyâmet gününde tekrar yaratma o kemik parçasından terkîb edilecekdir».

١٤٢ — (...) وحدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ (يَعْنِي الْحِزَامِيَّ) عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « كُلُّ ابْنِ آدَمَ يَأْكُلُهُ التُّرَابُ إِلَّا عَجْبَ الذَّنَبِ . مِنْهُ خُلِقَ وَفِيهِ يُرَكَّبُ » .

142 — ( ) ....: Buradaki râvî de Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) ın : «Âdem oğlunun her cüz'ünü toprak yiyecekdir, ancak kuyruk sokumundaki küçük kemik müstesnâ. İşte insan tekrar ondan yaratılır ve onda terkîb olunur» buyurduğunu rivâyet etmişdir.

١٤٣ — (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ ، قَالَ : هٰذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا : وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ فِي الإِنْسَانِ عَظْمًا لَا تَأْكُلُهُ الأَرْضُ أَبَدًا . فِيهِ يُرَكَّبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » قَالُوا : أَيُّ عَظْمٍ هُوَ ؟ يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ « عَجْبُ الذَّنَبِ » .

143 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs etdikleridir dedi ve bir çok hadîsler zikretdi. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) : «İnsan vucûdunda öyle bir kemik vardır ki Arz onu ebediyyen yemiyecekdir. İnsan kıyâmet gününde onda yoğrulur» buyurdu. Sahâbîler : Yâ Rasûlallah! O hangi kemikdir? diye sordular. «Kuyruk sokumu kemiğidir» buyurdu.

Zumer: 68 inci âyetinde iki üfürme beyân olunuyor. Bunlardan birincisi yıkan üfürmedir. İkincisi kaldıran üfürmedir. Kıyâmet kelimesi bu ikincideki kıyâm ma'nâsından olmakla beraber birinciyi de mebdei olmak üzere mütazammındır. Onun için kıyâmetin kopması en büyük kıyâmı ifâde eder.

Bu Zümer âyetinin ikinci kısmındaki diğer üfürme ile Yâsîn sûresinin 1 inci âyeti mûcebince üçüncü üfürmede insanlar kabirlerinden kalkıb mahşere koşacaklardır.

Hadîsdeki ACBU ZENEB, kuyruk sokumundaki kemiğin başı ve en küçük bir cüz'üdür. İbnu Ebi'd-Dünyâ'nın Ebû Said Hudrî'den rivâyetine göre Peygamber'den : Bu nedir? diye sormuş : «Hardal dânesi kadar bir parçadır» buyurmuşdur.

بسم الله الرحمن الرحيم

٥٣ - كتاب الزهد والرقائق

١ — (٢٩٥٦) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد العزيز (يعني الدراوردي) عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر».

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

53 — KİTÂBU'Z-ZÜHD VE'R-REKÂIK

(Zâhidlik ve kalb incelikleri meydana getiren hadîsler kitâbı)

1 — (2956) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki: Rasûlullah (S): «Dünyâ mu'minin habsanesi, kâfirin ise cennetidir» buyurdu [1].

٢ — (٢٩٥٧) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب: حدثنا سليمان (يعني ابن بلال) عن جعفر، عن أبيه، عن جابر بن عبد الله؛ أن رسول الله ﷺ مر بالسوق، داخلا من بعض العالية، والناس كنفته. فمر بجدي أسك ميت. فتناوله فأخذ بأذنه. ثم قال «أيكم يحب أن هذا له بدرهم؟» فقالوا: ما نحب أنه لنا بشيء. وما نصنع به؟ قال «أتحبون أنه لكم؟» قالوا: والله! لو كان حيا، كان عيبا فيه، لأنه أسك. فكيف وهو ميت؟ فقال «فوالله! للدنيا أهون على الله، من هذا عليكم».

---

1. Bunun ma'nâsı: Her mu'min dünyâda, harâm kılınmış şehvetlerden ve mekrûhlardan habsedilmiş ve men' olunmuşdur. Meşakkatli tâatlarla da mükellefdir. Öldüğü zaman bunlardan kurtulub istirahât edecek ve Allah'ın, kendisi için hazırlamış olduğu devamlı ni'metlere ve noksansız, kedersiz, hâlis istirâhatlara inkılab edecekdir.

Kâfire gelince, onun için yalnız dünyâda azlığı ve bir çok eksikliklerle bulandırılmış olarak hâsıl olan geçici ni'metler vardır. Öldüğü zaman devamlı azâba ve ebedî şakâvete döner (Nevevî).

(...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَرْعَرَةَ السَّامِيُّ. قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ (يَعْنِيَانِ الثَّقَفِيَّ) عَنْ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. بِمِثْلِهِ. غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ الثَّقَفِيِّ: فَلَوْ كَانَ حَيًّا كَانَ هَٰذَا السَّكَكُ بِهِ عَيْبًا.

2 — (2957) .... : Câbir ibn Abdillâh (R) dan (şöyle demişdir): Rasûlullah (S) Medîne'nin yüksek tarafındaki Âliye denilen köylerin birinden gelerek çarşıya uğradı, insanlar da onun etrafında bulunuyorlardı. Derken kulakları, küçük, basık ve başına yapışık ya'nî çomar olan ölmüş bir keçi oğlağının yanına geldi. Rasûlullah ona uzanıb kulağından tutdu ve sonra: «Hanginiz bir dirhem mukabilinde bu ölmüş oğlağın kendisinin olmasını arzu eder?» diye sordu. Sahâbîler:

— Biz onun hiç bir şey mukabilinde bizim olmasını arzu etmeyiz. Biz onu ne yaparız ki? dediler. Rasûlullah bu sefer:

— Bu ölmüş oğlağın sizin olmasını arzu eder misiniz? diye sordu. Sahâbîler:

— Vallâhi şâyet diri olsaydı bile (onu arzu etmezdik), onda bir ayb vardır. Çünkü kulağı küçük, basık ve başına yapışıkdır. Ölmüş iken onu nasıl arzu ederiz? dediler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— Allâh'a yemîn ediyorum ki Allah nazarında şu dünyâ, bu ölü oğlağın sizin nazarınızdaki durumundan daha kıymetsizdir buyurdu [2].

---

2. Dünyâ hayâtı ile âhiret hayâtının mukâyesesini yapan bazı âyet meâlleri:

«Kadınlara, oğullara yığın yığın birikdirilmiş altun ve gümüşe, salma güzel atlara, hayvanlara, ekinlere olan ihtirâskârane sevgi, insanlar için bezenib süslenmişdir. Bunlar, dünyâ hayatının geçici birer fâidesidir. Allâh (a gelince) *nihâyet dönüb varılacak yerin bütün güzelliği onun nezdindedir»* (Âlu Imrân: 14).

«...Bu dünyâ hayatı aldanma metâından başka bir şey değildir» (Âlu Imrân: 185).

«...De ki: Dünyânın fâidesi pek azdır. Âhiret ise sakınanlar için elbet daha hayırlıdır. Siz hurma çekirdeğinin ince ipliği kadar bile haksızlığa uğratılmıyacaksınız» (en-Nisâ: 77).

«Dünyâ hayatı bir oyundan, bir oyalanmadan başka bir şey değildir. Âhiret yurdu ise sakınacaklar için elbet daha hayırlıdır. Hâlâ aklınız başınıza gelmiyecek mi?» (el-En'âm: 32).

«Ey iymân edenler, ne oldunuz ki, size: Allah yolunda elbirlik gazâya çıkın denildiği zaman yere ağırlaştınız? Âhiretden (vazgeçib yalnız) *dünyâ hayâtına mı râzıy oldunuz? Fakat* bu *dünyâ hayatının fâidesi âhiretin yanında pek azdır»* (et-Tevbe: 38).

«Dünyâ yaşayışının hâli gökden indirdiğimiz bir su gibidir ki, onunla yer yüzünün — gerek insanların, gerek davarların yiyeceği — nebâtı karışmışdır. Yer, tam ziynet ve ihtişâmını takınıb süslendiği, sâhibleri de ona her halde kaadir olduklarını sandıkları bir sırada geceleyin veya gündüzün ona emrimiz gelivermişdir ki sanki dün de yerinde yokmuş gibi onu tâ kökünden koparılıb biçilmiş bir hâle getirmişizdir. İşte biz iyi düşünecek bir kavm için âyetleri böyle açıklarız» (Yûnus: 24).

«Allah kimi dilerse onun rızkını genişletir daraltır. Onlar dünyâ hayatı ile böbürlendiler. Halbuki dünyâ hayâtı âhiret yanında (geçici ve değersiz) *bir metâ'dan başka bir şey değildir»* (er-Ra'd: 26).

«Onlara dünyâ hayatının misâlini de îrâd et. O gökden indirdiğimiz bir sudur ki

( ) .... : Buradaki râvîler de Câbir'den, o da Peygamber'den yukarıki hadîs gibi rivâyet etdiler. Ancak bu râvîlerden Abdulvehhâb Sakafî'nin hadîsinde : Bu keçi oğlağı diri olsaydı bile ondaki bu kulak küçüklüğü, basıklığı ve başına yapışıklığı[3] bir aybdı demişdir.

٣ – (٢٩٥٨) حدثنا هداب بن خالد. حدثنا همام. حدثنا قتادة عن مطرف، عن أبيه، قال: أتيت النبي ﷺ وهو يقرأ: ألهاكم التكاثر. قال «يقول ابن آدم: مالي. مالي (قال) وهل لك، يا ابن آدم! من مالك إلا ما أكلت فأفنيت، أو لبست فأبليت، أو تصدقت فأمضيت؟».

(..) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. وقالا جميعا: حدثنا ابن أبي عدي عن سعيد. ح وحدثنا ابن المثنى. حدثنا معاذ بن هشام. حدثنا أبي. كلهم عن قتادة، عن مطرف، عن أبيه، قال: انتهيت إلى النبي ﷺ. فذكر بمثل حديث همام.

3 — (2958) .... : Bize Katâde, Mutarrıf'dan tahdîs etti. Babası şöyle demişdir : Ben Peygamber'in yanına geldim. O, ELHÂKUMU'T-TEKÂSURU sûresini okumakda idi. Rasûlullah (S) : «Âdem oğlu, malım, malım! diyor. Halbuki ey Âdem oğlu! Senin için malından yeyib ifnâ etdiğin, yahut geyib eskitdiğin yahut da sadaka verib infâz ve itmâm eylediğinden başka neyin var ki?» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de Katâde'den, o da Mutarrıf'dan, o da babasından rivâyet etdiler. Babası : Ben Peygamber'in yanına ulaşdım deyib, bundan evvelki Hemmâm hadîsi gibi zikretmişdir.

٤ – (٢٩٥٩) حدثني سويد بن سعيد. حدثني حفص بن ميسرة عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «يقول العبد: مالي. مالي. إنما له من ماله ثلاث: ما أكل فأفنى. أو لبس فأبلى. أو أعطى فاقتنى. وما سوى ذلك فهو ذاهب، وتاركه للناس».

---

bununla yeryüzünün nebâtı biribirine karışmış, en nihâyet (o nebât) *kuru bir çöp kırıntısı hâline gelib rüzgârlar onu savuruvermişdir. Allah her şeyin üstünde bir kudret sâhibidir.*» (el-Kehf: 45).

«*Bu dünyâ hayâtı bir eğlenceden, bir oyundan başka bir şey değildir. Âhiret yurdu, şüphe yok ki o* (asıl) *hayâtın tâ kendisidir,* (bunu) *bilmiş olsalardı*» (el-Ankebût: 64).

«*Ey kavmim! Bu dünyâ hayâtı ancak fânî bir eğlencedir. Âhiret ise, o, asıl durulacak yurdun tâ kendisidir*» (el-Mu'min: 39).

«*Dünyâ hayâtı ancak bir oyun ve bir eğlencedir. Eğer iymân eder, sakınırsanız, mükâfatlarınızı verir. O, sizden mallarınızı da istemez*» (Muhammed: 36).

3. *Sekek* : Sağırlığa denir ve kulakları küçük, basık ve başa yapışık olmak ma'nâsınadır ki Türkcede Çomar ta'bir olunur. *Esek*, bundan sıfatdır, kulakları sağır veya çomar olan hayvan ve insanda kullanılır.

(..) وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَقَ. أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ. أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ.

4 — (2959) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Kul : Malım, malım! der. Onun için malından ancak şu üç sınıf şey vardır : Yeyib ifnâ ettiği, yahut geyib eskitdiği, yahut da verib de âhiret için birikdirdiği. Bunların dışında kalan malı ise gidicidir, kendisi onu (diğer) insanlar için bırakacakdır».

( ) .... : Burada da Alâ ibn Abdirrahmân bu isnâd ile yukarıki hadîs gibi haber vermişdir.

٥ — (٢٩٦٠) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. كِلَاهُمَا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ. قَالَ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ. قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «يَتْبَعُ الْمَيِّتَ ثَلَاثَةٌ. فَيَرْجِعُ اثْنَانِ وَيَبْقَى وَاحِدٌ. يَتْبَعُهُ أَهْلُهُ وَمَالُهُ وَعَمَلُهُ. فَيَرْجِعُ أَهْلُهُ، وَمَالُهُ. وَيَبْقَى عَمَلُهُ».

5 — (2960) .... : Abdullah ibn Ebî Bekr dedi ki : Ben Enes ibn Mâlik (R) den işitdim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Ölüyü üç şey ta'kîb edib kabre kadar gider de ikisi tekrar geri döner, biri orada onunla beraber kalır : Ölüyü âilesi, malı ve ameli ta'kîb eder. Netîcede âilesi ve malı geriye döner de kendisi ile beraber sâdece ameli kalır».

٦ — (٢٩٦١) حدثني حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (يَعْنِي ابْنَ حَرْمَلَةَ بْنِ عِمْرَانَ التُّجِيبِيَّ). أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ؛ أَنَّ الْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ أَخْبَرَهُ؛ أَنَّ

عَمْرَو بْنَ عَوْفٍ ، وَهُوَ حَلِيفُ بَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤَيٍّ ، وَكَانَ شَهِدَ بَدْرًا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ بَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ إِلَى الْبَحْرَيْنِ . يَأْتِي بِجِزْيَتِهَا . وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ هُوَ صَالَحَ أَهْلَ الْبَحْرَيْنِ . وَأَمَّرَ عَلَيْهِمُ الْعَلَاءَ بْنَ الْحَضْرَمِيِّ . فَقَدِمَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِمَالٍ مِنَ الْبَحْرَيْنِ . فَسَمِعَتِ الْأَنْصَارُ بِقُدُومِ أَبِي عُبَيْدَةَ . فَوَافَوْا صَلَاةَ الْفَجْرِ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ انْصَرَفَ . فَتَعَرَّضُوا لَهُ . فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حِينَ رَآهُمْ . ثُمَّ قَالَ « أَظُنُّكُمْ سَمِعْتُمْ أَنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ قَدِمَ بِشَيْءٍ مِنَ الْبَحْرَيْنِ ؟ » فَقَالُوا : أَجَلْ . يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ « فَأَبْشِرُوا وَأَمِّلُوا مَا يَسُرُّكُمْ . فَوَاللهِ ! مَا الْفَقْرَ أَخْشَى عَلَيْكُمْ . وَلَكِنِّي أَخْشَى عَلَيْكُمْ أَنْ تُبْسَطَ الدُّنْيَا عَلَيْكُمْ كَمَا بُسِطَتْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ . فَتَنَافَسُوهَا كَمَا تَنَافَسُوهَا . وَتُهْلِكَكُمْ كَمَا أَهْلَكَتْهُمْ » .

(...) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . جَمِيعًا عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ . حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الدَّارِمِيُّ . أَخْبَرَنَا أَبُو الْيَمَانِ . أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ . كِلَاهُمَا عَنِ الزُّهْرِيِّ . بِإِسْنَادِ يُونُسَ وَمِثْلِ حَدِيثِهِ . غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ صَالِحٍ « وَتُلْهِيَكُمْ كَمَا أَلْهَتْهُمْ » .

6 — (2961) .... : Âmir ibn Lueyy oğullarının yemînli dostu olan ve Bedr'de Rasûlullah'ın maiyyetinde hâzır bulunan, Amr İbn Avf şöyle haber verdi. Rasûlullah (S) harb etmeksizin Bahreyn ahâlîsı ile bir sulh akdetmiş (ve Bahreynliler muayyen mikdârda cizye vermeyi kabûl etmişler) di. Rasûlullah bunlar üzerine Alâ ibn Hadramiy'i emîr ta'yîn etmişti. Tahsîl olunan cizye mallarını getirmek üzere de bilâhare Rasûlullah Ebû Ubeydete'bnu'l-Cerrâh'ı Bahreyn'e gönderdi. Ebû Ubeyde cizye mallarını alarak Bahreyn'den Medîne'ye geldiğinde Ensâr onun gelişini işittiler ki onların gelişleri, sahâbîlerin Rasûlullah ile sabah namazı kıldıkları bir zamana tesâdüf etmişdi. Rasûlullah sabah namazını kılıb ayrılınca sahâbîler hemen Ebû Ubeyde'ye karşı çıkdılar. Rasûlullah sahâbîlerini bu halde görünce gülümsedi de sonra onlara :

— Öyle sanıyorum ki sizler, Ebû Ubeyde'nin Bahreyn'den bir hayli dünyâlık getirdiğini işitdiniz buyurdu. Sahâbîler :

— Evet yâ Rasûlallah! diye tasdîk etdiler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— Şâd olunuz ve sizi sevindirecek ni'metleri (bundan böyle her zaman) umunuz!... Allâh'a yemîn ediyorum ki, bundan sonra size fakîrlik

ve ihtiyâc geleceğinden hiç korkmam. Fakat sizin için korkduğum bir şey varsa o da sizden önce gelib geçen ummetlerin önüne dünyâ ni'metlerinin yayıldığı gibi sizin önünüze de yayılarak, onların biribirlerine hased ettikleri ve nefsâniyet güddükleri gibi sizin de biribirinize düşmeniz ve bu hâlin de onları helâk ettiği gibi sizleri de helâk etmesidir» buyurdu. (ve onların şahsında bütün ummetini dünyâ malı husûsunda dikkatlı ve uyanık olmaya da'vet etdi).

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Zuhrî'den, Yûnus'un (6 rakamlı) isnâdı ve hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir. Ancak bunlardan Sâlih'in hadîsinde «dünyâ ni'metlerinin onları (âhiret sevâbından) alıkoyduğu gibi sizleri de meşgûl edib alıkoymasından (endîşe ederim)» demişdir.

٧ — (٢٩٦٢) حدثنا عَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ الْعَامِرِيُّ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ؛ أَنَّ بَكْرَ بْنَ سَوَادَةَ حَدَّثَهُ ؛ أَنَّ يَزِيدَ بْنَ رَبَاحٍ (هُوَ أَبُو فِرَاسٍ ، مَوْلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ) حَدَّثَهُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ « إِذَا فُتِحَتْ عَلَيْكُمْ فَارِسُ وَالرُّومُ ، أَيُّ قَوْمٍ أَنْتُمْ ؟ » قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ عَوْفٍ : نَقُولُ كَمَا أَمَرَنَا اللهُ . قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَوْ غَيْرَ ذَٰلِكَ . تَتَنَافَسُونَ . ثُمَّ تَتَحَاسَدُونَ . ثُمَّ تَتَدَابَرُونَ . ثُمَّ تَتَبَاغَضُونَ . أَوْ نَحْوَ ذَٰلِكَ . ثُمَّ تَنْطَلِقُونَ فِي مَسَاكِينِ الْمُهَاجِرِينَ ، فَتَجْعَلُونَ بَعْضَهُمْ عَلَىٰ رِقَابِ بَعْضٍ » .

7 — (2962) .... : Abdullah ibn Amr ibn Âs (R) dan : Rasûlullah (S) : «Sizlere Fars diyârı ve Rûm diyârı açılıb feth olunduğu zaman acaba sizler nasıl bir kavm olacaksınız?» buyurdu. Abdurrahmân ibn Avf : Allâh'ın bizlere emretmiş olduğu gibi söyleriz dedi [4]. Rasûlullah : «Hâliniz bundan başka da olacak mı — yahut : Bundan başkasını da yapacak mısınız? — biribirinizle nefsâniyet yarışına düşersiniz, sonra hasedleşirsiniz. Sonra biribirinize arka dönüb ayrılırsınız. Sonra biribirlerinizle buğzlaşıb kîn tutarsınız. Yahut buna benzer bir hale düşersiniz. Sonra da Muhâcir'lerin miskînlerine, zaîflerine gidersiniz de onların ba'zısını diğer ba'zısının boyunları üzerine kumandanlar yaparsınız».

٨ — (٢٩٦٣) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَىٰ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ (قَالَ قُتَيْبَةُ : حَدَّثَنَا. وَقَالَ يَحْيَىٰ: أَخْبَرَنَا) الْمُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْحِزَامِيُّ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا نَظَرَ أَحَدُكُمْ إِلَىٰ مَنْ فُضِّلَ عَلَيْهِ فِي الْمَالِ وَالْخَلْقِ ، فَلْيَنْظُرْ إِلَىٰ مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْهُ مِمَّنْ فُضِّلَ عَلَيْهِ » .

4. Ya'nî Allâh'a hamd eder, şükr eder ve ondan fazlını artırmasını isteriz dedi.

(...) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. حدثنا معمر عن همام بن منبه، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. بمثل حديث أبي الزناد. سواء.

8 — (2963) .... : Ebû Hureyre (R) den : Rasûlullah (S) : «Sizden biriniz mal ve halk (evlâd, ahvâd) husûslarında kendisinden üstün kılınmış olan kimselere baktığında (üzülmesin) hemen kendisinden ve kendisine üstün kılınmış kimselerden daha aşağı halli olan kimselere baksın» buyurmuşdur.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere musâvî olarak (8 rakamlı) Ebû'z-Zniâd hadîsinin benzerini rivâyet etmişdir.

٩ — (...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا جرير. ح وحدثنا أبو كريب. حدثنا أبو معاوية. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة (واللفظ له). حدثنا أبو معاوية ووكيع عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «انظروا إلى من أسفل منكم. ولا تنظروا إلى من هو فوقكم. فهو أجدر أن لا تزدروا نعمة الله».

قال أبو معاوية «عليكم».

9 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sizler, kendinizden daha aşağı halli olan kimselere bakınız da sizin fevkinizde olan kimselere bakmayınız. Çünkü böyle hareket etmeniz, Allâh'ın sizin üzerinizdeki ni'metini hakîr görmemenize daha haklı (ya'nî daha yardımcı) dır».

Râvî Ebû Muâviye : «Sizin üzerinizdeki (ni'metini)» demişdir.

١٠ — (٢٩٦٤) حدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا همام. حدثنا إسحق بن عبد الله بن أبي طلحة. حدثني عبد الرحمن بن أبي عمرة؛ أن أبا هريرة حدثه؛ أنه سمع النبي ﷺ يقول «إن ثلاثة في بني إسرائيل. أبرص وأقرع وأعمى. فأراد الله أن يبتليهم. فبعث إليهم ملكا. فأتى

الأبرص فقال: أي شيء أحب إليك؟ قال: لون حسن وجلد حسن ويذهب عني الذي قد قذرني الناس. قال فمسحه فذهب عنه قذره. وأعطي لونا حسنا وجلدا حسنا. قال: فأي المال أحب إليك؟ قال: الإبل (أو قال البقر. شك إسحاق) - إلا أن الأبرص أو الأقرع قال أحدهما: الإبل وقال الآخر: البقر - قال فأعطي ناقة عشراء. فقال: بارك الله لك فيها. قال فأتى الأقرع فقال: أي شيء أحب إليك؟ قال: شعر حسن ويذهب عني هذا الذي قذرني الناس. قال فمسحه فذهب عنه. وأعطي شعرا حسنا. قال: فأي المال أحب إليك؟ قال: البقر. فأعطي بقرة حاملا. فقال: بارك الله لك فيها. قال فأتى الأعمى فقال: أي شيء أحب إليك؟ قال: أن يرد الله إلي بصري فأبصر به الناس. قال فمسحه فرد الله إليه بصره. قال: فأي المال أحب إليك؟ قال: الغنم. فأعطي شاة والدا. فأنتج هذان وولد هذا. قال: فكان لهذا واد من الإبل. ولهذا واد من البقر. ولهذا واد من الغنم.

قال ثم إنه أتى الأبرص في صورته وهيئته فقال: رجل مسكين. قد انقطعت بي الحبال في سفري. فلا بلاغ لي اليوم إلا بالله ثم بك. أسألك، بالذي أعطاك اللون الحسن والجلد الحسن والمال، بعيرا أتبلغ عليه في سفري. فقال: الحقوق كثيرة. فقال له: كأني أعرفك. ألم تكن أبرص يقذرك الناس؟ فقيرا فأعطاك الله؟ فقال: إنما ورثت هذا المال كابرا عن كابر. فقال: إن كنت كاذبا، فصيرك الله إلى ما كنت

قال وأتى الأقرع في صورته فقال له مثل ما قال لهذا. ورد عليه مثل ما رد على هذا. فقال: إن كنت كاذبا فصيرك الله إلى ما كنت.

قال وأتى الأعمى في صورته وهيئته فقال: رجل مسكين وابن سبيل. انقطعت بي الحبال في سفري. فلا بلاغ لي اليوم إلا بالله ثم بك. أسألك، بالذي رد عليك بصرك، شاة أتبلغ بها في سفري. فقال: قد كنت أعمى فرد الله إلي بصري. فخذ ما شئت. ودع ما شئت. فوالله! لا أجهدك اليوم شيئا أخذته لله. فقال: أمسك مالك. فإنما ابتليتم. فقد رضي عنك وسخط على صاحبيك.

— 10 — (2964) .... : Ebû Hureyre (R) tahdis etdi ki, kendisi Peygamber (S) den şöyle buyururken işitmişdir: «İsrâîl oğullarında abraş,

kel ve kör olmak üzere üç kişi vardı. Allah bunları imtihân etmek istedi de onlara bir melek gönderdi. Melek abraşa geldi ve:

— Hangi şey sana daha sevimlidir? dedi. Abraş:[5]

— Güzel bir renk, güzel bir ten ve insanların benden tiksinmekde oldukları baraş hastalığının benden gitmesi dedi. Melek abraşın vucûdunu sıvadı ve hemen ondan bu çirkinliği gitdi ve ona güzel bir sîmâ, güzel bir ten verildi. Bundan sonra melek ona:

— Malın hangisi sana en sevimlidir? diye sordu. Abraşlıkdan kurtulan kişi:

— Deve dedi. (Yahut da: Sığır dedi. Hadîsin râvîsi Ishâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha, Abraşla kel en birisinin deve, öbürüsünün sığır istediğini kestiremediğinden terdîd ile ikili rivâyet etmişdir). Şu kadar ki abraş, yahut kel, bunlardan biri: Deve dedi. Diğeri de: Sığır dedi. Deve isteyene on aylık gebe bir dişi deve verildi de bunun üzerine melek ona:

— Allah sana bu devede bereket ihsân eylesin! diye duâ etti.

Sonra melek başı kel kişinin yanına vardı. Ona da:

— Hangi şey sana en sevimlidir (ya'nî sen en çok neyi seversin)? diye sordu. O da:

— Güzel bir saç ve insanların tiksindiği kelliğin benden gitmesi dedi. Müteâkiben melek onun başını sıvazladı da ondan kellik gitdi ve ona güzel bir saç verildi. Melek ona da:

— Hangi mal sana daha sevimlidir (ya'nî en çok hangi malı seversin)? diye sordu. O da:

— Sığır dedi. Ona da gebe bir sığır verildi. Ve melek ona:

— Allah bu sığırda sana bereket ihsân eylesin! diye duâ etti.

Melek sonra körün yanına geldi ve ona da:

— Hangi şey sana daha sevimlidir? diye sordu. O da Allah'ın gözümü bana iâde etmesi ve benim de onunla insanları görmekliğimdir dedi. Melek onun gözünü sıvadı da Allah ona gözünü iâde buyurdu. Melek köre:

— Hangi mal sana en sevgilidir? diye sordu. O da:

— Koyun dedi ve kendisine kuzulu bir koyun verildi.

Bir müddet sonra deve ve sığır sâhiblerinin devesi ve sığırı yavruladı. Koyun sâhibinin de koyunu kuzuladı. Bu sûretle deve isteyen kişinin bir vâdî dolusu devesi; sığır dileyen kimsenin de bir vâdî dolusu sığırı oldu. Koyun isteyen körün de bir vâdî dolusu koyunu oldu.

Sonra günün birinde o melek bu üç kişi ile ilk görüşdüğü sûret ve hey'etinde abraş kişiye geldi de ona:

— Ben fakîr bir kişiyim. Yolculuğumdaki maîşetim ve memleketime

---

5. *Baraş*, bir illet adıdır ki insanın mîzâcının bozulmasından ötürü bedenin zâhirinde yer yer beyazlık meydana gelir. Türkcede abraşlık illeti ta'bir olunur. Abraş da bundan sıfatdır. Baraş illetine uğramış kimseye denir ki *abraş* ta'bir olunur (*Kamûs Ter.*).

ulaştırıcı sebebler benden kesilmişdir. Bugünkü günde benim için murâdıma nâil olabilmek evvelâ Allâh'ın inâyetiyledir, sonra senin. Şimdi ben, sana güzel bir renk, güzel bir vucûd ve bir çok mal veren Allah rızâsı için senden bir deve isterim ki bu seferimde onun üzerinde murâdıma ve vatanıma erişebileyim! dedi. Bu istek üzerine o eski abraş ona :

— İyi amma haklar (ya'nî hak sâhibleri ve ihtiyâclar) çokdur (her gelene bir deve vermek olmaz) dedi. Melek ona :

— Öyle sanıyorum ki ben seni tanıyacağım. Sen halkın iğrendiği abraş kimse değil misin? Sen bir fakîr idin de bu malı sana Allah vermiş değil miydi? dedi. Eski abraş meleğe :

— Ben bu mala ancak atadan ataya intikâl ederek vâris olmuşumdur dedi. Melek de ona :

— Eğer sen bu iddiânda yalancı isen Allah seni eski hâline çevirsin! dedi.

Sonra melek ilk mulâkatındaki sûretinde ve hey'etinde kel adama geldi de abraşa dediği gibi ona da söyledi. Ve abraşın red etdiği gibi bu kel de red etdi. Melek ona :

— Eğer iddiânda yalancı isen Allah seni eski hâline çevirsin! diye bedduâ etdi.

Bu defa melek yine ilk buluştuğu sûreti ve hey'eti üzere (gözlerini sıvadığı) a'mâya geldi de :

— Ben fakîr ve yolda kalmış, zavallı bir kimseyim. Yolculuğumda maîşetim ve memleketime dönüş sebebleri benden kesilmişdir. Bu gün benim için murâdıma nâil olabilmek evvelâ Allâh'ın inâyeti, sonra senin yardımınladır. Şimdi ben sana gözlerini iâde eden Allah rızâsı için yolculuğumda kendisi ile gâyeme ulaşabileceğim bir koyun istiyorum dedi. O kişi de :

— Hakîkaten ben kör idim. Allah bana gözlerimin nûrunu iâde buyurdu. (Fakîr idim, Allah beni zengin yapdı.) Binâenaleyh, işte koyunlar dilediğin kadar al, dilediğin kadarını da bana bırak. Allah'a yemîn ederim ki : Bu gün Allah rızâsı için benden alacağın bir şeyin mikdârını tahdîd ile sana güçlük vermek istemem dedi. Bu cevâb üzerine melek ona :

— Malını muhâfaza et. Allah sizleri (ya'nî her üçünüzü) imtihân etdi de senden râzıy oldu. Fakat iki arkadaşın (ya'nî abraş ile kel) gadaba uğratıldılar dedi».

١١ – (٢٩٦٥) حدثنا إسحاق بن إبراهيم وعباس بن عبد العظيم - واللفظ لإسحاق - (قال عباس: حدثنا . وقال إسحاق : أخبرنا) أبو بكر الحنفي . حدثنا بكير بن مسمار . حدثني عامر بن سعد قال : كان سعد بن أبي وقاص في إبله . فجاءه ابنه عمر . فلما رآه سعد قال : أعوذ بالله من شر هذا الراكب . فنزل . فقال له : أنزلت في إبلك وغنمك وتركت الناس يتنازعون الملك بينهم ؟ فضرب سعد في صدره فقال : اسكت . سمعت رسول الله ﷺ يقول « إن الله يحب العبد التقي ، الغني ، الخفي » .

11 — (2965) .... : Bize Bukeyr ibn Mismâr tahdîs etdi. Bize Âmir ibn Sa'd tahdîs edib şöyle dedi : Sa'd ibn Ebî Vakkâs (R) develerinin içinde idi, derken yanına oğlu Umer geldi. Sa'd onu görünce : EÛZU Bİ'LLÂHİ MİN ŞERRİ HÂZE'R-RÂKİB = şu suvârînin şerrinden Allâh'a sığınırım! dedi. Oğlu deveden indi ve Sa'd'a hitâben : Sen develerinin ve koyunlarının içine indin de insanları kendi aralarında iktidâr çekişmesi yapar halde terk mi eyledin? dedi. Sa'd onun göğsüne vurdu da şöyle dedi : Sus! Ben Rasûlullah (S) dan işitdim : «Şüphesiz Allah muttakî, gönlü zengin ve münzevî kulunu sever» buyuruyordu.

١٢ – (٢٩٦٦) حدثنا يحيى بن حبيب الحارثي . حدثنا المعتمر . قال : سمعت إسماعيل عن قيس ، عن سعد . ح وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . حدثنا أبي وابن بشر . قالا : حدثنا إسماعيل عن قيس ، قال : سمعت سعد بن أبي وقاص يقول : والله ! إني لأول رجل من العرب رمى بسهم في سبيل الله . ولقد كنا نغزو مع رسول الله ﷺ ، ما لنا طعام نأكله إلا ورق الحبلة ، وهذا السمر . حتى إن أحدنا ليضع كما تضع الشاة . ثم أصبحت بنو أسد تعزرني على الدين . لقد خبت ، إذا ، وضل عملي . ولم يقل ابن نمير : إذا .

12 — (2966) .... : İsmâîl ibn Kays tahdîs edib dedi ki : Ben Sa'd ibn Ebî Vakkas (R) dan işitdim şöyle diyordu : Allah'a yemîn ederim ki ben Allah yolunda ilk ok atan bir Arab cengâveriyimdir. Yine yemîn ederim ki bizler Rasûlullah'ın maiyyetinde gazâ yaptığımız sırada selem, temer denilen dikenli çöl ağaçlarının yapraklarından (ve yemişlerinden) başka hiç bir yiyeceğimiz yokdu. Hatta herhangi birimiz (yediği bu bitkilerden dolayı) muhakkak koyunun koyuşu (döküşü) gibi koyardı (ya'nî onun dışkı çıkarışı gibi dışkı çıkarırdı). — Bir de şimdi ne göreyim! — Sonra Esed oğulları bana İslâm ahkâmı ve âdâbı ta'lîm etmeğe kalkdı-

lar. Doğrusu o takdîrde ben zarar etmişimdir, benim İslâmdaki sa'y ve gayretim zâyi' olmuşdur (bu hale çok hayret ederim) [6].

Râvî İbn Humeyr : **İzen** (= o takdîrde) sözünü söylememişdir.

١٣ – (...) وحدثناه يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَقَالَ: حَتَّىٰ إِنْ كَانَ أَحَدُنَا لَيَضَعُ كَمَا تَضَعُ الْعَنْزُ. مَا يَخْلِطُهُ بِشَيْءٍ.

13 — ( ) Keza bize bu hadîsi Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs etdi. Bize Vekî', İsmâîl ibn Ebî Hâlid'den bu isnâdla haber verdi. Râvî burada : Hatta herhangi birimiz muhakkak keçinin dışkı çıkarışı gibi dışkı çıkarır olmuşdu, yediğine başka hiç bir şey karışdırmıyordu, demişdir.

١٤ – (٢٩٦٧) حدثنا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ. حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ. حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ هِلَالٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ عُمَيْرٍ الْعَدَوِيِّ. قَالَ: خَطَبَنَا عُتْبَةُ بْنُ غَزْوَانَ. فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ. فَإِنَّ الدُّنْيَا قَدْ آذَنَتْ بِصُرْمٍ وَوَلَّتْ حَذَّاءَ. وَلَمْ يَبْقَ مِنْهَا إِلَّا صُبَابَةٌ كَصُبَابَةِ الْإِنَاءِ. يَتَصَابُّهَا صَاحِبُهَا. وَإِنَّكُمْ مُنْتَقِلُونَ مِنْهَا إِلَىٰ دَارٍ لَا زَوَالَ لَهَا. فَانْتَقِلُوا بِخَيْرِ مَا بِحَضْرَتِكُمْ. فَإِنَّهُ قَدْ ذُكِرَ لَنَا أَنَّ الْحَجَرَ يُلْقَىٰ مِنْ شَفَةِ جَهَنَّمَ. فَيَهْوِي فِيهَا سَبْعِينَ عَامًا لَا يُدْرِكُ لَهَا قَعْرًا. وَوَاللهِ! لَتُمْلَأَنَّ. أَفَعَجِبْتُمْ؟ وَلَقَدْ ذُكِرَ لَنَا أَنَّ مَا بَيْنَ مِصْرَاعَيْنِ مِنْ مَصَارِيعِ الْجَنَّةِ مَسِيرَةُ أَرْبَعِينَ سَنَةً. وَلَيَأْتِيَنَّ عَلَيْهَا يَوْمٌ وَهُوَ كَظِيظٌ مِنَ الزِّحَامِ. وَلَقَدْ رَأَيْتُنِي سَابِعَ سَبْعَةٍ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. مَا لَنَا طَعَامٌ إِلَّا وَرَقُ الشَّجَرِ. حَتَّىٰ قَرِحَتْ أَشْدَاقُنَا. فَالْتَقَطْتُ بُرْدَةً فَشَقَقْتُهَا بَيْنِي وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ مَالِكٍ. فَاتَّزَرْتُ بِنِصْفِهَا وَاتَّزَرَ سَعْدٌ بِنِصْفِهَا. فَمَا أَصْبَحَ الْيَوْمَ مِنَّا أَحَدٌ إِلَّا أَصْبَحَ أَمِيرًا عَلَىٰ مِصْرٍ مِنَ الْأَمْصَارِ. وَإِنِّي أَعُوذُ بِاللهِ أَنْ أَكُونَ فِي نَفْسِي عَظِيمًا وَعِنْدَ اللهِ صَغِيرًا. وَإِنَّهَا لَمْ تَكُنْ نُبُوَّةٌ قَطُّ إِلَّا تَنَاسَخَتْ، حَتَّىٰ يَكُونَ آخِرُ عَاقِبَتِهَا مُلْكًا. فَسَتَخْبُرُونَ وَتُجَرِّبُونَ الْأُمَرَاءَ بَعْدَنَا.

(...) وحدثني إِسْحَاقُ بْنُ عُمَرَ بْنِ سَلِيطٍ. حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ. حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ هِلَالٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ عُمَيْرٍ. وَقَدْ أَدْرَكَ الْجَاهِلِيَّةَ. قَالَ: خَطَبَ عُتْبَةُ بْنُ غَزْوَانَ، وَكَانَ أَمِيرًا عَلَى الْبَصْرَةِ. فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ شَيْبَانَ.

---

6. Hadîsde zikrolunan Esed oğulları Peygamber'in vefâtından sonra irtidâd etmişler ve o sırada Peygamber'lik iddiâ eden Tuleyha ibn Huveylid el-Esediyye tâbi' olmuşlardı. Ebû Bekr zamanında Hâlid ibn Velîd'in kumandasında gönderilen bir askerî kuvvet ile tenkîl edilmişler ve geri kalanları da İslâma avdet etmişlerdi. Kûfe'de oturan Esed oğulları reisleri, Kûfe vâlisi bulunan Sa'd ibn Ebî Vakkas'dan Hz. Umer'e şikâyet ederek azline sebeb olmuşlardı. İşte Sa'd, metindeki serzenişi bu sebeble yapmakdadır.

14 — (2967) .... : Hâlid ibn Umeyr el-Adevî şöyle dedi : Utbetu'bnu Gazvân bize bir hitâbe îrâd etdi : Allâh'a hamd ve senâ etdikden sonra şöyle dedi : Amma ba'du. Muhakkak ki dünyâ kesilib ayrılmayı i'lân etmiş ve sür'atli bir kesilişle yüz çevirib ıraklaşmışdır. Ondan ancak kabın dibinde bâkî kalan bir içimlik su gibi az bir şey kalmışdır ki sâhibi kabın dibinde kalan o bakiyyeyi çabucak içiverir. Muhakkak ki sizler dünyâdan, zevâli olmayan bir yurda intikâl edicilersiniz. Öyle ise oraya yanınızda bulunan en hayırlı şeylerle intikal ediniz. Muhakkak bize şu gerçek zikrolunmuşdur : Taş cehennemin kenarından içeriye atılır da dibine erişmeyerek yetmiş yıl onun içinde düşüb yol alır. Allâh'a yemîn ederim ki, bu kadar büyük olan cehennem muhakkak doldurulacakdır. Siz bundan hayrete mi düştünüz? Andolsun yine bize zikrolunmuşdur ki, cennetin kapu kanadlarından iki kanadı arasında kırk yıllık mesâfe vardır. Cennetin üzerine muhakkak kalabalıkdan dopdolu halde bulunacağı bir gün gelecekdir. Allâh'a yemîn ederim ki ben kendimin Rasûlullah'ın maiyyetindeki yedi kişinin yedincisi olduğumu pek iyi bilmekdeyim. Bizim yanımızda ağaç yaprağından başka yiyecek hiç bir şey yokdu. Hatta (yediğimiz yaprakların sertliğinden ve acılığından dolayı) ağızlarımızın iki taraflı iç yüzlerinde olan köşeleri ya'nî avurtlarımız yara oldu. Ben ansızın bir bürde üzerine uğrayıb aldım da onu kendimle Sa'd ibn Mâlik ya'nî Sa'd ibn Ebî Vakkas arasında ikiye böldüm. Bir yarısını ben kendime izâr yapdım, bir yarısını da Sa'd izâr yapmışdı. Bu gün ise bizden her bir kişi muhakkak şehirlerden bir şehire emîr olmuşdur. Ben nefsimde büyük olub da Allah indinde küçük olmaklığımdan Allâh'a sığınıyorum. Şu muhakkak ki hiç bir Peygamberlik kalmamış hepsi biribirini nesh ve izâle etmişdir. Nihâyet nübüvvetin sonuncusunun âhiri meliklik olmuşdur. Sizler ileride bir çok şeyleri, hakîkatları ve künhleri ile bileceksiniz ve sizler bizlerden sonra bir çok emîrlikleri tekrar tekrar tecrübe edib sınayacaksınız.

( ) .... : Buradaki râvî de, Câhiliyet devrine erişmiş halde bulunan Hâlid ibn Umeyr'in : Utbetu'bnu Gazvân, Basrâ üzerinde emîr iken bir hutbe yapdı dediğini rivâyet etdi ve bundan evvel geçen (14 rakamlı) Şeybân hadîsi tarzında zikretdi.

١٥ — (...) وحدثنا أبو كريب ، محمد بن العلاء . حدثنا وكيع عن قرة بن خالد ، عن حميد ابن هلال ، عن خالد بن عمير قال : سمعت عتبة بن غزوان يقول : لقد رأيتني سابع سبعة مع رسول الله ﷺ . ما طعامنا إلا ورق الحبلة . حتى قرحت أشداقنا .

15 — ( ) .... : Hâlid ibn Umeyr dedi ki : Ben Utbetu'bnu Gazvân'dan işitdim şöyle diyordu : Andolsun ben kendimin Rasûlullah'ın

maiyyetindeki yedi kişinin yedincisi olduğumu kat'î olarak bilmekdeyim. Bizim huble[7] bitkisinin yaprağından başka hiç bir yiyeceğimiz yokdu. Nihâyet bizim avurtlarımız yara olmuşdur.

١٦ – (٢٩٦٨) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ «هَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ فِي الظَّهِيرَةِ، لَيْسَتْ فِي سَحَابَةٍ؟» قَالُوا: لَا. قَالَ «فَهَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، لَيْسَ فِي سَحَابَةٍ؟» قَالُوا: لَا. قَالَ «فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! لَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ رَبِّكُمْ إِلَّا كَمَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا. قَالَ فَيَلْقَى الْعَبْدَ فَيَقُولُ: أَيْ فُلْ! أَلَمْ أُكْرِمْكَ، وَأُسَوِّدْكَ، وَأُزَوِّجْكَ، وَأُسَخِّرْ لَكَ الْخَيْلَ وَالْإِبِلَ، وَأَذَرْكَ تَرْأَسُ وَتَرْبَعُ؟ فَيَقُولُ: بَلَى. قَالَ فَيَقُولُ: أَفَظَنَنْتَ أَنَّكَ مُلَاقِيَّ؟ فَيَقُولُ: لَا. فَيَقُولُ: فَإِنِّي أَنْسَاكَ كَمَا نَسِيتَنِي. ثُمَّ يَلْقَى الثَّانِيَ فَيَقُولُ: أَيْ فُلْ! أَلَمْ أُكْرِمْكَ، وَأُسَوِّدْكَ، وَأُزَوِّجْكَ، وَأُسَخِّرْ لَكَ الْخَيْلَ وَالْإِبِلَ، وَأَذَرْكَ تَرْأَسُ وَتَرْبَعُ؟ فَيَقُولُ: بَلَى. أَيْ رَبِّ! فَيَقُولُ: أَفَظَنَنْتَ أَنَّكَ مُلَاقِيَّ؟ فَيَقُولُ: لَا. فَيَقُولُ: فَإِنِّي أَنْسَاكَ كَمَا نَسِيتَنِي. ثُمَّ يَلْقَى الثَّالِثَ فَيَقُولُ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ! آمَنْتُ بِكَ وَبِكِتَابِكَ وَبِرُسُلِكَ وَصَلَّيْتُ وَصُمْتُ وَتَصَدَّقْتُ. وَيُثْنِي بِخَيْرٍ مَا اسْتَطَاعَ. فَيَقُولُ: هَهُنَا إِذًا.

قَالَ ثُمَّ يُقَالُ لَهُ: الْآنَ نَبْعَثُ شَاهِدَنَا عَلَيْكَ. وَيَتَفَكَّرُ فِي نَفْسِهِ: مَنْ ذَا الَّذِي يَشْهَدُ عَلَيَّ؟ فَيُخْتَمُ عَلَى فِيهِ. وَيُقَالُ لِفَخِذِهِ وَلَحْمِهِ وَعِظَامِهِ: انْطِقِي. فَتَنْطِقُ فَخِذُهُ وَلَحْمُهُ وَعِظَامُهُ بِعَمَلِهِ. وَذَلِكَ لِيُعْذِرَ مِنْ نَفْسِهِ.

وَذَلِكَ الْمُنَافِقُ. وَذَلِكَ الَّذِي يَسْخَطُ اللهُ عَلَيْهِ».

16 — (2968) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Sahâbîler :

— Yâ Rasûlallah! Biz kıyâmet gününde Rabbımızı görecek miyiz? diye sordular. Rasûlullah (S) :

— Siz öğlen vaktı, önünde hiç bir bulut yok iken güneşi görmek husûsunda (itişib kakışarak) biribirinize zarar ve zahmet verir misiniz? diye sordu. Onlar :

— Hayır dediler. Rasûlullah :

---

7. *Huble*, asmaya denir. Fetha ile *hable* şeklinde de câizdir. Bazı çöl ağaçlarının yemişine, yahut iri meşe ağaçlarının yemişine denir (*Kamûs Ter.*).

— Sizler ayın on dördüncü gecesi, önünde hiç bir bulut yok iken onu görmek için biribirinize zarar verir misiniz? buyurdu. Onlar:

— Hayır dediler. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu:

— Nefsim elinde bulunan Allâh'a yemîn ederim ki sizler bu iki küreden herhangi birini görmekde biribirinize zarar vermediğiniz gibi Rabbınızı görmek husûsunda da biribirinize asla zarar ve meşakkat vermiyeceksiniz. Yüce Allâh kullarından birini karşısına alıb: Ey fulân! Ben seni ikrâm etmedim mi idi? Ben seni başkaları üzerine efendi yapmadım mı idi? Ben seni evermedim mi idi? Ben atları ve develeri senin için teshîr edib istifâdeye elverişli kılmadım mı idi? Ben seni bıraktım da sen kavmına baş oluyor ve onlardan dörtde bir ganîmet alıyor değil miydin? Ya'nî ben seni itâat edilen bir başkan yapmadım mı idi? diye soracak. O da:

— Hepsini yapdın ey Rabbım! diyecek. Bunun akıbinde Allâh:

— Günün birinde bana kavuşacağını hisâba katar mı idin? diye soracak. O da:

— Hayır, yâ Rabb! diyecek. Bunun üzerine o da:

— Sen beni vaktıyle unutduğun gibi ben de şimdi sana aldırmıyacağım, buyuracak. Ondan sonra Allah bir ikincisini de karşısına alacak ve:

— Ey fulân! Ben sana ikrâm etmedim mi idi? Seni başkalarına üstün kılıb efendi yapmadım mı idi? Seni evlendirib çiftleştirmedim mi idi? Atları, develeri senin istifâdene elverişli kılmadım mı idi? Ben seni müsterîh bırakıyor, sen de kavmının büyüğü ve başı oluyor ve onlardan ganîmetin dörtte birini alıyor değil miydin? diye soracak[8]. O da:

— Evet, bunların hepsini yapdın yâ Rabb! diyecek. Müteâkiben Allah:

— Günün birinde bana kavuşacağını hisâba katar mıydın? diye soracak. O da:

— Hayır yâ Rabb! diyecek. Bunun üzerine Allah da:

— Sen beni vaktıyle unutduğun gibi ben de şimdi sana aldırmıyacağım buyuracak. Ondan sonra Yüce Allâh bir üçüncüsünü karşısına alacak ona da yukarıki sözlerin benzerini söyliyecek. Sonunda bu kimse:

— Yâ Rabb! Ben sana, kitâbına, Rasûllerine iymân etmiş, namaz kılmış, oruc tutmuş ve sadaka vermiş idim diyecek ve gücünün yetdiği kadar Allâh'ı hayırla senâ edecek. Bunun üzerine Allâh:

— Öyle ise sen şurada dur! buyuracak. Bundan sonra o kula:

---

8. *Mırbâ'*, misbâh vezninde... ganîmet malının dörte birine denir ki câhiliyetde emîr ve serasker olanlar alırlar idi. İslâm dîninde *beşde bir* alınır... (*Kamûs Ter.*).

Bunun ma'nâsı: Ben seni hiç bir külfet ve talebe muhtâc olmaz şekilde müsterîh bırakdım da sen kavminin büyüğü, başı ve itâat edilen bir kimsesi oldun demekdir.

— Şimdi senin bu da'vâna şâhidlerimizi ikâme edelim buyurulacak. O kimse kendi kendine:

— Benim üzerime şâhidlik yapacak olan kimdir ki! diye tefekkür edib düşünecek. Derken o kulun ağzı mühürlenecek de onun buduna, etine ve kemiklerine hitâben: Nutk et, konuş denilecek. Bu emr üzerine onun budu, eti ve kemikleri o kimsenin amelini nutk edib söyliyecekdir [9]. İşte bu, günâhlarının çokluğu ve vucûd âzâlarının kendi aleyhine şehâdeti sûretiyle, tutunabileceği hiç bir özür kalmıyacak şekilde Allâh'ın, o kulun nefsi cânibinden gelecek bütün özrünü izâle etmesi içindir.

İşte bu üçüncü kul, munâfık olan kimsedir. İşte böylesi Allah'ın gadab edeceği (merhamet buyurmayacağı) kimsedir».

١٧ — (٢٩٦٩) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ النَّضْرِ بْنِ أَبِي النَّضْرِ. حَدَّثَنِي أَبُو النَّضْرِ، هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ. حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ الأَشْجَعِيُّ عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدٍ الْمُكْتِبِ، عَنْ فُضَيْلٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَضَحِكَ فَقَالَ «هَلْ تَدْرُونَ مِمَّ أَضْحَكُ؟» قَالَ قُلْنَا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «مِنْ مُخَاطَبَةِ الْعَبْدِ رَبَّهُ. يَقُولُ: يَا رَبِّ! أَلَمْ تُجِرْنِي مِنَ الظُّلْمِ؟ قَالَ يَقُولُ: بَلَى.

قَالَ فَيَقُولُ: فَإِنِّي لَا أُجِيزُ عَلَى نَفْسِي إِلَّا شَاهِدًا مِنِّي. قَالَ فَيَقُولُ: كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ شَهِيدًا. وَبِالْكِرَامِ الْكَاتِبِينَ شُهُودًا. قَالَ فَيُخْتَمُ عَلَى فِيهِ. فَيُقَالُ لِأَرْكَانِهِ: انْطِقِي. قَالَ فَتَنْطِقُ بِأَعْمَالِهِ. قَالَ ثُمَّ يُخَلَّى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَلَامِ. قَالَ فَيَقُولُ: بُعْدًا لَكُنَّ وَسُحْقًا. فَعَنْكُنَّ كُنْتُ أُنَاضِلُ».

---

9. Vucûd organlarının, sâhibleri aleyhine şehâdet edecekleri Kur'ân-ı Kerîm'de de haber verilmişdir:

«O günde ki aleyhlerine kendi dilleri, kendi ayakları onların neler yapıyor idiklerine şâhidlik edecekdir» (en-Nûr: 24).

«O gün ağızlarının üstüne mühür basarız. Ne irtikâb ediyor idiyseler bize elleri söyler, ayakları da şâhidlik eder.» (Yâsîn: 65).

«Nihâyet Allâh'ın düşmanları oraya vardıklarında dünyâda iken yapageldiklerinden dolayı kulakları, gözleri, derileri, aleyhlerine şehâdet edeceklerdir. Derilerine: Bizim aleyhimize niçin şehâdet ettiniz diyecekler. Onlar da: Her şeyi söyleten Allah, bizi de söyletdi. Zaten sizi ilk defa o yaratmışdır. Yine ancak ona döndürülüyorsunuz, diyecekler. Siz, ne kulaklarınız, ne gözleriniz, ne de derileriniz kendi aleyhinize şâhidlik eder diye (düşünüb) *sakınmadınız. Bilâkis Allah, yapmakda olduklarınızın bir çoğunu bilmez sandınız. Rabbınıza karşı beslediğiniz şu zannınız, işte sizi o helâk etti. Bu yüzden hüsrâna düşenlerden oldunuz.»* (Fussilet: 20-23).

Bu âyetlerin hükmünce beden âzâları ve cüz'lerinin kıyâmet gününde nutka gelib, dünyâda yapılan amelleri birer birer söylemek kabiliyetinde olduklarını ve bilhassa Rabbu'l-Âlemîn'in her şeye söz söyleteceğini teslîm etdikden sonra bu şehâdetin mahşer gününde aleyhdeki şahâdetler gibi hakîkatı üzere olmasına hiç bir mâni' tasavvur etmeyiz. Bu kadar uzağa bile gidmeğe hâcet yok. Çakıl taşlarının tesbîhini, Peygamberle

17 — (2969) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Biz Rasûlullah'ın yanında idik. Derken bir aralık güldü de :

— Biliyor musunuz neden gülüyorum? diye sordu. Biz :

— Allah ve Rasûlü en iyi bilendir dedik.

— Kulun Rabbı ile karşılıklı muhâtabasından gülüyorum. Kul :

— Yâ Rabb! Sen beni zulumden kurtarmadın mı? der. Rabbı :

— Evet kurtardım buyurur. Kul :

— Ben, bunu nefsime karşı ancak tarafımdan bir şâhidle câiz görüb takrîr eylerim der. Rabbı :

— Bugün senin üzerine bir şehâdet edici olmak bakımından sana kendi nefsin ve şâhidler olarak da çok şerefli kâtibler (Kirâmen kâtibîne: el-İnfitâr: 11) yeter buyurur. Müteâkiben o kulun ağzı mühürlenir de vucûd âzâlarının her birine : Sen söyle! denilir. Bunun üzerine her bir âzâ da nutka gelib o kulun amellerini birer birer söyler. Ondan sonra o kul ile kelâmın arası boşaltılır. Akıbinde kul, kendi vucûdunun âzâlarına karşı : Sizler uzaklaşın, uzak olun! Ben sizin kurtulmanız için mücâdele ediyor ve sizi kötülüklerden koruyub müdâfaa ediyordum der».

١٨ — (١٠٥٥) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اللَّهُمَّ ! اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ قُوتًا » .

18 — (1055) [10] .... : Ebû Hureyre (R), Rasûlullah (S) : «Yâ Allâh! Muhammed âilesinin rızkını, bedeni ayakda tutacak mikdârda kıl» diye duâ etdi dedi [11].

١٩ — (...) وحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالُوا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ . حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اللَّهُمَّ ! اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ قُوتًا » .

وَفِي رِوَايَةِ عَمْرٍو « اللَّهُمَّ ! ارْزُقْ » .

(...) وحَدَّثَنَاه أَبُو سَعِيدٍ الأَشَجُّ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ . قَالَ : سَمِعْتُ الأَعْمَشَ ، ذَكَرَ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ ، بِهَٰذَا الإِسْنَادِ . وَقَالَ « كَفَافًا » .

---

birlikde sahâbilerin de kendi kulakları ile işitmeleri, bu dünyâda vâki' olmuş ve bu keyfiyet bir çok tariklerle subût bulmuşdur.

«Yedi gökle yer ve bunların içinde bulunanlar onu tesbîh ederler. Hiç bir şey hâric değil, hepis ona hamd ile tesbîh eder. Fakat siz onların tesbîhini iyi anlıyamazsınız. O hakîkaten Halîmdir, çok mağfiret edicidir» (el-İsrâ: 44).

10. Bu hadîs KİTÂBU'Z-ZEKÂT, *kifâf ve kanâat bâbı*'nda 126 — (1055) rakamı ile ayni sahâbînin rivâyeti olarak geçdiği için oradaki hadîsin müteselsil rakamını almışdır.

11. *el-Kût, el-kıyt, el-kıyte, el-kâit ve'l-kavât*, bedeni tutacak mikdâr. Ya'ni insan bede-

19 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R), Rasûlullah (S) : «Yâ Allâh! Muhammed âilesinin rızkını, bedenleri ayakda tutacak kadar yap» diye duâ etdi dedi.

Amr en-Nâkıd'ın rivâyetinde «yâ Allâh! Muhammed âilesine geçinecek kadar rızık ver!» ifâdesi vardır.

( ) .... : A'meş de Umâretu'bnu'l-Ka'ka'dan bu isnâdla zikretmişdir. Râvî burada «kifâyet edecek kadar» demişdir.

٢٠ — (٢٩٧٠) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ زُهَيْرٌ: حَدَّثَنَا) جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ ﷺ، مُنْذُ قَدِمَ الْمَدِينَةَ، مِنْ طَعَامِ بُرٍّ، ثَلَاثَ لَيَالٍ تِبَاعًا. حَتَّى قُبِضَ.

20 — (2970) .... : Âişe (R) : Muhammed (S) in ev halkı Medîne'ye hicret etdiği zamandan vefât edinceye değin, arka arkaya üç gün buğday ekmeği ile karınlarını doyurmadılar dedi.

٢١ — (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الْآخَرَانِ: حَدَّثَنَا) أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: مَا شَبِعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ تِبَاعًا، مِنْ خُبْزِ بُرٍّ، حَتَّى مَضَى لِسَبِيلِهِ.

21 — ( ) .... : Âişe (R) : Rasûlullah (S) âhiret yoluna geçib gidinceye kadar üç gün arka arkaya buğday ekmeği ile karnını doyurmadı dedi.

٢٢ — (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَٰنِ بْنَ يَزِيدَ يُحَدِّثُ عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّهَا قَالَتْ: مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ ﷺ مِنْ خُبْزِ شَعِيرٍ، يَوْمَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ، حَتَّى قُبِضَ رَسُولُ اللهِ ﷺ.

22 — ( ) .... : Ebû Ishâk dedi ki : Ben, Abdurrahmân ibn Yezîd'den işitdim, o Esved'den, o da Âişe'den tahdîs ediyordu. Âişe (R) : Rasûlullah (S) ın rûhu kabz olununcaya kadar Muhammed'in ev halkı

---

ninin kalan hayatını kendisi ile devâm etdireceği gıdâya denir. Kût ayni zamanda kuvvetlendirmek ma'nâsına masdar olur.

Bu hadislerde Peygamber'in âile maişetindeki dileğinin, hayâtı devâm etdirecek derecede asgarî haddi kasdettiği görülmekdedir.

iki gün arka arkaya arpa ekmeği ile de karınlarını doyurmamışlardır dedi.

٢٣ – (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ عَابِسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ ﷺ مِنْ خُبْزِ بُرٍّ، فَوْقَ ثَلَاثٍ.

23 — ( ) .... : Âişe (R) : Muhammed (S) in ev halkı üç günün üstünde buğday ekmeği ile karınlarını doyurmadılar dedi.

٢٤ – (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ ﷺ مِنْ خُبْزِ الْبُرِّ، ثَلَاثًا، حَتَّى مَضَى لِسَبِيلِهِ.

24 — ( ) .... : Âişe (R) : Muhammed (S) in ev halkı, o âhiret yoluna geçib gidinceye kadar üç gün buğday ekmeği ile karınlarını doyurmamışlardır dedi.

٢٥ – (٢٩٧١) حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ مِسْعَرٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ حُمَيْدٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ ﷺ يَوْمَيْنِ مِنْ خُبْزِ بُرٍّ، إِلَّا وَأَحَدُهُمَا تَمْرٌ.

25 — (2971) Bize Ebû Kureyb tahdîs etdi. Bize Vekî', Mis'ar'dan, o da Hilâl ibn Humeyd'den, o da Urve'den tahdîs etdi ki Âişe (R) : Muhammed (S) in hânedânı buğday ekmeği ile iki gün karnını doyurmadı. Muhakkak bu yemeklerin biri hurma idi dedi.

٢٦ – (٢٩٧٢) حدثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ . حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: وَيَحْيَى بْنُ يَمَانٍ حَدَّثَنَا ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: إِنْ كُنَّا، آلَ مُحَمَّدٍ ﷺ، لَنَمْكُثُ شَهْرًا مَا نَسْتَوْقِدُ بِنَارٍ. إِنْ هُوَ إِلَّا التَّمْرُ وَالْمَاءُ.

(...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ: إِنْ كُنَّا لَنَمْكُثُ. وَلَمْ يَذْكُرْ آلَ مُحَمَّدٍ.
وَزَادَ أَبُو كُرَيْبٍ فِي حَدِيثِهِ عَنِ ابْنِ نُمَيْرٍ: إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَا اللُّحَيْمُ.

26 — (2972) .... : Âişe (R) : Şu muhakkak ki Muhammed'in ev halkı olan bizler bir ay beklerdik de yemek pişirecek bir ateş yakmazdık. Yiyeceğimiz hurma ile sudan ibâret idi.

( ) .... : Buradaki râvîler de Hişâm ibn Urve'den bu isnâd ile rivâyet etdiler. Burada râvî : Muhakkak bir ay beklerdik dedi de : Muhammed'in ev halkı sözünü zikretmedi.

Ebû Kureyb, İbn Numeyr'den olan hadîsinde : Meğer ki bize birazcık et hediyesi gelmiş olsun, ziyâdesini vermişdir.

٢٧ – (٢٩٧٣) حدثنا أبو كريب، محمد بن العلاء بن كريب. حدثنا أبو أسامة عن هشام، عن أبيه، عن عائشة قالت: توفي رسول الله ﷺ وما في رفي من شيء يأكله ذو كبد. إلا شطر شعير في رف لي. فأكلت منه حتى طال علي. فكلته ففني.

27 — (2973) .... : Âişe (R) : Rasûlullah (S) benim rafımda[12] ciğer sâhibi olan bir mahlûkun yiyeceği bir şey yok iken vefât etmişdir. Ancak benim rafımda yarım vesk arpa vardı. İşte ben ondan yedim, ondan yemekliğim uzun zaman devam etdi. Nihâyet bir defasında o arpayı ölçdüm. Müteâkiben bu arpa da tükeniverdi dedi.

٢٨ – (٢٩٧٢) حدثنا يحيى بن يحيى. حدثنا عبد العزيز بن أبي حازم عن أبيه، عن يزيد بن رومان، عن عروة، عن عائشة؛ أنها كانت تقول: والله! يا ابن أختي! إن كنا لننظر إلى الهلال ثم الهلال ثم الهلال. ثلاثة أهلة في شهرين. وما أوقد في أبيات رسول الله ﷺ نار. قال قلت: يا خالة! فما كان يعيشكم؟ قالت: الأسودان التمر والماء. إلا أنه قد كان لرسول الله ﷺ جيران من الأنصار. وكانت لهم منائح. فكانوا يرسلون إلى رسول الله ﷺ من ألبانها، فيسقيناه.

28 — (2972)[13] .... : Âişe (R), —kız kardeşi Esmâ'nın oğlu— Urve'ye hitâben :

— Vallâhi ey kız kardeşimin oğlu! Biz (Peygamber kadınları) hilâle bakar görürdük. Sonra bir hilâl daha görürdük. Sonra bir hilâl daha görürdük. İki ayda üç hilâl (görüb tamamlad k da) Rasûlullah'ın odalarında bir ateş parçası yakılmazdı dedi. Urve der ki : Ben :

— Ey teyze! Öyle ise sizleri ne yaşadırdı? (Ya'nî sizin azığınız ne idi)? diye sordum. O :

— Esvedân (= iki kara şey) : Hurma ile su! Şu kadar ki Rasûlullah'ın Ensâr'dan bir takım komşuları vardı. Bunların da sağmal hayvan-

12. Raff, Türkcede Raf dedikleridir ki evlerin iç duvarlarında yaparlar, evin pervazesi ma'nâsınadır. Üzerine yiyecek maddeleri ve diğer ev eşyâsı konulur.

13. Bu hadîs de yine Hz. Âişe'den gelmekde olan 26 rakamlı hadîsin daha tafsîllisi olduğu için, onun müteselsil rakamını muhâfaza etmişdir.

ları vardı. Onlar bu hayvanların sütlerini sağıb Rasûlullah'a gönderirlerdi. Rasûlullah da bu sütden bizleri içirirdi dedi[14].

٢٩ – (٢٩٧٤) حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي أَبُو صَخْرٍ عَنْ يَزِيدَ ابْنِ عَبْدِاللهِ بْنِ قُسَيْطٍ . ح وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي أَبُو صَخْرٍ عَنِ ابْنِ قُسَيْطٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ . قَالَتْ : لَقَدْ مَاتَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، وَمَا شَبِعَ مِنْ خُبْزٍ وَزَيْتٍ ، فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ ، مَرَّتَيْنِ .

29 — (2974) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R), Rasûlullah (S) bir günde iki "ğün ekmek ve zeytin yağı ile doymuş olmayarak vefât etmişdir dedi.

٣٠ – (٢٩٧٥) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا دَاوُدُ بْنُ عَبْدِالرَّحْمَنِ الْمَكِّيُّ الْعَطَّارُ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أُمِّهِ ، عَنْ عَائِشَةَ . ح وَحَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ . حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ عَبْدِالرَّحْمَنِ الْعَطَّارُ . حَدَّثَنِي مَنْصُورُ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحَجَبِيُّ عَنْ أُمِّهِ ، صَفِيَّةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ: تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، حِينَ شَبِعَ النَّاسُ مِنَ الْأَسْوَدَيْنِ : التَّمْرِ وَالْمَاءِ .

30 — (2975) .... : Âişe (R) : Peygamber (S), insanlar, esvedeyn — iki siyâh şey — denilen hurma ile suya doyub kandıkları zaman vefât etdi dedi[15].

٣١ – (...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ صَفِيَّةَ ، عَنْ أُمِّهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ : تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَقَدْ شَبِعْنَا مِنَ الْأَسْوَدَيْنِ : الْمَاءِ وَالتَّمْرِ .

---

14. İki ayda üç kamer hilâlinin görülmesi şöyledir: Birinci hilâl, ilk ayın başında, ikinci hilâl da ikinci ayın evvelinde, üçüncüsü de üçüncünün başlangıcında görülmek sûretiyle olur ve birinci ile üçüncü arasındaki müddet altmış gün bulunur.
Su, siyâh olmadığı halde Âişe'nin hurma ile suya *esvedân* (= iki siyâh) demesi, tağlîb tarîkı iledir. Medîne hurması ekseriyetle siyâhdır. O sırada kendisinin su içdiği kabın siyâh olması dolayısiyle suyun siyâh renk alması da suya siyâh denilmesinin vechi olabilir denilmişdir.
Peygambere süt hediyye eden Ensârî komşuların: Sa'd ibn Ubâde, Abdullah ibn Amr, Ebû Eyyûb Hâlid ibn Zeyd, Es'ad ibn Zürâre gibi zâtlar oldukları bildirilmişdir.
Bu ve bundan evvelki hadîsler Peygamberimizin yüksek hayatının zühdî safhasını kâmil bir belâğatla ifâde etmekdedirler.
15. Yukarıda 28 rakamlı hadîsde de kısaca açıkladığımız gibi *esvedeyn*, siyâh ma'nâsına olan *esvedin* tesniye sîgasıdır ve iki kara demekdir. Bunlar da hurma ile sudur. Bu iki ni'-

(...) وحدثنا أبو كريب. حدثنا الأشجعي. ح وحدثنا نصر بن علي. حدثنا أبو أحمد. كلاهما عن سفيان، بهذا الإسناد، غير أن في حديثهما عن سفيان: وما شبعنا من الأسودين.

31 — ( ) .... : Âişe (R) : Rasûlullah (S), biz esvedeyn (= iki kara) denilen hurma ile suya doyub kanmış halde iken vefât etdi dedi.

( ) .... : Buradaki iki râvî de Sufyân'dan bu isnâdla rivâyet etdiler. Ancak bunların Sufyân'dan gelen hadîslerinde: Biz iki siyâhdan doymamış halde idik ifâdesi vardır.

٣٢ – (٢٩٧٦) حدثنا محمد بن عباد وابن أبي عمر. قالا: حدثنا مروان (يعنيان الفزاري) عن يزيد (وهو ابن كيسان) عن أبي حازم، عن أبي هريرة قال: والذي نفسي بيده! (وقال ابن عباد: والذي نفس أبي هريرة بيده!) ما أشبع رسول الله ﷺ أهله ثلاثة أيام تباعا، من خبز حنطة، حتى فارق الدنيا.

32 — (2976) .... : Ebû Hureyre (R) : Nefsim elinde olan Allâh'a yemîn ederim ki — İbn Abbâd : Ebû Hureyre'nin nefsi elinde olan Allâh'a yemîn ederim ki dedi demişdir — Rasûlullah (S) dünyâdan ayrılıncaya kadar âile halkını üç gün arka arkaya buğday ekmeği ile doyurmamışdır dedi.

٣٣ – (...) حدثني محمد بن حاتم. حدثنا يحيى بن سعيد عن يزيد بن كيسان. حدثني أبو حازم قال: رأيت أبا هريرة يشير بإصبعه مرارا يقول: والذي نفس أبي هريرة بيده! ما شبع نبي الله ﷺ وأهله، ثلاثة أيام تباعا، من خبز حنطة. حتى فارق الدنيا.

33 — ( ) .... : Ebû Hâzım tahdîs edib şöyle dedi : Ben Ebû Hureyre'yi gördüm ki parmağı ile bir kaç kerre işâret ederek şöyle diyordu : Ebû Hureyre'nin nefsi elinde bulunan Allâh'a yemîn ederim Allâh'ın Peygamber'i (S) ve onun ev halkı, kendisi dünyâdan ayrılıncaya kadar arka arkaya üç gün buğday ekmeği ile doymamışdır.

---

metden siyâh olan yalnız hurma olmakla beraber edebî bir san'at olan tağlîb tarîkıyle hurma ile suyun ikisine *esvedeyn* denilmişdir. Tağlîb san'atı, herkesce bilinen iki şeyden birisini öbürüsüne üstün kılarak zikretmekdir. Bu, Arabcada pek yaygındır : Baba ile anaya ebeveyn; güneş ile aya, kamereyn; Ebû Bekr ile Umer'e Umereyn denilir. Arab'ın yemek içmek husûsunda yegâne hayat medârı hurma ile su olduğundan bu iki ni'met hadîsde tağlîb sûretiyle zikrolunmuşdur. Bu hadîsde haber verilen hurma bolluğu Hayber fethi üzerine müyesser olmuşdu.

٣٤ – (٢٩٧٧) حدثنا قتيبة بن سعيد وأبو بكر بن أبي شيبة. قالا: حدثنا أبو الأحوص عن سماك. قال: سمعت النعمان بن بشير يقول: ألستم في طعام وشراب ما شئتم؟ لقد رأيت نبيكم ﷺ وما يجد من الدقل، ما يملأ به بطنه.

وقتيبة لم يذكر: به.

34 — (2977) .... : Simâk dedi ki : Ben, Nu'mân ibn Beşîr'den işitdim şöyle diyordu : Sizler istediğiniz kadar yiyecek ve içecek içinde değil misiniz? Andolsun ki ben Peygamberinizi (S) gördüm o, pek kemter ve yaramaz hurmayı bile bulamaz ve onunla karnını doyuramaz halde idi.

Râvî Kuteybe : «Bihî (= onunla)» kelimesini zikretmedi.

٣٥ – (...) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا يحيى بن آدم. حدثنا زهير. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا الملائي. حدثنا إسرائيل. كلاهما عن سماك، بهذا الإسناد، نحوه. وزاد في حديث زهير: وما ترضون دون ألوان التمر والزبد.

35 — ( ) .... : Buradaki iki râvî de yine Simâk'den olmak üzere bu isnâdla yukardaki hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir. Buradaki râvîlerden Zuheyr'in hadîsinde : Sizler hurma çeşitleri ve kaymakların önünde râzıy olmuyor musunuz? fıkrasını ziyâde etmişdir.

٣٦ – (٢٩٧٨) وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار (واللفظ لابن المثنى). قالا: حدثنا محمد ابن جعفر. حدثنا شعبة عن سماك بن حرب. قال: سمعت النعمان يخطب قال: ذكر عمر ما أصاب الناس من الدنيا. فقال: لقد رأيت رسول الله ﷺ يظل اليوم يلتوى، ما يجد دقلا يملأ به بطنه.

36 — (2978) .... : Simâk ibn Harb dedi ki : Ben, Nu'mân'dan işitdim. Hutbe yaparken şöyle dedi : Umer (ibn Hattâb), insanların dünyâdan nâil oldukları ni'metleri zikretdi de : Andolsun ben Rasûlullah (S) ı gördüm ki o, bütün gün eğilib bükülmekde devâm ederdi de karnını doyuracak âdî neviden hurmayı bile bulamazdı dedi.

٣٧ – (٢٩٧٩) حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ، أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ سَرْحٍ. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي أَبُو هَانِئٍ.
سَمِعَ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الْحُبُلِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، وَسَأَلَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: أَلَسْنَا
مِنْ فُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ؟ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللهِ: أَلَكَ امْرَأَةٌ تَأْوِي إِلَيْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: أَلَكَ مَسْكَنٌ تَسْكُنُهُ؟
قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَأَنْتَ مِنَ الْأَغْنِيَاءِ. قَالَ: فَإِنَّ لِي خَادِمًا. قَالَ: فَأَنْتَ مِنَ الْمُلُوكِ.

(...) قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمٰنِ: وَجَاءَ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، وَأَنَا عِنْدَهُ، فَقَالُوا:
يَا أَبَا مُحَمَّدٍ! إِنَّا، وَاللهِ! مَا نَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ. لَا نَفَقَةٍ، وَلَا دَابَّةٍ، وَلَا مَتَاعٍ. فَقَالَ لَهُمْ: مَا شِئْتُمْ. إِنْ شِئْتُمْ
رَجَعْتُمْ إِلَيْنَا فَأَعْطَيْنَاكُمْ مَا يَسَّرَ اللهُ لَكُمْ. وَإِنْ شِئْتُمْ ذَكَرْنَا أَمْرَكُمْ لِلسُّلْطَانِ. وَإِنْ شِئْتُمْ صَبَرْتُمْ.
فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِنَّ فُقَرَاءَ الْمُهَاجِرِينَ يَسْبِقُونَ الْأَغْنِيَاءَ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ، إِلَى الْجَنَّةِ،
بِأَرْبَعِينَ خَرِيفًا ».

قَالُوا: فَإِنَّا نَصْبِرُ. لَا نَسْأَلُ شَيْئًا.

37 — (2979) .... :.Ebû Abdirrahmân el-Hubullî şöyle diyordu: Ben Abdullah ibn Amr ibn Âs'dan işitdim, ondan bir adam bir şey istedi de:

— Biz Muhâcirlerin fakîrleri değil miyiz? dedi. Bunun üzerine Abdullah ona:

— Senin, kendisinde sâkin olub râhatla barındığın bir kadının var mı? dedi. O zât:

— Evet vardır dedi. Abdullah:

— İçinde ikâmet etmekde olduğun bir meskenin var mı? dedi. O zât:

— Evet vardır diye cevâb verdi. Abdullah:

— Öyle ise sen zenginlerdensin, dedi. O zât:

— Benim bir de hizmetçim vardır dedi. Abdullah:

— Öyle ise sen meliklerden (hükümdârlardan) sin dedi.

( )Ebû Abdirrahmân dedi ki: Ben de yanında iken Abdullah ibn Amr ibn Âs'a üç kimse geldi ve:

— Yâ Ebâ Muhammed! Allâh'a yemîn ederiz ki bizler hiç bir şeye güç yetiremiyoruz: Ne nafakaya, ne hayvana ve ne de herhangi bir metâa dediler. Abdullah onlara:

— Ne istiyorsunuz? İsterseniz bizim yanımıza dönün de bizler, Allâh'ın sizler için kolaylaşdırıb müyesser kılacağı şeyleri size verelim. Eğer isterseniz sizin hâlinizi hükümdâra söyliyelim. Ve eğer isterseniz bu hâlinize sabr ediniz. Çünkü ben Rasûlullah (S) dan işitdim: «Şüphesiz ki Muhâcirlerin fakîrleri kıyâmet gününde cennete giderlerken zen-

ginlerden kırk sonbahar (ya'nî kırk yıl) önde gideceklerdir» buyuruyordu dedi. Bunun üzerine o üç kişi:

— Öyle ise bizler hiç bir şey istemiyerek sabr edeceğiz dediler.

(١) باب لا تدخلوا مساكن الذين ظلموا أنفسهم، إلا أن تكونوا باكين

٣٨ – (٢٩٨٠) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد وعلي بن حجر. جميعا عن إسماعيل. قال ابن أيوب: حدثنا إسماعيل بن جعفر. أخبرني عبد الله بن دينار؛ أنه سمع عبد الله بن عمر يقول: قال رسول الله ﷺ، لأصحاب الحجر «لا تدخلوا على هؤلاء القوم المعذبين. إلا أن تكونوا باكين. فإن لم تكونوا باكين فلا تدخلوا عليهم، أن يصيبكم مثل ما أصابهم».

(1) «AĞLAYICILAR OLMANIZ MÜSTESNÂ, KENDİ NEFİSLERİNE ZULMEDEN KİMSELERİN MESKENLERİNE GİRMEYİNİZ» BÂBI

38 — (2980) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) ASHÂBU'L-HICR hakkında: «Ağlayıcılar olmanız müstesnâ, sakın azâba uğratılmış olan bu kavmin yurduna girmeyiniz. Eğer ağlayıcılar değilseniz, onlara isâbet eden azâbın benzerinin sizlere de isâbet etmesinden sakınmak için, sakın onların yurtlarına girmeyiniz» buyurdu.

٣٩ – (...) حدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، وهو يذكر الحجر، مساكن ثمود. قال سالم بن عبد الله: إن عبد الله بن عمر قال: مررنا مع رسول الله ﷺ على الحجر. فقال لنا رسول الله ﷺ «لا تدخلوا مساكن الذين ظلموا أنفسهم، إلا أن تكونوا باكين. حذرا أن يصيبكم مثل ما أصابهم» ثم زجر فأسرع حتى خلفها.

39 — ( ) Bana Harmeletu'bnu Yahyâ tahdîs etti. Bize İbn Vehb haber verdi. Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan haber verdi ki o, Semûd kavminin meskenleri olan Hıcr'ı zikrediyordu. Abdullah'ın oğlu Sâlim dedi ki: Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Bizler Rasûlullah'ın maiyyetinde Hıcr şehri üzerine uğradık. Rasûlullah (S) bizlere: «Ağlayıcılar olmanız müstesnâ, onlara isâbet eden azâbın benzerinin size isâbet etmesinden sakınmak için kendi nefislerine zulmetmiş olan kimselerin meskenlerine girmeyiniz» buyurdu [16].

---

16. *Hıcr*, Medîne ile Şâm arasında, Arabistan Yarımadasının kuzey batısında bir vâdînin adıdır. Burası Sâlih Peygamberin kavmi olan Semûd'un merkezi idi. Allah bu kavmi burada helâk ettiği için Peygamber bu meş'ûm diyârın kuyularından su içilmemesini emretmişdir.

٤٠ – (٢٩٨١) حدثني الحكم بن موسى، أبو صالح. حدثنا شعيب بن إسحاق. أخبرنا عبيد الله عن نافع؛ أن عبد الله بن عمر أخبره؛ أن الناس نزلوا مع رسول الله ﷺ على الحجر، أرض ثمود. فاستقوا من آبارها. وعجنوا به العجين. فأمرهم رسول الله ﷺ أن يهريقوا ما استقوا ويعلفوا الإبل العجين. وأمرهم أن يستقوا من البئر التي كانت تردها الناقة.

(...) وحدثنا إسحاق بن موسى الأنصاري. حدثنا أنس بن عياض. حدثني عبيد الله، بهذا الإسناد، مثله. غير أنه قال: فاستقوا من بئارها واعتجنوا به.

40 — (2981) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber verdi: İnsanlar Rasûlullah'ın maiyyetinde Semûd kavmının arâzîsi olan Hıcr üzerinde konakladılar, oranın kuyularından su aldılar ve bu sularla hamur yoğurdular. Rasûlullah (S) onlara: Aldıkları suları dökmelerini, hamurları da ancak develere yedirmelerini emretdi. Ve kezâ Rasûlullah sahâbîlerine, vaktıyle Sâlih Peygamber'in dişi devesinin su içmek üzere gelmekde olduğu kuyudan su almalarını emreyledi.

Arab târihcilerinin ittifakla bildirdiklerine göre Semûd kavmi, Âd kavminin bekâyâsıdır. Bu cihetle Semûd, ikinci Âd diye de anılır. Sâlih Peygamber İbrâhîm'den evveldir. Târihciler Semûd'u Nûh peygamberin dördüncü batında gelen bir oğlu olarak: Semûd ibn Câbir ibn İrâm ibn Sâm ibn Nûh şeklinde kaydederler. Birinci Âd munkarız oldukdan sonra onun bekâyâsı *Vâdi'l-kurâ* ve *Şâm* etrafını i'mâr etmişler. Ve hâlâ eserleri bâkî olan kadîm birtakım şehirleri meydana getirmişlerdir. Büyük binâları hâvî şehirleri, kasabaları ve dağ zirvelerine oyulmuş san'atlı mağaraları vardır. Bunların merkezi olan *Hıcr* şehrinin bakiyyeleri ve medeniyet eserleri uzun asırlar bâkî kalmışdır. Semûd kavmi zamanında Vâdi'l-kurâ havâlisi bir medeniyet ma'mûresi ve dağlar içinde oydukları meskenler, ince birer san'at eseri hâlinde imiş. Istahrî taşdan düzülmüş olan bu evleri gördüğünü söyleyerek şöyle anlatıyor:

Semûd kavmının bu evleri bizim evlerimiz gibi teşkîlâtı ihtivâ ediyor ve bunlar dağlar gibi yüksekdir. Uzakdan bakıldığında bu meskenler biribirine bitişik sanılır. Fakat biraz ortalarına doğru varılınca bunlardan her birinin biribirinden ayrı birer kâşâne olduğu görülür. Etrafları dolaşılabilir fakat yukarısına kadar çıkmakda çok güçlük çekilir (*Mu'cemu'l-Buldân*, III, 221).

Semûd kavmi müşrik ve putperest idiler. Allah bunlara tevhîd akîdesini öğretmeye içlerinden Sâlih Peygamberi gönderdi. Sâlih Peygamber'in mu'cizesi dişi bir deve idi. Kavmi bu dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler. Neticede kendileri de topdan helâk oldular. Sâlih peygamber'in Semûd kavmine olan öğütleri ve onlarla olan mâcerâları Kur'ân'da bir kaç sûrede anlatılmakdadır: el-A'râf: 74-80; Hûd: 61-68; el-Hıcr: 80-84; eş-Şuarâ: 141-159; en-Neml: 45-53.

Kur'ân'daki sûrelerden biri de *Hıcr* diye isimlendirilmişdir. Bu sûrede Hıcr'dan şöyle bahsedilmektedir: *«Andolsun ki ASHABU HICR da peygamberleri tekzîb etmişlerdir. Biz onlara âyetlerimizi vermiştik de bunlardan yüz çevirici idiler. Onlar dağlardan emîn evler yontub oyarlardı. Derken onları dahi sabaha girdikleri sırada o korkunç ses yakalayıverdi. Binâenaleyh kazana geldikleri o şeyler kendilerinden (hiç bir azâbı) def' edemedi»* (el-Hıcr: 80-84).

( ) .... : Buradaki râvî de yine Abdullah'dan bu isnâdla yukarıki hadîs gibi rivâyet etdi. Ancak burada râvî : Sahâbîler Semûd kavmi arâzîsinin kuyularından su aldılar ve o sularla hamur yoğurdular demişdir.

(٢) باب الإحسان إلى الأرملة والمسكين واليتيم

٤١ — (٢٩٨٢) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب. حدثنا مالك عن ثور بن زيد، عن أبي الغيث، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال «الساعي على الأرملة والمسكين، كالمجاهد في سبيل الله ـ وأحسبه قال ـ وكالقائم لا يفتر؛ وكالصائم لا يفطر».

(2) DULLARA, FAKÎRE VE YETÎME İHSÂN ETMEK BÂBI

41 — (2982) .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Dul kadınların ve bir günlük geçimleri olmayan fakîrlerin nafakalarını kazanmaya koşan müsliman, Allah yolunda harb eden mucâhid gibidir, — Râvî : Şöyle dediğini de zannediyorum dedi — Yahut gevşeyib fersizlenmeksizin gece namazı kılan ve ara vermiyerek nâfile oruc tutan kimse gibidir».

٤٢ — (٢٩٨٣) حدثني زهير بن حرب. حدثنا إسحق بن عيسى. حدثنا مالك عن ثور بن زيد الديلي، قال: سمعت أبا الغيث يحدث عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «كافل اليتيم، له أو لغيره، أنا وهو كهاتين في الجنة» وأشار مالك بالسبابة والوسطى.

42 — (2983) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Yetîmin işlerine bakan kimse, ister yetîmin akribâsından olsun, ister yabancılardan olsun; Benim ile o, cennetde şu iki parmak gibi bulunacağız» buyurdu. Hadîsi rivâyet eden Mâlik, şehâdet ve orta parmağı ile işâret etmişdir[17].

---

17. Buhârî'deki Sehl ibn Sa'd'dan gelen rivâyetde Rasûlullah bu hadîsi söyledikden sonra şehâdet parmağı ile orta parmağını biraz açarak işâret etmişdir (*Buhârî, talâk, liân* VII, 94 «47»). Peygamber'in bu iki parmağının arasını biraz açarak cemâate göstermesi, Peygamber ile ummet ferdleri arasındaki derece farkına işâret olması da muhtemildir.

(٣) باب فضل بناء المساجد

٤٣ – (٥٣٣) حدثني هارون بن سعيد الأيلي وأحمد بن عيسى . قالا : حدثنا ابن وهب . أخبرني عمرو (وهو ابن الحارث) ؛ أن بكيرا حدثه ؛ أن عاصم بن عمر بن قتادة حدثه ؛ أنه سمع عبيد الله الخولاني يذكر ؛ أنه سمع عثمان بن عفان ، عند قول الناس فيه حين بنى مسجد الرسول ﷺ : إنكم قد أكثرتم . وإني سمعت رسول الله ﷺ يقول « من بنى مسجدا ـ قال بكير : حسبت أنه قال ـ يبتغي به وجه الله ، بنى الله له مثله في الجنة » .

وفي رواية هارون « بنى الله له بيتا في الجنة » .

(3) MESCİDLER BİNÂ ETMENİN FAZÎLETİ BÂBI

43 — (533) [18] .... : Usmân ibn Affân (R), Rasûlullah'ın mescidini (yeniden) binâ ettiği zaman [19] halkın (i'tirâz ve inkâr kabîlinden) dedikoduları üzerine: [20] Siz çok söylemeğe başladınız! Halbuki ben Rasûlullah'dan işittim : «Her kim Allâh'ın rızâsını kasdederek bir mescid binâ ederse Allah Teâlâ da ona cennetde onun gibisini binâ eder» buyuruyordu demişdir [21].

Râvî, Hârûn'un rivâyetinde «Allah ona cennetde onun gibi bir ev binâ eder» tarzındadır.

٤٤ – (...) حدثنا زهير بن حرب ومحمد بن المثنى . كلاهما عن الضحاك . قال ابن المثنى . حدثنا الضحاك بن مخلد . أخبرنا عبد الحميد بن جعفر . حدثني أبي عن محمود بن لبيد ؛ أن عثمان ابن عفان أراد بناء المسجد . فكره الناس ذلك . وأحبوا أن يدعه على هيئته . فقال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « من بنى مسجدا لله ، بنى الله له في الجنة مثله » .

---

18. Bu hadîs KİTÂBU'L-MESÂCİD..., *mescidler binâ etmenin fazîleti ve buna teşvîk bâbı*, II, 157 «24» üncü olarak geçtiği için burada onun müteselsil rakamı tekrarlanmışdır.
19. Peygamber'in mescidinin genişletilerek yeniden binâsı, hicretin otuzuncu senesinde vâki' olmuşdur.
20. İ'tirâz edenler mescid peygamber devrinde ne hâl ve hey'etde binâ olunduysa yine öyle binâ edilmesini, nakışlı taş ile kireç kullanılmamasını arzu ediyorlardı. Halbuki kerpiç duvarlar çabuk gevşiyor, hurma gövdelerinden yapılan direkler az zamanda çürüyor, hurma çubuklarından yapılan örtü namaza gelenleri yağmurdan korumuyordu.
21. Bu hadislerin ihtivâ etdiği va'd ve müjde, Usmân'dan başka yirmi üç kadar sahâbîden de yakın lafızlarla rivâyet edilmişdir.

(...) وحدثناه إسحٰق بن إبراهيم الحنظلي . حدثنا أبو بكر الحنفي وعبد الملك بن الصباح . كلاهما عن عبد الحميد بن جعفر ، بهذا الإسناد ، غير أن في حديثهما « بنى الله له بيتا في الجنة » .

44 — ( ) .... : Bana Mahmûd ibn Lebîd şöyle tahdîs etdi : Usmân ibn Affân Peygamberin mescidini (yeniden) binâ etmek istedi. İnsanlar bunu kerîh gördüler ve Usmân'ın, peygamber'in mescidini olduğu hey'et üzere bırakmasını arzu etdiler. Bunun üzerine Usmân : Ben Rasûlullah'dan : «Her kim Allah rızâsı için bir mescîd binâ ederse, Allah da ona cennetde onun benzerini binâ eder» buyururken işitdim dedi.

( ) .... : Buradaki iki râvî de Abdulhamîd ibn Ca'fer'den bu isnâd ile rivâyet etmişlerdir. Şu kadar ki bunların hadîsinde «Allah ona cennetde bir ev binâ eder» tarzındadır.

(٤) باب الصدقة في المساكين

٤٥ — (٢٩٨٤) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب (واللفظ لأبي بكر) قالا : حدثنا يزيد بن هارون . حدثنا عبد العزيز بن أبي سلمة عن وهب بن كيسان ، عن عبيد بن عمير الليثي ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ قال « بينا رجل بفلاة من الأرض ، فسمع صوتا في سحابة : اسق حديقة فلان . فتنحى ذلك السحاب . فأفرغ ماءه في حرة . فإذا شرجة من تلك الشراج قد استوعبت ذلك الماء كله . فتتبع الماء . فإذا رجل قائم في حديقته يحول الماء بمسحاته . فقال له : يا عبد الله ! ما اسمك ؟ قال : فلان . للاسم الذي سمع في السحابة . فقال له : يا عبد الله ! لم تسألني عن اسمي ؟ فقال : إني سمعت صوتا في السحاب الذي هذا ماؤه يقول : اسق حديقة فلان . لاسمك . فما تصنع فيها ؟ قال : أما إذ قلت هذا ، فإني أنظر إلى ما يخرج منها ، فأتصدق بثلثه ، وآكل أنا وعيالي ثلثا ، وأرد فيها ثلثه » .

(...) وحدثناه أحمد بن عبدة الضبي . أخبرنا أبو داود . حدثنا عبد العزيز بن أبي سلمة . حدثنا وهب بن كيسان ، بهذا الإسناد ، غير أنه قال « وأجعل ثلثه في المساكين والسائلين وابن السبيل » .

(4) FAKÎRLERE SADAKA VERMEK BÂBI

45 — (2984) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle

buyurdu : «Bir adam geniş ve susuz bir sahrâda[22] bulunduğu sırada, bir bulut içinde : Fulân kimsenin bahçesini sula! diyen bir ses işitdi. Müteâkiben o bulut, söylenen bahçeye doğru yöneldi ve sularını bir kara taşlık içine boşaltdı. Derken oradaki su yollarından, bu suyun hepsini alabilen büyükçe bir kanal meydana geldi. O zât bu su yolunu ta'kîb edib yürüdü. Nihâyet bahçesinde dikilen bir adamla karşılaşdı ki o zât çapası ile suyu çeviriyordu. Gelen zât, bahçedeki kimseye hitâben :

— Ey Allâh'ın kulu! Senin ismin nedir? diye sordu. Bahçedeki zât, berikinin bulutdan işitmiş olduğu isimle :

— Benim ismim fulândır diye cevâb verdi ve müteâkiben :

— Ey Allâh'ın kulu! Sen benim ismimi niçin soruyorsun? dedi. Beriki zât da :

— Ben, suları şu kanaldaki sular olan bulutda senin ismin ile : Fulânın bahçesini sula! diye emreden bir ses işittim. Binâenaleyh sen o bahçe hakkında ne işler yapıyorsun? dedi. Bahçedeki zât :

— Senin söylediğin bu şeye gelince; ben bu bahçeden çıkaçak mahsûllere bakarım. Netîcede mahsûlun üçde birini sadaka yaparım. Üçde birini, bakımları bana düşen âile halkımla beraber yerim. Mahsûlun kalan üçde birini de (fakîrler için) bahçede bırakırım» dedi.

( ) .... : Burada yine Vehb ibn Keysân, bu isnâdla tahdîs etdi. Şu kadar ki burada : «Ben mahsûlün üçde birini, hiç bir şeye mâlik olmayan fakîrler[23], dilenciler ve yolculara tahsîs ediyorum» demişdir.

(٥) باب من أشرك فى عمله غير الله (وفى نسخة : باب تحريم الرياء)

٤٦ — (٢٩٨٥) حدثنى زهير بن حرب . حدثنا إسماعيل بن إبراهيم . أخبرنا روح بن القاسم، عن العلاء بن عبد الرحمن بن يعقوب ، عن أبيه ، عن أبى هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ « قال الله تبارك وتعالى : أنا أغنى الشركاء عن الشرك . من عمل عملا أشرك فيه معى غيرى ، تركته وشركه » .

(5) AMELİNDE ALLAH'DAN BAŞKASINI ORTAK KILAN KİMSE BÂBI (BİR NUSHADA DA : RİYÂNIN HARÂM KILINMASI BÂBI).

46 — (2985) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle dedi : «Mubârek ve Yüce olan Allah : Ben ortakların, ortaklıkdan

22. *Felât* : Şenliksiz sahrâya denir ki çöl ta'bir olunur. Bir kavle göre asla su eseri olmayan sahrâya yahut bir ucundan bir uca en azı deve kısmı dördüncü gün, eşek, koyun ve keçi kısmı yedinci gün ulaşabilir. Yahut geniş sahrâya denir ki ova ta'bir olunur, cem'i *felâ gelir... (Kamûs Ter.)*.

23. *Miskîn*, aslâ bir şeye mâlik olmayan fakire denir. Bir kavle göre miskîn, kifâyet mikdârı nesnesi olmayana denir. Bazıları miskîn ile fakir arasını fark ederler. *(Kamûs Ter.)*.

en müstağnî olanıyım. Her kim bir iş yapar da onda, benden başkasını ortak kılarsa ben onu da, ortaklığını da — veya ortağını da — terk ederim buyurdu»[24].

٤٧ — (٢٩٨٦) حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ. حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سُمَيْعٍ، عَنْ مُسْلِمٍ الْبَطِينِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنْ سَمَّعَ سَمَّعَ اللَّهُ بِهِ. وَمَنْ رَاءَى رَاءَى اللَّهُ بِهِ».

47 — (2986) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Her kim işidilsin diye bir iş yaparsa Allah onun rusvaylığını işitdirir. Her kim gösteriş için bir iş işler, riyâkârlık yaparsa, Allah da (kıyâmet gününde) onu rusvaylık ve kıymetsizliğini herkese gösterir» buyurdu.

٤٨ — (٢٩٨٧) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ جُنْدُبًا الْعَلَقِيَّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنْ يُسَمِّعْ يُسَمِّعِ اللَّهُ بِهِ. وَمَنْ يُرَائِي يُرَائِي اللَّهُ بِهِ».

(..) وحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. حَدَّثَنَا الْمُلَائِيُّ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ. وَزَادَ: وَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا غَيْرَهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ.

(...) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الْأَشْعَثِيُّ. أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ حَرْبٍ (قَالَ سَعِيدٌ: أَظُنُّهُ قَالَ: ابْنُ الْحَارِثِ بْنِ أَبِي مُوسَى) قَالَ: سَمِعْتُ سَلَمَةَ بْنَ كُهَيْلٍ قَالَ: سَمِعْتُ جُنْدُبًا (وَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ غَيْرَهُ) يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ. بِمِثْلِ حَدِيثِ الثَّوْرِيِّ.

(...) وحَدَّثَنَاه ابْنُ أَبِي عُمَرَ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. حَدَّثَنَا الصَّدُوقُ الْأَمِينُ، الْوَلِيدُ بْنُ حَرْبٍ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ.

48 — (2987) .... : Selemetu'bnu Kuheyl dedi ki: Ben Cundub el-Alâkî'den işitdim şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Her kim duyulsun diye bir iş işlerse, Allah onun kıymetsizliğini duyurur. Her kim gösteriş olsun

---

24. Bunun ma'nâsı: Ben ortaklıkdan ve gayrisinden müstağnîyim. Kim hem benim için, hem de başkası için bir iş yaparsa ben o işi kabûl etmem. İşi o gayre bırakırım demekdir. Ya'nî murâînin ameli bâtıldır, hakkında hiç bir sevâb yokdur, kendisi bu işde günâh kazanmışdır (Nevevî).

diye bir iş yaparsa, Allah da onun murâîliğini ve kıymetsizliğini teşhîr eder» buyurdu[25].

( ) .... : Burada da Sufyân bu isnâdla rivâyet etdi ve : Bundan başka hiç bir kimseden : Rasûlullah şöyle buyurdu, derken işitmedim sözlerini ziyâde etdi.

( ) .... : Selemetu'bnu Kuheyl dedi ki : Ben Cundub'den işitdim, (halbuki ben ondan başka hiç bir kimsenin : Ben Rasûlullah'dan işitdim dediğini duymadım) şöyle diyordu : Ben Rasûlullah'dan işitdim şöyle buyuruyordu. Bu hadîs de (48 rakamlı) Sevrî hadîsi gibidir.

( ) Keza bize bu hadîsi İbn Ebî Umer tahdîs etdi. Bize Sufyân tahdîs etdi. Bize pek doğru ve emniyetli olan Velîd ibn Harb, bu isnâdla tahdîs etdi.

(٦) باب التكلم بالكلمة يهوى بها فى النار (وفى نسخة: باب حفظ اللسان)

٤٩ — (٢٩٨٨) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا بَكْرٌ (يَعْنِي ابْنَ مُضَرَ) عَنِ ابْنِ الْهَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ، يَنْزِلُ بِهَا فِي النَّارِ، أَبْعَدَ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ».

(6) CEHENNEME DÜŞÜRECEK BİR KELİME İLE KELÂM ETMEK BÂBI (BİR NUSHADA DA : LİSÂNI MUHÂFAZA ETMEK BÂBI)

49 — (2988) .... : Ebû Hureyre (R), Rasûlullah (S) dan şöyle buyururken işitmişdir : «Kul (bazan) bir kelime söyler ki o kelime kendisini cehennem içinde meşrıkle mağrib arasından daha uzak olan bir derinliğe indiriverir!»

---

25. Buhârî'deki rivâyet daha fazla tafsili ihtivâ etmekdedir :

Tarîf Ebû Temîme şöyle dedi : Ben (Busrâ'da tâbi'î âlimlerinden) Safvân ile arkadaşlarını Cündüb'ün yanına oturmuşlar, Cündüb de onlara nasîhat eder halde gördüm. Onlar Cündüb'e : Sen Rasûlullah'dan bir şey duydun mu? deyib duyduklarını söylemesini ricâ etdiler. Bunun üzerine Cündüb (R) dedi ki : Ben Rasulûllah'dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Her kim dünyâda duyulsun diye bir iş işlerse, kıyâmet gününde Allah da onun fezâhatını duyurur. Her kim de halka meşakkat ve zahmet verirse, Allah da kıyâmet gününde o kimseyi azâb meşakkati ile cezâlandırır».

Bundan sonra tâbi'î ricâli Cündüb'e : Bizlere daha vasiyyet et diye ricâ etdiler. O da şu vasiyyeti söyledi : İnsanın (öldükden sonra) ilk önce kokan kısmı karnıdır. Her kim şüpheli kazançlardan çekinib, yalnız halâl lokma ile geçinmeye gücü yeterse bunu yapsın! Her kim de kendisi ile cennet arasını (haksız yere) dökdüğü kanla dolu eliyle ayırmamağa gücü yeterse bunu da yapsın!.. (*Buhârî, ahkâm, men şakka, şakka'llâhu aleyhi*, IX, 116 «16»).

Hadisin son kısmı rivâyet şekline göre mevkûfdur. Ya'nî Cündüb'ün sözleridir, Peygambere ulaştırılmamışdır. Fakat hükmen merfû'dur. Bu merfûluğu te'yid eden başka karîneler vardır. Bununla beraber Taberânî *el-Mu'cem*'inde bunu merfû' olarak rivâyet etmişdir.

٥٠ – (...) وحدثنا محمد بن أبي عمر المكي. حدثنا عبد العزيز الدراوردي عن يزيد بن الهاد، عن محمد بن إبراهيم، عن عيسى بن طلحة، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إن العبد ليتكلم بالكلمة، ما يتبين ما فيها، يهوي بها في النار، أبعد ما بين المشرق والمغرب».

50 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Kul (bazan) içinde ne olduğu belli olmayan bir kelime ile kelâm ediverir de bu kelime yüzünden kendisi cehennem içinde güneşin doğduğu yer ile batdığı yer arasındaki mesâfe kadar uzak olan bir derinliğe iniverir» [26].

(٧) باب عقوبة من يأمر بالمعروف ولا يفعله، وينهى عن المنكر ويفعله

٥١ – (٢٩٨٩) حدثنا يحيى بن يحيى وأبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن عبد الله بن نمير وإسحق بن إبراهيم وأبو كريب - واللفظ لأبي كريب - (قال يحيى وإسحق: أخبرنا. وقال الآخرون: حدثنا) أبو معاوية. حدثنا الأعمش عن شقيق، عن أسامة بن زيد، قال: قيل له: ألا تدخل على عثمان فتكلمه؟ فقال: أترون أني لا أكلمه إلا أسمعكم؟ والله! لقد كلمته فيما بيني وبينه. ما دون أن أفتتح أمرا لا أحب أن أكون أول من فتحه. ولا أقول لأحد، يكون علي أميرا: إنه خير الناس. بعد ما سمعت رسول الله ﷺ يقول «يؤتى بالرجل يوم القيامة. فيلقى في النار. فتندلق أقتاب بطنه. فيدور بها كما يدور الحمار بالرحى. فيجتمع إليه أهل النار. فيقولون: يا فلان! ما لك؟ ألم تكن تأمر بالمعروف وتنهى عن المنكر؟ فيقول: بلى. قد كنت آمر بالمعروف ولا آتيه، وأنهى عن المنكر وآتيه».

(...) حدثنا عثمان بن أبي شيبة. حدثنا جرير عن الأعمش، عن أبي وائل. قال: كنا عند أسامة بن زيد. فقال رجل: ما يمنعك أن تدخل على عثمان فتكلمه فيما يصنع؟ وساق الحديث بمثله.

26. Bu hadisler dâima az konuşmaya teşvîk etmekdedir. Bir söz söyleneceği zaman onun ne ma'nâlara geleceği ve ne te'sirler icrâ edeceği, zararı, fâidesi enine boyuna tefekkür ve tezekkür edilmelidir. Nitekim belki de Allah kişinin dinlemesi, söylemesinin iki katı olsun diye insanda iki kulak ile bir tek dil yaratmışdır.

(7) İYİLİK EMREDİB DE KENDİSİ İYİLİK İŞLEMİYEN; KÖTÜLÜKDEN NEHY EDİB DE KENDİSİ KÖTÜLÜK İŞLEYEN KİMSENİN CEZÂSI BÂBI

51 — (2989) .... : Usâmetu'bnu Zeyd (R) den : Usâmetu'bnu Zeyd'e :

— Usmân'ın yanına gitsen de onunla konuşub halk arasındaki fitneyi anlatarak izâleye çalışsan? denilmişdi. (Çünkü Usmân ile Usâme arasında dostluk vardı.) Usâme cevâben :

— Siz beni Usmân'a söylemiyor sanırsınız. Ona gizlice verdiğim öğüdleri size duyuracak mıyım? Allâh'a yemîn ederim ki ben onunla aramızdaki işler husûsunda konuşdum. Ben onunla, ilk açanı ben olmamı istemediğim bir işi (ya'nî fitne kapusunu açmak sûretiyle değil) gizlice konuşdum. Hem ben Rasûlullah (S) dan işitdiğim bir sözden sonra herhangi bir kimse hakkında, o kimse benim üzerimde emîr olduğundan dolayı : Bu adam insanların hayırlısıdır, demem. Rasûlullah şöyle buyuruyordu : «Kıyâmet gününde bir kişi getirilib cehenneme atılır da cehennemde onun bağırsakları derhal karnından dışarıya çıkar. Müteâkiben o kişi bağırsakları etrafında değirmen eşeğinin değirmende dönmesi gibi döner. Cehennem halkı bu kimsenin etrafına toplanırlar da :

— Ey fulân! Hâl ve şânın nedir? Sen bizlere iyilikle emreder ve kötülükden nehy eder (bir öğüdcü) değil miydin? derler. O da :

— Evet, ben öyle idim. Fakat ben size iyiliği emrederdim. Halbuki kendim iyilik yapmazdım. Yine ben sizleri kötülükden nehy ederdim de kendim kötülük işlerdim diye cevâb verir.

( ) .... : Ebû Vâil şöyle dedi : Bizler, Usâmetu'bnu Zeyd'in yanında idik. Bir kimse Usâme'ye hitâben : Seni, Usmân'ın yanına girib de onunla, yapmakda olduğu işler hakkında konuşmandan men' eden şey nedir? dedi. Râvî bundan sonra hadîsin tamâmını yukarıki hadîs gibi sevketdi [27].

---

27. Hadîsin her iki tarikında da tarihî bir vâkıaya işâret edilmişdir ki bu da Hz. Usmân aleyhinde kaynamakda olan fitne kazanıdır. Usâmetu'bnu Zeyd, Usmân'ın samîmî dostu olduğu için dığer sahâbiler ona, Usmân'ın yanına girmesini ve onunla, yapmakda olduğu işler hakkında konuşmasını ya'nî öğüdler vermesini istemişlerdir. O da devlet adamlarına herkesin huzûrunda öğüd verib de fitne kapusunu ilk açanın kendisi olmak istemediğini, bu öğütlerin Usmân'a gizli sûretde verildiğini ifâde etmekdedir. Bu hadîsden devlet adamları ile güzel muâşeret ve onlara karşı lutf ile muâmele edilmesi, halkın dilekleri tatlı bir dille anlatılıb gizlice öğüd verilmesi hükümleri çıkarılmışdır. Devlet adamları ile iyi muâşeret ve onlara gizli nasîhat keyfiyeti imkân ile kayıdlıdır. Eğer gizlilik dâiresinde onlara nasîhat mumkin olmazsa hakkın zıyâ'dan masûniyeti nâmına hak ve adâlet gereği alenen bildirilir. Nitekim sahîh bir hadîsde : «Cihâdın en fazîletlisi zâlim bir hükümdara karşı hakk söz söylemekdir» buyurulmuşdur.

(٨) باب النهي عن هتك الإنسان ستر نفسه

٥٢ — (٢٩٩٠) حدثني زهير بن حرب، ومحمد بن حاتم وعبد بن حميد (قال عبد: حدثني. وقال الآخران: حدثنا) يعقوب بن إبراهيم. حدثنا ابن أخي ابن شهاب عن عمه. قال: قال سالم: سمعت أبا هريرة يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول «كل أمتي معافاة إلا المجاهرين. وإن من الإجهار أن يعمل العبد بالليل عملا، ثم يصبح قد ستره ربه، فيقول: يا فلان! قد عملت البارحة كذا وكذا. وقد بات يستره ربه. فيبيت يستره ربه، ويصبح يكشف ستر الله عنه».

قال زهير «وإن من الهجار».

(8) İNSANI, KENDİ GİZLİ GÜNÂHLARININ GİZLİLİK PERDESİNİ YIRTMAKDAN NEHY BÂBI

52 — (2990) .... : Sâlim dedi ki : Ben Ebû Hureyre(R) den işitdim şöyle diyordu : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Ummetimin hepsi (Allah tarafından) afvolunmuşdur, yalnız âşikâre günâh işleyenler müstesnâdır, onlar afvedilmemişlerdir. Günâhı âşikâre kılmak nevinden biri de şudur : Kul geceleyin bir günâh işler. Sonra Rabbı o günahı (insanların gözünden) örtmüş olduğu halde sabaha erer. Sabahleyin o kul : Ey fulân! Ben dün gece şöyle şöyle işler yaptım (gece hayâtı yaşadım) diye söyler. Halbuki Rabbı onun günah işini örtbas ederek gecelemişdi. Müteâkiben Rabbı yine onun günâhını örtdüğü halde geceler de sabaha girince Allâh'ın örtdüğü gizlilik perdesini açar» [28].

Râvî Zuheyr if'âl bâbından değil de mufâale bâbından olarak : Günâhları birine söyleyib açmak nevinden biri de şudur, demişdir.

(٩) باب تشميت العاطس، وكراهة التثاؤب

٥٣ — (٢٩٩١) حدثني محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا حفص (وهو ابن غياث) عن سليمان التيمي، عن أنس بن مالك، قال: عطس عند النبي ﷺ رجلان. فشمت أحدهما ولم يشمت الآخر. فقال الذي لم يشمته: عطس فلان فشمته، وعطست أنا فلم تشمتني. قال «إن هذا حمد الله. وإنك لم تحمد الله».

28. Şüphe yok günâhın gizlisi de açığı da fenâdır, cezâsı vardır. Gizli yapılmış olan günahları ötekine berikine ve bilhassa gençlere söyleyib anlatmakda ise fazla olarak bunları yayma, öğretme ve teşvîk etme ma'nâsı vardır. İşte bu ikinci günâh, asıl günâhdan daha ağır bir fesad ve cürüm olmakdadır. Gayr ahlâkî filimleri, cinâyet, hırsızlık, soygun ve cürüm sahnelerini genç nesillere gösterib yaymak dahi ayni ifsâd ve günahları tekrar tekrar neşr ve teşvik olduğu da muhakkakdır.

(...) وحدثنا أبو كريب . حدثنا أبو خالد (يعني الأحمر) عن سليمان التيمي ، عن أنس ، عن النبي ﷺ . بمثله .

(9) AKSIRANA HAYIR DUÂ ETMEK VE ESNEMENİN İSE KERÂHATİ BÂBI

53 — (2991) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Bir kerre Peygamber'in yanında iki kişi ayrı ayrı aksırdı. Peygamber (S) bunlardan birisine hayır duâ etdi, öbürüsüne de duâ etmedi. Peygamber'in hayır duâ etmediği kimse Peygamber'e :

— Fulân kimse aksırdı da ona hayır duâ etdin. Ben aksırdım, fakat bana hayır duâ etmedin! dedi. Peygamber :

— Muhakkak ki şu zât (aksırmanın sonunda) Allâh'a hamd etdi (ELHAMDU LİLLÂH dedi). Sen ise Allâh'a hamd etmedin buyurdu [29].

( ) .... : Buradaki râvî de Enes'den, o da Peygamber'den yukarıki hadîs gibi rivâyet etdi.

٥٤ — (٢٩٩٢) حدثني زهير بن حرب ومحمد بن عبد الله بن نمير (واللفظ لزهير) . قالا : حدثنا القاسم بن مالك عن عاصم بن كليب ، عن أبي بردة ، قال : دخلت على أبي موسى ، وهو في بيت بنت الفضل بن عباس . فعطست فلم يشمتني . وعطست فشمتها . فرجعت إلى أمي فأخبرتها . فلما جاءها قالت : عطس عندك ابني فلم تشمته ، وعطست فشمتها . فقال : إن ابنك عطس ، فلم يحمد الله ، فلم أشمته . وعطست ، فحمدت الله ، فشمتها . سمعت رسول الله ﷺ يقول « إذا عطس أحدكم فحمد الله ، فشمتوه . فإن لم يحمد الله ، فلا تشمتوه » .

54 — (2992) .... : Ebû Burde şöyle dedi : Ebû Mûsâ, Fadl ibn Abbâs kızının evinde iken ben onun yanına girdim. Derken ben aksırdım. Fakat Ebû Mûsâ bana hayır duâ etmedi. Fadl ibn Abbâs'ın kızı Ummu Külsûm de aksırdı [30]. Bu sefer Ebû Mûsâ ona : YERHAMUKİ'LLÂH

---

29. *Teşmîtu âtıs* : Aksıran kimse ELHAMDU LİLLÂH (= Allâh'a hamd olsun) derse buna karşı YERHAMUKELLÂH (= Allah sana rahmet etsin)! diye mukâbele etmekdir. Bu yolda mukâbele etmek de kifâye nev'inden bir sünnetdir. Müteâkiben aksıranın, YEHDİKUMULLÂHU VE YUSLİHU BÂLEKUM (= Allâh sizi hidâyetde kılsın ve hâtırınızı hoş etsin)! diye mukabele etmesi de sünnetin tamamlayıcı bir cüz'üdür.

30. Bu, fadl ibn Abbâs'ın kızı Ummu Kulsûm, Ebû Mûsâ Eş'arî'nin karısıdır. Ebû Mûsâ, bu kadın Ali'nin oğlu Hasen'den ayrıldıkdan sonra onunla evlenmişdi. Ummu Külsûm Ebû Mûsâ'ya, oğlu Mûsâ'yı doğurmuşdur. Ebû Mûsâ ölünce Ummu Külsûm, Imrân ibn Talha ile evlendi. Sonra Imrân ondan ayrıldı. Sonra Ummu Külsûm Kûfe'de vefat etti ve Kûfe'nin dışına gömüldü (Nevevî).

(= Allah sana merhamet eylesin)! diye hayır duâ etdi. Müteâkiben ben annemin yanına döndüm ve bunu ona haber verdim. Ebû Mûsâ annemin yanına geldiği zaman annem ona :-

— Oğlum senin yanında iken aksırmış, fakat sen ona hayır duâ etmemişsin. Kadının olan Ummu Külsûm aksırınca ona hayır duâ etmişsin! dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ :

— Senin oğlun aksırdı. Fakat Allâh'a hamd etmedi. Bundan dolayı ben de ona hayır duâ etmedim. Karım Ummu Külsûm de aksırdı. Aksırmasının ardından ELHAMDU LİLLÂH diyerek Allâh'a hamd etdi. Ben de ona hayır duâ etdim. Ben Rasûlullah (S) dan işitdim : «Biriniz aksırıb da Allâh'a hamd ettiği zaman sizler ona hayır duâ ediniz. Eğer Allâh'a hamd etmezse siz de ona hayır duâ etmeyiniz» buyuruyordu dedi.

٥٥ — (٢٩٩٣) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ . حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ إِيَاسِ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (وَاللَّفْظُ لَهُ) . حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ، هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ . حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ . حَدَّثَنِي إِيَاسُ بْنُ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ ؛ أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ ، وَعَطَسَ رَجُلٌ عِنْدَهُ فَقَالَ لَهُ « يَرْحَمُكَ اللهُ » ثُمَّ عَطَسَ أُخْرَى فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الرَّجُلُ مَزْكُومٌ » .

55 — (2993) .... : Selemetu'bnu'l-Ekva'ın oğlu Iyâz tahdîs etdi ki, babası ona Peygamberden işitdiğini şöyle tahdîs etmişdir : Bir kimse peygamberin yanında iken aksırdı. Peygamber de ona : «YERHAMUKELLÂH (= Allâh sana merhamet eylesin)» diye duâ etdi. Sonra diğer bir kimse aksırdı. Bu sefer Rasûlullah (S) ona : Bu 'adam, nezle olmuşdur» dedi.

٥٦ — (٢٩٩٤) حدثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ . قَالُوا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (يَعْنُونَ ابْنَ جَعْفَرٍ) عَنِ الْعَلَاءِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « التَّثَاؤُبُ مِنَ الشَّيْطَانِ . فَإِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ » .

56 — (2994) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) : «Esnemek şeytandandır. Binâenaleyh sizden herhangi biriniz esniyeceği zaman gücü yetdiği kadar onu tutsun» buyurdu.

٥٧ — (٢٩٩٥) حَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ، مَالِكُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ. حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ. حَدَّثَنَا سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنًا لِأَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ يُحَدِّثُ أَبِي عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا تَثَاوَبَ أَحَدُكُمْ، فَلْيُمْسِكْ بِيَدِهِ عَلَى فِيهِ. فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ».

57 — (2995) .... : Suheyl ibn Ebî Sâlih tahdîs edib şöyle dedi: Ben Ebû Saîd Hudrî'nin bir oğlundan işitdim o, babama kendi babasından tahdîs ediyordu: Ebû Saîd (R) şöyle demişdir: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Sizin herhangi biriniz esneyeceği zaman eliyle ağzının üzerini kapayıb tutsun, çünkü şeytân girer»[31].

٥٨ — (...) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «إِذَا تَثَاوَبَ أَحَدُكُمْ، فَلْيُمْسِكْ بِيَدِهِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ».

58 — ( ) .... : Ebû Saîd'in oğlu Abdurrahmân, babası Ebû Saîd (R) den Rasûlullah (S): «Biriniz esniyeceği zaman eliyle tutsun, çünkü şeytân girer» buyurmuşdur.

٥٩ — (...) حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا تَثَاوَبَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ، فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ. فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ».

(...) حَدَّثَنَاهُ عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، وَعَنِ ابْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. بِمِثْلِ حَدِيثِ بِشْرٍ وَعَبْدِ الْعَزِيزِ.

59 — ( ) .... : Suheyl ibn Ebî Sâlih, Ebû Saîd Hudrî'nin oğlundan, o da babasından, şöyle demişdir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Biriniz namazda iken esniyeceği zaman muktedir olduğu kadar esnemeyi habsedib tutsun, çünkü şeytân girer».

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Saîd'in: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu diyerek (57 rakamlı) Bişr ve (58 rakamlı) Abdulazîz hadîsi gibi rivâyet etmişdir.

---

31. Böylece Peygamber muslimanlara medenî bir muâşeret âdâbını öğretmiş oluyor: Çünkü bu sûretle esneme esnâsında ağzın hoş olmayan hareketleri ve şekilleri örtülmüş, ağzın içine dışarıdan girebilecek kötü şeyler önlenmiş ve hem de ağızdan, gayri ihtiyârî çıkabilecek şeylerin başkalarını râhatsız etmesine meydân bırakılmamışdır.

(١٠) باب فى أحاديث متفرقة

٦٠ — (٢٩٩٦) حدثنا محمد بن رافع وعبد بن حميد (قال عبد: أخبرنا. وقال ابن رافع: حدثنا) عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري، عن عروة، عن عائشة، قالت: قال رسول الله ﷺ «خلقت الملائكة من نور. وخلق الجان من مارج من نار. وخلق آدم مما وصف لكم».

(10) MÜTEFERRİK HADÎSLER HAKKINDA BÂB

60 — (2996) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Melekler nûrdan yaradıldı. Cânn da alevli bir ateşden yaradıldı. Âdem ise size vasfolunan şeyden yaradıldı» [32].

(١١) باب فى الفأر وأنه مسخ

٦١ — (٢٩٩٧) حدثنا إسحق بن إبراهيم ومحمد بن المثنى العنزي ومحمد بن عبد الله الرزي. جميعا عن الثقفي (واللفظ لابن المثنى). حدثنا عبد الوهاب. حدثنا خالد عن محمد بن سيرين، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «فقدت أمة من بني إسرائيل، لا يدرى ما فعلت. ولا أراها إلا الفأر. ألا ترونها إذا وضع لها ألبان الإبل لم تشربه. وإذا وضع لها ألبان الشاء شربته؟».

قال أبو هريرة: فحدثت هذا الحديث كعبا فقال: آنت سمعته من رسول الله ﷺ؟ قلت: نعم. قال ذلك مرارا. قلت: أأقرأ التوراة؟

قال إسحق في روايته «لا ندري ما فعلت».

---

32. Bu hadîsde zikredilen varlıkların yaradıldıkları maddelere Kur'ân'da da işâret edilmişdir :

«Andolsun sizi yaratdık, sonra size sûret verdik. Sonra da meleklere : Âdem'e secde edin dedik. Hemen secde etdiler. Fakat İblîs dayatdı. Secde edicilerden olmadı. Allah : Sana emretdiğim zaman, secde etmemenden seni men' eden ne idi? İblîs : Ben ondan hayırlıyım (çünkü) *beni ateşden yaratdın, onu çamurdan yaratdın»* (el-A'raf: 11-12).

«Rabbın o zaman meleklere demişdi ki : Ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım. Artık onu tamamlayıb içerisine de rûhumdan üfürdüğüm zaman kendisi için derhal (bana) *secdeye kapanın. Bunun üzerine bütün melekler topdan secde etmiş, yalnız İblîs kibirlenmeye yeltenmişdi. O kâfirlerdendi. Buyurdu : Ey İblîs! İki elimle* (ya'nî bizzât) *yaratdığıma secde etmenden seni hangi şey men etdi? Kibirlenmek mi istedin? Yoksa yücelerden mi oldun?* (İblîs :) *Ben ondan hayırlıyım. Beni ateşden, onu ise çamurdan yaratdın dedi. Buyurdu : Hemen buradan çık, zira artık sen taşlanansın!»* (Sâd: 71-77).

«O, insanı bardak gibi kupkuru bir balçıkdan yaratdı. Cânnı da yalın bir ateşden yaratdı. O halde Rabbınızın hangi ni'metlerini yalan sayabilirsiniz?» (er-Rahmân: 14-16).

(11) FÂRE VE ONUN TAHVÎL OLUNMUŞLUĞU HAKKINDA BÂB

61 — (2997) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle de ı : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «İsrâîl oğullarından bir kavm (mesh olunarak) insanlık câmiasından silinib yok oldu. O kavmin ne fenalık işlediği bilinmiyor. Ben zannetmem ki o ummet fâreden başka bir şeye mesh ve tahvîl edilmiş olsun. Görmez misiniz o, kendisi için deve sütü konulduğunda onu içmez de koyun sütü konulduğu zaman onu içer?».

Ebû Hureyre der ki : Ben bu hadîsi Kâ'b el-Ahbâr'a tahdîs ettim. O da bana :

— Sen bunu Rasûlullah'dan işitdin mi? diye sordu. Ben de :

— Evet işitdim dedim. Kâ'b bana tekrar bu suâli sordu. Ben de nihâyet :

— Ben sana Tevrât'ı mı okuyorum? (Ben ancak Rasûlullah'dan işitdiğimi söylüyorum) diye mukabele etdim.

Râvî Ebû Ishâk kendi rivâyetinde «o ummetin ne fenalık yaptığını bilmiyoruz.» demişdir[33].

٦٢ — (...) وحدثني أبو كريب، محمد بن العلاء. حدثنا أبو أسامة عن هشام، عن محمد، عن أبي هريرة، قال «الفأرة مسخ. وآية ذلك أنه يوضع بين يديها لبن الغنم فتشربه. ويوضع بين يديها لبن الإبل فلا تذوقه» فقال له كعب: أسمعت هذا من رسول الله ﷺ؟ قال: أفأنزلت علي التوراة؟

33. *Mesh*, bir şeyin sûretini çirkin sûrete tahvîl etmek ma'nâsınadır. Günâhkâr bir kavmin Allah tarafından topdan maymun ve hınzır gibi bir hayvan cinsine tahvîl edilmesi demekdir. Geçmiş ümmetler hakkında hakîkaten veya mecâzen vukû' bulmuşdur. Hadisde işâret edilen hâdise de onlardan birisidir. Fâre deve sütü içmez de koyun sütü içer fıkrası İsrâîl oğullarından olan o kavmın fâreye tahvîl olunduğunun delilidir. Çünkü devenin eti sütü, İsrâîl oğullarına Allah tarafından harâm kılınmışdı. İsrâîl oğulları kat'iyyen deve sütü içmezlerdi. Fârenin de içmemesi onları, bir yerde toplayan nokta oluyor. Ve işte bundan dolayı Rasûlullah bir ihtimâl olarak «sanmam ki onlar fâreden başka bir hayvana tahvîl edilsinler!» demişdir.

Ebû Saîd Hudrî'den yine Muslim'in tahrîc etdiği bir rivâyete göre Rasûlullah'ın yanında geçmiş ummetlerden maymun ve hınzır sûretlerine tahvîl olunanlar zikrolunmuş da Peygamber : «Allah meshedilen ummet için çoluk, çocuk; soy, sop bırakmamışdır» buyurmuş. Bu rivâyetle Ebû Hureyre hadîsi arasında tezâd vardır. Ebû Hureyre hadîsi tahvîl olunanların aynen devam ve tenâsülünü ifâde etdiği halde Ebû Saîd hadîsi zurriyyetin devam etmediğini bildiriyor. Bu husus âlimler arasında ihtilâfa yol açmışdır :

Zeccâc ile İbnu'l-Arabî, bugün mevcûd olan maymûnların; tahvîl edilen ummetin neslinden olduklarını iddiâ etmişlerdir. Cumhûr ise Ebû Saîd rivâyeti ile amel ederek inkırâzını kabûl ve iki rivâyeti şöyle tevcih etdi : Rasûlullah ibtidâ tahvîl olunan ümmetleri aynen devâm eder sanarak fârenin memsûh ummetin aynen nesli olduğunu haber vermişdir — hadisin metni bu zannı sarâhatle ifâde etmekdedir — sonra Rasûlullah'a tahvîl edilen ummetin nesli devâm etmediği vahyedilmişdir.

62 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) : «Fâre tahvîl olunmuş bir mahlûkdur. Bunun alâmeti şudur ki, onun önüne koyun südü konulursa, hemen içer. Önüne deve südü konulursa onu asla tatmaz» dedi. Kâ'bu'l-ahbâr Ebû Hureyre'ye hitâben :

— Sen bu hadîsi Rasûlullah (S) dan işitdin mi? diye sordu. Ebû Hureyre :

— Benim üzerime Tevrât mı indirildi ki! diye ta'rîzli cevâb verdi[34].

(١٢) باب لا يلدغ المؤمن من جحر مرتين

٦٣ — (٢٩٩٨) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث عن عقيل، عن الزهري، عن ابن المسيب، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، قال «لا يلدغ المؤمن، من جحر واحد، مرتين».

(...) وحدثنيه أبو الطاهر وحرملة بن يحيى. قالا: أخبرنا ابن وهب عن يونس. ح وحدثني زهير بن حرب ومحمد بن حاتم. قالا: حدثنا يعقوب بن إبراهيم. حدثنا ابن أخي ابن شهاب عن عمه، عن ابن المسيب، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. بمثله.

(12) «MU'MİN, BİR YILAN DELİĞİNDEN İKİ KERRE SOKULMAZ» BÂBI

63 — (2998) .... : Ebû Hureyre (R) den: Peygamber (S) : «(Akıllı ve reşîd olan) mu'min bir tek yılan deliğinden iki kerre sokulmaz» buyurmuşdur[35].

( ) .... : Buradaki râvîler de İbn Museyyeb'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişlerdir.

---

34. Kâ'bu'l-Ahbâr, aslen Yahûdî âlimlerinden idi. Ahbâr lafzı, Kâ'b'ın bir Yahûdî hahamı olduğunu ifâde eder. Bu cihetle Ebû Hureyre: Ben Tevrât okumuyorum, Peygamber'den duyduğumu söylüyorum diye ta'rîz etmişdir. Kâ'b, Rasûlullah zamanına yetişmiş, fakat Ebû Bekr, yahut Umer zamanında musliman olmuşdur. Sonra Şâm'a gitmiş ve ölünceye kadar Hımıs'da ikâmet etmişdir. 32 hicret yılında Usmân zamanında Hımıs'da vefât etmişdir.

35. Hadîsin vurûd sebebi ma'rûfdur: Peygamber Bedr günü Şâir Ebu Izzey'i esîr aldı ve ona ihsânda bulundu. Bu zât da Peygamber aleyhine kışkırtma ve hicv yapmıyacağını taahhüd etdi. Bunun üzerine Peygamber onu serbest bırakıb salıverdi. Böylece Ebû Izze kendi kavmına ulaşdı. Sonra tekrar Peygamber aleyhine kışkırtmaya ve hicve döndü. Sonra Peygamber Uhud günü onu tekrar esîr etdi. Ebû İzzet bu sefer de Peygamberden ihsân ve iyilik istedi. Peygamber de bunun üzerine metindeki hadîsi söyledi... (Nevevî).

Hadîs akıllı ve reşîd olan bir mu'minin iki defa gaflete düşüb aldanmamasının gerekdiğini ifâde etmektedir.

(١) باب المؤمن أمره كله خير

٦٤ – (٢٠٩٩) حدثنا هداب بن خالد الأزدي وشيبان بن فروخ . جميعا عن سليمان بن المغيرة (واللفظ لشيبان) . حدثنا سليمان . حدثنا ثابت عن عبد الرحمن بن أبي ليلى ، عن صهيب ، قال : قال رسول الله ﷺ « عجبا لأمر المؤمن. إن أمره كله خير. وليس ذاك لأحد إلا للمؤمن . إن أصابته سراء شكر . فكان خيرا له . وإن أصابته ضراء صبر ، فكان خيرا له » .

(13) «MU'MİNİN HER İŞİ HAYIRDIR» BÂBI

64 — (2999) .... : Suheyb (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Mu'minin işine hayret ederim: Çünkü onun her işi hayırdır. Bu hâl mu'minden başka hiç bir kimse için böyle değildir: Şâyet ona sevinç verici bir şey isâbet ederse şükreder. Bu da kendi lehine bir hayır olur. Eğer ona zarar ve zıyân verecek bir hal isâbet ederse sabreder, bu da onun lehine bir hayır olur».

(١٤) باب النهي عن المدح إذا كان فيه إفراط ، وخيف منه فتنة على الممدوح

٦٥ – (٣٠٠٠) حدثنا يحيى بن يحيى . حدثنا يزيد بن زريع عن خالد الحذاء ، عن عبد الرحمن ابن أبي بكرة ، عن أبيه ، قال : مدح رجل رجلا ، عند النبي ﷺ قال : فقال « ويحك ! قطعت عنق صاحبك . قطعت عنق صاحبك » مرارا » إذا كان أحدكم مادحا صاحبه لا محالة ، فليقل : أحسب فلانا . والله حسيبه . ولا أزكي على الله أحدا . أحسبه ، إن كان يعلم ذاك ، كذا وكذا » .

(14) İÇİNDE AŞIRILIK BULUNDUĞU VE ÖVÜLEN KİMSE ÜZERİNE BİR FİTNE OLMASINDAN KORKULDUĞU ZAMAN MEDH ETMEKDEN NEHY BÂBI

65 — (3000) .... : Ebû Bekre (R) dedi ki: Peygamber'in huzûrunda bir kimse diğer bir kimseyi medh etdi. Bunun üzerine Peygamber (S) tekrarlıyarak: «Vay sana! Sen (böyle övmekle) arkadaşının boynunu kesdin. Yazık olsun sana! Sen arkadaşının boynunu kesdin!» buyurdu[36]. Sonra da: «Sizden herhangi biriniz arkadaşını muhakkak medh et-

36. Boyun kesmek, katlden istiâre edilmişdir. Her ikisinin de helâkde iştirâkleri vardır. Bir mu'minin medhi, medh edilen için helâkı mûcib olması, herkesin âkibeti ne olacağı beşer için bilinmemekle beraber medh edileni kibre, kendini beğenmeye sevk etmek ihtimâli gâlib olduğu içindir. Sonra mu'minin mu'mini yüzüne karşı medh etmesi diğer sahîh hadîslerde gelmiş olduğundan Ebû Bekre hadîsindeki nehy ifrât hâlindeki medhe hamledilmişdir. Hatta övmek, övüleni hayır ziyâdeliğine sevk etmek gibi maslahatı mûcib olursa mustehab bile olur denmişdir.

mek mevkiinde bulunursa: Fulân kişiyi (görünüşe göre) iyi sanırım. Onun muhâsibi* Allah'dır. Ben Allâh'a karşı kimseyi (sîretiyle) temize çıkaramam. Onu şöyle şöyle zannederim desin. Fakat bunu da hakîkaten o kimseyi bu sûretde biliyorsa öyle söylesin!» buyurdu.

٦٦ — (...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَبَّادِ بْنِ جَبَلَةَ بْنِ أَبِي رَوَّادٍ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ح وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ. أَخْبَرَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ابْنِ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ أَنَّهُ ذُكِرَ عِنْدَهُ رَجُلٌ. فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ! مَا مِنْ رَجُلٍ، بَعْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ، أَفْضَلُ مِنْهُ فِي كَذَا وَكَذَا. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «وَيْحَكَ! قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ» مِرَارًا يَقُولُ ذَلِكَ. ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنْ كَانَ أَحَدُكُمْ مَادِحًا أَخَاهُ، لَا مَحَالَةَ، فَلْيَقُلْ: أَحْسِبُ فُلَانًا، إِنْ كَانَ يُرَى أَنَّهُ كَذَلِكَ. وَلَا أُزَكِّي عَلَى اللهِ أَحَدًا».

(...) وَحَدَّثَنِيهِ عَمْرٌو النَّاقِدُ. حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ. ح وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ. كِلَاهُمَا عَنْ شُعْبَةَ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَ حَدِيثِ يَزِيدَ بْنِ زُرَيْعٍ. وَلَيْسَ فِي حَدِيثِهِمَا: فَقَالَ رَجُلٌ: مَا مِنْ رَجُلٍ بَعْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَفْضَلُ مِنْهُ.

66 — ( ) ....: Ebû Bekre'nin oğlu Abdurrahmân, babasından, o da Peygamber'den: Peygamber'in huzûrunda bir kimse zikredildi. Bunun üzerine bir kimse:

— Yâ Rasûlallah! Şu ve şu husûslarda Allâh'ın Rasûlünden sonra o kimseden daha fazîletli hiç bir kimse yokdur dedi. Bunun üzerine Peygamber (S):

— Yazık sana! Sen arkadaşının boynunu kesdin dedi. Rasûlullah bunu bir kaç kerre tekrar etdikden sonra da: Eğer sizden bir (dîn) kardeşini muhakkak medh etmek mevkiinde bulunursa: Fulân kişiyi (görünüşe göre iyi) sanırım desin. Ve bu sözünü de eğer medh etdiği kimsenin medh etdiği sıfatlarla muttasıf olduğunu zannediyorsa söylesin. Ve ben Allâh'a karşı hiç bir kimseyi tezkiye edib temize çıkarmam! desin» buyurdu.

( ) ....: Buradaki iki râvî de yine Şu'be'den bu isnâdla (65 rakamlı) Yezîd ibn Zuray' hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Bu iki râvînin hadîslerinde: Bunun üzerine bir kimse: Allâh'ın Rasûlundan sonra ondan daha fazîletli kimse yokdur dedi fıkrası mevcûd değildir.

٦٧ — (٣٠٠١) حدثني أبو جعفر، محمد بن الصباح. حدثنا إسماعيل بن زكرياء، عن بريد بن عبدالله بن أبي بردة، عن أبي بردة، عن أبي موسى، قال: سمع النبي ﷺ رجلا يثني على رجل، ويطريه في المدحة. فقال «لقد أهلكتم، أو قطعتم، ظهر الرجل».

67 — (3001) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi: Peygamber (S) birisinin bir adamı övdüğünü ve onu övmekde uzadıb mubâlağa eylediğini işitdi de bunun üzerine: «Andolsun ki siz o adaı (mağrûr edib) helâk etdiniz. Yahut bu adamın arkasını yardınız!» buyurdu[37].

٦٨ — (٣٠٠٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن المثنى. جميعا عن ابن مهدي (واللفظ لابن المثنى) قالا: حدثنا عبد الرحمن، عن سفيان، عن حبيب، عن مجاهد، عن أبي معمر، قال: قام رجل يثني على أمير من الأمراء. فجعل المقداد يحثي عليه التراب، وقال: أمرنا رسول الله ﷺ أن نحثي في وجوه المداحين التراب.

68 — (3002) .... : Ebû Ma'mer şöyle dedi: Bir kimse kalkıb emîrlerden bir emîri övmeye başladı. Mikdâd (R) da hemen o kimsenin üzerine toprak saçdı ve: Rasûlullah (S) bizlere, meddâh (dalkavuk, çığırtkan) kimselerin yüzlerine toprak saçmamızı emretdi dedi.

٦٩ — (...) وحدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار (واللفظ لابن المثنى) قالا: حدثنا محمد ابن جعفر. حدثنا شعبة عن منصور، عن إبراهيم، عن همام بن الحارث؛ أن رجلا جعل يمدح عثمان. فعمد المقداد. فجثا على ركبتيه. وكان رجلا ضخما. فجعل يحثو في وجهه الحصباء. فقال له عثمان: ما شأنك؟ فقال: إن رسول الله ﷺ قال «إذا رأيتم المداحين، فاحثوا في وجوههم التراب».

(...) وحدثناه محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا عبد الرحمن عن سفيان، عن منصور. ح وحدثنا عثمان بن أبي شيبة. حدثنا الأشجعي، عبيد الله بن عبيد الرحمن عن سفيان الثوري، عن الأعمش ومنصور، عن إبراهيم، عن همام، عن المقداد، عن النبي ﷺ. بمثله.

---

37. Bu hadîsdeki «siz medh etdiğiniz kimseyi ğurûr ile boğub helâk etdiniz, yahut ğurûr ile şişirerek arkasını yardınız» cümlesindeki terdid, râvînin şekkinden ileri gelmişdir. Ve bunlar her birinden daha beliğ iki cümledir.

Şüphesiz ki övülecek bir meziyeti olmayan ihtirâslı kimse övülünce, bu sahte alkışlar onu kendini beğenmeye, kibir ve gurûra sevk eder. Onun boynunu kırar ve kendisini helâk eder. Diğer beliğ rivâyete göre de kibrinden yağrısı yarılır. Bundan

69 — ( ) .... : Bize Şu'be, Mansûr'den, o da İbrâhîm'den, o da Hemmâm ibn Hâris'den şöyle tahdîs etdi : Bir kimse Usmân'ı medh etmeye başladı. Bunun üzerine Mikdâd hemen davranıb iki dizleri üzerine diz çökdü. Zaten kendisi iri bir adam idi. Müteâkiben de o medh edici kimsenin yüzüne doğru çakıl avuçlayıb atmaya başladı. Usmân, Mikdâd'a hitâben : Senin hâlin nedir? dedi. Mikdâd da : Rasûlullah (S) : «Meddâh kimseleri gördüğünüz zaman onların yüzlerine toprak saçınız!» buyurdu dedi.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Hemmâm'dan, o da Mikdâd'dan, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişlerdir.

(١٥) باب مناولة الأكبر

٧٠ — (٣٠٠٣) حدثنا نصر بن علي الجهضمي. حدثني أبي. حدثنا صخر (يعني ابن جويرية) عن نافع؛ أن عبد الله بن عمر حدثه؛ أن رسول الله ﷺ قال «أراني في المنام أتسوك بسواك. فجذبني رجلان. أحدهما أكبر من الآخر. فناولت السواك الأصغر منهما. فقيل لي: كبر. فدفعته إلى الأكبر».

(15) BÜYÜK OLANA BİR ŞEYİ 'ELİYLE UZADIB VERMEK BÂBI

70 — (3003) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle tahdîs etdi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Ru'yâda kendimi bir misvâk ile dişlerimi ovar gördüm. Derken beni biri diğerinden yaşlı iki kişi çekdiler. Ben de misvakı onlardan küçüğüne uzatdım. Bana : Büyüğüne ver! denildi. Bunun üzerine ben de büyüğüne verdim»[38].

(١٦) باب التثبت في الحديث، وحكم كتابة العلم

٧١ — (٢٤٩٣) حدثنا هرون بن معروف. حدثنا به سفيان بن عيينة عن هشام، عن أبيه، قال: كان أبو هريرة يحدث ويقول: اسمعي يا ربة الحجرة! اسمعي يا ربة الحجرة! وعائشة تصلي. فلما قضت صلاتها قالت لعروة: ألا تسمع إلى هذا ومقالته آنفا؟ إنما كان النبي ﷺ يحدث حديثا، لو عده العاد لأحصاه.

---

dolayı âlimler Peygamber'in : «Meddâh, dalkavuk, çığırtkan kimselerin yüzüne toprak saçınız!» emrini ihtirâslı ikbâl sâhiblerinin maskara alkışcılarına tahsîs etmişlerdir ki her devirde görülen bu dalkavuklar, sahte terâneleri ile nice saf ve temiz millî varlıkları bile başdan çıkarıb putlaşdırırlar.

38. Bunu diyen Cibrîl Aleyhisselâmdır.

(16) HADÎS SÖYLEMEKDE ACELE ETMEYİB TEENNÎ EYLEMEK VE İLMİ YAZMANIN HÜKMÜ BÂBI

71 — (2493) [39] .... : Hişâm, babası Urve'den şöyle dedi : Ebû Hureyre (R) tahdîs ediyor, ediyor da :

— Yâ Hucrenin sâhibesi! Dinle! Yâ Hucrenin sâhibesi, dinle! diyordu. Âişe de bu sırada nâfile namaz kılmakda idi. Âişe naamzını bitirince yeğeni Urve'ye hitâben :

— Şu adamı ve biraz evvelki söylediklerini işitmez misin? Peygamber (S) bir hadîs tahdîs eder, anlatırdı. Eğer onun sözlerini saymak isteyen kişi saysaydı, muhakkak onları sayabilirdi dedi [40].

٧٢ – (٣٠٠٤) حدّثنا هدّابُ بنُ خالدٍ الأزديُّ. حدّثنا همّامٌ عن زيدِ بنِ أسلمَ، عن عطاءِ بنِ يسارٍ، عن أبي سعيدٍ الخدريِّ؛ أنّ رسولَ اللهِ ﷺ قال «لا تكتبوا عنّي. ومن كتبَ عنّي غيرَ القرآنِ فليمحُهُ. وحدّثوا عنّي، ولا حرجَ. ومن كذبَ عليَّ ـ قال همّامٌ أحسبُهُ قال ـ متعمّدًا فليتبوّأْ مقعدَهُ من النّارِ».

72 — (3004) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Benim ağzımdan Kur'ân'dan başka hiç bir şey yazmayınız. Kur'ân'dan başka bir şey yazmış kimse varsa onu silsin. Ancak yazmaksızın benden dilediğiniz gibi rivâyet ediniz. Bunda hiç bir be's yokdur. Bir de bile bile her kim bana isnâd ederek yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın» [41].

---

39. Bu hadîs ayni râvîden olarak KİTÂBU FEDÂİLİ'S-SAHÂBE, *Ebû Hureyre'nin faziletlerinden bir bâb*, bölümünde 160 sıra rakamıyle geçmişdi. Bu sebebden o hadîsin müteselsil rakamını almışdır.

40. Bu hadîs Buhârî metninde daha tafsillidir :

Zubeyr ibn Avvâm'ın oğlu ve Medîne'nin en büyük tâbi'î âlimi Urveye, teyzesi Âişe (R) :

— Bir şey anlatacağım, bilmem sana hayret verir, taaccub eder misin : Buraya Ebû fulân (ya'ni Ebû Hureyre) geldi. Odamın şu tarafına oturdu. (Sözüne hiç ara vermeksizin mütemâdiyen) Peygamber'den hadîs söylüyor ve bunları bana duyurmak istiyordu. Halbuki ben nâfile namaz kılıyordum. Ben ibâdetimi bitirmeden kalkdı gitdi. Eğer ben (ibâdetimi tamamlayıb da) ona yetişebilseydim, muhakkak onu (böyle fâsılasız söylemekden) men' edecekdim. İyi bil ki Rasûlullah (S) sizin, sözünüzü zincirlediğiniz gibi biribirine ekleme söz söylemiş değildir. (O, açık ve teennî ile söyler, dinleyenlerin iddâki karışmazdı) dedi. (*Buhârî, menâkıb, alâmatu'n-Nubuvve*, V, 33 «75»).

41. Kadî Iyâd şöyle dedi : Sahâbe ile Tâbi'îlerden ibâret olan *Selef* arasında hadîsi yazmak husûsunda çok ihtilâf vardı. Hadîsleri yazmayı onlardan bir kısmı kerîh gördü. Bir çoğu da cevâz verdi. Sonra bütün muslimanlar hadîsleri yazmanın cevâzında ittifak etdiler. Böylece ihtilâf da zâil oldu. Evvelkiler, bu yazmayı nehy hakkında gelen hadîsdeki maksadın ne olduğunda ihtilâf etmişlerdi. Denildi ki : Bu nehy, hıfzı çok iyi yapan ve

(١٧) باب قصة أصحاب الأخدود والساحر والراهب والغلام

٧٣ — (٣٠٠٥) حدثنا هداب بن خالد. حدثنا حماد بن سلمة. حدثنا ثابت عن عبد الرحمن بن أبي ليلى، عن صهيب؛ أن رسول الله ﷺ قال «كان ملك فيمن كان قبلكم. وكان له ساحر. فلما كبر قال للملك: إني قد كبرت. فابعث إلي غلاما أعلمه السحر. فبعث إليه غلاما يعلمه. فكان في طريقه، إذا سلك، راهب. فقعد إليه وسمع كلامه. فأعجبه. فكان إذا أتى الساحر مر بالراهب وقعد إليه. فإذا أتى الساحر ضربه. فشكا ذلك إلى الراهب. فقال: إذا خشيت الساحر فقل: حبسني أهلي. وإذا خشيت أهلك فقل: حبسني الساحر. فبينما هو كذلك إذ أتى على دابة عظيمة قد حبست الناس. فقال: اليوم أعلم آلساحر أفضل أم الراهب أفضل؟ فأخذ حجرا فقال: اللهم! إن كان أمر الراهب أحب إليك من أمر الساحر فاقتل هذه الدابة. حتى يمضي الناس. فرماها فقتلها.

ومضى الناس. فأتى الراهب فأخبره. فقال له الراهب: أي بني! أنت، اليوم، أفضل مني. قد بلغ من أمرك ما أرى. وإنك ستبتلى. فإن ابتليت فلا تدل علي. وكان الغلام يبرئ الأكمه والأبرص ويداوي الناس من سائر الأدواء. فسمع جليس للملك كان قد عمي. فأتاه بهدايا كثيرة. فقال: ما ههنا لك أجمع، إن أنت شفيتني. فقال: إني لا أشفي أحدا. إنما يشفي الله. فإن أنت آمنت بالله دعوت الله فشفاك. فآمن بالله. فشفاه الله. فأتى الملك فجلس إليه كما كان يجلس. فقال له الملك: من رد عليك بصرك؟ قال: ربي. قال: ولك رب غيري؟ قال: ربي وربك الله. فأخذه فلم يزل يعذبه حتى دل على الغلام. فجيء بالغلام. فقال له الملك: أي بني! قد بلغ من سحرك ما تبرئ الأكمه والأبرص وتفعل وتفعل. فقال: إني لا أشفي أحدا. إنما يشفي الله. فأخذه فلم يزل يعذبه

---

yazdığı zaman yazıya i'timâd etmesinden endişe edilen kimse hakkındadır. Yazmayı mubâh kılmaya dâir gelen hadîsler, ezberlemeyi güzel yapamayan kimselere hamledilir. «Ebû Şâh için yazınız» hadîsi, Hz. Ali'nin sahifesi, içinde farzlar, sünnetler ve diyet hükümleri bulunan Amr ibn Hâzım'ın kitâbı hadîsi, Ebû Bekr'in, Enes ibn Mâlik'i Bahreyne zekât âmili olarak gönderdiği zaman ona yazıb verdiği zekât ve sadaka mikdârlarını bildiren hadîs; Ebû Hureyre'nin: «Abdullah ibn Amr ibn Âs yazardı, ben yazmazdım» hadîsi ve bunlardan başka olan hadîsler gibi.

Bu nehy hadîsi, yukarıdan beri sıraladığımız hadîslerle nesh edilmişdir. Peygamber (S) yazılan hadîslerin Kur'ân'la karışmasından endişe etdiği zaman bu yasağı koymuşdur. Bu endîşe zâil olub hadîslerin Kur'ânla karışmayacağından emîn olunca, hadîs yazılmasına izin vermişdir de denildi. Ancak hadîslerin Kur'ânla beraber bir tek sahifede yazılmaları nehy edilmişdir. Bunun da sebebi Hadîslerin Kur'ânla karışmaması ve okuyucuya bir sahifede bir seçilememezlik gelmemesidir de denilmişdir. Allah en iyi bilendir (Nevevî).

حَتَّىٰ دَلَّ عَلَى الرَّاهِبِ . فَجِيءَ بِالرَّاهِبِ. فَقِيلَ لَهُ : ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ. فَأَبَىٰ . فَدَعَا بِالْمِنْشَارِ . فَوَضَعَ
الْمِنْشَارَ فِي مَفْرِقِ رَأْسِهِ . فَشَقَّهُ حَتَّىٰ وَقَعَ شِقَّاهُ . ثُمَّ جِيءَ بِجَلِيسِ الْمَلِكِ فَقِيلَ لَهُ : ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ.
فَأَبَىٰ . فَوَضَعَ الْمِنْشَارَ فِي مَفْرِقِ رَأْسِهِ . فَشَقَّهُ بِهِ حَتَّىٰ وَقَعَ شِقَّاهُ . ثُمَّ جِيءَ بِالْغُلَامِ فَقِيلَ لَهُ : ارْجِعْ
عَنْ دِينِكَ. فَأَبَىٰ . فَدَفَعَهُ إِلَىٰ نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ : اذْهَبُوا بِهِ إِلَىٰ جَبَلِ كَذَا وَكَذَا . فَاصْعَدُوا بِهِ الْجَبَلَ .
فَإِذَا بَلَغْتُمْ ذُرْوَتَهُ ، فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ ، وَإِلَّا فَاطْرَحُوهُ . فَذَهَبُوا بِهِ فَصَعِدُوا بِهِ الْجَبَلَ . فَقَالَ :
اللَّهُمَّ ! اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ . فَرَجَفَ بِهِمُ الْجَبَلُ فَسَقَطُوا . وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى الْمَلِكِ . فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ :
مَا فَعَلَ أَصْحَابُكَ ؟ قَالَ: كَفَانِيهِمُ اللَّهُ. فَدَفَعَهُ إِلَىٰ نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ: اذْهَبُوا بِهِ فَاحْمِلُوهُ فِي قُرْقُورٍ ،
فَتَوَسَّطُوا بِهِ الْبَحْرَ . فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإِلَّا فَاقْذِفُوهُ . فَذَهَبُوا بِهِ . فَقَالَ : اللَّهُمَّ ! اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ

فَانْكَفَأَتْ بِهِمُ السَّفِينَةُ فَغَرِقُوا . وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى الْمَلِكِ . فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ : مَا فَعَلَ أَصْحَابُكَ ؟ قَالَ :
كَفَانِيهِمُ اللَّهُ . فَقَالَ لِلْمَلِكِ : إِنَّكَ لَسْتَ بِقَاتِلِي حَتَّىٰ تَفْعَلَ مَا آمُرُكَ بِهِ قَالَ : وَمَا هُوَ ؟ قَالَ : تَجْمَعُ
النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ . وَتَصْلُبُنِي عَلَىٰ جِذْعٍ . ثُمَّ خُذْ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِي . ثُمَّ ضَعِ السَّهْمَ فِي كَبِدِ
الْقَوْسِ . ثُمَّ قُلْ: بِاسْمِ اللَّهِ، رَبِّ الْغُلَامِ، ثُمَّ ارْمِنِي. فَإِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَٰلِكَ قَتَلْتَنِي. فَجَمَعَ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ
وَاحِدٍ. وَصَلَبَهُ عَلَىٰ جِذْعٍ. ثُمَّ أَخَذَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِهِ. ثُمَّ وَضَعَ السَّهْمَ فِي كَبِدِ الْقَوْسِ ثُمَّ قَالَ : بِاسْمِ اللَّهِ،
رَبِّ الْغُلَامِ. ثُمَّ رَمَاهُ فَوَقَعَ السَّهْمُ فِي صُدْغِهِ فَوَضَعَ يَدَهُ فِي صُدْغِهِ فِي مَوْضِعِ السَّهْمِ . فَمَاتَ . فَقَالَ النَّاسُ :
آمَنَّا بِرَبِّ الْغُلَامِ . آمَنَّا بِرَبِّ الْغُلَامِ . آمَنَّا بِرَبِّ الْغُلَامِ . فَأُتِيَ الْمَلِكُ فَقِيلَ لَهُ : أَرَأَيْتَ مَا كُنْتَ

تَحْذَرُ؟ قَدْ، وَاللَّهِ! نَزَلَ بِكَ حَذَرُكَ . قَدْ آمَنَ النَّاسُ فَأَمَرَ بِالْأُخْدُودِ فِي أَفْوَاهِ السِّكَكِ. فَخُدَّتْ.
وَأَضْرَمَ النِّيرَانَ . وَقَالَ: مَنْ لَمْ يَرْجِعْ عَنْ دِينِهِ فَأَحْمُوهُ فِيهَا . أَوْ قِيلَ لَهُ : اقْتَحِمْ . فَفَعَلُوا . حَتَّىٰ جَاءَتِ
امْرَأَةٌ وَمَعَهَا صَبِيٌّ لَهَا . فَتَقَاعَسَتْ أَنْ تَقَعَ فِيهَا . فَقَالَ لَهَا الْغُلَامُ : يَا أُمَّهْ ! اصْبِرِي . فَإِنَّكِ عَلَى الْحَقِّ » .

(17) ASHÂBU'L-UHDÛD[42], SİHİRBÂZ, RÂHİB VE OĞLAN ÇOCUĞU KISSASI BÂBI

73 — (3005) Bize Heddâb ibn Hâlid tahdîs etdi. Bize Hammâd ibn Seleme tahdîs etdi. Bize Sâbit, Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ'dan; o da

42. *Hadd* ve *Uhdûd* : Yerde olan uzun uzadı handeğe ve yarığa denir (*Kamûs Ter.*).

Suheyb (R) den tahdîs etdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Sizden evvelki ummetlerden biri içinde bir hükümdâr vardı. Onun bir de sihirbâzı bulunuyordu. Sihirbâz ihtiyar olduğu zaman hükümdâra:

— Ben ihtiyâr oldum. Binâenaleyh bana bir oğlan çocuğu gönder ki ben ona sihri öğreteyim dedi. Bunun üzerine hükümdâr ona öğretebileceği bir oğlan çocuğu yolladı. Oğlan çocuğu sihirbâza devâma başladığı zaman yolu üzerinde bir râhib vardı. Çocuk o râhibin yanında oturdu, onun sözlerini dinledi ve râhib onun hoşuna gitdi. Artık sihirbâza geldiğinde râhibe de uğruyor, onun yanında oturuyordu. Sihirbâza geldiği zaman, sihirbâz çocuğu dövdü. Çocuk da bunu râhibe şikâyet etdi. Râhib çocuğa:

— Sen sihirbâzdan korkduğun zaman: Beni âilem alıkoydu dersin. Âilenden endîşe edib korkduğun zamanda da: Beni sihirbâz alıkoyub geç bırakdı dersin! dedi. Artık o bu tarzda devâm etmekde iken bir gün büyük bir hayvan üzerine çıkıb vardı ki, bu hayvan insanları yollarından habs edib alıkoymuşdu. Çocuk kendi kendine: Ben bu gün sihirbâz mı, daha fazîletlidir, yoksa râhib mi daha fazîletlidir bileceğim dedi. Akıbinde bir taş aldı da: Yâ Allâh! Eğer râhibin işi sana sihirbâzın işinden daha sevgili ise habsedilmiş olan bu insanların geçib gitmeleri için şu dâbbeyi öldür! diyerek taşı fırlattı ve dâbbeyi öldürdü. İnsanlar da geçib gitdiler. Müteâkiben çocuk, râhibin yanına geldi ve olanları kendisine haber verdi. Râhib de ona:

— Ey oğulcuğum! Sen bu gün benden daha fazîletlisin. Senin işin görmekde olduğum bu yüksek dereceye ulaşmışdır. Ve sen yakında çetin belâ ve imtihâna tâbi' tutulacaksın. Bu imtihân ve tazyîklere uğratıldığında sakın hiç bir kimseye benim bulunduğum yere delâlet etme! dedi. Artık oğlan, körü, baras hastalığına tutulanı kurtarıb iyi eder ve diğer hastalık ve dertlerden de insanları tedâvî yapar oldu. Bunu hükümdârın aslında kör olan bir arkadaşı işitdi. Akıbinde bir çok hediyelerle oğlanın yanına geldi ve:

— Eğer bana şifâ kazandırırsan burada bulunan şu şeylerin hepsini senin için topladım dedi. Oğlan:

— Ben hiç bir kimseye şifâ ve sağlık veremem. Ancak Allah şifâ ve sağlık verir. Eğer sen Allâh'a iymân edersen, ben Allâh'a dûa ederim, Allah da sana sağlık ve şifâ verir dedi. Bunun üzerine o kör zât Allâh'a iymân etti. Allah da ona şifâ ihsân eyledi. Müteâkiben bu zât hükümdâra geldi ve eskiden oturmakda olduğu gibi onun yanında oturdu. Hükümdar ona:

— Gözlerini sana tekrar kim iâde etdi? diye sordu. O zât:

— Rabbım iâde etdi dedi. Hükümdâr:

— Senin benden başka Rabbın mı var? dedi. O zât:

— Benim Rabbım da, senin Rabbın da Allah'dır dedi. Bu cevâb üze-

rine hükümdar onu yakaladı ve ona, oğlan çocuğuna delâlet edinceye kadar azâb ve işkence etmekden ayrılmadı. Nihâyet, oğlan çocuğu getirildi. Hükümdâr ona hitâben :

— Ey oğulcuğum! Senin sihirbâzlığın körü, baraslıyı iyi edecek ve şunu şunu yapacak dereceye kadar ilerlemişdir dedi. Oğlan :

— Ben hiç bir kimseye şifâ vermiyorum. Ancak Allah şifâ verib iyi ediyor dedi. Bu sözler üzerine hükümdâr onu da yakaladı ve ona devamlı azâb ve işkence eyledi. Çocuk nihâyet azâba dayanamayıb râhibin bulunduğu yere delâlet etdi. Akıbinde râhib de getirildi. Ona da :

— Dîninden geri dön denildi. Râhib dînden dönmeyi reddedib dayatdı. Hükümdâr, büyük bir ağaç bıçkısı getirilmesini istedi. Bıçkıyı râhibin başının saç ayırımı yerine koydu ve başını ikiye ayırdı. Râhibin başı iki tarafa düşdü. Sonra hükümdârın meclis arkadaşı olan o kimse getirildi, ona da :

— Dîninden dön denildi. O da bu teklîfi kabûl etmeyib dayatdı. Hükümdâr onu da adamlarından bir topluluğa teslîm edib :

— Bu herifi şu ve şu dağlara kadar götürün. Bunu o dağlara çıkarın, dağın en yüksek yerine ulaşdığınız zaman, dîninden dönerse ne alâ, yoksa onu dağdan aşağı atın! emrini verdi. Adamları bu emir üzerine onu götürdüler ve dağa çıkardılar. O zât son noktaya varınca :

— Yâ Allâh! Dilediğin herhangi bir şeyle beni bunlardan kurtar! diye duâ etdi. Hemen dağ çok şiddetli bir sûretde sarsılıb hareket etdi. Böylece onların hepsi aşağıya düşdüler. Sonra kendisi yürüyerek hükümdârın yanına geldi. Hükümdâr ona :

— Arkadaşların ne yapdılar? diye sordu. O da :

— Allah beni onlardan kurtardı dedi. Bu sefer hükümdâr onu yine adamlarından bir diğer cemâate teslîm edib :

— Bunu götürün firkate gibi uzun gemiye bindirin. Sonra bununla denizin ortasına kadar götürün. Orada dîninden dönerse iyi, yoksa onu denize fırlatıb atın! emrini verdi. Adamlar onu hükümdârın dediği gibi yapıb denizin ortasına götürdüler. O zât orada da :

— Ey Allâh'ım! Dilediğin şey ile beni bunlardan kurtar! diye duâ etdi. Gemi hemen üstündekilerle ters dönüb devrildi. Böylece adamların hepsi boğuldular. O zât yine yürüyerek hükümdârın yanına geldi. Hükümdâr bu sefer de yine :

— Arkadaşların ne yapdılar? diye sordu. O zât :

— Allah beni onlardan kurtardı diye cevâb verdi ve hükümdâra hitâben : Sana emredeceğim şeyi yapmadıkca sen beni asla öldüremiyeceksin dedi. Hükümdâr :

— Peki nedir o şey? diye sordu. O zât :

— İnsanları açık bir arâzîde toplarsın. Müteâkiben beni orada bir hurma gövdesine asarsın. Sonra benim deriden yapılmış ok kuburumdan

bir ok al sonra bu oku yayın atacak kabzasına yerleşdir sonra BİSMİL-LÂHİ RABBİ'L-GULÂM (= Oğlanın Rabbı olan Allâh'ın ismiyle)! sözünü söyle. Sonra oku bana at. Sen bunu yaptığın zaman beni öldürmüş olursun dedi. Bu tavsiye üzerine hükümdar halkı geniş bir alanda topladı. Ve o zâtı da bir hurma ağacının bedenine bağlayıb asdı. Sonra o zâtın kendi deri ok kuburundan bir ok aldı. Sonra bu oku yayın fırlatacak kabzasına yerleşdirdi. Sonra: BİSMİLLÂHİ RABBİ'L-GULÂM sözünü söyledi. Sonra da oku o zâta atdı. Ok o zâtın gözü ile kulağı arasındaki dulun denilen yere saplandı. O zât hemen elini, okun saplandığı yer olan dulunu üzerine koydu ve öldü. Bu hâdise akıbinde insanlar:

— Biz oğlan çocuğunun Rabbına iymân etdik! Biz oğlan çocuğunun Rabbına iymân etdik. Biz oğlan çocuğunun Rabbına iymân etdik! diye bağırışdılar. Müteâkiben hükümdâra gelindi ve ona hitâben:

— Gördün mü? Sakınıb durduğun şeyi? Tahakkuk etdi. Allâh'a yemîn olsun ki, sakınıb durduğun ve korkduğun şey senin başına indi. İnsanların hepsi Allâh'a iymân etdiler denildi. Bunun üzerine hükümdar yolların ağızlarında **uzun çukurlar**[43] açılmasını emretdi. Derhal bu uzun

---

43. Bu *Ashâbu'l-uhdûd* ta'bîri Kur'ânda da geçmekdedir:

«*Tutuşdurucu* (malzeme ile hazırladıkları) *o ateş handakların sâhibleri gebertilmişdir. O zaman onlar* (o ateşin) *etrafında oturucu idiler. Onlar* (Allâh'a) *iymân edenlere yapacakları* (işkenceler) *husûsunda* (hükümdârları nezdinde) *şâhidlik edeceklerdi. Onlar içlerinden* (mu'minlerin) *o yegâne gâlib, her hamde lâyık Allah'a iymân etmelerinden başka* (hiç bir şeyi) *inkâr etmemişlerdi.* (O Allah ki) *göklerin ve yerin mülkü hep onundur. Allah her şeye hakkıyle şâhıddir. Hakîkat erkek mu'minlerle kadın mu'minleri belâya uğratanlar, sonra da tevbe etmeyenler, onlar için cehennem azâbı vardır, onlar için bir de yangın azâbı»* (el-Burûc: 4-10).

Bu âyetlerin tefsîrinde şunlar yazılmışdır:

«Ashâbu'l-uhdûd katledildi. Burada *kutile* (ya'nî katledildi fiili) hakîkat ma'nâsına olmak tecvîz edilmiş ise de ma'nevî helâke de şâmil olmak üzere tel'în ya'nî ilâhî rahmetden tard sûretiyle kahr ve tenkîl ma'nâsına tefsîri daha ma'rûfdur.

Uhdûd ve *hadd*, yerde olan uzun handak veya yarığa, bir de kamçı ile dövülen kimselerin bedenlerinde yol yol kan oturarak moraran kamçı yerlerine denir. Burada bedelu iştimâl sûretiyle îzâh ediliyor: O ateş ki vekûdlu, tutuşduracak odunu, çırası çok. Ya'nî o alevli ateşi müştemil olan Uhdûdun, o ateş handakinin sâhibleri ki mu'minleri iymânlarından vaz geçirmek üzere içine atmak için böyle ateş handakleri yapdıklarından dolayı *Ashâbu uhdûd* nâmını almışlardır. Lâkin kalblerdeki iymânı bu sûretle yakmaya çalışanlar muvaffak olamamış bilâkis tel'în edilerek mağlûb, makhûr ve bednâm olmuşlardır. Bu Ashâbu uhdûdun kimler ve nerelerde olduğuna, Yemen'de, Necran'da, Irak'da, Şâm'da, Habeş'de, Mecûs veya Yahûd veya bazı hükümdârlar tarafından yapıldığına dâir müteaddid rivâyetler nakledilmiş ise de, Kur'ânda ta'yînlerine kasd tealluk etmediğinden ancak vasıfları ve fiilleri ile zikrolunmuşlardır.

Ebû Hayyân der ki: Müfessirler, Ashâbu uhdûd hakkında ondan ziyâde akvâl zikretmişlerdir. Her kavlin de bir uzun kıssası vardır. Biz onları bu kitâbımıza yazmak istemedik. Hepsinin mazmûnu şudur: Kâfirlerden bir takım kimseler yerde handaklar açtılar ve onlara ateş yakdılar. Mu'minleri ona arz etdiler. Dîninden döneni bırakdılar, iymânda isrâr edeni yakdılar. Ashâbu uhdûd, mu'minleri yakanlardır.

Kaffâl, kendi tefsîrinde demişdir ki: Ashâbu uhdûd kıssasında muhtelif rivâyetler zikretmişlerdir. Maamâfîh içlerinde sahîh denecek derecede bir şey yokdur. Ancak şunda müttefikdirler ki mu'minlerden bir kavm, kavmlerine yahut üzerlerine hâkim olan

handaklar kazılıb açıldı, oralarda büyük ateşler yakdırdı ve:

— Kim dîninden dönmezse onu bu ateş çukurlarının içine atıb yakın! emrini verdi. Bu emir üzerine hükümdârın askerleri faaliyete geçdiler ve insanları o ateş çukurlarına atıb yakdılar. Nihâyet sıra beraberinde küçük bir çocuğu bulunan bir kadına gelince, kadın ateş çukuruna düşmekden irkilib geri geri çekildi. Bunun üzerine çocuğu dile gelib ona:

— Ey anneciğim! Sabret çünkü sen hakk üzeresin, dedi».

(١٨) باب حديث جابر الطويل، وقصة أبي اليسر

٧٤ — (٣٠٠٦) حدثنا هرون بن معروف ومحمد بن عباد (وتقاربا في لفظ الحديث) والسياق لهرون. قالا: حدثنا حاتم بن إسماعيل عن يعقوب بن مجاهد، أبي حزرة، عن عبادة بن الوليد بن عبادة بن الصامت، قال: خرجت أنا وأبي نطلب العلم في هذا الحي من الأنصار، قبل أن يهلكوا. فكان أول من لقينا أبا اليسر، صاحب رسول الله ﷺ. ومعه غلام له. معه ضمامة من صحف. وعلى أبي اليسر بردة ومعافري. وعلى غلامه بردة ومعافري. فقال له أبي: يا عم! إني أرى في وجهك سفعة من غضب. قال: أجل. كان لي على فلان بن فلان الحرامي مال. فأتيت أهله فسلمت. فقلت: ثم هو؟ قالوا: لا. فخرج علي ابن له جفر. فقلت له: أين أبوك؟ قال: سمع صوتك فدخل أريكة أمي. فقلت: اخرج إلي. فقد علمت أين أنت. فخرج. فقلت: ما حملك على أن اختبأت مني؟ قال: أنا، والله! أحدثك. ثم لا أكذبك. خشيت، والله! أن أحدثك فأكذبك. وأن أعدك فأخلفك. وكنت صاحب رسول الله ﷺ. وكنت، والله! معسرا. قال قلت: آلله! قال: الله! قلت: آلله! قال: الله. قلت: آلله! قال: الله. قال فأتى بصحيفته فمحاها بيده. فقال: إن وجدت قضاء فاقضني. وإلا، أنت في حل. فأشهد بصر عيني هاتين (ووضع إصبعيه على عينيه) وسمع أذني هاتين، ووعاه قلبي هذا (وأشار إلى مناط قلبه) رسول الله ﷺ وهو يقول «من أنظر معسرا، أو وضع عنه، أظله الله في ظله».

(٣٠٠٧) قال فقلت له أنا: يا عم! لو أنك أخذت بردة غلامك وأعطيته معافريك، وأخذت

---

kâfir bir hükümdâra muhâlefet etmişler. O da onları Uhdûda atdırmışdır. Ve zannederim ki bu vak'a Kureyş indinde meşhûr idi. Allah Teâlâ bunu Rasûlünün ashâbına zikrederek dînleri hakkında ma'rûz oldukları ezâlara sabr ve tahammul gerekdiğine tenbîh buyurmuşdur. Çünkü haberlerde meşhûr olduğu üzere Kureyş müşrikleri mu'minlere eziyet ediyorlardı.

مَعَافِرِيَّهُ وَأَعْطَيْتَهُ بُرْدَتَكَ ، فَكَانَتْ عَلَيْكَ حُلَّةٌ وَعَلَيْهِ حُلَّةٌ . فَمَسَحَ رَأْسِي وَقَالَ: اللَّهُمَّ ! بَارِكْ فِيهِ .
يَا ابْنَ أَخِي ! بَصَرُ عَيْنَيَّ هَاتَيْنِ ، وَسَمْعُ أُذُنَيَّ هَاتَيْنِ ، وَوَعَاهُ قَلْبِي هَٰذَا (وَأَشَارَ إِلَىٰ مَنَاطِ قَلْبِهِ)
رَسُولَ اللهِ ﷺ وَهُوَ يَقُولُ « أَطْعِمُوهُمْ مِمَّا تَأْكُلُونَ . وَأَلْبِسُوهُمْ مِمَّا تَلْبَسُونَ » . وَكَانَ أَنْ أَعْطَيْتُهُ
مِنْ مَتَاعِ الدُّنْيَا أَهْوَنَ عَلَيَّ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ حَسَنَاتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ .

(٣٠٠٨) ثُمَّ مَضَيْنَا حَتَّىٰ أَتَيْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ فِي مَسْجِدِهِ، وَهُوَ يُصَلِّي فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ، مُشْتَمِلًا بِهِ .
فَتَخَطَّيْتُ الْقَوْمَ حَتَّىٰ جَلَسْتُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ . فَقُلْتُ : يَرْحَمُكَ اللهُ ! أَتُصَلِّي فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ وَرِدَاؤُكَ
إِلَىٰ جَنْبِكَ ؟ قَالَ : فَقَالَ بِيَدِهِ فِي صَدْرِي هٰكَذَا . وَفَرَّقَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ وَقَوَّسَهَا : أَرَدْتُ أَنْ يَدْخُلَ عَلَيَّ
الْأَحْمَقُ مِثْلُكَ ، فَيَرَانِي كَيْفَ أَصْنَعُ ، فَيَصْنَعُ مِثْلَهُ .
أَتَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي مَسْجِدِنَا هٰذَا . وَفِي يَدِهِ عُرْجُونُ ابْنِ طَابٍ . فَرَأَىٰ فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ نُخَامَةً
فَحَكَّهَا بِالْعُرْجُونِ . ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا فَقَالَ « أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يُعْرِضَ اللهُ عَنْهُ ؟ » قَالَ فَخَشَعْنَا . ثُمَّ قَالَ
« أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يُعْرِضَ اللهُ عَنْهُ ؟ » قَالَ فَخَشَعْنَا . ثُمَّ قَالَ « أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يُعْرِضَ اللهُ عَنْهُ ؟ »
قُلْنَا : لَا أَيُّنَا ، يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ « فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا قَامَ يُصَلِّي ، فَإِنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ قِبَلَ وَجْهِهِ
فَلَا يَبْصُقَنَّ قِبَلَ وَجْهِهِ . وَلَا عَنْ يَمِينِهِ . وَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ، تَحْتَ رِجْلِهِ الْيُسْرَىٰ. فَإِنْ عَجِلَتْ بِهِ بَادِرَةٌ
فَلْيَقُلْ بِثَوْبِهِ هٰكَذَا » ثُمَّ طَوَىٰ ثَوْبَهُ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَقَالَ « أَرُونِي عَبِيرًا » فَقَامَ فَتًى مِنَ الْحَيِّ
يَشْتَدُّ إِلَىٰ أَهْلِهِ . فَجَاءَ بِخَلُوقٍ فِي رَاحَتِهِ . فَأَخَذَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَجَعَلَهُ عَلَىٰ رَأْسِ الْعُرْجُونِ . ثُمَّ
لَطَخَ بِهِ عَلَىٰ أَثَرِ النُّخَامَةِ .
فَقَالَ جَابِرٌ : فَمِنْ هُنَاكَ جَعَلْتُمُ الْخَلُوقَ فِي مَسَاجِدِكُمْ .

Bu bâbda muhaddislerin en ziyâde tercih eyledikleri rivâyet Muslim, Tirmizî, Nesei ve daha bazılarının Suheyb'den Peygamber (S) e merfûan tahric etdikleridir ki Tirmizî ona sâde «hasenun garibun» demişdir... Onun için biz de yalnız Kur'ânın beyânı ile iktifâ edelim. Hangi kavmdan olursa olsun *Ashâbu uhdûd* tel'in edildiler» (*Hak Dîni*, VII, 5690-5691).

(٣٠٠٩) سِرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ بَطْنِ بُوَاطٍ . وَهُوَ يَطْلُبُ الْمَجْدِيَّ بْنَ عَمْرٍو الْجُهَنِيَّ. وَكَانَ النَّاضِحُ يَعْقُبُهُ مِنَّا الْخَمْسَةُ وَالسِّتَّةُ وَالسَّبْعَةُ. فَدَارَتْ عُقْبَةُ رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ عَلَى نَاضِحٍ لَهُ. فَأَنَاخَهُ فَرَكِبَهُ. ثُمَّ بَعَثَهُ فَتَلَدَّنَ عَلَيْهِ بَعْضَ التَّلَدُّنِ . فَقَالَ لَهُ: شَأْ. لَعَنَكَ اللهُ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ هَـٰذَا اللَّاعِنُ بَعِيرَهُ ؟ » قَالَ: أَنَا . يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ « انْزِلْ عَنْهُ . فَلَا تَصْحَبْنَا بِمَلْعُونٍ . لَا تَدْعُوا عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ ، وَلَا تَدْعُوا عَلَىٰ أَوْلَادِكُمْ ، وَلَا تَدْعُوا عَلَىٰ أَمْوَالِكُمْ ، لَا تُوَافِقُوا مِنَ اللهِ سَاعَةً يُسْأَلُ فِيهَا عَطَاءٌ ، فَيَسْتَجِيبُ لَكُمْ » .

(٣٠١٠) سِرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . حَتَّىٰ إِذَا كَانَتْ عُشَيْشِيَةٌ وَدَنَوْنَا مَاءً مِنْ مِيَاهِ الْعَرَبِ ، قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ رَجُلٌ يَتَقَدَّمُنَا فَيَمْدُرُ الْحَوْضَ فَيَشْرَبُ وَيَسْقِينَا ؟ » قَالَ جَابِرٌ : فَقُمْتُ فَقُلْتُ : هَـٰذَا رَجُلٌ ، يَا رَسُولَ اللهِ ! فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَيُّ رَجُلٍ مَعَ جَابِرٍ ؟ » فَقَامَ جَبَّارُ بْنُ صَخْرٍ . فَانْطَلَقْنَا إِلَى الْبِئْرِ . فَنَزَعْنَا فِي الْحَوْضِ سَجْلًا أَوْ سَجْلَيْنِ. ثُمَّ مَدَرْنَاهُ ثُمَّ نَزَعْنَا فِيهِ حَتَّىٰ أَفْهَقْنَاهُ . فَكَانَ أَوَّلَ طَالِعٍ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَقَالَ « أَتَأْذَنَانِ ؟ » قُلْنَا: نَعَمْ. يَا رَسُولَ اللهِ! فَأَشْرَعَ نَاقَتَهُ فَشَرِبَتْ. شَنَقَ لَهَا فَشَجَتْ فَبَالَتْ . ثُمَّ عَدَلَ بِهَا فَأَنَاخَهَا . ثُمَّ جَاءَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى الْحَوْضِ فَتَوَضَّأَ مِنْهُ . ثُمَّ قُمْتُ فَتَوَضَّأْتُ مِنْ مُتَوَضَّإِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَذَهَبَ جَبَّارُ بْنُ صَخْرٍ يَقْضِي حَاجَتَهُ. فَقَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِيُصَلِّيَ. وَكَانَتْ عَلَيَّ بُرْدَةٌ ذَهَبْتُ أَنْ أُخَالِفَ بَيْنَ طَرَفَيْهَا فَلَمْ تَبْلُغْ لِي. وَكَانَتْ لَهَا ذَبَاذِبُ فَنَكَّسْتُهَا ثُمَّ خَالَفْتُ بَيْنَ طَرَفَيْهَا. ثُمَّ تَوَاقَصْتُ عَلَيْهَا . ثُمَّ جِئْتُ حَتَّىٰ قُمْتُ عَنْ يَسَارِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَأَخَذَ بِيَدِي فَأَدَارَنِي حَتَّىٰ أَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ. ثُمَّ جَاءَ جَبَّارُ بْنُ صَخْرٍ فَتَوَضَّأَ. ثُمَّ جَاءَ فَقَامَ عَنْ يَسَارِ رَسُولِ اللهِ ﷺ .

فَأَخَذَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِيَدَيْنَا جَمِيعًا . فَدَفَعَنَا حَتَّىٰ أَقَامَنَا خَلْفَهُ . فَجَعَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَرْمُقُنِي وَأَنَا لَا أَشْعُرُ. ثُمَّ فَطِنْتُ بِهِ . فَقَالَ هَـٰكَذَا ، بِيَدِهِ . يَعْنِي شُدَّ وَسَطَكَ . فَلَمَّا فَرَغَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ « يَا جَابِرُ ! » قُلْتُ : لَبَّيْكَ . يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ « إِذَا كَانَ وَاسِعًا فَخَالِفْ بَيْنَ طَرَفَيْهِ . وَإِذَا كَانَ ضَيِّقًا فَاشْدُدْهُ عَلَىٰ حَقْوِكَ » .

(٣٠١١) سِرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . وَكَانَ قُوتُ كُلِّ رَجُلٍ مِنَّا ، فِي كُلِّ يَوْمٍ ، تَمْرَةً . فَكَانَ يَمَصُّهَا ثُمَّ يَصُرُّهَا فِي ثَوْبِهِ. وَكُنَّا نَخْتَبِطُ بِقِسِيِّنَا وَنَأْكُلُ. حَتَّىٰ قَرِحَتْ أَشْدَاقُنَا . فَأُقْسِمُ أُخْطِئَهَا رَجُلٌ مِنَّا يَوْمًا . فَانْطَلَقْنَا بِهِ نَنْعَشُهُ . فَشَهِدْنَا أَنَّهُ لَمْ يُعْطَهَا . فَأُعْطِيَهَا فَقَامَ فَأَخَذَهَا .

(٣٠١٢) سِرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَتَّى نَزَلْنَا وَادِيًا أَفْيَحَ . فَذَهَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْضِي حَاجَتَهُ . فَاتَّبَعْتُهُ بِإِدَاوَةٍ مِنْ مَاءٍ . فَنَظَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَلَمْ يَرَ شَيْئًا يَسْتَتِرُ بِهِ . فَإِذَا شَجَرَتَانِ بِشَاطِئِ الْوَادِي . فَانْطَلَقَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى إِحْدَاهُمَا فَأَخَذَ بِغُصْنٍ مِنْ أَغْصَانِهَا . فَقَالَ « انْقَادِي عَلَيَّ بِإِذْنِ اللهِ » فَانْقَادَتْ مَعَهُ كَالْبَعِيرِ الْمَخْشُوشِ ، الَّذِي يُصَانِعُ قَائِدَهُ . حَتَّى أَتَى الشَّجَرَةَ الْأُخْرَى . فَأَخَذَ بِغُصْنٍ مِنْ أَغْصَانِهَا .

فَقَالَ « انْقَادِي عَلَيَّ بِإِذْنِ اللهِ » فَانْقَادَتْ مَعَهُ كَذَلِكَ . حَتَّى إِذَا كَانَ بِالْمَنْصَفِ مِمَّا بَيْنَهُمَا ، لَأَمَ بَيْنَهُمَا (يَعْنِي جَمَعَهُمَا) فَقَالَ « الْتَئِمَا عَلَيَّ بِإِذْنِ اللهِ » فَالْتَأَمَتَا . قَالَ جَابِرٌ : فَخَرَجْتُ أُحْضِرُ مَخَافَةَ أَنْ يُحِسَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِقُرْبِي فَيَبْتَعِدَ (وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ : فَيَتَبَعَّدَ) فَجَلَسْتُ أُحَدِّثُ نَفْسِي . فَحَانَتْ مِنِّي لَفْتَةٌ ، فَإِذَا أَنَا بِرَسُولِ اللهِ ﷺ مُقْبِلًا . وَإِذَا الشَّجَرَتَانِ قَدِ افْتَرَقَتَا . فَقَامَتْ كُلُّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا عَلَى سَاقٍ . فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَقَفَ وَقْفَةً . فَقَالَ بِرَأْسِهِ هَكَذَا (وَأَشَارَ أَبُو إِسْمَاعِيلَ بِرَأْسِهِ يَمِينًا وَشِمَالًا) ثُمَّ أَقْبَلَ . فَلَمَّا انْتَهَى إِلَيَّ قَالَ « يَا جَابِرُ ! هَلْ رَأَيْتَ مَقَامِي ؟ » قُلْتُ : نَعَمْ . يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ « فَانْطَلِقْ إِلَى الشَّجَرَتَيْنِ فَاقْطَعْ مِنْ كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا غُصْنًا . فَأَقْبِلْ بِهِمَا . حَتَّى إِذَا قُمْتَ مَقَامِي فَأَرْسِلْ غُصْنًا عَنْ يَمِينِكَ وَغُصْنًا عَنْ يَسَارِكَ » .

قَالَ جَابِرٌ : فَقُمْتُ فَأَخَذْتُ حَجَرًا فَكَسَرْتُهُ وَحَسَرْتُهُ . فَانْذَلَقَ لِي . فَأَتَيْتُ الشَّجَرَتَيْنِ فَقَطَعْتُ مِنْ كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا غُصْنًا . ثُمَّ أَقْبَلْتُ أَجُرُّهُمَا حَتَّى قُمْتُ مَقَامَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . أَرْسَلْتُ غُصْنًا عَنْ يَمِينِي وَغُصْنًا عَنْ يَسَارِي . ثُمَّ لَحِقْتُهُ فَقُلْتُ : قَدْ فَعَلْتُ . يَا رَسُولَ اللهِ ! فَعَمَّ ذَاكَ ؟ قَالَ « إِنِّي مَرَرْتُ بِقَبْرَيْنِ يُعَذَّبَانِ . فَأَحْبَبْتُ ، بِشَفَاعَتِي ، أَنْ يُرَفَّهَ عَنْهُمَا ، مَا دَامَ الْغُصْنَانِ رَطْبَيْنِ » .

(٣٠١٣) قَالَ فَأَتَيْنَا الْعَسْكَرَ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَا جَابِرُ ! نَادِ بِوَضُوءٍ » فَقُلْتُ : أَلَا وَضُوءَ ؟ أَلَا وَضُوءَ ؟ أَلَا وَضُوءَ ؟ قَالَ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! مَا وَجَدْتُ فِي الرَّكْبِ مِنْ قَطْرَةٍ . وَكَانَ رَجُلٌ

مِنَ الْأَنْصَارِ يُبَرِّدُ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ الْمَاءَ ، فِي أَشْجَابٍ لَهُ ، عَلَى حِمَارَةٍ مِنْ جَرِيدٍ . قَالَ فَقَالَ لِيَ « انْطَلِقْ إِلَى فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ الْأَنْصَارِيِّ ، فَانْظُرْ هَلْ فِي أَشْجَابِهِ مِنْ شَيْءٍ ؟ » قَالَ فَانْطَلَقْتُ إِلَيْهِ فَنَظَرْتُ فِيهَا فَلَمْ أَجِدْ فِيهَا إِلَّا قَطْرَةً فِي عَزْلَاءِ شَجْبٍ مِنْهَا ، لَوْ أَنِّي أُفْرِغُهُ لَشَرِبَهُ يَابِسُهُ . فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنِّي لَمْ أَجِدْ فِيهَا إِلَّا قَطْرَةً فِي عَزْلَاءِ شَجْبٍ مِنْهَا . لَوْ أَنِّي أُفْرِغُهُ

لِشَرْبَةٍ يَابِسَةٍ . قَالَ « اذْهَبْ فَأْتِنِي بِهِ » فَأَتَيْتُهُ بِهِ . فَأَخَذَهُ بِيَدِهِ فَجَعَلَ يَتَكَلَّمُ بِشَيْءٍ لَا أَدْرِي مَا هُوَ.
وَيَغْمِزُهُ بِيَدَيْهِ . ثُمَّ أَعْطَانِيهِ فَقَالَ « يَا جَابِرُ ! نَادِ بِجَفْنَةٍ » فَقُلْتُ : يَا جَفْنَةَ الرَّكْبِ ! فَأُتِيتُ بِهَا
تُحْمَلُ . فَوَضَعْتُهَا بَيْنَ يَدَيْهِ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِهِ فِي الْجَفْنَةِ هَكَذَا . فَبَسَطَهَا وَفَرَّقَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ .
ثُمَّ وَضَعَهَا فِي قَعْرِ الْجَفْنَةِ . وَقَالَ « خُذْ . يَا جَابِرُ ! فَصُبَّ عَلَيَّ . وَقُلْ : بِاسْمِ اللَّهِ » فَصَبَبْتُ عَلَيْهِ وَقُلْتُ :
بِاسْمِ اللَّهِ . فَرَأَيْتُ الْمَاءَ يَفُورُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . ثُمَّ فَارَتِ الْجَفْنَةُ وَدَارَتْ حَتَّى امْتَلَأَتْ .
فَقَالَ « يَا جَابِرُ ! نَادِ مَنْ كَانَ لَهُ حَاجَةٌ بِمَاءٍ » قَالَ فَأَتَى النَّاسُ فَاسْتَقَوْا حَتَّى رَوُوا . قَالَ فَقُلْتُ : هَلْ بَقِيَ
أَحَدٌ لَهُ حَاجَةٌ ؟ فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَهُ مِنَ الْجَفْنَةِ وَهِيَ مَلْأَى .

(٣٠١٤) وَشَكَا النَّاسُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْجُوعَ . فَقَالَ « عَسَى اللَّهُ أَنْ يُطْعِمَكُمْ » فَأَتَيْنَا سِيفَ الْبَحْرِ .
فَزَخَرَ الْبَحْرُ زَخْرَةً . فَأَلْقَى دَابَّةً . فَأَوْرَيْنَا عَلَى شِقِّهَا النَّارَ . فَاطَّبَخْنَا وَاشْتَوَيْنَا ، وَأَكَلْنَا حَتَّى شَبِعْنَا .
قَالَ جَابِرٌ : فَدَخَلْتُ أَنَا وَفُلَانٌ وَفُلَانٌ ، حَتَّى عَدَّ خَمْسَةً ، فِي حِجَاجِ عَيْنِهَا . مَا يَرَانَا أَحَدٌ . حَتَّى خَرَجْنَا .
فَأَخَذْنَا ضِلَعًا مِنْ أَضْلَاعِهِ فَقَوَّسْنَاهُ . ثُمَّ دَعَوْنَا بِأَعْظَمِ رَجُلٍ فِي الرَّكْبِ ، وَأَعْظَمِ جَمَلٍ فِي الرَّكْبِ ،
وَأَعْظَمِ كِفْلٍ فِي الرَّكْبِ ، فَدَخَلَ تَحْتَهُ مَا يُطَأْطِئُ رَأْسَهُ .

(18) CÂBİR'İN UZUN HADÎSİ VE EBU'L-YESER KISSASI BÂBI

74 — (3006) Bize Hârûn ibn Ma'rûf ile Muhammed ibn Abbâd, hadîsin lafzında biribirine yakın olarak tahdîs etdiler. Bu sevk Hârûn'undur. Dediler ki : Bize Hâtim ibn İsmâîl, Ebû Ya'kûb ibn Mücâhid'den, o da Ubâdetu'bnu's-Sâmit'in oğlu Ubâdetu'bnu'l-Velîd'den tahdîs etdi. Şöyle demişdir : Ben ve babam beraberce, hepsi de ölüb gitmelerinden önce Ensârın şu neslinden (yahut mahallesinden) ilim aramak için çıkdık. Nihâyet kavuşduğumuz ilk kimse Rasûlullah'ın sahâbîsi **Ebu'l-Yeser** oldu[44]. Beraberinde hizmet eden bir oğlanı (kölesi) ve sahîfelerden bir demet de bulunuyordu. Ebu'l-Yeser'in sırtında Arabların geydiği küçük yollu bir bürde ile bir Maâfir bezi, kölesinin sırtında da bir bürde ile Maâfir beldesine mensûb bir örtü vardı. Babam Ebu'l-Yeser'e hitâben :

— Ey amuca! Ben senin yüzünde bir öfke alâmeti, bir değişiklik görüyorum dedi. Ebu'l-Yeser de şöyle dedi :

44. Ebu'l-Yeser, Kâ'b ibn Amr (R) dır. Kendisi yirmi yaşında iken Akabe'de ve Bedr'de hâzır bulunmuşdur. O Bedr ehlinden en son vefât eden sahâbîdir. Medine'de 55 senesinde vefât etmişdir. (Nevevî).

— Evet, biraz öyle! Benim fulânın oğlu fulân harâmî üzerinde bir malım vardı. Onun âilesine geldim ve selâm verdikden sonra :

— O neredèdir? diye sordum. Ev halkı :

— Hayır, söylemeyiz dediler. Derken bu sırada benim yanıma onun küçük bir oğlu çıkageldi. Ben çocuğa :

— Baban nerededir? diye sordum. Çocuk :

— Senin sesini işitdi de hemen annemin gelinlik odasındaki sedirine girdi diye haber verdi. Bunun üzerine ben :

— Dışarıya benim yanıma çık! Çünkü ben senin nerede olduğunu bildim, diye seslendim. O da çıkıb geldi. Ben ona :

— Senin benden gizlenmene seni sevk eden şey nedir? dedim. O :

— Allâh'a yemîn ederim ki, ben sana söyliyeceğim, sonra da sana yalan konuşmayacağım. Allâh'a yemîn ediyorum ki seninle konuşub da sana karşı yalan söylememden ve sana va'd edib de va'dimi yerine getirmemekliğimden korkdum. Halbuki sen Rasûlullah'ın arkadaşı, sahâbîsisin. Ben ise Allâh'a yemîn ediyorum ki çok sıkıntıda kalmış borçlu bir fakîrim dedi. Ben :

— Vallâhi mi? dedim. O tekrar :

— Vallâhi dedi. Ben :

— Vallâhi mi? dedim. O da :

— Vallâhi! dedi. Ben üçüncü defa :

— Vallâhi mi? dedim. O da :

— Vallâhi böyledir dedi. Râvî der ki : Müteâkiben (borç) sahîfesini getirdi ve onu eliyle mahvetdikden sonra :

— Eğer bir ödeme imkânı bulursan bana olan borcunu ödersin. Şâyet imkân bulamazsan sana halâl olsun! (Parmaklarını gözleri üzerine koyarak) Ben şehâdet ediyorum, şu iki gözüm gördü, şu iki kulağım işitdi. (Kalbinin damarına işâret ederek) ve şu kalbim de Rasûlullah (S) dan ezber etdi ki o : «Her kim borçlu olan fakîre mühlet verir yahut ondan alacağını bağışlayıb afvediverirse Allah onu kendi gölgesinde gölgelendirir» buyuruyordu dedi.

(3007) Râvî der ki : Bu sefer bizzat ben ona hitâben :

— Ey amuca! Sen, hizmetçinin sırtındaki bürdeyi alıb da ona kendi Meâfir örtünü versen ;yahut onun Meâfir örtüsünü alıb da ona sendeki bürdeyi versen ve böylece senin üzerinde tam takım bir elbise, onun sırtında da tam bir takım elbise olsaydı! dedim. Bunun üzerine Ebu'l-Yeser eliyle başımı sıvazladı da : Allâhım! Bu çocuğa bereket ihsân eyle! duâsını yaparak :

— Ey kardeşimin oğlu! Şu iki gözüm gördü, şu iki kulağım da işitdi, (eliyle kalb damarına işâret ederek) ve şu kalbim Rasûlullah (S) dan belledi ki o : «Hızmetçilere yemekde olduğunuz şeylerden yedirin, geymekde olduğunuz şeylerden de geydirin» buyuruyordu. Benim şimdi ona

dünyâ metâından vermekliğim bana, onun kıyâmet gününde benim hasenâtımdan bir kısmını almasından daha ehvendir dedi.

(3008) Sonra ondan geçdik ve nihâyet Câbir ibn Abdillâh'in yanına geldik. Câbir kendi mescidinde bir tek örtü içinde ona bürünmüş olarak namaz kılmakda idi. Ben oradaki cemâatın üzerlerine basıb atlıyarak ileri geçtim ve nihâyet Câbir ile kıble arasına oturdum ve :

— Allah sana merhamet buyursun! Ridân yanıbaşında dururken sen bir tek örtü içinde mi namaz kılıyorsun? dedim. Eliyle göğsüme şöyle bir işâret etdi ve parmaklarının arasını ayırarak onları yay gibi iki kat yapdı da şöyle dedi :

— Senin gibi câhil bir kimsenin benim yanıma girmesini ve ben nasıl yapıyorsam onu görüb de sonra onun da benim yapdığım gibi yapmasını istedim. Biz şu mescidimizde iken Rasûlullah (S) bizim yanımıza geldi, elinde İbnu Tâb hurmasının salkım çubuğu vardı. Derken mescidin kıble cihetindeki duvarda bir balgam gördü. Hemen onu elindeki hurma çubuğu ile kazıdı. Sonra bize doğru yönelib :

— Hanginiz, Allâh'ın kendisinden yüz çevirmesini ister? diye sordu. Bizler bu suâl üzerine korkduk. Sonra Rasûlullah tekrar :

— Hanginiz Allâh'ın kendisinden yüz çevirmesini ister? buyurdu. Biz yine korkub gözlerimizi aşağıya indirdik. Sonra Rasûlullah üçüncü defa olarak :

— Hanginiz Allâh'ın kendisinden yüz çevirmesini ister? buyurdu. Biz :

— Herhangi birimiz bunu istemez yâ Rasûlallah! dedik. Rasûlullah:

— Sizden herhangi biriniz kalkıb namaza durduğu zaman şüphesiz Allah Tebâreke ve Teâlâ onun yüzü tarafındadır. Binâenaleyh sakın yüzü istikâmetinde tükürük atmasın. Sağ tarafına da tükürmesin. Ancak sol tarafına ve sol ayağının altına tükürsün. Eğer sümkürme ve tükürme kendisini zorlar, galebe ederse o takdîrde elbisesinin (mendilinin) içine tükürüb şöyle ovalayıversin buyurdu. Sonra Rasûlullah bezinin bir kısmını diğer kısmı üzerine bükerek yapılacak hareketi gösterdi. Bunu ta'kîben de :

— Bana abîr [45] kokusu gösterin buyurdu. Bunun üzerine cemâatden bir genç kalkdı, koşarak âilesinin yanına gitdi. Müteâkiben avucunun içinde, büyük kısmı zağferândan yapılmış ve halûk denilen güzel koku getirdi. Rasûlullah onu aldı ve elindeki hurma salkımı çubuğunun tepesine koydu. Sonra da bunu o balgam yerindeki izler üzerine sürdü.

---

45. *Abîr* : Zağferândan, bir kavle göre de koku çeşitlerinden terkîb edilmiş bir günâ terkîb adıdır. Tıbbıyye Tuhfesinde resmedildiği üzere *abîr* dedikleri husûsî bir terkîbdir. Sıfatı, beyaz sandal, üç parça *mû* dedikleri kök, sümbül kökü, kırmızı gül, Hind sümbülü, turunç çiçeği, iğde çiçeği, topalak ve nârenç, her birinden birer cüz' ve az mikdâr misk gâyet ince öğütülüb terkîb ederler (*Kamûs* Ter.).

Câbir : İşte sizler bundan dolayı mescidlerinizde **halûk kokusu** bulundurdunuz dedi.

(3009) Biz Rasûlullah'ın maiyyetinde Batnu Buvât gazvesinde yol yürüdük. Rasûlullah (S), el-Mecdî İbn Amr el-Cühenî'yi aramakda idi. Bir saka devesini bizden beş, altı ve yedi kişi ta'kîb ediyordu. Nihâyet Ensâr'dan bir adamın, kendisine âid olan bir saka devesi üzerine binme nevbeti devredib geldi. Kendisi deveyi ıhtırdı ve bindi. Sonra deveyi kaldırıb sürdü. O zât devenin üzerinde iken bir parça oyalanıb gecikdi ve bundan dolayı o zât deveye :

— Şe'. Allah sana lâ'net etsin! diye azarladı. Rasûlullah derhal :

— Devesini lâ'netleyen bu adam kimdir? diye sordu. O zât :

— Benim, yâ Rasûlallah! dedi. Rasûlullah :

— O deveden aşağıya in ve artık lâ'neti bir deve ile bize yoldaşlık yapma. Sizler sakın kendi nefisleriniz aleyhine bedduâ etmeyiniz, çocuklarınız aleyhine bedduâ etmeyiniz, mallarınız aleyhine de bedduâ etmeyiniz. Sakının ki, içinde Allâh'dan bir şey istenib de Allâh'ın size icâbet edeceği bir sâate denk getirmeyin buyurdu.

(3010) Rasûlullah'ın maiyyetinde gündüzün son vaktı oluncaya kadar yol yürüdük. Ve Arabın sularından bir suya yaklaşdık. Rasûlullah (S) : «Bizim önümüze geçib de havuzları düzeltecek, hem kendisi su içecek, hem de bize içirecek olan adam kimdir?» diye sordu. Câbir der ki : Ben kalkdım ve : İşte bu adamdır yâ Rasûlallah! dedim. Rasûlullah : «Hangi adam Câbir ile beraber gider?» buyurdu. Bunun üzerine Cebbâr ibn Sahr ayağa kalkdı. Beraberce kuyuya doğru yol aldık. Nihâyet havuza bir yahut iki dolu kova su çekdik. Sonra havuzun deliklerini ve aralıklarını kesik ile kapatdık. Sonra onun içine, tamâmıyle dolduruncaya kadar su çekdik. Rasûlullah bizim üzerimize ilk çıkagelen kimse oldu ve : «İzin veriyor musunuz?» diye sordu. Biz : Evet yâ Rasûlallah! dedik. Bunun üzerine devesinin başını su içmesi için suya doğru salıverdi. Dişi deve su içti. Rasûlullah devenin yularını geri çekib başını yukarı kaldırtdı. Dişi deve bacaklarını gerib ayırdı ve işedi. Sonra Rasûlullah deveyi bir tarafa saptırıb ıhtırdı. Sonra Rasûlullah havuzun başına gelib ondan abdest aldı. Sonra ben de kalkdım ve Rasûlullah'ın abdest aldığı yerden abdest aldım. Cabbâr ibn Sahr, hâcetini kazâ etmeğe gitdi. Rasûlullah namaz kılmak için kalkıb dikildi. Benim üzerimde bir bürde bulunuyordu. Ben onun iki tarafını önümden ve arkamdan çevirmeye çalışdım fakat bana yetişmedi. O bürdenin bir takım saçakları vardı. Ben onu ters çevirdim. Sonra iki ucu arasına gerildim. Sonra düşmesin diye boynumun üzerine doğru çekib kıstım. Sonra gelib Rasûlullah'ın sol tarafında namâza durdum. Rasûlullah eliyle beni tutdu ve beni sağ yanında dikeltinceye kadar döndürdü. Sonra Cabbâr ibn Sahr geldi ve abdest aldı. Sonra gelib Rasûlullah'ın solunda namaza durdu. Rasûlullah ikimi-

zin ellerini beraberce tutdu ve bizi arkasında dikeltinceye kadar geriye itdi. Bunu ta'kîben Rasûlullah, ben hissetmediğim halde bana bakmaya başladı. Sonra ben onun baktığının farkına vardım. Bunun üzerine bana eliyle, beline bağla diye işâret etdi. Nihâyet Rasûlullah namazdan ayrılınca :

— Yâ Câbir! dedi. Ben :

— Buyur, emrine hâzırım yâ Rasûlallah! dedim.

— Elbise geniş olduğu zaman iki tarafı arasına gir. Dar olduğu zamanda ise onu beline bağla buyurdu.

(3011) Rasûlullah'ın maiyyetinde yürüdük. Bizden her bir kimsenin her bir gündeki azığı bir tek hurma idi. Kişi o hurmayı sora sora, yavaş yavaş emer, sonra da onu bezi içine sarar bağlardı. Biz yaylarımızla yaprakları dökülsün diye ağaçları vurur ve dökülen yaprakları yer idik. Hatta yediğimiz bu yaprakların sertliği ve acılığından dolayı avurtlarımız yara oldu. Bir gün bizden bir kimseye hurma verilmesi unutulurdu da ben (onun için) yemîn ederdim. Müteâkiben onu zaîflik ve tâkatsızlığından dolayı kaldırıb dikelterek götürürdük ve hurma taksîm edicinin yanında ona hurma verilmediğine şehâdet ederdik. Bu sûretle ona hurma verilirdi de o da kalkar hurmayı alırdı[46].

(3012) Rasûlullah'ın maiyyetinde yol aldık. Nihâyet geniş bir vâdîde konak yapdık. Rasûlullah hâcetini kazâ etmek için gitdi. Ben de bir kab su ile onun arkasını ta'kîb etdim. Rasûlullah etrafına bakındı. Fakat kendisini setr edib perdeleyecek hiç bir şey göremedi. Derken vâdînin bir kenarında iki ağaç fark etdi. Müteâkiben Rasûlullah onlardan birine doğru yürüdü ve onun dallarından bir dal tutarak : «Allâh'ın izniyle bana karşı itâatlı olub yedeğime gel!» dedi. Bunun üzerine ağaç Rasûlullah'ın yedeğinde burnuna burunsalık geçirilmiş ve yedincisine itâat eder bir deve gibi inkıyâd eyledi. Nihâyet diğer ağacın yanına geldi. Onun dallarından da bir dal alıb ona da : «Allâh'ın izni ile bana karşı itâatlı olub yedeklememi kabûl et!» dedi. O da öteki ağacın yapdığı gibi Rasûlullah'ın yedeğinde inkıyâd etdi. Nihâyet aralarındaki mesâfenin yarısında olduğu zaman onları birleşdirdi de : «Allâh'ın izniyle bana karşı biribirinizle birleşiniz!» dedi. Bu söz üzerine iki ağaç biribiri ile birleşdi. Câbir der ki : Rasûlullah benim yakın bulunduğumu hisseder de daha da uzağa gider korkusu ile şiddetli bir şekilde yerimden çıkıb koşdum. Müteâkiben oturdum da kendi kendime dalıb konuşuyordum. Bir aralık bana yan tarafıma bakmak hissi geldi. Bir de ne göreyim Rasûlullah

46. Ya'nî hurma için bir yakcîm edici kimse vardı da aralarında hurmayı taksim ediyordu. Ve her gün her bir insâna bir tek hurma veriliyordu. Nihâyet günlerin birinde bu taksîmi yapdı ve bir insânı unutdu. ona da verdiğini zannederek hurmasını vermedi. Neticede bu husûsda nizâ etdiler. Biz de o kimse lehine ona hurma verilmemiş olduğuna şehâdet etdik. İşte bu şehâdetden sonra ona payı olan hurma verildi. (Mâzerî ve Nevevî).

benden tarafa geliyor. O iki ağaç da biribirlerinden ayrılmışlar, onlardan her biri bir gövde üzerine dimdik olmuş. Rasûlullah'a bakdım, ufak bir duruş yapdı ve başı ile şöyle bir işâret etdi. (Râvî Ebû İsmâîl, başı ile sağa sola işâret edib onu ta'rîf etmişdir). Sonra yönelib geldi. Nihâyet benim yanıma ulaşınca :

— Yâ Câbir! Benim şu dikeldiğim yerimi gördün mü? diye sordu. Ben :

— Evet yâ Rasûlallah! dedim. Rasûlullah :

— Şu iki ağaca git, onların her birinden birer dal kes ve o dalları getir. Nihâyet şu benim dikeldiğim makamda dikildiğin zaman, dalın birini sağ tarafına, birini de sol tarafına bırak.

Câbir dedi ki : Bu emir üzerine ben kalkdım, bir taş aldım. Akıbinde onu kırıb keskinletdim. O da benim dal keseceğim kadar keskinleşdi. Ağaçların yanına geldim ve onların her birinden birer dal kesdim. Sonra onları sürükleyerek geldim. Nihâyet Rasûlullah'ın dikeldiği yerde dikeldim de bir dalı sağ tarafıma, bir dalı da sol tarafıma bırakdım. Sonra Rasûlullah'ın arkasından yetişdim ve :

— Emrini yerine getirdim yâ Rasûlallah! Bunu neden böyle yaptırdın? dedim. Rasûlullah :

— Ben azâb edilmekde olan iki kabrin yanından geçdim ve benim şefâatimle bu iki dal, yaş kaldıkları müddetce o iki kabrin sâhiblerinden azâbın hafifletilmesini arzu etdim buyurdu [47].

(3013) Câbir dedi ki : Nihâyet biz ordugâha geldik. Rasûlullah :

— Yâ Câbir! Abdest alacak bir parça su nidâ et dedi. Ben :

— Abdest alacak suyu olan var mı? Abdest alacak suyu olan var mı? Abdest alacak suyu olan var mı? diye nidâ etdim ve : Yâ Rasûlallah! Kafilede bir damla su bulamadım dedim. Ensârdan bir adam, semerin ön tarafında olub üzerine su kablarının asıldığı tahta üstünde asılı duran kendine âid kuru tulumlarının birinde, Rasûlullah için su soğuturdu. Rasûlullah bana :

— Ensâr'dan fulân oğlu fulâna git de onun eskimiş kuru kırbalarında bir şey var mı bak! buyurdu. Ben hemen o zâtın yanına gitdim ve o eski tulumlarından birinin dib ağzında kalmış azıcık bir sudan başka

---

47. Bunu te'yîd eden bir hadîs de şudur :

Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle dedi : Bir defa Peygamber (S) Medîne yahut Mekke bahçelerinden birinin yanından geçiyordu. Kabirlerinde azâb gören iki insanın sesini duydu. Peygamber : «Bunlar azâb görüyorlar. Hem de azâb görmeleri büyük bir şey için değildir» buyurdukdan sonra yine devâm ederek : «Evet (günâhları büyükdür) biri sidikden sakınmazdı, diğeri de koğuculuk ederdi» buyurdu. Ondan sonra yaprakları soyulmuş tâze bir hurma çubuğu istedi. Çubuğu iki parça etdi. Her birinin kabri üzerine birer parça dikdi. Yâ Rasûlallah! Bunu niçin yapdın? diye sordular. «Bunlar tâze kaldıkca belki azâbları hafifletilir» cevâbını verdi (*Buhârî, vudû' bâbun mine'l-kebâir en lâ yestatira min bevlihî*, 1, 107 «79»).

bir şey bulamadım[48]. Eğer ben o suyu kırbanın ağzından boşaltacak olsaydım, muhakkak tulumun kuruluğu o azıcık suyu içiverecekdi. Rasûlullah'a geldim ve:

— Yâ Rasûlallah! Ben onun eski tulumlarından birinin aşağı ağzında kalmış azıcık sudan başka bir şey bulamadım. Eğer ben onu tulumun ağzından boşaltacak olsaydım, muhakkak tulumun kuruluğu onu yutuverecekdi dedim. Rasûlullah:

— Git ve onu bana getir buyurdu. Ben de hemen gidib onu Rasûlullah'a getirdim. Rasûlullah onu eline aldı ve ne olduğunu bilemediğim bir şeyle kelâm etmeğe ve o tulumu sıkışdırmaya başladı. Sonra onu bana verdi ve:

— Yâ Câbir! Büyük çanak getirmeleri için çağır dedi. Ben:

— Ey kafilenin büyük çanağının sâhibi! (Çanağı getir) diye nidâ etdim. Ve akıbinde çanak yüklenilerek bana getirildi. Ben onu Rasûlullah'ın önüne koydum. Rasûlullah çanağın içinde eliyle şöyle işâret etdi. Elini yaydı, parmaklarını ayırdı. Sonra elini büyük çanağın dibine koydu ve:

— Yâ Câbir! Tulumu al da, BİSMİLLÂH diyerek o az suyu üzerime dök! buyurdu. Ben BİSMİLLÂH dedim ve suyu Rasûlullah'ın üzerine dökdüm. Akıbinde Rasûlullah'ın parmakları arasından suyu kaynayıb fışkırıyor gördüm. Sonra o büyük çanak fışkırıb devretti de nihâyet dobdolu oldu. Bunun üzerine Rasûlullah:

— Yâ Câbir! Suya ihtiyâcı olanlara nidâ et! buyurdu. Müteâkiben insanlar gelib doyuncaya kadar su içtiler. Ben tekrar:

— Suya ihtiyâcı olan herhangi bir kimse kaldı mı? diye sordum. Müteâkiben Rasûlullah elini çanakdan kaldırdı, çanak hâlâ dopdolu idi[49].

(3014) Bir defasında insanlar Rasûlullah'a açlıkdan şikâyet arz etdiler. Rasûlullah (S): «Allâh'ın sizleri yakında doyurması umulur» bu-

---

48. Hadis metnindeki bazı lugatların izâhı:

Secb, kuru tuluma denir ki içine hurda çakıl taşları koyub deveyi korkutmak için çalkayıb ırgalarlar. Ve şu Kırbaya denir ki yarısından kesib aşağısını su kovası yaparlar.

Hımâr: Hayvan semerinin ön tarafında olan tahtaya denir ki ön kaşı ondan yapılır, üzerine su kırbaları asılır.

Azlâ': Hamrâ' vezninde dubure denir ki, kıç ma'nâsınadır. Ve tulum makûlesinin su dökülecek yerine denir ki ağızdan başka olub oradan su alınır. Aşağıda olan ağzı olacakdır...

Cefne: Küçük kuyuya, büyük ve derince çanağa... denir (*Kamûs Ter.*).

49. Rasûlullah'ın su mu'cizesi daha başka sahâbîlerden de ayrı ayrı rivâyet edilmişdir:

a. *Buhârî, teyemmum, bâbu't-teyemmum li'l-vechi ve'l-keffeyni*, I, 152 «10» Imrân ibn Huseyn hadîsi,

b. *Buhârî menâkıb, alâmâtu'n-nubuvve* (V, 34) deki Imrân ibn Husayn, Enes ibn Mâlik, Câbir ibn Abdillâh, Berâ', Abdullah ibn Mes'ûd ve diğerleri tarafından rivâyet edilen müteaddid hadîsler.

c. *Buhârî, megâzî, gazvetu Hudeybiyye*, V, 260 «181, 182» Berâ' ve Câbir hadîsleri ve daha başkaları...

yurdu. Sonra biz Sîfe'l-bahr'e ya'nî deniz kenarına geldik. Derken denizin dalgaları şiddetle yükseldi. Bu sırada deniz, sâhile bir hayvan atdı. Biz o hayvanın bir kenarına ateş yakdık da böylece onu pişirdik, kebab yapıb kızartdık ve doyuncaya kadar ondan yedik. Câbir dedi ki : Ben ve fulân fulân, beş adet kişi beraberce o hayvanın gözünü çevreleyen kaş kemiğinin içine girdik de bizi oradan çıkıncaya kadar hiç bir kimse göremedi. Biz onun kaburga kemiklerinden birini aldık da kavs hâlinde yere dikdik. Sonra kafiledeki en iri adamı, kafiledeki en büyük deveyi ve kafiledeki en büyük hörgüç örtüsü ile beraber gelmesi için çağırdık. İşte bu haldeki kimse onun altından başını aşağıya eğmiyerek girib gitdi[50].

50. Bu hadîsin Buhârî'deki rivâyetleri daha tafsîllidir : Câbir ibn Abdillah (R) dedi ki : Rasûlullah (S) sâhil tarafına bir askeri birlik gönderdi ve bunlar üzerine Ebû Ubeyde ibn Cerrâh'ı kumandan ta'yîn etdi. Bu birlik üç yüz neferden ibâretdi. Biz yola çıkdık. Yolun bir kısmında bulunduğumuz sıra azığımız tükendi. Bunun üzerine Ebû Ubeyde, mucâhidlere yanlarında ne kadar erzak varsa getirmelerini emretdi. Getirilen erzakı bir araya topladı ki bu toplanan erzâk iki dağarcık hurmadan ibâretdi. Bu hurma ile Ebû Ubeyde, her gün azar azar vererek bizi geçindiriyordu. Nihâyet bu da sona ermişdi. Bir derecede ki, herkesin payına günde birer hurma düşüyordu. (Câbir bu vak'ayı anlatırken Câbir'in râvîsi Vehb ibn Keysân ona :)

— Günde bir hurma sizin gıdanıza nasıl yetişirdi? diye sordu. Câbir de :

— (Sen ne diyorsun?) Bu hurma da tükenince onun yokluğunun acısını da tatdık. Sonra deniz sâhiline vardık. Bir de ne görelim, deniz sâhilinde küçük dağ gibi bir balık bulunuyordu. (Bunu, deniz sâhile atmışdı) sefer hey'etimiz on sekiz gün bu balığın etini yediler. Sonra Ebû Ubeyde'nin emriyle balığın iki kaburga kemiği dikildi. Sonra yine Ebû Ubeyde'nin emriyle hazırlanan bir suvârî bu iki kemiğin altından geçdi. Fakat onlardan birisine dokunmadı (*Buhârî, megâzî, gazvetu Sîfi'l-bahr*, V, 230 «357»).

Diğer bir rivâyet şöyledir : Câbir (R) şöyle dedi : Rasûlullah bizi üç yüz suvârî hâlinde gönderdi. Kumandanımız Ebû Ubeyde idi. Şâm'dan gelecek Kureyş kervanını gözetliyorduk. Deniz sâhilinde yarım ay oturduk. Bize çetin bir açlık isâbet etdi. Nihâyet *Habat* denilen dikenli ağacın yapraklarını, yemişlerini yedik. Bundan dolayı bu sefere *Ceyşu'l-Habat* ismi de verildi. Derken deniz bizim için sâhile *Anber* denilen bir balık atmışdı. Bu balığın etinden biz yarım ay yedik ve onun yağı ile yağlandık. Nihâyet vucûdlarımız, gücümüz ve kuvvetimiz yerine geldi...

Diğer rivâyetde Câbir der ki : Ebû Ubeyde bize bu deniz mahlûkunun etinden yeyiniz dedi. Biz de yedik. Medîne'ye dönüb geldiğimizde bu vak'ayı Peygambere arz etdik. Rasûlullah : «Yayınız, Allah onu denizden size rızk olmak için çıkarmışdır. Yanınızda varsa bize de yedirîniz» diyerek tasvîb etdi. Askerden bazıları o balık etinin pastırmasından bir parça Rasûlullah'a getirdi, o da yedi. (*Buhârî, megâzî, gazvetu Sîfi'l-bahr*, V, 230 «358, 359).

Hadîsdeki *sîf*, sâhil demekdir. Bu, sâhil seferi 8 inci hicret yılında vukû' bulmuşdu.

(١٩) باب في حديث الهجرة . ويقال له : حديث الرحل

٧٥ – (٢٠٠٩) حدثني سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ . حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَعْيَنَ . حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ . حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَٰقَ قَالَ : سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ يَقُولُ : جَاءَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ إِلَىٰ أَبِي فِي مَنْزِلِهِ . فَاشْتَرَىٰ مِنْهُ رَحْلًا . فَقَالَ لِعَازِبٍ : ابْعَثْ مَعِيَ ابْنَكَ يَحْمِلْهُ مَعِي إِلَىٰ مَنْزِلِي . فَقَالَ لِي أَبِي : احْمِلْهُ . فَحَمَلْتُهُ . وَخَرَجَ أَبِي مَعَهُ يَنْتَقِدُ ثَمَنَهُ . فَقَالَ لَهُ أَبِي : يَا أَبَا بَكْرٍ ! حَدِّثْنِي كَيْفَ صَنَعْتُمَا لَيْلَةَ سَرَيْتَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . قَالَ : نَعَمْ . أَسْرَيْنَا لَيْلَتَنَا كُلَّهَا . حَتَّىٰ قَامَ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ . وَخَلَا الطَّرِيقُ فَلَا يَمُرُّ فِيهِ أَحَدٌ . حَتَّىٰ رُفِعَتْ لَنَا صَخْرَةٌ طَوِيلَةٌ لَهَا ظِلٌّ . لَمْ تَأْتِ عَلَيْهِ الشَّمْسُ بَعْدُ . فَنَزَلْنَا عِنْدَهَا . فَأَتَيْتُ الصَّخْرَةَ فَسَوَّيْتُ بِيَدِي مَكَانًا ، يَنَامُ فِيهِ النَّبِيُّ ﷺ فِي ظِلِّهَا . ثُمَّ بَسَطْتُ عَلَيْهِ فَرْوَةً . ثُمَّ قُلْتُ : نَمْ . يَا رَسُولَ اللَّهِ ! وَأَنَا أَنْفُضُ لَكَ مَا حَوْلَكَ . فَنَامَ . وَخَرَجْتُ أَنْفُضُ مَا حَوْلَهُ . فَإِذَا أَنَا بِرَاعِي غَنَمٍ مُقْبِلٍ بِغَنَمِهِ إِلَى الصَّخْرَةِ ، يُرِيدُ مِنْهَا الَّذِي أَرَدْنَا . فَلَقِيتُهُ فَقُلْتُ : لِمَنْ أَنْتَ ؟ يَا غُلَامُ ! فَقَالَ : لِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ . قُلْتُ : أَفِي غَنَمِكَ لَبَنٌ ؟ قَالَ : نَعَمْ . قُلْتُ : أَفَتَحْلُبُ لِي ؟ قَالَ : نَعَمْ . فَأَخَذَ شَاةً . فَقُلْتُ لَهُ : انْفُضِ الضَّرْعَ مِنَ الشَّعَرِ وَالتُّرَابِ وَالْقَذَىٰ (قَالَ فَرَأَيْتُ الْبَرَاءَ يَضْرِبُ بِيَدِهِ عَلَى الْأُخْرَىٰ يَنْفُضُ) فَحَلَبَ لِي ، فِي قَعْبٍ مَعَهُ ، كُثْبَةً مِنْ لَبَنٍ . قَالَ وَمَعِي إِدَاوَةٌ أَرْتَوِي فِيهَا لِلنَّبِيِّ ﷺ ، لِيَشْرَبَ مِنْهَا وَيَتَوَضَّأَ . قَالَ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ . وَكَرِهْتُ أَنْ أُوقِظَهُ مِنْ نَوْمِهِ . فَوَافَقْتُهُ اسْتَيْقَظَ . فَصَبَبْتُ عَلَى اللَّبَنِ مِنَ الْمَاءِ حَتَّىٰ بَرَدَ أَسْفَلُهُ . فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! اشْرَبْ مِنْ هَٰذَا اللَّبَنِ . قَالَ فَشَرِبَ حَتَّىٰ رَضِيتُ . ثُمَّ قَالَ « أَلَمْ يَأْنِ لِلرَّحِيلِ ؟ » قُلْتُ : بَلَىٰ . قَالَ فَارْتَحَلْنَا بَعْدَ مَا زَالَتِ الشَّمْسُ . وَاتَّبَعَنَا سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكٍ . قَالَ وَنَحْنُ فِي جَلَدٍ مِنَ الْأَرْضِ . فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! أُتِينَا . فَقَالَ « لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا » فَدَعَا عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . فَارْتَطَمَتْ فَرَسُهُ إِلَىٰ بَطْنِهَا . أُرَىٰ فَقَالَ : إِنِّي قَدْ عَلِمْتُ أَنَّكُمَا قَدْ دَعَوْتُمَا عَلَيَّ . فَادْعُوَا لِي . فَاللَّهُ لَكُمَا أَنْ أَرُدَّ عَنْكُمَا الطَّلَبَ . فَدَعَا اللَّهَ . فَنَجَىٰ . فَرَجَعَ لَا يَلْقَىٰ أَحَدًا إِلَّا قَالَ : قَدْ كَفَيْتُكُمْ مَا هَٰهُنَا . فَلَا يَلْقَىٰ أَحَدًا إِلَّا رَدَّهُ . قَالَ وَوَفَىٰ لَنَا .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ . ح وَحَدَّثَنَاهُ إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ . كِلَاهُمَا عَنْ إِسْرَائِيلَ ، عَنْ أَبِي إِسْحَٰقَ ، عَنِ الْبَرَاءِ . قَالَ : اشْتَرَىٰ أَبُو بَكْرٍ مِنْ أَبِي رَحْلًا بِثَلَاثَةَ عَشَرَ دِرْهَمًا . وَسَاقَ الْحَدِيثَ . بِمَعْنَىٰ حَدِيثِ زُهَيْرٍ عَنْ أَبِي إِسْحَٰقَ . وَقَالَ فِي حَدِيثِهِ ، مِنْ

رِوَايَةِ عُثْمَانَ بْنِ عُمَرَ : فَلَمَّا دَنَا دَعَا عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَسَاخَ فَرَسُهُ فِي الْأَرْضِ إِلَىٰ بَطْنِهِ. وَوَثَبَ عَنْهُ. وَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ! قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ هَـٰذَا عَمَلُكَ. فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يُخَلِّصَنِي مِمَّا أَنَا فِيهِ. وَلَكَ عَلَيَّ لَأُعَمِّيَنَّ عَلَىٰ مَنْ وَرَائِي. وَهَـٰذِهِ كِنَانَتِي. فَخُذْ سَهْمًا مِنْهَا. فَإِنَّكَ سَتَمُرُّ عَلَىٰ إِبِلِي وَغِلْمَانِي بِمَكَانِ كَذَا وَكَذَا. فَخُذْ مِنْهَا حَاجَتَكَ. قَالَ « لَا حَاجَةَ لِي فِي إِبِلِكَ » فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ لَيْلًا. فَتَنَازَعُوا أَيُّهُمْ يَنْزِلُ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَقَالَ « أَنْزِلُ عَلَىٰ بَنِي النَّجَّارِ، أَخْوَالِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، أُكْرِمُهُمْ بِذَٰلِكَ » فَصَعِدَ الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ فَوْقَ الْبُيُوتِ. وَتَفَرَّقَ الْغِلْمَانُ وَالْخَدَمُ فِي الطُّرُقِ. يُنَادُونَ : يَا مُحَمَّدُ! يَا رَسُولَ اللَّهِ! يَا مُحَمَّدُ! يَا رَسُولَ اللَّهِ!

(19) GÖÇ HADÎSİ DE DENİLEN HİCRET HADÎSİ HAKKINDA BÂB

75 — (2009) [51] Bana Selemetu'bnu Şebîb tahdîs etdi. Bize Hasen İbnu'l-A'yen tahdîs etdi. Bize Zuheyr tahdîs etdi. Bize Ebû Ishâk tahdîs edib şöyle dedi : Ben, Berâ' ibn Âzib (R) den işitdim şöyle diyordu : Ebû Bekr Sıddıyk, babam evinde bulunuyorken yanına geldi de ondan bir binek devesi satın aldı. Ebû Bekr babam Âzib'e hitâben :

— Benimle beraber oğlunu gönder de bunu benim eve kadar nakletsin dedi. Bunun üzerine babam bana :

— Deveyi naklet dedi. Ben de deveyi aldım. Babam ba onunla beraber çıkdı da devenin bedelini alıyordu. Bu sırada babam Ebû Bekr'e :

— Yâ Ebâ Bekr! Rasûlullah ile beraber geceleyin yürüdüğünüz zaman nasıl yapdınız? Bana tahdîs edib anlat dedi. Ebû Bekr şöyle dedi :

— Evet (anlatayım)! Bütün gecemizi yürüdük. Nihâyet güneş, gündüzün yarısına gelib dikildi. Yol tamâmiyle boşaldı. Artık oradan hiç kimse geçmiyordu. O sırada gözümüze uzun gölgeli bir kaya göründü. Onun üzerine henüz güneş gelmemişdi. Onun yakınında indik. Ben kayanın yanına geldim ve kayanın gölgesinde Peygamber'in uyuması için elimle bir yeri düzeltib hazırladım. Sonra oraya bir posteki yaydım. Sonra :

— Sen uyu yâ Rasûlallah! Ben etrafında olan şeyleri bakar araşdırırım ki buralarda bir düşmân olmasın dedim. Rasûlullah uyudu. Ben oranın etrafını araşdırıb gözetlemek için çıkdım. Derken koyunlarını bulunduğumuz kayaya doğru getirmekde olan bir koyun çobanı ile karşılaşdım. O da bizim gibi o kayanın gölgesinden faydalanmak istiyordu. Ben onu karşıladım ve :

---

51. Bu hadîsin kısa bir rivâyeti Ebû Bekr'den olmak üzere «KİTÂBU'L-EŞRİBE, bâbu cevâzi şirbi'l-leben»de geçmişdi. Bundan dolayı oradaki müteselsil rakam tekrar edilmişdir.

— Sen kimin çobanısın ey delikanlı? diye sordum. O :

— Mekke şehri ahâlîsinden bir adamın çobanıyım dedi. Ben :

— Senin koyunlarda süt var mı? dedim. O :

— Evet vardır dedi. Ben :

— Peki benim için süt sağar mısın? dedim. O :

— Evet sağarım dedi ve bir koyun tutdu. Ben ona :

— Memesi üzerindeki kıl, toprak ve pislikleri silkele dedim. (Râvî : Ben Berâ'ı elinin birini diğeri üzerine vurarak silkib temizlemeyi işâret ederken gördüm demişdir). Çoban benim için, yanında bulunan iri ve kalın karınlı çanağa, bir adam kandıracak kadar az bir süd sağdı. Benim yanımda da içinde Peygamber'e su içirdiğim deriden bir kab bulunuyordu ki, Peygamber ondan hem su içer, hem de abdest alırdı. Ben müteâkiben Peygamber'in yanına geldim. Fakat onu uykusundan uyandırmak istemediğim için kendi kendine uyanıncaya kadar bekledim. Bu sırada südün üzerine biraz sudan dökdüm. Hatta kabın aşağısı biraz soğudu. Uyanınca :

— Yâ Rasûlallah! Şu sütden iç, dedim. Rasûlullah içdi. Ben de bundan hoşnud oldum. Sonra Rasûlullah :

— Hareket etme zamanı gelmedi mi? dedi. Ben :

— Evet dedim. Ve güneş ortadan zâil oldukdan sonra hareket etdik. Bizim arkamıza Surâkatu'bnu Mâlik düşüb ta'kîb etdi. Biz bu sırada düz ve sert bir arâzî üzerinde bulunuyorduk. Ben :

— Yâ Rasûlallah! Bizim yanımıza gelindi (ya'nî yakalanıyoruz)! dedim. Rasûlullah :

— LÂ TAHZEN İNNE'LLÂHE MEANÂ = **Tasalanma, çünkü Allah hiç şüphe yok bizimle beraberdir** (et-Tevbe : 40) dedi. Ve Rasûlullah onun aleyhine bedduâ etdi. Bunun üzerine Surâka'nın atı tökezleyib karnına kadar yere batdı. Zannıma göre Surâka bu beliyye üzerine :

— Ben kat'î bildim ki siz benim aleyhime bedduâ etdiniz. Şimdi siz benim lehime duâ ediniz. Allah şâhid olsun ki, ben sizin peşinizdeki arayışları sizden geri çevireceğim dedi. Bunun üzerine Rasûlullah ona hayır duâ etdi, o da kurtuldu. Sonra geriye döndü ve artık kavuşduğu her bir arayıcı kimseye : Bu tarafları aramaya ben size kifâyet etmişimdir dedi. Artık her kavuşduğu kimseyi muhakkak geriye çevirdi ve böylece de bize yapdığı taahhüde vefâ gösterdi.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de İsrâîl'den, o da Ebû Ishâk'dan, o da Berâ' ibn Âzib'den rivâyet etdiler. Burada da Berâ'ın oğlu : Ebû Bekr, babamdan on üç dirhem mukabilinde bir deve satın aldı demiş ve Züheyr'in Ebû Ishâk'dan rivâyet etdiği (75 rakamlı) hadîsin ma'nâsıyla tamâmını sevk eylemişdir. Râvî, Usmân ibn Umer rivâyetinden olan hadîsinde dedi ki : Surâka bize yaklaşınca Rasûlullah onun

aleyhine bedduâ etdi. Akıbinde beygiri karnına kadar yere saplandı. Surâka hemen beygirden sıçrayıb:

— Yâ Muhammed! Ben kat'î olarak bildim ki, bu beliyye senin işindir. Binâenaleyh bana içinde bulunduğum bu belâdan kurtarması için Allâh'a duâ ediver. Ben sana, arkamdan seni aramak için gelen kimselere karşı seni gizlemeyi taahhüd ediyorum. İşte şu benim ok kuburumdur. Ondan ok al. Sen şu, şu, şu yerlerde benim deve sürülerim ve hizmetçilerimin yanından geçeceksin. Onlardan her ihtiyâcını alıb te'mîn et dedi. Rasûlullah:

— Benim senin develerine ihtiyâcım yokdur dedi. Nihâyet biz geceleyin Medîne'ye geldik. Ora halkı, Rasûlullah hangisinin yanında konaklıyacak diye munazaa etdiler. Rasûlullah:

— Ben Abdulmuttalib'in dayıları olan Neccâr oğullarının yanına ineceğim, bu sûretle onlara ikrâm ve şeref vereceğim buyurdu. Artık erkekler ve kadınlar, evlerin üstüne çıkdılar, çocuklar ve hızmetçiler, yollara dağıldılar da:

— Yâ Muhammed! Yâ Rasûlallah! Yâ Muhammed! Yâ Rasûlallah! diye nidâ ediyorlardı[52].

---

52. Hicret kıssasının uzun bir rivâyeti Hz. Âişe'den gelmekdedir: *Buhârî, menâkıb, bâbu hicreti'n-nebiyy ve ashâbihî ile'l-Medîne; Buhârî, menâkıb, bâbu makdemi'n-nebiyy ve ashâbihi'l-Medînete* V, 151-160 «380».

بسم الله الرحمن الرحيم

٥٤ - كتاب التفسير

١ - (٣٠١٥) حدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . حدثنا معمر عن همام بن منبه ، قال : هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها : وقال رسول الله ﷺ « قيل لبني إسرائيل : ادخلوا الباب سجدا وقولوا حطة يغفر لكم خطاياكم . فبدلوا . فدخلوا الباب يزحفون على أستاههم . وقالوا : حبة في شعرة » .

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

54 — KİTÂBU'T - TEFSÎR

(Tefsîr Kitâbı)

1 — (3015) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Şu, bize Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'dan tahdîs etdikleridir dedi ve bir çok hadîsler zikretdi. Onlardan biri şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «(Allah tarafından) İsrâîl oğullarına : Beyti Makdis'in kapusundan secde ederek (eğilerek tevâzu ile) girin ve **hıtta** (= dileğimiz günâhımızı afvetmendir) deyin ki size günâhlarınızı mağfiret ediverelim denildi. Fakat onlar bu emri tebdîl etdiler de kapudan kıçları üzerinde emekleyerek girdiler ve (hıtta yerine) «habbetun fî şaaratin» dediler» [1].

---

1. Bu hadîsde zikredilen âyet Kur'ân'ın iki yerinde şöyle geçmekdedir :

«Ve bir vakıt : Şu şehre girin de ni'metlerinden dilediğiniz vechile bol bol yeyin ve secdeler ederek kapuya girin ve hıtta deyin ki, size hatîelerinizi mağfiret ediverelim, muhsinlere ise daha artıracağız dedik. Derken o zulmedenler sözü değiştirdiler, kendilerine söylenildiğinden başka bir şekle koydular. Biz de o zâlimlere fısk işledikleri için gökden bir murdar azâb indirdik» (el-Bakara : 58-59).

«O zaman onlara : Şu şehirde yerleşin. Onun dilediğiniz yerinden yeyin. Hıtta de-

٢ — (٣٠١٦) حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بُكَيْرٍ النَّاقِدُ وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (قَالَ عَبْدٌ : حَدَّثَنِي . وَقَالَ الآخَرَانِ: حَدَّثَنَا) يَعْقُوبُ ـ يَعْنُونَ ابْنَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ ـ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ ـ وَهُوَ ابْنُ كَيْسَانَ ـ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . قَالَ : أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ؛ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ تَابَعَ الْوَحْيَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ وَفَاتِهِ . حَتَّى تُوُفِّيَ ، وَأَكْثَرُ مَا كَانَ الْوَحْيُ يَوْمَ تُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ .

2 — (3016) .... : İbn Şihâb dedi ki : Bana Enes ibn Mâlik (R) şöyle haber verdi : Azîz ve Celîl olan Allah, Rasûlullah (S) üzerine ölümünden önceye kadar arka arkaya vahy indirdi. Nihâyet vefat etdi. Vahyin en çok olduğu zaman, Rasûlullah'ın vefat etdiği günde idi.

---

yin. Kapusundan hepiniz secde edici olarak girin ki, suçlarınızı mağfiret edelim. İyi hareket edenlere ileride daha gazlasıyla vereceğiz denilmişdi» (el-A'râf: 161-162).

«A'sam tefsîrinde, *hıtta* Arabca olmayıb aynen söylenmesi matlûb bir kelimedir denilmiş, diğer müfessirler ise Arabca *hatt* (حط) masdarının binâi nev'i olduğunu söylemişlerdir.

Hatt, bir şeyi aşağıya almak ve arkadan yük indirmek demek olduğundan *hıtta* bir nevi indiriş demek olur ki husûsî bir tarzda yükü yıkmak veya boyunlardaki vebâli indirmek karar veya duâsını ifâde eder. Ve umûmu mecâz sûretiyle cem'i de mumkindir. Ya'nî nuzûl kararını veriniz ve günahlarımıza istiğfâr ediniz demek olur. Bütün *aşarâ* kırâatlarında *hıtta* merfû' okunur. Binâenaleyh müfred değil mahzûf bir mübtedânın haberi olarak (işimiz *hıttadır*) takdîrinde bir cümledir. Meselâ lisânımızda bir i'lân veya kumanda sırasında *konâk!, yemek!, uyku!, hareket!* ve istirhâm sırasında *lutuf, inâyet, afiv* gibi müfred kelimeler de böyle bir cümle takdirindedir» (*Hakk Dîni* I, 362-363).

Târihin her devrinde hırs ile hıyânetle tanınmış bir millet olan Yahûdiler Mûsâ Peygamber zamanında onun tebliğ ettiği her emri tersine telâkkî ederek bu şevketli Peygamber'e de türlü müşkiller göstermişler ve her zaman hak ile bâtılı karışdırmışlardır. Kur'ân'da en çok bu milletin mâcerâlarından bahsedilmekdedir. Bakara sûresinin burada zikredilen âyeti etrafında 11 kadar vâkıa bildirilmişdir. Bunlardan biri, hadîsde işâret olunun vâkıadır. Şöyle ki : Senelerden beri *Tîh* sahrasında türlü günahkârlıklarla geçirilen bedevî ve serseri hayatdan kurtulub medenî bir hayâta ermeleri için Kudüs'e hareketleri emrolundu. Ancak şehre girerken Beyt Makdis'in kapusu önünde dindârâne bir tevâzu, huşû ile vaziyet almaları ve kapu önünde *hıtta* diyerek tevbe ve istiğfâr etmeleri de emredilmişdi. İsrâîl oğulları bu iki emri de tersine alarak tevâzu' ile eğilecek yerde kıçın kıçın emekliyerek girmişler ve *hıtta* diye istiğfâr edecek yerde, istihzâ ve istihfâf ederek «habbe fî şaaratin» diye luzûmsuz bir söz söylemişlerdir. Şüphesiz o millet bu ısrârlı serkeşlik ve günâhlarından dolayı zaman zaman ilâhî beliyye ve azâblara ma'rûz kalmışdır. Mustakbel insanlığın onlardan ibret alması için de, ibretli halleri Kur'ânda ve hadîsde çokca zikredilmişdir.

٣ — (٣٠١٧) حَدَّثَنِي أَبُو خَيْثَمَةَ، زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ (وَهُوَ ابْنُ مَهْدِيٍّ). حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ؛ أَنَّ الْيَهُودَ قَالُوا لِعُمَرَ: إِنَّكُمْ تَقْرَؤُونَ آيَةً. لَوْ أُنْزِلَتْ فِينَا لَاتَّخَذْنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ عِيدًا فَقَالَ عُمَرُ: إِنِّي لَأَعْلَمُ حَيْثُ أُنْزِلَتْ. وَأَيَّ يَوْمٍ أُنْزِلَتْ. وَأَيْنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَيْثُ أُنْزِلَتْ. أُنْزِلَتْ بِعَرَفَةَ. وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاقِفٌ بِعَرَفَةَ.

قَالَ سُفْيَانُ: أَشُكُّ كَانَ يَوْمَ جُمُعَةٍ أَمْ لَا. يَعْنِي: الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي [٥/المائدة/٣].

3 — (3017) .... : Târık ibn Şihâb'dan, (şöyle demişdir) : Yahûdîler Umer'e :

— Sizler bir âyet okumaktasınız ki eğer o âyet bize indirilmiş olsaydı, biz muhakkak onun indirildiği günü bir bayram edinirdik dediler. Bunun üzerine Umer (R) :

— Muhakkak ki ben onun indirildiği yeri, hangi günde indirildiğini ve o indirildiği zaman Rasûlullah'ın nerede bulunduğunu pek iyi bilmekdeyim : O âyet Arafât'da, Rasûlullah (S) Arafe'de vakfe yaparken indirilmişdir dedi. Râvî Sufyân şöyle dedi : Ben bu günün cumua günü olub olmadığında şüphe ediyorum. Umer'in kasdettiği âyet şudur : **«...Bu gün sizin için dîninizi kemâle yetirdim, üzerinizdeki ni'metimi tamâma erdirdim ve size dîn olarak İslâma rızâ verdim..»** (el-Mâide: 3).

٤ — (..) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ (وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ) قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ ابْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، قَالَ: قَالَتِ الْيَهُودُ لِعُمَرَ: لَوْ عَلَيْنَا، مَعْشَرَ يَهُودَ، نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا، نَعْلَمُ الْيَوْمَ الَّذِي أُنْزِلَتْ فِيهِ، لَاتَّخَذْنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ عِيدًا. قَالَ فَقَالَ عُمَرُ: فَقَدْ عَلِمْتُ الْيَوْمَ الَّذِي أُنْزِلَتْ فِيهِ. وَالسَّاعَةَ. وَأَيْنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ نَزَلَتْ. نَزَلَتْ لَيْلَةَ جَمْعٍ وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِعَرَفَاتٍ.

4 — ( ) .... : Târık ibn Şihâb şöyle dedi : Yahûdîler Umer'e hitâben :

— Eğer şu âyet : **«Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki ni'metimi tamâmladım ve size dîn olarak Muslimanlığa rızâ verdim»** (el-Mâide: 3) âyeti biz Yahûdî cemâatı üzerine inmiş ve biz de onun

indirilmiş olduğu günü biliyor bulunsaydık bu günü muhakkak bir bayram edinirdik dediler. Bunun üzerine Umer:

— Ben onun indirildiği günü, sâatı ve indiği zaman Rasûlullah'ın nerede bulunduğunu kat'i olarak bilmişimdir. O âyet, biz Rasûlullah ile beraber Arafât'da bulunmuş halde iken cem' gecesinde[2] indi dedi.

٥ — (...) وحَدَّثَنِي عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ. أَخْبَرَنَا أَبُو عُمَيْسٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ. قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ إِلَىٰ عُمَرَ. فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! آيَةٌ فِي كِتَابِكُمْ تَقْرَؤُنَهَا. لَوْ عَلَيْنَا نَزَلَتْ، مَعْشَرَ الْيَهُودِ، لَاتَّخَذْنَا ذَٰلِكَ الْيَوْمَ عِيدًا. قَالَ: وَأَيُّ آيَةٍ؟ قَالَ: الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا. فَقَالَ عُمَرُ: إِنِّي لَأَعْلَمُ الْيَوْمَ الَّذِي نَزَلَتْ فِيهِ. وَالْمَكَانَ الَّذِي نَزَلَتْ فِيهِ. نَزَلَتْ عَلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِعَرَفَاتٍ. فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ.

5 — ( ) .... : Târık ibn Şihâb şöyle dedi: Yahûdî Tâifesinden bir kimse Umer'e geldi ve:

— Ey Mu'minlerin Emîri! Sizin Kitâbınızda okumakda olduğunuz bir âyet var ki o âyet biz Yahûdîlere nâzil olmuş olaydı, onun indiği günü muhakkak bir bayram edinirdik dedi[3]. Umer:

— Hangi âyetdir? diye sordu. Yahûdî:

— **«Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki ni'metimi tamamladım ve size dîn olarak İslâma rızâ verdim»** (el-Mâide: 3) âyetidir dedi. Bunun üzerine Umer:

— Ben onun nâzil olduğu günü, nâzil olduğu mekânı muhakkak bilmekdeyim. O, Rasûlullah üzerine Arafât'da cumua günü nâzil oldu dedi[4].

---

2. *Leyletu'l-cem'*, Müzdelife gecesidir. «Biz cumua günü Arafât'da bulunuyorduk» sözü ile de maksad budur. Çünkü cem' gecesi Arafât gününün akşamıdır. Buna göre «cumua gecesi» kavli ile kasdedilen, cumua günü olur. Umer'in maksadı da: Biz o günü iki vech ile bayram edinmişizdir: Arafe günü ve cumua günü. Bunlardan her biri müslimanlar için bayram günüdür demek oluyor (Nevevî).
3. Bunu söyleyen zât, Kâ'b el-Ahbâr'dır. O zaman daha iymân etmemişdi.
4. Umer'in cevâbı suâle uygun düşmemiş gibi zannolunabilirse de uygunluğu, lisân inceliklerine vâkıf olanlara üç vecihle zâhir olur:

   a. Âyet, arafe günü ikindiden sonra nâzil olduğu için bayram gecesi nâzil olmuş, yahut nuzûlü ile hemen bayram tahakkuk etmiş demekdir.

   b. Cumua günü olmuşdur ki o gün muslimanların her hafta tekrar eden bayramıdır.

   c. Arafe gününün kendisi de bayramdır. Nitekim bu hadîs, Ishâk ibn Kubaysa rivâyetinde: « نزلت يوم جمعة يوم عرفة وكلاهما بحمد الله لنا عيد = Arafe olan cumua gününde nâzil oldu. Cumua da, Arafe de — Allâh'a hamd olsun — bize bayramdır»; Taberânî'nin rivâyetinde: « هما لنا عيد = ikisi de bize bayramdır» denilmişdir ki gerek son iki rivâyetdeki sarâhata, gerek metindeki ifâdeye nazaran suâle uygun cevâb verilmiş demekdir.

٦ – (٣٠١٨) حدثني أبو الطاهر، أحمد بن عمرو بن سرج وحرملة بن يحيى التجيبي (قال: أبو الطاهر: حدثنا. وقال حرملة: أخبرنا) ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. أخبرني عروة ابن الزبير؛ أنه سأل عائشة عن قول الله: وإن خفتم ألا تقسطوا في اليتامى فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع [٤/النساء/٣] قالت: يا ابن أختي! هي اليتيمة تكون في حجر وليها. تشاركه في ماله. فيعجبه مالها وجمالها. فيريد وليها أن يتزوجها بغير أن يقسط في صداقها[3].

فيعطيها مثل ما يعطيها غيره. فنهوا أن ينكحوهن إلا أن يقسطوا لهن. ويبلغوا بهن أعلى سنتهن من الصداق. وأمروا أن ينكحوا ما طاب لهم من النساء، سواهن.

قال عروة: قالت عائشة: ثم إن الناس استفتوا رسول الله ﷺ، بعد هذه الآية، فيهن. فأنزل الله عز وجل: يستفتونك في النساء، قل الله يفتيكم فيهن وما يتلى عليكم في الكتاب في يتامى النساء اللاتي لا تؤتونهن ما كتب لهن وترغبون أن تنكحوهن [٤/النساء/١٢٧].

قالت: والذي ذكر الله تعالى؛ أنه يتلى عليكم في الكتاب، الآية الأولى التي قال الله فيها: وإن خفتم أن لا تقسطوا في اليتامى فانكحوا ما طاب لكم من النساء [٤/النساء/٣].

قالت عائشة: وقول الله في الآية الأخرى: وترغبون أن تنكحوهن، رغبة أحدكم عن اليتيمة التي تكون في حجره، حين تكون قليلة المال والجمال. فنهوا أن ينكحوا ما رغبوا في مالها وجمالها من يتامى النساء إلا بالقسط. من أجل رغبتهم عنهن.

(...) وحدثنا الحسن الحلواني وعبد بن حميد. جميعا عن يعقوب بن إبراهيم بن سعد. حدثنا أبي عن صالح، عن ابن شهاب. أخبرني عروة؛ أنه سأل عائشة عن قول الله: وإن خفتم أن لا تقسطوا في اليتامى. وساق الحديث بمثل حديث يونس عن الزهري. وزاد في آخره: من أجل رغبتهم عنهن، إذا كن قليلات المال والجمال.

6 — (3018) .... : Ürvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle haber verdi : Kendisi, (teyzesi) Âişe'ye, Allâh'ın : **«Eğer yetîm kızların haklarını gözetemiyeceğinizden korkarsanız size halâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâh edin. Ve eğer bu sûretde adâlet yapamıyacağınızdan korkar-**

sanız, o zaman bir tâne veya **milkiniz câriye alın. Ağmamanız için bu daha muvâfıkdır...»** (en-Nisâ: 3) kavlinin tefsîrini sordu. Âişe (R) şöyle cevâb verdi: Ey Kız kardeşimin oğlu! Âyetdeki **yetâmâ** (= yetîmeler) ile murâd olunan, öksüz kızdır ki o, velîsinin velâyet ve vesâyeti altında bulunub mal hissesinde velîye ortak olur. Ve onun malı ve güzelliği velîsinin hoşuna gider. Bu cihetle (o sene) velîsi onu mehrinde adâlet etmeksizin ve başkasının o kıza verdiği kadar mehr ile vermeksizin onunla evlenmek ister. İşte (bu âyetde) o çeşit velîlerin velâyeti altındaki yetîm kızları, haklarında adâlet ve onların mehirlerini en yüksek mikdârına yükseltmedikce nikâh etmeleri nehy olundu ve bunlardan başka kendilerine halâl olan kadınlardan nikâh etmeleri emredildi.

Urve dedi ki: Âişe (rivâyetine devâm ederek) şöyle dedi: Kadınlar hakkındaki bu âyet nâzil oldukdan sonra insanlar, Rasûlullah'dan suâl sorub fetvâ istediler. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allâh şu âyeti indirdi: **«Bir de senden kadınlar hakkında fetvâ istiyorlar. De ki: Onlar hakkındaki fetvâyı size Allah veriyor: Yazılmış hakları olan mîrâsı kendilerine vermediğiniz ve nikâhlanmayı istemediğiniz öksüz kızlar hakkında, o mağdûr çocuklar hakkında, yetîmlere insâf ile bakmanız hakkında, Kitâbda yüzünüze karşı okunub duran âyetler var, daha da hayra dâir ne yaparsanız şüphe yok ki Allah onu da hakkıyle bilicidir»** (en-Nisâ: 127).

Âişe şöyle dedi: Yüce Allâh'ın **«Kitâbda size okunmakda olan»** diye zikretmiş olduğu birinci âyetdir ki Allah onda: **«Eğer yetîm kızlar hakkında** (adâleti yerine getiremiyeceğinizden) **korkarsanız, size halâl olan diğer kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin...»** (en-Nisâ: 3) buyurmuşdur.

Âişe (rivâyetine devâmla) der ki: Diğer âyetdeki Allâh'ın: **«Nikâhlanmalarını da beğenib istemiyorsunuz»** (en-Nisâ: 127) kavli, velâyetindeki öksüz kızcağızın malı ve güzelliği az olunca velînin onun nikâhına rağbet göstermemesidir. Bu, malı ve güzelliği fakir olan öksüz kızlara rağbet etmediklerinden dolayı malına ve güzelliğine rağbet ettikleri yetîm kızları adâlete riâyet etmedikçe nikâh etmekden yetîmlerin velîleri nehy olundular.

( ) .... : Buradaki râvî de Urve'nin, Âişe'ye, Allâh'ın: **«Yetîm kızlar hakkında adâleti gözetmiyeceğinizden korkarsanız...»** (en-Nisâ: 3) kavlinden sorduğunu haber verib, Yûnûs'un Zuhrî'den rivâyet ettiği (6 rakamlı) hadîsi gibi rivâyet etmişdir. Hadîsin sonunda: Malları ve güzellikleri az olduğu zaman, velîlerin yetîm kızlarla evlenmeyi istemedikleri için, fıkrasını ziyâde etmişdir.

٧ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ . حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، فِي قَوْلِهِ : وَإِنْ خِفْتُمْ أَنْ لَا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ . قَالَتْ : أُنْزِلَتْ فِي الرَّجُلِ تَكُونُ لَهُ الْيَتِيمَةُ وَهُوَ وَلِيُّهَا وَوَارِثُهَا . وَلَهَا مَالٌ . وَلَيْسَ لَهَا أَحَدٌ يُخَاصِمُ دُونَهَا . فَلَا يُنْكِحُهَا لِمَالِهَا . فَيَضُرُّ بِهَا وَيُسِيءُ صُحْبَتَهَا . فَقَالَ : إِنْ خِفْتُمْ أَنْ لَا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ . يَقُولُ : مَا أَحْلَلْتُ لَكُمْ . وَدَعْ هَٰذِهِ الَّتِي تَضُرُّ بِهَا .

7 — ( ) .... : Bize Hişâm, babası Urve'den, o da Âişe (R) den : Şöyle tahdîs etdi : **«Yetîm kızlar hakkında adâleti gözetemiyeceğinizden korkarsanız...»** (en-Nisâ: 3) kavli husûsunda Âişe : Bu âyet şunun hakkında nâzil oldu ki, bir erkeğin yanında bir yetîm kız olur ve bu erkek onun velîsi ve mîrâscısı bulunur. Yetîm kızın malı var, fakat o erkekden başka onun müdâfaa ve nikâhına delâlet edecek bir velîsi de yokdur. İşte yegâne velîsi olan bu erkek onu, malına tamâan, malına iştirak etmek için, kimseye nikâh etmez, men'eder, ona zarar verir ve onunla iyi muâşeretde bulunmaz. Binâenaleyh Allah Teâlâ : **«Eğer yetîm kızlar hakkında adâleti yerine getiremiyeceğinizden korkarsanız size halâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâh edin.»** (en-Nisâ: 3) buyurdu ki : Size neler halâl kıldım, bak da ziyân ve zarara düşüreceğin şu yetîm kızcağızı bırak! buyurur.

٨ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ هِشَامٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، فِي قَوْلِهِ : وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ . قَالَتْ : أُنْزِلَتْ فِي الْيَتِيمَةِ . تَكُونُ عِنْدَ الرَّجُلِ فَتَشْرَكُهُ فِي مَالِهِ . فَيَرْغَبُ عَنْهَا أَنْ يَتَزَوَّجَهَا . وَيَكْرَهُ أَنْ يُزَوِّجَهَا غَيْرَهُ . فَيَشْرَكُهُ فِي مَالِهِ . فَيَعْضِلُهَا فَلَا يَتَزَوَّجُهَا وَلَا يُزَوِّجُهَا غَيْرَهُ .

8 — ( ) .... : Âişe (R) den : **«Yazılmış hakları olan mîrâsı kendilerine vermediğiniz ve nikâhlamayı istemediğiniz öksüz kızlar hakkında, mağdûr çocuklar hakkında ve yetîmlere insâf ile bakmanız hakkında Kitâbda yüzünüze karşı okunub duran âyetler var..»** (en-Nisâ: 127) kavli hakkında Âişe şöyle demişdir : Bu âyet şu yetîm kız hakkında indirildi ki o, bir erkeğin yanında olub o erkeğin malında ortaklığı bulunur. Erkek hem onunla evlenmeyi arzu etmez ve hem de onu başkasıyle de evlendirmeyi istemez. Ve o yetîm kızı evlenmekden men' eder. Artık ne kendisi o kızcağızla evlenir ve ne de onu başkasıyle evlendirir.

٩ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، فِي قَوْلِهِ: يَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ. الآيَةَ. قَالَتْ: هِيَ الْيَتِيمَةُ الَّتِي تَكُونُ عِنْدَ الرَّجُلِ. لَعَلَّهَا أَنْ تَكُونَ قَدْ شَرِكَتْهُ فِي مَالِهِ. حَتَّى فِي الْعَذْقِ. فَيَرْغَبُ، يَعْنِي، أَنْ يَنْكِحَهَا. وَيَكْرَهُ أَنْ يُنْكِحَهَا رَجُلًا فَيَشْرَكُهُ فِي مَالِهِ. فَيَعْضُلُهَا.

9 — ( ) .... : Âişe (R) den : **«Bir de senden kadınlar hakkında fetvâ istiyorlar. De ki: Bunlar hakkındaki fetvâyı size Allah veriyor: Yazılmış hakları olan mîrâsı kendilerine vermediğiniz ve nikâhlamayı istemediğiniz öksüz kızlar hakkında, mağdûr çocuklar hakkında, yetîmlere insâf ile bakmanız hakkında Kitâbda yüzünüze karşı okunub duran âyetler var...»** (en-Nisâ: 127) âyetlerin tefsîri husûsunda Âişe şöyle dedi : O, öyle bir yetîm kızdır ki, bir erkeğin yanında bulunur ve muhtemilen o erkeğin malında hatta hurmalıkda ortak bulunabilir. Erkek hem onunla evlenmeyi arzu etmez, hem de onu kendi malında ortak olacak başka bir erkekle evlendirmez. O kızcağızı evlenmekden men' eder durur [5].

١٠ – (٣٠١٩) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، فِي قَوْلِهِ: وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ [٤/النساء/٦] قَالَتْ: أُنْزِلَتْ فِي وَالِي مَالِ الْيَتِيمِ الَّذِي يَقُومُ عَلَيْهِ وَيُصْلِحُهُ. إِذَا كَانَ مُحْتَاجًا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهُ.

---

5. Bu hadîsler ve içlerinde zikredilen âyetlerle anlatılan durum şudur: Câhiliyetde Arablar arasındaki teâmüle göre bir kişi velâyet ve vesâyeti altındaki öksüz kızın üzerine maşlahını atarsa örfen «bu kız benimdir» demek olur, kızın velisinden başka bir kimse artık onunla ebedî sûretde evlenmeye tâlib olamazdı. Veli olan kişi, kız güzel olur da kendisi nikâh etmek isterse, nikâh ederdi. Ve kezâ, emsâli arasındaki teâmüle göre takdir ve ta'yini lâzım gelen mehri vermezdi. Bununla beraber kızcağızın mîrâsla sâhib olduğu malını kendi malı ile birlikde idâre edib geliştirerek kendisi istifâde ederdi. Öksüze bir şey vermezdi. Kız güzel olmaz, veya dulu nikâh etmek istemezse başkası ile evlenmesine mâni' olurdu. Arablar arasındaki çapulculuk âdetinin eseri olarak bu yolda vesâyet altına giren öksüz kızlar çok olurdu. Bir velinin velâyeti altında on, on beşe kadar öksüz kızlar bulunduğu olurdu. Veliler bunların hepsini veya arzu etdiği mikdârını pek az mehr — vefâtında malına vâris olmak için — nikâh edebilmek hakkını hâizdi. Mallarında da dilediği gibi tasarruf ederdi. Nikâh etmediklerini başkalarına vermediği gibi malına bir an evvel vâris olmak için, türlü işkencelerle ağır işlerde kullanırlardı. İşte bu hadîslerde zikrolunan âyetlerle bu, insâfa, adâlete aykırı olan âdet yasak edilmiş, öksüz kızlar güzel olsun, olmasın, zengin olsun, olmasın musâvî ve âdil bir muâmeleye tâbi' tutulmuşlardır. Bunların emsâline göre mehr ta'yin edilerek nikâh olunmaları, mehr tesmiye edilmeden nikâh olunanların mehri misle nâil olmaları ve mallarında âdilâne tasarruf edilmeleri emrolunmuşdur. Hz. Umer bu emr ve nehyin tatbikında yetîm velîlerine cebri tavsiyede bulunarak: Velâyetinizdeki öksüz kızlar güzel ve zengin ise başkasına veriniz, değilse kendiniz nikâh ediniz der idi.

10 — (3019) .... : Âişe (R) den : **«Ve yetîmleri nikâh çağına ermelerine kadar gözedib deneyin, o vakıt kendilerinden bir rüşd hissettiniz mi hemen mallarını kendilerine teslîm edin. Büyüyecekler de ellerine alacaklar diye o malları isrâfla yemeğe kalkmayın. İhtiyâcı olmayan tenezzül etmesin. Muhtâc olan da meşrû' sûretde bir şey yesin...»** (en-Nisâ: 6) âyetinin tefsîrinde Âişe : Bu âyet yetîmin işlerini gören, malını islâh ve muhâfazaya me'mûr olan yetîm velîsi hakkında, bu yetîmin velîsi muhtâc olduğu zaman o maldan ma'rûf vechile yiyebileceği hakkında indirildi demişdir.

١١ – (...) وحدثناه أبو كريب. حدثنا أبو أسامة. حدثنا هشام عن أبيه، عن عائشة، في قوله تعالى: وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ، وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ [٤/النساء/٦] قالت: أنزلت في ولي اليتيم، أن يصيب من ماله، إذا كان محتاجا، بقدر ماله، بالمعروف.

(..) وحدثناه أبو كريب. حدثنا ابن نمير. حدثنا هشام، بهذا الإسناد.

11 — ( ) .... : Âişe (R) den : **«...Velîlerden kim zengin ise yetîmin malını yemekden afîf kalıb sakınsın. Kim de fakîr ise o halde örfe göre bir şey yesin.»** (en-Nisâ: 6) âyetinin tefsîrinde Âişe : Bu âyet, yetîmin velîsi muhtâc olduğu zaman, yetîmin malından mikdârına göre meşrû sûretde nâil olması hakkında indirildi d mişdir.

( ) .... : Burada da Hişâm bu isnâdla ayni hadîsi tahdîs etmişdir.

١٢ – (٣٠٢٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبدة بن سليمان عن هشام، عن أبيه، عن عائشة، في قوله عز وجل: إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ [٣٣/الأحزاب/١٠]. قالت: كان ذلك يوم الخندق.

12 — (3020) .... : Âişe (R) den : Âişe Aziz ve Celîl olan Allâh'ın : **«O vakıt onlar hem üstünüzden, hem altınızdan size gelmişlerdi. O zaman gözler yılmış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı ve siz Allah'a karşı türlü zannlarda bulunuyordunuz»** (el-Ahzâb: 10) âyeti hakkında : Bu hal Handak harbi günü oldu demişdir.

١٣ – (٣٠٢١) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبدة بن سليمان. حدثنا هشام عن أبيه، عن عائشة: وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا [٤/النساء/١٢٨] الآية. قالت: أنزلت في المرأة تكون عند الرجل. فتطول صحبتها. فيريد طلاقها. فتقول: لا تطلقني، وأمسكني، وأنت في حل مني. فنزلت هذه الآية.

13 — (3021) .... : Bize Hişâm, babası Urve'den, o da Teyzesi Âişe'den tahdîs etdi. Âişe (R) şöyle dedi: **«Ve eğer bir kadın kocasının serkeşliğinden veya yüz çevirmesinden endişe ediyorsa bir sulh ile aralarını düzeltmelerinde kendilerine bir günâh yokdur. SULH HEP HAYIRDIR...»** (en-Nisâ: 128) âyeti şöyle bir kadın hakkında indirildi: Kadın, bir erkek yanında oluyor ve erkeğin o kadınla suhbet ve hayat arkadaşlığı uzuyor, netîcede erkek o kadını boşamak istiyor. İşte böyle olan kadın kocasına: Sen beni boşama da beni yanında alıkoy, buna karşılık sen benden yana (ya'nî benim senin üzerinde olan kocalığın gerekdirdiği haklardan yana) serbest ol! der. Böyle bir anlaşmanın cevâzı için işte bu âyet nâzil oldu.

١٤ — (...) حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا [٤/النساء/١٢٨]. قَالَتْ: نَزَلَتْ فِي الْمَرْأَةِ تَكُونُ عِنْدَ الرَّجُلِ. فَلَعَلَّهُ أَنْ لَا يَسْتَكْثِرَ مِنْهَا، وَتَكُونُ لَهَا صُحْبَةٌ وَوَلَدٌ. فَتَكْرَهُ أَنْ يُفَارِقَهَا. فَتَقُولُ لَهُ: أَنْتَ فِي حِلٍّ مِنْ شَأْنِي.

14 — ( ) .... : Âişe (R) den, Âişe: **«Ve eğer bir kadın kocasının serkeşliğinden veya yüz çevirmesinden endişe ediyorsa bir sulh ile aralarını düzeltmelerinde, kendilerine bir günâh yokdur, sulh hep hayırdır...»** (en-Nisâ: 128) âyetinin tefsîrinde şöyle dedi: Bu âyet şöyle bir kadın hakkında indi ki, bir erkek yanında bulunuyor ve oluyor ki kadının suhbeti ve çocuğu varken erkek o kadından, fazla bir beraberlik ve hayat arkadaşlığı istemiyor. Kadın da bu kocasının kendisinden ayrılmasını istemiyor. Bu durumda kocasına: Sen benim hakkımdaki vazîfelerinden serbestsin! der.

١٥ — (٣٠٢٢) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَتْ لِي عَائِشَةُ: يَا ابْنَ أُخْتِي! أُمِرُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِأَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ. فَسَبُّوهُمْ.

(...) وحَدَّثَنَاهُ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. حَدَّثَنَا هِشَامٌ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ.

15 — (3022) .... : Urve dedi ki: Âişe (R): Ey kızkardeşimin oğlu! Onlar Peygamber'in sahâbîleri için Allâh'dan mağfiret dilemekle me'mûr olmuşlardı. Fakat onlar sahâbîlere sövdüler! dedi [6].

6. Kadî Iyâd der ki: Zâhir olan, mu'minlerin annesi Âişe bu sözü, Mısır halkının Osmân hakkında söylediklerini, Şâm ehlinin Ali hakkında söylediklerini, Harûriyye fırkasının

( ) .... : Burada da Hişâm bu isnâdla yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

١٦ — (٣٠٢٣) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْمُغِيرَةِ ابْنِ النُّعْمَانِ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، قَالَ : اخْتَلَفَ أَهْلُ الْكُوفَةِ فِي هٰذِهِ الآيَةِ : وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ [٤/النساء/٩٣] فَرَحَلْتُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَسَأَلْتُهُ عَنْهَا، فَقَالَ: لَقَدْ أُنْزِلَتْ آخِرَ مَا أُنْزِلَ . ثُمَّ مَا نَسَخَهَا شَيْءٌ .

16 — (3023) .... : Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi : Kûfe ehli şu, **«kim bir mu'mini kasden öldürürse cezâsı, içinde ebedî kalıcı olmak üzere cehennemdir. Allah ona gadab etmişdir, ona lâ'net etmişdir ve ona çok büyük bir azâb hazırlamışdır»** (en-Nisâ: 93) âyetinin hükmü hakkında ihtilâf etdiler. Bunun üzerine ben, deveme binib İbn Abbâs'ın yanına kadar gitdim ve bu âyeti ondan sordum. İbn Abbâs (R) : Andolsun ki indirilen âyetlerin sonu indirilmişdir. Sonra da bu âyeti hiç bir şey nesh etmemişdir dedi.

١٧ — (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا النَّضْرُ . قَالَا جَمِيعًا : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، بِهٰذَا الإِسْنَادِ .
فِي حَدِيثِ ابْنِ جَعْفَرٍ : نَزَلَتْ فِي آخِرِ مَا أُنْزِلَ .
وَفِي حَدِيثِ النَّضْرِ : إِنَّهَا لَمِنْ آخِرِ مَا أُنْزِلَتْ .

17 — ( ) .... : **Buradaki iki tarîk râvîleri de cem'an : Bize Şu'be bu isnâdla tahdîs etdi dediler. Bunlardan Muhammed ibn Ca'fer'in hadîsinde : İndirilenlerin sonunda indirildi, ifâdesi vardır. Nadr'ın hadîsinde ise : Bu âyet muhakkak indirilen âyetlerin sonuncusundandır, ifâdesi vardır.**

---

bütün sahâbîler hakkında söylediklerini işitdiği sırada söylemişdir. Âişe'nin işaret etdiği istiğfâr etme emri ise Allâh'ın şu kavlidir :

«Ve'llezîne câû min ba'dihim yekûlûne :

RABBENA'ĞFİR LENÂ VE Lİ İHVÂNİ'LLEZÎNE SEBEKÛNÂ Bİ'L-İYMAN VE LÂ TEC'AL Fİ KULÛBİNA ĞILLEN LİLLEZÎNE ÂMENÛ RABBENÂ İNNEKE RAÛFUN RAHİM = *Bunların arkasından gelenler şöyle derler : Ey Rabbımız bize ve iymân ile daha önden bizi geçmiş olan* (dîn) *kardeşlerimize mağfiret eyle! İymân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kin bırakma. Ey Rabbımız! Şüphesiz ki sen çok re'fetli, çok merhametlisin»* — el-Haşr : 10 — (Nevevî).

١٨ — (...) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن منصور ، عن سعيد بن جبير قال : أمرني عبد الرحمن بن أبزى ؛ أن أسأل ابن عباس عن هاتين الآيتين : ومن يقتل مؤمنا متعمدا فجزاؤه جهنم خالدا فيها . فسألته فقال : لم ينسخها شيء . وعن هذه الآية : والذين لا يدعون مع الله إلها آخر ولا يقتلون النفس التي حرم الله إلا بالحق [٢٥/الفرقان/٦٨]
قال : نزلت في أهل الشرك .

18 — ( ) .... : Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi : Abdurrahmân ibn Ebzâ bana İbn Abbâs'dan şu iki âyeti sormamı emretti :

a. **«Kim bir mu'mini kasden öldürürse cezâsı, içinde devamlı kalıcı olmak üzere cehennemdir...»** (en-Nisâ: 93). Ben bu âyeti İbn Abbâs'dan sordum. İbn Abbâs : Onu hiç bir şey nesh etmedi dedi.

b. **«Ve onlar ki Allah'ın beraberinde diğer bir Tanrıya duâ etmezler, Allâh'ın harâm kıldığı nefsi haksız öldürmezler ve zinâ yapmazlar. Her kim de bunları yaparsa ağır cezâya çarpar»** (el-Furkân: 68) âyetinden sordum : Şirk ehli hakkında inmişdir dedi.

١٩ — (...) حدثني هارون بن عبد الله . حدثنا أبو النضر ، هاشم بن القاسم الليثي . حدثنا أبو معاوية (يعني شيبان) عن منصور بن المعتمر ، عن سعيد بن جبير ، عن ابن عباس ، قال : نزلت هذه الآية بمكة : والذين لا يدعون مع الله إلها آخر ، إلى قوله ، مهانا فقال المشركون : وما يغني عنا الإسلام وقد عدلنا بالله وقد قتلنا النفس التي حرم الله وأتينا الفواحش ؟ فأنزل الله عز وجل : إلا من تاب وآمن وعمل عملا صالحا [٢٥/الفرقان/٧٠] إلى آخر الآية .
قال : فأما من دخل في الإسلام وعقله . ثم قتل ، فلا توبة له .

19 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Şu : **«Ve onlar ki Allah'ın beraberinde diğer bir tanrıya daha duâ etmezler. Allah'ın harâm kıldığı nefsi haksız öldürmezler ve zinâ yapmazlar; her kim de bunları yaparsa ağır cezâya çarpar. Kıyâmet günü de azâbı katlanır ve içinde hor, hakîr, ebedî bırakılır»** (el-Furkân: 68-69) âyetleri Mekke'de nâzil oldu. Müşrikler : Bizler Allâh'dan saptık ve Allâh'ın harâm kıldığı nefsi öldürdük ve bütün fâhişelikleri işlemiş olduğumuz halde İslâm dîni bize hiç bir fâide vermez dediler. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allâh : **«Ancak, tevbe ve iymân edib iyi amelde bulunanlar başka. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir ve Allah Gafûr, Rahîmdir...»** (el-Furkân: 70) âyetini indirdi.

İbn Abbâs : Amma İslâm dînine giren ve onun hükümlerini ve katlin

harâm kılınmasını akledib bilen kimse, bundan sonra insan öldürürse artık onun için hiç bir tevbe yokdur dedi.

٢٠ — (...) حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ هَاشِمٍ وَعَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ بِشْرٍ الْعَبْدِيُّ. قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَىٰ (وَهُوَ ابْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ) عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ. حَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ أَبِي بَزَّةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: أَلِمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا مِنْ تَوْبَةٍ؟ قَالَ: لَا. قَالَ فَتَلَوْتُ عَلَيْهِ هَٰذِهِ الْآيَةَ الَّتِي فِي الْفُرْقَانِ: وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، إِلَىٰ آخِرِ الْآيَةِ. قَالَ: هَٰذِهِ آيَةٌ مَكِّيَّةٌ. نَسَخَتْهَا آيَةٌ مَدَنِيَّةٌ: وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا.

وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ هَاشِمٍ: فَتَلَوْتُ هَٰذِهِ الْآيَةَ الَّتِي فِي الْفُرْقَانِ: إِلَّا مَنْ تَابَ.

20 — ( ) .....n.. : Said ibn Cübeyr dedi ki: Ben İbn Abbâs'a:

— Kasden bir mu'mini öldüren kimse için tevbe var mı? diye sordum. İbn Abbâs:

— Hayır, onun için tevbe yokdur dedi. Ben de ona karşı Furkan sûresindeki şu âyeti sonuna kadar okudum: **«Ve onlar ki Allâh'ın beraberinde diğer bir tanrıya daha duâ etmezler, Allâh'ın harâm kıldığı nefsi haksız öldürmezler ve zinâ yapmazlar; her kim de bunları yaparsa ağır cezâya çarpar. Kıyâmet günü ona azâb katlanır ve onda hor, hakîr ebedî kalır. Ancak tevbe ve iymân edib iyi amel işleyenler başka. Çünkü Allah bunların kötülüklerini iyiliklere tebdîl eder. Ve Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir»** (Furkan: 68-70). İbn Abbâs:

— Bu Mekke'de nâzil olmuş olan âyetdir. Onu Medîne devrinde nâzil olmuş bulunan şu **«her kim bir mu'mini kasden öldürürse cezâsı içinde ebedî kalıcı olmak üzere cehennemdir. Allah ona gadab etmiştir, ona lâ'net etmişdir ve ona çok büyük bir azâb hazırlamışdır»** (en-Nisâ: 93) âyeti neshedib hükmünü yürürlükden kaldırmışdır dedi [7].

---

7. İbn Abbâs'a göre İslâma girdikden sonra kasden bir mu'mini öldüren kaatil için tevbe yokdur. O, Allâh'ın: *«Her kim bir mu'mini kasden öldürürse cezâsı, içinde ebedî kalıcı olmak üzere cehennemdir»* (en-Nisâ: 93) âyeti ile ihticâc etdi. İşte İbn Abbâs'dan meşhûr olan görüş budur. Yine ondan böyle ibr kaatil için tevbenin var olduğu ve onun da mağfirete mazhar olmasının cevâzı rivâyet edilmişdir. Bu görüşün de delîli: *«Kim bir kötülük yapar, yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'dan mağfiret isterse o, Allâh'ı çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyici bulur»* (en-Nisâ: 110) âyetidir. İşte bu ikinci rivâyet bütün ehl sünnetin, sahâbîlerin, tâbiîlerin ve onlardan sonra gelenlerin mezhebidir. Selefin bazısından bu görüşe muhâlif olarak rivâyet edilen görüşler, tağliza ve katlden sakındırmaya hamledilmişdir. Haddizâtında İbn Abbâs'ın, birinci görüşüne hüccet olarak kullandığı en-Nisâ: 93. âyetden de mu'min olan kaatilin cehennemde muhalled kalacağına bir tasrîh yokdur. Orada ancak kaatilin cezâsının cehennemde kalmak olduğu hükmü vardır. Bundan ise kaatilin muhakkak bununla cezâlandırılacağı hükmü lâzım gelmez. Bu meselenin takrîri ve âyetin ma'nâsının beyânı KİTÂBU'T-TEVBE'de geçmişdi. Allah en iyi bilendir (Nevevî).

Râvî Abdullah ibn Hâşim'i.ı rivâyetinde İbn Cubeyr : Ben Furkân sûresindeki şu **«ancak tevbe ve iymân edib iyi amel işleyenler başka. Çünkü bunların kötülüklerini Allah iyiliklere tebdîl eder. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir»** (el-Furkân: 70) âyetini tilâvet ettim demişdir.

٢١ – (٣٠٢٤) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وهارون بن عبد الله وعبد بن حميد (قال عبد: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا) جعفر بن عون. أخبرنا أبو عميس عن عبد المجيد بن سهيل، عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة، قال: قال لي ابن عباس: تعلم (وقال هارون: تدري) آخر سورة نزلت من القرآن، نزلت جميعا؟ قلت: نعم. إذا جاء نصر الله والفتح. قال: صدقت.

وفي رواية ابن أبي شيبة: تعلم أي سورة. ولم يقل: آخر.

(...) وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا أبو معاوية. حدثنا أبو عميس، بهذا الإسناد، مثله. وقال: آخر سورة. وقال عبد المجيد: ولم يقل: ابن سهيل.

21 — (3024) .... : Abdullah ibn Abdillah ibn Utbe dedi ki : İbn Abbâs (R) bana :

— Sen Kur'ândan bütün olarak nâzil olan son sûreyi biliyor musun? diye sordu. Ben :

— Evet biliyorum : İZÂ CÂE NASRU'LLÂHİ VE'L-FETHU sûresidir dedim. İbn Abbâs :

— Doğru söyledin dedi.

Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe'nin rivâyetinde :

— Hangi sûredir biliyor musun? dedi de «sonuncu sûre» sözünü söylemedi.

( ) .... : Burada Ebû Umeys, bu isnâdla yukarıki hadîs gibi rivâyet etdi. Burada da râvî : Son sûre demişdir. Bir de râvî isnâdda : Abdulmecîd demiş de, Abdulmecîd ibn Suheyl dememişdir.

٢٢ – (٣٠٢٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم وأحمد بن عبدة الضبي – واللفظ لابن أبي شيبة – (قال: حدثنا. وقال الآخران: أخبرنا) سفيان عن عمرو، عن عطاء، عن ابن عباس. قال: لقي ناس من المسلمين رجلا في غنيمة له. فقال: السلام عليكم. فأخذوه فقتلوه وأخذوا تلك الغنيمة. فنزلت: ولا تقولوا لمن ألقى إليكم السلم لست مؤمنا [٤/النساء/٩٤].

وقرأها ابن عباس: السلام.

22 — (3025) ....: İbn Abbâs (R) şöyle **dedi**: Müslimanlardan bir takım insanlar, kendine âid küçük bir koyun sürüsü içinde bulunan bir kimseye kavuşdular. O kimse müslimanlara: ESSELÂMU ALEYKUM! diye selâm verdi. **Fakat** o müslimanlar bu **selâm** veren kimseyi yakaladılar ve onu öldürdüler de beraberinde bulunan küçük koyun sürüsünü aldılar. Bu hâdise üzerine şu âyet nâzil oldu: **«Ey iymân edenler, Allah yolunda adım atdığınız vakıt iyi anlayın, dinleyin, size İslâm selâmı veren kimseye — dünyâ hayatının geçici metâına göz dikerek — sen mu'min değilsin demeyin. Allah yanında çok ganîmetler vardır. Önce siz de öyle idiniz. Allah kerem buyurdu da sizleri iymân ile tanıtdı, onun için iyi anlayın dinleyin. Şüphesiz ki Allah ne yaparsanız hakkı ile haberdardır»** (en-Nisâ: 94) [8].

İbn Abbâs bu âyetdeki **(seleme** sözünü) **selâme** şeklinde okudu.

٢٣ – (٣٠٢٦) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ ، عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ أَبِي إِسْحَقَ ، قَالَ : سَمِعْتُ الْبَرَاءَ يَقُولُ : كَانَتِ الْأَنْصَارُ إِذَا حَجُّوا فَرَجَعُوا ، لَمْ يَدْخُلُوا الْبُيُوتَ إِلَّا مِنْ ظُهُورِهَا . قَالَ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَدَخَلَ مِنْ بَابِهِ . فَقِيلَ لَهُ فِي ذَٰلِكَ . فَنَزَلَتْ هَٰذِهِ الْآيَةُ : لَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا [٢/البقرة/١٨٩] .

23 — (3026) ....: **Ebû Ishâk dedi ki**: Ben Berâ'dan işitdim şöyle diyordu: Ensâr, hacca gidib döndükleri zaman evlere ancak arka taraflarından girerlerdi. Bir kerre Ensârdan bir kimse geldi ve evinin kapusundan girdi. Bu fiilinden ötürü kendisine dedikodu edildi. İşte bunun üzerine: **«...İyilik ve tâat, evlere arkalarından gelmeniz değildir. Fakat iyiliğe eren, korunandır. Evlere kapularından gelin. Allâh'a korunun ki felâh bulasınız»** (el-Bakara: 189) [9].

---

8. Bu âyetin nuzûl sebebi olarak bir kaç hâdise nakledilmişdir. Bu hâdiseler arasında bir tenâfî olmayıb hepsi bir mecrâdadır. Bunun için âyetin nuzûlüne asıl sebeb, bu vukûatın biribirine yakın bir zaman içinde taaddüdü olmuş ve herkes kendi vak'asını sebeb bilerek onu nakletmişdir (*Hak Dîni*, II, 1424-1428).

9. Câhiliyetde Ensârdan bir kısmı ihrâma girdiklerinde şâyet mübrem bir hâcetleri varsa eve, bağa, çadıra, kapularından girmezlermiş de binâ sâhibi olan *ehlu meder*, evin sırtından bir delik deler, oradan girer çıkar veya arkadan bir merdiven atar, tamâmıyle aşarmış; çadır halkı olan *ehlu veber* de çâdırlarının arkalarından dolanırlarmış ve bu câhiliyet âdetini «birr=hâlis iyilik» sayarlarmış. İşte bu kabil hâdiselerin biri yukarıki âyetin nuzûlüne sebeb olmuş ve bu âdetler, bu şiddetler, bu aksilikler de kaldırılmışdır (*Hak Dîni*, I, 681).

(١) باب في قوله تعالى : ألم يأن للذين آمنوا أن تخشع قلوبهم لذكر الله

٢٤ — (٣٠٢٧) حدثني يونس بن عبد الأعلى الصدفي . أخبرنا عبد الله بن وهب . أخبرني عمرو
ابن الحارث عن سعيد بن أبي هلال ، عن عون بن عبد الله ، عن أبيه ؛ أن ابن مسعود قال : ما كان بين
إسلامنا وبين أن عاتبنا الله بهذه الآية : ألم يأن للذين آمنوا أن تخشع قلوبهم لذكر الله [٥٧/الحديد/١٦]
إلا أربع سنين .

(1) YÜCE ALLÂH'IN : «İYMAN EDENLERİN, ALLÂH'I VE HAKDAN İNENİ ZİKR İÇİN, KALBLERİNİN SAYGI İLE YUMUŞAMASI ZAMÂNI HÂLÂ GELMEDİ Mİ?...» KAVLİ HAKKINDA BÂB

24 — (3027) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi : Bizim musliman olmamızla, Allâh'ın bizleri şu **«iymân edenlerin, Allâh'ı ve Hakdan ineni zikr için, kalblerinin saygı ile yumuşaması zamanı hâlâ gelmedi mi? Onlar daha evvel kendilerine Kitâb verilib de üzerlerinden uzun zamân geçmiş, artık kalbleri kararmış bulunanlar gibi olmasınlar. Onlardan bir çoğu fâsıklardı»** (el-Hadîd : 16) âyetiyle bizleri itâb etmesi arasında henüz dört yıl geçmişdi.

(٢) باب في قوله تعالى : خذوا زينتكم عند كل مسجد

٢٥ — (٣٠٢٨) حدثنا محمد بن بشار . حدثنا محمد بن جعفر . ح وحدثني أبو بكر بن نافع
(واللفظ له) . حدثنا غندر . حدثنا شعبة عن سلمة بن كهيل ، عن مسلم البطين ، عن سعيد بن جبير ،
عن ابن عباس ، قال : كانت المرأة تطوف بالبيت وهي عريانة . فتقول : من يعيرني تطوافا
تجعله على فرجها . وتقول :

اليوم يبدو بعضه أو كله فما بدا منه فلا أحله

فنزلت هذه الآية : خذوا زينتكم عند كل مسجد [٧/الأعراف/٣١] .

(2) YÜCE ALLÂH'IN : «EY ÂDEM OĞULLARI! HER MESCİD HUZÛRUNDA ZİYNETİNİZİ ALIN...» KAVLİ HAKKINDA BÂB

25 — (3028) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Câhiliyede kadın çıblak olduğu halde Kâ'beyi tavâf eder ve : Tavâf bezimden dolayı beni kim ayıblayacak! der idi. O tavâf bezi ki onu fercinin üzerine kor ve :

**«el-yevme yebdu ba'duhu ev kulluhu
fe mâ bedâ minhu fe lâ uhılluhu**

= Bu gün onun (ya'nî fercin) bir kısmı yahut tamâmı açılıyor. Ondan açılanı da ben halâl kılmam» beytini söylerdi[10]. **İşte bu âdeti kaldırmak** üzere şu âyet nâzil oldu: **«Ey Âdem oğulları! Her mescid huzûrunda ziynetinizi alın, yeyin için isrâf etmeyin. Çünkü o (Allah) isrâf edenleri sevmez»** (el-A'râf: 31).

(٣) باب فى قوله تعالى : ولا تكرهوا فتياتكم على البغاء

٢٦ – (٣٠٢٩) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ (وَاللَّفْظُ لِأَبِي كُرَيْبٍ) . حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ . حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ جَابِرٍ ، قَالَ : كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ يَقُولُ لِجَارِيَةٍ لَهُ : اذْهَبِي فَابْغِينَا شَيْئًا . فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ (لَهُنَّ) غَفُورٌ رَحِيمٌ [٢٤ / النور / ٣٣] .

10. Hamâset ve dînî asâlet bid'atı:

Kureyş ya Fîl vak'asından evvel veyahut sonra vukûunu zannetdiğim bir bid'at ortaya koydular ki târihde *hums* diye anılıb dînî asâlet iddiâsından ibâretdir. Bu bid'ata tutunan kabîleler: Biz İbrâhîm evlâdıyız, Harem ehliyiz, Beytin sâhibiyiz, Mekke'nin sâkini ve muhâfızlarıyız, Arab kabîlelerinden hiç bir kabîle ferdleri bizim hâiz olduğumuz bu şeref ve i'tibârı hâiz değildir. Binâenaleyh biz bundan böyle Harem hâricinde hiç bir şeye ta'zîm etmeyib bütün ihtirâmımızı Hareme hasretmeliyiz... dediler. Humsa dâhil olmayan diğer kabîlelerle beraber Arafât'a çıkmayı, onlarla beraber ifâza etmeyi bıraktılar. Bunlar hacc için, umre için gelen diğer kabîlelere ve bedevîlere müdâhaleye kadar ileri gitdiler. Harem hâricinden gelen herkesin Beyti ilk tavâfı *hums* elbisesi ile ya'ni bu asılzâdelere mahsûs kisve ile tavâf etmelerini karar altına alıb tatbîk etdiler. Bu kararın neticelerinden biri: Kim âdî elbisesi ile gelib tavâf ederse tavâfdan sonra o elbiseyi çıkarıb atması zarûrî idi. Bu atılan elbiseye *siyâbu lekâ* derlerdi ki turfa olmuş elbise demekdi. Artık ondan ne sâhibinin ne de başkasının fâidelenmesi halâl değildi. Kimse ona el süremezdi. Fenâ vezninde *lekâ*, lugaten hakâret ve zilletden dolayı i'tibâr edilmeyib atılan şeye denir. Bu tâifenin elbiseleri de içlerinde günâh işlenmiş bir nesne olarak i'tibârdan düşmüş sayılıyordu. O kararın ikinci bir neticesi de asılzâdelere mahsûs bir elbiseyi bulamıyan bedevî erkekleri çıblak, kadınları da yalnız önü yırtmaçlı kısa iç gömleği ile tavâf etmeye mecbûr edilmesidir. İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde bütün elbisesinden soyulub bir iç gömleği ile tavaf etmeğe mecbûr olan bir Arab karısının hem tavaf edib, hem de metindeki beyti inşâd etdiği bildiriliyor... (İbn İshâk, İbn Hişâm, *es-Sîratu'n-Nebeviyye, hadîsu'l-hums,* I, 199-203).

İnen âyetler ya'ni İslâm dîni bütün bu câhiliyet bid'atlarını ve hurâfelerini lağv etmiş ortadan kaldırmışdır.

(3) YÜCE ALLÂH'IN: «...DÜNYÂ HAYÂTININ GEÇİCİ METÂINI KAZANACAKSINIZ DİYE CÂRİYELERİNİZİ, EĞER KENDİLERİ DE İFFETLİ OLMAK İSTERLERSE SİZ FUHŞA MECBÛR ETMEYİN...» KAVLİ HAKKINDA BÂB

26 — (3029) .... : Câbir (R) şöyle dedi : Abdullah ibn Ubeyyin İbnu Selûl, kendisine âid olan câriyesine hitâben : Git fâhişelik yap da bize dünyâlık bir şeyler kazan der idi. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah şu âyeti indirdi : **«Bir nikâha çâre bulamıyanlar, Allah kendilerini fazlından zengin kılıncaya kadar iffetlerini korusun. Ellerinizin mâlik olduğu kölelerinizden mükâtebe isteyenleri, eğer onlarda bir hayır bili yorsanız, hemen kitâbete kesin ve onlara Allah'ın sizlere verdiği malından verin. Dünyâ hayatının geçici metâını kazanacaksınız diye câriyelerinizi, eğer kendileri de iffetli olmak isterlerse, siz fuhşâ mecbûr etmeyin. Kim onları buna mecbûr ederse şüphesiz ki Allah onlara** (o câriyelere) **kendilerinin ikrâhlarından sonra da çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir»** (en-Nûr: 33).

٢٧ — (...) وحدثنى أبو كامل الجحدرى . حدثنا أبو عوانة عن الأعمش ، عن أبى سفيان ، عن جابر ؛ أن جارية لعبد الله بن أبى ابن سلول يقال لها : مسيكة . وأخرى يقال لها : أميمة . فكان يكرههما على الزنى . فشكتا ذلك إلى النبى ﷺ . فأنزل الله : ولا تكرهوا فتياتكم على البغاء إلى قوله : غفور رحيم .

27 — ( ) .... : Câbir (R) den (şöyle demişdir) : Abdullah ibn Ubeyyin İbn Selûl'e âid olan ve Museyke denilen bir câriye ve kezâ Umeyme denilen diğer bir câriye vardı. Abdullah, bu iki câriyesini zinâ etmeleri için zorlardı. Bu iki câriye de Peygamber'e bundan şikâyet arz etdiler. Allah sonuna kadar şu âyeti indirdi : **«...Dünyâ hayâtının geçici metâını kazanacaksınız diye câriyeleriniz eğer kendileri de iffetli olmak isterlerse, siz onları fuhşa mecbûr etmeyiniz. Kim onları buna mecbûr ederse, şüphesiz ki Allah onlara** (o câriyelere) **kendilerinin zorlanmalarından sonra da çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir»** (en-Nûr : 33).

(٤) باب في قوله تعالى : أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربهم الوسيلة

٢٨ - (٣٠٣٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا عبد الله بن إدريس عن الأعمش ، عن إبراهيم ، عن أبي معمر ، عن عبد الله ، في قوله عز وجل : أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربهم الوسيلة أيهم أقرب [١٧/الإسراء/٥٧] . قال : كان نفر من الجن أسلموا . وكانوا يعبدون . فبقي الذين كانوا يعبدون على عبادتهم . وقد أسلم النفر من الجن .

(4) YÜCE ALLÂH'IN: «ONLARIN TAPDIKLARI DA —HANGİSİ RABLARINA DAHA YAKIN OLACAK DİYE— BİZZAT VESÎLE ARAYIB DURUYORLAR...» KAVLİ HAKKINDA BÂB

28 — (3030) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R), Azîz ve Celîl olan Allâh'ın şu : **«Onların tapdıkları da —hangisi Rablarına daha yakın olacak diye— bizzât vesîle arayıb duruyorlar. Onun rahmetini umuyorlar, onun azâbından korkuyorlar. Çünkü Rabbının azâbı korkunçdur»** (el-İsrâ: 57) âyeti hakkında şöyle dedi : Cinnlerden bir topluluk musliman olmuşlardı. Halbuki daha evvel kendileri, başkaları tarafından ibâdet ediliyorlardı. Cinnlerden olan bu topluluk İslâma girdikleri halde de onlara ibâdet etmekde bulunan kimseler yine onlara ibâdet etmekde bâkî kalmışlardı.

٢٩ - (...) حدثني أبو بكر بن نافع العبدي . حدثنا عبد الرحمن . حدثنا سفيان عن الأعمش ، عن إبراهيم ، عن أبي معمر ، عن عبد الله : أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربهم الوسيلة . قال : كان نفر من الإنس يعبدون نفرا من الجن . فأسلم النفر من الجن . واستمسك الإنس بعبادتهم . فنزلت : أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربهم الوسيلة .

(..) وحدثنيه بشر بن خالد . أخبرنا محمد (يعني ابن جعفر) عن شعبة ، عن سليمان ، بهذا الإسناد .

29 — ( ) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) : **«Onların tapdıkları da —hangisi Rablarına daha yakın olacak diye— bizzât vesîle arayıb duruyorlar...»** (el-İsrâ: 57) âyeti hakkında şöyle demişdir : İnsanlardan bir topluluk, cinnlerden bir cemâate ibâdet edib tapıyorlardı Nihâyet cinnlerden olan topluluk İslâm dînine girdiler. O insanlar da cinnlilere ibâdete tutunub kaldılar. İşte bunun üzerine **«Onların tapdıkları da**

— hangisi Rablarına daha yakın olacak diye — vesîle arayıb duruyorlar, onun rahmetini umuyorlar, onun azâbından korkuyorlar. Çünkü Rabbının azâbı korkunçdur» (el-İsrâ: 57).

( ) .... : Buradaki râvî de Suleymân'dan bu isnâdla rivâyet etmişdir.

٣٠ — (...) وحدثني حجاج بن الشاعر. حدثنا عبد الصمد بن عبد الوارث. حدثني أبي. حدثنا حسين عن قتادة، عن عبد الله بن معبد الزماني، عن عبد الله بن عتبة، عن عبد الله بن مسعود: أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربهم الوسيلة. قال: نزلت في نفر من العرب كانوا يعبدون نفرا من الجن. فأسلم الجنيون. والإنس الذين كانوا يعبدونهم لا يشعرون. فنزلت: أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربهم الوسيلة.

30 — ( ) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) : **«Onların tapdıkları da — hangisi Allâh'a daha yakın olacak diye — bizzat vesîle arayıb duruyorlar...»** âyeti hakkında şöyle dedi : Bu âyet, Arab kavmından bir topluluk hakkında nâzil oldu ki, o topluluk cinnlerden bir topluluğa ibâdet ediyorlardı [11]. Nihâyet cinnler İslâma girdiler. Onlara ibâdet etmekde olan insanlar ise bunu hissedib bilemiyorlardı. Bunun üzerine : **«Onların tapdıkları da hangisi Allâh'a daha yakın olacak diye bizzât vesîle arayıb duruyorlar, onun rahmetini umuyorlar, onun azâbından korkuyorlar. Çünkü Rabbının azâbı korkunçdur»** (el-İsrâ: 57) âyeti nâzil oldu.

(٥) باب في سورة براءة والأنفال والحشر

٣١ — (٣٠٣١) حدثني عبد الله بن مطيع. حدثنا هشيم عن أبي بشر، عن سعيد بن جبير، قال: قلت لابن عباس: سورة التوبة؟ قال: آلتوبة؟ قال: بل هي الفاضحة. ما زالت تنزل: ومنهم، ومنهم، حتى ظنوا أن لا يبقى منا أحد إلا ذكر فيها. قال قلت: سورة الأنفال؟ قال: تلك سورة بدر. قال قلت: فالحشر؟ قال: نزلت في بني النضير.

(5) BERÂE, el-ENFÂL VE el-HAŞR SÛRELERİ HAKKINDA BÂB

31 — (3031) .... : Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi : İbn Abbâs'a :

— Tevbe sûresi (ne hakkında nâzil oldu)? diye sordum. O :

---

11. «İnsanlardan bir topluluk, cinnlerden bir topluluğa ibâdet ediyorlardı» sözü hakkında Taberî şöyle dedi : İbn Abbâs'dan da meşhûr olan budur. Yine İbn Abbâs'dan bu âyetin Uzeyr'e, İysâ'ya ve onun anasına tapan kimseler hakkında indiği de rivâyet edildi. Binâenaleyh âyet her iki kavle de uygun ve şâmildir.

— Tevbe mi? Hayır o Fâdıha sûresidir. Zira o devâmlı sûretde : VE MİNHUM VE MİNHUM (ve onlardan ve onlardan diye) nâzil oluyordu. Nihâyet bizlerden dokunulmadık hiç bir kimse kalmayıb mutlaka bu sûre içinde zikrolunacağını zannetdiler dedi. Ben :

— Enfâl sûresi (ne hakkında nâzil oldu)? dedim. İbn Abbâs :

— Bu, Bedr sûresidir (ya'nî Bedr harbini ve harb netîceleri ile hükümleri anlatır) dedi. Ben :

— Haşr (ne hakkında nâzil oldu)? dedim. İbn Abbâs :

— O Benû Nadr hakkında nâzil oldu dedi [12].

(٦) باب فى نزول تحريم الخمر

٣٢ — (٣٠٣٢) حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدّثنا علي بن مسهر عن أبي حيّان، عن الشّعبي، عن ابن عمر، قال: خطب عمر على منبر رسول الله ﷺ. فحمد الله وأثنى عليه. ثم قال: أمّا بعد. ألا وإنّ الخمر نزل تحريمها، يوم نزل، وهي من خمسة أشياء: من الحنطة، والشّعير، والتّمر، والزّبيب، والعسل. والخمر ما خامر العقل. وثلاثة أشياء وددت، أيّها النّاس! أنّ رسول الله ﷺ كان عهد إلينا فيها: الجدّ، والكلالة، وأبواب من أبواب الرّبا.

12. İbn Hacer bu sonuncunun vechini şöyle izâh ediyor : **Buradaki *Haşr*, kıyâmet günündeki haşr zannedilmemek için İbn Abbâs böyle demiş olmalıdır. Çünkü murad Benû Nadr'ın çıkarılmasıdır.**

«Haşr esnâsında bir cemâatı yerinden ve barınaklarından toplu sûretde iz'âc edib çıkarmaya mevzû'dur. Sonra cemâat mülâbesesi ile cem' etmek ma'nâsında kullanılmışdır» (*Kamûs*).

«Haşr, cemâatı makarlarından ya'nî durdukları yerlerinden çıkarıb iz'âc ederek harbe ve emsâline zorlamakdır... Haşr ta'bîri ancak cemâat hakkında söylenir. Nitekim Allah Teâlâ Kur'ân'ın bir çok yerinde böyle ifâde buyurmuşdur (Râğıb İsfehânî).

Bu sûredeki Haşr ise kıyâmet günü olacak olan son haşr değil, onun küçük bir numûnesi olmak üzere « هو الذى اخرج الذين كفروا من اهل الكتاب من ديارهم لاول الحشر

= *O, Ehl kitâbdan küfredenleri ilk sürgünde yurdlarından çıkarandır...»* (el-Haşr: 2) âyetinde zikrolunan ilk haşr'dır ki Benû Nadr Yahûdîlerinin çıkarılıb sürülmesidir. İşbu ilk haşrın ma'nâsı hakkında müfessirlerin beyânlarını İmâm Fahruddin Râzıy tefsîrinde şöyle hulâsa etmişdir : Evvelâ haşr, bir cemâatı bir mekândan diğer bir mekâna çıkarmak demekdir. Buna ilk haşr denilmesinin sebebini beyânda ise bir kaç vecih vardır : Birincisi, İbn Abbâs'ın ve müfessirlerin çoğunun kavlidir : Çünkü bu haşr, ehl kitâbın ilk haşrıdır. Ya'nî bunda ehl kitâb Arab yarımadasından ilk defâ olarak çıkarılmak sûretiyle haşr olunmuşlardır. Bundan evvel burada böyle bir zillete düşmemişlerdi. İzzet ve kuvvetleri vardı.

İkincisi, Allah Teâlâ bunların Medîne'den çıkarılmalarını bir haşr kılmış ve bunu ilk haşr yapmışdır. Sonraki de kıyâmet haşrı olacakdır. Sâat gelince insanlar Şâm tarafına haşrolunacaklar, orada kıyâmet mahşeri olacakdır. Üçüncüsü, bu ilk haşırleri, sonraki de Hz. Umer'in onları Hayber'den Şâm'a sürmesidir.

Dördüncüsü ilk haşr demek ilk harbde çıkarılmaları demekdir.

Beşincisi, Katâde demişdir ki, bu birinci haşrdır. İkinci haşr bir ateş insanları meşrıkdan mağrıbe haşredecek, yattıkları yerde beraber yatacak, uyudukları yerde beraber uyuyacak — *Muslim, fiten ve eşrâti's-sâat* — *Hak Dîni*, VI, 4806-4808).

(6) ŞARABI HARÂM KILMA HÜKMÜNÜN İNMESİ HAKKINDA BÂB

32 — (3032) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi : Umer (ibn Hattâb R) Rasûlullah'ın minberi üzerinde hutbe yapdı. Şöyle ki : Evvelâ Allâh'a hamd ve senâ eyledi. Sonra şöyle dedi : Amma ba'du. Haberiniz olsun ki hamrın tahrîmi muhakkak nâzil olmuşdur. Tahrîmin indiği gün hamr şu beş şeyden yapılıyordu : Buğdaydan, arpadan, hurmadan, kuru üzümden ve baldan. Hamr aklı örten şeydir[13]. Ey insanlar! Üç şey var ki Rasûlullah'ın onlar hakkında bize bir ilim (ve tavsiye) vermiş olmasını çok arzu etmişdim. Bu üç şey : Dede (mîrâsı), kelâle (mîrâsı) ve ribâ bâblarından bir takım bâblardır.

٣٣ – (...) وحدثنا أبو كريب. أخبرنا ابن إدريس. حدثنا أبو حيان عن الشعبي، عن ابن عمر. قال: سمعت عمر بن الخطاب، على منبر رسول الله ﷺ، يقول: أما بعد. أيها الناس! فإنه نزل تحريم الخمر وهي من خمسة: من العنب، والتمر، والعسل، والحنطة، والشعير. والخمر ما خامر العقل. وثلاث، أيها الناس! وددت أن رسول الله ﷺ كان عهد إلينا فيهن عهدا ننتهي إليه: الجد، والكلالة، وأبواب من أبواب الربا.

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا إسماعيل بن علية. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا عيسى بن يونس. كلاهما عن أبي حيان، بهذا الإسناد، بمثل حديثهما. غير أن ابن علية في حديثه: العنب. كما قال ابن إدريس. وفي حديث عيسى: الزبيب كما قال ابن مسهر

33 — ( ) .... : İbn Umer (R) dedi ki : Ben Umer ibn Hattâb'dan işitdim, o Rasûlullah'ın minberi üzerinde şöyle diyordu : Amma ba'du. Ey insanlar! Şu muhakkak ki şarabın harâm kılınması emri, şarab şu beş şeyden : Üzümden, hurmadan, baldan, buğdaydan ve arpadan yapılırken inmişdir. Hamr (ya'nî alkollu içki) aklı humâr verib örten şeydir. Ey insanlar! Üç şey var ki ben Rasûlullah'ın onlar hakkında bize varıb dayanacağımız bir tavsiye ve bilgi vermiş olmasını çok arzu etdim. O üç mesele : Dede (mîrâsı), kelâle (mîrâsı) ve ribâ bâblarından bir takım bâblardır[14].

---

13. Hz. Umer bu hutbesinde umûmî bir kâide olarak söylediği : «*el-hamru mâ hâmere'l-akle* = aklın ziyâsını örten, tefekkürünü gideren her içki hamrdır» sözü ayni zamanda alkollu içkinin en güzel bir ta'rîfidir.

14. *Hamr*, esâsen örtmek ma'nâsına masdar olduğu halde çiğ üzüm şırasından şiddetlenmiş ve köpüğünü atmış olan şaraba isim olmuşdur. Çünkü aklı bürüyüb örter ve bir ta'bir kafayı dumanlar ki buna *humâr* denilir. Hamrın bu üzüm şarabına tahsîs edilmesi hu-

(.) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Ebû Hayyân'dan bu isnâd ile yukarıki iki râvînin hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir. Şu kadar ki bunlardan İbn Uleyye kendi hadîsinde, İbn İdrîs'in (33 rakamlı hadîsde) dediği gibi : Üzümden demişdir. İysâ ibn Yûnus hadîsinde de İbn Mushir'in (32 rakamlı hadîsde) dediği gibi : Kuru üzümden demişdir.

(٧) باب فى قوله تعالى : هذان خصمان اختصموا فى ربهم

٣٤ — (٣٠٣٣) حدثنا عَمْرُو بْنُ زُرَارَةَ . حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ ، عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ ، عَنْ قَيْسِ ابْنِ عُبَادٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ يُقْسِمُ قَسَمًا إِنَّ : هَـٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ [٢٢/الحج/١٩] إِنَّهَا نَزَلَتْ فِي الَّذِينَ بَرَزُوا يَوْمَ بَدْرٍ : حَمْزَةُ ، وَعَلِيٌّ ، وَعُبَيْدَةُ بْنُ الْحَارِثِ ، وَعُتْبَةُ وَشَيْبَةُ ابْنَا رَبِيعَةَ ، وَالْوَلِيدُ بْنُ عُتْبَةَ .

(...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ . ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ . جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ أَبِي هَاشِمٍ ، عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ يُقْسِمُ ، لَنَزَلَتْ : هَـٰذَانِ خَصْمَانِ . بِمِثْلِ حَدِيثِ هُشَيْمٍ .

(7) YÜCE ALLÂH'IN : «ŞU İKİSİ, RABLARI HAKKINDA MUHÂKEMEYE DURUŞMUŞ İKİ HASIMDIRLAR...» KAVLİNE DÂİR BÂB

34 — (3033) .... : Kays ibn Abbâd dedi ki : Ben Ebû Zerr (R)-den işitdim o, yemîn ederek şöyle diyordu : **«Şu ikisi, Rabları hakkında muhâkemeye duruşmuş iki hasimdırlar...»** (el-Hacc : 19) âyeti, Bedr günü biribirlerine karşı cenkleşen kimseler hakkında nâzil olmuşdur. Bun-

sûsî bir itlâkdır. Bu münâsebetle hamr, bir de umûmî olarak akla humâr veren şey ma'nâsına kullanılır ki bu ma'nâca muskirâtın ya'nî sarhoşluk veren şeylerin hepsi hamrdır. Hz. Umer'in bu hadîslerdeki beyânından anlaşılacağı üzere diğer maddelerden yapılan içkiler de hamrdır. Demek ki bir içkinin hamr olma ölçüsü, onun aklı örtüb, örtmeme özelliğidir. Aklın zıyâsını örten tefekkürünü gideren her içki alkollü içkidir, harâmdır.

İslâmda alkollü içkilerin harâm kılınıb men' edilmesi tedrîcen vâkı' olmuşdur. Bu tedrîcen men'in safhaları sıra ile şu âyetlerde görülüyor : a. en-Nahl : 67; b. el-Bakara: 219; c. en-Nisâ : 43; d. el-Mâide : 90. Bunların izâhlı şekilde güzel bir tertîbi Hasan Basri Çantay tarafından el-Bakara sûresinin 219 uncu âyetin hâşiyesinde yapılmışdır (I, 58).

lar Hamza, Ali, Ubeydetu'bnu'l-Hâris (R) ile Kureyş'den Rabîa'nın iki oğlu Utbe ile Şeybe ve Velîd ibn Utbe'dir[15].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de cemîan Sufyân'dan, o da Ebû Hâşim'den, o da Ebû Miclez'den, o da Kays ibn Abbâd'dan rivâyet etdiler. Kays ibn Abbâs: Ben Ebû Zerr (R) den işitdim, yemîn ederek: **«Şu ikisi Rabbları hakkında muhâkemeye duruşmuş iki hasımdırlar...»** âyeti muhakkak şunlar hakkında nâzil olmuşdur diyordu dedi. Bu hadîs de (34 rakamlı) Huşeym hadîsi gibidir.

«HITÂMUHU MİSK» OLMASI NİYÂZIYLA
SAHÎH-İ MUSLİM TERCEMESİNİN SONU

---

15. Hadîsdeki âyetin bir öncesinden i'tibâren birkaçının devâmı şöyledir: *«Görmedin mi göklerde olan herkes, yerde bulunan herkes ve her şey, güneş, a y, ve yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların bir çoğu hakîkaten Allâh'a secde ediyor. Bir çoğunun üzerine de azâb hak olmuşdur. Allah kimi hor kılarsa onu saâdete kavuşturacak yokdur. Şüphesiz Allah ne dilerse yapar. Bu iki* (sınıf ya'nî iymân edenlerle etmeyenleri) *Rabları hakkında biribirleri ile da'vâlaşan iki zümredir. Binâenaleyh o küfredenler için ateşden elbiseler biçilmişdir. Başlarının üstünden kaynar su dökülür. Bununla karınlarının içinde ne varsa hepsi ve derileri eritilir. Onlar için demirden kamçılar da vardır. Her ne zaman ateşden onun bir gamından çıkmak isterlerse yine içine iâde olunurlar ve* (onlara): *Haydi tadın yangın azâbını* (denilir). *Şüphesiz ki Allah iymân edib de güzel güzel ameller işleyenleri altından ırmaklar akıb duran cennetlere sokacak. Orada bunlar altundan bileziklerle, incilerle bezenecekler. Orada giyecekeri de ipekdir. Onlar sözün en güzeline irşâd edilmişler ve kendisine çok hamd edilenin doğru yoluna hidâyet edilib iletilmişlerdir»* (el-Hacc: 18-24).

Bedr'deki ilk muhârebe, münferid mübâreze hâlinde başlamış ve Kureyş ordusunun baş kumandanı Utbe İbn Rabîa, kardeşi Şeybe ile oğlu Velîd'i yanına alarak meydana atılmış ve Hâşim oğullarından Mubâriz istemişdir. Bunlara Ali, Hamza, Ubeyde ibn Hâris (R) karşı çıkmışlardır. Ali Velîdi; Hamza Şeybe'yi tepelemiş, fakat Ubeyde ile Utbe biribirlerini yaralamışlardır. Ali ile Hamza yetişib Utbe'yi de öldürmüşlerdir. İşte Ebû Zerr Gıffârî iymânlılarla iymânsızları temsîl eden bu iki zümrenin hâlini anlatan *«şu ikisi Rabbları hakkında muhâkemeye durmuş iki hasımdırlar...»* âyetinin, isimleri sayılan kimseler hakkında indiği kat'î bir ifâde ile haber vermişdir. İymânlılarla iymânsızlar arasındaki bu hak ve bâtıl mücâdelesi tâ Âdem Peygamber'den beri bütün insanlık târihinde süre gelmiş ve kıyâmete kadar da ardı arası kesilmeden devâm edecekdir. Bu sûretle her iki tarafın ferdleri kendi âkibetlerini kendileri hazırlayacak ve fânî dünyâ hayatının bu çetin imtihânı, birisinin lehine ötekinin aleyhine neticelenecekdir. Cenâbı Hakk bizleri de KELİMETULLÂHI EN ÜSTÜN KILMA YOLUNDAKİ bu devâmlı mucâhede ve mücâdelede iymânlılar safında yaşamak, iymânlılar safında ölmek ve iymânlılar safında tekrar dirilib cennetde ebedî ve sonsuz ni'metlere nâil olmak nasîb eylesin! Âmîn.

MEHMED SOFUOĞLU

Aydın vılâyetinin Nâzilli kazasında 1923'de Ali Molla ile Esmâ'dan doğdu. İlk ve orta okulu orada bitirdi. 1947 de Afyon Lisesi'nden me'zûn olub, Arabca dersleri aldı. 1953'de İlâhiyât Fakültesi'ni Pekiyi derece ile bitirerek İstanbul İmâm-Hatîb Okulu'na öğretmen ta'yîn edildi. 1956-1958 yıllarında Maârif Vekâletince Irak'a gönderildi. İki yıl Bağdâd Külliyetu'l-âdâb ve'l-ulûm'daki derslere ayni zamanda el-Medresetu'l-Mercâniyye'de Muhammed Fuâd el-Âlûsî'nin derslerine devâm ederek SAHÎH-İ MUSLİM ve diğer hadîs külliyâtını inceledi. 1960-1961 öğretim yılında İstanbul Yüksek İşlâm Enstitüsü öğretim üyeliğine ta'yîn olundu. Hâlen ayni Enstitüde Tefsîr öğretmeni ve Müdir Yardımcısıdır.

8 Şubat 1969 / 21 Zu'l-ka'de 1388

رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ

وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَيهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

Ey Rabbım! Bana ve ana-babama lutfettiğin ni'metine şükretmemi ve (geri kalan ömrüm içinde) **senin râzıy olacağın iyi işler yapmamı bana ilhâm et! Rahmetinle beni de sâlih kullarının arasına sok!**

(en-Neml : 19)

BİTİRİŞ VE DUÂ

Yüce Allâh'ın nâciz bir kulu olan ben Mehmed Sofuoğlu 24 Ekim 1964/18 Cumâda'l-âhir 1384 târihinden beri beş senedir gece gündüz derin bir aşk ve mahabbetle devâm eden SAHÎH-İ MUSLİM VE TERCEMESİ'nin metin kısmı çalışmalarımı bitirmiş bulunuyorum. Buna başlayıb tamamlamaya tevfîk ve hidâyet bahşeden Cenâb-ı Allâh'a haddsiz hamdu senâlar, bütün Peygamberlerine ve hassâten terceme edilen sözlerin sâhibi Hz. Muhammed'e sayısız salât ve selâmlar olsun.

Hz. Muhammed'in bu ölümsüz sözlerini en güzel bir tertîble cem' ederek sâadet asrını kavramakda bizlere rehberlik eden İmâm Muslim'e, onun bütün râvîleri ve şârihlerine de bol rahmetler olsun!

Bu tercemenin hem kendim, hem milletim ve bütün dîn kardeşlerim hakkında en güzel hayâta ve en mutlu âkibete vesîle olmasını da niyâz eylerim!

Bu eser, bir defa okundukdan sonra bir yana atılacak bir kitâb değildir. Bu iyice tedkîk edilmeye, bir çok kısımları aynen veya meâlen bellenmeye, içinde bulunan düşündürücü, ilerletici ve ölümsüz fikirler çok iyi anlaşılıb tatbîk edilmeye lâyıkdır. Çünkü bu kitâbın muhtevâsı Allâh'ın ve Peygamber'in hiç eskimemek üzere insanlığa öğretdiği ebedî bilgilerden ibâretdir: **«Kim Allâh'a ve Rasûlüne itâat ederse, işte onlar, Allâh'ın, kendilerine ni'metler verdiği Peygamberlerle, sıddıyklarla, şehîdlerle, iyi kimselerle beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaşdır!»** (en-Nisâ : 69).

ALLÂHUMME SALLİ ALÂ MUHAMMEDİN VE ALÂ ÂLİ MUHAMMEDİN KEMÂ SALLEYTE ALÂ İBRÂHÎME VE ALÂ ÂLİ İBRÂHÎME İNNEKE HAMÎDUN MECÎD.

ALLÂHUMME BÂRİK ALÂ MUHAMMEDİN VE ALÂ ÂLİ MUHAMMEDİN KEMÂ BÂREKTE ALÂ İBRÂHÎME VE ALÂ ÂLİ İBRÂHÎME İNNEKE HAMÎDUN MECÎD.

VE'HŞURNÂ MEA'LLEZÎNE EN'AMTE ALEYHİM GAYRİ'L-MAĞDÛBİ ALEYHİM VELE'D-DÂLLÎN. **ÂMÎN.**

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ. وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ. وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ۝

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ۝

رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ اِمَامًا

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْاِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ

فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا رَبَّنَا اِنَّكَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ۝

رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ۝

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ۝

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

Ey Rabbım! Bana bir hüküm ihsân et ve beni sâlihler zümresine kat. Sonrakiler içinde bana bir sadâkat dili-zikr cemîl-tahsîs eyle! Beni naîm cennetinin vârislerinden kıl (eş-Şuarâ : 82-84).

Ey Rabbımız! Bizim günahlarımızı ve işimizdeki isrâfımızı mağfiret eyle, ayaklarımızı sâbit kıl ve kâfirler gürûhuna karşı bizlere yardım et! (Âlu İmrân : 147).

Ey Rabbımız! Bizlere eşlerimizden ve zürriyetlerimizden gözler bebeği olacak (iyi insanlar) **ihsân et! Bizi takvâ sâhiblerine rehber kıl!** (el-Furkân: 74).

Ey Rabbımız! Bize ve iymân ile daha önden bizi geçmiş olan (dîn) **kardeşlerimize mağfiret buyur ve iymân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kin tutdurma! Ey Rabbımız! Şüphesiz ki sen çok mağfiret edicisin, çok merhamet eyleyicisin!** (el-Haşr : 10).

Ey Rabbımız! Bize dünyâda da bir güzellik ver, âhiretde de bir güzellik ver ve bizi o ateş azâbından koru! (el-Bakara: 201).

Ey Rabbımız! Hisâb ayağa kalkacağı gün bana, ana ve babama ve bütün iymân edenlere mağfiret eyle! (İbrâhîm : 41).

Ğalebe sâhibi Rabbın onların isnâd etmekde oldukları vasıflardan yücedir, münezzehdir, gönderilen bütün Peygamberlere SELÂM ve ÂLEMLERİN RABBI OLAN ALLÂH'A HAMD OLSUN! (es-Sâffât : 180-181).

İ Ç İ N D E K İ L E R

SAHÎFELER

45 — KİTÂBU'L-BİRR VE'S-SILA VE'L-ÂDÂB
(İyilik, ihsân ve edebler kitâbı)

SAHİFELER

46 — KİTÂBU'L-KADER

47 — KİTÂBU'L-İLM (İlim Kitâbı)

48 — KİTÂBU'Z-ZİKR VE'D-DUÂ VE'T-TEVBE VE'L-İSTİĞFÂR
(Zikr, duâ, tevbe ve mağfiret dileme kitâbı)

SAHİFELER

KİTÂBU'R-RİKAK

(Kalbde ince duygular meydana getirecek şeyler kitâbı)

49 — KİTÂBU'T-TEVBE (Tevbe Kitâbı)

SAHÎFELER

50 — KİTÂBU SIFÂTİ'L-MUNÂFİKÎNE VE AHKÂMUHUM
(Munâfıkların sıfatları ve hükümleri kitâbı)

KİTÂBU SIFATİ'L-KIYÂME VE'L-CENNE VE'N-NÂR
(Kıyâmet, cennet ve cehennemin sıfatı kitâbı)

51 — KİTÂBU'L-CENNET VE SIFATI NAÎMİHÂ VE EHLİHÂ
(Ni'metlerinin ve ahâlîsinin sıfatları ile beraber cennet kitâbı)

SAHİFELER

52 — KİTÂBU'L-FİTEN VE EŞRÂTİ'S-SÂA
(Fitneler ve kıyâmet alâmetleri kitâbı)

SAHÎFELER

53 — KİTÂBU'Z-ZÜHD VE'R-REKAAİK

(Zâhidlik ve kalb incelikleri meydana getiren hadîsler kitâbı)

54 — KİTÂBU'T-TEFSÎR (Tefsîr kitâbı)

